DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

Copyright © Editura Academiei Române: 2000.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

Adresa: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
P.O. Box 5-42, RO -76117
București, România
Tel. 401-411 90 08, 401-410 32 00
Fax 401-410 39 83
e-mail: edacad@ear.ro
Internet: www.ear.ro

EDITAT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII

Redactor: MARIANA FOTA
Tehnoredactor: SILVIA DEOCLEȚIAN
Corectori: ELENA SUCIU, ELENA ANDREI,
SULTANA RAICEA, GEORGETA PETRESCU

Bun de tipar: 14.11.2000. Format: 8/60×90.
Coli tipar: 52.
C.Z. pentru biblioteci mari { 459–3 = 59
C. Z. pentru biblioteci mici { 4R–3 = R

ISBN **973 – 27 – 0726 – 7**
973 – 27 – 0165 – X

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE SE ELABOREAZĂ DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN" DIN BUCUREȘTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU" DIN CLUJ-NAPOCA ȘI DE INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ DIN IAȘI „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Imprimat în România
Tipografia: UNIVERSUL S.A.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL XIV

LITERA Z

2000
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

Serie nouă întemeiată de:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Române

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Române

ION COTEANU
Membru al Academiei Române

Redactori responsabili:

MARIUS SALA
Membru corespondent
al Academiei Române

GHEORGHE MIHĂILĂ
Membru corespondent
al Academiei Române

Tomul al XIV-lea a fost elaborat în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan" din Bucureşti de următorul colectiv:

Redactori:

Alexandra BURNEI
Cercetător ştiinţific

Georgeta MITRAN
Cercetător ştiinţific principal

Filofteia TĂNĂSESCU
Cercetător ştiinţific

Eugenia GUŢULESCU
Cercetător ştiinţific

Zizi ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ
Cercetător ştiinţific

Nicoleta TIUGAN
Cercetător ştiinţific

Eleonora POPA
Cercetător ştiinţific principal

Revizori:

Valentina HRISTEA
Cercetător ştiinţific principal

Lucreţia MAREŞ
Cercetător ştiinţific principal
Doctor în filologie

Revizie finală:

Zorela CREŢA
Cercetător ştiinţific principal

Lucreţia MAREŞ
Cercetător ştiinţific principal
Doctor în filologie

Eleonora POPA
Cercetător ştiinţific principal

Cristina GHERMAN
Cercetător ştiinţific principal

Georgeta MITRAN
Cercetător ştiinţific principal

Zizi ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ
Cercetător ştiinţific

Tatiana ŢUGULEA
Cercetător ştiinţific principal

Au fost consultaţi pentru etimologiile din acest tom: Vasile ARVINTE, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Iaşi; Grigore BRÂNCUŞ, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti; Vladimir DRIMBA, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti; Theodor HRISTEA, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti; Gheorghe MIHĂILĂ, membru corespondent al Academiei Române; Ladislau MURÁDIN, doctor în filologie, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca; Nicolae URSU, doctor în filologie, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" din Iaşi; Lucia WALD, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti.

Pentru cuvintele cu răspândire regională au fost consultaţi: Doina GRECU, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca; Ion MĂRII, doctor în filologie, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca.

Corelaţii:

Cristina GHERMAN
Cercetător ştiinţific principal

Au colaborat la editarea volumului: Melania BĂDIC, Rodica BOGDAN, Anca BOLDEA, Viorel DELIU, Mihaela MARIN, Cătălina MĂRĂNDUC, Nicoleta MIHAI, Mihaela POPESCU, Carolina POPUŞOI, Doina SPARIONOAPTE, Florin STERIAN, Ariadna ŞTEFĂNESCU, Florin VASILESCU.

Redactori responsabili ai tomului al XIV-lea:

ION COTEANU
Membru al Academiei Române

MARIUS SALA
Membru corespondent al Academiei Române

ION DĂNĂILĂ
Cercetător ştiinţific principal,
şeful Sectorului de lexicologie şi lexicografie
de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din Bucureşti

Z s. m. invar. A treizeci şi una, respectiv ultima literă a alfabetului limbii române, şi sunetul corespunzător (consoană fricativă, dentală, sonoră). Cf. DDRF, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE. *Sunt risipiţi ... pe toată întinderea alfabetului, de la „a" până la „zed".* VINEA, L. I, 137, cf. DL, DM, DER. *A fost dezolat într-o zi când i se atrăsese atenţia despre o altă literă că este „zet".* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 18/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Loc. adj. şi adv. **De la A la Z(ed)** (care este) de la un capăt la altul. Cf. DEX.

– Pronunţat: *ze* şi (în expresii) *zet,* (ieşit din uz) *zed.*

ZA¹ prep. (Învechit) De; despre; la. *Dau ştire Domniei tale za lucrul turcilor* (a. 1521). HURMUZACHI, XI, 843. *Ştefan Cantacuzino ... za lefegii şi frăţ*[i]*ne-său* (a. 1714). IORGA, S. D. V, 313. *S-au scris hrisovul ... de la Gheorghie Vrabie logofăt za tainâ* (a. 1741). URICARIUL, V, 38/4. *Facem ştire ... pentru ... biv vel capitan za darabani* (a. 1793). ib. X, 236. *Să oprească cu totul şi pă clucer za arie Constandin Eliiat* (a. 1818). DOC. EC. 189. *Eu, Silvestru, logăfăt za Divan, martor* (a. 1826). ib. 358. *Ştim după zisele diacului za Divan Neculai Mustea.* ODOBESCU, S. II, 511, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Din slavonul **за.**

ZA² s. f. **1.** Fiecare dintre elementele unui lanţ; inel, verigă (învechit şi regional) rătez[1] **(3),** (regional) ochi **(B I 3, 4);** p. ext. lanţ. *O cădelniţă şi trei candele, „cu zalile lor"* (a. 1673). IORGA, S. D. V, 484, cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 712, LM, DDRF. *Tânjala ... se leagă de un lanţ ce se numeşte cârcea de fier sau zale.* DAMÉ, T. 13, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG. *Tânjala ... la celălalt capăt are o cârceie, zale ... alcătuită din mai multe inele.* PAMFILE, A. R. 44. *La praznic e foarte bine a pune la uşa grajdului zale (lanţ).* GOROVEI, CR. 358, cf. RESMERIŢĂ, D., SEVERIN, S. 147, CADE, SCRIBAN, D. [Lanţurile] *sunt formate dintr-un număr mare de piese identice, numite zale.* SOARE, MAŞ. 124. *Spânzură ghiuleaua greu Legată cu-n maţ de zale.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 108, cf. DL, DM, M. D. ENC. *La podu cu zalele Răsărit-a soarele.* TEODORESCU, P. P. 483. *Lanţurile cad rupte zală cu zală.* RETEGANUL, P. V, 33, cf. ŞEZ. I, 291, MAT. FOLK. 807, PĂSCULESCU, L. P. 54, CIAUŞANU, GL., ALR I 1 888, ALR II/I MN 152, 3 948, ALRM II/I h 416, ALR SN I h 18, 24, 25, ALRM SN I h 18. *De la noi şi până la voi, Tot în zele şi-n măsele Şi-n parale mărunţele* (Cântarul). GOROVEI, C. 61, cf. PASCU, C. 26. ✧ Fig. *Jandarmii, această ultimă zală din lanţul autorităţii ..., rămân ... indiferenţi.* ATILA, P. 9. *Văzduhu-i face parte din avut Cu-al zalelor de stele aşternut.* ARGHEZI, VERS. 98. *Mare ..., Dă-mi zalele De sfoară Ale trudei mele.* JEBELEANU, S. H. 24. *Fiecare za a lanţului ... de volume era aruncată în uitare.* CONTEMP. 1970, nr. 1 256, 1/6. ✧ Expr. (Popular) **A nu plăti nici o zală** (pe cineva sau pe ceva) = a fi fără valoare. *Împăratul ... picându-i în mână ... o carte sfârticată, de nu plătea nici o zală, află pe împăratul Craiu.* REV. CRIT. V, 47. **A fura** (sau **a lua) luleaua neamţului cu zale cu tot** = a se îmbăta foarte tare. *Se zice astăzi A luat luleaua neamţului şi, când este mai matosit, adăugăm: „cu zale cu tot".* ISPIRESCU, U. 103. *A furat luleaua neamţului, cu zale cu tot.* ZANNE, P. III, 210. ✦ (Regional) Inel. *La capetele ... loitrei observăm câte o verigă numită zală.* PRIBEAGUL, P. R. 86. ✦ Lucrătură în formă de lănţişor din metal. *Doo lanţure den curat aur, carele ... să aibă ... zalele una alaltă să fie prinse.* PO 271/17. *I păreche brăţări de aur cu zale.* ODOBESCU, S. I, 421. *Mijlocul le era coprins de o cingătoare de curea cu ţinte cu zale aurite de care atârna sabia.* ISPIRESCU, M. V. 44, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Pipăia ... răţelele de argint aurit şi zalele unei ferecături evanghelice.* BARBU, PRINC. 102. *Mă mai poartă la brâu cu paftale ... Paftale cu zale Lăsate pe şale.* TEODORESCU, P. P. 80. *Vor trece ... Să prade Pistru De zale, de inele, De copile frumuşele.* MARIAN, NU. 681. *Lelea cu brâu şi cu zale Şi la gură cu zăbele.* RETEGANUL, TR. 168. *La Grădişte ... s-o găsit un lanţ de aur ... or fost douăsprezece zale.* DENSUSIANU, Ţ. H. 157. *De aici până la munte Numai zale de aur mărunte* (Stelele). GOROVEI, C. 356. ✦ (Prin Bucov. şi prin nordul Mold.) „Verigă la cioflânc în care se învârte cuiul de fier numit firgău". ARVINTE, TERM. 175.

2. (De obicei la sg.) Împletitură făcută din inele mici de fier, legate între ele; (de obicei la pl.) inelele mici din care este făcută împletitura; (de obicei la pl.) p. ext. armură în formă de cămaşă executată din această împletitură şi care era folosită de către războinici în antichitate şi în evul mediu pentru a-i apăra de loviturile duşmanilor, (învechit, rar) zeleu. *Avea dzeale ca dzealele de fier şi sunetul arepilor lor era ca sunetul carălor ... curund spre războiu.* N. TEST. (1648), 310ʳ/14. *Era lângă Ştefan-Vodă un mârzac ..., om sprinten, cu dzea îmbrăcat şi cu cojoc.* M. COSTIN, O. 173. *Zeaoa aceasta iaste un lucru la care lovind săgeţile, să întorc înapoi.* AETHIOPICA, 57ʳ/19. *Gâdea cum ar face ... Coiful, zaoa şi paveza să îmbrace.* BUDAI-DELEANU, T. V. 38, cf. LB. *Ziua vine să lucească ... asupra zalelor şi coifurilor sfărâmate.* HELIADE, L. B. I, 147/4. *Spre apărarea de duşmani se întrebuinţa zeaoa de fier, pieptariul şi coifuri.* ASACHI, I. I, 209/28. *O cămeşă de fier, din zale deodată aşa de plecăcioase, fine şi dese, cât seamănă cu o ţesătură de fier.* FM (1845), 13²/29. *Pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sârmă.* NEGRUZZI, S. I, 148, cf. POLIZU. *Căpitani, ostaşi cu zale şi cu platoşe de fier, Pe-ai lor cai sirepi stau mândri.* ALECSANDRI, T. I, 32, cf. CIHAC, II, 712, LM. *S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta.* EMINESCU, O. I, 146, cf. DDRF. *Armele de apărare erau scuturile, zeaua şi coifurile.* XENOPOL, I. R. IV, 158. *Sălbaticul vodă e-n zale şi-n fier.* COŞBUC, P. I, 206, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU². *Îşi scutură în faţa porţii vestmântul împletit din zale.* GOGA, POEZII, 232, cf. TDRG. *Afurisită za ... Numai curea şi oţele.* DELAVRANCEA, O. II, 171, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Crai pribeag, ... Părul lui e numai aur, poartă zale peste strai.* EFTIMIU, Î. 30. *Nu se satură să-l îmbrace când în pelerina dealurilor, când în zalea ... cruciaţilor.* TEODOREANU, M. U. 221. *Cu toate puştile, lăncile şi zalele noastre, nu a fost chip să răzbim.* SADOVEANU, O. XVI, 243, cf. SCRIBAN, D. *Arde-n armură, sub zea, cavalerul.* BLAGA, POEZII, 297. *Pământul se afundă sub greutatea*

zalelor de fier şi-a minunatelor arme ce le poartă soldaţii. V. ROM. aprilie 1954, 98, cf. DL, DM. *Oştenii ... au doar cămăşi de zale şi coif de fier.* STOICESCU, C. S. 303. *Mormintele de cavaleri în zale şi cu sulițe ale stăpânitorilor veniți din afară.* PANAITESCU, O. Ţ. 23. *S-au găsit fragmente dintr-o cămaşă de zale.* H. DAICOVICIU, D. 84. *Am luat în mâini ... zaua ţesută din inele alungite de aramă roşie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 36, 30/2. *Şi-am cătat galbini tăieţi Să fac zale la băieţi.* ALECSANDRI, P. P. 255. *Şi-mi scoate el buzdugan Care-mi trage la cântar Cu măciucă şi cu zale Peste cinci mii de ocale.* TEODORESCU, P. P. 580. *Unde-mi văz badea pe cale Mi-l cunosc numai pe zale.* RETEGANUL, TR. 123. *Câtă oaste îmi avea Toată mi-o-mbrăca în za.* FOLC. OLT.–MUNT. II, 119. *Ce-s zale peste cale?* (Furnicile). ALEXICI, L. P. 214. ✧ Fig. *Să vă îmbrăcaţi cu zaoa dereptăţiei.* CORESI, PR. 433/10. *Cel ce are minte curată... se îmbracă în dragostea lui Hristos, ca într-o za.* NEAGOE, ÎNV. 171/25. *Să ne îmbrăcăm în zaoa dreptăţii.* ANTIM, P. 135. *Ziua ninge, noaptea ninge ... Cu o zale argintie se îmbracă mândra ţară.* ALECSANDRI, POEZII, 9. *Haide, suflete, ridică-ţi leghioanele de gânduri Şi-mbrăcate-n za eternă, întocmeşte-le în rânduri.* VLAHUŢĂ, P. 83. *Zaua inimii lui de hoţ se rupse.* GALACTION, O. A. II, 143. *Pentru a înţelege ... metafizica bergsoniană, trebuie necontenit să ieşi din zalele cuvintelor.* BLAGA, Z. 127. *În mantie de zăpadă, cu zalele ei de ghiaţă, iarna păşea.* V. ROM. martie 1954, 170. *Oceanul scânteie de zale.* JEBELEANU, S. H. 85, cf. DL. *Noaptea un înger trecu ... Avea zale de ploaie.* ISANOS, Ţ. L. 23, cf. DM. *Se-ntorc bărbaţii pierdutelor războaie Călări pe cai de ceaţă în zale de tăgadă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 31, 7/2. ✧ (Regional) Expr. **A fi în zaua lui** = a se simţi în putere. Cf. PLOPŞOR, V. O. 16, CONV. LIT. LIV, 371. ✦ P. anal. Pielea unor animale acoperite cu solzi, plăci osoase etc. *Crocodilul este acoperit cu o solzoasă zea atât de vârtoasă, încât gloanţele nu o străbat.* AR (1829), 20²/18. *Trupul lui este acoperit cu zale de bucăţi osoase.* J. CIHAC, I. N. 160/10. *Domnea semeţ în zale de solzi peste nisip.* VOICULESCU, POEZII, I, 204. *A fulgerat lumina ... şi-i luceau zalele solzilor.* SADOVEANU, O. XVII, 415.

3. Cusătură în formă de lănţişor executată în broderie. Cf. TDRG, DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Kiro, Kirolină, ... Ţi-oi cumpăra Rochiţă cu zale, Lăsată pe şale.* ALECSANDRI, P. P. 116. ✦ (Şi în sintagma *zale cu chei,* M. D. ENC.) Piesă decorativă a costumului femeiesc din zona Pădurenilor, compusă dintr-un lanţ de metal la care sunt prinse 35 de chei mici tot din metal. *Pe sub balţ se-ncinge şi cu „zale" de aramă de care atârnă „cei" (chei) lătăreţe făcute tot din aramă.* VUIA, P. 27, cf. M. D. ENC.

4. (Regional; la pl.) Seminţe de cucurbitacee care se întind pe o suprafaţă netedă şi care, uscându-se, rămân în formă de felie. Cf. CIAUŞANU, GL. ✧ Expr. **N-are zale la dovlete,** se spune despre un om prost. Cf. MAT. DIALECT. I, 238. ✦ Pulpă de dovleac, pepene etc. în care sunt prinse seminţele. Cf. GL. OLT. *Zale de dovlete.* ib.

5. (Regional) Unealtă de ciobănie nedefinită mai de aproape (Brehueşti – Botoşani). Cf. H I 23.

6. (Prin Transilv.; mai ales în construcţia *de-a zala*) Joc de copii care se joacă aruncând nasturi într-o gaură mare şi în alte cinci mai mici; (regional) în perete, în nasturi (v. nasture **1).** *În Ardeal, jocul acesta se numeşte de-a zala sau în părete.* PAMFILE, J. III, 4, cf. PĂCALĂ, M. R. 204. *Parcă numai ieri mă jucam cu copiii de-a zala-n nisip.* BĂNUŢ, T. P. 128. *Zala e o gaură făcută în pământ ..., copiii fac ... alte cinci găuri mai mici ... aruncă cu nasturi în aceste găuri şi câştigă.* PAŞCA, GL. 64, cf. ALR SN V h 1 285/130, ALRM SN III h 1 092/157.

– Pl.: *zale* şi (învechit şi regional) *zăli.* – Şi: **zálă** (pl. *zale* ALR I 1 998, ALR II/I MN, 152, 3 948, ALRM II/I h 416 şi *zele* ALR II/I MN 152, 3148/4, 8, 29, 36, 47, ALRM II/I h 416/2, 29, 36, *zăluri* ALR II/I MN 152, 3948/723, ALRM II/I h 416/784), (învechit) **zále,** (învechit şi regional) **záuă** (ALR I 1998/578, pl. *zele* ib.), **zea** (pl. *zeale* şi *zele*) s. f.

– Din ngr. **ζάβα.**

ZAANÁ s. f. v. **zalhana.**

ZAÁR s. n. v. **zahăr.**

ZAARÁ s. f. v. **zaherea.**

ZÁĂR s. n. v. **zahăr.**

ZABAIDÓC s. n. v. **zavaidoc.**

ZABALÁN, -Ă adj. (Regional) **1.** Bălos. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. **2.** P. ext. Prost (**B IV 1**). Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Pl.: *zabalani, -e.*

– **Zăbală** + suf. *-an.*

ZABALĂU s. m. (Regional) Prost (**B IV 1**). Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Pl.: *zabalăi.*

– **Zăbală** + suf. *-ău.*

ZABARDÁCĂ s. f. (Regional) Lapte acru. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Cf. ucr. забарка.

ZABÁTE vb. III. Tranz. (Regional; complementul indică spaţiile goale dintr-o cusătură) „A umple" (Rădăuţi) LEXIC REG. 111.

– Prez. ind.: *zabát.*

– De la *bate* (după ucr. *забити*).

ZÁBĂR s. n. (Olt., prin Munt. şi prin Mold.) **1.** Zor **(3).** *Dacă l-o apuca zabărul după urmă, să fie mai aproape de scăpău.* PLOPŞOR, C. 96. *Mă ajunse zoborul şi prin satul Dvs!* COMAN, GL. 85. *M-a pus zabăru ieri, de-am venit pă jos dă la Slatina.* ARH. OLT. XXII, 288, cf. LEXIC REG. 32. ✦ Nevoie naturală urgentă. Cf. SCRIBAN, D. ✧ Expr. **A apucat-o zabărul naşterii** = a-i veni durerile naşterii (în loc şi la timp nepotrivit). Cf. I. CR. VIII, 186.

2. Agitaţie mare (cu învălmăşeală). Cf. LEXIC REG. 47. *S-au făcut zabăr toate, s-au strâns toate o dată: secere,*

coasă, arie. UDRESCU, GL. ✧ (Atribuie calitatea ca un adjectiv) *E piața zabăr de lume.* id. ib.

3. Timp nefavorabil caracterizat prin vreme rea, ninsoare etc. sau prin căldură excesivă. Cf. SCRIBAN, D. *El seceră pe zabărul de foc!* CIAUȘANU, V. 211, cf. LEXIC REG. 39.

– Pl.: ? – Și: **zábără** (LEXIC REG. 39) s. f., **zăbăr** (COMAN, GL.), **zóbor** s. n.

– Etimologia necunoscută.

ZÁBĂRĂ s. f. v. **zabăr.**

ZABÉT[1] adv. (Regional) Înadins. Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.

– Etimologia necunoscută.

ZABÉT[2] s. m. v. **zabit.**

ZABETLÂC s. n. v. **zabitlâc.**

ZABIÁUĂ s. f. v. **zăbală.**

ZABÍC s. n. v. **zăbic.**

ZABÍG s. n. v. **zăbic.**

ZABÍT s. m. **1.** (Învechit și regional) Guvernator; administrator; cârmuitor; p. ext. putere **(II 1).** *Dobre a Vladii, fiind dârvar al beșleagăi ... să află și el în curtea zabitului* (a. 1790). IORGA, S. D. II, 239. *Negutătorii să-și ia teșcherele de voie de la zabiții lor* (a. 1802). id. ib. XXI, 39. *Să se facă tezlimat prin zabiții creștini.* DIONISIE, C. 231. *Era Iusuf Kihae bei om sâlnic, dar bun zabet.* BELDIMAN, E. 47/34. *Prin zabitul județului, să îndatoreze pă numiții negutători a plăti dreptul vămii* (a. 1822). DOC. EC. 256. *Zabetul judecătoriei ... o va face cunoscută îndată pârâtului.* REG. ORG. 163/24. *O să te leg bine ... și mâne o să te dau pe mâna zabetului.* FILIMON, O. I, 139. *Trecu pe dinaintea cortului unde era autoritatea (zabetul), un ispravnic grec.* I. IONESCU, M. 248, cf. CIHAC, II, 628, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, BRĂESCU, M. B. 73, SCRIBAN, D. *Strașnice porunci au fost trimise ... să facă străjuirile necesare, să dubleze efectivele bășliilor fiecărui zabit și să împrăștie pe răzvrătitori.* OȚETEA, T. V. 159, DL, DM. *Au venit ... să se giudece cu dânșii, căci la zabet al împărăției sale au fost și ... dreptate nu și-au aflat.* ȘEZ. II, 119. ✦ Comandant militar; șeful poliției; (învechit, rar) zabitan, zabitaș. *Poarta otomănească au publicit către prietenii săi ... poruncind zabiților ei, carii se afla cu pază la hotară, ca nu cumva să dea pricina măcar câtuși de mică.* DUMITRACHE, 74. *S-au dat această a mea împărătească poruncă, ca voi ..., veziri, molale, zabiții ienicerilor ... să nu socotiți cu cale de a lăsa să treacă și să intre în Țara Rumânească nimeni.* id. 118. *Să li se dea brutarilor tot ajutorul de către zabiții poliției* (a. 1826). DOC. EC. 376.

2. (Prin Maram. și prin Mold.; în forma *zaviț*) Șeful unei lucrări de exploatare forestieră, al unei echipe de lucrători la pădure. Cf. ARVINTE, TERM. *Șeful de echipă, zavițul, dădea comenzile.* SADOVEANU, O. XIV, 554, cf. CV 1951, nr. 3–4, 44.

– Pl.: *zabiți.* – Și: **zabét, zavíț** s. m.

– Din tc. **zabit.**

ZABITÁN s. m. (Învechit, rar) Zabit **(1).** *În grabă ieși și ienicer-aga cu toți zabitanii săi.* VĂCĂRESCUL, IST. 276, cf. ȘIO II_2, 129.

– Pl.: *zabitani.*

– Din tc. **zâbitân.**

ZABITÁȘ s. m. (Învechit, rar) Zabit **(1).** *Către zabitul ienicerilor și către alți zabitași și agale* (a. 1793). ȘIO II_2, 129.

– Pl.: *zabitași.*

– **Zabit** + suf. *-aș.*

ZABITLĂC s. n. (Învechit) Slujba zabitului **(1);** guvern. *Zabetlâcul lui* [Chihaia-bei] *cel strașnic, acesta îi înlesnea.* BELDIMAN, E. 61/19, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 417, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zabitlicuri.* – Și: **zabetlâc** s. n.

– Din tc. **zabitlık.**

ZABLÁIC s. n. (Prin sudul Olt.) Cauc mare cu coadă lungă cu care se ia tescovina din cazan. Cf. I. CR. VIII, 90, LEXIC REG. 32.

– Pl.: *zablaice* și *zablaicuri.*

– Etimologia necunoscută.

ZABLÁUĂ s. f. v. **zăbală.**

ZABLAÚD, -Ă adj. v. **zăbăuc.**

ZABLĂU[1] s. n. **1.** (Prin nordul Mold.) Sacul prins la oiștea căruței, în care se pune nutreț la cai. GLOSAR REG.

2. (Regional) Instrument de prins pește (Crucea – Vatra Dornei). GLOSAR REG.

– Pl.: *zablăie.*

– Din magh. dial. **zabló.**

ZABLĂU[2] s. n. v. **zăblău**[1].

ZABLĂU[3] s. m. v. **zăblău**[2].

ZABLÚDNIC, -Ă adj. (Regional) Zăpăcit. Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI

– Pl.: *zabludnici, -ce.*

– Din ucr. **заблудник.**

ZABLUZÍ vb. IV. Refl. (Prin Maram.) A se zăpăci **(1).** *M-am zabluzit.* L. ROM. 1961, cf. GRAUR, E. 160.

– Prez. ind.: *zabluzesc.*

– Din ucr. **заблудитися.**

ZABÓN s. n. v. **zăbun**[1].

ZABRÁC, -Ă s. n., adj. **1.** S. n. (Învechit și regional) Mustrare aspră; (familiar) săpuneală **(3).** V. p e r d a f. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ Expr. **A trage** (sau **a da**) **un zavrac** (cuiva) = a certa pe cineva. *I-a tras*

un zavrac. RESMERIȚĂ, D. *Ne amintim ... de cheful nostru cel de pomină şi de zavracul tras de la cei de acasă!* AL LUPULUI, P. G. 131. *Dacă am văzut că nu-i mai tace gura, i-am dat şi eu un zavrac să mă ţină minte.* Com. din PIATRA-NEAMȚ.

2. S. n. (Învechit) Primejdie **(1).** *Hrana i-o va aduce o pasăre ..., va întâmpina un zabrac ... din care va scăpa cu faţa curată.* ISPIRESCU, L. 389, cf. TDRG, DL.

3. S. n. (regional) Harababură (Săpata de Sus – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL.

4. Adj. (Prin Transilv.) Care umblă prost îmbrăcat. *Da zabrac mai poate fi, amărâtul de el!* VICIU, GL. *Ce umbli aşa de zăbrac?* Com. din LUPŞA – ABRUD.

– Şi: **zavrác** s. n., **zăbrác, -ă** adj.

– Etimologia necunoscută.

ZABRÁN s. n. v. **zăbran.**

ZÁBRĂ s. f. (Bot.) Numele mai multor plante erbacee din familia labiatelor: **a)** plantă cu frunze ascuţite, ovale, cu flori liliachii sau roz, cu pete purpurii, care creşte prin locuri umede în păduri, în tufişuri sau prin grădini; (regional) urzică moartă *(Galeopsis pubescens).* Cf. BORZA, D. 73; **b)** (regional) cânepiţă *(Galeopsis speciosa).* Cf. id. ib.; **c)** (regional) tapoşnic **(a)** *(Galeopsis laudanum).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1063, BRÂNDZA, FL. 394, GRECESCU, FL. 470, PANŢU, PL., MORARIU, PL. 466, ENC. AGR. V, 637, BORZA, D. 73; **d)** (regional în formele *zeabră, zebre, zebrea)* lungurică *(Galeopsis tetrahit).* Cf. PANŢU, PL., BORZA, D. 73; **e)** (regional; în forma *zebrea)* gălbiniţă *(Lamium galeobdolon).* Cf. BORZA, D. 73.

– Pl.: *zabre.* – Şi: (regional) **zébre** (BORZA, D. 73, com. din ZAGRA – NĂSĂUD), **zebreá** (BORZA, D. 73), **zeábre** (CONV. LIT. XXIII, 1063, BRÂNDZĂ, FL. 394, GRECESCU, FL. 470, PANŢU, PL., ENC. AGR. V, 637), **zeábră** (MORARIU, PL. 466, BORZA, D. 73).

– Etimologia necunoscută.

ZABREÁ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZABRÉLNIC s. n. v. **zăbrelnic.**

ZABRÓI s. n. v. **zăbroaie.**

ZÁBRU s. m. (În sintagma) *Zabru cocoşat* (sau *ghebos)* = insectă mică, cu trupul bombat, de culoare neagră şi care este dăunătoare pentru păioase, mâncând boabele spicelor tinere *(Zabrus gibbus).* Cf. SIMIONESCU, F. 286, H I 381.

– Pl.: *zabri.*

– Din **Zabrus** [gibbus], numele ştiinţific al insectei.

ZABÚN s. n. v. **zăbun[1].**

ZACÁR s. n. v. **zahăr.**

ZACÁRE s. f. v. **zăcare.**

ZACARISÍT, -Ă adj. v. **zaharisit.**

ZACÁŞ, -Ă adj. v. **zăcaş.**

ZÁCĂR s. n. v. **zahăr.**

ZÁCĂŞ, -Ă adj. v. **zăcaş.**

ZÁCĂTĂ s. f. (Regional) Ogradă **(II 3).** Cf. VICIU, GL. 90 *Pe ce vreme aţi scos vitele din zacătă?* id. ib., cf. PASCU, S. 34.

– Pl.: *zacăte.*

– De la **zăcea.**

ZÁCE vb. III v. **zăcea.**

ZACEÁLĂ s. f. (Învechit) Capitol; p. restr. subdiviziune a capitolelor evanghelice (care se citeşte în biserică). V. pericopă. *Rămaseră cu mare ocară biruiţi turcii ..., scrie cronicarul Ioan ... carte 20, zac*[eala] *3* (a. 1650 – 1675). GCR I, 192/12, cf. M. COSTIN, O. 43. *Din faptele apostolilor citenie ... zacealo 1* (a. 1683). GCR I, 261/19. *Lăsăm pre cititori să caute la capul de Dachiia 18: zac*[eala] *2.* CANTEMIR, HR. 65. *Evanghelia cetim supt zaceal*[ă]. MINEIUL (1776), 166^{v2}/12. *A prefăcut această carte sfântă din orânduirea pe capitole ... în aceea pe „zaceale", cum se zicea, pe cetiri.* IORGA, L. R. 203, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cercetând ... cele două texte ... nu s-a atras atenţia asupra notelor tipiconale şi a aşa-numitelor zaceale.* SCL 1960, 452.

– Pl.: *zaceale.* – Şi: **zăceálă** s. f. ŞĂINEANU, D. U.

– Din slavonul rus. **зачало.**

ZACEÁTIE s. f. v. **zacetie.**

ZĂCERE s. f. v. **zăcere.**

ZACÉTIE s. f. (Învechit) Sarcină **(4);** p. ext. zămislire. *Zacetia Sfentei Annei* (a. 1645). Ap. TDRG. *Într-această lună ... îngrecarea, zaceţia Sv*[i]*ntei Annei.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 204^{r}/33, cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zacetii.* – Şi: **zaceátie** s. f.

– Din slavonul **зачетиѥ, зачатиѥ.**

ZACHERLÍNĂ s. f. (Ieşit din uz) Denumire comercială pentru un insecticid folosit în trecut. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *N-am nici gaz în lampă, nici praf de zacherlină.* TOPÎRCEANU, P. O. 15, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– De la n. pr. **Zackerl** + suf. *-ină.*

ZACHÉZĂ s. f. v. **zăvează.**

ZACINGUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A strânge **(7).** *Au trimis numai un polcovnic cu vro sută şi mai bine de cifedzi ..., să zacinguiască oaste din Ţara Leşască.* NECULCE, L. 189.

– Prez. ind.: *zacinguiesc.*

– Din pol. **zaciąyać.**

ZÁCIŞ, -Ă adj. v. **zăcaş.**

ZACÍU s. m. v. **zapciu.**

ZACIUIÁLĂ s. f. v. **zeciuială.**

ZACLINÁNIE s. f. (Învechit, rar) Jurământ; blestem. Cf. DOSOFTEI, MOL. 88.

– Din slavonul **заклинаниѥ.**

ZACÓM s. m. (Bot.; regional) Leandru *(Nerium oleander)* (Văcăreni – Măcin). H XIV 463.
– Pl.: *zacomi.*
– Etimologia necunoscută.

ZACÓN¹ s. n. (Învechit şi regional) (Capitol de) lege; p. e x t. poruncă. *Cum dzice cartea cea veache la vtorii zacon, 17 capete: „cela ce nu să va pleca ... cu moarte voiu să moară".* PRAV. 275. *Au aşedzat şi au scos zaconului sau leagei nemţeşti întărire.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Să înmulţiia bolniţăle şi acel zacon sau lege a crjecilor.* N. COSTIN, L. 202, cf. SCRIBAN, D., GĂMULESCU, E. 202, VICIU, S. GL. 16. *Frunzişoară lobodă, Toată lumea slobodă; Numa ieu la-nchisoari Pentr-on zacon di scrisoari.* ARH. FOLK. II, 118, 180 ALR II 3 229/36. ✦ (Regional) Oră fixă. *Copiii n-au zacon la mâncare.* Com. din TURNU-MĂGURELE. ✦ (Regional) Sfârşit[1] **(1).** Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✦ (Regional) „Chin". Cf. PAMFILE, J. II, 173.
– Pl.: *zacoane* şi (regional) *zăconuri* (ALR II 3 229/36). – Şi: **zăcón** (GĂMULESCU, E. 202), **zeicón** (VICIU, S. GL. 16) s. n.
– Din slavonul **законъ.**

ZACÓN² s. n. (Ban. şi Transilv.) Datină; obicei **(1).** *Fost-au aşezat şi altă orânduială zaconului acest mistru a bolniţii ... Mariei.* N. COSTIN, L. 203. *Pe sac umplut cu paie, după zaconul lor, dormeau (preoţii).* ap. CADE, cf. ANON. CAR., SCRIBAN, D., GĂMULESCU, E. 202, H XVIII 315, com. LIUBA. *Pe la noi aşa-i zăconul!* VICIU, GL. 90, cf. com. din Banat, com. din ORAVIŢA. *„Tot satu cu zănatu (zăcon, obicei, datină ...)".* DENSUSIANU, Ţ. H. 234, NOVACOVICIU, C. B. I, 23. *Aşa-i zăconul pe la noi.* TODORAN, GL., cf. CHEST. II 489/3.
– Pl.: *zacoane.* – Şi: **zăcón, zecón** (H XVIII 315), **zocón** (DENSUSIANU, Ţ. H. 27, 340) s. n.
– Din scr. **zacon.**

ZACÓN³ s. n. (Învechit) Ordin militar de călugări; organizaţie de cavaleri sau similară cavalerilor. *La acest zacon pre urmă foarte mulţi den cneji, den domni şi nemeşi... se adăogea.* N. COSTIN, LET. I A, 11/10, cf. TDRG, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zacoane.* – Şi: **zăcón, zecón** (H XVIII 315).
– Din pol. **zakon.**

ZACONÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Mold. şi prin Basarabia) A chinui; a pedepsi **(2).** Cf. PAMFILIE, J. II, 173. *O vinit în sat şi-o pârât-o ... ş-o zaconit-o.* ARH. FOLK. II, 173, 180.
– Prez. ind.: *zaconésc.*
– De la **zacon¹.**

ZACÓNIC s. m. (Învechit, rar) Legiuitor. *Iară Zinon aesta-i legiuitorul, zaconicul, ce*[-]*l pomeniaşte Sv*[â]*ntul Pavel.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 34ᵛ/1.
– Pl.: *zaconici.*
– Din slavonul **законикъ.**

ZACÚSCĂ s. f. (Astăzi rar) Gustare; s p e c. aperitiv; (sens curent) preparat culinar făcut din vinete, gogoşari, ceapă, roşii etc. ori din peşte cu garnitură de legume coapte sau prăjite în ulei, apoi fierte (steril) şi ambalate etanş în recipiente de sticlă spre conservare. [Grecii] *orice fac cu făţărie, mie mi-au mărturisit, Că câţiva după zacuscă s-au împărtăşit.* BELDIMAN, E. 15/6. *M-ar costisi odaia 200 taleri şi mâncarea cu zacuscă şi altele iar 200 taleri.* KOGĂLNICEANU, S. 102. *Ce mănânci zacusca cucoanei?* PR. DRAM. 321, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ai păpat zacuscă astăzi?* ALECSANDRI, T. 517, cf. CIHAC, II, 467, LM, DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG, PASCU, S. 231, RESMERIŢĂ, D., CADE, BRĂESCU, A. 84. *Zacusca ne fu prezentată de bătrânel pe o tabla enormă.* SADOVEANU, O. X, 577, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Zacusca de peşte se poate păstra mai multă vreme.* S. MARIN, C. B. 83. *Zacuscă de vinete şi gogoşari.* id. ib. 24, cf. DEX.
– Din rus. **закуска.**

ZACÚŢII s. f. pl. (Învechit, rar) Posturi de pază; străji **(3).** *Mai pe urmă, au pus şi zacuţii la caimacani, văzând că nu pot plini banii poclonului ş-a mesâi lui Meneh.* NECULCE, L. 374.
– Din rus. **закута.**

ZAD s. m. v. **zadă.**

ZADÁR¹ s. n. (Prin Bucov. şi prin nord-vestul Mold.) Ultima tablă a plutei. Cf. ARVINTE, TERM. ✧ *Zadarul întâi* = a patra tablă dintr-o plută. id. ib. *Zadarul doi* = a cincea tablă dintr-o plută. id. ib.
– Pl.: *zadare* şi *zadaruri.*
– Cf. ucr. з а д а в а.

ZADÁR², -Ă adv., s. n., adj. **1.** Adv. (Învechit; şi, curent, substantivat, n., în l o c. a d v. **în zadar)** Zadarnic[1] **(2).** *Tot în zadar vor fi şi nici de o folosinţă nu-ţi vor fi.* NEAGOE, ÎNV. 162/25. *De vreame ce treace ca o umbră rară, zădar să trudeaşte* [omul] *de zî până-n sară.* DOSOFTEI, PS. 130/4. *Eghiptenii în deşert şi în zadar vor folosi voao.* BIBLIA (1688), 470²/25. *Căci firea ceva în zădar şi în deşert nu face.* CANTEMIR, I. I. I, 114. *Ispiteaşte în zadar ajutoarele, cel capchelbaş* (a. 1694). FN 26. *Alţii îl batjocurea ca pre un nebun ce umbla în zadar* AETHIOPICA, 17ᵛ/5. *În zadar au cercat toate cealalalte.* CARTE TREB. I, 130/6. *Care project, până acum, în zadar au zăcut ascuns* (a. 1811). DOC. EC. 109. *El în zadar se lupta cu această patimă.* HELIADE, L. B. I, 18/3. *Într-aceste ziduri nenorocite-n zadar Am aprins atâtea focuri.* POGOR, HENR. 163/1. *Oricâte rele-n lume, asupră-m*[i] *le văz toate şi să mă lupt cu ele zadar mă-nvoiesc.* FM (1843), 79²/8. *În zădar pizma rodea dinţii.* ib. 335¹/11. *Săvârşeşte o robie ... Zedar, maică milostivă, Că vei priimi a i-o da.* CONACHI, P. 16, cf. POLIZU. *În zadar ar culege bucatele cele mai îmbelşugate.* I. IONESCU, B. C. 307/19, cf. PONTBRIANT D., CIHAC, II, 90, LM. *Când mori să vezi că-n lume vieţuit-ai în zadar: O astfel de moarte-i iadul.* EMINESCU, O. I, 53. *Interesul şi câştigul stăpânind acest pământ, În zadar aş cerca-n versuri mintea mea să o frământ.* BELDICEANU, P. 124, cf. DDRF. *Acum e tânguirea mai mult ca de-n zadar.* COŞBUC, S. 69, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU². *Şi cearcă în zadar uitare.* IOSIF, PATR. 85, cf. TDRG. *Femeia*

înțelese c-a vorbit în zădar. AGÂRBICEANU, A. 226. *În zădar căutarăm minunata floare albastră.* HOGAȘ, DR. I, 20, cf. RESMERIȚĂ, D. *În zadar puse și pe Tudorache să-i ajute.* BASSARABESCU, V. 195, cf. CADE. *Nu ni-e frică nouă nici de armată, în zadar ne batjocorești!* REBREANU, R. II, 232. *În zadar de mii de veacuri, tu cu raze împrumutate, Fermecat-ai.* TOPÎRCEANU, P. O. 127. *În zadar strigam, că nu mă auzea nimeni.* VLASIU, A. P. 27. *În zadar ne-au fost toate străduințele.* BART, S. M. 46, cf. SCRIBAN, D. *Deportații așteptară în zadar să li se dea ceva de mâncare.* CĂLINESCU, S. 575. *Când am văzut că-n zadar cuvintele ... mi le-am rostit ... am ieșit.* BLAGA, POEZII, 396, cf. DL. *Vorbești în zadar.* PREDA, M. S. 21, cf. DM, MIHĂILĂ, I. 215. *În zadar îmi storceam creierii să găsesc o ieșire.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 17/2. *Boii pasc la iarbă verde Mirele-n zădar nu șede, El cu mâna flori adună.* MARIAN, NU. 300, cf. ALR SN III h 775, ALRM SN II h 592. *Toată vara m-am rugat De bogații cei din sat Să-i dea plugul ca să ar ... Mi-a fost ruga în zadar.* ANT. LIT. POP. I, 510. *În zadar că m-am rugat, Că-n samă nu m-o băgat.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 238. *De-a fost dragostea ca gheața, În zadar îmi trăiesc viața.* FOLC. MOLD. II, 195.

2. Adj. (Învechit) Zadarnic **(1).** *Și s-ar fi gândit ..., De nu-i sărea în cap că treaba zăbavă Nu sufere, și, mai târziu, zădară Poate că i-ar fi toată a lui ispravă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 117. *Orânduielile la iad sunt cu grăbire, Nu este ca la noi zadară prelungire.* DONICI, F. II, 58, cf. PONTBRIANT, D., TDRG.

– Și: **zădár,** (învechit) **zedár** s. n.

– Din slavonul **за даръ.**

ZADÁRNIC[1] s. m. (Prin Bucov. și prin nord-vestul Mold.) Plutașul care stă pe ultima tablă a plutei. V. d ă l c ă u ș, h o z a ș. ARVINTE, TERM. 175.

– Pl.: *zadarnici.*

– **Zadar[1]** + suf. *-nic.*

ZADÁRNIC[2], -Ă adj., adv. **1.** Adj. Care este fără folos, fără (nici un) rost; deșert, gratuit, ineficace, ineficient, infructuos, inutil, nefolositor, netrebuincios, neutil, steril **(3),** sterp **(5),** van, (livresc) inoperant, oțios **(2),** superfluu, (astăzi rar) prisoselnic, prisositor, (învechit) netrebnic **(1).** *Să cheltuia atâta zădarnică vreame în școală.* CARTE TREB. II, 16/7. *Le va fi zadarnică cheltuiala și ostineala* (a. 1803). URICARIUL, IV, 157. *Ca și când i-ar fi părut rău de biruința zadarnică ce mai lasă încă viață vrăjmașului său.* HELIADE, L. B. I, 134/24. *Mă hrăneam cu zadarnica nădejde de a afla aici fericirea.* MARCOVICI, C. 16/15. *După un zel de cercetare zadarnică, moare.* GENILIE, G. 57/7. *Sârguința lui Matias ... a fost zadarnică.* SĂULESCU, HR. II, 280/12. *Zadarnice au fost toate cercările, spre a înfrâna astă învitare a cugetărilor.* FM (1843), 333[1]/17. *Acest împărat ... nu cere de la voi slava de-o zadarnică iubire.* CONACHI, P. 80, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Zadarnică bucurie, fraților, căci am pierdut pe tata Șoiman!* ALECSANDRI, T. II, 30, cf. LM. *Florile ... ridicau în soare ... capete copilăroase și ochii lor plini de reci și zadarnice lacrime.* EMINESCU, P. L. 54. *După o muncă zadarnică de atâta vreme ... a căzut pe o canapea.* CARAGIALE, O. I, 150. *A trecut o clipă ..., ca să-i dea prilej de visuri dulci și zadarnice.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 65, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Zadarnice fanfare cu note triumfale Sunau beția luptei.* PETICĂ, O. 59. [Operele de ficțiune] *creează iluzii zădarnice.* IBRĂILEANU, A. 189, cf. RESMERIȚĂ, D., SEVERIN, S. 148. *Cântarea ... se stingea ... pierdută, o prea târzie și zadarnică chemare.* M. I. CARAGIALE, C. 10, cf. CADE. *În loc de a fi ... zadarnice podoabe ale cuvântării, ele cuprind reflecțiile profunde.* LOVINESCU, C. VIII, 77. *Această dublă evoluție zadarnică n-ar fi fost cu putință.* GALACTION, O. A. II, 196. *Privea deșarta cazină și robotul zadarnic.* VOICULESCU, POEZII, I, 149. *Cei care rămân agitându-se febril și dând strigăte zadarnice.* SADOVEANU, O. XX, 64, cf. SCRIBAN, D. *Au fost câteva zile de zbucium și de ocoluri zadarnice.* CAMIL PETRESCU, O. II, 19. *Îl îngrijeau cu zadarnica lor mângâiere.* VINEA, L. II, 313, cf. DL. *Nu fusese decât o ultimă și zadarnică zvârcolire.* PREDA I. 271, cf. DM, MIHĂILĂ, I. 215. *Ce noapte mă duce în jos, Ce ninsoare zadarnică, Și sufletul meu vinovat, nu e nici o scăpare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 7/3, cf. DEX. ✧ F i g. (Substantivat) *Zadarnicul vânează realul, cenușa vânează focul, umbra își strigă cu disperare trupul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 8/1.

2. Adv. Fără folos, fără (nici un) rost; degeaba, deșert, gratuit, ineficace, ineficient, infructuos, inutil, în zadar (v. z a d a r[2] **1),** nefolositor, netrebuincios, neutil, steril **(3),** van, (livresc) inoperant, oțios **(2),** superfluu, (învechit și popular) geah, (de-a) surda **(IV),** (regional) heba, (învechit) în darn (v. d a r n). [Robinson] *iubea mai mult să-și petreacă vremea ... alergând zădarnic încoace și încolo.* DRĂGHICI, R. 4/12. *Eu zadarnic v-am chemat, Căci ajutor nu-mi faceți.* C. A. ROSETTI, C. 23/12. *Vom întrebuința zadarnic mijloacele de mai sus.* PENESCU, M. 26, cf. PONTBRIANT, D. *Zadarnic cat plăcere ... Zadarnic mângâiere, S-alin a mea durere.* ALECSANDRI, P. I. 178. *Zadarnic după umbra ta dulce* [brațele] *le întind.* EMINESCU, O. I, 213. *Nenorocitul de mine, Zadarnic te caut.* BELDICEANU, P. 76, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii.* GOGA, POEZII, 64. *Înnăbușite glasuri cresc ca din pământ. Tot crește adâncul murmur: zadarnic vii și-atunci.* CERNA, P. 85, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *I-e frică să nu fie silit, tot așteptând zadarnic, să cheltuiască și bruma de rest.* REBREANU, R. I, 21. *Bietul manual s-a hurducat zadarnic în geanta mea de călătorie.* GALACTION, O. A. II, 286. *Zadarnic am răsfoit foile guvernamentale.* COCEA, S. II, 584. *S-a auzit ornicul, tic-tac-tic, grăbindu-se zadarnic.* SADOVEANU, O. XV, 55, cf. SCRIBAN, D. *Pleoapele-i sunt cremene, zadarnic cearc-a mai clipi.* BLAGA, POEZII, 45. *Se plictisise și el tot asmuțind zadarnic lumea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 657. *Oștirile tulpinelor de bambus ... Se chinuiesc zadarnic Să se ridice Ca niște colosale coloane.* JEBELEANU, S. H. 58, cf. DL. *Mă uitam însă zadarnic pe geam.* PREDA, I. 38. *Zadarnic încercă să se lămurească cu plutonierul venit tocmai de la oraș.* T. POPOVICI, S. 197, cf. DM, MIHĂILĂ, I. 215. *Eu sunt cel singur ... cel pe care nu-l așteaptă nimeni, zadarnic încerci tu să falsifici adevărul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 18/2, cf. DEX.

3. Adj. (Învechit) Vanitos. *Mânule, când sunt foarte lungi ..., însămnează zădarnic om* (a. 1785). GCR II, 145/10. *Crezătorul cel zădarnic şi cu creştinul curat Adeseaori cu acelaşi haracter s-au arătat.* POGOR, HENR. 90/2. *Sigismund Báthori, nestatornic şi zadarnic, se trufi şi se înalţă cu mintea de când ... se rudi ... cu împăratul nemţesc.* BĂLCESCU, M. V. 90. *Eu, să ştii, că-n toată viaţa, robul tău să fiu, Iar nu amurez zădarnic şi viclean vremelnic.* PANN, E. III, 44, cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX. ✦ Efemer. *S-au născut ca să alerge după vântul cel uşor şi zădarnic al laudelor.* MOLNAR, RET. 127/13. *Însuşi zădarnica fală ne umple cu mândra sa îngâmfare.* CONACHI, P. 287, cf. PONTBRIANT, D.

– Pl.: *zadarnici, -ce.* – Şi: **zădărnic, -ă** (învechit), **zădărnic, -ă** (PONTBRIANT, D.), **zedărnic, -ă** (SĂULESCU, HR. II, 280/12) adj.

– **Zadar**[2] + suf. *-nic.*

ZADARNICÍ vb. IV v. **zădărnici.**

ZÁDĂ s. f. **1.** Arbore răşinos, cu tulpină dreaptă, cu frunze lungi în formă de ace, care cad toamna, cu lemn tare, durabil, preţios şi care creşte în regiunea alpină inferioară; larice, (regional) brad-de-vară, brad-roşu, cadrin, cătrin, crin, crin-de-munte, dăcrin, lariş, lariţă, rariţ, viadă, zăduţ *(Larix decidua).* Cf. ANON. CAR., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 712, LM, DDRF GHEŢIE, R. M. 497, BRANDZA, FL. 433, BARCIANU, GRECESCU, FL. 539, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE. *Zada, zisă şi larice, ... nu păstrează decât rar regularitatea de con a molidului.* SIMIONESCU, FL. 82, cf. DS 307, SCRIBAN, D. *Prin arbori undeva cânţi ... Despre văraticele rarişti şi cetina de zadă.* BLAGA, L. U. 139. *Unele specii arborescente ... sunt denumite arbori de lumină ...: zada, mesteacănul.* AGROTEHNICA, I, 76, cf. DL, DM, BORZA, D. 96. *Zada sau lariţa ... este, de asemenea, o răşinoasă care creşte ... prin pădurile din partea muntoasă a ţării.* BOTANICA, 131, cf. DER. *De-atâtea aripi amurgind zăpada, Cad stele peste zadie cu grămada.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 33, 3/1, cf. M. D. ENC., CIAUŞANU, V. *De la noi şi până la voi, zede şi cimpoi* (Cocoşul). GOROVEI, C. 94, cf. PASCU, C. 221.

2. (Bot.; învechit) Pin[2] **(1)** *(Pinus silvestris).* Cf. CIHAC, II, 712, DDRF, CHEŢIE, R. M. 497, BORZA, D. 131.

3. Ţandără sau aşchie subţire de zadă **(1),** de brad sau de alt conifer, întrebuinţată pentru luminat sau pentru aprins focul. Cf. PĂCALĂ, M. R. 418, RESMERIŢĂ, D. *Beţele* [pentru colindători] ... *se plimba deasupra unei flăcări de zadă, răşini ori ... la flacăra lampei cu petrol.* AL LUPULUI, P. G. 94, cf. CADE. *La luminile ochilor, pune negru subţire pre care îl strâng şi-l adună dintru fumul zadiei* (a. 1805). GRECU, P. 414, cf. RESMERIŢĂ, D., REV. CRIT. III, 173. *Voiniceii ce-mi făcea? Din amnare scăpăra, Foc în zadă aprindea, Pârjol pădurii că-mi da.* MATEESCU, B. 133, cf. I. CR. VI, 251, PLOPŞOR, V. O. 16. *Di amnare scăpărau, Foc în zadă aprindeau.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 98. ✧ Expr. (Popular) **A fi (uscat) zadă** = se spune despre obiecte, tulpini de plante etc. care sunt uscate bine, foarte uscate. Cf. CIAUŞANU, V. *Orzul îi zadă. Nu-l poţi lega.* CV. 1950, nr. 4, 45, cf. ib. 1951, nr. 2, 34, nr. 9–10, 45. *Fasolea noastră s-a făcut de cules, că pe unele locuri e zadă.* CHEST. IV supl., cf. LEXIC REG. II, 96, 18.

4. (Regional) Grămadă de crengi, coji, ogrinji etc. zdrobite, sfărâmate, tocate etc. (Săpata de Sus – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *De uscate ce sunt, paiele s-au făcut zadă.* id. ib.

– Pl.: *zade* şi (rar) *zede.* – Şi: (învechit şi popular) **zad** (BRANDZA, FL. 433, GRECESCU, FL. 539, TDRG, PANŢU, PL., CADE, DS 307, SCRIBAN, D., BORZA, D. 96, CIAUŞANU, V.) s. m., **zădie, zădră** (BRANDZA, FL. 433, GRECESCU, FL. 539, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 96, DENSUSIANU, Ţ. H. 42, CIAUŞANU, V.) s. f., (regional) **zădăr** (SCRIBAN, D.) s. m., **zéadă** (id. ib.) s. f.

– Lat. **daeda (= taeda).**

ZÁDCĂ s. f. v. **zatcă.**

ZÁDE s. f. v. **zadie[1].**

ZÁDIE[1] s. f. **1.** (Popular) Piesă caracteristică portului popular femeiesc, alcătuită dintr-o bucată dreptunghiulară şi îngustă de ţesătură de care atârnă fire groase de lână sau de aţă şi care este purtată peste poale în faţă şi în spate sau numai în faţă ori numai în spate. V. catrinţă, fotă, opreg, şorţ[1] **(1),** vâlnic. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Zadia de lână, la faţă vânătă întunecoasă, lungă şi îngustă.* F. (1872), 338, cf. CIHAC, II, 468, LM. *Fetele poartă zadie, Eu port puşcă şi sabie.* F. (1885), 452, cf. DDRF. *Femeile ... poartă învălitoare (broboade) ... brâie împodobite, opreg sau zadie şi, dinainte, cătrinţă.* MOLDOVAN, Ţ. N. 57, cf. GHEŢIE, R. M. 497. *Brâu şi-ncingători, Zadie cu flori.* COŞBUC, P. II, 144, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Se plecă să îndepărteze cu vârful unghiilor o scamă de pe zadie.* REBREANU, N. 202, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Femeile purtau bluză ... zadie, cămăşi scurte.* PRIBEAGUL, P. R. 38. *Deasupra fustei, pun zadie.* SADOVEANU, O. XIX, 406, cf. SCRIBAN, D., DL. *Era numai într-o cămaşe de cânepă, scurtă, cu zadia pusă în pripă.* T. POPOVICI, SE. 65, cf. DM. *Le-am găsit bătrânilor mei câte-un loc pe pereţi, printre icoane şi blide, printre linguri şi zadii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1972, nr. 7, 6/1, cf. M. D. ENC., DEX, H XVIII 76, POMPILIU, B. 1 021. *Nişte zadii de matasă Să le poarte sănătoasă Cinstita gazdă de casă.* MARIAN, NA. 304. *Hei, leliţă, lelişoară, Ce-ai lucrat tu astă vară, Că ţă[-i] zadia aşa rară.* RETEGANUL, CH. 109, cf. BRAN, S., VICIU, GL., BUD, P.P. 46, com. din TINCA – SALONTA, com. din TĂRCĂIŢA – BEIUŞ. *D-aşa doru m-o cuprins, Cum cu zadia m-am încins.* BÎRLEA, L. P. M. I, 281, cf. T. PAPAHAGI, M. 57. *Nu-i bai, să him spândzurat Între patru furci de pat, Şi robghie Sup zadie.* ARH. FOLK. I, 167, com. BENIUC, CHEST. V. 165/36, ALRT II 133/24, 332, ALR II 3 323/250, 260, 284, 353, 3 352/250, 260, 284, 310, ALRM SN III h 1 002. *Zadie băgată-n casă Multă zarvă-n casă lasă,* se spune despre o noră rea care întreţine vrajba în casă. ZANNE, P. III, 432. ✦ (Prin vestul Maram. şi al Transilv.) Şorţ[1] **(1).** Cf. ALRT II 143/26, 333, ALR SN IV h 1 180, ALRM SN III h 1 001. ✦ (Regional) Rochie. *Neagră-i ca zadia-n cui Şi nu-i dragă nimănui, Câteodată nici lui.* ŢIPLEA, P. P. 119. ✦ (Prin vestul

Maram. şi al Transilv.) Şorţ purtat de fierar. Cf. ALR SN II h 541, ALRM SN I h 358.

2. (Transilv.) Năframă **(1).** Cf. H VIII 21, BRAN, S. *Pamplicuţa ta cea mândră S-a schimbat în zade hâdă.* COM. SAT. V, 13.

3. (Regional) Legătură în jurul gâtului la bărbaţi (Bârsău de Jos – Baia Mare). Cf. H XVIII 21.

4. (Regional) Haină lungă, veche şi ruptă. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Pl.: *zadii* şi (regional) *zădii* (ALR SN IV h 1 180, ALR II 3 324/53, 346). – Şi: (regional) **záde** s. f.

– Cf. ucr. зад „spate, dos".

ZÁDIE[2] s. f. v. **zadă.**

ZÁDRĂ s. f. v. **zadă.**

ZAEREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZAFÍR s. n. v. **safir.**

ZAGABÓI s. n. (Prin nord-estul Transilv.) Larmă. BUGNARIU, N. 3/179.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZAGALÁUCĂ s. f. v. **zagalovcă.**

ZAGÁLE s. f. (Rar) Suliţă la unele popoare primitive. Cf. DN[3].

– Pl.: ?

– Din fr. **zagaie.**

ZAGALÓVCĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Titlu (al unui dosar, al unei cărţi etc.) *Modell pentru alcătuirea zagalovcelor la delli* (sec. XIX). CAT. MAN. I, 66.

2. (Regional; în forma *zagalaucă*) „Ureche de dosar". Com. din PIATRA-NEAMŢ. *Moş Costache ... punea cele mai bune zagalauce la dosare.* ib.

3. (Regional; în forma *zagalaucă)* Semn de carte. *Nu ştiu cine mi-a luat zagalauca din carte, că nu mai ştiu până unde am citit.* Com. din PIATRA-NEAMŢ.

– Pl.: *zagalovce.* – Şi: **zagaláucă** s. f.

– Din rus. **загаловок.**

ZAGÁN s. m. v. **zăgan.**

ZAGARÁ s. f. Blană de animal prelucrată; bordură de blană (de altă culoare) care se aplică la unele obiecte de îmbrăcăminte; p. ext. paspoal; (regional) zăgăraie. *Conteşul de postav s-a căptuşit cu pacea de jder şi cu zagara de samur* (a. 1693). ŞIO II[1], 380. *Un contaş ce s-a făcut ... cu pacea de jder, cu zagarale de samur* (a. 1713). IORGA, S. D. V, 371. *Să se îmbrace o fată de boiernaş săracă cu rochie ... cu zagarale dă haneale* (a. 1745). id. ib. 323. *I dulamă de lastră albă, cu pană de samur, cu zagarelele de samur* (a. 1754). ARHIVA, X, 258. *Să îmbrace zagaraoa cu tutun pentru ca să nu le mănânce moliile* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII, 18, cf. CIHAC, II, 468, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, A. R. 31, CADE. *În cap purta o căciulă albă cu zagara neagră.* SADOVEANU, O. V, 529, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Cu cuşma cu zagara, Zagaraua că-i boită, Lui Nicuţă dăruită.* I. CR. IV, 154, com. din TURNU-MĂGURELE şi din HAGHIG – SFÂNTU GHEORGHE. *Căiţă cu zăgărea.* DENSUSIANU, Ţ. H. 341, cf. 60. *Are palton cu zagara.* CV. 1951, nr. 1, 37. ✦ (Regional) Bor (la pălărie, la căciulă etc.). Cf. I. CR. III, 346, LEXIC REG. II, 122.

– Accentuat şi: *zagára.* – Pl.: *zagarale.* – Şi: (învechit) **zagareá,** (regional) **zăgărá** (PAMFILE, A. R. 31, CADE), **zăgăreá** s. f.

– Din tc. **zağra.**

ZAGAREÁ s. f. v. **zagara.**

ZÁGĂ s. f. (Regional) Titirez folosit în jocurile de copii (Chilia Veche – Tulcea). Cf. I. CR. V, 95.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZAGÉLE s. f. pl. v. **ţaglă.**

ZAGIAOÁNE s. f. pl. (Prin nord-vestul Olt.; peiorativ) „Naţii, limboate, nadoli" CIAUŞANU V. 211.

– Etimologia necunoscută.

ZAGNÁTĂ s. f. v. **zăhată.**

ZÁGNĂ s. f. v. **sagnă.**

ZAGÓN s. n. (Învechit) Şanţ mic prin care se scurge apa de pe câmp. *În primăvară se fac şanţuri sau zagoane prin care se să drumul apei ca să nu zacă pe ogoare.* I. IONESCU, B. C. 346/4, cf. CIHAC, II, 124, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., I. BRĂESCU, M. 73.

– Pl.: *zagoane.*

– Din bg. **загон.**

ZAGRANÍ vb. IV. v. **zăgrăni.**

ZAHANÁ s. f. v. **zalhana.**

ZAHÁR s. n. v. **zahăr.**

ZAHARÁ s. f. v. **zaherea.**

ZAHARAGÍU s. m. v. **zaheregiu.**

ZAHARÁT[1] s. m. (Cu determinări care arată felul) Sare a acidului zaharic. Cf. ANTONESCU, D. *Zaharatul de calciu şi cel de stronţiu sunt insolubili în apă.* LTR[2], cf. DN[2]. *Hidroxilii zaharozei, având caracter slab acid, reacţionează cu unele baze, dând zaharaţi.* DC, cf. DEX, DN[3].

– Pl.: *zaharaţi.*

– Din fr. **saccharate** (după *zahăr).*

ZAHARÁT[2], -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este îndulcit cu zahăr **(1);** care conţine zahăr; zaharos **(1),** (regional) zăhărit **(1),** (învechit) zaharin. *Albinele, pe timpul iernii, cată să aibă oarecare provizii zaharate.* BREZOIANU, A. 552/9. *Presară un pahar de apă zaharată cu ... pulbere*

de camfor. MAN. SĂNĂT. 103/24, cf. ALEXI, W. *Apă zaharată.* SCRIBAN, D. *Prin alcool sau spirt se înțelege produsul distilării unui lichid zaharat și fermentat.* ENC. AGR. I, 129. *Sorbiră ... limonadă ... care nu era decât apă zaharată.* CĂLINESCU, O. I, 114. *Vom introduce în rația alimentară produse cu acțiune laxativă (lichide zaharate, miere, sucuri de fructe).* BELEA, P. A. 251, cf. DEX. ✦ Care este provocat de (excesul) de zahăr. *Diabet zaharat.* ✧ Fig. *Erotica lui ... rămâne senzuală și zaharată.* SCLF 1958, nr. 3–4, 293.

2. Adj. Care are aspectul zahărului **(1)**; alb, compact, cristalin ca zahărul **(1)**; zaharos **(2)**, (rar) zăhărit **(4)**. *Domul gotic ... dintr-o substanță lăptoasă și zaharată, fără patina timpului.* RALEA, S. T. I, 312. *Uită-te ce de fregate. E cursa celebră de mai. E-un aer cu vergi zaharate Din cer coborând: evantai.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 11/3.

3. S. n. (Rar) Zaharica. *Ridică laude în cinstea cozonacilor și a zaharatelor de la cafea.* D. ZAMFIRESCU, Î. 144.

– Pl.: *zaharați, -te.*

– **Zahăr** + suf. *-at.*

ZAHARÁZĂ s. f. Enzimă din clasa hidrolazelor, care catalizează scindarea moleculei de zaharoză într-o moleculă de glucoză și una de fructoză; fructozidază, invertază. *Sursa cea mai importantă de zaharază e drojdia de bere, însă se găsește mult mai răspândită la plante.* LTR[2], cf. DN[2], DC, D. MED., DEX.

– Pl.: *zaharaze.*

– Din fr. **saccharase** (după *zahăr).*

ZAHARĂRÍE s. f. v. **zahărărie.**

ZAHARÉ s. f. v. **zaherea.**

ZAHAREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZAHARERÍE s. f. v. **zahărărie.**

ZAHÁRIC adj. (În sintagma) *Acid zaharic* = acid dicarboxilic rezultat prin oxidarea energică a unei aldoze cu acid azotic concentrat. *Prin oxidarea glucozei, rezultă mai întâi acidul zaharic.* MARCOVICI, CH. 556. *În acidul zaharic, doi atomi de carbon terminali ai aldozei sunt transformați în carboxili.* LTR[2]. *Se cunosc mai mulți acizi zaharici, care se deosebesc între ei.* ib., cf. DN[2], DEX.

– Pl.: *zaharici.*

– **Zahăr** + suf. *-ic.*

ZAHARICÁ s. f. (Mai ales la pl.) Bomboană; spec. acadea; p. ext. dulciuri (v. dulce); cofeturi, (rar) zaharat[2] **(3)**, (învechit) zumaricale **(1)**, (regional) zăhărele (v. zăhărea **2)**, zăhăret. *O bucătăriță săsoaică ... care să aibă știință și pracsis de uscături, de bucate și de zaharica* (a. 1794). IORGA, S. D. VIII, 29. *Și poftind pe toate agalele cetății la conacul lui, le-au făcut zeefet cu scumpătăți de zahricale.* DIONISIE, C. 187. *I-au dat ... cafea, cebuc și alte zaharicale.* id. ib. 195. *La confetari și la carii trăiesc cu zaharicale ..., pătimesc dinții mai cu samă.* FM (1843), 258[2]/39. *Să nu încărcăm mesele cu dulcețuri, ... zaharicale, cofeturi.* C. VÎRNAV, H. 70/14, cf. MAN. SĂNĂT. 216. *Astăzi, când are parale, mănâncă zaharicale.* PANN, P. V. I, 130, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. 645. *Du-te ... în târg și-mi cumpără o oca de zaharicale.* ALECSANDRI, T. I, 35. *Nu i-ai dat ... prăjituri și zaharicale.* ODOBESCU, S. III, 39. *Au prins a împodobi bradul ... cu diferite fructe, aluaturi și zaharicale.* MARIAN, Î. 172, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG, GOROVEI, CR., RESMERIȚĂ, D. *Te îmbiau de pe măsuțe zaharicale, poame, băuturi dulci.* M. I. CARAGIALE, C. 44, cf. CADE. *Dascălul îi aducea zaharicale, ... îi vorbea cu glas moale.* REBREANU, N. 231. *Făcea mare comerț cu undelemnuri, cu zaharicale, cu sulimanuri.* GALACTION, O. A. 324. *Avea un dulap plin ... cu zaharicale.* COCEA, S. II, 144. *Toți mestecau felurite zaharicale.* SADOVEANU, O. XVIII, 484, cf. SCRIBAN, D. *Porni ... Cădelnițând din coșul cu dulci zaharicale, Din doniță-nflorită lovită de picior.* BARBU, J. S. 31. *Se exercitau ... cele mai felurite negustorii, în coșuri, în doniți ... și bragă, și zaharicale.* PAS. Z. I, 170, cf. DL. *Hrănea o turmă de măgari cu plăcinte și zaharicale.* SCLF, 1958, nr. 1–2, 106, cf. DM. *Îl chemă numai pe Turi, îndopându-l cu zaharicale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 17/3, cf. DEX. ✧ Fig. *Cruță, rogu-te, gustul duhului nostru, nu ne face greață cu zaharicale romantice.* LUC. VII, 180. *Vă mulțumim că loviți în acel limbaj cu zurgălăi și zaharicale.* CONTEMP. 1970, nr. 1251, 5/1.

– Pl.: *zaharicale.* – Și: (învechit, rar) **saharicálă** (POLIZU, PONTBRIANT, D. 645), **zahricá** s. f.

– Din ngr. **ζαχαρικά.**

ZAHARICÓS, -OÁSĂ adj. (Neobișnuit) Care este dulceag. (Fig.) *Înzorzonările zaharicoase ale stilului specific spaniol „curiguresc" n-au cruțat-o.* RALEA, S. T. I, 318.

– Pl.: *zaharicoși, -oase.*

– **Zaharica** + suf. *-cos.*

ZAHARÍDE s. f. pl. Nume generic dat hidraților de carbon. Cf. DL, DM, DN[2].

– Din fr. **saccharides** (după *zahăr).*

ZAHARIFÉR, -Á adj. (Învechit, rar) Care conține zahăr **(1)**; din care se extrage zahăr **(1)**. *Din părțile nordului s-a dat marea impulsie ... culturei sfeclelor zaharifere.* BREZOIANU, A. 111/11.

– Pl.: *zahariferi, -e.*

– Din fr. **saccharifère.**

ZAHARIFIÁBIL, -Ă adj. (Învechit, rar) Care poate fi transformat în zahăr **(1)**. *Nu se află nici una din substanțele noastre de hrană care să nu reunască, sub o formă oarecare, principele sacarin sau sacarifiabil.* MAN. SĂNĂT. 31/7.

– Pronunțat: *-fi-a-.* – Pl.: *zaharifiabili, -e.* – Și: **sacarifiábil, -ă** adj.

– Din fr. **saccharifiable** (după *zahăr).*

ZAHARIFICÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică amidonul din diverse substanțe) A transforma în glucoză

sub acțiunea acizilor minerali. *Formarea diastazei în malțificare are rolul de a lichéfia și zaharifica amidonul.* ENC. AGR. I, 432, cf. MACAROVICI, CH. 562, DL, SCL 1958, 257, DM, DN^2, SFC III, 112, M. D. ENC., DEX.

– Prez. ind.: *zaharífic.*

– Din fr. **saccharifier** (după *zahăr).*

ZAHARIFICÁRE s. f. Acțiunea de a z a h a r i f i c a și rezultatul ei; proces chimic sau biochimic de scindare a polizaharidelor în produși cu un grad de polimerizare mai mic sau în monozaharide, utilizat în prepararea glucozei din amidon și în industria spirtului. *Zaharificarea amidonului ... poate fi obținută prin acțiunea acizilor.* MARINESCU, P. A. 46. *Are mare importanță ... în urmărirea procesului de zaharificare.* ENC. AGR. I, 430, cf. MACAROVICI, CH. 562, MDT. *Mersul zaharificării se urmărește prin proba cu iod.* LTR^2, cf. DL, DM, DER, DC, DEX.

– Pl.: *zaharificări.*

– V. **zaharifica.**

ZAHARIFICATÓR s. n. Instalație folosită pentru operația de zaharificare. *Capacitatea zaharificatorului se alege astfel, încât să reprezinte 1 400– 1 500 l pentru fiecare 100 l alcool.* LTR^2, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zaharificatoare.*

– **Zaharifica** + suf. *-tor.*

ZAHARIGÉN, -Ă adj. Care se poate transforma în zahăr **(1),** prin hidratare. Cf. DN^2, DEX.

– Pl.: *zaharigeni, -e.*

– Din fr. **saccharigène.**

ZAHARIMETRÍE s. f. Metodă polarimetrică de determinare, fie a concentrației unei soluții de zahăr, fie a proporției de zahăr dintr-o substanță. Cf. MDT, LTR^2, DL, DM, DN^2. *Zaharimetria este larg folosită în industria zahărului la controlul fabricației.* DER, cf. DC, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zaharimetrii.*

– Din fr. **saccharimétrie.**

ZAHARIMÉTRU s. n. Polarimetru folosit pentru determinarea concentrației soluțiilor de zaharoză, utilizat în special în industria zahărului. *Aparatul de care ne servim pentru dozarea zahărului ... poartă numele de polarimetru sau zaharimetru.* ENC. AGR. V, 882, cf. MDT. *Instrumentele de măsură, numite zaharimetre ... dau ... direct procentul de zahăr.* LTR^2, 618, cf. DL, DM, DN^2. *Determinarea se face cu ajutorul zaharimetrului, un polarimetru cu gradații specifice soluțiilor de zaharoză.* DER IV, 929. *Se cunosc zaharimetre cu scară Soleil și cu scară Wentzke.* DC, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zaharimetre.*

– Din fr. **saccharimètre.**

ZAHARÍN, -Ă adj. (Învechit) Zaharat^2 **(1),** zaharos **(1).** *Materia zaharină mai cu deosebire se află în îmbielșugare în fân.* CR (1829), 138^2/30. *Productul nemijlocit al fermentației zaharine este un lichid mai puțin greu decât apa.* BREZOIANU, A. 616/31. *Nu se află nici una din substanțele noastre de hrană care să nu reunească ... principele sacarin.* MAN. SĂNĂT. 31. *Fabricele sale nu se ocupă decât cu estragerea materiei zaharine.* GHICA, C. E. III, 70, cf. ALEXI, W.

– Pl.: *zaharini, -e.* – Și: (învechit) **sacarín, -ă** adj.

– Din fr. **saccharin.**

ZAHARÍNĂ s. f. Preparat chimic, obținut prin deshidratarea sulfamidei acidului benzoic, care se prezintă sub formă de praf cristalin, de culoare albă, puțin solubil în apă, cu o putere de îndulcire de 500 de ori mai mare decât a zahărului **(1),** și care, nefiind toxic și asimilabil, este întrebuințat la îndulcirea alimentelor destinate bolnavilor de diabet; benzosulfamidă. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 271, CADE. *Căuta enervat prin buzunare cutiuța cu pastile de zaharină.* BART, S. M. 85, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 587, MDT. *Zaharina e de 500 de ori mai dulce decât zahărul.* LTR^2, cf. DL, DM, DN^2, DER, DC, D. MED., M. D. ENC., DEX. ✧ (Ca termen de comparație, cu aluzie la gustul dulce) *Cu mare nerăbdare aștept un răspuns dulce ca zaharina.* CARAGIALE, O. VII, 200.

– Pl.: *zaharine.*

– Din germ. **Sacharin,** fr. **saccharine.**

ZAHARISÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A îndulci (prea mult) cu zahăr **(1);** a acoperi cu un strat de zahăr; (complementul indică fructe) a fierbe în zahăr; a zăhăra, a zăhări **(1),** (regional) a zăhărui. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. 645, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

2. R e f l. (Despre dulcețuri, miere etc.) A căpăta o îngroșare specifică datorită cristalizării zahărului pe care îl conține; a se cristaliza, (popular) a zăhări **(2).** *Să nu o treci* [chitra] *cu legatu, că să zaharisește* (a. 1842). ARH. OLT. VII, 139, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. 645, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Dulceața nu se zaharisește dacă se șterge marginea tingirii.* S. MARIN, C. B. 15, cf. DEX.

3. R e f l. F i g. (Familiar; despre oameni) A-și pierde (din cauza bătrâneții) vigoarea, energia, vioiciunea mișcărilor, integritatea facultăților intelectuale; (învechit și familiar) a se matofi **(1),** (familiar) a se hodorogi, a se rablagi **(2),** a se ramoli. V. s e n i l i z a. *Poezia și muzica sunt ... menite ... să minuneze pe muritori ... din cea mai fragedă a lor juneție și până se zaharisesc complet.* CARAGIALE, O. VII, 131. *S-a aciuat în Mănăstirea Ursulinelor ..., unde se zaharisi în evlavie* (a. 1906). ap. GÁLDI, M. PHAN. 265, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *A fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit.* M. I. CARAGIALE, C. 19, cf. CADE. *Își spuse că prietenul s-a zaharisit în provincie.* C. PETRESCU, Î. II, 222, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

4. T r a n z. F i g. (Rar; complementul indică timbrul vocii) A face să devină mieros **(3);** a îndulci. *E cam de mult, zice jupânul, zaharisind și mai tare tonul.* CARAGIALE, O. I, 134, cf. TDRG, DL, DM, DEX.

– Prez. ind.: *zaharisesc*, – Şi: (rar) **saharisí** vb. IV PONTBRIANT, D. 645.
– Din ngr. **ζαχαριάζω.**

ZAHARISÍRE s. f. Faptul de a se zaharisi. **1.** Îngroşare specifică a dulceţurilor, a mierii datorită cristalizării zahărului pe care îl conţine; cristalizare. Cf. zaharisi **(2).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., 645, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM. *Borcanele ... să nu aibă nici urmă de grăsime, aceasta pricinuind sigur zaharisirea dulceţurilor.* S. MARIN, C. B. 307, DEX.

2. Pierdere (din cauza bătrâneţii) a vigorii, a energiei, a vioiciunii mişcărilor, a integrităţii facultăţilor intelectuale; (familiar) hodorogire. Cf. zaharisi **(3).** Cf. DEX.
– Pl.: *zaharisiri.* – Şi: (învechit, rar) **saharisíre** s. f. PONTBRIANT, D. 645.
– V. **zaharisi.**

ZAHARISÍT, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. (În sintagma) *Fructe (sau bomboane) zaharisite* = fructe conservate prin fierbere în sirop de zahăr concentrat; glasat (regional) zăhărit. Cf. zaharisi **(1).** *A coperi ... cu un amestec de făină şi zacar ... ca nişte amigdale mici zacarisite.* MAN. SĂNĂT. 175. *Fructul său ... e minunat de bun ... pentru a se face cu dânsul acele plăcute bomboane zaharisite.* TDRG, 1 789. *Făcuse diverse cumpărături: un tort ..., fructe zaharisite.* COCEA, S. II, 42, cf. DL, DM. *O bătrână ... e omenită cu roade, prăjituri, fructe zaharisite şi dulceţuri.* SCLF 1958, nr. 1–2, 98. *Mâinile leneşe ale mesenilor se lăsau ... culegând fructe zaharisite.* BARBU, PRINC. 225. *Se pun fructe zaharisite.* S. MARIN, C. B. 241, cf. DEX. ✧ Fig. *Cu degetele pipăi această miere-etruscă, ... În care doarme-o veche, zaharisită muscă.* CĂLINESCU, O. II, 21.

2. Adj. (Despre dulceţuri, miere etc.) Care s-a îngroşat, prin cristalizarea zahărului **(1)**; cristalizat. Cf. zaharisi **(2).** Cf. PONTBRIANT, D. 645, DDRF. *Luă cu o linguriţă dintr-o chisea un bulgăre de dulceaţă zaharisită.* CĂLINESCU, O. I, 227. *Se obişnui şi să primească de la bătrână invitaţia de-a lua cu ea o dulceaţă ... fie cu căpşuni sau de alte fructe, dar zaharisite toate.* BENIUC, M. C. I, 310, cf. DL, DM, DEX.

3. Adj., s. m. şi f. Fig. (Familiar) (Persoană) care şi-a pierdut (din cauza bătrâneţii) vigoarea, energia, vioiciunea mişcărilor, integritatea facultăţilor intelectuale; (învechit şi familiar) matofit, (familiar) rablagit **(2),** hodorogit, ramolit, senil. *Te-ai lăsat prostit de zaharisitul ăla ... ca să scoateţi compania din oraş.* CAMIL PETRESCU, O. II, 519, cf. DL. *D*[omnul]*l Grigore (e complet zaharisit. Are în mână o hârtie).* H. LOVINESCU, C. S. 46, cf. DM, DEX. ✧ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă ramoleală. *Fugea din pension, cu toată diplomaţia zaharisită a maicilor.* BRĂESCU, O. A. I, 87 ✦ (Rar, ironic) Beat. Cf. BARONZI, L. 124.

4. Adj. (Despre timbrul vocii, despre cuvinte, expresii etc.) Care a devenit mieros **(3)**; dulceag, îndulcit, siropos. *Ilenuţa asculta, cosând cuvintele zaharisite ale Movileanului.* DEMETRIUS, ap. TDRG 1 789. *Tinerilor nu le stă bine să fie pretenţioşi, zise el repede c-o voce zaharisită.* AGÂRBICEANU, A. 126, cf. DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Trăia într-un aer închegat, împâclit de fum, zaharisit de miresme grele.* M. I. CARAGIALE, C. 42. *Umbla c-un caiet de poezii zaharisite, pe care le cânta cu pasiune.* BART, E. 363.
– Pl.: *zaharisiţi, -te.* – Şi: (rar) **saharisít, -ă** (PONTBRIANT, D. 645), (învechit) **zacarisít, -ă** adj.
– V. **zaharisi.**

ZAHARMÁ s. f. (Regional) Mâncare nedefinită mai de aproape (Pecineaga – Măcin). Cf. H XIV 417.
– Pl.: *zaharmale.*
– Etimologia necunoscută.

ZAHÁRNIŢĂ s. f. Vas mic în care se păstrează zahărul **(1).** *Libsăscu ... patru farfurioare di steclă, una zăharniţă di marmură* (a. 1821). IORGA, S. D. VII, 262, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. 645. *Ia zahărul cu degetele din zăharniţă ş-apoi îl pune în cleşte.* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, PASCU, S. 268, RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 271. *Mă îndemna ... să fur, pentru ei, ceva zahăr din zaharniţă.* GALACTION, O. A. II, 271, cf. SCRIBAN, D. *Să vă servească ceaiul ..., cu tot dichisul: zaharniţă cu cleşte de argint, şervetele.* PAS. Z. I, 22. *O zaharniţă veche şi un cleştişor ... completau dichisul.* VINEA, L. I, 91, cf. DL, DM, M. D. ENC.
– Pl.: *zaharniţe* şi (rar) *zăhărniţi* (POLIZU). – Şi: (rar) **sahárniţă** (PONTBRIANT, D. 645), (învechit) **zăhárniţă** s. f.
– **Zahăr** + suf. *-niţă.*

ZAHAROÍD, -Ă adj. Care prezintă aspect cristalizat, compact, alb ca zahărul **(1).** *Rocele calcaroase sedimentare au trecut ... în calcaruri zaharoide.* CONTEMPORANUL, III, 501. *O femeie albă ..., minunat de bine desghiocată din blocul zaharoid.* GALACTION, O. 116. *Vezi o sfărâmătură albă, zaharoidă,* id. O. A. II, 409, cf. DN[2], DEX.
– Pronunţat: *-ro-id.* – Pl.: *zaharoizi, -de.*
– Din fr. **saccharoïde** (după *zahăr).*

ZAHAROMÉTRU s. n. Areometru cu greutate constantă care serveşte la determinarea directă a concentraţiei de zahăr din soluţiile apoase. Cf. ANTONESCU, D., MDT. *Zaharometrele indică concentraţia în zahăr raportată la suta de grame de soluţie.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2]. *Există zaharometre Balling, Brix.* DC, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zaharometre.* – Şi: (rar) **saharométru** (scris: *saccharometru)* s. n. ANTONESCU, D.
– Din fr. **saccharomètre** (după *zahăr).*

ZAHAROMÍCES s. n. Ciupercă de dimensiuni microscopice care produce fermentaţia alcoolică în materiile zaharoase *(Saccharomyces cerevisiae);* drojdie, drojdie de pâine, drojdioară, (regional) ţechi (v. ţaică[1]). Cf. DN[3].
– Pl.: *zaharomices.*
– Din fr. **saccharomyces.**

ZAHAROMICÓZĂ s. f. Boală produsă de zaharomices. Cf. DN[3].
– Din fr. **saccharomycose.**

ZAHARÓS, -ÓASĂ adj. **1.** Care este îndulcit cu zahăr **(1)**; care conține zahăr **(1)**; zaharat[2] **(1)**, (regional) zăhărit **(1)**, (învechit) zaharin **(1)**. *Harbujii și zămoșii cari, prin gustul lor cel zăhăros și răcoritor, sunt atât de iubiți.* I. IONESCU, C. 94. *Pepenele de iarnă ... cu carnea prefăcându-se într-o apă zaharoasă.* BREZOIANU, A. 220/2, cf. POLIZU. *Mustul se subție, schimbă gustul din zăhăros în vinos.* I. IONESCU, B. C. 293/18. *Materia zăhăroasă nu se preface în spirt.* CONTEMPORANUL, III, 636, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Alcoolul obișnuit se extrage din orice lichid zaharos care a suferit fermentația alcoolică.* ENC. AGR. I, 129, cf. SCRIBAN, D. ✧ *Produs zaharos* = produs alimentar dulce preparat din (sau cu) zahăr. *Toate intreprinderile producătoare de produse zaharoase (bomboane, ciocolată, halva, marmeladă etc.).* LEG. EC. PL. 29, cf. DL, DM, DN[2], DEX.

2. Care are aspectul zahărului **(1)**; alb, compact, cristalin ca zahărul **(1)**; zaharat[2] **(2)**, (regional) zăhărit **(4)**. Cf. CADE. *Acea marmură zaharoasă era, de fapt, sarea.* CĂLINESCU, C. O. 272, cf. DL, DM, DN[2], DEX.

– Pl.: *zaharoși, -oase.* – Și: (rar) **saharós, -ósă** (PONTBRIANT, D. 645), **zahărós, -ósă** (POLIZU), **zăhărós, -ósă** adj.

– **Zahăr** + suf. *-os.*

ZAHARÓZĂ s. f. Substanță din clasa zaharurilor, formată dintr-o moleculă de glucoză și una de fructoză, solubilă în apă, cu gust dulce, care se găsește în aproape toate plantele dar, mai ales, în trestia de zahăr și în sfecla de zahăr și care, fiind total asimilabilă de organismul animal, constituie unul dintre alimentele de bază; sucroză. Cf. CADE. *Cristalele de zahăr ... formează produsul principal ... care ... conține 95–97% zaharoză.* ENC. AGR. V, 889, cf. SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 557, MDT. *Zaharoza e o substanță nutritivă, care se asimilează repede și ușor în organism.* LTR[2] XVIII, 619, cf. BOTANICA, 159, DER, DN[2]. *Amestec* [zahăr invertit] *obținut prin hidroliza zaharozei.* DC. 633, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zaharoze.* – Și: (rar) **saharóză** s. f. CADE, SCRIBAN, D.

– Din fr. **saccharose** (după *zahăr).*

ZAHÁTRĂ s. f. v. **zăhată.**

ZÁHĂR s. n. **1.** Zaharoză solidă, albă, cristalizată, solubilă în apă, cu gust dulce și plăcut, care prin încălzire se caramelizează transformându-se în lichid de culoare brună-neagră, obținută, mai ales, din trestia de zahăr prin purificare; (regional) miere **(I 2)**. *Iaste țara italiană plină ... de poame de tot feliul, chitre, ... alămâi și zahăr.* M. COSTIN, LET. I, 8/24, cf. ANON. CAR. *O oca de zahăr.* ANTIM, O. 337. *Le prăjaște puindu-le, pe deasupra, dupre ce le vei așăza în tipsie, zahăr și scorțișoară* (a. 1749). GCR II, 43/8, cf. MAN. GÖTT. *4 lei oca de zahăr* (a. 1796). IORGA, S. D. VII, 10, DRLU, LB. *Producturile ei sunt mais (păpușoi), zahăr, cafe, tabac.* AR (1829), 44[1]/9. *Lasă-l să stea o jumătate de zi pentru ca să se topească zaharul.* FACTOR, M. 6/22. *Să dea ... trestiii de zahăr în pământurile cele tari.* BUZNEA, P. V. 13/16. *20 de greunțe de rădăcină de vomut ... și un dram de zahăr alb.* FM (1843), 342[2]/26. *Produsele coloniale: cafe, zahăr, rom* (a. 1849). N. A. BOGDAN, C. M. 134. *Sfeclele ... se cultivează ... pentru fabricația zaharului.* LITINSCHI, M. 70/19, cf. MAN. SĂNĂT. 114/26, POLIZU, PONTBRIANT, D. 645. *Din sfeclă se scoate zahăr.* I. IONESCU, B. C. 157/27. *Căpățâne de zahar Juvaieruri, bani, odoare, Toate le primesc în dar.* ALECSANDRI, T. 194, cf. CIHAC, II, 712, LM. *Pasiunea lui ... era tutunul și cafelele turcești, potrivite din zahar.* CARAGIALE, O. I, 12. *Un darab de zahăr ... îl pune soacrei..* MARIAN, NU. 262, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Zahărul este un aliment și un condiment.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Se îndulcesc în apă cu zahăr.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 216. *Mierea, untul, zahărul ... le mânuia el zilnic.* HOGAȘ, DR. II, 10, cf. RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 272. *Sorbea câte puțin numai dintr-o ceașcă de cafea fără zahăr.* M. I. CARAGIALE, C. 48, cf. CADE. *Peste pantaloni, era încins cu o sfoară de căpățână de zahăr.* GALACTION, O. A. II, 276. *S-au împărțit rațiile de cafea, zahăr, macaroane.* VLASIU, A. P. 426, cf. VOICULESCU, L. 304. *Îi prezenta bunătatea aceea de spumă și zahăr.* SADOVEANU, O. XII, 688, cf. ENC. AGR., I, 193, SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 557. *Încălzit de vinul roșu fiert cu zahăr ..., actorul începu să declame.* CAMIL PETRESCU, O. II, 126. *Fosforul ... mărește procentul de zahăr și îmbunătățește calitatea fructelor.* AGROTEHNICA, I, 186. *Adu-i un pahar cu apă și o bucată de zahăr.* H. LOVINESCU, T. 226. *Sfecla crește și acumulează zahăr până toamna târziu.* LTR[2], cf. DL. *Învârtea lingurița ..., căutând să dizolve zahărul.* T. POPOVICI, S. 228, cf. DM. *Într-un borcan ..., se pune zahăr pisat și un baton de vanilie.* S. MARIN, C. B. 15, cf. M. D. ENC. *Frunză verde de zăhar, Mulțumim pentru acest dar.* MARIAN, NU. 676. *Mămăligă caldă pe care s-a presărat zăhar.* PAMFILE, B. 20, cf. CABA, SĂL. 90, ALR I 1 609, ALR SN h 1 136, ALRM SN III h 951, ALR II 3 663, UDRESCU, GL. *M-am muncit mai mult de-un an, Să fac din pelin zahar Și-un prieten din dușman.* FOLC. MOLD. II, 466. ✧ *Mai bine varză acră cu-nvoială, Decât zahar dulce cu cârteală.* PANN, P. V. II, 92. *Cine n-a gustat amarul Nu știe ce e zaharul.* id., ap. ZANNE, P. III, 440. *Nici zahar nu-i mai trebuie.* ZANNE, P. IV, 191. *Dragostea de lăutar Ca dulceața din zahar.* TEODORESCU, P. P. 338. ✧ (Ca termen de comparație) Cf. LM 1 027. *Pentru nimeni ... n-ar fi făcut asta, să-și lase căsuța albă ca un zahăr ... și să plece.* BASSARABESCU, V. 37. *Un hol imens și scânteietor, ... ca o căpățână de zahăr.* VINEA, L. I, 324. *Fața-i albă ca zăharul.* DOINE, 152. *Mi-a dat apă cu păharul, De mi-e gura ca zăharul.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 45. ✧ Fig. *Ocara și zaharul giupânesei ... s-au dus.* RUSSO, S. 36. *Copacii prind cu limba fulgii de zahăr.* LESNEA, VERS. 103. *Cin-te-a făcut, Că frumos te-a zugrăvit: Limba-n gură de sachar, Dinți mărunți mărgăritar.* TEODORESCU, P. P. 312. ✧ *Zahăr candel* (sau, învechit și regional, *galben,* ori *de gheață,* regional, *de candilă)* = zahăr **(1)** cristalizat în prisme transparente mari, obținut prin cristalizarea lentă a zahărului din siropuri saturate, cu puritate mare; candel, (regional) miere de tuse (v. miere **I 2)**, miere galbenă (v. miere **I 2)**. *Să faci ceai de sâmburi de gutăi să-l bei cu zahăr de gheață.*

MANOLACHE DRĂGHICI, 92/1, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Apoi ... zahăr de gheață și turtă dulce.* CAZIMIR, GR. 144, cf. SCL 1963, 570, ALR SN IV h 1 137, ALRM SN III h 951. *Zahăr cubic* v. cubic. *Zahăr tos* v. tos. *Zahăr invertit* = amestec de glucoză și fructoză rezultat din hidroliza zaharozei, care se prezintă sub formă de produs siropos, cu gust dulce și care este solubil în apă. Cf. MACAROVICI, CH. 558, LTR^2, DER, DC, D. MED. *Zahăr de cartofi* (sau *de amidon, de piciouci)* = glucoză solidă obținută prin hidroliza amidonului de cartofi și aromatizată cu diferite esențe alimentare; glucoză aromată, sirop de cartofi, (regional) miere de baraboi, v. miere **(I 2).** Cf. BARCIANU, MACAROVICI, CH. 555, LTR^2 VIII, 604, DL, ALR II 3 664/47, 102, 288. *Zahăr de struguri* = glucoză. Cf. MACAROVICI, CH. 554, DL, DM, DEX. *Zahăr de lapte* = lactoză. Cf. BIANU, D. S., MACAROVICI, CH. 588, LTR^2 X, 14, DL, DM, DC, DEX. *Zahăr de malț* = maltoză. *Maltoza (zahăr de malț) ... rezultă din amidon.* MACAROVICI, CH. 559, cf. DL, DM, DEX. *Zahăr negru* (sau, regional, *de urs, de-al negru, zar de tusea neagră)* = bomboane (medicinale) de culoare neagră; miere neagră, v. miere **(I 2).** *Nu lipsea dintr-o băcălie de samă ... zahăr negru, căruia poporul îi zicea „ ... de urs", ... și alte multe ... leacuri, asupra cărora dădeau sfaturi celor bolnavi.* N. A. BOGDAN, C. M. 183, cf. ALR II 3 663/172, 848, 886. *Zahăr de plumb* (sau *al lui Saturn*) = compus al plumbului cu acid, solubil în apă, foarte toxic, folosit ca mordant în vopsitorie și imprimerie și ca astringent și rezolutiv în medicină; acetat de plumb. *Vinațele îndulcite cu zahărul de plumb.* AR (1829), 83^2/17, cf. BARCIANU. *Acetatul de plumb se mai numește zahăr de plumb.* LTR^2 XII, 626. *Zahăr ars* = zahăr **(1)** topit și descompus, parțial, prin încălzire, până capătă o culoare maronie, folosit la prepararea unor produse de cofetărie, a unor mâncăruri, la colorarea unor băuturi etc. *Făcuse toată ziua șerbet de zahăr ars.* BASSARABESCU, V. 237. *Se face un sos de zahăr ars.* S. MARIN, C. B. 131. *Zahăr canar* v. canar. *Cireșele zaharului* v. cireașă. *Sfeclă de zahăr* v. sfeclă **(b).** *Brozbe de zahăr* v. brozbe. ✧ Loc. adj. (Familiar) **De zahăr** = (despre oameni) generos; gentil; serviabil; (regional) de miere, v. miere **(I 1).** Cf. POLIZU. *Ce băiat de zahăr ai fi, să vii ... a-mi aduce răspunsul!* CARAGIALE, O. VII, 199, cf. DDRF, TDRG. *Era un om de zahăr.* BASSARABESCU, V. 222, cf. CADE. *Să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr.* REBREANU, R. I, 104, cf. DL, DM. *Călăul nostru e un băiat de zahăr.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 19/1, cf. DEX. *Îi om de zahăr.* ȘEZ. I, 218, cf. ZANNE, P. IV, 191. ✦ (Învechit) *Cântare de zahăr* = cântare bisericească melodioasă. *Începu Ioan ... cântări de zahăr psălmodii.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 197^1/27.

2. (Și în sintagma *boală de zahăr,* DEX) Exces de glucoză în sânge și în urină; boală cauzată de acest exces; diabet zaharat. Cf. BIANU, D. S. *Diabet (zahăr în urină și sânge).* VOICULESCU, L. 14. *Concentrația zahărului sangvin.* LTR^2. *Făcând examenul urinei, vom constata că are mult zahăr.* BELEA, P. A. 179, cf. DL, DM.

3. (În forma *zahar;* la pl.) Nume generic dat pentru substanțele organice care formează, alături de albuminoide și de grăsimi, una dintre cele trei grupe de combinații specifice celulelor organismelor vii, din care fac parte glucoza, fructoza, zaharoza, lactoza, maltoza etc.; glucide, hidrați de carbon. *Trecerea de la zaharuri la alcool se face cu ajutorul compușilor intermediari.* AGROTEHNICA, I, 186. *Industrial se obțin zaharuri și din celuloza lemnului (zaharificarea lemnului).* LTR^2, XVIII, 618, cf. DL, DM, DER, D. MED., M. D. ENC.

– Pl.: *zaharuri.* – Și: **zahár, zăhár,** (rar) **sahár** (PONTBRIANT, D. 645), (învechit) **zacár** (MAN. SĂNĂT. 179/28, scris și: *sachár* BARCIANU, ALEXI, W.), (regional) **zaár** (ALR I 1 609/684, 690, 746, UDRESCU, GL.), **záar** (ALR SN IV h 1 136/682, ALRM SN III h 951/682), **zăăr** (ARH. FOLK. VI, 384), **zăcăr** (GRAUR, E. 161, L. ROM. 1959, nr. 1, 64, ALR I 1 609/720, 744, 748, 760, 770, 772, 780, 782, 798, 825, 878, 890, 900, ALR II 3 663/769, 784, 812, 872, 928, 6 265/182, ALR SN IV h 1 136, ALRM SN III h 951, UDRESCU, GL.), **záhâr** (ALR I 1 609/934, ALR SN IV h 1 136, 1 137/705, ALRM SN III h 951, 952/705), **zar** (MAT. FOLK. 302, DR. IX, 233, X, 35, ALR I 1 609/5, 12, 180, 679, 860, 865, 870, 880, 885, 887, 940, 990, ALR II 3 663/791, 872, 886, 3 664/47, 6 265/47, ALR SN IV h 1 136, 1 137, ALRM SN III h 951, 952, CV 1951, nr. 6, 30, ALRT II, 368), **zăăr** (ALR I 1 609/850, ALR SN IV h 1 136/2, ALRM SN III h 951/2), **zehár** (I. CR. V, 346) s. n.

– Din ngr. **ζάχαρ(ι).**

ZAHĂRĂRÍE s. f. (Învechit) Fabrică de zahăr **(1).** *O soțietate comandită și cu acții, care va avea drept scop așezământu noii zahărării* (a. 1841). DOC. EC. 749. *Transpoartă apoi recolta* [de trestie] *la zaharerie.* BREZOIANU, A. 132/24, cf. PONTBRIANT, D. 645.

– Pl.: *zahărării.* – Și: **saharărie** (PONTBRIANT, D. 645), **zahărărie** (DOC. EC. 749), **zahareríe, zaherărie** (DOC. EC. 750) s. f.

– **Zahăr** + suf. *-ărie.*

ZAHĂRÍ vb. IV v. **zăhări.**

ZAHĂRÍRE s. f. v. **zăhărire.**

ZAHĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zaharos.**

ZÁHÂR s. n. v. **zahăr.**

ZAHERĂRÍE s. f. v. **zahărărie.**

ZAHERÉ s. f. v. **zaherea.**

ZAHEREÁ s. f. **1.** (Învechit și regional) Alimente necesare pentru aprovizionarea armatei, (învechit și regional) proviant; p. gener. alimente, provizii alimentare; produse alimentare, (învechit și regional) proviant; spec. dare, constând din alimente și mai ales din grâu, pe care țările române erau obligate să o dea oștilor otomane din cetățile raialelor sau celor aflate în expediții în regiunile apropiate. *Au dat știre ... să-i gătească steție și hrană de oaste (zaharea* A^2*).* SIMION DASC., LET. 71. *Numai ce or fi armele cetății să se lase pre loc și zaharelele.* M. COSTIN, O. 301. *Să gătesc corăbii, să meargă spre Arhipeleag, cu oarece zaharea*

(a. 1693). FN 9. *Au fost trimis ... câteva mii de chile zahere, făină şi orz.* N. COSTIN, LET. II, 128/13. *Pre zahara de vite şi de pâne a da bani.* NECULCE, LET. II, 338/19, cf. CANTEMIR, I. I. I, 122, ANON. CAR. *Care lipsă pricinuieşte ... a da sminteală şi la poroancele împărăteşti pentru zaerele de nu se pot plini* (a. 1757). URICARIUL, IV, 9/11. *Dau zaherele şi podvoade împreună cu orăşanii, peste putinţa lor* (a. 1773). IORGA, S. D. I, 311. *Lipsindu-le zăhăreoa, muria de foame.* ŞINCAI, HR. I, 27/29. *Cel mai trebuincios lucru dă obşte sunt zahirelile, cu care se hrăneşte toţi* (a. 1813). DOC. EC. 156. *Umblă turci*[i] *prin sate după zaherea* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII, 145. *Au întărit socotinţa ... în privirea trecerei vitelor şi a zaherelei piste hotar.* AR (1832), 37^2/11, cf. POLIZU. *Când a venit turcii, am fost cel dântâi trimis pe marginea Dunării pentru zaherele.* GHICA, C. E. I, 121. *Am văzut oştirea ... cu hazna mare de bani, cu zaherele după dânsa.* FILIMON, O. I, 273, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 628, LM. [Era obiceiul] *a se da, pe fieşce an, zaharea îmbelşugată din ţară.* ODOBESCU, S. I, 326. *Porneau ... corăbiile turcilor, încărcate cu zaharele strânse cu hapca.* VLAHUŢĂ, R. P. 34, cf. DDRF. *A da zaharaua trebuincioasă oştilor turceşti ... aceasta era toată tendinţa lor.* CONTEMPORANUL, VII, 444. *Îngrijirea ... pentru zahareaua trebuitoare* [oştilor] *... turceşti ne întâmpină la tot pasul.* XENOPOL, I. R. IV, 144, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II_1, 381, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, CHIRIŢESCU, GR. 256, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Să nu intre ... găsind un voievod plecat lor, strângând zaherea, salahori şi căruţe.* SADOVEANU, O. XII, 311, cf. SCRIBAN, D. *Turcii din Ada-Kalé năvăliseră în Oltenia şi luaseră zaharea şi biruri.* OŢETEA, T. V. 77. *O sută de care trebuie să facă câte două drumuri ... ducând zahereaua.* CAMIL PETRESCU, O. I. 65. *Neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aduceau asupra ţării atârnarea ei de împărăţia turcească.* id. ib. 66, cf. DL, DM. *Era îndatorat ... să trimeată zahereaua şi să fie de credinţă.* BARBU, PRINC. 199, cf. DER, HRISTEA, P. E. 273, M. D. ENC. *La şchela-mpăratului, Unde-mi trec Oştirile, Unde-mi merg Poverile Toate zaharelile.* TEODORESCU, P. P. 669. *Pe corabie-au încărcat-o, Grea zahara au rădicat.* MARIAN, NU. 334. *Turcii ... scuteau satele astea de dare bănească şi nici la zaherele nu puneau pe locuitori.* I. CR. IV, 46. ✧ Expr. **A fi în zaherea** = a avea nevoie de provizii; a umbla după provizii. *Turcii sunt în zeherea: de 5 luni cer. De vreo 10 zile a întrat spaima între ei* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII, 152. ✦ Marfă **(4).** *Marfa sau zahereaoa ce va fi ... va putea fi cu slobozenie vândută.* CR (1829), 286^2/10.

2. (Prin Mold.) Tain pentru vite, preparat din tărâţe de porumb, orz, sfeclă de zahăr etc., amestecate cu apă şi sare; p. ext. nutreţ, furaj. *Zaharaoa să face de tărâţă de grâu seau de orz, ovăs, malai urluit.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 19/1. *A întrebuinţa fânul, paiele şi celelalte zaharele menite spre hrănirea vitelor.* I. IONESCU, C. 2. *Îngrăşatul oilor se face pe câmp cu iarbă verde şi cu darea de zahara în uluce o dată pe zi.* id. D. 173. *Pe unde s-au turnat zaharaua la boi.* SEVASTOS, ap. ŞIO II_1, 381, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Zaharaua e tot ce se dă oilor, afară de fân, amestecat cu puţină sare şi apă.* DIACONU, P. 34, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, CHEST. V/62. ✧ (Într-un descântec) *Voi câini, de la 9 stâni, Să veniţi astă seară, Că eu vă dau foc de culcare, Zahará de mâncare.* I. CR. IX, 51.

3. (Învechit) Cereale încinse, nepanificabile, folosite pentru obţinerea rachiului. *Au poruncit ca, spre îndemânarea chipurilor pentru gătirea rachiului, cu împuţinarea pe cât să va putea zaherilor ce să întrebuinţează.* CR (1834), 289^2/10. *Aci intrau şi distileriile care făceau rachiu din cereale sau, cum se spunea atunci, din „zaherea".* C. GIURESCU, P. O. 242.

– Pl.: *zaherele* şi *zăhărăli* (IORDAN, L. R. A. 69). – Şi: **zahará, zaharé** (CIHAC, II, 628), **zahareá, zaheré, zahireá, zaará** (POLIZU), **zaereá, zahreá** (ŞIO II_1, 381, TDRG), **zăhăreá, zehereá** s. f.

– Din tc. **zahire, zahre.**

ZAHEREGÍU s. m. (Învechit) Persoană însărcinată cu strângerea zaherelei **(1).** *Breasla gelepilor şi zaheregiilor străini* (a. 1784). ŞIO II_1, 382. *Carte cu care s-au orânduit ... zaharagiu în 5 judeţe ot peste Olt* (a. 1798). id. ib.

– Pl.: *zaheregii.* – Şi: **zaharagíu** s. m.

– Din tc. **zahireci.**

ZAHERÍRE s. f. v. **zăhărire.**

ZAHIREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZÁHNĂ s. f. v. **sagnă.**

ZAHÓN s. n. (Regional) „Clin de câmp" (Mânăstireni – Botoşani) Cf. I. CR. III, 187.

– Pl.: *zahoane.*

– Din ucr. **загін, загону.**

ZAHREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZAHRICÁ s. f. v. **zaharica.**

ZAI[1] s. n., s. f. **1.** S. n. (Învechit şi regional) Larmă. Cf. CIHAC, II, 539, GHEŢIE, R. M. 498. *Am auzit că o să fie zai mare azi.* T. POPOVICI, SE. 187. ✦ (Ban.) Veste; zvon[1] **(5).** Cf. MAT. DIALECT. I, 140.

2. S. n. (Regional) Loc expus mai mult vântului (Părău – Făgăraş). Cf. CHEST. IV $84/177^b$.

3. S. n. (Prin nordul Mold.; în expr.) **A umbla în zaiul cuiva** = a se ţine după cineva. Cf. SCRIBAN, D. **A umbla în zaiul unei femei** = a face curte unei femei. **A sta de zaiul unui lucru** = a se ocupa intens numai de un anumit lucru. *Stau de zaiu stupilor.* SCRIBAN, D.

4. S. n. (Regional; în loc. adv.) **Nici zai de** = nici urmă (de ...) (Someş Guruslău – Zalău). Cf. MAT. DIALECT. I, 218. *N-am văzut nici zai de peşte.* ib.

5. S. f. (Într-o ghicitoare; cu sens neprecizat; în forma *zaie) Unuma, Dunuma, Zaia, Paia, Chicua ...* (Puşca). GOROVEI, C. 313.

– Pl.: *zaiuri.* – Şi: **(5) záie** s. f.

– Din magh. **zaj[1].**

ZAI[2] s. n., s. m. **1.** S. n., s. m. (Transilv., prin Ban. şi nord-vestul Munt.; şi în sintagma *zai de gheaţă,* H XVIII, 301) Sloi[1] **(I 1).** Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 539, LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 119, BARCIANU, ALEXI, W. *Zaiul se formează, de obicei, numai pe porţiunile cursului de apă care ... nu sunt acoperite de pod de gheaţă.* LTR[2], cf. H XVIII 301. *Neaua sau ghiaţa măruntă ce merge pe râu şi care, când sloii sunt mai mărişori, se zice zaiu.* REV. CRIT. III, 171. *Au venit nişte zaiuri pe Mureş, de era să se rupă podul.* MAT. DIALECT. I, 272. *S-au pornit zaiurile de la munte.* UDRESCU, GL. ✧ Expr. (Regional) **A face apa zai** = a boboti. Cf. PĂCALĂ, M. R. 142. ✦ (Olt. şi Transilv.) Pojghiţă subţire de gheaţă care se formează pe geamuri sau deasupra apei. Cf. CADE, PLOPŞOR, V. O. 16, CONV. LIT. LIV, 371. ✦ (Regional) Polei[1] **(1)** (Cepari – Curtea de Argeş). *S-a prins oleacă de zai; nu e de plecat cu căruţa.* UDRESCU, GL.

2. S. n. (Regional) Puhoi de apă care produce inundaţii (Năsăud). LEXIC REG. II, 75. ✦ Ploaie măruntă, de scurtă durată (Orăştie). LEXIC REG. II, 103.

– Pl.: **(1, 2,** n.) *zaiuri,* **(1,** m.) *zai* (ALR SN III h 801/102, ALRM SN II h 618/102).

– Din magh. **zaj[2].**

ZAIAFÉT s. n. (Popular şi familiar) Chef mare (cu lăutari). *Făcând un zăfet foarte frumos cu fel de fel de musici.* AMIRAS, LET[2]. III, 172. *Orice nuntă sau zăefet se făcea, trebuia să margă* (sfârşitul sec. XVIII). LET. III, 247/34. *1 leu oca de orez ... la ziafetul ispravnicilor* (a. 1796). IORGA, S. D. VII, 10. *N-avea el de-acasă nice o pără, Totuş zeifeturi adeseori da.* BUDAI-DELEANU, T. V. 126. *Bucătarii au fost ... slobozi a tocmi nunţi şi ziiafeturi* (a. 1823). DOC. EC. 269. *Au dat o festă (zăifet) spre serbirea întâmplării.* AR (1832), 42[1]/16, cf. POLIZU. *Logodnă ... cu lăutari şi cu ziafet toată noaptea.* GHICA, S. 33. *Făcea ... masă mare şi ziafet în onoarea Sfântului Andrei.* FILIMON, O. I, 178, cf. PONTBRIANT, D. *Aţi dus-o una cu bancheturile, cu zaifeturile.* ALECSANDRI, T. 1 248, cf. CIHAC, II, 630. *A dormit tun ..., parcă făcuse un ziafet.* CARAGIALE, O. I, 133, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D. *În acea seară zaifetul trebuia să se spargă devreme.* M. I. CARAGIALE, C. 24, cf. CADE. *Zaifeturile din salon* [erau] *... singurele ore luminoase din existenţa lui cenuşie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 111. *Punea la cale ... chefuri răsunătoare, zaiafeturi neaşteptate.* COCEA, S. II, 255, cf. SCRIBAN, D. *Fac zubă şi zaiafet cu ţigănci.* STANCU, D. 491. *Fusese în baltă ..., în ziua zaiafetului nevesti-si.* V. ROM. mai 1954, 57. *Acestuia i se năzărise să facă zaiafet cu nevestele de boieri.* IST. LIT. ROM. II, 124. *Şi-au adus mosafiri. Au zaiafet.* PAS. Z. I, 88, cf. DL, DM. *Făcea zaiafeturi cu multe zumaricale, în sunetul meterhanelelor şi al tarafurilor.* SCLF 1959, nr. 3–4, 469. *Trei zile şi trei nopţi fu veselie şi zaiafet în toată împărăţia.* POPESCU, B. II, 260. *În braţe să-nbrăţişa Şi-n feţe se săruta, La zeafet, frate, şedea O lună ş-o săptămână.* MATEESCU, B. 12. *Venea unguri ... şi făcea zafeturi: punea mozâca şî le cânta.* VÎRCOL, V. 102. *La zaifeturi, cumetrii, nunţi ... era nelipsit.* ŞEZ. XII, 30. ✦ (Învechit; ironic) Bătaie. *Slugile lui Fliondor îi da palme şi-i dzicè: „Dzi, grece, bine; nu dzice aşè". Acest fel de zeefet frumos i-au făcut.* NECULCE, L. 91, cf. ŞIO II[1], 389. (Învechit, rar; prin confuzie) Bufet. *Zaifetul era închis şi în loc de vin m-am ales cu mâncarea asta.* I. NEGRUZZI, S. IV, 351.

– Pl.: *zaiafeturi.* – Şi: (învechit şi familiar) **zaifét,** (învechit) **zăefét, zăfét, zăifét, zeefét, zeifét, ziafét, ziiafét,** (regional) **zafét, zeafét** s. n.

– Din tc. **ziyafet.**

ZÁIBĂR subst. (Prin Olt. şi Dobr.) Varietate de viţă de vie nealtoită care are strugurii hibrizi, cu bobul rotund şi de culoare vinеţie; p. ext. vin din struguri proveniţi din această viţă de vie. *Cele mai multe din aceste vii erau ... direct producătoare, zaibăr.* V. ROM. februarie 1964, 73, com. din ŢEPEŞ VODĂ – CERNAVODĂ, L. ROM. 1960, nr. 2, 20. ✧ (Atribuie calitatea ca un adjectiv) *Vin zaibăr.* CHEST. VIII 10/13. *Ie viţă zaibăr, nu ieste viie altuiită.* GL. OLT.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZÁIBĂTĂ s. f. (Regional; în expr.) **Zaibătă de om** = ţipenie (Sebiş – Vaşcău). Com. BENIUC. *Nu-i zaibătă de om pe afară.* id.

– Etimologia nesigură. Cf. zai[1].

ZÁICĂ s. f. **1.** (Ornit.; prin Ban. şi Transilv.) Gaiţă *(Garrulus glandarius).* Cf. MARIAN, O. II, 69, CONV. LIT. XXIII, 347, TDRG, CADE, DOMBROWSKI, P. 71. *Fie că-i zice zaică (Trans.), matiaş sau gaiţă, o ştie pretutindeni câte parale face, cât „vorbeşte".* BĂCESCU, PĂS. 289, cf. DL, DM, H XVIII 71, VAIDA, CABA, SĂL. 94, LEXIC REG. II, 75, MAT. DIALECT. I, 103, ALR I 1 035/12, 24, 28, 280.

2. (Prin vestul Maram.) Epitet depreciativ pentru un copil murdar. *Românii ... îndătinează a porecli pre pruncii cei mici, cari nu se şterg la gură, cari sunt băloşi şi zăbăloşi, zaici.* MARIAN, O. II, 76.

3. (Regional) Haină de postav făcută în casă; recăl (Suceava). Cf. COMAN, GL.

– Pl.: *zaici* şi *zăici* (BĂCESCU, PĂS. 289, LEXIC REG. II, 75, ALR I 1 035/12, 28). – Şi: (regional) **záiţă** s. f. MARIAN, O. II, 69, TDRG, CADE, DOMBROWSKI, P. 71, BĂCESCU, PĂS. 288, ALR I 1 035/12, 28.

– Cf. gaiţă.

ZAICÍN s. n. v. **zăcin.**

ZAICÓI s. m. v. **zăicoi.**

ZÁIE s. f. v. **zai[1].**

ZAÍF, -Ă adj. (Învechit; despre oameni) Bolnav; convalescent; slăbit **(2).** *Cinstita cocoană ..., din naşterea unui cocon, să află lehuză şi cam zaifă* (a. 1789). IORGA, S. D. VIII, 35. *M-am bucurat că ... te-ai mai îndreptat şi, fiind încă zaif, să nu vii Măria ta la mine.* DIONISIE, C. 195, cf. HELIADE, O. II, 347, I. GOLESCU, C. *Acuma sunt cam zaifă nitel.* GORJAN, H. II, 234/23, cf. VALIAN, V. *Vodă a fost cam zaif (uşor bolnav) câteva zile.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 28. *Era puţin zaif.* PANN, P. V. III, 11[2]/6, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Când îi*

fi zaif, te-a freca la tâmple cu oţet. ALECSANDRI, T. 808, cf. CIHAC, II, 628. *Când o damă este zaifă după troahnă ..., i se recomandă ... următoarea cură.* CARAGIALE, O. VII, 61, cf. DDRF. *Doamna Ruxandra este zaifă şi de aceia nu poate să stea şi ia cu musafirii la ospăţ.* ap. TDRG, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II_1, 382, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Să-i spunem că eşti Măria ta zaif, că are el un arap groaznic.* BARBU, PRINC. 336, cf. DEX.

– Pl.: *zaifi, -e.*

– Din tc. **zayıf, zeif.**

ZAIFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZAIFLÂC s. n. v. **zaiflic.**

ZAIFLÍC s. n. (Învechit) Boală; indispoziţie; slăbiciune; suferinţă; (învechit) zaif. *M-am mâhnit tare mult de zaiflicul în care te afli* (a. 1837). IORGA, S. D. XII, 304. *A feri şi a scăpa de atâta zaiflic şi de atâte boale, la câte este femeea supusă.* FM (1843), 163[2]/1, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Sunt ferit de asemine zaiflâc.* ALECSANDRI, T. 92, cf. DDRF, ŞIO II_1, 382, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *zaiflicuri.* – Şi: **zaiflâc** s. n.

– Din tc. **zayıflık, zaiflik.**

ZAÍM s. m. (Turcism învechit) **1.** Persoană care posedă un lot de pământ în proprietate temporară de la sultan, cu obligaţia de a presta servicii militare. *Au rânduit şi pre ... Ahmet Aga, zaimul* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 144/21. *La arme, la arme, zaimi, iurulceri!* BOLINTINEANU, P. I, 171, cf. ŞIO II_2, 130, TDRG, SCRIBAN, D. ✧ Compus: **zaim-bumbaşir** = persoană care posedă un lot de pământ în proprietate temporară de la sultan, cu obligaţia de a presta servicii poliţieneşti. *I s-au făcut ferman împărătesc orânduind şi pe un zaim-bumbaşir ca să iee pe ovrei* (sfârşitul sec. XVIII). LET. III, 215/15.

2. Conac al zaimului **(1).** V. timar[2] **(1).** Cf. COMAN, GL.

– Pl.: *zaimi.*

– Din tc. **zaim.**

ZAÍMF s. n. (Livresc) Văl. *Ca o mireasă, învăluită până la grumaz cu zaimfuri străvezii, apăru ... zeiţa.* ARGHEZI, C. J. 99. *O ascundea, ca pe un idol feminin, în zaimfuri şi sovoane.* PERPESSICIUS. M. III, 237, cf. DL, DM. *Înapoiază „zaimful", adică vălul sacru al zeiţei.* SCLF 1959, nr. 1–2, 373, cf. DEX. ✧ Fig. *Moare amintirea ... zaimf de vis fluturător.* PETICĂ, O. 61. *Ochii ... ceea ce-i sporea farmecul ciudat, îndepărtat, zaimful de poezie.* EFTIMIU, N. 65. *Sub zaimful dimineţii, floarea iris ... Dezveleşte frumuseţea violetului ei sân.* GALACTION, O. 17, cf. DL. *Darul acesta inefabil s-a revărsat peste ... operă, învăluind-o într-un zaimf de poezie.* V. ROM. noiembrie 1960, 71.

– Pl.: *zaimfuri.*

– Din fr. **zaïmph.**

ZAIRÉZ, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Zair sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor, naţiune care locuieşte în Republica Zair.

2. Adj. Care aparţine Zairului sau zairezilor **(1);** privitor la Zair sau la zairezi **(1);** originar din Zair; care este specific Zairului sau zairezilor **(1).**

– Pronunţat: *za-i-.* – Pl.: *zairezi, -e.*

– **Zair** (n. pr.) + suf. *-ez.*

ZÁIŢĂ s. f. v. **zaică.**

ZALADÚD s. m. (Prin sud-estul Mold.) Nebun **(I 4).** Cf. LEXIC, REG. II, 93.

– Pl.: *zaladuzi.*

– Cf. z ă l u d.

ZALÁM s. n. (Învechit; în expr.) **A sta de zalam** = a sâcâi **(1).** *Multă vreme sta de zalam să-i vândă o vie* (a. 1799). IORGA, S. D. V, 555.

– Din tc. **zalâm.**

ZALAMÂZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZALÁNG interj. v. **zalanga.**

ZALÁNGA interj. (Repetat) Cuvânt care imită sunetul produs de un clopot. *Zalanga, zalanga, Dura, bu – bu – bura!* TEODORESCU, P. P. 486.

– Şi: (regional) **zalâng** interj. ALR. I 353/885.

– Formaţie onomatopeică. Cf. b a l a n g (a).

ZALÁR s. m. v. **zălar.**

ZALATÍNĂ s. f. (Rar) Fel de mâncare nedefinit mai îndeaproape. *Ce de bunătăţi! ... Ce mămăligă? ... Na, mai bine zalatină.* ALECSANDRI, T. 670. *Sunt duşmanul hotărât al pişcoturilor, şampaniei, zalatinelor şi a altor vinograduri.* HOGAŞ, DR. II, 190.

– Pl.: *zalatine.*

– Etimologia necunoscută.

ZÁLĂ s. f. v. **za[2].**

ZÁLBĂ[1] s. f. (Prin vestul Munt.) Odihnă **(1).** Cf. TOMESCU, GL. ✧ Expr. **A nu avea zalbă** = a fi excesiv de harnic, inimos, sprinten. *Iele n-au zalbă dăloc.* id. ib. *N-are zalbă de vrenică femeia asta.* UDRESCU, GL. *Aşa copil inimos, n-are zalbă-n el de iute ce-i!* id. ib.

– Pl.: *zalbe.*

– Etimologia necunoscută.

ZÁLBĂ[2] s. f. (Regional) Alifie (Părhăuţi – Suceava). Cf. LEXIC REG. II, 127.

– Pl.: *zalbe.*

– Din germ. **Salbe.**

ZÁLE s. f. v. **za[2].**

ZALF s. n. v. **zarf.**

ZÁLFĂ s. f. (Prin Maram. şi prin Transilv.) Guturai; răceală **(3).** Cf. I. PAŞCA, M. 118, LB, POLIZU, DDRF, CABA, SĂL. 94, ALR I/I h 112, ALRM I/I h 157, ALR II/I h 107, LEXIC REG. 17, MAT. DIALECT. I, 218, TEAHA, C. N. 281.

– Pl.: *zalfe.* – Şi: **zárfă** s. f. Com. din VAŞCĂU.
– Etimologia necunoscută.

ZALHANÁ s. f. **1.** (Popular) Abator. *Să fie volnici a mearge pe la zah*[a]*nale, să caute căte vite să vor tăia* (a. 1713). IORGA, S. D. V, 352. *30 de lei de toată salhanaua* (a. 1776). N. A. BOGDAN, C. M. 67. *Boi, vaci de salhana iarăş să nu se supere de cuniceri* (a. 1794). URICARIUL, IV, 42. *Tabaci*[i] *n-au turmele lor de oi, ci cumpără de la zalhanale, de la măcelari* (a. 1804). IORGA, S. N. 137. *Negutătorii turci ce rădică ... mărfuri ... de la zalhanale ... nu să supun a plăti vama* (a. 1822). DOC. EC. 255. *Nişte vite închise în oborul zalhanalei.* GORJAN, H. II, 30/35, cf. VALIAN, V. *Acest gunoi se produce din sângele de la casăpii şi salhanale.* LITINSCHI, M. 18/26, cf. POLIZU. *Corbule, corbuleţule! du-te la zaana şi moaie-ţi o aripă în seu.* FILIMON, O. I, 425. *Se îngraşă multe vite mari, cornute, şi se taie toamna la zalhanale.* I. IONESCU, P. 236, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 609, LM. *Mai departe e zaanaua: miroase a hoit şi sânge stătut.* CARAGIALE, O. IV, 119. *Aşa plin ca un parlagiu de la zalhana, se întoarse la împăratul.* ISPIRESCU, L. 343. *Să sape după o comoară ... îngropată lângă zalhanaua din capul satului.* F (1887), 375, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II_1, 382, ALEXI, W. *Duce copilul la o zahana şi, când se taie vreo vită mare ..., leagă copilul în bărdahan.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 184, cf. ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Săul ... îl cumpăra de la zahana.* AL LUPULUI, P. G. 20, cf. CADE. *În duduitul maşinilor se amestecă ... behăitul unei turme de oi dusă la zalhana.* REBREANU, N. 103. *A început să zvâcnească şi să se zbată ca un bou la zalhana.* GALACTION, O. A. II, 365. *Şi le duce să le taie-n zalhanale.* VOICULESCU, POEZII, I, 135, cf. SCRIBAN, D. *Oile şi vitele vor porni ... ca să fie poimâine ... la zalhanaua de la Piteşti.* CAMIL PETRESCU, O. I, 65. *Tăietorul de boi de la zalhana ... se uită de sus la el.* C. PETRESCU, A. R. 19, cf. DL, DM, DEX. *Oi ... bune pentru zalhanale.* H IV 85, cf. II 29. *Du-te la zahana şi-ţi moaie o aripă în său şi una în apă.* FUNDESCU, L. P. 33. *Se pricepeau şi la fabricaţiunea de lumânări şi săpun, din grăsimea vitelor tăiate în sahanalele (abatoriile) lor.* ŞEZ. XII, 3. *Cum pute zahanaua de goneşte câinii.* MAT. FOLK. I, 685. *Frumos mi-i măcelărea, Ca pe vaci la zahana.* PĂSCULESCU, L. P. 285, cf. CIAUŞANU, V. ✧ Expr. (Regional) **A face zahana** = a căsăpi. *A făcut zahana toate gâştele.* CIAUŞANU, V. ✦ (Regional) Turmă de oi (Priboeni – Piteşti). Cf. I. CR. II, 266. *Ca să aibă pe unde trece zalhaneaua în ţara turcească.* ib.

2. (Rar) Fabrică de seu. Cf. ALEXI, W. *Cele 10 zahanale din jurul Braşovului pentru fabricarea seului.* GOLOGAN, C. R. 160. ✦ (Regional; în forma *zana)* Prăvălie **(1)**; hală de mărfuri (Maţău – Câmpulung). Cf. COMAN, GL.

3. Restaurant specializat în preparate din carne şi organe proaspete. *Simţea ..., adulmecând ... mirosul cârnaţilor de zalhana.* BARBU, PRINC. 222. *La bufetele şi restaurantele amenajate aici, vizitatorii vor gusta din vestitele produse de zahana.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 834, cf. DEX.

– Pl.: *zalhanale.* – Şi: **zahaná,** (învechit) **salhaná, sahaná, zaaná,** (regional) **zalhaneá, zaná** (COMAN, GL.), **sălhaná** (RESMERIŢĂ, D.) s. f.
– Din tc. **salhane.**

ZALHANAGÍU s. m. (Învechit) Persoană însărcinată cu strângerea vitelor pentru zalhana **(1).** *La starostel*[e] *de Putna, c-au jăluit gorştinarii de Putna pe salhanagii*[i] *de acolo, c-ar fi tăiat câteva oi ş*[i] *nu l*[e]*-au plătit gorştină* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 405. *Acei zalhanagii au plătit la vameşii de acolo* (a. 1822). DOC. EC. 252, cf. SCRIBAN, D. ✧ (Adjectival) *Să facă poruncă de a se opri de la negustorii zalhanagii această sumă de ... seu* (a. 1792). ŞIO II_1, 382. *Au cumpărat o sumă piei de capră de la doi negutători zalhanagii* (a. 1822). DOC. EC. 251.
– Pl.: *zalhanagii.* – Şi: **salhanagíu** s. m.
– **Zalhana** + suf. *-giu.*

ZALHANEÁ s. f. v. **zalhana.**

ZALÍMĂ s. f. (Regional) „Aliment apătos" (Drăuşeni – Rupea) COMAN, GL.
– Pl.: *zalime.*
– Etimologia necunoscută.

ZALÍNCĂ s. f. (Regional; în expr.) **A umbla ca o zalincă** = a umbla de ici-colo fără rost; a umbla haimana. Cf. LEXIC REG. II, 64.
– **Zalinca** (n. pr.)

ZALISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A zăpăci **(1).** *Din ceas în ceas ne cutrupesc boierii ..., încât ne-au mai zalisit din desele vizite ce ne fac* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII, 136. *Nu vezi că amorul tău m-a zalisit?* FILIMON, O. I, 221, cf. GÁLDI, M. PHAN. 265, DL, DM, CONTRIBUŢII, III, 169, L. ROM. 1959, nr. 3, 95.
– Prez. ind.: *zalisesc.*
– Din ngr. **ζαλίζω.**

ZAMÁLŢ s. n. v. **smalţ.**

ZAMALŢUÍT, -Ă adj. v. **smălţuit[2].**

ZAMÁN s. n. (Învechit) Prilej **(1).** *Lui Iordachi, cum îi veni zamanul, îndată priimi cu bucurie.* NECULCE, L. 162, cf. DDRF, ŞIO II_2, 130, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.
– Din tc. **zaman.**

ZÁMĂ s. f. v. **zeamă.**

ZAMÂRDÁCĂ s. f. (Regional) „Lapte searbăd". Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✦ „Zăr cu brânză" Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.
– Pl.: *zamârdace.*
– Cf. zămârcă.

ZAMBÁ s. f. (Prin Mold.) **1.** Potricală[1] **(1).** Cf. SCRIBAN, D., ARHIVA, XXV, 134.

2. Potricală[1] **(2).** Cf. GLOSAR REG.
– Pl.: *zambale.*
– Din tc. **zımba.**

ZAMBÁC s. m. (Bot.) **1.** (Munt. şi prin sudul Mold.) Crin *(Lilium candidum).* Cf. SCRIBAN, D., CV 1950, nr. 3, 36, ib. 1951, nr. 1, 37, BORZA, D. 99.

2. (Prin sudul Mold.) Lalea *(Tulipa gesneriana).* Cf. LEXIC REG. II, 94.

3. (Prin nordul Dobr.) Floare nedefinită mai îndeaproape. Cf. H XIV 396, 436.

– Pl.: *zambaci* şi (n.) *zambace* (CV 1950, nr. 3, 36, ib. 1951, nr. 1, 37, H XIV 436). – Şi: (regional) **zâmbác** s. m. H XIV 396, 436.

– Din tc. **zambak,** bg. **замбак.**

ZAMBALÍC s. m. (Prin Bucov. şi prin vestul Munt.) Haină scurtă, confecţionată din postav. Cf. SCRIBAN, D., com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, LEXIC REG. 88. ✦ (Regional) „Haină nemţească rea" (Rădăuţi). LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zambalice.* – Şi: **zambulícă** s. f. SCRIBAN, D.

– Etimologia necunoscută.

ZAMBIÁN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Zambiei sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor, naţiune care locuieşte în Zambia.

2. Adj. Care aparţine Zambiei sau zambienilor **(1);** privitor la Zambia sau la zambieni; originar din Zambia. *Evoluţia legăturilor de prietenie şi colaborare româno-zambiene.* SCÂNTEIA, 1975, nr. 10 319.

– Pl.: *zambieni, -e.*

– **Zambia** (n. pr.) + suf. *-an.*

ZAMBÍL s. m. v. **zimbil.**

ZAMBÍLĂ s. f. **1.** (Şi în sintagma *zambilă de grădină,* BOTANICA, 171) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu flori albe, galbene, roz, violete sau albastre, parfumate, aşezate în ciorchine la vârful lăstarilor şi care se cultivă ca plantă decorativă; (regional) acintuş, coroncuţă, floarea viorelei, lalea, micsă **(1),** miliori, tăvuşi, viorele *(Hyacinthus orientalis).* Cf. COTEANU, PL. 19. *Aşa trandafir, crin, zambile ... sunt fealuri că să cuprind de floare, carea iaste neam.* MOLNAR, RET. 49/6. *Flori cerute ...: rădăcini zambile învolte* (a. 1801). IORGA, S. D. VIII, 86, cf. LB, I. GOLESCU, C. *Urmează cineva pentru cultura zambilei toate regulele ce am tras pentru lalea.* BREZOIANU, A. 424/26. *Iată zambile hyacinthus.* NEGRUZZI, S. I, 97, cf. POLIZU. *Zambila primăverii ... ne împarte Desfătător miros.* ALEXANDRESCU, O. I, 149, cf. PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 147, CIHAC, II, 628, LM. *Adunase el o mulţime de roze ..., de crini şi de zambile.* ODOBESCU, S. III, 279. [Unda este] *coronată cu zambile, cu narcise presărată.* MACEDONSKI, O. I, 163, cf. DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 062, BRANDZA, FL. 443, BARCIANU, GRECESCU, FL. 571, ŞIO II_1, 382, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., PANŢU PL., CADE. *De la fereastra plină de zambile Albe, Roze şi liliachii, Stariţa face morală.* MINULESCU, VERS. 190. *Din corole albe şi fragile Se-nalţă somptuosul miros de zambile.* CAZIMIR, L. U. 8. *Mototoli petalele zambilei unice din glastră.* C. PETRESCU, O. P. II, 174. *Zambila mea din geam, albastră ca seninul când stelele pălesc.* I. BOTEZ, B. I, 45. *Coşurile ... răsar ... cu zambilele care îmbată nara.* TEODOREANU, M. U. 116, cf. DS. *Au început să apară ... flori de primăvară: zambilele.* SADOVEANU, O. IX, 275. *Cresc din fire şi pete de lumină zambile şi lalele.* PILLAT, P. 56, cf. SCRIBAN, D. *Zambila se zbârcise.* DEMETRIUS, A. 333, cf. DL, DM, BORZA, D. 85. *Răsar flori sălbatice ... şi zambile.* SCLF 1959, nr. 3–4, 435. *Tot liliacee decorativă este zambila de grădină.* BOTANICA, 171, cf. DER, M. D. ENC., H II 26, 142, IV 9, XII 24, XIV 160, 396, XVI 42, XVIII 4. *Foicică trei zambile Până iubeam la copile Mă ţineam voinic în fire.* TEODORESCU, P. P. 327. *Tânără zambilă, Floare din grădină.* PĂSCULESCU, L. P. 289, cf. ALRM SN II h 451. *Apă-n vadră n-am adus. Am adus de-o picătură Ş-am turnat-o în grădină Să răsară de-o zambină.* FOLC. MOLD. II, 156. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Narcis, o floare întocma ca zambulul.* BELDIMAN, N. P. I, 7. *O fi fost ea ca zambila Dar mersei mai mult cu sila.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 43. ✧ Fig. *Pe zarea de zambilă te-ntrezăresc prin pini.* VOICULESCU, POEZII, II, 42. ✧ Expr. (Învechit) **Trei lulele în două zambile** = nimic **(1).** *An n-am câştigat, estim am păgubit, la anul Trag nădejde, Trei lulele în două zambile.* PANN, P. V. II, 85/14. ✧ Compus: (Bot.; regional) **zambile-de-câmp** = toporaşi, v. toporaş **(II 1a)** *(Viola odorata).* BORZA, D. 181.

2. (Popular) Numele a trei plante erbacee din familia liliaceelor: **a)** (şi în sintagma *zambilă moţată,* BARCIANU, PANŢU, PL. 235, CADE) porumbei, v. porumbel **(II 3)** *(Muscari botryoides).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 062, BRANDZA, FL. 443, BARCIANU, PANŢU, PL. 235, CADE; **b)** ceapa-ciorii *(Muscari comosum).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 511, BRANDZA, FL. 443, ŞIO II_1, 383, PANŢU, PL. 53, ENC. AGR. II, 4, BORZA, D. 112; **c)** ceapa-ciorii *(Muscari tenuifolium).* Cf. GRECESCU, FL. 570, PANŢU, PL., BORZA, D. 112.

3. (Bot.; regional; şi în sintagma *zambilă de câmp,* GRECESCU, FL. 565, CADE, BORZA, D. 157) Viorea *(Scilla bifolia).* Cf. GRECESCU, FL. 565, TDRG, PANŢU, PL. 337, CADE, BORZA, D. 157.

4. Fig. (Învechit şi regional) Epitet pentru o femeie frumoasă şi cochetă. Cf. POGOR, HENR. 228/14. *Mă-ntreba mândruţa mea, Mai am vr-una decât ea? – Ba nu ştii, mândruţo, bine, Mai zambilă, nu ca tine.* MAT. FOLK. 487. *Mă uitai la nătărăi: Cu zambila după ei.* CIAUŞANU, V. 121.

5. (Prin Olt.) Căluşul care se pune în botul iedului ca să nu sugă. Cf. COMAN, GL., LEXIC REG. 88.

– Pl.: *zambile.* – Şi: (învechit) **sambilă** (LB, LM, BARCIANU, ALEXI, W.), (regional) **zambínă** s. f., **zambúl** (CIHAC, II, 628, CONV. LIT. XXIII, 511, BRANDZA, FL. 443, GRECESCU, FL. 570, ŞIO II_1, 383, ALEXI, W., TDRG, ENC. AGR. II, 4, PANŢU, PL. 53, BORZA, D. 85) s. n., **zambúlă** (CONV. LIT. XXIII, 511, BORZA D. 85), **zanbílă** (BORZA, D. 157), **zanvîlă** (ALR II 6 264/182, ALRM SN II 451/182), **zămbílă**[1] (H XVIII 4) s. f., **zâmbíl**[1] (BORZA, D. 85; pl. *zâmbiluri,* H XIV 396) s. n., **zombílă** (ALR II 6 264/27, ALRM SN II h 451/27) s. f.

– Din ngr. **ζυμπίλι,** tc. **zümbül.**

ZAMBILEÁ, -ÍCĂ s. f. Diminutiv al lui zambilă.

1. Cf. z a m b i l ă **(1).** Cf. DL, DM, DEX. ✧ (Ca termen de comparație) *Iat-acum se scoală doamna-i tinerică Rumenă, suavă, ca o zambilică.* TOPÎRCEANU, P. O. 29.

2. (În forma *zambilea)* Cf. zambilă **(2 b, c).** Cf. GRECESCU, FL. 570, PANȚU, PL. 53, ENC. AGR. II, 4, BORZA, D. 112.

– Pl.: *zambilici.*

– **Zambilă** + suf. *-ea.* – **Zambilică:** cu schimbare de suf.

ZAMBILÍE s. f. (Învechit, rar) Cochetărie. Cf. POGOR, HENR. 228/15.

– Pl.: *zambilii.*

– **Zambilă** + suf. *-ie.*

ZAMBÍNĂ s. f. v. **zambilă.**

ZÁMBO s. m., adj. **1–2.** (Individ) născut în America din mamă indiană și tată negru. *Mulații sunt cei născuți din europei și femei nigre; zambos, cei din nigre și americani.* GENILIE, G. 174/22, cf. ANTONESCU, D., M. D. ENC[2], DN[3].

– Pl.: *zambos.* – Și: **zámbru** s. m. ANTONESCU, D.

– Din fr., sp. **zambo.**

ZAMBÓL s. n. v. **zimbil.**

ZAMBÚL s. n. v. **zambilă.**

ZAMBÚLĂ s. f. v. **zambilă.**

ZAMBULÍCĂ s. f. v. **zambalic.**

ZÁMBRU s. m. v. **zambos.**

ZÁMCĂ s. f. **1.** (Învechit, în Mold.) Fortificație; cetate. *Ieșiè joimirii de pen zămci, de-i loviè.* NECULCE, L. 106. *Fieștecare casă, ca o cetate, fiind încungiurată cu zamcă de lut îngrădită.* MUSTE, LET. III, 79/9, cf. TDRG, DR. VI, 255, CADE, SCRIBAN, D., DER, DEX.

2. (Regional) Noroi[1] **(1)** (Ungureni – Botoșani). Cf. I. CR. IV, 104. *Cu papucii – dacă-i puneai în picioare – treceai să fi fost cât de mare zamca ori apa.* ib.

– Pl.: *zămci.*

– Din pol. **zamek** (pl. *zamki).*

ZAMCÍU s. m. (Într-o poezie populară; cu sens neprecizat) (Suceava). ȘEZ. III, 61. *Frunză verde ș-un zamciu, Spune-mi, dragă, când să viu.* ib.

– Pl.: *zamcii.*

– Etimologia necunoscută.

ZAMFÍR s. n. v. **safir.**

ZAMFÍRĂ s. f. (Ornit.; prin Olt.) Grangur *(Oriolus oriolus).* Cf. MARIAN, O. II, 132, ENC. ROM., DOMBROWSKI, P. 92, BĂCESCU, PĂS. 99, DL, DM, DEX.

– Pl.: *zamfire.* – Și: (regional) **zanfíră** s. f. BĂCESCU, PĂS. 99.

– Cf. n. pr. Z a m f i r a.

ZAMFIRÉLE s. f. pl. (Mold.) Crupe. Com. FURTUNĂ. *Borș cu zamfirele.* CV 1951, nr. 6, 28, cf. GLOSAR REG.

– Etimologia necunoscută.

ZAMFIRÓI s. m. (Ornit.; prin Olt.) Grangur *(Oriolus oriolus).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178, GL. OLT. 127.

– Pl.: *zamfiroi.*

– **Zamfiră** + suf. *-oi.*

ZAMISLUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A crea. *N-avea cunoștința unuia și adevăratului Dumnezeu, ce făcea și zamisluia ca acelea.* C. CANTACUZINO, C. M. I, 7.

– Prez. ind.: *zamisluiesc.*

– De la **zămisli,** cu schimbare de suf.

ZAMNÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZAMOLITĂU s. n. (Prin Maram.) Scandal **(6);** gălăgie; neplăcere **(2).** CV. 1951, nr. 3, 44.

– Etimologia necunoscută.

ZAMÓLXIC, -Ă adj. (Rar) Care aparține cultului zeului Zamolxe. *Evocă temple zamolxice săpate „în miezul de piatră".* CONTEMP. 1957, nr. 1 499, 4/10.

– Pl.: *zamolxici, -ce.*

– **Zamoixe**(s) (n. pr.) + suf. *-ic.*

ZAMÓZ, -Ă adj. v. **zemos.**

ZAMPARÁ[1] s. f. (În dicționarele din trecut) Zamparalâc. Cf. POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

– Pl.: *zamparale.*

– Din tc. **zampara** „desfrânat".

ZAMPARÁ[2] s. f. v. **geampara.**

ZAMPARAGÍU s. m. (Familiar) Petrecăreț; bețivan; desfrânat; ștrengar **(2).** *Scădea, din zi în zi, numărul zamparagiilor.* GORJAN, H. II, 205/1, cf. POLIZU. *Călugării: o adunătură de zamparagii dugliși, din toată lumea.* CREANGĂ, A. 120. *Ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu zamparagiii.* CARAGIALE, T. II, 159, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ȘIO II_1, 383, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Nu bănuiam că ... sunt niște derbedei și zamparagii.* C. PETRESCU, A. R. 23, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zamparagii.*

– **Zampara** + suf. *-giu.*

ZAMPARALÂC s. n. (Familiar) Petrecere **(2);** beție; desfrânare; (învechit) zampara[1]. *Prăpădii mai toată averea părintească cu fel de fel de mișelii, adică cu zamparalâcuri, cu beții.* GORJAN, H. II, 5/11, cf. POLIZU. *Peri din pricina zamparalâcurilor și a ticăloșiilor* (a. 1881). ȘIO II_1, 383, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *zamparalâcuri.*

– Din tc. **zamparalık.**

ZAMURÁSTRU s. m. v. **samuraslă.**

ZAMÚZ, -Ă adj. v. **zemos.**

ZAN s. n. (Regional) „Cădere de apă". Com. din TURDA.

– Pl.: *zanuri.*

– Cf. magh. z a j[2].

ZANÁ[1] s. f. (În fostul județ Muscel) Luncă joasă și umedă. Cf. CV 1950, nr. 4, 39. *Zanaua rezistă la secetă.* ib.
– Etimologia necunoscută.

ZANÁ[2] s. f. v. **zalhana.**

ZANANÁ s. f. v. **zenana.**

ZANÁT s. n. v. **zănat.**

ZÁNĂ s. f. (Prin Ban.) Pastramă. Com. din ORAVIȚA. *Oi tăiate de zană.* COMAN, GL.
– Etimologia necunoscută.

ZANBÍLĂ s. f. v. **zambilă.**

ZANC s. n. v. **zancă.**

ZÁNCĂ s. f. **1.** (Ban. și Transilv.) Cursă de șoareci; laț pentru prins păsări sau animale care este făcut din păr de coadă de cal. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 57, GĂMULESCU, E. 202, ALR I 690/61, 1 311/56, 59, 87, 1 736/51, 56, 61. ✧ Fig. *Era gata s-o jignească ... pentru că „s-a lăsat prins în zancă de veverița împuțită".* BENIUC, M. C. I, 413. *Nu mai puteam eu crede, să se afle cineva ... să mă scape din zancă.* MERA, L. B. 169.

2. (Prin vestul Olt.) Unealtă de pescuit formată dintr-un pripon simplu cu cinci până la opt cârlige. *Peștii ... se pot prinde ... cu instrumentele lor mai primitive ..., cârligele, zise sfori sau zanci.* ANTIPA, P. 662, cf. DL.
– Pl.: *zanci* și *zănci* (ANTIPA, P. 794), ALR I 690/61, 1 311/59. – Și: (regional) **zanc** s. n., ALR I 1 311/63, 65.
– Din scr. **zamka.**

ZANCHEL s. n. (Învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) Material textil. *Crepe de zanchel tabet ... rochie de valez* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 145.
– Accentul necunoscut.
– Etimologia necunoscută.

ZANCOTE s. f. pl. (Regional) Podoabe femeiești (Sarmizegetusa – Hațeg). H XVIII 104.
– Accentul necunoscut.
– Etimologia necunoscută.

ZAND s. n. (Regional) Leaț (la gard) (Toplița). Cf. ALRM II/I H 361/228.
– Pl.: *zanduri.*
– Etimologia necunoscută.

ZANDÁN s. n. (Învechit, rar) Loc situat sub turnurile mănăstirii, în care erau îngropați de vii cei vinovați. *Iară pre unii* [vinovați] *îi zidea în niște zandanuri (gropi), care era supt pirguri făcute* (a. 1849). DR. III, 739.
– Pl.: *zandanuri.*
– Din tc. **zyndan.**

ZÁNDRĂ s. f. Câmpie de acumulare fluvio-glacială, netedă, slab înclinată. Cf. LTR[2].
– Pl.: *zandre.*
– Etimologia necunoscută.

ZÁNDURĂ s. f. v. **țandără.**

ZANFÍR s. n. v. **safir.**

ZANFÍRĂ s. f. v. **zamfiră.**

ZANG interj. Cuvânt care redă zgomotul caracteristic produs de mișcarea, lovirea etc. unor obiecte de metal sau sticlă. Cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Acolo-i fotoliul strâmb și șchiop, bărbos, de câlț, cu telurile afară, care face „zang" când te așezi în el.* TEODOREANU, M. U. 196, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, ȘEZ. V, 175. *Zang, s-a spart geamul!* UDRESCU, GL.
– Și: (regional) **zánga** (PAMFILE, J. II, 51), **zing** (SFC III, 158), **zâng** (DDRF, SCRIBAN, D., CADE, ȘEZ. V, 175) interj.
– Onomatopee.

ZÁNGA interj. v. **zang.**

ZANGALĂC s. n. (Regional) „Năravș moft; nervozitate". Com. din ȚEPEȘ VODĂ – CERNAVODĂ.
– Pl.: *zangalâcuri.*
– Etimologia necunoscută.

ZANGANEÁ s. f. (Mold. și prin Munt.; în construcțiile) *Zanga-zanganeli* (sau *de-a zanganelile)* = joc de copii la care participă numai băieți. *De-a fețele, seamănă ... cu jocul de-a paiul, ... dar și cu zanga-zanganeli.* PAMFILE, J. II, 51. *D-a zanganelile.* H IV 57.
– Pl.: *zanganeli.*
– Etimologia necunoscută.

ZANGARÁ s. f. **1.** (Prin estul Olt.; la pl.) Zorzoane (v. zorzoană **1).** Cf. CIAUȘANU, GL., COMAN, GL. *S-a împopoțonat cu câte zangarele toate.* UDRESCU, GL. ✦ Podoabe de nichel și de alamă aplicate pe hamuri. Cf. CIAUȘANU, GL.

2. (Regional; la pl.) Mărunțișuri **(III 1)** (Săpata de Sus – Pitești). UDRESCU, GL. *Ce de zangarale s-au mai adunat! Ar trebui descurcat locul de ele.* id. ib.

3. (Regional; în expr.) **A pica într-o zangara (a naibii)** = a avea o încurcătură (mare), un necaz (mare). *A picat și el într-o zangara (a naibii); nu știu cum o ieși.* UDRESCU, GL.

4. (Popular) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *Toți nuntașii se prind la joc ... cam cu următoarele jocuri: ... vlădeanca, zangara, zoralia.* SEVASTOS, N. 282, cf. PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D. 156.
– Pl.: *zangarale.*
– Etimologia nesigură. Cf. *zdrancana.*

ZÁNGĂT s. n. v. **zăngăt.**

ZANGLOÁVĂ s. f. v. **zăngloabă.**

ZANICHÉLIE s. f. (Bot.; regional) Mătriță[1] **(1)** *(Zannichellia palustris).* Cf. BRANDZA, FL. 462, id. D. 394, PRODAN – BUIA, F. I. 556.
– Pl.: *zanichelii.*
– Din **Zannichellia** [palustris], numele științific al plantei.

ZANTOCSÍLĂ s. f. (Rar) Plantă nedefinită mai îndeaproape. *La Nord, lămâița ..., trifoiul negru, ... zantocsila, jaleșul de câmp.* BREZOIANU, A. 115/17.
– Etimologia necunoscută.

ZANVÍLĂ s. f. v. **zambilă.**

ZÁOTE s. f. pl. (Prin Olt.) Pripon[1] **(2).** GL. OLT. *O sfuară așa să kéma zauote, cu câte patruzăc, cînzăc de acĕ pe ia.* ib. 127.
– Cf. z a[2].

ZAP[1] interj. (Regional; adesea repetat) Onomatopee care redă lătratul câinelui. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Moșneagul dă să intre și el, cățeluța iar zapa, zapa.* SEVASTOS, P. 252.
– Și: **zápa** interj.
– Onomatopee.

ZAP[2] s. m. **1.** (Prin vestul Transilv.) Fuscel (la scara loitrei). *Loitra are scările ca o scară de urcat, acestea se numesc zapi.* PRIBEAGUL, P. R. 86, cf. TEAHA, C. N. 281.

2. (Prin vestul Transilv.) Fuscel (la scară). Cf. ALR II/I h 346, ALRM II/I h 346, CV 1950, nr. 11–12/39.

3. (Prin vestul Transilv.; la pl.) Leațuri (la gard). Cf. ALR II/I h 268/310, ALRM, II/I h 361/310, com. din POIANA – VAȘCĂU, A I 23, 36 TEAHA, C. N. 281.

4. (Regional) Rezămătoare la scară (Sebiș – Vașcău). Cf. CHEST. II, 220/394.
– Pl.: (m.) *zapi* și (n.) *zapuri.* – Și: (regional) **zapț** (com. din POIANA – VAȘCĂU, TEAHA, C. N. 281) s. m., **zépi** (A I 23), **zepț** (A I 36, TEAHA, C. N. 282) s. m. pl.
– Din magh. **záp.**

ZAP[3] s. n. **1.** (Mold.) Obrăznicie **(1).** *Mi-a făcut o mulțime de zapuri.* PAMFILE, A. R. 264. *Copilul ... s-a luat cu joaca ... și a uitat să facă obișnuitul zap bunică-sei.* I. CR. II, 304. *Se ține numai de zapuri.* LEXIC REG. II, 96.

2. (Prin Transilv.) Tifos[1] **(1).** CABA, SĂL. 102.
– Pl.: *zapuri.*
– Etimologia necunoscută.

ZÁPA interj. v. **zap[1].**

ZAPÁD s. n. v. **zapat.**

ZAPÁRTĂ s. f. (Învechit) Mustrare **(1);** ocară **(1).** *A da cuiva cu zaparta.* CIHAC, II, 469, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DR. IV, 1 261.
– Pl.: *zaparte.* – Și: **zăpârtă** (BARCIANU), **zăpârță** (ALEXI, W.) s. f.
– Din bg. **запарта.**

ZAPÁT s. n. (Mold.) Vânt care bate din nord-vest. *Nu mai încetează zapatul, o să ne calicească pe toți.* ANTIPA, P. 369, cf. BL XI, 91, DL, DM.
– Și: **zapád** s. n. BL XI, 91.
– Din rus. **запад.**

ZAPATEÁDO s. n. Dans solistic, de origine spaniolă, în măsură ternară, executat prin mișcări ritmice, cu accente marcate de lovituri de călcâi; melodie după care se execută acest dans. Cf. DER, M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *-te-a-.*
– Din sp. **zapateado.**

ZAPÂȘTE s. m. sg. v. **zăpârste.**

ZÁPCĂ s. f. v. **zatcă.**

ZAPCEÁ s. f. v. **zapcială.**

ZAPCIÁLĂ s. f. (Învechit, în Mold.) Zapcilâc **(2).** *Sunt sătul de biruri grele ..., De ciocoi, de zapciele Și de sapă lată.* ALECSANDRI, T. I 033, cf. ȘIO II$_1$, 384, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
– Pronunțat: *-ci-a-.* – Pl.: *zapciele* și *zapcieli* (TDRG, CADE). – Și: **zăpciálă** (SCRIBAN, D.), **zapceá** (ȘIO II$_1$, 384), **zăpceá** (ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D.) s. f.
– **Zapcii** + suf. *-eală.*

ZAPCIALÂC s. n. v. **zapcilâc.**

ZAPCIARLÂC s. n. v. **zapcilâc.**

ZAPCÍE s. f. (Învechit) Subprefectură **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ȘIO II$_1$, 384, RESMERIȚĂ, D.
– Pl.: *zapcii* și *zăpcii* (DDRF). – Și: **zăpcía** s. f. PONTBRIANT, D.
– **Zapciu** + suf. *-ie.*

ZAPCIERÍE s. f. (Învechit și popular) **1.** Zapcilâc **(1).** Cf. TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM. *Macavei că rămânea, La București că să ducea, Armășia cumpăra. Unde lua armășia, Parcă lua zapcieria!* PĂSCULESCU, L. P. 275.

2. Sediul zapciului **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

3. Sediul zapciului **(3).** Cf. SCRIBAN, D.
– Pronunțat: *-ci-e.* – Pl.: *zapcierii.*
– **Zapciu** + suf. *-ărie.*

ZAPCIÉSC, -EĂSCĂ adj. (Învechit) **1.** De zapciu **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

2. De zapciu **(3).** Cf. SCRIBAN, D.

3. Fig. Sumar **(II 2).** Cf. SCRIBAN, D. ✦ Aspru. Cf. SCRIBAN, D.
– Pronunțat: *-ci-esc.* – Pl.: *zapcești.*
– **Zapciu** + suf. *-esc.*

ZAPCIÉȘTE adv. (Învechit) **1.** Ca zapciii **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

2. Ca zapciii **(3).** Cf. SCRIBAN, D.
– Pronunțat: *-ci-eș-.*
– **Zapciu** + suf. *-ește.*

ZAPCIÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit; complementul indică persoane) A executa pentru neplata dărilor și datoriilor. *Ghenărariul să zapciiască pe boieri de bani.* NECULCE, L. 373. *Acei carii nu să supun ... să fie zapciiți aicea în orașul Eșii prin vornicia de aprozi.* AR (1832), 249[1]/23. *Să micșureze dăjdiile! – Să nu ne zapciască! – Să nu ne mai împlinească!* NEGRUZZI, S. I, 154, cf. CIHAC, II, 628, DDRF, ȘIO II$_1$, 384, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

2. Intranz. **1–2.** (Rar) „A trăi ca zapciu" **(1–3).** Cf. SCRIBAN, D.

– Prez. ind.: *zapciesc.* – Şi: (învechit) **zăpcií** (ŞIO II$_1$, 384) vb. IV, **zăpciá** (ALEXI, W.) vb. I, **zăpcí** (DDRF, RESMERIŢĂ, D.) vb. IV.

– De la **zapciu.**

ZAPCIITÚRĂ s. f. (Învechit) Zapcilâc **(2).** [Duca Vodă] *multă strânsoare făcea ... mărgând cu oastea, tot zapciituri era.* NECULCE, L. 71, cf. ŞIO II$_1$, 384, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zapciituri.*

– **Zapcii** + suf. *-tură.*

ZAPCILÂC s. n. **1.** Funcţia de zapciu **(1);** (învechit) zapcierie **(1),** zapciret. *S-au făcut judecata ... când atunci era lipsit de zapciarlâc* (a. 1819). BUL. COM. IST., IV, 156, cf. POLIZU. *S-a hotărât să intre la tocmeală, ... doar l-o împăca cu un zapcilâc, o vătăşie de plai.* GHICA, S. VIII. *Făcu o mulţime de ispravnici şi judecători ..., fără a mai numi zapcilâcurile, polcovniciile de poteră.* FILIMON, O. I, 208, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 385, TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

2. Încasare a dărilor sau a datoriilor făcând uz de forţă; (învechit) zapcială, zapciitură. *Şi drept aceea dară, poruncă dăm şi acelora ce vor îmbla cu zapcilâcuri pentru vreo trebuinţă* (a. 1741). URICARIUL, X, 59. *Cu zapcilâcul vostru să o ducă ... după obiceai* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 245. *Să facă zapcilâc ispravnicii locuitorilor, ca numaidecât să-şi îngrădească ţarina* (a. 1794). URICARIUL, IV, 51. *Au mers la căşărie şi ... au făcut zapcilâc, povăţuind pe căşeri* (a. 1810). URICARIUL, XIV, 239. *Găsim cu cale ... ca, prin zapcialâcul dumnealui ..., să să pedepsească aceşti măcelari* (a. 1827). DOC. EC. 388. *Dialog între un om al trebii care să chiverniseşte cu zapcilâcuri şi altele şi între autor.* CR. (1829), 107^1/22. *Cine v-a scăpat pe voi de zapcilâc, de bir ... ?* GANE, N. I, 189, cf. ŞIO II$_1$, 385, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

– Pl.: *zapcilâcuri.* – Şi: **zapcilíc** (TDRG, CADE, SCRIBAN, D.), **zapcialâc, zapcíarlâc, zapcirlâc** (ŞIO II$_1$, 385) s. n.

– **Zapciu** + suf. *-lâc.*

ZAPCILÍC s. m. v. **zapcilâc.**

ZAPCIRÉT s. n. (Învechit, rar) Zapcilâc **(1).** *Să lipsească şi din treaba zapciretului de acum înainte cu tot* (a. 1795). ŞIO II$_1$, 385.

– Pl.: *zapcireturi.*

– De la **zapciu.**

ZAPCIRLÂC s. n. v. **zapcilâc.**

ZAPCÍU s. m. **1.** (În evul mediu, în Ţara Românească) Conducător al unei plase care strângea dările sau datoriile; persoană care era zapciu **(1);** p. ext. subprefect **(1).** *Au dus multă somă şi mare lemnu şi greu ... cu mare grabă şi cu mulţi zapcii.* NECULCE, L. 179. *Pus-au îndată bani mulţi pre boieri de au dat împrumut, cu zapcii strângători de bani* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 333/3. *Vornicul Ion cu zapciu de la domnie, ca să plătiască datoriia* (a. 1737). BUL. COM. IST. IV, 70, cf. GHEORGACHI, CER. (1762), 227. *Orânduitul zapciu să se sârguiască a lua, fără de zăbavă, anaforaoa.* PRAV. COND. (1780), 48. *Zapciii să nu închiză pe cinevaşi fără de otărâre şi fără carte de judecată* (a. 1796). ŞIO II$_1$, 384. *Vă poruncim ..., prin zacii plăşilor, să faceţi cunoscută aceasta lăcuitorilor* (a. 1813). DOC. EC. 149. *Zapci*[i] *s-au orânduit şi, cât pleacă în plasă, i prind panduri şi-i dezbracă* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII, 145, cf. POLIZU. *Văd îndat-o copiliţă ..., Cum o bate un zapciu.* BOLLIAC, O. 196. *Tractau pe domnii noştri ca pe nişte zapcii, le trimiteau ordine.* GHICA, S. VI. *Zapciul ne jupoaie.* FILIMON, O. I, 162. *Ispravnicii şi, mai cu seamă, zapciii şi cinovnicii, ... găsiră ocaziune a jefui poporul.* I. IONESCU, M. 253, cf. PONTBRIANT, D., LM. *Iacă zapciul cu mai mulţi inşi şi cu patru dorobanţi călări.* CARAGIALE, O. I, 139, cf. DDRF, BARCIANU. *Fac roată în jurul zapciului şi mai ales a d-lui prefect.* DELAVRANCEA, H. T. 212, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU^2, TDRG. *Primarul ... vine cu consilierii şi cu zapciul.* PETICĂ, O. 228, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zapciii şi pomojnicii ... nu puteau să-i înfrâneze.* GALACTION, O. A. II, 274, cf. SCRIBAN, D. *Un călător englez ... a fost martor la dezbaterea unui proces înaintea zapciului.* OŢETEA, T. V. 47. *Cumpărau, cu ajutorul zapciului, la preţuri hotărâte silnic ..., toată bruma de bucate.* CAMIL PETRESCU, O. I, 19. *Îmi adusei aminte de zapciul Alistar Mânzu.* STANCU, R. A. I, 184, cf. DL, DM. *Zapciii de plasă au strâns ţara.* BARBU, PRINC. 272, cf. DER, M. D. ENC. *Dar el, de frica birului Şi de groaza zapciului, El că se băjinărea.* H II 40. *Ispravnicu-mi scria Volnicii Pe la zapcii.* TEODORESCU, P. P. 601. *M-a făcut maica frumoasă Cu chipul de jupâneasă ... Se iubesc zapcii din plasă.* ŞEZ. I, 287. *Tot parale turalii, Luate de la beşlii, Socotite de zapcii.* PĂSCULESCU, L. P. 234. *De frica zapciului Şi de groaza birului, Uitai drumul satului.* ANT. LIT. POP. I, 60. *La zapciu, pântru dreptate, Geaba mă dusei, măi, frate.* BALADE, II, 311. *Eu, de frica birului, De groaza zapciului, Treceam apa Prutului.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 234. *M-a făcut mama frumoasî: Mă iubesc zapcii din plasî.* FOLC. MOLD. II, 305, cf. ZANNE, P. VI, 204. ✧ Expr. (Învechit şi regional) **A sta zapciu** = a supraveghea şi a zori pe cineva; a sta pe capul cuiva. *Era un capegi-başe în Ieşi, pentru banii birului, de sta zapciu.* NECULCE, L. 190, cf. CADE, I. CR. VII, 312. ✦ (Rar) Primar^2 **(III 1).** Cf. IORDAN, L. R. A, 511. ✦ (Regional) Îngrijitor de drum (Pârteştii de Jos – Gura Humorului). Cf. LEXIC REG. II, 118.

2. (Învechit) Grad în armată echivalent cu cel de căpitan; persoană care avea acest grad. *Inicerii au început a să sfădi cu zapciii lor şi a striga că nu mai pot să dè năvală.* NECULCE, L. 246. *Cei ce au semnele lor, care se chiamă şi zapcii, merg la biserică, mergând înaintea domnului.* GHEORGACHI, AP. ŞIO II$_1$, 384. *De la 12 zapcii de la 4 steaguri ai seimenilor din curte ..., câte 3 zapcii la un steag* (a. 1776). ŞIO II$_1$, 384. *Vel-căpitan de dorobanţi cu zapciii săi şi cu câţiva din brasla armenească.* FILIMON, O. I, 362, cf. TDRG. *Zapciul trecuse, ... ştirea comandantului grănicerilor.* CHIRIŢESCU, GR. 7, cf. DL, DM. *La 1739 existau 8 steaguri de saragele şi 12 zapcii.* STOICESCU, C. S. 135.

3. (Învechit) Funcționar polițienesc în subordine; agent de poliție; persoană care avea acest grad; p. ext. jandarm; sergent de stradă (v. sergent); paznic[2] **(1).** *Străjile pe la răspântii să le rânduiască vel-aga, cu slujitori de ajuns, şi cu zapcii de credință, ca să străjuiască neadormit* (a. 1776). ŞIO II$_1$, 384. *Zapcii, cei cari sunt de pedepsesc pe la răspântii şi la capătul podurilor* (a. 1794). id. ib. *Zapciii spătăresci şi agesci ce sunt paznici la margine pe la ulițele şi drumurile ce intră în poliție* (a. 1802). id. ib. *Căci care parte nu va urma a veni la soroc, se va aduce cu zapciu* (a. 1821). URICARIUL, X, 269. *Am făcut slujbe statului ..., am fost zapciu, călăuză.* PR. DRAM. 238. *La toate răspântenile câte un zapciu al agiei oprea carele.* NEGRUZZI, S. I, 29, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Zapciii sunt stăpâni. Generalii guvernează.* COCEA, S. II, 560, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. [Răzeşii] *sunt aduşi la picioarele lui Duca de către zapciii domniei.* SCLF 1960, nr. 4, 601. ✦ (Familiar) „Câine". Cf. BARONZI, L. 150.

– Pl.: *zapcii.* – Şi: (învechit) **zacíu, zăpcíu** (PONTBRIANT, D.) s. m.

– Din tc. ***zaptçi.** Cf. bg. запчия.

ZÁPES s. n. v. **zapis.**

ZÁPIS s. n. (Învechit şi popular) Dovadă scrisă; act; document. *Rada, fata lui Vinti*[lă] *de Beleț, scris-am zabisul (sic) meu la mâna unchi-meu Pătru şi la văru-meu Tatul* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. I, 100/30. *Zapisul Gălinei ... prin care vinde partea ei de moşie* (a. 1607). CAT. MAN I, 55. *Să să ştie ... peceat oraş pri aceasto zapis şi mari mărtorie ci s-au tâmplat* (a. 1609). GCR I, 43/28. *Cu un zapis de mărturie făcut de Trifan* (a. 1620). id. ib. 62/19. *Am dat zapisul care am avut de la Irimia-Vodă pe acea parte* (a. 1638). PANAITESCU, O. Ț. 203, cf. PRAV. GOV. 30^r/31. *El au apucat catastişile şi zapisile între care au fost şi direase hrisoave de domnie.* SIMION DASC., ap. GCR I, 144/35. *Şi rupsă zapisul cel de robie ce robisă sv*[i]*nții.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 29^r/11. *De s-or apuca boierii să facă zapis la mâna vizirului, cum că n-or vini poghiazuri să strice țara.* NECULCE, L. 56. *Şi-i vor face zapis, cum că nu va avea nici o nevoe* (a. 1716). GCR II, 18/35. *Acest zapis ... l-au dat fără dă ştirea feciorilor lui* (a. 1779). IORGA, S. D. VII, 42. *Au închinat Crâmul ... la împărăția Rosiei cu zapis şi contract.* VĂCĂRESCUL, IST. 291. *Condică di pe zapisă şi ispisoace* (a. 1799). BUL. COM. IST. IV, 183. *Zapisul s-au făcut luna dinainte* (a. 1807). DOC. EC. 75. *Zapisul ce arată jăluitoriul de datorie iaste drept al său.* PRAVILA (1814) 12/7. *Noi ... dat-am bun şi credincios zapisul nostru la mână unul către altul* (a. 1826). DOC. EC. 378, cf. LB. *După aşăzarea birului ..., să înfătoşeze zapisile (înscrisurile) de învoială.* AR (1832), 197^1/27. *Ştiu după zapisul mieu, că m-ai împrumutat cu zece mii lei.* TÎMPEANUL, G. 43/7. *Nu sunt zapise prin care se dau bani împrumut?* RUSSO, S. 159. *În două, trei vorbe, zapisu-ntăriră.* PANN, P. V. I, 26/10, cf. POLIZU. *Astfel îți păzeşti domnia ta legăturile zapisului de arenduire.* FILIMON, O. I, 164, cf. PONTBRIANT, D. *După ce m-oi însura, prifac zapisu cum ți-a plăce.* ALECSANDRI, T. I, 333, cf. CIHAC, II, 150, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *La soborul vostru mintea mea culege Taine din zapise, rosturi din hrisoave.* GOGA, POEZII, 216, cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 173. *Ce să citesc? – Zapisu-ăsta.* DELAVRANCEA, O. II, 343, cf. RESMERIȚĂ, D., SEVERIN, S. 152. *Se aşterne la picioarele ei covor şi îi se vinde rob cu zapis ca la osmanlâi.* M. I. CARAGIALE, C. 139, cf. CADE. *Întâiul sosit ... a fost d. Iordache Păun, pensionar, cercetător de documente istorice, urice şi zapise.* C. PETRESCU, O. P. I, 159. *Breasla ... a izbutit, înfățişând zapise, scrisori şi mărturii ... să-şi însuşească moşiile.* SADOVEANU, O. XV, 231, cf. SCRIBAN, D. *Nu putu dovedi că el e proprietarul locului, căci nu avea nici un fel de zapis.* CAMIL PETRESCU, O. II, 89. *Dionisie Eclesiarhul copiase în tinerețe zapise.* IST. LIT. ROM. II, 123, cf. DL, DM. *Marele logofăt încasa apoi gloabă (amendă) de la cei care prezentau zapise mincinoase.* STOICESCU, S. D. 182. *În ultimul deceniu al veacului al XVI-lea, creşte brusc numărul zapiselor.* PANAITESCU, O. Ț. 248, cf. SCL 1965, 803, ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 5/1 H IX 89. *Aducându-l înainte împăratului, i-au dat parte după zapisul că didesă doă sute cincizăci de toegi.* ŞEZ. II, 120. *Disagii cu galbenii, Traista cu zapisili, Ca să scoț moşiili.* MATEESCU, B. 126, cf. PĂSCULESCU, L. P. 387. *Norocul însă face să se fi aflat ... un teanc de vreo şaptezeci de zapise şi hrisoave.* ARH. OLT. II, 8. *Ce mai voinicel fusei, Parte-n lume n-avusei: Zapise şi mii de lei!* CIAUŞANU, V. 68. *Aşe că o dat Dumn'ezău un contract, un zapist.* O. BÎRLEA, A. P. I, 149, cf. ZANNE, P. II, 777. ✧ Fig. *Întru tine cu adevărat s-au spart zapisul păcatului.* ANTIM, P. 40. *Pe zapisele lumii s-a şters sub lacrimi scrisul.* VOICULESCU, POEZII, II, 71. ✧ (Învechit) *Zapis de frăție* = contract. *Şi am văzut Domnia mea zapisul de frăție* (a. 1628). PANAITESCU, O. Ț. 181. ✦ (Învechit, rar) Testament **(1).** *De va lăsa cineva bucatele şi ocinile sale cu zapis vreunui om.* PRAV. 339.

– Accentuat şi: *zapís.* – Pl.: *zapise* şi *zapisuri.* – Şi: (învechit) **zápisă** s. f., **zápes** (VARLAAM – IOASAF, 166^v/26), (regional) **zápist** s. n.

– Din slavon. **записъ.**

ZÁPISĂ s. f. v. **zapis.**

ZAPÍSCĂ s. f. (Învechit şi regional) Act; certificat. Cf. PANN, în CONTRIBUȚII, I, 24. *Banul e cea mai bună zapiscă, a răspuns ... hangiul.* SADOVEANU, O. XVIII, 362, cf. DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 2, 39. *Îşi mută ... epicentrul în Capitală, cu zapiscă în buzunar şi cheltuieli decontabile.* RL 1968, nr. 7 510, 1/3. ✦ (Învechit) Certificat de deces. *Boteji oameni fără certificat de la primărie şi îngropi pe morți fără zapiscă de la d-nu doftor.* ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. ✦ (Învechit) Bilet, notă; raport. SCL 1962, 485. ✦ (Învechit, rar) Citație. *Cei ce nu se vor supune ... se vor împlini prin zapişti domneşti* (a. 1816). URICARIUL, V, 205/17. ✦ (Regional) Recipisă pentru bani; p. ext. fițuică. *Uite ici zapisca de la percitor, vezi?* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) „Act fără prea mare importanță". LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zapişte* şi (rar) *zapişti.* – Şi: (regional) **țâpúşcă** (LEXIC, REG. 111), **țipişcă** (ib. II, 122) s. f.

– Din rus. **записка.**

ZÁPIST s. n. v. **zapis.**

ZAPLÁGIU s. n. v. **zăplaz.**

ZAPLÁJ s. n., s. m. v. **zăplaz.**

ZAPLÁN adj., s. m. v. **zăplan.**

ZAPLÁȚ s. n. v. **zăplaz.**

ZAPLÁZ s. n. v. **zăplaz.**

ZÁPLĂT s. n. **1.** (Prin vestul Olt.) Scândură care intră în asamblarea fundului de butoi. *Un fund de butoi se compune din: stinghie, chingă, pop, calafat, zaplăt, stâlp.* DAMÉ, T. 89. ✦ (Prin nord-vestul Olt.) „Gaură pătrată făcută în fundul butoiului, astupată cu tinichea prinsă cu șuruburi". PAȘCA, GL.

2. (Prin vestul Olt.) „Capac ce se pune la gura buții, după ce a fiert vinul" BOCEANU, GL.

3. (Regional) Capac (ce acoperă deschizătura prin care se pătrunde în pod) (Varodia – Strehia). Cf. CHEST. II 215/22.

– Pl.: *zaplături.* – Și: **zaplét** s. n. PAȘCA, GL.

– Etimologia necunoscută.

ZÁPLET s. n. v. **zaplăt.**

ZAPÓN subst. Colorant organic solubil, utilizat pentru colorarea lacurilor de nitroceluloză, a baițurilor, a lacurilor de coloranți etc. Cf. DC.

– Denumire comercială.

ZAPONLÁC subst. Lac de nitroceluloză colorat cu zapon în diferite nuanțe și care este folosit la acoperirea metalelor. Cf. MDT 469.

– **Zapon** + **lac.**

ZAPÓR[1] s. n. v. **zăpor**[1].

ZAPÓR[2] s. n. v. **zăpor**[2].

ZAPORÓJ, -Ă s. f., s. m. (Rar) **1.** S. f. Loc de baștină al zaporojenilor. *Am aflat noi acolo, la zaporoja noastră, cine-i comisul Manole.* SADOVEANU, O. XIII, 234.

2. S. m. Zaporojean. Cf. CHIRIȚESCU, GR. 256. ✧ (Adjectival) *Apollinaire a descris ura cazacilor zaporoji, ură pe care o purtau în sufletele lor răzvrătite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 31, 7/1.

– Pl.: *zaporoji, -e.*

– Derivat regresiv de la **Zaporojie** (n. pr.).

ZAPOROJEÁN s. m. Cazac care făcea parte dintr-o organizație autonomă ucraineană cu caracter militar, așezată în aval de pragurile Niprului, între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea; (rar) zaporoj **(2).** V. c a z a c. *S-o știi că e un curat zaporojan.* HELIADE, O. II, 365. *Au venit zaporojenii să mă dezlege.* SADOVEANU, O. XVI, 248, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Între zaporojeni și moldoveni a existat o strânsă colaborare.* DER, cf. DEX. ✧ (Adjectival) *Apoi o au dat la niște căzaci zaporojeni de o au mâncat-o.* N. COSTIN, LET. II, 128/16, cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Cazacii zaporojeni aduceau între săbii alți prinși.* SADOVEANU, O. XVI, 245. ✦ F i g. (Prin Mold.) Vlăjgan. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zaporojeni.*

– **Zaporojie** (n. pr.) + suf. *-ean.*

ZAPOROJEÁNCĂ s. f. **1.** Femeie originară din Zaporojie. SFC II, 221.

2. (De obicei art.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. 156.

– Pl.: *zaporojence.*

– **Zaporojean** + suf. *-că.*

ZAPOSTÍRE s. f. v. **zăpostire.**

ZAPOSTÍT s. n. v. **zăpostit.**

ZAPOVEÁDĂ s. f. (Învechit) Poruncă **(1).** *Care egumen sau stareț sau altucineva din călugări ... de va călca zapoveada cestii scrisori a noastre ... să fie procleat și tricleat* (a. 1626). I. BIANU D. R. 131, cf. T. PAPAHAGI, C. L. 51.

– Pl.: *zapovezi.*

– Din sl. **заповѣдь.**

ZAPRÁȘCĂ s. f. (Prin Bucov.) Rântaș. LEXIC REG. 112.

– Din ucr. **запражка.**

ZAPREȘTÉNIE s. f. (Învechit, rar) Mustrare **(1).** Cf. PSALT. 151. *De zapreștenia ta zeul lu Iacov adurmitară încălecând cai.* CORESI, PS. 201/12, cf. DHLR II, 536, SFC II, 102.

– Pl.: *zapreștenii.*

– Din slavon. **запрѣщение.**

ZAPSÍ vb. IV v. **zăpsi.**

ZAPT s. n. (Învechit) Administrație; autoritate; posesie. *Am dat această adeverință la mâna dum*[nealui] *post*[elnicului] *Gheorghi*[ță] *Bal*[otă], *ca să se știe precum că s-au dat supt zaptul d*[u]*m*[nealu]*i* (a. 1771). IORGA, S. D. VII, 39. *Veni ... cu o seamă de oaste, și așa se mângâie țara, apărând-o despre făcătorii de rele cu bun zapt.* DUMITRACHE, 26. *Peste câteva zile au și început beșleaga a apuca pe acei oameni și a lua sub zaptul său cele ce s-au aflat pe la dânșii* (a. 1790). IORGA, S. D. I, 239. *Zestrea mănăstirii, le-am priimit în zaptu mieu și am iscălit* (a. 1802). DOC. EC. 72. *Vine ... să se ia cetatea supt zaptul împărăției de la un hoț și hain.* DIONISIE, C. 190. *Pentru că sunt și streini ..., să se dea în zaptu zapciului dă streini* (a. 1819). DOC. EC. 218, cf. CIHAC, II, 629, DDRF, ȘIO II$_1$, 385, TDRG, SCRIBAN, D. ✧ E x p r. **A face** (ceva) **zapt = a)** a acapara; a sechestra **(1);** a confisca. *Pre turcii balgii din țară foarte-i înfrânasă și să temè de dânsul, de nu putè face zapt oamenilor întru nimica.* NECULCE, L. 320. *Pentru aceia care nu s-ar supune a-și da venitul moșiei după obicei, să le faci zapt, ... împlinind de la dânșii tot venitul moșiei* (a. 1760). URICARIUL, XX, 95. *Răpezind și pe spatarul ..., ca să facă zapt toate* (sfârșitul

sec. XVIII). LET. III, 241/38. *Domnul Constantin Vodă Mavrocordat ... se coboară la Galaţi, iar trămişii făcură scaunul zapt.* DUMITRACHE, 20. *Turcii se rumpea din ordie ... şi saraschерul nu putea să le facă zapt.* DIONISIE, C. 175. *Cu poruncă împărătească au venit de au făcut şi această ţară zapt, numindu-se domn.* ZILOT, CRON. 65. *Au făcut zapt sarea cea tăiată şi gătită* (a. 1822). DOC. EC. 246. *Toată păcura ... s-ar fi făcut zapt de către dumneavoastră, ca să să ia în trebuinţa oştirilor* (a. 1828). ib. 405. *Toate rămasurile unchiului nostru ... le-am făcut zapt împreună cu frate-su* (a. 1835). BUL. COM. IST. V, 304, cf. CIHAC, II, 629, DDRF, ŞIO II$_1$, 385, ALEXI, W., TDRG, RESEMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX: **b)** a opri **(1);** a disciplina. *Oştile Rosiei, care sunt rânduite asupra francezilor cu război, le va porni ... şi va face zapt turcilor.* DIONISIE, C. 203, cf. SCRIBAN, D.; **c)** a jefui. *Făcându-se zapt la cămara domnească, se va scoate* [marfa] *din ţara Domniei mele* (a. 1794). ap. FILIMON, O. I, 217. *După petrecaniia sa s-a făcut zapt la miriia împărătească* (a. 1799). IORGA, S. D. V, 204. [Arcul de triumf] *atâta namilă de marmură ... cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela şi un borfaş încoronat?* ODOBESCU, S. III, 71, cf. ŞIO II$_1$, 385, TDRG. *Vânzarea de „lucruri ce pricinuesc cheltuială zadarnică şi stingere de obşte", făcute zapt la camara domnească.* C. PETRESCU, C. V. 79.

– Pl.: *zapturi.*

– Din tc. **zapt.**

ZAPT-FERIMÁN s. n. v. **zapt-ferman.**

ZAPT-FERMÁN s. n. (Turcism învechit) Decret de numire; ordin **(1).** *Lui Grigorie Voivod îi venise un zapt-ferman împărătesc, carte de la vizirul, poruncindu-i întru acest chip.* CANTA, LET. III, 186/16. *Domnul ... şi cu călăraşii ... vin la Moldova cu zapt-ferman şi cu cărţile domnului.* GHEORGACHI, CER. (1762), 264. *Au adus zapt-ferman, blana şi armăsariul Şakir-Bei* (a. 1822). ŞIO II$_1$, cf. LÖBEL, C. 262. TDRG, ZEITSCHRIFT, XIX, 417.

– Şi: **zápt-ferimán** s. n.

– Din tc. **zapt fermam.**

ZAPŢ s. m. v. **zap²**.

ZAPŢUÍ vb. IV. Tranz. (Prin Bucov.; complementul indică persoane) A necăji **(4).** Cf. LEXIC REG. 112.

– Prez. ind.: *zapţuiesc.*

– **Zapţ** + suf. *-ui.*

ZAPUR s. n. v. **zăpor.**

ZAR¹ s. n. Cub mic (de os, de lemn, de plastic etc.) pe feţetele căruia sunt imprimate puncte de la unu la şase şi care se foloseşte la anumite jocuri de noroc, prin aruncare; (rar) prăval **(7),** (învechit) coţcă, (regional) prăvălic, (învechit, rar) prăvălici, (argotic) babaros; p. ext. (la pl.) joc de noroc cu aceste cuburi. *Am găsit două zaruri de chihlimbar.* BOLLIAC, O. 280, cf. CIHAC, II, 629. *Teut ... ar fi născocit, mai întâi numerile ..., ba şi şahul, zarul şi încă şi scrisoarea.* ODOBESCU, S. I, 188, cf. DDRF. *Se pricepe să-nvârtească cercul cel grecesc la joc, Şi ce lesne scoate-n faţă tocmai zarul cu noroc!* OLLĂNESCU, H. O. 252, cf. BARCIANU, ŞIO II$_1$, 385. *Şaşa întinse tablele ... şi-i arătă ... cum se aruncă zarul.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 85, cf. ALEXI, W. *Aruncă-mi zaruri Să-mi aducă daruri, Să pot câştiga!* GORUN, F. 104, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Localul dormita ... cu liniştea subliniată de sunetul monoton al zarurilor.* C. PETRESCU, O. P. I, 147. *Ne trăgea ... atâtea nuiele la palmă câte cădeau din zarurile lui de os.* I. BOTEZ, ŞC. 35. *Zaruri nu le dă voie deloc să joace.* SADOVEANU, O. XIII, 696, cf. SCRIBAN, D. *Zarurile începură din nou să cadă.* CĂLINESCU, E. O. I, 22. *Se aude numai zgomotul sec al zarurilor.* V. ROM. octombrie 1954, 43, cf. DL, DM. *La urma-urmelor, pe un zar Ne-am pus destinu-n joc drept mizã.* VULPESCU, P. 117. *Îşi încerca norocul la zaruri şi am văzut: pierduse.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 21/3. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Se zăreau locuinţe risipite ca nişte zaruri de var.* VINEA, L. II, 106. ✧ Fig. *Talentul ... vine jos sau sus, din zarul sorţii.* LOVINESCU, C. V, 146. *Pe nedrept nu-mi pot auzi zarul cuvintelor Când le arunc să ardă în focul ameţitor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 33, 7/9. ✧ *Zar de învârtit* = ruletă **(2).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✧ Expr. **Zarurile au fost aruncate,** se spune atunci când a fost luată o decizie irevocabilă, după îndelungi ezitări. *Dar zarurile fuseseră aruncate.* VINEA, L. I, 415. *Partida continua tot atât de prost cum începuse. Zarurile, de altfel, fuseseră aruncate de mult.* V. ROM. 1961, nr. 1, 56, cf. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 13/1. (Fig.; cu parafrazarea expresiei) *Câteva mâini debile aruncau zarul sorţii şi jucau ...destinele patriei.* COCEA, S. II, 536. *Pe suflet tot arunc cernite zaruri.* LABIŞ, P. 235. *Minutarul Timpului atotputernic zvârle zarul.* PILLAT, P. 57. (Fam.) **A juca zaruri** = a juca barbut. *Joacă zaruri prin parcuri.* ✦ Piesă cubică de metal care face parte din elementele războiului de ţesut. *Săniuţa are în partea dinapoi un zar, care, dacă bătătura lipseşte în rost ... izbeşte pârghia.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 587.

– Pl.: *zaruri* şi (rar, m.) *zari* (TDRG), *zări* (DDRF).

– Din tc. **zar.**

ZAR² s. n. **1.** (Popular) Broască (de la uşă). Cf. LB. *Într-acest îndoit fund, încuiat cu un zar ascuns, se află mai multe învăluitori pecetluite.* FM (1845), 16^1/1. *Se auzi întorcându-se cheia-n zarul uşii.* CONV. LIT. III. 159, cf. CIHAC, II, 539, LM. *Vârâră cheia cea ruginită în zar (broască).* F (1889), 399, cf. ŞĂINEANU², TDRG, CADE, DL, DM. *Ducem lăzile goale ... Că ladă-i numa zaru Şi la rudă-i numa paru.* MÎNDRESCU, L. P. 169. *Şi vârâră cheia cea ruginită în zar (broască) şi sucită ... şi de abia puturã deschide uşa aceea.* RETEGANUL, P.II, 5, cf. ALR II/I h 249, h 250, h 251, ALR II/I MN 120, 3 809/102, 157, 228, 310, 349, 362, 833, CV 1950, nr. 5, 32. ✦ Zăvor. *Sandu ... îşi acăţă pălăria în zarul uşii.* CONV. LIT. XXVI, 807, cf. DDRF, TDRG, PAMFILE, A. R. 265, SCRIBAN, D. *Ascunde-mă, maică, bine, Că turcii îs după mine. – Du-te-n lăduţa cu zar, Să nu-ţi mai fie de-amar.* MÎNDRESCU, L. P. 183, cf. VAIDA, ŞEZ. II, 44, CABA, SĂL. 102. *Pe uşa de cătă deal, Pusă-i lăcată şi zar.* BÎRLEA, L. P. M. I, 68, cf. CHEST. II 304/2, 227. *Tot pe uşa de la*

dial, Pus-o lăcată şi zar, Să nu-ţi văd al tău amar. BALADE, III, 334. ✦ Lanţ cu lacăt. Cf. DDRF.

2. (Prin sud-vestul Transilv. şi prin Maram.) Clanţă (de la uşă). *Careva o întreabă zmâncind de zarul uşii.* LUC. II, 37, cf. CHEST. II 164/2, ALR II/I h 250. ✦ Limbă (la clanţa uşii). Cf. ALR II/I MN 120, 3 809/53, 353, 365, ALRM II/I h 289/53, 353.

3. (Prin Transilv.) Sistem de bârne dispuse într-un anumit fel, care se foloseşte la oprirea plutelor lungi. Cf. VICIU, GL. 102.

– Pl.: *zaruri.* – Şi: (regional) **zără** s. f. cv 1950, nr. 5, 32.

– Din magh. **zér.**

ZAR[3] s. n. v. **zahăr.**

ZARÁF s. m. (Învechit şi popular) **1.** Casier al vistieriei. *Tănase, zaraf la Piteşti, buţi 2* (a. 1727). IORGA, S. D. X, 415. *Şease sarafi de vistierie* (a. 1813). ŞIO II$_1$, 386. *Banii adunaţi i-au oprit boierii ispravnici şi cu zarafii lor.* DIONISIE, C. 197. *Hagi Ioniţă, proin săraf al visteriei* (a. 1815). CAT. MAN. I, 601. *Mulţi din sarafii poliţii*[i] *... fac saraflâc cu parale* (a. 1825). DOC. EC. 349. *Este sărdarul Gheorghe, zarafu vistieriei.* FILIMON, O, I, 268, cf. CIHAC, II, 629, TDRG. *Alţi trei taleri de cap se vor plăti ... de către Iacob Lubiş, zarafu Măriei Sale.* SADOVEANU, O. XVIII, 439, cf. DL, DM. *Zarafii s-au pribegit, Nu mai ne vine dijmărit.* MAT. FOLK. 97, cf. BALADE, III, 120. *Zaraful, cu banul, te despoaie pe nesimţite.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 217. ✦ (Glumeţ) Nume dat unuia dintre colindători, care strânge banii. *Moş Ţuţuianu, desfăcându-şi punga ..., pune un franc în mâna zarafului.* ap. PAMFILE, CR. 42.

2. Bancher; cămătar. *Zărafu Răducanu Voinescu, acel cu tabacherea, n-a vrut să-mi dea ban*[ii] *care am dat eu* (a. 1807). IORGA, S. D. XII, 164. *Să pohteşte a îndatora pă sudiţii sarafi ce vor fi metahirisind acest fel de spiculaţie, ca să să părăsească* (a. 1825). DOC. EC. 349, cf. HELIADE, O. II, 347. *Ucigătorii zarafului jidov s-au descoperit.* AR (1830), 121[2]/16. *Mulţi din sarafi, neguţători şi alţi speculanţi ... au găsit părlej a întrebuinţa ... felurimi de cumpene* (a. 1834). DOC. EC. 549, cf. ISER, 188, POLIZU. *Eu aş putea să ridic bani de la zarafi.* PELIMON, I, 206/28, cf. GHICA, S. XIV. *Am văzut zarafi fără capital, fanfaroni şi maloneşti.* FILIMON, O. I, 93, cf. PONTBRIANT, D. *Doi zarafi cunoscuţi au venit ... şi mi-au închinat această besactea.* ALECSANDRI, T. 1 394, cf. CIHAC, II, 610, LM. *Safteaua mi-a făcut-o un zaraf din gura pieţii.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 313, cf. DDRF, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 386, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Pavel din Tars e-acum zaraf sărac Şi Chrisostom băiat de prăvălie.* ARGHEZI, V. 75. *Singura moştenire ... au fost procesele cu tot soiul de zarafi.* C. PETRESCU, O. P. I, 229, cf. NOM. PROF. 55. *Bătrânul Gad, zaraful, plângând cu dinadins, Îşi cerceta comoara.* VOICULESCU, POEZII, I, 165. *Găzduise, în ... uliţa zarafilor, la casa egiptenilor,* SADOVEANU, O. XII, 29, cf. SCRIBAN, D. *Unul era Silivestru, zarafu din Udricani.* CĂLINESCU, O. I, 234. *A luat pe Hagi Curti, giuvaergiul şi zaraful vestit, împreună cu Dobrovici.* CAMIL PETRESCU, O. I, 642. [Icuşarii] *i-a schimbat pe rând la zaraful din târg,* STANCU, D. 8, cf. DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Zaraf de sânge, ucigaşul din Zoroa ... Se-nchină stelelor unui drapel.* BOUREANU, S. P. 8. ✦ (Prin sud-vestul Munt. şi prin nordul Dobr.) Giuvaergiu. Cf. ALR SN II h 571, ALRM SN I h 385.

– Pl.: *zarafi.* – Şi: **zăráf, saráf, săráf** s. m.

– Din tc. **sarraf.**

ZARAFÍR s.n. (Popular) Fir de aur; p. ext. brocart. Cf. ŞIO II$_1$, 386, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Măiculiţa Corbii ..., La cuvinte Propiată Şi-n zarafir îmbrăcată.* TEODORESCU, P. P. 518. *Corabia la mal a plecat, Şi-n corabie ce marfă era. Firuri, zarafiruri, Tăfţi domneşti, Cu negoaţe adămeşti.* SEVASTOS, N. 131.

– Pl.: *zarafiruri.*

– Din tc. **seraser** „brocart", influenţat de *fir.*

ZARAFÍŢĂ s. f. (Popular) Soţia zarafului **(2).** Cf. DM, DEX. *Nu te ia ca să-i fii roabă, Şi te ia ca să-i fii doamnă, ... Stăpâna argaţilor, zarafiţa banilor.* ŞEZ. XIII, 117.

– Pl.: *zarafiţe.*

– **Zaraf** + suf. *-iţă.*

ZARAFLĂC s. n. v. **zaraflâc.**

ZARAFLÂC s. n. (Învechit) Zărăfie **(2).** *Mulţi din sarafii politii*[i] *... fac saraflâc cu parale* (a. 1825). DOC. EC. 349. *Avându-şi negoţul cu saraflâc atât aici ..., cât şi pe afară* (a. 1826). ib. 363. *Nu era de suferit ca să îngădui fără stavilă neîncuviinţările zaraflâcului monedii.* AR (1835), 31[1]/45. *Penile să întrebuinţează ca zaraflic şi sunt articole de negoţ.* J. CIHAC, I. N. 108/1. *Când comerciul ... se transformă în agiotagiu (zaraflâcu), el este mai mult un joc ..., decât o operaţie prevăzătoare.* BREZOIANU, A. 640/4, cf. POLIZU. *Operaţiunile băncilor erau ceea ce ... să numesc şi astăzi zaraflâc, schimb, adică schimbau monedele.* GHICA, C. E. I, 107, cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ZEITSCHRIFT XIX, 418, ŞIO II$_1$, 386, ALEXI, W. *Cele mai vechi îndeletniciri ale evreilor sunt vânzarea de mărunţişuri ..., samsarlâcul şi zaraflâcul.* N. A. BOGDAN, C. M. 180, cf. CADE, SCRIBAN, D. ✦ Câştigul zarafului **(2).** Cf. RESMERIŢĂ, D. ✦ Bagatelă. Cf. POLIZU.

– Pl.: *zaraflâcuri.* – Şi: **saraflâc, zaraflăc, zaraflíc, zărăflâc** (ALEXI, W.) s. n.

– Din tc. **sarraflyk.**

ZARAFLÍC s. n. v. **zaraflâc.**

ZARAPHANEÁ s. f. v. **tarapana.**

ZARÁR s. n. (Învechit şi regional) Pagubă **(1).** Cf. COMAN, GL. ✧ Expr. **Zarar ioc** (sau **n-are zarar**) = nu e nici o stricăciune, nici o pagubă. *Ucidere, zugrumare, era glume, era joc, Privea zugrumând pe unul, altul ziceai: zarar iok.* BELDIMAN, LET[2]. III, 376. *Mulţi răniţi din întâmplare, alţii căzuţi morţi pe loc, De făceai vro arătare, răspunsul era: zarar ioc.* id. ib. 412, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 418, COMAN, GL.

– Din tc. **zarar.** – **Zarar ioc** < tc. **zararu yok.**

ZARATÍT s. n. Carbonat bazic de nichel natural, de culoare verde. Cf. LTR[2].
– Pl.: *zaratituri.*
– Etimologia necunoscută.

ZÁRĂ[1] s. f. (Popular) **1.** Lichid albicios şi acrişor care rămâne după ce s-a scos untul; (regional) zăborică **(1).** Cf. z e r **(1).** Cf. ANON. CAR., LB. *După ce s-a rădicat bolnavul, să se păzească încă o vreme de mâncări grase, de poame, lapte acru, zară, castraveţi.* FM (1843), 343[2]/13, cf. POLIZU, LM, BARCIANU. *Mâncarăm cu lapte, zară şi cu brânză.* LUC. II, 355, cf. ALEXI, W., TDRG. *Începe să se formeze, în smântână, beşicuţe mici de unt ..., zerul albicios care rămâne se numeşte zară.* PAMFILE, I. C. 23, cf. RESMERIŢĂ, D. *Ceea ce rămâne pe urma untului ales se numeşte zară, cu care se acresc mâncărurile.* PRECUP, P. 20, cf. CADE. *Mâncam ... fasole fiartă în zară.* BRĂESCU, A. 96, cf. SCRIBAN, D., GIUGLEA, U, 20, DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 6, 85, SCL 1962, 114, DEX, H III 109, X 289, 356, 425, 538, XII 288, 327, 462, XIV 376. *M-o uns mama cu zară, Să fiu plăcut la o ţară.* MARIAN, NA. 114, cf. BRAN, S. *Şi m-a scăldat mama-n zară, Să fiu plăcut la o ţară.* BUD, P. P. 51. *Zara e lichidul ce rămâne sub unt, după ce s-a ales.* ŞEZ. VII, 98, cf. BÎRLEA, L. P. M. II, 253, CHEST. V 5, 84, 87, 107, 110, 113, 115, 118, 119, ALR I 1 068, 1 820, ALR II 5 430. ✦ Zer (mai gros) ce rămâne după ce s-a ales urda. Cf. ALR I/186, 347, 850, 1 820/28, 77, 116, 136, 174, 588, 782, ALR II 5 430/27, ALR SN II h 420.

2. Lapte acru sau bătut. *I se servi zară (lapte bătut) cu mămăligă caldă.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 162, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], LUNGIANU, CL. 239, VARONE, GL., ENC. AGR. I, 495, H V 418, IX 18, XVII 368. *Zara nu-i bună dacă-i prea acră.* BOCEANU, GL., cf. CV 1949, nr. 5, 25, CHEST. V, 5, 115, ALR I 1 820/1, 65, 85, 178, 180, 190, 200, 798, 835, 842, ALR II 5 430/2, 182, 605, 836, 842, 5 579/27, 836, LEXIC REG. 51. *Pentru un urcior de zară, Pune pisica în fiare,* se spune atunci când se pedepseşte cineva pentru un fleac. Cf. ZANNE, P. IV, 192.

3. (Prin Mold.) Brânzeturi. Cf. H X 5, XVI 296.
– Pl.: *zare.* – Şi: (regional) **dzără** (ANON. CAR., CHEST. V 119/8, 92), **dzărî** (CHEST. V 115/88, 119/88), **zeără** (H XIV 376, CHEST. V 119/39) s. f.
– Cf. z e r.

ZÁRĂ[2] s. f. v. **zar[2].**

ZÁRĂ[3] s. f. v. **zare.**

ZARBÁ s. f. v. **zarpa.**

ZARBÁH s. m. v. **zarpa.**

ZĂRBĂ s. f. v. **zarvă.**

ZARCANADÉLE s. f. pl. v. **zarnacadea.**

ZARCANADÍCĂ s. f. v. **zarnacadea.**

ZÁRDALEA s. f. v. **zarzără.**

ZARDAVÁ s. f. v. **zerdavă.**

ZARDÍŢĂ s. f. v. **zgărdiţă.**

ZÁRE s. f. **1.** (Învechit şi popular; adesea urmat de determinări care arată felul) Rază **(1)**; strălucire **(1).** *Soarele ... luminează cu căldura zareei lui şi udătura pământului numai ce usucă.* CORESI, EV. 440. *Cât răsare soarele zarea şi lumina lui, mainte loveaşte şi munţii cei mari, turnurile şi copacii cei înalţi luminează* (a. 1645). GCR I, 114/21. *Sufletul aceluia va îl lumina Dumnezeu şi-l va străluci mai vârtos decât zările soarelui.* NEAGOE, ÎNV. 268/19. *Tu ai tocmit luna de dă zare Şi soarelui i-ai dat de răsare.* DOSOFTEI, PS. 247/5. *Zarea soarelui din noapte spre dzuî revărsându-să, ochii ... a zări încep.* CANTEMIR, I. I. I, 205, cf. LB, POLIZU, BARONZI, L. 124. *În dumbrava cea vecină, ... Vezi cea zare de lumină?* ALECSANDRI, O. 65, cf. CIHAC, II, 469, LM. *O zare de lumină s-arată-n răsărit.* EMINESCU, O. I, 98. *De va vedea undeva vreo zare de lumină, să se ducă şi să ceară niţel foc.* ISPIRESCU, L. 200. *Vrăjitoarele ... văzând lumina sau zarea de foc, încep a vrăji.* MARIAN, NA. 359, cf. DDRF. *În zarea lunii, vezi pe mal Un tânăr călăreţ?* COŞBUC, P. I, 284, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *E părere, ori e zare De lumină-n geamul ei?* CERNA, P. 142, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Prin ceaţă – obosite, roşii, fără zare – ard ... triste felinare.* BACOVIA, P. 26. *În zarea lumânării chipul lui se desluşea energic.* GALACTION, O. A. II, 264, cf. SCRIBAN, D. *Cuvintele ... mi le-am încercat şi-n zarea soarelui.* ARGHEZI, S. VII, 7. *În zarea puţină a unui lămpaş de vânt se vedea neagră.* V. ROM. ianuarie 1956, 39, cf. DL, DM. *Stătea în zarea lămpaşului, gârbovit şi îngândurat.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 79. *Şi n-ar muri ..., Dacă ar avea ... O zare de lumină.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 30/4, cf. M. D. ENC., DEX. *Sub poale de codru verde O zare de foc se vede.* ALECSANDRI, P. P. 262. *Sub zare De soare, În ostrov de mare, Născut-a, Crescut-a.* TEODORESCU, P. P. 50. *Au zărit printre copaci o zare de foc.* SBIERA, P. 34. *Lanţu-n foc că mi-l băga, Sus în zarea focului, În fundul cuptoriului.* RETEGANUL, TR. 41. *Poate văd încotrova vreo zare de foc!* RĂDULESCU-CODIN, Î. 36. *Străluceau toate şi mai şi decât zarea soarelui în zi de vară.* MERA, L. B. 40. *Lumină să nu faci, Că bărbatu-i plin de draci, Zarea el o va vedea Şi după ea s-a lua.* BALADE, III, 171, cf. ALR SN III h 784, ALRM SN II h 611, FOLC. MOLD. I, 138. ✧ F i g. *Hristos ... să lumineze cu zarea dumnezâirei sale celora ce şedea în-tunerec.* VARLAAM, C. 83. *Acea zare de fericire, ce ... se iveşte, nenorocirile ce vin negreşit după ea mai amară o fac.* ARHIVA R. I, 143. *Anii aceştia de osteniri fără zare, ... Vor ţine până la urmă, ca un vânt ce mă-mbracă.* BLAGA, POEZII, 162. ✧ (Rar) *Cale de o zare* = distanţă mare. *Toţi carii ştiu de dânsul spun multe, dar şoptind, Şi cale de o zare îl ocolesc grăbind.* ALESCANDRI, O. 210. ✧ E x p r. **A se uita** (sau **a privi) în zare** (la ceva) = a privi un obiect (transparent) aşezându-l în dreptul unei surse de lumină, pentru a-l vedea mai bine. *Străinul ... luă paharul, îl privi în zare.* SADOVEANU, P. 145, cf. TDRG. *Se uită în zare la culoarea de chihlimbar.* C. PETRESCU, A. 373, cf. DEX. ✧ L o c. a d v. (în construcţii negative) **Zare de ...** (sau **de zare)** = deloc; nici urmă de ... *Pe la cele mai multe*

locuri, nu era nici zare de doctor. C. VÎRNAV, H. 26/27. *Nu-i nici stăpânul casei, nici femeia lui, nici măcar o slugă de zare.* GANE, N. II, 169. *Zare de stea nu se vedea deasupra.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 14, cf. DDRF. *Se oprea să admire grădinița ..., fără zare de buruiană.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 175, cf. CADE. *Praful ... răsucit în vârtejuri peste câmpuri dogorite, fără zare de umbră.* C. PETRESCU, Î. I, 4, cf. SCRIBAN, D. *N-au rămas voinic de zare.* SEVASTOS, P. 271. ✦ P. anal. Privire **(1).** *Ești demon copilă, că numai c-o zare Din genele-ți lunge, din ochiul tău mare Făcuși pe-al meu înger ... să zboare.* EMINESCU, O. I, 41. *Noaptea Morții și-a silnicii sorții i-acopere zarea vederii.* MURNU, I. 80. *Aștept să îmi apună ziua și zarea mea pleoapa să-și închidă.* BLAGA, POEZII, 15. *D-o fi* [deochiat] *de soare, Să iasă prin zare* [a ochiului]. TEODORESCU, P. P. 368. ✦ P. ext. (Popular) Zori de ziuă. *De ce să cadă crinul în zarea dimineții?* ALECSANDRI, P. II, 114. *Zarea de ziuă zbucnise în înaltul răsăritului.* SADOVEANU, O. XV, 123, cf. DL. *Nu mai vine zarea, tot mai noapte-i noaptea.* ISAC, O. 64, cf. DM, DEX. *Și la zări de ziuă a mai făcut un copil și l-a numit Zărilă.* ȘEZ. II, 49.

2. (Popular) Orizont **(1).** *Pe cea câmpie lungă a cărei tristă Zare ... departe, misterios dispare.* ALECSANDRI, POEZII, 89. *Fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.* ODOBESCU, S. III, 17. *Trec în stoluri rândunele ... Zarea lumii-ntunecând.* EMINESCU, O. I, 214. *Toată zarea depărtării e un viu mărgăritar.* MACEDONSKI, O. I, 163. *Zarea se deschide.* VLAHUȚĂ, R. P. 7, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *În drum mi se desfac prăpăstii Și-n negură se-mbracă zarea.* GOGA, POEZII, 3, cf. TDRG. *Pe dealurile care închid zarea, vii cu răzoare de viță.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 56. *Șirul de coame care închide zarea în față.* REBREANU, P. S. 140, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Mărgeaua universului se umflă din nou, îndepărtând zările.* LOVINESCU, C. IV, 25. *Eu vin din lumea creată dincolo de zare, Din lumea-n care n-a fost nimeni din voi.* MINULESCU, VERS. 6. *Zarea părea că-și îndepărtase hotarul.* TEODOREANU, M. U. 100. *Aurul apusului s-a dărâmat și zarea s-a umplut de înserare.* SADOVEANU, O. XX, 350, cf. SCRIBAN, D. *Roșeața de focuri îndepărtate pe linia zării prevestea zorile.* CĂLINESCU, O. I. 22. *Soarele scăpătase căzând dincolo de zare.* CAMIL PETRESCU, O. I, 461. *Luna nouă sta pe zare O lebădă plutitoare.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 160, cf. DL. *Nu se mai vedea decât zarea, câmpia întinsă și verde.* PREDA, R. 351, cf. DM. *Se întinde de aici și până în zare.* SORESCU, U. 18. *Studia cu atenție topografia, ... examinând locurile și scrutând zările.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 105, 5/1, cf. DEX. *Pe zarele câmpiei Răsărit-au florile O dată cu zorile?* ALECSANDRI, P. P. 54. *Nu e nor ce se zărește Și zarea o înnegrește.* FOLC. MOLD. II, 654. ✧ Fig. *Locuri unde văzui zarea vieții copilărești.* DACIA LIT. 142/2. *Inima mi-e amărâtă, Zarea vieții înnegrită.* ALECSANDRI, O. 161. *Pierdut e totu-n zarea tinereții Și mută-i gura dulce-a altor vremuri.* EMINESCU, O. I, 201. *Zarea-și picură argintul Pe ovezele de aur.* GOGA, POEZII, 43. *În zarea anilor, pâlpâie luceafărul dezlegării și al biruinței tale.* GALACTION, O. A. I, 333. *Pescarul ... Își clatină capul ... Îi murmură zarea de ape-n urechi.* LESNEA, I. 86. *Clipește molcom zarea Și nu mai știi ce-i oare.* VOICULESCU, POEZII, 89. *Nu știu unde să-și plece fruntea ..., căci zările păcii se află încă închise.* SADOVEANU, O. XX, 321. *Gânduri ... îmi fulgerară ... prin zările creierului.* MIHĂESCU, D. A. 28. *Zarea din vis, visul din zare Crește.* ISANOS, P. 333. *Doi ochi ... își legănau somnul sub zarea frunții.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 18/3. ✧ Loc. adv. **În zare** (sau, rar, **în zări)** = la orizont **(1);** p. ext. departe. *Ochilor spuneți! Ce priveam atunci în zare?* CONACHI, P. 102. *Privește colo-n față, în zarea luminată Apare-n ochii voștri Moldova.* ALECSANDRI, T. II, 65. *Privea în zare, cum pe mări Răsare și strălуce.* EMINESCU, O. I, 167. *De ce, luceafăr, te-afunzi în zare.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 49, cf. DDRF. *Văzutu-s-a crescând în zări Rădvan cu mire, cu nănași.* COȘBUC, P. I, 56. *Și-n zarea neagră-plumburie Urla un lup flămând.* GOGA, POEZII, 319, cf. TDRG. *În zare, departe, cerul se îmbrățișa cu pământul.* AGÂRBICEANU, A. 42. *Amândouă încremeniră, cu ochii în zare.* BASSARABESCU, V. 13. *Hotărnicea în zare albia acoperită de ceață a unei ape mari.* GALACTION, O. A. II, 263. *Un convoi s-arată-n zare ...* TOPÎRCEANU, P. O. 35. *Îl încântau piscurile ... pierdute în zarea infinită.* COCEA, S. II, 120. *Primăvara ... parcă se oprește neliniștită și friguroasă în zări.* SADOVEANU, O. VI, 231. *Ar voi sufletul ... să se risipească în zări, ca un parfum.* ARGHEZI, C. J. 207. *Se urca deasupra râpei într-un nuc ... și tot privea în zare.* CAMIL PETRESCU, O. I, 56, cf. DL. *Pierdut în zare ca un punct negru, se vedea un om.* PREDA, R. 352, cf. DM. *Câmpul ... nemărginit era, Dar eu nu-l vedeam decât până în zare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 3/3, cf. DEX. *Și-n zare dacă-ajungea, El din zare se ștergea.* ALECSANDRI, P. P. 146. *Mergeau tupilaș spre oi, dar se vedeau în zare.* ȘEZ. I, 282. *Ochii negri-și arunca, Lung în zare se uita, Pe cel drumșor părăsit.* BALADE, I, 343. *Ia ies pan-afară, Dze tśe uită-n zare.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 258. **În zarea zărilor** (sau **zărilor zării, în zări de zări)** = foarte departe. *Manolache ... zicea într-un glas duios de strune ..., înfiorându-se ... până-n zări de zări de chiuitul Honcului.* MIRONESCU, S. 73. *Au pornit și-n zarea zărilor s-au dus.* LABIȘ, P. 153. *Simte, în vântul venit ..., Toată floarea pădurii, ascunsă în văluri ..., în plutirea zărilor zării, Vestindu-i pământul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 13/3. **Din zare (depărtată)** (sau **din zări)** = din depărtare. *Din zare depărtată, răsar-un stol de corbi.* EMINESCU, O. I, 128. *Din zări, un tânăr călător Sosind pe-acolo, s-a rugat Să bea.* COȘBUC, P. I, 281. *Munții-nalți privesc din zare Și drumul parcă urcă-n cer.* ANGHEL – IOSIF, C. M. 14. *Mângâioasa stea din zare Tremurând încet visa.* PETICĂ, O. 49. *Pulberea din zări se întinde și asupra întregii priveliști.* SADOVEANU, O. XVI, 10. *Oamenii ... se ivesc, pe fondul albastru al munților din zare.* BOGZA, C. O. 280. ✦ P. ext. Văzduh; cer. *Tunetul urlă prin cer și se zguduie zarea de fulger.* COȘBUC, AE. 13. *Să-l înfrățesc cu vulturul din zare Și să-l cunun cu doina din dumbravă.* GOGA, POEZII, 80. *Zările erau învăluite de ceața ... primăverilor prielnice.* SADOVEANU, O. VI, 188. *Tâlcul frunzei nu e umbra, ... Tâlcul zărilor e norul, Ducăușul, călătorul.* BLAGA, POEZII, 347. *Îmi azvârlu buzduganu-n zări.* BENIUC, V. 20, cf. DL. *Erau atât de mulți, că-ntunecau Zarea zilei*

de vară. ISANOS, V. 157. *Era cald ... Tremurau numai zările străvezii.* T. POPOVICI, S. 136, cf. DM. *Zarea e limpede ca o amiază de vară.* BRAD, O. 8. *S-a ogoit furtuna. Zarea S-a limpezit în dimineața Când ațipi în valuri marea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 4/1. ✦ (Determinat prin „patru") Cele patru puncte cardinale. *Voi cerca să mă limpezesc în toate cele patru zări, boltindu-mă din nou asupra trecutului.* TEODOREANU, M. U. 55. *Caravanele au pornit în patru zări după material.* SADOVEANU, O. XIX, 260. *Duceți-vă în cele patru vânturi, în cele patru zări, arați și semănați.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 32, 29/1. ✦ Margine **(I 1);** limită. *Privirile ostenesc căutând ... un punct de sprijin dincolo de zările apei.* VLAHUȚĂ, R. P. 16. *Tomșa ... se sălta în șaua adâncă și cerceta zarea malurilor Prutului.* SADOVEANU, O. VII, 7. *În zarea Iașilor se găsește o localitate care se cheamă Bârnova.* id. ib. XX, 19. *M-am gândit adesea la apele care-au împrospătat zările continentelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 22/2. *Taurii calcă pământul de la o zare la alta.* ib. 1971, nr. 128, 4/1.

3. (Învechit și popular) Culme. *Am purces ... pe din sus, tot alăturea cu Petia, și tot zarea vâlcelei, până în hotarul Folticenilor* (a. 1711). URICARIUL, XVII, 193. *Se împreună ... cu hotarul Putnei și cu zarea dealului în jos* (a. 1755). ib. XI, 228. *În zare*[a] *dealului sunt țarinile târgoveților* (a. 1790). IORGA, S. D. VII, 248. [Hotarul apucă] *drept în gios, în zarea dealului și de acolo apucă zarea dealului drept în deal* (a. 1819). ȘTEFANELLI, D. C. 371. *După o jumătate de ceas ne suirăm noi înșine pe zarea muntelui.* GANE, N. III, 113. *Pe deal stă zarea de brânduși albită.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 35. *Locul ceala din vale și până în zarea dealului.* N. REV. R. I, 32, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *De pe zarea lustruită a creștetului său pleșuv, ochiul luneca în văzduh.* HOGAȘ, M. N. 32, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Se repede pe zarea dealului, unde ară plugurile.* SADOVEANU, O. XIX, 26, cf. SCRIBAN, D. *În acest peisaj neînsuflețit, în zarea dealului, în capătul șleahului apare un călăreț.* RALEA, S. T. I, 11, cf. DL, DM. *În cazul întâlnirii cu hotarul altei obști, trebuie să aibă loc o înțelegere ... pe aspectul topografic ..., cumpăna apelor, zarea dealului.* PANAITESCU, O.Ț. 99. *Limba ta maternă ... e undeva ... pe malul unui fluviu sau lângă zarea unor munți.* CONTEMP. 1975, nr. 1 508, 4/4, cf. DEX. *Colo-n zarea celor culmi, La groapa cu cinci ulmi ..., Ședea Toma Alimoș.* ALECSANDRI, P. P. 72.

4. (Învechit) Vedenie. *Păru-le că zare fu.* CORESI, TETR. 85, cf. TDRG, CADE.

5. Compus: (Bot.; învechit; în forma *zara)* **zara-soarelui** = floarea-soarelui *(Helianthus annus). Pe unde și unde câteva fire de busuioc și zara-soarelui înfipte prin grindă.* CR (1833), 218[1]/19.

– Pl.: *zări* și (regional) *zare* ALR SN III h 784/102, 705. Gen.-dat. și: (învechit; art.) *zareei.* – Și: (rar) **zără** DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., ALR SN III h 784/705, ALRM SN II h 611/705 s. f.

– Din v. sl. **зарꙗ.**

ZARF s. n. (Învechit) Suport metalic lucrat în filigran, în care se punea felegeanul sau paharul de ceai. *Izvod de zăstre ... 1 tavă de argint, 12 felegene, 12 zarfuri* (a. 1765). IORGA, S. D. VII, 223. *O tavă de argint cu 8 zarfur*[i] (a. 1777). id. ib. VII, 153. *12 zarfuri de argint cu filigeni* (a. 1780). URICARIUL, XI, 249. *19 linguri, 1 lingură mare, 24 zarfuri* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII, 22. *6 linguri, 6 părechi cuțite, 6 zalfuri, 1 tavă de felegene* (a. 1798). id. ib. XII, 123. *2 zarfuri proaste sadea, de tumbac* (a. 1802). DOC. EC. 68. *6 zarfuri de argint, cu feligenele lor* (a. 1809). URICARIUL, X, 254, cf. POLIZU. *Se vedeau o mulțime de feligene pentru cafea cu zarfurile lor de argint.* FILIMON, O. I, 102. *Doi arnăuți aduc cafele în felegene cu zarfuri.* ALECSANDRI, T. 1 337, cf. CIHAC, II, 630. *Lăzi ... cu felegene de smalț, cu zarfuri de sârmă.* ODOBESCU, S. I, 134, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Înlătură ciubucul ..., dar primi cafeaua, în filigean cu zarf de aur.* SADOVEANU, O. X, 296, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Încărcate de covoare Cu postavuri Ungurești Cu zarfuri Talienești.* TEODORESCU, P. P. 654. *Cește cu zarfuri de filigramă ... din care beau tutun.* ȘEZ. XII, 15. ✧ Loc. adv. **În zarfuri** = în relief **(2).** Cf. ȘIO II[1], 387. *Lacom, pipăia acum rămățelele de argint aurit și zalele unei ferecături evanghelice, scobită în zarfuri și cu lănțuguri de sârmă.* BARBU, PRINC. 102. ✦ Vas în formă de cupă. *Purta un zarf de aur plin de fel de fel de poame* (a. 1895). ȘIO II[1], 387, cf. TDRG.

– Pl.: *zarfuri.* – Și: **zalf** s. n.

– Din tc. **zarf.**

ZÁRFĂ[1] s. f. v. **zalfă.**

ZÁRFĂ[2] s. f. v. **zarvă.**

ZARGÁN s. m. v. **zărgan.**

ZARÍF, -Ă adj. (Învechit) Frumos; elegant; nostim **(2);** delicat. *Niște păftăluțe ... Vreo modă mai zarifă* (a. 1801). IORGA, S. D. VIII, 38. *Pentru darul unui ceasornic, „și un lănțuș dă aur, zarif, supțire"* (a. 1802). id. ib. *Un meșteșug foarte sigur și pre zarif de pradat.* BELDIMAN, E. 84/18, cf. LB. *O colonadă ... ci încungiură un locșor, în carele se leagănă două sau trii elegante (zarife) barce.* AR (1832), 232[1]/8. *Aleea cea lungă era acoperită de trăsuri elegante (zarife).* ib. (1835), 18[1]/19, cf. VALIAN, V. *I-a poftit ... la un bal mare care avea să se sfârșească cu un banc de cele mai zarife.* NEGRUZZI, S. I, 87, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 630, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M. 498, BARCIANU, ȘIO II[1], 387, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ (Adverbial) *Doa sobe de her ..., să ias*[ă] *fumu într-alt coș, numai să hie zarif făcute* (a. 1791). IORGA, S. D. VIII, 21. *Umblase cam zarif Și era puțin zaif.* PANN, P. V. III, 11[2]/5.

– Pl.: *zarifi, -e.*

– Din tc. **zarif.**

ZARIFIÓR, -OÁRĂ adj. v. **zărifior.**

ZARIFLÂC s. n. (Învechit) Frumusețe; eleganță; cochetărie; grație; (concretizat) podoabă **(I 1).** *Balurile date de noblesă ... se diosebea prin aleasă eleganție (zariflic), bună rânduială.* AR (1832), 68[1]/40. *Se va*

face ... vânzarea cu mezat a mărfurilor precum: bijuterii (zariflicuri de aur), porțelane, cristaluri. ib. (1833), 4[1]/41. *Să ai ... cu ce cumpăra, pentru cucoana dumitale, zariflicuri de la Miculi.* DACIA LIT. 35/1, cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 630, LM, DDRF. *Se vând prin magazinuri cele mai frumoase zariflicuri și odoare.* ȘIO II$_1$, 387, cf. TDRG, SCRIBAN, D., GRAUR, E. 98.

– Pl.: *zariflicuri.* – Și: (învechit) **zariflíc** s. n.

– Din tc. **zariflık.**

ZARIFLÍC s. n. v. **zariflâc.**

ZÁRIȘTE s. f. **1.** (Popular) Orizont **(1).** *Întinse ogoare de porumb înverzesc zarișteа.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 206, cf. GHEȚIE, R. M. 498, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Pe zarișteа de piscuri se înfipsese luna.* VOICULESCU, POEZII, I, 186, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ Fig. *I-a adus, pe toți, o nădejde de îmbogățire, ... de o alinare a traiului lor aspru și fără zarișteа.* C. PETRESCU, R. DR. 147. *E vorba de raportul dintre mine și domnul Georges ..., în zarișteа cugetului ascuns, ce nutresc în casa lui.* MIHĂESCU, D. A. 81. *O fată frumoasă e Mirajul din zarișteа, Aurul graiului, Lacrima raiului.* BLAGA, P. 95, cf. DL. ✦ Văzduh; cer. *O pulbere măruntă de aur plutește sub cer albastru, în zarișteа-necată de soare.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pe ușa podului deschisă, se vedea zarișteа.* AGÂRBICEANU, S. 232. *Piere zvon subt zarișteа, Talanga în rarișteа.* BLAGA, POEZII, 397. ✦ Fig. Margine **(I 1).** *A înțeles că, peste tot ..., îi iese în cale o sabie de foc și că nu-i* [e] *dat lui să ajungă la nici o zarișteа și la nici un liman.* POPA, V. 309.

2. (Prin Bucov.) Poiană **(1).** LEXIC REG. 118.

3. (Prin Bucov.) Pădure rară. LEXIC REG. 118.

4. (învechit; în forma *zerișteа;* rar; în forma *zărișteа)* Ruină **(1).** Cf. POGOR, HENR. 228, BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *zarișteа.* – Și: (rar) **zărișteа** (BARCIANU, ALEXI, W.), (învechit) **zérișteа** (POGOR, HENR. 228) s. f.

– **Zare** + suf. *-ișteа.*

ZARMACLÍU s. m. (Învechit) Monedă în valoare de cinci lei. *La 1769 erau următoarele monezi: zinghirliul cu valoarea de 2 lei; ... zarmacliul cu valoarea de 5 lei.* FURNICĂ, I. C. XXIX, cf. T. PAPAHAGI, C. L.

– Pl.: *zarmaclii.*

– Etimologia necunoscută.

ZARMACÚP s. m. (Învechit) Monedă de aur. Cf. I. BRĂESCU, M. 80, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zarmacupi.*

– Din tc. **zeri mahbub.**

ZARNACADEÁ s. f. (Bot.) **1.** Numele a două plante erbacee din familia amaryllidaceae: **a)** plantă erbacee, cu bulb ovoidal, cu tulpină comprimată, cu frunze lineare, obtuze și cu flori mari, galbene, solitare, la vârful tulpinei, (regional) burț, coprină, ghiocel, ghiocel-de-grădină, narcisă, narcis-galben *(Narcissus pseudonarcissus);* **b)** plantă erbacee, din familia amaryllidaceae, cu bulb ovoidal, tunicat, cu tulpină comprimată, cu frunze lineare, obtuze, cu flori mari, solitare la vârful tulpinii, plăcut mirositoare, (regional) coprină, ghiocel, ghiocei-de-grădină *(Narcissus tazetta). Chirița (bucuroasă): – O acade? O zarnacade?* ALECSANDRI, T. 511, cf. CONV. LIT. XXIII, 1 062, CONTEMPORANUL, VII, 25, DDRF, GHEȚIE, R. M. 498, BRANDZA, FL. 451, BARCIANU, GRECESCU, FL. 554, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, BIANU, D. S., TDRG. *Zarnacadelelor le rămăsese doar tulpinile.* GÂRLEANU, L. 33, cf. RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 392. *La cotituri, buchete de zarnacadele se înălțau albe ca zăpada.* SADOVEANU, O. IV, 18, cf. SCRIBAN, D. *Ochiul dacă îmi cădea Pe câte-o zarnacadea, Pe iasomii și iacinți.* CĂLINESCU, O. II, 171, cf. DL, DM, BORZA, D. 115. *Făceau zaiafeturi ... înconjurați de kereduduci sulemenite care țineau câte o zarnacadea în mână.* SCLF 1959, nr. 3–4, 469, cf. DEX, H X 141, XVI 103. ✧ (Ca termen de comparație, cu aluzie la frumusețea florii) *Acea damă era văduvă și îmbobocită ca o zarnacadea.* ALECSANDRI, T. 810. *Răspuns nu vrea să dea, Deși stăpânul o iubește Ca pe o zarnacadea.* I. NEGRUZZI, S. IV, 550.

2. (Regional) Coprină *(Narcissus poeticus),* BORZA, D. 115, ALR SN III h 640, ALRM SN II h 447.

3. (Regional) Coprină *(Narcissus stellaris).* Cf. BORZA, D. 115.

4. (Regional) Lalea *(Tulipa biebersteiniana).* Cf. BORZA, D. 173.

– Pl.: *zarnacadele.* – Și: (regional) **sarcadeá** (ALR SN III H 640/537, ALRM SN II h 447/537) s. f., **zarnacadéi** (ALR SN III H 640/414, ALRM SN II h 447/414) s. m. pl., **zarcanadéle** (ALR SN III h 640/531, ALRM SN II h 447/531) s. f. pl., **zarcanadică** (ALR SN III 640/531) s. f.

– Din tc. **zerinkadeh.** – **Zarcanadícă:** cu schimbare de suf.

ZARNACADÉI s. m. pl. v. **zarnacadea.**

ZÁRNĂ s. f. (Prin nord-vestul Olt.) **1.** Persoană invidioasă, răutăcioasă; om de nimic. Cf. CV 1949, nr. 9, 33, LEXIC REG. 47. ✦ (Adverbial) „Haihui". *Umblă zarna pe uliță.* VÎRCOL, M. 88.

2. Sărac. Cf. VICIU, GL. 90, PASCU, C. 199.

– Pl.: *zarne.*

– Etimologia necunoscută.

ZARPÁ s. f. **1.** (Învechit și popular) Brocard; p. ext. haină confecționată din această stofă. *Doi abai zerbap cosut* (a. 1579). HEM, 65. *1 otgheal de zarba de la stolnicul Constandin* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 213. *2 poale de zărba* (a. 1690). IORGA, D. B. 88. *Fie-n zarpale de aur, Nu este decât un taur.* PANN, P. V. III, 39, cf. DDRF. *Se îmbrăca numai în zarpale și haine scumpe și arătoase* (a. 1895). ȘIO II$_1$, 387, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU^2, TDRG, DHLR II, 552, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Nu m-apasă Nici șaua, Nici zaua, Nici dalbe zarpale, Nici scumpele arme.* TEODORESCU, P. P. 497, cf. BOGDAN, GL. *Unchiașul se stolisise și el împreună cu baba și se îmbrăcase cu niște haine împărătești, cu fel de fel zarpale, mai mândrețea.* POP, ap. ȘIO II$_1$, 387, cf. ZANNE, P. I, 668.

2. (Regional; la pl.) Zorzoane. Cf. CIAUȘANU, GL.
– Pl.: *zarpale.* – Și: **zarbá** s. f., **zarbáh** (CUV. D. BĂTR. I, 257, BOGDAN, GL.), **zarpáh** (BOGDAN, GL.) s. n., **zărbá** s. f., **zerbán** (DHLR II, 552), **zerbáp** s. n.
– Din tc. **zerbaf.**

ZARPÁH s. n. v. **zarpa.**

ZARPALÁTEC, -Ă adj., s. m. și f. v. **zărpălatic.**

ZARȚÁLE s. f. pl. (Prin Olt. și Munt.) Ochelari **(I 1).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., VÎRCOL, M. *Nu văd fără zârți.* Com. din ORAVIȚA. *Dă-mi zârțele.* CV 1949, nr. 5, 25, cf. ALRM I/I h 23, LEXIC REG. 51, ib. II, 38.
– Și: (regional) **zărțále** (CADE), **zarzále** (SCRIBAN, D., LEXIC REG. 51), **zărzále** (ARH. OLT. VII, 521), **zârți** (LEXIC REG. II, 38), **zîrți** (ib.) s. f. pl.
– Din bg. **зърцала.**

ZÁRVĂ s. f. **1.** Amestec confuz de glasuri, de sunete (puternice); p. ext. scandal **(7);** balamuc, gălăgie, hărmălaie, huiet, larmă, tărăboi, tevatură, tumult[1] **(1),** vacarm, vuiet, zgomot **(2),** (livresc) turbulență, (rar) larmăt, strigare, (învechit și popular) toi[3] **(1),** (popular și familiar) chiloman, (învechit) zurbalâc, (învechit și regional) zăhăială **(3),** zurba **(3),** (învechit) zărvuire **(1),** calabalâc, dandana, dănănaie, dăndănaie, gâlceavă, (regional) haraiman, hălăbaie, hărhălaie, holcă, lolotă, toiet, toloboată **(1),** tololoi[1] **(1),** zarvăt, (familiar) tămbălău, (argotic) năsulie (v. n a s u l i u **1).** *Dacă vădzu giudețul că nemică nu poate face, nice-l mai poate întoarce, ce mai zarvă să face, giudecă să piardză svântul.* VARLAAM, C. 432. *Atâta să va certa, pre câtă zarvă și greșală va fi făcut.* PRAV. 316. *Nu fu mult și făcură o zarvă aice, în Iași, mare, între sine slujitorii.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, 633, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Numai cât venișî în casa aceasta, apoi faci atâta strigare și zarvă.* ȚICHINDEAL, F. 293/19. *Câte necazuri și câte primejdii pricinuiește zarva și răscoala cea fără de cale.* BĂRAC, ap. GCR II, 236/3, cf. LB. *Ca să potolească zarva și primejdia, scoase punga din sân și o jărtfi cu mare galantomie.* CR (1833), 218[2]/44, cf. POLIZU, CIHAC, II, 470, LM. *Ce viață, ce zarvă trebuie să fi fost odinioară pe ulițele acestea.* VLAHUȚĂ, R. P. 10, cf. DDRF. *S-a stins lumânărica. Zarvă-ntre femei.* COȘBUC, P. II, 56, cf. BARCIANU. *Zarva și strigătele erau la culme.* D. ZAMFIRESCU, R. 70, cf. ALEXI, W. *Haide urma-acu să ne dispară! Auzi ce zgomot și ce zarvă-mi fac.* GORUN, F. 169, cf. ȘĂINEANU[2]. *În urma lor, puii de curcă umplu aerul cu zarva lor de zurgălăi.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 118, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Era la ceasul cinci zarvă mare.* M. I. CARAGIALE, C. 45, cf. CADE, REBREANU, R. I, 160. *Ciorile umplură creștetul nucului, treierându-l cu zarvă.* GALACTION, O. A. I, 228. *Discutau. Pălăvrăgeau ... Zarva creștea.* COCEA, S. II, 254, cf. TEODOREANU, M. I, 7. *Le-a dat colăcei și nuci și le-a spus să nu mai facă zarvă, căci „bătrânul" e bolnav.* SADOVEANU, O. XX, 283, cf. SCRIBAN, D. *Ia măsuri ca presa să facă zarvă multă.* STANCU, R. A. IV, 215. *În toiul zarvei, apăru, pe ulița dinspre gară, un grup de muncitori.* VORNIC, P. 213, cf. DL. *Se auzea însă de undeva zarvă de copii.* PREDA, R. 238, cf. DM. *O zarvă veselă se auzea de departe.* BARBU, G. 85. *Fotbalul ăsta, cu toată zarva, e un fel „de-a baba oarba".* SORESCU, U. 17. *Câteva zile, folclorul irumpe în sate și orașe, aducând zarva chitarelor.* CONTEMP. 1970, nr. 1 248, 10/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Foaie verde foi ca bobu, Ce zarvă s-aude-n codru?* FOLC. OLT. – MUNT. III, 483. ✦ Mișcare intensă în coace și încolo de oameni, de vehicule etc.; agitație, frământare, vâlvă, (regional) zarvură. *Dup-aceste zarve, cât s-au făcut vară, s-au gătit împărăția turcului și au purces cu oști.* NECULCE, L. 41. *Pentru turburarea și zarfa ce au fost între tătari, în anul acesta* (a. 1729). CAT. MAN. I, 226. *Îl duseră de îl pitiră în casa lui Ali ..., până trecu zarva și tulburarea de a-l mai căuta.* GORJAN, H. II, 160/29. *Să-i povestească-l pofti Zarva cea înfricoșată ce pă Franța năpusti.* POGOR, HENR. 18/2. *Am fugit să scăpăm cu zile până s-o potoli zarva.* PETICĂ, O. 234. *La curtea caselor lui conu Mișu, e zarvă mare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 19. *Tătarii să fi intrat în sat n-ar fi putut face zarvă mai mare.* VLASIU, A. P. 131. *Fecioara-n mare zarvă nu se miră Că și-a pierdut condurii.* BLAGA, POEZII, 171. *Dorobanții aveau poruncă să nu tragă, ca să nu stârnească zarvă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 132. *S-a iscat o zarvă în mahalaua voastră.* PAS, Z. I, 120. *Îl scoală un haraiman de oameni. Mare zarvă văd împrejurul palatului domnesc.* RĂDULESCU-CODIN, I. 114.

2. Schimb de cuvinte (aspre) între două sau mai multe persoane; ceartă, discuție, scandal **(7),** vorbă, (popular) gâlceavă, sfadă. *După multă zarvă și gâlceavă, nemică bun n-au isprăvit.* URECHE, LET. I, 106/5. *Având mare zearvă și price cu papistașii.* M. COSTIN, LET.[2] I, 256. *Mai mare era dihonia și zarva carea între dânsele să făcea.* CANTEMIR, I. I. I, 42, cf. ANON. CAR. *În țara leșească, era multe zarve și împăreeheri pentru craiul lor.* MUSTE, LET. III, 36/8, ȚICHINDEAL, F. 455/22. *A fost mare zarvă.* ZILOT, CRON. 67, cf. LB. *Urzica-mprejuru-i pe câți îi atinse, Și dintr-asta mare zarvă se aprinse.* PANN, P. V. I, 126/2, cf. LM. *Din toată nunta, nu se alese decât o zarvă și o ceartă.* ISPIRESCU, U. 7, cf. DDRF, TDRG, CADE. *Mai bine orice sărăcie, decât necontenită zarvă și sfadă și inimă grea.* REBREANU, R. I, 150. *Aud zarvă și răcnete peste zaplaz și ies grăbit afară.* SADOVEANU, O. XVII, 104, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Mare zarvă se făcea, Lumea că se-nfuria Și pe Dinu-l blestema.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 463. *Zadie băgată-n casă Multă zarvă-n casă lasă,* se spune despre o noră rea care întreține vrajba în casă. ZANNE, P. III, 432.
– Pl.: *zarve* și (rar) *zărvi* (POLIZU). – Și: (învechit) **zárbă** (M. COSTIN, ap. GÂDEI, 633), **zárfă, zeárvă** (TDRG) s. f.
– Cf. ucr. з а р в а „ruptură", з а р в а т и с я „a se rupe; a începe gâlceava".

ZÁRVĂT s. n. (Regional) Zarvă **(1).** *Zvonul zburdălniciei de sărbătoare ... i se pare un zarvăt de năvală.* LUC. VII, 475, cf. PAMFILE, A. R. 265, PASCU, S. 34. *Ce atâta zarvăt acolo?* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zarvete.*
– **Zarvă** + suf. *-et.*

ZÁRVURĂ s. f. (Regional) Zarvă **(1)** (Glodeanu Siliştea – Urziceni). Cf. GRAIUL, I, 224. *Turcii în zarvura aia a uitat tot.* ib.
– Pl.: *zarvure.*
– **Zarvă** + suf. *-ură.*

ZARZACHÍE s. f. (Regional) Loc plantat cu zarzări. Cf. PĂSCULESCU, L. P. 160. *Cine s-o găsi ... Mie ca să-mi facă, Sus, vie pe mare ... Jur prejur de vie, Gutui şi lămâie Şi cu zarzachie, Cum îmi place mie.* id. ib., cf. DL, DM.
– Pl.: *zarzachii.*
– De la **zarzăr.**

ZÁRZALĂ s. f. v. **zarzără.**

ZARZÁLE s. f. pl. v. **zarţale.**

ZARZALÍNĂ s. f. v. **zărzălină.**

ZARZÁM s. n. v. **sărsam.**

ZĂRZAN s. m. v. **zarzăr.**

ZARZANÁ s. f. v. **zorzoană.**

ZÁRZAR[1] s. m. v. **zarzăr.**

ZÁRZAR[2] s. m. v. **zarzără.**

ZÁRZARĂ s. f. v. **zarzără.**

ZARZAVAGIOÁICĂ s. f. (Familiar) Negustoreasă de zarzavat. Cf. RESMERIŢĂ, D. *Care Maria? – Zarzavagioaica batalionului.* BRĂESCU, V. A. 42, cf. ROSETTI, L. R. I, 122, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zarzavagioaice.*
– **Zarzavagiu** + suf. *-oaică.*

ZARZAVAGÍU s. m. Negustor de zarzavat; grădinar care cultivă zarzavaturi; (turcism învechit) baccevan, (regional) sârvian. *Mumă-mea ... era lăptăreasă şi tata zarzavagiu.* PR. DRAM. 257, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 630, LM. *Se plimba prin hală, pe la pescari şi printre zarzavagii.* SLAVICI, N. I, 253, cf. DDRF, BARCIANU. *Nea Niţă, neam de neamul lui, fusese zarzavagiu.* ŞIO II_1, 388, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Nu ştiu ... decât atât cât înţeleg din strigătele zarzavagiilor ce trec pe stradă.* LOVINESCU, C. IV, 97, cf. NOM. PROF. 13, 56. *Pot să ţi-i arăt şi după nume cine sunt: ... Hakraşat, zarzavagiu.* SADOVEANU, O. XVI, 281, CF. SCRIBAN, D. *Un zarzavagiu ... face profesional cu ochiul la domnul Costică, prezent.* CĂLINESCU, C. O. 67, cf. DL. *Spre piaţa mare ..., încă pustie de lume, dar forfotind de zarzarvagii, care îşi pregăteau tarabele.* PREDA, M. S. 146, cf. DM, M. D. ENC., DEX, ALR II 6 003/605, 791, 836, 876, ALR SN I h 185.
– Pl.: *zarzavagii.*
– Din tc. **zarzavatçı.** Cf. bg. зарзаватчия.

ZARZAVÁT s. n. (De obicei, cu sens colectiv) Plante comestibile, cultivate în grădini, sere, loturi specializate etc., de la care se consumă mai ales frunzele sau rădăcinile, verdeţuri. P. ext. (şi în sintagma *zarzavat de supă)* rădăcină de morcov, pătrunjel, păstârnac, ţelină etc. (pentru supă). *Şi grădinile hanului îşi punea caimacani legumi şi zarzavaturi* (a. 1792). IORGA, S. D. XIV, 133. *Bucate ... fierte cu apă ..., cărnuri şi zarzavaturi.* PISCUPESCU, O. 195. *Moşia Berească ..., cu grădini de felurimi de zarzavaturi şi cu alte multe îmbunătăţiri, este de vânzare.* CR (1833), 128/12. *Această întinsă coprindere de loc să părea ... ca un amfiteatru ..., cuprinzând zarzavaturi, livejuri mici.* BUZNEA, P. V. 49/8. *Să să oprească grădinarii de a ecsporta peste graniţă zarzavaturi* (a. 1845). DOC. EC. 864, cf. POLIZU. *Mulţime de ţărani români ... vând cai, boi, oi, ... zarzavaturi.* GHICA, C. E. III, 43, cf. PONTBRIANT, D. *Gavrilo ..., cel cu grădina de zarzavaturi.* ALECSANDRI, T. 1 604, cf. CIHAC, II, 630, LM. *Numai cu cereale şi cu zarzavaturi şi cu petrol, nu se poate pune o ţară faţă cu cultura europeană.* CARAGIALE, O. II, 177, cf. DDRF. *Un gospodar s-apucase să-şi facă un beci în pământ, pentru ţinut zarzavaturi.* ŞEZ. I, 286, cf. BARCIANU, GRECESCU, FL. 80, ŞIO II_1, 388. *Sătenii fac tot mai multe grădini de zarzavat.* MEHEDINŢI, P. 44, cf. ALEXI, W., BIANU, D. S. *Grădini de zarzavaturi se balansează grele.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 146, cf. TDRG. *Când veneam, găseam în grădină tot felul de zarzavat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 83, cf. RESMERIŢĂ, D., SEVERIN, S. 154, NICA, L. VAM. 272. *Zarzavatul aştepta afară, la răcoare.* BASSARABESCU, V. 44, cf. CADE. *Un gard ... desparte bătătura de grădina cea mare, unde cresc zarzavaturile.* GALACTION, O. A. II, 397, cf. SIMIONESCU, FL. 345. *E un fel de regim numai din fructe, legume şi zarzavaturi.* VOICULESCU, L. 115. *Fac zarzavaturi şi fructe de care nici habar n-avem.* SADOVEANU, O. XV, 281. *Larvele ... sunt foarte vorace şi primejdioase pentru cereale şi zarzavaturi.* ENC. AGR. I, 96, cf. SCRIBAN, D. *Pusese şi zarzavat şi ducea legume proaspete pe la case.* ARGHEZI, S. VIII, 237. *Trebuie ... să treacă trei braşovence încărcate cu zarzavat rămas nevândut.* CAMIL PETRESCU, O. II, 453. *Astfel de soluri ... sunt proprii pentru ... grădini de zarzavat.* AGROTEHNICA, I, 309. *Se permit făinoasele, zarzavaturile şi fructele.* BELEA, P. A. 250, cf. DL. *Înconjurată de o bogată grădină cu pomi şi straturi de zarzavat şi flori, se afla casa parohului.* PREDA, M. 214, cf. DM. *Cât cuprinzi cu ochii ... Să vezi doar o grădină de flori şi zarzavaturi.* HOREA, C. 28. *Se pregăteşte zarzavatul, tăind ca fideaua morcovi, pătrunjel, ţelină, varză.* S. MARIN, C. B. 335. *Nările îi fură izbite de mirosurile amestecate ale zarzavaturilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 122, 19/2, cf. M. D. ENC., DEX, ALR SN I h 186, ib. h 187, ALRM SN I h 127. ✦ (Ironic) Garnitură de flori artificiale cu care se împodobesc uneori pălăriile femeieşti. Cf. RESMERIŢĂ, D. *Ai văzut ce rău îi venea pălăria? Ce era zarzavatul ăla?* BASSARABESCU, V. 9.
– Pl.: *zarzavaturi* şi (regional) *zarzavate.* – Şi: (învechit) **zerzavát** (ŞIO II_1, 388), (regional) **zărzăvát** (ALR SN I h 186/2, 235, 547, 682, 848, ib. h 187/848) s. n.
– Din tc., bg. **zarzavat, zerzevat.**

ZARZAVÉLA s. m. (Învechit şi familiar) Diavol. Cf. ŞĂINEANU[2], DR. III, 816, SCRIBAN, D.
– Din ngr. **ζαρζαβούλης.**

ZÁRZĂL s. m. v. **zarzăr.**

ZÁRZĂLĂ[1] s. f. v. **zarzără.**

ZÁRZĂLĂ[2] s. f. v. **zarzără.**

ZARZĂLÍE s. f. v. **zarzără.**

ZÁRZĂN s. m. v. **zarzăr.**

ZÁRZĂNĂ s. f. v. **zarzără.**

ZÁRZĂR s. m. **1.** Pom fructifer din familia rozaceelor, asemănător cu caisul, cu frunze lat-ovale, cu flori mici, albe, cu fructe sferice, mici, de culoare galbenă-portocalie sau roşie pătată, cu gust dulce-acrişor şi cu sâmburii amari; cais, (regional) abricoz, inghirel, piersic **(3),** piersic de vară (v. p i e r s i c **3),** zordolini *(Armeniaca vulgaris). Caişii, zarzării, piersicii sunt prin toate grădinile.* GENILIE, G. 186/19, cf. POLIZU. *Piersicii şi zarzarii să întârzie până ce încep bobocii lor a înflori.* I. IONESCU, B. C. 124/29, cf. PONTBRIANT, D. *În clima temperată ..., cresc: mărul, părul, ... zarzărul, cireşul.* DRĂGHICEANU, C. 116, cf. BARONZI, L. 147, CIHAC, II, 630, LM. *La Bellevue e vad de lume. Flori de zarzăr. Cer de mai.* MACEDONSKI, O. I, 202. *Punea masa subt un zarzăr înflorit.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 180, cf. DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 063, BARCIANU. *Vântul ...legăna spuma albă a zarzărilor înfloriţi.* SĂM. I, 353, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Vor deveni ce-au fost de-apururi: caişii, zarzării şi prunii, Banalii pomi din faţa casei.* ANGHEL, P. 18, cf. TDRG. *În zeama obţinută se punea ... puţin clei de cireş sau zarzăr.* PAMFILE – LUPESCU, CR. 211, cf. RESMERIŢĂ, D. *Nu pot uita acea ... noapte de april ..., uşor îmbălsămată de zarzării înfloriţi.* M. I. CARAGIALE, C. 89, cf. PANŢU, PL. *Se duceau să prindă arniciul în zarzăr, tot pentru noroc.* BASSARABESCU, V. 6, cf. CADE. *Un zarzăr mic ... Şi-a răsfirat crenguţele.* TOPÎRCEANU, P. 116, cf. SIMIONESCU, FL. 332. *Dacă zarzării erau înfloriţi, făceam jaf.* VOICULESCU, POEZII, I, 221, cf. DS. *Se opreşte la curtea de la Zid Negru, sub zarzări înfloriţi.* SADOVEANU, O. XVIII, 313, cf. SCRIBAN, D. *Te-am strigat de afară, de subt zarzărul din fereastră.* ARGHEZI, S. VIII, 15. *An cu an, voinicul acesta sădise ba ici un zarzăr, ba dincolo un gutui.* CAMIL PETRESCU, O. I, 616. *Au o arie lungă plină cu zarzări.* STANCU, D. 88, cf. LTR[2], DL, DM, BORZA, D. 23. *Zarzărul se cultivă sporadic în grădini.* DER. *Peste drum ..., se legăna un zarzăr alb.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 19/1, cf. M. D. ENC., DEX, H II 11, IV 52, IX 281, XII 18, XVI 40. *Nu te grăbi cu logoditul Ca un zarzăr cu înfloritul.* MARIAN, NU 815. *Noi am fost potriviţi Ca doi zarzări înfloriţi.* SEVASTOS, C. 80. *Izvoarele au sacat, Zarzarii că s-au uscat.* ŞEZ. III, 59, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 418. *Cum se plămădeşte ... Mânzu-n iapă, Zarzăna-n zarzăr, Piersica-n piersic.* MAT. FOLK. 632, cf. BOCEANU, GL., ALR II 6071. *Hai să scuturăm zarzănul din poartă.* UDRESCU, GL. *La zarzănu dzintră vii, Ieu ţ-am spus puică să vii.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 110. *Am doi zarzari înfloriţi, Scumpii mei, iubiţi părinţi, La mine sî vă gândiţi.* FOLC. MOLD. II, 193. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Îi arunc un zâmbet şi copilul Ca un zarzăr a-nflorit sub cer.* BENIUC, V. 59. ✦ (Prin Mold., Munt. şi Olt.) Cais *(Armeniaca vulgaris).* Cf. ALR SN I h 204, ALRM SN I h 143.

2. (Prin Transilv. şi Olt.) Corcoduş *(Prunus cerasifera).* Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, ŞANDRU – BRÎNZEU, JINA, SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, BORZA, D. 138, DEX, GR. S. VI, 246, ALR II 6 071/784.

– Pl.: *zarzări.* – Şi: (învechit) **zárzer** (LM), (regional) **zárzan** (H IX 281), **zárzar, zárzăl** (TDRG, DR. I, 225, SCRIBAN, D., HRISTEA, P. E. 80), **zárzăn, zárzun** (ALR II 6 071/605) s. m.

– Derivat regresiv de la **zarzără.**

ZÁRZĂRĂ s. f. **1.** (Şi, învechit, în sintagma *zarzără timpurie)* Fructul zarzărului **(1);** caisă, (regional) apricoază, caisină, garzoană, georgealană, jordolină, măgdălană, mândulă, tinghirea, zarzălie. *Caişii au zarzare verzi.* MÂNCĂRILE, 118/1. *Chipul de a face dulceţuri deosebite fără ajutorul focului, mai ales din zarzari.* AR (1832), 232[2]/33. *Printre speţiile de caise cele mai căutate ..., zarzăra timpurie, mică, mai rotundă.* BREZOIANU, A. 326/29. *Cele mai bune din poame sunt cireşele, ... zarzarile, perile.* CORNEA, E. II, 192/21, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. [Cuibul] *nu are o mărime mai mare decât o jumătate de zarzără.* CONTEMPORANUL, I, 143, cf. LM, DDRF. *Caise, zarzăre, după cum sunt mai mari, gustoase şi cu sâmburii dulci, sau mici, cu sâmburii amari.* GRECESCU, FL. 194, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Magiunul ... se face din prune şi perje coapte, prin unele locuri, chiar din zarzăre şi gutui.* PAMFILE, I. C. 234, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, IORDAN, L. R. A. 22, SCRIBAN, D. *Ai mâncat cinci zarzăre.* STANCU, D. 58, cf. DL, DM, BORZA, D. 23. *Într-o zi însorită de iunie, pe când zarzărele se pârguiau ..., cobora în halta Z.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 18/1, cf. M. D. ENC., DEX, BOCEANU, GL., ALR II 6 072, UDRESCU, GL. *Cum s-a plămădit Merili-n măr, Perili-n păr, Zarzarili-n zarzar, Poama-n butucu di vii.* FOLC. MOLD. II, 87. ✧ F i g. *Când împărăţie preslăvita gutui ..., zarzăra era stolnic mare* (a. 1773), GCR II, 97/24. *Fac ştiri împărăţiii tale, că vine zarzăra de la India cu acul ascuţit.* id. ib. 98/29. ✦ (Prin Mold., Munt. şi Olt.) Caisă. Cf. ALR SN I h 144, ALRM SN I h 144.

2. (Prin Transilv. şi Olt.) Corcoduşă. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 138, DEX. *Sunt zarzine şi roşii.* VICIU, GL., cf. ALR II 6 172/784.

– Pl.: *zarzăre* şi (regional) *zarzări* ALR II 6 072/886, ALR SN I 205/682. – Şi: (rar) **zárzar** s. m., (învechit) **zárzeră** (LM), (învechit şi regional) **zárzălă** (TDRG, SCL 1965, 271, HRISTEA, P. E. 80), **zarzălíe** (BORZA, D. 23, HRISTEA, P. E. 80), **zárzănă** (TDRG, CADE, ALR II 6 072/520, 537, pl. şi *zarzone,* UDRESCU, GL.), **zárzăre** (ALR II 6 072/723, 987, ALR SN I h 205/723, pl. şi *zarzări* ALR II 6 072/723, ALR SN I h 205/723), **zárzală** (SCL 1965, 271), **zárzară, zárzină, zárdalea** (pl. *zardalei* BORZA, D. 23), **zărzălíe** (TDRG, PAMFILE, DUŞM. 310, CADE, SCRIBAN, D., SCL 1965, 271, BOCEANU, GL.) s. f.

– Din bg. **зарзала.**

ZÁRZĂRE s. f. v. **zarzără.**

ZARZĂRÉL s. m. v. **zărzărel.**

ZÁRZER s. m. v. **zarzăr.**

ZÁRZERĂ s. f. v. **zarzără.**

ZÁRZINĂ s. f. v. **zarzără.**

ZARZUÉLĂ s. f. Gen al operetei spaniole, asemănător operei comice franceze, caracterizat prin introducerea unor interludii muzicale în cadrul unei piese de teatru. *Primul compozitor de zarzuelă a fost Riso.* DER. Cf. M. D. ENC.
– Pl. *zarzuele.*
– Din sp. **zarzuela.**

ZÁRZUN s. m. v. **zarzăr.**

ZAS s. n. v. **zaț.**

ZASC s. n. **1.** (În dicționarele din secolul trecut) Stelaj. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 539, LM, DDRF.

2. (Transilv. și prin Munt.) Fiecare dintre bucățile de lemn pe care se pun butoaiele în pivniță, ca să nu le putrezească fundul sau să se clatine; (regional) căpătâi, podval[2] **(2).** *Buțile ... se așază în pivniță pe zascuri.* ECONOMIA, 165/5, cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 539, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Pe zascurile așezate pe pământ și destinate ... pentru buțile de vin ..., se mai așază câte o cadă cu varză.* PĂCALĂ, M. R. 426, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, com. din Sibiu, PAȘCA, GL.

3. (Prin sudul Transilv.) Bârnă pe care se sprijină podeaua unei case. Cf. GR. S. VI, 246, CHEST. II, 201/56.
– Pl.: *zascuri.* – Și: **zațc** s. n. Com din SĂLIȘTE – SIBIU.
– Din magh. **ăszok** (dial. *zászok).*

ZASCHÍU s. m. v. **saschiu.**

ZASÍTE s. f. pl. v. **zăsite.**

ZASLĂU[1] s. n. (Crișana) Steag la nuntă. Cf. ALR II/I MN 2 691/279, 310, 316, ALR II/I h 209. ✦ P. ext. (Regional) Steag la armată (Ceica – Beiuș). Cf. ALR I 1 424/305.
– Pl.: *zaslauă.* ALR I 1 424/305. – Și: (regional) **zazlău** (ALR II/I MN 82, 2 691/310, 316, ALRM II/I h 209/279), **zăslău** (TEAHA, C. N. 282), **lazlău** (ALR II/I MN 82, 2 691/310, 316, ALRM II/I h 209/310, 316) s. n.
– Din magh. **zászló.**

ZASLĂU[2] subst. (Regional) Lavină. Com. din MARAMUREȘ.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZASTÁL s. n. v. **zăstal.**

ZASTÁLNIȚĂ s. f. v. **zăstalniță.**

ZASTÁVĂ s. f. (Rusism învechit) Barieră. *Să se lasă pentru întrare și ieșire din târg slobode numai patru zastave.* AR (1831), 90[2]/13. *Slobozindu-mă expeduirea sării din prințipat prin aciastă zastavă la Basarabie* (a. 1840). ap. T. PAPAHAGI, C. L., cf. CIHAC, II, 470, DR. II, 879, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zastave.*
– Din rus. **застава.**

ZASTÂMP s. n. v. **zăstimp.**

ZASTÚP s. n. (Regional) Hârleț mare folosit pentru a săpa în plaurul de pe fundul bălții. Cf. ANTIPA, P. 551. *Adunați zastupuri, cârlige, hârlețe.* DAVIDOGLU, O. 85, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zastupuri.*
– Din rus., ucr. **заступ.**

ZAT s. n. v. **zaț.**

ZATÂNG s. n. (Regional; cu sens neprecizat, probabil) Ciomag. *Să nu mai aud vorbindu-se de ei, că iau zatângul, înțălesu-m-ai?* AGÂRBICEANU, S. 371.
– Pl.: *zatânguri.*
– Cf. otânc, otinc.

ZÁTCĂ s. f. **1.** (Popular; la războiul de țesut) Vergea de lemn, care se introduce într-unul din capetele sulului dinapoi, pentru a-l putea învârti, astfel ca urzeala să stea întinsă tot timpul; (popular) slobozitor **(I 7).** V. opritoare **(III).** *Uneltele de țesut se numesc: război, brâgle, spată, ițe, arțari, zatcă, scripeți.* HEM 1 758/2, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., H V 17, 150, 339, 375, VI 22, IX 61, XVI 49, XVII 98, XVIII 34, 46, 307, VÎRCOL, M. 88, GR. BĂN., BOCEANU, GL., com. din BANAT, I. CR. VIII, 90, CIAUȘANU, V., NOVACOVICIU, C. B. 24, ALR SN II h 477, ALRM SN I h 308, LEXIC REG. 39, GL. OLT. 126.

2. (Prin Ban. și prin nordul Olt.) „Unealtă de tors". H IX 19, XVI 22.

3. (Regional) Bucată de lemn cu care poți azvârli. *S-a luat cu zatca după el.* Com. din ORAVIȚA.

4. (Familiar; în forma *zâtcă)* Nas. *I-a făcut boiangerie la zâtcă.* BUL. FIL. II, 207.
– Pl.: *zatce* (SCRIBAN, D.) și (regional) *zătci* (id. ib.). – Și: **zádcă** (GL. OLT. 126), **zápcă** (DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., H V 339, XVI 49, I. CR VIII 90, ALRM SN I h 308/812, 876), **zâtcă, zétcă** (DAMÉ, T. 136) s. f.
– Din bg. **задка.**

ZATICNÍ vb. IV v. **zăticni.**

ZATOCÉNIE s. f. (Rusism învechit) Exil. *Trimit la zatocenii, adecă, în urgie, la Sibir.* M. COSTIN, O. 248. *Pre părintele vlădica-l scoaseră din scaun ... și-l trimiseră la zatocenie* (sfârșitul sec. XVIII). MAG. IST. V, 12, cf. CADE, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zatocenii.*
– Din rus. **заточение.**

ZATÓN s. n. v. **zăton.**

ZATONÍ vb. IV v. **zătoni.**

ZÁTOR s. n. v. **zător.**

ZAŢ s. n. **1.** Text cules cu litere de plumb şi aşezat în rânduri şi în forme de dimensiunile paginilor, gata pentru tipărit; p. ext. tipar **(2).** Cf. DDRF, MÎNDRESCU, I. G. 102, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Culegătorii harnici culeg material nou, înşirând literă lângă literă în „zaţuri".* LUC. VII, 322, cf. ŞĂINEANU[2]. *Cât m-ar costa hârtia, zaţul şi tiparul?* TDRG. *Fac corectura în zaţ pentru tot tirajul.* IBRĂILEANU, S. 229, cf. V. MOLIN, V. T. 85, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, DER. *Trebuiau deci tipărite paginile, apoi desfăcut zaţul, iar literele clasate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 34, 16/3. *O echipă de agenţi a năvălit în mica tipografie ... a stricat complet zaţul, pentru a nu se mai putea trage tirajul.* ib. 1971, nr. 127, 6/4, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Urmat de determinări care indică organizarea, forma etc.) *Zaţ de accidente.* V. MOLIN, V. T. 85. *Zaţ amestecat.* id. ib. *Zaţ de compoziţie.* id. ib. 86. *Zaţ de inserţii.* id. ib. *Zaţ de vers.* id. ib.

2. Strat gros, consistent (de obicei de cafea), care se depune pe fundul unui vas, prin limpezirea unui lichid; drojdie, (învechit) telvea. *Zaţ de cafea.* MÎNDRESCU, I. G. 102, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *A clătinat rotund şi mult ceaşca de cafea cu zaţ gros şi a dat pe gât ... drojdia.* POPA, B. 92, cf. SCRIBAN, D. *Sorbi zaţul gros şi dulce al cafelei.* STANCU, R. A. V, 49. *Peste fotoliile şi canapeaua de piele, de culoarea zaţului de cafea, plutea o mireasmă dulceagă.* VINEA, L. I, 345, cf. DL, DM. *Se mai uită în ceaşca de cafea, sorbi ultimul zaţ.* BARBU, I. 9. *O ceaşcă grea de zaţ întoarsă Rânjitor Cleios.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 11/2, cf. M. D. ENC., DEX. *Averea ta şi cu a mea S-o mănânci cu lingura Şi de zaţ că nu i-oi da.* MAT. FOLK. 146. *Zasul de mere.* CHEST. VIII 9/16. ✦ (Neobişnuit) P. ext. Sediment, depunere. *Nările încărcate cu zaţul tabacului tras din plin.* KLOPŞTOCK, F. 211.

– Pl.: *zaţuri.* – Şi: (regional) **zas, zat** s. n.

– Din germ. **Satz.**

ZAŢBRET subst. (Tipogr.; rar) Fundament. Cf. V. MOLIN, V. T. 86, CADE.

– Pl.: ?

– Din germ. **Satzbrett.**

ZAŢC s. n. v. **zasc.**

ZÁUĂ s. f. v. **za[2].**

ZÁUCĂ s. f. (Prin Olt.) Pripon[1] **(2).** Cf. GL. OLT. *Zaucă iește o sfoară dintr-aia lungă, c-un băicon la cap şi cu ace pe ia.* ib. 127.

– Pl.: *zauci.*

– Etimologia necunoscută.

ZAÚŞNIŢĂ s. f. (Învechit şi regional) Brâncă. *De brâncă sau zauşniţă.* ŞEZ. X, 115.

– Din ucr. **заушниця.**

ZAVAIDÓC s. n. (Prin vestul Munt. şi Olt.; mai ales la pl.) Năbădăi **(1).** Cf. SCRIBAN, D. ✧ Expr. **A băga în zavaidoace** = a înfiora. Cf. CHIRIŢESCU, GR. 256. ✦ Pumni **(2);** ghionturi **(2).** *Lasă-l aşa, până l-oi apuca bine şi mi ţi l-oi băga eu într-o serie de zavaidoace.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zavaidoace.* – Şi: **zabaidóc** s. n. SCRIBAN, D.

– Etimologia necunoscută.

ZAVAIDÓCEA s. m. art. (Regional) Scandalagiu (Săpata de Sus – Piteşti). UDRESCU, GL.

– **Zavaidoc** + suf. *-ea.*

ZAVÁL s. n. (Regional) **1.** Prăval **(1).** [Adânciturile] *devin aparente numai când apele sunt cu totul scăzute; aceste adânciturі pe nisip se numesc zavale.* ANTIPA, P. 193, cf. 794, SCRIBAN, D. *Zavalul se prezintă sub forma unei mici depresiuni.* LTR[2].

2. Înlănţuire de mai multe bălţi mici care comunică între ele. *Mai multe japşe care comunică între ele formează un zaval.* ANTIPA, P. 794. *Zavalul Lopatna de la Hârşova.* id. ib., cf. SCRIBAN, D., LTR[2].

– Pl.: *zavale.*

– Din rus. **завал.**

ZAVALÁŞ adj. m. (Prin Dobr. şi estul Munt.) Sărman **(8).** *Tudor, Tudoraş, Tudor zavalaş!* ŞIO II$_1$, 388, cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Hei, Tudore, hei Zăvalaş Tudore, ... Eu te dăruiesc Şi te miluiesc.* PĂSCULESCU, L. P. 304.

– Şi: **zăvaláş, zăvăláş** (T. PAPAHAGI, C. L.) adj. m.

– Cf. tc. zavalı h.

ZAVÁRCĂ s. f. (Regional) Femeie beţivă, proastă. Com. din VIDRA – PANCIU.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZAVÁTRĂ s. f. v. **zăveazã.**

ZAVEÁDĂ s. f. v. **zăveazã.**

ZAVEÁSĂ s. f. v. **zăveazã.**

ZAVEÁZDĂ s. f. v. **zveazdă.**

ZAVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZAVÉRĂ s. f. (Învechit şi popular) Mişcarea revoluţionară de la 1821 împotriva stăpânirii turceşti (cu ramificaţie şi în ţările noastre); p. gener. revoltă **(1).** *Acest zid ..., din întâmplarea zaverei ce au fost la 1821, au rămas păn-la 1828* (a. 1830). IORGA, S. D. XV, 25. *Din vremea revoluţiei sau de atunci de când străinii cu numele de lege sau zavera ne spărgea oalele şi capetele şi ne lua banii, caii şi armele.* PR. DRAM. 170, cf. POLIZU. *Paharnicu Stoian, amic intim din zaveră cu un avocat.* GHICA, C. E. II, 602. *S-au adunat o mulţime din toate părţile şi se vorbeşte de zaveră.* SION, P. 214, cf. PONTBRIANT, D. 217. *Striga şi prin somn c-o venit zavera.* ALECSANDRI, T. 476, cf. CIHAC, II, 471. *Pe acest deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei ... de frica unei cete de turci.* CREANGĂ, A. 20. *St! parcă s-a mai depărtat zavera!* CARAGIALE, O. VI, 70, cf. LM. *O luase cu şirul vorbii iar de la zaveră şi de pe vremea buni-*

cilor. VLAHUȚĂ, S. A. II, 10. *Unii ziceau că la zavera lui Tudor ..., să fi pus ... mâna pe niște pungușoare.* REV. CRIT. I, 75, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Intrase sabie în țară ... Zaveră ... ciumă ... jaf și pară!* IOSIF, PATR. 5, cf. TDRG. *Zavera, cu toate grozăviile ei, trecea ca un pârău de sânge prin mintea mea.* HOGAȘ, DR. I, 28, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *E un prematur unchiaș sfătos, ... cu povești de pe timpul zaverii și al turcilor.* LOVINESCU, S. I, 62. *Am ascultat și eu ... crâncenele povestiri despre zaveră.* GALACTION, O. A. II, 255. *El trece „cu hainele morții-mbrăcat" S-abată din țară zăporul zaverii.* VOICULESCU, POEZII, I, 189. *Părinții tatălui meu au fost pribegi olteni, veniți la Iași îndată după zavera din 1821.* SADOVEANU, O. XVI, 390, cf. SCRIBAN, D. *Întâmplarea ... a avut loc înainte de zaveră.* STANCU, D. 8, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, TEODORESCU, P. P. 486. *În urma zaverei mulți voinici se arată.* ZANNE, P. IV, 690. ✧ Fig. *Nu vezi dumneata că e zavera curată în limbă?* HELIADE, O. II, 365. *Asta este o zaveră tainică împotriva vieții noastre.* FILIMON, O. I, 274. ✧ Expr. **De când cu zavera** = de mult. Cf. ZANNE, P. IV, 690. ✦ (Familiar) Agitație; gălăgie. *Mai ales în săptămâna Paștilor, e zaveră mare.* BASSARABESCU, V. 96. *Îs sătul de zavera asta, ca de foc.* VORNIC, P. 100. *Printre picioare amușinau câinii de casă, zaveră făcând.* BARBU, PRINC. 20. *Ce zaveră s-a încins, mă, acolo, parcă se bat turcii!* UDRESCU, GL. ✧ Fig. *După ce copiii și-au făcut baia, ieșind din clăbuceala și zavera ei ... încep rugăciunea.* TEODOREANU, M. U. 281.

– Pl.: *zavere.* – Și **zeavéră** s. f. PONTBRIANT, D. 217.

– Din bg. **завера.**

ZAVERGISÍ vb. IV. Refl. (Învechit) A se răzvrăti **(2).** *Deși m-am abonarisit la masa paraponisiților, nu vra să zică că ... m-am zavergisit.* ALECSANDRI, T. 92, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SFC III, 109, DEX.

– Prez. ind.: *zavergisesc.*

– **Zavergiu** + suf. *-isi.*

ZAVERGÍU s. m. (Popular) Eterist; p. gener. revoltat **(1).** *Să-mi dea și mie o sumă bună, ca să-mi pui la loc ... și celelalte vite, ce mi le-au luat păgânii de turci și hoții de zavergii.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 63. *[Î]ți aduci aminte ce făcea zavergiii: cum scotocea prin toate alea.* HELIADE, O. II, 365. *Au știut mijloci ca refugiații, ... zavergiii să fie lăsați în pace până la 1823.* BARIȚIU, P. A. I, 575, cf. POLIZU. *Le spunea sacrificiile cu care se susțineau drepturile ce le mai rămăsese țării ..., jafurile zavergiilor.* GHICA, C. E. II, 574, cf. PONTBRIANT, D. 217, CIHAC, II, 471, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M. 499, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Zavergii, cum se mai numeau eteriștii.* ap. TDRG, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Turcii au intrat în țară ca să curețe pe zavergii.* GALACTION, O. A. II, 174. *Toți cei doisprezece zavergii primejdioși de la Galata și-au aflat astfel osândă.* SADOVEANU, O. XVI, 467, cf. SCRIBAN, D. *A dat o hotărâre prin care ... sunt autorizați să tragă în toți zavergiii care ar fi intrat în vreo casă.* OȚETEA, T. V. 249. *Descrie ... risipirea zavergiilor de către turci.* IST. LIT. ROM. II, 135, cf. DL, DM, DEX. *Mândrii zavergii prin munți Zăceau d-o palmă mai scurți.* TEODORESCU, P. P. 487, cf. ZANNE, P. IV, 690. ✧ (Adjectival) *Vezi hoții zavergii cum pârlesc și ard pre biata țară.* ZILOT, CRON, 344. *În București, înscrierea arnăuților zavergii se făcea ziua în amiaza mare.* GHICA, S. 98. ✦ (Învechit și popular; prin confuzie cu *zavragiu)* Scandalagiu. Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.

– Pl.: *zavergii.*

– **Zaveră** + suf. *-giu.*

ZAVERÍME s. f. (Învechit) Mulțime de zavergii; totalitatea zavergiilor. *Fugiră ... Și cu-cesta ei scăpară ..., Căci, de prindea boierimea Urgesită zaverimea, Așa s-auz-al lor sfat, La arme să ne silească.* ZILOT, CRON. 344, cf. SFC III, 56.

– **Zaveră** + suf. *-ime.*

ZAVÉSCĂ s. f. (În evul mediu din Moldova) Taxă specială plătită vistieriei, pentru redeschiderea unui proces. Cf. SCRIBAN, D., DER, DEX, M. D. ENC[2].

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZAVÉZĂ s. f. v. **zăvează.**

ZAVÍSLIV, -Ă adj. v. **zavistliv.**

ZAVÍSNIC, -Ă adj., s. m. și f. v. **zavistnic.**

ZAVÍST s. n. v. **zavistie.**

ZAVISTÍ vb. IV v. **zavistui.**

ZAVÍSTIC, -Ă adj., s. m. și f. v. **zavistnic.**

ZAVÍSTIE s. f. **1.** (Învechit și popular) Invidie; gelozie; ură. *Părrăsiți amu totu rreul și totu hicleșigul și fățăriia și zavistul și toate clevetele.* COD. VOR[2]. 72[v]/13. *Io suntu zavisture și rrăzboaie acie.* ib. 63[v]/5. *Și clevetescu și mântu unii cătră alții cu furtușagure și cu curvie și cu zavistii* (sec. XVI). GCR I, 2/7, cf. CORESI, TETR. 108. *Unii cătră alalți avea zavistie.* COD. TOD. 211, cf. CUV. D. BĂTR. II, 418/12. *Pentr-acea zavistia iaste mai rea decât toate răutățile diavolului.* VARLAAM, C. 315. *De pizmă și zavistie topindu-să nește elini.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 8/21. *Pentru zavistia stăpânitorilor celor tirani, să chema și ei feciori de domn cu alt nume.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/32, cf. N. COSTIN, L. 52. *Năcazul lipsii la unul scornește zavistiia prisoselii la altul.* CANTEMIR, I. I. I, 68. *Zavistia și răutatea mai mult îl roade pre acela carele o poartă în sân.* ȚICHINDEAL, F. 248/22, cf. LB, HELIADE, O. II, 347. *Zavistia, pâra și vicleșugul au năvălit asupră-mi.* MARCOVICI, C. 85/5. *Gheorghie privea cu zavistie și cu răutate.* ASACHI, I. I, 61/4. *Aceste, dar, nepotriviri ale oamenilor fac să izvorască mii de răutăți, cum: ură, vrajbă, zavistie, pizmă, neunire.* FM (1842), 106[2]/12. *Nimică nu stârnește boala mai ușor decât tulburarea ... din vrajbă, din zavistie.* C. VÎRNAV, H. 87/17. *Apără-ți ochii de invidieri sau zavistii.* PANN, A. 15/7. *Zavistia muncește pe cei ce, râvnind locu-i, voiesc a-l răsturna.* NEGRUZZI, S. II, 246, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Pizma, ura, zavistia, vrăjmășia Și nici-un pai de răsplată pentru toată*

vitejia. HASDEU, R. V. 87, cf. CIHAC, II, 471, LM. *Obosit, dezgustat de deşartăciunile, de vicleşugurile, de zavistiile lumeşti, ... poetul român îşi aduce cu drag aminte de dulcea viaţă de la ţară.* ODOBESCU, S. III, 152. *Dezbracă-te degrabă de orice deşertăciuni, Mândrii, – cruzimi, – zavistii.* MACEDONSKI, O. I, 167, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, PAMFILE, D. 7, PASCU, S. 248, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Nu ştiu ce este zavistia şi ochiul poftitor la norocul vecinului.* GALACTION, O. A. I, 341. *Din zavistie, ori din alte răutăţi ale inimii, ar pune la cale să tulbure desfătarea care pornise la Iaşi.* SADOVEANU, O. X, 352. *Îţi doresc, prietine Panaite, cele două dropii şi-ţi declar că nu voi cădea în păcatul zavistiei.* id. ib. XVI, 65, cf. SCRIBAN, D. *Stroe Leordeanu, clevetitor şi ros de zavistie, care o şi pus la cale sugrumarea la Snagov.* CAMIL PETRESCU, O. I, 437. *Ioan Cantacuzino ... combate ambiţiile ariviste, ... zavistia, clevetirea.* IST. LIT. ROM. II, 182, cf. DL. *S-a adunat zavistie multă în inime şi, dacă ne-am conduce după legea zavistiei, multe vom pătimi.* T. POPOVICI, SE. 145, cf. DM, DEX. *O, Iroade Împărate. Te-a umplut De răutate Zădărnicia Lumească Şi zavistia Domnească.* TEODORESCU, P. P. 103. *Pofte trupeşti, lăcomie, ură, zavistie, mândrie, iubire de sine.* SBIERA, P. 305. *Când or face ei* [dracii] *zavisti*[i] *dă or răscoli nori, ş-or face vîforniţî, atunci să-i săgeteze.* ŞEZ. III, 78, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, cf. ZANNE, P. I, 417. *Zavistia pricini găseşte şi la cel nevinovat.* id. ib. VIII, 213. *Unde avere a lipseşte, zavistie nu se găseşte.* id. ib. *Zavistia te împunge ca acul albinei.* id. ib. IX, 60. ✧ Fig. *De ochiul zavistiii supt scutul umilinţii aciuându-mă.* CANTEMIR, I. I. I, 4. *Că zavistiia este jiganie cu multe capete şi cu toatele înghit pizmă.* id. ib. 68. *Ţinem bălaurul cel cu 7 capete, zavistiia, încuibat în inimile noastre.* ANTIM, O. 95. *Deci iată demonul zavistiei ...: are coadă şi ghiare.* SADOVEANU, O. IX, 55. ✦ Intrigă; p. ext. uneltire. *Atâta zavistie lucrul au atâţat.* URECHE, L. 72. *Aţi dat voi pricină prin zavistiile noastre luminatului prinţului Vlad Vodă.* ŞINCAI, HR. II, 33/3. *Spre oamenii cei mari, adeseori se ridică zavistie mare.* ŢICHINDEAL, F. 162/19. *Ai văzut ticălosul de Stoian cum face zavistii?* PR. DRAM. 256. *Boierii noştri trăiesc în desfrânări şi se ţin numai de zavistii (intrigi).* FILIMON, O. II, 193. *Boierii de toate părţile umblau cu zavistii.* ODOBESCU, S. I, 70, cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zavistia nu-şi are nicăieri un sălaj mai trainic decât la mănăstire.* STĂNOIU, C. I. 91. *În ghetto-ul care se poate vedea şi astăzi ..., el a introdus o teribilă zavistie.* RALEA, S. T. I, 269, cf. DL, DM, DEX, ZANNE, P. II, 375. ✧ Fig. *Zavistia cu aripi de libelulă zburase de la ureche la ureche.* GALACTION, O. A. II, 90. ✦ Ceartă; p. ext. discordie. *Era în zavistia celor de casă.* URECHE, LET. I, 139/33. *Toate faceţi fără zavistii şi fără îndoituri.* N. TEST. (1648), 265[v]/17. *O logodnă să trăctăluiaşte, dacă zavistia o tulbură* (a. 1703). FN 135. *Zavistia noroadelor nu te sloboade să iei acum cetatea Ţarigradului.* VĂCĂRESCUL, IST. 253. *Nu dădea prea multă luare-aminte zavistiilor satului.* GALACTION, O. A. II, 91. *Dinspre hipodrom veneau zvonurile zavistiei amestecate cu pulberile.* SADOVEANU, O. XII, 49. ✧ Fig. *Zavistia semăna sămânţa gâlcevelor ... din casă.* BĂLCESCU, M. V. 571.

2. (Regional; mai ales la pl.) Poznă **(4).** (Săpata de Sus – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *E plin de zavistii diavolul ăsta de copil; e numai zavistii (în el).* id. ib.

– Pronunţat: *-ti-e.* – Pl.: *zavistii.* – Şi: **zavíst, zavístru** (COD. VOR[2] 63[r]/13), **zavistu** (ib. 64[v]/4; pl. *zavisture)* s. n.

– Din slavon. **завистъ.**

ZAVISTIÓS, -OASĂ adj. **1.** (Învechit şi regional; adesea substantivat) Invidios; intrigant. Cf. HELIADE, O. II, 347, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU. *Nişte zavistioşi de boieri bagă în inima împăratului frica.* ISPIRESCU, L. 319, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], PAMFILE, J. III, 96, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Zavistiosul dă drac ... numai dă rele bun, a mirosit el că Noe trebuie să aibă un gând.* ŞEZ. II, 106, com. din STAJA – RĂDĂUŢI. ✦ (Despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează invidie, duşmănie. *Cei ce sunt cu cuget zavistios ... după pohtă să-şi izvodească meşteşug şi osteneala altora să nu o răpească.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 8[r]/5. *Poetul ... ne-a făcut să vedem ... toate aplecările lacome, slugarnice şi zavistioase ale boierilor.* ODOBESCU, S. II, 533.

2. (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.) Isteţ; poznaş **(2).** Cf. LEXIC REG. II, 18. *Aşa e el, zavistios.* UDRESCU, GL.

– Pronunţat: *-ti-os.* – Pl.: *zavistioşi, -oase.* – Şi: **zăvistiós, -oásă** adj. DDRF.

– **Zavistie** + suf. *-os.*

ZAVÍSTLIV, -Ă adj. (Învechit; despre oameni) Invidios; intrigant. *Un călugăr ..., om zavistliv, pururea făcându-i scârbă* [sfîntei] *şi ocărând-o.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 93[v]/12. *Cine n-are gând ca acest dătătoriu şi iubitoriu de cuconi, acela nu-i om bun, ce-i zavisliv.* id. ib. decembrie 192[v]/13, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zavistlivi, -e.* – Şi: **zavísliv, -ă** adj.

– Din slavon. **завистьливъ.**

ZAVÍSTNIC, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj., s. m. şi f. (Învechit şi regional) Invidios; intrigant. *Necredincioşii şi zavistnicii jidovi în multe chipuri meşteşugiră să ascundză învierea lui.* VARLAAM, C. 362. *Vacul tău n-are pace, zavistnice oame* (a. 1670–1675). GCR I, 206/16. *Doao boale întru sine zavistnicul are: Una cându petreace rău, a doao ... Cându priveaşte pre altul că petreace bine.* M. COSTIN, O. 218. *Pentru aceea ar fi aflat zavistnicii jidovi să facă mare tulburare* (a. 1699). GCR I, 331/2. *Această piatră se cuvine să o ridice zavistnicul.* ANTIM, P. 171. *Oamenii cari se nasc într-această planită sunt muncitori, lacomi, zavistnici, vicleni la vorbă* (a. 1733). GCR I, 26/9. *Să înceteaze uciderea cea zavistnică a necredinciosului.* MINEIUL (1776), 132[r]1/5. *Pentru aceste patru moşii a fost toată patima zavistnicilor* (a. 1780). IORGA, S. D. VII, 231. *Acesta, zavistnic fiind de a lui putere, n-au vrut a împlini scoposul lui.* IST. AM. 88[r]/16, cf. LB. *Pravilile noastre cele criminaliceşti sunt întocmite mai mult pe o răsplătire zavistnică decât cu scoposul legiuit de a împedeca răul.* CR

(1830), 380/15. *Oameni cu răutate, zavistnici judecători, De huliţi fără ruşine pre oamenii trăitori.* CONACHI, P. 54, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Vecinii mei sunt... nişte bătrâni ursuzi şi zavistnici.* CARAGIALE, O. II, 260. *Oare oamenii drepţi, plini de bun simţ trebuie să asculte nişte zavistnici?* CONTEMPORANUL, II, 323, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Povestirea... trebuie să se găsească în literaturile tuturor naţiunilor, cari... cred într-un zavistnic.* PAMFILE, D. 10. *Oamenii erau buni şi drepţi, nu ca astăzi zavistnici, pizmătariţi, clevetitori.* HOGAŞ, M. N. 143, cf. CADE. *Să nu mai fie primejdia... când mercenarii zavistnicului Lanonodracon au năvălit în sfânta biserică.* SADOVEANU, O. XII, 44, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. *Zavistnicul nici în groapă odihnă bună are.* ZANNE, P. VIII, 214. ✦ (Despre ochi sau privire) Care exprimă, presupune invidie, răutate. *Căuta cu ochi zavistnici.* ŢICHINDEAL, F. 104/5. *Aţintat străbate, ochiu-i zavistnic cată, Ocheşte şi alege al luminării loc.* HELIADE, O. I, 162. *Aruncându-şi zavistnica ochire Văzu că megieşul îşi face o căsuţă.* NEGRUZZI, S. II, 210. ✦ (Învechit) Rival. *Zavisnicii l-au clevetit.* ŢICHINDEAL, F. 162/19. *Aflându-să în aleanţie, uneori, cu venitianii, iar alteori cu rivalii (zavistnicii) lor ghenuezii.* AR (1832), 208[1]/42. ✧ (Prin analogie) *Trotuşul, ca tot ce este mare şi frumos, are şi el zavistnicii săi? ... Slănicul şi Vălcica.* NEGRUZZI, S. I, 316.

2. Adj. (Prin nordul Mold.) Care face şotii **(1)**; (regional) şotelnic. Cf. LEXIC REG. II, 122.

– Pl.: *zavistnici, -ce.* – Şi: (învechit) **zavístic, -ă, zavístru, -ă** (IORGA, L. R. 30), **zavístuvnic, -ă** (GCR I, 137/33) adj., **zavisnic, -ă** adj., s. m. şi f., **zăvisnic, -ă** (DDRF), **zăvístnic, -ă** (id. ib.) adj.

– Din slavon. **завистьникъ.**

ZAVISTNICÍE s. f. (Învechit) Invidie; gelozie; ură. *Galbenii i-a luat, însă a aflat tot satul, că părepii şi au urechi, d-apoi zaviştnicia oamenilor!* FURTUNĂ, V. 55, cf. 93, CADE, DL, DM, DEX.

– Pl.: *zavistnicii.* – Şi: **zaviştnicíe** s. f.

– **Zavistnic** + suf. *-ie.*

ZAVÍSTRU[1] s. n. v. **zavistie.**

ZAVÍSTRU[2], -Ă adj. v. **zavistnic.**

ZAVÍSTU s. n. v. **zavistie.**

ZAVISTUÍ vb. IV. Tranz. (Folosit şi absol.) (Învechit şi regional) A invidia; a urî. *Văzând iară Rahiila cum nu naşte lui Iacov, zavistiia pre soru-sa şi zise lui Iacov.* PO 99/25. *Pre nime să nu urăşti, pre nime să nu zavistuieşti, nemărui rău să nu gândeşti.* VARLAAM, C. 422, cf. DOSOFTEI, MOL. 89. *Zavistuiră pre dânsul filistinii.* BIBLIA 6 (1688), 18[v] 2/23. *Au zavistuit Cain că jărtvele ce jărtvîia Avel ... le priimiia Dumnezău.* N. COSTIN, L. 52. *Nu se cuvine să cerc altă răsplătire împrotiva cealuia ce te zavistuiaşte* (a. 1713). GCR II, 6/17. *Aceşti doi erau atunci pe care le zavistuia craiul Persiei şi al Egipetului.* VĂCĂRESCUL, IST. 259. *Nu zavistuiesc nicidecum.* BELDIMAN, N. P. I, 79/9. *Tu socoteşti pre toate neamurile de frate, Dar ele totdeauna ţi-au zavistit cununa.* ZILOT, CRON. 66, cf. LB. *Polonia însă mult zavistuia alianţa a trei prinţipaturi.* F. AARON, I. II, 204/15. *Cu toată această a sa înălţime, el a început a zavistui pe Minih.* ASACHI, I. 321/29. *Toată Italia ... zavistueşte pe aceşti padoveni.* NEGRUZZI, S. III, 399, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Au fost buni, milostivi şi n-au râvnit la ale altuia şi n-au zavistiit.* DELAVRANCEA, H. T. 8, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, DHLR II, 314, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1969, 87, DEX. [Dracii] *zavistuesc oamenii şi îi învaţă cum să facă rele.* ŞEZ. III, 79. ✧ Refl. recipr. *Noi ne pismuiam, ne zavistuiam, ne pohtim răul unul altuia.* ANTIM, P. 22. *Sunt cele dintâiu începuturi de vrăjmăşie ... între Ţara Românească şi Moldovia, care nu încetară a se zavistui.* F. AARON, I. I, 132/7. ✧ Intranz. *Cu cât ar avea neştine mai mult, cu atâta zavistuiaşte la averea altuia.* N. COSTIN, L. 252. *Zavistuind laudelor şi slăvilor lui Traian.* CANTEMIR, HR. 196. *O, câtu-ţi zavistuiesc! (au strigat Critili).* CRITIL 11/32. ✦ Tranz. şi intranz. A unelti; p. ext. a (se) compromite. *Adu-ţi aminte de stăpânul ... cât a fost de zavistuit de cei fără de lege.* ANTIM, ap. TDRG. *Pentru care, zavistuind jidovii, îl omorâră.* MINEIUL (1776), 185[v]/15, cf. POLIZU. *Cu Ferdinand ţineau parte câţiva, de zavistuiau pre Ioan Zapolie.* ap. TDRG. *Acel care nu face alta decât să samene ura şi vrajba, zavistuind şi calomniind, nu este bun român.* GHICA, S. 201, cf. DDRF, CADE, DL, DM, DEX.

– Prez. ind.: *zavistuiesc.* – Şi: **zavistí, zăvistuí** (DDRF) vb. IV.

– **Zavistie** + suf. *-ui.*

ZAVISTUÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a zavistui; p. ext. invidie; ură. Cf. HELIADE, O. II, 347, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. ✦ Uneltire; compromitere. *Aceste toate sunt numai zavistuiri a duşmanilor bisericii şi nu se pot crede.* I. NEGRUZZI, S. I, 17, cf. DDRF.

– Pl.: *zavistuiri.*

– V. **zavistui.**

ZAVISTUITÓR, -OARE adj., s. m. şi f. (Învechit) Invidios; intrigant. *Sau singur* [Simion] *din capul său a scornit-o, sau de la ... zavistuitoriul au aflat-o.* CANTEMIR, HR. 138. *Căpitan zavistuit, de zavistuitoriu mai mult slăvit vine* (a. 1701). FN 99. *Ş-o ştii că e ... zavistuitor în limba ta cea română.* HELIADE, O. II, 365. *Pârât fiind de zavistuitori, împrotiva voinţii şi planurilor lui Petru-August, l-au dat în mâna lui Carlu.* ASACHI, I. 266/7. *Vai nouă, că răutatea lumei zavistuitoare, Poreclind fără-de-legea a noastră împreunare.* CONACHI, P. 245, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zavistuitori, -oare.*

– **Zavistui** + suf. *-tor.*

ZAVÍSTUVNIC -Ă adj. v. **zavistnic.**

ZAVIŞTNICÍE s. f. v. **zavistnicie.**

ZAVÍŢ s. m. v. **zabit.**

ZAVÓD[1] s. m. v. **zăvod[1].**

ZAVÓD[2] s. n. v. **zăvod[2].**

ZAVÓI s. m. v. **zăvod[1].**

ZAVÓR s. n. v. **zăvor.**

ZAVRÁC s. n. v. **zabrac.**

ZAVRAGÍ vb. IV. R e fl. (Învechit, rar) A se răzvrăti **(2).** JAHRESBER. VII, 101.
– Prez. ind.: *zavragesc.*
– De la **zavragiu.**

ZAVRAGIOÁICĂ s. f. **1.** Țigancă nomadă (din grupul țiganilor ursari sau căldărari); soție de zavragiu **(1).** – *Cine, tu? – Eu, Zinca, zavragioaica.* CONV. LIT. XLIV, I, 207. *Zavragioaica sluțită, ... o zvârli în vânt.* CHIRIȚESCU, GR. 67, cf. DL, DM, DEX. *Zavragioaicele sunt cărturărese vestite, de se zice că ghicesc totul.* ȘEZ. III, 36. ✦ (Regional: de obicei art.) Horă țigănească; melodie după care se execută această horă (Corabia de Sus – Găiești) Cf. H IV 90.

2. Scandalagioaică. *Acestea sunt coborâri de moravuri, care se trag de la zavragioaica de Oteteleșanca.* PAS, L. I, 105, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zavragioaice.*
– **Zavragiu** + suf. *-oaică.*

ZAVRAGÍU s. m. (Popular) **1.** Țigan nomad (ursar sau căldărar). Cf. FILIMON, O. II, 368. *Țiganul (ursarul sau zavragiul), când vede că acela ce-l milueşte dă cu piciorul în pământ, refuză a lua din mână.* MARIAN, I. 376, cf. ȘĂINEANU[2], MUSCEL, 110. *Ticălos a fost zavragiul ce te-a zămislit aşa de frumoasă.* CONV. LIT. XLIV[1], 208, cf. SCRIBAN, D. *Un sălaş mare de zavragii se încuibase în inima pădurii.* GALACTION, O. A. II, 274. *E la fel de soios şi zdrențăros ca zavragiii cu care s-a-ncârdăşit.* VOICULESCU, P. II, 59, cf. DL, DM, DEX. *«Zavragiii», țâganii căldurari, care au şi tipare de bani, sunt țâganii cei mai bogați.* ȘEZ. III, 36. ✧ (Adjectival) *Chiosea a studiat bine maniera şi limba țiganilor zavragii.* FILIMON, O. II, 341. *Trecea ... câte-o hoardă de țigani zavragii, cu căruțe cu coviltir.* GALACTION, O. A. I, 8.

2. (Învechit şi popular; prin confuzie cu *zavergiu)* Eterist; p. g e n e r. revoltat **(1).** Cf. POLIZU, CIHAC, II, 471, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, TDRG. *Atunci, românii dădură iureş. Zavragii, ipac. Țipete, ... urlete se auziră.* CHIRIȚESCU, GR. 67. *După ce au tăiat pe Vladimirescu, rămăseseră prin părțile astea ... alți zavragii.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 100, cf. CADE, ZANNE, P. IV, 690. ✦ Scandalagiu. *Soro! soro! auzi dumneata? Zavragiii vin încoace.* CARAGIALE, O. VI, 69, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, ZANNE, P. IV, 690.
– Pl.: *zavragii.*
– Cf. z a r v ă.

ZAZLĂU[1] s. m. (Regional) „Om cu buze groase, care vorbeşte mult" (Liteni – Fălticeni). CV 1951, nr. 6, 29.
– Accentul necunoscut. – Pl.: *zazlăi.*
– Etimologia necunoscută.

ZAZLĂU[2] s. n. v. **zaslău.**

ZĂÁR s. n. v. **zahăr.**

ZĂBÁ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBÁBĂ s. f. v. **zăbavă.**

ZĂBÁLĂ s. f. **1.** Piesă a frâului sau a căpețelei formată dintr-o bară sau două bare (unite la mijloc) de metal, care se introduc(e) în gura calului, înapoia ultimilor incisivi, pentru a-l struni şi pentru a-l conduce; (regional) muştiuc **(4),** păstrungă[1], zăbăluță **(1).** *Cu zăbala şi cu frâul fălcilor lor înfrâna-veri.* PSALT. HUR. 26[r]/20. *Amu cailoru zăbalele în gură lă băgămu.* COD. VOR[2]. 61[v]/13. *Nu fireți ca calul şi mujdeiul cei ce n-au mente; cu zăbale şi cu frău falcile lor tragi.* PSALT. 55, cf. N. TEST. (1648), 178[r]/14. *Voi pune undiță în marea ta şi zăbale în gura ta.* NEAGOE, ÎNV. 67/20. *Rumpându-şi zăbala, calul stegariului ... l-au băgat ... în desimea turcilor* M. COSTIN, O. 80. *Şi aşa, ca cum calul fără zăbală pinteni ar da, răutății Hameleonului voie şi slobodzenie dederă.* CANTEMIR, I. I. II, 29, cf. ANON. CAR. *Umblăm ca niște cai înverşunați, fără zăbală.* ANTIM, P. 130. *I zăbală veche dă telegari* (a. 1802). DOC. EC. 68. *Rămâi, şi calu-mi ține de zăbele.* BUDAI-DELEANU, T. V. 57, cf. LB, HELIADE, L. B. I, 240/24. *Doi cai negri ce rod a lor zăbale.* NEGRUZZI, S. II, 81, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Caii muşc-a lor zăbale, surugiul e călare.* ALECSANDRI, O. 169, cf. LM. *Fiul craiului, punându-i zăbala în gură, încălecă.* CREANGĂ, P. 196. *Tânărul îndeamnă calul ținând scurt zăbala.* CARAGIALE, O. I, 220, cf. DDRF. *Sânge roş ce picura Din strânsele zăbale.* COŞBUC, P. I, 195, cf. BARCIANU. *Îndată ce i-ai slăbit zăbala, se joacă cu tine ca harmăsarul înnărăvit.* ADAM, R. 163, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *În jurul zăbalei, răsuflarea i se făcuse chiciură.* CHIRIȚESCU, GR. 32. *Calul suia din greu, ... zăbala îi ardea gura.* GÎRLEANU, L. 29, cf. RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 272, CADE. *Îi conduse printr-o sală cu hamuri noi atârnate în perete ... şi zăbăli nichelate.* C. PETRESCU, Î. II, 104. *Nu ştia să le pună o zăbală în gură.* COCEA, S. II, 9, cf. PRIBEAGUL, P. R. 66. *Nicoară ... a strâns zăbala murgului.* SADOVEANU, O. XVIII, 216. *La cal, măgar şi catâr, aparatul de conducere – hățurile, căpăstru şi zăbala – se aşază pe cap.* ENC. AGR. I, 348, cf. SCRIBAN, D. *Calul bătu pe loc, ... muşcându-şi cu furie zăbala ce-l oprea să zboare.* V. ROM. august 1954, 72, cf. LTR[2], DL. *Lovea mereu cu călcâiul în burta calului, iar animalul se învârtea ..., cu dinții rânjiți în zăbală.* PREDA, M. 92, cf. DM. *Nimeni n-ar fi gândit să le arunce căpăstrul pe cap, nici să le pregătească ... zăbala.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 11/2, cf. DEX. *Murgule, murguțul meu, Ce nechezi aşa de greu? Ori de frâuți cu zăbele Ori de scări cu şurubele.* ȘEZ. I, 77. *Stau rând caii priponiți Cu funii de grea mătasă Şi cu zăbale alese.* HODOŞ, P. P. 201. *Tot nouă ne zugrăveşte Zalele, zăbalele.* PĂSCULESCU, L. P. 54, cf. GR. BĂN., CABA, SĂL. 102, com. din TÂRCĂIȚA – BEIUŞ, ALR I 1126. *De flămând Potcoavele-mi mânc, În loc de zob Zăbale-mi rod, În loc de apă Bale-mi beau!* BALADE, II, 222. *Măi voinice-voinicele, Strânge-ți murgul de zăbrele, Stânge-l tare şi nu prea Că eu sunt drăguța ta!* ib. III, 254.

Fie-n zabale de aur, Nu este decât un taur. ZANNE, P. I, 669. ✧ Fig. *Vor frânge zăbalele ascultării aceale noroade* (a. 1703). FN 122. *Nerodul fără zebală, celor mari rob ticăit, Slujea pe tirani orbeşte.* POGOR, HENR. 3/15. *Aşa, n-avem zăbală să-nduplece pornirea.* I. VĂCĂRESCUL, P. 54. *Pui patimei zăbală şi frâu închipuirii.* VOICULESCU, POEZII, II, 40.

2. Bubuliţă albicioasă, molipsitoare (uneori, crăpată şi întinsă), care apare la oameni (în special la copii) la colţurile gurii, şi la animale, pe buze; zăbăluţă **(2).** V. ragadă **(1).** Cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 190, N. LEON, MED. 154. *Zabale la gură.* ŞEZ. IX, 146. *Omul face zăbale la gură când bea apă din ciutură după urma calului.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 194. *Vita bolnavă de zăbale face un fel de bubuliţe pe buze.* id. ib. II, 26, cf. ŞĂINEANU[2]. *Ceara din urechi e întrebuinţată ca leac ... pentru tămăduirea zăbalelor.* CANDREA, F. 52. *Vom opri copiii cu zăbale ca să sărute pe alţii.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Dacă are cineva zăbale în gură, apoi e bine a le şterge cu mâneca cămeşii.* GOROVEI, CR. 382, cf. PĂCĂLĂ, M. R. 272, RESMERIŢĂ, D., CADE, VOICULESCU, L. 37, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Dacă muşti din pânea din care au mâncat şoarecii, faci puşchele şi zăbale.* PAMFILE, B. 56, cf. BÎRLEA, C. P. 228, DR. IX, 427, ALR I/I h. 27. ✧ (Prin lărgirea sensului) [Viermuleţilor de mătase nu li se dă mult de mâncare] *ca să nu capete zăbeale.* ECONOMIA, 218/6. ✦ (Prin vestul Transilv.) Umflătură a gingiilor la cai: (regional) zâmbre. Cf. ALR I 1 128/180, 298, TEAHA, C. N. 281.

3. (Transilv.; la pl.) Bale. Cf. DL, DM, DEX. *Ţipă lele zalele Şi şterge zăbalele.* RETEGANUL, TR. 168, cf. ŞEZ., XII, 151, ALR II/I MN 83, 6 899/53, ib. 6 900/47, ALRM II/I h 55/53, ib. h 56/47, ALR II 6 094/102.

4. (Mai ales la pl.) Colţurile cărnoase, umflate, uneori albicioase ale ciocului unor pui de păsări. *Zăbelele, tâmplele, guşa ...* [ciocănitoarei sunt] *albe-ntunecate.* MARIAN, O. I, 78, cf. TDRG, DL, DM. *Eu iubesc păsările ... Şi coada cenuşie, Şi ciocul cu zăbale galbene.* HOREA, C. 128, cf. DEX.

– Pl.: *zăbale* şi (învechit şi regional) *zăbele,* (regional) *zăbăli, zăbeli* (ARL I 1 126/295, 320), *zebele* (ALR I/I h 27/289, ALR I 1 126/280). – Şi: (învechit) **zebálă,** (regional) **zăbá** (ALR I/I h 27/85, 381, 596, 684, 934, ALR I 1 126/594, 595, 596, 684, 695, 700, 815, 874, 932, 980), **zăbáuă** (refăcut după forma articulată, ALR I/I h 27/61, 290, ALR I 1 126/61, 63, 194), **zăbeá** (ALR I/I h 27, ALR I 1 126/249, 251, 255, 270, 273, 283, 285, 385, 542), **zăbeálă** (ALR I/I h 27/87, 96, 103, 107, ALR I 1 126/85, 87, 302), **zăbeáuă** (refăcut după forma articulată, com. din TĂRCĂIŢĂ – BEIUŞ, ALR I/I h 27/63, 285), **zăbílă** (N. REV. R. VIII, nr. 6, 88, SFC II, 171, ALR I/I h 27/109, 112, 118, 831, ALR I 1 126/9, 109, 112, 116, 118, 865), **zăbreá** (RĂDULESCU-CODIN L., com. din TĂRCĂIŢA – BEIUŞ, ALR I 1 126/148, 290), **zăbrílă** (ALR I/I h 27/835, ALR I 1 126/835), **zămbílă** (ALR I/I h 27/9, 8 257), **zăválă** (ib. h. 27/782), **zabláuă** (TEAHA, C. N. 281), **zabláuă** (id. ib.), **zâbeáuă** (ALR I/I h 27/80, TEAHA, C. N. 283), **zoába** (pl. *zoabe* TEAHA, C. N. 234), **zobálă** (ALR I/I h 27/45, 77, 159, ALR I 1 126/28), **zobeálă** (ALR I/I 27/75, 79, ALR I 1 126/75, 77), **zubá** (ALR I/I h 27/40), **zubálă** (ib. h 27/35), **zúbă** (ib. h 27/26), **zubeálă** (ib. h 27/69) s. f.

– Din magh. **zabola.**

ZĂBÁUĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBÁV s. n. v. **zăbavă.**

ZĂBÁVĂ s. f. **1.** Lipsă de rapiditate în ceea ce face, mocoşeală **(1),** mocoşire, moşmondeală, moşmondire **(1),** moşmoneală, moşmonire, (rar) mocăială, mocăire, pregetare, (rar) preget **(1),** (învechit) pestealã, (regional) moşogăire, muşinare, pregetătură, târşoneală, (învechit, rar) zăbăvnicie; trecere la efectuarea unui lucru, la săvârşirea unei acţiuni într-o perioadă ulterioară celei stabilite, amânare, tărăgănare **(1),** tărăgăneală **(1),** temporizare, tergiversare, trenare, (învechit, în Transilv.) tămândare; lipsă de grabă, încetineală, încetinire, întârziere, lungire, tărăgănare **(1),** tărăgăneală, temporizare, tergiversare, trenare; (regional) zăboveală. Cf. zăbovi **(1).** *Lucrare cu leane, cu zăbavă.* ST. LEX. 173[v]/2. *Şi nici o zăbavă la mijloc puind, împreună să ne sculăm.* CANTEMIR, I. I. I, 123, cf. ANON. CAR. *Multe se pot întâmpla dintr-acea zăbavă.* C. CANTACUZINO, CM I, 15. [Postelnicul] *chemat de vezirul, ca să-l întrebe de zăbava haraciului* (sfârşitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 357. *Nu cumva să-mi pricinuiască zăbava vreo greşală.* AETHIOPICA, 3[r]/6. *Ce era la mijloc ... de-i atâta zăbavă cu triimeterea răspunsului* (sfârşitul sec. XVIII). LET. III, 272/29, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Până a se aduce* [pânză] *şi până a să face saci, va fi o mare zăbavă* (a. 1809). DOC. EC. 80, cf. LB. *Conrad se-aruncă în cea dintâi şalupă, şi ... e supărat pe zăbava vâslelor.* HELIADE, L. B. I, 85/6. *De multe ori pentru nişte întârzieri şi zăbave de acestea, să sărăcesc.* TEAMPE, O. S. 108/11. *Nu a fost ascultat din pricina fricii de zăbavă.* CR (1834), 310[2]/5, cf. POGOR, HENR. 60/6. *Văzând atâta zăbavă, zise gazdei: moşnege, nu ţi-ai putut căuta de suflet de un veac de când nu ne-am întâlnit?* NEGRUZZI, S. I, 91. *Poate să se supere împăratul ce m-a trimes de atâta zăbavă.* ISPIRESCU, L. 325, cf. DDRF. *Fata mai culege-o mână, Că e fată de ispravă. Iar acum le dă cu număr, Iar la numărat, zăbavă.* PĂUN-PINCIO, P. 62, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Porunca cea crăiască Nu sufere zăbavă.* PETICĂ, O. 122, cf. RESMERIŢĂ, D., SEVERIN, S. 147, CADE, SCRIBAN, D. *După atâta suferinţă şi zăbavă, Asta vă fuse marea-vă ispravă?* ARGHEZI, S. III, 186. *Mi-i timpul scurt şi orişice zăbavă E-o pierdere ce nu se mai repară.* BENIUC, V. 15. *Frâncu are o singură groază: zăbava.* H. LOVINESCU, T. 360, cf. DL, DM, MIHĂILĂ, Î, 170, DEX. *Vântule, du-te de-i spune Că zăbavele nu-s bune, Că Leicuţa-i duce dorul.* ALECSANDRI, P. P. 284, cf. TEODORESCU, P. P. 320, BRAN, S., GR. BĂN. *Ce ţi-am fost eu vinovat, De m-ai dat la turci legat? Nici zăbavă nu era, Frumos capul că-i tăia.* BALADE, II, 440. *Jianu iarăş strigând Şi zăbava lui văzând, Să mai aştepte nevrând Dete drept prin Olt.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 222. *S-a întâlnit graba cu*

zăbava. GANE, N. II, 204. *M-am pornit cu graba şi m-am pomenit cu zăbava.* CREANGĂ, P. 44, cf. DDRF. *Văzu că fata lui s-a dus cu graba şi s-a întâlnit cu zăbava.* SĂM. V, 128. *Am apucat pe un drum cotit al văii ... ca să nu mă întâlnesc iar cu zăbava.* SADOVEANU, O. XVII, 603, cf. DL. *Măriuţa graba, Stă cu zăbava Şi vine cu graba* (Albina). PAMFILE, C. 15. ✧ Loc. adv. **Fără (de** sau **nici o) zăbavă** = imediat. *Te rog pre Măriia ta de cel râs să mi-l dai, că ... ban ţi-oi trimite făr*[ă] *zăbavă* (a. 1620 ?), ROSETTI, B. 90, cf. 105. *Fără zăbavă de la frati-său, Ştefan-Vodă, au venit soli cu daruri.* URECHE, L. 75. *Vrea să-l ia degrab şi, făr-de zăbavă, să-l ducă la împăratul.* NEAGOE, ÎNV. 133/24. *Mihai Vodă ..., fără zăbavă, au strânsu oastea Ţării Munteneşti.* M. COSTIN, O. 49. *Te-oi vedea-te fără zăbavă.* DOSOFTEI, PS. 48/20. *Fără nici o zăbavă, asupră-i să repedzi.* CANTEMIR, I. I. I, 98. *Orânduitul zapciu să se sârguiască a lua, fără de zăbavă, anaforaua* (a. 1780). GCR II, 125/18. *Ieşiră fără zăbavă la război.* MAIOR, IST. 120/34. *Şi făr-dă zăbav să să teslimatisească* (a. 1811). DOC. EC. 102. *Ei se pleacă şi se trag înapoi fără zabavă ca să meargă la isnoavă.* HELIADE, L. B. I, 19/27. *Siliră pe Sigismund Batori ca, fără zăbavă, să-şi împlinească făgăduielile.* F. AARON, I. II, 231/19. *Fără zăbavă, ori să cumpere cu râdicata, sau asemenea să-şi vânză marfa lor în târg şi să iasă din prinţipat îndată.* FM (1842), 125[1]/5. *Cei mai mulţi bolnavi de holeră se îndreaptă şi aceasta fără zăbavă.* C. VÎRNAV, H. 26/14. *Fără zăbavă plăteşti cu prisos făgăduielile tale.* BOLLIAC, M. 28/2. *I-a spus să-i găsească, fără zăbavă, o pereche de case frumoase.* CARAGIALE, O. II, 219, cf. DDRF. *Fără zăbavă, mă scol din calde-aşternuturi.* COŞBUC, AE. 54, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În urma lor, încet, fără zăbavă, ... Venea stăpânul gliei.* GOGA, POEZII, 79, cf. TDRG. *Fără zăbavă, se urcă pe prispe.* CHIRIŢESCU, GR. 15. *Îl poftii ... să-mi caute, şi fără zăbavă, ceva zimţi.* M. I. CARAGIALE, C. 88. *Le va pune, fără zăbavă, în legătură cu un avocat.* REBREANU, R. I, 231. *Sosi fără zăbavă maica Eraida.* STĂNOIU, C. I. 217. *I-a şi poruncit să plece fără zăbavă la cetatea Caşmirului.* SADOVEANU, O. XV, 374, cf. SCRIBAN, D. *Încheie socoteala pe loc, fără zăbavă.* ARGHEZI, S. V. 147. *Îi era teamă să spere că vor ajunge fără zăbavă şi necazuri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 148. *Marea hotărâre trebuie înfăptuită fără zăbavă.* VINEA, L. I, 19, cf. DL. *Întinse monarhului fermanul de a porni fără zăbavă.* BARBU, PRINC. 237. *Săgeţile ... Din zeci de arcuri bat fără zăbavă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 11/2, cf. DEX. *Baba se întoarse fără zăbavă acasă.* POPESCU, B. III, 30. **Cu (multă) zăbavă** = lent. *Trei lucruri, au curând, au cu zăbavă mijlocesc stricăciunea omului.* ANTIM, ap. GCR II, 6/22. *Cine-mi vine cu zăbavă? Cine-şi curmă mijlocelul?* CERNA, P. 140. *După ce-şi potrivi pe cap, cu multă zăbavă, işlicul ... se sui în trăsura cea mare.* MIRONESCU, S. 222. *Bate surul din potcoavă ... Calcă rar şi cu zăbavă Lunecuşuri de pripor.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 12. *Aceştia au ajuns ... în paradis, tot aşa, cu zăbavă.* VINEA, L. I, 394. *Unele lucrări mai complexe, ce se descifrează cu zăbavă, interesează oamenii prin amploarea ideilor.* V. ROM. ianuarie 1963, 129. (Familiar) **Un bob (de) zăbavă** = un pic de răbdare. *Doctoriţa face un simplu duş şi iese. Un bob de zăbavă.* VINEA, L. I, 69, cf. DL, DM, DEX. *Mai am numai un bob de zăbavă.* COMAN, GL. (Învechit şi regional) **Nu** (sau **fără) zăbavă (vreme)** = Curând. *Petru Vodă ... au zidit mănăstirea Galata în vale, care fără zăbavă vreme, s-au risipit.* N. COSTIN, L. 552. *Le-au scris să nu poarte nice o grije, că, fără zăbavă vreme, le va vini veste că le-u pus Poarta domnu.* NECULCE, L. 192. *De nu iaste masă mare, fără zăbavă vreme iase mitropolitul.* GHEORGACHI, CER. (1762), 286, cf. SCRIBAN, D. *Nu zăbavă vreme, şi iată că soseşte buzduganul.* SBIERA, P. 53. *Nu zăbavă, vine şi alt podariu.* ap. TDRG, cf. CADE. ✧ Expr. (Învechit) **A(-şi) face zăbavă** = a întârzia. *Venise mari apele Siretului, pentru care au căutat oştilor câteva zile a facere zăbavă.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Nu este bine să facă zăbavă a nu pune domn.* IST. Ţ. R. 4, cf. DDRF. [Aeneas] *nu-şi face zăbavă din umblet, Cată la păsări, ... ce drum au s-apuce.* COŞBUC, AE. 110, cf. DM, DEX. (Cu schimbarea construcţiei) *Numai patima vânătorii ... îl scotea, câteodată, de acasă, dar şi atunci multă zăbavă nu-şi făcea.* GANE, N. II, 3. ✦ (În superstiţii) Aşteptare. *Pragul are multă zăbavă aici, fiind patru bobi în dreapta; trebuie să treacă deci multă vreme.* ŞEZ. III, 233, cf. 234. ✦ (Regional; în forma *zâbavă)* Leneş (Săpata de Sus – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Zâbavă, tot zâbavă, Nici tu brânză, nici tu bragă.* id. ib. ✦ (Învechit, rar) Gângăvie. *Isop auziia şi nu putea grăi nice într-un chip pentru zăbava limbii* (cca 1705). GCR I, 351/29.

2. (Învechit şi popular) Odihnă **(5).** *Meargă d*[o]*mnul mieu înaintea slugii lui şi eu mă voi întări în calea după zăbavă meargerii cei înaintea mea.* BIBLIA (1688), 25[1]/25. *Că nu mai puţin zăbava prin lenivire stâlpii monarhiii, decât ofartana mădularele trupului scuturâ.* CANTEMIR, I. I. I, 123. *În câteva zile au fost zăbava Paştii aici, mehterhaneaoa Domnului ... n-au bătut.* GHEORGACHI, LET. III, 327/7. *Nemaiputând suferi lenea şi zăbava episcopului ..., l-am izbit.* HELIADE, L. B. II, 19/1. *Nu-i prea bună zăbava, fie locul cât de sfânt.* HASDEU, R. V. 18. *Repede, vrednici bărbaţi! Ce zăbava târzie vă face Leneşi.* COŞBUC, AE. 39, cf. TDRG, CADE. *De lene toropite, trec ceasuri cu zăbavă.* VOICULESCU, POEZII, I, 104. *Că doar, dup-o muncă atât de grozavă, Oamenii au tot dreptul la o mică zăbavă.* DEŞLIU, G. 42, cf. DM, DEX. *Văzând ... că zăbava se lungea, împăratul dete poruncă ... să se pregătească pentru o şedere îndelungată.* POPESCU, B. III, 75.

3. (Învechit şi popular) Distracţie. *Să aibi vreame şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă.* M. COSTIN, LET. I, 5/24. *Una din cele mai veselitoare zăbăvi a vieţii.* CRITIL, 22/8. *Cartea ce se numeşte zăbava fandasiei* (a. 1802). GCR II, 195/20. *Îş împărţeşte vremea cu petrecerile vânatului, a meselor şi a altor zăbăvi.* AR (1829), 159[2]/6. *Zăbava lui mi-a procurat o conversaţie, o petrecere pe care ... nu o voi uita.* VOINESCU II, M. 51/12. *Să aib o masă bună, prielnice zăbăvi.* NEGRUZZI,

S. II, 251. *Din partea mea mâncarea-i numai o zăbavă; băuturica mai este ce este.* CREANGĂ, P. 258. *Gustați din bunătăți ciobănești ..., să ai de zăbavă până la gătitul cinei.* SĂM. III, 122, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2]. *Nu le citesc, neavând nici gust de cetit, care este zăbava cea mai desfătată și mai folositoare ce poate avea omul.* IORGA, L. I, 547, cf. TDRG, CADE. *Zăbăvile cu plosca la cumetrii.* LESNEA, VERS. 3. *Măria sa se alege cu zăbava și eu cu galbinii.* SADOVEANU, O. XV, 407, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Îi ia* [pe feciori] *... și se duce cu ei prin pădure, așa, de o zăbavă.* SEVASTOS, P. 44, cf. ZANNE, P. III, 476.

– Pl.: *zăbave* și (învechit) *zăbăvi.* – Și: (învechit) **zăbáv** s. n., (regional) **zăbábă, zâbávă, zâboávă** (UDRESCU, GL.) s. f.

– Din slavon. **ЗАБАВА**.

ZĂBÁVNIC, -Ă adj. Care zăbovește **(1);** (în dicționare) zăbovitor. *Săhastrii ... mai zăbavnică și mai trudnică mâcenicie a științii luptară.* DOSOFTEI, V. S. II[V]/19. *Fără lucru ședeți, zăbavnici sunteți, pentru aceaia, ziceți să mergem să jârtvim.* BIBLIA (1688), 42[2]/6. *Turcii ... văzând pe nemți negrigiulivi și zăbavnici la război, ei s-au gătit să-i lovească.* DIONISIE, C. 180. *Minutul acel zăbavnic, în care să-mi răsplătesc, Fă să vie mai în grabă.* BELDIMAN, O. 62/12. *Vremea și-a schimbat zăbavnica sa coasă într-o sabie.* HELIADE, L. B. II, 108/10. *Dorobanțul ... va trage la casa birnicului zăbavnic.* REG. ORG. 41/1. *Corespondenții sunt ... cam leneși și cam zăbavnici.* VOINESCU II, M. 138/11. *Surorile-mi iubite, și însuși, și chiar tu Ați fost în astă noapte zăbavnice prea mult.* C. A. ROSETTI, C. 80/10, cf. POLIZU. *Cu moartea,în zadar m-amenință în al lui zăbavnic curs.* BOLLIAC, M. 43/13, cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Va geme de flăcări pământul, Dacă zăbavnic pe tine găsi-te-vor zorile-n prunduri.* COȘBUC, AE. 82, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Dar-mi-te noi, ce pe aici zăbavnici stăm vreme de nouă Ani roditori.* MURNU, I. 33, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Omul trebuie să fie bun, îngăduitor ..., zăbavnic la mânie.* GALACTION, O. A. I, 351, cf. SCRIBAN, D. *Lângă crucea scrijelată, mai opritu-m-am o dată, că-s de felul meu zăbavnic.* V. ROM. ianuarie 1954, 72, cf. DL, DM, SCLF 1958, nr. 3–4, 356. *Am fost zăbavnic și acum praznicul s-a sfârșit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 2/5, cf. DEX. *Om zâbavnic. Femeie zâbavnică.* UDRESCU, GL. ✧ Fig. *Deodată, se-aduce zgomotul cel zăbavnic al mustrării cugetului care strigă.* HELIADE, L. B. I, 48/11. (Substantivat) *Nemica nu e mai de muncă, decât a avea lucru cu cel zăbavnic.* ȚICHINDEAL, F. 182. *Să cuvine să păzească ... hotarul, să se poată împreuna cu bătrânul, cu zăbavnicul și flegmaticul Cras.* PANN, E. I, VII/5. *Și pașii unui zăbavnic răsunau prelung pe strada pustie.* CHIRIȚESCU, GR. 371. ✧ (Adverbial) *Zăbavnic cați la semne și păsări totodată.* VOICULESCU, POEZII, I, 266. *Ședeai ... Istorisind zăbavnic cum vorba îți venea.* PILLAT, P. 98. (Mai ales despre mers, pași etc.) Încet; greoi. *Mersul ei nu era o alergare ușoară ... ci zăbavnic și plin de gânduri.* HELIADE, L. B. I, 203/20. *Vedeți fețele tuturor cum sunt de galbene ..., pasurile zăbavnice și șovăitoare.* FM (1843), 78[1]/35, cf. POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Urcușurile făcute pe măgari, zăbavnice, se înlocuiesc ... cu automobilul.* PERPESSICIUS, M. C. III, 246. *La ora bufniței cu pas zăbavnic ... a ieșit.* BLAGA, POEZII, 425, cf. DL, DM, DEX. ✧ (Învechit) *Zăbavnic la limbă* = bâlbâit. *Supțire la glas și zăbavnic la limbă sunt eu.* BIBLIA (1688), 41[2]/7. *Un lucru era mai rău la dânsul, fiind zăbavnic la limbă și la grai netocmit* (cca 1705). GCR I, 351/1. *Domnul ... puind grai în gura celor gângavi și zăbavnici la limbă, și alta mai mare vom da la lumină* (a. 1856). CAT. MAT. I, 161. ✧ Fig. *Dar ele propășesc și una și alta cu pas cam șchiop, adesea zăbavnic.* BREZOIANU, A. 9/15.

– Pl.: *zăbavnici, -ce.* – Și: (învechit) **zăbăvnic, -ă** (PONTBRIANT, D.), **zăbóvnic, -ă** (GHEȚIE, R. M.), (regional) **zâbávnic, -ă** adj.

– Din slavon. **ЗАБАВЬНЪ**.

ZĂBĂCÍ vb. IV v. **zăpăci.**

ZĂBĂDÁICĂ s. f. (Regional) Mâncare făcută din sâmburi de bostan (Vașcău). REV. CRIT. IV, 147.

– Etimologia necunoscută.

ZĂBĂDÍ vb. IV v. **zăbovi.**

ZĂBĂLÓS, -OÁSĂ adj. (Popular; despre gură, buze, p. ext. despre oameni) Cu zăbale **(2);** bălos; murdar. *Românii ... îndătinează de-a porecli pruncii cei mici, cari nu se șterg la gură, cari sunt băloși și zăbăloși, zaici.* MARIAN, O. II, 76, cf. REV. CRIT. III, 173, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Ura din ce se face? Din degete rușinoase Și din buze zăbăloase.* JAHRESBER. VI, 43. *Din picioare umbla rău Din gură miroase greu Și la gură-i zăbăloasă.* BÎRLEA, L. P. M. II, 183. *Gura ... ți-e tare zăbăloasă.* COM. SAT. IV, 98, cf. ALR I/I h 27. ✧ (Substantivat) *De ele* [zăbele] *te umpli de la un zăbălos, când bei apă ori mănânci dintr-o lingură cu el.* ȘEZ. II, 130. *Ce te uiți la un zăbălos ca acela.* ib. IX, 146, ALR II/I MN 13, 901/33.

– Pl.: *zăbăloși, -oase.* – Și: (regional) **zăbelós, -oásă** (ALR I/I h 27/80), **zobilós, -oásă** adj. CADE.

– **Zăbală** + suf. *-os.*

ZĂBĂLÚȚĂ s. f. **1.** Piesă a frâului sau a căpețelei formată dintr-o bară ori din două bare (unite la mijloc) de metal, care se introduce în gura calului, înapoia ultimilor incisivi, pentru a-l smuci și pentru a-l conduce; (regional) muștuc **(4),** postrungă[1], zăbală **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *O să găsească oamenii ... zăbăluță și pentru gura ta.* H. LOVINESCU, T. 356, cf. LTR[2], DL. *Mitu se repezi și-l prinse de zăbăluță.* MIHALE, O. 69. *A vrut să prindă calul de zăbăluță.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 211, cf. DM, DEX. *Să mă văz scăpat ... De cai albi îmbușumând, De zăbăluță frecând.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 309. ✦ (Popular) Strună[1] (I 5). Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, ALR I 1 126.

2. Bubuliță albicioasă, molipsitoare (uneori crăpată și întinsă), care apare la oameni (în special la copii), la colțurile gurii, și la animale, pe buze; zăbală **(2).** V. r a g a d ă **(1).** Cf. ABC SĂN., D. MED., DEX.
– Pl.: *zăbăluțe* și (regional) *zăbăluți* (ALR I 1 126/582, 675, 730). – Și: (regional) **zăbelúță** s. f. ALR I 1 126/266.
– **Zăbală** + suf. *-uță.*

ZẮBĂR s. n. v. **zabăr.**

ZĂBĂÚC, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Popular; despre oameni) Zăpăcit **(1).** Cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU², PAMFILE, J. II, 172, PASCU, S. 418, RESMERIȚĂ, D. *Mi-o face afurisitul de moșneag, că-i cam zăbăuc.* AL LUPULUI, P. G. 55, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Poemul ... se închega în mintea mea zăbăucă.* STANCU, R. A. V, 128, cf. DL, DM, DEX, N. REV. R. VIII, nr. 7, 88, CIAUȘANU, GL., PAȘCA, GL., TOMESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Ce-i cu tine? Mă, zăbăucule, n-auzi?* CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/3. *Tunde-o dă fugă, că vine zăbăucul!* C. PETRESCU, A. R. 61. *Prefectul a dat ordin jandarmilor să-i aresteze pe zăbăuci.* STANCU, D. 442. ✦ (Regional) „Om mare ce umblă fără rost" (Chetrești – Vaslui) COMAN, GL.
2. S. n. (Prin vestul Olt.) Basamac. Cf. N. REV. R. VIII, nr. 7, 88.
– Pl.: *zăbăuci, -ce.* Și: (regional) **zăbăúg, -ă** (PAMFILE, J. II, 172), **zăblắu** (id. ib.), **zăblăúd, -ă** (id. ib.), **zăblăúg, -ă** (PASCU, S. 418, COMAN, GL.), **zablaúd, -ă** (LEXIC REG. 111) adj.
– Contaminare între **zăpăcit** și **hăbăuc.**

ZĂBĂUCÍ vb. IV. I n t r a n z. și r e f l. (Prin nord-estul Olt.; despre oameni) A (se) zăpăci **(1).** Cf. CIAUȘANU, GL.
– Prez. ind.: *zăbăucesc.*
– Din **zăbăuc.**

ZĂBĂÚG, -Ă adj. v. **zăbăuc.**

ZĂBĂVÍ vb. IV v. **zăbovi.**

ZĂBĂVÍCI s. n. (Regional; glumeț) „Elasticul, șnurul de la chiloți" (Râmnicul Vâlcea) LEXIC REG. 88.
– Pl.: *zăbăviciuri.*
– Etimologia nesigură. Cf. z ă b a v ă.

ZĂBĂVÍRE s. f. v. **zăbovire.**

ZĂBĂVÍT, -Ă adj. v. **zăbovit.**

ZĂBĂVITÓR, -OÁRE adj. v. **zăbovitor.**

ZĂBẮVNIC, -Ă adj. v. **zăbavnic.**

ZĂBĂVNICÍE s. f. (Învechit, rar) Zăbavă **(1).** *Greșalele înțălegerii, precum tâmpiia minții, slăbiciunea ținerii de minte, zăbăvnicia ... nu trebuie să să pedepsească.* CARTE TREB. I, 132/16.
– Pl.: *zăbăvnicii.*
– **Zăbavnic** + suf. *-ie.*

ZĂBEÁ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBEÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBEÁUĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBELÓS, -OÁSĂ v. **zăbălos.**

ZĂBELÚȚĂ s. f. v. **zăbăluță.**

ZĂBEREÁLĂ s. f. v. **zebereală.**

ZĂBERÍRE s. f. (Învechit) Sechestrare **(2).** Cf. z e b e r i **(2).** *Măriile voastre vă bateți gioc de oamenii noștri. Amenință cu „zăberire"* (cca 1635–1645). IORGA, D. B. 57. *Zăberire de către un rus a unui om al hatmanului ce-l judecase* (a. 1742). id. S. D. VI, 251.
– Pl.: *zăberiri.*
– V. **zeberi.**

ZĂBÍC s. n. (Olt. și Ban.) Turtă de mălai sau mămăligă fărămată și prăjită în untură (uneori coaptă în țest). Cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D. *Împărțeam ... zăbicul pe care mi-l da mama să-l mănânc.* AL LUPULUI, P. G. 26, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Aș vrea să ne faci nițel zăbic.* BOCEANU, GL., cf. CIAUȘANU, 211, PAȘCA, GL., L. ROM. 1960, nr. 5, 36.
– Pl.: *zăbicuri.* – Și: (regional) **zăbíg** (CADE, SCRIBAN, D.), **zăpíg** (SCRIBAN, D.), **zabíc** (ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.), **zabíg, zibíc** (SCRIBAN, D., PLOPȘOR, V. O. 10, LEXIC REG. 27) s. n.
– Etimologia necunoscută.

ZĂBÍG s. n. v. **zăbic.**

ZĂBÍLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBLÁICĂ s. f. (Învechit și regional) Fată a cărei vârstă este între doisprezece și cincisprezece ani. *De 4 ani, în toți, o au cerut-o de când era zăblaică* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207, cf. BREBENEL, GR. P.
– Pl.: *zăblaice.*
– **Zăblău²** + suf. *-aică.*

ZĂBLĂICÚȚĂ s. f. (Prin Olt.) Diminutiv al lui z ă b l a i c ă; (regional) zăbrăluică. *Când eram d-o zăblăicuță, Îmi băga mâna-n sân la țâță.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 366.
– Pl.: *zăblăicuțe.*
– **Zăblaică** + suf. *-uță.*

ZĂBLẮU¹ s. n. (Învechit și popular) Pânză (groasă) din câlți sau din păr de capră pe care se strâng boabele de cereale când se vântură sau se dau prin ciur, care se așterne (pe ceva) sau se învelește cu ea etc.; p. g e n e r. pătură **(II).** *Să îmbrăcă în niște zăblaie.* NEAGOE, ÎNV. 54/20. *Dezbrăcându-să din hainele-mpărățești și-mbrăcându-se cu zăblău se culcă pre gios.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 76ᵛ/8. *E eu cându ei dodeia-mi, înveștia-ne în sacu* (s a c i H, zablău D.). PSALT. 63. *Pentru zăblău de învălitul postavului, neaflându-să aici, am poruncit iar de la Câmpina să trimită* (a. 1705). IORGA, S. D. X, 66. *Că avem acolo bani de pe un brâu ..., de pe zăblău* (a. 1759). id. ib. 337. *2 zăbaie dă câlți: unul bun*

şi altul spart (a. 1802). DOC. EC. 69, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 467, LM. *O laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie.* ODOBESCU, S. I, 127, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Grâul ... se făcea vraf pe zăblaie curate, de unde-l încărcau argaţii.* SANDU-ALDEA, ap. CADE, cf. ŞĂINEANU[2]. *Îşi ia fata pânza şi un zăblău să puie pe lângă ea când i-o fi frig.* PAMFILE, DUŞM. 219, cf. CHIRIŢESCU, GR. 256, PASCU, S. 418, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, DEX, H I 86, 156, II 254, IV 87, 312, VII 265, XI 356. *Dar dragostea de flăcău? Ca porumbul sub zăblău.* TEODORESCU, P. P. 338, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 366. *Carul a-i aşeza tânjala, a-i îmbrăca „scoarţele" cu zăblăul „cel mare".* CONV. LIT. XLIV$_2$, 79. *Nevastă c-a mea frumoasă Nu e-n sat la d*[umnea]*voastră! Când îi pomeneşti de furcă Ia zăblău şi să culcă.* ŞEZ. XII, 78, ALRM SN I h 320/494.

– Pl.: *zăblaie* şi (învechit, rar) *zăbaie.* – Şi: (învechit) **zăblóu** (LM, DDRF), (regional) **zablău** (SCRIBAN, D., H IV 87), **zâblău** (H II 254) s. n.

– Din bg. **зъбло.**

ZĂBLĂU[2] s. m. **1.** (Mold. şi Transilv.) Vlăjgan; p. restr. copilandru. *Flecău se zice pe une locuri ca şi pe alte zăblău, cotâng.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 117, cf. LB, POLIZU, LM, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Slujai ţara răgulat, nu ca zăblăii ăştia, şase săptămâni.* BĂNUŢ, T. P. 36, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Zăblăul lui Darie se zbătea ... între viaţă şi moarte.* CAMILAR, N. II, 430, cf. DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 5, 83, DEX. *Penele din coada cocoşului le smulg zăblăii (băieţi de 15–18 ani).* BREBENEL, GR. P., cf. I. CR. VI, 314, LEXIC REG. II, 47. ✦ (Învechit) Vagabond. *Aici, vor fi în Bucureşti 3 400 de vagabonzi (zăblăi?)* (a. 1801). IORGA, S. D. XII, 134.

2. (Bucov.) Câine mare (ciobănesc). Cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 5, 83, DEX. *Când au văzut-o boierul că vine, a dat drumul tuturor zăblăilor, ca s-o rupă.* SBIERA, P. 223, cf. I. CR. VI, 314, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, COMAN, GL.

– Pl.: *zăblăi.* – Şi: **zablău** s. m.

– Din magh. **zabáló.**

ZĂBLĂU[3] adj. m. v. **zăbăuc.**

ZĂBLĂÚD, -Ă adj. v. **zăbăuc.**

ZĂBLĂÚG, -Ă adj. v. **zăbăuc.**

ZĂBLEÁC s. m. (Regional) „Prunc micuţ, nevinovat" (Vaşcău). REV. CRIT. IV, 147.

– Pl.: *zăbleaci.*

– **Zăblău[2]:** cu schimbare de sufix.

ZĂBLEÁLĂ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZĂBLÓU s. n. v. **zăblău[1].**

ZĂBOÁICĂ s. f. v. **zăboică.**

ZĂBÓICĂ s. f. (Prin Dolj) Groapă rotundă în care se ţin varza acră, zarzavaturi etc. în timpul iernii; p. ext. încăpere în care se ţin proviziile pentru iarnă. Cf. H I 479, CONV. LIT. XLIV, 371. [Cotoşman] *fugi încoa, fugi încolo; îl încuţitară în zăboică.* PLOPŞOR, C. 44.

– Pl.: *zăboaice.* – Şi: **zăboáică** s. f. PLOPŞOR, V. O. 16.

– Etimologia necunoscută.

ZĂBÓN s. n. v. **zăbun[1].**

ZĂBÓR s. n. v. **zăpor[1].**

ZĂBORÍNĂ s. f. **1.** (Prin sudul Olt.) Lichid albicios şi acrişor care rămâne după ce s-a scos untul; (popular) zară[1] **(1).** Cf. I. CR. II, 21, LEXIC REG. 32.

2. (Regional) Borhot de prune (Stăneşti – Curtea de Argeş). Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 68.

– Pl.: *zăborine.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂBOVEĂLĂ s. f. (Prin Mold. şi prin vestul Munt.) Zăbavă **(1).** Cf. POLIZU. *Ce atâta zăboveală?* UDRESCU, GL. *Şi-a-njugat boii la tânjală Că nu era vreme de zăboveală.* FOLC. MOLD. I, 275.

– Pl.: *zăboveli.* – Şi: (regional) **zâboveálă** s. f.

– **Zăbovi** + suf. *-eală.*

ZĂBOVÍ vb. IV. **1.** Intranz. A lucra (prea) încet (şi neîndemânatic), a se mocăi **(1),** a se mocoşi **(1),** a se moşmondi **(1),** a se moşmoni **(1),** a pregeta **(1),** (regional) a se moşincia, a se moşogăi, a se moşoi[3], a se moşorogi, a se moşteni[2], a se muşina **(2);** a trece la efectuarea unui lucru, la săvârşirea unei acţiuni într-un moment ulterior celui stabilit, a amâna, a tărăgăna **(1),** a temporiza, a tergiversa, a trena **(1),** (învechit, în Transilv.) a tămânda; a nu se grăbi, a încetini, a întârzia, a lungi, a tărăgăna **(1),** a temporiza, a tergiversa, a trena **(1).** *Pentru aceaia nu zăbăvi, ce de sârg să faci întrebare.* VARLAAM, C. 453, cf. ANON. CAR., LB. *Nu vom zăbovi cu venirea într-acolo* (a. 1723). IORGA, S. D. XII, 22. *Braţul său ... face să descrie un cerc cu al său paloş, ale căruia lovituri pun cu dobândă la loc vremea întru care el zăbovise de a lovi.* HELIADE, L. B. I, 42/6. *Mă rog dumitale nu zăbovi, ca să-mi pierz viiaţa* (a. 1834). DOC. EC. 546. *Păşeşte cu sială, dar fără a zăbovi.* CONACHI, P. 18, cf. POLIZU. *Bucătăreasa o certă că prea zăbovise.* ISPIRESCU, L. 310, cf. DDRF. *Să plecăm, frumoasă fată, Să plecăm, că zăbovim.* COŞBUC, P. I, 168, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Zăboveau ... uitându-se unii la alţii.* GALACTION, O. A. II, 170. *Iute strânge-n juru-i armia română, Şi ..., făr'să zăbovească, Sfarmă şi respinge armia turcească.* TOPÎRCEANU, P. O. 31. *Haidaţi, măi, oameni buni, nu zăboviţi, că se întinde focul!* VLASIU, A. P. 36. *Isprăvindu-le aicea toate, nu mai am de ce zăbovi.* SADOVEANU, O. XVII, 564, cf. SCRIBAN, D. *Cu linguri de lemn zăbovim lângă blide, Lungi zile pierduţi şi străini.* BLAGA, POEZII, 161. *Zăboveai cu descheiatul nasturilor.* PAS, Z. I, 68, cf. DL. *Scoală-te, nu zăbovi.* ISANOS, V. 230, cf. DM. *Nu-i nevoie de nici un must ... nu zăbovim prea mult.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 16/3, cf. DEX, H IV 62. *Mult, prea mult n-a zăbăvit.* TEODORESCU, P. P. 116. *Mult n-a stat, n-a zăbăvit Şi ceriul l-a-mpodobit.* MARIAN, NU. 579. *Unde-ai fost de-ai zăbovit Şi la mine n-ai venit?*

HODOȘ, P. P. 65. *Puținel că zăbovea, Cu cadiu se întâlnea.* PĂSCULESCU, L. P. 258. *Mândruț, de mi-i zăbovi, Cum m-ai lăsat mi-i găsi.* BÎRLEA, C. P. 125, cf. NOVACOVICIU, C. B. 24. *Mult însă nu zăbovea, Drept în sus el se scula.* ANT. LIT. POP. I, 369, cf. ALR II 2387/272, ib. 2395. *Mult tu să nu zăbovești, Cu nașu-tău să te întreci.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 27. *De vei zăbovi o lună, M-ei găsi pe câmp nebună.* FOLC. MOLD. II, 268, cf. ZANNE, P. I, 423. ✧ Fig. *O, suflete întristate! pentru ce mai zăbovești Și nu ieși într-o clipeală din pieptul ce lăcuiești?* CONACHI, P. 55. *Luceafărul menit ca să-mi răsară Atât a zăbovit.* VOICULESCU, POEZII, I, 65. ✧ Tranz. *De câte ori greșa lui Dumnezeu se scula ... și nimic nu zăbovea și așa întorcea pre Dumnezeu spre sine iarăși.* NEAGOE, ÎNV. 34/13. *Dumitrașco Vodă, văzând că de la Poatră îl zăbăvesc cu răspunsul pentru Brâncovanul, au început a gândire.* NECULCE, LET. II, 335/31. *Așa au fost crescut, ... de a da asemănea creaștere ucenicilor săi, zăbovindu-i cu prelungiri și făcându-le învățături otărâtă.* CARTE TREB. I, 72/2. *Din această pricină, zăbovea a trimite ajutorul ce făgăduise.* FM (1842), 135²/14. *Scrise soru-si jurând-o să mai zăbovească nunta încă câteva ceasuri în numele fericirii ei.* HELIADE, L. B. I, 211/8. *Potlogarii pândeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă.* NEGRUZZI, S. I, 16. ✧ Refl. *Silindu-i eghipteanii să iasă și nu să putură zăbovi cum să poată găti ceva hrană pre cale.* PO 219. *Iară neștine de s-au zăbăvit și pân'la ale nouăle ceas, să vie și să se apropie* (a. 1661). GCR I, 180/19. *Mi-au zis să sârguiesc și, de m-oi zăbăvi, s-a scârbi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 106ʳ/4. *Să nu să zăbovească, fără numai îndată să puneți a încărca varul* (a. 1813). DOC. EC. 155. *Întârzierea s-a cunoscut că din aceasta curge pentru că te zăbovești tocmindu-te osebit cu fieștecarele* (a. 1819). IORGA, B. D. V, 165. *Viteazul să zăbovește câtăva vreme lângă fecioara d'Estrea.* POGOR, HENR. 165/5. *Cât ne zăbovim noi, alții nu să vor zăbovi pre noi.* ALEXANDRIA, 25/20. *Văzând că parte din slugile lui se zăbăvesc, pornește cu grăbire.* CREANGĂ, P. 303, cf. TDRG, CADE. *Vino aicea ..., dar să nu te zăbovești mai mult d-un ceas.* STĂNOIU, C. I. 161, cf. DL. *Busuiocul l-aș plivi, Mă tem că m-oi zebovi.* ALECSANDRI, P. P. 49. [Badea Petrea] *că-i dus în țarină, dară nu s-a zăbăvi mult.* SBIERA, P. 268. *Podaru să zăbăvea, Să făcea că să gândea, Poteri*[i] *voind să-l dea.* VÎRCOL, M. 24. *Podarul sta, privea, Și se tot cam zăbovea.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 222. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Durerile începătoare sunt totdauna mici, moi, scurte și zăbovesc una după alta.* MEȘT. MOȘ. 34/10. ✦ (Regional) A sta pe loc, așteptând și dând răgaz cuiva să facă ceva. *Turcilor, Grabnicilor, Prea tare nu vă grăbiți, Ci fiți buni și zăboviți, Pe palme să mă spăl.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 495, cf. DL. ✦ Spec. (Învechit, rar) A întârzia. *Măselele din urmă sau dinții înțelepciunii zăbovesc a se ivi până la vreo 18 ani.* KRETZULESCU, A. 117/2. ✦ Tranz. fact. (Complementul indică oameni) A împiedica să săvârșească la timp o acțiune, a face ca ceva să nu se împlinească la timp, reținând, oprind, silind să aștepte. *Bogdan Vodă n-au vrut să le dea război, socotind să-i bage la strimtori și, zăbovindu-i, să-i flămânzească.* URECHE, L. 80. *Cela ce va ținea pre neștine cu cuvinte și-l va zăbovi pentru să vie mai curund vrăjmașul lui, să-l ucigî, să se cearte ca și ucigătoriul.* PRAV. 310. *Romanii cu acest chip zăbovesc pe nepriiatenii lor, până când Numa ... au trecut.* BELDIMAN, N. P. I, 142/2. *Cu măsuratul păcurii i-au zăbovit, făcându-i-se pagubă multă* (a. 1822). DOC. EC. 256. *Iartă-mă ... fiindcă te zăbovii vreo câteva ceasuri cu venirea mea.* GORJAN, N. IV, 194. *Au putut să afle dușman vrednic d-a lui vitejii Și, în loc să-l zăbovească, rana sa îl zădărî.* POGOR, HENR. 157/20. *Crâșmărița ... se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterii.* CREANGĂ, A. 97. *Dar ce tot plângi zăbovind pe troieni de la luptă?* COȘBUC, AE. 211, cf. TDRG. *Nu ne mai zăbovi-n drum, că doar noi avem de mărs, nu de plimbat, ca tine.* HOGAȘ, DR. I, 303, cf. DL. *Care tot mereu vorbește, El treaba și-o zăbovește.* ZANNE, P. II, 838. *Nici nu mișcă, Nici nu urnește, Numai cât îmi blorcotește, Pe pescar mi-l zăbăvește* (Apa). GOROVEI, C. 16.

2. Intranz. A rămâne, a sta mai mult timp decât este necesar sau prevăzut; a întârzia; (învechit și regional) a pesti[1] **(1),** (regional), a băciui, a îngădui, (familiar) a se încurca. *Zăbăvi domnul ... în singurătate și în rugă.* VARLAAM, C. 198. *Ghica Vodă ... n-au cutezat să mai zăbăvească la Lăpușna.* M. COSTIN, O. 190. [Milescu] *au zăbovit la Chitai vreo doi tri ani.* NECULCE, LET. II, 210/16. *Zăbovi numai trei zile în Țarigrad.* VĂCĂRESCUL, IST. 262. *Revărsându-se ... în Dachia, până zăbovea acolo și, de acolo, purta războiu asupra altor țări.* MAIOR, IST. 63/1, cf. LB. *Se va plăti ... pe câtă vreme vor zăbovi în capitală.* REG. ORG. 27/3. *Căpitanul având a mai zăbovi încă câteva zile acolo.* DRĂGHICI, R. 29/12. *Cu toții ne îngrijim, neștiind care putea să fie pricina că au zăbovit atâta vreme în drum.* KOGĂLNICEANU, S. 58. *Priimi ... a mai zăbovi încă puțină vreme la bal.* FM (1843), 368²/24. *Mă înturnasem din Rusia, unde zăbovisem câteva luni.* NEGRUZZI, S. I, 208. *A fi trecut la mijloc vreo jumătate de ceas cât a zăbovit mama acolo.* CREANGĂ, A. 66, cf. DDRF. *Zăbovea trudit pe-o scară.* COȘBUC, P. II, 45, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Oamenii ... zăboveau cu drag la moara fermecată.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 25, cf. TDRG. *Să mai fi zăbovit dumneavoastră câteva zile la noi.* HOGAȘ, DR. I, 258. *Bătrânul mai zăbovi prin curte.* REBREANU, I. 19, cf. RESMERIȚĂ, D. *Mai zăbovea apoi pe uliți întru așteptarea zorilor.* M. I. CARAGIALE, C. 35, cf. CADE. *Sunet de tălăngi se-ngână ..., Zăbovește-n deal la stână Baciul Toma.* TOPÎRCEANU, P. 21. *Am zăbovit în zmeurișuri.* VOICULESCU, P. II, 89. *Boierii cei mari hotărâseră ... să nu mai zăbovească de-a surda la Cucuteni.* SADOVEANU, O. VII, 130, cf. SCRIBAN, D. *Zăbovește prin rostul grădinilor pajul.* BLAGA, POEZII, 124. *Va trece întâi munții și va zăbovi cât trebuie în Ardeal.* CAMIL PETRESCU, O. II, 715. *Acum ... zăbovește seara la cârciumă.* PAS, Z. I, 222. *Trebuiră să mai zăbovească la Viena.* VORNIC, P. 125, cf. DL, DM. *Scriitorul ... zăvovește fugar în acest spațiu.* SCLF 1960, nr. 1, 149. *Îi plăcea liniștea ..., totuși nu zăbovi prea mult la fereastră.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 133, 16/1, CF. DEX. *Leleo, ce tot zăbovești Prin lunca de la Mircești?* ALECSANDRI,

P. P. 398. *Dară eu, în Cernăuți, Poate că voi zăbăvi, Că poate linguri n-or fi.* MARIAN, NU. 180. *Tu te duci la Bucureşti, Mă rog să nu zăboveşti.* ŞEZ. I, 14. *Doamne, Ştefan, ... Mai zăboveşte colea.* PĂSCULESCU, L. P. 238. *De-i lua-o la Bucureşti, Mă rog să nu zăboveşti.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 549. *Cine se grăbeşte Mai mult zăboveşte Că îndată obosește Şi nimic nu foloseşte.* ZANNE, P. VIII, 115. ✧ Fig. *N-au zăbovit după acel sfat prea mult Şerban Vodă şi au şi murit.* NECULCE, LET. II, 260/19. *Eu nu mai sunt Nimic, eu zăbovesc fără plăcere pe pământ.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 20/3. ✧ Tranz. *Mă rog Domilor voastre să nu mai zăbăviț aici, ce să mă scoteț* (a. 1600). ROSETTI, B. 52. *I-au ținut, zăbovindu-i acolo cinci zile* (a. 1819). DOC. EC. 198. ✧ (În imprecații) *Nu l-ar mai zăbovi D*[umne]*zeu!* H II 132. ✧ Refl. *Oamenii denafară să mira de zăbava lui ce să zăbăvea în besearecă.* VARLAAM, C. 461. *Că loc de a să zăbovi nu era.* URECHE, L. 145. *Solul dacă-ş va da solia şi-i vor face răspunsul ..., de nu va purceade, ce va zăbăvi într-acel loc, de-l sudui ..., nu să va certa.* PRAV. 72. *Gândi Pavel să treacă Efesul, ca să nu-i fie lui a zăbăvi în Asiia.* N. TEST. (1648), 162r/7. *Părintele nostru Luca ... cu minte înțeleaptă să zăbovea în casele lui D*[u]*mnezeu* (a. 1809). GCR II, 203/12. *În toate cetățile pe unde zăbovise, tinerii nu se mai arăta.* HELIADE, L. B. I, 186/26. [Sălbaticii] *fără a se zăbovi mai mult, se întorc înapoi.* DRĂGHICI, R. 163, cf. TDRG, DL. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Hârtiile de la piept mai puteau zăbovi.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Privirile lui Turcu zăboviră mai mult asupra construcției şcolii.* MIHALE, O. 119.

3. Refl. A-şi petrece **(II 2)** (plăcut) timpul (cu ceva sau cu cineva). *Şi când elu se zăboviia, prinseră îngerii mâna lui.* PO 61. *Fericitul Luca ... pururea să zăbăviia la sv*[â]*nta besiarică.* DOSOFTEI, V. S., ap. GCR I, 252/32. *Îndemnând pre cititorul nostru ... să să zăbăvească şi în foile altora.* CANTEMIR, HR. 60. *Nişte stăpâniri ca aceastea ... să vor zăbovi mai mult spre a îndrepta petrecerile* (a. 1773). GCR II, 87/7. *Nu este trebuință a ne zăbovi cu tălmăciri.* CARTE TREB. I, 39/8. *Cercetând ... fără să se îngreuneze cât de puțin a se zăbăvi spre ascultarea şi cercetarea jalbelor* (a. 1818). URICARIUL, I, 252/3, cf. LB. *Mai plăcut le este a petrece vremea şi a să zăbovi întru defăimări şi bârfeli zadarnice.* MUMULEANU, C. 15. *Autorul ... s-ar fi zăbovit prin vorbe.* CR (1834), 311[1]/18. *Socotiți ... că am venit aici să plâng pe vreun om ... ce în toată viața lui după măriri deşarte s-au zăbovit?* ARHIVA, I, 39, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Cu tine mă zăbăvesc Şi lucrul nu-l mai gătesc.* MARIAN, NA. 435, cf. SEVASTOS, N. 93. *Galben cu fârta să-m iei, Şi la turci ... să-i arunci Ca să mai zăbăvească, Din bătaie să slăbească.* ALEXICI, L. P. 29. ✧ Tranz. *Apoi îşi tăie o fărămiță de carne ..., o dete zmeului să-i zăbăvească vremea.* ŞEZ. I, 68.

– Prez. ind.: *zăbovesc.* – Şi: **zăbăví,** (regional) **zăbădí** (CABA, SĂL, 94, LEXIC REG. 10, 23), **zeboví, zâboví** (UDRESCU, GL.), **săbăví** (ALR II 2 387/272, ib, 2 395/272) vb. IV.

– Din slavon. **ЗАБВИТИ.**

ZĂBOVÍRE s. f. Acțiunea de a zăbovi şi rezultatul ei.

1. Lipsă de rapiditate în ceea ce face, mocoşeală **(1),** mocoşire, moşmondeală, moşmondire **(1),** moşmoneală, moşmonire, (rar) mocăială, mocăire, pregetare, (rar) preget **(1),** (învechit) pesteală, (regional) moşogăire, muşinare, pregetătură, târşoneală, (învechit, rar) zăbăvnicie; trecerea la efectuarea unui lucru, la săvârşirea unei acțiuni într-un moment ulterior celui stabilit, amânare, tărăgănare **(1),** tărăgăneală **(1),** temporizare, tergiversare, trenare, (învechit, în Transilv.) tămândare; lipsă de grabă, încetineală, încetinire, întârziere, lungire, tărăgănare **(1),** tărăgăneală **(1),** temporizare, tergiversare, trenare; zăbavă **(1),** (regional) zăboveală. Cf. zăbovi **(1).** *Zăbovirea olăcariului ameastecă hotărârea unui ghiuluş* (a. 1694). FN 32, cf. LB, HELIADE, O. II 347, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M. 497, BARCIANU, ALEXI, W. *Haideți, sau totu-i pierdut! Ce zăboviri nesfârşite! Caii-mi bat din copite.* GORUN, F. 210, cf. RESMERIȚĂ, D., cf. DEX.

2. Rămânere mai mult timp decât este necesar sau prevăzut; întârziere, (învechit) pesteală, pestire, (familiar) încurcare. Cf. zăbovi **(2).** V. zăbavă. **(2).** *Plenipotenții, după o zăbovire de două luni în Țara Rumenească, se întoarseră în Transilvania.* F. AARON, I. II, 246/12. *Cuprinde amănuntele următoare asupra zăbovirei ... împăratului în această capitală.* CR (1834), 286[2]/10. *Arhiduca Rainer, după o zăbovire a sa aproape de trei luni, a pornit cu câteva zile mai nainte ... de la Veneția la Milan.* ib. (1836), 105[1]/48. *Zăbovirea noastră cea mai lungă în oraş deşteaptă ... simțiminte bănuitoare.* FM (1846), 98[1]/31, cf. POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M. 497. *Calci suav un drum cu zăboviri.* VOICULESCU, POEZII, II, 30, cf. DEX.

3. Petrecere **(II 2)** (plăcută) a timpului. V. zăbavă **(3).** Cf. zăbovi **(3).** *Se fac aici toate pregătirile spre a le face zăbovirea lor mai plăcută pe cât se va putea.* CR (1836), 134[1]/4. *Dan, în vremea zăbovirei sale în Ungaria, n-a lăsat nimic neîntrebuințat.* T. AARON, I. I, 77/26. *Această zăbovire este explicabilă într-o anumită perioadă prin faptul că poate se regăseşte cu bucurie ca pe o ființă nouă.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 4/1, cf. DL, DM. DEX.

– PL.: *zăboviri.* – Şi: (învechit) **zăbăvíre** s. f. LB, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W.

– V. **zăbovi.**

ZĂBOVÍT, -Ă adj. (Învechit şi regional) Amânat; întârziat. Cf. zăbovi **(1).** Cf. PONTBIRANT, D. *La 1811 ..., ieşea şi ediția mult timp zăbovită din Buda.* IORGA, L. II, 328, cf. DL, DM, DEX, NOVACOVICIU, C. B. 24. ✧ (Adverbial) *Craiul leşăsc vine zăbovit, cu nădejde de puțin lucru* (a. 1693). FN 10. [Mândro] *nu mă ținea zăbovit, Ca pe un cal legat la birt.* HODOŞ, P. P. 98. ✦ (Regional; în sintagma) *Roi zăbovit* = roi rămas în stup după prima roire (Răcăşdia – Oravița). Cf. CHEST. VI 136/21.

– Pl.: *zăboviți, -te.* – Şi: **zăbăvít, -ă** adj. PONTRBRIANT, D.

– V. **zăbovi.**

ZĂBOVITÓR, -OÁRE adj. (În dicționare) Zăbavnic. Cf. POLIZU, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DEX. ✧ (Substantivat) Cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, RESMERIȚĂ, D.

– Pl.: *zăbovitori, -oare.* – Și: (învechit) **zăbăvitór, -oáre** adj. LB, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W.

– **Zăbovi** + suf. *-tor.*

ZĂBÓVNIC, -Ă adj. v. **zăbavnic.**

ZĂBRÁC, -Ă adj. v. **zabrac.**

ZĂBRÁN s. n. **1.** (Ban.) Pădurice rară; dumbravă. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., GĂMULESCU, E. S. 202, H XVIII 137, 294, 301, GR. BĂN., com. din ORAVIȚA, CHEST. IV 104/20.

2. (Ban.) Gard. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 217. *Am făcut un zăbran nou.* id. ib.

3. (Prin estul Ban. și prin sud-estul Transilv.) Insulă. Cf. SCRIBAN, D., VICIU, GL.

– Pl.: *zăbrane.* – Și: (regional) **zabrán** s. n. SCRIBAN, D., GĂMULESCU, E. S. 202, H XVIII 301, VICIU, GL.

– Din ser. **zabran.**

ZĂBRÁNIC s. n. Țesătură subțire, ușor încrețită, din fire de mătase, de borangic sau de lână, mai ales de culoare închisă; văl făcut dintr-o asemenea țesătură. *4 ii, 2 cămăși, ..., 5 ștergare, ... 2 zăbranice* (a. 1760). IORGA, S. D. X, 224. *Văzui un zăbranic ... foarte supțire și frumos.* MINEIUL (1776), 138[rl]/12. *1 zăbranic negru, cu fluturi* (a. 1812). IORGA, S. D. VII, 356. *Un zăbranic foarte ușor acopere sânul ei.* HELIADE, L. B. I, 235/26. *Făcu un strat nuou și-l acoperi îndată cu un zăbranic (tifon).* FACTOR, M. 20/11, cf. POLIZU, PONTBIANT, D., CIHAC, II, 26, LM. *Baiadere îmbrăcate ... cu ii de borangic și de zăbranic bogat țesute.* ODOBESCU, S. I, 292. *Fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu ... cu care era învăluită.* CARAGIALE, O. II, 251. *Pe sofa se rostogolea o femeie ... îmbrăcată în zăbranic ușor și străveziu.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Se închegă ... ca pânza de zăbranic, străvezie și totuși destul de deasă.* REBREANU, P. S. 317, cf. CADE. *Cu zăbranic de borangic ..., Frusine pișca inima tuturor bărbaților.* GALACTION, O. A. II, 80. *Ochii lui întunecați au zărit pe Zebila ... prin zăbranicu-i fumuriu.* SADOVEANU, O. XVI, 179, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, H II 118, IV 119, XI 390, XII 578. *M-a trimes doamna de jos La cea de sus, Să-mi spele un zăbranic În apă rece* (Ceara). GOROVEI, C. 68. ✧ Fig. *Nici o poezie nu-mi place ca poezia latină, luminoasă, ... fără zăbranicul misticismului.* MACEDONSKI, O. IV, 72. *Ninsoarea întinde zăbranic alb între noi și părinți.* ADAM, R. 175. *Soarele își acoperise fața cu un zăbranic de aburi.* HOGAȘ, DR. I, 270. *O văd și acum în zăbranicul pocăinței.* LOVINESCU, C. VII, 92. *Asfințea soarele după un zăbranic roșu de fum și pulberi.* SADOVEANU, O. XIX, 199. *Luminile cerului s-au cernit cu zăbranic de sânge.* ARGHEZI, S. VIII, 17. *Au secat toate răsunetele și s-au stins visele. Ce grele zăbranice au căzut peste lună?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 6/1. ✦ Spec. Văl de doliu; pânză neagră care se pune la casa unui mort sau la ușa bisericii când mortul este depus acolo. *A nu se îmbrăca cu haine nouă de jale și de a întrebuința numai zăbranic și panglici negre.* CR (1836), 50[1]/37, cf. POLIZU. *Oștirea ... cu steagurile în zăbranic negru.* GHICA, S. 654. *Zări o femeie zăcând înfășurată într-o lungă maramă de zăbranic negru.* ODOBESCU, S. I, 112, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *La șase case, zăbranicul negru flutura în poartă.* ARDELEANU, V. P. 133, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *O clădire mare ... mi-a atras privirea prin zăbranicul lung.* LOVINESCU, C. VIII, 141. *Vedea mortul ... în coșciugul alb, acoperit cu zăbranicul aspru.* REBREANU, N. 52. *Roxana, de-abia vizibilă sub zăbranic, stătea lângă sicriu.* GALACTION, O. A. I, 246, cf. SCRIBAN, D. *A intrat în bucătărie, neras și cu un zăbranic la căciulă.* ARGHEZI, S. VIII, 237, cf. DL. *Parcă mi-ar fi fluturat cineva un zăbranic negru înaintea ochilor.* PREDA, I. 251, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Ca termen de comparație) *Cui nu i-ar fi plăcut acea seară de vară, întinsă ca un zăbranic fumuriu peste toată aria nemărginită a câmpiilor?* DELAVRANCEA, T. 259. *Puterea nopții se așază Ca un zăbranic pe pământ.* VLAHUȚĂ, O. A. 30. *Sara vine, întunericul se lasă ca un zăbranic negru.* SADOVEANU, O. VII, 334. *Și astfel se ivesc, în lungul Oltului, marile tragedii, a căror dureroasă amintire plutește o viață întreagă deasupra oamenilor, ca un zăbranic de doliu.* BOGZA, C. O. 197. ✧ Fig. *Al nopții zăbranic înnegrit Pe ceruri se destinde.* MACEDONSKI, O. I, 265. *Umbrele nopții, ca pânze de doliu în preajmă pe dealuri, zăbranicu-și lasă.* SĂM. IV, 385. *Pe urmă, noaptea pune zăbranice la geam, De parcă-i câte-o moarte în fiecare casă.* LESNEA, I. 123. *Zările erau închise de pretutindeni în zăbranic.* SADOVEANU, O. VII, 80. *Sunetul lugubru al sirenei care le vestește, fluturând ... zăbranicul morții.* BOGZA, V. J. 180. *Apoi somnul ... a aruncat din nou asupră-i zăbranicul lui negru, ca pe o plasă.* VINEA, L. II, 74. *Peste toată zarea s-a întins Un zăbranic nesfârșit de doliu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 130, 4/3. ✦ Spec. (Regional) Văl de mireasă. *Deodată intră vornicelul, jucând hobotul (zăbranic, savon, ... învelitoare).* SEVASTOS, N. 268.

– Pl.: *zăbranice.* – Și: (rar) **zăbrávnic** s. n. BARCIANU, ALEXI, W.

– Din bg. **забрадник.**

ZĂBRÁVNIC s. n. v. **zăbranic.**

ZĂBRĂLÚICĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui z ă b l a i c ă; (regional) zăblăicuță (Zărand – Arad). *Io am fost mică zăbrăluică, Focu-n față mi-a sărit Și fața mi-a rumenit!* VICIU, COL. 132, cf. SFC VI, 99.

– Pl.: *zăbrăluici.*

– De la **zăblaică.**

ZĂBRĂNÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Ban.; complementul indică păduri) A rări **(1).** L. COSTIN, GR. BĂN. II, 210, cf. GĂMULESCU, E. S. 202.

– Prez. ind.: *zăbrănesc.*

– De la **zăbran.**

ZĂBRĂNÍT, -Ă adj. (Rar) Care este acoperit, învăluit în zăbranic **(1).** (F i g.) *Pe fruntea-i naltă, brăzda-*

tă de cute, în colțul gurii, în scânteierea privirii nu se putea ceti nimic alt, decât, poate, stăpânirea de sine și râvna de pradă. Totul la el era zăbrănit. CONV. LIT. XLV, 608.

– Pl.: *zăbrăniți, -te.*

– V. **zăbranic.**

ZĂBRÉA[1] s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Fiecare dintre vergelele metalice care se așază (paralel) la oarecare distanță între ele, orizontal, vertical sau oblic în tocul (sau în fața) ferestrelor, vitrinelor, ușilor etc., alcătuind, în totalitate, un ansamblu fix sau semimobil și care servește ca măsură de siguranță, de apărare sau ca motiv arhitectonic; gratie, (regional) roștei **(1).** [Pătru Vodă] *cartea a slobozit-o pe zăbrele*[le] *cetății, pe ferestre* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 173/16. *Pe copiii tufigii I-au luat la cafigii ... Ca să-i cinstiască Cu ciubuci, cu cafele Ca să nu ste pe la zăbrele* (a. 1777). GCR II, 115/34, cf. LB. *Pântre zăbrele luceşte fulgerul.* HELIADE, L. B. I, 72/11. *Se pusese într-o despărțire a temniței ... în care aerul petrecea printr-o ferăstruie strimtă cu zăbrele de fier.* CR (1833), 190[2]/30. *Vezi cu ce iscusință stau împleticite ipomeile (rochița-rândunelei) de zăbrelele acestei ferestre?* NEGRUZZI, S. I, 322, cf. POLIZU. *Prin dese, prin negre zăbrele de fier, O rază pierdută îmi spune ființa Ceresculuí soare.* ALEXANDRESCU, A. 39, cf. PONTBRIANT, D. [Linda Raia] *vine-n chioşc ..., priveşte prin zăbrele.* ALECSANDRI, P. III, 77, cf. LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *În temniți, prin zăbrele, Străbate raza-ndepărtatei stele.* CERNA, P. 67, cf. TDRG. *La gratia unei odăi ..., un țigan lăieț scoate capul prin zăbrele.* PETICĂ, O. 217, cf. RESMERIȚĂ, D. *Pe dinafară, fereastra este apărată des de o zăbreală făcută din bețe de lemn.* VUIA, Ț. H. 110, cf. CADE. *Rama ferestrei ... cu zăbrele strâmbe și vechi de fier forjat.* MINULESCU, VERS. 220. *Din ferestrele cu zăbrele dese ..., coconii și argățimea împuşcară în tătari.* GALACTION, O. A. II, 38. *Pe fereastra cu zăbrele, lumina lunii intră ca un fum.* SADOVEANU, O. VII, 28, cf. SCRIBAN, D. *Rămâi ... Coco, în colivia ta cu zăbrele.* ARGHEZI, C. I. 131. *Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier.* CAMIL PETRESCU, O. I, 147. *Se uita ... la ferestrele cu zăbrele baroce ale fațadei.* VINEA, L. I, 167. *Cristina privea umbra zăbrelelor de pe zid.* DEMETRIUS, A. 150. cf. DL, DM. *Puiul de vultur ... lovea cu ciocul zăbrelele coliviei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 17/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Floricică din zebrea Răsărită-n calea mea!* ALECSANDRI, P. P. 106. *Baba cruce că-şi făcea, La zăbrele se ducea, De temniță se lipea.* TEODORESCU, P. P. 532. [Lupul și ursul] *mațele le puseră-nşirate între zăbrelele ferestrii.* FUNDESCU, L. P. 106. *Să mă pui ... La zăbrele de fereastră Să mă vezi cu drag din casă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 108. *La căsuța mititică, ... Ferestrele Cu zăbrele.* BALADE, II, 113. *La temniță se ducea, Pe zăbrele se urca.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 429. ✧ (Ca termen de comparație) *Şuvițele îi căddeau ca nişte zăbrele peste pleoapele zugrăvite cu ivoriu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 16/2. ✧ Fig. *Şi încă, aceşti sfinți, iubitori de cinstea lui Dumnezeu, zăbreala blagocestiei, ... biruiră înşelăciunile* (a. 1652). BV I, 194. *Şi pentru lună – alcătuind zăbrele Au toată iarna încolțiri febrile.* CĂLINESCU, O. II, 193. *Aripa mea se izbeşte mereu de zăbrelele nemărginirii.* LABIŞ, P. 331. *Pe cline tot mai rotunde, Țipătul zării pătrunde, Când de sub strâmbe zăbrele Crângul îi pune perdele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 3/3. *Să măsoară pământu ... Peste munții cei înalți, Cu zăbrele răzâmați.* BÎRLEA, L. P. M. I, 165. ✧ Expr. (Regional) **A ține** (pe cineva) **în zăbrea** = a asigura (cuiva) un trai bun. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD, CHEST. VIII 54/27. ✦ (Învechit și popular) Fereastră (cu gratii). *Şi şedea lângă o zăbleală.* COD. VOR.[2]8[v]/2, cf. DR. II, 780, CADE, ROSETTI, L. R. VI, 258, SCRIBAN, D. *Împăratul ... a zărit, la o zăbrea, o femeie prea frumoasă.* SADOVEANU, D. P. 38, cf. SCL 1960, 604. *Deschidea o zăbrea sau zăvora o uşă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 396. *Nepoata sultanului ... iată că-l zărea Din sarai, de la zebrea Şi din gură-aşa grăia.* ALECSANDRI, P. P. 106. *Mă uitai într-o zăbrea, Văzui și pe puica mea.* MARIAN, SA. 12. *În zăbreaua mică Şi mai frumuşică, Cine că-mi şedea?* F (1889), 162. *Pe perete am tras, mamă, Pe zăbrea m-am uitat, mamă.* PĂSCULESCU, L. P. 54, cf. BÎRLEA, L. P. M. I, 117, BALADE, II, 183. ✦ P. ext. Închisoare. *Pare că vin din istorii Pălălăi dănțuind pe castele ... Peste cei ce-au trimis numai plumb în piept proletar, Numai plumb peste visuri, numai nopți și zăbrele.* BRAD, O. 12. ✧ Expr. **(A închide, a zvârli, a se afla** etc.) **după zăbrele** sau **în dosul zăbrelelor** = (a sta) la închisoare. *Când l-au închis după zăbrele Şi paznicii l-au petrecut, L-au despuiat de toate cele.* GOGA, POEZII, 211. *Displăcându-mi captivitatea chiar și la animale, nevrând să-mi amintesc de gratii ..., îmi refuz să mă aflu ... în dosul zăbrelelor.* CONTEMP. 1969, nr. 1 181, 2/7. *Nebunul regelui eram! Şi rob zvârlit după zăbrele, Cu suliți paznice la geam.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 11/3. ✦ (Rar) Colivie. [Ciorile] *au rămas să vămuiască ..., după socotința lor, Soarta zburătoarelor ... Şi să-nchidă-ntre zăbrele Împletite din nuiele Călătoarele rebele.* MINULESCU, VERS. 312. ✦ (Învechit) Plasă[1] **(I 1).** *Pasvandoglu au gătit un armăsar ..., învăluindu-l cu zabrea de ibrişin peste tot.* DIONISIE, C. 191. ✦ (Regional) „Ață de sucit" CIUPALĂ, T. 239.

2. Fiecare dintre barele de fier, de lemn etc. sau dintre șipcile unui gard sau ale unui grilaj; leaț, ostreț **(1),** ștachetă **(2),** ulucă. Cf. LB. *Aceste coloane sunt oase lungi ... ce alcătuiesc un fel de zăbrele.* KRETZULESCU, A. 62/9, cf. POLIZU. *Vânătoarea de cerbi și de lei se petrecu în păduri îngrădite cu zăbrele.* ODOBESCU, S. III, cf. DDRF, BARCIANU. *Mormântul lui Comănesteanu era înconjurat cu zăbrele de fier.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 52, cf. ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., SEVERIN, S. 147. *Începu să fluiere, să numere zăbrelele de pe la uluci.* ARDELEANU, D. 36. *De la poartă, printre zăbrelele grilajului, poți citi.* BASSARABESCU, V. 118, cf. CADE. *Băiatul a întins mâna printre zăbrele.* CAZIMIR, GR. 52. *Dărâmând zidul și înlocuindu-l cu un grilaj de fier, cu vârfurile zăbrelelor ascuțite.* C. PETRESCU, R. DR. 94, cf. SCRIBAN, D. *Copiii stau ..., fiecare, în patul lui alb, împrejmuit cu zăbrele.* ARGHEZI, S. VII, 35. *Se vedea oprindu-se în fața unei portițe oloage cu zăbrele roşii.* CĂLINESCU, O. I, 17. *Nu departe ..., era o poartă înaltă*

de zăbrele. CAMIL PETRESCU, O. III, 236. [Ofițeriil *trecură la caii legați dinapoi de zăbrelele gardului.* PAS. Z. III, 53, cf. DL, DM. *Se vedea gârliciul ... pivniții cu portițele-i de zăbrele.* SCLF 1958, nr. 3–4, 357, cf. M. D. ENC., DEX. [Oprişan] *în curte au intrat, De zăbrea au aninat Un cârlig de împărat, Cu pietre scumpe lucrat.* ALECSANDRI, P. P. 203. *Frunzuliță trei smicele ... Leagă calul de zăbrele, Intră-n casă, nu te teme.* TEODORESCU, P. P. 321, cf. SEVASTOS, C. 23, VASILIU, C. 103, PĂSCULESCU, L. P. 19, ALR II/I H 268, FOLC. OLT. – MUNT. II, 522. *Ionică Făt-Frumos .... Leagă calu de zăbrele Ş-i dă fân cu floricele.* FOLC. MOLD. II, 21.

3. Fiecare dintre barele unei grinzi formate dintr-o rețea de bare îmbinate la capete. Cf. LTR[2]. *Totalitatea zăbrelelor unei grinzi cu zăbrele formează un sistem de zăbrele.* ib. VIII, 686, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

4. (Învechit) Meterez **(2).** *Pătru Vodă o au slobozit-o pre o zăbrea din cetate de sus şi au căzut jos.* URECHE, L. 148. [Pizmaşii] *să nu mai îmble să leşuiască, pre supt zebriale să căpuiască.* DOSOFTEI, PS. 180/10. *Cătră mine chiamă de la Sür: Păziți zăbrele.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Iustinian ... i-au tot spânzurat pe zabrealele cetății.* CANTEMIR, HR. 341, cf. CADE.

5. (Regional) Deschidere în peretele şurii care comunică cu grajdul şi prin care se dă mâncare vitelor. *Tata ... a deschis zăbreaua, a dat ceva la vite.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 94, cf. CHEST. II, 422/399.

6. (Regional) Grătar din piatră sau din fier care se pune pe vatră sub lemnele care ard. (Jupa – Caransebeş). Cf. CHEST. II 336/7.

– Pl.: *zăbrele.* – Şi: **zebreá,** (învechit şi popular) **zăbreálă, zăbriálă,** (învechit) **zăbleálă, zabreá,** (regional) **zăbreáuă** s. f.

– Din slavon. **забрало.**

ZĂBREÁ[2] s. f. v. **zăbală.**

ZĂBREÁLĂ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZĂBREÁUĂ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZĂBRELÁR s. m. (În dicționarele din trecut) Persoană care făcea sau vindea zăbrele **(1, 2).** Cf. PONTBRIANT, D., LM.

– Pl.: *zăbrelari.*

– **Zăbreli** + suf. *-ar.*

ZĂBRELÁT, -Ă, adj. v. **zăbrelit.**

ZĂBRÉLE s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZĂBRELÍ vb. IV. Tranz. A pune zăbrele[1] **(1).** Cf. IORDAN, L. R. A. 239, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Prin ferestruicile de mansardă ale podului – zăbrelite de ploaie pe dinafară ... – lumina intră ca un val.* TEODOREANU, M. I, 282. *Încet-încet, cerul roş al asfințitului, zăbrelit de vârfurile codrilor, se întunecă.* SADOVEANU, O. I, 50. *Prin neguri zăbrelite de lumină Bat clopote, blajine, în surdină.* PILLAT, P. 50. *La casa amintirii cu-obloane şi pridvor, Păianjeni zăbreliră şi poartă, şi zăvor.* id. ib. 88. *Era o poartă veche ..., se răsucea jalnic în afară, zăbrelind trotuarul cu umbre ciudate.* GALAN, B. I, 23. *Şi, tandrul de mine, Am amurgit, Norii m-au împânzit, Ploaia m-a zăbrelit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 94, 3/2.

– Prez. ind.: *zăbrelesc.*

– Din **zăbrele.**

ZĂBRELÍT, -Ă adj. (Despre ferestre, uşi etc.) Care are zăbrele[1] **(1);** închis cu zăbrele[1]. *L-au închis într-o colivie zăbrelită.* CARAGIALE, O. II, 273. *Eu am văzut viața prin geamurile zăbrelite.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 210, cf. CADE. *Înțelepții din divan asistă la reprezentații dintr-o cuşcă de aur zăbrelită.* LOVINESCU, C. VIII, 147. *În spatele prăvăliilor erau ... ganguri cu porți zăbrelite.* GALACTION, O. A. I, 156. *Ne despărțeam de centru ..., rătăcindu-ne ... printre prăvăliile zăbrelite, joase.* BRĂESCU, A. 213. *Crâşmă cu zid adânc, ferestre zăbrelite, pereți afumați.* TEODOREANU, M. U. 64. *Coborî trepte de piatră ..., între uşi de stejar cu ferestruici zăbrelite.* SADOVEANU. O. XI, 83. *Deasupra solului ..., vegheau, din adânc, geamurile zăbrelite ale subsolului.* MIHĂESCU, D. A. 27. *Apărea, în ferestruica zăbrelită a uşii, un cap de soldat.* STANCU, R. A. II, 422. *Inimile lor au cântat ... în celulele zăbrelite ale închisorii.* V. ROM. martie 1954, 156. *La ferestrele zăbrelite se legănau ... chipurile portocalii şi mate ale tufelor de flori târzii.* VINEA, L. I, 50, cf. DL, DM. *Se înserează prin fereastra zăbrelită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 19/1, cf. DEX. *La mândruța sprâncenată, Cu căsuța zăbrelată, Cu uşița descuiată, Să mi-o văd cum stă culcată.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zăbreliți, -te.* – Şi: (rar) **zebrelít, -ă,** (regional) **zăbrelát, -ă** adj.

– V. **zăbreli.**

ZĂBRÉLNIC s. n. (Prin Bucov.) Prosop cusut cu flori din lână. Cf. DDRF. ŞEZ. II, 44.

– Pl.: *zăbrelnice.* – Şi: **zabrélnic** s. n. DDRF.

– De la **zăbranic.**

ZĂBRELÚICĂ s. f. (Regional) Zăbreluță **(1).** Cf. SFC VI, 101. *Roagă-t'e, mai roagă, D'e noo zâdari Țâie să-ț zâd'eascâ Şî țâie să-ț lasă Noo zăvreluişi.* DENSUŞIANU, Ț, H. 97. *O plecat on om mare Cu o săcure mare Într-o pădure mare, Cu nouă fereşti, ... Cu nouă zăbrele, Cu nouă zăbreluici, Cu nouă uşi.* COM. SAT. IV, 76, cf. GR. S. VI, 154.

– Pl.: *zăbreluici.*

– **Zăbrele** (pl. lui *zăbrea[1]*) + suf. *-uică.*

ZĂBRELÚȚĂ s. f. **1.** (Prin Transilv.) Diminutiv al lui zăbrea[1] **(1);** (regional) zăbreluică, zăbruică. Cf. LM.

2. Fiecare dintre bucățile scurte care servesc la solidarizarea pieselor principale, longitudinale ale unei bare compuse. Cf. LTR[2]. *Deoarece zăbrelușele sunt elemente solicitate puțin, se admite să fie alcătuite nesimetric.* ib.

– Pl.: *zăbreluțe.* – Şi: (regional) **zăvrelúță** s. f.

– **Zăbrele** (pl. lui *zăbrea[1]*) + suf. *-uță.*

ZĂBRIÁLĂ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZĂBRÍLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂBROÁIE s. f. (Prin Ban.) **1.** Plasă de pescuit. Cf. CADE, VICIU, GL., com. din TIMIŞOARA, L. COSTIN, GR. BĂN., 217, ALR I 1 734/35, 49, 77, ALR SN III h 741, ALRM SN II h 559, LEXIC REG. II, 38.

2. Plasă în care se prind prepeliţe[1] (Comloşu Mare – Jimbolia). LEXIC REG. II, 43.

3. (Regional) Targă dintr-o reţea de sârmă fixată pe două bare de lemn, cu care este transportată pleava de la batoză la locul unde va fi adunată grămadă; (regional) trailă (Chizătău – Lugoj). ALR II/76.

– Pl.: **(1)** *zăbroaie* şi **(2)** *zăbroi.* – Şi: **zăbrói** (LEXIC REG. II, 38), **zabrói** (VICIU, GL.) s. n.

– **Zăbrea**[1] + suf. *-oaie.*

ZĂBRÓI s. n. v. **zăbroaie.**

ZABRÚICĂ s. f. (Prin vestul Transil.) Zăbreluţă **(1).** Cf. TDRG, SFC VI, 101. *În grădina soarelui, Joacă-un june calul bun ..., Nime-n lume nu-l vedea, Făr'o dalbă-mpărătească Pe-o jebruică din fereastră.* VICIU, COL. 121. *Ea la noi s-o cugetat, Pe zâbruică s-o uitat Şi ochii i-o străgintat.* FRÂNCU – CANDREA, M. 197.

– Pl.: *zăbruici.* – Şi: **zâbrúică, jebrúică** s. f.

– **Zăbrea**[1] + suf. *-uică.*

ZĂBULÍCĂ s. f. (Regional) Haină scurtă şi necălduroasă (Piatra Neamţ). COMAN, GL.

– Pl.: *zăbulice.*

– Etimologia nesigură. Cf. z ă b u n[1].

ZĂBÚN[1] s. n. **1.** (Învechit) Haină (de obicei, lungă) fără mâneci, confecţionată din stofă scumpă, pe care o purtau, în trecut, boierii. *Un zăbun scurt.* (a. 1679). IORGA, S. D. V. 528. *I-am mai făcut un zăbun de atlaz albastru* (a. 1713). id. ib. VII, 9. *2 zaboane, 4 fote, 4 părechi ciubote* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 74. *Zăbun muieresc, negru, de bogaciu* (a. 1752). IORGA, S. D. XII, 63, cf. LB. *Peste zobonul de stofă aurită, purta un benişel de felendreş.* NEGRUZZI, S. I, 145, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 95, CIHAC, II, 581. *Zăbun de sandal de Veneţia, cu feţe.* ODOBESCU, S. I. 421. *Rochie de mătase, ... zăbun de mătase.* PITIŞ, ŞCH. 106, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Cum era îmbrăcat? Tot zăbunul de mătase, Cizmele de capră.* PĂSCULESCU, L. P. 270.

2. Anteriu lung şi larg purtat de preoţi şi de călugări. *Popei Ştefan celui bătrân i-a făgăduit un zăbun* (a. 1726). IORGA, S. D. XIV, 34. *Au cheltuit cu un zăbon lui Damaschin călugăr* (a. 1742). BUL. COM. IST. I, 225. *2 lei pe un zăbon unui preot de bisărică.* ib. 235. *Anteriu sau zeban.* HEM I 231. *Poartă plete, barbă lungă, rasă neagră şi zăbun* (a. 1875). ŞIO II$_1$, 380. *Anteriul preotului se mai numeşte şi zăbun.* MANOLESCU, I. 180, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. Haină groasă, de iarnă, confecţionată din lână sau din bumbac, de obicei lungă, cu sau fără mâneci, împodobită cu cusături şi care este purtată mai ales de ţărani. *Pe slujnice le îmbracă cu zăbunele lor cele bărbăteşti.* FILIMON, O. I, 409, cf. LM. *Are hinu pe el ... zăbun, iţari, glugă.* JIPESCU, O. 80. *Pulpanele zăbunului bănănăie în voia întâmplării.* DELAVRANCEA, S. 33. *Unele femei poartă un zăbun lung până peste genunchi.* MANOLESCU, I. 182, cf. CRĂINICEANU, IG. 164, BARCIANU. *Chiru se mustăci şi se foi în zăbun.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 178, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Mai făcură niţel alişveriş cu câte un brăcaciu, ... un zăbun, un funt de lumânări.* CHIRIŢESCU, GR. 190, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Un surugiu ţigan, îmbrăcat cu zăbun albastru.* SADOVEANU, Z. C. 181. *E gătit ... cămaşă de tort pe el, zăbun de dimie pe deasupra.* IOVESCU, N. 31, cf. SCRIBAN, D. *Ştia nişte prăvălii ... pânzării, abagerii cu zăbune.* CAMIL PETRESCU, O. II, 451. *Se înfăşoară în zăbun şi adoarme.* STANCU, D. 141. *Bunicul meu a fost haiduc, Purta şerpar pe sub zăbun.* V. ROM. mai 1954, 317, cf. LTR[2], DL, DM, DER. *Frig a fost la Podu-Nalt, Sânge însă curse cald, Că zăbun aveau, nu zale, Oamenii Măriei-sale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 15/1, cf. M. D. ENC., DEX, H I 86, 121, 171, 386, II 63, 89, 147, 208, 214, 255, 262, IV 158, VII 171, 359, 507, X 112, XI 179, 429, XII 8, 118, 220, XIV 66, 107, 187, 399. *Şi-ncă mă mai poartă Cu zăbune ... de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 79. *Dar, de când m-am măritat, Bate vântu-n zăbun lat Şi port frică de bărbat.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 177. [Nevestele] *La târg au plecat ..., să târguiască Fir şi ibrişin Să-şi coase zăbun.* BIBICESCU, P. P. 385. *Ia bumbac netors (vată) din zăbunul bărbatului sau al amantului.* MAT. FOLK. 668, cf. RĂDULESCU-CODIN. *Dară cel turc cam bătrân, Cu scurteică, cu zăbun, Împletea o sfoară de mătasă.* PĂSCULESCU, L. P. 260, cf. COMAN, GL., CHEST. V, 24, 165, LEXIC REG. II, 79. *Înfăşoară, taică, mâna, Bag-o-n sân pe sub zăbun, Scoate-mi şarpele din sân.* BALADE, III, 183. *Şi ea ce mi-şi ţasă: Fir şi ibrişin, Borangic d-ăl bun, Lui Soare zăbun.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 81. *Acolo să târguiască ... Şi bumbac de cel mai bun, Să-i fie lui de zăbun.* FOLC. MOLD. II, 674. ✧ F i g. *Duc tei adânci miresme în zăbune.* VOICULESCU, POEZII, II, 23. *Îşi spală cerul de-ntuneric faţa Şi câmpu-mbracă înflorit zăbun.* BENIUC, S. 42. *Eu vă blestem ... Când peste nepăsarea gropii voastre Uitarea-şi va aşterne sur zăbun.* LABIŞ, P. I, 25. ✦ Vestă, jiletcă. Cf. KLEIN, D. 447. *Se găteşte cu cioareci noi, cămaşă nouă, peste cămaşă cu zăbun şi laibăr.* MOLDOVAN, Ţ. N. 244, cf. CRĂINICEANU, IG. 164, ZEITSCHRIFT, XIX, 417. *Ostaşii ... rămăseseră mai toţi cu hainele lor de vară, zăbun, şalvari şi iminei.* GALACTION, O. A. I, 274, cf. PRIBEAGUL, PR. 58, H II 290, ARH. FOLK. VII, 122.

4. (Prin Bucov.; în forma *zobon)* „Cârpă din stofă de proastă calitate" LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zăbune* şi (regional) *zăbunuri.* – Şi: (învechit şi regional) **zăbón, zabún** (KLEIN, D. 447, H I 386, VII 171), **zebán, zobón, zabón,** (regional) **zăpún** (H XI 179), **zăvún** (ARH. FOLK. VII, 122), **zebón** (H II 262), **zobún** (ib. VII 171, X 122), **zubán** (COMAN, GL.), **zubău** (LEXIC REG. II, 79; pl. *zubane* ib.), **zubón** (CABA, SĂL. 102) s. n.

– Din bg. **забун.**

ZĂBÚN[2]**, -Ă** adj. (Prin Ban.) Zăpăcit **(1).** Com. din TIMIŞOARA.

– Pl.: *zăbuni, -e.*

– Postverbal de la **zăbuni.**

ZĂBUNÁR s. m. Persoană care confecționează sau vinde zăbune[1] **(1–3).** *Rufetul zăbunarilor pământeni din Bucuresci* (a. 1785). ȘIO II$_1$, 380. *Zăbunarii au a face numai cu haine de bumbac* (a. 1793). id. ib., cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, TDRG. *Petreceau cu lăutari vreo 10 negustori ... cârciumari, cojocari și zăbunari.* GALACTION, O. A. II. 153, cf. SCRIBAN, D. *Te sfătuiesc să intri la un cizmar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic.* STANCU, D. 330, cf. DL, DM, DEX.

– Pl: *zăbunari.*

– **Zăbun** + suf. *-ar.*

ZĂBUNÁȘ s. n. Diminutiv al lui z ă b u n[1]; zăbunel.

1. Cf. z ă b u n[1] **(1).** Cf. DDRF, CADE, DL, DM, DEX.

2. Cf. z ă b u n[1] **(2).** Cf. ȘIO II$_1$, 380, CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. Cf. z ă b u n[1] **(3).** Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Când iubeam un ciobănaș, Atunci purtam zobonaș, Zobonaș cu flori cusut.* SEVASTOS, C. 129. *Îmbracă ea dintr-o mie Zăbunaș de caftanie.* PĂSCULESCU, L. P. 283.

– Pl.: *zăbunașe.* – Și: (regional) **zobonáș** s. n.

– **Zăbun[1]** + suf. *-aș.*

ZĂBUNĂRÍE[1] s. f. Meseria zăbunarului. *Meșteșugul zăbunăriei* (a. 1785). ȘIO II$_1$, 380. *A prisosit și trebuința de lucru zăbunăriei* (a. 1800). id. ib., cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zăbunării.*

– **Zăbunar** + suf. *-ie.*

ZĂBUNĂRÍE[2] s. f. Atelierul sau prăvălia în care se fac sau se vând zăbune[1] **(1–3);** p. g e n e r. obiecte confecționate de zăbunar. *Să vândă marfă de zăbunărie, adică anterie și zăbune femeiești și copilărești* (a. 1785). ȘIO. II$_1$, 380. *Au deschis prăvălie de zăbunărie* (a. 1800). id. ib., cf. TDRG, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zăbunării.*

– **Zăbun[1]** + suf. *-ărie.*

ZĂBUNEÁLĂ s. f. (Învechit și regional) Zăpăceală **(1).** *Se aieptă la părete și, în stupidă zăbunează, se mira împregiur de sine.* FM (1844), 189^2/6, cf. GĂMULESCU, E. S. 202, ALR II/I MN 54, 4 167/36, 76.

– Pl.: *zăbuneli.*

– **Zăbuni** + suf. *-eală.*

ZĂBUNÉL s. n. Diminutiv al lui z ă b u n[1]; zăbunaș.

1. Cf. z ă b u n[1] **(1).** Cf. TDRG, DEX.

2. Cf. z ă b u n[1] **(2).** Cf. TDRG, DEX.

3. Cf. z ă b u n[1] **(3).** *Ginerile se-mbrăca cu ilic și peste el cu zăbunel, iar de era iarnă ..., mergea cu gheba.* PITIȘ, SCH. 109, cf. ȘIO II$_1$, 380, TDRG, DL, DM, DEX. *Cu piele, cu cojocele, Pe d-asupra zăbunele, Peste ele ipingele.* RĂDULESCU-CODIN, ap. ȘIO II$_1$, 380.

4. (Prin nordul Munt.; la pl.) „Flanele în cârlige, de purtat pe sub cămașă" RĂDULESCU-CODIN, L. 131. *Peste-a voastră dalbă piele, Îmbrăcați nouă zăbunele; Peste nouă zăbunele, Îmbrăcați nouă cămășele.* id. ib. 94.

– Pl.: *zăbunele.*

– **Zăbun[1]** + suf. *-el.*

ZĂBUNÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z., t r a n z. și r e f l. (Ban. și prin sudul T r a n s i l v.; și în expresia **a se zăbuni de cap)** A (se) zăpăci **(1).** *Beat pe jumătate și zăbunit de celea numai acum văzute și auzite, intră ... în cârciumă.* FM (1844), 174^2/20. *Cine să bănuiască ce nebunie mai plănuise ..., să-i cutremure pre toți și să-i zăbunească de cap.* BARBU, PRINC. 323, cf. L. ROM. 1966, 139, com. din TIMIȘOARA, com. BENIUC, com din FĂDIMAC – LUGOJ. *S-o zubunit de cap.* ALR I/I h 142/40, cf. ib. 135. ✦ T r a n z. (Complementul indică oameni) A cicăli. *Nu mă zăbuni.* CV 1951, nr. 5, 28.

2. T r a n z. și r e f l. (Învechit și regional) A (se) ameți. *Însă, după ce dânsul era zăbunit de încordarea nervelor sale și de tainica mea purtare, căzu în amețeală.* F. M. (1845), 106/^{1}/19, cf. GĂMULESCU, E. S. 202.

– Prez. ind.: *zăbunesc.* – Și: **zubuní** vb. IV, GĂMULESCU, E. S. 202, ALR I/I h 142/40.

– Din scr. **zabuniti(se).**

ZĂBUNÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) Zăpăcit **(1).** Cf. z ă b u n i **(1).** Cf. PRIBEAGUL, P. R. 58, GĂMULESCU, E. S. 205, ALR I/I h 134, ib. h 135/49, ALRM I/I h 193/49, ALR II/I h 108, ALR SN V h 1 241, LEXIC REG. II, 38. ✧ (Adverbial) *Vorbește zubunit.* ALR II/I h 108/36.

– Pl.: *zăbuniți, -te.* – Și: **zubunít, -ă** adj. GĂMULESCU, E. S. 205, ALR I/I h 134/40.

– V. **zăbuni.**

ZĂBUȘEÁLĂ s. f. v. **zăpușeală.**

ZĂBUȘÍT, -Ă adj. v. **zăpușit.**

ZĂBZÉC, -EÁCĂ adj. v. **zevzec.**

ZĂCÁRE s. f. (Învechit și popular) Zăcere **(2).** *Troil s-au războlit cu grea zăcare spre moarte.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 120^v/11. *Pentru o diată ce au făcut nepotul meu ... la o dzăcare a mea, care eu n-am știut nimic* (a. 1692). IORGA, S. D. XI, 280. *Cuvântul mângâios la întristare iaste ca numele doftorului la zăcare.* CANTEMIR, I. I. II, 87. *Poate veni răpciuga adese la cai din zăcare de buba mânzului.* CUPARENCU, V. 22, cf. CIHAC, I, 322, DDRF, BARCIANU. *Turnătură vine din blestem, bube, zăcare, troahnă.* N. LEON. MED. 150, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, ZANNE, P. II, 533. ✧ E x p r. **A cădea** (ori **a pune) în** (sau **la) zăcare** = a se îmbolnăvi greu. *Tămăduit-au și o femeie căzută ... în zăcare cumplită.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 116^v/20. *A doua zi, au căzut în zăcare de boală, din care ... au și murit.* N. COSTIN, LET. II, 84/25. *Aș fi făcut parte, ... di n-aș fi căzut la zăcare* (a. 1809). ȘTEFANELLI, D. C. 344. *Împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând în zăcare, a scris carte frățâne-său.* CREANGĂ, P. 184. *Persoana ... îndată cade la zacare, îndată se bolnăvește.* F. (1883), 42. *Și, din drum, scârba mă-ntoarce, Și mă duc la oftare, Și mă pune la zăcare.* BELDICEANU, P. 110, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, DL, DM, DEX. *Cân a ci sî cad la o dzacari, cini sî mă cati?* ȘEZ. V, 175. *Rupt ... de mulțimea anilor împliniți, moșneagul a căzut la zăcare și slăbea văzând cu ochii.* MERA, L. B. 75. ✧ (Cu schim-

barea construcției) *Tată-meu, de jeale mare ... A căzut la grea zăcare.* TEODORESCU, P. P. 117. *Peste puțin timp, au căzut maică-sa iarăși la zăcare și s-au făcut bolnavă.* SBIERA, P. 29. ✦ (Învechit; despre apă) Stagnare **(1).** *Nimică nu-i este atâta de primejdios decât zăcarea apei pe lan.* I. IONESCU, C. 193, cf. CIHAC, I, 322, TDRG.

– Pl.: *zăcări.* – Și: (învechit) **zacáre** s. f.

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-are.*

ZĂCÁȘ, -Ă adj. (Popular) **1.** (Despre oameni) Zăcător **(1).** Cf. STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 322, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 282, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Acum, zăcaș pe piatră, nerăcorit de-o boare, Aștept să mă sloboadă trimisu-ți la osândă.* VOICULESCU, POEZII, I, 127, cf. DL, DM. *Mereu flămând, și puhav de-atâta trândăvie, Mereu scrârbit de sine și pururea zăcaș, Coconul lor doar noaptea ... Își lunecă pe frunte surâsul lui de caș.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 11/2, cf. DEX, ȘEZ. V, 175, PAMFILE, C. 55 ✧ (Substantivat) *Când mă-i vidé la căpătâiul zăcașului, să nu ti apuci să-l tămădui, c-acila moare.* ȘEZ. XXIII, 54. ✦ (Învechit; despre copaci) Doborât. *Acolo unde este lemn zacaș, să hotărască, după numărul podarilor săi, nescaiva părți de pădure de această trebuință.* COD. SILV. 8.

2. Fig. (Despre oameni) Răutăcios; invidios; răzbunător. *Tată-său, moșu-său, ... toți ciocoi zăcași și răi, slugi plecate a tuturor puternicilor.* GHICA, S. 90, cf. CIHAC, I, 322. *Cânlic mai era și om zăcaș, care vrea să ții la oamenii la care ține și el.* SLAVICI, N. I. 281. *Acest om era pizmătareț și zăcaș la inimă.* ISPIRESCU, L. 105. *Grija lui cea mare era ca să nu crează acel împărat că el este zăcaș și se îndărătnicește a-i trimite vreun fiu.* F. (1887), 313, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Brașoveanca zăcașă și fățarnică ...* [înveninase] *mai mult acel sânge.* M. I. CARAGIALE, C. 51. *Temut, zăcaș, colțos hărțuitor în ziaristică.* CIAUȘANU, R. SCUT. 43, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SCLF 1958, nr. 1, 35, DEX. ✧ (Substantivat, m.) *Zăcașul de Joe să făgădui că o să-i dea o cutie.* ISPIRESCU, U. 92. *Creștea carnea pe el de mulțumire, ...că freacă ridichea bicisnicului de zăcaș.* id. L. 108.

3. (Mold.; la pl.; în forma *zăcăși)* Nume ce se dădea în trecut soldaților străini care treceau prin țară și, fiind încartiruiți, nu aveau nici o activitate. Cf. RESMERIȚĂ, D.

– Pl.: *zăcași, -e.* – Și: (învechit) **zacáș, -ă** (STAMATI, D.), (regional) **zăcăș, -ă** (RESMERIȚĂ, D.), **zácăș, -ă** (CADE, PAMFILE, C. 55), **záciș, -ă** (ȘEZ. V, 175) adj.

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-aș.*

ZĂCĂÍ vb. IV. Intranz. (Prin sudul Transilv.) A zăcea **(1).** Com. din SĂLIȘTE – SIBIU. *Uite la el cum zăcăie lângă foc.* Com. din LOMAN – SEBEȘ.

– Prez. ind.: *zăcăiesc.*

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ăi.*

ZĂCĂLĂU s. n. (Regional) Zăcătoare, v. zăcător **(II 3).** Cf. SFC VI, 119, ALR SN II h 318/362, ALRM SN I h 210/362.

– Pl.: *zăcălaie.*

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ălău.*

ZĂCĂLÍ vb. IV. Intranz. (prin Transilv.) A zăcea **(2).** Cf. COMAN, GL. *De trí zile zăcălesc aici în casă, doară, doară mi-a trece boala.* MAT. DIALECT. I, 103.

– Prez. ind.: *zăcălesc.*

– **Zăcea** + suf. *-ăli.*

ZĂCĂMÂNT s. n. (Adesea cu determinări care arată felul) Acumulare naturală de substanțe minerale utile, cu forme și dimensiuni variate, care prezintă interes economic prin extragerea unuia sau a mai multor metale sau minerale. *Cunoaștem lucrările ... și studiile sale în chestiunea zăcămintelor petrolifere din România.* MURGOCI – LUDWIG, M. 295, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *O societate pe acții ... s-a apucat să exploateze zăcămintele ce conțin aur.* PĂCALĂ, M. R. 9, cf. RESMERIȚĂ, D. *Alexe urmărește... să vadă care este situația zăcămintelor de cărbuni.* ARDELEANU, V. P. 298, cf. GOLOGAN, C. R. 126, CADE. *Zăcămintele străbătute de galerii iau denumirea de mine.* IOANOVICI, TEHN. 17. *Inginerul* [cercetă] *semnele unor neatinse zăcăminte, despre care ... n-are cunoștință.* C. PETRESCU, R. DR. 35, cf. ENC. AGR. I, 141, SCRIBAN, D., CANTUNIARI, L. M. 171. *Materia primă va fi furnizată de zăcămintele de pirite cuprifere de la Altân Tepe.* LEG. EC. PL. 433. *Mai mulți dibuie cu sondele vâna de țiței, dar unul nimerește în plin zăcământul.* CĂLINESCU, C. O. 141. *S-a început scoaterea ... zăcămintelor carbonifere.* BOGZA, V. J. 183. *Azotul din acest zăcământ este... de origine atmosferică.* AGROTEHNICA, I. 177, cf. LTR[2], DL, DM. *Exploatarea zăcămintelor de cărbune pare a aduce o ușurare.* SCLF 1959, nr. 1–2, 63, cf. L. ROM. 1959, nr. 6, 85. *Formele zăcămintelor sunt variate și depind de condițiile de formare ale substanței minerale.* DER. *Studiul zăcămintelor de minereuri și exploatarea lor.* GEOLOGIA, 4. *Zăcămintele de turbă se cunosc ... în raionul Dorohoi.* ib. 34. *S-ar putea crede că dacii n-au mai exploatat zăcămintele aurifere.* H. DAICOVICIU, D. 152. *Toate uzinele, toate minele și toate zăcămintele de minereu ... erau în zona britanică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 30/3, cf. M. D. ENC. *Zambia își trage numele ... de la centura zăcămintelor de aramă.* SCÂNTEIA, 1975, nr. 10 319, cf. DEX. ✧ Fig. *Bunătatea din ochii blajinului bătrânel ... răscoli un zăcământ de remușcare.* C. PETRESCU O. P. I, 245. *Spune-i ce zăcăminte ne dorm sub dezastre.* VOICULESCU, POEZII, I. 218. *Au avut ca urmare ... punerea în valoare a zăcămintelor folclorice ale țării sale.* LL I, 16. *Dostoievski găsește bogate zăcăminte sufletești.* SCLF 1960, nr. 2, 379. *Câtă frumusețe poate omul să învețe dintr-un flutur, dintr-un nai ... dară câtă din femeie, zăcământ de aur greu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 30, 11/1. *Am înțeles ... esența superioară a inteligenței dumitale, hrănite cu zăcămintele unui lirism întunecat.* ib. 1970, nr. 84, 12/2.

– Pl.: *zăcăminte.*

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ământ.*

– **ZĂCĂNÍ** vb. IV. Tranz. (Regional) A lovi; a hurduca (Bonț – Gherla). COMAN, GL.

– Prez. ind.: *zăcănesc.*

– Cf. bocăni.

– **ZĂCĂREÁLĂ** s. f. (Prin nord-vestul Olt.) Zăcătoare, v. z ă c ă t o r **(II 3).** *La amiaz, când îi zăcăreala oilor, Ilie, ciobanu, se bagă-n ogaş şi se scaldă.* CV 1950, nr. 2, 31.
– Pl.: *zăcăreli.*
– **Zăcări** + suf. *-eală.*

ZĂCĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (În dicţionarele din trecut; despre oameni) **1.** Zăcaş **(1),** zăcător **(1).** Cf. POLIZU, CIHAC, I, 322.
2. F i g. Răutăcios; invidios; răzbunător. Cf. CIHAC, I, 322.
– Pl.: *zăcăreţi, -ţe.*
– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ăreţ.*

ZĂCĂRÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Prin Transilv.) A zăcea **(1).** *Mulţi din cei ce zăcăreau prin cafenele nu-i semănau lui Mărculeţ.* AGÂRBICEANU, L. T. 78, cf. SCRIBAN, D., DEX. ✦ (Regional; despre vite) A sta la zăcătoare (v. z ă c ă t o r **II 3);** (regional) a zăcători (Peştişani – Târgu-Jiu). Cf. ALR II 5668/836.
2. (Prin Transilv.) A zăcea **(2).** *Trei săptămâni am tot zăcut, apoi am zăcărit vreo zece zile.* MAT. DIALECT. I, 28.
– Prez. ind.: *zăcăresc.*
– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ări.*

ZĂCĂRÍŞTE s. f. (Învechit) Locul pe care zace cineva (mort). *Tu singur te-ai mântuit pre tine dintr-această tăietură ş-ai făcut ştirbă livadă de zăcărişte a ta.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 236^{v}/26, cf. TDRG, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zăcărişti.*
– **Zăcări** + suf. *-işte.*

ZĂCĂRÍT s. n. sg. (Regional) Zăcătoare, v. z ă c ă t o r **(II 3)** (Feneş – Alba-Iulia). Cf. ALRT II, 64. *Când* [oilor] *li-i cald, le punem la zăcărit.* ib.
– V. **zăcări.**

ZĂ̂CĂŞ, -Ă adj. v. **zăcaş.**

ZĂCĂŞEÁLĂ s. f. (Popular) **1.** Boală; inerţie. Cf. BARCIANU, ŞĂINEANU^{2}, RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX.
2. Răutate **(I 1);** invidie; răzbunare **(1).** *Sunt gata şi eu a te lua de soţie, mai cu seamă acum, că nu mi-a rămas la inimă nici o zăcăşeală.* ISPIRESCU, L. 283, cf. DDRF. *Ei mă roagă prea cucernic Să-ţi înduplec zăcăşala şi cu dânşii să te-mpac.* SĂM, I, 205, cf. BARCIANU. *Ţi-a dat acea povaţă să respingi un ajutor Care-ndrumă zăcăşeala spre trădare şi omor.* DAVILA, V. V. 145, cf. ŞĂINEANU^{2}, TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
– Pl.: *zăcăşeli.*
– **Zăcaş** + suf. *-eală.*

ZĂCĂŞÍE s. f. (Popular) **1.** Boală; inerţie. Cf. STAMATI, D., DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., DL, DM.
2. Răutate, invidie; răzbunare **(1).** *Sunt oameni... care se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adâncă zăcăşie care în veci le ţine mintea vegheată.* ODOBESCU, S. I, 118, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Mi-a turburat ani întregi şi proaspeţi cu o zăcăşie de prisos.* POPA, B. 169, cf. IORDAN, L. R. A. 178, DL, DM, SCLF 1958, nr. 3–4, 356, DEX.
– Pl.: *zăcăşii.*
– **Zăcaş** + suf. *-ie.*

ZĂCĂTÓR, -OARE adj., s. f. **I.** (În dicţionare) Adj. **1.** (Despre oameni) Care stă culcat, întins pe pat, pe pământ etc., fiind bolnav, fără putere din cauza oboselii, a lipsei de ocupaţie; p. e x t. leneş; (popular) zăcaş **(1),** (învechit) zăcăreţ **(1).** Cf. POLIZU, CIHAC, I, 322, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ (Substantivat) *Cu pilda amu mai aiavea şi mai curată învăţătură face şi leneşii şi zăcătorii rădică-i spre... ascultare.* CORESI, EV. 316.
2. (În dicţionare) Bolnav la pat. Cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Precum floarea zăcătoare Făr'de rouă pe pământ, Se veştejeşte sub soare.* CONACHI, P. 89.
3. (Învechit) Mort **(1);** îngropat (în mormânt). *Multe trupuri zăcătoare le rădică din mormânturi.* VARLAAM – IOASAF, 151^{v}/5. *Cât fu de greu ... depărtarea mortăciunilor zăcătoare în multe părţi ale oraşului.* FM (1844), 378^{1}/10. *Uliţa* [era] *ticsită de trupuri zăcătoare.* NEGRUZZI, S. II, 229. ✦ (Învechit, rar; despre seminţe) Acoperit cu pământ. *Că supt picioarele tuturor* [sământă] *zăcătoare iaste.* CORESI, EV. 357.
4. (Învechit, rar) Aflat, de multă vreme, într-o stare de relativă stagnare. *Din adâncile bulboane ieşind mâlul zăcător în faţa undelor fierbe.* POGOR, HENR. 76/11. ✧ (Învechit, rar; în sintagma) *Apă zăcătoare* = mlaştină; baltă. *Este de mare pagubă pentru el apa zăcătoare.* LITINSCHI, M. 78/18. *Ierburi înflorite... sunt de stricăciune precum şi apa zăcătoare cu miros greu.* id. ib. 134/15. ✦ (Rar) Ascuns. *Am intrat în lume ca într-un beci cu averi zăcătoare.* ARGHEZI, S. VI, 86.
II. S. f. **1.** Numele mai multor recipiente care au diverse întrebuinţări:
a) Vas mare (din doage) în care este păstrat vinul sau rachiul şi care se umple mereu din alte butoaie; budană; cadă. Cf. POLIZU, CIHAC, I, 322, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, TDRG. *O cadă mai mare ... se numeşte zăcătoare, din pricină că este condamnată să rămână veşnic nemutată.* PAMFILE, I. C. 219, cf. PASCU, S. 129. *Înmulţea mereu zăcătorile şi cazanele de ţuică.* LUNGIANU, C. 76, cf. RESMERIŢĂ, D. SEVERIN, S. 37. [Galbenii] *îi mutase din chimir pe cuptor, din fundul unei zăcători deasupra uşii.* ap. CADE. *Cu vinul stăm cât se poate de prost,... la o zăcătoare au plesnit două cercuri.* STĂNOIU, C. I. 85, cf. SCRIBAN, D. *O fostă cramă, altădată cu zăcători imense.* ARGHEZI, B. 129, cf. LTR^{2}, DL, DM, DEX, H IV 246, XII 225, 19, RĂDULESCU-CODIN, 366, CIAUŞANU, GL.
b) Vas mare cu gura largă (îngropat în pământ), în care se pun strugurii (zdrobiţi) pentru a fi lăsaţi să fermenteze; cadă, lin, (învechit şi popular) tocitoare **(1),** (regional) putină **(4 d).** *Iar când sosește toamna şi-n vii culegătorii Adună poama dulce şi-o pun în*

zăcători, Priviți cum fierbe mustul. I. NEGRUZZI, S. II, 104, cf. BARONZI, L. 124, TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Numai vinul nou mai cântă, spumegând prin zăcători.* PILLAT, P. 85. *Nu tot astfel este în cazul apei de spălare a linurilor, zăcătorilor, conductelor.* ENC. AGR. I, 329, cf. DL, DM, DEX. ✦ P. ext. (Regional) Cramă (Vlăsinești – Botoșani). Com. FURTUNĂ.

c) Vas mare de lemn căptușit cu tinichea, în care se pun la dospit pieile pentru tăbăcit; (regional) putină **(5).** *Zăcători de mii de vedre, îngropate în pământ, se umple cu var stins, în care zac pieile.* ARDELEANU, D. 102, cf. DL, DM, DEX.

d) Vas în care se depozitează, provizoriu, peștele la cherhana. Cf. DL, DM, DEX.

e) Cazan de fontă sau de tinichea groasă în care se înfierbântă catranul pentru asfalt. *Jos, la poalele zăcătoarei de fontă, plină cu catran, în fiecare după-amiază ... se înfiripa legendarul complet al Flămândei.* KLOPȘTOCK, F. 219.

f) (Prin nord-vestul Mold.) Putina **(1)** în care se ține zerul sau smântâna acră rămasă de la urdă ori de la cașul moale. Cf. GLOSAR REG.

2. (Și, adjectival, în sintagma *piatră zăcătoare)* Piatra de jos a morii, care stă pe loc și deasupra căreia se învârtește alergătoarea; (regional) piatră șezătoare, v. șezător **(3).** *Pietrele de moară... se plătesc cu 9 galbeni amândouă, zăcătoarea și alergătoarea.* I. IONESCU, M. 562, cf. ALR SN I H 167, ALRM SN I H 113. *Piatra alergătoare se află d-asupra pietrei șezătoare sau zăcătoare.* HEM 838, cf. DDRF. *Piatra zăcătoare are la mijloc o gaură... prin care trece fusul de fier al prâsnelului.* id., T. 153, cf. ȘĂINEANU[2]. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, ENC. AGR. IV, 64, LTR[2], DL, DM, DEX, H IV 156, IX 310, X 539, XI 350, 390, 506. *Dar morarul, meșter mare, Ședea pe un fund de zăcătoare.* ȘEZ. XIII, 131.

3. Loc (răcoros sau ferit) situat mai ales în pădure, înaintea strungii sau lângă o apă, unde se odihnesc, vara, în timpul amiezii ori al nopții, vitele, oile, caii etc.; (popular) staniște **(1),** bătătură, bornistar, meariză, merizătoare, meliziște, merizea, stavă **(2),** țarină **(1),** țăriște **(1);** timpul cât se odihnesc vitele și oile; (regional) zăcălău, zăcăreală, zăcărit **(1),** zăcătură[1] **(2).** Cf. LB. *A hotărât... a se da sătenilor, pe lângă scăzământ, adăpătoarele și zăcătoarele (locurile unde stau vitele la amiază).* IONESCU, M. 527. *Ele în cete se duc la zăcătoare ..., ca să mulgă oile.* F (1891), 411, cf. TDRG, CADE. *Și-a adăpat oile și le-a lăsat în zăcătoare.* VLASIU, A. P. 190, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Te culci seara cu soare Și te scoli în prânzu mare, Cându-i ciurida-n zăcătoare Și soarele pe răzoare.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 422. *Pre când oile erau în zăcătoare lângă o apă curgătoare, vede el venind ... o ladă.* CĂTANĂ, P. B. III, 14, cf. N. REV. R. XIV, nr. 22, 349, com din ORAVIȚA, CHEST. V 49/37, 85, ALR II 5 668/105, 310, ALR SN II h 318, ALRM SN I h 210. ✦ (Regional) Locul unde a fost o stână (Sebiș – Vașcău). CHEST. IV 119/62.

4. (Regional) Odgon de sârmă foarte gros. Com. din PIATRA-NEAMȚ.

5. (Regional; la jocul de oină; în forma *zâcătoare)* Loc marcat spre care trebuie să fugă jucătorul care bate mingea (Dobra – Deva). Cf. ALR SN V H 1 295/105.

– Pl.: *zăcători, -oare.* – Și: (regional) **zâcătoáre** s. f. ALR SN V h 1 295/105.

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ător.*

ZĂCĂTORÍ vb. IV Intranz. (Regional; despre vite) A sta la zăcătoare (v. zăcător **II 3);** (regional) a zăcări **(1)** (Dobra – Deva).

– Prez. ind. pers. 3: *zăcătorește.*

– V. **zăcătoare.**

ZĂCĂTUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A închide ermetic (cu un capac) *Și dacă va fi stupina și la frunte de tot închisă și zăcătuită, să se sloboade prin niscaiva ferestrii ... aer curat la albini.* TOMICI, C. A. 155/3.

– Prez. ind.: *zăcătuiesc.*

– Cf. scr. zakapučiti.

ZĂCĂTÚRĂ[1] s. f. **1.** (În dicționarele din trecut) Zăcere **(2).** Cf. POLIZU, CIHAC, I, 322, BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Prin Olt. și prin Transilv.) Zăcătoare, v. zăcător **(II 3).** Cf. T. PAPAHAGI, C. L., DL, DM, DEX. *Duceți-vă-n păsciunea oilor, în râmătura porcilor, În zăcătura vacilor.* MAT. FOLK. 1589. *Ieși* [bubă] *... Și te du în zăcăturile vacilor Și în râmăturile porcilor.* ib., cf. GR. S. VI, 158, ALR SN II h 318/141, ALRM SN I h 210/141.

3. (Prin nord-vestul Mold.) Rachiu sau vin (depozitat într-o zăcătoare, v. zăcător **II 1 a).** Cf. DL, DM, DEX. *Hai, saleacă zăcătură, Cum o ieu fetele-n gură, Nevestile-n prânzătură, Duc acasă voie bună.* ȘEZ. VIII, 63.

– Pl.: *zăcături.*

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-ătură.*

ZĂCĂTURĂ[2] s. f. v. **zicătură.**

ZĂCĂÚȘ, -Ă adj. (Prin Olt. și prin Mold.) Zăcaș **(1).** Cf. PAMFILE, J. II, 172, PASCU, S. 364, SFC II, 206, LEXIC REG. II, 33.

– Pl.: *zăcăuși, -e.*

– **Zac** (prez. ind. al lui *zăcea)* + suf. *-uș(ă).*

ZĂCÁND, -Ă adv., adj. (Învechit, regional) **1.** Adv. Fără să se poată ridica din pat, de pe jos etc. Cf. zăcea **(1).** *Luară piatra unde era mortul zăcând.* CORESI, EV. 96. *O tânără slujnică se afla zăcând în deznădăjduire.* DRĂGHICI, R. 26/16.

2. Adj. (Despre ape stătătoare) Care stagnează **(1).** Cf. zăcea **(5).** *Priviți, acum, în vale, un lac posomorât, în apele-i zăcânde cu toate grozăvia... Aci el fu târât.* FM (1866) 96 1/19.

– Pl.: *zăcânzi, -nde.*

– V. **zăcea.**

ZĂCÉA vb. II. Intranz. **1.** A sta culcat pe pat, pe pământ etc. de boală, de slăbiciune, de oboseală etc., a boli, a lâncezi, a piroti **(2),** a tânji **(2),** (popular) a gogi, (regional) a târdui **(1);** a-și petrece timpul nefăcând nimic și stând pe pat, a lenevi;

a se tolăni, a trândăvi, (regional) a zăcăi, a zăcări **(1).** V. cloci, şedea **(III 6).** *Să nu ne lenim, nici să zăcem, ca de aceaste reale ... să ne izbăvim.* CORESI, EV. 214. *Coconul zăcea pre mirişte şi veniia un vultur de-l umbriia.* MOXA, ap. GCR I, 61/3, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 214. *Oastea lui... zăcea în câmp.* MAIOR, IST. 121/2. *Zace până îl dor coastele şi ... aşteaptă să-i treacă zioa.* ŢICHINDEAL, F. 164/19, cf. LB. *Scrisoarea ... îi deşteptă din ameţeala în care zăcea.* F. AARON, I. I, 202/10. *Până noi aducem găteji şi apă ca să le facem de cină, ei zac trântiţi pe rogojini.* FM (1843), 213[2]/5. *Am văzut pre Tilu Buhoglindă pre iarbă zăcând.* BĂRAC, T. 60. *Îi povestiră slujbaşii cum că toată ziua zac* [lenevoşii]. PANN, P. V. I, 109/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 321. *Zăcea pe prispă la soare.* CARAGIALE, O. I, 33, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, IORDAN, L. R. A. 488, SCRIBAN, D. *Îndrăgostitul zace sub un ulm, vizitat de oierii din munte.* CĂLINESCU, I. 191. *De ce mă-nvinge cu aripi moi atâta pace, Când zac în umbra ta şi mă dezmierzi cu frunza-ţi jucăuşă?* BLAGA, POEZII, 7. *Făcea vid în sinea lui şi zăcea voluptos pe un stog de fân sau pe suprafaţa unui heleşteu.* VINEA, L. I, 55. *Dumneata zaci la gura vetrei.* H. LOVINESCU, T. 99, cf. DL. *Porni nepăsător spre prispa casei unde zăcea Paraschiv.* PREDA, M. 10, cf. DM. *Am dezlegat misterul tristeţii ... cu care mă privea, pe când zăceam tolănit pe canapea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 17/4, cf. DEX. *Plugurile intră-n sat, Nevestele zac în pat.* ALECSANDRI, P. P. 310. *Lasă-mă, maică, să zac Pe perină de bumbac, Pe braţele cui mi-i drag.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 96, cf. ZANNE, P. V, 589. *Am un bou roşu, unde zace, Iarbă nu se face.* (Focul). GOROVEI, C. 151. ✧ *(Ironic) Iancu Vodă ... zăcuse neruşinat trei ani şi şapte luni pe tronul Moldovei.* BĂLCESCU, M. V. 58. ✧ Fig. *Întunearec zăcea deasupra prăpăştii*[i]. DOSOFTEI, ap. GCR I, 264/36. *Întunerec dzăcea deasupra prăpăstiii preste cel fără fund.* BIBLIA (1688), 1[1]/6. *Neagra luncă de pe vale zace-n amorţire.* ALECSANDRI, POEZII, 11. [Izvoarele] *sar în buĭgării fluizi ... În cuibar rotind de ape peste care luna zace.* EMINESCU, O. I, 85. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Nu e bine ca animalele mai mici să zacă sub vatră.* PĂCALĂ, M. R. 254. ✦ (Învechit) A avea relaţii sexuale cu cineva. *De va fi cumva vro muiare logodită tătâne-mieu, apoi şi se n-are fi dzăcut cu nusa, nu poci a me însura cu nusa.* PRAV. LUCACI, 169. *Sluga sau feciorul cel de suflet n-au puteare să ucigă pre stăpânu-său, măcar de l-are găsi gol într-un aşternut zăcându-i cu muiarea.* PRAV. 105. ✦ (Despre copaci) A fi doborât. *Părule cu vârfu-n nouri pe pământ astăzi ce zaci?* CONACHI, P. 204. *Pădurile împrejmuitoare zăceau doborâte la pământ.* HOGAŞ, DR. I, 268, cf. RESMERIŢĂ, D., DM, DEX. ✦ (Învechit şi regional) A cloci. *Struţocamilul ... nu zace pre oaă ca alte pasări.* NEAGOE, ÎNV. 195/11, cf. ALR I 997/45, 77, ALR II 5 715/36, 47, 76. ✦ (Învechit, rar) A se culca. *Şi calul nicidecum nu zace.* CALENDARIU (1814), 164/9.

2. (Despre fiinţe, mai ales despre oameni sau despre organe ori părţi ale corpului lor; de obicei urmat de determinări care indică natura bolii sau organul bolnav) A suferi de o boală (lungă sau cronică); a sta (mai) mult timp culcat (în pat) din cauza unei boli (grele); a fi bolnav (timp îndelungat); a boli, a lâncezi, a piroti **(2),** a tânji **(2),** (popular) a gogi, (regional) a târomi **(1),** a zăcăli, a zăcări **(2).** *Ome, ... erai aruncat în pat, zăceai bolnav.* CORESI, EV. 146. *În casa lui Pătru, văzu pre soacra lui zăcând în pat de friguri.* N. TEST. (1648), 10[v]/7. *Tămădui pre un fulgerat ce zăcusă 12 ai.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 29[r]/29, cf. BIBLIA (1688), 54[1]/44. *Tatarii auziră că zace Filip şi se sculară cu împăratul lor.* ALEXANDRIA (1794), 31/16. *Aţi văzut cândva un om pre carele de multă vreame să-l fi tirănit o rea şi cumplită boală, cum zace în aşternut.* MOLNAR, RET. 53/18. *O femeie ... ar fi zăcut de vărsatul cel mare* (a. 1812). IORGA, S. D. XII, 202. *Lupoaia s-au bolnăvit şi zăcea în ticăloasă stare.* ŢICHINDEAL, F. 185/13, cf. LB. *Un biet bolnav zace pe tristul său pat.* BUZNEA, F. 21/2. *La unii oameni ..., care au zăcut de friguri, splina poate trage zece oca.* KRETZULESCU, A. 306/13. *Însuşi poetul ce zace într-o stare ticăloasă, fericit se socoteşte când face stihuri frumoasă.* CONACHI, P. 287. *Slugile, în braţile cărora zăcea şi murea bolnavii de această epidemie, au rămas neatinşi de boală.* C. VÎRNAV, H. 39/3. *Pe patul lui de odihnă, Sion zăcea sângerat.* SION, POEZII, 207/21, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 321. *Zace palidă verginâ cu lungi gene, voce blândă.* EMINESCU, O. I, 32, cf. DDRF. *Anton al Anei zace De patru luni, şi-i slab şi tras.* COŞBUC, P. II, 58, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Dacă cineva care zace greu bolnav s-a întors cu faţa la perete e semn că va muri.* CANDREA, F. 228, cf. TDRG. *Când zaci şi-ţi ies stârlici pe trup, e semn de moarte.* GOROVEI, CR. 196. *Jos, lângă fereastră, zace copilul fără cunoştinţă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 28, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Avea acasă trei copii şi o nevastă care zăcea de astă-toamnă.* REBREANU, R. I, 236. *Păi nu ştii, mă, că de o boală zaci şi te scoli.* MIRONESCU, S. 18. *Jap căzu într-un şanţ ... şi zăcu în el trei zile.* GALACTION, O. I, 311. *Unde zace un bolnav, aerul ... trebuie primenit.* VOICULESCU, L. 46. *Domnul Negură ... a zăcut în spital trei săptămâni.* SADOVEANU, O. XVI, 110. *Ar fi trebuit să zacă până în sară, în ţărâna în care îşi trântise partea mai grea a trupului.* id. ib. 58, cf. SCRIBAN, D. *Se îmbolnăvi şi, de şapte zile, zăcea la pat.* CAMIL PETRESCU, O. II, 14. *Fulga fusese rănit la cap şi a zăcut luni de zile într-un spital.* VINEA, L. II, 83. *În timpul comei, bolnavul zace fără să ştie de el.* BELEA, P. A. 178, cf. DL. *Ea începu să zacă cu adevărat, mânca puţin şi dormea tot timpul.* PREDA, R. 13, cf. DM. *Zăcuse prin spitale, văzuse moartea cu ochii.* BARBU, G. 148. *Bolnavul este foarte obosit, zace la pat, fără a fi capabil de nici un efort.* ABC SĂN. 355. *N-a zăcut mult, a purtat boala, se zice, pe picioare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 19/1. *Omul ... zăcea în şanţ leşinat.* ib. nr. 109, 17/1, cf. DEX. *Sub cel păr mare din sat, Zace Donciul pe un pat Nouă ani şi jumătate.* ALECSANDRI, P. P. 152, cf. H II 122. – *Cum dai ulcica? ... Pe-o lingură de păsat, Să nu mai zacă de vărsat.* TEODORESCU, P. P. 196. *Zac toţi boii de boală şi bădiţa pe picioare.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 127. *La fagul cel mai mare, Zace-un voinic de lungoare.* MARIAN, Î. 37. *Când omul e gălbăgios la faţă ..., atunci zace de*

gălbanare. ŞEZ. II, 19. *Numai vitele bovine zac de armurar.* ib. III, 145. *De multe ori, vitele se umflă grozav în partea dreaptă; atunci vita zace de splină.* ib. 203. *Găinele zac deseori de cobe.* ib. 204. *Buba-mânzului e o boală de care zac caii tineri.* ib. IV, 123. *Decât, maică, m-ai făcut, Mai bine ai fi zăcut, Că zăceai şi te sculai, Pe mine nu mă făceai.* BIBICESCU, P. P. 203. *Zaci, puicuţă, ori te scoală, Ori îmi dă şi mie-o boală.* MAT. FOLK. 819. *Fost-am betiag de murit, Nici o mândră n-a venit, Să-mi pună mâna la cap, Să mă-ntrebe de ce jac.* BÎRLEA, L. P. M. II, 26, cf. ALR II/I h 109, ALR II/I MN 54, 4 169/53, 105, 260, 833, 836. *Şi voinic găsea, La cei dragi înalţi, ... Acolo zăcând, Dân luptă rănit.* BALADE, I, 422. *De friguri zaci şi te scoli, De dragoste zaci şi mori.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 456, cf. ZANNE, P. II, 496. *Femeii bărbatu-i zace, Şi ea face ce îi place,* se spune despre femeile rele şi desfrânate. id. ib. IV 254. *Astăzi joacă, mâne zace.* ib. id. 410. ✧ Expr. (Regional) **A zăcea pe picioare** = a fi bolnav (uşor) fără a sta în pat; a duce boala pe picioare, v. picior **(I 1).** *Galbanarea ... la unia ţine ani întregi şi omul zace pe picioare.* ŞEZ. II, 20. *Salcea umblătoare ori purtătoare o beu toţi cei ce-s slabi, toţi ce zac pe picioare de vreo boală.* ib. III, 183. ✧ Tranz. *Păcurarii să îngrijească conştiincios şi bine oile ..., să le abată pe la izvoare, să nu le zacă şi să nu le bolnăvească.* PRECUP, P. 9. *Două luni de zile şi-a zăcut boala în jeţ.* GALACTION, O. 247, cf. DL. *Eu zac boală nebolită.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 208. *Decât iubire să faci, Mai bine-o boală să zaci.* SEVASTOS, C. 58. *Aşa nouă ne-a fost dată Să plec cale-ndepărtată, Să zac boală ne-ncetată.* ŞEZ. III, 155. *Decât amoraş să-ţi faci, Mai bine boala să zaci.* FOLC. MOLD. I, 116. ✦ Fig. A suferi din dragoste, din cauză că iubeşte (şi nu este iubit), că îi este dor de persoana iubită; p. ext. a duce dorul cuiva sau a ceva. *De când m-am întors la oaste, Multe fete zac pe coaste, Zac mereu de dorul meu.* ALECSANDRI, P. I, 222. *Domnişoara Popescu, de mai multe săptămâni, zăcuse într-o stare de melancolie şi de abatere sufletească.* CARAGIALE, O. II, 118. *Frunza-n codru cât se ţine, Toţi voinicii trăiesc bine, Iară frunza dacă-l lasă, Toţi voinicii merg pe-acasă Şi, la para focului, Zac de dorul codrului.* ALECSANDRI, P. P. 287. *Nu zac de nici un rău, Ci, bade, de dorul tău.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 104. *Sărută-mă, puiuţ drag, Că de nu mă săruţi, zac!* RETEGANUL, CH. 154. *De trei ori am fost să zac După poale de bumbac.* DOINE, 29. *Pe-amândoi ne arde-o pară Şi-om zăcea pe prispă-afară.* ŞEZ. I, 106, cf. III, 22. *Mândruţo, de dorul tău, Zac în pat şi nu mi-i rău.* HODOŞ, P. P. 34, cf. 32.

3. (Despre fiinţe) A fi întins, culcat, fără viaţă sau îngropat (în mormânt). *Luară piatra unde era mortul zăcând.* CORESI, EV. 96. *Străvurile-n câmpuri zăcând aruncate, Să strângă troiane de vicol suflate.* DOSOFTEI, PS. 55/7. *Murind mulţi oameni de foame, ca de ciumă zăcând pe uliţe ... se învăţase lupii de mânca acele trupuri moarte.* N. COSTIN, LET. II, 39/7. *Fiind locul îndemână de privit şi a vedea ... cea de demult zăcută moartă, Teodora.* MINEIUL (1776), ap. GCR I, 319/29. *Veade ... şarpele mort, zăcând lângă căpătâiul copilului* (a. 1802). GCR II, 189/37, cf. LB. *Mii de oameni ... ar fi pierit şi ar zăce acum în mormânt.* VEISA, I. 32/6. *Mormântul ... în care zace trupul lui ... se păstrează până în zilele noastre.* ASACHI, I. I, 22/15. *47 de trupuri zăceau pe parchet.* NEGRUZZI, S. I. 152, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Tu ce stingi ... Candela de pe mormânt Unde zac moaşte de sfânt.* ALECSANDRI, P. I, 10, cf. CIHAC, I, 321. *O mulţime de oameni şi de sălbăticiuni zac fără suflare în pădurea lui.* CREANGĂ, P. 217, cf. DDRF. *Zace sub poale de munţi, în pământul italic.* COŞBUC, AE. 142, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Acolo zăcea pădurarul, cu capul sfărâmat.* AGÂRBICEANU, S. P. 126. *La dreapta ..., zăcea cadavrul unui om.* REBREANU, P. S. 104, cf. RESMERIŢĂ, D. [Lumina] *o aprinsese la căpătâiul unei moarte de zăcea cuviincioasă pe o rogojină.* M. I. CARAGIALE, C. 159, cf. CADE. *Lângă uzina electrică, zace un hoit.* GALACTION, O. A. I, 310. *Acum Fabre zace în sânul pământului.* SADOVEANU, O. XIX, 115, cf. SCRIBAN, D. *Acoperit de frunze veştede pe-o stâncă, Zace Pan.* BLAGA, POEZII, 45. *Arghir zace neînsufleţit ..., într-un sicriu.* VINEA, L. II, 144, cf. DL, DM. *Ai fost nădejdea vieţii noastre, acum această piatră arată locul unde zaci.* ap. PANAITESCU, C. R. 57. *Zac împuşcaţi toţi impiegaţii.* VULPESCU, P. 79. *În locul adăpostului, se căsca o imensă groapă în care ar fi zăcut acum cu toţii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 122, 16/3, cf. DEX. *La fântâna cu cel fag, Se-ntâlneşte dor cu drag, Se iubesc până ce zac.* ŞEZ. III, 153. *Între furcă şi-ntre puţ, Zace-un tinerel voinic, Cu capul la răsărit.* BALADE, I, 334, cf. ZANNE, P. IV, 254. ✧ Fig. [În pământ] *zace îngropată trufia omenească.* GENILIE, G. 7/23. *Roua pică, poate, pentru frunze ce zac moarte?* MACEDONSKI, O. I, 95. *Delta zăcea moartă, fără nici o adiere de vânt.* SADOVEANU, O. IX, 481. *Încremeniţi zac codrii.* LABIŞ, P. 210. ✧ (În construcţia) *Aici zace ...* = inscripţie pe unele cruci de morminte, urmată de numele celui înmormântat acolo. *Aici zace şi să face Tilu Buhoglindă praf.* BĂRAC, T. 76/12, cf. CADE. ✦ (Învechit, rar) A ţine moaştele **(1)** într-o biserică, mănăstire etc., de obicei, într-un sicriu de metal, în faţa căruia se închină credincioşii creştini. *Îl slăveşte* [pe Sfântul Ioan cel Nou] *toată ţara noastră în Suceava, unde dzac moştiile la Mitropolie.* URECHE, L. 69.

4. Fig. (Despre sentimente, calităţi, defecte, deprinderi etc.) A sta ascuns; a fi în stare latentă. *Întru adâncul realelor zăcând, cu credinţă multă ..., să ne spodobim.* CORESI, EV. 231. *Nu sunt tainele credinţii noastre ca ale efesineanilor să zacă ascunse şi închise.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 5/3. *Slăbiciunea, puterea, viţiul şi virtutea zac într-o asemenea goliciune.* HELIADE, L. B. I, 127/9. *Aşadar, nefericirea ar fi zăcut multă vreme asupra Daciei.* F. AARON, I. I, 12/6. *Totdeauna au zăcut la inima mea focul iubirei frăţeşti a-l putea arăta.* ANTROP. V/2. *În duhul în care sunt scrise, zace, poate, toată taina pricinilor acelui război.* FM (1844), 170[2]/9. *De mii de ani în sânu-i dormind, zace aruncată sângurătatea mută.* ALECSANDRI, POEZII, 90. *Să te prinzi în joc lâng-o fată care ţi-o plăcea ..., apoi ţi-oi spune eu ce zace într-însa.* CREANGĂ, P. 163. *În astfel de unire zace puterea.* SBIERA, F. S. 314. *Şi noaptea tot mai cade*

bruma, Şi-n suflet tot mai zac dureri. IOSIF, PATR. 80. *La bazele apatiei lor, de regulă, zace vreun defect sufletesc.* AGÂRBICEANU, L. T. 86, cf. CADE. *Nu bănuise ce putere Zăcuse-n pieptu-i mut o viaţă.* VOICULESCU, POEZII, I. 86. [În popor] *zac atâtea mari valori.* SADOVEANU, O. XX, 352, cf. SCRIBAN, D. *Nici nu te gândeşti câte haruri zac în dovleacul tău.* ARGHEZI, S. VIII, 258. *În Flaubert zace un gust al enormităţilor şi al paradoxurilor.* CĂLINESCU, C. O. 155, cf. DL. *În fiecare femeie, mai mult decât într-un bărbat, zace o istorie.* PREDA, I. 43, cf. DM. *Când regele-i pe gânduri privindu-ne posac, E semn că-n capul lui intenţii negre zac.* T iulie 1964, 34, cf. DEX. *Doru-n sufletul meu zace Ş-inimioara-mi nu mai tace!* ALECSANDRI, P. P. 225, cf. ZANNE, P. I, 491, id. II, 568. ✦ (Despre minereuri, mine etc.) A nu fi încă descoperit; a nu i se cunoaşte încă existenţa; a nu fi exploatat. *Fundul pământului clocoteşte ..., acolo este cuibul cutremurilor şi înlăuntru-i zac nesfârşite vine de aur.* GENILIE, G. 106/9. *În pântecele acestor munţi zac comorile minerale cele mai bogate şi mai felurite din Europa.* BĂLCESCU, M. V. 308. *Bogăţiile miniere ... zac încă neexploatate în subsol.* PĂCALĂ, M. R. 9, cf. DL.

5. A sta, a se afla într-o stare de nemişcare, de părăsire etc. de multă vreme. *Amu şi săcurea lângă rădăcinile lemnului zace.* CORESI, TETR. 4. *Văzui un zăbranic zăcând jos.* MINEIUL (1776), 138[1]/11. *Aceste şi altele asemene politii au zăcut în pământ uitate.* AR (1832), 156[2]/11. *Politia Pompea ... au zăcut sub pământ ascunsă păn-n 1748.* ib. (1835), 46[1]/47. *Piatra preţioasă rămâne nobilă de va şi zăcea în praf.* FM (1846), 152[2]/27. *Cea mai mare parte din zidirile sfinţite zac în ruine* (a. 1855). URICARIUL, IV, 433. *Plugul zace-n lan pe coaste.* ALECSANDRI, O. 177. *Toate acele producţiuni literare zăceau uitate.* CARAGIALE, O. IV, 419. *Moara ta zăcea-ntr-o vale liniştită.* MACEDONSKI, O. I, 74. *Într-un ciob zăcuse banul, în firidă, la o parte.* GOGA, POEZII, 46. *Pistolul zăcea în omăt.* CHIRIŢESCU, GR. 40. *Blidele ..., spălate, zăceau în vrafuri mari.* AGÂRBICEANU, S. 136. *Pe măsuţă, plicurile nedesfăcute zăceau teanc.* C. PETRESCU, C. V. 292. *Strivită de grijitură, casa bunicilor zăcea mută.* TEODOREANU, M. U. 137. *Camioanele ... zăceau sfârtecate în bucăţi.* SADOVEANU, O. XVII, 265. *Pe o masă joasă ..., zac pungi cu bani şi aur.* CAMIL PETRESCU, O. I, 260. *Papucii brodaţi îi zăceau pe covor.* VINEA, L. I, 64. *Fabricile zac demontate.* H. LOVINESCU, T. 284, cf. DL. *Tablourile zăceau prin toate colţurile.* PREDA, M. S. 101. *În penumbra coloanelor, zăceau ... modelele pentru lecţiile de desen.* T. POPOVICI, S. 5, cf. DM. *Toamna ..., fructele pe care nu ajungeai să le culegi, zăceau pe jos ca o clisă de aur putred.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 4/2, cf. DEX, ZANNE, P. V, 589. *Am o raţă: Fulgii îi zac în pădure Şi ea şeade pe baltă.* (Luntrea). GOROVEI, C. 214. ✧ Fig. *Însă geniile acele, demne chiar de nemurire, Zac uitate.* ASACHI, S. L. I, 164. *Esecutarea unui caz de drept ... a cărei hotărâre zace la instanţia mai înaltă în Constantinopoli* (a. 1855). URICARIUL, V, 194. *Sunt o frunză care zace pe al vieţii negru lut.* MACEDONSKI, O. I, 95. ✧ Expr. **A zăcea la** (sau **în**) **temniţă** (ori **închisoare, puşcărie, gros** etc.) = a fi închis în închisoare. *Zece ani am zăcut în puşcărie.* H. LOVINESCU, T. 225, cf. DL, DM, DEX. *Cât eşti, codre, de frunzos, Iarna putrezeşti tu gios Şi voinicii zac la gros.* ALECSANDRI, P. P. 263. *Corbu zace la-nchisoare De trei ani lipsit de soare.* id. ib. 141, cf. BALADE, II, 180. (Cu schimbarea construcţiei) *Povestea ... întâmplări de la ocnă, unde tăiase sare un an şi mai bine şi cunoscuse câţiva haiduci care zăceau acolo cu butuci de picioare.* CAMIL PETRESCU, O. III, 309. ✦ (Rar; despre fructe, boabe) A ţine mai mult timp într-un lichid (alcoolizat) pentru a se îmbiba cu acesta. *Le dedea boabe de porumb zăcute în rom.* CARAGIALE, O. III, 196. ✦ (Despre continente, ţări, aşezări etc.) A fi situat undeva; a se afla, a exista. *A mers în Schitia cea mică ..., care zace între Bulgaria şi Marea Neagră.* ŞINCAI, HR. I, 56/27. *Europa zace între 36° – 72° lăţime.* GENILIE, G. 153/17. *Fără a zăbovi aci mai mult, merserăm la Celei, un loc care zace aproape la 4 miliare departe de la gura Oltului.* FM (1846), 106[2]/38. *Sibiul zace aproape de graniţă, nu departe de Turnu-Roşu.* F. (1867), 193. *Iată-ne-ajunşi cu bine pe-naltele hotare, Ce zac între Moldova şi ţările maghiare.* ALECSANDRI, T. II, 65. *Zace-nfundată-ntre stânci o limbă de loc, cu piezişe Coaste menit-a fi port.* COŞBUC, AE. 15. *Aici se face o scobitură aproape rotundă, în mijlocul căreia zace o stâncă lată.* HOGAŞ, DR. I, 19. *Satul cu pricina ... zace peste Argeş.* LOVINESCU, C. VIII, 178, cf. DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *De dreapta stomahului, subt coastele cele scurte, zace ficatul.* PETROVICI, P. 218/13. ✦ (Învechit, rar) A se ascunde. [Leul] *au aflat numai locul unde zăcuse* [iepurele]. ŢICHINDEAL, F. 27/14. ✦ (Regional) A nu lăsa să iasă; a ţine bine. *Sub călcâiul cizmei mele, Zace dracul şi-o muiere.* DOINE, 129. ✦ (Învechit; despre popoare, naţiuni etc.) A fi; a ţine sau a se afla. *Pricinui ... acel întunearec şi neştiinţă întru carea astăzi zace Moldova.* MAIOR, IST. 252/35. *Avură noroc de a scăpa de o împrejurare care de atunci i-ar fi făcut să-şi piarză slobozenia şi să zacă sub jugul roman.* F. AARON, I. I, 3/15. *Ştiinţele ... înflorea în India ..., când ţările ... din lumea veche zăcea în ... întunerec.* RUS, I. III, 93/31. *Românii, dintre celelalte naţii a Europei, zac spre osândă, mai adânc sub nestrăbătutul coperământ al întunecimei.* FM (1843), 329[1]/20. *Românul ... ajunse în acea demoralizaţie şi ignoranţă în care şi acum zace.* NEGRUZZI, S. I, 200. [Bulgarii] *zăcea în sclăvia grecilor.* HASDEU, I. C. 11. *Numai tu, popor român, să zaci vecinic în orbire?* ALECSANDRI, P. II, 6. ✦ (Învechit şi regional; despre vite şi oi) A sta la zăcătoare **(II 3).** *Locul unde au zăcut vitele, să cuvine a să curăţi.* AR (1829), 11[2]/24. *Este o boală ... şi se naşte mai cu seamă când oile, după muls, sau şi noaptea, zac în locuri băligoase.* BREZOIANU, A. 581/9, cf. CHEST. V 48/37. ✦ (Învechit; despre ape stătătoare) A stagna **(1).** *Când apa zace pe faţa pământului, atunci este mlăştinos.* I. IONESCU, B. C. 430/25. *Se dă drumul apei, ca să nu zacă pe ogoare,* id. ib. 346/5.

– Prez. ind.: *zac.* – Şi: **záce** vb. III, **jăceá** vb. II.
– Lat. **iacere.**

ZĂCEÁLĂ s. f. v. **zaceală.**

ZĂCEÁRE s. f. v. **zăcere.**

ZĂCÉRE s. f. Faptul de a zăcea.

1. Faptul de a sta culcat pe pat, pe pământ etc. de boală, de slăbiciune, de oboseală etc., bolire, lâncezeală, lăncezire, tânjeală **(2),** tânjire **(2),** (popular) gogeală, gogire, (regional) târomeală; faptul de a-şi petrece timpul nefăcând nimic şi stând în pat, leneveală, lenevire, tolăneală, (rar) tolănire, trândăveală, trândăvie, trândăvire. Cf. zăcea **(1).** Cf. LB. *Omul, ca o ființă organică ..., nu este plăzmuit pentru lenevire şi nemişcată zecere precum un neînsufleţit.* SĂULESCU, HR. I, 36/11. *Şi zăcerea multă în aşternut strică somnul.* FM (1843), 258[1]/10, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Epicur ... suportă deci pedeapsa zacerii într-un sicriu deschis.* VIANU, L. U. 33. *Îşi aminti deodată de Laura în zăcerea ei suavă şi tristă.* VINEA, L. II, 175. ✦ (Învechit, rar; şi în sintagma *zăceare de sămânță)* Relaţie sexuală nepermisă, întreţinută cu cineva. *De va greşi muiarea lui ... şi va dormi cineva cu ea zăceare de sămânță.* BIBLIA (1688), 97[2]/30. *Vreame au pus dobitoacelor şi ştiu rânduiala zăcerii întru toate.* ib. 379[1]/14.

2. Boală grea şi de lungă durată; lâncezeală, zăcut[1], (învechit şi popular) zăcare, (învechit) zăcătură[1] **(1).** Cf. zăcea **(2).** *Cele mai multe* [vite] *stau întru zăcere la pământ* (a. 1809). DOC. EC. 79. *Nici au vrut să se depărteze de lângă dânsul în toată vremea zăcerii sale.* ŢICHINDEAL, F. 215/20, cf. LB. *Ce de-ntristări s-abate, ... care se sfârşesc în mare agonie sau în zăceri, topiri.* C. A. ROSETTI, C. 72/10. *Apele sărate se întrebuinţează ... la slăbiciunea generală pricinuită de zăcerea îndelungată.* FĂTU, D. 112. *Polidor ..., întorcându-se-n cetate, la zăcere s-a culcat.* PANN, E. IV, 65, cf. POLIZU, CIHAC, I, 322. *După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.* CARAGIALE, O. I, 54, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Patul i se părea de fier, oricât îndrepta paiele sub cearşaf, ca un bolnav ostenit de zăcere.* REBREANU, I. 190, cf. RESMERIȚĂ, D. *Câţiva morţi, după zăceri lungi şi sleite ..., au luat drumul cimitirului.* C. PETRESCU, O. P. II, 157. *Au venit zăcerile îndelungate, cu cataplasme.* KLOPŞTOK, F. 334. *O mâncare stricată, o băutură prea rece au pricinuit zăcere îndelungată.* VOICULESCU, L. 150, cf. SCRIBAN, D. *Monseniorul, venind s-o consoleze la patul ei de zăcere, socoti că avea un prilej de a salva o oaie rătăcită.* CĂLINESCU, S. 23. *Acest soi de femei ... se prăpădeau în câteva zile de zăcere.* CAMIL PETRESCU, O. II, 83. *I se părea că patru ani de zăcere au trecut-o în rândul bătrânilor.* VINEA, L. II, 279, cf. DL, DM. *Îi văzu ochii ... şi toată faţa lui răvăşită, ca după o zăcere lungă.* V. ROM. ianuarie 1965, 64. *N-aş vrea să vă găsească gălbejiţi de zăcere Şi-n pielea goală.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 3/1, cf. DEX, ALR I/I h 109/723. *Mi-e neica la zăcere La zăcere, La durere.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 570. *La un pat de mângâiere, La o boală de zăcere!* FOLC. MOLD. I, 134. ✧ Expr. **A cădea** (sau **a se aşeza) la zăcere** = a se îmbolnăvi greu. *Constandin Filipescu ... s-a aşăzat la zăcere, şi până la şasă zile s-au pristăvit în D*[o]*mnul* (a. 1817). IORGA, S. D. XV$_2$, 260. *Bietul om a căzut la zăcere de inimă rea şi a simţit că moare.* SADOVEANU, O. XV, 410, cf. DL, DM, DEX. *Într-o bună zi, biata mătuşă a căzut la zăcere şi, în urmă, a murit.* I. CR. IV, 124. ✦ (Învechit; despre ape curgătoare) Stagnare **(1).** *Când le închide cineva* [apele] *şi le sileşte a pune nămol prin zăcere.* BREZOIANU, A. 32/12, cf. CIHAC, I, 322, BARCIANU.

3. (Învechit) Suprafaţă de ogor lăsată necultivată între două culturi, pentru repaus. *Aceasta este teoria sistemului rotaţiei recoltelor care... s-a hotărât a se pune în locul zăcerilor.* BREZOIANU, A. 86/1.

4. (Învechit, rar) Ascunziş; vizuină. *Şi intrară hiară supt acoperemânt şi odihniră pre zăceare.* BIBLIA (1688), 379[1]/46. *Leii se tem în zăcerile lor, şăd în păduri, păzind într-ascunsul.* ib. 308[1]/10.

– Pl.: *zăceri.* – Şi: **zăcere,** (învechit) **zăceáre, zecére** s. f.

– V. **zăcea.**

ZĂCÍN s. n. sg. **1.** (Prin vestul Transilv.) Untdelemn. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 58.

2. (Regional; în forma *zaicin)* „Un fel de ulei din sămânță de in" (Răcăşdia – Oraviţa) COMAN, GL. 85.

– Şi: (regional) **zaicín** s. n. sg. COMAN, GL. 85.

– Etimologia necunoscută.

ZĂCÍNĂ s. f. v. **zecime.**

ZĂCIÓS adj. m. (Regional; despre grâu) Care este impur, cu neghină. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD.

– Cf. zăcită.

ZĂCÍTĂ s. f. (Învechit, rar) Murdărie găsită în grâu; tărâță **(1),** pleavă **(I 1).** Cf. DDRF.

– Etimologia necunoscută.

ZĂCLÓP s. n. (Regional) Dop. Com. LIUBA.

– Pl.: *zăclopuri.*

– Din scr. **zaklop.**

ZĂCLÓPOT s. n. (Regional) Capac de lulea (Vălcani – Sânnicolau Mare). Cf. SCL 1967, 569, GĂMULESCU, E. S. 202, ALR SN IV 1 147/47, ALRM SN III 967/47.

– Din scr. **zaklopak.**

ZĂCNĂTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂCNEÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂCÓN[1] s. n. v. **zacon[1].**

ZĂCÓN[2] s. n. v. **zacon[2].**

ZĂCÓN[3] s. n. v. **zacon[3].**

ZĂCRÉST s. n. v. **sechestru.**

ZĂCREȚÍ vb. IV. Tranz. (Regional) „A înghesui" (Bocşa) LEX. REG. II, 38.

– Prez. ind.: *zăcreţesc.*

– Din scr. **zakretati.**

ZĂCÚT[1] s. n. Boală grea şi de lungă durată; lâncezeală, zăcere **(2)**, (învechit şi popular) zăcare, (învechit) zăcătură[1] **(1)**. Cf. z ă c e a **(2)**. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *De zăcutul îndelungat bolnavului i se rănise tot spatele.* AGÂRBICEANU, A. 531, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SFC IV, 292, DEX.
– Pl.: ?
– V. **zăcea.**

ZĂCÚT[2], -Ă adj. (Popular) **1.** (Despre obiecte) Care a stat mult timp într-un loc (închis). Cf. z ă c e a **(5)**. *Cocioaba în care locuia îl înăbuşea ... cu duhnetul de ţaoale zăcute de prin lăzile depozitate.* P. CONSTANT, R. 73, cf. DL, DM. ✧ F i g. *Aerul era moleşitor, fierbinte, zăcut sub coroanele copacilor.* BARBU, PRINC. 125. ✦ (Despre apă sau despre ape stătătoare) Stătut[2] **(4)**; clocit. *Îl loveşte din prag un miros dospit şi închis, de parfum prost, ... de apă zăcută.* C. PETRESCU, Î. II, 195. *În apele zăcute ale Mogoşoaiei începuse a sări peştele viu.* BARBU, PRINC. 161, cf. DEX, H X 534. *Ca vătămătoare sănătăţii* [sătencele] *privesc pe cele din lacuri, bălţi şi fântâni părăsite, cărora le zic ape zăcute.* ŞEZ. III, 104. ✦ (Despre lemne, vreascuri etc.) Putred **(1)**. *Frunză moartă, lemn zăcut, Floricelul ce-am avut, În pământ s-a desfăcut.* BELDICEANU, P. 93. *Bată-le focul vreascuri, că zăcute-s.* CONTEMPORANUL, VI[1], 490, cf. DL, DM, DEX.

2. (Despre oameni) Care a fost bolnav (greu); care are urme de vărsat. *Acum de 12 ani sunt zăcută şi oloagă atât cât şi din pat nu mă pot pogorî* (a. 1809). ŞTEFANELLI, D. C. 344, cf. DDRF. *Veni doctorul, însoţit de o soră de caritate drăguţă şi zăcută de vărsat.* REBREANU, P. S. 114, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, DEX.
– Pl.: *zăcuţi, -te.*
– V. **zăcea.**

ZĂDÁR[1] s. n. v. **zadar[2].**

ZĂDÁR[2] s. m. v. **zadă.**

ZĂDÁRNIC, -Ă adj. v. **zadarnic[2].**

ZĂDARNICÍ vb. IV v. **zădărnici.**

ZĂDARNICÍRE s. f. v. **zădărnicire.**

ZĂDARNICÍT, -Ă adj. **zădărnicit.**

ZĂDĂRÁRE s. f. (Învechit) Provocare **(1)**; sâcâire **(1)**. Cf. z ă d ă r î **(1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, DL, DM, DEX. ✧ (Prin analogie) *Zădărârea tuturor patimilor este mâncarea cea preste sătul.* NEAGOE, ÎNV. 156/3.
– Pl.: *zădărâri.* – Şi: **zădăríre** s. f. PONTBRIANT, D.
– V. **zădărî.**

ZĂDĂRÂT, -Ă adj. **1.** (Învechit şi regional; despre fiinţe) Provocat; sâcâit **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *M-am întors ruşinat, înfuriat ca un berbec zădărît.* BRĂESCU, A. 127. *S-a răsucit mânios, rânjind cu colţi ascuţiţi şi galbeni, ca un cotoi zădărât.* GALAN, Z. R. 195. *Omul zădărit se da înfrânt şi o lua în braţe.* V. ROM. februarie 1956, 33. *Nu mai găsesc cercul pedepsei La chemarea smulsă de câini zădărâţi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 7/3, cf. DL, DM, DEX.

2. (Prin nord-estul Olt.; despre răni) Zgândărit. Cf. CIAUŞANU, V. 210.
– Pl.: *zădărâţi, -te.* – Şi: **zădărít, -ă** adj.
– V. **zădărî.**

ZĂDĂRÂTÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. (Învechit) **1.** Adj., s. m. şi f. Provocator **(1)**; sâcâitor. *Au trimis cărţi zădăritoare la unguri.* ŞINCAI, HR. III, 209/32, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Adj. (Despre substanţe) Tonic **(1)**. *Materiile de sare lasă totdeauna după ele un depozit zădărâtoriu.* VEISA, I. 19/6. *Puterea apelor feroase este zădărâtoare şi întăritoare.* FĂTU, D. 91/5.
– Pl.: *zădărâtori, -oare.* – Şi: **zădăritór, -oáre,** adj., s. m. şi f.
– **Zădărî** + suf. *-tor.*

ZĂDĂREÁLĂ s. f. **1.** (Rar) Provocare **(1)**; sâcâială. Cf. z ă d ă r î **(1)**. *O zădăra şi răspundea la zădăreli.* C. PETRESCU, O. P. I, 231.

2. (Prin nord-estul Olt.) Zgândărire **(2)**. Cf. z ă d ă r î **(2)**. Cf. CIAUŞANU, V. 210.
– Pl.: *zădăreli*
– **Zădări** + suf. *-eală.*

ZĂDĂRÍ vb. IV v. **zădărî.**

ZĂDĂRÍRE s. f. v. **zădărâre.**

ZĂDĂRÍT, -Ă adj. v. **zădărât.**

ZĂDĂRITÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. v. **zădărâtor.**

ZĂDĂRITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Provocare **(1)**; sâcâire. Cf. LM.
– Pl.: *zădărituri.*
– **Zădări** + suf. *-itură.*

ZĂDĂRÎ vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit şi regional; complementul indică fiinţe) A provoca **(1)**; a sâcâi **(1)**. *Ei mâniară-me (mă zădărâră* D) *nu în Dzeul, mâniară-me în idolii săi.* PSALT. 315. *Mai apoi, socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan Vodă, să le fie a strica pacea.* URECHE, L. 109. *Noi ne temem că ... numai vom zădărî şarpele* (a. 1658). MAG. IST. IV, 347, cf. M. COSTIN, ap. GÂDEI, 192. *Şi zise* D[o]*mnul către Moisi: Până când mă zădăraşte norodul acesta?* BIBLIA (1688), 105[2]/34. *Ce trebuie ei să zădărască musca, măcar că nu muşcă ca cânele.* ŢICHINDEAL, F. 220/11. *Aceştia, zederâţi din zilele* [lui] *Carol ... până la începutul cruciatei se văd în istorie cu ale lor barce plutind în gios ţermurile.* SĂULESCU, HR. I, 111/5, cf. POLIZU. *Aşteaptă, marţafoiule, să te-nvăţ eu a zădări fetele.* ALECSANDRI, T. 964. *Animalul, zădărît de haita primenită, îşi ia inima în dinţi şi se apără cu disperare.* ODOBESCU, S. III, 135. *Toţi întinseră mâinile spre dânsul ... prinseră să-l zădărească ..., începură să-i cânte.* GANE, M. II, 27, cf. CIHAC, II,

147, LM. *Vasăzică trebuie să zădărească cineva viermişorul, ca să scoată dintr-însul o scânteie de spirit.* I. NEGRUZZI, S. V, 390, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Slugile ... nu-l mai zădărau ca pe-un câine printre gratii.* C. PETRESCU, Î. II, 226. *Maiorul, flăcău tomnatic ..., înghiţea cu noduri, zădărât de cucoane, care nu-l slăbeau o clipă.* BRĂESCU, M. B. 36. *Nu vedeţi cum umblă printre noi strigoii ... Zădărând strigoiul cuibărit în noi?* LESNEA, I. 67. *Odată, îl necăjeau pe Ilie muştele ... şi oamenii s-au pus să-l zădărască.* TEODOREANU, M. U. 106, cf. DL. *Doamna a chemat lângă ea pe slujitor, zădărându-l şi împungându-l cu glume.* SADOVEANU, O. XV, 428, cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Dar păcatul mi-l păştea, Pe Stoian îl zădărea.* ALECSANDRI, P. P. 98. *N-am auzit nici un cuvânt rău din gura lui, măcar că uneori îl zădărea ea prea tare.* SBIERA, P. 151. *Noi avem, dragi fârtaţi, Scrisoarea împărătească ... Nime ca să nu-ndrăznească Pe noi să ne zădărească.* MARIAN, NU. 462, cf. ŞEZ. V, 172, IX, 150, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI şi din VICOVU DE SUS – RĂDĂUŢI, ALR I 11 550/164, 180, 227, 1 433/122, 164, 231, 412, 1 572/554, 588. *Nu-l mai zidărî pe om, vezi că-i supărat.* MAT. DIALECT. I, 199. (Absol.) *În om două sunt stăpâne puteri împărăţitoare: una ca să zădărească, alta povăţuitoare.* CONACHI, P. 276. *Tâlharu ăla ... s-ar putea să zădărască din umbră.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 390. (Refl.) *Este un animal foarte înţălept şi lesne de învăţat ... dar zădărându-să, apoi răsplătitori şi primejdios.* J. CIHAC, I. N. 60/23. ✧ Fig. *Foamea tot mă zădăreşte, rânjindu-se holbat la mine.* CONTEMPORANUL, V_2, 267. ✧ (Prin analogie) *Craiul nu socoti altă, fără cât că Pătru Vodă zădăreşte loc de price.* M. COSTIN, L. 358. *Împreunarea aceea a lui Nicolai Vodă cu vezirul ... au zădărit zavistia domnilor şi celor ce erau mazili în Ţarigrad.* LET. II, 134/8. *Groaza mergea înainte-i şi moartea îl urmărea Când şi Eumon cel sprânţaric mânia lui zădărea.* POGOR, HENR. 156/23. *Patima ... orice împotrivire mai tare o zădăreşte.* CONACHI, P. 282. *Trece ... în urechea dreaptă a inimii şi o irită (zădăreşte).* CORNEA, E. I, 179/3. *Ştia să tragă arcuşul, când mângâind, când zădărând strunele.* SADOVEANU, O. XVIII, 96. *Nu se arăta prudent să zădărască, fără noimă, cine ştie ce bănuielnică vrăjmăşie.* C. PETRESCU, A. R. 17. (Refl. impers.) *Într-acest an, zădărându-se şi aţâţându-se zavistie între Bengligherei ... şi între frate-său, au mazâlit împărăţia pre Adilgherei sultanul* (a. 1728). MAG. IST. IV, 154/7. ✦ Fig. A nelinişti. *Comandamentele recomandaseră prudenţă pentru a zădări spiritele.* BRĂESCU, A. 138. *Tainic, iubirea de sine ... pururе în clătire, pururе ne zădăreşte.* CONACHI, P. 277, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Robinson, a căruia soartă venise într-un punct de hotărâre zădărându-i toată ticna, nu putea să se astâmpere la un loc.* DRĂGHICI, R. 297. ✦ (Rar; despre corpuri de armată) A hărţui. [Turcii] *ne zădărâse, ei bântuind tare târguleţul nostru, Bechetul.* ODOBESCU, S. III, 568, cf. DL, DM. ✦ (Într-o poezie populară; cu sens neprecizat, probabil) A nimici **(1).** *Radu ... pe război că se chitea, Trei zile că mi-i tăia Şi-i tăia, de-i zădărea.* POP., ap. ODOBESCU, S. II, 431.

2. (Olt.; complementul indică răni, bube etc.) A zgândări **(2).** Cf. CADE, CIAUŞANU, V. 210. *A zădărât-o mai rău.* ARH. OLT. XXI, 278. ✧ (Prin analogie) *Scăldătorile răcori ... potolesc nervele zădărite prin fierbinţeala aerului.* FĂTU, D. 19/9. ✧ Fig. *Societatea oamenilor ... căuta mai mult încă să zădărească durerea, încât singurătatea e bine venită.* I. NEGRUZZI, S. III, 250. ✧ (Prin analogie) *Cel perit ... e de-ajuns să-l zădăreşti cu mâncări iuţi, prea sărate, cu acrituri etc. şi el iesă.* ŞEZ. I. 16, cf. N. LEON, MED. 124.

3. (Rar; complementul indică foc, flăcări etc.) A aţâţa. *A rupt un mănunchi de stuf uscat, zădărând flăcările deocamdată leneşe.* SADOVEANU, O. XVII, 438, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Prez. ind.: *zădărăsc* şi (regional) *zâdăr* (ALR I 1 150/227, 1 433/122, 1 572/554, 588), *jâdăr* (ib. 1 433/164, 1 150/164). – Şi: (învechit şi regional) **zădărí,** (învechit) **zederî,** (regional) **zidărí, zidărî, zâdărî, jidărí** (ALR I 1 433/231; prez. ind. *jídăr* ib. 1 158/180) vb. IV. – Din v. sl. **задьрати, задерж.**

ZĂDẮRNIC, -Ă adj. v. **zadarnic²**.

ZĂDĂRNICÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Învechit) A nesocoti. *Haimanale ... care zadarnicez şi cele mai bune şi într-adins alese orânduieli.* PISCUPESCU, O. 134/3. *Domnul, zădărnicind legiuirea, au scos la mezat vânzarea vămilor înaintea deschiderii sesiei* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 134. *Rugăciunea lor a fost zădărnicită Şi ploaie ... Se varsă pre pământ.* DONICI, F. II, 14/18. ✦ Refl. pas. A deveni zadarnic² **(1).** *S-au vindecat de boala ce au pătimit 35 ani, boala împotriva căriia s-au zădărnicit nevoinţele a mai mult de cincizăci doftori.* VEISA, I. I/15.

2. (Complementul indică planuri, intenţii etc.) A face să nu se realizeze, punând piedici; a amâna, a dejuca, a împiedica. V. opri **(4).** *Întrebuinţă toate mijloacele ce-i era în putere de a zădărnici o asemenea aleanţă.* ASACHI, S. L. II, 16. *A fost mulţămit că au putut căpăta sub a lui suzeranitate pe un stat care ... zădărnicise toate planurile turcilor asupra lui.* IST. M. 137/10. *Lupta dintre aceste tendinţe împrotivitoare ... zădărnici toate întreprinderile de a reîntemeia regatul Daciei.* BĂLCESCU, M. V. 90. *Egumenii ... zădărniciră toate silinţele comisiei spre a ajunge la un rezultat mulţămitoriu* (a. 1855). URICARIUL, IV, 433/25. *Nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale.* NEGRUZZI, S. I, 277. *Această neştiinţă ... adeseori zădărniceşte toate lucrările culturei.* I. IONESCU, B. C. 313/12, cf. LM. *Strigările ... sunt menite spre descoperirea piedicelor care ... ar putea să zădărnicească căsătoria.* MARIAN, NU. 203, cf. TDRG. *Mi-ai zădărnicit toată iscusinţa mea diplomatică.* HOGAŞ, DR. I, 135. *Ca să zădărnicesc înfăptuirea nemernicului plan, era ... o jucărie.* M. I. CARAGIALE, C. 149, cf. CADE. *Critica ..., nefiind o ştiinţă, ea nu poate ... să zădărnicească această inutilă risipă de forţe reale.* LOVINESCU, C. VIII, 6. *Nimic nu va putea să zădărnicească înfăptuirea marelui şi generosului aşezământ.* GALACTION, O. A. I, 231. *Au făcut tot ce-au putut ca să zădărnicească opera profesorului ieşean.* SADOVEANU, O. XX, 149, cf. SCRIBAN, D. *Proiectul a fost*

zădărnicit de evenimente. ARGHEZI, B. 113. *Să zădărnicească orice rezistență a domnitorului și a oamenilor lui.* CAMIL PETRESCU, O. II, 119, cf. DL, DM. *Acest conflict ... a zădărnicit proiectul de sărbătorire.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 102, 13/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Refl. pas. *Dorința celor trii puteri de a vide primite cu favor pusele la cale în conferențiile de la Londra, spre a se zădărnici toate încercările de a struncina publica pace.* AR (1830), 136[1]/28. *De acolea, basna să zădărnicește și cartea nu mai este pentru dânșii decât o istorie adevărată.* BUZNEA, P. V. II/19. *Încercările lui a supune Moldova se zedărnici prin bravurile domnului Alecsandru cel Bun.* SĂULESCU, HR. I, 220/10. *Avansele făcute exploatării ruinelor s-au zădărnicit.* I. IONESCU, M. 52.

3. (Învechit, rar; complementul indică timp, vreme) A pierde **(II 6).** *Osteneala ce mi-am dat cu informarea acestei cărți va aprinde, negreșit, mierarea celuia ci o va deschide și poate îm*[i] *va și imputa că am zădărnicit vremea* (a. 1851). CAT. MAN. 454. ✦ (Rar) A distruge. *De n-ar fi fost zădărnicit de-un crud brumar, Polenul ar mai fi putut să fie încă – jar.* BLAGA, POEZII, 373.

– Prez. ind.: *zădărnicesc.* – Și: (învechit, rar) **zădarnicí** (DDRF), **zadarnici,** (prez. ind. *zadarnicez),* **zedărnicí** vb. IV.

– De la **zadarnic.**

ZĂDĂRNICÍE s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este zadarnic **(1);** lucru inutil, fără rost; deșertăciune, inutilitate, nimic **(III),** nimicnicie **(2),** (învechit) mișelie **(1),** nimicie **(2).** Cf. HELIADE, O. II, 347. *Astfel este lumea aceasta, părinte, dășartă, vai de acela care nu se uită la zădărnicia ei.* CR (1833), 215[1]/24. *O, zădărnicie și deșertăciune!* GORJAN, H. IV, 233/20. *Vezi pe trândav că plânge cu amar zădărnicia tinereților sale.* MARCOVICI, G. 19/2. *N-o să te îngăduie a te josi spre a te uni cu vițiul lumii ... beată de amăgitoarele-i zădărnicii.* FM (1843), 277[1]/6, cf. LM. *În prezent, le-avem pe toate, Dar de-a lor zădărnicie Te întreabă și socoate.* EMINESCU, O. I, 196. *M-am uitat la fericiți ... I-am văzut nemulțumiți: E orice zădărnicie.* MACEDONSKI, O. I, 40, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Erau atâția-n slujba lor de clacă ..., Moșnegi slăbiți, ce scris-aveau pe frunte Zădărnicia pletelor cărunte.* GOGA, POEZII, 79. *Gândurile mohorâte despre zădărnicia străduințelor omenești ..., care-l frământaseră atâtea nopți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. TDRG. *Puțini au simțit mai stăruitor zădărnicia vanității omenești.* LOVINESCU, C. IV, 94, cf. CADE. *Marea largă ..., plaja clară ... rupeau inima cu zădărnicia lor.* GALACTION, O. A. I, 52. *Galbenele goluri scriu, pe fața gliei, Vasta frumusețe a zădărniciei.* VOICULESCU, POEZII, II, 72. *Am avut ... prilejul de a vedea, încă o dată, un aspect penibil al zădărniciilor omenești.* SADOVEANU, O. XX, 239, cf. SCRIBAN, D. *Sentimentul zădărniciei ... nu izbutea să anuleze vitalitatea extraordinară a arhitectului.* CĂLINESCU, S. 208. *Bălcescu, auzind despre întâmplarea asta, se întristă puțin și, apoi, se îngrozi de zădărnicia frumuseții femeiești.* CAMIL PETRESCU, O. II, 366, cf. DL. *Vru să mai spună ceva, dar simți zădărnicia vorbelor.* PREDA, M. 178, cf. DM. *Avea, de atunci, un sentiment ciudat al zădărniciei, ceva se surpase în el.* BARBU, PRINC. 113. *Când privesc înapoi, în vălmășagul anilor și al dușmăniilor, îmi rămâne un gust amar de zădărnicie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 6/4, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit și regional) Trufie **(1).** *Zădărnicia pururea în neastâmpărare se află, gândind când la cinste, când la slavă, când la dobândă mai mare.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 218. *De câte ori căsătoria a adus pieire și nesfârșită sărăcie acelora ce s-au unit ..., din mândrie și ticăloasă zădărnicie.* MARCOVICI, D. 163/21. *Și Ianoș, tatăl, și Ianoșoaie, muma ..., cunoscură că fericirea nu stă întru zădărnicie.* TÎMPEANUL, G. 75/15. *Mai mult stăpâniți de zădărnicie decât de poftă, aleargă după toate.* FM (1843), 55[1]/39. *A celor din ceriu duhuri înțelegere ce vine, Vede și cată cu milă la* [a] *ta zădărnicie.* CONACHI, P. 276. *Nesocotitul Bathori, mai mult din zădărnicie, aprinse torța acum stinsă a vechilor uri naționale.* BĂLCESCU, M. V. 91. *Zădărnicia slavei să-mi lase-l îndemnă Nobilitatea seacă.* NEGRUZZI, S. II, 231, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Dacă zilele rele și zbuciumul zădărniciei n-au împlinit încă măsura ta, ridică-te și pleacă.* GALACTION, O. 223, cf. DL, DM, DEX. *Te-a umplut de răutate Zădărnicia lumească și Zavistia domnească.* TEODORESCU, P. P. 103.

– Pl.: *zădărnicii.*

– **Zadarnic** + suf. *-ie.*

ZĂDĂRNICÍRE s. f. Faptul de a face să nu se realizeze, punând piedici unui plan, unei intenții etc.; curmare, dejucare, împiedicare. Cf. zădărnici **(2).** *Păturică ... vedea în această atitudine zădărnicirea viselor sale celor ambițioase.* FILIMON, ap. TDRG, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Uită că zădărnicirea unor vise ne-ncetate biata inimă mi-a rupt.* EFTIMIU, Î. 108. *Folosește cele mai mârșave mijloace pentru zădărnicirea eforturilor oamenilor.* CONTEMP. 1952, nr. 27, 1/2. *Mișcarea pentru zădărnicirea acordurilor militare impuse unora din aceste țări.* SCÂNTEIA, 1954, nr. 2863, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zădărniciri.* – Și: (învechit, rar) **zădarnicíre** s. f. DDRF.

– V. **zădărnici.**

ZĂDĂRNICÍT, -Ă adj. (Despre planuri, intenții etc.) Care a fost împiedicat să se realizeze; curmat, dejucat, împiedicat. Cf. zădărnici **(2).** *Cuiburile neîmplinite sau zădărnicite lasă după dânsele, în inima noastră, mâhniri.* MARCOVICI, D. 8/14. *Întâia nedreptățire a tânărului, întâile sudori zădărnicite.* FM (1844), 118[2]/32, cf. PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D. *O viață cu totul zădărnicită o simțim goală.* LOVINESCU, C. IV, 158. *Chiose punea chiar, în cântecele vesele, o tristețe îndepărtată, o oboseală de viață zădărnicită.* CAMIL PETRESCU, O. II, 526. *Auzi ... un suspin repetat ca un crâmpei dintr-o rugă zădărnicită, ca un vaier de ajutor.* VINEA, L. I, 246.

– Pl.: *zădărniciți, -te.* – Și: (învechit, rar) **zădarnicít, -ă** adj. DDRF.

– V. **zădărnici.**

ZĂDÂNÁT, -Ă adj. (Prin Ban.) Oprit[2] **(5).** Cf. zădina. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 24.
– Pl.: *zădânați, -te.*
– V. **zădina.**

ZĂDEÁNCĂ s. f. (Prin sudul Olt.) Zăvelcă **(1)** în dungi. Cf. LEXIC REG. 43.
– Pl.: *zădenci.*
– De la **zade** (variantă a lui *zadie*[1]).

ZĂDINÂ vb. I. Refl. (Regional) A se opri (3). (Bozovici). Cf. ARH. FOLC. III, 157. *Dușe-vă-ț în mări negre Acolo să vă zăginaț Și pră cutare să-l curățaț Dă răle, Dă dureri.* ib. 113.
– Prez ind.:?
– Etimologia necunoscută.

ZĂDIÚȚĂ s. f. (Prin Maram.) Diminutiv al lui zadie **(1).** Cf. BUD, P. P. 46. *Săraca Măriuță Strânge doru-n zădiuță.* id. ib.
– Pl.: *zădiuțe.*
– **Zadie** + suf. *-uță.*

ZĂDUCĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. (Prin Bucov.) **1.** Persoană care se duce departe. Cf. LEXIC REG. 116.
2. Persoană căreia îi place să umble mult. Cf. LEXIC REG. 116.
– Pl.: *zăducători, -oare.*
– **Zăduce** + suf. *-tor.*

ZĂDÚCE vb. III. Refl. (Prin Bucov.) A se duce departe. Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 116, SFC IV, 32.
– Prez. ind.: *zăduc.*
– Pref. *zăd-* + **duce.**

ZĂDÚF s. n. **1.** Căldură mare, înăbușitoare; arșiță, caniculă, cuptor, dogoare, dogoreală, fierbințeală, jar, năbușeală **(2),** nădușeală **(2),** pârjol **(I 3),** pojar **(2 b),** toropeală **(3),** zăpușeală, (livresc) torpoare, (popular) arsură, năduf **(2),** vipie, zăpuc[2], (învechit și regional) pripeală[1] **(II),** (învechit) ars, pripec **(1),** (regional) arsoare, buhoare, cocăt, crăpăt, friptoare, japsă, năplăială, pâclă **(3),** prigoare **(II 1),** pripeală, puhăială[1], prepăt. *Străluce soarele cu zăduhul, seacă iarba.* COD. VOR.[2] 56[r]/9. *Blagosloviți focul și zăduhul.* PSALT. 331. *Stătură el în pustie și în seatea zăduhului fără apă.* CORESI, PS. 411/14. *Dzua zăduhul m-au dosădit, noaptea frigul și somnul se-au depărtat de ochii miei.* PO 108/10. *Un călătoriu ... îmblă și călătorește cale multă și-l arde soarele și-l păleaște zăduvul.* VARLAAM, C. 45. *Lăcuia făr' de colibi și răbda căldura zădufului și gerul iernii.* NEAGOE, ÎNV. 126/28. *Dzua nu-ți va fi de soare zăduv, ce-ți va fi răcoare.* DOSOFTEI, PS. 431/14. *Fiii lui Remon ... intrară, la zăduful zilii, în casa lui Ievorthe.* BIBLIA (1688), 222[2]/53. *Norul de arsura și zăduf și de ger.* MINEIUL (1776), 80[r1]/34. *Fiind zăduf și însănătoșind, au venit la un izvor să se răcorească.* ȚICHINDEAL, F. 31/21. *Ei au suferit zăduhul și arderi, ca într-un foc.* BELDIMAN, SAP. 102. *Nu se poate nicidecum Zăduh furtună mare A nu se face schimbare.* ZILOT, CRON. 79, cf. LB. *Să despart, se unesc iarăși cliturile cu zăduh Și întinsele răzoară le mișcă numai un duh.* POGOR, HENR. 149/20. *Căldura mare, împreună cu o secetă îndelungată, umezeala, zăduful, răceala umedoasă ... sunt în stare de sine a înainta feliuri de boale cumplite între vite.* FM (1843), 252[2]/10, cf. POLIZU. *E arșiță, zăduf mare, Pare că te și topești.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 10. *Scăpat sunt de zăduf[1] Vânt răcoros mi-adie.* I. VĂCĂRESCUL, P. 354/18. *Face tot ce poate omul ca să întărească inima muncitoriului în trudnica muncă de pe zăduvul zilei.* I. IONESCU, B. C. 219/23, cf. CIHAC, II, 104, LM. *Cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf.* EMINESCU, O. I, 85. *Pleacă din vreme să nu le ajungă zăduful pe drum.* CARAGIALE, O. I, 52. *Era mare secetă, nesuferită arșiță, greu zăduf.* SLAVICI, O. I, 331. *Un zăduf i-a dat Și un somn mare l-a adormit.* SEVASTOS, N. 192, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Această arșiță, zăduh, zăduv, zăpușeală ..., care aproape nu se mai poate îndura, se crede a fi un semn de ploaie.* PAMFILE, CER. 34. *Era pe la toacă. Un zăduf nesuferit.* CHIRIȚESCU, GR. 214. *Banii – când e zăduf – ți-aduc revenealã ..., când ți-e frig, îți țin de cald.* DELAVRANCEA, O. II, 297. *Ne apucă zăduful pe drum.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 60. *Într-o seară liniștită, omorâtoare de zăduf ..., Agata primi ... să fie întovărășită.* ARDELEANU, D. 129. *Parfumul de viorele, în loc să-l răcorească, se unise cu zăduful.* BASSARABESCU, V. 105, cf. CADE. *Zăduful ... se ridica valuri-valuri din pământul încins.* COCEA, S. II, 23. *Se adunaseră câțiva călători de departe, căutând ocrotire de zăduf subt umbra nucilor.* SADOVEANU, O. XVIII, 441, cf. SCRIBAN, D. *A fost un zăduf groaznic!* CĂLINESCU, E. O. II, 158. *Zilele de iulie erau foarte călduroase, zăduful începea încă de dimineață.* CAMIL PETRESCU, O. III, 55. *Cu tot zăduful zilei în trup ..., mă întorsesem de la câmp.* STANCU, D. 204. *Cum era zăduful mare, Am intrat în scăldătoare.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 129, cf. DL, DM. *De departe veneau zăduфuri și miros de pește.* BARBU, PRINC. 31. *În „atelier", zăduful se cuibărise încă din timpul zilei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 16/3, cf. M. D. ENC., DEX, H II 251, IV 51, VII 383, IX 387, XII 168, XIV 93, XVI 39, XVIII 14. *Voinicelul ... mergea ce mai mergea, Greu zăduf îl apuca, Osteneala-l ajungea.* TEODORESCU, P. P. 438, cf. ALR SN V h 1502. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Îi ținem ca în zeduvul oaălor celor ce se clocesc.* VASICI, M. II, 7/26.

2. (Popular) Necaz **(1).** *Cu anevoie și cu mare zăduf ar fi putut merge la ocne sau la vreo schelă* (a. 1831). DOC. EC. 488. *Am dat zarafului (casierului) lei una mie, ca să nu-mi facă zăduфuri la numărătoarea banilor.* FILIMON, ap. TDRG. *Zăduhul ce-o muncește simte bine c-o zugruma ziua la miezea-mare.* DELAVRANCEA, S. 37, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], CADE, VISSARION, FL. 118, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. (Prin nord-vestul Munt.) Sufocare **(1).** *Tusă de zăduf, Tusă din năduf.* ȘEZ. IV, 29.
– Pl.: *zăduфuri.* – Și: (învechit și regional) **zădúg** (ALR SN V 1 502/362), **zădúh, zădúu** (ib. h 1 502/872, 886), **zădúv,** (învechit, rar) **zedúv** s.n.
– Din v. sl. ***zaduchia,*** cf. bg. задух.

ZĂDUFÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; despre căldură, anotimpuri, vânt etc.) Arzător. *Porunci Dumnezau la*

vânt arzătoriu zăduhos şi lovi soarele pre capul lui Iona. BIBLIA (1688), 596²/49. *Să nu fie vară zădufoasă Nici iarnă cu ger.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 324. *Nici lipsa apei, nici căldurile zăduvoase nu ar fi singura pricină a turbării.* FM (1844), 322²/6, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *zăduſoşi, -oase.* – Şi: (învechit, rar) **zăduhós, -oasă, zăduvós, -oásă** adj.

– **Zăduf** + suf. *-os.*

ZĂDÚG s. n. v. **zăduf.**

ZĂDÚH s. n. v. **zăduf.**

ZĂDÚHÓS, -ÓASĂ adj. v. **zădufos.**

ZĂDÚŢ s. m. (Bot.; regional) Zadă **(1)** *(Latrix decidua).* Cf. BORZA, D. 96.

– Pl.: *zăduţi.*

– **Zadă** + suf. *-uţ.*

ZĂDÚU s. n. v. **zăduf.**

ZĂDÚV s. n. v. **zăduf.**

ZĂDÚVÓS, -OÁSĂ adj. v. **zădufos.**

ZĂEFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZĂF s. n. v. **zefchi.**

ZĂFCHI s. n. v. **zefchi.**

ZĂFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZĂFÍR s. m. v. **zefir.**

ZĂFLÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică oameni) **1.** (Prin Ban.) A afla. Cf. CADE. *Avusei şi io drăguţ, Şi duşmanii mi-l zăflară, La mare bir îl băgară.* HODOŞ, C. 55.

2. (Regional) A întâlni (Clopotiva – Haţeg). GREGORIAN, CL. 64. *Murgul paşte şi rânchează, Pe Mantu nu-l mai zăfleză.* id. ib.

– Prez. ind.: *zăflez.*

– Pref. *ză-* + **afla.**

ZĂGÁLNĂ s. f. v. **zăgârnă.**

ZĂGÁN, -Ă s. m. şi f. **1.** S. m. (Ornit.) Numele mai multor specii de păsări răpitoare:

a) Vultur mare, foarte rar în ţara noastră, cu penajul de culoare neagră-cenuşie pe spate, coadă şi aripi, albăgălbuie pe cap, gât şi piept; vultur bărbos *(Gypaëtus barbatus).* Cf. MARIAN, O. I, 179, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Scena apărării puilor contra zăganului de către masculii caprelor-negre este bine cunoscută la noi şi reală.* BĂCESCU, PĂS. 235. *Am văzut un zăgan avântându-se ca fulgerul asupra unei acvile de munte.* LINTIA, P. II, 284, cf. DER, DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Atâta-i găina, cât un zăgan.* ŞEZ. VII, 184;

b) (Regional) Gaie *(Milvus milvus).* Cf. KLEIN, D. 447, CIHAC, II, 628, DDRF, ŞIO II_1, 380, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.;

c) (Regional) Vultur alb *(Neophoron percnopterus).* Cf. LB, CUV. D. BĂTR. I, 311, LM, TDRG, SCRIBAN, D.

2. S. m. (Prin sud-vestul Transilv.) Epitet pentru un câine mare. Cf. H XVII 8, XVIII 103.

3. S. m. şi f. (Regional) Epitet depreciativ pentru un om gras (Răşinari – Sibiu). Com. din RĂŞINARI – CISNĂDIE, cf. PAŞCA, GL. 61.

– Pl.: *zăgani, -e.* – Şi: (regional) **zagán** s. m.

– Din tc. **zagan.**

ZĂGÁRĂ s. f. (Regional) Catifea (Prundu Bârgăului – Bistriţa). Cf. ALR SN IV h 1 207/219, ALRM SN III H 1 023/219.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂGÁS s. n. v. **zăgaz.**

ZĂGÁSTRU s. n. **1.** (Regional) Spaţiu liber între iesle şi peretele grajdului din spatele ei, pe unde se deplasează cei care hrănesc animalele (Ohaba – Alba-Iulia). Cf. VICIU, GL.

2. (Prin estul Munt.) Zăgaz la moară. Cf. ALR I 1 842/595, 730, 735.

– Pl.: *zăgastre.*

– Etimologia nesigură. Cf. z ă g a z.

ZĂGÁŞ s. n. **1.** (Învechit) Şanţ[1] **(2).** *Poate a să face heleştee cu zăgaşe.* PRAV. COND. (1780), 150.

2. (Învechit) Şanţ[1] **(1).** *A săpat un zăgaş adânc primprejurul tabirii.* HERODOT².

3. (Regional) Făgaş (făcut de ploaie) (Dejani – Făgăraş). CHEST. IV 45/174 d.

4. (Prin Munt.) Zăgaz **(1).** Cf. ALR I 1 841/750, ib. 1 842/776, ALR II 6 728/705.

– Pl.: **(1, 4)** *zăgaşe* şi **(2)** *zăgaşuri.*

– Contaminare între **zăgaz** şi **făgaş.**

ZĂGÁŞTINĂ s. f. (Transilv.) Plasă[1] **(I 1 a).** *Plasa (în România) sau zăgaştina (în Ardeal) e o pânză de reţea în forma unui gard ... de lăţimea adânciturii apei în care se pescuieşte de regulă.* ATILA, P. 117.

– Pl.: *zăgaştine.*

– Etimologia nesigură. Cf. z ă g a z.

ZĂGÁZ s. n. **1.** Construcţie (rudimentară) din lemn, din beton etc., prevăzută cu stavile **(1),** aşezată transversal pe o apă (curgătoare), pentru reglarea nivelului din amonte al acesteia, pentru schimbarea făgaşului sau pentru acumularea unei cantităţi de apă necesare acţionării unei mori, unei pive sau unui joagăr; baraj, stavilă **(1),** stăvilar **(1),** (învechit şi popular) iaz, opust[1], (învechit) scurgătoare (v. s c u r g ă t o r **4),** (regional) iezătură, năsadă **(4),** opritoare (v. o p r i t o r **II 3),** puritoare, zăgaş **(4),** zătar, zugău **(1).** *Câţi răzaşi având locuri în care să pot face heleştee cu zăgasuri vor vrea să facă heleşteu.* CARAGEA, L. 9. *Mulţi stăpâni de moşii au asupra acestor gârle mari, zăgazuri şi poduri.* REG. ORG. 105/11. *Căzură munţi jos ... izvoară stăvilind Cu repezi, iuţi zăgaze.* C. A. ROSETTI, C. 41/4. *Să rupe zăgazul, îi stă şi sfârleazul.* PANN, P. V. I, 134/1, cf. POLIZU, CIHAC, II, 118, LM. *Se strecoară pitpalacul ... pe un heleşteu cu zăgaz de taraci.* ODOBESCU, S. III, 160.

Deodată apa lunecă de pe zăgazul colțuros și se întinde ca o pânză. VLAHUȚĂ, R. P. 7, cf. DDRF, BARCIANU. *Ai fi crezut c-o apă furioasă a rupt zăgazurile și se năpustește înecător peste șesuri.* ADAM, R. 266, cf. ALEXI., W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., D. BOGDAN, GL. 120. *Iezătura (zăgazul în Muntenia) este un baraj mare ... care trece perpendicular peste albia râului, formând o stavilă pe întreaga vale.* ANTIPA, P. 56, cf. TDRG, CADE. *Rumpeți peste șanțuri zăgazul heleșteului.* GALACTION, O. A. II, 37. *Asemenea puhoaielor umflate de ploi, când cad zăgazurile șubrede, norodul se revărsa pretutindeni.* COCEA, S. II, 157. *M-am dus ... cu opustul Iazului, ... al doilea zăgaz mare al Șomuzului.* SADOVEANU, O. XVII, 414. *Se stabilesc lucrările pentru oprirea degradării terenului fie prin plantațiuni, gărdulețe de nuiele ori zăgazuri din piatră sau beton.* ENC. AGR. I, 209, cf. SCRIBAN, D. *Au avut noroc că gardul de zid, cu ochiuri de zăbrele pe la mijloc, a ținut ca un zăgaz și i-a mai ferit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 260. *Zăgazul era mai înalt și mai lat altădată și oprea apele.* STANCU, D. 22, cf. DL, DM. *Pe urmă, parcă s-ar rupe un zăgaz!* SCLF 1958, 395. *Șanțurile construite de apărătorii cetății aduceau apa din râu prin mijlocul unui sistem de zăgazuri.* PANAITESCU, C. R. 46, cf. M. D. ENC., DEX, H V 104, XVI 48, XVII 14, ALR I 1 842/170, 186, 780, 900, ALR II 6 721/812, 876, 899, 6 728/812, 899. (Prin extindere) *Șî-ș avea Tudor ș-avea: Noauă mori într-un pârleaz, Noauă mori într-un zăgaz.* ȘEZ. III, 212. *Făcuse Măria Sa zăgaz straşnic la capătul văii... și în chipul ăsta oprise cursul apei și eleșteul se făcuse straşnic de mare.* RĂDULESCU-CODIN, L. 12. *Se rupe zăgazul, îi stă și sfârleazul,* se spune despre cel care pierde nişte avantaje, nişte foloase. Cf. PANN, P. V. I, 134/1, ZANNE, P. III, 432. ✦ F i g. *Munții Carpați formează un zăgaz împotriva mișcărilor de aer.* AGROTEHNICA, I, 267. *După răscoala oștilor ..., slavii rup zăgazurile de apărare ale imperiului și năvălesc ca un torent în Peninsula Balcanică.* PANAITESCU, C. R. 85. ✧ E x p r. **A se rupe** (sau **a se deschide, a se descuia) zăgazurile cerului,** se spune când sunt ploi mari, torențiale. *Sub urgia întregului zbucium al făpturii, zăgazurile cerului se rupseră.* HOGAȘ, DR. I, 275. *S-au descuiat zăgazurile cerului și curg potoapele.* SADOVEANU, O. XVIII, 279. (Cu parafrazarea expresiei) *Nu vrea Dumnezeu să mai închidă zăgazurile!* D. ZAMFIRESCU, R. 259. ✦ (Învechit și regional) Dig. [Pământuri] *au fost răpite din mare prin facerea zăgazelor.* BREZOIANU, A. 20/8. *Un râu spumegat, când își rupe zăgazul, Iese din matcă, răpind în vârtej apărările casei.* COȘBUC, AE. 41. *Se fac zăgazuri ... în contra revărsărilor.* PĂCALĂ, M. R. 285. *Somnul oamenilor umblă dus de boare pe zăgazuri.* LESNEA, A. 26, cf. DL, DEX. *Cine vine pe zăgaz? Costică cu calu breaz.* ȘEZ. II, 183, cf. CHEST. IV 41/102, FOLC. OLT. – MUNT. II, 523.

2. F i g. Ceea ce împiedică realizarea unui țel sau stă în calea unei acțiuni; obstacol, oprelişte **(1),** piedică **(2),** stavilă **(2),** (învechit și popular) opreală **(2),** (învechit, rar) nevoie **(4).** *Nu izbucneau simțirile, le oprea ceva ... Și din ce pricină s-au rupt zăgazurile?* CONTEMP. IV, 85. *Își frânge de zăgazuri mintea – de veci neadormită roabă.* GOGA, POEZII, 232. *Toate țările rupeau zăgazurile vechi, formele sociale se schimbau.* PETICĂ, O. 437. *Într-o zi ... ridicase singur zăgazul și se prăvălise în desfrâu.* M. I. CARAGIALE, C. 51. *În necuvântătorul deputat, ce-și făcuse o carieră din discreție, s-au ridicat, dintr-o dată, zăgazurile tăcerii.* LOVINESCU, C. V. 93. *Au ajuns să dărâme toate zăgazurile autorității și, dintr-un sat organizat, să se transforme într-o turmă inconștientă.* REBREANU, R. II, 187. *Conținutul realist al poeziei sale cere spargerea zăgazurilor, pătrunderea cuvintelor noi în limbă.* CV 1950, nr. 3, 5. *Pusei pământ și ape zăgaze între noi.* ARGHEZI, V. 47. *Trebuie să vină, pentru el, clipa morții ... pentru ca zăgazurile să se desfacă.* VIANU, L. U 527. *În Byron – demonicul, puterea ocultă ... a faptei izbucnește nealterată de zăgazuri, elementară.* BLAGA, Z. 229. *Neobișnuita putere de a iubi ... era însă răsucită și întoarsă de zăgazul morții pe care și-o știa atât de apropiată.* CAMIL PETRESCU, O. II, 345. *Un val de proteste ... se ridică, trecând peste zăgazurile stării de asediu.* PAS, Z. IV, 217, cf. DL, DM. *Apropierea și cuvintele unui străin rup în ei cine știe ce zăgaz tainic.* PREDA, I. 107. *Această luptă a dat măsura puterilor populare străvechi în fața migrațiunilor armate, care au rupt zăgazurile imperiului.* PANAITESCU, C. R. 122. *Jungla violenței și dezlănțuirilor instinctuale rupe toate zăgazurile și copleșește ... năzuințele persoanei spre împlinire.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 20/1, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zăgazuri* și (învechit) *zăgaze.* – Și: (învechit) **zăgás** s. n.

– Din v. sl. ***загазъ.** Cf. bg. з а г а з я, „a se scufunda (în apă)", scr. g a z „vad".

ZĂGÁZDĂ s. f. (Regional) Pană[1] **(II 1)** (Crișcior – Brad). Cf. PAȘCA, GL. 61.

– Pl.: *zăgazde.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂGĂJÍ vb. IV v. **zăgăzi.**

ZĂGĂLẮU s. n. sg. **1.** (Regional) Noroi[1] **(1)** (Răşinari – Cisnădie). Cf. PĂCALĂ, M. R. 525. ✦ „Zeamă de gunoi sau murdărie apoasă". LEXIC. REG. II, 64.

2. (Prin sud-vestul Transilv.) Alimente terciuite. Cf. PĂCALĂ, M. R. 525, com. din SĂLIȘTE – SIBIU.

– De la **zăgălui.**

ZĂGĂLUÍ vb. IV. (Atestat prima dată la ANON. CAR.)

1. Tranz. (Ban.) A enerva. Cf. CADE.

2. R e f l. (Prin sud-vestul Transilv.; despre alimente) A se zdrobi **(II 1).** *S-a zăgăluit de tot, atâta a fiert tocana.* Com. din SĂLIȘTE – SIBIU. *S-or zăgăluit afinele.* LEXIC. REG. II, 64.

3. R e f l. (Regional) A se murdări (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.

– Prez. ind.: *zăgăluiesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂGĂNÚȚĂ s. f. (Regional) Dimunitiv al lui z ă n o a g ă.

1. Cf. z ă n o a g ă **(2).** Cf. SCRIBAN, D.

2. Cf. z ă n o a g ă **(3)** (Jorăşti – Tecuci). I. CR. III, 346.
– Pl.: *zăgănuţe.*
– **Zănoagă** (prin metateză) + suf. *-uţă.*

ZĂGĂRÁ s. f. v. **zagara.**

ZĂGĂRÁIE s. f. (Regional) Zagara. *Are bunditã cu zăgăraie.* Com. din FRATA – TURDA.
– Pl.: *zăgărăi.*
– **Zagara** + suf. *-aie.*

ZĂGĂRĂU s. m. (Învechit şi regional) Smoc sau ciucure de blană care ornamentează unele obiecte de îmbrăcăminte. *Tănase din Valea-Rea Cu o căciulă creaţă zăgăra, Zăgărăii băteau călcăile Şi ereţii umerii.* PAMFILE, A. R. 31.
– Pl.: *zăgărăi.*
– **Zagara** + suf. *-ău.*

ZĂGĂREÁ s. f. v. **zagara.**

ZĂGĂRÉL s. n. (Învechit) Diminutiv al lui z ă g ă r ă u. Cf. ŞIO II$_1$, 381. *Cere zece dintr-un berbec, Laţi-n coadă de trei palme Şi la coadă cu zăgărele.* id. ib.
– Pl.: *zăgărele.*
– **Zagara** + suf. *-el.*

ZĂGĂŞÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nordul Munt.; complementul indică fiinţe) **1.** A prinde **(III 1).** Cf. RĂDULESCU-CODIN. *Niţă voinicel S-a luat după ele Şi le-a zăgăşit Sub verde molif.* id. ib.

2. (Despre boli) A doborî. Cf. RĂDULESCU-CODIN. *Mi-e că, până la primăvară, mă zăgăşeşte.* id. ib.
– Prez. ind.: *zăgăşesc.*
– Cf. s u g u ş a.

ZĂGĂU s. n. v. **zgău.**

ZĂGĂZÂRE s. f. (Învechit, rar) Zăgăzuire. *Zăgăzarea constă a închide, prin stavilari gros lucraţi, un loc supus înecăciunilor.* BREZOIANU, A. 31/24.
– De la **zăgaz.**

ZĂGĂZDÍ vb. IV. T r a n z. (Regional; complementul indică lemne) A despica cu o pană[1] **(II 1);** a înţepeni cu o pană[1] (Crişcior – Brad). Cf. PAŞCA, GL. 61.
– Prez. ind.: *zăgăzdesc.*
– V. **zăgazdă.**

ZĂGĂZÍ vb. IV. T r a n z. (Rar) **1.** A zăgăzui **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D.

2. F i g. A zăgăzui **(2).** Cf. RESMERIŢĂ, D.
– Prez. ind.: *zăgăzesc.* – Şi: **zăgăjí** vb. IV. RESMERIŢĂ, D.
– De la **zăgaz.**

ZĂGĂZUÍ vb. IV. T r a n z. **1.** (Complementul indică ape curgătoare, albii etc.) A pune, a construi un stăvilar **(1);** a bara, a stăvili **(1),** (rar) a zăgăzi, (regional) a hăti. *Nişte lunecări de straturi or fi închis şi zăgăzuit albia, la ieşirea Bicazului spre chei.* SADOVEANU, O. XV, 245, cf. SCRIBAN, D. *Mi-aţi oprit viaţa în loc ca şi cum ai zăgăzui o apă.* V. ROM. septembrie 1954, 45. *Se mai nădăjduia că terasamentul feroviar, înalt de câţiva metri ... va zăgăzui cu totul invazia lichidă.* CONTEMP. 1970, nr. 1 228, 10/1. ✧ (Prin analogie) *Am privit spre cerul zăgăzuit de nouri la asfinţit.* SADOVEANU, O. XVII, 493. *Soldaţii ... au încrucişat puştile pentru a zăgăzui intrarea.* PAS. Z. III, 157, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *S-au deschis larg căile spre cultură şi artă – căi zăgăzuite în trecut.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2839.

2. F i g. A opri **(1).** *Grigore încearcă să-i zăgăzuiască destăinuirile.* REBREANU, R. I, 254. *În sufletele lor fierbe revolta, dar ani de zile de umilinţi au zăgăzuit-o.* CONTEMP. 1951, nr. 158, 11/6. *Goethe ... s-a străduit totdeauna să-şi zăgăzuiască elementul demonic.* BLAGA, Z. 230, cf. DL, DM. *Evocările acestea nu formează un flux continuu, deşi nici un obstacol nu vine să le zăgăzuiască.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 10/3, cf. M. D. ENC., DEX. *Stă în puterea noastră ... să zăgăzuim politica de război.* RL 1980, nr. 11 073.
– Prez. ind.: *zăgăzuiesc.*
– **Zăgaz** + suf. *-ui.*

ZĂGĂZUÍRE s. f. Acţiunea de a z ă g ă z u i **(1)** şi rezultatul ei; (învechit, rar) zăgăzare. *Mistreţii ... dau buluc la vale ..., ca o apă furioasă ce-şi face loc talazurilor printr-o spărtură a zăgăzuirii.* ADAM, R. 266, cf. DL; DM. *Prin zăgăzuirea fluviului Krishna, sute de mii de acri de pământ vor avea asigurată umiditatea.* SCÂNTEIA, 1969, nr. 8 214, cf. DEX. ✧ F i g. *O înclinaţie structurală către frust şi vitalitatea elementară, chemată să compenseze zăgăzuirile şi siluirile civilizaţiei pripite şi abuzive.* ROMÂNIA LITERARĂ, nr. 109, 3/3.
– Pl.: *zăgăzuiri.*
– V. **zăgăzui.**

ZĂGĂZUÍT, -Ă adj. (Despre ape curgătoare, albii etc.) Care este stăvilit cu un zăgaz **(1).** *Topica directă acumulează, ca o apă zăgăzuită, toate sensurile, valorile subiectelor.* CL 1957, 232, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zăgăzuiţi, -te.*
– V. **zăgăzui.**

ZĂGÂLNĂ s. f. v. **zăgârnă.**

ZĂGÂNĂ s. f. v. **zăgârnă.**

ZĂGÂRNĂ s. f. (Popular) Sedilă[2]. Cf. TDRG. *Mai întotdeauna însă, această strecurătoare este mai mică şi ia numele de zăgârnă în Ardeal.* PAMFILE, I. C. 34. *Turna într-o zăgârnă pântecoasă jântiţa caldă dintr-un ceaun negru.* HOGAŞ, DR. I, 285. *Caşul făcut din laptele închegat se pune într-o învălitoare (numită „zăgârnă" ori altfel, după regiuni) făcută dintr-o ţesătură rară.* DR. III, 573. *Zăgâlnă e o „traistî", un săculeţ făcut din pânză de cânepă sau de altceva şi servind la jănţuitul caşului şi la facerea urdei.* DIACONU, P. 25, cf. CADE. *Găsim, în fierbătoare ..., zăgâlna, un săculeţ de pânză pentru strângerea urdei, ... pungile cu cheag.* ENC. AGR. IV, 498. *Fierbea zerul ..., curăţind urda ... cu lingura lată de lemn şi punând-o în zăgârnă să se scurgă.* MOROIANU, S. 67, cf. SCRIBAN, D. *Zeru-l fierbe şi scoate urdă, urda o pune în zăgârnă.* H I 120, cf. ib. 139, 252, 367, 384, 419, II 80, 82, 207, III 71, 153, 195, 401,

463, VII, 154, 389, 422, X 32. *După ce se încheagă laptele, se alege caşul şi se pune în strecurătoare, numită şi zăgârnă.* ib. 45. *Zerul se scurge şi rămâne urda pe care o pune în zăgârnă (traistă) de se scurge.* ib. XI 275. ✦ Unealtă pentru muls a ciobanilor. Cf. H XII 7, cf. 29, 96, 117, 139, 172, 239, 386, XIII 174, 207, 347, XIV 353, XV 437, VICIU, GL. 90. *Nu-i lapti la putinî, Dar nici urda la zăgârnî.* VASILIU, C. 16. *Şi umbla din stână-n stână, S-aleagă brânza de-a bună, Şi urdă, mări, din zăghirlă.* PĂSCULESCU, L. P. 276, cf. CONV. LIT. XLIV$_2$, 268, com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI. *E dulci la mâncari urda din zagârnî, Mămăliguța din oalî.* GR. S. III, 346, cf. STOIAN, PĂST. VI, 51, CHEST, V 61/2, 19, 38, 75, 82, 8/82, 84/20, 40, 73, 86, 90, 102/20, 133/20, 44, 83, 89, 90, ALR I 1 061/476, ALR II 5 420/605, 705, 723, 987, ALR SN II h 412/723, ALRM SN I h 272/723. *Laptele închegat ... îl strângem şi-l punem în zăgârnă.* ALRT II 232, cf. FOLC. OLT. – MUNT. II, 231. ✦ (Prin Mold. şi Bucov.) Săculeț **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D. *Peştele îl strângi în zăgâlnă, în coştei, ori în ce ai.* S. C. ŞT. (IAŞI), 1958, nr. 1–2, 149, cf. ŞEZ. V, 172, I. CR. IV, 27, VI, 313, CHEST. V S 22, ALR II/IMN 152, 3 946/705, ALRM II/I h 414/386, LEXIC REG. III, GLOSAR REG. ✦ (Regional) Boccea. *Iuga (iată) un om cu o zăgâlnă (= legătură) în spate.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 267, cf. LEXIC. REG. 111, GLOSAR REG.

– Pl.: *zăgârne.* – Şi: (regional) **zăgâlnă, zăgână** (CHEST. V. 136/89, GLOSAR REG.), **zăgálnă** (CHEST. V. 84/20), **zăghírlă** s.f.

– Etimologia necunoscută.

ZĂGÂRNEÁȚĂ s. f. (Regional) „Traistă rea". Com. din UDEŞTI – FĂLTICENI.

– Pl.: *zăgârnețe.*

– **Zăgârnă** + suf. *-eață.*

ZĂGHÍRLĂ s. f. v. **zăgârnă.**

ZĂGNÁDĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂGNÁT s. n. v. **zăgneată.**

ZĂGNÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂGNEÁTĂ s. f. **1.** (Învechit şi regional) Surcea sau vreasc pentru foc. Cf. SCRIBAN, D., REV. CRIT. IV, 87. *Pune nişte zăgnete pe foc, să se aprindă mai iute.* I. CR. IV, 26. *Nu pot aprinde focul că n-am ce pune zăgneată.* Com. din BILCA – RĂDĂUȚI. *În plăcinte n-ai pus brânză, Nici zăgnată să se prindă.* BÎRLEA, L. P. M. II, 207, cf. PAŞCA, GL. 61. *M-am dus în pădure Şi-am făcut o poiată Şi o zăgnată Şi-a mai rămas o bucată (Opinca).* GOROVEI, C. 258. ✧ Fig. *Să gătiia pre ei-şi zăgneată focului veacinic.* DOSOFTEI, V. S. februarie 74^{v}/26. ✧ Expr. **A da (o) zăgneată (focului** sau **la foc)** = a aţâţa focul. *Daţi zăgneată focului, ca să ospătăm pe Măria Sa.* SADOVEANU, O. XVIII, 177, cf. SCRIBAN, D. *Uite covata şi dă zăgneata la foc.* CONTEMP. 1955, nr. 467, 2/4, cf. DL, DM, DEX, ŞEZ. III, 92. (Fig.) *Acolo gata fii cu săgeata Şi cumu-i data să-i dai zăgneata.* BUDAI-DELEANU, Ț. 307, cf. CREANGĂ, GL., TDRG, SCRIBAN, D., ŞEZ. III, 92, IX, 148. *De nu-i da cumătra zăgnată, el tăcea ca un modoroi.* I. CR. III, 287.

2. (Învechit şi regional) Scânteie **(I 1).** Cf. CIHAC, II, 336, DDRF. *Când se aprinde ceva, se zice: abia se vede o țâră de zăgneață.* TODORAN, GL. 23.

3. (Popular; la sg.) (Foc de) surcele sau vreascuri puse să ardă la gura cuptorului, ca să se rumenească produsul pus la copt. V. zătulă **(3).** Cf. CREANGĂ, GL., TDRG, CADE, GL, DM, DEX. *Zmăul iute mi-l prindea, Pe săgnată mi-l punea, Şi-l lăsa de se frigea.* BUGNARIU, N. 262/102. *Şi baba s-o dat Şi-o frământat. Şi i-o trebuit lemne de zăgneată.* MARIAN, NU. 770. *Plăcinta nu-i nici fățată, Ai avut slabă zăgnată.* RETEGANUL, TR. 179, cf. BRAN, S., VAIDA, REV. CRIT. IV, 87, ŞEZ. XIX, 14, I. CR. III, 287, CABA, SĂL. 94, com. din BĂLĂCEANA – GURA HUMORULUI, cf. PAŞCA, GL. 61, TODORAN, GL. 23, MAT. DIALECT. I, 218. ✧ (În legătură cu verbele „a da", „a face") *Împăratul dzîsă să dea zăgneată căldării să i să topească oasele.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 7^{r}/31, com. din ZAGRA – NĂSĂUD. ✦ (Regional, mai ales în Transilv.) Jar (de la gura cuptorului). Cf. SCRIBAN, D., REV. CRIT. IV, 147, FRÂNCU – CANDREA, M. 107, ALR SN IV h 1 061/605. *În zămnata de pe vatră se frig cartofii.* LEXIC. REG. II, 91.

4. (Regional) „Gustare de dimineață" (Bogdăneşti – Fălticeni) COMAN, GL.

– Pl.: *zăgnete.* – Şi: (regional) **zăgneáță, zăgnátă** s. f., **zăgnát** (pl. *zăgnaturi* SCRIBAN, D.) s. n., **zăgnádă** (ALR SN IV h 1 061/362, ALRM SN III h 867/987), **zăcnátă** (SCRIBAN, D.), **zăcneátă** (ALR SN IV h 1 061, ALRM SN III h 867), **zămneátă** (ALR SN IV h 1 061/102, ALRM SN III h 867/102), **zăinátă** (ALR SN IV h 1 061/272, ALRM SN III h 867/272), **zămnată, zamnátă** (TEAHA, C. N. 73), **zecnétă** (ALR SN IV h 1 061/102) s. f., **jacnát** (ib. h 1 061/605, ALRM SN III h 867/605) s. n., **jăgneátă** (ALR SN IV h 1 061, ALRM SN III h 867), **jăgneálă** (ALR SN IV h 1 061/769, ALRM SN III h 867/769), **jâgneáță** (ALR SN IV h 1 061/172, ALRM SN III 4 867/789), **jegneátă** (SCRIBAN, D., ALR SN IV h 1 061/987), **jegnátă** (id. ib.), **săgnátă, segnétă** (RESMERIȚĂ, D.) s. f.

– Din ucr. **загнит**, rus. **загнета,** cf. j a r, j e r.

ZĂGNEÁȚĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂGNÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A aprinde (focul). Com. din SCHEIA – SUCEAVA.

– Prez. ind.: *zăgnesc.*

– De la **zăgneată.**

ZĂGNIÁT subst. sg. (Ban.) Rest, rămăşiță de alimente; resturi menajere. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23, 24.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂGONÍ vb. IV v. **zogoni.**

ZĂGONÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) Care este îndepărtat din serviciu, concediat. Cf. z o g o n i **(2).** Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23.

– Pl.: *zăgoniți, -te.*

– V. **zăgoni.**

ZĂGRĂÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Regional) A pălăvrăgi. Cf. DR. IV$_2$, 1 557, DL, DM, SFC IV, 33, DEX.

2. R e f l. (Bucov. şi prin Transilv.). A spune altceva decât trebuie; p. e x t. a se zăpăci **(2).** *La „Academie" ..., ne mai zăgrăim faţă de ceilalţi.* BENIUC, M. C. I, 88, cf. SFC IV, 33, com. din FRATA – TURDA şi din BILCA – RĂDĂUŢI, din STRAJA – RĂDĂUŢI, PAŞCA, GL. 61, LEXIC REG. 111, II, 122. *Dacă o pui să numere peste sută, se zăgrăieşte.* MAT. DIALECT. I.

3. R e f l. (Prin Bucov.) A se înşela (Cf. LEXIC. REG. II, 122).

4. T r a n z. (Regional) „A deranja" (Ciubăncuţa – Dej). COMAN, GL.

– Prez. ind.: *zăgrăiesc.*

– Pref. *zăgrăi* + **grăi.**

ZĂGRĂIÁLĂ s. f. (Prin Transilv. şi prin Bucov.) Faptul de a spune altceva decât trebuie; p. e x t. zăpăceală **(2).** Cf. z ă g r ă i **(2).** Cf. SFC IV, 33, I. CR. IV, 187, com. din FRATA – TURDA, PAŞCA, GL. 61.

– Pl.: *zăgrăieli.*

– **Zăgrăi** + suf. *-eală.*

ZĂGRĂNÍ vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (Regional; uneori în imprecaţii şi în formule injurioase) A îndesa (într-un spaţiu mic). Cf. ŞEZ. VII, 185, TEAHA, C. N. 281.

– Prez. ind.: *zăgrănesc.* – Şi: (regional) **zagrani** vb. IV. TEAHA, C. N. 281.

– Etimologia necunoscută.

ZĂHÁI s. n. (Prin Bucov.) Stingherealã **(2).** Cf. z ă h ă i **(2).** Com. din ZAHAREŞTI – SUCEAVA. *Nu-mi face zăhai.* Com. din BILCA – RĂDĂUŢI.

– Pl.: ?

– Postverbal de la **zăhăi.**

ZĂHÁLĂ s. f. (Regional) Piedică **(3).** (Pătrăuţi – Suceava). Cf. MARIAN, V. 30. *Adă-mi-l iute în zbor, Peste drumuri făr-opreală, Peste gard, fără zăhală.* id. ib.

– Pl.: *zăhale.*

– Cf. z ă h a t ă.

ZĂHÁR[1] s. n. v. **zărar**[3].

ZĂHÁR[2] s. n. v. **zahăr.**

ZĂHÁRNIŢĂ s. f. v. **zaharniţă.**

ZĂHÁT s. n. v. **zăhată.**

ZĂHÁTĂ s. f. **1.** (Mold. şi Bucov.) Îngrăditură de nuiele, stuf, ogrinji etc. folosită ca adăpost (de vreme rea) pentru păsări şi animale domestice. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., CHEST. V 39/49. *Mi-am tăiat o nuia lungă ... şi mi-am făcut o zăhată şi-o poiată şi mi-au mai rămas o bucată* (Aţele de la opinci). SBIERA, P. 321, cf. ŞEZ. I, 27. *Nuieluşă lungă, Lungă ca s-ajungă, Mi-am făcut din ea zăhată.* ŞEZ. XIX. 148, cf. GOROVEI, C. 18, VASILIU, C. 151, PASCU, C. 221. ✦ (Regional) Cămăruţă în prelungirea din spate a casei. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Prin Bucov.; în forma *zahatră)* Ascunzătoare. Cf. LEXIC REG. 112. ✦ (Prin Mold.; în forma *zăhat)* „Apărătoare de vreascuri şi spini deasupra unui gard de nuiele". SCRIBAN, D.

2. (Prin nordul Mold., prin Bucov. şi prin Maram.) Îngrămădire de vreascuri, de buşteni, de pământ care formează un obstacol pe o apă curgătoare. Cf. CHEST. IV, 59/362, ARVINTE, TERM. 175, GLOSAR REG. ✦ (Prin Bucov.) Stăvilar de nuiele. Cf. REV. CRIT. I, 144. ✦ (Regional) Întăritură la marginea unei ape curgătoare; dig (Udeşti – Suceava). Cf. CHEST. IV 41/377. ✦ (Prin Bucov.; în forma *zahatră)* Loc unde se depozitează buştenii pentru a fi stivuiţi. Cf. LEXIC REG. 112. ✦ P. e x t. (Regional) Stivă de buşteni. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

3. (Transilv.) Drum îngust; ulicioară. Cf. SCRIBAN, D. *Casa ... era pe o zăhată strâmtă.* RETEGANUL, ap. CADE. *A mers pe zăhata morii.* REV. CRIT. I, 472, cf. VICIU, GL. 90. ✦ (Regional) Fundătură. Cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.

– Pl.: *zăhate.* – Şi: (regional) **zăhát** (SCRIBAN, D.) s. n., **zahátră** (LEXIC REG. 112), **zagnátă** (PASCU, C. 220) s. f.

– Din ucr. **зарата.**

ZĂHĂÍ vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit; complementul indică duşmani) A hărţui (cu atacuri repetate). *Hanul tătărăsc ... tot zăhăia câte o aripă moschicească, de nu se pute lăţi.* NECULCE, L. 342. *Varvarii nu zăhăiesc pre fraţii lor cei de la şesuri.* MAIOR, IST. 35/8, cf. TDRG. ✦ P. e x t. A prăda **(1).** *Toate ţinuturile până la mare le-au zăhăit, adecă le prăda.* MAIOR, IST. 171/13.

2. (Învechit şi regional; complementul indică persoane) A stingheri **(1);** p. e x t. a sâcâi **(1).** *Nu cumva mulţimea* [stupilor] *... să zăhăiască pe megieşi.* CANTEMIR, ap. CIHAC, II, 468. *Rudele meale să n-aibă treabă a zăhăi pre Gheorghe ..., nici cu cosit, nici cu păscut* (a. 1699). ŞTEFANELLI, D. C. 19. *Nici ne zăhăiaşte pre noi aceia ce scrie notariul la cap.* 25. MAIOR, IST. 95/18, cf. CREANGĂ, GL., DDRF, GHEŢIE, R. M. *Motanul toarce ... aşa de liniştit, că nu-l zăhăieşte nici ţârâitul greierului.* JUN. LIT. I, 50, cf. ŞĂINEANU[2]. *Femeia care boieşte să fie liniştită şi să n-o zăhăiască copiii.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 9, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Aşa om scăpa de dânsul, nu ne-a zăhăi mai mult.* SBIERA, P. 236. *Mă duc sara s-o iubesc, Copiii mă zăhăiesc.* MÎNDRESCU, L. P. 113. *Boii nu mă zăhăiesc.* MARIAN, NU. 518, cf. ŞEZ. III, 91, REV. CRIT. I, 472, ŞEZ. IX, 156, VICIU, GL. 90, com. din FRATA – TURDA şi din ZAGRA – NĂSĂUD, din ZAHAREŞTI – SUCEAVA, din BILCA – RĂDĂUŢI, din STRAJA – RĂDĂUŢI. *Să am glas ca şî cucu, Nu m-ar zăhăi lucru, Nici m-aş lupta cu doru.* T. PAPAHAGI, M. 48, cf. LEXIC REG. 17. ✧ I n t r a n z. (Învechit) *Şi nime din rudele noastre să n-aibă a să amesteca sau a zăhăi pentru aceste moşii de bună voie de noi vândute.* ARHIVA, I, 501. ✦ (Prin Maram.; complementul indică locuinţe) A deranja. *Largă-i căsuca, N-are pe nime-ntr-însa cine s-o zăhăia(scă).* BÎRLEA, L. P. M. I, 188. ✦ (Învechit; complementul indică acţiuni) A opri **(4).** *Pentru paza de foc, cât şi a nu zăhăi creşterea pădurii tinere.* COD. SILV. 39, cf. ib. 56.

3. (Învechit şi regional; complementul indică obiecte) A arunca în dezordine; p. e x t. a rătăci **(3).** *Pieptenu era pin casă zăhăit, Şi el ţâpa, răcnea, acela să-i găsească!* DONICI, F. I, 35/19. *Omul meu, ca să mă îmbune, zicea că l-am zăhăit eu aşa prin celelelte lucruri.* ADAM, R. 159. *Câlţi, buci şi alte lucruri, zăhăite prin cele poliţi şi colţare.* CREANGĂ, A. 97. *O furcă ...*

stă zăhăită pe horn de când gazda este bolnavă. MARIAN, NA. 138, cf. BARCIANU, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Nu ştiu cum mi-am zăhăit tocul cu ochelari.* Com. din PIATRA-NEAMŢ. *Când soarele răsăreşte, Ea cu ţolu se-nvăleşte, Cerga nu o zăhăieşte.* BÎRLEA, L. P. M. II, 218. ✦ (Rar; complementul indică lucruri) A îngrămădi. Cf. RESMERIŢĂ, D. (Prin lărgirea sensului) *Casa plină de gunoi, Şi pe lăiţi zăhăit.* FOLC. MOLD. I, 155. ✦ (Învechit, rar; complementul indică timpul, vremea) A pierde **(II 6).** *Pân-să scoală boierul, se dădu într-un desiş să mai zăhăie vremea ... ş-adormi.* N. REV. R. II, 228.

– Prez. ind.: *zăhăiesc* şi (învechit, rar) *zăhái.*
– Din ucr. **заграти.**

ZĂHĂIÁLĂ s. f. Faptul de a z ă h ă i. **1.** (Învechit, rar) Hărţuială. Cf. z ă h ă i **(1).** *Nu trece ceie la ceştie, nice ceştie la ceielalţi, nice face zăhăială, nemică.* NECULCE, L. 235.

2. (Învechit şi regional) Stingherală **(2).** Cf. z ă h ă i **(2).** *Fiind într-atâta zăhăială la suflet, i s-au arătat ... chipul Sv*[i]*ntei cruci.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 17[r]/24, cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX.

3. (Învechit şi regional) Dezordine; zarvă **(1).** Cf. z ă h ă i **(3).** *Dobitoacele mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi.* URECHE, L. 196. *Mai multă zăhăială era turcilor de dobitoace.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, 232, cf. DDRF, SCRIBAN, D., PAMFILE, C. 55.

4. (Regional) Adăpost pentru oi şi capre (Sic – Gherla). Cf. CHEST. IV 429/343.

– Pl.: *zăhăieli.*
– **Zăhăi** + suf. *-eală.*

ZĂHĂÍT, -Ă adj. **1.** (Mold. şi Bucov.; despre persoane) Stingherit **(2).** Cf. z ă h ă i **(2).** Cf. CADE.

2. (Mold. şi Bucov.; despre obiecte, încăperi etc.) Dezordonat; rătăcit **(3).** Cf. z ă h ă i **(3).** Cf. CADE. *Ţi-aş primni în gazdî, da ... tari mni-i zăhăit în casî.* ŞEZ. V, 172. ✧ (Prin Bucov. şi prin Transilv.; prin analogie) *Ne-am mutat ieri şi acum suntem tare zăhăiţi.* REV. CRIT. I, 472. ✦ (Despre obiecte) Îngrămădit (în dezordine). Cf. z ă h ă i **(3).** Cf. RESMERIŢĂ, D., ŞEZ. XIX, 14.

3. (Mold.) „Uitat, părăsit". ŞĂINEANU[2].

– Pl.: *zăhăiţi, -te.*
– V. **zăhăi.**

ZĂHĂIŢÁ vb. I. T r a n z. (Regional) A înclina (Oteşani – Băile Govora). GL. OLT. 127. *Leagă stâlpi ăea, o prinde* [casa] *ca să nu se balanseazî, s-o zăhăiţe.* ib.

– Prez. ind.: *zăhăiţ.*
– Cf. h u i ţ a.

ZĂHĂNÍ vb. I. I n t r a n z. (Regional) A lătra (Bujoreni – Râmnicu-Vâlcea). Cf. GL. OLT. 127. *Acolo unde zăhăne câinii mulţi laolaltă.* ib.

– Prez. ind. pers. 3: *zăhăne.*
– Cf. h ă m ă i.

ZĂHĂNÍT s. n. (Regional) Lătrat (Bujoreni – Râmnicu-Vâlcea). Cf. GL. OLT. 127. *Zăhănitu câinilor ... făca uo larmă dă gândeai că-i trâmbiţa.* ib.

– Pl.: *zăhănituri.*
– V. **zăhăni.**

ZĂHĂRÁ vb. I. T r a n z. **1.** (Rar) A îndulci (prea mult) cu zahăr **(1);** (învechit şi popular) a zaharisi **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

2. (Prin Bucov.) A presăra cu zahăr; (învechit şi popular) a zaharisi **(1),** (învechit şi regional) a zăhări **(1).** *Un colac de grâu frumos ... Cu zahăr zăhărat.* SEVASTOS, N. 106, cf. TDRG.

– Prez. ind.: *zăhărez.*
– V. **zahăr.**

ZĂHĂRÂT, -Ă adj. v. **zăhărit.**

ZĂHĂREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZĂHĂRÉL s. n. Diminutiv al lui z a h ă r.

1. Cf. z a h ă r **(1).** *Să-i dea mama băieţelului zăhărel?* CARAGIALE, O. II, 96, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *La crâşm-o alergat, Vin în ploscă o luat ... Şi pâniţa-n cea trăistuţă, Zăhărel în cea mânuţă, Ia mă duc pân la puicuţa.* ŞEZ. XX, 157. *Că vre mândră să-i fiu rob; ... Tot pe braţe să mi-o ţiu, Să-i dau zăhărel din brâu.* FOLC. MOLD. I, 45. ✧ E x p r. (Popular şi familiar) **A duce, a purta (pe cineva)** (sau **a se lăsa dus** ori **adus) cu zăhărelul** = a înşela (pe cineva) (sau a se lăsa înşelat) cu promisiuni, cu vorbe amăgitoare; a duce (pe cineva) cu preşul, v. p r e ş[1] **(1).** *M-ai purtat şase luni cu zăhărelul.* M. I. CARAGIALE, C. 130. *Încă nu s-a lăsat adusă cu zăhărelul?* C. PETRESCU, R. DR. 221, cf. DL. *Crezi că dacă îţi schimbi scrisul, ai să mă duci cu zăhărelul.* T. POPOVICI, S. 200, cf. DM. *Nu mă duci tu pe mine cu zăhărelul.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 391, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Cu schimbarea construcţiei) *Ce-nşelător instinct ne-arată ţelul, Ducându-ne viclean cu zăhărelul!* BENIUC, C. P. 34.

2. (Prin Mold.; la pl.) Zaharicale, v. z a h a r i c a. *În unele sate ... bradul acesta ... se împodobeşte cu fel de fel de zăhărele.* MARIAN, Î. 98, cf. ALR I 1 608/370, 378.

3. (Bot.; regional) Gheaţă *(Begonia semperflorens).* Cf. BORZA, D. 29.

– Pl.: *zăhărele.* – Şi (regional) **zâhărél** s. n.
– **Zahăr** + suf. *-el.*

ZĂHĂRÉT s. n. (Regional; de obicei la pl.) Zaharica. Cf. TDRG. *Dar al nostru împărat, ... Ce-a fost mai bun de luat ... Colaci cu zăhăreturi, Ţeancuri de diamanturi.* MARIAN, NU. 827.

– Pl.: *zăhăreturi.*
– **Zahăr** + suf. *-et.*

ZĂHĂRÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Învechit şi regional) A presăra cu zahăr; (învechit şi popular) a zaharisi **(1),** (regional) a zăhăra **(2).** Cf. POLIZU, CADE, DL, DM. *A făcut un colăcel, ... Cu miere mi-l ungea, Cu zahăr îl zăhărea.* TEODORESCU, P. P. 153. *Cu zahăr îl zăhărea, În cuptori că mi-l punea Şi el mândru se cocea.* MARIAN, ap. DL.

2. R e f l. **(1).** (Rar; despre dulceţuri, miere etc.) A (se) zaharisi **(2).** *Îmi găsi pricină ... de la un rod-de-*

zahăr care se zăhărise. GANE, N. II, 164, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., GRAUR, E. 161.
– Prez. ind.: *zăhăresc.* – Şi: **zahări** vb. IV POLIZU.
– V. **zahăr.**

ZĂHĂRÍCĂ s. f. (Bot.; prin Bucov.) Cătină de garduri *(Lycium halimifolium).* Cf. TDRG, PANŢU, PL., CADE, ENC. AGR. I, 712, BORZA, D. 102.
– **Zahăr** + suf. *-ică.*

ZĂHĂRÍRE s. f. (Învechit, rar) Presărare (cu zahăr). Cf. z ă h ă r i **(1).** Cf. POLIZU.
– Pl.: *zăhăriri.* – Şi: **zahăríre** POLIZU, **zaheríre** id. ib. s. f.
– V. **zăhări.**

ZĂHĂRÍT, -Ă adj. (Mold.) **1.** Zaharos **(1).** Cf. z ă h ă r i **(1).** *Un feli de hurmal, ale cărora rod îi plin de o zamă zăhărită şi mirositoare.* BUZNEA, P. V. 47/10. *Ea să-ţi aducă ... cafeaua cu lapte fierbinte, zăhărită.* ALECSANDRI, T. 1208. *Le puse într-un vas cu apă zăhărâtă.* CONTEMPORANUL, III, 636, cf. DL, DM, DEX.

2. Zaharisit **(1).** Cf. z ă h ă r i **(2).** *Stupii cei slabi sau cari fac miere zăhărită.* ap. TDRG, cf. DL, DM, DEX.

3. (Despre fructe) Glasat. *Se aflau pregătite ... cutia de biscuiţi şi coşul de castane zaharite.* C. PETRESCU, C. V. 266. *S-a înfăţişat c-un coşuleţ de aur plin cu naramze şi caise zăhărâte.* SADOVEANU, O. XVII, 144, cf. DL, DM, DEX.

4. F i g. Zaharat[2] **(2).** *Se apropiau sărbătorile ... Strălucitoare nouă la fereastra fiecărei dimineţi ... creanga zăhărâtă a zarzărului trandafiriu pe cer albastru.* TEODOREANU, M. U. 137.
– Pl.: *zăhăriţi, -te.* – Şi: **zăhărât, -ă** adj.
– V. **zăhări.**

ZĂHĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zaharos.**

ZĂHĂRUÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Mold.) A presăra cu zahăr; a zaharisi **(1).** *Poftim la pahar dulce, Cu zahăr zăhăruit, Cu miere îndulcit.* FOLC. MOLD. I, 428.
– Prez. ind.: *zăhăruiesc.*
– V. **zahăr.**

ZĂHĂTÍ vb. IV. (Prin Bucov.) R e f l. (Despre buşteni, vreascuri etc.) A se îngrămădi pe o apă curgătoare din cauza unui obstacol. Cf. REV. CRIT. I, 144. ✦ T r a n z. (Complementul indică opinci) A fixa pe picior (cu nojiţele). Cf. REV. CRIT. I, 144. *Acea parte de ată de lână de la opincă ... opreşte căderea opincei, o zăhăteşte la talpă şi împregiurul căputei piciorului.* ib.
– Prez. ind.: *zăhătesc.*
– V. **zăhată.**

ZĂHĂTUÍ[1] vb. IV. **1.** R e f l. (Prin Bucov. şi prin nordul Mold.; despre ape curgătoare) A se astupa cu crengi. Cf. ARVINTE, TERM. 175, LEXIC. REG. 112.

2. T r a n z. (Prin Bucov.; complementul indică buşteni) A ascunde. Cf. LEXIC REG. 112.
– Prez. ind.: *zăhătuiesc.*
– **Zăhată** + suf. *-ui.*

ZĂHĂTUÍ[2] vb. IV. **1.** T r a n z. (Regional; complementul indică oameni) A sâcâi **(1)** (Vânători Neamţ – Târgu-Neamţ). Cf. I. CR. II, 80. *Ci l-a mai zăhătuit!* ib.

2. R e f l. (Prin Bucov.; despre persoane) „A se prăpădi". I. CR. II, 302. *Pe unde s-a zăhătuit?* ib.
– Prez. ind.: *zăhătuiesc.*
– **Zăhăi** + suf. *-ătui.*

ZĂHIZÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Mold.) A zăpăci **(1).** *Dă fi-ţi-a ... că m-ai zăhizit ... Că, voi femei, atâta ştiţi ... să vă scurgeţi ochii.* N. REV. R. II, nr. 18, 227.
– Prez. ind.: *zăhizesc.*
– Etimologia necunoscută. Cf. z ă h ă i.

ZĂHÓI s. n. v. **zăvod[1].**

ZĂHURDEÁLĂ s. f. v. **zăurdeală.**

ZĂÍ vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (Regional) „A (se) vesti" (Comloşu Mare – Jimbolia). LEXIC REG. II, 43.
– Prez. ind.: *zăiesc.*
– V. **zai.**

ZĂIBÉG s. m. v. **zeibeg.**

ZĂICĂNÁR s. m. (Regional) Vietate care prinde gaiţe. *Zăicănar cu părul creţ Fură raţa din coteţ.* DOINE, 157.
– Pl.: *zăicănari.*
– **Zaică** + suf. *-ănar.*

ZĂICÓI s. m. (Ornit.; prin Transilv.) Bărbăţuşul zaicii **(1).** Cf. MARIAN, O, II, 69, DOMBROWSKI, P. 71, BĂCESCU, PĂS. 178, DL, DM, DEX.
– Pl.: *zăicoi.* – Şi: **zaicoi** s. m. MARIAN, O. II, 69, DL, DM, DEX.
– **Zaică** + suf. *-oi.*

ZĂIFÉT s. n. v. **zaifet.**

ZĂINÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂÍT, -Ă adj. (Regional) „Vestit, celebru" (Comloşu Mare – Jimbolia). LEXIC REG. II, 43.
– Pl.: *zăiţi, -te.*
– V. **zăi.**

ZĂITÍN s. n. (Ban.) Untdelemn. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Şi-n chilie c-o băga, Şi-n pămuca o-nvăluia, Cu zăitin că o ungea, Pe urmă foc îi dădea.* REV. CRIT. II, 336. *Dovlecei ... fripţi în zăitin.* ZEITSCHRIFT, XIX, 417, cf. VICIU, GL. 90, com. din TIMIŞOARA, com. PETROVICI, CHEST. II 362/9, LEXIC. REG. II, 38. ✧ E x p r. (Învechit) **A fi zăitin pe apă** = a fi învingător; a fi nevinovat. *Să nu poftiţi să fieţi pretutindenea zăitin pre apă.* ŢICHINDEAL, F. 266/11, cf. DL, DM, DEX, ZANNE, P. IV. 163. ✦ (Regional) Ulei de ricin (Pecinişca – Băile Herculane). Cf. ALRM II/I h 179/2. ✦ (Regional) Ulei de in (Răcăşdia – Oraviţa). Cf. COMAN, GL.
– Şi: **zeitín** s. n. GĂMULESCU, E. S. 203.
– Din scr. **zejtin.**

ZĂLAMÁZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZĂLÁN s. n. (Olt.) Neînțelegere. Cf. LEXIC REG. II, 33.
– Pl.: *zălane.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂLÂR s. m. **1.** (Prin Olt. și Ban.) Lanț de care se atârnă ceaunul de mămăligă. *De* [partea] *cea de sus* [a vetrei] *e bătută o clioambă (un cârling), de care e legat zălariul.* LIUBA – IANA, M. 124, cf. H IX 83, COMAN, GL., CV 1950, nr. 2, 31, CHEST. II 70/15, 489/20. *Avem zalari ... de coș ... și puńam țăstu și fașam malai.* GL. OLT. ✦ Cujbă de care se leagă sau se atârnă zălarul **(1).** Cf. DL, DM, DEX, GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 88, NALR – O IV h 772/946.

2. (Regional) Za[2] **(1)** (Brădișorul de Jos – Oravița). Cf. H XVIII 142.

3. (Popular) Za[2] **(2).** Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM. *Ciobanul se schimba, ... Și de-odată se-arăta Cu zelar, cu buzdugan, Cu haine de căpitan.* ALECSANDRI, P. P. 208.

4. (Regional) Meseriaș care face zale, v. z a[2] **(1).** Cf. DM, DEX, com. IORDAN.
– Pl.: *zălari.* – Și: **zalár,** (regional) **zelár** s. m.
– **Zale** (pl. lui *za*[2]) + suf. *-ar.*

ZĂLAZÍT, -Ă adj. v. **zălezit[2].**

ZĂLĂMĂZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZĂLĂMÂZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZĂLĂUZÍ vb. IV v. **zăluzi.**

ZĂLĂVÂT s. n. (Ban.) Stânjenire **(1);** p. e x t. neplăcere **(2).** *Văd că-ți fac zălăvat, dar iartă-mă.* Com. din ORAVIȚA, cf. NOVACOVICIU. C. B. I, 23. *S-a făcut mult zălăvat la nunta lui cutare.* CHEST. V, S/61.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZĂLĂZÂT, -Ă adj. v. **zălezit[2].**

ZĂLĂZÍT, -Ă adj. v. **zălezit[2].**

ZĂLÂNG, -Ă adj., s. m. și f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Adj. (Despre oameni) Murdar **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Ce om zălâng! Ce muiere zălângă, cură zoaiele de pe ea!* id. ib.

2. S. f. Murdărie **(1).** Cf. RĂDULESCU-CODIN.

3. S. f. Lucru făcut de mântuială și fără tragere de inimă; (regional) zălgânceală. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

4. S. m. și f. Epitet pentru un om vorbăreț și leneș. Cf. UDRESCU, GL. *Să faci cum îi știi și pe zălânga aia să nu mi-o mai aduci la lucru.* id. ib.
– Pl.: *zălângi, -ge.*
– Etimologia necunoscută. Cf. z o a l ă[2] (variantă a lui *zoaie).*

ZĂLÂNGEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Lucru făcut de mântuială și fără tragere de inimă, (regional) z ă l â n g ă **(3);** p. e x t. tărăgănare **(1).** Cf. z ă l â n g i **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Ce atâta zălângeală?* id. ib.
– Pl.: ?
– **Zălângi** + suf. *-eală.*

ZĂLÂNGÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) **1.** A lucra de mântuială și fără tragere de inimă (Săpata de Sus – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. ✧ E x p r. **A o zălângi** = a tărăgăna **(2).** id. ib.

2. A pălăvrăgi. Cf. UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zălângesc.*
– V. **zălâng.**

ZĂLÂNGÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Care lucrează de mântuială și fără tragere de inimă. Cf. z ă l â n g i **(1)** (Săpata de Sus – Pitești). Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zălângiți, -te.*
– V. **zălângi.**

ZĂLEJÍ vb. IV v. **zălezi.**

ZĂLETÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Prin Ban.; despre ființe) A merge săltând. *Înger zăletea, Scări îmi cobora.* MARIAN, Î. 490. ✦ (Despre obiecte sau părți de obiecte) A sări[2] **(5).** Cf. DM, NOVACOVICIU, C. B. I, 23. ✦ (Olt.) A tresări **(1).** *Uite cum zeletește (din somn).* BOCEANU, GL. *Lupul zeleti din gânduri și văzu luna sus.* PLOPȘOR, C. 12, cf. CV 1952, nr. 2, 38, GL. OLT. ✦ R e f l. (Prin vestul Olt.) A se speria **(1).** Cf. PAȘCA, GL. 61. *Caii se zăleșiră.* L. ROM. 1960, nr. 5, 36.

2. (Olt. și prin Ban.; despre ființe) A rămâne în urmă, rătăcit de ceilalți; a rămâne rătăcit pe undeva. Cf. SCRIBAN, D. *Nu știu cum a zeletit aici.* BOCEANU, GL. *A venit din lume și a zălitit printre noi.* Com din BANAT. ✦ (Regional) A nu se dezvolta bine sau a rămâne pe loc; p. e x t. a întârzia (Boureni – Băilești). Cf. LEXIC REG. 33. ✦ (Olt.) A nu reuși să se afirme, să se realizeze pe plan material, social etc.; a nu-și face un rost în viață; p. e x t. a regresa **(2).** *Cum a zelitit omu ăsta!* Com. din ORAVIȚA. *Acest flăcău a zăletit (a rămas neînsurat).* SCRIBAN, D., cf. LEXIC REG. 47. ✦ T r a n z. (Olt.; complementul indică obiecte) A pierde **(III 1).** Cf. SCRIBAN, D. *Nu știu cum a zăletit acest lucru în pod.* id. ib.

3. (Regional; despre sânge) A țâșni **(1)** (Vașcău). Cf. DL, DM, DEX. *Cu sulița neagră ... Tare-mi-mpungea Sânge-n zăletea.* ARH. FOLK. VII, 90. ✦ (Prin Ban.) A aluneca într-o parte, a derapa. Cf. LEXIC REG. II, 38. ✦ (Regional) A izbuti. Com. din FĂDIMAC – LUGOJ. *Vaca s-a chinuit mult să fete, de la vreme o zălecît.* ib.
– Prez. ind.: *zăletesc.* – Și: (regional) **zăleți, zălití, zeletí, zelití** vb. IV.
– Cf. scr. z a l e t j e t i, z a l u t a t i, bulg. з а л е т я с е.

ZĂLETÍT[1], -Ă adj. **1.** (Ban.) Sărit[2] **(5).** Cf. z ă l e t i **(1).** Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 24.

2. (Olt.) „Speriat, leșinat". SCRIBAN, D.

3. (Regional) Care a scăpat dintr-o situație dificilă, de un necaz mare. (Negulești – Adjud). Cf. H XVIII 315.
– Pl.: *zăletiți, -te.*
– V. **zăleti.**

ZĂLETÍT[2], -Ă adj. v. **zălezit[2].**

ZĂLEȚÍ vb. IV v. **zăleti.**

ZĂLEZÂT, -Ă adj. v. **zălezit[2].**

ZĂLEZEÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Oboseală **(I 2).** Cf. z ă l e z i. Cf. DL, DEX. *Luat-au zălezeala, Luat-au amețeala.* GR. S. VI, 113.

2. Plictiseală **(1).** Cf. PAMFILE, J. II, 173, DM.

– Pl.: *zălezeli.*

– **Zălezi** + suf. *-eală.*

ZĂLEZÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional, mai ales în Mold.) A obosi. Cf. BUL. FIL. III, 78. *Zălezit de drum și chinuit de străji.* SCRIBAN, D., cf. DL, DM, DEX, GR. S. VI, 158.

– Prez. ind. *zălezesc.* – Și: **zăleji** (GR. S. VI, 158), **zilizí** (SCRIBAN, D.) vb. IV.

– Etimologia necunoscută.

ZĂLEZÍT[1] s. n. (Mold.) Atrepsie. Cf. N. LEON, MED. 147. *Copiii se îmbolnăvesc de zilizit din cauza mâncării prea multă sau a spurcăciunii.* GRIGORIU – RIGO, M. P. I, 184. *De zilizit se descântă în Moldova.* id. ib., cf. ȘĂINEANU[2], BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.

– Pl.: *zăleziturí.* – Și: **zilizít** s. n.

– V. **zălezi.**

ZĂLEZÍT[2], -Ă adj. (Transilv. și prin Mold.) Obosit; p. e x t. bolnăvicios. Cf. z ă l e z i **(1).** Cf. DL, DM, DEX, H XVIII 315, BUGNARIU, N. 265/291. *Când copilul mic, din pricina unei racile înlăuntru, e slab, nu crește, ci veșnic tânjește și bolește, este bolnav de boală cânească, este zălezit.* PAMFILE, B. 14, com. din ZAGRA – NĂSĂUD, PAȘCA, GL. 61. (Fig.) *Cum nu m-aș cânta ... Că ieu an dat ... În ură de căței, în ură zălăzâtă.* ARH. FOLK. I, 208. ✧ (Olt. și Maram.; în descântece) *Soare clocit, Soare zăletit, Soare împuțit.* CANDREA, F. 428, cf. T. PAPAHAGI, G. L. 51. *Fugi bubă-mpuțită, Bubă clocită, Bubă zălezâtă.* MAT. FOLK. 1587. ✦ (Prin vestul Transilv.) Somnoros **(1).** Cf. TEAHA, C. N. 282. ✦ (Prin Ban.) Buimăcit. Cf. LEXIC REG. II, 38.

– Pl.: *zăleziți, -te.* – Și: **zăletít, -ă, zălazít, -ă** (TEAHA, C. N. 282), **zălăzât, -ă, zălăzít -ă, zălezât, -ă, zelezít, -ă** (H. XVIII 315) adj.

– V. **zălezi.**

ZĂLEZITÚRĂ s. f. (Regional) Oboseală. Cf. z ă l e z i (Călnicu – Târgu-Jiu). Cf. DL, DM, DEX. *Friguri cu deocheturi, Friguri cu zăleziturí.* I. CR. IV, 83, cf. GR. S. IV, 158.

– Pl.: *zăleziturí.* – Și: **zălezitúră** s. f.

– **Zălezi** + suf. *-itură.*

ZĂLFÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Maram. și prin Transilv.; despre oameni) Răcit[2] **(2).** Cf. ALR II/I h 107, LEXIC. REG. 25.

– Pl.: *zălfoși, -oase.*

– **Zalfă** + suf. *-os.*

ZĂLFUÍ vb. IV. Intranz (Regional; despre oameni și animale) A avea guturai **(3)** (Scărișoara – Abrud). Cf. ALR II/I h 107/95.

– Prez. ind.: *zălfuiesc.*

– V. **zalfă.**

ZĂLIMÁNT s. m. (sg.) (Regional) Numele unei plante nedefinite mai de aproape (Tătărași – Pașcani). *Ș-a sî creasc-un zălimânt, Un rug mândru și-nflorit.* VASILIU, C. 98, cf. T. PAPAHAGI, C. L. 20.

– Etimologia necunoscută.

ZĂLIȘOÁRĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui z a[2] **(2).** *S-a uitat cu băgare de seamă la monedă înainte de-a o vârî în punga de zălișoare cu inel la mijloc.* SĂM. II, 758.

– Pl.: *zălișoare.*

– **Zală** (variantă a lui *za*[2]) + suf. *-işoară.*

ZĂLÍȘTE s. f. (Regional) Bătaie (a vântului) (Balcani – Buhuși). *Și-o făcut ... o arie mare în capul pământului, în zăliștea vântului.* MAT. FOLK. 1470.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂLITÍ vb. IV v. **zăleti.**

ZĂLOÁGĂ[1] s. f. (Popular) Semn de carte, v. s e m n **(I 4).** *Deschide cu mare evlavie sfânta carte la zăloaga a treia, alcătuită ... din o tasma îngustă de lână neagră.* HOGAȘ, DR. II, 114, cf. RESMERIȚĂ, D. *Se-nchide înserarea ca o carte Și sufletul în foi, ca o zăloagă.* ARGHEZI, V. 17. *Tot ce-am mai putut să fac a fost să așez flori, zăloagă, în cartea sfântă.* GALACTION, O. 349. *Schimbă pe furiș zăloaga de la octoihul mare.* STĂNOIU, C. I. 199. *În cartea aceasta ... stă și azi, ca o zăloagă sfântă, un mac cules într-un amurg.* I. BOTEZ, B. I, 203. *Ia cu smerenie cartea din strană, în care a pus „zăloaga" de tricolor românesc la textul apostolului.* PRIBEAGUL, P. R., cf. SCRIBAN, D. *O mulțime de zăloage chibzuite de hârtie arătau locuri de interes.* CĂLINESCU, E. O. I, 64. *Pe o măsuță, erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de mătase cam pe la mijloc.* CAMIL PETRESCU, O. I, 539, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zăloage.*

– Din rus. **залога.**

ZĂLOÁGĂ[2] s. f. v. **zălog[2].**

ZĂLÓC s. n. v. **zălog[1].**

ZĂLÓD, -Ă adj., s. m. și f. v. **zălud.**

ZĂLÓG[1] s. n. (Învechit și popular, de obicei în legătură cu verbe ca „a pune", „a da", „a lua", „a lăsa", „a ține" etc.) Garanție (pentru plata unei datorii); p. e x t. obiect sau persoană lăsată drept garanție. *Zălogul săracului cine nu-l întoarce, urât iaste de Dumnezeu.* CORESI, EV. 344. *Să vei lua veșmântul vecinului tău zălog, iară să i-l dai lui, ainte de ce ară apune soarele.* PO 253/21. *1 uric pusu zălog derep 3 aspri* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 204/5. *Pus-au zălog la Alixandru Vodă Sneatinul și Colomăia ... și au luat 1 000 de ruble de argint.* URECHE, L. 73. *De-i va lua vreun lucru ca-n chip de zălog, nu să va certa.* PRAV. 57. *Sunt viile i acest stânjin de ocină zălog la Stoica* (a. 1654). BUL. COM. IST. V, 198. *O săliște întreagă, anume Ruginești, pus(ă) zălog de la Talpă, direpț 216 lei* (cca 1670). ib. IV, 23. *Având eu la dânșii o copilă de țigan zălog* (a. 1672). GCR I, 207/30. *Feciorul meu la curtea ta zălog*

oi pune. M. COSTIN, O. 128. *140 lei am plătit ... o datoria lui Vasile logăfătul, de i-am scos niște brățări ci au fost zălog* (a. 1678). IORGA, S. D. VII, 176. *Fiul nostru ... nu ascultă glasul nostru, făcând zăloage beţiveaşte.* BIBLIA (1688), 141[2]/50. *A dat zălog pentru suma împrumutată.* SEVERIN, S. 149. *Au lăsat zălog Duca Vodă pentru bani pe doi boiari* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 44/12, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 130. *Un rând de odăjdii ... sunt zălog în Sibiu* (a. 1707). IORGA, S. D. XVIII, 96. *M*[i]*-a luat 100 de lei bani vechi de la un turcu ... şi eu i-am pus dumisale zălog moşia den Zorleni* (a. 1725). id. ib. XVI, 210. *Să fie şi casa zălog* (a. 1759). id. ib. XII, 70. *Ungurii ... ar fi dat tomna sânta cuminecătură zălog lui Amurat II.* ŞINCAI, HR. II, 5/34. *Viniturile ci si vor lua din lucru ce esti pus zălog şi hotărăsc asupra datorii*[i] (a. 1813). BUL. COM. IST. IV, 96. *Gravitatea zălogului celui ce vi s-au încredinţat să vă îndeamne la bărbăţie.* PETROVICI, P. 76/18. *Strângătorii acestui venit volnici să fie a lua zăloage de la cărăuşi* (a. 1823). URICARIUL, V, 63/7, cf. LB. *Una dintr-aceste condici va fi rânduită pentru trecerea tuturor datoriilor cu zălog de lucruri mişcătoare.* REG. ORG. 183/1. *2 zloţi în argint în zălog* (a. 1848). IORGA, S. D. XVII, 57, cf. POLIZU, CIHAC, II, 468, LM, DDRF. *La Liov, zălog şi-a pus Spada cea cu steme duble. Pentr-un pol şi două ruble!* COŞBUC, P. I, 330, cf. BARCIANU. *Orice împrumut luat pe gaj sau amanet (zălog) se numeşte avans pe gaj.* I. PANŢU, PR. 54, cf. ALEXI, W., TDRG, CADE. *O goarnă ... mi-a luat-o perceptoriu zălog ..., pentru un rest de parale.* MIRONESCU, S. A. 29. *A strigat deznădăjduit după bădia, să nu-l lase zălog.* C. PETRESCU, O. P. II, 110. *Au apucat pe-un prunc al unui om şi l-au dus cu ei zălog pentru boul lipsă.* SADOVEANU, O. XVIII, 162, cf. SCRIBAN, D. *M-au ţinut zălog în biserică până s-a dus tata şi s-a împrumutat cu doi lei.* STANCU, D. 336, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Ziceau că le ţin ei zălog până le număra banii.* VORNIC, P. 98. *Lasă-mă să pot greşi Cu capul pus zălog pe prag, în dreptul stelelor ucigătoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 11/1. *Pă prunca, Măria Ta, zălog mie să mi-o dai.* ALEXICI, L. P. 47. *Du-te ..., de ia de la tine o sută cincizeci de galbeni ..., că eu rămâi aici zălog.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 268, cf. CABA, SĂL. 102, com. din BANAT şi din STRAJA – RĂDĂUŢI, ALR I 1 449, 1450. *Doru meu nu ţi l-oi da, Până tu că mi-i lăsa Tot zălog gurița ta.* BÎRLEA, L. P. M. II, 41. *Pune-ţi zălog moşia, Şi-ţi vinde herghelia.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 62. *Dobânda zălogului, primejdia lui.* ZANNE, P. VIII, 220. ✧ Expr. (Rar) **A lăsa pielea** (sau **pieile**) **zălog** = a cădea în mâinile dușmanului; a-şi pierde viaţa. *La goană mare, crezi d-ta că puţini lupi dau cinstea pe ruşine lăsându-şi pieile zălog?* CREANGĂ, P. 121, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Pentru viaţa pe care ai stins-o, iau zălog viaţa ta.* GALACTION, O. A. I, 331. *Moartea nu s-a mulţumit cu aceste zăloguri.* C. PETRESCU, O. P. II, 301. *Lăsa dorul zălog, oriunde-i călca pasul.* VOICULESCU, POEZII, I, 245. *Ţi-ai lăsat zălog inima la apa Moldovei?* SADOVEANU, O. XVIII, 274. *Jeliţi-mă Că-n vămile aducerii aminte, Las bucuriile zălog.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 80, 30/4. ✦ Ostatic. *Îi era feciorul la Poartă zălog.* NECULCE, L. 98. *Pentru credinţa (precum scrie Sigon), Theodomir ... au dat zălog împăratului pre feciorul său.* CANTEMIR, HR. 291. *Se mai afla trimişi acolo zălog trei boieri.* VĂCĂRESCUL, IST. 295. *Hanul trămise ... doi din cei mai însemnaţi tătari, ca zăloage.* BĂLCESCU, M. V. 229. *Viteze Tomşa, iată copilul tău iubit! Am respectat zălogul, odor nepreţuit.* ALECSANDRI, T. II, 190, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Vărul meu ... stă zălog la Stambul pentru mine.* BARBU, PRINC. 55. ✦ Sechestru **(3).** *Suntem una: azi covorul este frate cu ţolinca; De zălog şi de bătaie a scăpat acum opinca.* BELDICEANU, P. 118. *Nimeni să nu poată pune zălog (sechestru) pe marfa târgoveţilor.* N. A. BOGDAN, C. M. 25, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zăloage* şi (regional) *zăloguri,* (m.) *zălogi* (ALR I 1 449/700). – Şi: (învechit şi regional) **zalóc** (pl. *zalóage* ALR I 1 449, 1 450), (regional) **zălóc** (pl. *zăloage* ib. 1 449/251, 348, 361, 746), **zológ** (ib. 1 449/138, 140, 144, 148, 229, 243, 247, 283, 285, 290, 295, 298, 302, 320, 337, 339, 1 450/290; pl. *zoloage* ib.), **zolóc** (ib. 1 449/231; pl. *zoloace* ib.) s. n.

– Din slavonul **заалгъ.**

ZĂLÓG[2] s. m. Arbust din familia salicaceelor, înalt până la cinci metri, cu frunze lanceolate şi lujeri cenuşii-verzui; (regional) iovă, lază, nădriţă **(1 g),** salcie[1] **(1 k),** salcie cenuşie (v. salcie **(1 k),** salcie sălbatică (v. salcie **1 k)** *(Salix cinerea).* Cf. PANŢU, PL., DER, BORZA, D. 153, M. D. ENC., DEX, H XI 325.

– Pl.: *zălogi.* – Şi: (regional) **zăloăgă** BORZA, D. 153 s. f.

– Etimologia necunoscută.

ZĂLOGÁŞ s. m. (Învechit) Persoană care deţinea un zălog[1] **(1);** (învechit) zălogitor. *Iară de nu să vor da seneturile, atuncea să să protimisească cel dintâi, după cursul vremii, zălogaş.* CARAGEA, L. 33/4. *Creditorul ipotecar, zălogaş sau privilegiat* (a. 1840). ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zălogaşi.*

– **Zălog.** + suf. *-aş.*

ZĂLOGÍ vb. IV. Tranz. (Învechit şi popular; complementul indică obiecte sau bunuri imobile). A amaneta; a ipoteca. *Leşii ... şi odoarăle le zălojăscu la niguţători.* URECHE, L. 114. *Giumătate de sat de Todereni, cumpărătură lui Gavril Hatmanul, ce-au fost zălojită de Radu Stolnicul ... derept 30 lei* (cca. 1670). BUL. COM. IST. IV, 30. *Să-şi răscumpere moşiile care le-au fost zălogit pentru Despot.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, 213. *Să nu zălojeşti moara, nici pârpărița morii.* BIBLIA (1688), 143[2]/16. *Nu să mai putè plăti ... nice cu odoarăli cele zălojâè pre la neguţitori.* NECULCE, L. 70, cf. ANON. CAR. *M-am sculat şi am jelojit lui Gheorghe sin Mircăşoie drept triizăci de lei bătuţi să-i fie lui Gheorghe dreaptă moşie* (a. 1699). ŞTEFANELLI, D. C. 19. *Mi*-[a]*u zălojit Gheorghe Dodul ... Vale Sacă dre*[*p*]*tu noazăci de lei* (a. 1715). id. ib. 26. *O ar fi zălogit numitului Măritului Tomei ... pentru 100 de florinţi de aur.* ŞINCAI, HR. I, 320/22, cf. LB. *Numitulu proegumen, cu zapisile lui, a făcut datorii, a vândut veniturile de moşăi, a zălojăt munţi de ai mănăstirii în*

ani îndelungaţi (a. 1783). IORGA, S. D. XIV, 112. *I-am fost trimes 3 ceasornice să le dreagă şi el le-a fost zălogit* (a. 1800). id. ib. XII, 130. *Mulţi dintre lăcuitori au zălogit vii şi moşii* (a. 1813). DOC. EC. 161. *Se îndatorează a plăti mai pe urmă banii ce el va lua împrumut zălojind averea lui.* BĂLCESCU, M. V. 272. *Mobilele ... sunt zălogite.* NEGRUZZI, S. III, 156, cf. POLIZU, LM, CIHAC, II, 468, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Printre ele zărisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească.* M. I. CARAGIALE, C. 91, cf. CADE. *Acel pământ al lui Mitrea e zălogit la boier.* SADOVEANU, O. XVII, 286, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Vezi câţi datornici şi-au zălogit vitele la bancă.* VORNIC, P. 174. *Şăpte mori ici pe pământ Pe toate le-au zălogit.* SEVASTOS, C. 160, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, TOMESCU, GL. *Moşia şi-o zălogea, Herghelia şi-o vindea.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 62. (Absol.) *Aceluia ce au zălogit pentru ca să răscumpere, să nu i se ţie în samă* (a. 1785). URICARIUL, IV, 37/26. *El se certa cu juraţii satului care veneau să zălogească pentru dare.* AGÂRBICEANU, S. 478. *Eu mi-am vândut Şi mi-am zalogit.* MAT. FOLK. 24, cf. ALR I 1 499/526, 556, 1 450. ✧ Fig. *Cu banii rămaşi, iarăşi face o zi bună şi lumea iarăşi zălogeşte.* FM (1845), 228[1]/16. *Sterpei fericiri e zălogită Inima poetului nebună.* LESNEA, P. E. 74. *Voi da de la mine tot şi mi-oi zălogi şi cuvântul, ca să-i facem toate cele de cuviinţă după datină.* SADOVEANU, O. XV, 45. *Nu zălogesc la nici un zaraf Sufletul meu în maldăr, în vraf* TULBURE, V. R. 46, cf. DL. ✦ (Complementul indică persoane) A sechestra **(2).** *Cela ce zice: Luat-am, nu voi zăloji!* BIBLIA (1688), 378[1]/31. *Îi ţine ... zălogiţi cu chezăşia ce au dată pentru dânsul* (a. 1824). DOC. EC. 339. *Sunt popriţi şi zălojiţi a stărui pe acolo în zadar* (a. 1837). ib. 683. *Dacă nu i-a plăcea, să mă zălogească pentru o sută de galbini.* SADOVEANU, O. XV, 484, cf. DL, DM. *Feciorul împăratului Verde fură fata împăratului Galben, zălogită ca şi el la un zmeu.* SCLF 1958, nr. 1, 36, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Învechit, rar; complementul indică o locuinţă) A închiria. *Cela ce-ş va zăloji casa, pentru să să facă acolo sânge amestecat ..., pre acesta să-l omoare.* PRAV. 175.

– Prez. ind.: *zălogesc.* – Şi: (popular) **zalogí** (ALR I 1450), **zologí** (ib.), (învechit) **zălojí** vb. IV, **zălojá** vb. I, **jelojí,** (regional) **zelocí** (ib. 1 450/595), **jălogí** (ib. 1 450/540) vb. IV.

– V. **zălog.**

ZĂLOGÍE s. f. (Regional) Amanet; ipotecă (Voineasa – Călimăneşti). Cf. ALR I 1 450/798. *Mi-am pus averea la zălogie.* ib.

– Pl.: *zălogii.*

– **Zălog**[1] + suf. *-ie.*

ZĂLOGÍRE s. f. (Învechit) Amanetare; ipotecare. Cf. zălogi. *Va minţi către aproapele-ş întru zălojire sau pentru sortiire sau pentru jale sau au făcut vreo strâmbătate vecinului.* BIBLIA (1688), 73[1]/6. *Marturii trebuie să fie chemaţi înadins de către cei ce vor să facă zapis sau diiată sau vânzare sau zălojire.* PRAV. COND. (1780), 124. *Şi ce vor fi luat vii şi moşii ... supt zălogire pentru împrumuturi dă bani, să-ş pue bani cu dobândă* (a. 1813). DOC. EC. 161. *Creditoriul ... să dovedească că lucrul iaste supus la dânsul prin zălogire.* PRAVILA (1814), 54/6. *Zălojire să zice cea după tocmeală dare a zălogului.* CARAGEA, L. 32/21, cf. LB. *Marele logofăt va avea în despărţirile canţelari*[e]*i sale o masă pentru trecerea în condică a zălogirilor.* REG. ORG. 182/19, cf. POLIZU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM. *În arhiva Caracaşilor, au rămas hârtii ... privitoare la o afacere de zălogire.* SCLF 1958, nr. 3–4, 343, cf. DEX. ✦ Luare de ostateci. *S-au tâmplat la noi, la Sparti, mai nainte cu trei neamuri, pentru zălogirea aceasta.* HERODOT[2], cf. DL, DM, DEX.

– Pl: *zălogiri.* – Şi: (învechit) **zălojíre** s. f.

– V. **zălogi.**

ZĂLOGÍT, -Ă adj. (Învechit; despre obiecte sau bunuri imobile) Amanetat; ipotecat. Cf. zălogi. *Să aibă pre mâna lui niscare ocine zălogite.* PRAV. 81, cf. ANON. CAR., LB, POLIZU, LM, DDRF. ✦ (Popular; despre persoane) Sechestrat **(2).** *Făt-Frumos zălogit.* RETEGANUL, P. I, 30. ✧ (Glumeţ) *Desfă, mândro, ce-ai făcut Şi-mi dă drumul să mă duc, Nu mă ţine zălogit.* RĂDULESCU-CODIN, I. 366.

– Pl: *zălogiţi, -te.* – Şi: (învechit) **zălojít, -ă** adj.

– V. **zălogi.**

ZĂLOGITÓR s. m. (Învechit) Persoană care deţinea un zălog[1] **(1);** (învechit) zălogaş. *Toate hrisoavele de acest fel au obicinuit a se scrie îndoite, dintre care un ecsemplar remâne la zălogitoriu.* ŞINCAI, HR. I, 377/18. *Ele aşteaptă în linişte pe zălogitori şi nu silesc pe nimenea spre primirea grelelor sale condiţii.* FM (1845), 228[1]/31.

– Pl.: *zălogitori.*

– **Zălogi** + suf. *-tor.*

ZĂLOGITÚRĂ s. f. (Învechit) Amanetare; ipotecare. Cf. zălogi. *Ţine acele vii de zălogitură* (a. 1621). ap. T. PAPAHAGI, C. L. 51. *Pentru o zălojiturî ce a fostu la Cârpoaâi ..., jură* (a. 1672). IORGA, S. D. V, 89. *Zapisul cel de zălojitură ... la Lupul Vornic* (a. 1765). URICARIUL, V. 338/13. *Obştescul hrisov s-a făcut de întăritură ... pentru rânduiala daniilor de moşii, de vii, vânzări, ... i zălogituri* (a. 1817). CAT. MAN. II, 1, cf. LB, POLIZU, LM, DDRF.

– Pl.: *zălogituri.* – Şi: **zălojitúră** s. f.

– **Zălogi** + suf. *-itură.*

ZĂLOJÁ vb. I v. **zălogi.**

ZĂLOJÁG s. n. v. **zăloşag.**

ZĂLOJÍ vb. IV. v. **zălogi.**

ZĂLOJÍRE s. f. v. **zălogire.**

ZĂLOJÍT, -Ă adj. v. **zălogit.**

ZĂLOJITÚRĂ s. f. v. **zălogitură.**

ZĂLOŞÁG s. n. (Învechit) **1.** Garanţie (pentru plata unei datorii). *Am luat pe un loc zăloşag a ei 10 florinţi*

(cca 1700). IORGA, S. D. V, 384. *Mi-au întornatu zălojagul înapoi* (a. 1715). ŞTEFANELLI, D. C. 26.

2. Amanetare; ipotecare. *I-[a]m dat loc în Peceşte după de*[a]*l ... pentru zălojag drept 3 lei bătuţi* (a. 1611). ŞTEFANELLI, D. C. 1. *Zapisul de zălojag* (a. 1822). id. ib. 379.

– Pl.: *zăloşaguri.* – Şi: **zălojág** s. n.

– **Zălog** + suf. *-şag.*

ZĂLUD, -Ă adj. (Învechit şi popular) **1.** (Adesea cu sens atenuat; adesea substantivat) Naiv **(2);** prost **(IV 1).** Cf. MARDARIE, L. 95. *Moarte au priimit pentru noi zăludzii, ca să dezleage întâia osândă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 166r/3. *Mihai Vodă îţi părea că este un om zălud.* NECULCE, L. 171. *Pe mulţi au stricat cu totul, mai ales dintre românii noştri carii erau mai zăluzi.* ŞINCAI, HR. III, 232/2, cf. LB, LM, GHEŢIE, R. M. *Unde erau crâşmari zăluzi nu se mai putea afla nimic, nu-şi mai aduceau aminte.* SADOVEANU, O. X, 601. *Mintea mea de prunc, zăludă Mă îndemna balaurul să-l cat.* BENIUC, M. 34, cf. DL, DM. *Zălude, stranii ... renegate de familia mea, toate trei constituie un buchet, de care mă simt legat cu amintiri cu tot.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 18/1, cf. M. D. ENC., DEX, ŞEZ. III, 92, XIX, 14, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, ALR I/I h 64. ✦ (Popular; adesea substantivat) Neserios; uşuratic. *Un fel de cumnat ... o ţinea pe sora Haricleiei, mai tânără, zăludă, neînfrânată.* BARBU, PRINC. 110. *Dar ei nu s-au priceput Ca nişte tineri zăluzi.* ŞEZ. I, 38. *Astâmpăraţi-vă, fiicelor! ... Nu fiţi zălude.* ib. VIII, 74. *Două fete, Două zălude, Două şopârlaiţi.* ib. XXIII, 26, com. din FRATA – TURDA, T. PAPAHAGI, M. 237.

2. Nebun **(I 4).** *Pizmaşilor, până când veţi îmbla zăluzi. De veţi lega-vă de ani veninaţi şi cruzi?* DOSOFTEI, PS. 199/1. *Hameleonul ... ca cum de primejdia fără veste mintea şi-ar fi pierdut ... către toţi chip de zălod şi faţă de lovit arată.* CANTEMIR, I. I. II 309. *Aşa curând, lucrurile lui Gavriil Bathori celui zălud, el tot nu înceta de la blestemăţii.* ŞINCAI, HR. II, 329/23, cf. VALIAN, V., CIHAC, II, 178, CREANGĂ, GL. *Să-i aducă ... trei oameni ... Fi-vor teferi ori nebuni, Ori zăluzi şi căscăuni.* CONTEMPORANUL, II, 730, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., ALEXI, ŞĂINEANU[2], TDRG. *Mulţi din cei pedepsiţi astfel rămâneau din această pricină zăluzi sau smintiţi pe toată viaţa.* N. A. BOGDAN, C. M. 141, cf. CADE. *A venit aşa deodată, Toamna cea întunecată. Lungă, slabă şi zăludă.* TOPÎRCEANU, B. 53. *Puteam să cred că mă socoteşti şi pe mine un caraghios, cum socoate lumea pe dânsa o nebună zăludă.* C. PETRESCU, O. P. I, 227, cf. SCRIBAN, D. *Ai mâncat ceapa-ciorii, zăludule!* V. ROM. noiembrie 1953, 96, cf. DL, DM. *Bărbat frumos ... cunoscut pentru curajul de a fi cu cea mai urâtă femeie din Bucuresci: una zăludă, troală, cu un cap de cal.* BARBU, PRINC. 140, cf. M. D. ENC., DEX, I. CR. II, 24, T. PAPAHAGI, M. 237. *Udmă, saludă, Încalecă pe drugă Şi te du la Marea Roşie.* I. CR. IV. 82. *Da ci, eşti zălud ori ai căpichiet? Cum să leşi copchilul necreştinat!* ŞEZ. XXIII, 52 com. din STRAJA – RĂDĂUŢI şi din TIMIŞOARA, GR. S. V, 52, LEXIC REG. II, 93. ✧ (Substantivat; ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Salomia ... nu s-a întins la vorbă cu zăluda aceea de Măriuca.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 51. ✧ (Substantivat; ca termen de comparaţie) *Ca o zăludă, într-a dragostei beţie Îmi părea a fi nimică lumea afară de tine.* CONACHI, P. 246. *Întâi m-o vinit să mă râdz, ca un zălud!* BĂNUŢ, T. P. 54. *Greşeala cea mai mare e, când ai văzut flacăra, să te repezi ca un zălud la ea.* C. PETRESCU, R. DR, 140. *În zădar am alergat ca un zălud şi-am plâns Pe la toţi domnii care-aveau putere şi bani.* VINTILĂ, O. 31. *Cum vine moşneagu de la lucru, baba, ca o zăludă, îi iese înainte şi-i arată băietul.* ŞEZ. II, 200. *Şi eu, de grija viţelului şi a stăpânului, am uitat şi, ca o zăludă, pe câmp am umblat.* I. CR. IV. 86. ✦ Tulburat **(3);** năuc **(2).** *Amândoi zăluzi de grija, din pornirea ce-au avut, Că vor scăpa cu viaţă, niciodată n-au crezut.* BELDIMAN, E. 31/21. *Desculţă şi despletită, Fuge, vine, se-nvârteşte ca o desnădăjduită, Zăludă ca vai de dânsa pe pământ şi la ceri cată.* CONACHI, P. 87, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, PAMFILE, J. II, 173, DL, DM, DEX. *Albinele, când le-a pierit matca, umblă zălude.* CHEST. VI 54/3.

– Pl.: *zăluzi, -de.* – Şi: (învechit) **zălód, -ă** adj., s. m. şi f., **zolúd, -ă** (T. PAPAHAGI, M. 237), **salúd, -ă** adj.

– Din sl. ***zaludъ,*** cf. bg. залуден, залудо „prost".

ZĂLUDÉNIE s. f. (Rar) Nebunie **(4).** *Eu aşa fel de spaimă n-am mai văzut, fiindcă, aşa slabă cum sunt, mă iubesc până la zăludenie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 17/2.

– Pl.: *zăludenii.*

– De la **zălud.**

ZĂLÚF s. m. v. **zuluf.**

ZĂLÚG s. m. (Regional) Lanţ împletit din metal (Orlea – Corabia). Cf. DL, DM, DEX. *Dar în mijloc de vie, Frate, ce să fie? D-o lină fântână, Cu zălugi de sârmă, Ciutură de sticlă, Inima-mi despică.* PĂSCULESCU, L. P. 160.

– Pl.: *zălugi.*

– **Zale** + suf. *-ug.*

ZĂLÚŢĂ s. f. Cusătură de flori în formă de lănţişor, care se face pe ie sau pe catrinţă. Cf. DDRF. *Zăluţe cu optişoru*[l] *la mijloc.* PĂCALĂ, M. R. 518, cf. CADE, DL, DM, SFC III, 95, DEX. *Iată vine-a mea drăguţă, Cu catrinţa cu zăluţă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 360, cf. GR. S. VI, 235.

– Pl.: *zăluţe.*

– **Zală** + suf. *-uţă.*

ZĂLUZÁNIE s. f. (Bucov.) Nebunie **(4).** Cf. PASCU, S. 225, SFC II, 105, ŞEZ. III, 92.

– Pl.: *zăluzanii.*

– **Zăluzi** + suf. *-anie.*

ZĂLUZEÁLĂ s. f. (Mold.) Nebunie **(4).** Cf. CADE, DL, DM, DEX. *A pălit-o* [pe găină] *zăluzală de clocit, adecă nebuneală.* ŞEZ. VII, 184.

– Pl.: *zăluzeli.*

– **Zăluzi** + suf. *-eală.*

ZĂLUZÉNIE s. f. (Mold.) Nebunie **(4);** p. ext. zăpăceală **(1).** Cf. SCRIBAN, D., SFC II, 105.
– Pl.: *zăluzenii.*
– **Zăluzi** + suf. *-enie.*

ZĂLUZÍ vb. IV. Tranz., refl. şi intranz. (Învechit şi regional) A se sminti **(1).** Cf. DDRF. *V-o spun aci, menirea cu mândria v-a-ncetat ... Vouă, ieri cumetrii morţii, zăluziţi acum de-un gâde.* DAVILA, V. V. 114, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Atâta s-a spăriat el de rău, că a fost mai să-şi sară din minte, a fost mai să zăluzască.* ŞEZ. II, 102. *Mulţi creştini i-a izbăvit ..., pe cei ce se zăluzise la minte, din diferite păcate.* ib. XVIII, 198, com de BILCA – RĂDĂUŢI. ✧ (Prin analogie) *Mintea-n cap mni-o zăludzăsc Şi tot la tini gândesc.* VASILIU, C. 118. ✦ (Rar; în forma *zălăuzi)* A năuci **(1).** *Nici nu zălăuzeşte la cap maşina.* IORDAN, L. R. A. 511.
– Prez. ind.: *zăluzesc.* – Şi: (rar) **zălăuzí** vb. IV.
– V. **zălud.**

ZĂLUZÍE s. f. **1.** (Învechit şi regional) Prostie **(4).** *Probrădzând huleniia lor şi zăludzaia şi nepriceperea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 148r/7, cf. GRAUR, E. 161. ✧ (Prin analogie) *Chiar ca lăcusta ce prin câmpie Vra să tot salte, din zăluzie, De lângă floare-o vezi deodată Prin buruiene des încurcată.* ap. TDRG.

2. (Mold.) Nebunie **(4);** p. ext. zăpăceală **(1).** Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
– Pl.: *zăluzii.*
– **Zălud** + suf. *-ie.*

ZĂLUZÍT, -Ă adj. (Regional) Năucit (Tătăruşi – Paşcani). *Dar Niţă nu era mort, Numai cât era-mbeţit Şi la minte zăluzit.* BALADE, III, 231.
– Pl.: *zăluziţi, -te.*
– V. **zăluzi.**

ZĂMÁLŢ s. n. v. **smalţ.**

ZĂMĂLTUÍT, -Ă adj. v. **smălţuit[2].**

ZĂMĂRÍE s. f. v. **zemărie.**

ZĂMĂTÍŞĂ s. f. v. **sămăchişă.**

ZĂMÂRCĂ s. f. v. **zemurcă.**

ZĂMÂRCEA s. m. (Regional) Epitet depreciativ pentru un om care trăieşte din cerşit (Săpata de Sus – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un beţiv (Săpata de Sus – Piteşti). UDRESCU, GL. *Cum s-a pornit cazanul, ţac şi zămârcea.* id. ib.
– Pl.: ?
– **Zămârcă** (variantă a lui *zemurcă)* + suf. *-ea.*

ZĂMÂRCEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Supă, ciorbă etc. cu multă apă; p. ext. mâncare de proastă calitate, cu prea mult sos. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Poşircă **(2).** Cf. UDRESCU, GL.

2. Fig. Pălăvrăgeală. Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zămârceli.*
– **Zămârci** + suf. *-eală.*

ZĂMÂRCÍ vb. IV. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Refl. (Despre fructe) A se muia **(4);** p. ext. a se strivi **(4).** *S-au zămârcit prunele de căldură, trebuie culese.* UDRESCU, GL.

2. Tranz. (Complementul indică băuturi alcoolice) A dilua. *A zămârcit-o de tot; asta nu mai e ţuică!* UDRESCU, GL.

3. Intranz. Fig. (Despre oameni) A pălăvrăgi. *Zămârceşte pe la cazane, doar i-o da cineva ceva.* UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zămârcesc.*
– V. **zămârcă.**

ZĂMÂRCÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** (Despre fructe) Strivit **(3).** Cf. zămisti **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. (Despre băuturi) Diluat. Cf. zămârci **(2).** *Ţuică zămârcită.* UDRESCU, GL.

3. Fig. (Şi substantivat; despre oameni) Palavragiu; p. ext. beţiv. Cf. zămisli **(3).** Cf. UDRESCU, GL. *Cu zămârcitu-ăla ţi-ai găsit să-ţi bagi în cârd?* id. ib.
– Pl.: *zămârciţi, -te.*
– V. **zămârci.**

ZĂMÂRSÍ vb. IV. Refl. (Regional; despre unt) A se acri (Tulburea – Strehaia). GL. OLT. 127. [Untul] *să zămârsăşte, capătă puţână acreală.* ib.
– Prez. ind. pers. 3: *zămârseşte.*
– Din bg. **замърся.**

ZĂMBĂLUÍ vb. IV. Tranz. (Prin Mold.) A găuri (cu potricala[1] **1);** (învechit şi regional) a potricăli **(1).** Cf. SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zămbăluiesc.*
– De la **zamba.**

ZĂMBÍL s. n. v. **zimbil.**

ZĂMBÍLĂ[1] s. f. v. **zambilă.**

ZĂMBÍLĂ[2] s. f. v. **zăbală.**

ZĂMCULÍŢĂ s. f. (Învechit) Diminutiv al lui zamcă **(1).** *Aşijdere era o zămculiţă de laturi de cetate.* NECULCE, L. 357, cf. TDRG.
– Pl.: *zămculiţe.*
– **Zamcă** + suf. *-uliţă.*

ZĂMENTÍ vb. IV v. **zăminti.**

ZĂMICÍCĂ s. f. v. **zemicică.**

ZĂMINTEÁLĂ s. f. (Învechit) Învălmăşeală. Cf. zăminti **(2).** *Într-atâta de numere şi de neamuri zăminteală, cum s-ar putea singură a dachilor stăpânire dintr-altora a să despărţi.* CANTEMIR, HR. 76, cf. TDRG, CADE.
– Pl.: *zăminteli.*
– **Zăminti** + suf. *-eală.*

ZĂMINTÍ vb. IV. **1.** Tranz. şi refl. (Învechit, rar; în forma *ziminti)* A (se) nelinişti; p. ext. a (se)

agita. *Alții ... vă zimintesc voi răzvrătind sufletele voastre.* CORESI, ap. DHLR II, 537. *Zimintiră-se năroadele.* id., ap. id. ib.

2. Tranz. (Învechit) A învălmăși. *Cursul vremilor acelea ... de la scriitorii mai denainte fără nici o bună orânduială amestecate și zămentite era.* CANTEMIR, HR. 59, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D. (Fig.). *Fățarnica lighioaie, în oala fărădelegii, zama nedumnăzierii, cu lingura vrăjmășiei, zămintind și vânturând.* CANTEMIR, I. I. I, 225. ✧ Refl. *După intrarea lui Enias cu oamenii săi în țara latinilor ..., cu amestecarea cela de loc zămintindu-să de la strălucirea sa cea din naștere au căzut și s-au mai întunecat.* id. HR., 102.

– Prez. ind.: *zămintesc.* – Și: **zămentí, zimintí** vb. IV.

– Din v. sl. ***za-mǫtiti,*** cf. v. sl. **мѫтити.**

ZĂMINTITÚRĂ s. f. (Învechit) Învălmășeală. *Pre singură Italia atâta zămintitură și amestecătură de varvari au cuprins-o.* CANTEMIR, HR. 11, cf. CADE.

– Pl.: *zămintituri.*

– **Zăminti** + suf. *-itură.*

ZĂMISLEÁLĂ s. f. (Învechit, rar) **1.** Procreare. Cf. zămisli **(1).** Cf. DDRF.

2. Naștere **(I 1).** Cf. zămisli **(2).** Cf. DDRF.

– Pl.: *zămisleli.*

– **Zămisli** + suf. *-eală.*

ZĂMISLÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Folosit și absol.; învechit și regional) A procrea. *Adam cunoscu pre Eva ... și zămislind născu pre Cain.* BIBLIA (1688), 3^2/2. *Din părinții săi, oaie zămislit și născut era.* CANTEMIR, I. I. I, 232. *Fără sămânță ai zămislit.* MINEIUL (1776), 199^{r2}/9. *Fiii și featele ... împreună să cuprinde* [cu] *fiul ce iaste zămislit în pântecele maicei sale carele să va naște după moartea tatălui său.* PRAVILA (1814), 156/24. *Storc laptele atâta timp cât poate muierea zămisli.* ANTROP. 249/10. *Firea toată pentru mine ... naște și zămislește.* CONACHI, P. 265. *Se formează idropica aceasta ... din lucrurile ce pun moașele înlăuntrul mătricei pentru ca să zămislească (concepteze).* CORNEA, E. I, 159/13. *Pre tine Mnemosina te-a zămislit în sânu-i.* NEGRUZZI, S. II, 215, cf. CIHAC, II, 468. *Împreună dar între dânșii câinii de același soi ... și află că părinții cari zămislesc tineri pruncii lor, îți vor da câni Metagonți enormi.* ODOBESCU, S. III, 65. *Pe urmașul meu ... nu-l voi zămisli până n-ei fi pregătit să domnești în locul lui!* DELAVRANCEA, O. II, 93. *Omul e zămislit de doi părinți și, în nouă luni, în pântecele mamei, ajunge la deplina lui dezvoltare organică.* GHEREA, ST. CR. II, 16. *Bărbatul este tatăl copilului conceput (zămislit) în timpul căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 76. *Când ai băut apa, ai luat-o în două înghițituri, și-ai zămislit doi feciori în loc de unu.* ADAM, R. 221, cf. ȘĂINEANU^2, TDRG. *Copilul zămislit spre o sărbătoare iese ghebos.* GOROVEI, CR. 138, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Silă și frică trebuie să-i fi fost Sultanei de el, ... de așternutul lui, poate același în care fusese și ea zămislită.* DEMETRIUS, A. 7, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Se va naște Cristos ... Din sămânța lui David, Din Duhul Sfânt zămislit.* TEODORESCU, P. P. 107. *Și-i puse numele Pipăruș Petru, căci dintr-un fir de piper era zămislit.* RETEGANUL, P. V, 7. *Eu eram zămușlit în pântece la mama de trei zile.* VASILIU, P. L. 183, cf. FOLC. MOLD. I, 260. (Fig.) *Pofta începând (zămisleaște* BIBLIA 1688) *naște-se păcat.* COD. VOR^2. 56^v/12. *Zemislesc și prea multe lucruri în toate zilele nasc.* ȚICHINDEAL, F. 42/20. ✧ Refl. *Cămila ... în pântece să zămislește și în vremea cădzută firește să fată.* CANTEMIR, I. I. I, 110. ✧ Refl. pas. *Întâi au făcut giudecată curgerii vieții omenești din ceasul ce să zămisleaște în pântecele maicii* (a. 1794). GCR II, 150/22. *Bănuia încă, dar nu era încredințată că s-ar fi zămislit în ea prunc.* SADOVEANU, O. XVII, 311.

2. (Învechit) Tranz. A naște **(I 1).** *Întorcându-mă, voi veni către tine, la vreamea aceasta în ceasuri, și va zămisli fecior Sarra.* BIBLIA (1688), 11^2/43. *Orest ... s-au născut ca să omoară pre cea ce l-au zămislit.* BELDIMAN, O. 56/16, cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG. *Taică-so ... fusese răpus de o surpătură de mal, pe când el era d-abia zămislit.* CHIRIȚESCU, GR. 191. *Fusese poate zămislit de vro ursoaică.* HOGAȘ, DR. I, 17, cf. CADE, DM, DEX. *Pentru asta fuseseră zămisliți din pântecele născător al mamelor lor.* BARBU, PRINC. 269. *Duce în apele lui durerea maicii Teofana care l-a zămislit pe Mihai Viteazu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 32/3. ✧ Fig. *Bucuria vrea să zămislească prunci Care să-i semene.* JEBELEANU, S. H. 21. *Suferința, în loc de lacrimi, zămislește flori.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 80, 16^1/1.

3. Refl. (Învechit) A se naște **(I 2).** *Apoi, din cenușa aceia zămislindu-să, să face iarăși cum au fost și cu vârsta înnoită* (a. 1826). GCR II, 254/23. *Au doară credeți că, fără voința celui atotputernic ..., poate ... un prunc să se zămislească?* MARCOVICI, D. 452/4. *Parveniți fără rușine ... Este o satiră-ntreagă faptul că v-ați zămislit.* MACEDONSKI, O. I, 97/8, cf. TDRG, CADE. *Întru fărădelegi m-am zămislit.* GALACTION, O. A. I, 229. *De când mă zămislisem, pornise c-o solie.* VOICULESCU, POEZII, I, 70. *Din țărână te-ai zămislit și-n țărână te-ai întors.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 62, 16/4. ✧ Fig. *Se întâmplase ... Luna să se zămislească.* PANN, E. III, 25/21. *Atunci, înfricoșata arătare pe care maica Rahila o aștepta, se zămisli sub larga undire a dimineții.* GALACTION, O. 322.

4. Refl. Fig. (Învechit) A se naște **(II 2).** *Pentru dânsul urâta socotință se zemisleaște.* ȚICHINDEAL, F. 394/9. *Pururea întâi să zămisleaște limba fără canoane.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Simțeam toată grozăvia deznădăjduirii pentru chinuri ce se zămislesc împreună cu noi.* MARCOVICI, C. 7/11. *Vecinicia ... Se zămislește-n toată clipa printr-o zidire neîncetată.* MACEDONSKI, O. I, 230, cf. DDRF. *Foarte multe leacuri întrebuințate de popor sunt rămășițe străvechi din timpurile foarte îndepărtate, când se zămislise omenirea.* CANDREA, F. 276. *Pe strunele neputincioase S-ar zămisli cântarea sfântă.* GOGA, POEZII, 35. *De sub picioarele Pahomiei se zămislește un pârâu.* GALACTION, O. A. II, 204. *Basmul tinereții fără bătrânețe și al vieții fără moarte într-acele locuri trebuie să se fi zămislit.* SADOVEANU, O. XVI, 413, cf. DL, DM, M. D. ENC, DEX.

5. Tranz. Fig. (Învechit) A naşte **(II 1).** *Ei, prin pierzătoare clică care în Paris urzea, Puterii lui cei slăbite o avalmă zemislea.* POGOR, HENR. 3/14. *Omule, ... ai voi viitorimea să-ţi spuie ce zămisleşti.* CONACHI, P. 261. *Cizelator rar al formei [...], Iosif, în cele mai semnificative bucăţi lirice pe care le-a zămislit, e un poet desăvârşit.* CONSTANTINESCU, S. III 262. *Dintr-un început, cultura noastră e zămislită astfel, încât orice noţiune şi orice evaluare sunt definite prin contrast.* RALEA, S. T. III, 11, cf. DL, DM. *În tine să îţi zămisleşti cu trudă imaginea acestui viaduct.* LABIŞ, P. 128. *Atât rămâne după noi, Chipul cioplit al capului nostru Şi ceea ce-a zămislit el.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 11/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Intranz. *Prevede vrajba, neunirea ... zemislind în inimile lor.* NEGRUZZI, S. I, 272. *Pururi zămislesc numai cu mintea.* VOICULESCU, POEZII, II, 51.

– Prez. ind.: *zămislesc.* – Şi: (învechit) **zemislí,** (regional) **zămuşlí** vb. IV.

– Din slavonul **замыслити,** v. sl. **замысати** „a concepe".

ZĂMISLICÍUNE s. f. (Învechit, rar) Procreare. Cf. zămisli **(1).** *S-au născut de noaă luni deplin ... din zămisliciune ... de bărbătească sămânţă.* DOSOFTEI, V. s. decembrie 208^{v}/20, cf. PASCU, S. 22.

– Pl.: *zămisliciuni.* – Şi: **zimisliciúne** s. f. DOSOFTEI, V. s. noiembrie 251^{r}/20.

– **Zămisli** + suf. *-ciune.*

ZĂMISLÍRE s. f. (Învechit şi regional) Acţiunea de a (se) zămisli şi rezultatul ei.

1. Procreare. Cf. zămisli **(1).** *În toate faptele sale minunat au fost, minunată zemislirea lui, minunată şi naşterea, minunată şi vieaţa.* ANTIM, P. 101. *Zămislirea pruncului cea dinnaintea ivirii firii fămeieşti.* PISCUPESCU, O. 140/8. *Din aceste gârciuri pre la 7 sau a 8 săptămână a zemislirei încep a se arăta oasele.* ANTROP. 18/25, cf. POLIZU, DDRF. *La caz de răpire, când epoca răpirei va corespunde cu cea a zămislirei copilului, răpitorul va fi declarat ... de părinte al copilului.* HAMANGIU, C. C. 80, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *O cătat nişte crengi, o pus frunze peste ele ... Şi i-a pus băietului numele „Frunză", că din frunză i-o fost zămuşlirea.* VASILIU, P. L. 133.

2. Naştere **(I 1).** Cf. zămisli **(2).** *Zimislirea Sv[â]ntului slăvit ... Botedzătoriu Ioan.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 25^{r}/17. *Oaâle ohendrii ... spre zămislire clătire a face începură.* CANTEMIR, I. I. I, 70. *Un pui de pasăre care, făcând nenumărate învârcoliri, în micşoara sferă a zămislirii sale, în cea de pe urmă să sparge gheoacea ei şi iese puiul la lumină* (a. 1826). GCR II, 254/13. *Aceste băşicuţe se îngroşează după zămislire, se rup şi lasă de iese dintr-însele un ouşor mic.* KRETZULESCU, A. 340/6. *Dobitoacele toate de acest libov pornite, Cătră zămisliri şi creşteri se văd din fire silite.* CONACHI, P. 295. *Eu nu te-am rugat a-mi da fiinţă; pă mine nu m-ai întrebat la hotărârea ce ai făcut pentru zămislirea mea.* BOLLIAC, M. 34/22. *Zemislirea ta a fost ruşinea unei mame.* CONTEMPORANUL, V$_2$, 505, cf. ŞĂINEANU^{2}, CADE, DL, DM, DEX.

3. Fig. Naştere **(III);** creaţie. Cf. zămisli **(4, 5).** *Veacuri întregi a ţinut zămislirea poporului nostru, până a ajuns a avea limba sa, datinele şi năravurile sale.* I. NEGRUZZI, S. I, 449. *Când capitalismul iese din perioada de zămislire şi intră în faza normală de acumulare de profit, ... atunci întreaga viaţă economico-socială ia un caracter de rigidă ordine şi morală.* ENC. AGR. I, 58. *Erau zămisliri ale imaginaţiei sale, nu puteam decât a-i deplânge starea mintală ca şi pe cea morală.* GHICA, A. 646. *Natura, în iuţeala zămislirii, se zăpăceşte şi ea câteodată.* HOGAŞ, DR. I, 207. *Creaţiile folclorice se supun unor legi de zămislire colectivă.* BENIUC, P. 6. *Încă de atunci s-a putut conchide, logic, că Amalie nu putea provoca zămislirea acestor poezii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 32/2.

– Pl.: *zămisliri.* – Şi: (învechit) **zemislíre, zimíslire,** (regional) **zămuşlíre, zemuşlíre** s. f.

– V. **zămisli.**

ZĂMISLÍT s. m. **1.** (Învechit, rar) Persoană care este destinată unui anumit scop. *Pe supuşi să şi-i iubească, pentru de a fi iubit, Învaţă-l că, pentru dânşii, este crai şi zămislit.* POGOR, HENR. 138/5.

2. (Regional) Persoană lacomă, pofticioasă (Băuţar – Caransebeş). Cf. TODORAN, GL. 23.

– Pl.: *zămisliţi.*

– V. **zămisli.**

ZĂMISLITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Rar) Care zămisleşte **(1).** *Te-nghite iar oceanul zămislitor la loc.* VOICULESCU, POEZII, I, 270.

2. Fig. Care zămisleşte **(4).** *Din poeziile dragostei nu respiră viaţa, ea însăşi zămislitoare de viaţă, ci melancolie, durere.* GHEREA, ST. CR. III, 99, cf. RESMERIŢĂ, D. *N-ajung ... Să culeagă-naltele azururi, Ochi zămislitori de orizont.* VOICULESCU, POEZII, II, 12. *Viaţa e privită ca un produs accidental al materiei despoiate de orice intenţie zămislitoare.* BLAGA, Z. 105. *Fii ... îndemn de luptă zămislitoare de alte fapte drepte care clădesc întocmirea largă, înaltă, luminoasă a lumii.* PAS. Z. I, 11, cf. DL, DM. *Opera de artă ... pare să fie indiferentă şi rece faţă de valorile civilizaţiei zămislitoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 21/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Substantivat) *Zămislitor sunt Al unei alte lumi, Cu pâlnii fără fund Şi oameni mai puţini.* JEBELEANU, S. H. 43. *Litera-mamă ... este zeul, creatorul, zămislitorul auditiv al tuturor celorlalte sunete omeneşti.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 4/3.

– Pl.: *zămislitori, -oare.*

– **Zămisli** + suf. *-tor.*

ZĂMISTÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică mămăliga) A încerca în timpul fierberii dacă are mălai cât trebuie (Ţepu – Tecuci). CV 1950, nr. 4, 45. *Vezi de zămisteşte mămăliga ceea, să n-o mai faci iar vârtoasă.* ib.

– Prez. ind.: *zămistesc.*

– Din ucr. **замисити** „a amesteca".

ZĂMNEÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂMOÁICĂ s. f. v. **zemoaică.**

ZĂMÓCURI s. f. pl. v. **zemocuri.**

ZĂMONÍȚĂ s. f. v. **zomoniță.**

ZĂMORÍ vb. IV v. **zămorî.**

ZĂMORÎ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit şi regional) A istovi; p. ext. a mortifica. *Tată-său l-au băgat în temniță şi l-au zămorât cu foamea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 70^{v}/27. *Ştefan ..., cu posturi lungi şi secе, îşi zămora trupul şi-şi curățea sufletul* (cca. 1740). ARHIVA R. I, 69/4, cf. CIHAC, II, 227, ŞĂINEANU^{2}, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H XVIII 315. ✧ Refl. *Şi-mfăşura fier pregiur trupul său ca să să zămorască.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 211^{v}/22, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. (Cu sens atenuat) *Zice femeii să mai facă un cuptor de pâne ... de ce să se zămorască de foame?* SEVASTOS, ap. TDRG.

2. Refl. (Mold., prin Ban. şi prin Bucov.) A-şi astâmpăra, în oarecare măsură, foamea sau setea; a mânca sau a bea numai atât cât să-şi țină zilele. *Moartea ... începe când a roade la copaci tineri, când a forfeca smicele şi nuiele ... Se zămorea şi ea, sărmana, cum putea.* CREANGĂ, P. 316. *Nică nu mâncase de dimineață şi, atunci, numai se zămorise cu te mieri ce.* CONTEMPORANUL, V, 390, cf. DDRF, ŞĂINEANU^{2}, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Adă-mi vadra tu de vin ... Să beau să mă zămoresc.* COCEA, B. 64, cf. ŞEZ. V, 173. ✦ (Regional) A se scârbi de mâncare (Sibiel – Sibiu). Cf. LEXIC REG. II, 64.

– Prez. ind.: *zămorăsc.* – Şi: (învechit şi regional) **zămorí** vb. IV.

– Din slavonul **замрити** „a omorî".

ZĂMORÂT, -Ă adj. **1.** (Învechit şi regional) Care şi-a astâmpărat, în oarecare măsură, foamea sau setea; care mănâncă sau bea numai atât cât să-şi țină zilele. Cf. zămorî **(2).** *Stăi, părinte, ... unde te-ai pornit, Ce mă laşi ... numai zămorât? Dă-mi împărtăşeală ... Ce mi-ai dat? O țară!, Numai m-ai spurcat.* CONTEMPORANUL, III, 508, cf. ŞEZ. IX, 152. ✦ Fig. Amăgitor. *Cumpără cu patimă ticăloşiile pipărate sau nimicurile zămorâte ce se fac în Paris anume pentru noi şi care prind vitrina librăriilor.* SĂM. V, 202.

2. (Regional) Istovit. Cf. zămorî **(1).** (Jupalnic – Orşova). Cf. ALR I/I h 102/1. *Cum mi-s de zămorât.* ib.

– Pl.: *zămorâți, -te.*

– V. **zămorî.**

ZĂMORÂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Mortificare. Cf. zămorî **(1).** *Ceale 2 roabe ... o mira în ce chip cu atâta zămorâtură de post putea de-şi împlea pravila.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 40^{r}/28.

– Pl.: *zămorâturi.*

– **Zămorî** + suf. *-itură.*

ZĂMÓS, -OÁSĂ adj., s. m. v. **zemos.**

ZĂMOŞÁ vb. I v. **zemoşi.**

ZĂMOŞÁRE s. f. v. **zemoşire.**

ZĂMOŞÉL s. m. v. **zemoşel.**

ZĂMOŞÍ vb. IV v. **zemoşi.**

ZĂMOŞÍT, -Ă adj. v. **zemoşit.**

ZĂMOŞÍȚĂ s. f. Numele a două plante erbacee din familia malvaceelor: **a)** (şi în sintagma *zămoşiță beşicoasă,* BORZA, D. 84) plantă cu tulpina ramificată de la bază, acoperită cu peri rigizi, cu flori mari de culoare gălbuie, cu mijlocul purpuriu şi catifelat şi cu fructul o capsulă; (regional) bamie beşicoasă, bombă beşicoasă, bombă de câmp, brâncă, cavan, ciulină, curcubețică măruntă, floarea ursului, lubenicioară, macul cioarei (v. mac^{3} **3),** nalbă mare *(Hibiscus trionum).* Cf. LM, DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1062, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, DL, DM, BORZA, D. 84, 303, M. D. ENC., DEX; **b)** (regional) bame *(Hibiscus esculentus).* Cf. CIHAC, II, 712, TDRG, BORZA, D. 84.

– Pl.: *zămoşițe.* – Şi: (regional) **zemoşíță** s. f. BORZA, D. 84.

– **Zămos** (variantă a lui *zemos)* + suf. *-iță.*

ZĂMÓZ s. m. v. **zemos.**

ZĂMUÍ vb. IV v. **zemui.**

ZĂMUIÁLĂ s. f. v. **zemuială.**

ZĂMÚICĂ s. f. v. **zemuică.**

ZĂMUÍT, -Ă adj. v. **zemuit.**

ZĂMURÁSTRU s. m. v. samuraslă **(1).** Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 8.

ZĂMÚRCĂ s. f. v. **zemurcă.**

ZĂMUŞLÍ vb. IV v. **zămisli.**

ZĂMUŞLÍRE s. f. v. **zămislire.**

ZĂMUŞOÁRĂ s. f. v. **zemuşoară.**

ZĂMÚȚĂ s. f. v. **zemúță.**

ZĂMÚZ s. m. v. **zemos.**

ZĂNÁG, -Ă adj. (Regional) Zănatic. *Mă, da zănag mai eşti!* Com. din LUPŞA – ABRUD.

– Pl.: *zănagi, -ge.*

– De la **zănatic.**

ZĂNÁT s. n. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) **1.** (Învechit şi regional) Meşteşug **(I 1).** *Nu este mai ... de ruşine zănat, decât în zădar pierzătorul de tâmp.* ȚICHINDEAL, F. 332/5. *Să le spuneți ceva şi despre manufacturi sau măiestrii (înțăleage aicea meşteşuguri, adecă zănaturi).* PETROVICI, P. 336/22. *Aş vrea şi eu să*

mai scap de zănat, urmă el, să mai odihnesc. SLAVICI, O. II, 213. *Cu glas domol, spuse ... la cine a învățat zănatul și câtă vreme a lucrat.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 40, cf. PHILIPPIDE, P. 17, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1969, 393, DEX. *Dă copilul la un zănat, nu-l ținea acasă!* VICIU, S. GL., com. din ORAVIȚA, DR. III, 740. *Dacă fata ridică farfuria de pe foarfeci, atunci bărbatul îi va fi „om cu zănat".* ARH. FOLK. III, 41. *Dau copilu la zăneat.* ALR I 1 678/28. *Nu-i zănat Fără halat,* se spune despre cineva care se apucă de un lucru fără a dispune de mijloacele necesare. ZANNE, P. V, 660. ✦ P. ext. (Prin Ban. și Transilv.) Măiestrie[1] **(4).** *Așa mi-i portul, așa mi-i zenatul.* H XVIII 315, cf. REV. CRIT. IV, 147.

2. (Ban., Transilv. și prin vestul Olt.) Obicei **(1);** datină. Cf. SCRIBAN, D., SCL 1969, 393. *Îi zănat, să-l cânte pe mort după îngropare în tri demineți.* VICIU, GL. 90. *Tot satu cu zănatu.* N. REV. R. VIII, 88.

3. Obicei **(2).** *Îi cunosc eu zănatu!* LEXIC REG. II, 43, cf. DENSUSIANU, Ț. H. 234, ARH. FOLK. VII, 53.

– Pl.: *zănaturi* și (regional) *zănate* (ARH. FOLK. III, 117). – Și: (regional) **zănatie** (accentul necunoscut, SCL 1969, 393) s. f., **zăneát** (ALR I 1 678/28), **zanât** (ARHIVA, XXV, 134), **zenát** s. n.

– Din scr. **zanat.**

ZĂNÁTEC, -Ă adj. v. **zănatic.**

ZĂNÁTIC, -Ă adj. (Despre oameni) Care se comportă ca și cum și-ar fi pierdut judecata normală; aiurea, aiurit, bezmetic, descreierat, nebun **(I 2),** smintit[2] **(1),** zăpăcit **(4),** zurliu, (rar) dezmetic, turluliu, (popular) deșucheat, pălăvatic **(2),** silhui[1] **(2),** (învechit și regional) prilestit **(2),** zălud **(1),** (regional) paliu, păcănit[2], șucheat **(1),** tui[6], tuiac, tuieș, zănag, zărghit, (familiar) sanchiu **(2),** smucit[2] **(3),** trăsnit[3] **(2),** țăcănit[2] **(2),** țicnit[2] **(2).** *Zănatică-mi e vecina ... Via, moșia-și dă spre vânzare.* I. VĂCĂRESCUL, P. 349/6, cf. CIHAC, II, 713. *Cuteza-voi printre d-voastră a-i numi oameni fără căpătâi, pierde-vară și zănatici?* ODOBESCU, S. III, 21. *Vedeți d-voastră, zănatic, zănatic, dară la drăcii îl tăia capul.* ISPIRESCU, U. 113, cf. DDRF. *De cum am văzut-o, am zis că-i zănatecă rău.* SANDU-ALDEA, A. M. 184, cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 173. *Da ce, socotiți că eu sunt zănatec?* PETICĂ, O. 213. *Zănatică n-o știam și, prin urmare, nu-mi puteam da cu socoteala ce se întâmplase cu dânsa.* HOGAȘ, DR. I, 217, cf. RESMERIȚĂ, D. *Am văzut perindându-se tot ce Bucureștii avea mai năbădăios, mai zănatic.* M. I. CARAGIALE, C. 57, cf. CADE. *După boala de care a zăcut el, te scoli slăbănog și zănatic.* GALACTION, O. A. I, 313. *Toată lumea mă socotește cam zănatec și are dreptate.* C. PETRESCU, O. P. I, 314, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Dare-ar D-zeu să te văd zănatec.* H II, 32, com. din PIATRA-NEAMȚ, CIAUȘANU, V. 211. ✧ Fig. *Își joacă Bărăganul talazu-i de câmpie, Cu iezere de ierburi zănatice în vânt.* VOICULESCU, POEZII, I, 241. *Îi era acum în grijă să nu se întețească și să crească în mulțime roiul zănatic al minciunilor.* SADOVEANU, O. X, 365. *Parisul este altruist, cosmopolit, deschis, zănatec, eterogen.* CONTEMP. 1970, nr. 1232, 3/1. ✧ (Adverbial) *Vagonul slobozit zănatec pe șine.* C. PETRESCU, Î. II, 158. ✧ (Substantivat) *E nebună, lunatică, Umblă ca o zănatică.* PANN, P. V. II, 142/28, cf. DDRF. *Sări jos ca un zănatec, alergă spre locul unde îi fusese casa.* CONV. LIT. XLII, 457. *Doctorul Taifun e un zănatic.* GALACTION, O. A. I, 60. *Și s-ar fi dus, ca un zănatec, ... dacă nu s-ar fi simțit legat ... de nevastă.* COCEA, S. II, 12. *Dumitale ți-ar trebui o femeie blândă, ... nu o zănatecă.* CĂLINESCU, E. O. I, 51. *Își lăsase nevasta, pe Stanca, ca un zănatec, și se luase după panduri.* CAMIL PETRESCU, O. I, 106. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"). *Vin la mămica și nu te mai ținea după zănatecul de Costică!* REBREANU, R. II, 30.

– Pl.: *zănatici, -ce.* – Și: **zănátec, -ă,** (învechit) **zânátic, -ă,** (regional) **zânátec, -ă** (PAMFILE, J. II, 173) adj.

– Lat. ***dianaticus** (de la *Diana).*

ZĂNÁTIE s. f. v. **zănat.**

ZĂNĂTĂR s. m., adj. **1.** S. m. (Ban.) Meseriaș. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ALR SN II h 499/29, ALRM SN I h 323/29.

2. Adj. (Regional; despre oameni) Măiestru **(1)** (Brădișorul de Jos – Oravița). Cf. H/XVIII 144.

– Pl.: *zănătari.*

– **Zănat** + suf. *-ar.*

ZĂNĂTECÍ vb. IV v. **zănătici.**

ZĂNĂTICÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Învechit și regional) A (se) zăpăci **(1).** *De vârtute slăbesc, De duh mă zănăticesc.* MUMULEANU, R. 47/10, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., MAT. DIALECT. I, 238.

– Prez. ind.: *zănăticesc.* – Și: (regional) **zănătecí** vb. IV. MAT. DIALECT. I, 238.

– V. **zănatic.**

ZĂNCĂLĂU s. n. v. **zâncălău.**

ZĂNEÁDĂ s. f. (Regional) Locuință ciobănească pentru iarnă (Poiana – Slobozia). H VII 406.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂNEÁT s. n. v. **zănat.**

ZĂNÉT s. n. v. **zenit.**

ZĂNGÁLĂ s. f. v. **zângală.**

ZĂNGÁI vb. IV. Intranz. (Învechit; despre obiecte confecționate din metal, din sticlă etc. sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte) A zăngăni. Cf. PONTBRIANT, D. *Zăngăie scuturi și geme de tropot și plânge pământul.* COȘBUC, AE. 146, cf. SFC IV, 225.

– Prez. ind. pers. 3: *zăngăie.* – Și: **zângăí** (SFC IV 225), **zângâí** (ib. 228) vb. IV.

– **Zang** + suf. *-ăi.*

ZĂNGĂIETÚRĂ s. f. v. **zăngăitură.**

ZĂNGĂITÚRĂ s. f. (Învechit) Zăngănitură. Cf. zăngăi. *Se auzi o zăngăietură înfundată de cătușe și de lanțuri.* ODOBESCU, S. I, 67, cf. DDRF.

– Pl.: *zăngăituri.* – Şi: (învechit) **zăngăietúră** s. f. DDRF.
– **Zăngăí** + suf. *-etură.*

ZĂNGĂLẮU s. n. v. **zângălău.**

ZĂNGĂLÍ[1] vb. IV v. **zingăli.**

ZĂNGĂLÍ[2] vb. IV v. **zângăli**[1].

ZĂNGĂLÍT, -Ă adj. v. **zângălit.**

ZĂNGĂLÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Transilv.) Murdar **(1).** *Măcar că şi desculţi, poartă pinteni, sunt atât de zăngăloşi, încât ţi-e greaţă a te uita la dânşii.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 29.
– Pl.: *zăngăloşi, -oase.*
– **Zăngăli** + suf. *-os.*

ZĂNGĂNEÁLĂ s. f. Faptul de a z ă n g ă n i; sunet vibrator (şi supărător) produs, de obicei, de obiecte confecţionate din metal, din sticlă, prin mişcare, ciocnire, lovire; z ă n g ă t, (astăzi rar) z o r n e t, (învechit şi regional) z u r a i[2] **(1),** (regional) z u r ă t; zăngănire, zăngănit, zăngănitură, zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură, zuruit **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zuruială. Cf. z ă n g ă n i. Cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., DL, DM, SFC III, 161, M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Ce-a fost a mea viaţă: zingănea-la luptei crunte, Viaţa-mi fără de odihnă.* CONTEMPORANUL, I, 241.
– Pl.: *zăngăneli.* – Şi: (rar) **zurgăneálă** s. f.
– **Zăngăni** + suf. *-eală.*

ZĂNGĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (De obicei, despre obiecte confecţionate din metal, din sticlă etc. sau despre părţi componente ale unor astfel de obiecte) A produce un sunet caracteristic când se mişcă, se ciocneşte de ceva sau când este lovit cu ceva; p. e x t. a produce zgomote (supărătoare); a zdrăngăni **(I 1),** a zornăi **(1),** a zurui **(1),** (învechit) a zăngăi, (regional) a zingări, a zorzoi, a zorzoni. Cf. POLIZU. *Coasele sub teaca udă zinghenesc răsunător.* ALECSANDRI, POEZII, 69, cf. CIHAC, II, 540. *Clopoţeii de la capre zăngănesc voios în cale.* MACEDONSKI, O. I, 86. *Din toate părţile se aud paharele zingănind.* MARIAN, NU, 504, cf. DDRF, BARCIANU. *Uşa se bătea în ţâţâni, iar geamurile vântuite zăngăneau de să sară din cercevele.* ADAM, R. 192, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Lung zingăniră pe umăr săgeţile.* MURNU, I. 5. *Tânjelele cu cârceie de fier ... zăngăneau cu răsunet înalt pe paveaua de lespezi a mănăstirii.* HOGAŞ, DR. II, 39, cf. CADE. *Aristide scoase atunci un urlet de zângăniră geamurile.* REBREANU, R. II, 132. *În celelalte odăi, se auzeau chei zângănind şi sertare trântite.* C. PETRESCU, C. V. 293. *Râdea de-i zângăneau decoraţiile şi eghileţii pe piept.* COCEA, S. II, 185, cf. SCRIBAN, D. *Lanţurile zăngăniră stins.* V. ROM. mai 1953, 94, cf. DL. *Izbucni o bubuitură de tun şi geamurile zăngăniră.* PREDA, R. 219. *Aud zăngănind o fantastică luptă navală.* LABIŞ, P. 245, cf. DM. *Vasul zăngăni puternic, cu toate metalele lui cântătoare.* BARBU, PRINC. 51. *Râdeau în hohote când, prin zidul de omăt, lopeţile se încrucişau zăngănind ca spadele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 6/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Piua răsuna şi zingănea.* SBIERA, P. 183. *Bate neica la fereastră, Fereastra să zângănească, Mândra să se pomenească.* FOLC. MOLD. II, 563. ✦ T r a n z. f a c t. (Despre fiinţe) A face să producă un sunet metalic vibrator. *Turmele trecând Zângăneau vrun clopot.* COŞBUC, P. I, 249. *Când îi deschise uşa, zingăneşte sabia, îşi scutură pintenii şi intră mândru ca un stejar.* ADAM, R. 211. *Îngenunchiaţii de ieri s-au ridicat năpraznici azi ... zângănindu-şi armele.* SANDU-ALDEA, D. P. 9, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *El mă ţinteşte cu ochii lui ficşi în ochi, în timp ce zăngăne în mâna dreaptă o monedă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 11/4, cf. DEX. *Codrenaş dacă videa, Paloşul şi-l zinghenea Şi deodată chiuia.* ALECSANDRI, P. P. 91. *Meşterul că se găteşte Şi potcoave zăngăneşte.* TEODORESCU, P. P. 434, cf. ŞEZ. V, 175. *Începea ... Harţa cea din fuga mare Paloşele zângănind, Suliţele învârtind.* ANT. LIT. POP. I, 540.
– Prez. ind.: *zăngănesc* şi (rar) *zăngăn.* – Şi: **zingăní, zângăní,** (rar) **zărgăní** (ALEXI, W., SFC IV, 228), **zinghiní** (SFC IV, 228), (învechit şi regional) **zinghení,** (învechit, rar) **zângâni** vb. IV.
– **Zang** + suf. *-ăni.*

ZĂNGĂNÍRE s. f. Faptul de a z ă n g ă n i; sunet vibrator (şi supărător), produs, de obicei, de obiecte confecţionate din metal, din sticlă, prin mişcare, ciocnire, lovire; z ă n g ă t, (astăzi rar) z o r n e t, (învechit şi regional) z u r a i[2] **(1),** (regional) z u r ă t; zăngăneală, zăngănit, zăngănitură, zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zuruială. Cf. z ă n g ă n i. *Paloşele albe ciocnindu-se-n loviri, Dau foc, dau moarte cruntă, dau aspre zinghe-niri.* ALECSANDRI, P. III, 33, cf. DDRF. *Pe drum se-nşiră-o oaste ... Nici zăngăniri de arme, nici sarbada fanfară.* PĂUN-PINCIO, p. 93, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *I se părea că peniţa lui avea zânghiniri de oţele.* SĂM. VI, 450. *Zăngăniri de multă fierărie.* HOGAŞ, DR. II, 39, cf. BACOVIA, O. 92. *Curând însă, se aud zăngăniri de arme: Anglia se îmbracă în zale.* VIANU, L. U. 59, cf. DL, DM, DEX. ✧ (Prin analogie) *Să urmăreşti izbânda cea cinstită! Nu zăngănirea vorbelor deşartă.* GORUN, F. 26.
– Pl.: *zăngăniri.* – Şi: (rar) **zărgăníre** (ALEXI, W.), **zânghiníre,** (învechit) **zinghenire, zingăníre** (ALEXI, W., BACOVIA, O. 92), **zângăníre** (BARCIANU) s. f.
– V. **zăngăni.**

ZĂNGĂNÍT s. n. Faptul de a z ă n g ă n i; z ă n g ă t, z o r n e t, (învechit şi regional) z u r ă r[2] **(1),** (regional) zurăt; zăngăneală, zăngănire, zăngănitură, zăngăt, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zuruială. Cf. z ă n g ă n i. Sunet vibrator (şi supărător) produs, de obicei, de obiecte din metal sau din sticlă, prin mişcare, ciocnire, lovire. *Zgomotul de afară se adaogă ... Zăngănit de arme; împuşcări.* NEGRUZZI, S. III, 366. *Ori de osteneală cât ţipase, ori de zăngănitul armelor ..., copilul a adormit.* CARAGIALE, O. I, 118. *Zângănitul*

unei furculiți ce-i scăpa din mână îi rămânea în urechi. VLAHUȚĂ, O. A. I, 109, cf. DDRF, BARCIANU. *De departe, auzim de la țigani zăngănit de cobză.* ADAM, R. 137, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Doi spadasini ..., Un zăngănit, un jalnic glas.* ANGHEL – IOSIF, C. M. II, 42. *Punea în mișcare niște pirostreie și terezii, ce scoteau un zăngănit subțire ca de zurgălăi.* CHIRIȚESCU, GR. 61, cf. RESMERIȚĂ, D., IVELA, D. M. *Singurul zgomot neobișnuit ... era ... zăngănitul fiarelor de la caii de pe vale.* GALACTION, O. A. II, 158. *Colonelul întinse picioarele pe sub masă, cu un zăngănit de pinteni.* C. PETRESCU, Î. I, 8. *Viața ostășească ... și-o imaginează toți copiii plină de strălucirea fireturilor de aur, de zăngănitul armelor.* COCEA, S. II, 81. [Vaporul] *se mișcă încet, trăgându-și pe nară, c-un zăngănit fioros, lanțul ancorei.* BART, S. M. 14, cf. SCRIBAN, D. *Mai e zăngănitul de geamuri și uruitul de fierărie veche.* BOGZA, A. Î. 246, cf. DL. *De la parter răzbătea, înnebunitor, zăngănitul bezmetic al clopoțelului.* T. POPOVICI, S. 20, cf. DM. *Se limitau la a transcrie zăngănitul fierului și vuietul mașinilor.* SCLF 1959, 542. *Nu mai auzea nimic altceva decât ropotul cailor, zăngănitul armelor și chemările goarnelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 10/4, cf. DEX. *Aberanta proliferare a armelor n-a rămas fără repercusiuni, zăngănitul lor tulburând foarte des liniștea și pacea a numeroase popoare.* RL 1980, nr. 11 060.

– Pl.: *zăngănituri.* – Și: (rar) **zărgănit** (ALEXI, W.), **zingănít** (id. ib.), (învechit) **zângănít** s. n.

– V. **zăngăni.**

ZĂNGĂNITÓR, -OÁRE adj. (Despre obiecte confecționate, de obicei, din metal, din sticlă etc.) Care produce prin mișcare, ciocnire, lovire etc. un sunet metalic, vibrator; zdrăngănitor **(1),** zornăitor, zuruitor. Cf. z ă n g ă n i. *Bătaia zăngănitoare a cobzei părea că n-ajunge până la urechile ei.* ADAM, R. 138. *Dănuț se retrase pe lângă zid într-un colț, târând săbiuța ruginită și zângănitoare.* TEODOREANU, M. I, 174, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Ian să vezi ... Ce glăsuț zinghenitor Scoate* [sabia] *când o prinde dor.* ALECSANDRI, P. P. 114. ✧ (Prin analogie) *M-me Policrat îi zicea, cu nume zăngănitor ca o sabie, Zizi.* CĂLINESCU, O. I, 240.

– Pl.: *zăngănitori, -oare.* – Și: (rar) **zângănitór, -oáre,** (regional) **zinghenitór, -oáre** adj.

– **Zăngăni** + suf. *-tor.*

ZĂNGĂNITÚRĂ s. f. Faptul de a z ă n g ă n i; sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire; z ă n g ă t, (astăzi rar), z o r n e t, (învechit și regional) z u r a i[2] **(1),** (regional) z u r ă t; zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură, (regional) zuruială. Cf. z ă n g ă n i. Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *La fitece zăngănitură a clopotului conductorului, sufletul lui tresălta.* CONV. LIT. XLV, 361, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zăngănituri.* – Și: **zângănitúră,** (regional) **zingănitúră** (CADE) s. f.

– **Zăngăni** + suf. *-itură.*

ZĂNGĂT s. n. Sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire; zăngăneală, zăngănit, zăngănitură, zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală, zornet, (învechit și regional) zurai[2] **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zurăt, zuruială. *Zinghetul ... se schimbă încet într-o zuruire slabă.* ALECSANDRI, O. P. 42. *Un zingăt, o scârțâitură cât de mică și scăpa tot din mână.* CONTEMP. V_2, 487. *Zăngăt însă n-are-arama Când se bate scut de scut.* COȘBUC, P. II, 71, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE. *Expresul dinspre București, cu ferestre luminate, trecu furtunos cu zăngăt de fiare.* C. PETRESCU, C. V. 37, cf. DL, DM, DEX. *Zangăt de geamuri.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zăngăte.* – Și: **zínghet, zángăt** (SFC III, 160, DEX), **zánghet** (ib.), (regional) **zángăt** (SFC III, 160, UDRESCU, GL.), (învechit, rar) **zíngăt** s. n.

– **Zâng** + suf. *-ăt.*

ZĂNGLOÁBĂ s. f. (Prin Munt. și prin Olt.) **1.** Vorbă de haz, glumă. Cf. I. CR. IX, 186, TOMESCU GL.

2. Prăpădit **(2).** *Fugi, zăngloabo, de aci!* BOCEANU, GL. *Un prăpădit umblă ca o zângloavă, degeaba.* COMAN, GL. 86. ✦ (Regional; în forma *zangloavă;* la pl.) Mărunțișuri, v. m ă r u n ț i ș **(III 1)** (Stănești – Curtea de Argeș). L. ROM. 1959, nr. 3, 68.

– Pl.: *zăngloabe.* – Și: **zângloábă** (I. CR. IX, 186), **zangloávă** (TOMESCU, GL., L. ROM. 1959, nr. 3, 68), **zângloávă** s. f.

– Etimologia necunoscută. Cf. g l o a b ă.

ZĂNOÁGĂ s. f. **1.** Poiană sau coastă de deal (pentru agricultură). *Și de-acolo, tot în gios ..., peste zănoaga ce să trage spre siliștea Ilișăștilor, supt o moviliță, am mai pus o piatră cam supt deal* (a. 1667). URICARIUL, XXV, 67. *Apucă răzuru păntre cordini ... și trece râul, și apucă rând*[ul] *dă sălcii ..., până în colnic*[ul] *brăniștii, ... muchea zănoagelor* (a. 1750). IORGA, S. D. VII 38, cf. PAMFILE, J. II, 173, CADE, DL, DM, DEX. *Sus, pe plai în sus, Și mai pe din sus, În cea zănoagă verde, Unde iarba-mi crește, Crește, mi-otrăvește.* RĂDULESCU-CODIN, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.

2. Depresiune glaciară circulară, cu versante prăpăstioase, în zona munților înalți; caldeiră, căldare, circ, (regional) scofaină[1]. *Au rămas, pe zănoagele de la Găuri, turme de stânci albe, rotunjite de trecerea apelor.* VLAHUȚĂ, R. P. 88. *Zănoage găunoase cu ochiuri de zăpadă ... Își apără comoara.* VOICULESCU, POEZII, I, 119, cf. SCRIBAN, D. *Colo sus, la Toroioagă, Numai piatră și zănoagă Și steiuri de stâncă seacă.* DEȘLIU, M. 5, cf. LTR[2], DL, DM, M. D. ENC., DEX, cf. ALR II 2 492/2, 130, 228, 272, 520, 833, 836.

3. Vale adâncă. Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, H IX 3, BOCEANU, GL.

4. Ochi larg de apă adâncă, format pe cursul unei ape, mai jos de un stăvilar; vâltoare. Cf. DL, DM, DEX, PAȘCA, GL. 61, CHEST. IV 39/132. ✦ (Regional) Locul unde se despart apele. *În câte un loc, la zănoage, viitura*

gârlei se despărțea, ocolea prundișul ... lăsând să răsară, pe el, anini mărunți și deși. LUNGEANU, CL. 207. ✦ (Prin nord-vestul Transilv.) Groapă mlăștinoasă. Cf. ALR II 2 492/260, 279, 346, 365. ✦ (Prin nordul Transilv. și prin nordul Mold.) Albie de torent. Cf. ALR II 2 942/349, 414.

– Pl.: *zănoage* și (regional) *zănogi* ALR II 2 492/272, 349, 365, 833. – Și: (regional) **zărnoágă** (ALR II 2 492/279; pl. *zărnoage,* ib.).

– Din v. sl. ***zanoga.*** Cf. bg., rus. **занога.**

ZĂNOGÚȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui z ă n o a g ă **(2)** (Bocșa – Zalău). ALR II 2 492/130.

– Pl.: *zănoguțe.*

– **Zănoagă** + suf. *-uță.*

ZĂNOSÂT, -Ă adj. (Prin. Ban.; despre oameni) Somnoros **(1).** Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23.

– Pl.: *zănosâți, -te.*

– Cf. scr. z a n o s i t „delirat".

ZĂNOTÍ vb. IV. (Regional) A delira (Slivilești – Strehaia). NALR – O I H 134/951.

– Prez. ind.: *zănotește.*

– Cf. z ă n o s â t.

ZĂNT adj. v. **prezent**[2].

ZĂORÍ vb. IV v. **zori**[3].

ZĂOTÍ vb. IV. I n t r a n z. (Olt.; despre câini) A lătra. Cf. LEXIC REG. 43, ib. II, 18.

– Prez. ind. pers. 3: *zăotește.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂÓZ s. m. v. **zăvod**[1].

ZĂP subst. (Regional; în e x p r.) **A da de zăp** = a epuiza (un bun material). *Averea mea și a ta S-o mănânci cu lingura Și de zăp să nu-i mai dai.* ȘEZ. II, 77.

– Pl. : ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂPÁDĂ s. f. **1.** Precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de gheață; strat provenit din acumularea acestor fulgi, când temperatura solului este sub 0°C; ninsoare **(2),** (popular) omăt[1], (învechit și regional) nea[2] **(a).** *Blagosloviți brumele și neile (zăpezile* D). PSALT. 331. *Mulțime de zăpadă la munte* (a. 1693). FN 14, cf. LEX. MARS. 230. *Iarna la început ploaie, la mijloc de măsură, fără nădeajde zăpadă multă* (a. 1733). GCR II, 26/23. *Zăpada să pogoară din nori* (a. 1750). id. ib. 64/32. *Au doară ai venit la visteriile zăpezii și visteriile grindinei văzutu-le-ai?* (a. 1795). id. ib. 159/2. *A ieșit satul de a curățit cu lopăț*[i] *zăpada* (a. 1808). IORGA, S. D. XIII, 172. *Iepurele ... pre zăpadă sare ca turbat.* ȚICHINDEAL, F. 210/2. *Și năpădindu-i viforu cu zăpadă, le-au murit toți boii* (a. 1828). DOC. EC. 424. *Pe vârful munților Delfilor lucește o zăpadă pe care căldura verilor se sfiește să o atingă.* HELIADE, L. B. I, 230/1. *Zăpada cea nencetată ... încă mai temperează acest întunerec lung.* GENILIE, G. 94/23. *Chiar damele s-au dușat când era zăpadă.* DESCR. A ȘEZ. 59/10. *Și pe zăpezi aicea ... n-a atins Picior uman.* C. A ROSETTI, C. 75/8. *Zăpada este o adăpostitură ca și vericare alta.* BREZOIANU, A. 413/3. *Osian cânta între zăpezile Nordului, sub un cer brumos.* NEGRUZZI, S. I, 197. *Îndată au căst zăpadă* (a. 1858). IORGA, S. D. XIII, 74. *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.* ALECSANDRI, POEZII, 9, cf. CIHAC, II, 211, LM. *Ah! E-atât de albă noaptea parc-ar fi căzut zăpada.* EMINESCU, O. I, 154. *Era ... ploaie, zăpadă, măzărică și vânt vrăjmaș.* CARAGIALE, O. I, 175. *Pe văi căzu Zăpadă iernii.* COȘBUC, P. I, 282, cf. BARCIANU. *Chiar și în formă de zăpadă și de gheață, apa ia parte la sculptarea scoarței pământului.* MEHEDINȚI, G. F. 89, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Cu pășirea ta tiptilă nu lași urme pe zăpadă.* GOGA, POEZII, 225. *Dacă e lună plină de Sf*[ântul] *Dumitru, va fi zăpadă mare peste iarnă.* PAMFILE, CER. 85. *Sub soarele cu dinți, zăpada strălucea de-ți lua vederile.* AGÂRBICEANU, S. 243. *Zăpada nu se menține de la un an la altul ... în munții Rășinarului.* PĂCALĂ, M. R. 10. *Era un rău trecător, o zăpadă plăpândă, adusă de cine știe ce vânt abătut în toiul primăverii.* BASSARABESCU, V. 83, cf. CADE. *În zilele friguroase ... zăpada ne alunga.* LOVINESCU, C. V, 123. *Primăria ... ridicase zăpada de pe străzile centrale.* COCEA, S. II, 222. *Vânătorile se fac ... mai ales după căderea primelor zăpezi.* SADOVEANU, O. XX, 80, cf. SCRIBAN, D. *Fulgi de zăpadă zboară-n sus și-n jos.* BLAGA, POEZII, 287. *Înainte de căderea zăpezilor, au poposit în Secara trei chervane.* STANCU, D. 11. *Cel mai bun acoperământ pentru sol, iarna ..., este zăpada.* AGROTEHNICA, I, 93, cf. DL. *Sufla crivățul, spulberând trâmbe de zăpadă.* T. POPOVICI, S. 222, cf. DM. *Lupii spulberau scântei din zăpadă.* LABIȘ, P. 22. *Afară creștea zăpada strat peste strat.* BARBU, PRINC. 61. *Dacă n-ar fi venit avalanșa de zăpadă din iarna aceea ..., poate că, niciodată, nu s-ar fi împrietenit cu noii ei vecini.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 6/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Să colindăm P-astă noapte-ntunecată Și zăpadă necălcată.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 512. *Primăvara-i mama noastră Ie zăpadă de pe coastă Și bruma de pe fereastră.* MARIAN, NU. 302. *Vânturile mă bat, Ploile mă plouă, Zăpezile mă ning.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 571. ✧ (Ca termen de comparație) *Veșmintele lui fură luminate foarte ca zăpada.* CORESI, TETR. 91. *Să ne dezbrăcăm de omul cel vechiu, ca să ne arătăm mai albi de zăpada* (a. 1633). GCR I, 85/41. *Veșmentele albe ca o zăpadă.* VARLAAM, C. 104. *Va rămâne alb ca zăpada și curat ca stecla* (a. 1815). GCR II, 219/4. *Acele mâni ca zăpada.* CONACHI, P. 87. *Două iepe albe ca zăpada și iuți ca focul se sprijineau ... de oiștea căruței.* CREANGĂ, P. 106. *Puse pe o masă ... niște pâine albă ca zăpada.* ISPIRESCU, L. 101. *O masă așternută cu măsariță albă ca zăpada ... îi aștepta sub prunii bătrâni.* AGÂRBICEANU, S. 535. *Cearșafurile de la paturi, albe ca zăpada.* COCEA, S. II, 67, cf. DL, ALR SN IV h 1 213, ALRM SN III h 1031. ✧ F i g. *Se vor așterne peste noi ... Zăpezile uitării.* BENIUC, V. 32, cf. DL. ✧ *Zăpada berzelor* v. b a r z ă. *Zăpada cucilor* v. c u c. *Zăpada mieilor* v. m i e l. ✧ L o c. a d j. **De zăpadă** = alb. *Și-nlănțuindu-mi gâtul cu brațe de zăpadă, Îmi întindeai o gură deschisă pentru sfadă.* EMINESCU, O. I, 92. *Lola, devenită de zăpadă, își luneca ușor mâna.* CĂLINESCU, O. I, 153.

Arbori de baladă ... l-au chemat pe nume Sărutându-i tâmpla cu flori de zăpadă. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 3/2. ✧ Expr. (Regional) **Apă de zăpadă** = apă de ploaie **(1)**. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Chim.; în sintagmele) *Zăpadă carbonică* (sau *zăpadă de bioxid de carbon* sau *zăpadă uscată)* = bioxid de carbon în stare solidă; gheață uscată. *Bioxidul de carbon, ... prin evaporare bruscă, se solidifică și dă zăpadă de CO_2 ..., zăpadă uscată.* MACAROVICI, CH. 326, cf. LTR[2], DER, DC, D. MED., M. D. ENC., DEX.

3. (Bot.; rar) Numele unei plante de apartament, cu petale albe, nedefinite mai îndeaproape. Cf. SĂGHINESCU, S. 44.

– Pl.: *zăpezi.*

– Postverbal de la **zăpădi.**

ZĂPĂCEÁLĂ s. f. Faptul de a (se) zăpăci. **1.** Starea celui care și-a pierdut (temporar) judecata limpede, normală în fața unei situații neașteptate, dificile, confuze, din cauza unei emoții, a unei boli etc., buimăceală, confuzie, dezorientare, năuceală **(1)**, tulburare **(2)**, (învechit și regional) zăbuneală, (regional), zăluzenie, zăluie **(2)**, zărgheală **(1)**, (regional) zăticneală **(4)**; p. ext. situație confuză, babilonie, debandadă, dezorganizare, dezordine, haos, harababură, încurcătură, (învechit) vavilonie, (regional) calamandros, (familiar) bramburească, neorânduială **(2)**, (rar) neordine. Cf. zăpăci **(1)**. *Mai în scurt, într-această zăpăceală ce ne aflăm, fiind și în mijlocul iernii, ce putem a face?* (a. 1832). DOC. EC. 496. *Păstrează-mi zăpăceala, cu care v-așĭ mărturisi întru cât de mult sunt absorbită pentru d[umnea]ta.* FM (1843), 63[1]/35, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Când se deșteptă din zăpăceala lui, pipăi pungile să vază nu e vrun vis.* ISPIRESCU, L. 267. *Era o zăpăceală întreagă: unora li se părea că a sunat alarma, altora că s-a făcut ziuă.* BACALBAȘA, S. A. I, 106, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *În zăpăceala mișcărilor mele, privirea mi se îngroapă în lipsa neagră a unei scânduri din susul păretelui.* HOGAȘ, M. N. 88, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Pantelimon ... își mușcase limba în zăpăceala pumnilor.* REBREANU, R. I, 115. *Trântiră în ele tot ce spaima și zăpăceala le mai putea îngădui.* GALACTION, O. A. II, 163. *Ceilalți, într-o zăpăceală de nedescris ..., alergau și strigau.* COCEA, S. II, 215, cf. SCRIBAN, D. *Până la urmă, se văzu că zăpăceala lui venea din disperarea că e văzut așa.* CAMIL PETRESCU, O. I, 449. *Să termini cu zăpăceala și dezordinea vieții tale.* VINEA, L. I, 375. *Ce zăpăceală e în mințile oamenilor!* H. LOVINESCU, T. 159, cf. DL. *M-a întrebat odată tata ceva care m-a zăpăcit atât de tare, încât și acum simt zăpăceala de atunci.* PREDA, R. 204, cf. DM. *Zăpăceala din casa vecinului nu ne poate consola de cea din propria noastră casă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 4/2, cf. DEX.

2. (Familiar) Hărmălaie. Cf. DL, DM. *Miron uită de durerile sale și ascultă zăpăceala înțepată de stridențe în care a oprit trenul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 40, 16/1, cf. DEX.

– Pl.: *zăpăceli.*

– **Zăpăci** + suf. *-eală.*

ZĂPĂCÉNIE s. f. (Familiar) **1.** Om zăpăcit **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. *Am scăpat de un zăpăcilă și am dat de o zăpăcenie și mai și.* id. ib. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *E o zăpăcenie de fată ce n-ai văzut, umblă aiurea.* id. ib.

2. Lucru făcut de mântuială. Cf. UDRESCU, GL. *Ce sunt zăpăceniile astea, mă copile?* id. ib.

3. Originalitate **(2)**. Cf. UDRESCU, GL. *Ea, tot cu zăpăceniile ei, cum o știi.* id. ib.

– Pl.: *zăpăcenii.*

– **Zăpăci** + suf. *-enie.*

ZĂPĂCÍ vb. IV. **1.** Tranz. (folosit și absol.) și refl. A-și pierde sau a face să piardă (temporar) judecata limpede, normală, în fața unei situații neașteptate, dificile, confuze, din cauza unei emoții, a unei boli etc.; a (se) buimăci, a (se) dezorienta, a (se) năuci **(1)**, a (se) tulbura **(3)**, (învechit și regional) a (se) zănătici, a se zăticni **(4)**, (regional) a se zabluzi, a (se) zăbăuci, a (se) zăbruni **(1)**, a zăhizi, a se zărghi. *Niciodată nu s-au sculat dovezi mai grozave ca să zăpăcească pe un trădător.* HELIADE, L. B. II, 143/11, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Strălucirea hainelor ... orbise și zăpăcise pe vrăjmaș.* ISPIRESCU, L. 156. *Câteva zile, la început, îl cam zăpăcise orașul acesta mare.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 86. *Critica estetică nu poate să folosească mai nimica ..., însă poate să zăpăcească rău.* GHEREA, ST. CR. II, 34, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D. *Ne temeam să nu ne bată Că prea l-am zăpăcit de tot.* COȘBUC, P. I, 273. *Tacâmurile scumpe i-au luat ochii și bogăția din jur l-a zăpăcit.* ADAM, R. 209, cf. ȘĂINEANU[2]. *Așa cum sucea el treburile ..., cum îi prostea și-i zăpăcea de la mic la mare ..., era o minune.* M. I. CARAGIALE, C. 59, cf. CADE. *Se abonase, mai cu seamă fiindcă-i zăpăcise un agent, la un ziar românesc.* REBREANU, NUV. 296. *Să fie vineri, vorba dumitale ... m-am zăpăcit de tot.* SEBASTIAN, T. 82. *Ne zăpăcește zbuciumarea asta a valurilor.* BART, S. M. 19, cf. SCRIBAN, D. *Îl zăpăcesc femeile numaidecât.* CĂLINESCU, O. I, 127. *Aleargă, într-o învălmășeală care zăpăcește, unii către alții.* CAMIL PETRESCU, O. II, 189. *Chibzuiesc din timp cum să înfățișez chestiunea ca să-l zăpăcesc pe judecător, să ne achite.* STANCU, D. 264. *O să le zăpăcească mințile bărbaților.* H. LOVINESCU, T. 363, cf. DL. *Mai rău o să ne zăpăcim la cap.* PREDA, R. 210, cf. DM. *Am uitat toate numele, piesa m-a zăpăcit de tot.* T. iulie 1964, 65. *Cu metoda esteto-fonetică m-ați zăpăcit și pe mine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 13/4, cf. M. D. ENC., DEX. *Rău de omul zăpăcit, Rău de omul îndrăgit, Neveste-l zăpăcesc, Fetele mi-l chinuiesc.* ȘEZ. VIII, 24. *Atât zăpăcește banul mintea bietului om.* ib. XII, 110. ✧ Fig. *Ivită, stă de-abia, Zăpăcind cărarea mea.* COȘBUC, P. I, 106. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Să zăpăcise și calu-i, picioarele nu-l ținea.* PANN, E. II, 99/20. [Babele] *îmi zăpăceau numărătoarea.* TEODOREANU, M. U. 119.

2. Refl. A-și pierde cumpătul în fața unei situații neașteptate; a se fâstâci, a se intimida, a se încurca,

(regional) a se îngăimăci, a se rătuli **(1)**, a se teşmani **(1)**, a se ului, a se zăgrăi **(2)**. *Se făcu roşu ca sfecla, se zăpăci până într-atâta, de nu ştiu ... să zică nici două boabe legănate.* ISPIRESCU, L. 387. *Şi ea, mergând spre Viorel, De mână când a prins-o el, Roşind, s-a zăpăcit de drag.* COŞBUC, P. I, 147, cf. RESMERIŢĂ, D. *Luat din scurt pe neaşteptate de glasul şi ochii Olguţei, Dănuţ se zăpăcise.* TEODOREANU, M. I, 98, cf. SCRIBAN, D. *Auzind întrebarea tatălui, flăcăul se zăpăci de mirare şi nu răspunse nimic.* V. ROM. iunie 1955, 39, cf. DL, DM. *Şi-a ascuns mâinile la spate – ca fripte ..., s-a înroşit, ... s-a zăpăcit.* ib. ianuarie 1966, 60, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Tranz. (Familiar; complementul indică obiecte) A răvăşi **(3)**. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. *Ce ţi-a venit ... să-mi zăpăceşti hârtiile?* BARANGA, I. 162, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Prez. ind.: *zăpăcesc.* – Şi: (învechit, rar) **zăbăcí** vb. IV DDRF.

– Din v. sl. ***za-pačiti,*** cf. scr. pačiti „a înnora", slovenă pačiti „a denatura, a desfigura", zapačiti „a face grimase".

ZĂPĂCÍLĂ s. m. sg. (Familiar) Om zăpăcit. Cf. SFC IV, 188. *Und-ţi-i capul, zăpăcilă, ce-ai făcut aici?* UDRESCU, GL.

– **Zăpăci** + suf. *-ilă.*

ZĂPĂCÍRE s. f. Acţiunea de a (se) zăpăci şi rezultatul ei.

1. Pierdere (temporară) a judecăţii normale în faţa unei situaţii neaşteptate, dificile, confuze, din cauza unei emoţii, a unei boli etc.; buimăcire, dezorientare, năucire, tulburare **(2)**. Cf. zăpăci **(1)**. *Adeseori mai multe zile, el se afla într-o stare de zăpăcire din care nimic nu putea să-l scoată.* HELIADE, L. B. I, 208/6, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX.

2. (Învechit) Intimidare. Cf. zăpăci **(2)**. *După ce veni, cu ce zăpăcire îl pofti să şeazâ pe un taburet ce sta lângă patul pe care se aşeză ea.* FM (1843), 62[2]/26, cf. DEX.

3. (Învechit; rar) Extravaganţă. *Eu o iubesc pe o muiere ce trăia pe vremea lui Solomon, uite ce zăpăcire mare!* GORJAN, H. IV, 83/25.

– Pl.: *zăpăciri.*

– V. **zăpăci.**

ZĂPĂCÍT, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. (Despre oameni) Care şi-a pierdut (temporar) judecata limpede, normală în faţa unei situaţii neaşteptate, dificile, confuze, din cauza unei emoţii, a unei boli etc.; buimăcit, confuz, dezorientat, împrăştiat, năuc **(2)**, năucit, tulburat[2] **(3)**, (popular) zăbăuc **(1)**, (regional) buimatic, tehui[2], zabludnic, zăbun[2], zărgluit **(1)**, zăticnit. Cf. PONTBRIANT, D., LM. *O slujnică urâtă şi lălâie ... ieşi zăpăcită.* CARAGIALE, O. I, 44, cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *De zăpăcită, nu mai ştia unde ţinea cheia de obicei.* AGÂRBICEANU, S. 543, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Olimp Stavrat îşi mângâia zăpăcit bărbuţa.* REBREANU, R. II, 55. *O bătrână ... număra zăpăcită cânile.* BRĂESCU, A. 90. *Începe să se îmbrace zăpăcit şi stângaci.* SEBASTIAN, T. 329. *Goneau înfriguraţi pe coridoare, congestionaţi şi zăpăciţi, gesticulau mânioşi.* TEODORESCU, M. U. 334. *Fata a umblat bolnavă şi zăpăcită, nemaiaflându-şi locul.* SADOVEANU, O. XVII, 300, cf. SCRIBAN, D. *Acesta apăru palid şi zăpăcit la geam.* CĂLINESCU, O. I, 296. *Răspunsul fu găsit plin de haz şi ..., o clipă zăpăcit, începu şi el să râdă alături de ceilalţi.* CAMIL PETRESCU, O. I, 587. *Sunt şi eu uluit, zăpăcit, dar odată şi odată, tot era firesc să ne întâlnim.* H. LOVINESCU, T. 330, cf. DL. *Începu să joace un rol grotesc de copil naiv, neajutorat şi zăpăcit.* T. POPOVICI, S. 230, cf. DM. *M-am oprit în uşă, în prag, cam zăpăcit şi cam descumpănit.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 488. *Bătrâna se uită zăpăcită şi urgisită, neştiind ce să facă.* V. ROM. august 1966, 12, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I/I h 64, ALR SN V h 1 241. *Sunt mic şi zăpicit, Nu le poci face nimic.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 527, cf. NALR – O I h 126/971. ✧ (Substantivat) *Feciorul de împărat rămase ca un zăpăcit.* ISPIRESCU, L. 186. *Un zăpăcit cu capu-n stele E ca un cal ce-ntruna să-nvârteşte Pe lutul gol, purtat parcă de iele.* GORUN, F. 76. *Alergând ca un zăpăcit prin casă, într-o stare de agitaţie indescriptibilă, începu să tremure şi să ţipe.* CĂLINESCU, S. 254, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Stoluri zăpăcite de graur.* ODOBESCU, S. III, 34.

2. Adj. (Despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care exprimă sau denotă zăpăceală **(1)**. *Eu însă, cu faţa zăpăcită, mă făcui că mă uit la nori.* FM (1843), 282[2]/16. *Se uită la noi, măsurându-ne, cu privirea-i zăpăcită, de sus până jos.* HOGAŞ, DR. I, 2. *Un soldat cu mişcări zăpăcite se chinuie să înţepenească la loc capacul coşciugului.* SAHIA, N. 120. *Un tânăr cam aiurit, care spune numai lucruri zăpăcite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71/ 24/3.

3. Adj. Intimidat. *Atât era de zăpăcit, încât nu ştia în care mână să ţie cuţitul şi în care furculiţa.* SLAVICI, O. I, 106. *Pe dup-un stâlp, s-ascunde, Galbenă de zăpăcită.* COŞBUC, P. I, 96. *Fata i-a zâmbit uşor, fără să-i arate dinţii, doar mirată, însă deloc zăpăcită.* CAMIL PETRESCU, O. II, 71. *Lucu, zăpăcit şi stângaci, revarsă troianul ruginiu al crizantemelor la picioarele călătoarei.* VINEA, L. I, 12, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

4. S. m. şi f. Persoană nesocotită, nebunatică, aiurea, aiurit, bezmetic, descreierat, nebun **(2)**, smintit[2] **(1)**, trăsnit[3] **(2)**, ţicnit **(2)**, zănatic, zurliu, (rar) dezmetic, turbuliu, (popular) deşuchiat, pălăvatic **(2)**, silhui[1] **(2)**, (învechit şi regional) pritastet **(2)**, (regional) paliu[3], păcănist[2], şuchiat, tui[6], tuieş, zănag, zărghit, (familiar) sarchiu **(2)**, smucit[2] **(3)**, trăsnit[3] **(2)**, ţăcănit[2] **(2)**, ţicnit[2] **(2)**; p. ext. persoană uşuratică. *Boierul ..., de unde nici căta la femei, s-a dat în dragoste cu o zăpăcită.* ALECSANDRI, T. 1728. *E un zăpăcit şi un desfrânat, care se ignoră, un incapabil de a se administra.* CĂLINESCU, C. O. 176, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Să-l văd pe Felix al dumitale ... s-o ia pe zăpăcita de Otilia.* CĂLINESCU, E. O. II, 56.

– Pl.: *zăpăciţi, -te.* – Şi: (regional) **zăpicít, -ă** adj.

– V. **zăpăci.**

ZĂPĂCITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Care zăpăceşte **(1)**; ameţitor, năucitor, uluitor. *Tânărul nostru, într-o vreme relativ scurtă, a putut să-şi scape memoria de acest material zăpăcitor, uitându-l.* GHEREA, ST. CR. II, 341, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zăpăcitori, -oare.*
– **Zăpăci** + suf. *-tor.*

ZĂPĂDÁR subst. (Regional) Munte cu zăpezi permanente. Cf. COMAN, GL.
– Pl.: ?
– **Zăpadă** + suf. *-ar.*

ZĂPĂDÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Învechit şi regional) A (se) acoperi cu zăpadă; a (se) înzăpezi. *Când împarte de ceriu împăraţii spr-insu, înneao-se (zăpădeaşte-se* C, o meţise-va C[2]*) în Selmon.* PSALT. 127, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., MIHĂILĂ, Î. 240. ✧ Fig. *Sufletul, de nu se va înălbi mainte şi să se zăpădească cu scârbele ..., nu se poate înfluri.* CORESI, EV. 87.
– Prez. ind.: *zăpădesc.*
– Din v. sl. ***za-pasti, *za-padǫ,*** cf. scr. zapasti „a cădea" (despre ploaie, zăpadă).

ZĂPĂDÓC s. n. (Rar) Cantitate mare de zăpadă. *Roaba lui Dumnezeu, da nu vezi ce zăpădoc e pe drum?* V. ROM. decembrie 1964, 38.
– Pl.: ?
– **Zăpadă** + suf. *-oc.*

ZĂPĂDÓS, -OÁSĂ adj. (Mai ales în dicţionare) Cu multă zăpadă; plin de zăpadă. Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 211. *Luna ianuarie trecu cu nopţile ei zăpădoase.* DEMETRESCU, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Candoare zăpezoasă.* CĂLINESCU, ap. IORDAN, L. R. A. 192.
– Pl.: *zăpădoşi, -oase.* – Şi: (învechit, rar) **zăpedós, -oásă** (PONTBRIANT, D.), **zăpezós, -oásă** adj.
– **Zăpadă** + suf. *-os.*

ZĂPĂÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Prin Mold. şi prin Bucov.; despre câini) A lătra. *Doi câini mari se repeziră din întuneric, la mine, zăpăind.* SĂM. III, 6, cf. TDRG, PAMFILE, A. R. 264. *Un glas mai gros de câine a zăpăit clonţos.* POPA, V. 267. *Câinele ciobănesc a zăpăit o dată, ca şi cum ar fi dat anume înştiinţare.* SADOVEANU, O. XVI, 145, cf. SCRIBAN, D. *Văzându-l, dulăii prinseră a zăpăi sălbatic.* CAMILAR, N. II, 118, cf. DL, DM, DEX. *Câinele zăpăieşte.* H X 356, cf. id. XII 386.

2. (Prin Munt.) A tropăi. *Zăpăie ăla cu bocancii lui, că se-aude de la o poştă.* UDRESCU, GL.

3. (Prin Munt.) A foşni răscolind frunzele. *S-aude zăpăind prin pădure, umblă jigania.* UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zăpăi* şi *zăpăiesc.*
– **Zap** + suf. *-ăi.*

ZĂPĂIÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Tropăit (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

2. Foşnet (de frunze) (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zăpăieli.*
– **Zăpăi** + suf. *-eală.*

ZĂPĂÍT s. n. Faptul de a zăpăi. **1.** (Mold.) Lătrat. Cf. CADE. *Un zăpăit furios de câine izbucni îndată după aceea.* SADOVEANU, O. IX, 176.

2. (Regional) Tropăit (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

3. (Regional) Foşnet (de frunze) (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zăpăituri.*
– V. **zăpăi.**

ZĂPĂITÚRĂ s. f. **1.** (Mold.) Lătrat. Cf. TDRG. *Trei câini năvăliră cu zăpăituri supărate.* SADOVEANU, O. X, 619.

2. (Regional) Tropăitură (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL.

3. (Regional) Foşnet (de frunze) (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: **zăpăituri.**
– **Zăpăi** + suf. *-itură.*

ZĂPĂTĂCÍT, -Ă adj. v. **zăpiticit.**

ZĂPĂTÍT, -Ă adj. v. **zăpitit.**

ZĂPĂTUÍ vb. IV. (Regional; complementul indică clădiri) A încuia (Zgribeşti – Lugoj). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 211. *Casă bine zăpătuită.* id. ib.
– Prez. ind.: *zăpătuiesc.*
– Din scr. **zaptiti.**

ZĂPĂTUÍT adv. (Regional) Mocnit **(1)** (Vălcani – Sânnicolau Mare). ALR II/I h 282/47, ALRM II/I h 395/47. *Arde zăpătuit.* ib.
– V. **zăpătui.**

ZĂPĂÚC, -Ă s. m. şi f. (Regional) Zăpăcit **(4).** *Ce dracu o fi având...? Parcă e zăpăuc... Săracu!* CONV. LIT. XLV, 376, cf. SCRIBAN, D. 1 431. *Ce e, mă, zăpăucule, unde-ai adormit?* PREDA, Î. 47.
– Pl.: *zăpăuci, -e.*
– Contaminare între **zăpăcit** şi **năuc.**

ZĂPĂZÚICĂ s. f. sg. (Regional) Zăpadă puţină; (regional) zăpăzuie (Mătău – Câmpulung). Cf. COMAN, GL., SFC VI 98.
– **Zăpadă** +suf. *-uică.*

ZĂPĂZÚIE s. f. sg. (Regional) Zăpadă puţină; (regional) zăpăzuică (Mătău – Câmpulung). Cf. COMAN, GL., SFC VI, 98.
– **Zăpadă** + suf. *-uie.*

ZĂPÂRSTE s. m. sg. **1.** (Olt. şi Transilv.; mai ales art.) Mezin **(1).** Cf. LM. *Lăsa pe cel mijlociu să-şi urmeze chemarea..., iar pe cel mai mic, pe zăpârstea..., a! de el nu se despărţea.* MACEDONSKI, O. III, 23, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞĂINEANU[2], PĂCALĂ, M. R. 142, RESMERIŢĂ, D. *Între trei băieţi, eu eram zăpârtea.* CIAUŞANU, R. SCUT. 13, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, I. CR. XIII, 82. *Numai lui zăpârstea îi era frică să-ntingă.* PLOPŞOR, C. 44, cf. CIAUŞANU, V. 211, ALR II/I MN 66, 2 626/172, 812, LEXIC REG. 27.

2. (Prin Munt. şi prin Transilv.) Fiinţă mică, slabă şi prost dezvoltată. Cf. PĂCALĂ, M. R. 142, CADE, PAŞCĂ,

GL. 61, I. CR. XIII, 82, com. din LOMAN – SEBEȘ, UDRESCU, GL. ✦ (Regional; art.) Om fără însemnătate (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

3. (Regional; eufemistic; art.) Diavol (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Și: **zăpârște** (PĂCALĂ, M. R. 142, com. din LOMAN – SEBEȘ), **zăpârță** (ALEXI, W.), **zăpâște** (PAȘCA, GL. 61) s. m. sg.

– Cf. bg. запъртък.

ZĂPÂRȘTE s. m. sg. v. **zăpârste.**

ZĂPÂRȚĂ[1] s. f. v. **zapartă.**

ZĂPÂRȚĂ[2] s. f. sg. v. **zăpârste.**

ZĂPÂSTRĂ s. f. (Regional) Paroi[1] **(1).** (Turnu-Măgurele). Cf. NALR O IV h 705/998.

– Pl.: *zăpâstre.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂPÂȘTE s. m. sg. v. **zăpârste.**

ZĂPCEÁ s. f. v. **zapcială.**

ZĂPCÍ vb. IV v. **zapcii.**

ZĂPCÍA[1] s. f. v. **zapcie.**

ZĂPCIÁ[2] vb. I v. **zapcii.**

ZĂPCIÁLĂ s. f. v. **zapcială.**

ZĂPCIÍ vb. IV v. **zapcii.**

ZĂPCÍU s. m. v. **zapciu.**

ZĂPECÍT, -Ă adj. v. **zăpitit.**

ZĂPEDÓS, -OÁSĂ adj. v. **zăpădos.**

ZĂPEJIOÁRE s. f. pl. (Bot.; regional) Lilicele *(Iberis amara)* (Breaza). BORZA, D. 86.

– **Zăpadă** + suf. *-ioară.*

ZĂPÉRCĂ ș. f. (Regional) Copil mic. (Suseni – Târgu-Jiu). LEXIC REG. 47.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂPETICÍ vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** (Despre ființe) A slăbi **(1).** Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.

2. (Despre ființe, plante; în forma *zepetici)* A se pipernici. (Roșia – Beiuș). ALR II/I h 81/310.

– Prez. ind.: *zăpeticesc.* – Și: **(2,** regional) **zepeticí** ALR II/I h 81/310, vb. IV.

– Pref. *ză-* + **pitici.**

ZĂPEZÓS, -OÁSĂ adj. v. **zăpădos.**

ZĂPICÍ vb. IV. (Regional; despre ființe, plante) A se pipernici (Secășeni – Oravița). ALR II/I h 81/29.

– Prez. ind.: *zăpicesc.*

– Pref. *ză-* + **pici.**

ZĂPICÍT, -Ă adj. v. **zăpăcit.**

ZĂPÍG s. n. v. **zăbic.**

ZĂPISUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, în Mold.) A adeveri prin zapis. *Însămi pre mine zăpisuiescu cu cest zapis al mieu cum am venit înaintea dumisale vornicu Gavrilaș* (sec. XVII). IORGA, S. D. XXII, 208, cf. SFC IV, 142.

– Prez. ind.: *zăpisuiesc.*

– **Zapis** + suf. *-ui.*

ZĂPITICÍT, -Ă adj. (Transilv.; despre ființe, plante etc.) Plăpând **(1, 2);** pipernicit. *Purceii ... se mănâncă sau se vând, mai vârtos cei zăpiticiți.* ECONOMIA, 98/19, cf. REV. CRIT. III, 173, VICIU, GL. 90, ALR II/I h 81, LEXIC REG. II, 87.

– Pl.: *zăpiticiți, -te.* – Și: (regional), **zăpătăcít, -ă,** (VICIU, GL. 90), **zepeticít, -ă** (REV. CRIT. III, 173), **zipiticít, -ă** (LEXIC REG. II, 87) adj.

– Pref. *ză-* + **piticit.**

ZĂPITÍT, -Ă adj. (Ban., vestul Transilv. și prin Olt.; despre ființe, plante etc.) Plăpând **(1, 2);** pipernicit. Cf. CIAUȘANU, GL., com. din ORAVIȚA, NOVACOVICIU, C. B. I, 23, ALR II/I h 81/833, h 82/334, h 84/53, ALR SN I h 113/27, MAT. DIALECT. I, 238, LEXIC REG. II, 87.

– Pl.: *zăpitiți, -te.* – Și: (regional) **zăpecit, -ă** (ALR SN I h 113/27), **zăpătít, -ă** (ALR II/I h 82/334), **zâpicít, -ă** (ib./I h 84/53), **zipicít, -ă** (CIAUȘANU, GL., MAT. DIALECT. I, 238, LEXIC REG. II, 87) adj.

– Pref. *ză-* + **pitit.**

ZĂPLÁG s. n. v. **zăplaz.**

ZĂPLÁJ s. n., s. m. v. **zăplaz.**

ZĂPLÁN adj., s. m. (Familiar) (Băiat, bărbat) voinic, înalt, corpolent. Cf. POLIZU. *Câțiva zăplani de împușcă-n lună intră în odaia lui, îl trântesc la pământ.* GHICA, S. 386, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 260. *Un zaplan cu mâinile pline de zeamă dulce și de praf își umple mereu teascul.* CARAGIALE, O. IV, 119. *Doi sergenți de noapte zaplani.* CONV. LIT. XIX, 125, cf. DDRF. *Tejghetarul, un japlan cât toate zilele, în silă, Se ridică și, fără milă, Zbieră.* DEMETRESCU, O. 40, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Omul lung și deșirat ..., numit zaplan ..., e, după concepția poporului, tot atât de prost, pe cât e de lung.* CANDREA, F. 16, cf. TDRG. *Începu să urle din pieptu-i de zăplan, cântectul lui.* CHIRIȚESCU, GR. 132, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Pretutindeni întâlneau cete-cete de zăplani, tot oameni hotărâți și aspri.* GALACTION, O. A. II, 100. *Trimisul providenței din fundurile Zalhanalei era un zăplan înalt cât muntele.* C. PETRESCU, A. R. 19. *Plutonierul ..., un zăplan roșcovan, spânatic, răspunde.* PAS, Z. 118. *Îl chemase ... un zaplan zurliu, paznic de noapte.* GALAN, B. II, 172, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, com. din MUNTENIA. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Zări venind de peste pod pe negustorul lui ... cu zaplanul de rob după el.* CARAGIALE, O. II, 275. *Nea Gheorghe, un coșcogea zăplan de om voinic.* ap. TDRG. *Burtan, un zăplan de flăcău,*

m-a trecut în luntre pe celălalt mal. GALACTION, O. A. II, 47. *Țărănci cherchelite ... cochetează cu niște zăplani de frânari.* BOTEZ, B. I, 196.

– Pl.: *zăplani.* – Și: **zaplán** adj., s. m., **japlán** s. m.

– Etimologia necunoscută.

ZĂPLÁZ s. n. (Popular) Gard (de scânduri); p. ext. îngrăditură. *Vinde casele din Iași cu locul „pre unde a fost cu zăpladzi îngrădit"* (a. 1677). IORGA, S. D. V, 91. *Ș-au pus dumnealui vel-paharnic zăplazii ograzei dumisale drept pe hotar* (a. 1755). URICARIUL, VII, 24. *Au stins mai bine de 80 de muieri ..., ținându-le multă vreme acolo, de murea de foame, strigând la zăplagii bisericei oamenii de pe drum, să le dea milostenie.* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 221/25. *Cuprinsul lor este încungiurat în parte cu zid, cu zaplaz și gard.* AR (1832), 160[2]/15. *Izvorul acesta este despărțit de grădină prin un zaplaj de scânduri* (a. 1859). URICARIUL, V, 172/3. *Zăplajii, răzlogii, gardurile de nuiele, cu cât mai mult se învechesc, cu atât mai mult se tot strică.* I. IONESCU, B. C. 58/22. *În toată lungimea grădinei de șes, ... s-au durat, pe lângă zăplazul de îngrăditură, șurile de vite* (a. 1865). N. A. BOGDAN, C. M. 145. *Când aud o păsărică ciripind pe vreun zaplaz, Mi se pare ciripirea că, zău, n-are nici un haz.* HASDEU, R. V. 117, cf. BARONZI, L. 159. *Se furișa pe sub zăplazu curții boierești.* ALECSANDRI, T. 702, cf. CIHAC, II, 261. [Cimitirul] *era îngrădit cu zăplaz de bârne, streșinit cu șindrilă.* CREANGĂ, A. 20. *Și aceiași pomi în floare Crengi întind peste zaplaz.* EMINESCU, O. I, 112. *Peste zaplazul înalt, se vedea ușa odăii deschisă.* CARAGIALE, O. I, 143. *Nu văd decât zaplazuri înalte și porți închise.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 230. *Ar fi ca un fel de zaplazuri sau garduri înalte.* MARIAN, Î. 452, cf. DDRF. *Pe-o piatră-n drum, sub un zăplaz, S-a pus.* COȘBUC, P. I, 102, cf. BARCIANU. *Pe sub umbra acestor șiraguri de zaplaz, am semănat curpănași de gheață.* ADAM, R. 30, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Am întâlnit pe Romano pe sub zaplazul lui Tudoran.* HOGAȘ, DR. II, 161. *Când s-a pornit încet la vale, Noi ne uitam de la zaplaz.* GOGA, POEZII, 120, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *De fierbințeală vibrau ... peste trandafirii spânzurați pe zaplaz.* GALACTION, O. A. II, 30. *Caișii întindeau, peste zaplazuri, florile albe și roze.* C. PETRESCU, C. V. 215. *Crengile copacilor atârnau peste zaplazuri.* COCEA, S. II, 64. *Cu dinții știrbi, zăplazu stă-n jurul vechii case.* LESNEA, VERS. 179. *Se atârnau pe zaplazuri, se îmbulzeau la poartă.* SADOVEANU, O. XII, 174, cf. SCRIBAN, D. *Vom strânge-ntre zăplaze fazani și căprioare.* ARGHEZI, C. O. 58. *Să nu crezi că mi-am trecut și copilăria Sărind pe vremuri zăplazul.* BLAGA, POEZII, 216, cf. DL, DM. *Casa ... se află în mijlocul unei grădini pustii, cu zăplazurile năruite.* V. ROM. ianuarie 1965, cf. M. D. ENC., DEX. *Ioniță ... floricele aduna Și-un strujușor îi făcea, La zăplaz mi se ducea.* MARIAN, ap. GCR II, 296. *Trebuia să trec pe sub gardul ținterimului, un zăplaz de scânduri nalt și tare.* ȘEZ. I, 147, cf. CHEST. II 403/29, 98, 108, ALR II/I h 267, 268, ALRM II/I h 359, 360. *Tu rămâi plângând la poartă ..., Răzimată de zăplaz.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 214. ✦ (Bucov.) Pârleaz **(1).** *Mai văzut-ați, mai văzut, Gard înalt fără zaplaz?* ȘEZ. III, 63, cf. CHEST. II 413/244, IV 19/371, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ (Transilv.) Peretele colibei ciobanului. *Pereții* [colibei] ... *se numesc zaplazuri.* PRECUP, P. 11. ✦ (Regional) Tavanul pivniței (Bozioru – Buzău). Cf. CHEST. II 284/100.

– Pl.: *zăplazuri* și (rar) *zăplaze,* (învechit, rar m.) *zăplazi.* – Și: (rar) **zăpráz** (ALEXI, W.), (popular) **zapláz,** (regional) **zapláț** (CHEST. II 413/244), (învechit, rar) **zapláj** (pl. și m. *zăplaji),* **zăplág** s. n., **zăpláj** s. n., s. m.

– Din v. sl. ***za-plaz,** cf. plaz.

ZĂPLĂÍC subst. (Regional) Căuș pentru borhotul de prune (Godinești – Motru). GR. S. V, 124.

– Pl.: ?

– Cf. pleu.

ZĂPLĂJÓR s. n. (Mold.) Diminutiv al lui zăplaz. Cf. TDRG.

– Pl.: *zăplăjoare.*

– **Zăplaz** + suf. *-ior.*

ZĂPOÁDĂ s. f. v. **zăpodie.**

ZĂPOÁRĂ s. f. v. **zăpor[1].**

ZĂPÓD s. n. v. **zăpodie.**

ZĂPÓDE s. f. v. **zăpodie.**

ZĂPÓDIE s. f. **1.** (Învechit și popular) Vale largă sau platou adăpostit de înălțimi; p. ext. șes puțin scufundat față de regiunea înconjurătoare. *În zăpodia plâgeriei iou au pus.* PSALT. HUR. 71[v]/13. *Înveștiră-se berbecii oilor, și zăpodiile* (văile CC, șesurile H) *înmulțiră grâu.* PSALT. 122. *La zăpodiia stăjarilor ..., zidi un oltariu Domnului.* PALIA (1581), 52/17. *Erihonul iaste cetate zidită gios, pre zăpodiia Iordanului.* VARLAAM, C. 302. *Pamânturi ... în zepodie la prisaca dumisale visterniculuí* (a. 1661). URICARIUL, XXV, 55. *Ieșim la o zăpodie ierboasă, cu pajiște frumoasă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 46[r]/31. *Ceată de streini de fealiu au tăbărât la zăpodiia lui Rafail.* BIBLIA (1688), 239[1]/52. *Puțintei stejari și toatî branițe din zăpodie* (a. 1730). IORGA, S. D. VII, 114. *Să rădicasă zăpodiile și se așezasă dealurile* (a. 1752). id. ib. XVII, 65. *Am pus piatră hotar într-o zăpodie cam costișă* (a. 1759). URICARIUL, VIII, 7. *Zăpodiia vlădicăi* (a. 1813). ȘTEFANELLI, D. C. 441, cf. LB. *Zăpodie este o față întinsă pe deal mare sau mic* (a. 1832). URICARIUL, I, 391, cf. POLIZU. *Satul Crucea de Jos, situat pe podișul (zăpodul) format de malul Sinșieții.* I. IONESCU, P. 311, cf. CIHAC, II, 270, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., ENC. ROM., ȘĂINEANU[2]. *Dintre șesuri, cele mai mănoase sunt zăpodiile, nume ce-l poartă micile șesuri puțin scufundate față de vecinătate.* PAMFILE, A. R. 18, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, H XI 334. *În dealul Cănănăului, ... în zăpodia rugului, În heliștea vântului.* MAT. FOLK., cf. RĂDULESCU-CODIN, FRÎNCU – CANDREA, M. 107, CHEST. IV 87/362/1, ALR II 5 058/182, 228, 349. 353. *Boii sunt la munte, pe niște zăpodii.* MAT. DIALECT. I. ✦ (Transilv. și prin Olt.) Poiană **(1).** *O! voi, lucruri de odihnă și zăpode de lumină!* (a. 1820). POP.,

ap. GCR II, 231/31, cf. DDRF, com. din POIANA-VAȘCĂU, ALR SN II h 587/95, ALRM SN I 398/95. ✦ (Prin. Munt.) Coastă abruptă de deal. Cf. L. ROM. 1961, nr. 1, 24.

2. (Munt.) Sloi[1] **(I 1).** *Curg, oarbe din adâncuri, a beznelor zăpodii.* VOICULESCU, POEZII, I, 52, cf. H IX 435. ✦ (Regional) Lapoviță (Ștefănești – Drăgășani). ARH. OLT. VII, 158.

– Pl.: *zăpodii.* – Și: (învechit și regional) **zăpód** s. n., **zăpoádă** (DDRF), **zăpóde, zepódie** s. f., (regional) **zăpóz** s. n.

– Din v. sl. ***zapodije,*** bg. **запогье, запог, запокь,** „loc umbrit".

ZĂPÓDINĂ s. f. **1.** (Prin Olt.) Padină **(I 1),** pe o coastă de deal. V. z ă p o d i e **(1).** Cf. PLOPȘOR, V. O., CADE.

2. (Regional) Parte superioară a jilipului, unde se adună bușteni înainte de a fi coborâți la vale (Cârlibaba – Gura Humorului). ARVINTE, TERM. 175.

– Pl.: *zăpodine.*

– Contaminare între **zăpodie** și **podină.** Cf. scr. z a p o d i n a.

ZĂPOIÁT, -Ă adj. (Prin Munt.; despre ființe) Neastâmpărat **(1).** *Oi zăpoiate.* CHEST. V 76/6. ✧ (Substantivat) *Cumnata, zăpoiata* (Scânteia). GEORGESCU-TISTU. B. 27.

– Pl.: *zăpoiați, -te.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂPÓR[1] s. n. **1.** (Învechit; în Mold.) Poprire **(1);** p. e x t. sechestru **(I 3).** *S-au făcut lăgătură să nu-ș facă zăboară, ... să înblăm unii la alții* (cca 1650). IORGA, D. B. I, 99. *Are „datorie la niște jidovi în cea parte" și cere „să fac[ă] zăbor"* (a. 1741). id., S. D. VI, 221. *Cuvântul „oprire" sau „poprire" ... se întrebuința singur în Țara Românească, pe când moldovenii întrebuințau mai ales cuvântul slavon „zăbor".* id. B. R. 144.

2. (Regional) Baraj a cărui manevrare permite pornirea plutelor sau funcționarea morilor de apă; p. e x t. apa oprită de baraj. Cf. PAMFILE, J. II, 173, SCRIBAN, D., DR. X, 432, DL, DM, DEX. *Moara cu zăpor.* ȘEZ. IX, 152.

3. Îngrămădire de sloiuri de gheață care se formează primăvara într-un punct al unui râu, îndeosebi la coturi sau pe secțiuni de scurgere mai înguste, datorită căreia se produc creșteri de nivel și inundații; p. e x t. revărsare **(1).** *În vremea ploilor și când s-au vărsat apele, pă dânșii i-au apucat zăporu între Argeș și între Sabar* (a. 1837). DOC. EC. 690, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 229, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Aceste creșteri numite zăpoare produc ... revărsări mari ... ducând cu ele sloiuri enorme.* ANTIPA, P. 189. *Zăporul pornește din munte.* ANGHEL – IOSIF, C. M. II, 101. *Gheața ... se rupsese și zăporul își tăiase cale.* CHIRIȚESCU, GR. 6. [Lostrițele] *nu mai pot avea liniștea și siguranța locurilor de reproducție și de refugiu în timpul tulburelilor și zăpoarelor.* ATILA, P. 204, cf. RESMERIȚĂ, D. *Era mai primejdios zăporul, căci revărsarea se făcea foarte repede.* DRAGOMIR, O. M. 41, cf. CADE. *Poate are să întârzie ... până ce se va mântui zăporul și se vor scurge puhoaiele.* SADOVEANU, O. X, 622, cf. SCRIBAN, D. *Zăpoarele se formează în special în perioadele de curgere a sloiurilor, primăvara.* LTR[2], cf. DL, DM. *Trecusem Mureșul pe la pornirea zăpoarelor, pe pod umblător și lunecau ghețarii ca insule plutitoare.* GL 1961, nr. 10, 1/2, cf. DER. *Dunărea nu s-a dezghețat bine ..., ne prinde zăporul pe drum.* BĂNULESCU, I. 15. *La această neliniște, contribuie ... necurmatul și sălbaticul dinamism al unei naturi ostile, aducătoare de zăpoare catastrofale sau de secetă cumplită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 29/2, cf. M. D. ENC., DEX. *Pornește zoporul.* VICIU, GL., cf. I. CR. IX, 186, ARVINTE, TERM. 175, UDRESCU, GL. ✧ F i g. *Sufletul ei curat, oropsit, s-a rupt de zăporul îngrozitor al deznădejdei.* SĂM. IV, 105. *El trece „cu hainele morții-mbrăcat" S-abată din țară zăporul zaverii.* VOICULESCU, POEZII, I, 189. *Să pornească, în sfârșit, și zăporul lor, ca ploaia aceasta ușurătoare.* C. PETRESCU, A. R. 46. *Ai înfruntat al vremilor zăpor, Găsind în tine steaua ce-apăra.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 88, 11/1. ✧ E x p r. (regional) **A pune zăpor = a)** (mai ales prin Olt.; despre cai) a nu voi să tragă; a se împotrivi. *Caii ..., la jumătatea dealului – tranc! puseră zăpor.* MACEDONSKI, O. III, 105, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Caii pun zăpor la coastă, în deal.* PLOPȘOR, V. O. *Caii – de la o trăsură – pun zăpor.* CIAUȘANU, V. 211; **b)** (despre oameni) a refuza să facă ceva (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Ce, puiule, ai pus zopor? Nu mai vrei să înveți?* id. ib. (Rar; despre oameni) **A-și pune zăpor gurii** = a-și impune tăcere. *Păcătosule, mai pune-ți zăpor gurii.* P. CONSTANT, R. 66. (Transilv.) **A sta la zăpor** = a rezista în fața dificultăților, înfruntându-le. Cf. MÎNDRESCU, UNG. 191, SCRIBAN, D. (Regional; despre cai) **A fi cu zopor la luătură** = a porni greu. DAMÉ, T. 51. *Calul ... nu ia din loc sau e cu zopor la luătură.* id. ib. ✦ (Prin Ban. și prin Transilv.) Ploaie torențială; furtună. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 102. *În curând, va veni zăporul.* CV. 1951, nr. 5, 28.

– Accentuat și: (învechit, rar) *zápor* (ALEXI, W.). – Pl.: *zăpoare.* – Și: **zápur** (KLEIN, D. 447, ALR I/I 116/131), (învechit) **zăpoáră** (POLIZU, CIHAC, II, 229) s. f., **zăbór,** (regional) **zapór** (accentuat și *zápor* ALR I/I h 115, h 116, h 131, GLOSAR REG.; pl. și *zaporuri* LEXIC REG. 23), **zopór, jápor** (ALR I/I h 116/229) s. n.

– Din v. sl. **запоръ,** cf. bg. *з а п о р.

ZĂPÓR[2] s. n. **1.** Numele mai multor boli contagioase eruptive: **a)** (Transilv., Maram. și prin Ban.) rujeolă. Cf. LB, PONTBRIANT, D., LM, CIHAC, II, 229, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 191, BIANU, D. S., LEXIC REG. 23. *Copilul s-a umplut de zapor.* LEXIC REG. II, 103, cf. 82, MAT. DIALECT. I, 103; **b)** (Transilv.) scarlatină **(1).** Cf. BUL. FIL. XI–XII, 343, ALR I/I h 116, ALRM I/I h 161; **c)** (Transilv.) Variolă. Cf. GHEȚIE, R. M. 498, VAIDA, TEAHA, C. N. 281. ✦ (Prin Transilv.) Pată sau pustulă pe piele, caracteristică unor boli eruptive; erupție pe piele datorată febrei. Com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ, MAT. DIALECT. I, 272.

2. (Transilv.) Numele mai multor boli (de piele) la animale. Cf. GHEȚIE, R. M., H XVII 22, DR. V. 105, ALR I/I h 115, ALRM I/I h 160. *Porcii au zăpor.* MAT. DIALECT. I, 198.

3. (Transilv.; în forma *zapor)* Jeg. Cf. BUL. FIL. XI–XII, 343, ALR I/I h 131, ALRM I/I h 184, MAT. DIALECT. I, 290.
– Pl.: *zăpoare.* – Şi: (învechit şi regional) **zapór** s. n.
– Cf. z ă p u c.

ZĂPORÁ vb. I v. **zăporî[1].**

ZĂPORÂT[1], -Ă adj. (Învechit, rar; despre ape) Care s-a revărsat. Cf. z ă p o r î[1]. Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zăporâți, -te.* – Şi: (învechit) **zăporit, -ă** adj. PONTBRIANT, D.
– V. **zăporî[1].**

ZĂPORÂT[2], -Ă adj. **1.** (Regional; despre ființe) Murdar **(1);** bubos. Cf. z ă p o r î[2] (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.

2. (Regional; despre ființe) Pipernicit (Orlat – Sibiu). H XVII 176. ✦ Slăbit **(1);** bolnăvicios (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64. ✦ (Prin sudul Transilv.) Bătrân. CV 1950, nr. 4, 36. *N-aveam mai-nainte făr'o vacă zăporâtă.* ib.
– Pl.: *zăporâți, -te.* – Şi: (regional) **zăporít, -ă** adj. H XVII 176.
– V. **zăporî[2].**

ZĂPORÍ vb. IV v. **zăporî[1].**

ZĂPORÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a (se) z ă p o r î **(1)** şi rezultatul ei. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.
– V. **zăpori.**

ZĂPORÍT[1], -Ă adj. v. **zăporât[1].**

ZĂPORÍT[2], -Ă adj. v. **zăporât[2].**

ZĂPORÍ[1] vb. IV. T r a n z., r e f l. şi i n t r a n z. (Despre ape) A (se) bloca în timpul dezghețului; a (se) revărsa în timpul dezghețului. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 229, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Spărgându-se gheața de pe Dunăre, se zăpora „undeva mai la vale" ... şi, nemaiputând curge în jos, se întorcea în sus şi se revărsa măturând totul.* DRAGOMIR, O. M. 41, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
– Prez. ind. pers. 3: *zăporăşte.* – Şi: **zăporá** vb. I, **zăporí** (POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 229, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.) vb. IV.
– V. **zăpor[1].**

ZĂPORÍ[2] vb. IV. **1.** R e f l. (Regional; despre ființe) A se umple de murdărie şi de bube (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.

2. R e f l. (Regional; despre ființe) A slăbi **(1)** (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 64. *S-o zăporât de tot.* ib.
– Prez. ind.: *zăporăsc.*
– V. **zăpor[2].**

ZĂPÓST s. n. sg. (Prin Ban.; în practicile religiei creştine; adesea urmat de determinări care arată felul) Lăsatul-secului (v. l ă s a t). Cf. ALR I 606/4577. ✦ (Regional) Lăsatul de carne (v. l ă s a t) (Beba Veche – Sânnicolau Mare). Cf. ALR I 605/490, ALR II/I h 193. 47. ✦ (Prin Ban.) Lăsatul de brânză (v. l ă s a t). Cf. ALR II/I h 193/76.
– Şi: (regional) **zapóst** s. n. Cf. ALR I 606/77.
– Din scr. **zapost.**

ZĂPOSTÍRE s. f. (Prin Transilv.; în practicile religiei creştine; adesea urmat de determinări care arată felul) Lăsatul-secului (v. l ă s a t). *Era tocmai la zăpostirea Paştilor.* F (1884), 378, cf. ALR I 606/61, 63, 69, 87, ALR II/I h 193/55, 64. CV 1950, nr. 11–12, 39.
– Şi: **zapostire** s. f. CV 1950, nr. 11–12, 39.
– Cf. scr. z a p o s t i t i „a începe postul".

ZĂPOSTÍT s. n. sg. (Ban.; în practicile religiei creştine; adesea urmat de determinări care arată felul) Lăsatul-secului (v. l ă s a t.) *La zăpostitul de Paşti sau la lăsatul de brânză se face în unul sau mai multe locuri foc.* HEM 875. *În duminica lăsatului de brânză, numit zapostitul mare, se face, seara, priveghi.* MARIAN, SR. I, 272, cf. II, 16, GR. BĂN., com. din ORAVIȚA, ARH. FOLK. III 157, ALR I 605/18, 606/9, 18, 28, 30, ALR II/I h 113/2, 29, CV 1951, nr. 5, 28. *Dăăm dă pomană, la o săptămână năincea lu dzăpostât.* ALRT II 11.
– Şi: **zapostít, zâpostít** s. n.
– V. **zăposti.**

ZĂPÓZ s. n. v. **zăpodie.**

ZĂPRÁZ s. m. v. **zăplaz.**

ZĂPREĂLĂ s. f. (Învechit şi regional) Retenție **(2)** de urină; dificultate la urinare; anurie; (învechit şi regional) zăprire **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 229. *Pesemne – amoniacu Făcu efect, lua-l-ar dracu! Că ne trecu uluiala Ş-am rămas doar cu zăpreala.* CARAGIALE, O. IV, 314, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], CANDREA, F. 222, CADE, SCRIBAN, D., CIAUŞANU, GL. ✦ (Regional) Retenție a lichidului spermatic în actul sexual. Cf. N. LEON, MED. 154.
– Pl.: *zăpreli.*
– **Zăpri** + suf. *-eală.*

ZĂPREAŞTÉNIE s. f. (Învechit, rar) Teamă mare; poruncă **(1)** (amenințătoare), (învechit) zăpretit, (învechit, rar) zăpretire. *De zapreaştenia ta, d-zeul lui Iacov, Adurmitară încălecând cai.* CORESI, PS. 201/12, cf. TDRG, DHLR II, 536, SCRIBAN, D., SFC II, 102.
– Pl.: *zăpreaştenii.*
– Din slavon. **запрѣщение.**

ZĂPRETÍ vb. IV. I n t r a n z. (Învechit; construit cu dativul) A inspira teamă; a porunci **(1)** (amenințător). *Zăpreti* (o p r i c[2] 'n g r o z i D) *mariei neagre şi secă.* PSALT. 223, cf. 130, TDRG, DHLR II, 536, ROSETTI, L. R. VI, 258, SCRIBAN, D. ✦ T r a n z. (Învechit, rar) A certa; a dojeni. *Mihail voievodul ..., când să priciia cu diavolul ..., nu cutez să aduc județ de ocară, ce zise: ca să te dzăpretească D[u]mnezău* (cca 1600). GCR I 49/31.
– Prez. ind.: *zăpretesc.*
– Din slavon. **запрѣтити.**

ZĂPRETÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a z ă p r e t i şi rezultatul ei; teamă mare; poruncă **(1)** amenințătoare; (învechit) zăpretit, (învechit, rar)

zăpreaştenie. *Cu zăpretire* (îngrozire D) *micşuraşi pământul şi cu mânie plecaşi limbile.* PSALT. 322, cf. DHLR II, 307, SCRIBAN, D., SCL 1960, 604.
– Pl.: *zăpretiri.*
– V. **zăpreti.**

ZĂPRETÍT s. n. (Învechit) Faptul de a zăpreti; teamă mare; poruncă **(1)** (ameninţătoare); (învechit; rar) zăpreaştenie, zăpretire. *Ars cu foc şi săpat de zăpretitul (zepretitul* sopritul c^2 îngrozirea D) *feaţeei tale peri-vor.* PSALT. 167, cf. 151, DHLR II, 302, SCL 1960, 606.
– Pl.: *zăpretituri.* – Şi: (învechit) **zepretit** s. n.
– V. **zăpreti.**

ZĂPRÍ vb. IV. **1.** Refl. (Învechit şi regional) A se constipa. Cf. ANON. CAR., ALR I 1647/3, 10.

2. Refl. (Învechit şi regional) A avea retenţie de urină; a nu putea urina; a avea anurie. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 229, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, BL VI, 54, SCRIBAN, D., VÎRCOL, M. I., CR. XIII, 82. *Caii atunci s-au zăprit.* CIAUŞANU, GL. *Asupra vântului cine se urinează se zăpreşte.* PAMFILE, VĂZD. 59, cf. GOROVEI, CR. 334. ✦ P. ext. (Rar; despre ugerul animalelor) A înceta să mai dea lapte; (popular) a (se) stârpi **(4).** *Întoarce-te la vacile vădane, Că nu ne mai dau lapte nici o ceaşcă Şi se zăpresc şi ugerele.* ARGHEZI, VERS. 490. ✦ (Regional; despre bărbaţi) A avea tulburări de ejaculare. *Când un bărbat ... nu se poate ejacula când îi vine, se cheamă că s-a zăprit.* N. LEON, MED. 154. ✦ (Regional) A se îmbolnăvi de blenoragie (Reviga – Slobozia). Cf. BUL. FIL. V, 175.

3. Tranz. (Regional; în forma *zepreti,* într-un descântec, cu sens neprecizat, probabil) A îmbolnăvi (Priboieni – Topoloveni). Cf. MAT. FOLK. 1 145. *Trupu i-a cletinat, În zeprituri L-a zeprit.* ib.
– Prez. ind.: *zăpresc.* – Şi: (regional) **zeprí** vb. IV.
– Din v. sl. **запрѣти**.

ZĂPRÍRE s. f. **1.** (Regional) Constipaţie (Brădişorul de Jos – Oraviţa). Com. LIUBA.

2. (Învechit şi regional) Retenţie de urină; dificultate la urinare; anurie; (învechit şi regional) zăpreală. Cf. POLIZU, BARCIANU, GHEŢIE, R. M., PONTBRIANT, D., ALEXI, W., H XIV 380, XVIII 161, com. LIUBA.
– Pl.: *zăpriri.*
– V. **zăpri.**

ZĂPRÍT[1] s. n. **1.** (Învechit) Constipaţie. Cf. ANON. CAR.

2. (Regional) Boală la vite nedefinită mai îndeaproape (Unirea – Calafat). H V, 396.
– V. **zăpri.**

ZĂPRÍT[2]**, -Ă** adj. **1.** (Regional) Constipat. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 24, ALR I 1 647/24, 30, 352, 772, 857, 859, NALR – B, I, h 114.

2. (Învechit şi regional; şi substantivat) (Persoană) care are dificultăţi la urinare. Cf. PONTBRIANT, D., LM, H XVIII 161, RĂDULESCU-CODIN. *Bolnavul se află în stări care se exprimă prin aceste cuvinte ... zăprit, zdrunci-nat.* ŞEZ. XX, 20, com. din TURNU-MĂGURELE. *Dii, zăprita naibii!* DR. V, 240, cf. CIAUŞANU, GL., NALR – B, I, h 114.
– Pl.: *zăpriţi, -te.*
– V. **zăpri.**

ZĂPRITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Constipaţie. Cf. ANON. CAR.

2. (Regional; în forma zepritură; într-un descântec, cu sens neprecizat, probabil) Boală (Priboieni – Piteşti). Cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Trupu i-a cletinat În zeprituri L-a zeprit.* MAT. FOLK. 1 145, cf. GR. S. VI, 159.
– Pl.: *zăprituri.* – Şi: (regional) **zepritúră** s. f.
– **Zăpri** + suf. *-itură.*

ZĂPSÍ vb. IV. Tranz. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) **1.** (Regional) A sili **(1)** (Gălăneşti – Rădăuţi). Cf. GLOSAR REG. ✦ (Rar) A fura. *Se-nvoiră toţi ceilalţi tovarăşi. Zăpsiră-ndată boii cei mai falnici.* MURNU, O. 212.

2. (Popular; complementul indică persoane) A surprinde **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM. *Trăsnea ... avea o mare ciudă pe mine, de când mă zăpsise în grădina lui la furat mere domneşti.* CREANGĂ, A. 68. *Se uita mereu în drumul din care sosise, dar se uita pe furişate, hoţeşte, ca nu cumva să-l zăpsească Şofron.* SLAVICI, O. I, 226. *Afară stă păzitoriul care îl cheamă cum se zăreşte de ziuă, ca să nu poată fi zăpsit.* CONTEMPORANUL, IV, 726. *Sfetnicii aşteaptă până ce-nnoptează bine, Ca nu cumva din tâmplare, să-i zăpsească oarecine.* COŞBUC, P. II, 130, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Să te fi păzit sfântu, să te zăpsească stând de vorbă cu vro femeie ceva mai tânără.* HOGAŞ, DR. II, 134, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Să iei seama să nu te zăpsească cumva jăndarii, că te leagă cobză şi te poartă prin judecăţi.* MIRONESCU, S. 107. *Cum făcea, cum dregea acea fiară, nimene n-o putea zăpsi şi prinde.* SADOVEANU, O. XVI, 95, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *M-a zăpsit mâncând frupt.* FRÎNCU – CANDREA, M. 107. *Noi, în luncî ni-om tâlni, Nimnica n-om folosî, Cî duşmani(i) ni-or zăpsi.* VASILIU, C. 117. *Un talhar de câne adulmecă după carne şi numai ce se apropie ..., Dumnezeu l-a şi zăpsit.* I. CR. IV, 108, com. din ORAVIŢA.

3. (Învechit şi regional) A afla; a observa **(2).** *Ştefan a zăpsit hicleşugul craiului leşesc.* SĂM. III, 101, cf. DL, DM, DEX, L. ROM. 1961, nr. 1, 22. ✧ Intranz. (Regional; construit cu prep. „de") *De bănetul acesta a zăpsit unul.* ŞEZ. XVIII, 197. *Boul a zăpsit de asta, că doar era năzdrăvan.* I. CR. IV, 103. ✦ (Regional) A descoperi (Crişcior – Brad). Com PAŞCA. *I-or zăpsit ei, că-s pe hudă (mină).* id.

4. (Transilv.; despre câini) A adulmeca; a simţi **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Câinii nu au zăpsit apropierea copiilor, pesemne erau plecaţi cu pădurarul.* BENIUC, M. C. I, 75. *Îl zăpseşte cânele, îl simţeşte.* Com. din FELDRU – NĂSĂUD. *Cât ce zăpşeşte pe hoţi, cânele latră.* Com. din ROŞIA – ABRUD. ✦ (Regional) A întrezări (Sălicea – Cluj). Cf. LEXIC REG. II, 79.

5. (Prin estul Olt.; în forma *zăpsî)* A ticsi. *Văzui la cutare portofelul zăpsât de bani.* I. CR. V, 375. ✦ A îmbâcsi. *Ia pieptenile zăpsât de păduchi.* I. CR. V, 375.

– Prez. ind.: *zăpsesc.* – Și: (învechit) **zăpși** (PONTBRIANT, D.), (regional) **zăpsî, zapsî** (L. ROM. 1961, nr. 1, 22) vb. IV.
– Etimologia necunoscută.

ZĂPSÍT s. n. sg. (Regional) Numele unei boli de vite nedefinite mai îndeaproape (Unirea – Calafat). H V 396.
– Etimologia necunoscută.

ZĂPSÍTE s. f. pl. v. **zăsite.**

ZĂPSÍ vb. IV v. **zăpsí.**

ZĂPSUÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A sili **(1)** (Gălănești – Rădăuți). GLOSAR REG.
– Prez. ind.: *zăpsuiesc.*
– **Zăpsi** + suf. *-ui.*

ZĂPȘÍ vb. IV v. **zăpsi.**

ZĂPȘÍRE s. f. (Învechit, rar) Surprindere **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zăpșiri.*
– V. **zăpși.**

ZĂPÚC[1] s. m. **1.** (Bucov.) Ființă pipernicită. Cf. GLOSAR REG.
2. (Prin Transilv., prin nordul Mold. și prin Bucov.) Purcelul cel mai mic al unei scroafe. Cf. GLOSAR REG., SFC V, 14.
– Pl.: *zăpuci.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂPÚC[2] s. n. (Popular) Zăpușeală. *Ți-au rămas doar duh Și goale picioare Pe ger și zăpuh.* ZILOT, CRON. 346, cf. HEM 1746. *Nu te supune nici ghiforul, nici zăpucu.* JIPESCU, O. 77, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Erați plini de sudoare din cauza zăpucului.* V. ROM. noiembrie 1964, 49, cf. DEX. *Vara se zice: zăpuc, zăpușală.* H IV 151, cf. V 3, 9. *Nu mai putem de sete și de zăpuc.* ȘEZ. XII, 112. *Dete odată Dumnezeu un zăpuc mare, de pleznea omu-n drum de căldură.* ȘEZ. XIII, 167, cf. VICIU, GL., I. CR. I, 122. *Curgea nădușeala pe ei ... mai rău ca pe zăpucul al mare din luna lui cuptor.* PLOPȘOR, C. 44, cf. CIAUȘANU, V. 211, COM. SAT. III, 52, NOVACOVICIU, C. B. I, 23. *Nu mai pot de zăpug.* CV 1950, nr. 4, 37, cf. MAT., DIALECT. I, 238. *Să-mi dai un cojoc lățos, De mi-l porți vara pe dos, Să mi-l lași tot cam pe șale. Când e zăpucu mai mare.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 202.
– Pl.: *zăpucuri.* – Și: (învechit) **zăpúh,** (regional) **zăpúg** s. n.
– Cf. scr. z a p u h a t i „a sufla".

ZĂPUCEÁLĂ s. f. v. **zăpușeală.**

ZĂPÚG s. n. v. **zăpuc**[2].

ZĂPÚH s. n. v. **zăpuc**[2].

ZĂPÚN s. n. v. **zăbun**[1].

ZĂPURÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre cai) Care este bolnav de zăpor[2] **(2).** Cf. DR. V, 105.
– Pl.: *zăpuroși, -oase.*
– **Zăpor** + suf. *-os.*

ZĂPUȘÁLĂ s. f. v. **zăpușeală.**

ZĂPUȘEÁLĂ s. f. Căldură mare, înăbușitoare; arșiță, caniculă, cuptor, dogoare, dogoreală, fierbințeală, jar, năbușeală **(2),** nădușeală **(2),** pârjol **(I 3),** pojar **(2 b),** toropeală **(3),** zăduf **(1),** (livresc) torpoare, (popular) arsură, năduf **(2),** vipie, zăpuc[2], (învechit și regional) pripeală[1] **(II),** (învechit) ars, pripec **(1),** (regional) arsoare, buhoare, cocăt, crăpăt, friptoare, japșă, năplăială, pâclă **(3),** prigoare **(1),** pripeală, puhăială[1], prepăt. Cf. ANON. CAR. *De nu puteți suferi nicidecum zăpușeala aicea în părțile noastre, duceți-vă către miazănoapte.* PETROVICI, P. 242/7, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Multă zăbușală, o dogoreală de soare îngrozitoare și, mai ales, praf, mult praf.* CARAGIALE, O. IV, 119. *Nu știi tu oare că eu pot să las o zăpușeală și o arșiță de să fiarbă mațele în tine?* ISPIRESCU, L. 130. *E cald – aerul fierbe de zăpușeală.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 217, cf. DDRF, BARCIANU. *Era pe la o amiază, cald ca-n cuptor ș-o zăpușeală de să te dai cu capul în gârlă.* ADAM, R. 214. *Zăpușeala începea să învăluie câmpul în adierile sale fierbinți.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 30, cf. ALEXI, W. *Ce zăpușeală ca de foc ... Ș-afară nu e cald deloc.* GORUN, F. 122, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *Putea să citească până se va însera și se va mai potoli zăpușeala.* REBREANU, I. 65, cf. RESMERIȚĂ, D. *Nu-și găsea odihnă din cauza zăpușelii ce se lăsase.* ARDELEANU, D. 124. *Am intrat pe brânci aproape în zăpușeala chițimiilor scunde.* M. I. CARAGIALE, C. 61, cf. CADE. *Caișii ... Se sprijiniră-n zaplazuri, sfârșiți de zăpușeală.* VOICULESCU, POEZII, I. 104. *Sfătuiau subt un șopru, în zăpușala soarelui de amiază.* SADOVEANU, O. XVII, 285, cf. SCRIBAN, D. *E un calm ca la noi în zăpușeala de iulie.* RALEA, S. T. I, 257. *Se simțea zăpușeala și subt umbrarul de frunze.* CAMIL PETRESCU, O. II, 165. *Huruiau surd, dintr-acolo, în lânceda zăpușeală de cireșar, cele dintâi tunete.* C. PETRESCU, A. R. 5. *Din pricina zăpușelii, oamenii scăldați în sudoare abia se mișcau.* STANCU, R. A. III, 31. *Plutea în aer o zăpușeală grea care se lăsa pe suflete.* V. ROM. august 1955, 42, cf. DL. *Câmpia ... și imensul parc din apropiere purificau aerul cu zăpușeală.* PREDA, R. 283. *În tranșeea săpată de premilitari, era zăpușeală.* T. POPOVICI, S. 22, cf. DM. *Zăpușala verii și-a furtunii mira pe toată lumea.* BARBU, PRINC. 80. *Deschideți un geam ... E o zăpușeală de iad.* T mai 1964, 34. *În casă, era fum și zăpușeală.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 71. *O noapte surescitată de zăpușeală.* CONTEMP. 1970, nr. 1 225, 9/1, cf. M. D. ENC., DEX, H VII 384, XVIII 294, com. din ORAVIȚA. *Se întâmplase să fie o căldură nespusă, încât zăpușeala sili pe împărătița să iasă din casă.* POPESCU, B. III, 30. *Blânda se ivește pe trup la unii ... mai des pe vreme de zăpușală.* PAMFILE, B. 14, cf. CIAUȘANU, V. 211, ALR SN V, 1 502. ✧ Fig. *Ar mai ușura zăpușeala deznădăjduirei ce-i umflă vinele tâmplelor.* DELAVRANCEA, S. 38.

– Pl.: *zăpușeli.* – Și: (popular) **zăpușálă,** (regional) **zăpuceálă** (ALR SN V h 1 502/130), (învechit, rar) **zăbușéală** s. f.
– **Zăpuși** + suf. *-eală.*

ZĂPUȘÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Învechit și regional) A (se) înfierbânta; p. ext. a (se) sufoca **(1).** Cf. ANON. CAR., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 296, IM. *Soarele ... scânteia pe cerul fără pic de nori, amenințând să zăpușească orașul cu arșița sa.* DELAVRANCEA, T. 124, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Oile trebuie lăsate să se miște libere, să nu stea înghesuite, fiindcă se „zăpușesc".* DR. V, 552, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, ALR II/I I MN 23, 6 952/47.
– Prez. ind.: *zăpușesc.*
– Din bg. **запуша** „a afuma", scr. **zapušiti.**

ZĂPUȘÍRE s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a (se) zăpuși și rezultatul ei; înfierbântare; p. ext. sufocare **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF.
– Pl.: *zăpușiri.*
– V. **zăpuși.**

ZĂPUȘÍT, -Ă adj. (Învechit și regional; despre ființe, mai ales despre oameni) **1.** Înfierbântat; p. ext. sufocat **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM. *Umbrar răcoritor al turmelor zăpușite, adăpost binecuvântat al călătorului obosit.* ODOBESCU, S. I., 166, cf. DDRF, DL, DM, DEX.

2. (Despre aerul din atmosferă, dintr-o încăpere etc.) Sufocant **(1).** *Năduhul greu și zăpușit al dormitoarelor.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Dinăuntru, îl izbi în față un aer greu, zăpușit.* REBREANU, I. 399, cf. DL, DM, DEX.
– Pl. *zăpușiți, -te.* – Și: (învechit, rar) **zăbușít, -ă** adj.
– V. **zăpuși.**

ZĂPUȘITÓR, -OÁRE adj. (Învechit și regional; despre aerul din atmosferă, dintr-o încăpere) Sufocant **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM. *Dacă uscatul ar fi fost precumpănitor, planeta noastră ar fi avut ierni mult mai grele și veri mult mai zăpușitoare.* MEHEDINȚI, G. F. 58, cf. CADE, DL. *Dimineața era zăpușitoare.* T POPOVICI, S. 302, cf. DM. ✧ (Adverbial) *Era zăpușitor, fierbinte, sta să cadă o furtună.* BARBU, PRINC. 296, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zăpușitori, -oare.*
– **Zăpuși** + suf. *-tor.*

ZĂR[1] s. n. Monedă care circula în Moldova în sec. al XVIII-lea – al XIX-lea. *Lei ... 5 pol, adică doi zări de tot hrisovul de întăritură de moșie* (a. 1820). IORGA, S. D. XXII, 31. ✧ (Adjectival) *5 lei, 60 bani, adecă 2 galbeni zări* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 337.
– Pl.: *zări.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂR[2] s. n. v. **zer.**

ZĂRÁF s. m. v. **zaraf.**

ZĂRÁND subst. (Regional; în construcții negative; în loc. adv.) *De zărand* = deloc (Bistrița). PAȘCA, GL. *Aveți prune, bade? N-avem nici una de zărand.* id. ib.
– Pl.: ?
– Cf. zăranie.

ZĂRÁNIE s. f. sg. **1.** (Învechit, rar; în construcții negative; în loc. adv.) *De zăranie* = deloc. *Când caut în pungă ... tufă! ... nici macar o pără de zăranie.* F. (1885), 448.

2. (Transilv.; mai ales în construcții negative; în loc. adv.) (Nici) *zăranie de ...* = (nici) țipenie de ... *Mi-au murit toate găinile, așa că azi nu mai am zăranie de pasere în curte.* PAMFILE, A. R. 265, cf. PASCU, S. 225, SCRIBAN, D. *Se duce prin codri ... fără să dea de vreo urmă omenească, de cum să întâlnească zăranie de om.* MERA, ap. CADE.
– **Zare** + suf. *-anie.*

ZĂRÁR[1] s. m., s. n. (Popular) **I.** S. m. Cioban care mulge oile; persoană care face sau vinde zer. Cf. BARCIANU. *La stânile unde sunt oi multe, în afară de ciobani, mai sunt și câțiva mulgători care se numesc zărari.* DIACONU, P. 17. *Pleacă Costea la Galați, Să ia sare La mioare ... Și glugi mari la cei zărari, Și opinci la cei voinici.* ALECSANDRI, P. P. 54. *Mă duc la zărar, să-mi cumpăr o bărbânță de zăr.* CHEST, V./99, cf. 3, 13, 26, 82.

II. S. n. (Regional) **1.** Ciubăr (pentru zer). Cf. CHEST. V/15, 16, 54, 66, 94, 99.

2. Un lemn crestat la mijloc, care se fixează între toartele căldării când se pune să fiarbă la stână (Cernădia – Târgu-Jiu). Cf. CHEST. V/17.
– Pl.: **(I)** *zărari,* **(II)** *zărare.*
– **Zăr[2]** + suf. *-ar.*

ZĂRÁR[2] s. m. (Prin Transilv.) Persoană care confecționează sau repară zaruri[2] **(1).** Cf. CHEST. V 65, ib. supl. 43.
– Pl.: *zărari.*
– **Zar[1]** + suf. *-ar.*

ZĂRÁR[3] s. n. (Prin Transilv. și prin Ban.) Broască (de la ușă). Cf. CHEST. V supl. 35, LEXIC REG. II, 64.
– Pl.: *zărare.* – Și: **zăhár** s. n. LEXIC REG. II, 64.
– **Zar[2]** + suf. *-ar.*

ZĂRATÍC s. n. (Regional) **1.** „Zăr care se scurge ulterior, când cașul e în strecură ori în șaitău" (Runcu-Salvei – Năsăud). CHEST. V 112/66.

2. Mâncare slabă și fără nici un gust (Bonț – Gherla). PAȘCA, GL., COMAN, GL.
– Pl.: ? – Și: **zărătíc** s. n. CHEST V 112/66, PAȘCA, GL.
– **Zăr** + suf. *-atic.*

ZĂRĂCÍȚĂ s. f. (Bot.; învechit, rar) Ghimber *(Zingiber officinale).* Cf. CIHAC, II, 630.
– Pl.: *zărăcițe.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂRĂFÍE s. f. (Învechit și popular) **1.** Casieria vistieriei. *Ioniță Logofătu din sărăfiia județului Prahova* (a. 1799). CAT. MAN. I, 617. *De la sărăfiia județului mă pliroforisii că a anului trecut orânduială au fost numai 200 000 ocă* (a. 1815). DOC. EC. 172. *Vei sta*

napristan ..., îngrijind pentru primirea banilor dă la sărăfiie către domneasca visteriie (a. 1819). ib. 204. [Banii] *să-i aducă ... la sărăfia ispravnicatului* (a. 1826). ib. 366. *Nişte dughene cu totul fără formă şi gust ..., băcănie, zărăfie şi lipscănie ... alcătuieşte acel şir al pieţei.* FM (1844), 230²/11, cf. POLIZU. *Tocmai în noaptea aceea se spărsese o zărăfie.* F (1888), 170, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 386, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *În casa Domnului meu, am găsit zărăfie.* SADOVEANU, O. XII, 224, cf. SCRIBAN, D. *Oamenii lui Tudor ... l-au întâlnit ducând la zărăfia judeţului Vâlcea două mii şi mai bine de galbeni.* OȚETEA, T. V. 141. *Zărzărel ..., fost condicar la zărăfie şi, în cele din urmă, vătaf de aprozi.* CĂLINESCU, S. C. L. 69, cf. DL, DM, DEX. *Ca mătasa-n prăvălie, Şi banii-n zarafie.* MAT. FOLK. 673. *Fie-ţi, frate, dăruite Şapte sate neprădate, Nici cu bani la zărăfie, Nici clacă la-mpărăţâie!* BALADE, III, 176.

2. Faptul de a da bani cu camătă; p. ext. ocupaţia zarafului **(2)**; cămătărie, (învechit) zaraflâc. Cf. POLIZU, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 386, TDRG. *Învârtea şi un mic negoţ de zărăfie.* CHIRIȚESCU, GR. 198. *Se gândea la cu totul altceva decât la afaceri şi zărăfii.* SADOVEANU, O. XVIII, 251. *Te-ai apucat de zărăfie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 96. *Te-ai apucat de zărăfie, dai bani cu camătă.* V. ROM. decembrie 1954, 81, cf. DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Ca puţini dintre doctorii timpurilor noastre, el nu făcuse în inima sa o zărăfie, ci un altar.* SĂM. IV, 67.

– Pl.: *zărăfii.* – Şi: **sărăfie** s. f.

– **Zaraf** + suf. *-ie.*

ZĂRĂFLÂC s. n. v. **zaraflâc.**

ZĂRĂNCÍT, -Ă adj. v. **zărnicit.**

ZĂRĂNDÁN s. n. (Regional) Vânt care bate prin vestul Transilvaniei (Galşa – Lipova). CHEST. IV 85/70.

– **Zarand** (n. pr.) + suf. *-an.*

ZĂRĂSTÍ vb. IV. Refl. (Transilv.) **1.** A se rătăci **(1)** (de cineva). Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *S-a fost zărăstit de ieri de către olaltă şi nu mai dăduse unul de altul.* RETEGANUL, ap. CADE. ✦ Tranz. şi refl. (Regional) A (se) răspândi **(1)** (Vâlcele – Turda). MAT. DIALECT. I, 103. *Măi, copile, nu zărăsti găinile de la mâncare!* ib.

2. A dispărea. Cf. CADE, SCRIBAN, D., PAŞCA, GL.

– Prez. ind.: *zărăstésc.*

– Cf. scr. zarasti „a acoperi".

ZĂRĂSTÍT, -Ă adj. (Prin Transilv.) Pripăşit. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 58.

– Pl.: *zărăstiți, -te.*

– V. **zărăsti.**

ZĂRĂTÍC s. n. v. **zăratic.**

ZĂRĂZÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni; într-un descântec, cu sens neprecizat, probabil) Plăcut **(1)**. Cf. GR. S. VI, 152. *Frumos şi zărăzos.* ib. *Să fiu zărăzoasă.* ib.

– Pl.: *zărăzoşi, -oase.*

– **Zărează**[2] + suf. *-os.*

ZĂRÂLDĂ s. f. (Regional; în expr.) **A lua în zărâldă** = a-şi bate joc (Piatra Neamţ). COMAN, GL.

– Etimologia necunoscută.

ZĂRÂNCÍ vb. IV v. **zărnici.**

ZĂRÂNCÍRE s. f. (Prin Munt.) Pipernicire. Cf. REV. CRIT. IV, 86.

– Pl.: *zărânciri.*

– V. **zărânci.**

ZĂRÂNCÍT, -Ă adj. v. **zărnicit.**

ZĂRÂTĂ adj. (Regional; despre oi) Care dă lapte stricat (Ieud – Vişeu de Sus). PAPAHAGI, M. 219. *Pentru a le reveni laptele, oile dzărâte se mulg peste lemnele carbonizate provenite din aprinderea focului-viu.* id. ib.

– Pl.: *zărâte.*

– De la **zară**[1].

ZĂRBÁ s. f. v. **zarpa.**

ZĂRCĂLẮU s. m. v. **zurgălău.**

ZĂRCÚLĂ s. f. (Învechit) Căciulă brodată cu fir. *O chitie ce au în loc de zărculă* (a. 1715). ap. ŞIO II$_1$, 386. *Un buluc de turci purtând căciule şi zărcule.* DUMITRACHE, ap. TDRG. *Pavel, apostolul, tânăr, făr' de barbă, purtând zărculă, şade păzindu-le hainele ostaşilor* (a. 1805). GRECU, P. 276, cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zărcule.*

– Din tc. **zercülâh,** ngr. **ξερκούλα.**

ZĂRDICEÁ s. f. v. **zerdiceaf.**

ZĂRDICEÁFĂ s. f. v. **zerdiceaf.**

ZĂRDÍT, -Ă adj. v. **zărghit.**

ZĂRDUIÁLĂ s. f. (Regional) „Zeamă lungă" (Mărăşeni – Vaslui). LEXIC REG. 64.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂREÁ s. f. (Prin Transilv.) Diminutiv al lui zare **(1)**. *Sub poale de codru verde O zărea de foc se vede.* ŞEZ. VIII, 178.

– Pl.: *zărele.*

– **Zare** + suf. *-ea.*

ZĂREÁDĂ s. f. (Regional) Covor mare (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.

– Pl.: *zăreade.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂREÁȚĂ s. f. sg. **1.** (Olt. şi Munt.) Înfăţişare bună, sănătoasă; p. ext. vigoare. Cf. SCRIBAN, D. *Nu mai are zăreaţă-n el de slab ce e.* I. CR. VII, 312, cf. ib. IX, 186, com. din TURNU-MĂGURELE, LEXIC REG. II, 33. *Băieţaşul ăsta e aşa ofilit, veşted! N-are nici o zăreaţă-n el.* UDRESCU, GL.

2. (Învechit şi regional) Prestigiu **(1)**. Cf. LB, LM. *Gangia are multă zărează.* FRÂNCU-CANDREA, M. 107.

– Şi: **zăreáză** s. f.
– **Zare** + suf. *-eaţă.*

ZĂREÁZĂ[1] s. f. (În dicţionarele din trecut) Zare **(1).** Cf. ALEXI, W.
– Pl.: ?
– **Zare** + suf. *-eazã.*

ZĂREÁZĂ[2] s. f. v. **zăreaţă.**

ZĂRÉL s. n. (Regional) Diminutiv al lui z a r e **(1).** *Sub zărel de soare.* T. PAPAHAGI, C. l. 51.
– Pl.: ?
– **Zare** + suf. *-el.*

ZĂRÉLNIC, -Ă adj. (Rar; cu sens neprecizat, probabil) Care se zăreşte[1] **(4).** Cf. C. PETRESCU, ap. IORDAN, L. R. A. 170, HRISTEA, P. E. 40.
– **Zări** + suf. *-elnic.*

ZĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (Regional; despre oameni) Care are înfăţişare bună, sănătoasă; rumen (Broşteni – Piteşti). UDRESCU, GL. *Am dobândit un copil zăreţ, ţi-i mai mare dragul să te uiţi la el!* id. ib.
– Pl.: *zăreţi, -eţe.*
– **Zare** + suf. *-eţ.*

ZĂRGÁN s. m. Peşte marin, răpitor, cu corpul de 50–80 cm, alungit, subţire, aproape cilindric, acoperit cu solzi mici, cu maxilare prelungite într-un cioc cartilaginos lung, cu oasele colorate în verde; ştiucă de mare (v. ş t i u c ă[1] **1),** ţipar-de-mare (v. ţ i p a r[1] **1)** *(Belone belone euxini).* Cf. ANTIPA, P. 273, ATILA, P. 392, CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DER, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zărgani.* – Şi: **zargán** s. m. ANTIPA, P. 273, ATILA, P. 392, CADE, SCRIBAN, D.
– Din ngr. **ξαργάνα**, tc. **zarghana.**

ZĂRGĂNEÁ s. f. (Regional) Clopoţel. Cf. ALEXI, W.
– Pl.: *zărgănele.*
– **Zărgăni** + suf. *-ea.*

ZĂRGĂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZĂRGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZĂRGĂNÍT s. n. v. **zăngănit.**

ZĂRGEÁ s. f. (Învechit, rar; cu sens neprecizat) *Fote zărgele, părechea 20 bani* (a. 1726–1733). N. A. BOGDAN, C. M. 161.
– Pl.: *zărgele.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂRGHEÁLĂ s. f. (Regional) Sminteală **(1);** (cu sens atenuat) zăpăceală **(1).** *Nu m-aş mira să-i văd venind să-ţi ceară socoteală când şi-or da seama de zărgheala lor.* C. PETRESCU, R. DR. 144, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zărgheli.*
– **Zărghi** + suf. *-eală.*

ZĂRGHÉNIE s. f. (Regional) Nebunie **(2).** [Risipeşte] *agoniseala răposatului ... cum îl taie capul şi-l îndeamnă zărghenia.* C. PETRESCU, R. DR, 242, cf. DL, DM, SFC II, 103, 105, DEX.
– Pl.: *zărghenii.*
– **Zărghi** + suf. *-enie.*

ZĂRGHÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A se sminti **(1);** (cu sens atenuat) a se zăpăci **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D. *Dumbravă rămăsese înmărmurit. – Da ci, bre, voi v-aţi zărghit?* CĂLINESCU, E. C. II, 9, cf. DL, DM, DEX.
– Prez. ind.: *zărghesc.*
– Derivat regresiv de la **zărghit.**

ZĂRGHIÉT, -Ă adj. v. **zărghit.**

ZĂRGHÍT, -Ă adj. (Regional, mai ales Mold.) Smintit[2] **(1);** (cu sens atenuat) zăpăcit **(1).** Cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, PAMFILE, J. II, 173, RESMERIŢĂ, D., DR. III, 433, CADE. *Flăcăul porni în fugă zărghită să ducă vestea la curte.* MIRONESCU, S. 224, cf. SCRIBAN, D. *Cum ai să mori, majur Ialampie? Eşti zărdit?* CAMILAR, N. I, 404. *Simioane, vezi-ţi de treabă! Eşti zărghit, mă!* H. LOVINESCU, T. 372. *Nu-i balamuc deloc ... nimeni nu-i zărghit.* BARANGA – MORARU, F. 31, cf. DL, DM, DEX, ŞEZ. VIII, 161, IX, 149. (Cu determinări complemente de relaţie) *Pesemne, măi băiete, eşti cam zărbgit de minte, ori nu ţi-i dragă viaţa.* VASILIU, P. L. 89. ✧ (Substantivat) *Ian ascultaţi, fă, zărghitelor ..., v-aţi îngrijit voi pentru gură? că nu-s colea Bucureştii.* SP. POPESCU, M. G. 24. *De ce, zărghite, unelteşti omorul lui Telemah?* MURNU, O. 281. *Pe neaşteptate, Gligor a Hahăului începu să rădă ca un zărghit.* POPOVICI, SE. 484, cf. I. CR III, 377. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Zărghitul de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub nas.* CREANGĂ, A. 92. *De nu se ducea, sigur lua pe zărghita de Ilincă.* CONTEMPORANUL, VI[2], 108, cf. TDRG.
– Pl.: *zărghiţi, -te.* – Şi: **zărghiét, -ă** (PAMFILE, J. II, 173), **zărdít, -ă** adj.
– Etimologia necunoscută.

ZĂRÍ[1] vb. IV. **1.** T r a n z. (Folosit şi a b s o l.); (Învechit şi regional) A privi[1] **(1);** p. e x t. a vedea. *Neputând zări de strălucoare şi de lumină, lepădară ... armele.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 129[v]/28. *Întinz a mea vedere ca să zăresc locul ce mi s-a hotărât de lăcaş nou.* MARCOVICI, C. 10/17. *Cu neclipit ochiu am zărit pre soarele cel tăinuit* (a. 1798). GCR II, 163/26. *Contele, nemaiputând zări acea mască, părăsi salonul şi mearsă trist acasă.* FM (1845), 99[1]/30. *Acela voi să n-aibă nici gură a vorbi, Nici ochi ca să zărească.* BOLINTINEANU, O. 209. *Să mă uit în lumea toată, Să zăresc şi-n ţeara mea Şi să văd pe maica mea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 199. ✧ R e f l. r e c i p r. *Cu ochii să vă zăriţi Dar să fiţi tot despărţiţi.* ALECSANDRI, P. P. 29.

2. T r a n z. A vedea slab, vag, nedesluşit (din cauza depărtării, a întunericului etc.); a desluşi, a distinge, a întrezări. *Înoţi pre mare şi între valurile ceale sălbatece niciodată nu zăreşti limanul.* MOLNAR, RET. 78/1. *I se păru că zăreşte, la umbra serii, pe grozăvosul acela necunoscut cu fracul negru.* CR (1833), 107[2]/4. *Din univers, abia zărim nişte puncturi lucinde.* GENILIE, G.

6/7. *N-au putut ca să zărească, în viforul turburat, Fulgerile îndreptate spre al său cap îngrelat.* POGOR, HENR. 44/4. *Un mormânt se dezvelește, O fantomă-ncoronată din el iese ..., o zăresc.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Dragă corbe corbișor, Vezi în calea depărtată, Nu-i zări vr-un călător?* ALECSANDRI, O. 67, cf. LM. *Zăresc, în depărtare, un sul de raze scânteietoare, care venea înspre dânșii.* CREANGĂ, P. 228. *Cămara de joc, mare și largă, de abia puteai să-i zărești căpătâiul.* ISPIRESCU, L. 237. *Lumina-l ajută și calu-și zărește.* MACEDONSKI, O. I, 15. *Acolo, mamă, te zăresc Pe tine-ntr-o căscioară.* COȘBUC, F. 5. *Zăream în cale licuricii, cum luminau în șanț otava.* GOGA, POEZII, 116. *După un pătrar de oră, zăream o lumină.* HOGAȘ, DR. I, 55, cf. CADE. *Boier Stoicea își simți inima în piept, când zări departe ... pe jupâneasa Tecla îmbrățișându-și coconașii.* GALACTION, O. 53. *Zăresc în mâna ta divină Mijind ca o sfioasă, albă, roată de lumină.* VOICULESCU, POEZII, I, 97. *Sus de tot, zăresc câteva capre agățate pe peretele de piatră dezgolită.* BART, S. M. 54. *Am auzit glasuri și am zărit umbre prin fumegare.* SADOVEANBU, O. XVI, 49, cf. SCRIBAN, D. *Pe Condrat și pe diacon îi zări tremurați prin ceața ploii și prin albeața zăpezii.* BĂNULESCU, I. 20. *Prin mijlocul câmpului, El zărea, mări, vedea O clonțată ce râdea.* ALECSANDRI, P. P. 38. *Colo, departe, zări el un cal păscând și trase într-acolo.* RETEGANUL, P. V. 39. *Puica ședea și-l privea, De lacrămi abia-l zărea.* ȘEZ. I, 9. *Di diparti mni-i zăre.* VASILIU, C. 23. *Sosea tătărimea Ca frunza și ca iarba ... De nu le zărești marginea.* PĂSCULESCU, L. P. 222. *Pare-mi-se, pare, că zăresc pe mare Mică șeiculiță De talaji stropită.* BALADE, I, 431. *Pe sub poala codrului, Zăresc zarea focului.* FOLC. MOLD. I, 138. (Fig.) *Misterioasă putere, ce vii a-m deschide drumul, prin care sufletul meu zărește pe-al său creator.* BOLLIAC, M. 49/3. *Sufletul atunci s-ar fi cunoscut, încântat de a zări, în sfârșit, scopul dorințelor lui.* NEGULICI, E. I, 15/6. *Zăresc și acum, în depărtarea amintirilor, prezența la masă a unui profesor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 102, 13/3. ✧ (Expr.) **A zări ca prin sită** (sau **ca prin ciur** sau **ca printr-o pânză**) = a vedea neclar, difuz. *Se unse cu dânsul la ochi ... și cu marea sa mirare simți că parcă începuse a zări ca prin sită.* ISPIRESCU, L. 158. *Nu mai văd, abia zăresc ca printr-o pânză.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG 1116. *Bunica-ngândurată zărește, ca prin sită. Trecând pe dinainte-i o viață de ruină.* IOSIF, PATR. 12, cf. TDRG, ZANNE, P. V, 189, 599. ✧ Refl. pas. și impers. *La 7 april 1828, la 10 ceasuri dimineață, s-au zărit o insulă mică asemeniea unui nour alb.* AR (1832), 128/35. *În câtăva depărtare, se zărește un foc.* DRĂGHICI, R. 19/21. *Se zărea, prin fulgerile cele dese, multe șiruri de nori groși întunecaț*[i]. BUZNEA, P. V. 169/15. *De te uiți tu către stele Ce departe se zăresc, Ți se pare că acele Fără număr strălucesc.* FM (1843), 296[2]/9. *Mici bășicuțe ce se zăresc în grosimea sticlei.* BREZOIANU, A. 151/33. *O întunerecime cât un grăunte se zărește despre răsărit.* RUSSO. S. 136. *Umbrele nopții acoperiseră pământul, și copacii se zăreau ca fantasme din altă lume.* ALECSANDRI, O. P. 283. *Niște curți mari ... de-abia se zărea înaintea lui, pe culmea unui deal.* CREANGĂ, P. 301. *Grădinile și acoperișurile caselor abia se mai zăreau albăstrii-neguroase.* DELAVRANCEA, H. T. 146. *Uneori, în timpuri liniștite, se zărea de pe corabie o clipire albă pe luciul mării.* BASSARABESCU, V. 140, cf. CADE. *Porniră cele trei corăbii Și-abia se mai zăresc.* MINULESCU, V. 29. *Varietate de struguri foarte timpurii, cu pielița străvezie, prin care se zăresc sâmburii.* ENC. AGR. I, 104, cf. SCRIBAN, D. *Partea de răsărit a acestui istoric ținut ... se poate zări din depărtare.* BOGZA, C. O. 10. *Se zăreau în depărtare parcul și bulevardele orașului.* PREDA, R. 94. *Se zăreau avioanele mici de vânătoare de pe aerodrom.* BARBU, Ș. N. II, 166. *Din vale, unde se zăreau albind pomii înfloriți, venea miresme de salcâm.* CONTEMP. 1970, nr. 1226, 1/3. *Corbul ... Aripele-și întindea Și pe cer el se zărea, Întâi ca un porumbaș, Apoi ca un lăstunaș.* ALECSANDRI, P. P. 146. *Pe luciul Dunării, De departe se zărește ... Un caic înzăvonit.* BALADE, II, 86. (Fig.) *Ai trăit o viață întreagă și nici o faptă bună nu se zărește pe drumul ce ai bătut.* MARCOVICI, C. 61/26. *Îndărătul operei d-nei H. P.-B. se zărește o siluetă feminină de după zăbrelele unei ferestre.* LOVINESCU, C. 30. *În domeniul acestei științe, se zăresc începuturile oricărei idei de unitate organică.* RALEA, S. T. II, 85. ✧ Intranz. Cf. TDRG, CADE. *Ca să zărească puțin, ea trebuie să caute pieziș.* ARGHEZI, C. I. 249. *Mândru trece călărește, De lacrămi abia zărește, De suspin abia grăiește.* BALADE, III, 193. *Femeia vede chiar unde bărbatul abia zărește.* ZANNE, P. II, 154. ✧ Refl. *M-am zărit atuncea sub bolțile de vii.* PILLAT, P. 82. *Ne-am aruncat în apele care fugeau Plăpânde și numai ne-am zărit Ca două lumânări în lac.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 15/1. ✦ A vedea numai în treacăt, în fugă, dintr-o aruncătură de ochi; a descoperi în mod brusc. *Am alergat la celălalt capăt al galeriei, unde zărisem o capelă roză.* NEGRUZZI, S. I, 38, cf. LM. *Pe dracu l-au zărit oamini ca o nălucă, ba ca o mogâldeață, ba că era cu coarne.* JIPESCU, ap. GCR II, 261. *După gratii de fereastră o copilă el zări.* EMINESCU, O. I, 144. *Pe care l-a zărit, nu mai scapă cu viață.* CREANGĂ, P. 217. *Ea zărise, de pe fereastră, pe negustătorul.* ISPIRESCU, L. 24, cf. CADE. *Eroul Nu mai zărise de-atunci dulce obraz de femeie.* TOPÎRCEANU, P. O. 9. *L-am cunoscut de cum l-am zărit.* VOICULESCU, POEZII, I, 136. *Am zărit-o, o secundă numai, pe domnișoara Cireașa.* SADOVEANU, O. V, 139. *Zărea, din fuga trenului, clădirile uzinii.* ARGHEZI, S. XI, 85. *Frumoasa mea, cum te zării Mi-ai fost atât de dragă.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 151. *Uneori, luam figura imprecisă a unora din semnele zărite de băiețel în cărțile acelea multe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 18/4. *Când o zi nu te zăresc, La inimă mă sfârșesc.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 96. *Mândrele, când l-au zărit, În drum iute i-au ieșit.* BALADE, III, 175. *Trăcui asară calare Pi la poarta dumitale Tše zarii la lumânar'e.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 90. ✧ Refl. pas. *Un fiacru ... trecea ca săgeata și lăsa să se zărească niște bonete femeiești.* NEGRUZZI, S. I, 15. ✦ Refl. impers. A se vedea. *De la Măria ta, se zărea la el și de la el, la Măria ta.* DELAVRANCEA, O. II, 124.

3. Tranz. A constata, a descoperi (și a înțelege) existența a ceva; a observa **(2)**, a percepe **(1)**, a remar-

ca, a surprinde **(3),** (învechit) a privi **(3).** *De o lature, iacă zăreşte Venind împotriva lui vrăjmaş, Pe cal înteţit, un călăraş.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 182. *Caută să nu-ţi zărească lacrămile pe obraz.* BELDIMAN, O. 30/8, cf. LB. *După puţin, am zărit un brig.* AR (1829), 5[2]/10. *În sfârşit, barca unui biet pescar, ce am zărit-o în vremea nopţii, îmi dete nădejdea.* HELIADE, L. B. I, 38/16. *Au zărit ... pe năsip, nişte găunoace de stridii.* DRĂGHICI, R. 43/5. *Daca cineva zăreşte că foile îngălbinesc, pricina este că rădăcina este atacată de larva găinuşei.* BREZOIANU, A. 109/24. *Zăreşte cineva că, trecând câtăva vreme, peluşina vindecării refuză a se forma pe rana remasă.* MAN. SĂNĂT. 293/1. *Şi, pe loc, cât îl zărea, Făr' de voie se oprea.* ALECSANDRI, O. 105. *Îşi mai aruncă ochii ... şi, zărind într-un colţ un cal răpciugos ..., se duse la dânsul.* ISPIRESCU, L. 3, cf. TDRG. *Cum îl zăriseră, se luaseră după el.* CHIRIŢESCU, GR. 180, cf. CADE. *Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete?* REBREANU, R. I, 140. *Îl zăresc şi pe Conu Mihai ieşind dintr-un alt chioşc, cu doi turci după el.* TEODOREANU, M. U. 178. *Când ... ne-a zărit, copilul s-a luminat zâmbind.* SADOVEANU, O. XVII, 110. *Dacă îl zăreşti pe bărbatu-meu, iuţeşte pasul.* STANCU, D. 31. *Aruncă o privire asupra gării şi zări, afişată pe rămăşiţele de ziduri, o hârtie mare.* T POPOVICI, S. 33. *Vei zări, cu coada ochiului, câteva figuri prea bine cunoscute, aşezate tacticos pe rama joasă a gardurilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 18/1. *Tu te fă bolnavă când îi zări că vine fecioru-tău acasă.* SBIEREA, P. 24. *Merge-o zână cam bătrână, Cu leacurile a mână. Şi Ileana o-a zărit.* MARIAN, Î. 502. *Iată, mări, că-ntr-un nor, El zărea un corbuşor.* BALADE, II, 180. ✧ Fig. *Banul bani unde zăreşte, Colo se rostogoleşte.* ZANNE, P. V, 44. ✧ Refl. pas. *Îndată ce se vor zări că încolţesc, le plantăm într-o adâncime de trei degite.* BREZOIANU, A. 320/2.

4. Refl. pas. A fi sau a deveni vizibil la un moment dat sau într-un anumit loc; a apărea, a se ivi, a se vedea, (italienism învechit) a spunta. *Nemaizărindu-se vreun contenent, marinerii se revoltară asupra lui Columbus.* SĂULESCU, HR. II, 253/1. *Îndată ce orezul a încolţit ..., şi îndată ce vârfu-i se zăreşte d-asupra apei, îl stropesc cu apă de var.* BREZOIANU, A. 100/4. *Fusta ei ... de sub care se zărea un picioruş gras şi mic ... ar fi înflăcărat pe Xenocrat.* NEGRUZZI, S. I, 17. *Trăsăturile feţei sale luară un aspect straniu ce lăsa să se zărească uneori expresia unei nespuse bucurii.* FILIMON, O. I, 126. *Ce se zăreşte acolo ca un boţ de aur?* ALECSANDRI, T. II, 28, cf. TDRG. *Stingându-se lampa din cameră, se zăreşte lumina din dulap.* LOVINESCU, C. VII, 45. *Din dreapta şi din stânga, se zăreau înaintând celelalte patru grupe.* V. ROM. noiembrie 1953, 155, cf. DL, DM. *Se uită în jur, nu se zărea nimeni.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 16/3, cf. DEX. *Şi-ncepu Marcu-a juca Şi câte-o hain-a ţâpa, Pân' se zări sabia.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 490. (Refl. recipr.) *Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi.* REBREANU, I. 59. ✧ Expr. (Popular) **A se zări de ziuă** = a se face ziuă; a se lumina de ziuă. *Când s-a zări de ziuă, sunt aici.* CREANGĂ, P. 132. *Se zăreşte de ziuă, când se mijeşte de zi.* MARIAN, S. R. I, 108, cf. TDRG. *Unii dintre ţărani ... porniră îndată după ce se zări de ziuă.* AGÂRBICEANU, A. 542, cf. CADE. *Când s-a zărit de ziuă, au intrat sub poala pădurii.* SADOVEANU, O. XIII, 715, cf. BL XVI, 113. *Se zăreşte de ziuă ... rosti un glas.* CAMILAR, N. I, 120. *După ce s-au zărit de ziuă, au luat Pepelea traista cu merinde.* SBIEREA, P. 16. *Până s-a zări de ziuă tot să fie gata.* RETEGANUL, P. II, 50. (Cu schimbarea construcţiei) *Când de zâuă se zărea, Clopotile le trăgeau.* MÎNDRESCU, L. P. 179. (Rar) **A se zări de lună** = a apărea, a ieşi luna. *Se zărea de lună. Cânele-a lătrat La străin.* COŞBUC, F. 107.

5. Intranz. (Învechit şi regional) A străluci[2] **(1).** Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Casele lui Dobrişean Nu-s case ca casele, Ci zăresc ca soarele.* TEODORESCU, P. P. 473. ✧ Refl. pas. *În mijlocul lor, fiul de împărat s-a zărit Ca luceafărul de zioă când iese la răsărit.* PANN, E. II, 26/11.

– Prez. ind.: *zăresc.*
– Din v. sl. **зьрѣти.**

ZĂRI[2] vb. IV v. **zeri.**

ZĂRÍCĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui zară[1] **(1).** Com. MARIAN.
– Pl.: ?
– **Zară[1]** + suf. *-ică.*

ZĂRIFIÓR, -OÁRĂ adj. (Învechit) Diminutiv al lui zarif. *Într-un copaci zarifior, Un şoim prins în lănţişor Strigă amar, ciripind.* VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, S. I, 289, cf. DDRF, BL III, 19.
– Pl.: *zărifiori, -oare.* – Şi: **zarifiór, -oáră** adj.
– **Zarif** + suf. *-ior.*

ZĂRÍME s. f. (Regional; glumeţ) Lapte (Făureşti – Drăgăşani). CIAUŞANU, V. 117. *A zis ţiganul, căruia naşu-său, ca să râdă de el, i-a dat întâi lapte (zărimea) şi-apoi friptură de purcel (porcelimea).* id. ib.
– **Zăr[2]** (variantă a lui *zer)* + suf. *-ime.*

ZĂRINCÍT, -Ă adj. v. **zărnicit.**

ZĂRÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a zări şi rezultatul ei.

1. Întrezărire. Cf. zări **(2).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, RESMERIŢĂ, D.

2. Observare **(2).** Cf. zări **(3).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

3. Faptul de a deveni vizibil. Cf. zări **(4).** Cf. POLIZU, RESMERIŢĂ, D.
– Pl.: *zăriri.*
– V. **zări.**

ZĂRIŞTE s. f. v. **zarişte.**

ZĂRITÓR s. m. (Învechit; în textele religioase) Fiinţă înzestrată cu puteri nelimitate, care vede şi înţelege tot. *Mai vârtos şi rănindu-se ca zăritori.* CORESI, ap. DHLR II, 340. *Departe săgetătoriule, lucoare de viaţă, putearnicule, tot zăritoriule.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165[r]/32.

– Pl.: *zăritori.*
– **Zări** + suf. *-tor.*

ZĂRMĂDĂLUÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** Îngrețoșat (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.

2. (Despre alimente) Zdrobit[2] **(II 1)** (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.
– Pl.: *zărmădăluiți, -te.*
– De la **zărmădit,** cu schimbare de suf.

ZĂRMĂDÍ vb. IV. Refl. (Regional) **1.** A se îngrețoșa de mâncare (Sibiel – Sibiu). LEXIC. REG. II, 64.

2. (Despre mâncare sau despre fructe) A se zdrobi **(II 1)** (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 64.
– Prez. ind.: *zărmădesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂRMĂDÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** Îngrețoșat (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 64.

2. (Despre alimente sau fructe) Zdrobit[2] **(II 1)** (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 64.
– Pl.: *zărmădiți, -te.*
– V. **zărmădi.**

ZĂRNĂ s. f. v. **zârnă[1].**

ZĂRNĂÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZĂRNĂÍT s. n. v. **zornăit.**

ZĂRNĂTICÍ vb. IV v. **zărnici.**

ZĂRNĂTICÍT, -Ă adj. v. **zărnicit.**

ZĂRNÂÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZĂRNÍ vb. IV v. **zârni.**

ZĂRNICEÁLĂ s. f. (Regional) Pipernicire (Sămara – Pitești). UDRESCU, GL.
– Pl.: ?
– **Zărnici** + suf. *-eală.*

ZĂRNICÍ vb. IV. Refl. (Munt. și prin Transilv.; despre ființe) A se pipernici. Cf. RĂDULESCU-CODIN. *S-a zărnicit bietul copil.* UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zărnicesc.* – Și: **zărnăticí** (SCRIBAN, D.), **zărânci** (id. ib.) vb. IV.
– Cf. zărni.

ZĂRNICÍT, -Ă adj. (Munt.; despre ființe) Pipernicit. Cf. CHEST. V 6/76. *N-am văzut copii zărniciți ca la muierea asta.* UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Ce tot cârcâi, măi, zărincitule?* ȘEZ. IX, 69, cf. COMAN, GL.
– Pl.: *zărniciți, -te.* Și: (regional) **zărăncít, -ă** (ALR II/I h 81/784), **zărincit, -ă, zărâncít, -ă** (COMAN, GL., ALR II/I h 81/182, 726), **zărnăticit, -ă** (ALR II/I h 81/723) adj.
– V. **zărnici.**

ZĂRNÍRE s. f v. **zârnire.**

ZĂRNÍT, -Ă adj. v. **zârnit.**

ZĂRNOÁGĂ s. f. v. **zănoagă.**

ZĂROĂICĂ s. f. (regional) Zer **(1)** (Sălătrucel – Călimănești) CHEST. V 119/68.
– Pl.: ?
– **Zăr** (variantă a lui *zer)* + suf. *-oaică.*

ZĂROBÍ vb. IV. Tranz. (Prin nordul Maram.) A câștiga (muncind). Cf. LEXIC REG. 13.
– Prez. ind.: ?
– Din ucr. **заробити.**

ZĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zeros.**

ZĂRÓȘ, -OÁȘĂ adj. v. **zeros.**

ZĂRPĂLÁTIC, -Ă adj., s. m. și f. (Munt. și prin Olt.) (Om) care este neserios și flușturatic. Cf. TDRG, CADE, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DM, CIAUȘANU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"). *Zărpălatecul de fiu-meu ... de-o vreme încoace umblă craun.* DELAVRANCEA, S. 57.
– Pl.: *zărpălatici, -ce.* – Și: **zarpalátec, -ă** adj., s. m. și f. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.
– Etimologia necunoscută.

ZĂRȚÁLE s. f. pl. v. **zarțale.**

ZĂRUÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. (Mold. și Transilv.; despre lapte) A deveni sau a face să devină zeros, să se subțieze. Cf. ALEXI, W., SFC IV, 142. ✦ A se coagula. *Laptele ți-l voi înmulți și nu se va mai zărui.* I. CR. IV, 87, cf. CHEST. V 82/26.

2. (Tranz.; complementul indică laptele prins) A separa, prin încălzire, zerul, pentru a prepara brânza de vaci. TEAHA, C. N. 282. ✦ Refl. pas. A se îndepărta zerul în procesul de preparare a cașului. *După ce s-a închegat, laptele se zăruiește cu o lingură de lemn.* CHEST. V 82/1.

3. Refl. (Regional; depre faguri) A se umezi (Secuieni – Bacău). CHEST. VI 95/26. *Când larvele albinelor produc umezeală la clocire, fagurii se zăruiesc.* ib.
– Prez. ind. pers. 3: *zăruiește.*
– **Zăr** + suf. *-ui.*

ZĂRÚȚ[1] s. n. (Prin Maram.) Diminutiv al lui zer **(1).** *Cu săracii ți-ai lucrat Și plata nu i le-ai dat: Fără ... zăruțu laptelui, Dedesuptu cașului.* BÎRLEA, B. 105.
– Pl.: ?
– **Zăr** + suf. *-uț.*

ZĂRÚȚ[2] s. n. (Transilv.) Zăvoraș **(1).** Cf. MAT. DIALECT. I, 272, TEAHA, C. N. 281.
– Pl.: *zăruțe.*
– **Zar[2]** + suf. *-uț.*

ZĂRVĂÍ vb. IV. Intranz. (Familiar) A face zarvă **(1);** (învechit și regional) a zărvui **(1).** Cf. PONTBRIANT, D. *Căpitanul mormăia ca un urs; cocoanele zărvăiau.* DELAVRANCEA, S. 150. *Negustorii începuseră a zărvăi și a-și rândui marfa.* id. ap. CADE, cf. DDRF, TDRG, CADE, DL, DM, DEX.
– Prez. ind.: *zărvăiesc.*
– **Zarvă** + suf. *-ăi.*

ZĂRVĂÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a z ă r v ă i și rezultatul ei; zarvă **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zărvăiri.*
– V. **zărvăi.**

ZĂRVĂÍT, -Ă s. m. și f., adj. (Învechit, rar) (Persoană) care face zarvă **(1)**. V. z ă r v ă i t o r, z ă r v u i t o r **(1)**. Cf. z ă r v ă i. Cf. PONTBRIANT. D.
– Pl.: *zărvăiți, -te.*
– V. **zărvăi.**

ZĂRVĂITÓR s. m. (Învechit, rar) Persoană care face sau care provoacă zarvă **(1)**. V. z ă r v ă i t, z ă r v ă i t o r **(1)**. Cf. z ă r v ă i. Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zărvăitori.*
– **Zărvăl** + suf. *-tor.*

ZĂRVUÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Învechit și regional) A face zarvă **(1)**; (familiar) a zărvăi. Cf. LB. *Așa zărvuind, au sărit doi din ei ... și l-au luat de păr* (a. 1835). DOC. EC. 571, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.
2. (Învechit, rar) A se certa. Cf. LM.
– Prez. ind.: *zărvuiesc.*
– **Zarvă** + suf. *-ui.*

ZĂRVUÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a z ă r v u i și rezultatul ei.
1. Zarvă **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF.
2. Învrăjbire. *De vătămătura nu va a iubitului, decât ce ne-ară vrea zărvuirea vrăjmașului.* CORESI, EV. 343, cf. DHLR II, 308.
– Pl.: *zărvuiri.*
– V. **zărvui.**

ZĂRVUITÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. (Învechit, rar) **1.** S. m. și f. Persoană care face sau care provoacă zarvă **(1)**. V. z ă r v ă i t, z ă r v ă i t o r. Cf. z ă r v u i **(1)**. Cf. DDRF.
2. Adj., s. m. și f. Certăreț. Cf. z ă r v u i **(2)**. Cf. LM.
3. S. m. și f. Învrăjbitor. Cf. LB.
– Pl.: *zărvuitori, -oare.*
– **Zărvui** + suf. *-tor.*

ZĂRZÁLE s. f. v. **zarțale.**

ZĂRZĂIÉL s. m. v. **zărzărel.**

ZĂRZĂLÍE s. f. v. **zarzără.**

ZĂRZĂLIN s. m. (Regional) **1.** Diminutiv al lui z a r z ă r **(1)**; (popular) zărzărel, (regional) zărzăraș (Pecinișca – Băile Herculane). ALR II 6 071/2.
2. Cais (Pecinișca – Băile Herculane). ALR SN I h 204/2, ALRM SN I h 143/2.
– Accentuat și: (regional) *zărzălín.* ALR SN I h 204/2.
– Pl.: *zărzălini.*
– Derivat regresiv de la **zărzălină.**

ZĂRZĂLÍNĂ s. f. (Regional) **1.** Diminutiv al lui z a r z ă r ă; (popular) zărzărică. Cf. ALR II 6 022/2, BORZA, D. 23.
2. Caisă (Pecinișca – Băile Herculane). ALR SN I h 205/2, ALRM SN I h 144/2.
– Pl.: *zărzăline.* – Și: **zarzalínă** s. f. BORZA, D. 23.
– De la **zarzăr.**

ZĂRZĂLÚI s. m. (Regional) Zarzăr **(1)** (Cujmir – Calafat). BOCEANU, GL., TDRG, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zărzălii.*
– **Zarzăr** + suf. *-ui.*

ZĂRZĂNEÁ s. f. v. **zărzărică.**

ZĂRZĂNÉL s. m. v. **zărzărel.**

ZĂRZĂNÍCĂ s. f. v. **zărzărică.**

ZĂRZĂRÉL s. m. (Popular) Diminutiv al lui z a r z ă r **(1)**; (regional) zărzălin, zărzăraș. Cf. TDRG, DL, DM, BORZA, D. 23, DEX. *Foaie verde zărzărel, Când eram mai mititel, Unde mă culcam, dormeam.* ȘEZ. I, 75. *Frunză verde zărzăiel, Ariciu e mititel, Mor fetele după el.* PÎRVESCU, C. 15. *Au umplut coasta de zărzănei.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zărzărei.* – Și: (regional) **zărzăiél, zărzănél, zarzărél** (BORZA, D. 23) s. m.
– **Zarzăr** + suf. *-el.*

ZĂRZĂRÍCĂ s. f. (Popular) Diminutiv al lui z a r z ă r ă **(1)**. Cf. DL, DM, DEX. *Am umplut putina de zărzănele.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zărzărele* și *zărzărici.* – Și: (regional) **zărzăneá** (cu schimbare de suf.; UDRESCU, GL.), **zărzănícă** s. f.
– **Zarzără** + suf. *-ică.* – **Zărzănea:** cu schimbare de suf.

ZĂRZĂRÍU, -ÍE adj. (Regional) De zarzăr **(1)**; al zarzărului **(1)**. *Jur-prejur de vie, Smochini și lămâie Și pomi zărzării.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 19.
– Pl.: *zărzării.*
– **Zarzăr** + suf. *-iu.*

ZĂRZĂȚEÁ s. f. (Bot.; în dicționare) Ghimber *(Zingiber officinale).* Cf. CIHAC, II, 630, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
– Pl.: *zărzățele.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂRZĂVÁT s. n. v. **zarzavat.**

ZĂRZOÁNĂ s. f. (Regional) Stup[1] **(1)** (Ucea de Sus – Victoria). CHEST. VI 110/30.
– Pl.: *zărzoane.*
– Formație onomatopeică.

ZĂSÁTE s. f. pl. v. **zăsite.**

ZĂSÍTE s. f. pl. **1.** (Învechit, rar) Ceea ce a rămas după ce a fost trecut prin sită. [Ipsosul] *scoate-l și-l pisează pe lespede și-l cerne prin sită deasă și zăsitele pisează-le și de-al doilea, până se va face ipsosul foarte mărunt* (sfârșitul sec. XVIII). GRECU, P. 390.
2. (Învechit și regional) Făină amestecată cu tărâțe, rămasă după ce acestea au fost cernute pentru a doua

oară. [Pâinea] *lucrată bine, din făină albă, iar nu amestecată cu zăsite* (a. 1825). DOC. EC. 356, cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 345, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.
– Și: (învechit) **zăsítii** (GRECU, P. 390), **zăsâte** (POLIZU), **zăpsíte** (TDRG), **zasíte** (LB, LM, TDRG) s. f. pl.
– Cf. sită.

ZĂSÍTII s. f. pl. v. **zăsite.**

ZĂSLĂU s. n. v. **zaslău**[1].

ZĂSLĂÚȘ s. m. (Prin vestul Transilv.) Stegar **(2).** Com. din fostul județ BIHOR, cf. PAȘCA, GL. ALR II/I MN 82, 2691/310.
– Pl.: *zăslăuși.* – Și: (regional) **lăzglăúș** s. m. ALR II/I MN 82, 2 691/310.
– Din magh. **zászlos.**

ZĂSLÓN s. m. (Prin nordul Bucov.) „Lemn de grosime potrivită, folosit ca dereg (la casă sau la scară)". GLOSAR REG.
– Pl.: *zăsloni.*
– Din ucr. **заслона.**

ZĂSPÁD s. m. (prin nordul Transilv.) „Munte rotund". Cf. PAȘCA, GL. ✦ Graniță de țară. Cf. PAȘCA, GL.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZĂSTÁL s. n., s. f. **1.** S. n. (prin Munt.) Pălimar[1] **(2).** *Drag i-a fost voinicului Adâncul colnicului ... Să dea apă calului, La poalele zăstalului.* UDRESCU, GL.

2. S. f. (Prin Transilv.; în forma *zăstală)* Fiecare dintre părțile laterale ale patului[1] **(1);** (regional) zăstainiță **(2).** Cf. VICIU, GL.
– Pl.: *zăstale* și *zăstaluri.* – Și: **zăstálă** s. f., **zastâl** (UDRESCU, GL.) s. n.
– Derivat regresiv de la **zăstainiță.**

ZĂSTÁLĂ s. f. v. **zăstal.**

ZĂSTÁLNIȚĂ s. f. **1.** (Regional) Pălimar[1] **(2).** (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL.

2. (Munt.) Fiecare dintre părțile laterale ale patului[1] **(1);** (regional) zăstal **(2).** Cf. TDRG, H III 95. *Un pat încheiat Cu scânduri de brad, Zăstălniți de fag.* PĂSCULESCU, L. P. 45.
– Pl.: *zăstălniți.* – Și: **zastálniță** s. f. TDRG, SCRIBAN, D.
– Din scr. **zastavnica.**

ZĂSTĂLÍT, -Ă adj. v. **zăstănit.**

ZĂSTĂMP s. n. v. **zăstimp.**

ZĂSTĂNÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre cursul unei ape curgătoare) Care este îngustat din loc în loc (Țăndărei). PĂSCULESCU, L. P. *[Râul] repezit și zăstănit.* id. ib.

2. (În forma *zăstălit)* Îngrămădit; p. ext. ticsit **(1)** (Zorleni – Bârlad). I. CR. VIII, 91.
– Pl.: *zăstăniți, -te.* – Și: **zăstălit, -ă** adj. I. CR. VIII, 91.
– Cf. zăstăvi.

ZĂSTĂVÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A stăvili **(1).** *Deșchise marea și trecu ei puse* (opri H zăstăvi C[2]) *apele ca foale.* PSALT. 156, cf. DHLR II, 536, SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zăstăvesc.*
– Din slavon. **заставити.**

ZĂSTÂMP s. n. v. **zăstimp.**

ZĂSTÂMPĂR s. n. v. **zăstímp.**

ZĂSTÂMPĂRÓS, -OÂSĂ adj. (Învechit, rar) Periodic **(1).** *Lingorile veninoase și zăstâmpăroase, cu toate că sunt adease, sunt însă rar primejdioase.* OBLĂDUIREA, 49/15.
– Pl.: *zăstâmpăroși, -oase.*
– **Zăstâmpăr** + suf. *-os.*

ZĂSTÂMPÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A proteja **(2).** *Zeul în faptele lui cunoscutu e căndu zăstâmpește* (păzește C[2], va sprijeni H) *el* [Sionul]. PSALT. 91. *Dumnezeu, în faptele lui, cunoscutu e când zăstămpește el.* CORESI, PS. 125/2, cf. TDRG, DHLR II, 536, SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zăstâmpesc.*
– Din slavonul **застжпити.**

ZĂSTÂNC s. n. v. **zăstimp.**

ZĂSTÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A îngrămădi unul peste altul. [Tazlăul] *luneca ... printre maluri putrede de frunziș înalt, zăstite de veacuri în acea nețărmurită și pașnică domnie a morții.* HOGAȘ, M. N. 208. *Zăsti niște lăzi într-o odaie.* SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zăstesc.*
– Cf. zăstăvi.

ZĂSTÍMP s. n. (Învechit și regional) Răstimp **(1).** *Cură fără zăstămpu vreamea, trec zilele* (a. 1699). FN. 69. *Vântul băltărețul ... bate ... mai cu zăstâmpuri și nu totdeauna.* PISCUPESCU, O. 72/10. *Deci vreme cu prilej găsând, cu zăstimpuri voi ceti* (a. 1829). CAT. MAN. I, 218. *Zgălțăitura ... de-a lungul lini[e]i magnetice ... în osăbite zăstâmpuri se înnoia.* AR (1832), 108[2]/19. *Fără zăstâmpuri toacă din gură.* I. VĂCĂRESCUL, P. 330/15, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., IORGA, L. R. 31, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Urletul de tunuri nu avea zăstâmpuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 45, cf. DL, DM, SFC IV, 33, RĂDULESCU-CODIN. *După un zastâmp de vreme.* Com. din BILCA – RĂDĂUȚI. *Huia ce mai huia și-apoi mai tăcea câte-un zastâmp.* Com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI, cf. PLOPȘOR, V. O. *Eu nu mănânc cu zăstâncuri!* CIAUȘANU, V., CF. ARH. OLT. VII, 158. ✧ (Învechit, rar) Loc. adv. **Cu zăstâmpăr** = din timp în timp. Cf. POLIZU.
– Pl.: *zăstimpuri.* – Și: (învechit) **zăstíp** (RESMERIȚĂ, D.), **zăstămp, zăstâmp, zăstâmpăr,** (regional) **zăstânc, zastâmp** s. n.
– Pref. *zăz-* + **timp,** cf. estimp, răstimp și rus. **заступ.** – **Zăstâmpăr:** sg. refăcut după pl.

ZĂSTÍP s. n. v. **zăstimp.**

ZĂSTRÁȘ s. m. v. **zestraș.**

ZĂSTRE s. f. v. **zestre.**

ZĂSTRIŞOÁRĂ s. f. v. **zestrişoară.**

ZĂSTRÚGĂ s. f. (Regional) „Vas de bucate" (Teregova – Caransebeş). H XVIII, 284, cf. SCL, 1975, 277.
– Accentul necunoscut. – Pl.: ?
– Din scr. **zastrug.**

ZĂT s. m. (invar.) v. **zet.**

ZĂTÁR s. n. (Regional) Zăgaz **(1).** Com. din. POIANA – VAŞCĂU.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZĂTĂNÍ vb. IV v. **zăticni.**

ZĂTĂRÍ vb. IV v. **zătri.**

ZĂTÂNC s. n. (Prin nord-estul Transilv.) Loc adâncit, cu gropi (Năsăud). BUGNARIU, N. 49/20.
– Pl.: *zătâncuri.*
– Cf. z ă t o n.

ZĂTICNEÁLĂ s. f. **1.** (Învechit şi regional) Piedică **(3);** p. e x t. neajuns[1] **(2).** *Neputând turcii necum vre o zăticneală să le facă, ci măcar un om dintr-înşii să iea.* MAG. IST. II, 335/9. *Luna ... luminează şi călătoreşte călătoria ei făr-de zăticneală.* ANTIM, O. 62. *Să nu facă zminteală rânduialei grecească şi zăticneală limbii rumâneşti* (a. 1743). BV II, 76. *La alişverişul locuitorilor multă zăticneală şi pagubă aduce* (a. 1773). URICARIUL, IV. 22/16, cf. POLIZU. *Ce fel de zăticneală ai putea să întâmpini din pricina asta?* CREANGĂ, P. 203, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Divanul, de teamă ţinându-i judeţ, I-a pus zăticneală şi capul la preţ.* VOICULESCU, POEZII, I, 28, cf. SCRIBAN, D., DM, LEXIC REG. 32.

2. (Regional) Popas. **(1).** Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

3. (Regional) Greaţă (Boureni – Băileşti). LEXIC REG. 32. ✦ P. e x t. Deranjament stomacal (Boureni – Băileşti). LEXIC REG. 32.

4. (Regional) Zăpăceală (Săpata – Piteşti), UDRESCU, GL.

5. (Învechit; rar) Necaz **(2).** Cf. LB, LM. ✦ P. e x t. Ofensă. Cf. LB. LM.

– Pl.: *zăticneli.* – Şi: (învechit) **zetigneálă** (ALEXI, W., IORDAN, L. R. A. 22), (regional) **zătignéală** (UDRESCU, GL.) s. f.
– **Zăticni** + suf. *-eală.*

ZĂTICNÍ vb. IV **1.** T r a n z. (Învechit; complementul indică oameni sau acţiuni, gânduri, sentimente etc. ale acestora) A împiedica; p. e x t. a stingheri **(1);** a provoca neajunsuri. *Au cercat ..., zăticnindu-l, să nu facă lucru ca acesta* (a. 1658). MAG. IST. I, 321/32. *Şi pre oamenii ţării îi zăticneşte, de nu-i lasă să-şi dea dăjdiile* (începutul sec. XVIII). ib. 346/23. *Judecătorii ... să nu cuteze a zăticni zisele celui ce să judecă.* PRAV. COND. (1780), 58. *Înainte le sare ... Ş-atâta ştie a-i zătigni de bine, Că nici măcar unul viu rămâne.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 499. *Se cuvine să facă beiu în locul lui pe Şuţu, fiind fostu rânduit şi mai nainte şi l-au zăticnit Ipsilant cu vicleşug.* DIONISIE, C. 206. *Că e şi trufaş şi zăticneşte pre oamenii ţerei, de nu-i lasă să dea dăjdiile împărăteşti.* ŞINCAI, ap. GCR II, 206/23. *Nimini să nu zăticnească pe altul în lucrarea dreptu-rilor sale.* CR (1831), 166[1]/16. *Pricina ce mă zăticneşte a nu împlini aceste sfinte datorii.* GORJAN, H. I, 67/15. *Întâmplări rare ... Parcă ar zăticni cursul în regulile-ordinare.* CONACHI, P. 265. *Pădurile şi dealurile ... zăticneau mişcările şi silinţele lor d-a-i înconjura de toate părţile.* BĂLCESCU, M. V. 119. *Sfiala zăticnindu-l, deodată se opri.* PANN, E. III, 70/2, cf. POLIZU. *Cine încearcă să tot pună piedică, ... zăticnind în orice chip soluţiunea unei chestiuni.* CARAGIALE, O. V, 191. *Picioarele să le ţii lipite pe lângă supţioara mea, ca să nu mă zăticneşti în zborul meu.* ISPIRESCU, L. 7, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Îl împiedicaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumpănire a însuşirilor.* M. I. CARAGIALE, C. 51. ✧ A b s o l. *N-au îngăduit, fiind în vrajbă cu domnul Moldovei, ce au zăticnit.* IST. Ţ. R. 80. ✧ R e f l. p a s. *S-a fost zăticnit ca nici la păşune să nu fie volnici a şi le ţinea* [vitele] (a. 1768). IORGA, S. D. V, 160. *Ca să se zătihnească toată îndoiala, aşa trebuie să se tâlcuiască.* ŞINCAI, HR. III, 212/126. *Care se întâmplă dă merg cu păcura să vânză ..., să zăticnesc dă a mai merge* (a. 1824). DOC. EC. 319. *Împlinirea dorinţelor lor să zăticneşte de puternice împiedecări.* MARCOVICI, D. 364/27, cf. DL, DM. ✧ R e f l. *„Fuga e ruşinoasă" ..., cugetă prinţul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.* ODOBESCU, S. I, 90. ✦ T r a n z. şi r e f l. (Învechit şi regional) A (se) întrerupe. Cf. POLIZU. *Nu vă zăticniţi din gustare!* ODOBESCU, S. I, 79, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., I. CR. III, 376. *L-a zăticnit de la lucru.* ARH. OLT. XXI, 278. ✦ T r a n z. şi r e f l. (Învechit şi regional) A (se) opri **(2).** *Era numai ca să purcează, dar, din pricina unor oameni răi, s-au zăticnit şi n-au putut să vie* (a. 1721). MAG. IST. IV, 130/4. *Noi, mai zăticnindu-ne aici din poruncă, trimite pre Sfinţia sa ... pă prea cuviosul arhimandrit* (a. 1753–1797). IORGA, S. D. VII, 306. *Hanul, zătignit odată De ardeleni la cea vestită strâmtoare.* BUDAI-DELEANU, T. V. 41. *Vrăjmaşul zăticnit din cale, turbat că nu răzbeşte.* VOICULESCU, POEZII, I, 41, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

2. R e f l. (Învechit şi regional) A se poticni **(1).** *Mult încurcându-să şi zăticnindu-să la trecătoare, pentru aceia socoti pod de piatră peste Dunăre să facă.* CANTEMIR, HR. 188. *El se zaticneşte cu piciorul într-o groapă.* Com. din VICOVU DE SUS, cf. LEXIC REG. II, 33.

3. T r a n z. (Învechit şi regional; complementul indică căi de acces, râuri etc.) A bara. *Zăpăzi şi piatra zăticnescu trecătoarea celor ostaşi* (a. 1694). FN 43. *Câţi turci Badu c-o tăiat, zătăniri-aş Dunăria.* ALEXICI, L. P. 31.

4. R e f l. (Învechit şi regional) A se zăpăci **(1).** *Din tulburarea Sfinţ[iei] tale stă slujba jos şi s-au zăticnit popii de nu dau banii* (a. 1754). IORGA, S. D. XIV, 232. *Să zmintesc şi să zăticnesc cei mai mulţi la minte şi la sănătate, care să vor scula din somn în pripă.* PISCUPESCU. O. 203/16. *Parcă s-a cam zăticnit băiatu ..., nu mai e în minţile lui.* UDRESCU, GL.

5. Intranz. (Prin nord-estul Olt.) A se pipernici. CIAUȘANU, GL. *Copilul a zăticnit.* id. ib.

6. Tranz. (Învechit, rar) A necăji **(3);** p. ext. a ofensa. Cf. LB, LM.

– Prez. ind.: *zăticnesc.* – Și: (învechit și regional) **zătigní,** (învechit) **zătihní,** (regional) **zătăní, zaticní** vb. IV.

– Din v. sl. **затъкнѫти**.

ZĂTICNÍRE s. f. (Învechit) acțiunea de a (se) zăticni **(1)** și rezultatul ei; piedică **(3);** p. ext. neajuns[1] **(2).** *Multe zăticniri și piedici acolo li s-au prins* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 130/24. *Cu rânduieli de cară și cu alte havaleli, ... li să pricinuiește zăticnire și mare stricăciune* (a. 1779). IORGA, S. D. VII, 128. *Văz că i s-a mai făcut zăticnire, nu știu până când* (a. 1787). id. ib. VIII, 15. *Au căzut mulți boi dă la cară și au rămas pă drumuri, dându-să o mare zăticnire la căratul zaherelii* (a. 1809). DOC. EC. 81. *Zăticnirile la cele trebuințe să nu să deie* (a. 1814). URICARIUL, I, 205. *În loc de folos poate să aducă zăticnire la hotărârea dreptei judecăți.* PRAV. (1814), X/4. [Baia] *nu pricinuiește nici o zătignire la celelalte băi unde merg oamenii de să spală* (a. 1825). DOC. EC. 347. *O samă din condeiele budgelii Eforiei ... s-au mărginit simțitor, fără a să face zăticnire trebuințelor obștești.* AR (1835), 28[1]/17. *Însuși acea zăticnire le ține mai mult legate* [regulile]. CONACHI, P. 265. *Frecarea măciuliei* [la plug] *produce o zăticnire și risipește puterea tragerii cailor.* BREZOIANU, A. 56/24. *Nu-și întinde galant mâna A-i ridica zăticnirea Și-a înlesni tipărirea.* PANN, E. I, I/16, cf. POLIZU. *Călărimea nesupusă trăsnitoarei zăticniri ... Pe monarc îl urmărește.* MACEDONSKI, O. I, 105, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Am intrat în viața expresiei cu zăticnire și cu certitudinea că scrisul e mai mult și altceva decât a pune condeiul pe vârf și a-l lăsa să colinde hârtia.* ARGHEZI, T. C. 116. *Orice zăticnire spre bine să-nțelege.* ZANNE, P. VIII, 220.

– Pl.: *zăticniri.* – Și: (învechit) **zătignire** s. f.

– V. **zăticni.**

ZĂTICNÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Zăpăcit **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *E cam zăticnit, nu e-ntr-ale lui.* id. ib.

– Pl.: *zăticniți, -te.* – Și: **zătignít, -ă,** adj. UDRESCU, GL.

– V. **zăticni.**

ZĂTICNITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Care zăticnește **(1);** care provoacă zăticneală **(1).** *Oarecare pricini zăticnitoare* (a. 1767). IORGA, S. D. V, 329. ✧ (Substantivat) *Ce dară zătignitoriul făloșilor lăudăroși, Dumnezău nu l-au lăsat să-și plinească lauda* (sfârșitul sec. XVII). REV. CRIT. I, 385.

– Pl.: *zăticnitori, -oare.* – Și: (învechit) **zătignitór, -oáre** adj.

– **Zăticni** + suf. *-tor.*

ZĂTIE s. f. v. **zitie.**

ZĂTIGNEÁLĂ s. f. v. **zăticneală.**

ZĂTIGNÍ vb. IV v. **zăticni.**

ZĂTIGNÍRE s. f. **zăticnire.**

ZĂTIGNÍT, -Ă adj. v. **zăticnit.**

ZĂTIGNITÓR, -OÁRE adj. v. **zăticnitor.**

ZĂTIHNÍ vb. IV v. **zăticni.**

ZĂTINOÁGĂ s. f. (Prin nordul Munt.) Femeie decăzută. *Toate zătinoagele Și-așteaptă dragostele, Da o mândrețe ca mine Să n-am dragoste pe lume!* RĂDULESCU-CODIN.

– Pl.: *zătinoage.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂTOÁCĂ s. f. (Regional) Brat de fluviu format între malul unei ape și al unui ostrov. *Ostroavele cresc și se lungesc și, dacă sunt lângă mal, formează între ele câte un brat lung de Dunăre, cu o adâncime mai mică, numită zătoacă.* ANTIPA, P. 192. *Țiganul ... se întrebuințează pentru a pescui japșe, prin zătoace, pe malurile Dunării.* id. ib. 454, cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zătoace.*

– Din ucr. **затока.**

ZĂTOCÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul este un curs de apă) A transforma în zătoacă. Cf. SCRIBAN, D.

– Prez. ind. pers. 3: *zătocește.*

– V. **zătoacă.**

ZĂTÓN s. n. **1.** Porțiune de brat de râu sau canal (între ostroave) înfundat de nisipuri la un capăt. *Dacă potmolirea ... unui brat format între 2 ostroave merge mai departe, așa că el se astupă la unul din capetele sale, atunci se formează un zăton.* ANTIPA, P. 192. *Când bratul se potmolește ca un cap, de obicei, din pricina nisipurilor aduse de ape, atunci el ia denumirea de zăton.* ENC. AGR. 329. *N-am băgat de seamă unde se făceau mai multe gârle și am vârât pluta într-un zăton.* Com. din PIATRA-NEAMȚ. ✦ Scobitură în malul unui râu unde apa este lină și unde se adună peștii iarna. *Șalăul ... preferă, în general, apele mai adânci, cu fundul nisipos și cu apă puțin sălcie (lagune, zătoane).* ANTIPA, P. 217. *Locurile ... unde crapul ...* [stă] *iarna pe sub gheață se numesc zătoane.* id. ib. 560, cf. CV 1949, nr. 7, 33, DL, DM, DEX. ✦ Porțiune dintr-o apă curgătoare în care apa este lină și adâncă (și unde pot ierna vasele plutitoare). Cf. DL, DM, DEX, ARH. OLT. XXI, 278. ✦ Lac lung și îngust pe litoralul mării, despărțit de acesta printr-o limbă îngustă de pământ. *Prin zătoane se înțeleg niște lacuri litorale foarte lungi și înguste, așezate în lungul coastei și separate de mare numai printr-o îngustă limbă de nisip.* ANTIPA, P. 264, cf. DL, DM, DEX. ✦ (Ban., prin Olt. și prin Transilv.) Porțiune mai adâncă a unui râu în fața morii de apă sau canal în care se acumulează apa în scopul alimentării uniforme a roții de moară. *Lângă moară se face un zătoniu ... să conduce apa la buduroniu.* LIUBA-IANA, M. 103,

cf. PAMFILE, VĂZD. 180, H XVIII 143, com. din AGRIŞ–ARAD, ALR I 1 842/9, 30, 820, ALR II 6 721/836, 6 722/848, LEXIC REG. II, 38. ✦ (Prin Transilv.; în forma *zoton)* Torent format de ploaie. Cf. LEXIC REG. II, 103. ✦ (Regional; în forma *zoton)* Puhoi[1] **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *A venit un zoton de ploaie amestecată cu grindină.* id. ib.

2. S p e c. Îngrăditură din stuf sau din nuiele care se aşază pe ape curgătoare pentru îngrădirea şi prinderea peştelui; p. e x t. locul astfel îngrădit. *Zătoanele ... închid, mai întâi, peştele, înconjurându-l acolo unde el se grămădeşte.* ANTIPA, P. 53. *Zatoanele se fac totdeauna în timpul iernii.* id. F. I, 113. *Pescuitul bibanului ... în mare şi bogat însă e numai cu năvodul, plasa ... zătoanele şi vintirele.* ATILA, P. 317. *Vânduse ... nişte brădet unei societăţi ... care-şi avea zătoanele în pârâul Cocorului.* AL LUPULUI, P. G. 133, cf. SCRIBAN, D. *Se năcăjeau, după ce-l trăseseră la mal dintr-un zăton, c-un somn pe care-l avuseseră priponit acolo.* SADOVEANU, O. XVIII, 231. *Pescuitul ... se face cu năvodul, plasa, leasa, zătoanele.* ENC. AGR. I, 449. *Te-am învăţat să foloseşti sculele de goană şi cele de zătoane după timp.* DAVIDOGLU, O. 25, cf. DL, DM, DEX, H III 309, TODORAN, GL., GL. OLT. ✦ P. g e n e r. Totalitatea instalaţiilor de garduri şi cotețe, precum şi celelalte instrumente auxiliare folosite de pescari. Cf. ANTIPA, P. 561. *Pescuitul la zăton e practicat, în general, la crap şi la plătică.* LTR[2]. ✦ (Regional) Zăgaz făcut spre a abate sau a opri apa din cursul ei. Cf. DL, DM, DEX. ✦ (Regional) Gard făcut pentru consolidarea ţărmului unei ape. Com. din AGRIŞ – ARAD. ✦ (Regional) Îngrăditură solidă făcută pentru a apăra podul plutitor de curenţi. (Someş Guruslău – Zalău). MAT. DIALECT. I, 218. ✦ (Prin Ban. şi prin nord-estul Olt.) Stăvilar natural format prin îngrămădirea lemnelor, vreascurilor etc. la cotitura unui râu. Cf. ARH. OLT. XXI, 278, CHEST. IV 59/29.

3. (Regional) „Trecătoare, vad". BUD, P. P. 84. *Merge hâda la zăton Cu o cute de şopron.* id. ib. 55.

4. (Prin nord-estul Olt. şi prin nord-vestul Munt.) Puhoi[1] **(3).** *Porumbii erau zăton.* CIAUŞANU, V. *Fânul era zătun.* id. ib. *Stau prunele zoton pe jos.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zătoane* şi (regional) *zătonuri.* – Şi: (regional) **zătóni** (ALR I 1 842/30), **zătóniu, zătún, zatón, zetón** (H III 309, ŞEZ. XVIII, 168), **zotón** s. n.

– Din v. sl. ***zatonъ,*** cf. bg. з а т о н, scr. z a t o n, rus. з а т о н, magh. z á t o n y.

ZĂTONÁR s. m. Pescar specializat în pescuitul la zătoane **(2).** *Pescarii din Gropeni sunt specialişti pentru închisorile cu garduri şi leasă, cei din Folteşti sunt zătonari.* ANTIPA, P. 26, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *zătonari.*

– **Zăton** + suf. *-ar.*

ZĂTÓNI[1] s. n. v. **zăton.**

ZĂTONÍ[2] vb. IV. **1.** T r a n z. (Regional) A stăvili **(1).** Cf. ALR I 1 842/9, DL, DM, DEX. ✦ A înţepeni în mal. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Prin Mold., Munt. şi Olt.) A transforma în zăton **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

2. T r a n z. F i g. A stăvili **(2).** *Când s-au ivit cetele ungureşti ..., boiari*[i] *lui Vodă i-au zătonit calea Severinului.* AL LUPULUI, P. G. 197. *Viaţa curge mereu, nu stă pe loc. Drumul ei nu poate fi zătonit.* AGÂRBICEANU, S. 303.

3. R e f l. (Despre peşti) A se aduna la un zăton **(1).** *Se găsesc, în bălţi, locuri unde crapul se zătuneşte în cantităţi mari, în gropile de pe fundul lor.* ANTIPA, P. 407.

4. T r a n z. (Învechit şi regional) A îngrămădi (până la refuz). *Între Posada Veche şi Orăţii, stau zătonite peste 50 cară cu marfă, neputând ca să treacă* (a. 1838). DOC. EC. 708. *Când vine Oltul mare, cu fel de fel de lemne ..., lemnele se grămădesc unele peste altele şi stau zătonite.* ARH. OLT. XXI, 278. *Cincizeci cositori tocmia ... Şi mult fân că zotonia.* MAT. FOLK. 146, cf. COMAN, GL., LEXIC REG. II, 43, 103. ✦ F i g. A prinde la strâmtoare. Cf. LEXIC REG. II, 65.

5. T r a n z. (Bucov.) A ascunde (pentru a nu fi găsit). Cf. SCRIBAN, D. *Unde ai zătonit straiele?* com. din BILCA – RĂDĂUŢI. *Unde ai zătonit foarfecele?* com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUŢI, cf. LEXIC REG., GLOSAR REG.

6. T r a n z. (Regional; în forma *zotoni)* A obosi (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Au zotonit-o, biata scroafă; doisprezece purcei.* id. ib.

7. T r a n z. (Prin Munt. şi prin Transilv.; în forma *zotoni)* A prăpădi **(1).** Cf. LEXIC REG., 95. *Grindina a zotonit tot pe unde-a trecut.* UDRESCU, GL.

– Prez. ind.: *zătonesc.* – Şi: (regional) **zatoní, zotoní, zătuní** vb. IV.

– De la **zăton.**

ZĂTONÍRE s. f. (Regional) Acţiunea de a (se) z ă t o n i[2] **(3).** Adunarea peştelui la un zăton **(1).** *Locurile ... unde crapul ...* [stă] *iarna sub gheaţă se numesc zătoane şi se vorbeşte de zătonirea crapului.* ANTIPA, P. 560.

– Pl.: *zătoniri.*

– V. **zătoni.**

ZĂTÓNIU s. n. v. **zăton.**

ZĂTÓR s. n. (Învechit şi regional) Mamelă (la scroafă). Cf. LB, CIHAC, II, 470, LM. *Avea nişte zătoare până la genunche, ţifloaie de lapte.* CONTEMPORANUL, III, 347, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, I. CR. V, 183, CABA, SĂL., ARH. OLT. XXI, 278, com. din FRATA – TURDA, CIAUŞANU, V. 211, PAŞCA, GL., COMAN, GL., CV 1950, nr. 11–12, 39, LEXIC REG. II, 103, MAT. DIALECT. I, 104, UDRESCU, GL. ✦ P. r e s t r. (Regional; în forma *zotor)* Mamelon **(1).** Cf. LEXIC REG. II, 55. *E o şerpoaică mare Cu nouă pui, Cu nouă zotoare.* FOLC. OLT.–MUNT. III, 756. *Are zotoanele ţăpuri căpriţa noastră.* UDRESCU, GL, cf. CIAUŞANU, V.

– Pl.: *zătoare.* – Şi: (învechit) **zátor** (LM, BARCIANU, ALEXI, W.) s. n., (regional) **zotoáne** (UDRESCU, GL.) s. f. pl., **zătórci** (I. CR. IV, 183) subst. pl., **zotoáră** (LEXIC REG. II, 33) s. f., **zotór** s. n.

– Din scr. **zator.**

ZĂTÓRCI subst. pl. v. **zător.**

ZĂTREÁLĂ s. f. (prin Ban.) Pierdere de vreme; p. ext. zăbavă. Com. din ORAVIȚA, NOVACOVICIU, C. B. II, 8, COMAN, GL.
– Pl.: *zătreli.*
– **Zătri** + suf. *-eală.*

ZĂTREÁNCA s. f. art. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. 156.
– De la n. pr. **Zătreana** + suf. *-că.*

ZĂTRÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Învechit și regional) A nimici **(1).** *Piste o sută de mii au fost zătriți de către a lor compatrioți.* POGOR, HENR. V/115, cf. VIII/14, 78/24, SCRIBAN, D. *Când oi da în tine te zâtăr.* BOCEANU, GL. *Până seara a fost prăpăd, i-a zătărât.* PLOPȘOR, C. 84, cf. L. ROM. 1959, nr. 1, 64, LEXIC REG. 43. *Ș-în cazan să-i opărieșc ... tu pră iei să-i zătrieșc.* ARH. FOLK. VI, 353. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Am băut o cinzăcuță de rachiu și m-am zătărât.* CV 1951, nr. 12, 37.

2. (Ban.) A face să întârzie; p. ext. a împiedica. Cf. H XVIII 315, com. din ORAVIȚA, ALR II 2 395/2, ARH. FOLK. III, 157, LEXIC REG. II, 38.
– Prez. ind.: *zătresc.* – Și: (regional) **zătărî** (prez. ind. și *zătăr,* LEXIC REG. 43), **zâtărî** (prez. ind. și *zătăr)* vb. IV.
– Din bg. **затря,** scr. **zatreti.**

ZĂTRÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a zătri **(1)** și rezultatul ei. Nimicire **(1).** *Au făcut acea zătrire din singură socotința că ascultă pe Dumnezeu.* POGOR, HENR. X/9, cf. 88/2.
– Pl.: *zătriri.* – Și: **zetríre** s. f. POGOR, HENR. IV/12.
– V. **zătri.**

ZĂTRITÓR s. m. (Învechit) Persoană care nimicește **(1).** *Pe Hanri al III-lea l-au socotit zătritorul apărătorilor religiei, iar nu ca un crai ce osândise pe vinovații săi supuși.* POGOR, HENR. IX/3, cf. 95/4.
– Pl.: *zătritori.*
– **Zătri** + suf. *-tor.*

ZĂTÚLĂ s. f. **1.** (Mold. și prin Olt.) Capac de tablă folosit la gura cuptorului pentru a opri fumul sau căldura. Cf. SCRIBAN, D., TOMESCU, GL., CHEST. II 323/103, 206, 239, LEXIC REG. II, 124.

2. (Mold.) Zăgaz făcut pe o apă spre a-i abate cursul. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Șanț făcut spre a abate direcția unui șuvoi de apă. SCRIBAN, în ARHIVA, XXIV, 41. ✦ Scobitură făcută în pământ, pentru a face focul sub o căldare. SCRIBAN, în ARHIVA, XXIV, 41. ✦ Îngrăditură făcută pe locul unde se dă mâncare puilor, pentru a putea despărți puii mici de cei mari. SCRIBAN, în ARHIVA, XXIV, 41.

3. (Prin nordul Mold.) Foc mic, aprins la gura cuptorului. V. zăgneată **(3).** Cf. ALR SN IV h 1 061/260, ALRM SN III h 867/260, LEXIC REG. II, 124.
– Pl.: *zătule.* – Și: (regional) **zatúlă** s. f. ALR I 1 842/54.
– Cf. bg. затулка.

ZĂTÚN s. n. v. **zăton.**

ZĂTUNÍ vb. IV v. **zătoni.**

ZĂȚ s. n. (Tipogr.) „Lamă între rânduri pentru a înlesni culegerea și a ține literele". MÎNDRESCU, I. G. 102.
– Pl.: *zățuri.*
– Din germ. **Setzen.**

ZĂȚÁRIU s. m. v. **zețar.**

ZĂȚUÍ vb. IV v. **zețui.**

ZĂU[1] interj. **1.** (Întărește o afirmație sau o negație) Jur (că ...); pe legea mea; într-adevăr; (regional) zăuc. *N-ai neci lăsat să sărut feciorii și featele meale, dzău, nebuneaște ai făcut.* PALIA (1581), 126/4. *Zău, zic voo: că cine va creade în mine și în cuvintele meale, nu va muri în veaci* (a. 1600–1650). GCR I, 139/24. *Eu, dzău, numai doi cai am avut acum, de încălecam eu pre dănșii* (a. 1657). IORGA, S. D. IV, 54. *N-aș fi gândit, Staico, că văz una ca aceasta, zău, n-aș fi gândit în viața mea.* IST. Ț. R. 42. *Zânele mie nici fruntea-și încrețe, Dacă au minte și l*[i]*-e viața dragă, Că zieu! arma mea nu precepe șagă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 52, cf. LB. *De nu se vor păstra cu acest fel de merinde, zău, eu n-aș vrea să fiu răspunzător, că prostul îi va face să moară de foame.* HELIADE, L. B. III, 42/2. *Încât pentru operatul lui Beischlag declară că, zieu, pe acela i l-a cerut curtea imperială.* BARIȚIU, P. A. I, 536. *Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întâmpla.* NEGRUZZI, S. I, 146, cf. POLIZU. *Măi tătare, lasă malul, Nu cerca a trece râul Că, pe crucea sfintei lege, De voi doi peste hotare, Nimic, zău, nu s-a alege.* ALECSANDRI, P. I, 74. *Oratiu însă se arată și mai entuziast în privința turdilor și, zeu, nu se miră că unii și mănâncă averea dumicând la turdi grași.* ODOBESCU, S. III, 25. *Zău! Te iubesc!* CONTEMPORANUL, I, 24. *De-ar fi-n lume-un stat de mâțe, zău! că-n el te-aș pune vornic.* EMINESCU, O. I, 48. *Sper că articolele mele să placă; eu, cel puțin, îmi dau toată osteneala să le fac cât pot mai bine, și mai bine, zău, n-aș putea să le fac.* CARAGIALE, O. VII, 339. *Mamă! zău că este tata.* ISPIRESCU, L. 217. *Uite, zău, acum iau seama Că-mi stă bine-n cap năframa.* COȘBUC, P. I, 103. *Nu, mamă dragă, nu pot, zău, nu pot.* SĂM. I, 292, cf. BARCIANU. *E de necrezut! zău, e de necrezut.* SĂM. II, 356, cf. ALEXI, W. *Nu mai pot, Ionică ..., zău, nu mai pot.* REBREANU, I. 16, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., CADE. *Stăi și te uită dumneata Cât îs de minunate răchițile acestea Zău, mai mare dragul să treci pe subt ele.* MIRONESCU, S. A. 136. *Zău că nu era acum momentul pentru o revoltă ostășească.* CAMIL PETRESCU, O. III, 194. *Zău! Să moară care minte.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 170, cf. DL. *Zău că n-am dormit! Am stat așa în pat.* PREDA, D. 99. *Sunt mort de foame. Zău, mi-e atât de foame.* T. POPOVICI, S. 37, cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Bade, nu te supăra, Că, zău, nu e vina mea, Ci-i vina măicuța-mea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 18. *Hai, mândră, să ne luăm, Pe luni să ne cununăm! De n-or voi părinții, Zău, noi, mândră, vom fugi.* MARIAN, NU. 153. *Răspunsurile servitoarei o încredințară că, zău, copiii trăiesc.* RETEGANUL, P. II, 36. *Că Corbea al meu zău, moare, În temniță în Temișoară.* PĂSCULESCU, L. P. 229, cf. CABA, SĂL. 94, GOROVEI, CR. 158, ALR I 594,

595, ALR II/I h 183. *Nu mă duc, zoaia. Că amu o trecut ale vremuri.* MAT. DIALECT. I, 103. *Ian luaţi, băieţi, aminte, Cum e murgul dinainte, Că murgul cel de la roate, Zău, neică, nu se mai poate!* FOLC. MOLD. I, 63. ✧ (Întărit prin „aşa", „că da", „că nu", „aceea", „lui Dumnezeu", „cruce", „asta" etc.) *Ridică cu curiozitate din sprâncene. – Ce dragoste? ... spune-mi şi mie ... zău aşa!* EMINESCU, G. P. 106. *Doamne, parcă l-am învăţat eu, zice mama cu părere de bine, am să-l cinstesc, zău aşa, când l-oi întâlni.* CREANGĂ, A. 46. *Am să-ţi dăruiesc ceva să nu mă mai uiţi ... Zău aşa!* DELAVRANCEA, O. II, 320, cf. DDRF. *Spun drept, îs mare păcătos ... beţiv şi stricat, cum nu se mai pomeneşte în şapte sate, zău cruce!* REBREANU, I. 25, cf. CADE. *Zo aşa – întărea alta – nici ochi-n cap nu-i stau ca la copii.* VLASIU, A. P. 11. *Pe câte-un zdrob de aur tot mai puneţi voi mâna şi-l vindeţi pe ascuns. „Ba nu punem, zo aceea!" răspunse minerul.* BENIUC, M. C. I, 67, cf. DL, DM. *Zău lui Dumnezeu, dacă vă mint ... Eu nici nu ştiam despre ce-i vorba.* LĂNCRĂNJAN, CI. I, 19. *De unde aţi mai născocit şi prejudecata asta cu frica de moarte? Păi, zău aşa!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 19/4. *De vândut ţi-i nevasta? – De vândut îi, zo asta. – Cât îi preţu pe dânsa? – Cinci sute şi cinci de lei.* MÎNDRESCU, L. P. 180. *Zău de nu!* Com. din RĂDĂUŢI, cf. ALR I 594, 595. *Zău că nu!* ALR II/I h 183/537. *Zo lui Dumnezo.* MAT. DIALECT. I, 103. ✧ (Cu sens atenuat) *Lasă la dracul pe cele fecioare Pribege şi împilostite zâne, Căci în urmă, zieu, nu vom păţi bine!* BUDAI-DELEANU, T. V. 130. *Ce căldură mare! ... zău! eu nu mai poci suferi! ... şi mă tot mir ce plăcere poate găsi cineva de a veni la bal?* FM (1843), 367[2]/15. *Nu sunt negru, nu io, zău, Ci e negru – duhul tău.* ib (1844), 88[2]/12. *Astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă, şi, zău! eu, de aş fi în locul dumitale, aş căuta să o mângâi.* NEGRUZZI, S. I. 45. *Dac-ai sta să faci voie rea din toate, zeu, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii.* CREANGĂ, A. 60. *Că şi dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer şi cu una-n pământ, parcă eu aş sta toată ziua cu mâinile-n sân!* REBREANU, I. 55. *Zău că, de când a luat pe mutulică al ei, parcă s-a mai prostit.* BASSARABESCU, V. 9. *Mie, zău, drept să-ţi spun, mi-i scârbă de paţachinele astea.* MIRONESCU, S. 140. *Iartă-mă că-ţi spun ce cuget, Moş Crăciun, Dar eu – zău – nu văd de ce mai vii!* MINULESCU, VERS. 322. *Fugi de-aici, madam Farfara, cu psihologia dumitale. Nu, zău că ai haz.* CĂLINESCU, S. 133. *Nu, zău, George, e amuzant. Ce secrete atât de mari presupui că am eu?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 19/1. *Zău, aş fi preferat să aud răspunsul copilăresc.* CONTEMP. 1975, nr. 1 501, 5/4. *Că drăguţii ochişori Frumuşei şi negrişori Or fi de lacrimi izvor Şi drăgutul obrăjel, Rumenior şi frumuşel O fi, dzău, ca vai de el!* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 311. *Şi, zău, mult că nu era Pe voinic mai ajungea.* POP., ap. GCR II, 296. *Zău mândruţă, nu-i pe drept Să porţi tu banii pe piept.* DOINE, 18. *Mai la vale de cerdac, Mi-e d-un molift, zău, plecat Tot de arme mi-e-ncărcat.* PĂSCULESCU, L. P. 278. *De când nu te-am văzut, tu mare ai mai crescut. – Mare, zo.* MAT. DIALECT. I, 103. *Zău, puiule, te-aş lăsa, Da ţi-i mândra tinerea.* FOLC. MOLD. II, 263. ✧ Expr. (Popular) **A zice zău** = a (se) jura. Cf. DDRF, CIHAC, I, 323, ŞĂINEANU[2], DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Poţi tu mândră zice zău Că nu te-am sărutat eu?* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 56. *Spune-mi bade ... Pare-ţi după mine rău? – Zic zău, mândro, că nu-mi pare, Numai inima mă doare.* id. ib. 155. *Eu zic zeu că am muere! Şi cu tine tot aş mere!* MARIAN, SA. 52. *Spuni mâni-ta cu drag, Sî sămine mac în prag, C-am dzăs dzău cî nu i-l calc.* MAT. FOLK. I, 349. *Zâc zău înaintea lu Dumnezău.* ALR II/I h 183/605. *Eu zic zău, pe legea mea, Că nu sunt cu cineva, Să-ţi răpunem viaţa.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 200. *N-ai văzut on frate-a meu? – Ba zic zău că l-am văzut, Da nu ţi l-am cunoscut.* FOLC. MOLD. I, 41. **Ba (nu) zău** sau **nu zău** = dimpotrivă; te asigur că ..., vorbesc serios. *Ce grăiţi nebunie? Iară featele strigară: Ba zău! iată, stă afară.* BĂRAC, A. 75/18. *Ştii una, vere Lăcustă? ... – Ba zău, nici două.* ALECSANDRI, T. I, 467. *Putea-l-om ajunge? ... Nu zău, răspunse calul, pentru c-a încălecat pe un frate al meu care are şapte inimi.* EMINESCU, P. L. 21. *Ba zeu, încă mă mir c-am avut răbdare, să ţin casă cu baba, pân-acum.* CREANGĂ, P. 118, cf. DDRF, DL, DM, DEX. *Cât de mare-i pământu, Ce-i mai rău ca urâtu? Ba zău, mai rea-i dragostea, Care uscă pajiştea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 9. ✦ (Rar; în corelaţie cu ba) Da. *Câţi voinici mă întâlnesc Cu toţii mă jeluiesc Către mine-aşa grăiesc: Cari tu pietre, zău, ori ba?* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 177.

2. (Mai ales în formule fixe ca: „nu ştiu, zău", „da zău", „nu zău" exprimă o nedumerire, o îndoială, o uimire) Mă mir; mă întreb (dacă ...); mă minunez. *Nu ştiu, zău, cum ar trăi bieţii creştini adăpaţi cu apă din Dâmboviţa.* GHICA, C. E. II, 421. *Nu ştiu, zău, cum a sta şi asta, îmi plezneşte obrazul de ruşine.* CREANGĂ, P. 172, cf. DDRF. *Am atâtea trebi pe capul meu, că nu ştiu, zău, când am să le termin.* IORDAN, STIL. 291. *Ei, nu zău, cine dracu mai poate crede azi, după bomba cu hidrogen, în demnitatea omului.* H. LOVINESCU, T. 156. *Zău, măi frate Haralamb, de ce nu mergi şi tu?* TUDORAN, P. 144. *Taci şi matale, acolo, zău, Tanti, ăsta nu-i un cuvânt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 17/3. *De la noi până la Cluj, Viorele şi lemnuş; Da acelea cin-le-o pus? ... Da bădiţa când s-a dus, Da zău, cine le-o cosi? Bădiţa când o veni.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 305. *C-aici mult de-oi zăbovi, Nu ştiu, zău, cum mi-a mai fi!* BALADE, III, 176, cf. ZANNE, P. V, 153. (Cu „ă" repetat) *Spusese că are un preparat strein foarte bun ... îl va aduce bolnavei ... Totul amical, fireşte. – Zăău?, îl tachinase Nory.* ap. IORDAN, STIL. 62.

3. (Însoţeşte şi întăreşte o rugăminte, un îndemn) Te rog. *Ideea nu e rea! Ai, zău, s-o facem!* GHICA, C. E. III, 8. *Ce-ai zice tu dacă ..., dar te rog să nu spui nimănui ... dacă ... dar zău, să nu spui.* EMINESCU, P. L. 70. *Serenissime, nici o mişcare ... – Zău.* DELAVRANCEA, O. II. 36. *Dă-mi drumul, Ionică ... zău, dă-mi drumul!* REBREANU, I. 17, cf. CADE. *Hai, zău, cu mine la oraş, că noaptea-i frumoasă şi nu-i frig.* VLASIU, A. P. 94, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Strigă-l, strigă-l, zău, măicuţă, C-apucă pe potecuţă, Să-şi caute altă mândruţă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 98. *Spune-mi bade, spune-mi, zău, Pare-ţi după mine rău?* id. ib. 155.

– Şi: (învechit şi regional) **zeu,** (regional) **zo, zoáia, zoála** (MAT. DIALECT. I, 103), **zóio** (ib.) interj.
– Cf. zeu[1].

ZĂU[2] s. m. v. **zeu.**

ZĂUÁŞ s. m. v. **ziuaş.**

ZĂUĂ s. f. v. **zi.**

ZĂUĂT subst. (Prin nord-estul Olt. în expr.) **Câinii pun zăuăt** = câinii latră întruna. Cf. CIAUŞANU, V. 211.
– Pl.: ? – Şi: **záot** subst.
– Etimologia nesigură. Cf. zăpăi.

ZĂÚC interj. (Prin Maram.; într-un bocet) Zău[1] **(1).** Cf. SFC VI, 96. *Draga mamii, zăuc, da, Că nu vrei a m-asculta.* GR. S. VII, 26, cf. 80.
– Cf. zău[1].

ZĂUÍ vb. IV. Refl. (Regional; despre gheaţa plutitoare de pe ape în timpul primăverii) „A se strânge grămadă, zăgăzuind, uneori, apa" (Vâlcele – Turda). MAT. DIALECT. I, 103.
– Prez. ind. pers. 3: *zăuieşte.*
– De la **zai.**

ZĂUITÁ[1] vb. I. Tranz. (Învechit şi regional) A uita. *În ascunsul inimei închide-te în secriol ei, cum să nu te pociu zăuita, în veci să te pociu lăuda* (a. 1600–1650). GCR I, 137/6, cf. ANON. CAR. *În acea curte mândră, măiastră, Voinicii zăuitându-şi de toate, Bea, mânca, juca.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 167. *Cine din cei vii poate zeuita aceasta?* ŢICHINDEAL, F. 141/20, cf. LB. *Nu zăuita îndurarea frăţească.* ANTROP. V/10. *Har mare şi de vecie dăm Sfinţiei tale, unde nu te-ai zăuitat nice despre noi.* CCR 126/8, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *D-altă parte să nu ... zăuiţi.* BĂNUŢ, T. P. 54, cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, SCL, 1967, 569. *Mândruliţă de demult, Stau cu ochii şi mă uit Şi mă uit Şi nu pot să te zăuit.* HODOŞ, P. P. 87. *Am zăuitat să vă spun că era cam frig.* ALEXICI, L. P. 239. *Hei, tu, mândruluţule, Ce mi-ai dat cu mâna ta, De nu te pot zăuita?* ŢIPLEA, P. P. 56. *Se face zăuitat de banii pentru negoţ.* DENSUSIANU, Ţ. H. 341. *Mândra mea cea de demult, N-am inimă s-o zăuit.* L. COSTIN, GR. BĂN. 222, cf. ALR I/I h 64, ALRM SN III h 1 243, ALR II 3 115, 53, 64, 105. *Dźe miṅe ţ-ai zăuitat.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 151. ✧ Refl. pas. *Zăuintându-se cu vremea numele Dacii ceii nová.* MAIOR, IST. 118/25. *Că-i apă ...* [ce], *Să zăuită dă lumea toată.* ARH. FOLK. III, 108. ✧ Refl. Cf. ALR I/I h 64/5, 116, ALR SN V h 1 394/2, 27, 29, 36, 76, 105, ALRM SN III h 1 243 12, 29, 36, 105, ALR II 3 115/2, 27, 29, 36, 76. ✧ Refl. impers. *Atunci mai rău să ruşinează cineva când se zăuită cine e el.* ŢICHINDEAL, F. 115/3.
– Prez. ind.: *zăúit.* – Şi: (învechit şi regional) **zeuitá, zuitá** (CADE, ALR SN V h 1 394/2, 29, 36, 53), (regional) **zoitá** (ALR SN V h 1 394/27, 76, 105) vb. I.
– Pref. *zăˈ-* + **uita.**

ZĂUITÁ[2] vb. I. Tranz. şi refl. (Prin Olt. şi prin Ban.) A ... (se) uita. *S-a zăuitat femeia, Când a fost grea, la vre-o dihanie.* LUNGIANU, ap. CADE. *D-altă parte, să nu te zăuiţi.* BĂNUŢ, T. P. 54. *După el să zăuita, Îl vedea unde cotia.* MAT. FOLK. 1 078, cf. 1 076. *Ia zăuită-te, mă, să vede ceva?* GRAIUL, I, 88, cf. DR. XI, 159. *Nu te zăuita la niminea pe fereastră!* ALR II 3 190/872, cf. ALRM II/I h 13/872.
– Prez. ind.: *zăûit.*
– Pref. *zăˈ-* + **uita.**

ZĂUITÁRE s. f. (Învechit şi regional) Faptul de a zăuita[1]; zăuitat. Cf. LB, LM, BARCIANU, ALEXI, W., com. din TIMIŞOARA.
– Pl.: *zăuitări.*
– V. **zăuita[1].**

ZĂUITÁT s. n. (Învechit şi regional) Faptul de a zăuita[1]; zăuitare. Cf. ANON. CAR., DDRF, com. din TIMIŞOARA.
– V. **zăuita[1].**

ZĂUITĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Care uită cu uşurinţă. Cf. ANON. CAR., LB, BARCIANU.
– Pl.: *zăuitători, -oare.*
– **Zăuita[1]** + suf. *-tor.*

ZĂUITĂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Uitare[1]. Cf. ANON. CAR.
– Pl.: *zăuitături.*
– **Zăuita[1]** + suf. *-ătură.*

ZĂUITÚC adj. (Regional) Uituc. Cf. ALR I/I h 64.
– Pl.: *zăuituci.* – Şi: **zuitúc** adj. ALR I/I h 64/35.
– **Zăuita[1]** + suf. *-uc.*

ZĂURÁ vb. I. Intranz. (Regional) A merge cu colindul de Anul Nou sau a doua zi de Crăciun. Cf. T. PAPAHAGI, C. 51. *Zăuresc feciorii la Vasilii.* VICIU, GL. 90. *Mă duc la d*[omnul] *Părinte (popa) la zăurit.* id. ib., cf. SFC IV, 33.
– Prez. ind.: *zăuresc.* – Şi: **zăurí** vb. IV.
– Pref. *zăˈ-* + **ura.** – **Zăurí,** cu schimbare de suf.

ZĂURDÁCĂ s. f. v. **zăvârdacă.**

ZĂURDEÁLĂ s. f. **1.** (Prin Munt.) Lapte stricat. Cf. LEXIC REG. II, 72, UDRESCU, GL.

2. (Regional) Brânză dulce. Com. din VIŞEUL DE JOS – MARAMUREŞ. ✦ (Regional; în forma *zăhurdeală)* Zer amestecat cu urdă (Mirceşti – Iaşi). Cf. CV 1951, nr. 9–10, 47.

3. (Prin Munt. şi prin Mold.) Mâncare de proastă calitate, prost gătită. Cf. CV 1951, nr. 9–10, 47, UDRESCU, GL.
– Pl.: *zăurdeli.* – Şi: **zăhurdeálă** s. f.
– **Zăurdi** + suf. *-eală.*

ZĂURDÍ vb. IV. **1.** Refl. (Popular; despre lapte, p. ext., despre ciorbe) A se tăia **(I 10)** (la fiert). Cf. DRĂGANU, ROM. 46, com. din STRAJA–RĂDĂUŢI, CIAUŞANU, GL., TOMESCU, GL., CHEST. V 108/36, 60, 38/12, LEXIC REG. 44. *Laptele vechi se zăurdeşte când îl fierbi.* ib. II 72, cf. GLOSAR REG., UDRESCU, GL.

2. T r a n z. (Regional) „A face urdă". Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.
– Și: (regional) **zăurzí** vb. IV LEXIC REG. II, 38.
– Pref. *ză-* + **urdi.**

ZĂURDÍT, -Ă adj. **1.** (Popular; despre lapte, p. e x t., despre ciorbe) Care s-a tăiat **(I 10).** Cf. DDRF, CIAUȘANU, GL., CHEST. V 108/49, 61, 78, GLOSAR REG. *Am găsit laptele zăurdit.* UDRESCU, GL. *A ieșit ciorba zăurdită.* id. ib.
2. (Regional; în sintagma) *Brânză zăurdită* = brânză nesărată, făcută din lapte acru (Stănești – Târgu-Jiu). CHEST. V 97/86.
– Pl.: *zăurdiți, -te.*
– V. **zăurdi.**

ZĂURÍ vb. IV v. **zăura.**

ZĂURZÍ vb. IV v. **zăurdi.**

ZĂÚȘ adv. (Regional) „Țârâș" (Vânju-Mare – Strehaia). LEXIC REG. 51.
– Etimologia necunoscută.

ZĂUȘĂLĂ s. f. (Învechit, rar) Zăpăceală. *Mă rog să mi să trimiță înapoi acea cvintație, pentru să nu să facă cumva zăușală mai nainte de primirea banilor* (a. 1821). IORGA, S. D. XII, 179.
– Pl.: ?
– **Zăuși** + suf. *-eală.*

ZĂUȘĂT adv. (Învechit, rar) Pe neașteptate. *Și, la moarte, lovindu-l lăngoarea, zăușăt au muritu și nu m-au împărtășăt cu nimică* (a. 1801). IORGA, S.D.V, 556.
– Cf. z ă u ș i.

ZĂUȘÍ vb. IV T r a n z. (Regional) A zăpăci **(1).** *Mă zăușește atâta vorbă.* PAMFILE, J. II, 173.
– Prez. ind.: *zăușesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZĂUTÓC adj. (Regional) Uituc. Cf. ALR I/I h 64. ✧ (Substantivat; în forma *zuitoc).* Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 8, COMAN, GL.
– Pl.: *zăutoci.* – Și: (regional) **zoitóc** (ALR I/I h 64/49, 79), **zuitóc** (ib. h 64/1, 28, 40, 69) adj.
– **Zăuita**[1] + suf. *-oc.*

ZĂVÁDĂ[1] s. f. (Prin Ban., prin Olt. și prin Transilv.) Lumină dată de foc. *Fă zăvadă ca să vezi.* CHEST. V/17, cf. ib. 12, ALR SN IV h 1 061/130, ALRM SN III h 867/130.
– Pl.: ?
– Cf. v e d e a.

ZĂVÁDĂ[2] s. f. v. **zăvează.**

ZĂVÁLAȘ adj. m. v. **zavalaș.**

ZĂVÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZĂVÁR s. n. (Regional) **1.** „Lingură de mestecat" (Șimon – Brașov). CHEST V 61/82.
2. Parte a războiului de țesut, nedefinită mai îndeaproape (Voievoda – Alexandria). Cf. H XIV 309.
– Pl.: *zăvare.*
– Din magh. **závár.**

ZĂVÁSĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVÁSTĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVÁSTRĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVÁT s. n. (Prin Ban.) Loc adăpostit de vânt. *Unii plântează arbori în jurul colibilor (casei) de câmp, ca să facă zăvat (scutelă), adăpost de vânt.* LIUBA – IANA, M. 91, cf. CADE, SCRIBAN, D.
– Pl.: ?
– Din bg. **зават** „loc adăpostit de vânt".

ZĂVÁTRĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVĂCÚST s. n. v. **zăvăcustă.**

ZĂVĂCÚSTĂ s. f. Nume dat mai multor plante erbacee folosite în medicina populară: **a)** *Astragalus dasyanthus.* Cf. BORZA, D. 26; **b)** luntricică *(Oxytropis pilsa).* ȘEZ. XIV, 135; **c)** tătăneasă **(1)** *(Symphitum offîcinale).* Cf. SCRIBAN, D. *De vătămătură. Să cauți buruiana zăvăcustă și să pui într-un vas, într-o ulcică să fiarbă cu vin alb.* ȘEZ. XXIV, 73, cf. H VI 104.
– Pl.: *zăvăcuste.* – Și: **zăvăcúst** s. n. SCRIBAN, D., ȘEZ. XIV, 135, H VI 104.
– Din ucr. dial. **живокует.**

ZĂVĂDÁR subst. v. **zăvodar**[1].

ZĂVĂLÁȘ adj. m. v. **zavalaș.**

ZĂVĂLEÁNCA s. f. art. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. 156.
– De la n. pr. **Zăval.**

ZĂVÂRDÁCĂ s. f. **1.** (Prin Transilv. și prin Mold.) Lapte stricat. Cf. I. CR. V, 346. *S-a făcut laptele zăvârdacă.* CHEST. V/108.
2. (Transilv.) Brânză dulce. *Câteodată* [păstorii] *mănâncă ... balmoș, cocârță, zăvârdacă și papă.* PRECUP, P. 17. *Cu jintiță acră se face zăvârdacă.* CHEST V/81, cf. V/97, VIII 39/27, A III 18.
3. (Regional) Supă sau ciorbă de proastă calitate. *Mi-ai adus zăvârdacă ... (cioarbă rea).* Com. din BONȚ – GHERLA.
4. (Regional) „Un fel de ciur cu care se strânge urda din zerul fiert". Com. din STĂNEȘTI – TÂRGU-JIU.
– Pl.: ? – Și: **zăvârdoácă, zăurdácă** (I. CR. V, 346), **săvărdoácă** (A III 18) s. f.
– Cf. z ă u r d e a l ă.

ZĂVÂRDOÁCĂ s. f. v. **zăvârdacă.**

ZĂVÂRF s. n. (Prin Olt.) „Dincolo de vârf". PLOPȘOR, V. O. *Dacă suiai coasta și-ajungeai în zăvârf, de-acolo vedeai ... ochiul de apă ca argintul.* id. C. 60.
– Pl.: *zăvârfuri.*
– Pref. *za-* + **vârf.**

ZĂVÂRGHIE s. f. (Prin sudul Olt.) Povârniș. Cf. PLOPȘOR, V. O.
– Pl.: *zăvârghii.*
– Cf. p o v â r g h i e.

ZĂVÂRNEÁLĂ s. f. (Regional) Înclinare (a unui obiect într-o parte) (Domnești – Curtea de Argeș). UDRESCU, GL. *Ai încărcat căruța ... dar cam are o zăvârneală spre dreapta; de nu s-ar răsturna!* id. ib.
– Pl.: *zăvârneli.*
– **Zăvârni** + suf. *-eală.*

ZĂVÂRNÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Olt. și prin Ban.; despre ființe) A trece dincolo de vârful unui deal. Cf. SFC IV, 32. *Nici nu zăvârnise în deal.* CONV. LIT. XLIV$_1$, 372, ARH. OLT. XVIII, 116, H IX 91, PLOPȘOR, V. O. 16. *El zăvârnise peste pisc.* CIAUȘANU, V., cf. CV 1951, nr. 1, 37. ✦ (Despre soare) A coborî pe bolta cerească. *Zăvârnește soarele de la amiaz.* VÎRCOL, V. *Soarele zăvârnise.* CIAUȘANU, V.

2. R e f l. (Prin Munt.; despre obiecte) A se înclina (într-o parte). *S-a zăvârnit o claie cu fân, trebuie proptită.* UDRESCU, GL. *S-a zăvârnit coșarea vacilor, au putrezit furcile.* id. ib.

3. R e f l. (Prin Munt.; despre oameni) A se gârbovi (de bătrânețe). Cf. UDRESCU, GL.

4. I n t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) A se apropia (de un anumit număr de ani). *Sunt opt ani și jumătate Zăvârnea la nouă, frate.* UDRESCU, GL. *Acolo Corbea ședea Nouă ani și jumătate Până-mi zăvârnea la zece Și de zece nu mai trece.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 185.
– Prez. ind.: *zăvârnesc.* – Și: **zăvorní** vb. IV COMAN, GL.
– Din bg. **завърна**, scr. **zavrnuti.**

ZĂVÂRNÍRE s. f. (Regional) Coborârea soarelui spre apus. Cf. z ă v â r n i **(1)** (Vânju Mare – Strehaia). H IX 130. *La zăvârnirea soarelui.* ib.
– Pl.: *zăvârniri.*
– V. **zăvârni.**

ZĂVÂRNÍT, -Ă adj. (Prin Munt.; despre obiecte) Care este (foarte) înclinat (într-o parte). Cf. z ă v â r n i **(2).** *E o claie zăvârnită.* UDRESCU, GL. *Coșarea vacilor e zăvârnită mult... trebuie proptită.* id. ib.
– Pl.: *zăvârniți, -te.*
– V. **zăvârni.**

ZĂVDRU subst. (Învechit, rar) Parte a războiului de țesut, nedefinită mai îndeaproape. *Pânza în stative ... se ține în loc cu zăvdrul.* I. IONESCU, B. C. 480/28.
– Etimologia necunoscută.

ZĂVEÁDĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVEÁZĂ s. f. **1.** (Învechit) Draperie (la ușa unei biserici); p. e x t. perdea. *Zăveasele deci desfăcu.* CORESI, EV. 36. *Zăvesă de taftă* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 199/2. *Zăveasă de pânză.* PRAV. GOV., ap. TDRG. *Să despică zaveasa bisericii în doă.* NEAGOE, ÎNV. 151/17. *Maximilian ... au pus zaveasă polog pre denainte-și de au grăit de după zaveasă cu sfântul.* DOSOFTEI, ap. CADE. *Așternuturi cum se cade ... 1 zăvas*[ă] *dă sandal dă Veneția* (a. 1740). IORGA, S. D. XI, 266. *Țarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atârnate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vânătoarea.* ODOBESCU, S. III, 109, cf. BARCIANU, TDRG. *Zavese sau perdele de ușă, păstrate în mănăstirea Slatina.* PAMFILE, I. C. 255, cf. DHLR II, 536, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

2. (Munt. și prin Mold.) Scoarță **(II 1)** (pentru pereți). *Pereții sunt acoperiți cu zaveze.* SLAVICI, N. I, 96, cf. TDRG. *Pe la ferestre sunt atârnate, drept perdele, ștergare ..., câte o zaveadă.* LUNGIANU, ap. CADE. *Pe pereții caselor, în dreptul paturilor, sătencele întind un țol subțiat zis scoarță, iar în alte părți peritare ori zăvastă.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 60, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H IV 87, 139, IX 144, 342, 439, 511, XI 517, UDRESCU, GL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; în forma *zăvadă)* Fotă. Cf. UDRESCU, GL.

3. (Rar; în forma *zavaz)* „Haină femeiască". Cf. ȘĂINEANU[2], SCRIBAN, D.

4. (Rar; în forma *zavaz)* Fața de la haină. RESMERIȚĂ, D.

5. (Învechit și popular) Apărătoare (la stână sau la câmp) contra vântului, făcută în formă de gard, din trestie legată pe pari orizontali. Cf. CIHAC, II, 470, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Așa-numitele „zăvezi", care erau niște garduri de trestie în formă de ic, așezate în fața vântului, pentru ca să nu se stingă focul și să nu-i bată vântul.* DRAGOMIR, O. M. 48, cf. CADE. *Dosul stânei e locul de odihnă a cârlanilor, dacă nu li s-a făcut, mai departe, o mică perdea numită „zăvadi".* STOIAN, PĂST. 49, cf. DL, DM, H II 117, VII 75, 95, 358, 389, IX 496, XVII 263, 422, 506. *As-noapte a intrat luchi'n zăvadă și-a mâncat v-o trei oi.* POP., ap. HEM 1794, cf. CHEST. II 39/124, 429/96, V 36/49, 82. ✦ (Regional) Adăpost (la câmp) (Izbiceni – Corabia) ALR II/I h 258/886, h 270/886, ib. II/I MN 127, 3 845/886, ALRM II/I h 333/886, h 367/886. ✦ (Prin Bucov., în forma *zavatră)* Locul unde se adună seara lucrătorii din pădure. Cf. LEXIC REG. 112. ✦ (Prin Munt. și prin Mold.) Colibă a ciobanului la stână. Cf. H I 269, II 145, VII 484, XII 148, GLOSAR REG. ✦ (Prin Munt., în forma *zăvoadă)* Agățătoare în care ciobanii pun hainele și rufele la uscat; (regional) zăvodar[1] **(3).** Cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU[2]. *Zăvoadă sau atârnătoare unde atârnă ciobanii obielele și celelalte haine spre a le zvânta.* HEM 2065.
– Pl.: *zăvezi* și *zăveze.* – Și: (rar) **zaváz** (ȘĂINEANU[2], SCRIBAN, D.) s. n., (învechit) **zăvásă, zachéză** (DDRF), **zaveásă, zavéză,** (regional) **zăveádă** (CHEST. V 39/65), **zăveázdă, zaveázdă** (ȘĂINEANU[2], SCRIBAN, D.), **zăvádă** (RESMERIȚĂ, D., UDRESCU, GL.), **zăvástă, zăvástră** (SCRIBAN, D., CADE), **zăvátră** (GLOSAR REG.), **zavátră** (com. MARIAN și din STRAJA–RĂDĂUȚI; CHEST. V/15, LEXIC REG. 112), **zăvoádă, zaveádă, zavéză, săvádă** (CHEST. V 39/79), **azăvádă** (ALR II/I h 258/886, h 270/886, ib. MN 127, 3 845/886, ALR II/I h 333/886, h 367/886) s. f.
– Din v. sl. **завѣса.**

ZĂVEÁZDĂ[1] s. f. v. **zăvează.**

ZĂVEÁZDĂ[2] s. f. v. **zveazdă.**

ZĂVÉLCĂ s. f. **1.** Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare brodate cu flori sau în dungi, care se poartă una în față și alta în spate, ca fustă la costumul național. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Hora cea cu sălbi de aur și zevelci muiate-n fluturi.* MACEDONSKI, O. I, 10. *De-a lungul prispelor atârnă, pe culmi, velinți vărgate, cămăși înflorite, scurteici și zăvelci cusute cu fluturi.* VLAHUȚĂ, R. P. 79, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Fetișcane ... înfățișate-n lungi zăvelci.* I. BARBU, J. S. 41. *Le ieși înainte ... o femeie durdulie, îmbrăcată cu iie și zăvelcă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 176. *După el* [venea] *gâfâind, jelind, Ioana, nevastă-sa, cu zăvelcile ridicate.* STANCU, D. 224, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, H I 385, II 323, V 572, VI 31, IX 9, 19, 56, 474. *C-a pierdut sârba zuvelca, I-arde inima ca sfecla.* TEODORESCU, P. P. 334. *Zuvelcă mi-oi lănțui, Cămașa mi-oi fîrui Și cu neicuța mi-oi fi!* MAT. FOLK. 314, cf. VICIU, GL., BOCEANU, GL., CIAUȘANU, V. *Aș da și zavelca ... să-l mai văd pe neica.* Com. FURTUNĂ. ✦ (Regional) „Țesătură țărănească" (Năvodari – Turnu-Măgurele). H XIV 66. ✦ (Regional) Bucată de pânză de sac cu care băcițele își înfășoară picioarele atunci când mulg oile (Jina – Sebeș). ȘANDRU-BRÎNZEU, JINA, 246.

2. (În forma *zuvelcă*) Numele unei melodii populare nedefinite mai îndeaproape. Cf. VARONE, D.

– Pl.: *zăvelci.* – Și (regional) **zavelcă** (CADE, DL, DM), **zevélcă, zivélcă** (FILIMON, O. II, 355, H IV 12, 75, MAT. FOLK. 442), **zâvélcă** (UDRESCU, GL.), **zovélcă** (DL, DM), **zuvélcă, suvéică** (DDRF) s. f.

– Cf. bg. **завивка.**

ZĂVELCÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui z ă v e l c ă **(1).** *Și, suspinând din suflet, ștergând cu zăvelcuța Șiroaiele de lacrimi..., îi șopti.* BOLLIAC, O. 98, cf. DL, DM, DEX. *Nici cămașa nu-i a ta, Zevelcuța tot așa.* FOLC. OLT.–MUNT. III, 179, cf. II, 603.

– Pl.: *zăvelcuțe.* – Și: (regional) **zevelcúță** s. f.

– **Zăvelcă** + suf. *-uță.*

ZĂVIDÍ vb. IV. I n t r a n z. (Învechit, rar) A dușmăni. *Soț cu soț zăvidindu.* ap. DHLR II, 536.

– Prez. ind.: *zăvidesc.*

– Din slavon **завидѣти.**

ZĂVÍSNIC, -Ă adj. v. **zavistnic.**

ZĂVISTIÓS, -OASĂ adj. v. **zavistios.**

ZĂVÍSTNIC, -Ă adj. v. **zavistnic.**

ZĂVISTUÍ vb. IV v. **zavistui.**

ZĂVOÁDĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVÓD[1] s. m. Câine mare (ciobănesc, de vânătoare etc.); dulău. *Zăvodul să nu mai fie altul ... învățat la vite* (a. 1784). IORGA, S. D. VIII, 10. *Zăvodul ... și cânele.* ȚICHINDEAL, F. 197/1, cf. LB. *Ticăloșii tăi tovarăși au pierit de moartea zăvozilor și a lupilor.* HELIADE, L. B. II, 161/19. *Am văzut ... ispanioli tăind mâini ... numai din capricie, dresând ogari și zăvozi, de-i sfâșie.* GENILIE, G. 33/25, cf. POLIZU. *Hârâie boeru ca zăvodu cel din lanțuh.* ALECSANDRI, T. I, 336, cf. CIHAC, II, 471. *În mijlocul acestei cete se apăra Ștefăniță Vodă ca un zăvod.* GANE, N. II, 87. *Porunci să dea drumul la doi zăvoi ce-i ținea la curte în lanț.* ISPIRESCU, L. 179. *Ș-auzi bătând pe dealuri zăvozii de la stâni.* MACEDONSKI, O. I, 116, cf. DDRF. *Pe deal ..., Un bucium repetat Da sunet și lătrau zăvozi.* COȘBUC, P. II, 222, cf. ALEXI, W. *Zăvozii o rupeau de fugă îngroziți.* HOGAȘ, DR. I, 283. *S-au repezit asupra căruței noastre zăvozi cu ragilă la gât.* SADOVEANU, O. XVI, 26. *De ce ai dezlegat din lanț zăvozii?* TULBURE, V. R. 13. *Îl mârâi un zăvod fumuriu de stână.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Alături, un zăvod mare, negru, cu dinții albi, ascuțiți.* STANCU, D. 62. cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, H I 262, II 79, IV 9, 33, VII 28, 149, 476, IX 244, 339, X 535. *Hop, hop, hop la popa-n pod După ouă de zăvod.* MÎNDRESCU, L. P. 149. *Că umblă noaptea prin sat Ca zevozii cei turbați.* ȘEZ. I, 212. *Voinicu... cu patru cân'ca patru zăoz placă la-mpăratu.* ALEXICI, L. P. I, 266, cf. ALR II 2 485/192. *Nu sunt dulăi ca dulăii, Ci sunt zăvozi ca zăvozii.* FOLC. OLT.–MUNT. II, 286. ✧ F i g. *Dușmanii ... au asmuțit, în coloanele ziarelor patriotice, câțiva zăvozi profesioniști.* GALACTION, O. A. I, 140. *Să latre la tine ... Zăvozii furtunii cu coada vulvoi.* TOPÎRCEANU, P. O. 156. *Intrau tineri în noaptea pădurii, Ca să se-ntoarcă la bătrânețe În spaima zăvozilor nopții.* BRAD, O. 12.

– Pl.: *zăvozi.* – Și: (regional) **zăó, zăhói** (H II 80), **závod, zavód** (TDRG), **zavói** (id. ib.), **zăóz, zăvói, zevód, zovói** (id. ib.) s. m.

– Etimologia necunoscută.

ZĂVÓD[2] s. n. (Munt. și Dobr.) Așezare temporară de pescari, organizată în vederea pescuitului; totalitate a instalațiilor și a uneltelor acestei așezări. *Acuma s-au întors luntrele de la zăvod, trebuie să fie pește proaspăt.* CONTEMPORANUL, IV, 141, cf. DDRF. *Se numește aci un zăvod totalitatea instalațiunilor, uneltelor și personalului necesar pentru a pescui cu 300 de perimete de carmace.* ANTIPA, P. 344. *De o săptămână pregătește el zavodul ..., ciocănește la mantace și pripoane.* CHIRIȚESCU, GR. 129. *3 perimete la un loc formează un cheag, iar 100 cheaguri fac un zăvod.* ATILA, P. 427, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Oi căuta vreun ostrov, ... un zăvod părăsit.* DAVIDOGLU, O. 81. *La zăvodul complex lucrează 12 pescari.* LTR[2], cf. DL. *Tocmindu-se la un stăpân care are zavoduri de pește pe mare ..., capătă arvună.* SCLF 1958, nr. 1–2, 206, cf. DM, DEX.

– Pl.: *zăvoduri* și *zăvoade.* – Și: **zavód** s. n.

– Din rus. **завод.**

ZĂVODÁR[1] s. m. **1.** (Popular) Par sprijinit între două furci sau între două bârne, folosit la stână pentru a atârna ceaunul (deasupra focului). *Focul se face jos, la mijloc fiind aci o vatră și ceaoanele atârnându-se ... de zăvodari.* DIACONU, P. 20. *Ceaunul se atârnă de un par de fag numit zăvodar, care se sprijină cu un capăt între bârne, iar cu celălalt pe o furcă de fag.* ENC. AGR. IV, 498, cf. GR. S. VI, 51, H IV 155, CHEST. V 59/23, 58, 98, 101, ALR II 5 381/182, 192, com. din BRAȘOV.

2. (Prin sudul Transilv.) Bucată de lemn crestat, folosită de ciobani pentru a frământa caşul. Cf. SCRIBAN, D., com. din RUNCU SALVEI – NĂSĂUD.

3. (Regional) Agățătoare în care ciobanii pun hainele şi rufele la uscat, (regional) zăvoadă, v. z ă v e a z ă **(5)** (Runcu – Pucioasa). H IV 223.

4. (Regional) Încuietoare de lemn la uşa stânii. Com. din PĂRÂUL CÂRJEI – VATRA DORNEI.

– Pl.: ? – Şi: (regional) **zăvădâr** (CHEST. V 59/23, ALR II 5 381/182, 192), **zevedár** (ib. 5 381/192) s. m.

– **Zăvoadă** + suf. *-ar.*

ZĂVODÁR[2] s. m. (Regional) **1.** Stăpânul sau îngrijitorul câinilor unei stâne. Com. din SĂLĂTRUCEL – CĂLIMĂNEŞTI.

2. „Cioban care are în posesiune mai mult de 100 de cheaguri". Com. din CĂRPINET – VAŞCĂU.

– Pl.: *zăvodari.*

– **Zăvod[1]** + suf. *-ar.*

ZĂVODOÁICĂ s. f. Femela zăvodului[1]. Cf. DDRF, TDRG.

– Pl.: *zăvodoaice.*

– **Zăvod[1]** + suf. *-oaică.*

ZĂVÓI[1] s. n. Pădure de mică întindere la marginea unei ape, formată din diverse specii de salcie, plop, arin, răchită etc.; loc (inundabil) pe care creşte această pădure; luncă. *Că ei, nefiind tocmiți de război, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă ... în toate părțile rătăciia, de-i vâna țăranii în zăvoaie.* URECHE, L. 85. *Carii scăpa ..., în toate părțile rătăcea de-i vâna țăranii în zăvoaie prin munți.* SIMION DASC., LET. 47, cf. ANON. CAR. *Zăvoi de țintirimul besearicii* (a. 1725). IORGA, S. D. XVII, 45, cf. POLIZU. *25 fălci de pădure cu zăvoaie cu tot.* I. IONESCU, D. 428. *Peste zăvoaiele de plopi şi sălcii de pe malul Dunării, se întinde câmpia.* VLAHUȚĂ, R. P. 13. *Un iepure ... sare şi aleargă spre zăvoi.* BELDICEANU, P. 64. *Voi ... care-mi făcurăți drum ... La livezi şi la zăvoaie.* COŞBUC, P. II, 167. *Un zăvoi e o pădure de baltă.* ANTIPA, P. 195, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Craiul dumbrăvilor şi al crângurilor, voievodul zăvoaielor.* CIAUŞANU, R. SCUT. 11. *Dar nici zăvoiul, nici aria ... nu înfățişau destulă siguranță.* GALACTION, O. A. II, 87. *Apa curgea lin printre zăvoaie.* SADOVEANU, O. VII, 24, cf. SCRIBAN, D. *Zlătarii, nomazi care, poposind cu corturile în zăvoaie, improvizează ... ateliere printre copaci.* ARGHEZI, B. 42. *Alt drumeag ... ieşea spre zăvoaiele Argeşului.* CAMIL PETRESCU, O. I, 15. *Zăvoaiele erau verzi şi le ştiam răcoroase.* STANCU, R. A. I, 13, cf. DL, DM. *Vegetația luncilor este formată din câteva specii lemnoase caracteristice, care alcătuiesc păduri numite zăvoaie.* BOTANICA, 183. *Zăvoaiele de la țărmurile Murăşului.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 525, cf. M. D. ENC., DEX. *Alelei! pui de ciocoi! De te-aşi prinde la zăvoi, Să-ți dau măciuci, să te moi.* ALECSANDRI, P. P. 250, cf. H IV 71, X 534. *Nu mai pot trece de voi, Nici prin crâng, nici prin zăvoi.* TEODORESCU, P. P. 320. *Prin cel rât, prin cel zăvoi Merge-un car cu şase boi.* MARIAN, Î. 531, cf. FRÂNCU–CANDREA, M. 107, CHEST. IV 65/62, 104/542, ALR II 2 485. *Ciobănaş cu lance Dă-ți oile-ncoace, La verde zăvoi Că-i iarba de noi Şi umbra de voi.* ANT. LIT. POP. I, 234. *Ia puşca şi doi copoi Şi vino jos la zăvoi.* FOLC. MOLD. II, 259. ✦ (Regional) Pământ nisipos amestecat cu humă, adus de ape. Com. din GÂRBOVĂȚ – MOLDOVA NOUĂ. ✦ (Regional) Pietriş îngrămădit de ape într-o parte a albiei unui râu. Com. din PETROS – HAȚEG. ✦ (Regional) Zăgaz natural la cotitura unui râu, format din lemne, butuci, crengi etc. aduse de ape (Baia – Lipova). CHEST. IV 59/68. *O vinit az noapce valea tare mare, c-o adus o grămădoacă ĝi lemne, butuci ... ĝi-o făcut un zăvoiu câtui mai mare.* ib. ✦ (Prin Olt. şi prin Transilv.; mai ales la pl.) Mici insule pline de vegetație de pe cursul unui râu. Cf. ŞĂINEANU[2], com. din CÂMPU LUI NEAG.

– Pl.: *zăvoaie* şi *zăvoiuri* (GRECESCU, FL. 22).

– Din v. sl. **заворъ** „întoarcere, cotitură".

ZĂVÓI[2] s. n. (Prin Maram. şi Transilv.) Mâncare rece făcută din lapte (dulce sau acru) amestecat cu smântână şi cu caş zdrobit (sau cu brânză de vaci). Cf. T. PAPAHAGI, C. L., VICIU, GL., CHEST. V 92/99, VIII 21/27. *Groşt'or ..., brânză de vacă scoptă ..., lapte dulce şi îl punem laolaltă. La noi să câmă zăvoi.* ALRT II, 122, cf. 95, CV 1951, nr. 3–4, 44, GLOSAR REG.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂVOÍ[3] vb. IV. R e f l. (Regional) A se murdări (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 64. *S-o zăvoit pe obraz.* ib.

– Prez. ind.: *zăvoiesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZĂVOÍ[4] vb. IV. R e f l. (Regional) „A deschide loc nou" (Bonț – Gherla). COMAN. GL.

– Prez. ind.: *zăvoiesc.*

– Cf. z ă v o i[1].

ZĂVÓI[5] s. m. v. **zăvod[1].**

ZĂVOÍT, -Ă adj. (Regional) Murdar **(1).** (Răşinari – Cisnădie). PAŞCA, GL.

– Pl.: *zăvoiți, -te.*

– V. **zăvoi.**

ZĂVÓN s. n. v. **sovon.**

ZĂVONÍT, -Ă adj. v. **sovonit.**

ZĂVÓR s. n. **1.** Încuietoare la uşi sau la porți (rar la ferestre), constând dintr-o bară mobilă care intră într-o ureche fixată în toc; ivăr, încuietoare, (popular) rătez[1] **(1),** drug, (regional) rezâ, rigle[2] **(1),** zar[2]. *Că frânse uşile de arame şi verigile* (zăvoară D) *de fieru frânse.* PSALT. 229. *Răsâpiți zăvoară şi-ncuitori tare Să între-mpăratul.* DOSOFTEI, PS. 74/16. *Pusu-am ei şi hotară, puind pregiur dânsă zăvoară şi porț.* id. ap. GCR I, 267/22. *Făcu zăvoară de leamne neputrede ... la stâlpi, de o parte a cortului.* BIBLIA (1688), 66[2]/2. *Sosirăm la a doao poartă de aramă, ce era închisă cu un zăvor de argint* (a. 1783). GCR II, 130/12. *O broască mare pentru magazin, numai cu zăvoară, făcută pă mâna stângă* (a. 1807). IORGA, S. D. VIII, 42. *Aude a țipa sgomotosul zăvor şi a se întoarce cheia cu văeto-*

sul sunet. HELIADE, L. B. I, 72/23. *Încuind uşa cu zăvoru, a[u] dat năvală ..., ca să spargă uşa* (a. 1834). DOC. EC. 545. *Încuie amândouă uşile cu zăvorul.* NEGRUZZI, S. III, 493. *Iezii închid uşa după dânsa şi trag zăvorul.* CREANGĂ, P. 20. *Am închis uşa la tindă Cu zăvorul.* COŞBUC, P. I, 102. *Singură de-aş fi..., N-aş încuia nici un zăvor.* GORUN, F. 159. *Adesea se face încuierea uşii cu ajutorul zăvorului, pe care o cheie... îl împinge înainte sau îndărăt.* PĂCALĂ, M. R. 410, cf. RESMERIŢĂ, D. *Puse la uşă zăvorul de lemn.* GALACTION, O. 149. *De-o fi zăvor la uşă, Intru pe fereastră.* TOPÎRCEANU, B. 76. *Trebuie ... să descalece la casele lor ... când zăvoarele nu sunt încă puse.* SADOVEANU, O. XVI, 109, cf. SCRIBAN, D., DL. *Se zărea ... uşa unei gherete cu zăvoarele trase.* PREDA, R. 357, cf. DM. *Desfăcu zăvoarele şi deschise larg fereastra.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 19/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Au intrat în tindă, ... au încuiat uşa cu zăvorul.* SBIERA, P. 313. *Şi-om sparge zăvoarele Şi vor intra oştile.* MARIAN, NU. 470, com. LIUBA. *Întăreşte strejile Şi bate zăvoarele.* PĂSCULESCU, L. P. 225, cf. CHEST. II, 304/155, 311, ALR II/I h 251, 252, ib. MN 121, 3 812/192, 219, 386, 414, 537, 723. ✧ Fig. *Iubirea mea-i scumpă comoară ..., Mi-o ţine inima-n zăvoară.* GOGA, POEZII, 242. *Toate-au încetat, murind sub zăvor.* BLAGA, POEZII, 90. *Noaptea a lăsat zăvoarele la porţi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1979, nr. 71, 30/4.

2. (Bucov., Mold., Transilv., la pl.) Poartă la strunga oilor, alcătuită din doi stâlpi găuriţi numiţi amnare, în care se vâră mai mulţi pari, care, prin manevrarea lor, permit închiderea sau deschiderea strungii. *Poarta strungii se numeşte zăvoare (numai la plural) ..., e făcută din două lemne bătute în pământ şi găurite (dăltuite) la o distanţă potrivită, numite amnare. Prin găurile amnarilor se bagă pari.* PRECUP, P. 13. *Aceste zăvoare se deschid şi se dă drumul la oi.* CHEST. V 51/45, cf. 51/68, 71, 114, 120. ✦ (Regional) Lemn folosit de ciobani la stână, pentru a susţine ceaunul la fiert. Com. din SARAIU – HÂRŞOVA. ✦ (Regional) Lemn folosit de ciobani pentru a pune rufele la uscat. Com. din CĂRPINET – VAŞCĂU. ✦ (Învechit şi regional; la pl.) Garduri rudimentare la ţară. *Această moşie purcede în gios ... până în zăvoarele lui Ghiorg* (a. 1785). ŞTEFANELLI, D. C. 155. *Hotar dintru întâi să începi de la zăvoarele vechi* (a. 1825). id. ib. 385. ✦ (Prin Transilv.) „Trecătoare prin gard sau peste gard". CHEST. II 413/307, 308, 309, 311. ✦ (Prin Mold. şi prin Transilv.) Fiecare dintre lemnele care se aşază transversal între două garduri, formând o poartă rudimentară. Cf. VICIU, GL., com. din CRĂCĂOANI – PIATRA-NEAMŢ.

3. Dispozitiv care serveşte la blocarea unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, putându-l fixa într-o anumită poziţie; clichet, opritor **(III),** piedică **(4),** pinten **(II 3 c).** *Piesa care efectuează blocarea poate fi o lamă, o tijă, o pârghie etc. numite zăvor, clichet, opritor, piedică, pinten, pârghie etc. de blocaj.* LTR[2], cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Popular) Parte a războiului de ţesut alcătuită dintr-un lemn în care intră lopăţica, cu ajutorul căreia se fixează sulul pe care se află urzeala; (popular) amnar, amnăruş, cârcei, întindeică, întinzător, întorcător. Cf. DAMÉ, T. 136, ŞĂINEANU[2]. *Dacă pânza s-a ţesut ... trebuieşte învălită pe sulul de dinainte ... Această învălire se face cu ajutorul amnarului. Amnarul, numit şi amânar, amnăruş, întinzător, şi întorcător în Dolj, apoi încă cârceiu, cârcea, măiuc, tindeiche, întorcătoare, jug, jugşor, întindeaică sau zăvor, are forma unei lopăţele al cărei capăt intră în gaura sulului.* PAMFILE, I. C. 274, cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Pentru ca înălţimea rostului să fie mai mare ..., zăvorul să intre în ciocul mijlociu al platinelor.* IONESCU-MUSCEL, Ţ. 348, cf. H II 50, 51, 147, 244, IX 466, X 82, 395, 506, 508, 512, XIV 133, 309, VICIU, GL., LEXIC REG. II, 55. ✦ (Regional, în forma *zevor*) Unealtă de tors nedefinită mai îndeaproape (Dolhasca – Fălticeni) Cf. H XII 497. ✦ (Regional) Răzlog[1] **(1).** Cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX. ✦ (Prin Olt. şi prin Munt.) Fiecare dintre penele de lemn care se bat la capătul grindeiului la plug, pentru a face să se ţină fierul în linie dreaptă şi pentru a stabili adâncimea brazdei. *Zăvoare mai sunt: 3 la fierul lung, unul dinainte şi două de lături.* PAMFILE, A. R. 34, cf. H II 88, VII 358, 390, XIV 152. ✦ (Regional) Lemn în formă de triunghi, care se aşază între acoperiş şi căpriorii casei, pentru a înălţa streaşina. Com. din CĂCUCIU – REGHIN. ✦ (Regional) Parte a morii nedefinită mai îndeaproape (Garvăn – Măcin). H XIV 351.

4. (Popular; la pl.) Cătuşe; fiare. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Acum e legat mare Şi de mâini şi de picioare, Cu lanţuri şi cu zăvoare.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 287, cf. FOLC. OLT. – MUNT. II, 390.

5. Spec. Cârlig din oţel călit, aşezat la ţeava puştii. Cf. STOICA, VÂN. 29.

– Pl.: *zăvoare.* – Şi: (învechit şi regional) **zavór** (LM), (învechit) **zovór** (I. GOLESCU, C., POLIZU, SCRIBAN, D.), (regional) **zevór** (H XII 497) s. n.

– Din v. sl. **заворъ.**

ZĂVORÁŞ s. n. Diminutiv al lui zăvor.

1. Cf. zăvor **(1).** Cf. DL, DM, DEX, CHEST. II 304/187, ALR II/I h 251/399, 605.

2. (Regional) Cf. zăvor **(2)** (Galşa – Lipova). CHEST. V 51/34.

– Pl.: *zăvoraşe.*

– **Zăvor** + suf. *-aş.*

ZĂVORÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Complementul indică uşi, porţi sau rar, ferestre) A încuia cu zăvorul **(1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *O rupea de fugă înapoi, intra în chilie, zăvora uşa pe dinlăuntru.* HOGAŞ, DR. II, 61, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Baba Slamna zăvorî uşa după sergent.* GALACTION, O. A. I, 283. *Zăvorau, de groaza ei, porţile castelelor lor crenelate.* COCEA, S. II, 372. *Fraţii monahi... se aflau zăvorâţi înlăuntru.* SADOVEANU, O. XII, 34, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Uşile fură zăvorâte cu grije.* BARBU, PRINC. 45. *Am tresărit şi-am zăvorât imediat portiţa.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 512. *Am vrut să văd casa în care-am crescut, Poarta a rămas zăvorâtă.* CONTEMP. 1970, nr. 1 248, 1/4, cf. M. D. ENC., DEX. *Zăvoreşte-ţi Porţile Şi-ndoieşte-ţi Strejile.* TEODORESCU, P. P. 535. *Toţi închidea porţile Şi zăvoria uşile.* PĂSCULESCU, L. P. 216. *Zăvorăşte-ţ porţâli Cu h'iarâli plugului.* DIACONU, VR. 201. *De ţi-e frică c-oi scăpa,*

Zăvoreşte-ţi Curţile Şi închide-ţi Porţile. ANT. LIT. POP. I, 284. *Porţile le zăvora Tot cu ferul plugului.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 131. ✧ Fig. *Dureri aţi zăvorât sub glie.* GOGA, POEZII, 112. *Mai ştia între dânşii încă o pricină care le zăvorea sufletul.* C. PETRESCU, Î. I, 21. *Iubirea ... Am zăvorât-o în mine.* LABIŞ, P. 204. *Strânse mâinile, zăvorând astfel presupusele taine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 97, 16/1. ✧ Tranz. şi refl. (Despre oameni) *El ştia că le ţine* [pe fete] *... încuiate şi zăvorâte cu nouă uşi de fier.* ISPIRESCU, L. 232. *S-au zăvorât pe dinăuntru.* STANCU, D. 134. *S-a zăvorât în odaia lui.* PAS, Z. I, 31. (Fig.) *Stătea acolo ... tăcut, pasiv, indiferent ... zăvorât în el.* TEODOREANU, M. U. 324.

2. Tranz. A bloca intenţionat, cu ajutorul unui zăvor **(3)**, deplasarea unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, fixându-l într-o anumită poziţie. Cf. M. D. ENC., DEX.

3. A întemniţa. *Putea ... să-i lipsească pe muncitori de hrană. Să-i zăvorască iarăşi ... în carcerile negre.* PAS, Z. IV, 128, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Popular) A lega cu zăvor **(4)**. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *În temniţă mi-e legat, Cu mâini în butuc băgat, La picioare zăvorât Şi cu lanţul pus de gât.* TEODORESCU, P. P. 527.

4. (Popular) A fixa sulul războiului de ţesut cu ajutorul zăvorului **(3)**. *Ciocul care, în funcţionarea normală, stă zăvorât, se eliberează.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 155.

– Prez. ind.: *zăvorăsc.* – Şi: **zăvori** vb. IV.

– V. **zăvor.**

ZĂVORÂRE s. f. Acţiunea de a (se) zăvorî şi rezultatul ei.

1. Încuiere cu zăvorul **(1)**. Cf. zăvorî (1). Cf. POLIZU, LM, DDRF, DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Invocarea artistică a acestor zăvorâri interioare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 132, 10/3.

2. (Popular) Fixarea sulului de la războiul de ţesut cu ajutorul zăvorului **(3)**. Cf. zăvorî **(4)**. *Coroana de zăvorâre întrece agăţătorul şi astfel începe să se desfăşoare nestingherit.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 458.

– Pl.: *zăvorâri.* – Şi: (învechit) **zovorire** s. f. POLIZU.

– V. **zăvorî.**

ZĂVORÂT, -Ă adj. (Despre uşi, porţi, spaţii) Care este închis cu zăvorul **(1)**; (despre persoane) care se află într-un spaţiu închis cu zăvorul. Cf. zăvorî. *Vine mirele... şi află poarta închisă şi zăvorâtă.* MARIAN, NU. 494, cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D. *În zăvorâta sa locuinţă ..., el ţinea, ascunsă ..., o femeie.* M. I. CARAGIALE, C. 65. *Fiecare era în camera lui zăvorâtă, singur şi duşmănos.* C. PETRESCU, C. V. 100. *Se temea de hoţi şi stătea zăvorâtă.* SADOVEANU, O. XVII, 305. *Stinşi sunt luceferii, crâşmele Zăvorâte sunt pe vecie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 4/1. ✧ Fig. *La această sărbătoare se mai văd, în acest timp de orientalism bănuitor, zăvorât, soţia şi fetele.* IORGA, C. I. I, 161. *Dorm zăvorâte-ndemnurile firii.* GOGA, POEZII, 97. *Viitorul lui i se părea zăvorât ca o poartă de fier.* REBREANU, P. S. 154.

– Pl.: *zăvorâţi, -te.*

– V. **zăvorî.**

ZĂVORÍ vb. IV v. **zăvorî.**

ZĂVORNÍ vb. IV v. **zăvârni.**

ZĂVRELÚŢĂ s. f. v. **zăbreluţă.**

ZĂVRÍ vb. IV. Intranz. (Învechit şi regional) A vorbi mult şi fără rost. Cf. ANON. CAR., ZANNE, P. IV, 691.

– Prez. ind.: *zăvresc.*

– Cf. zărvăi, zărvui.

ZĂVT s. n. (Regional) Smoală **(1)** (Ciupercenii Vechi – Calafat). GL. OLT.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZĂVÚN s. n. v. **zăbun[1].**

ZÂBÁVĂ s. f. v. **zăbavă.**

ZÂBÁVNIC, -Ă adj. v. **zăbavnic.**

ZÂBEÁUĂ s. f. v. **zăbală.**

ZÂBLẮU s. n. v. **zăblău[1].**

ZÂBOÁVĂ s. f. v. **zăbavă.**

ZÂBOVEÁLĂ s. f. v. **zăboveală.**

ZÂBOVÍ vb. IV v. **zăbovi.**

ZÂBRÚICĂ s. f. v. **zăbruică.**

ZÂBZÁC s. n. v. **zigzag.**

ZÂCĂTOÁRE s. f. v. **zăcătoare.**

ZÁD s. n. v. **zid.**

ZÂDĂRÍ vb. IV v. **zădărî.**

ZÂGHERÍ vb. IV. Refl. (Regional). A se ascunde bine (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 65. ✦ A intra într-un cotlon (şi a nu mai putea ieşi) (Sibiel – Sibiu). LEXIC REG. II, 65. *S-or zâgherit toţi puii de frica uliului.* ib.

– Prez. ind.: *zâgheresc.*

– Din germ. **sichern.**

ZÂGHIRÍ vb. IV. Refl. (Prin Mold.) A se zăpăci **(2)**. *Vezi că se zghireşte, că nu ştie cum să iasă din încurcătură.* ap. SCRIBAN, D. *Ce te-ai zâghirit aşa, de parcă n-ai mai văzut oameni?* CV 1954, nr. 9–10, cf. LEXIC REG. 64.

– Prez. ind.: *zâghiresc.* – Şi: **zighirí** vb. IV. SCRIBAN, D.

– Etimologia nesigură. Cf. zărghi, zgâi.

ZÂHĂRÉL s. n. v. **zăhărel.**

ZÂLEZITÚRĂ s. f. v. **zălezitură.**

ZÂMBÁ vb. I v. **jimba.**

ZÂMBÁC s. m. **zambac.**

ZÂMBÁT, -Ă adj. v. **jimbat.**

ZÂMBĂRÉȚ, -EÂȚĂ adj. (Despre oameni; p. restr. despre fața, fizionomia acestora). Care zâmbește **(1)** (prea) des, (prea) mult; p. ext. vesel; prietenos **(1)**; surâzător, zâmbitor, surâzând. Cf. IORDAN, L. R. A. 167. *Fața vărului ... deveni zâmbăreață.* STANCU, R. A. II, 122, cf. DL. *Rămâneau senini și zâmbăreți.* PREDA, R. 256, cf. DM. *Un fructar zâmbăreț ... Arătându-și dinții de aur.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 22/2, cf. DEX.
– Pl.: *zâmbăreți, -e.*
– **Zâmbi** + suf. *-ăreț.*

ZÂMBĂTÚRĂ s. f. (Regional) Persoană care are dinții crescuți neregulat, ieșiți în afară (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Iote-te la ea, cum se mai fandosește, zâmbătura iadului!* id. ib.
– Pl.: *zâmbături.*
– **Zâmba** (variantă a lui *jimba)* + suf. *-ătură.*

ZÂMBÂC s. n. (Regional) Capriciu, toană. *Capriciu poate fi înlocuit cu toane, dar corespondentele bâzdâc, hachiță, pânțag sau zâmbâc nu se potrivesc în gura unui om bine crescut.* PUȘCARIU, L. R. I, 393. ✧ Expr. **A-i veni** (cuiva) **zâmbâcul** = a se supăra. *I-a venit zâmbâcul? Face pe supărata!* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zâmbâcuri.*
– Cf. bâzdâc.

ZÂMBEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Zâmbet. *Numa să-mi samene mie La vorbă și la mersură Și la zâmbeală din gură!* VÎRCOL, V. 102.
– Pl.: *zâmbeli.*
– **Zâmbi** + suf. *-eală.*

ZÂMBET s. n. (Adesea urmat de determinări care exprimă natura, felul etc.) Faptul de a zâmbi **(1)**; mișcare ușoară, de alungire a buzelor, însoțită de o expresie specifică a feței, pentru a exprima, de obicei, bucurie, satisfacție etc.; expresie a feței care zâmbește **(1)**; surâs, zâmbire, (învechit) surâdere, zâmbitură, (regional) zâmbeală, (învechit, rar) zâmbire a râde, v. zâmbire. Cf. MAIOR, D. 114/27. *Rutven tace, dar zâmbetul buzelor sale esprima ironia.* HELIADE, L. B. I, 189/16. *Îi sărută mâna c-un zâmbet batjocoritor.* CR (1833), 115[1]/17. *Virtute necinstitu*[l] *și raiul vinovatu*[l]. *Femei! să dobândească c-un zâmbet ați făcut!* C. A. ROSETTI, C. 147/9. *Îl va încuraja totdeauna prin zâmbetul ei.* FM (1843), 359[2]/36. *Un zâmbet plin de încredere în sine.* NEGRUZZI, S. I, 7. *Un zâmbet dulce apărea pe buzele sale pălite.* FILIMON, O. I, 105. *Zburat-am din brațele sale C-un zâmbet virginal.* ALECSANDRI, POEZII, 116, cf. LM. *Iar pe buze-i trece un zâmbet înnecat, fermecător.* EMINESCU, O. I, 67. *Zâmbea cu același zâmbet neuitat.* CARAGIALE, O. I, 46. *Fața i se lumină într-un zâmbet ce părea că anunță o glumă.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 31. *Și zâmbetul și gestul, totul e calculat și e stângaci.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 21. *E fericit. Se vede după zâmbetul care licărește în ochii lui mici.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 63. *Un zâmbet amar îmi trecu pe buze.* HOGAȘ, M. N. 19. *Zâmbetul ei din unele momente, amestec încântător de duioșie și ironie, nu-mi lasă nici o îndoială.* IBRĂILEANU, A. 56, cf. RESMERIȚĂ, D. *În zâmbetul cu care își luă rămas bun ..., fu, parcă, durerea unei despărțiri.* M. I. CARAGIALE, C. 21. *Vorbea cu un zâmbet ciudat care pe Titu îl supăra.* REBREANU, R. II, 23. *Cine le pricepuse zâmbetul fugar?* TOPÎRCEANU, P. O. 53. *Doamna răspunse cu un zâmbet absent.* C. PETRESCU, O. P. II, 121. *Un zâmbet plin de înțelesuri ..., un vis de-o clipă și toate dispar.* BRĂESCU, O. A. 9. *Buzele ei subțiri nu mai erau trase spre colțuri de-un zâmbet acru.* COCEA, S. II, 111. *Buzele i se strângeau într-un zâmbet amar.* VLASIU, A. P. 146. *Aș dori să văd un zâmbet, să aud o vorbă afabilă.* SADOVEANU, O. XVII, 249, cf. SCRIBAN, D. *Ca prin vis, îi văd zâmbetul, îi aud glasul.* STANCU, D. 494. *Poartă, acum, pe față, o melancolie senină, care nu împiedică zâmbetul.* H. LOVINESCU, T. 405. *În colțul buzelor avea un zâmbet fin, ironic.* VORNIC, P. 145, cf. DL, DM. *Nu ne putem înfrâna zâmbetul asistând la zbaterile lor caraghioase.* SCLF 1959, nr. 3–4, 490. *Și-n zâmbetul ei era ceva bun și trist.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 44. *Asculta cu un zâmbet sfios și bun.* V. ROM. ianuarie 1966, 59. *Nu i-a răspuns la zâmbetul ăsta despre care nu puteai ști precis dacă exprimă compătimire sau ... ironie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Pașnica armă a zâmbetului ... este una dintre cele mai redutabile.* CONTEMP. 1975, nr. 1 507, 4/9. *Domnul asculta Și zâmbet zâmbea.* TEODORESCU, P. P. 25. ✧ Fig. *Juca un zâmbet de lumină pe fruntea lui brăzdată-n crețe.* GOGA, POEZII, 89. *Sub forma unui zâmbet suveran ...,* [risipitorul] *apare în opera lui Molière, ca și în întreaga literatură universală, semănând dezastre.* LOVINESCU, C. VII, 40. *Ați adus totul cu voi în valiză: manii, regrete, zâmbete, amoruri.* SEBASTIAN, J. 41. *Primăria... vă întâmpină cu zâmbete ademenitoare.* SADOVEANU, O. XIX, 499. *Arta lui Creangă păstra acel zâmbet hâtru al poporului.* id. ib. XX, 501. *Zile cu obraz de moarte Și cu zâmbetul fugar.* PILLAT, P. 225. *Ritma noul rest. Și se-acoperea de zâmbet Fața câmpului goală.* BRAD, O. 120.
– Pl.: *zâmbete* și (învechit) *zâmbituri* (MAIOR, D. 114/27). – Și: (învechit) **zâmbit** (HELIADE, O. I, 150), **zîmbet,** (regional) **zâmzât** (DDRF, ȘEZ. II, 44) s. n.
– **Zâmbi** + suf. *-et.*

ZÂMBÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Despre oameni) A schița o mișcare ușoară, de alungire a buzelor, însoțită de o expresie specifică a feței, pentru a exprima, de obicei, bucurie, satisfacție etc.; a surâde **(1)**. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Începu a-i drege, zâmbind, neorânduiala părului și a hainelor.* CR (1833), 119[2]/24. *Am văzut-o l-ale lumii prejudiții cum zâmbea.* C. A. ROSETTI, C. 237/6. *Cu ochi strălucitori de amor zâmbea către dânsul oftând.* FM (1844), 110[1]/20. *Femeile zâmbesc dulce la pruncii lor.* RUSSO, S. 129. *Ca mâine, cine știe? Nu vă voi vedea zimbind!* SION, POEZII, 131/25. *O! farmec al prunciei ... Când ne zâmbesc copiii, fug norii de pe cer.* ALECSANDRI, T. II, 346. *O căsuță drăgălașă, cu ferestrele lucind, Unde dulcea ospeție îl întâmpină zâmbind.* id. P. III, 14. *Ce e oare traiul dacă e robit? Sărbătoare-n care nimeni n-a zâmbit?* BOLINTINEANU, O. 58. *Zâmbiră între dânșii bătrânii tăi prieteni.* EMINESCU, O. I, 91. *Cu dragoste amestecată cu*

puțină mândrie, zâmbește. CARAGIALE, O. I, 24. *Și în farmecul acela Mi-ai zâmbit cu bunătate.* PĂUN-PINCIO, P. 81. *De deznădejdi de mai nainte, Acuma să zâmbiți vă vine.* CERNA, P. 15. *Lângă pat, zâmbind, stă mama, Adormindu-și copilașii.* GOGA, POEZII, 56. *E îmbrăcat curat și cuviincios, dar nu-l poți privi fără să-ți vie să zâmbești.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 258. *Se sili să zâmbească.* AGÂRBICEANU, S. 492. *George zâmbea și se uita cu coada ochiului la Ana.* REBREANU, I. 115. *Zâmbindu-i galeș ..., el ridica paharul.* M. I. CARAGIALE, C. 18. *De câte ori îl întrebai ce însemnează atâta dragoste după o floare, da din umeri și răspundea zâmbind.* BASSARABESCU, V. 53. *Atanasie ... a zâmbit funebru.* GALACTION, O. A. I, 205. *Aplecându-și trupul plin de grații, Zâmbind, i-a smuls un fir de păr, Dalila.* TOPÎRCEANU, P. O. 94. *Mă gândeam că am să te văd zâmbind.* C. PETRESCU, O. P. I, 69. *Maică-sa îi zâmbea printre genele umede.* COCEA, S. II, 97. *Cu fața în aburii tutunului, zâmbea privind ferestrele.* TEODOREANU, M. U. 85. *Bolnava zâmbea..., îi înfloriseră obrajii.* SADOVEANU, O. XV, 39. *Sunt sora și sunt mama Ce va veni zâmbind să-ți șteargă plânsul.* PILLAT, P. 36. *De ce zâmbiți și vă uitați așa?* ARGHEZI, S. V, 127. *Stă rezervat, potolit..., zâmbind.* CĂLINESCU, C. O. 105. *Azi toate astea-mi trec pe dinainte și zâmbesc.* BLAGA, POEZII, 28. *Zâmbea din când în când.* STANCU, R. A. I, 59. *Zâmbea vag.* H. LOVINESCU, T. 98. *Înțelepciune este ... după lacrimi să zâmbești.* ISANOS, V. 429. *Se sili să zâmbească încurajator.* T. POPOVICI, S. 187. *Ea-ncearcă în poză să zâmbească parcă.* BRAD, O. 79. *Putem zâmbi în fața acestei naivități.* H. DAICOVICIU, D. 166. *Ea mai dormea, zâmbind mirat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 15/1. *Mândra cu drag îi zâmbește.* DOINE, 8. *Atunci mândra, de vedea, Să-i zâmbească începea.* BALADE, III, 276. *Când lelea tot zâmbește, umblă după căpătuit,* se spune despre o femeie ușuratică. Cf. ZANNE, P. II, 848. ✧ (Cu pronumele în dativ) *Pașii li se fac mai înceți ..., merg mai departe, zâmbindu-și numai.* V. ROM. martie, 1954, 97. *Tinerele femei își zâmbesc una alteia.* CAMIL PETRESCU, O. I, 449, cf. ALR II/I MN 52, 2305 bis. ✧ (Cu complement intern) *Domnul asculta și zâmbet zâmbea.* TEODORESCU, P. P. 25. *Mitu zâmbet că-mi zâmbea.* id. ib. 27. ✧ Fig. *Pârjolul aprins se-ntindea în toate părțile și înjungherea zâmbea la orice jertfă nouă.* HELIADE, L. B. I, 142/18. *Tot era pentru mine frumos ... natura întreagă îmi zâmbea.* MARCOVICI, C. 15/15. *Tânăra ta vârstă zâmbește înflorită.* ALEXANDRESCU, O. I, 154. *Ea-și potrivește floarea-n păr Și-i înflorea zâmbind obrajii Cei albi ca florile de măr.* COȘBUC, B. 202. *El trăia, ... ca un om căruia îi zâmbește mulțămirea în față.* SĂM. V, 270. *Atâtea farmece uitate zâmbeau din graiul lor cuminte.* GOGA, POEZII, 90. *În orice colț zâmbească veselia!* CERNA, P. 52. *Fericirea fără seamăn care zâmbea pe toată fața copilului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 24. *La fereastra ta-mi zâmbiră Toate florile din glastră.* TOPÎRCEANU, B. 57. *Zâmbește toamna uneori ca un strigoi al primăverii.* VOICULESCU, POEZII, II, 31. *Vijelioase ploi ... saltă zâmbind.* ISANOS V. 53. *Nu mi-au zâmbit poeme și păsări.* VULPESCU, P. 19. *O glastră în care zâmbesc trist ... câteva flori, parcă ar fi margarete.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 2/2. ✧ Expr. **A zâmbi pe sub mustață** v. mustață **(I).** (Învechit și popular) **A (se) zâmbi a râde** (sau **de râs**) = a începe să surâdă **(1);** a surâde **(1)** reținut. *Au început a i se închina și a-l îmbrăca cu haine domnești ... el s-au zâmbit a râde și au dzis că „de mult așteptam eu una ca asta".* NECULCE, L. 13. *A zâmbit a râde și a intrat în altă vorbă.* VĂCĂRESCUL, IST. 249. *Îndată au zâmbit a râde către prunc.* ȘINCAI, HR. I, 363/1. *Și Esop, jimbind a râde, zice: nu vorbi așa lezne de el, o, împărate!* (a. 1818). GCR II, 209/18. *Pasvandu, dacă a luat pitacul, cetindu-l, a zâmbit a râde puțintel.* DIONISIE, C. 189. *Mamalul zâmbi de râs la această întrebare.* GORJAN, H. I, 90/10. *Dacă Pavel plângea apoi îi arăta pe Vîrghinia și zâmbindu-să de râs să liniștea.* BUZNEA, P. V. 18/2. *Când am dat eu să ies pe poartă, a zâmbit a râde ... c-un fel de înțeles.* MIRONESCU, S. 219. *După aceea ..., a zâmbit a râde, bătându-mă pe spate.* SADOVEANU, O. XIII, 313, cf. SCRIBAN, D. *Ștefan, auzind aceste cuvinte ..., zâmbi mai întâi a râde.* MARIAN, T. 108. *Ion s-o zânghit di râs.* GRAIUL, I, 341, com. din ZAGRA – NĂSĂUD. *O jâmbit o țâr a râde.* ALR II/I MN 52, 2 305 bis/47. ✧ Refl. *La acestea cu toții întâi să zâmbiră, apoi râsă.* CANTEMIR, I. I. I, 50. [Ea] *căută lui Numa zimbindu-să.* BELDIMAN, N. P. I, 55. *Amorul întâmpinându-l cu cruzime, se zimbi.* POGOR, HENR. 171/17. *De vă zâmbiți, Viață dăruiți Celor ce-i iubiți.* CONACHI, P. 74. ✦ (Despre ochi, privire) A exprima voioșie, veselie. *Neascultând decât șoptirea singuraticei păduri ..., zâmbea a ta privire.* BACOVIA, O. 107. *Doi ochi negri șireți ... îi zâmbeau printre sticlele unor ochelari.* VINEA, L. I, 23. *Privirile lui Barbu zâmbiră de după ochelari.* id. II, 71.

2. Fig. A fi (cuiva) favorabil. *Pacea, izgonită de multă vreme din Grecia, începea a zâmbi acestor locuri nenorocite.* HELIADE, L. B. I, 224/22. *O întâmplare se înfățișă și aceasta făcu să-i zâmbească norocirea.* F. AARON, I. I, 67/3. *O viitorime de nădejdi îmbelșugate îi zâmbește lui.* CR (1835), 27[1]/15. *De-a zâmbit vreodată norocul pentru mine, A fost al amăgirei pahar plin de venin.* FM (1843), 79[2]/21. *Acești oameni căror soarta vecinic pare a le zâmbi.* ib. (1844), 15[2]/13. *Ticăloasa stare a aproapelui său nevoiaș, căreia soarta nu-i zâmbește.* C. VÎRNAV, V. H. 76/1. *Norocul ne zâmbește, ne odihnim în sânul lui.* MARCOVICI, c. 26/14. *Abia îmi zâmbește un minut de fericire ... și se stinge ca un vis.* BOLINTINEANU, O. 404. *În aceeași zi, pentru întâiași dată, i-a zâmbit și lui norocul.* COCEA, S. II, 12, cf. DL, DM, DEX. ✦ A fi pe plac; a conveni (cuiva). *Propunerea aceasta zâmbi bătrânului.* NEGRUZZI, S. I, 245. *Cele șaptezeci de volume ..., dacă le-ați fi cetit, atunci ați fi zâmbit propunerii.* SADOVEANU, O. XX, 125, cf. DL, DM, DEX.

3. (Despre aștri sau surse de lumină) A lumina; a se ivi. *Peste puține ceasuri, îți vor zâmbi ziorile.* MARCOVICI, D. 14/24. *Încă nici nu-i zâmbea zioa care luminarea pentru dânsul aducea.* POGOR, HENR, 14/12. *Începuse să zâmbească ale zilii frumoși zori.* id. ib. 140/6. *Ca și-atunci ... Și-n cer zâmbește aceeași lună.* MACEDONSKI, O. I, 181. *Acum, târziu, te-ntreb, iubito, Când*

nu mai ne zâmbeşte luna. PETICĂ, O. 93. *Zâmbea un soare bătrânesc de toamnă.* REBREANU, I. 120. *Nava vieţii Mi s-a frânt ... Nu-mi zâmbeşte de departe Nici un far.* ISAC, O. 41. ✧ Tranz. *Lumină lină aurora zâmbeşte.* FM (1843), 17[1]/6. ✧ Refl. *Dimineaţa să zăreşte zâmbindu-să din boboc.* POGOR, HENR. 49/1.

– Prez. ind.: *zâmbesc.* – Şi: (învechit) **zimbí,** (regional) **gimbí** (ALR II/I MN 52, 2 305/646), **zâmţí** (ib. 2 305/235), **zâmzí**(ib.), **jimbí, jâmbí** (ib. 2 305/455) vb. IV.

– Din v. sl. ***zǫbiti sę.*** Cf. bg. зъбяся „a se rânji".

ZÂMBÍL[1] s. m. v. **zambílă.**

ZÂMBÍL[2] s. n. v. **zimbil.**

ZÂMBÍND, -Ă adj. (Astăzi rar) Zâmbitor. *Mămiţa stă zâmbindă, ... căutând să ghicească ce vrea îngeraşul.* SĂM. II, 196, cf. SFC IV, 161. ✧ Fig. *Un ceas e de când anul trecu ... Mi-aduc aminte cu Ce nădejdi zâmbinde, ce dulce a-nceput.* ALEXANDRESCU, O. I, 109.

– Pl.: *zâmbinzi, -de.*

– V. **zâmbi.**

ZÂMBÍRE s. f. (Adesea urmat de determinări care exprimă natura, felul etc.) Faptul de a zâmbi **(1);** mişcare uşoară, de alungire a buzelor, însoţită de o expresie specifică a feţei, pentru a exprima, de obicei, bucurie, satisfacţie etc.; surâs, zâmbet, (învechit) surâdere, zâmbitură, (regional) zâmbeală. *Trista ta buză vreo zâmbire Sau bucurie n-a cunoscut.* HELIADE, O. I, 151. *Craiul au liniştit-o zicând cu zâmbire cum că nu este vătămat.* AR (1832), 211[2]/22. *Ochii tăi e seninul, Buza ta e zâmbirea Faţa ta e blândeţea.* CR (1833), 230[2]/2. *Zâmbirea unui împărat este o amăgire de care nu poate scăpa.* MARCOVICI, C. 41/23. *Zâmbirile ei sunt mai cu gust decât o grădină cu trandafiri.* BUZNEA, F. 21/2b. *Să sui în căruţă dând mâna lui ... c-o zâmbire de protecţie.* TÎMPEANUL, G. 58/10. *Prea deasa zâmbire uneori detrage frumuseţei femeilor.* FM (1844), 79[2]/15. *Binele ades vine pe urmele mâhnirii Şi o zâmbire dulce dup-un amar suspin.* ALEXANDRESCU, P. 77. *Tu le zâmbeşti Cu zâmbiri cereşti.* ALECSANDRI, POEZII, 127. *Să mângâi junia mea bogată Cu-a ta zâmbire dulce şi curată.* EMINESCU, O. IV, 78, cf. DDRF. *Înfiorându-şi faţa de o zâmbire înduioşătoare, îmbrăţişă cuprinsul c-o privire tristă.* ADAM, R. 8, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zâmbirea caldă de pe buze.* PILLAT, P. 225. *Cutează rar şi sfiicios. Îmbujorat de-a ei zâmbire.* V. ROM. ianuarie 1954, 31, cf. DL, DM, DEX. *Bâcu, măre De vedea Cu zâmbire Răspundea.* BALADE, II, 82. *Zimbirea cât de mică, semn de dragoste că începe.* ZANNE, P. VIII, 219. ✧ (Învechit, rar) *Zimbire a râde* = zâmbet, cf. ST. LEX. 168/2. ✧ Fig. *Lângă dânsa ... Zembirea, buna voinţă, grijile se văd şăzând.* POGOR, HENR. 167/8. *Să-mbrac sunetele-i dalbe cu a undelor zâmbire.* EMINESCU, O. IV, 116. *Stă sfântul soare, cu zâmbire Pe prispă-afară.* COŞBUC, P. II, 232.

– Pl.: *zâmbiri.* – Şi: (învechit) **zimbíre** s. f.

– V. **zâmbí.**

ZÂMBIT[1] s. n. v. **zâmbet.**

ZÂMBÍT[2], -Ă adj. (Învechit) Zâmbitor. *Sosind fârşenia lui, priimi cu zimbită ... şi curat veselă faţă pe sfinţii îngeri ce veniră.* DOSOFTEI, ap. TDRG, cf. DDRF.

– Pl.: *zâmbiţi, -te.* – Şi: **zimbít, -ă** adj.

– V. **zâmbi.**

ZÂMBITÓR, -OÂRE adj. (Despre oameni) Care zâmbeşte **(1);** p. ext. prietenos; vesel; surâzător, (învechit) zâmbit[2]. *Soarta ne era prosperă, şeful trecea zâmbitor.* SION, POEZII, 205/27. *Înalt, frumos, elegant şi pururea zâmbitor.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 147, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Din a fiului mână primi zâmbitoare paharul.* MURNU, I. 21. *Ca un sol din altă lume, Zâmbitor păşea moşneagul.* GOGA, POEZII, 122. *Chiar sentinţa de moarte a primit-o zâmbitor.* REBREANU, P. S. 17. *Pe trotuarul plin de soare, Saltă-n mers grăbit părechi De studente zâmbitoare.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 214. *Mai împăcat cu sine, mai zâmbitor ... începuse să cânte.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 197. *Mălina despicase draperiile cu amândouă braţele întinse şi-l primea zâmbitoare.* COCEA, S. II, 48. *Era ... zâmbitor ca o mireasă.* VLASIU, A. P. 359. *Ascuţitul la minte şi amar zâmbitorul Topîrceanu a comprimat o nuvelă ... în acest vers.* TEODOREANU, M. U. 202. *Rolul principal era al acestei tinere zâmbitoare.* SADOVEANU, O. XV, 155. *Se aşează calm şi zâmbitor, predispus spre o mică şuetă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 18/1. ✧ Fig. *Cât de dimineaţă s-a deşteptat Zâmbitoarea auroră!* MARCOVICI, C. 32/23. *Primăvara se arată veselă şi zâmbitoare.* NEGRUZZI, S. I, 106. *Luna zâmbitoare ... Cu faţa sa bălaie în el se oglindea.* ALECSANDRI, O. 75. *Pe faţă i se prelinge şirul De lacrimi zâmbitoare.* COŞBUC, S. 143. *Prieteni ... pe cari-i chema cu bucurie ... în zâmbitoarea locuinţă de ţară.* SĂM. III, 482. *Într-un galantar cu geamuri ... se răsfăţau zâmbitoare şirurile de galbeni mari.* CHIRIŢESCU, GR. 197. *O lume ... zâmbitoare şi temerară, cum ne fusese copilăria.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 16. *Lângă mărturia acestor ziduri ..., stă acelaşi cer, care însă, altădată, era mai zâmbitor.* SADOVEANU, O. XV, 262. *S-a ridicat soarele pe cer, zâmbitor şi mirat.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 407. ✧ (Substantivat) *Tu, dulce zimbitoare, Te-i face că te mănii.* ALECSANDRI, POEZII, 38. ✦ (Despre manifestările, fizionomia, privirea oamenilor; p. ext. despre ochi) Care denotă sau exprimă veselie; p. ext. care îmbie, este favorabil, exprimă prietenie. *Aceia ce voiesc să-şi păstreze capul între umeri, să fi îndrăznit numai a se arăta cu vreo faţă zâmbitoare.* HELIADE, L. B. I, 36/19. *Trebuia ... să aibă un aer prietenesc şi zâmbitor.* CR (1833), 148[1]/26. *Mergeţi şi veţi cunoaşte pacea şi liniştea sufletului său pe în veci a lui zâmbitoare faţă.* BOLLIAC, M. 12/18. *Dansau cu feţe zâmbitoare Şi-şi făureau un ideal.* IOSIF, PATR. 56. *Privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 166. *Se văzu între două domnişoare ... cu feţele albe şi zâmbitoare.* AGÂRBICEANU, A. 41. *Se nimeri să pice, nechemată, şi mama lui ... cu faţa roşcovană şi zâmbitoare.* REBREANU, I. 172. *Cu resemnarea zâmbitoare a unui artist silit să biseze, desfăcu geamantanul.* TEODOREANU, M. I, 333. *Tanti Fira avu o tresărire zâmbitoare.* CĂLINESCU, O. I, 294. *S-a îmbătat de privirile ei zâmbitoare.* CAMIL

PETRESCU, O. II, 73. *Mă priveşte cu ochi zâmbitori.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 7/3.

– Pl.: *zâmbitori, -oare.* – Şi: (învechit) **zimbitór, -oáre** adj.

– **Zâmbi** + suf. *-tor.*

ZÂMBITÚRĂ s. f. (Învechit) Zâmbet. Cf. DL, DM, SFC III, 162, DEX.

– Pl.: *zâmbituri.*

– **Zâmbi** + suf. *-tură.*

ZÂMBLĂ s. f. (Bot.; prin Transilv.) Lobodă-de-drumuri *(Artiplex nitens).* Cf. BORZA, D. 27.

– Pl.: *zâmble.*

– Etimologia necunoscută.

ZÂMBLE s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZÂMBÓC s. n. **1.** (Olt. şi Munt.) Cui mobil al cataramei, care serveşte la fixarea curelei, cordonului etc. Cf. CADE, DL, DM. *De cătărămi că mi-şi da, Curelile le trăgea, Zâmboacile le scotea.* MAT. FOLK. 31. *Cu curele se strângea Şi-n zâmboc că le punea.* PĂSCULESCU, L. P. 251. *Cataramă cu zâmboc.* BOCEANU, GL., cf. CIAUŞANU, V. *Pantofii era nalţi până la genunghe şi să-ncheia cu zâmboc.* ALR II 3 352/791, cf. ALR SN IV H 1173. ✦ Cârlig cu copcă cu care se prinde o haină groasă, lungă; p. ext. cheotoare. Cf. COMAN, GL., UDRESCU, GL. ✦ Spec. Parte metalică cu care este prevăzută undiţa primitivă. *Toate aceste undiţe primitive nu au însă „ureche", ... „zâmboc", „prinsoare".* ANTIPA, P. 91. *În Deltă se zice „undiţă cu ureche" ..., în Oltenia, „cu zâmboc".* id. ib. 298. *Cârligele cu limită (cu zâmboc, ureche, cioc).* id. ib. 305.

2. (Regional) Laţ de curea aşezat în vârful opincii, care serveşte pentru a o strânge mai bine de picior, cu ajutorul nojiţei (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL.

3. (Regional) Limba clopotului (Strehaia). ALR II/I h 181/848.

4. (Regional) „Bulgăre" (Holod – Beiuş). LEXIC REG. 67.

5. (Prin Olt. şi prin Transilv.) Mamelon **(1).** Cf. COMAN, GL., ALR II/I h 60/833.

– Pl.: *zâmbocuri* şi *zâmboace.* – Şi: **zimbóc** s. n. ANTIPA, P. 294.

– Etimologia necunoscută. Cf. v. sl. **зубъ.**

ZÂMBRĂ s. f. v. **zimbră.**

ZÂMBRE s. f. pl. Boală a cailor (mai ales a celor tineri), mai rar, a vitelor, care se manifestă prin apariţia unor ulceraţii dureroase în cerul gurii şi prin inflamarea gingiilor; p. restr. ulceraţiile sau inflamaţiile prin care se manifestă această boală. Cf. LB. *Pentru zâmbre la cai ..., să se taie cu foarfecile două ţâţâni ce se fac supt limbă şi să se frece cu sare.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 55/13. *Zimbre sau zimbri, nişte bube care se formează în gura sau în gâtul cailor şi îi împiedică de a mânca.* ZANNE, P. I, 715, cf. POLIZU, CIHAC, II, 472, BARCIANU, ALEXI, W. *Zâmbre fac vitele, mai cu seamă caii.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 26. *Zâmbrele sunt nişte bubuliţe mici ce se fac în gură.* id. ib. *Se taie zâmbrele cu foarfecile sau cu cuţitul.* PĂCALĂ, M. R. 272. *Zâmbre, umflarea cerului gurii, de nu puteau mânca ..., se vindecau crestându-le.* DRAGOMIR, O. M. 30, cf. CADE, VOICULESCU, L. 37, ENC. AGR., DL, DM, DEX, H 3, 17, 19, IV 91, 422, 548, V 423, X 320, XI 236, XII 282, 422, XIV 380, XVI 154. *Caii fac zimbri.* ŞEZ. III, 202, cf. ALR I 1128, A III 3, 17, 19, V 14, VI 16. ✧ Expr. (Popular şi familiar) **A face zâmbre** = a râvni **(1);** a-i lăsa gura apă. *Sunt obligat a face zâmbre, departe de festinul amicilor mei.* ALECSANDRI, S. 49. *Ştiu eu cum îi treaba nevestelor celor tinere, când nu-s bărbaţii cu dânsele: fac zâmbre şi trag acasă.* CREANGĂ, O. 281. *Făcea zâmbre la tabachera cu potcoavă şi-i pusese gând rău.* BACALBAŞA, S. A. I, 95, cf. DDRF, BARCIANU. *Da ... răspunseră într-un glas ceilalţi ofiţeri, făcând zâmbre, căci domnu*[l] *maior o încheia acum pe cuconiţă în copcile de sub bărbie.* MIRONESCU, S. 5, cf. TDRG. *Barbu făcea zâmbre.* CHIRIŢESCU, GR. 178, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Au mâncat şi au băut fără altă grijă, pe când eu făceam zâmbre.* BRĂESCU, O. A. II, 130. *Fac zâmbre aşteptând să fie poftiţi la masă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 194. *Noi ne uităm şi facem zâmbre.* PAS, Z. I, 13, cf. DM, DEX. *El face zâmbre la toate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 8/1. *Văd că faci zâmbri, dar nu pot să-ţi dau şi ţie.* BOCEANU, GL., cf. CIAUŞANU, GL., TOMESCU, GL. *Zâmbrea cam face zâmbre după fata lui Ţurcan.* UDRESCU, GL. (Eliptic) *Urmărea ... spanciulea duduca Zinca şi zâmbrele cu care o poftea boierul.* MIRONESCU, S. 228. (Regional) **A-i tăia** (cuiva) **de zâmbre** = a nu satisface (cuiva) dorinţa, pofta; p. ext. a pune la punct pe cineva. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Învechit, rar) Inflamaţii sau ulceraţii ale membranei nazale a cailor. *Zâmbre – curgerea mucozităţii pe nas cu inflamaţie sau ulceraţie a membranei ce îmbracă nările.* BREZOIANU, A. 572/7. ✦ (Învechit, rar) Inflamaţii sau ulceraţii pe ugerul vitelor. *Aceaste la uger umflătură se cuprinde numai din unele mici sau mari umflate zâmbre sau bubuţe.* CALENDARIU (1814), 183/23.

– Şi: **zímbre** s. f. pl., (învechit şi popular) **zâmbri** (CIHAC, II, 422, A III 17, CIAUŞANU, GL, ALR I 1 128, s. m. pl.), **zímbri** s. m. pl., (regional) **zâmble** (ALR I 1 128/710, 720, 725, 730, 740, 744, 748, 750, 940, 954, 960), **zâmburi** (A II 12), **zăbréle** (ALR I 1128/180) s. f. pl.

– Cf. zâmba, variantă a lui *jimba.*

ZÂMBREA s. m. art. (Regional) Om pofticios (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Zâmbrea cam face zâmbre după fata lui Ţurcan.* id. ib.

– **Zâmbre** + suf. *-ea.*

ZÂMBRI[1] s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZÂMBRÍ[2] vb. IV. **1.** Tranz. (Regional; complementul este cavitatea bucală a calului) A curăţa de zâmbre; (regional) a zâmbrui (Cerneşti – Botoşani). ALR I 1 128/420.

2. Intranz. (Prin nordul Mold.) A râde dizgraţios, arătând gingiile, asemenea cailor bolnavi de zâmbre. Cf. CADE, SFC IV, 123, ŞEZ. V, 175.

3. Tranz. (Prin Mold. şi prin vestul Transilv.) A râvni **(1);** a-i lăsa gura apă. Cf. SCRIBAN, D., CONV. LIT. XX, 1 022, LEXIC REG. 67.

– Prez. ind.: *zâmbresc.* – Şi: **zimbrí** vb. IV. CONV. LIT. XX, 1022.
– V. **zâmbre.**

ZÂMBRÍT, -Ă adj. (Prin Transilv.; despre fiinţe) **1.** Pofticios **(1);** p. ext. lacom. Cf. REV. CRIT. IV, 147, FD I, 201, TEAHA, C. N. 283.

2. Uscăţiv. *Copilul ăsta-i aşa de zâmbrit.* VICIU, GL. *Câni zâmbrit.* ALR I 1 156/93.

3. (Regional; despre cai) Cu zâmbre (Mureşenii Bârgăului – Bistriţa). ALR I 1 128/218.
– Pl.: *zâmbriţi, -te.* – Şi: **zimbrít, -ă** adj. REV. CRIT. IV, 147.
– V. **zâmbri.**

ZÂMBROAÍCĂ s. f. (Rar) Femela zimbrului. *Şi-n lunca apei uneori îşi aduceau şi zâmbroaicele viţeii la păşunea de toamnă.* SADOVEANU, O. IX, 7.
– Pl.: *zâmbroaice.*
– **Zimbru**[1] + suf. *-oaică.*

ZÂMBROÁIE s. f. (Învechit, rar) Femela zimbrului. *Slobozâră o zâmbroaie sireapă asupră-le păgânii, de le-au sfărămat şi le-au stropşit.* DOSOFTEI, V. S. februarie 50[r]/16.
– Pl.: *zâmbroaie.*
– **Zâmbru** (variantă a lui *zimbru)* + suf. *-oaie.*

ZÂMBRU[1] s. m. Arbore alpin din familia pinaceelor, înalt până la 25 m, cu scoarţa de culoare cenuşie şi cu frunze în formă de ac, grupate câte cinci, cu seminţe comestibile; (regional) livan, pin[2], **(1 c),** zimbrel, zimbrişor *(Pinus cembra).* Cf. DR. V, 799, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 84, ENC. ALR IV, 620, DL, DM, BORZA, D. 131, DER. *În partea superioară a zonei coniferelor se întâlnesc zimbrul, larita.* BOTANICA, 182. *Răsar mândri bătrânii copaci uitaţi de vremuri: zâmbrii.* VÂN. PESC. mai 1964, 11, cf. DEX. ✦ P. restr. Lemnul acestui arbore rezistent, de calitate superioară, folosit în sculptură. Cf. DER, DEX, M. D. ENC.[2].
– Pl.: *zâmbri.* Şi: **zímbru** s. m.
– Etimologia necunoscută. Cf. zimbru.

ZÂMBRU[2] s. m. v. **zimbru.**

ZÂMBRUÍ vb. IV. Tranz. (Prin nordul Mold.; complementul este cavitatea bucală a calului) A curăţa de zâmbre; a zâmbri[2] **(1).** Cf. ŞEZ. V, 175, ALR I 1 128/554, 518, GLOSAR REG.
– Prez. ind.: *zâmbruiesc.*
– **Zâmbre** + suf. *-ui.*

ZÂMBÚC s. n. (Regional) „Capac" (Holod – Beiuş). LEXIC REG. 67.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZÂMBURI s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZÂMIDÁR, -Ă adj. v. **smidar.**

ZÂMNIC s. n. v. **zemnic.**

ZÂMOŞÍŢĂ s. f. v. **zămoşiţă.**

ZÂMŢÍ vb. IV **zâmbi.**

ZÂMZÂT s. n. v. **zâmbet.**

ZÂMZÍ vb. IV v. **zâmbi.**

ZÂN s. m. (Învechit) Zeu **(I).** *Acesta svânt mucenic Florentie ... fiind creştin ..., ocărâia şi defâima naintea tuturor zânii elinilor.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 62[r]/32. *Zinul Tent sau Tniscan, ci însămnează putere, avea, zic ii, un fiu numit Mana (om).* AR (1832), 220[2]/43. *Multe popoară îl cinstesc ca pe un zin.* J. CIHAC, I. N. 112/22. *Zioa se numi de eghipteni „ora" de la zinul Orus, numit de greci Febus.* SĂULESCU, HR. I, X/16. *Fără îndoială aşa se chema ... cel de frunte zân al popoarilor de la nord, închinătoare la idoli.* ASACHI, I. I, VI/11. *Belisarie ... au fost cu adevărat Bellisaris, adică zinul resboiului şi eroul epohei.* FM (1843), 234[1]/7. *Du-mă, stea plăcută ..., Unde, noaptea, se sărută Smeii cu murginele, Zânii şi cu zânele.* SĂM. III, 15, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zâni.* – Şi: **zin** s. m.
– Derivat regresiv de la **zână.**

ZÂNÁTEC, -Ă adj. v. **zănatec.**

ZÂNÁTIC, -Ă adj. v. **zănatec.**

ZÂNĂ s. f. **1.** (Învechit) Zeiţă; zeitate **(1).** *Idolul Afroditei, Venerii zânei spurcăciunelor şi ruşinii.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18[r]/1. *S-au mai dizgropat o nouă uliţă ..., pe la templul (capiştea) zânei Fortuna.* AR (1835), 16[1]/50, cf. 430. *Pe acei idoli oamenii îi numeau zei şi zeiţe ori zâne.* ISPIRESCU, P. U. 3. *Închină ... un altar zinei Venerei.* XENOPOL, I. R. I, 126, cf. BARCIANU, TDRG, CADE. *Să cinăm sub candelabre ... Slujiţi nu de triste sclave Ci de zânele eline.* CĂLINESCU, O. II, 221, cf. DL, DM, DEX.

2. Personaj feminin fantastic din basme, imaginat ca o femeie frumoasă şi, de obicei, foarte bună, cu puteri supranaturale şi cu darul nemuririi; (livresc) fee, (popular) măiastră, v. maiestru **(3 a),** crăiasă. Cf. LB. *Simţ o dulce murmurare ... Poate-a zâne-mi e ohtare Ce îmi zice: va veni.* HELIADE, O. I, 71. *Figura sa poate să fi dat în vechime idei zinelor numite sirene.* AR (1832), 192[2]/47. *Să teme ca noaptea fără sfârşit Să nu-i răpească o zină frumoasă desăvârşit.* POGOR, HENR. 180/19. *Zâna Se preface-n bolovan.* ASACHI, S. L. I, 171. *Aş vrea ... să-mpărţesc cu zâna acestui loc iubit Cinstirea astor ape.* C. A. ROSETTI, C. 57/13, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. 222. *Nu-s zâne, dar copile, a zânelor surori.* ALECSANDRI, POEZII, 52. *El începu să mulţumească zânei.* ISPIRESCU, L. 7. *Nu mai cercaţi a-mi vorbi de zânele voastre.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 58. *Şi dându-i zânele-adăpost Trăia cu ele soră.* COŞBUC, P. I, 67. *Mai bine mă făcea maică-mea muritoare ..., dar nu zână.* ADAM, R. 31, cf. CANDREA, F. 161. *Cadrul povestei este popular, tratând despre ... vrăji, zâne şi feţi-frumoşi.* SĂM. II, 175. *Se zvoneşte c-ai fi în legătură c-o zână din pădure şi ea te învaţă.* AGÂRBICEANU, S. P. 48, cf. RESMERIŢĂ,

D. *Zâna ... descânta şi chema din viitor toată această fericire.* GALACTION, O. A. II, 332. *Lacul zânelor din codri.* VOICULESCU, POEZII, I, 63. *Farmecul trecutului în care joacă un rol zânele.* SADOVEANU, O. XIX, 407. *Făcui din unul zmeu, din altul făcui zână.* CĂLINESCU, L. L. 211. *Şi-au mai venit, ţinându-se de mână, Cele mai frumoase iele şi zâni.* ISANOS, V. 214. *O pasăre măiastră ... se prefăcu într-o zână fermecătoare.* IST. LIT. ROM II, 96. *În lacra zânei, numai ea mai e dintre odoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 30/4. *Să ştie din ce parte acea zână A venit la fântână.* POP., ap. GCR II, 314, cf. H II 102, IV 58. *Bucură-te, împărate ..., Că urm-aceasta-i de zână.* MARIAN, NU. 109. *Zinele, că erau zine, dar rămaseră ca mute.* RETEGANUL, P. II, 16, cf. PĂSCULESCU, L. P. 68, ALR I 1 402. *Eşti nevastă, ori eşti fată Or zână din cer picată?* BALADE, III, 147, cf. FOLC. OLT. – MUNT. I, 80. *Ţi-oi trimite pe fata zână, Cu Sfântul Gheorghe împreună.* FOLC. MOLD. I, 222. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Regina Zimbia dulce ca zina amorului.* FM (1844), 211[2]/39. *Este frumoasă ca o zână.* FILIMON, O. I, 116. *Ca zâna legendei, voi arunca o punte nevăzută asupra acestui abis.* BARONZI, M. 459/8. *S-a prefăcut într-o femeie ... frumoasă ca o zână.* CARAGIALE, O. II, 251. *Picioruşul ca de zână.* ISPIRESCU, L. 20. *Sta deoparte ... ademenitoare ca o zână din poveşti.* REBREANU, N. 47. *Ca zâna din poveşti Nici tu nu ştii cine eşti?* MINULESCU, VERS. 359, cf. ALR I 1 402. ✧ (Cu determinări care indică felul) *Acele trii Parce (zânele vieţii) cu ale lor atributuri.* AR (1834), 101[1]/40. *Şi zâna florilor şi toate zeităţile ... au trebuit să răsară din înrudirea fermecată dintre floare şi femeie.* HOGAŞ, M. N. 46. *Zâna florilor, zâna apelor, zâna câmpului.* RESMERIŢĂ, D. *Zâna florilor îl urmează de departe.* EFTIMIU, Î. 108. *S-a prezentat Şi anul ăsta zâna primăvară.* ISANOS, V. 271. *Copcile Nevei în care zânele apelor învaţă dansuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 32/4. *Munţi, tovarăşii furtunii Azi vă părăsesc păunii Şi cu zânele pădurii.* FOLC. MOLD. I, 572. ✧ (Într-un descântec) *Şi cum îi buciuma ..., Toate zânele s-or aduna, Tu pe zâne-i întreba: Of, zâne, zâne de câne Ce-aţi făcut cu mine?* ŞEZ. XXII, 37. ✧ Fig. *Numeşte moda o nestatornică şi nebună zână.* FM (1843), 319[1]/3. *Ce să facă el cu femeia asta, care a fost zâna-i cea bună?* GALACTION, O. A. II, 367. ✧ *Zâna zânelor* = crăiasa zânelor **(2).** Cf. TDRG. *Se-ntâlni c-uă fată mare De seamăn pe lume n-are: Era zâna zânelor.* TEODORESCU, P. P. 20. ✦ (Familiar) Femeie foarte frumoasă. *Îi face bezele, versuri îi citeşte O-nalţă în slavă, zână o numeşte.* PANN, P. V., ap. TDRG. *Acele zâne ce străbat Din timpurile vechi.* EMINESCU, O. I., 192. *Tu, printre femei, eşti zână fără de asemănare.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 72. *Vin crai cu argintate coifuri Şi-n aur zânele bălaie.* GOGA, POEZII, 6. *Când veni Pintea, fetele erau zâne.* REBREANU, I. 139, cf. H IV, 58. ✦ (Regional; la pl.) Iele. Cf. CANDREA, F. 158, ALR I 1 402/984. ✦ (Regional) Ursitoare (Prundu Bârgăului – Bistriţa). Cf. ALR I 1 402/1 75, 266, 363, ALR II/I MN 74, 2 653/219. *Ursitorile îi ursăşte (nişte zâne).* ib.

– Pl.: *zâne* şi (popular) *zâni.* – Şi: (învechit şi popular) **zină,** (regional) **zârnă** (ALR I 1 402/150, 190) s. f.

– Din n. pr. lat. **Diana.**

ZÂNĂÍ vb. IV v. **ţinăi.**

ZÂNĂNĂÍ vb. IV v. **zănănăi.**

ZÂNCĂLĂU s. n. (Regional) **1.** Acoperământ din pânză de cânepă, susţinut pe patru stâlpi înălţaţi la un metru (şi jumătate) la ambele capete ale patului, din coridorul deschis al casei ţărăneşti, şi uniţi, în partea de sus, de-a curmezişul, printr-o stinghie. Cf. DDRF, L. ROM. 1959, nr. 5, 72, LEXIC REG. II, 43, com. din COMLOŞU MARE – JIMBOLIA, din BEBA VECHE – SÂNNICOLAU MARE şi din TOAGER – TIMIŞOARA.

2. = **ţingălău (1).** Com. din COMLOŞU MARE – JIMBOLIA.

3. = **ţingălău (2).** Com. din COMLOŞU MARE – JIMBOLIA.

– Pl.: *zâncălace.* – Şi: (regional) **zăncălău** (LEXIC REG. II, 43), **zincălău** (L. ROM. 1959, nr. 5, 72), **ţincălău** (DDRF) s. n.

– Etimologia necunoscută.

ZÂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Ieşit din comun prin frumuseţe; ca de zână **(2).** *Mai vorbească-ne apoi de ... Constantinopole şi de zinescul lor Bosfor.* FM (1846), 171[1]/20.

– Pl.: *zâneşti.* – Şi: **zinésc, -ească** adj.

– **Zână** + suf. *-esc.*

ZÂNÉŞTE adv. (Învechit) În felul zânelor **(2);** ca zânele. *În urmă aşa lor hotărât grăieşte, Cu bizuinţă şi tocma zâneşte.* BUDAI-DELEANU, T. V. 70. *Prin mine-ţi făgăduieşte ... Goală-n forma ei zâneşte S-o vezi.* HELIADE, O. I, 262.

– **Zână** + suf. *-eşte.*

ZÂNG interj. v. **zang.**

ZÂNGÂLĂ s. f. **1.** (Prin Transilv. şi prin Munt.) Femeie murdară, care trăieşte în mizerie sau lucrează murdar. Cf. LEXIC REG. 95, UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ce zângală de muiere! A apucat-o prânzul cu casa nemăturată.* UDRESCU, GL.

2. (Regional) Lucru făcut de mântuială, superficial (Cepari – Curtea de Argeş). Cf. UDRESCU, GL. *Ce zângăli sunt astea, mă, băiete? Astea-s desene?* id. ib. ✦ (Regional; în forma *zăngală;* adesea pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") Epitet pentru un om guraliv sau care lucrează superficial (Cepari – Curtea de Argeş). Cf. UDRESCU GL. *Urâtă zăngală (de om)!* id. ib.

3. (Regional; cu sens colectiv) Obiecte aruncate în dezordine (Cepari – Curtea de Argeş). Cf. UDRESCU GL.

– Pl.: *zângale* şi *zângăli.* – Şi: **zăngálă** s. f.

– Postverbal de la **zângăli[2].**

ZÂNGĂÍ vb. IV v. **zăngăi.**

ZÂNGĂITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZÂNGĂLĂU s. n. (Prin Mold. şi prin Bucov.) Clopoţel. Cf. CADE, PASCU, S. 417, ŞEZ. V, 175. *Ce ai lele pe la poale? Zăngălăi, părinte-Avrame.* I. CR. IV, 155, A I 34.

– Pl.: *zângălăi.* – Şi: **zăngălău** s. n.
– **Zâng** + suf. *-ălău.*

ZÂNGĂLEÁLĂ s. f. (Regional) Acţiunea de a z â n g ă l i[1] şi rezultatul ei (Cepari – Curtea de Argeş). UDRESCU GL.
– Pl.: *zângăleli.*
– **Zângăli**[2] + suf. *-eală.*

ZÂNGĂLÍ[1] vb. IV. I n t r a n z. (Prin vestul Transilv.; despre persoane) A zăngăni (cu un obiect metalic). *Înconjură de trei ori casa, zângăleşte cu clopotu şi zice.* ARH. FOLK. VII, 56, cf. ib. 122.
– Prez. ind.: *zângălesc.* – Şi: **zăngălí** vb. IV. SCF IV, 229.
– **Zâng** + suf. *-ăli.*

ZÂNGĂLÍ[2] vb. IV v. **zingăli.**

ZÂNGĂLÍRE s. f. v. **zingălire.**

ZÂNGĂLÍT, -Ă adj. (Prin sudul Transilv. şi prin Munt.) Murdar **(1).** Cf. PAŞCA, GL. 61, ALR I 639/129, UDRESCU, GL.
– Pl.: *zângăliţi, -te.* – Şi: **zăngălít, -ă** adj. PAŞCA, GL. 61.
– V. **zângăli**[2].

ZÂNGĂLITÚRĂ s. f. (Regional) Lucru făcut de mântuială, superficial (Cepari – Curtea de Argeş). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zângălituri.*
– **Zângăli**[2] + suf. *-tură.*

ZÂNGĂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZÂNGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZÂNGĂNÍT s. n. v. **zăngănit.**

ZÂNGĂNITÓR, -OÁRE adj. v. **zăngănitor.**

ZÂNGĂNITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZÂNGĂT s. n. v. **zăngăt.**

ZÂNGĂU s. n. v. **zugău.**

ZÂNGÂÍ vb. IV v. **zăngăi.**

ZÂNGÂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZÂNGHET s. n. v. **zăngăt.**

ZÂNGHINÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZÂNGLOÁBĂ s. f. v. **zăngloabă.**

ZÂNGLOÁVĂ s. f. v. **zăngloabă.**

ZÂNGOÁRE s. f. (Regional) Zoaie (Şercaia – Făgăraş). LEXIC REG. II, 55.
– Pl.: *zângori.*
– Etimologia necunoscută.

ZÂNIŞOÁRĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui z â n ă **(2).** *O teleagă sprintioară, Aurită, dălbioară, Ca un cuib de zânişoară.* ALECSANDRI, O. 113, cf. DDRF, CADE, DM, DEX. *O, tu, mândră zânişoară, Stai să-mi fii de soţioară.* TEODORESCU, P. P. 89. *Alelei, tu, zânişoară, zânişoară, verişoară, Tatăl tău Cu tatăl meu, Ei au fost doi fraţiori.* POP., ap. GCR II, 295. *Zână! zânişoară! dacă-i treaba aşa ..., lasă-mă să-mi jelesc zilele.* SBIERA, P. 36. *Să fie urmă de fiară Ori poate de zânişoară.* MARIAN, NU. 109.

2. (Bot.) Plantă erbacee din familia ranunculacee; (regional) floarea-zânelor, floarea-zmeilor *(Callianthemum coriandri folium).* BORZA, D. 37.
– Pl.: *zânişoare.* – Şi: (regional) **zinişoáră** s. f.
– **Zână** + suf. *-işoară.*

ZÂNÓI s. m. (Învechit, rar) Augumentativ al lui z â n. *Deci popii lui Apolon zânoiului ... merseră de spuseră.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 30[r]/11, cf. SCRIBAN, D.
– Pl.: *zânoi.*
– **Zână** + suf. *-oi.*

ZÂNŢÂ vb. I v. **zimţa.**

ZÂNULÍŢĂ s. f. (Regional) Fată foarte frumoasă (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *E o fată mândră, dulce, ce să-ţi spui: o zânuliţă.* id. ib.
– Pl.: *zânuliţe.*
– **Zână** + suf. *-uliţă.*

ZÂNZÁNIE[1] s. f. (Regional) Copil nedezvoltat, prizărit (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zânzanii.*
– Etimologia nesigură. Cf. g â n g a n i e.

ZÂNZÁNIE[2] s. f. v. **zâzanie.**

ZÂNZÂIÉNE s. f. pl. v. **sânziană.**

ZÂPICÍT, -Ă adj. v. **zăpăcit.**

ZÂPOSTÍT s. n. v. **zapostit.**

ZÂRÁIE subst. pl. (Prin sud-vestul Transilv.) Bile de lut ars sau pietricele mici care se pun în interiorul vaselor de lut acoperite, care nu se pot spăla, pentru a împiedica formarea unor depuneri. Cf. CV 1952, nr. 2, 37, TEAHA, C. N. 283.
– Cf. z â r â i.

ZÂRÂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin vestul Transilv.; în e x p r. **A-i zârâi urechea)** A-i ţiui **(1)** urechea, v. ţ i u i[1]. Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 71. *Zârâieşte urechea.* TEAHA, C. N. 283.
– Prez. ind. pers. 3: *zârâieşte.*
– Formaţie onomatopeică.

ZÂRBOÁVĂ s. f. v. **hârzob.**

ZÂRBÓV s. n. v. **hârzob.**

ZÂRDICEÁ s. f. v. **zerdiceaf.**

ZÂRDICIÁFĂ s. f. v. **zerdiceaf.**

ZÂRGALÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică buzunarul) „A scutura" (Sighiștel – Ștei) TEAHA, C. N. 283. *Zârgalést'e buzunaru.* id. ib.
– Prez. ind.: *zârgalesc.*
– Cf. zăngăni.

ZÂRM s. m. v. **zârnă[1].**

ZÂRNĂ[1] s. f. **I. 1.** (Bot.) Numele a două plante erbacee otrăvitoare din familia solanaceelor: **a)** plantă cu frunze dințate, ovoidale, cu flori albe, dispuse în mici raceme și cu fructe în formă de bobițe negre sau verzi, folosită, la țară, ca plantă medicinală și colorantă; (regional) bobițe, buruiană-dulce, lăsnicior, moartea-porcilor (v. moarte **8),** morea[1], paslion, pătlăgea **(I 1),** poama-câinelui, turbare **(II 3),** umbra-nopții, vița-evreilor, zârnotă *(Solanum nigrum).* Cf. COTEANU, PL. 16, LB, CIHAC, II, 540, LM, BRANDZA, FL. 341, GRECESCU, FL. 421, BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 206, DM, BORZA, D. 161, DER, M. D. ENC., DEX, com. MARIAN; **b)** (regional) lăsnicior *(Solanum dulcamara).* Cf. CIHAC, II, 540, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 341, DAMÉ, T. 184, GRECESCU, FL. 420, BIANU, D. S., PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 397, SCRIBAN, D., BORZA, D. 161, ȘEZ. XV, 141. *Zârnă, un termen botanic cunoscut pretutindeni în întreaga Dacie.* HASDEU, I. C. I, 272. *În Transilvania ...* [cuvântul] *există sub două forme colaterale: zârnă și zârm.* id. ib. 273. *Cunună de zirnă.* BARONZI, L. 125, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Prin grăpare, o sumă de buruieni rădăcinoase precum ar fi ... zerna (zârna) ș. a. se dezrădăcinează.* PAMFILE, A. R. 72. *Din frunză și poamă de zârnă, scoarță de arin negru ..., se pregătește negrul prin județul Suceava.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 147. *Zârna ... (umbra-nopții), plantă otrăvitoare, cu boabe negre ori verzi.* VOICULESCU, L. 335. *E bine să nu se bea nici un fel de leac făcut cu zârnă.* id. ib., cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 18, H I 48, III 242, IV 104, X 420, 497, XII 385, XVII 61, 226, com. MARIAN. *Cerbu-i tretior ..., Da-n coarnele lui Cunună de zârnă.* VICIU, COL. 118, com. FURTUNĂ, MAT. DIALECT. I, 28.

2. (Bot.; regional; în forma *zărnă)* Clocotici *(Rhinanthus minor).* Cf. BORZA, D. 147.

3. (Bot.; regional; în forma *znirnă)* Mutătoare, v. mutător **(7 a)** *(Bryonia dioica).* Cf. BORZA, D. 34.

4. (Bot.; regional) Volbură *(Convolvulus arvensis)* (Aiud). ALR I 1 402/138.

II. (Regional) Nume dat oilor care au lâna de culoare neagră. *În limbajul mocanilor oițele negre se numesc zârne.* HASDEU, I. C. I, 273.

– Pl.: *zârne.* – Și: (învechit și regional) **zérnă** s. f., **zirm** s. m., **zírnă** s. f., (învechit) **zârm** s. m., **dărnă** (HASDEU, I. C. I, 273), **dârnă** (BARONZI, L. 132), (regional) **zărnă** (BORZA, D. 147), **zdârnă** (id. ib. 161), **zerneá** (id. ib.), **zírne** (id. ib. 147), **znírnă** (id. ib. 34) s. f.
– Cuvânt de origine traco-dacă. Cf. v. sl. зрънo.

ZÂRNĂ[2] s. f. v. **zână.**

ZÂRNĂÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZÂRNĂIÁLĂ s. f. v. **zornăială.**

ZÂRNÍ vb. IV Refl. **1.** (Învechit; despre plante) A se înnegri și a se micșora prin uscare. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. ✦ A se pipernici. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, SCRIBAN, D.

2. (Învechit; despre plante) A se veșteji. Cf. PONTBRIANT, D. *Când o plantă se etiolează, românul zice că ea se zărnește.* HASDEU, I. C. I, 273, cf. CIHAC, II, 305, LM, DDRF, ALEXI, W.

3. (Neobișnuit; despre ochii oamenilor) A se încercăna. Cf. RESMERIȚĂ, D.
– Prez. ind.: *zârnesc.* – Și: **zărní** vb. IV.
– V. **zârnă.**

ZÂRNÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a se zârni **(2).** Cf. PONTBRIANT, D. *Zărnirea corespunde literalmente cu „întunecarea" plantei.* HASDEU, I. C. I, 273, DDRF.
– Pl.: *zârniri.* – Și: **zărnírе** s. f.
– V. **zârni.**

ZÂRNÍT, -Ă adj. (Învechit; despre plante) Pipernicit. Cf. PONTBRIANT, D., LM. ✦ Veștejit. Cf. PONTBRIANT, D., LM. ✦ P. ext. Scuturat. Cf. PONTBRIANT, D., LM.
– Pl.: *zârniți, -te* adj. – Și: (învechit) **zărnít, -ă** adj. PONTBRIANT, D.
– V. **zârni.**

ZÂRNOÂICĂ s. f. (Învechit și regional) Vrăjitoare. Cf. CIHAC, II, 473, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Sub poalele ceriului, La coada Ialpeului, Unde fat zmeoaicele Și s-adun zernoaicele Și s-adap leoaicele.* ALECSANDRI, P. P. 77.
– Pl.: *zârnoaice.* – Și: **zernoáică** s. f.
– **Zârnă[2]** + suf. *-oaică.*

ZÂRNOTĂ s. f. (Bot.; regional) Zârnă **(I 1 a)** *(Solanum nigrum).* Cf. BIANU, D. S., BORZA, D. 161.
– Pl.: *zârnote.* – Și: **zdârnotă** s. f. BORZA, D. 161.
– **Zârnă[1]** + suf. *-otă.*

ZÂRNÚȘCĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui zârnă **(I 1)** (Vlăsinești – Botoșani). Com. FURTUNĂ.
– Pl.: *zârnuște.*
– **Zârnă[1]** + suf. *-ușcă.*

ZÁRȚE s. f. pl. v. **zarțale.**

ZÁRȚI s. f. pl. v. **zarțale.**

ZÂRZOÂNE s. f. pl. v. **zorzoană.**

ZÂȘT interj. (Prin Dobr. și prin Transilv.) Cuvânt cu care se alungă pisicile; (regional) zav, zât. Cf. ALR SN III h 672/192, 987.
– Și: (regional) **zâști** interj. ALR SN III h 672/192.
– Onomatopee.

ZÂȘTI interj. v. **zâșt.**

ZÂT interj. (Munt.) Cuvânt cu care se alungă pisicile; (regional) zam, zâșt. Cf. BRĂESCU, O. A. I, 104. *Strigă la el ... zât, că se sperie de matale și o ia la*

fugă. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 139, cf. SCRIBAN, D. *„Cât" e moldovenesc, iar, în Muntenia, se zice mai mult „zât".* SCL 1969, 224, cf. COMAN, GL.
– Şi: (regional) **zăt** interj. ALR SN III h 672/682, 928.
– Onomatopee.

ZÂTĂRÍ vb. IV v. **zătri.**

ZÂTCĂ s. f. v. **zatcă.**

ZÂTEA s. f. v. **zitie.**

ZÂTIE s. f. v. **zitie.**

ZÂȚÂRUÍ vb. IV. Tranz. (Prin Mold.; complementul indică oameni) A face cu cineva instrucție militară. *Mă duc eu pe capul lui să-l zâțâruiesc eu.* I. CR. II, 40.
– Prez. ind.: *zâțâruiesc.*
– Din germ. **exerzieren.**

ZÂUÁR s. m., adj. v. **ziler.**

ZÂVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZÂZÁNIE s. f. **I.** (Bot.) **1.** (În forma *zizanie)* Numele a două plante din familia gramineelor: **a)** plantă erbacee perenă cu frunze liniare, alungite, cu spicul asemănător cu cel al pirului, cultivată ca plantă furajeră și ornamentală; iarbă-de-țelină, iarbă-englezească, obsigă **(g),** raigras, raigras-englezesc, (regional) grâușor, neghină **(2 b),** odos **(2),** pir, sălbăție **(2)** *(Lolium perenne).* Cf. BARCIANU, DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 063, PANȚU, PL., SCRIBAN, D., NOM. MIN. I, 16, BRANDZA, D. 503, AGROTEHNICA I, 240, LTR[2], BORZA, D. 100; **b)** (regional) sălbăție **(1)** *(Lolium temulentum).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 100.

2. (Regional; în forma *zizanie)* Numele a două specii de plante erbacee asemănătoare cu ovăzul: **a)** obsigă *(Bronus arvensis).* Cf. BORZA, D. 33; **b)** secărea **(2 b)** *(Bronus secalinus).* Cf. BORZA, D. 33.

3. (Regional) Neghină **(1)** *(Agrostemma githago).* Cf. LB, BRANDZA, FL., 184, GRECESCU, FL. 113, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., ENC. AGR. IV, 148, BORZA, D. 13.

4. (Regional; în forma *zizanie)* Odos **(1)** *(Arvena fatua).* Cf. BORZA, D. 27.

5. (Regional; la pl.) Buruieni. Cf. CADE. *A ieșit un grâu numai zânzănii în el (neghină, osigă, măzăriche etc.).* UDRESCU, GL. ✦ P. anal. (În forma *zânzănii)* Grămadă de mărunțișuri nefolositoare, deșeuri, tocătură, gunoaie (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *S-a adunat câte zâzănii în casa asta.* id. ib.

II. (Mai ales în legătură cu verbele „a aduce", „a ața", a băga", „a face", „a intra", „a semăna", „a vârî" etc.) Neînțelegere, dezbinare, ceartă etc. provocată de nepotrivirea de interese, de păreri etc.; acțiune care folosește mijloace nepermise pentru realizarea unui scop; animozitate, ceartă, conflict, dezacord, dezbinare, diferend, discordie, discuție, disensiune, dispută, divergență, gâlceavă, învrăjbire, litigiu, neînțelegere, ostilitate **(1),** pornire **(III 3),** vrajbă, (popular) harță, pică, sfadă, (popular și familiar) cârcotă, dihonie, (învechit și regional) porneală **(III 2),** price **(2),** pricină **(I 2),** toi[3] **(1),** (învechit) dezunire, gâlcevire, râcă, împoncișare, județ, neașezare, neunire, pâră **(1),** pricinuire **(2),** prigoană **(2),** prigonire **(2),** zavistie, zurbavă **(8),** (grecism învechit) filonichie, (regional) bucluc, hără, poancă, sfădălic, șcort, zoală. *Că de când au început cărțile prevosloviei la mâna ereticilor, ei n-au lipsit a nu băga câte ceva zâzanii* (a. 1652). GCR I, 158/37, cf. VALIAN, V. *În districtul Rodnei, s-a semănat altă zâzanie, precum se va vedea la alt loc.* BARIȚIU, P. A. I, 372, cf. POLIZU. *Să te înveți minte a nu mai băga zâzănii între dânsa și postelnicul.* FILIMON, O. I, 130. *N-au de vorbit decât bârfeli și răutăți, ca să vâre fitiluri și zâzanie.* CARAGIALE, O. II, 260. *Unde să scoată ea un cuvințel de pâră sau de zâzanie?* ISPIRESCU, L. 309. *Gurile rele umblau ele să vâre zizanie.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 238. *Mă ocărăști pe mine și ține la cazacul ... care au adus numai zâzanie în casă.* I. NEGRUZZI, S. IV, 57, cf. DDRF. *Zizanii vârâte printre dirigenții culturii naționale.* SBIERA, F. S. 194. *Anfilohie ațâța zizanie printre tovarășii lui călugăriți.* ADAM, R. 49. *Trecând bărbatul, nu femeia peste prag, zizania se vârâ între ei și se ceartă până se despart.* N. LEON, MED. 93. *Știa să-ntinză cărțile, să dea cu bobii ... și, mai presus de toate, să bage zâzanie între femei.* SANDU-ALDEA, D. N. 187. *A venit să facă zizanie, conspirație împotriva statului.* LUC. II, 334, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *I-o reteză scurt, ca să nu lase sămânță de zizanie între cei de față.* CHIRIȚESCU, GR. 183, cf. RESMERIȚĂ, D. *Defăimarea, bârfeala, zâzania ... toate îi păreau deopotrivă bune.* M. I. CARAGIALE, C. 20, cf. TOPÎRCEANU, O. A. I, 64. *N-are altă satisfacție. Între toți bagă zâzanie.* C. PETRESCU, O. P. II, 276. *I-a venit bine ... și a băgat iar zâzanie între ele.* STĂNOIU, C. I. 202. *Viața își continuă mersul: zgomot, zâzanii, minciuni.* COCEA, S. II, 79. *Se vede și de câtă ură, zâzanie, intrigă și calomnie erau în stare boierii acelor vremuri îndepărtate.* SADOVEANU, O. XVII, 612, cf. SCRIBAN, D. *Lumea zice că acum a intrat zâzania în voi.* PAS, Z. IV, 238. *Băga zâzanii între țărani.* H. LOVINESCU, T. 310. *E o atmosferă de zâzanie.* TUDORAN, O. 382. *S-a iscat sfadă și zâzanie mare între noi.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 35, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. *A intrat zâzania-n ei.* UDRESCU, GL. ✧ Fig. *Oprește pre lupul care seamănă zâzaniile între sămânța ta.* ANTIM, ap. TDRG.
– Pl.: *zâzanii* și (învechit) *zâzănii.* – Și: **zizánie,** (regional) **zânzánie, zăzánie** (BORZA, D. 303) s. f.
– Din ngr. ζαζάνια.

ZÂZĂÍ vb. IV v. **zâzâi.**

ZÂZĂÍRE s. f. (Rar) Zâzâit. Cf. DDRF.
– Pl.: ?
– V. **zâzâi.**

ZÂZĂÍT s. n. v. **zâzâit.**

ZÂZÂÍ vb. IV. Intranz. (Familiar) **1.** (Despre insecte, mai ales despre muște și albine) A bâzâi. *O mulțime de jigării mici și urâte ... începură a zâzâi într-un chip scârbos, așa cum face o mare mulțime de muscoi, de viespi, de tăuni ori de țânțari.* ISPIRESCU, U.

100. *Se făcu un țânțar şi ... începu a zâzăi prinprejurul palatului.* id., ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Albinele zâzăie.* CHEST. VI 20/32, ALR SN V h 1 463/219, ALRM SN III h 1 194/219. ✦ (Regional; despre trestie) A produce un anumit zgomot sub bătaia vântului (Reteag – Dej). Cf. VICIU, S. GL. *Ce trece printre trestii şi nu zâzâie?* id. ib.

2. (Despre oameni) A pronunța defectuos anumite sunete, făcând să se audă ca „z"; (regional) a şişcăvi[1] **(1).** Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE.

– Prez. ind.: *zâzâi.* – Şi: (regional) **zâzăí, zizăí** (CADE), vb. IV.

– Formație onomatopeică. Cf. b â z â i.

ZÂZÂÍT s. n. (Familiar) Faptul de a z â z â i **(1)**; bâzâit. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DEX.

– Şi: **zâzăít** s. n. RESMERIȚĂ, D., CADE.

– V. **zâzâí.**

ZÂZOTE subst. (Prin nord-estul Olt.) „Gălăgie amestecată cu muzică de joc, fie instrumentală, fie vocală". Cf. CIAUŞANU, GL.

– Accentul necunoscut. – Pl.: ?

– De la **zâzâi.**

ZBÂCĂ s. f. (Bot.; învechit, rar) Dovleac *(Cucurbita pepo).* Cf. BORZA, D. 55.

– Pl.: ?

– Cf. lat. b a c a.

ZBALȚ s. n. (Regional) **1.** Verigă de metal la joagăr. Cf. DAMÉ, T. 175, LTR[2].

2. Verigă de metal la capătul unei frânghii, care serveşte la fixarea acesteia. *Sbalțul calului.* ŞĂINEANU[2], cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

3. Despicătură la mijlocul desagilor, care serveşte pentru a reuni sforile de legătură ale acestora, în vederea fixării lor (Cepari – Curtea de Argeş). UDRESCU, GL.

– Scris şi: *sbalț.* – Pl.: *zbalțuri.*

– Cf. b a l ț.

ZBÁNCĂ[1] s. f. (Regional) Bâtă; ciomag (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.

– Pl.: *zbănci.*

– Etimologia necunoscută.

ZBÁNCĂ[2] s. f. v. **zbanț[2].**

ZBANCIÓC s. n. (Regional) Urcior pentru vin. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zbancioace.*

– Din ucr. **збанчок.**

ZBANDÁ vb. I. R e f l. (Despre ambarcațiuni, nave) A se apleca într-o parte, cu tendința de a rămâne înclinat; a se canarisi. Cf. ABC MAR.

– Scris şi: *sbanda* ABC MAR.

– Din it. **sbandarsi.**

ZBANG interj. Cuvânt care redă sunetul produs de o izbitură (metalică); bang, dang (regional) zbranca[1], v. z b r a n c ă.

– Şi: **zbâng** interj. MAT. DIALECT. I, 103.

– Onomatopee.

ZBANGHIÓS, -OÂSĂ adj. **1.** (Regional) Fluşturatic (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL.

2. (Prin Olt.) Sperios **(1).** Cf. LEXIC REG. 39.

– Pl.: *zbanghioşi, -oase.*

– **Zbanghiu** + suf. *-os.*

ZBANGHÍU, -ÍE adj. (Munt. şi Mold.) **1.** (Despre oameni) Saşiu **(1).** *Dragomanul, om mărunt, spanchiu şi cârn.* DUNĂREANU, CH. 49, cf. ŞĂINEANU[2]. *Nu sunt plăcuți la vedere cei ... chiombi, spanchii.* CANDREA, F. 43, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Cevaşilea am învățat şi de la Bănică zbanghiul.* STANCU, D. 403, cf. DL, DM, ABC SĂN. 344, DEX. *Om cu nevasta zbanghie.* I. CR. V, 156, cf. A III 2. ✦ (Despre ochi, privire) Specific omului saşiu **(1).** *Nasul îi cade peste buze, ca un cioc de pasăre. Ochii vicleni, cam zbanghii.* STANCU, D. 75. *Pirații rămaseră împietriți, cu chipuri hâde... cu ochi spanchii.* TUDORAN, P. 285, cf. DL, DM. ✧ (Adverbial) *Tănase îl privi spanchiu.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 175, cf. CADE.

2. (Despre oameni) Sprinten **(1)**; neastâmpărat; fluşturatic. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DEX, ALR I 1 517/874. *Eşti cam zbanghiu ..., ce ți-a venit?* UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Şi tu, spanchie, cum te hlizeşti cu toți țiganii din curte?* ALECSANDRI, T. I, 338. *Era ceea ce se numeşte un zbanghiu.* PREDA, I. 114. *Zbanghiule, nu te mai lega de mine.* UDRESCU, GL. ✧ (Prin analogie) *Isca, pe înserat, cântece zbanghii, de marinărie uşoară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 16/1.

– Scris şi: *sbanchiu* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbanghii.* – Şi: **spanchíu, -íe, spánchi, -e** (SCRIBAN, D.), **spanchíu, -íe** adj.

– Cf. țig. b a n g o „răsucit, strâmbat".

ZBANȚ[1] s. n. (Învechit şi regional) **1.** Verigă sau bantă de fier cu care se leagă, se strâng sau se fixează două piese între ele (la trăsură, la joagăr, la car etc.). *1 leucă cu fier şi două zbanțuri de căruță* (a. 1802). DOC. EC. 69, cf. VALIAN, V. *Tăiuşul coasei, vârât în coadă printr-un călcâi, prin mijlocul a doă jumătăți de sbanțuri carii se strâng unul împotriva altuia.* BREZOIANU, A. 67/15. *Caleaşca ... mai are nevoie numai ... de câteva sbanțuri şi de mai multe şuruburi.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Zbânțurile ...* [la joagăr] *de sus.* DAMÉ, T. 175, cf. ŞĂINEANU[2], PAMFILE, I. C. 111, RESMERIȚĂ, D. *Încordează-ți, frate, arcul nebuniei, Să trozneascâ-n zbanțuri capetele strunii.* VOICULESCU, POEZII, I, 9, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, com. MARIAN. *Mi-i jăli dar di clonț Câ-mi făcem la car un zbanț.* FOLC. MOLD. II, 349.

2. Petic (de piele) folosit de cizmari pentru repararea ghetelor. Cf. ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✦ Cheotoare (la cizme sau la ghete). Cf. RESMERIȚĂ, D.

– Scris şi: *sbanț.* – Pl.: *zbanțuri.* – Şi: (regional) **zbânț** (scris şi *sbânț)* s. n.

– Cf. z b a l ț.

ZBANȚ[2] s. n. (Învechit şi regional) Ventuză. Cf. CIHAC, II, 5, DDRF, BARCIANU. *Dacă* [tumorile] *sunt*

dureroase, se pun zbanțuri (ventuze). N. LEON, MED. 122, cf. ȘĂINEANU[2], CADE, VOICULESCU, L. 282. *Cel care ... își pune zbanțuri cu sânge, poate să-și piardă vederea ochilor.* SADOVEANU, O. XVI, 271, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *I-am pus zbanțurile așa de dese, că toată spinarea era mai o carne vie.* Com. din PIATRA-NEAMȚ. ✧ Expr. (Regional) **A pune zbanțul** (cuiva) = **a)** a reduce la tăcere (pe cineva). Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D.; **b)** a păcăli. Cf. ȘĂINEANU[2].

– Scris și: *sbanț.* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbanțuri.* – Și: (învechit și regional) **zbáncă** (scris și *sbancă,* CIHAC, II, 5, DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., VOICULESCU, L. 282, SCRIBAN, D., CADE) s. f., (regional) **zbranț** (SCRIBAN, D.) s. n.

– Din ucr. **банька,** cf. zbanț[1].

ZBANȚ[3] adj. m. (Regional; despre copii) Neastâmpărat **(2)** (Rășinari – Cisnădie). PAȘCA, GL. *Nu fi așa de zbanț, că doară ești mare acuma.* id. ib.

– Pl.: *zbanți.*

– De la **zbânțui.**

ZBARCÁ vb. I. Tranz. (Învechit, rar) A debarca. *A doua zi, o șaică se îneca în Dunăre sau zbarca la Rusciuc încă o familie de esilați.* GHICA, C. E. II, 559.

– Prez. ind.: *zbarc.*

– Din it. **sbarcare.**

ZBARCIOÁGĂ s. f. v. **zbârciog.**

ZBÁRDĂ s. f. (Regional) Bardă. Com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ.

– Pl.: *zbarde.*

– Pref. *z-* + **bardă.**

ZBÁRTIȚĂ s. f. (Bucov.) **1.** Strat de mucegai care se formează pe smântâna veche. Cf. A V 6, 15, GLOSAR REG.

2. „Un fel de coajă albicioasă care se prinde pe vasul golit de slatină" GLOSAR REG.

3. Spuma de la supă. Cf. GLOSAR REG.

4. Mâncare pentru păsările de curte. A V 18, GLOSAR REG.

– Și: **jbártiță** s. f. GLOSAR REG.

– Pref. *z-* + **bartiță.**

ZBAT s. n. Paletă din metal sau din lemn la roțile care propulsează anumite nave pentru ape puțin adânci. Cf. ABC MAR., SCRIBAN, D. *Vaporul vechi, cu zbaturi ..., dormea în cimitirul portului.* V. ROM. februarie 1956, 27. *Roată cu zbaturi.* LTR[2], cf. M. D. ENC.

– Pl.: *zbaturi.*

– Postverbal de la **zbate.**

ZBÁTE vb. III. **1.** Tranz. (Regional) A bate. (Refl. pas.) *Paiele ... se iau ... în coarnele furcii, se zbat, se zbătucesc bine și, când se crede că toate grăunțele s-au scuturat, se răstoarnă.* PAMFILE, A. R. 208. ✦ Intranz. A scăpăra din cremene sau din amnar. (Refl. pas.) *Pune așchii, să zbat în cremene și s-aprinzi foc, ca să vezi mai bine.* SADOVEANU, O. XVI, 216. ✧ Expr. **Cât ai zbate din amnar** = imediat. *Mă duc și mă întorc cât ai zbate din amnar.* SADOVEANU, O. XVI, 216. ✦ Tranz. (Învechit și regional; complementul indică alimente) A bate cu lingura sau alt instrument pentru a amesteca bine. *4 gălbănări de ou zbătute cu vin.* MÂNCĂRILE, 94/4. *Albuș de ou zbătut în rachiu.* ȘEZ. I, 81. *Vinul fiert zbătut cu un ou.* ib. III, 13. ✧ Refl. pas. *Pune-le într-un buriu, să nu fie plin, ca să să poată zbate în toate ceasurile.* MÂNCĂRILE, 106/15. ✧ Tranz. A cerne. Cf. ANON. CAR., LB, VALIAN, V. *Mi-a dat povățuire ca să zbat tărâțele și să capăt, totodată, și făină pentru hrana oamenilor și zahara pentru vite.* I. IONESCU, C. 228/22, cf. POLIZU, TDRG, ALR I 771/223, 227. ✧ Fig. *Și orice răspuns ar da, pe acela, în ciurul aleagerii, cu dreapta bunei socoteale să-l zbateți.* CANTEMIR, I. I. I, 76.

2. Refl. (Despre elemente din natură) A se mișca cu putere într-o parte și într-alta, a se zbuciuma **(2);** p. ext. (despre ape curgătoare, torente) a curge repede, cu spume (izbindu-se de ceva), a se agita, a clocoti, a se frământa, a fremăta, a se învârteji, a se învolbura, (rar) a se învâltori, (popular) a se vârteji, (învechit și regional) a se sălta **(2),** (învechit) a se sălbătici (v. sălbătici **5),** (regional) a se învoalbe, a se vârtejui. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Se zbate-n dulce ropot Apa-n vad.* COȘBUC, P. I, 48. *Prelung se zbate frunza din dumbravă.* GOGA, POEZII, 21, cf. TDRG. *Lotca ... se zbătea în jurul țărușului de care era priponită.* CHIRIȚESCU, GR. 54. *Vezi sub mal ... zbătându-se o șuviță de apă.* GALACTION, O. A. II, 394. *Papura pe lac se zbate Legănându-și săbiile.* TOPÎRCEANU, B. 47. *Flacăra unei lumânări se zbătea în curent.* TEODOREANU, M. U. 113. *Se răsuceau ... adieri neliniștite de vânt, făcând să se zbată frunzișul tânăr.* SADOVEANU, O. XV, 198. *Ce se petrece acum în casă nu putem ghici decât din luminița uneia din ferestre, zbătându-se și alergând prin dreptul tuturor celorlalte geamuri.* VIANU, A. P. 231. *Mă simt și eu ca Frunza ce se zbate.* ISANOS, V. 178. *Se zbat de vânt măslinii.* CĂLINESCU, O. II, 114. *Pe oameni straiele în vânt se zbat.* LABIȘ, P. 125. *Se vede, prin ușa ce încă se zbate, o lumină.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 21/2. *Porni spre apa care se zbătea în șapte timpi.* ib., 1971, nr. 120, 17/3. ✧ (Tranz.) *Se auzea numai ... foșnetul frunzelor zbătute de vânt.* C. PETRESCU, O. P. II, 258. *Apele lacului zbat valuri cu spumă albă, ușoară.* STANCU, U. R. S. S., 169. ✧ Fig. *Poezia Elenei Farago este ... un izvor monoton dar fecund, ce se zbate în matcă nemulțumit.* LOVINESCU, C. V, 174.

3. Refl. (Despre ființe) A face mișcări bruște, violente sau convulsive (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera), a se perpeli (v. pârpăli **II 2),** a se zbuciuma **(2),** a se zvârcoli **(1),** (regional) a se vânzoli, a se zgudui **(1).** V. a se zburăi. *Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri, de se zbăteau peștii pe uscat.* CREANGĂ, P. 247. *Plângea cu adevărat, zbătându-se în brațele mele.* CARAGIALE, O. I, 127. *Se smâci, fiara sălbatecă, se zbătu, dară toate opintelele îi fură deșarte.* ISPIRESCU, U. 40. *Tot în ziua de Alexii se sbat și peștii întâiași dată în apă.* MARIAN, S. R. II, 200, cf. DDRF. *I se zbăteau doi prunci în pântece.* ADAM, R. 221. *Se ivi după colțul*

casei, ținând ... doi pui care se zbăteau în mâinile lui. HOGAȘ, DR. I, 72. *Se zbăteau, se zvârcoleau ... ca din gură de șarpe.* COCEA, S. I, 43. *Scotea la lumină rețeaua în care se zbăteau peștișorii argintii.* SADOVEANU, O. XVII, 393, cf. DL, DM. *Vita mugi iarăși, zbătându-se în nămol.* PREDA, M. S. 414. *Calul se zbătea, La mal că ieșia.* TEODORESCU, P. P. 419. *Mergând mai înainte întâlnește un pește care se sbătea pe uscat.* ȘEZ. VII, 10, cf. ALR SN V h 1 459. ✧ Fig. *Un vaier amarnic se zbate-n amurg.* GOGA, POEZII, 114. *Comedia întreagă se mai zbate ... în echivocul timpului.* LOVINESCU, C. IV, 33. *Fiara dintru început se zbate încă în om.* SADOVEANU, O. XX, 256. *În gâtlej i se zbătea un plâns sfâșietor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 19/4. ✧ Expr. **A se zbate ca peștele pe uscat** (sau **ca musca în pânza păianjenului),** se spune despre cel care se silește din răsputeri să scape dintr-un impas. *Bietul om! se zbate ca musca-n pânza păianjenului.* ALECSANDRI, T. 1 541, cf. DL, DM, DEX. ✦ Tranz. (Învechit și regional; despre miei) A suge până la ultima picătură de lapte. Cf. LB, BARCIANU, NOVACOVICIU, C. B. 24. ✦ Refl. (Despre părți ale corpului viețuitoarelor) A se mișca (ritmic); a palpita **(2).** *Pleoapele copilăroase ale îngerilor se zbat.* TEODOREANU, M. U. 340. *Simțeam venele cum se zbăteau.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 18/1. ✧ (Tranz.) *Și-a zbătut aripile și a trecut fâlfâind spre cuibul său.* SADOVEANU, O. XVII, 413. ✧ (Popular; despre inimă) A pulsa **(1);** a palpita **(1).** *Eu simțesc cum fermecată în piept inima-mi se zbate.* PETICĂ, O. 97. *Inima ... s-a zbătut să-și rupă frânele.* GALACTION, O. A. II, 87. *Mi s-a zbătut inima.* SADOVEANU, O. XV, 213. *Și când aud zicând frate, Inima-n mine se zbate.* MÎNDRESCU, L. P. 25, cf. ALR I/I h 123, ALRM I/I h 169, ALR II/I MN 36, 2 203, ALRM II/I h 117. *Sărmană inima mea Cum se zbate și se-ntoarce Ca puișoru-n ghioace.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 260. ✧ (Intranz.) *Inima zbate.* ALR II/I MN 36, 2 203/192, 273. Cf. ALRM II/I h 117.

4. Refl. Fig. A depune eforturi deosebite, chinuitoare (în vederea atingerii unui scop); (popular) a se sârgui **(2),** (învechit) a se îmboldi. *Mieii, după vreo câteva zile, să se aleagă de la mumâni, pentru ca să nu se zbată prea tare oile prin suptul mieilor și să slăbească.* ECONOMIA, 90/7. *Vai, cum se zbat s-agonisească pâine.* COȘBUC, P. I, 312. *Plecă mazil la turci, se mai zbătu câțiva ani după domnie și muri la Constantinopol.* IORGA, C. I. I, 22. *Nu era dator Manolaș să se zbată, să lucreze cu deznădejde ca să procure bietei lui familii mai multă bunăstare?* GALACTION, O. A. II, 314. *Ne zbatem de patru ani de zile, fără să putem ieși din case lipsite de apă și lumină.* COCEA, S. II, 554. *De când se zbate acest popor pentru dreptul muncii sale!* SADOVEANU, O. XX, 95. *În zădar vă zbateți Și asudă Fruntea voastră galbenă ca ceara.* BENIUC, V. 80, cf. DL. *Se zbat cu o energie și o inventivitate demne de o cauză mai bună.* PREDA, I. 218, cf. DM, DEX. ✧ Fig. *Vechiul gen istoriografic se zbate să capete forme poetice.* IST. LIT. ROM. II, 32. ✧ Expr. (Regional) **A se zbate ca apa de maluri** = a depune eforturi zadarnice. Com. din PIATRA-NEAMȚ. ✦ Intranz. (Regional) A insista. *Feciorul n-a încetat, ci au tot zbătut în tată-său ca să-i spuie ce cetate este aceea?* SBIERA, P. 152.

5. Refl. Fig. (Despre oameni) A-și pierde liniștea; a se chinui, a se frământa, a se neliniști, a se tulbura **(3),** a se zbuciuma **(1).** *În mijlocul tragediei în care ne zbăteam, scriitorii aveau o misiune de îndeplinit.* LOVINESCU, C. VII, 183. *Sfânta bunicuță ... s-a zbătut ... până ce m-a văzut absolventă.* GALACTION, O. A. I, 96. *Ne zbatem cu măruntele noastre îndeletniciri zilnice.* SADOVEANU, O. XIX, 181. *Întunericul neștiinței în care se zbăteau satele.* CAMIL PETRESCU, O. I, 143, cf. DL. *Te zbăteai în meschine și imposibile conflicte cu administrația.* PREDA, R. 482. *Urmările crizei economice în care se zbătea imperiul.* PANAITESCU, C. R. 67. *Personajele se zbat între speranță și disperare.* V. ROM. martie 1970, 87, cf. DEX.

6. Tranz. (Învechit, rar) A chibzui. *El mai mult lucru zbătând, voroava adăogând și prepus aduce istoria.* CANTEMIR, HR. 397, cf. SCL 1968, 295.

7. Refl. recipr. (Învechit și regional) A se târgui **(3).** Cf. VALIAN, V. *Fără să ne zbatem, jupâne Ștrul, mi-i da ... un irmilic de aur.* CREANGĂ, P. 113, cf. BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DEX. ✧ (Tranz.) Cf. CADE. ✦ Tranz. A reduce din preț prin târguială. *Să-ți arate o bucată de atlas și ceva care să dai, să cumperi, să nu zbați nimica.* BĂRAC, ap. TDRG, cf. POLIZU.

– Scris și: *sbate.* – Prez. ind.: *zbat.* – Și: (învechit și regional) **zbăteá** vb. II.

– Lat. ***exbattere.** Cf. lat. batere.

ZBÁTERE s. f. Acțiunea de a se zbate și rezultatul ei.

1. Mișcare puternică într-o parte și într-alta a unor elemente din natură; zbuciumare **(2);** p. ext. curgere rapidă, cu spume, agitare, clocotire, frământare: fremătare, învârtejire, învolburare, (rar) învâltorire, (popular) vârtejire, (regional) vârtejuire, (învechit, rar) zbătătură; p. ext. zvâcnire puternică. Cf. zbate **(2).** *E noapte-n văzduhuri; și rară e sbaterea apei, când valul Atinge cu aripa-i malul.* COȘBUC, P. II, 28. *Când ne-apropiem, vedem zbaterea năprasnică a puhoiului.* SADOVEANU, O. VII, 304. *Zbaterea de aripi a focului.* id. ib. XVII, 318. *Din cine știe ce vulcanică zbatere S-au înfrățit, albe, cinci cratere.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 15/2. *Ar trebui poate să se audă greierii și zbaterea foii de grâu.* ib. nr. 89, 2/3.

2. Mișcare bruscă, violentă sau convulsivă (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera; zbuciumare **(2),** zvârcolire **(1),** (rar) zvârcol, zbătaie **(1),** (regional) vânzolire, zvârcoleală, (învechit) zvârcolit[1], (învechit, rar) zbătătură, zvârcoală **(1),** (familiar) zvârcoleală. Cf. zbate **(3).** Cf. DHLR I, 169. *Plasa zvârlită-odată ... O trage acum umflată de-o zbatere de pești.* CĂLINESCU, O. II, 252. *Un scâncet aidoma cu al unui prunc căruia i se termină aerul de atâta zbatere.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 18/4. ✦ (Rar.) Pulsație **(1).** (Fig.) *Orologiul istoriei se aude limpede, ritmând în zbaterile sângelui.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 8/4. ✦ (Regional) Palpitație. Cf. ALR II/I h 123, ALRM I/I h 169.

3. Efort deosebit, chinuitor (în vederea unui scop), luptă, zbuciumare **(1),** (rar) zbătaie **(2).** Cf. zbate **(4).**

Îi fu milă de soarta ... copiilor care se vor naşte acolo, să înceapă iarăşi şi iarăşi zbatarea deşartă. C. PETRESCU, Î. II, 158. *A avut fericirea să vadă ... o încununare a zbaterilor ş-a străduinţilor lui.* SADOVEANU, O. XIX, 227. *Tractate ... tragere, zbaterea cuvintelor.* CANTEMIR, I. I. I, 24.

4. Fig. Stare de nelinişte sufletească; frământare, luptă, tulburare **(2)**, zbucium **(1)**, (rar) zbătaie **(2)**. Cf. zbate **(5)**. Cf. DL, DM. *Zbaterile epocilor trecute.* SCL 1959, nr. 1–2, 215. *Zbaterea dureroasă a unor cineaşti din lumea occidentală.* CONTEMP. 169, nr. 1 208, 5/2. *Zbaterea noastră zilnică.* ROMÂNIA LITERARĂ 1970, nr. 34, 27/1. *Dramatismul zbaterii izvorâte din setea de cunoaştere a omului.* LL, 1972, nr. 3, 444, cf. DEX.

5. (Învechit) Chibzuinţă; dezbatere. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

– Scris şi: *sbatere.* – Pl.: *zbateri.*

– V. **zbate.**

ZBATORÍ vb. IV. Tranz. (Regional; despre viţei) A lovi sau a frământa ugerul vacii în timpul suptului (VAŞCĂU). TEAHA, C. N. 282.

– Prez. ind. pers. 3: *zbatoreşte.*

– Cf. zbate.

ZBĂCNÍRE s. f. v. **zvâcnire.**

ZBĂCNITÚRĂ s. f. v. **zvâcnitură.**

ZBĂGNÍ vb. IV v. **zvâcni.**

ZBĂGUÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se adăposti; a se refugia (Bănia – Orşova). ARH. FOLC. III, 157. *O pieşciră mare dă s-o zbăguit oamińi.* ib. 79.

– Prez. ind.: *zbăguiesc.*

– Din scr. **zbegavatise.**

ZBĂNÁIE s. f. (Regional) Freamăt (Giuleşti – Sighetul Marmaţiei). *Nu se putu hodini De tropotul iepelor De zbănaia spicelor.* T. PAPAHAGI, M. 76.

– Pl.. ?

– Formaţie onomatopeică. Cf. zbate.

ZBĂNCĂNEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.) Faptul de a zbăncăni; zbăncănitură. Cf. CIAUŞANU, V. 212.

– Pl.: *zbăncăneli.* – Şi: **zblencăneálă** s. f. UDRESCU, GL.

– **Zbăncăni** + suf. *-eală.*

ZBĂNCĂNÍ vb. IV. Tranz. (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.; despre copii şi despre puii de animale) A suge cu lăcomie, până la ultima picătură de lapte, lăsând ugerul moale, flasc. Cf. CIAUŞANU, V. 212. *A zbăncănit viţelul vaca, nu mai are pic de lapte.* UDRESCU, GL. *N-aţi avut grijă de viţel şi a zblencănit vaca de tot, nu mai are nici un pic de lapte.* id. ib. ✧ (Absol.) *Toată ziua ar zblencăni copilul.* id. ib.

– Prez. ind.: *zbăncănesc.* – Şi: (regional) **zblencăní** vb. IV.

– Formaţie onomatopeică.

ZBĂNCĂNÍTĂ adj. f. (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.; despre vaci) Care are ugerul stors de lapte. Cf. CIAUŞANU, V. 212. *Cum de-i aşa zbăncănită vaca?* L. ROM. 1959, nr. 1, 65. *Am găsit vaca zbăncănită.* UDRESCU, GL.

– Scris şi: *sbăncănită.* – Pl.: *zbăncănite.*

– V. **zbăncăni.**

ZBĂNCĂNITÚRĂ s. f. (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.) Zbăncăneală. Cf. CIAUŞANU, V. 212.

– Pl.: *zbăncănituri.* – Şi: **zblencănitúră** (UDRESCU, GL. s. f.).

– **Zbăncăni** + suf. *-itură.*

ZBĂNGĂÍ vb. IV v. **zbângăi.**

ZBĂNGĂNÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A zbârnâi **(1)** (Sebiş – Vaşcău). Com. BENIUC.

– Prez. ind.: *zbăngănesc.* – Şi: **zbângănì** vb. IV. Com. din CEICA – BEIUŞ, cf. ALR I 1 697/305.

– **Zbang** + suf. *-ăni.*

ZBĂNŢUÍ[1] vb. IV. Tranz. A lega cu zbanţuri[1] **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF, ŞĂINEANU, RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., SFC IV, 142.

– Scris şi: *sbănţui.* – Prez. ind.: *zbănţuiesc.*

– **Zbanţ**[1] + suf. *-ui.*

ZBĂNŢUÍ[2] vb. IV v. **zbânţui.**

ZBĂNŢUIÁLĂ s. f. v. **zbânţuială.**

ZBĂNŢUÍRE[1] s. f. (Învechit) Acţiunea de a zbănţui[1]. Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W.

– Scris şi: *sbănţuire* POLIZU. – Pl.: *zbănţuiri.*

– V. **zbănţui**[1].

ZBĂNŢUÍRE[2] s. f. v. **zbânţuire.**

ZBĂNŢUÍT[1] s. n. (Învechit, rar) Faptul de a zbănţui. Cf. RESMERIŢĂ, D.

– Scris şi: *sbănţuit.* – Pl.: *zbănţuituri.*

– V. **zbănţui.**

ZBĂNŢUÍT[2] s. n. v. **zbânţuit**[1].

ZBĂNŢUÍT[3], **-Ă** adj. v. **zbânţuit**[2].

ZBĂNŢUITÚRĂ[1] s. f. (Învechit) Garnitură, legătură de fier. Cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D.

– Scris şi: *sbănţuitură* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbănţuituri.*

– **Zbănţui**[1] + suf. *-itură.*

ZBĂNŢUITÚRĂ[2] s. f. v. **zbânţuitură.**

ZBĂRDÍNĂ s. f. v. **zvârdină.**

ZBĂRGĂU subst. v. **spărgău.**

ZBĂRGHÍNĂ s. f. (Regional) Cumpăna de la fântână. Com. din SÂMBOLENI – TURDA.

– Scris şi: *sbărghină.* – Accentul necunoscut: – Pl.: ?

– Etimologia nesigură. Cf. vârghină.

ZBĂRLUNŢÁ vb. I v. **zbărunţa.**

ZBĂRNÁÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBĂRNÂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBĂRUNȚÁ vb. I. Intranz. și refl. (Regional) „A (se) atârna de ceva; a se da huța" (Girișu Negru – Salonta) LEXIC. REG. II, 87.
– Prez. ind.: *zbărúnț.* – Și: **zbărluńță** vb. I LEXIC REG. II, 87.
– Etimologia nesigură. Cf. birlonț, zborlonț.

ZBĂTÁIE s. f. **1.** (Rar) Zbatere **(2).** *Nici leșinurile mamei, nici deznădejdea lui, nu au putut-o scoate din sbătăile dintre viață și moarte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE.

2. (Rar) Zbatere **(4).** *Grăunță cu grăunță ... Ajuns, după atâta scrâșnire și zbătăi Ca Domnul să mă-mpartă la toți săracii săi, Aștept.* VOICULESCU, POEZII, I, 142, cf. SCRIBAN, D.

3. (Învechit) Ciur. Cf. VALIAN, V., LM.
– Scris și: *sbătaie.* – Pl.: *zbătăi.*
– **Zbate** + **bătaie.**

ZBĂTĂCÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Munt.; despre oameni) Care se zbate **(4),** care se străduiește; p. ext. bătăios. Cf. LEXIC REG. II, 18.
– Pl.: *zbătăcoși, -oase.*
– **Zbate** + suf. *-ăcos.*

ZBĂTĂLĂU s. n. (Regional) **1.** Vas în care se alege untul (Laura – Rădăuți). GLOSAR REG.

2. Unealtă de sfărâmat bulgării de pământ rămași în urma grapei (Laura – Rădăuți). GLOSAR REG.
– Pl.: ?
– Pref. *z-* + **bătălău.**

ZBĂTĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Care zdruncină **(1).** Cf. DRLU.
– Pl.: *zbătători, -oare.*
– **Zbate** + suf. *-ător.*

ZBĂTĂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Zbatere **(2).** ANON. CAR.
– Pl.: *zbătături.*
– **Zbate** + suf. *-ătură.*

ZBĂTEÁ vb. II v. **zbate.**

ZBĂTUCÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A bătuci. Cf. CADE, SCRIBAN, D., SFC IV, 43. (Refl. pas.) *Paiele ... se zbat, se zbătucesc bine.* PAMFILE, A. R. 208.
– Scris și: *sbătuci* CADE. Prez. ind.: *zbătucesc.*
– Pref. *z-* + **bătuci.**

ZBĂTÚT, -Ă adj. **1.** (Regional) Bătut. Cf. zbate **(1).** *A doua brazdă se începe pe porțiunea bb'', răsturnându-se paiele sbătute peste golul bb'.* PAMFILE, A. R. 209. ✦ (Substantivat, f. art.) Numele unui dans popular jucat numai de femei, care se prind într-o horă, sărind înainte și bătând cu putere pământul; melodie după care se execută acest dans. Cf. PAMFILE, S. V. 56, H XVIII, 284. ✦ (Regional) Care a fost bătut cu lingura sau cu alt instrument pentru a fi omogenizat. Cf. zbate **(1).** *Borșul se drege cu smântână ori cu un ou zbătut.* ȘEZ., ap. CADE. ✦ (Învechit) Cernut. Cf. zbate **(1).** *Punem un pumn de tărâțe bine zbătute în căldarea de apă când fierbe.* PENESCU, M. 59.

2. (Despre elemente ale naturii) Care se mișcă sau este mișcat cu putere într-o parte și într-alta, zbuciumat **(2);** p. ext. (despre ape curgătoare, torente etc.) Care curge repede, cu spume (izbindu-se de ceva), agitat, clocotit, frământat, fremătat, învârtejit, învolburat, tumultuos **(1).** Cf. zbate **(2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, DDRF. *Și păduri și sbătutele-adâncuri Dorm în ocean.* COȘBUC, AE. 79. *Geme apa-n veci zbătută Ca prin vis, sub iaz la moară.* id. P. II, 68.
– Scris și: *sbătut, -ă.* – Pl.: *zbătuți, -te.*
– V. **zbate.**

ZBÂC s. n. (Regional) Enervare. *Intră în casă cu zbâc, trăzni ușa cu piciorul.* V. ROM. septembrie 1940, 66. *Ce, ori ți-a venit zbâcul?* UDRESCU, GL.
– Pl.: ?
– Formație onomatopeică.

ZBÂCĂÍ vb. IV v. **zbâcâi.**

ZBÂCÂÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A smuci **(1).** *A zbâcâit bățul din mână.* Com. din ORAVIȚA, cf. ALR SN II h 459/784.
– Prez. ind.: *zbâcâi.* – Și: (regional) **zbâcăĭ** vb. IV ALR II/I MN 36, 2 203/95, ALRM II/I h 117/95 (prez. ind. *zbâcăiesc* ib.).
– Etimologia nesigură. Cf. zvâcâi.

ZBÂCLÉTE s. m. (Ornit.; regional) **1.** Pițigoi **(1)** *(Parus major).* Cf. ALR I 1 045/764, BĂCESCU, PĂS. 151.

2. Sticlete **(I 1)** *(Carduelis carduelis)* (Trăisteni – Sinaia). ALR I 1 054/764.
– Scris și: *sbâclete* BĂCESCU, PĂS. 151. – Pl.: *zbâcleți.*
– Cf. țiclete, sticlete.

ZBÂCNÍ vb. IV v. **zvâcni.**

ZBÂGNÍRE s. f. v. **zvâcnire.**

ZBÂLCI s. n. (Prin Munt.) Bâlci. Cf. SCRIBAN, D.
– Pl.: *zbâlciuri.*
– Pref. *z-* + **bâlci.**

ZBÂNĂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBÂNCOTÍ vb. IV. Tranz. (Regional) „A scutura; a zdrobi; a snopi" (Bistrița) PAȘCA, GL.
– Prez. ind.: *zbâncotesc.*
– Cf. zbângăi.

ZBÂNG interj. v. **zbang.**

ZBÂNGĂ s. f. (Regional) **1.** Praștie **(1)** (Ciocmani – Zalău). ALR I 1 697/273.

2. Zbârnâitoare, v. zbârnâitor **(II 1)** (Bocșa – Zalău). ALR SN V h 1 304/279.

– Pl.: *zbângi.*
– Postverbal de la **zbângăi.**

ZBÂNGĂÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Prin Maram. și prin Transilv.; despre pietre, obiecte etc.) A zbârnâi **(1).** Cf. SFC IV, 225, ȘEZ. VII, 185, ALR II 4 381/284, 4 414/260, 272, 279, 346, 349.

2. (Regional) Tranz. A arunca cu putere (făcând să zbârnâie). *Zbângăiește piatra legată.* ALR I 1 697/295, cf. ib. 80, MAT. DIALECT. I, 103.

3. (Regional) Intranz. (Despre muște) A bâzâi. Com. din ROȘIA – BEIUȘ.

– Prez. ind. pers. 3: *zbângăie* și *zbângăiește.* – Și: (regional) **zbăngăí** (SFC IV, 225, ȘEZ. VII, 185, ALR I 1 697/298), **zvângăí** (ALR II 1 414/349; prez. ind. pers. 3: *zvângănește* ib.).
– **Zbang** + suf. *-ăi.*

ZBÂNGĂÍT, -Ă adj. (Prin Transilv.; despre gloanțe în zbor) Zbârnâitor **(1).** *Și așa veneau gloanțele, Cum vin vara ploile, Nescari gloanțe găurite, Pe la urechi zbângăite.* RETEGANUL, TR. 66.
– Pl.: *zbăngăiți, -te.*
– V. **zbângăi.**

ZBÂNGĂITOÁRE s. f. (Transilv.) **1.** Praștie **(1).** Cf. ALR I 1 697/138, 251, 270, 295, 302.

2. Zbârnâitoare, v. zbârnâitor **(II 1).** Cf. ALR SN V H 1304.
– Pl.: *zbângăitori.* – Și: **zbângâitoáre** (ALR SN V H 1 304/310), **zvângăitoáre** (ib. h 1 304/272, 316, 334, 349) s. f.
– **Zbângăi** + suf. *-tor.*

ZBÂNGĂNÍ vb. IV v. **zbăngăni.**

ZBÂNGĂNITOÁRE s. f. (Regional) Praștie (Ceica – Beiuș). ALR I 1 697/305.
– Pl.: *zbângănitori.*
– **Zbângăni** + suf. *-tor.*

ZBÂNGÂITOÁRE s. f. v. **zbângăitoare.**

ZBÂNȚ[1] s. n. (Prin sudul Munt. și prin Transilv.) Zbenguială. *Eu dau din colț în colț și lui îi arde de zbânț!* CV 1951, nr. 1, 37, cf. DEX, com. din TURNU-MĂGURELE. *Toată ziua se țin numai de șpanțuri.* MAT. DIALECT. I, 193. ✦ (Prin vestul Munt.) Petrecere **(II 2);** horă. Cf. UDRESCU, GL. *Am fost la zbânț, am petrecut de minune.* id. ib.
– Pl.: *zbânțuri.* – Și: (regional) **șpanț** s. n.
– Postverbal de la **zbânțui.**

ZBÂNȚ[2] s. n. v. **zbanț[1].**

ZBÂNȚUÍ vb. IV. Refl. (Popular) A se zbengui **(1).** Cf. HEM. 2 471. *Stam zile-ntregi ... și mă uitam cu dor la ceilalți copii cum alergau și se zbănțuiau pe afară.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 176, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Ziua și noaptea ... m-am zbânțuit așa, pe coclaurile bulgărești.* GALACTION, O. A. I, 261. *Te-ai duce dumneata la horă să te zbănțui și să chiui?* C. PETRESCU, R. DR. 241. *N-avea să ceară voie de la nimeni pe unde să calce, când să se zbânțuie.* COCEA, S. II, 26. *Își lepădau pălărioarele și cipicii și ... se zbănțuiau desculți și cu capul gol.* SADOVEANU, O. XIX, 305, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, com. FURTUNĂ, com. MARIAN, UDRESCU, GL. ✧ Fig. *În loc să se înalțe peste amândouă partizile religioase ce zbuciuma Franția, el începu a se zbânțui între dânsele.* SĂULESCU, HR. II, 310/4. ✦ (Mold.) A se agăța de ceva pentru a se legăna cu picioarele în aer. Cf. CADE. ✦ (Prin Munt.) A merge la petrecere. UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zbănțui* și *zbânțuiesc.* – Și: **zbănțui** (scris și: *sbănțui* HEM. 2 471, RESMERIȚĂ, D.) vb. IV.
– Formație onomatopeică.

ZBÂNȚUIÂLĂ s. f. (Popular) Zbenguială. Cf. zbânțui. Cf. SCRIBAN, D. *Ajunge atâta zbânțuială, spuse mama supărată.* V. ROM. iulie 1964, 207, cf. DL, DM. ✦ (Neobișnuit) Agitație. *Încă o zi ca asta și va începe marele chiolhan horticol: zbânțuiala cu narcise, violete îndesate în borcănele.* ROMÂNIA LITERARĂ 1971, nr. 126, 18/3, cf. DEX. ✦ (Prin Munt.) Petrecere **(II 2).** Cf. UDRESCU, GL. *S-a dus la zbânțuială.* id. ib.
– Pl.: *zbânțuieli.* – Și: **zbănțuiálă** s. f. SCRIBAN, D., com. MARIAN.
– **Zbânțui** + suf. *-eală.*

ZBÂNȚUÍRE s. f. (Rar) Zbenguială. Cf. zbânțui. Cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zbânțuiri.* – Și: (învechit) **zbănțuíre** s. f. HEM 2 471; scris: *sbănțuire* id. ib.
– V. **zbânțui.**

ZBÂNȚUÍT[1] s. n. (Popular) Zbenguială. Cf. zbânțui. Cf. HEM. 2 471. *Mă mir că nu s-o săturat de sbânțuit.* ALECSANDRI, T. 413, cf. DL, DM, DEX.
– Scris și: *sbânțuit.* – Pl.: *zbânțuituri.* – Și: **zbănțuít** (DL; scris și *sbănțuit* RESMERIȚĂ, D.) s. n.
– V. **zbânțui.**

ZBÂNȚUÍT[2], -Ă adj. (Învechit și regional) Zburdalnic **(1).** Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Niște maimuțoi zbănțuiți și fără minte s-au dat de-a tumba.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 31/3, com. MARIAN ✧ (Substantivat, m.) *De zbânțuitul ista al dumitale, nimica nu scapă.* CREANGĂ, A. 56, cf. ȘĂINEANU[2].
– Pl.: *zbânțuiți, -te.* – Și: (regional) **zbănțuít, -ă** (scris și: *sbănțuit* RESMERIȚĂ, D.) adj.
– V. **zbânțui.**

ZBÂNȚUITÓRI s. f. pl. (Bot.; regional) Zorele, v. zorea **(1)** *(Pharbitis purpurea).* Cf. BORZA, D. 127.
– **Zbânțui** + suf. *-toare.*

ZBÂNȚUITÚRĂ s. f. (Regional) Zbenguială; p. ext. desfătare. Cf. HEM 2 471. *Numai la sbănțuituri ți-i gândul!* ALECSANDRI, T. 938, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, com. MARIAN.
– Scris și: *sbânțuitură* RESMERIȚĂ, D., CADE. – Pl.: *zbânțuituri.* – Și: **zbănțuitúră** (scris și: *sbănțuitură)* s. f.
– **Zbânțui** + suf. *-itură.*

ZBÂR interj. (Adesea pronunţat cu „r" prelungit) Cuvânt care imită sunetul produs de un corp în mişcare (zborul păsărilor sau al insectelor, vibraţia unei coarde, a unui motor, mişcarea fusului, a sfârlezei etc.). *Pupăza, zbrr! pe dugheană.* CREANGĂ, A. 57. *Se făcu o albină ... După ce ajunse acolo, zbârn! în sus, zbârn! în jos.* ISPIRESCU, L. 315, cf. DDRF. *A tras aer mult în piept, s-a umflat, a suflat cu putere şi ... zbârr! a sărit cât colo trompa-n bucăţi.* SĂM. II, 715, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Musca – zbrrrr! – fugi afară.* RETEGANUL, P. III, 75. *Albinii atâta i-a fost şi zbârn! după coş.* ŞEZ. III, 26. *Paserea, când zboară, face zvâr.* Com. LIUBA. *Dimineaţa, zâna ia porumbielul din colivie ... şi să face că-l scapă din mână. Zburrr ... S-a dus.* ŞEZ. VI, 146. ✦ (Regional; substantivat, n., în forma *zbârn)* Zbârnâit[1]. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC. *Nu mă-ndur a mă mai duce De zbârnul albinelor, De mirosul florilor.* PĂSCULESCU, L. P. 61.

– Scris şi: *sbâr* CADE. – Pl.: (s. n.) *zbârnuri* (SCRIBAN, D.) – Şi: (popular) **zbârn,** (rar) **zbr** (scris şi: *sbr* CADE), **zbur, zvâr** interj.

– Onomatopee.

ZBÂRĂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBÂRÂÍRE s. f. v. **zbârnâire.**

ZBÂRÂITÚRĂ s. f. v. **zbârnâitură.**

ZBÂRCÁR subst. (Regional) Făcăleţ cu care se mestecă mămăliga (Baia de Criş – Brad). H XVIII, 306.

– Pl.: ?

– Cf. b â r c.

ZBÂRCĂÍ[1] vb. IV. T r a n z. **1.** (Regional) A scotoci în grabă şi pe furiş. Com. din LOMAN – SEBEŞ.

2. (Regional; în forma *zbârcâi)* „A lua pe deasupra din ceva" (Roşiorii de Vede) L. ROM. 1961, nr. 1, 24. (Refl. pas.) *Iarba măruntă se zbârcâie cu coasa.* ib. ✦ (Regional) A cosi (Balta Doamnei – Ploieşti). ALR I 939/746.

– Prez. ind.: *zbârcăi.* – Şi: **zbârcâí** (vb. IV).

– Cf. b e r c.

ZBÂRCĂÍ[2] vb. IV v. **zbârcâi[1].**

ZBÂRCÂÍ[1] vb. IV. T r a n z. **1.** (Prin nord-estul Munt. şi prin sudul Transilv.; complementul indică animale domestice sau mamelele lor) A mulge sau a suge (greu) până la ultima picătură de lapte; (regional) zbârcoti. Cf. SCRIBAN, D. *Am zbârcâit-o* [vaca] *ghine.* LEXIC. REG. II, 64. ✧ I n t r a n z. *Oile sunt mulse apucându-se, mai întâi, fiecare ţâţă între degetul al mare îndoit şi arătător şi mijlociu şi „să zbârcâi" de câteva ori.* STOIAN, PĂST. 56.

2. (Prin sudul Transilv.) A mâzgăli **(2).** GR. S. I, 138.

– Prez. ind.: *zbârcâi* şi *zbârcâiesc* (ALR SN II h 301/537). – Şi: **zbârcăí** vb. IV.

– Pref. *z-* + **bârcâi.**

ZBÂRCÂÍ[2] vb. IV v. **zbârcăi[1].**

ZBÂRCE s. m. v. **zbârcea.**

ZBÂRCEA s. m. sg. art. (Prin nord-vestul Munt. şi prin Trans.) Om bătrân, răutăcios, ursuz şi avar. Cf. COMAN, GL., UDRESCU, GL.

– Şi: **zbârce** COMAN, GL.

– **Zbârci[2]** + suf. *-ea.*

ZBÂRCEÁLĂ s. f. (Învechit şi regional; mai ales la pl.) Zbârcitură. *Cele coame tot cărunte Le încingi de cununele, Ca s-acopere pe frunte A bătrâneţei zbârcele.* ASACHI, P. 81/11. *Pentru inimi aveam nadă, Nuri, tachituri ..., Şi-acuma am numai zbârcele.* ALECSANDRI, T. 942, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Că n-am nici dinţi, nici măsele, Numai gingeni şi sbârcele.* MARIAN, SA. 107, cf. ALR II/I MN 20, 6 940/728, 928, LEXIC REG. 116. *Avuşi, leli, floriceli, Ş-acu ai zbârceli la peli!* FOLC. MOLD. II, 341.

– Scris şi: *sbârceală.* – Pl.: *zbârcele.*

– **Zbârci[3]** + suf. *-eală.*

ZBÂRCEÁŢĂ s. f. (Învechit, rar) Zbârcitură. Cf. LB.

– Scris: *sbârceaţă* LB. – Pl.: *zbârceţe.*

– **Zbârci[1]** + suf. *-eaţă.*

ZBÂRCI[1] s. n. (Învechit şi regional) Zbârcitură. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, LM. *Tot cu oca şi cu lelea Pân-ce rămăsei cu pielea, Să rămân numai cu zbârciul, Să seamăn cu pricoliciul.* PAMFILE, C. Ţ. 161. *E numai zbârcituri şi ştirbituri.* UDRESCU, GL.

– Scris şi: *sbârci* CADE. – Pl.: *zbârcituri.*

– Postverbal de la **zbârci[3].**

ZBÂRCI[2] s. n., interj. **1.** s. n. (Prin Munt.; în jocurile de copii). Greşeală (intenţionată); înşelătorie. *Ai procedat cu zbârci.* C. V. 1951, nr. 2, 35. *Ai jucat cu zbârci.* ib. *Ai făcut zbârci, nu mai joci, gata!* UDRESCU, GL.

2. Interj. (Învechit şi familiar) Cuvânt prin care se exprimă dorinţa ca cineva să nu reuşească ceva, să nu aibă noroc la ceva, (popular) să n-ai parte de ... (v. p a r t e **I 5).** *Urează ca la arşice, când le zice „zgârci".* GOLESCU, ap. CADE, cf. POLIZU, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

– Scris şi: *sbârci* CADE. – Pl.: *zbârcituri.* – Şi: (învechit şi familiar) **zgârci** (scris şi *sgârci* RESMERIŢĂ, D.).

– Postverbal de la **zbârci[4].**

ZBÂRCÍ[3] vb. IV. R e f l. (Despre piele, p. e x t., despre părţi ale corpului) A face zbârcituri, cute (de boală, de bătrâneţe); a se cuta, (popular) a se pomăi, (învechit şi regional) a se zguri **(2),** a se încreţi, a se rida, (regional) a se pomi, a se pomisi **(2),** a se zbârciogi **(1),** (familiar) a se boţi, a se brăzda, a se smochini. *Vei vedea cum i se adâncează ochii, cum se zbârcesc feţele obrazului* (a. 1691). GCR I, 292/12. *La aşa fealiu de cal ... ochii încep a i se îngroşa, a i se zbârci.* CALENDARIU (1814) 161/14, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Văgăuna (vagina) ... are forma unui maţ, însă pereţii ei sunt foarte groşi, ... care, zbârcindu-se, fac multe creţuri.* ANTROP. 245/10, cf. LB, VALIAN, V. *Altul iarăş până-n vârstă se zbârceşte de bătrân.* PANN, H. 71/14, cf. POLIZU. *Vremea*

vremuieşte, feţele se sbârcesc. ALECSANDRI, T. I, 392, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Pleoapele i se zbârciră uşor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 578. *I s-au asprit şi i s-au zbârcit mâinile.* STANCU, R. A. I, 24. *Chipul lui se zbârci ca al unui om foarte bătrân.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 19/4, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, cf. ALR I 2 140/29, 886, ALR II/I MN 3, 6 816/928, 6 817/310, 848, 928. ✧ (Intranz.) *Ai zbârcit.* ALR I 2 140/769. ✧ (Prin analogie) *Unii o lasă să se zbârcească de-abea pe viţe, tăind vârfurile lor.* AR (1832), 268[2]/3. *Coaja altoilor se zbârceşte când ei s-au păstrat la un loc prea uscat.* ENC. AGR. I, 158. *După moartea lui, avea să treacă o sută de ani ..., pământul avea să se zbârcească şi să îngheţe.* CĂLINESCU, O. I, 283. *Cureluşa se sbârcia Pieptul lui Gheorghe plesnea.* PĂSCULESCU, L. P. 275. (Tranz.) *Căldura cuptoarelor zbârceşte adesea mătasea şi îi face toarcerea anevoie.* BREZOIANU, A. 569/19. *N-am găsit nicăieri porumbiţă, Ci numai acest măr ... zbârcit de vechime.* MARIAN, NU. 125. ✧ Expr. (Intranz.; familiar) **A zbârci din nas** = a strâmba din nas, v. nas[1] **(1).** Cf. DDRF. *Băiatul mestecă vreo două porumbe şi zbârci din nas.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. *Zbârci din nas, agasată de predicile execrabile ale monseniorului prinţ.* CĂLINESCU, S. 165. *Atunci ea a zbârcit la tine din nas.* PREDA, R. 152, cf. DL, DM. (Tranz.) **A (-şi) zbârci sprâncenele** = a se încrunta. *Boieriul judecător au zbârcit sprâncenile, păzind o tăcere întunecată.* GOLESCU, Î. 72. *Au fost osândit să ia douăzeci de bice; el le-au priimit fără a-şi zbârci sprâncenele.* IST. AM. (1795), 65[v]/12, cf. DEX. ✧ (Cu parafrazarea expr.) *Pisoiul mişcă rotund din coadă şi îşi zbârci căutătura.* ARGHEZI, S: VIII, 112.

– Scris şi: *sbârci* POLIZU, RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zbârcesc.*

– Din bg. **сбърча.**

ZBÂRCÍ[4] vb. IV. Intranz. (Munt.) A greşi (mai ales în jocurile de copii). Cf. SCRIBAN, DL., SCL 1956, 277. *Ai zbârcit, nu mai joc!* UDRESCU GL.

– Prez. ind.: *zbârcesc.*

– Din bg. **сбъркам.**

ZBÂRCIÓC s. m. v. **zbârciog.**

ZBÂRCIÓG, -OÁGĂ s. m., s. f. **I.** S. m. (Bot.) Ciupercă comestibilă cu pălăria brună sau negricioasă, zbârcită, cărnoasă, cu aspect de ceară, cu piciorul alburiu sau roşietic, scurt şi gros, gol înăuntru *(Morchella esculenta);* (regional) burete, burete de bubă, ciuciulete, popi (v. popă[1] **III 2).** *La un domn moldovean, am mâncat nişte bureţi numiţi zbârciogi.* F (1886), 187, cf. BARONZI, L. 144, DDRF, DAMÉ, T. 188, ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S. 164. *Bureţii ... buni de mâncat sunt: ciupercile, ciobănaşii ..., zbârciogii.* PAMFILE, I. C. 247, cf. CHIRIŢESCU, GR. 256, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL. 266, SIMIONESCU, FL. 77, DS, BORZA, D. 195. *La zbârciog ..., sporii iau naştere în nişte scobituri de la suprafaţa acestei căciuli.* BOTANICA, 113. *Mâncarea se poate face şi cu zbârciogi uscaţi.* S. MARIN, C. B. 93, cf. H III 123, 321, IV 71, 84, X 228, 531, XII 397, com. MARIAN. *Zbârciogii se fac borş cu smântână.* ŞEZ. VIII, 5, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, CHEST. VIII 81/1, 9. ✧ Loc. adv. (Familiar) **Cu nasul zbârciog** = cu dispreţ, neplăcere, superioritate. *Coconaşul Guliţă, care-mi vine de la Paris, izmenit, ... cu nasul zbârciog, parcă tot îi pute ceva.* VLAHUŢĂ, D. 38, cf. DL, DEX. ✧ Compus: **zbârciog-gras** = ciupercă mare, comestibilă, cu pălăria ondulată, de culoare alb-gălbuie şi cu picior gros *(Gyromitra esculenta);* (regional) burete dulce, ciucălaşi, ciuciuleţi, lăptucă, pâinişoară **(II 1 h),** pupi (v. pup[4] **7 a),** râşcov **(e).** Cf. SIMIONESCU, FL. 77, DL, DM, BORZA, D. 194.

II. 1. S. m. şi f. (Prin nord-vestul Munt. şi prin Mold.) Persoană bătrână, zbârcită (răutăcioasă şi zgârcită). Com. MARIAN. *Cu zbârciogu ăla am vrut şi eu să fac o afacere.* UDRESCU, GL. *Vine zbârcioaga cu traista de minciuni.* id. ib.

2. S. m. (Regional) Tendon (Miercurea Ciuc). ALR I 742/194.

– Scris şi: *sbârciog* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbârciogi, -oage.* – Şi: **zbârcióc** (scris şi: *sbârcioc,* ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.) s. m., (regional) **zbarcioâgă** (UDRESCU, GL.) s. f., **zburcióg** (scris şi: *sburciog,* H III 123), **zmârcióc** (scris şi: *smârcióc,* SCRIBAN, D.) s. m.

– **Zbârci[3]** + suf. *-og.*

ZBÂRCIÓGEA s. m. sg. art. (Regional) Om zgârcit (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL.

– **Zbârciog** + suf. *-ea.*

ZBÂRCIOGEÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Faptul de a se zbârciogi **(1);** (concretizat) zbârcitură (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *A venit zbârciogeala, adio, tinereţe!* id. ib.

2. Fig. Zgârcenie (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

– **Zbârciogi** + suf. *-eală.*

ZBÂRCIOGÍ vb. IV. Refl. (Regional) **1.** (Despre piele) A se zbârci[3] (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *S-a zbârciogit pielea pe mine când am văzut-o.* id. ib.

2. Fig. A se răsti la cineva (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Nu te mai zbârciogi degeaba la mine!* id. ib.

– Prez. ind.: *zbârciogesc.*

– De la **zbârciog.**

ZBÂRCIOGÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Care este zbârcit; urâcios; zgârcit **(1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✧ (Despre fructe) Stafidit **(1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Nişte prune tomnatice stau încă zbârciogite pe vârfuri, până le apucă zăpada.* id. ib.

– Pl.: *zbârciogiţi, -te.*

– V. **zbârciogi.**

ZBÂRCIOGÓS, -OÁSĂ s. m., adj. (Regional; despre oameni) Zgârcit **(2)** (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zbârciogoşi, -oase.*

– **Zbârciog** + suf. *-os.*

ZBÂRCÍRE s. f. Faptul de a (se) zbârci[3]; cutare, încreţire, ridare. Cf. VALIAN, V., LM, DDRF, ALEXI, W.,

RESMERIȚĂ. D. *Cărunțeala mai accentuată a părului ... și zbârcirea unui colț la buză vesteau senilitatea.* CĂLINESCU, O. I, 35, cf. DL, DM, DEX.
– Scris și: *sbârcire* RESMERIȚĂ. D. – Pl.: *zbârciri.*
– V. **zbârci[3].**

ZBÂRCÍT adj. (Despre piele; p. ext. despre om sau despre părți ale corpului) Care prezintă zbârcituri, riduri, cute (pe piele); creț, cutat, încrețit, ridat, (popular) pomăit, (regional) pomisit **(2),** pomit **(1),** (învechit, rar) zbârcos, (familiar) boțit, brăzdat, smochinit. Cf. LB. *Pielea este peste măsură groasă, noduroasă, zbârcită.* J. CIHAC, I. N. 61/15. *Chipul zbârcit al bătrânilor se întinde de bucurie.* RUSSO, S. 129, cf. POLIZU. *Cu fruntea ta sbârcită pe carte înclinat.* BOLINTINEANU, O. 137. *Mâna lui zbârcită, uscată, însă tare. A țărilor lungi frâuri puternici le ținea.* EMINESCU, O. IV, 152. *Bătură la ușă și ieși înaintea lor o babă sbârcită.* ISPIRESCU, L. 113, cf. BARCIANU. *De alături răsări și baba Catinca, adusă de șele ..., cu fața zbârcită, cu ochii mici și drăcoși.* DUNĂREANU, CH. 70. *Era o bătrânică cu obrajii zbârciți și căzuți.* AGÂRBICEANU, S. 215, cf. CADE. *Mama Uța, zbârcită și sinistră, părea sora îngropăciunii.* GALACTION, O. A. I, 318. *Apăru ... și un fel de secretar zbârcit și spân.* SADOVEANU, O. XV, 215. *O să îmbătrânim și eu o să mă fac urâtă și zbârcită.* CĂLINESCU, O. I, 202. *E zbârcită tare palma mamei.* STANCU, D. 232. *O servitoare bătrână, zbârcită, îi pofti să intre.* T. POPOVICI, S. 54. *Obrazul lui ... era brăzdat de riduri, zbârcit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 20/1. *Eși o babă zbârcită, Pe seama noastră gătită.* TEODORESCU, P. P. 179. *Mărita-m-aș, da nu vreu, Că feciorii nu mă ieu, Că-s urâtă și zbârcită.* MARIAN, NU. 17, cf. ALRII/I MN 20, 6 940/27, 53, 141, 192, 235, 250, 284, 310, 362, 365, 414, 537, 551, 725, 833, 872, 876, 928. ✧ **A fi un cheag zbârcit,** se spune despre un om bătrân, lipsit de puteri. *Ești un chiag zbârcit, mai ca și mine.* CREANGĂ, P. 127, cf. ZANNE, P. III, 519. ✧ (Prin analogie) *Boambele ceale zbârcite ale strugurilor celor mai copți.* ECONOMIA, 165/19. *Vor fi bobițele tare coapte și zbârcite.* AR (1833), 268[2]/16. *Gândacii ... rămân mici, zbârciți și jigăriți.* BREZOIANU, A. 567/5. *Urzica ... sta aici zbârcită.* PANN, P. V. I, 125/27. *Voi acum sunteți zbârcite, Gârbovite și zburlite* [curcile]. ALECSANDRI, P. I 207. *Un tărâm undulos, ca o pânză sbârcită de cute.* ODOBESCU, S. III, 581. *Jucam, poate, această comedie ... pentru un covrig uscat și trei masline zbârcite.* HOGAȘ, DR. I, 96. *Curtea ... umbrită de un singur măr zbârcit.* STANCU, R. A. II, 13. *În ele văd ... Gări arse cu scheletice vagoane. Pământ zbârcit.* LABIȘ, P. 289. ✧ Fig. *Rațiunea rece a doctorului rămânea zbârcită și sarbădă.* SADOVEANU, O. XV, 200. ✧ (Substantivat) *Vezi-o tu colo zbârcita acea palidă și uscată, cu nasul cel pleoștit.* FM (1843), 282[1]/7.
– Scris și: *sbârcit, -ă.* – Pl.: *zbârciți, -te.*
– V. **zbârci[3].**

ZBÂRCITÚRĂ s. f. Încrețitură (a pielii), creț, cută, dungă, încrețitură, rid[1], (învechit și regional) zbârceală, zbârci[1], (regional) rant **(1),** zbârciogeală **(1),** (învechit, rar) zbârceață, (familiar) boțitură, brazdă. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX, LB. *Vremea ... i-a respectat frumusețea ..., zbârciturile nu începuseră încă.* HELIADE, L. B. III, 47/10. *Semănăm cu bucurie nădejdile tinerețelor pe zbârciturile bătrâneților.* MARCOVICI, C. 63/4, cf. VALIAN, V. *Un mijloc ce rumenește fața unui prunc și șterge zbârciturile unui moșneag.* FM (1843), 163[1]/22. *Păstreaz-o spre întrebuințare, ungând zbârciturile și crepăturile mânilor.* CORNEA, E. II, 17/31. *Fruntea fără nici o sbârcitură arăta că, pentru el, viața n-avusese zile negre.* NEGRUZZI, S. I, 58. *Socoate că cu banii își poate întocmi zbârciturile.* HOGAȘ, DR. II, 71. *Fața îi era ososată, cu zbârcituri multe sub ochii căprui.* REBREANU, P. S. 134, cf. RESMERIȚĂ, D. *Zbârciturile viitoarei bătrâneți îți ridică orice poftă.* GALACTION, O. A. II, 215. *Zebila cunoștea acea nemulțumire într-o zbârcitură între ochi.* SADOVEANU, O. XVI, 148. *Autoritatea venea de la numărul anilor și al zbârciturilor.* ARGHEZI, B. 101. *Are zbârcituri mărunte pe frunte.* STANCU, D. 24. *Cu fața brăzdată de zbârcituri, bătrâna s-a apropiat.* SCLF 1958, nr. 1–2, 250. *Bătrânul se îngălbeni și toată fața i se umplu parcă de zbârcituri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 16/3. ✧ (Prin analogie) *Se bagă de seamă la baza lor* [a mugurilor de flori] *niște mici îndoituri sau zbârcituri.* BREZOIANU, A. 302/30, cf. POLIZU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✦ Epitet depreciativ pentru un om bătrân. *Vai de mine, cuconiță, e o căzătură, o zbârcitură, ș-apoi mofturos!* I. NEGRUZZI, S. IV, 13, cf. TDRG, CADE, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.
– Scris și: *sbârcitură* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbârcituri* s. f.
– **Zbârci[3]** + suf. *-itură.*

ZBÂRCÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar; despre piele; p. ext. despre om sau despre părți ale corpului) Zbârcit. *Dinții sunt înfipți în gingene și părțile lor zbârcoase dinăuntru sunt învăscute pe dinafară.* CORNEA, E. I, 197/27.
– Pl.: *zbârcoși, -oase.*
– **Zbârci[3]** + suf. *-os.*

ZBÂRCOTÍ vb. IV. Tranz. (Prin Mold.; complementul indică animale domestice sau mamelele lor) A mulge sau a suge până la ultima picătură de lapte; a zbârcâi **(1).** Cf. I. CR. VI, 218. *Vițelul zbârcotește vaca.* ib. VII, 252.
– Scris și: *sbârcoti* I. CR. VI, 218. – Prez. ind. pers. 3: *zbârcotește.* – Și: **zborcotí** vb. IV A VI 26.
– **Zbârcâi** + suf. *-oti.*

ZBÂRDÁICĂ s. f. (Ornit.; regional) Verdoaică *(Picus viridis)* (Cutina – Lugoj). BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: *zbârdaice.*
– Cf. zvârdare.

ZBÂRDIGOÁLA s. f. art. (Prin vestul Transilv.; în expr.) **De-a sbârdigoala** = de-a rostogolul. Cf. CV (1951), nr. 3–4, 46, ALR I 367/80.
– Scris și: *sbârdigoala.*
– Etimologia nesigură. Cf. rostogol.

ZBÂRGÓI[1] s. n. (Regional) Timp rău; p. ext. vânt puternic. *Până-n primăvară, trebuie să mai tragă un zbârgoi.* SCRIBAN, D., cf. COMAN, GL.

– Pl.: *zbârgoaie.*
– Postverbal de la **zbârgoi[2].**

ZBÂRGOÍ[2] vb. IV. Refl. (Regional; despre vreme) A se înrăutăți. Cf. SCRIBAN, D.
– Prez. ind. pers. 3: *zbârgoiește.*
– Cf. zbârli.

ZBÂRL adj. m. (Regional; despre ființe) Cu părul creț (și zbârlit). Cf. ALR I/I h 66, ALR SN III h 678, GL. OLT. *Cal zbârl.* ib.
– Pl.: *zbârli.*
– Postverbal de la **zbârlí.**

ZBÂRLEA s. m. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Unul dintre numele dracului. *Dai tu de zbârlea!* UDRESCU, GL.

2. Epitet pentru un om fioros. Cf. UDRESCU, GL. *Vezi tu pe zbârlea!* id. ib.
– **Zbârli** + suf. *-ea.*

ZBÂRLÍ vb. IV. **1.** Refl. (Despre părul oamenilor sau al animalelor, despre penele păsărilor) A se ridica (ori a da impresia că se ridică) în sus, în dezordine (de spaimă, de mânie etc.); a se ciufuli, a se înfoia, a se răsfira, a se umfla, (popular) a se burzului, (învechit și regional) a se zborî[2], (regional) a se arici, a se sperli **(1).** *I se zbârlise părul.* HELIADE, O. I, 391. *Mi se zbârlea părul a intra* [în peșteră]. GORJAN, H. IV, 39/20, cf. VALIAN, V., POLIZU. *Aci s-opri voinicul și perii-i se zburlíră.* BOLLIAC, O. 105. *Asupra frunței se zburlea ... părul său negru-strălucit.* EMINESCU, G. P. 7. *E pierdut! ... părul i se zbârlește pe coamă.* CARAGIALE, O. I, 76, cf. DDRF, ALEXI, W. *Părul i se zbârli de groază.* CHIRIȚESCU, GR. 40, cf. CADE. *I se zbârlise ariciul bărbii.* SADOVEANU, O. XVIII, 9. *Ți s-ar zburli părul măciucă în cap când ți-aș spune ce știu eu.* C. PETRESCU, A. R. 31. *Mustățile lui ... se zburlíră.* VORNIC, P. 157. *Numaidecât mustața, atât de blândă de obicei, i s-a zburlit ca dinții unui lup.* CAMIL PETRESCU, O. II, 407. *Ei, când ni se repezea, Perciunii ni se zbârlea.* MARIAN, SA. 203, cf. ALR I/I h. 66. *Părul i se zburli Coada i se ciunti, Laptele-i pieri.* FOLC. MOLD. I, 228. ✧ (Prin analogie) *Solzii frunzelor mărunte S-au zburlit pe-o ramură.* TOPÎRCEANU, B. 45. *I s-a zburlit pielea pe șira spinării văzând mânia înfricoșată din acei ochi.* SADOVEANU, O. XVII, 204. ✧ Tranz. *Cosițele ... nu le lăsa a zburli preste cuviință din vârfurile ceale supțiri* (a. 1773). GCR II, 91/38. [Armăsarul] *zburli unduioasa coamă și ... ajunse ținta.* NEGRUZZI, ap. TDRG. *Un fior îi zbârli toți perii.* CĂLINESCU, O. I, 254. *Își zburli bărbița castanie.* T. POPOVICI, S. 172. *Țipă-un om și se jeluiește, Să-l auzi, păru-ți zbârlește.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 315. (Fig.) *Măresc viteza și respirația lor ne zburlește sufletul, ca freza.* SORESCU, U. 63. ✦ (Despre ființe). A i se ridica părul, penele (de spaimă, de mânie etc.). *Câinele ... înțepenit pe picioarele dinainte, se încovoia și mârâia zburlindu-se.* BART, S. M. 105. *Ca motanul se zburlește.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 120. *Un cotoi se sperie ... și se zbârli din coadă până-n ochi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 141, 17/1. ✦ Tranz. (Regional; complementul este o țesătură păroasă) A peria sau a pieptăna în răspăr, pentru a face să se ridice firișoarele la suprafață. Cf. SCRIBAN, D.

2. Tranz. (Familiar; complementul indică suprafața unei ape) A agita. *O suflare răcoroasă zbârlea fața apei.* ODOBESCU, S. I, 141. [Vântul] *zburlea, în creșturi mărunte, unda supțiată a apei.* C. PETRESCU, A. R. 6.

3. Refl. Fig. (Familiar; despre ființe) A se înfuria; a se răsti[1]. *Acești artiști, în loc să se zburlească în contra criticei, au văzut ce le lipsea.* FILIMON, O. II, 258. *Cutezi a răspunde așa? s-a zbârlit magistratul. Mă supăr.* SADOVEANU, O. XVII, 321. *Când s-a zburlit o dată Vodă Sturza, au și umplut câmpii ca potârnichele.* C. PETRESCU, A. R. 24. *N-o lua așa, mă! Și nu te mai zbârli la mine!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 115. *Când m-am zbârlit o dată la el, l-am băgat în pământ!* PAMFILE, C. 51. *Atunci să lăsăm casa singură? Așa se zburlea cloșca cea bătrână.* I. CR. II, 174. ✧ (Tranz.) *Mizeria aceasta îl strepezea pe Pașadia și-l zbârlea.* M. I. CARAGIALE, C. 134.

4. Refl. Fig. (Familiar; despre vreme) A se înrăutăți. *Vremea s-a zburlit pretimpuriu cu spic de zăpadă în ploaie.* C. PETRESCU, R. DR. 47. *Cum a făcut calea întoarsă ..., vremea s-a zbârlit.* SADOVEANU, O. X, 595, cf. DL, DM, DEX.
– Scris și: *sbârli* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zbârlesc.*
– Și: **zburlí** (scris și *sburli* RESMERIȚĂ, D.), (regional) **zborí** (ALR I/I h 66/812) vb. IV.
– Etimologia necunoscută.

ZBÂRLIGÁT, -Ă adj. (Rar) Îmbârligat. *Năvălíră mulțime de diavoli negri, cu coadele sbârligate în sus.* VISSARION, B. 245.
– Scris și: *sbârligat.* – Pl.: *zbârligați, -te.*
– Pref. *z-* + **bârligat.**

ZBÂRLIGÓNȚ s. m., s. n. v. **zbârlionț.**

ZBÂRLIÓNȚ s. m., s. n. (Prin nord-vestul Munt.) Cârlionț. UDRESCU, GL.
– Pl.: (m.) *zbârlionți* și (n.) *zbârlioanțe.* – Și: **zbârligónț** s. m., s. n., UDRESCU, GL.
– Cf. zbârlit, cârlionț.

ZBÂRLIONȚÁT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) Cârlionțat; p. ext. ciufulit. Cf. UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Zbârlionțata a uitat să-și ia restul.* id. ib.
– Pl.: *zbârlionțați, -te.*
– De la **zbârlionț.**

ZBÂRLÍRE s. f. Acțiunea de a (se) zbârli și rezultatul ei.

1. Ridicare a părului în sus, în dezordine (de spaimă, de mânie etc.), ciufulire, înfoiere, răsfirare **(1)**, umflare, (popular) burzuluire, (regional) aricire. Cf. zbârli **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Cojanu își simți capela ușoară pe cap de zbârlirea părului.* SANDU-ALDEA, A. M. 232. *Arcul sprâncenelor era lung, dens și cu o zburlire mefistofelică.* TEODOREANU, M. II, 72, cf. DL, DM. ✧ (Prin analogie) *Unii pești sunt acoperiți peste tot corpul, afară de cap, prin solzi mari, care, prin restrângere sau zburlire, le pot da, uneori, impresia schimbărilor de culoare.* ATILA, P. 140.

2. (Familiar) Supărare.

3. Cf. z b â r l i **(3).** Cf. DDRF.

– Scris şi: *sbârlire* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbârliri.* – Şi: **zburlíre** s. f.

– V. **zbârli.**

ZBÂRLÍT, -Ă adj. **1.** (Despre păr sau despre pene) Care stă în sus rigid, în dezordine; ciufulit, deranjat, neîngrijit, răsfirat[2] **(1),** umflat, vâlvoi, (livresc) hirsut, (popular) burzuluit, (învechi şi regional) străflocat, (regional) aricit, barz, barzoz, buhaiat, buhoş, dupuros, sperlă[1], sperlit, vâlvoiat, zbârloiat, zborşit **(3),** (neobişnuit) zbârlog, (familiar şi depreciativ) neţesălat. *Unu-şi lasă zbârlita sa chică împregiurul unui gât.* FM (1845), 215[2]/35. *Animalul trist şi dăulat, ... părul sbârlit.* BREZOIANU, A. 577/14. *Toţi alergară pe acasă cu părul sburlit, cu grija în suflet.* NEGRUZZI, S. I, 78, cf. POLIZU. *Coama aia ce sta rădicată în sus şi zbârlită.* ISPIRESCU, L. 17, cf. ALEXI, W. *Deasupra ochilor, avea o tufă de păr totdeauna zbârlit.* SADOVEANU, O. XII, 662. *Are părul ciufulit, zburlit.* STANCU, D. 85. *Femeia aceea plină de viaţă, cu părul scurt, zburlit.* T. POPOVICI, S. 213. *Ianuş Ungurean, Vechiul hoţoman, Cu barba zburlită, Până-n brâu lungită.* ALECSANDRI, P. P. 63. *Vitele stau cu părul zburlit când tremură de frig.* ŞEZ. IX, 146, cf. ALR I/I h 66. ✦ (Despre fiinţe sau părţi ale corpului acestora) Care are părul sau penele ridicate în sus sau în dezordine; ciufulit, neîngrijit, răsfirat[2] **(1),** umflat, vâlvoi, (livresc) hirsut, (popular) burzuluit, (învechit şi regional) străflocat, (regional) aricit, borz, borzoş, buhosat, buhos, dupulos, sperlă[1], sperlaţ, vălvorat, zbârloiat, zborşit **(3),** (neobişnuit) zbârlog, (familiar şi depreciativ) neţesălat. *Grefierul a zărit un cap zburlit.* COCEA, S. II, 241. *Lupoaica ... este o fiară zburlită şi încordată, de un realism sălbatec.* PANAITESCU, C. R. 57, cf. H XVI, 226, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ (Prin analogie) *O funie de păr, a cării vârfuri zbârlite opresc, prin înţeparea lor, omidele.* BREZOIANU, A. 288/18. *Această iarbă este un fel de fân zbârlit.* GALACTION, O. A. II, 250. *Snopii stau, în picioare ..., cu perii spicelor zburliţi spre cer.* STANCU, D. 192. *Ar trebui să fim ca planta aceea zbârlită şi amară ... cu ghimpe în vârf.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 2/5.

2. F i g. (Despre oameni) Supărat[2] **(2);** morocănos **(1).** Cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D. *Se mişcau încărcaţi de bagaj, zburliţi de supărare.* CAMIL PETRESCU, O. II, 150, cf. DL, DM, DEX. *Să m-aleagă dintre toate celelalte fete ... Iar celelalte fete să şeadă Pe lângă garduri zbârlite.* MARIAN, V. 180.

3. (Familiar; despre vreme) Care s-a înrăutăţit. Cf. zburli **(4).** *Pentru asta ai plecat de acasă şi încă pe o vreme aşa de zbârlită?* T decembrie 1964, 17.

– Scris şi: *sbârlit, -ă* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbârliţi, -te.* – Şi: **zburlit, -ă** (scris şi *sburlit, -ă* RESMERIŢĂ, D.) adj.

– V. **zbârli.**

ZBÂRLITÚRĂ s. f. (Familiar) **1.** Ciufuleală. Cf. z b u r l i **(1).** *Şi când le-am văzut mai bine ... Pletele cu sbârlitura, Bărbile cu-ncâlcitura Eu de maluri m-am izbit.* COŞBUC, F. 113, cf. ALEXI, W. *Vorbeşte moale ... învârtindu-şi palma în zbârlitura părului.* SADOVEANU, O. XVI, 377. ✧ (Ca epitet, precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Umblă c-o zburlitură de ciuf pe vârful capului.* UDRESCU, GL. ✧ (Prin analogie) *Cele câteva construcţii cazone ... înconjurate de zbârlitura unor salcâmi sălbatici.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 128, 7/1.

2. (Regional) Fior de spaimă. (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Când văzu namila de lup la mijlocul drumului, simţi zbârlituri prin toată carnea.* id. ib.

– Scris şi: *sbârlitură.* – Pl.: *zbârlituri.* – Şi: **zburlitúră** s. f.

– **Zbârli** + suf. *-itură.*

ZBÂRLÓG adj. invar. (Neobişnuit) Zbârlit **(1).** *Portretul cu mustăţile zbârlog apare prin toate publicaţiunile ce răzbesc prin Bucureşti.* MACEDONSKI, O. IV, 109, cf. DL, DM, DEX.

– **Zbârli** + suf. *-og.*

ZBÂRLOIÁT, -Ă adj. (Regional) Zbârlit **(1)** (Ulmu – Călăraşi). ALR I/I h 66/960.

– Pl.: *zbârloiaţi, -te.*

– Etimologia nesigură. Cf. z b â r l o g.

ZBÂRN interj. v. **zbâr.**

ZBÂRNĂ s. f. (Prin sud-vestul Munt.) Scor în jocurile de copii. Cf. CV 1951, nr. 1, 37.

– Pl.: *zbârne.*

– Etimologia necunoscută.

ZBÂRNĂCÚŢ, -Ă adj. (Prin Bucov.; într-o ghicitoare) Zbârnâitor **(I).** *Am o juncuţă Zbârnăcuţă, La mijloc, Pară de foc.* (Puşca). GOROVEI, C. 311.

– Pl.: *zbârnăcuţi, -ţe.*

– De la **zbârnâi.**

ZBÂRNĂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBÂRNĂIETOÁRE s. f. v. **zbârnâitor.**

ZBÂRNĂÍRE s. f. v. **zbârnâire.**

ZBÂRNĂÍT[1] s. n. v. **zbârnâit[1].**

ZBÂRNĂÍT[2], -Ă adj. v. **zbârnâit[2].**

ZBÂRNĂITÓR, -OÁRE adj., s. f. v. **zbârnâitor.**

ZBÂRNĂITÚRĂ s. f. v. **zbânâitură.**

ZBÂRNÂÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Despre insecte) A produce un zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului; a bâzâi, a zâzâi, (rar) a zumbăi **(2),** (popular) a bombăni, a zuzui, (învechit şi regional) a zuăi[1], (regional) a bornăi, a vâjâi, a zbângăi **(1),** a zbăngăni. *Nici muştele ce vor să văziască, sau tăunii ce vor să zbânăiască în minte ne vine.* CANTEMIR, I. I. I, 215, cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. 651, CIHAC, II, 327. *Se făcu o tăcere de se auzea musca zbârnâind.* ISPIRESCU, L. 275, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, CADE. *Prin poiată zbârnâiau muşte mari.* VLASIU, A. P.

122. *Bâzâie mirat o muscă nouă, zbârnâie naiv un gros bondar.* TEODOREANU, M. U. 160. *Pomii sunt înfloriți, păsările cântă, albinele zbârnâie.* SCLF 1958, nr. 1–2, 82, cf. DEX. ✧ Fig. (Sugerează ideea de mare iuțeală, de rapiditate într-o acțiune) Cf. POLIZU, RESMERIȚĂ, D. *Cei mai mulți ... lucrau de zbârnâia de dimineață până seara.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 131, cf. TOMESCU, GL. ✦ (Despre obiecte, mai ales despre coarde, fus, motoare etc. aflate în mișcare) A produce, prin vibrare, un sunet caracteristic; (regional) a zbângăi **(1),** a zbăngăni. *Zbârnâie coarda din arcu-i, Fulgeră săgeata-n zbor.* ALECSANDRI, P. I, 34, cf. CIHAC, II, 327. *Orologiul zbârnâi răguşit a doua oară.* EMINESCU, N. 62, cf. BARCIANU. *Se vedea chipul negru al moşneagului ... zdrăngănind de zbârnâiau strunele.* ADAM, R. 138, cf. ALEXI, W. *Caerul se topeşte şi fusul zbârnie.* DELAVRANCEA, A. 6. *Nasturii săreau zbârnâind.* AGÂRBICEANU, A. 476, cf. RESMERIȚĂ, D. ŞĂINEANU, D. U. *Îi auzi ... râzând de zbârnăiau geamurile.* REBREANU, NUV. 189. *Pufneşte, Zbârnâie, Se-ntoarce Şi lasă-n urma lui pe drum, Miros albastru de benzină.* TOPÎRCEANU, P. O. 80. *La ieşire, zbârnâie motorul unui camion.* C. PETRESCU, A. 341. *Zbârnâie ca un arcuş de contrabas un avion.* TEODOREANU, M. U. 199. *Săgeţile zbârnâiau.* SADOVEANU, O. I, 351. *Se auzi zbârnâind telegraful.* BART, S. M. 53, cf. SCRIBAN, D. *Geamurile şi farfuriile din dulap zbârnâiră.* CĂLINESCU, O. I, 194. *Cântă lăutarii, le zbârnâie coardele.* STANCU, D. 181. *Priviți acum la maşinile care zbârnâie mereu.* JEBELEANU, S. H. 50, cf. DL, DM. *O voce puternică ... făcea să zbârnâie geamurile.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 101, 19/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Buzduganul vine ... zbârnâind.* SBIERA, P. 133. *Numai ce-mi văzui bicişorul venind de zbârnâia.* ŞEZ. VII, 53. *Nu-i bună deloc dipla lui Panache, mai mult zdârnăie decât cântă.* BOCEANU, GL., cf. ALR I 1 697/93, 418, ALR II 4 414. ✧ Loc. adv. **De-a zbârnâitelea** = cu mare iuțeală (făcându-l să vibreze) *A inventat ... aruncarea tesacului în scândură de-a zbârnâitelea.* BACALBAŞA, ap. TDRG. ✧ Fig. (Sugerează, de obicei, ideea de superlativ, de efect maxim în desfăşurarea unei acțiuni, a unui proces) *Eteria grecească şi revoluția din 1821 făcuse să zbârnâie în tinerii români coarda vitejiei.* GHICA, ap. CADE. *Nu ştiu ce coardă misterioasă a inimei zbârnâie la acea sălbatică armonie!* ODOBESCU, S. I, 42. *Peruzescu, ai cărui nervi artistici zbârnâiau numaidecât ..., se încercă să compuie şi el o cugetare.* GANE, N. III, 189. *Făcusem să-i zbârnâie în suflet coarda geloziei.* M. I. CARAGIALE, C. 147. *Am trântit un reportaj pe trei coloane, să zbârnâie.* BARANGA, I. 175. *Să faci economie la ban ... să zbârnâie.* PREDA, D. 119. *Un copil de muncitor trebuie să zbârnâie la învățătură.* id. DELIR, 10. ✦ Fig. A răsuna **(2).** *Camera zbârnâia ca pântecul de vioară.* ARDELEANU, U. D. 73. ✦ Spec. (Familiar; despre sonerie, telefon) A suna **(4).** *Soneria zbârnâie lung.* CARAGIALE, O. II, 37. *În palatul cufundat în tăcere, zbârnâi soneria.* GALACTION, O. A. I, 89. *Soneria zbârnâie subțirel şi repezit.* CAZIMIR, GR. 57. *Telefoanele zbârnâie neîntrerupt.* C. PETRESCU, C. V. 318. *Atunci a zbârnâit telefonul.* COCEA, S. II, 233. *Soneriile şi clopoțelul zbârnâiră în toate colțurile şcoalei.* CĂLINESCU, O. I, 88. *Am auzit soneria zbârnâind neobişnuit de lung.* STANCU, R. A. I, 266. *Telefoanele posturilor de comandă zbârnâiră prelung.* CAMILAR, N. I, 47. *Era forfotă mare în redacție, zbârnâiau telefoanele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 106, 19/3.

2. Fig. (Despre sunete, cuvinte, cântece, glas) A produce vibrații monotone (puternice, stridente, neplăcute). *Pe sub candida veselie a melodiei, zbârnâie un acompaniament surd.* ODOBESCU, S. III, 100. *Un moment mi-a zbârnâit în urechi glasul ei hotărât.* ADAM, R. 239. *Pufnea pe nas, spre a ține isonul, câte un „îmn" ... ce zbârnâia minute întregi.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 81. *Întrebările, urările, felicitările zbârnâiau în urechile tânărului.* REBREANU, I. 437. *Oi fi ştiind eu ce să am şi ce să n-am, – zbârnâia glasul bunicei.* TEODOREANU, M. U. 135. ✧ Fig. *Prin peretele de scânduri se auzea zbârnâind restul familiei.* GALACTION, O. A. I, 352. *În creieri îi zbârnâi întrebarea.* REBREANU, P. S. 264. ✦ Tranz. (Complementul indică sunete, cântece) A emite (în mod neplăcut, supărător). Cf. POLIZU. *Poetul ni dă imagini, cântărețul se mulțumeşte a zbârnăi sunete.* HASDEU, I. C. I, 228. *Dinaintea mea, un cosaş zbârnâie un cântec monoton.* PETICĂ, O. 258. *Vasile a scos un drâng de la brâu şi a început să zbârnâie un fel de cântec.* CAMIL PETRESCU, O. I, 155, cf. DL. ✧ Expr. (Regional) **A-i zbârnâi** (cuiva) **a ceva** = a-i fi (cuiva) gândul la ceva, a-i arde de ceva. Cf. DL. *Era şi el flăcău de joc acu, şi-i zbârnâia a fete.* ŞEZ. XXI, 55. ✦ Fig. (Regional) A se răspândi producând neplăcere. *O duseră ei cât o duseră, până ce dragostea lor începu să zbârnâie pe la urechile sătenilor.* HEM. 1 628. ✧ Refl. *Pe toate potecile se zbârnâie vorba că nația are destui politici.* IIPESCU, ap. TDRG.

3. Fig. (Regional; despre oameni) A cârti; p. ext. a blestema. *Mamele de familii ... începuseră să cam zbârnâie a blestem împotriva birtaşului.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Cam zbârnâie fata, ... dar am s-o înduplec eu.* PAMFILE, CER. 48, cf. CADE. *Sunt oameni d'ăia care-ți fură cuiul de la capul osiei şi te lasă zbârnâind în drum.* STĂNOIU, C. I. 16, cf. DL, DM, DEX.

– Prez. ind.: *zbârnâi* şi, regional, *zbârnăiesc* (ALR I 1 697/95); pers. 3: *zbârnoaie* (ARL II 4 414/53, 95). – Şi: (rar) **zbărnăi,** (regional) **zbârnăi** (scris şi *sbârnăi* RESMERIȚĂ, D.), **zbârnii, zbârăi, zbărnâi, zdârnăi, zdârnâi** (UDRESCU GL, LEXIC REG. 88), (învechit, rar) **zbânăi** vb. IV.

– **Zbârn** + suf. *-îi.*

ZBÂRNÂIÁLĂ s. f. Faptul de a zbârnâi **(1);** (concretizat) zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului (insectelor); bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zâzâială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârn, zbârnăire, zbârnăit[1], zbârnâitură, zumzăială, zumzăire, zumzăit, zumzăitură, zumzet **(1),** (rar) zumbăire **(2),** zumbăit, zumz, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzuit **(1),** zuzet **(1),** (învechit şi regional) zuzur **(1),** (regional) bornăire, vâjâire, vâjâit, zbăngăire, zbăngănire. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Faptul de a zbârnâi **(1);** (concretizat) sunet caracteristic al obiectelor, coardelor, fusului, motoarelor în mișcare (rapidă); (regional) zbăngăire, zbăngănire. Cf. TDRG. *Zbârnâială cu piatra.*

PAMFILE, J. I, 60. *Zbârnâiala motorului.* ARDELEANU, U. D. 171, cf. CADE. *Acoperiră cu o trâmbă de zbârnâială uralele din cârciumă.* GALACTION, O. A. I, 269, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Serveşte băieţilor mici la zvârlirea pietrelor cu zbârnâială.* ŞEZ. IX, 134. ✦ (Regional) Forfoteală. *Aşteptam să văd zbârnâială ca la şes; când colo, ce să văd? ... de abia câţiva plugăraşi cu clopoţelul.* ŞEZ. III, 180.

– Pl.: *zbârnâieli.* – Şi: (regional) **zdârnâiálă** s. f. UDRESCU, GL. 297.

– **Zbârnâi** + suf. *-eală.*

ZBÂRNÂIÉRE s. f. v. **zbârnâire.**

ZBÂRNÂÍRE s. f. Acţiunea de a z b â r n â i **(1)** şi rezutaltul ei; (concretizat) zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului (insectelor); bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zâzâială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârn, zbârnăială, zbârnăit, zbârnăitură, zumzăială, zumzăire, zumzăit, zumzăitură, zumzet **(1),** (rar) zumbăire **(2),** zumbăit, zumz, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzet **(1),** zuzuit, (învechit şi regional) zuzur **(1),** (regional) bornăire, vâjâire, vâjâit, zbăngăire, zbăngănire. Cf. LB. *Roiurile nu ies mai nainte de ... zece ceasuri de dimineaţă şi pornirea lor este precedată de o mare sbârnâire.* BREZOIANU, A. 554/11, cf. ISER, POLIZU, LM. *Făcu să tacă zbârnăirea adunăturilor de muşte.* MACEDONSKI, O. I, 65, cf. DDRF. *Jim se gândea ... în monotona zbârnâire a greierilor.* CĂLINESCU, O. I, 115, cf. DL, DM, DEX, M. D. ENC. ✦ Faptul de a z b â r n â i **(1);** (concretizat) sunet caracteristic obiectelor, coardelor, fuselor, motoarelor în mişcare (rapidă), zbârnâială, zbârnâit[1], zbârnâitură **(1),** zbâr, (regional) zbăngăire, zbăngănire. Cf. LB. *Liniştea să se schimbe într-un zumzet de vorbe ca o zbârnâiere de aeroplan.* ARDELEANU, D. 291, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Scris şi: *sbârnâire.* – Pl.: *zbârnâiri.* – Şi: (regional) **zbârnâiére, zbârnăíre, zbârâíre** (DDRF) s. f.

– V. **zbârnâi.**

ZBÂRNÂÍT[1] s. n. Faptul de a z b â r n â i **(1);** (concretizat) zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului (insectelor); bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zâzâială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârn, zbârnâială, zbârnâire, zbârnâitură, zumzăială, zumzăire, zumzăit, zumzăitură, zumzet **(1),** (rar) zumbăire, zumbăit, zumz, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzet **(1),** zuzuit, (învechit şi regional) zuzur, (regional) bornăire, vâjâire, zbângâire, zbângânire. *Daca ... populaţia* [de albine] *este slabă şi proviziile puţin îmbilşugate, sunetul dinăuntru este limpede şi sbârnâitul ascuţit încetează.* BREZOIANU, A. 551/26. *Se făcu o tăcere atât de adâncă, încât puteai să auzi zbârnâitul muştelor.* CONTEMPORANUL, III, 616, cf. DDRF. *Se deslușea şi un glas de bărbat, ce părea ca un zbârnâit de bondar.* SANDU-ALDEA, A. M. 138, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U. *În grădină se auzea, prin fereastră, un zbârnâit neîntrerupt.* BASSARABESCU, V. 106, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC. 1 010, CHEST. VI, 19/2. ✦ Faptul de a z b â r n â i **(1);** (concretizat) sunet caracteristic al obiectelor, coardelor, fuselor, motoarelor etc. în mişcare rapidă; zbârnâială, zbârnâire, zbârnâitură **(1),** (regional) zbăngăire, zbăngănire. *Ne tragem ... suflet nou ... din zăngănit de paveze şi zbârnâit de săgeţi.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG, cf. DDRF. *Ea ascultă huruitul trăsurilor ... zbârnăitul drăcesc al automobilelor.* SANDU-ALDEA, A. M. 55. *Un zbârnăit strident ... îl făcu să sară.* REBREANU, P. S. 89, cf. RESMERIŢĂ, D. *Nu se mai auzea decât zbârnâitul unei coarde a contrabasului.* ARDELEANU, D. 162, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Zbârnâit de cobză.* GALACTION, O. 263. *Tresărea la fiecare telegramă, la fiecare zbârnâit de clopoţel.* C. PETRESCU, Î. I, 116. *Un zbârnâit metalic şi vasul se opinteşte reluându-şi mersul.* BART, S. M. 37, cf. SCRIBAN, D. *În urmă, auzeau ... zbârnâitul greu al schijelor.* CAMILAR, N. I, 48, cf. DL, DM. *În acest nou complex melodic, intră ... zbârnâitul fuselor, zumzăitul firelor din ţesătorii.* SCLF 1959, nr. 1–2, 166. *Se auzi zbârnâitul unui avion.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 16/1, cf. M. D. ENC. ✦ S p e c. Sunetul produs de o sonerie sau de telefon atunci când face apel. *Apăsă butonul unei sonerii. Se auzi zbârnâitul strident în lungul sălii.* SAHIA, N. 72. *Când auzi zbârnâitul telefonului public, tresări.* V. ROM. august–septembrie, 1952, 181. *Zbârnâitul telefonului m-a făcut să-mi opresc ... întrebarea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 10/2.

– Scris şi: *sbârnâit.* – Pl.: ? – Şi: (regional) **zbârnăít** (scris şi *sbârnăit* RESMERIŢĂ, D.) s. n.

– V. **zbârnâi.**

ZBÂRNÂÍT[2], -Ă adj. **I.** (Rar; despre sonerie) Care sună continuu şi supărător. *În câteva minute, redacţia ... fu un infern de sonerii zbârnâite.* C. PETRESCU, C. V. 341, cf. DL.

II. (Regional; în forma *zbârnăit)* „Nebun" (Bonţ – Gherla). COMAN, GL.

– Pl.: *zbârnâiţi, -te.* – Şi: (regional) **zbârnăít, -ă** adj. COMAN, GL.

– V. **zbârnâi.**

ZBÂRNÂITÓR, -OÁRE adj., s. f. **I.** Adj. (Despre insecte) Care produce un zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului; bâzâitor, zumbăitor, (rar) zumzuitor, zuzuitor **(1).** Cf. z b â r n â i **(1).** Cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], CADE. *O dată cu soarele se arată şi musca, intrând zbârnâitoare în colivie.* ARGHEZI, S. VIII, 61, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre obiecte, mai ales despre coarde, fus, motoare etc. în mişcare); bâzâitor, (regional) zbângăit, zbârnăcuţ. *Cu drag se uită-n aer la un zmeu zbârnâitor.* ALECSANDRI, P. III, 85. *Strunele vibrează, sunând zbârnâitoare.* id., POEZII, 224, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DEX. ✦ F i g. Sensibil **(1).** *Ai atins coarda cea mai zbârnâitoare a inimii mele.* ALECSANDRI, T. 1300.

II. S. f. Nume dat mai multor obiecte care zbârnâie **(1).**

1. Jucărie făcută dintr-o scândurică legată cu o sfoară care, învârtită, zbârnâie **(1),** folosită şi pentru speriat păsările; scârţâitoare (v. s c â r ţ â i t o r **II 2),** (popular) pârâitoare (v. p â r â i t o r **II 1),** (regional) moară **(8 b),** morişcă **(3),** zbângă **(2),** zbângăitoare **(2),** zvârdină **(5).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *O*

zbârnâitoare se face dintr-o scândurice. PAMFILE, J. I, 78. *Zbârnâitoarea e o scândurice ... prin care trece o sfoară.* PĂCALĂ, M. R. 420, cf. RESMERIȚĂ, D. *Mama i-a pus, ca la muzică, o zbârnâitoare.* ARGHEZI, S. VII, 11, cf. DL, DM, M. D. ENC., H XVII, 240, com MARIAN. *Nimic mai uşor decât zbârnâitoarea ... Ea zbârnâie şi tonul e cu atât mai înalt, cu cât se învârteşte mai tare.* ŞEZ IX, 133, cf. ALR SN I h 47, ib. V h 1 304.

2. (Şi în sintagma *zbârnâitoare de gândac* PĂCALĂ, M. R. 420) Jucărie făcută dintr-un cărăbuş sau dintr-o altă insectă (care face zgomot când zboară), imobilizat cu ajutorul unui ac şi lăsat să zbârnâie în aer prin bătaia aripilor; (regional) moară **(8 c),** morişcă **(3),** sfârlează **(6)** (Răşinari – Cisnădie). Cf. PĂCALĂ, M. R. 420.

3. Fâşie de hârtie fixată de partea de sus a zmeului care zbârnâie **(1)** în bătaia vântului; vâjâitoare, (popular) pârâitoare (v. p â r â i t o r **II 2),** (regional) zbârnel **(2),** zbârnoi **(2),** zvârnaică. *Un zmeu cu o coadă lungă şi cu zbârnâitoare de tot răsunătoare.* DONICI, ap. TDRG, PAMFILE, J. II, 82, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Nu mai vorbeşte decât de zbârnâitori, cumpănă, coadă, zmee de una şi de două.* C. PETRESCU, Î. II, 57, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC.

4. (Regional) P. e x t. Zmeu **(II)** (Feneş – Alba-Iulia). ALR SN V h 1 303/102.

5. (Transilv., prin Mold. şi prin Bucov.) Praştie **(I 1).** Cf. ALR I 1 697/77, 103, 109, 136, 140, 223, 243, 381, 536.

III. S. f. (Neobişnuit) Pieliţă care se desprinde din jurul unghiei. Cf. DDRF.

– Pl.: *zbârnâitori, -oare.* – Şi: (regional) **zbârnăietoâre** PAMFILE, J. I, 350 (scris şi *sbârnăietoare* DDRF, RESMERIȚĂ, D.) s. f., **zbârnăitór, -oáre** DDRF, SĂINEANU[2], DL (scris şi *sbârnăitor* RESMERIȚĂ, D.) adj., s. f., **zvânăitoáre** (ALR SN V h 1 304/362), **zvârnăitoáre** (ib. I h 47/35, ib. V h 1 304/272, 325) s. f.

– **Zbârnâi** + suf. *-tor.*

ZBÂRNÂITÚRĂ s. f. **1.** Acţiunea de a z b â r n â i **(1);** (concretizat) zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului (insectelor); bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zâzâială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârn, zbârnâială, zbârnâire, zbârnâit[1], zumzăială, zumzăire, zumzăit, zumzăitură, zumzet **(1),** (rar) zumbăire, zumbăit, zumz, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzet **(1),** zuzuit, (învechit şi regional) zuzuz, (regional) bornăire, vâjâire, zbângăire, zbângănire. Cf. LB. *Aerul ... răsuna de zbârniitura vietăţilor, ce căuta să-şi stângă setea lor cu sângele oamenilor.* BUZNEA, P. V. 79/1, cf. ISER, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. *În gura peşterii ..., s-auzea zbârâituri, fluierături şi zgomote.* VISSARION, B. 235. *Produc atunci când zboară un fel de zbârnâitură, datorită unor corzi situate în orificiile organelor de respiraţie.* ENC. AGR. I, 464, cf. CHEST VI 19/10. ✦ Acţiunea de a z b â r n â i **(1);** (concretizat) sunet caracteristic al obiectelor, coardelor, fusului, motoarelor etc. în mişcare (rapidă); zbârnâială, zbârnâire, zbârnâit, (regional) zbângăire, zbângănire. *Aha, viteazul meu creştin – zise ..., auzind zbârnâitura pe la ureche.* MERA, L. B. 171, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Patru zbârnâituri scurte căzură una după alta într-un sfârâit precipitat.* CĂLINESCU, O. I, 53, cf. DM. *Să ştiu mlădierea aceea a degetelor deasupra corzilor, când ... notele au o zbârnâitură tânguită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 19/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ S p e c. Sunet produs de o sonerie sau de un telefon atunci când face apel. *Se aude, în coridorul din fund, zbârnâitura unei sonerii electrice.* CARAGIALE, O. VI, 443.

2. (Învechit, rar; în forma *zbârniitură*) Ţiuitul urechii, v. ţ i u i t **(1).** *Pătimaşul ... cearcă vâjiituri şi zbârniituri în urechi.* MAN. SĂNĂT. 273/15.

– Pl.: *zbârnâituri* şi (învechit, rar) *zbârnâiture.* – Şi: (învechit şi regional) **zbârâitúră, zbârnăitúră** (scris şi *sbârnăitură* RESMERIȚĂ, D.), (învechit, rar) **zbârniitúră** s. f.

– **Zbârnâi** + suf. *-itură.*

ZBÂRNÉL s. n. **1.** (Regional) Jucărie confecţionată din tablă, hârtie etc., înfăţişând aripile unei mori de vânt, care se învârtesc în bătaia vântului; morişcă **(3)** (Ghimpaţi – Bucureşti). Cf. ALR II 4 377/928.

2. (Regional) Prâsnel **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zbârnele.*

– **Zbârnâi** + suf. *-el.*

ZBÂRNIÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZBÂRNIITÚRĂ s. f. v. **zbârnâitură.**

ZBÂRNÓI, -OÂIE s. m., s. f. (Regional) **1.** S. m. (Entom.) Gărgăun *(Vespa crabro).* Com. din BORLOVENII VECHI – BĂILE HERCULANE.

2. S. f. Zbârnâitoare, v. z b â r n â i t o r **(II 1)** (Scărişoara – Abrud). ALR SN V h 1 304/95.

3. S. f. Praştie **(I 1)** (Fundătura – Gherla). ALR I 1 697/255.

– Pl.: *zbârnoi.*

– **Zbârn**[âi] + suf. *-oi.*

ZBEA vb. II. T r a n z. (Învechit şi regional) A absorbi. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D., *Franzela zbea în sine laptele.* Com. din FRATA – TURDA. (R e f l.) *Şi să opri ploaia, ... apa mergând pre pământ să zbea ... după o sută şi 50 de zile.* BIBLIA (1688), 5[2]/55. *Zăpada se muiase, se înegrise, zbându-se apoi în pământ.* AGÂRBICEANU, L. T. 202. *Apa se zbea în pământ.* Com. din FRATA – TURDA, cf. ALR I 424/129, 131, 148, 231, 243, 285, 290, 298, 320. *A plouat ieri, dar toată apa s-o zbeut.* MAT. DIALECT. I, 272. ✧ F i g. *Sbeuseră în spiritele lor toate ideile revoluţionare ale acelei epoci.* BARIŢIU, P. A. II, 527. *Mă sbea, mă sdrobeşte ucigătoarea dorinţă.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 172.

– Scris şi: *sbea.* – Prez. ind.: *zbeau;* part.: *zbăut* (ALR I 424/285, 290, 298, 320) şi, regional, *zbeut.*

– Lat. **exbibere.**

ZBEAG s. n. v. **zbeg[1].**

ZBEG[1] s. n. **1.** (Învechit şi regional) Învălmăşeală; forfotă. Cf. KLEIN, D. *Şi împinge mulţimea întărâtată*

Sâlind să iasă din zbeg Care în mare jurul lui s-adunară. BUDAI-DELEANU, Ț. 407, cf. LB, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., com. BENIUC.

2. (Învechit și regional) Tufiș **(1).** Cf. DDRF, SIMA, M. 185, CADE. *Și cum mergea prin pădure, iacă numai că întâlnește o căprioară care era împinsă într-un sbeg așa de țeapăn de nu putea scăpa nici înainte, nici înapoi.* MERA, L. B. 17. ✦ (Regional) Loc spinos (Ineu – Arad). ALR SN III 633/64.

3. (Regional) Ploaie torențială; furtună (Sighiștel – Vașcău). TEAHA, C. N. 282.

– Scris și: *sbeg.* – Pl.: *zbeguri.* – Și: (învehit) **sbec** (LB), **zbeag** (DDRF) s. n.

– Din scr. **zbeg.**

ZBEG[2] s. n. v. **zbeng[1].**

ZBEGHÍ vb. IV v. **zbengui.**

ZBEGNITÚRĂ s. f. v. **zvâcnitură.**

ZBEGÓS, -OÁSĂ adj. v. **zbenghios.**

ZBEGUÍ vb. IV v. **zbengui.**

ZBEGUIÁLĂ s. f. v. **zbenguială.**

ZBEGUIÁT, -Ă adj. v. **zbenguit[2].**

ZBEGUÍRE s. f. v. **zbenguire.**

ZBELICĂ s. f. (Învechit, rar, probabil) Zibelină **(1)** *(Martes zibellina). Îi aduse lucruri scumpe, haine cusute cu fir de aur, blane de zbelică.* F. AARON, I. II, 215/23.

– Accentul necunoscut. – Pl.: ?

– Cf. z i b e l i n ă.

ZBENCHI s. n. v. **zbenghi.**

ZBENG[1] s. n. (Învechit și regional) Zbenguială; p. e x t. distracție. Cf. VALIAN, V., POLIZU, CIHAC, II, 11, LM. *De multe ori n-au chef de zbeng.* JIPESCU, ap. TDRG. *Fetelor, mai lăsați zbegu!* BACALBAȘA, S. A. I, 175. *Lunecând pe ierbi, s-a dus ... Ei! acum tu zici, mă prind: „Vezi ce face sbegul!"* COȘBUC, P. II, 278, cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *O tulea prin vecini după zbeng.* STANCU, D. 485. *Bătrânii simțeau nevoie de hodină, și copiii de sbeghe.* PAS, L. I, 19. *Nici acum nu știu s-aleg, Meșteșug a fost ori zbeg?* ARGHEZI, C. O. 148, cf. H XVIII 181. *Mai tot tineretul se ținea de zbenguri și de snoave.* POPESCU, B. II, 6, cf. ARH. OLT. XXI, 274. *Cât e tânăr și voinic, Numai viață pe colnic, Numai zburd și zbeng în el, Cât e tânăr, tinerel* (Codrul). UDRESCU, GL. ✧ F i g. *Vioara lui despica inima ... Aici doină, aici zbeg de nuntă, aci arșiță și patimă.* GALACTION, O. A. II, 54.

– Scris și: *sbeng.* – Pl.: *zbenguri.* – Și: **zbeg** (scris și *sbeg* RESMERIȚĂ, D.; pl. și *zbeghe*) s. n.

– Postverbal de la **zbengui.**

ZBENG[2] s. n. v. **zbenghi.**

ZBÉNGA s. m. sg. (art.) (Regional; eufemistic) Unul dintre numele dracului (Țepu – Tecuci). Cf. CV II, nr. 4, 44. *Te ia sbenga de frig.* ib.

– Scris și: *sbenga.*

– Pref. *z-* + **benga.**

ZBENGHERÍ vb. IV. R e f l. (Prin nord-estul Olt.) A se zbengui **(1).** Cf. CIAUȘANU, GL.

– Scris și: *sbengheri* CIAUȘANU, GL. – Prez. ind.: *zbengheresc.*

– De la **zbeng.**

ZBÉNGHI s. n. (Popular) Semn natural sau artificial pe piele, mai ales pe obraz; p. g e n e r. pată **(2);** (popular) benghi. *Își punea murse și zbenghiuri.* GHICA, S. I. 66, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Iată o cumătră cu un zbenghi în obraz și foarte mofturoasă.* PAS, L. I, 136, cf. SCL 1968, 74. ✦ P. e x t. (Rar) Pată **(1).** *Linguri albe, înfrumusețate cu un zbenghi de arsură ... se înfățișează ca niște ghiocuri.* ARGHEZI, B. 42. *Un zbenghi, un punct, un unghi eu desenez ca un copil.* V. ROM. iunie 1960, 26.

– Scris și: *sbenghi* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbenghiuri.* – Și: (regional) **zbeng** (ALR II/I h 128), **zbenchi** (scris și *sbenchi*) s. n.

– Pref. *z-* + **benghi.**

ZBENGHIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Olt.) Iute; neastâmpărat **(2).** *Păstrăvii sunt zbenghioși.* PLOPȘOR, V. O. ✧ (Substantivat, m.; în forma *zbegos*) *Arză-vă para, zbegoșilor.* CONV. LIT. XLIII, 1 096.

– Pl.: *zbenghioși, -oase.* – Și: **zbegós, -oásă** adj.

– **Zbeng** + suf. *-os.*

ZBENGUÍ vb. IV. **1.** R e f l. (Despre copii; p. e x t. despre animale) A se juca sărind și alergând cu voioșie; p. e x t. a fi neastâmpărat, (rar) a z b u r d ă l n i c i, (popular) a s e z b â n ț u i, (regional) a s e z b e n g h e r i, a s e z b e r e n g u i, a s e z b i h u i **(2);** a z b u r d a **(1),** a s e z b u r ă t ă c i **(5),** (învechit) a se zglobi. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ședea la taifas ori se zbenguia printre culise.* CARAGIALE, O. I, 1. *Un copilaș ... alerga, se sbeguia printre flori.* ISPIRESCU, L. 216, cf. DDRF, BARCIANU. *Prin tufele scailor dați în copt, se zbenguie scatii și sticleți ademenitori la vers.* ADAM, R. 66. *O sumedenie de copii țipau, se zbeguiau.* DELAVRANCEA, H. T. 93, cf. ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Niciodată n-ai fi văzut-o întinzându-se sau zbenguindu-se.* M. I. CARAGIALE, C. 126. *În acea grădină ascunsă a liniștii, se sbeguiau ... toate neamurile de*

sălbăticiuni aripate. SADOVEANU, O. XV, 95. *Cele două curți fuseseră puțin populate, acum se zbenguiau prin ele numeroși copii.* CĂLINESCU, S. 205. *Lăsă caii să se zbenguie, privindu-i cu barba înflorită de fericire.* CAMIL PETRESCU, O. III, 389. *Ar deschide poarta, s-ar zbengui cu noi.* STANCU, D. 40. *Grupul ucenicilor care se sbenguiau.* PAS. Z. IV, 85, cf. DL, DM. *Tata ..., când eram copii și ne mai zbenguiam în pat, se întorcea către noi și ne suduia.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 29. *Îi lăsa să se zbenguie pe iarba proaspătă a grădinii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 4/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Păsările umpleau văzduhul de cântecele lor, zbenguindu-se prin desișul frunzelor de copaci.* POPESCU, B. I, 91. *Numai copiii se zbenguiesc.* PLOPȘOR, V. O. 14. *Dacă râzi, te sbeguiești, Dacă plângi, nebună ești.* PAMFILE, C. Ț. 24. ✧ Fig. *În cojoaca mamei ..., se sbeguesc câteva picături de aur căzute din paharul candelei.* KLOPȘTOCK, F. 325. ✦ (Rar) A se hârjoni. *Se uita cu jind ... cum alții se zbeguiau cu fetele.* ISPIRESCU, L. 384. *Fetele ... se lăsaseră de cules pentru a se zbengui cu băieții.* MACEDONSKI, O. III, 5. *În lipsa șefului de atelier,* [fetele] *se zbenguiau cu vreo trei lucrători.* PAS, Z. I, 101, cf. DL, DM, DEX.

2. Intranz. (Regional) A ploua cu tunete și fulgere (SIGHIȘTEL – VAȘCĂU). ȚEAHA, C. N. 282.

– Scris și: *sbengui.* – Prez. ind.: *zbenguiesc* și *zbéngui.* – Și: (învechit și popular) **zbeguí** (scris și *sbegui*), (învechit) **zbeghi** (scris și *sbeghi* DDRF), (regional) **zbigui** (SCRIBAN, D.) vb. IV.

– Etimologia necunoscută.

ZBENGUIÁLĂ s. f. Acțiunea de a se zbengui **(1)**; zbenguire, zbenguit[1], (rar) zburdare **(1)**, zburdat[1], (popular) zbânțuială, zbânțuire, zbânțuit[1], zglobior, (regional) zbânț[1], zbânțuitură, zbeng[1], zbereng, zbereguială, zburdă. *Copiii, aprinși la față de zbenguială, se adunau unul câte unul.* DELAVRANCEA, S. 265, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, CADE. *Obosiți de drum și de sbenguială, am căzut pe jumătate adormiți.* BRĂESCU, A. 147. *Sbenguiala lui scălâmbăiată.* KLOPȘTOCK, F. 31, cf. SCRIBAN, D. *Copiliță de doi ani abia mergând, fetiță cu poftă de zbenguială prin curte, la cinci.* CAMIL PETRESCU, O. II, 83. *Ea, după ce ostenise de multă zbenguială, stătea liniștită.* TUDORAN, P. 336, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Scris și: *sbenguială.* – Pl.: *zbenguieli.* – Și: **zbeguiálă** (scris și *sbeguială*) s. f.

– V. **zbengui.**

ZBENGUÍRE s. f. Acțiunea de a se zbengui **(1)**; zbenguială, zbenguit[1], (rar) zburdare **(1)**, zburdat[1], (popular) zbânțuială, zbânțuire, zbânțuit[1], (regional) zbânț[1], zbânțuitură, zbeng[1], zbereng, zbereguială, zburdă. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Raza lunii ne încuraja și mai mult în zbenguirile noastre.* CIAUȘANU, R. SCUT. 14, cf. DL, DM, SFC IV, 297, DEX. ✧ Fig. *Pătrunzător spirit de observație, unit cu zbenguiri romantice și cu apucături ironice.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. V.

– Scris și: *sbenguire.* – Pl.: *zbenguiri.* – Și: **zbeguíre** (scris și *sbeguire,* PONTBRIANT, D.) s. f.

– V. **zbengui.**

ZBENGUÍT[1] s. n. Faptul de a se zbengui **(1)**; zbenguială, zbenguire, (rar) zburdare **(1)**, zburdat[1], (popular) zbânțuială, zbânțuire, zbânțuit[1], (regional) zbânț[1], zbânțuitură, zbeng[1], zbereng, zbereguială, zburdă. Cf. ALEXI, W. *În casă, și să fi vrut să citești nu puteai ..., te împiedicau copiii cu zbenguitul lor.* PAS. Z. I, 254, cf. DL, DM, DEX.

– Scris și: *sbenguit* ALEXI, W. – Pl.: *zbenguituri.*

– V. **zbengui.**

ZBENGUÍT[2], -Ă adj. (Despre ființe, mai ales despre copii sau pui de animale) **1.** (Popular) Zburdalnic **(1)**. Cf. zbengui **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, PASCU, C. 221. *Firicel ... chelălăia, zbenguit, pe lângă picioare, de parcă încerca să cânte și el.* POPA, V. 298. *Tata lungu, mama lata Lelea zbeguiata* (Coșul, vatra, ușa). ȘEZ. VII, 82.

2. (Regional) P. ext. Vlăguit. *Un cârd de boi se lasă încet spre sat, boi slabi, zbenguiți, de-abia-și mai duc picioarele după ei.* N. REV. R. II, nr. 18, 224.

– Scris și: *sbenguit* PONTBRIANT, D. – Pl.: *zbenguiți, -te.* – Și: **zbeguiát, -ă** adj.

– V. **zbengui.**

ZBENGUITÓR, -OÁRE adj. (Rar; despre ființe, mai ales despre copii sau pui de animale) Zburdalnic **(1)**. Cf. zbengui **(1)**. *O viermuială tărcată, De copii în hârjoană, De codane zbenguitoare.* VOICULESCU, P. II, 74, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zbenguitori, -oare.*

– **Zbengui** + suf. *-tor,*

ZBEREGÓS, -OASĂ adj. = **speregos.** Com. din TURNU-MĂGURELE.

ZBEREGUIÁLĂ s. f. (Prin Munt.) Zbenguială. *Prin jud*[ețul] *Muscel, în noaptea de către ajun, tineretul se adună la o casă ... și aici se pun pe sbereguială și petrecere până la miezul nopții.* PAMFILE, CR. 9.

– Scris și: *sbereguială.* – Pl.: *sbereguieli.*

– **Zberengui** + suf. *-eală.*

ZBERÉNG s. n. (Prin Munt.) Zbenguială. Cf. CV 1951, nr. 6, 30, UDRESCU, GL.

– Pl.: *zberenguri.* – Și: **zberénghi** s. n. (CV 1951, nr. 6, 30, scris și: *sberenghi* ib.).

– Cf. zbeng.

ZBERÉNGHI s. n. v. **zbereng.**

ZBERENGUÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se zbengui **(1)** (Frumoasa – Zimnicea). CV 1951, nr. 6, 30.

– Scris și: *sberengui.* – Prez. ind.: *zberenguiesc.*

– **Zbereng** + suf. *-ui.*

ZBIÁRĂT s. n. v. **zbieret.**

ZBIC s. n. v. **zbici[1].**

ZBICEÁLĂ[1] s f. (Rar) Zvântare **(1)**. Cf. CADE.

– Scris și: *sbiceală* CADE. – Pl.: *zbiceli.*

– **Zbici[3]** + suf. *-eală.*

ZBICEÁLĂ[2] s. f. (Prin Munt.) Smucitură. *Dintr-o zbiceală calul a rupt şleaurile.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zbiceli.*
– **Zbici[4]** + suf. *-eală.*

ZBICEÁLĂ[3] s. f. (Ban.) Sfichi[2] **(I 1).** Cf. ALR I 1 094/28, 30, 40, 45, 77.
– Pl.: *zbicele.*
– **Zbici[1]** + suf. *-eală.*

ZBICÉR s. n. (Popular) Nume dat căluşarului care pocneşte din bici în timpul jocului. Cf. TDRG. *Încă şi un sbicer este cel ce, când ceilalţi saltă neîncetat, îi înconjură pocnind cu zbiciul.* PAMFILIE, S. V. 58. *Persoanele principale, în afară de vătaf, care se mai numeşte şi voivod* [la căluşari] *... sunt: ... mutul, numit şi primicerul, blojul, zbicer* (Transilv.) *... În mână poartă sabie sau bici cu care loveşte în jurul căluşarilor.* DR. II, 217, cf. SCRIBAN, D., DL, DM.
– Scris şi: *sbicer.* – Pl.: *zbiceri.*
– **Zbici[1]** + suf. *-ar.*

ZBÍCI[1] s. n. (Învechit şi regional) Bici. *Românii din Bucovina au ... următoarele numiri: bici, sbici şi sbicuţ.* MARIAN, S. R. I, 24, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 365, TDRG. *Bicele de mânat caii, cari se fac din cânepă, ... numindu-se şi biciuşte ... sbiciu.* PAMFILE, I, C. 212, cf. SCRIBAN, D., CHEST. II 489/1. *El ia zbiciul să mă bată.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 173, com. din TÂRCĂIŢA – BEIUŞ, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 341, GREGORIAN, CL., ALR I, 1 093, ALR SN VI h 1 607, ALRM SN VI h 1 607, A I 23, VI 3. ✧ (În construcţia) *De-a zbiciu* = numele unui joc de copii, care „se prind mulţi de mână". ALR II 4 381/325.
– Scris şi: *sbici.* – Pl.: *zbice* (ARL I 1 093/26, 28, 35, 40, 45, 56, 63, 75, 79, 85, 93, 96, 217, 223) şi (regional) ib. 1 093/26, 49, 51, 61, 63, 65, 98, 100, 118, 148, 150, 227, 229, 243, 247, 249. – Şi: **zbic** s. n. ALR SN VI h 1 607/325, ALRM SN III h 1 217/325, ALR I 1 093/87, 90, 290, ALR II 4 381/284, LEXIC REG. II, 75 (pl.: *zbice* ALR I 1 093/87 şi *zbiciuri* ib. 1 093/90, 290, ib. 1 697/80).
– Pref. *z-* + **bici.**

ZBÍCI[2] s. n. (Regional) **1.** Brânci (Poiana Lacului – Piteşti). UDRESCU, GL. *I-am dat un zbici, s-a dus cât colo!* id. ib.
2. Obicei **(1).** *Are un zbici urât!* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zbiciuri.*
– Postverbal al lui **zbici[4].**

ZBICÍ[3] vb. IV. Tranz. şi refl. **1.** (Învechit şi popular) A (se) zvânta **(1).** *Muiarea ... întinse acoperemântul preste faţa gropii şi zbiciia preste ea arafoth.* BIBLIA (1688), 233[2]/1. *Pialea ... nici aerul de cât era uscată, a o mai zbici putu.* CANTEMIR, I. I. I, 234, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Căldura cea mare ... coace iarba pentru fân şi sbiceaşte căile.* PETROVICI, P. 242/6, cf. LB, VALIAN, V. *Roadele de vară să se samene primăvara, îndată ce s-a zbicit şi s-a pregătit câmpul.* LITINSCHI, M. 31/9, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Macul se seamănă ... îndată ce pământul s-a zbicit.* I. IONESCU, B. C. 46/2, cf. BARONZI, L. I, 119, CARAGIALE, O. I, 259. *Pe faţa lui Radu erau crestături de cuţit pe unde-i plesnise pielea de cravaşă şi sângele de-abia se zbicise.* VLAHUŢĂ, D. 89, cf. DDRF. [Pânza] *după ce s-a zbicit, adică după ce s-a uscat pe jumătate, se dă iar la leşie.* PAMFILE, I. C. 282. *Vremea se îndulcise, se încălzea din zi în zi mai mult, pământul se zbicea.* AGÂRBICEANU, S. 358. *Pământul din grădini se zbicea văzând cu ochii.* BUJOR, S. 111. *Colodiul ..., zbicindu-se şi întărindu-se îndată pe rană, o împiedică ... de a se infecta.* ATILA, P. 85. *Pământul s-a zbicit şi mă tot bate capul să începem aratul.* REBREANU, R. II, 60. *Ca să-şi zbicească straiele de pe el, bunicul meu a scăpărat şi a aprins un foc.* SADOVEANU, O. XV, 434. *Pe ici, pe colo, noroiul se zbicise.* CAMIL PETRESCU, O. III, 345. *Soarele toamnei, cu puteri puţine, a sbicit pământul.* STANCU, D. 53. *Vântul rece ... mai zbicea nămeţii.* BARBU, PRINC. 245. *L-am pus ia acolo, pe stâlpul porţii, să se sbicească.* SBIERA, P. 15. *Cî pi un(d)i mer(g)i urâtu, Sî zbgiceşti pământu.* VASILIU, C. 150, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. *Nu văd ploaie, să mă ploaie, Nici vânturi să mă zbicească.* BÎRLEA, C. P. 294, cf. GREGORIAN, CL. 64. *Le-am pus la soare, ca să le sbicesc.* TOMESCU, GL., cf. ALR I 424, 644/87, 107, ALR II 3 894/219, 272, 605. *Cântă Leana ... Cântă, fânul răscoleşte Şi de ploi multe-l zbiceşte.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 469. ✦ P. anal. (Prin Mold.; complementul indică conţinutul unui recipient) A goli până la ultima picătură. *Petrec din mână în mână câte un ulcior de rachiu, înghiindu-se ... şi tot aşa, până-l zghicesc de tot, ca, la cel întâiu popas, să-l împle din nou.* ŞEZ. IV, 17.
2. Tranz. (Prin vestul Olt.; complementul indică rufe) A limpezi. *Sbiceşte cămăşile, să iese lăturile din ele.* BOCEANU, GL.
– Scris şi: *sbici.* – Prez. ind.: *zbicesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZBICÍ[4] vb. IV **1.** Tranz. (Învechit) A biciui. *Dintr-înşii, unii zbici-veţi în săboarele voastre Şi goni-i-veţi den oraş în oraş.* N. TEST. (1688) 31[r]/3, cf. ANON. CAR.
2. Intranz. (Regional) A mişca, a agita în aer. *Părintele făcuse semnul crucii, zbicind din busuioc.* PREDA, M. 14.
3. Tranz. (Regional) A smuci **(1).** *Soarele d-auzea Mâna ... i-o da. Ianâ îmi zbicea Şi câteva fugea.* PAMFILE, CER. 144, cf. DL, DM, H V 148. *Dară Miu ce făcea? La ciobănaş că mergea De spinare îl lua, Pe potecă îl sbicea.* MAT. FOLC. 1 076. *Nu mă sbici aşa!* BOCEANU, GL. ✧ Intranz. *Puşca zbiceşte când tragi.* SCRIBAN, D. [Pasărea] *zbiceşte să scape.* ALR SN V h 459/812. *Cal nărăvaş; când a zbicit o dată a rupt hulubele.* UDRESCU, GL.
– Scris şi: *sbici.* – Prez. ind.: *zbicesc.*
– V. **zbici[1].**

ZBICÍRE s. f. (Învechit şi popular) Zvântare **(1).** Cf. zbici[3]. *Un lan ... aflat într-o stare de sbicire potrivită, aduce îndoită roadă.* I. IONESCU, B. C. 72/17, cf. PONTBRIANT, D., POLIZU, DDRF, BARCIANU. *Pământul umed începe a prinde pojghiţă de sbicire.* ADAM, R. 104, cf. ALEXI, W. *La câmp am ieşit o dată cu venirea*

primăverii şi cu cele dintâi zbiciri. SADOVEANU, O. II, 378, cf. DL, DM, DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Mâncărimea trupului vine din îngroşarea sau sbicirea ... sângelui.* CORNEA, E. I, 89/13.
– Scris şi: *sbicire.* – Pl.: *zbiciri.*
– V. **zbici[3].**

ZBICÍT[1] s. n. (Învechit şi regional) Zvântat[1]. Cf. z b i c i[3]. Cf. RESMERIŢĂ, D., com. MARIAN, CHEST. V 89/94.
– Scris şi: *sbicit.* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbicituri.*
– V. **zbici[3].**

ZBICÍT[2] s. n. (Regional) Capriciu (Moşoaia – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zbicituri.*
– V. **zbici[4].**

ZBICÍT[3], -Ă adj. (Învechit şi popular) Zvântat[2]; p. e x t. uscat. *Materia e roşie, zbicită, înfocată şi sărată.* PETROVICI, P. 221/6, cf. LB. *Pământul zbicit de astăzi era odinioară fund de mare.* SĂULESCU, HR. I, 22/19. *Să nu samine până ce pământul nu va fi amărunţit şi sbicit bine.* I. IONESCU. C. 48/16, cf. PONTBRIANT, D. [Copilul] *să fie în toată vremea curat şi sghicit.* MARIAN, NA. 274, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Venea din dud, pe uliţa zbicită, cu pălăria pe ceafă.* REBREANU, R. I, 137. *Jos ... era locul mai zbicit.* GALACTION, O. A. II, 262. *Văzu, pe o insulă de pământ zbicit, cele dintâi gâze ale primăverii.* C. PETRESCU, Î. II, 239, cf. DL, DM, ŞEZ. V, 173. *Marhă-n ocol nu-i vedea ... Numai ocolul zbicit.* BÎRLEA, L. P. M. I, 175. *Am zece surioare Şi sunt zbicite, Nici de rouă nu-s atinse* (Degetele femeii care toarce). PĂSCULESCU, L. P. 80. (Adverbial) *Iarna au fost pre bună, cald sbicit ... apoi au înciput a ningi* (a. 1809). CAT. MAN. I, 522.
– Scris şi: *sbicit.* – Pl.: *zbiciţi, -te.*
– V. **zbici[3].**

ZBICÍT[4], -Ă adj. (Prin Munt.; despre oameni sau despre modul de a gândi, caracterul lor) Repezit **(2);** aiurit. *Este cam zbicit la cap băiatu-ăsta.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zbiciţi, -te.*
– V. **zbici[4].**

ZBICITÓR, -OÁRE. adj. (Învechit, rar) Care zvântă **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.
– Pl: *zbicitori, -oare.*
– **Zbici[3]** + suf. *-tor.*

ZBICITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Zvântare **(1).** Cf. z b i c i[3]. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.
– Scris şi: *sbicitură* BUDAI-DELEANU, LEX. – Pl.: *Zbicituri.*
– **Zbici[3]** + suf. *-itură.*

ZBICIUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A biciui. Cf. ALEXI W., CADE, BUL. FIL. VII-VIII, 132.
– Prez. ind.: *zbiciuiesc.*
– Pref. *z-* + **biciui.**

ZBICIUITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Biciuială. Cf. ANON. CAR.
– Pl.: *zbiciuituri.*
– **Zbiciui** + suf. *-itură.*

ZBICIULÁ[1] vb. I. **1.** T r a n z. (Învechit şi regional) A biciui. *L-au zbiciulatu-l cu vine crude de bou mult ceas.* DOSOFTEI, V. S. decembrie, 239[v]/22, cf. octombrie, 95[v]/18, PONTBRIANT, D., ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Cu biciu l-a sbiciula, Cu mătura l-a mătura.* PAMFILE, B. 24, cf. ALR II, 5 978/141, 235, 537, 886. ✧ I n t r a n z. (Prin analogie) *Caii în râu intrară, Din coadă sbiciulară.* MAT. FOLK. 1 528. ✧ F i g. *Starea cea critică ... a acestei mitropolii zbiciulate de toate fortunele.* BARIŢIU, P. A. I, 212.

2. T r a n z. (Învechit şi regional; complementul indică părţile lemnoase ale tulpinii de cânepă topită) A zdrobi **(1)** (cu meliţa) pentru a alege fuiorul prin înlăturarea puzderiilor. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 13, DDRF, BARCIANU, REV. CRIT. III, 168, A VI 9. *Pita n-o ştiu frământa ... Nici cânepa sbiciula, Şi totuşi m-aş mărita.* ANT. LIT. POP. I, 212. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Jos la pământ l-a trântit ... ca pe fuior de cânepă l-a zbiciulat.* N. LEON, MED. 128. *În fiere şi inimă l-o vârât, Ca pe-o mănuşă de cânepă l-o sbiciulat.* I. CR. III, 182. *Ca pe-o mănuşă de cânepă l-a sghiţilat.* PAMFILE, B. 43.

3. I n t r a n z. (Despre vânt) A bate cu putere. Cf. POLIZU, ŞEZ. V, 173, com. din ŞIEUŢ – BISTRIŢA. *La lunci-le soarelui, Grele ploi că mi-o plouat, Vânt cu soare-o sghiciulat.* VICIU, COL. 169.

4. R e f l. (Prin nordul Mold.) A se ascunde ghemuindu-se. *Pe furiş s-a zghiciulat subt patul pe care se culcaseră mirii.* I. CR. IV, 94. ✦ (Regional) A se apleca la pământ. (Vlăsineşti – Botoşani). Com. FURTUNĂ. ✧ E x p r. (Regional) **A nu se zbiciula** (de ceva) = a nu se sinchisi, a nu-i păsa (de ceva). Cf. I. CR. VI, 253.
– Scris şi: *sbiciula.* – Prez. ind.: *zbiciulez* şi (regional) *zbiciul* (ALR II 5 978/886). – Şi: (învechit) **zbiciulí** (ALEXI, W., scris şi *sbiciuli,* id. ib.) vb. IV, (regional) **zbiţulá** (scris şi: *sbiţula*) vb. I.
– **Zbici[4]** + suf. *-ula.*

ZBICIULÁ[2] vb. I. T r a n z. şi r e f l. (Învechit şi regional) A (se) zvânta **(1).** Cf. LB. *Dă-tie la foc şi tie sghiciulă.* VICIU, GL. 77. *Ne-am culcat fără să ne mai zbiciulăm.* N. REV. R. VIII, nr. 6, 88, cf. ALR I, 424/12. [Rufele] *le pune să se zbiciule pe gard.* ALR II 3 382/95, cf. TEAHA, C. N. 282.
– Scris şi: sbiciula. – Prez. ind.: *zbiciul.*
– **Zbici[3]** + suf. *-ula.*

ZBICIULÁRE s. f. (Prin Transilv.) Acţiunea de a z b i c i u l a[1] **(2)** şi rezultatul ei. Cf. DDRF.
– Scris şi: *sbiciulare* DDRF. – Pl.: *zbiciulări.*
– V. **zbiciula[1].**

ZBICIULÁT, -Ă adj. (Învechit şi regional) Zvântat. Cf. DDRF. [Eu] *înnod smâncitura lui N. Să aibă leac. Să fie sbiciulat Cum D-zeu l-a dat.* ŞEZ. VI, 101.
– Scris şi: *sbiciulat, -ă.* – Pl.: *zbiciulaţi, -te.*
– V. **zbiciula[2].**

ZBICIULÍ vb. IV v. **zbiciula[1].**

ZBICIÚŞCĂ s. f. (Regional) Biciuşcă. Cf. TDRG. *Când ăi trece pe la noi, Să-ţi pui clopote la boi Şi*

sbiciușcă de mătase Să mi te-aud eu din casă. PAMFILE, I. C. 49, cf. CADE, SCRIBAN, D., ALR I 1 093/524.
– Scris și: *sbiciușcă.* – Pl.: *zbiciuști.*
– Pref. *z-* + **biciușcă.**

ZBICÚȚ s. n. (Prin Bucov. și Maram.) Diminutiv al lui z b i c i[1]. *Românii din Bucovina au ... următoarele numiri: bici, sbici și sbicuț.* MARIAN, S. R. I, 24. *Dar n-o bate cum se bate, Ci o bate c-un zbicuț.* MÎNDRESCU, L. P, 168. *Fără eu ți-oi cumpăra On zbicuțu de curele.* BÎRLEA, L. P. M. I, 91.
– Scris și: *sbicuț.* – Pl.: *zbicuțe.*
– **Zbici**[1] + suf. *-uț.*

ZBIÉR s. n. (Învechit și regional) Zbieret **(1).** Cf. BARCIANU, T. PAPAHAGI, C. L. *Mare cârd de oi îmi paște ... Florile s-au scuturat Oi mai bin' s-au săturat, Mare sbier că ș-au sbierat.* VICIU, COL. 166.
– Scris și: *sbier.* – Pl: ?
– Postverbal de la **zbiera.**

ZBIERÁ vb. I. I n t r a n z. **1.** (Despre animale și păsări) A scoate sunete puternice caracteristice speciei; a rage, a răcni[1] **(1),** a striga **(2),** a țipa[1] **(2),** a urla, (învechit și regional) a răgi, (regional) a țiuli **(1).** V. b e h ă i, b o n c ă l u i, c â n t a, m u g i **(1),** r â n c ă i, r â n c ă l u i[1]. *Păsările ceriului zbiera cu glasuri mare.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 83^{v}/22, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Măgariul au început a zvârli cu picioarele și a fugi prin livadă și a zbiera.* ȚICHINDEAL, F. 108/1, cf. DRLU. [Lamele] *au început a-i linge mânule sărind și zbierând.* DRĂGHICI, R. 116/8. *Umblând dar prin locurile ce iubea mai mult Virghinia, zicea caprelor și țapilor ce-l urma zbierând ...* BUZNEA, P. V. 114/13, cf. VALIAN, V. *Până sosește în verde crâng, Fuge, tot fuge Cerbul zbierând.* NEGRUZZI, S. II, 98. *Nu vezi tu pe cea câmpie ... Oile ce pasc zbierând.* SION, POEZII, 92/14. *Auzii zbierând o gaie, E nădejde s-avem ploaie.* MARIAN, O. I, 169. *Oile sbiară și mieii saltă.* BELDICEANU, P. 61. *Au zbierat, au făcut larmă.* COȘBUC, P. II, 126. *Maimuțele și maimuțoii au început să zbiere isteric, ca din gură de șarpe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 31/3, cf. H II, 12, 26, 61, 88, 99, 117, 273, 299, XI 196, XVIII 296. *Sbiară oaie, laie bucălaie În cealaltă parte de mare.* MAT. FOLK. 1 534. *Oițile tale zbiară prin ocoale.* PAMFILE, C. Ț. 221. *Păcurariu șueră ..., Oaia zgheară.* POP. ap. GCR II, 343, cf. ALR I 82/402, 420, 552, ALR II 5 527, A II 12. *Foc era peste tot. Fugeau vacile zbierând.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 458. *Oaie zbeară peste mare, Ciobănașul, dincoace.* FOLC. MOLD. I, 397. *Sbeară taurul între hotare Și se-aude a noua țeară* [tunetul]. GOROVEI, C. 371. *La o fată mare și un măgar zbiară la ușă.* ZANNE, P. II, 125. ✧ (În diverse construcții, cu valoare de superlativ) *Oțetul s-a făcut așa de tare și acru, că zbiară.* ARH. OLT. XXX, 278. [Castraveții] *sunt acri de zbiară.* CHEST. VIII 77/12. *S-a acrit varza de zbiară.* UDRESCU, GL. *Au înghețat rufele de zbiară.* id. ib.

2. (Despre oameni) A scoate sunete puternice (de pornire sau oprire a unei acțiuni ori de durere, de spaimă, de mânie, de bucurie etc.); a rage, a răcni[1] **(2),** a striga **(1),** a țipa[1] **(1),** a urla, (învechit și popular) a toi[4] **(1),** (învechit) a chema, (regional) a puhăi[2], a schițoi **(2),** a sparge **(II 1),** a stricni[2], a țipoti[1] **(1),** a țipui **(1),** a țipuri **(2),** a țivli **(2).** *Cu frică zbieră și trânti pruncul în pământ.* VARLAAM, C. 53. *Zbiera omul cât din gură îi ieșiia.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 74^{v}/5. *Strigând și zbierând ca o vită, muri* (a. 1692). GCR I, 296/26. *Avem o sumă de negustori ... și pe podul Craiovii, numai gura lor să audă: zbeară și beu* (a. 1826). IORGA, S. D. VIII, 92. *Când sberi, s-aude în fundul mării.* VOINESCU II, M. 67/28. *Au început toți cu o glăsuire, strigând și zberând ca leii* (a. 1834). DOC. EC. 546. *Împrejurul patului morții, sta credincioșii săi ..., răcnind și zbierând ca fearele sălbatece.* FM (1844) 229[2]/23. *Dacă e vorba de zbierete, apoi zbier și eu.* CARAGIALE, O. I, 286. *Începură să zbiere la cioban, să-și certe câinii.* GALACTION, O. A. II, 167. *E cam fudul de urechi ..., de asta am zbierat așa.* C. PETRESCU, O. P. I, 69. *Colonelul a zbierat prin telefon la căpitan.* STANCU, D. 150. *Semnă câteva acte, zbieră după un soldat, i le predă.* T. POPOVICI, S. 198. *Turcilor, muierilor, Ce-ați umplut ostroavele Și sbierați ca vaciļe.* PĂSCULESCU, L. P. 244, cf. ALR I 82/9, 192, 268, 998, ALR II/I MN 10, 6 878, ALRM II/I h 37. *Copiii ... zbiera.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 302. ✧ T r a n z. *Și bârfeli ... Asupră-mi zbieri și răcnești.* PANN, E. II, 53/23. *Vânzătorii de ziare își desfăceau teancurile din fugă zbierând cât îi ținea gura „demisia guvernului".* M. I. CARAGIALE, C. 100. *Ieși afară din clasă! a zbierat el ca în delir.* SADOVEANU, O. XVII, 521. *În sănătatea mirilor! zbieră Troșca și toți închinară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, 17/1.

3. (Popular; adesea fig.) A jeli (cu glas tare). Cf. DL, DM. *Bocetul le imaginează însă zbierând de jalea stăpânului dispărut.* SCLF 1959, nr. 3–4, 655, cf. DEX. *Vai de biata inimioară Ca și lunca geme, sbiară pentru-o puică bălăioară.* ALECSANDRI, P. P. 225. *Lunca țipă, lunca sbiară Pentr-un pui de căprioară.* ANT. LIT. POP. I, 111. ✧ T r a n z. *Numai mă-sa ș-o zbierat.* BÎRLEA, B. 37. ✦ (Regional; despre oameni, mai ales despre copii) A plânge tare (și cu zgomot). Cf. ALR I/II h 231, ALRM I/II h 312, ALR II/I h 14, ib. MN 4 h 6 829.
– Scris și: *sbiera.* – Prez. ind.: *zbier.*
– Probabil lat. ***exbelare** (cf. b e l a r e).

ZBIERÁRE s. f. (Învechit) **1.** Acțiunea de a z b i e r a **(1);** (concretizat) zbieret **(1).** [Ursul] *pierzându-și cumpăna-ș dede Peste cap cu groaznică zberare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 274, cf. DRLU. *De sberările tigrilor răsuna pustietatea.* GORJAN, H. II, 25/26, cf. POLIZU, DDRF.

2. Acțiunea de a z b i e r a **(2);** (concretizat) zbieret **(2).** *Iară de va fi cutremur noaptea, întru toate cetățile va fi zbierare și greutăți și multe orașe vor cădea.* PARACLIS (1639), 254.
– Scris și: *sbierare.* – Pl.: *zbierări.*
– V. **zbiera.**

ZBIERÁT s. n. **1.** (Învechit și popular) Faptul de a z b i e r a **(1);** (concretizat) zbieret **(1).** Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Asinul cu zbieratul său au spăimântat multe vițuitoare.* ȚICHINDEAL, F. 16/8, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX. *Mocanu o stat din șuierat*

Şi oaia din sbierat. ŞEZ. II, 89. *Cum ciobanii o strâgat, Oile o stat din sgherat.* MAT. FOLK. 1 518. *Stătu oaia din sgherat.* ib. 1 534.

2. (Familiar) Faptul de a z b i e r a **(2);** (concretizat) zbieret **(2).** Cf. DDRF. *Răguşit de atâta zbierat, protopopul de abia mai cârâia.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 68, cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DN, DEX.

– Scris şi: *sbierat.* – Pl.: *zbieraturi* şi (învechit) *zbierate* (PONTBRIANT, D.).

– V. **zbiera.**

ZBIÉRĂT s. n. v. **zbieret.**

ZBIERĂTÓR, -ÓARE adj. (Învechit) **1.** (Despre animale şi păsări) Răcnitori **(1).** Cf. z b i e r a **(1).** Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. *Sbierătoare oi din stâne Dimineaţa la câmp ies.* ASACHI, P. 75/9, cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., CADE.

2. (Despre oameni) Răcnitor **(2).** Cf. z b i e r a **(2).** Cf. DDRF, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., CADE. ✧ (Substantivat, m.) *Care din oameni au cutezat a vorbi vreodată bărbăteşte ..., fără a fi număraţi între zbierători, nesocotiţi şi răsturnători de constituţie.* FM (1845), 334[2]/21, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. ✦ (Despre sunete) Care se aude ca un zbieret **(1).** *Vocea sa ce se împarte ... în note răguşite şi în note zbierătoare.* FILIMON, O. II, 229.

– Scris şi: *sbierător.* – Pl.: *zbierători, -oare.*

– **Zbiera** + suf. *-tor.*

ZBIERĂTÚRĂ s. f. (Învechit şi popular) **1.** Acţiunea de a zbiera **(1);** (concretizat) zbieret **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Plăcute zbierături de turme Aerul îl umple tot.* I. VĂCĂRESCUL, P. 19/1, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX. *Lătrătura cânelui şi sberătura măgarului nu se aude în cer,* se spune despre micile bârfe ce nu ajung la urechile celor de sus. ZANNE, P. I, 371.

2. Acţiunea de a z b i e r a **(2);** (concretizat) zbieret **(2).** *Oastea într-o clipită, cu vaiet şi multă zberătură, De tot în răsipă fu pornită.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 264, cf. VALIAN, V., CADE, DL, DM, DEX. *Nici nu gată bine vorba, când auziră o sbierătură în pădure.* RETEGANUL, P. IV, 39.

– Scris şi: *sbierătură.* – Pl.: *zbierături.*

– **Zbiera** + suf. *-ătură.*

ZBIÉRET s. n. **1.** Sunet puternic, caracteristic speciei, scos de animale şi păsări; răcnet **(1),** răget, strigăt **(2),** ţipăt **(2),** urlet, (rar) strigătură **(1),** (învechit şi popular) zbierat **(1),** zbierătură **(1),** (învechit şi regional) răcnitură, zbier, (învechit) răcnire **(1),** strigăt **(1),** urlare, zbierare **(1),** (învechit, astăzi rar) strigare **(2),** (învechit, rar) ţipătură **(2),** urlat, urlătură. V. b e h ă i a l ă, b e h ă i r e, b e h ă i t, b e h ă i t u r ă, m u g e t, m u g i r e, m u g i t, m u g i t u r ă, r â n c ă i t. Cf. z b i e r a **(1).** *Numai sbiarătul turmelor sau ţipetul unor vietăţi ... întrerup tăcerea.* AR (1832), 220[2]/32. [Elefanţii] *făcea*[u] *un zgomot, un sberet şi un tropoit atâta de mare, încât se cutremura pământul.* GORJAN, H II, 89/35, cf. VALIAN, V., POLIZU. *Deci stăpânii, într-o fugă, toţi aleargă După zbieret.* CONTEMPORANUL, I, 686. *Sbierăt, raget, ţipăt, vaiet ... Se ridică de prin codri.* ALECSANDRI, P. III, 14. *Se aude, prin acele locuri ..., un urlet de câni şi un sbieret de oi multe.* MARIAN, S. R. II, 125, cf. DDRF. *Un ied ... taie liniştea amorţită c-o spintecare ascuţită de zbierăt deznădăjduit.* ADAM, R. 258, cf. RESMERIŢĂ, D. *Spui ca sî mă-ngroapi Aiśi pi aproapi ... În ńizlocu ńeilor În zgherătul oilor.* DIACONU, VR. 7. *Fără de zbieret merg la înjunghiere.* VOICULESCU, POEZII, I, 135, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *De vânat, el n-a vânat ..., De zbieretul oilor, De răgetul vacilor.* TEODORESCU, P. P. 149, cf. ALR II 5 536/899. *Toate văile urlau De zbieretul oilor.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 465.

2. Sunet puternic scos de om (pentru a porni sau a opri o acţiune ori din cauza spaimei, mâniei, bucuriei etc.); răcnet **(2),** răget, strigat **(1),** ţipăt **(1),** urlet, (rar) strigătură **(1),** (învechit şi popular) zbierat **(2),** zbierătură **(1),** (învechit şi regional) răcnitură, (învechit) chemare, răcnire **(2),** strigăt **(1),** ţipare[1], urlare, (învechit, astăzi rar) strigare **(1),** (învechit, rar) ţipat[1], ţipătură **(2),** urlat. Cf. z b i e r a **(2).** *Ce iaste năravul dracului? măriile şi săltăturile şi zbiiarătele* (cca. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 227/11, cf. COD. TOD. 224. *Aureea căzu cu un zbieret jos.* FM (1845), 321[2]/11. *Răscoalele, zbieretele astor nimicite făpturi.* BOLLIAC, M. 37/22. *Dacă e vorba de zbierete, apoi zbier şi eu.* CARAGIALE, O. I, 286. *Ceata ... se depărta, cu zbierete şi scălâmbăieli de sălbatici.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Trăsurile moşierilor coborau spre Turnu, trase de câte patru cai înaintaşi, în zbieretele surugiului.* GALACTION, O. A. I, 360. *Înspăimântat de moarte, a scăpat din gâtlej un zbierăt răguşit, neomenesc.* GALAN, Z. R. 239, cf. DL. *Din magazie se auzeau zbieretele unchiului său.* T. POPOVICI, S. 77, cf. DM. *Asemenea dresorilor de tigri care-şi apără şi-şi ascund vulnerabilitatea prin zbierete şi lovituri de bici, se silea şi ea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 132, 18/2, cf. DEX. *Biata fată, scotea neşte sberete de gândeai că se prăpădeşte lumea.* RETEGANUL, P. I, 51. *Sbieretele te arată de bou sau de măgar.* ZANNE, P. VIII, 227.

– Scris şi: *sbieret.* – Pl.: *zbierete.* – Şi: (învechit şi regional) **zbiérăt** (scris şi *sbierăt,* RESMERIŢĂ, D.), (învechit) **zbiárăt** (scris şi *sbiarăt*) s. n.

– **Zbiera** + suf. *-et.*

ZBIGUÍ vb. IV v. **zbengui.**

ZBIHUÍ vb. IV **1.** T r a n z. (Învechit şi regional) A zgâlţâi **(2).** Cf. CIHAC, II, 342. *Aşa tremura de tare de parcă-l zbihuia dracul.* CREANGĂ, P. 240, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Zbuciumă, zbihuie, schilodeşte şi poceşte pe cel care ar îndrăzni să lucreze.* PAMFILE, S. V. 3, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Îşi face samă Necuratu-ntr-însu şi-l zghihuie.* MIRONESCU, S. 56, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Se tămăduiesc boalele ce zghihuie pe oameni.* ŞEZ. I, 249. *Se trânteşte pe jos şi acolo îl zghihuie.* ib. IV, 180. *Femeia cari iubeşte Dracii ńi-o zghihuieşti.* GRAIUL, I, 414, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ Refl. *Vede el pe moşnegii ceia zghihuindu-se aşa ca nişte ţonţoroi.* POP. ap. TDRG.

2. R e f l. (Mold.) A se zbengui **(1).** *La joc numai ei s-au zghihuit toată noaptea.* FURTUNĂ, C. 60. *Să se astâmpere, să nu se zghihuiască.* I. CR. III, 367.

– Scris şi: *sbihui* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind. *zbíhui* şi *zbihuiesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZBIHUIÁLĂ s. f. (Mold.) Zgâlţâială **(2).** Cf. z b i h u i **(1).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Numai vezi că te trezeşti Că te-apucă-o zghihuială de te sfarmă.* CONTEMPORANUL, III, 887. *Boală cu zghihuială.* ŞEZ. III, 82. ✦ Epilepsie. *Altfel zis, boala-copiilor ... mai având o mulţime de alte numiri poporane precum ... sghihuială.* HEM 1 426, cf. ŞĂINEANU², BIANU, D. S., H XII 291, 303.
– Scris şi: *sbihuială.* – Pl.: *zbihuieli.*
– **Zbihui** + suf. *-eală.*

ZBIHUÍT, -Ă adj. (Mold.) **1.** Zgâlţâit. Cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM.
2. (Despre copii) Zburdalnic **(1).** Cf. ŞEZ. IX, 153. ✧ (Ca epitet, precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Îmi aduci plocon acasă ... un proclet ca sghihuitul ista de Petruţă.* C. PETRESCU, R. DR. 21.
– Scris şi: *sbihuit.* – Pl.: *zbihuiţi, -te.*
– V. **zbihui.**

ZBIHUITOÁRE s. f. (Mold.; într-un descântec; probabil) Fiinţă care provoacă zgâlţâială **(2).** *A plecat Irod cu Irodeasa Cu izbitoarele Cu zbihuitoarele.* GR. S. VI, 153.
– Pl.: *zbihuitoare.*
– **Zbihui** + suf. *-tor.*

ZBILCI s. n. v. **zbilţ.**

ZBILŢ s. n. **1.** Laţ (de sârmă, sfoară, păr de cal etc.) cu care se prind animale şi păsări (sălbatice); (regional) gânj. *Vulpea, vicleana, nu mănâncă miericeaua de multe ori, pentru că se prinde-n zbilţ.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Un animal de rasă ... într-o oră fatală căzuse în sbilţul hingherilor.* BOGZA, A. Î. 262, cf. DL, DM, DEX. *Se mai prind oile cu gânju (zghilţ).* CHEST. V 62/29, cf. ALR I 1 311/178.
2. Unealtă alcătuită dintr-un cârlig special fixat de o coadă de lemn, cu care se apucă şi se trag peştii mari, după ce au fost prinşi. *Când se prinde un morun sau nisetru în cârlige, pescarul îl trage cu carmacele până la faţa apei şi îl apucă de spinare cu un cârlig special cu coadă de lemn numit zbilţ.* ANTIPA, P. 331, cf. DL, DM, DEX.
– Scris şi: *sbilţ.* – Pl.: *zbilţuri* şi (regional) *zbilţe* (ALR I 1 311/178). – Şi: (regional) **zbílci** ib. 1 311/735 (pl. *zbilciuri* ib.) s. n.
– Pref. *z-* + **bilţ.**

ZBILŢÁR s. m. Persoană care prinde animale sau păsări cu zbilţul **(1).** *Vin zbilţarii.* IORDAN, L. R. A. 163.
– Pl.: *zbilţari.*
– **Zbilţ** + suf. *-ar.*

ZBÍLŢĂ s. f. **1.** (Olt. şi prin Munt.) Smoc de păr sau de fibre textile. Cf. COMAN, GL., ARH. OLT. XXI, 278, ALR I 985/750, LEXIC REG. II, 33, L. ROM. 1961, nr. 1, 24, UDRESCU, GL.
2. (Regional; la pl.) Fire de lână scoase de piuă, la suprafaţa păturii (Ungureni – Băile Govora). GL. OLT.
3. (Regional; la pl.) Franjuri (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Scris şi: *sbilţă* (COMAN, GL. 87). – Pl.: *zbilţe.* – Şi: **zvílţă** s. f. COMAN, GL., UDRESCU, GL. 304.
– Etimologia necunoscută.

ZBILŢIÓN s. n. (Rar) Şuviţă de păr. *Pletele ... le atârnau în jos; numai câte un zbilţion era legat de cuie, ca să atârne tot capul.* VISSARION, B. 173.
– Scris şi: *sbilţion.* – Pl.: ?
– De la **zbilţă.**

ZBILŢÓS, -OÁSĂ adj. (Nord-vestul Olt.; despre lână, păr, blană sau obiecte confecţionate din aceste materiale) Miţos. *Lepăda cojoc zbilţos.* VÎRCOL, V. 102, cf. CIAUŞANU, GL. *Dă-mi tu şi ăl cojoc zbilţos.* FOLC. OLT.–MUNT. III, 442. ✦ (Despre câini) Care are părul miţos. Cf. CIAUŞANU, GL.
– Pl.: *zbilţoşi, -oase.*
– **Zbilţă** + suf. *-os.*

ZBIR¹ s. m. Reprezentant crud şi brutal al unei autorităţi (poliţieneşti); p. g e n e r. om brutal, foarte autoritar şi dur. *De m-aş fi arătat potrivnic, zbir nu rămânea care să nu-şi aibă ochiul deschis asupra mea.* HELIADE, L. B. II, 62/10, cf. VALIAN, V., STAMATI, D., POLIZU. *Doamne, un sbir ce iubeşte este foarte mic.* NEGRUZZI, A. 59/7. *Ei gândesc c-au izbutit Să omoare-inteligenţa când la zbiri au poruncit.* BOLLIAC, O. 109. *Ceea ce se vede mai des, sunt ... zbirii poliţieneşti.* FILIMON, O. II, 39. *Poporul a fost maltratat pe stradă de sbirii agiei.* ALECSANDRI, T. 1 447. *Zbirii însărcinaţi cu corecţiunea cutezătorului au făcut exces de zel.* CARAGIALE, O. I, 27. *Vai şi-amar de îndrăzneţii ce pe mâini de sbiri încap.* BELDICEANU, P. 118, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Condamnaţii ..., sub ochii zbirilor poliţiei ţariste, se închideau de bunăvoie sub pământ.* SADOVEANU, O. XX, 368, cf. SCRIBAN, D. *Scena ... bătăilor aplicate dădacei de către zbirul poliţienesc.* VIANU, A. P. 292. *Să intri şi tu la muşteruiala căpitanului ... cu metodele lui de zbir.* C. PETRESCU, A. R. 37. *Pretutindeni au fost bătuţi de zbiri.* PAS. Z. IV, 238, cf. DL, DM. *Zbirii n-au mai avut pe unde să fugă.* BARBU, G. 305. *Răutatea zbirilor ce-i făceau viaţa amară.* SCLF 1960, nr. 4, 665. *În felul acesta, Andronic a putut să dispară de sub nasul zbirilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 109, 16/3, cf. DEX. ✧ (În comparaţii) *A mea moarte mă hrăpiră ca un zbir, ca un spion.* FM (1843), 256²/29. *Poartă ... lancea urii, Înfingând-o pururi mai setos ca zbirii.* VOICULESCU, POEZII, I, 9. ✧ (Adjectival) *Reprezentanţii ... apar obtuzi, ridiculi, beţivi, proşti şi zbiri cu cei fără apărare.* SCLF 1960, nr. 4, 586. ✦ (Prin Munt.) Agent fiscal. Cf. DL, DM, DEX. *Îmi intră în casă zbiru, Vândui vaca, plătii biru.* MAT. FOLK. 734, cf. BALADE, II, 311.
– Scris şi: *sbir.* – Pl.: *zbiri.*
– Din fr. **sbire,** it. **sbirro.**

ZBIR² s. n., s. m. **1.** S. n. (Tehn.) Inel de parâmă vegetală sau de sârmă folosit în navigaţie pentru prin-

derea unui palanc de o ancoră, de un scondru etc., sau la macarale. Cf. ABC MAR. *Zbirurile de sârmă se folosesc la confecționarea zbirurilor de molare.* LTR[2].

2. S. m. (Tehn.) Bucată de lanț folosită ca zbir[2] **(1)** pentru parâmele de sârmă. Cf. LTR[2].

3. S. m. (Nav.) Macara **(1).**

– Pl.: *zbiruri* și (m.) *zbiri* (LTR[2]).

– Cf. z b i l ț.

ZBIRIȘÓR s. n. (Nav.) Inel subțire de parâmă vegetală sau metalică care se așază sub zbirul unei macarale. *La macaralele cu zbir metalic, zbirișorul e înlocuit cu o cheie mică, numită cheiță.* LTR[2].

– Pl.: *zbirișoare.*

– **Zbir[2]** + suf. *-ișor.*

ZBIRLÓNȚ subst. (Regional) Leagăn (cu funii sau lanțuri ori cu un stâlp fix) care balansează sau învârtește; (regional) scrânciob **(2).** Cf. ALR I 1 694/295, 1 703/295, ALR II 4 381/316.

– Și: (regional) **zbârlónț** (ALR II 4 381/316), **zborlónț** (ALR I 1 694/295), **birlónț** (ib.) subst.

– Etimologia necunoscută.

ZBÍRȘTINĂ s. f. (Învechit, rar) Gloată. *Pedestri 170 000 și călărimi 12 000 afară den zbirștina.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

– Pl.: *zbirștine.*

– Din bg. **сбрштина.**

ZBIȚÁȘ, -Ă adj. (Regional; despre lâna oilor; cu sens neprecizat, probabil) Aspru (Comloșu Mare – Jimbolia). H IV 176. *Oi bârsane care au lână zbițașă.* id. ib.

– Pl.: *zbițași, -e.*

– Cf. z b i l ț o s.

ZBIȚULÁ vb. I v. **zbiciula[1].**

ZBLEÁNCĂ adj. f. (Regional; despre femei sau despre femele; construit cu verbele „a lăsa", „a rămâne") Cu sânul sau cu ugerul moale, după ce a fost supt până la ultima picătură de lapte; (regional) zblencăită (Săpata – Pitești). *M-a lăsat zbleancă copilu ăsta, era mort de foame.* UDRESCU, GL. *Ați uitat vițelul la vacă și am găsit-o zbleancă.* id. ib.

– Pref. *z-* + **bleancă.**

ZBLEHÚD, -Ă adj. v. **sprehui[2].**

ZBLEHUIÁT, -Ă adj. v. **sprehuiat.**

ZBLENCĂÍ vb. IV. T r a n z. și r e f l. (Prin nordul Munt.; complementul indică femei, femele sau sânii, ugerul lor) A deveni sau a face să devină moale, prin golire de lapte. *Ugerul vacii se înmoaie, se sblencăie, când suge vițelul.* COMAN, GL. *Ați lăsat vițelul cu mă-sa și a zblencăit-o toată noaptea.* UDRESCU, GL.

– Scris și: *sblencăi.* – Prez. ind.: *zbléncăi* și *zblencăiesc.*

– Cf. z b l e a n c ă.

ZBLENCĂIÁLĂ s. f. (Prin Munt.) Faptul de a (se) z b l e n c ă i; (regional) zblencăit, zblencăitură. Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zblencăieli.*

– **Zblencăi** + suf. *-eală.*

ZBLENCĂÍT s. n. (Regional) Faptul de a z b l e n c ă i; (regional) z b l e n c ă i a l ă; z b l e n c ă i t u r ă; p. e x t. supt[2] **(1)** (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Are un zblencăit lăcomos.* id. ib.

– Pl.: *zblencăituri.*

– V. **zblencăi.**

ZBLENCĂÍTĂ adj. f. (Prin Munt.; despre femei sau despre femele) Cu sânul sau ugerul moale, după ce a fost supt până la ultima picătură de lapte; (regional) zbleancă. Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zblencăite.*

– V. **zblencăi.**

ZBLENCĂITÚRĂ s. f. (Prin Munt.) Faptul de a zblencăi; (regional) zblencăială, zblencăit. Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zblencăituri.*

– **Zblencăi** + suf. *-itură.*

ZBLENCĂNEÁLĂ s. f. v. **zbăncăneală.**

ZBLENCĂNÍ vb. IV v. **zbăncăni.**

ZBLENCĂNÍT[1] s. n. (Regional) Supt[2] **(1)** (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Trag lăcomoșii ăia de purcei, de-aici le-auzi zblencănitul.* id. ib.

– Pl.: *zblencănituri.*

– V. **zblencăni.**

ZBLENCĂNÍT[2], -Ă adj. (Regional; despre sâni sau despre uger) Care este moale, după ce a fost supt până la ultima picătură de lapte (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zblencăniți, -te.*

– V. **zblencăni.**

ZBLENCĂNITÚRĂ s. f. v. **zbăncănitură.**

ZBOCATÚRĂ s. f. (Învechit) Gură (de vărsare a unei ape curgătoare). *O parte au mers pe pământ, alta pe Marea Neagră, până la zbocatura Dunărei.* ȘINCAI, HR. II, 38/33, cf. DDRF. *Trecând și retrecând râul peste punte, călătoriul agiunge la zbocatura riurelului.* CALENDAR (1854), 60/9.

– Pl.: *zbocaturi.* – Și: **zbocătúră** (DDRF), **zbucatúră** (ȘINCAI, HR. II, 151/19) s. f.

– Din it. **sboccatura.**

ZBOCĂTÚRĂ s. f. v. **zbocatură.**

ZBOCOTEÁLĂ s. f. (Regional) Zvâcnire **(2).** *Zbocoteala ochiului.* BUJOREAN, B. L. 235.

– Pl.: *zbocoteli.*

– **Zbocoti** + suf. *-eală.*

ZBOCOTÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Învechit și regional; despre inimă) A zvâcni **(1).** *După o cină mâncată*

cu inima zbocotind ..., cercară, prin petreceri, a micşora toate florile acestei nopţi. FM (1842), 34[1]/38. *Mama apucă pe scumpii săi în braţe şi, cu inima zbocotind, îi strânse la piept!* ib. (1844), 36[12]/28, cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W. *Tari îmi zbocot'e inima când trecu lupu pă lângă mini.* CV 1951, nr. 3, 46, cf. ŞEZ. V, 173, CABA, SĂL. 92. *Când a sosit gâfâia şi inima-i zbocotea tare.* Com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUŢI, cf. COMAN, GL., ALR II/I, MN 36, 2 203/219, ALRM II/I h 117/219, LEXIC REG. 116, TEAHA, C. N. 282.

2. R e f l. (Regional) A zvâcni **(1).** *După cum joacă (se zbocoteşte) ochiul drept ori stâng, se va întâmpla ceva bun ... ori ceva rău.* BUJOREAN, B. L. 236.

– Prez. ind. pers. 3: *zbocoteşte* şi (regional) *zbócote.* – Şi: (învechit, rar) **zvocotí** vb. IV ISER.

– Pref. *z-* + **bocoti.**

ZBOCOTÍRE s. f. (Învechit şi regional) Acţiunea de a z b o c o t i şi rezultatul ei.

1. Zvâcnire **(1);** (regional) zbocoteală, zbocotitură. Cf. z b o c o t i **(1).** Cf. ISER, ALEXI, W.

2. Zvâcnire **(2).** Cf. z b o c o t i **(2).** *Zbocotirea ochiului.* BUJOREAN, B. L. 236.

– Pl.: *zbocotiri.* – Şi: **zvocotíre** s. f. LB, LM, DDRF.

– V. **zbocoti.**

ZBOCOTITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Zvâcnitor. Cf. z b o c o t i **(1).** *Sărută piatra cea rece, ca când o inimă zbocotitoare ar avea aceea.* FM (1841), 207[2]/32.

– Pl.: *zbocotitori, -oare.*

– **Zbocoti** + suf. *-tor.*

ZBOCOTITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Zvâcnire **(1).** Cf. z b o c o t i **(1).** Cf. ISER.

– Pl.: *zbocotituri.* – Şi: **zvocotitúră** s. f. LB.

– **Zbocoti** + suf. *-itură.*

ZBÓI[1] s. n. (Rar) Împletitură de papură, de sârmă etc., cu care se leagă ostreţele pescăreşti; (rar) voi. *Ostreţele sunt făcute din nuiele de salcie împletite cu trei legături (trei zboiuri) de tei sau de sârmă.* ANTIPA, P. 176.

– Pl.: *zboiuri.*

– Pref. *z-* + **voi.**

ZBOÍ[2] vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Prin nordul Mold.). A fermenta. Cf. LEXIC REG. II, 127.

2. (Regional; despre lichide în fierbere) A se umfla şi a curge afară din vas. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Scris şi: *sboi* LEXIC REG. II, 127. – Prez. ind. pers. 3: *zboieşte.*

– Pref. *z-* + **bui.**

ZBÓIŞTE s. f. (Regional) Loc unde se adună boii, lupii (pentru împerechere). Cf. I. CR. IX, 186.

– Pl.: *zboişti.*

– Pref. *z-* + **boişte.**

ZBOR[1] s. n. **1.** Mişcare sau deplasare în aer (a unei păsări, a unei insecte etc.) cu ajutorul aripilor; (învechit) zburare **(1),** (regional) zburatic **(I 4),** (învechit, rar) zburăciune. V. p l a n a[1] **(1),** p l u t i **(2).** *Zborul cel repede al pasirilor.* AR (1832), 152[1]/41, cf. VALIAN, V. *Zborul vulturului măreţ.* FM (1843), 264[2]/6. *Rândunelele rad pământul în zborul lor pentru ca să culeagă vermuşorii ce ies afară.* I. IONESCU, B. C. 405/8. *Un roi de albine se învârtea în zbor deasupra capului.* CREANGĂ, P. 238. *Ce urmă lasă şoimii-n zbor?* COŞBUC, B. 161, cf. DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Câteva berze flămânde veniră în zbor tiptil.* CHIRIŢESCU, GR. 134, cf. RESMERIŢĂ, D. *Pătrundeam ... în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărând de zboruri de papagali.* M. I. CARAGIALE, C. 40, cf. CADE. *Goni cu mâna zborul acestor negre libelule.* GALACTION, O. A. I, 79. *Deasupra Frumoasei ... se învaţă la zbor puii de lostun.* SADOVEANU, O. XVI, 357. *Un zbor de lăstun iscăleşte peisajul.* BLAGA, POEZII, 124. *Zboruri de prigorii tăiau aerul de chihlibar.* VINEA, L. II, 173, cf. DL. *Păsări, obosite de zbor, În cuiburi ascunse coboară.* ISANOS, P. 322, cf. DM. *Mai pluteau într-un zbor moale papagalii, mari cât ereţii.* BARBU, PRINC. 27. *Nu se poate concepe o descriere mai plastică de zbor nupţial al himenopterelor, ca-n arcuirea celor şapte versuri.* V. ROM. aprilie 1970, 146, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Braţele goale, până aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 317. *Ai un profil pur, ca un zbor încremenit de pasăre.* H. LOVINESCU, T. 390. *Sprâncenele circumflexe şi îmbinate ca un zbor de rândunele.* VINEA, L. I, 107. ✧ (Prin metonimie) *Un zbor de vrăbii zbucneşte dintr-un gard.* PILLAT, P. 81. ✧ F i g. *Cu chipul acesta ea da intrigilor mai multă întindere şi egoismului zbor mai înalt.* F. AARON, I. I, 174/11. *Vrajba îndată, mai iute decât fulgerul prin nor, Văzduhul cel fără margeni îl taie cu al său zbor.* POGOR, HENR. 66/14. *Sufletul a pururea deştept, se înalţă în zbor făr' de ajutorul simţirilor.* MARCOVICI, C. 13/12. *Al meu dor, ... când noaptea e senină, Pe plaiul nemurirei se-nalţă c-un lung zbor.* ALECSANDRI, P. I, 119. *Aveam numai optsprezece ani, vârstă propice ... pentru liberul zbor al fanteziei.* CONTEMPORANUL, I, 29. *În zboru-i molatic, plăpândul meu vis M-atinge cu aripa lui.* GOGA, POEZII, 237. *Geniul său îi imprimă un zbor tot mai sigur şi mai sus, către realism şi adevăr.* SADOVEANU, O. XX. 465. *Bruno a închipuit o dată zborul sufletului său titanic prin spaţiile nemărginite.* VIANU, L. U. 81. *Suflete-n zbor de frunte mi se lovesc, Zbârnăind ca rădăştile-n vară.* BLAGA, POEZII, 143. *După un astfel de zbor, sufletul, încărcat de atâtea tulburătoare chemări, se va simţi poate mai împăcat.* CONTEMP. 1954, nr. 408, 4/4. *Zborul fantastic al gândului.* PREDA, DELIR. 370. *Pamfletul ..., între două zboruri circulare, ciupeşte, zgârie, înţeapă, rupe.* SCLF 1960, nr. 2, 221. *Sclipirile de veselie sunt mai rare, ele subliniază mai ales zborul ironiei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 94, 20/1. ✧ L o c. a d v. **(Ca) în** (sau **din,** rar, **într-un) zbor** = **a)** în timpul zborului **(1);** p. e x t. foarte repede; (învechit) din zburare (v. z b u r a r e **1).** *Hrana lor se alcătuieşte din insecte, pe care din zbor le prind.* J. CIHAC, I. N. 89/18. *Vin ca paserea-ntr-un zbor.* ALECSANDRI, P. I, 9. *A pornit s-alerge-n zbor Acest cuvânt.* COŞBUC, P. I, 54. *S-a dus ca în zbor la naşă-sa.* SADO-

VEANU, O. XVII, 238. *Orbit, asuprit şi aiurit de fantasmagoria prin care am trecut ca-n zbor, mă opresc în faţa hotelului.* BART, S. M. 41. *Îi zvârli carnetul. Silion îl prinse din zbor.* VINEA, L. II, 245, cf. DL, DM, M. D. ENC, DEX. *Capitan râmlean Îşi răpede calul, De răsună malul, Ş-agiunge-ntr-un zbor La stânca cu dor.* ALECSANDRI, P. P. 15. *Către el se duce-n zbor.* ŞEZ. III, 163. *O maşină-n zbor că vine.* FOLC. MOLD. II, 110; **b)** pe loc; p. ext. dintr-o dată; (regional) din zburate (v. zburat[1]). *Scriu o strofă dulce pe care-o prind din zbor.* ALECSANDRI, P. III, 4. *Cum aude Serghe şoapta ..., o prinde în zbor şi strigă cu putere.* CARAGIALE, O. I, 12. *Mâna se descleştează de pe condei, pentru a prinde din zbor obolul solicitudinii publice.* LOVINESCU, C. VIII, 169, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Loc. vb. (Regional) **A da zbor** (sau **zborul**) **(cuiva)** = **a)** a da drumul; e elibera. *Bătrânul preot ... Furtunelor dă zborul, pământul de-l distramă.* EMINESCU, O. I, 98. *Va veni vremea când îţi vei da zbor inimii şi vei fi vultur între oameni.* GANE, N. II, 62. *Femeia ... dăduse zbor unui ţipăt înăbuşit, scurt, de groază.* SADOVEANU, M. 121; **b)** a azvârli cu putere. *Luai coasa de picior Şi-n văzduh îi detei zbor.* ALECSANDRI, P. P. 259. (Regional) **A face un zbor** = a zbura **(I 1).** [Pipelca] *a făcut un zbor la împărat şi s-a dus şi ia.* ALRT II, 247.

2. Deplasare pe calea aerului (a unei aeronave); p. ext. deplasare (a oamenilor) în spaţiul aerian sau extraterestru cu ajutorul aeronavelor sau al navelor spaţiale. Cf. RESMERIŢĂ, D. *Nu vezi ce iute mă deprind cu zborul? Aeroplanul visurilor mele Vertiginos mă duce către stele.* TOPÎRCEANU, P. O. 47. *Până acum, n-am avut la noi un volum de poezie a zborului.* SADOVEANU, O. XX, 188. *Instructor de zbor de planor.* LEG. EC. PL. 300. *Generaţia energică este în vârstă de trei şi patru ani împliniţi. Imperiul oţelului, al zborului şi al iuţelii s-a manifestat.* ARGHEZI, C. J. 213. *Fiinţa care se află ... sub zborul acestui avion flexibil trebuie să încerce o teroare amestecată cu voluptate.* CĂLINESCU, C. O. 289. *Organiza zboruri, nu de agrement ..., ci pentru centrul de piloţi şi paraşutişti.* BARBU I. 139. *Credea că era vorba de întâiul zbor al lui Aurel Vlaicu.* V. ROM. ianuarie 1966, 181. *Optimistul nostru e confruntat cu probleme mai aspre, ceva mai puţin simple decât zborul spre Lună.* CONTEMP. 1970, nr. 1215, 1/2. *Senzaţionalul zborului cosmic ... aduce la rampa atenţiei mondiale ... o sumă de probleme.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 105, 2/2. *Una dintre imaginile recepţionate de centrul sovietic de urmărire a zborului staţiei „Venus–9" relevă existenţa unui sol acoperit de pietre.* SCÂNTEIA, 1975, nr. 10319. *Vlaicu Aurel ... A venit c-un falnic dor Să cuprindă lumea-n zbor.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 652. ✧ Expr. **A-şi lua zborul** = **a)** a se înălţa în aer. Cf. DL, DEX; **b)** a începe să alerge repede. *Caii repezi, ageri ... La sunete de luptă, pe câmp îşi luau zborul, Ca vulturi ce în aer o pradă ar vedea.* ALEXANDRESCU, M. 30, cf. DL, DEX; **c)** a pleca; p. restr. a evada, a fugi. *Am să te închid în turnul ăsta, de unde n-ai putea să-ţi iei zborul.* ALECSANDRI, T. I, 444, cf. DL, DEX; **d)** a dispărea. *Zile ce-n vecinicie-şi iau repedele zbor.* ALEXANDRESCU, M. 4, cf. DEX; **e)** (rar) a se dezvolta, a-şi lua avânt. *Al meu e Despot! ... planu-mi ia zbor acum mai tare.* ALECSANDRI, T. II, 107. *În acest timp, ceasornicăria luase un zbor mare la Geneva.* ap. TDRG, cf. DL, DEX. ✧ *Aparat de zbor* = aeronavă. *Gândirea a rămas totuşi izolată de aparatul de zbor.* SADOVEANU, O. XX, 188. *Platformă de zbor* = platformă (pe un portavion) de pe care decolează şi aterizează avioanele. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. Trecere rapidă prin aer (a unui obiect azvârlit sau lansat cu putere); menţinere în aer (a unui obiect purtat de vânt, de curenţi etc.); planare[1], plutire **(2).** *Zvârli sulița-n zbor, Ş-o prinse cu uşurinţă în mână.* PANN, E. II, 33/9, cf. RESMERIŢĂ, D. *Prin zborul frunzelor, Agripina zări coastele Brăcinelului, masa de stâncă şi poalele verzi de brazi.* GALACTION, O. A. II, 105, cf. DL, DM. *Aripi de vultur în zbor de săgeată Icar şi-a rotit.* LABIŞ, P. 331, cf. M D. ENC., DEX. ✦ Mişcare rapidă, violentă (a vântului). *Vîne vântul fără milă de pe vârful şurii noastre Smulge-n zbor Câte-o şindrilă.* GOGA, POEZII, 66. ✧ Fig. *Am putea zice că a văzut în zbor de furtună istoria unui mileniu.* SADOVEANU, O. XIX, 127. ✦ (Prin nord-estul Olt.) Vânt puternic şi foarte rece. Cf. CIAUŞANU, V. 212, MAT. DIALECT. I, 234.

4. Fig. Parcurgere cu mare repeziciune a spaţiului (de către un vehicul sau de către un animal etc.), zburare **(2);** p. ext. goană; (învechit), zburare **(2).** *Stăpâne ..., încălecând, să te ţii bine şi în scări, şi de coama mea; picioarele să le ţii lipite pe lângă supţioara mea, ca să nu mă zăticnăşti în zborul meu.* ISPIRESCU, L. 7. *Revino, cal năprasnic şi ştiutor de gânduri, Mai du-mă-n zbor pe unde m-ai dus şi-n alte rânduri.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 52. *Pe-Ardun al tău, pe Ben-Ardun, N-ai să-l mai vezi în zbor nebun, Pe urma unui şoim uşor.* COŞBUC, P. I, 111. *Stai privind la zborul gondolelor uşoare.* LUC. II, 406, cf. CADE, DL. *Maşinuţa îşi întări zborul, despicând năvala aerului.* MIHALE, O. 501, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Loc. adv. **Din zbor** = în timpul zborului **(2);** p. ext. foarte repede. *Poalele lungi ale hainei ei albe atingeau în zbor năsipul pustiei.* EMINESCU, N. 26. ✦ Fig. Avânt. *Întinderea şi zborul ... ce dă câtăva vreme a luat industria germană, pare că adaogă izvoarele capitaliştilor şi fabricanţilor cu cheltuiala şi paguba clasei cei de mijloc a meşterilor.* CR (1836), 15[1]/43, cf. VALIAN, V. *Agricultura şi-ar lua zborul său, vrednic de pământul acestui Prinţipat* (a. 1843). DOC. EC. 784. *Tacă-ţi pliscul cel de ţarcă, Nu-mi opri geniul de coadă, când el zborul îşi-ncearcă!* PR. DRAM. 362. *Notarii din mai multe comune şi-au luat prea mult zbor către neatârnare.* I. IONESCU, D. 49. *Scaldele publice au luat un zbor prea îmbucurător în toate privinţele instituţiunilor.* F (1875), 279. *Dan nu era poet. Îi lipsea zborul, spontaneitatea.* VLAHUŢĂ, D. 123. *Cu venirea slavilor pare a se fi dat un zbor mai mare lucrărei pământului.* XENOPOL, I. R. II, 68, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2], CADE. *Voi nu ştiţi nici măcar silabisa Zborurile-acestea smulse din inima mea.* MINULESCU, VERS. 332. *Un dor mare ... clocotea şi dădea zbor sufletului lor.* SADOVEANU, O. I, 271, cf. SCRIBAN, D. *Dă-i aripă versului, dă-i zbor de lozincă.* V. ROM. februarie 1954, 146, cf. DL, DM, M. D. ENC, DEX. ✦ (Rar)

Mărire **(IV 3).** *În a mea poftă de zbor ambiţios ..., Am profanat ... un suflet de femeie.* ALECSANDRI. T II, 186.
– Scris şi: *sbor* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zboruri.*
– Postverbal de la **zbura.**

ZBOR[2] s. n. **1.** (Învechit şi regional) Târg **(1)** anual (organizat pentru hramul unei biserici); p. ext. hram (al unei biserici); p. ext. şezătoare (v. şezător **III**); horă. *Zicea vioara şi alăuta pe la târguri şi pe la zboruri* (a. 1652). ap. CADE. *Nu mearge la zbor şi la jocuri* (a. 1652). GCR I, 291/37. *Veniţi să neguţătorim până nu să sparge zborul* (a. 1746). ap. TDRG, cf. POLIZU. *Plosca a nouă de-a cumpărat-o de la zboru de-a fost la Văleni.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *La flori să-mi culeagă ..., Să se-mpodobească, La zbor ca să-m iasă.* PĂSCULESCU, L. P. 164, cf. N. REV. R. VIII, nr. 1, 88, I. CR. VIII, 91, ALR I 572/769, 984, 1 580/764. ✦ (Învechit, rar) Piaţă publică. *Va fi dus în lumina făcliilor de la turnul Londrei ..., la zborul vechi al oraşului, unde, în vederea tuturor, va fi ruşinat şi tăiat.* NEGRUZZI, S. III, 371, cf. DL, DM, DEX.

2. (Regional) Taifas **(1)** (Pecinişca – Băile Herculane). ALR SN V h 1 390/2. *Şăd la zbor.* ib.
– Pl.: *zboruri.*
– Din scr. **zbor,** bg. **сбор.**

ZBOR[3] s. n. (Învechit, rar) Sare fină din salină. Cf. DDRF.
– Pl.: ?
– Etimologia nesigură. Cf. z b o r[1].

ZBOR[4] s. n. v. **sobor[2].**

ZBORÁ vb. I v. **zbura.**

ZBORAŞ s. m. v. **zborş[2].**

ZBORÁTCĂ s. f. v. **zburatic.**

ZBORĂTUÍ vb. IV v. **zburătui.**

ZBÓRÂŞ s. m. v. **zborş[2].**

ZBORCOTÍ vb. IV v. **zbârcoti.**

ZBORD s. m. (Prin Ban.) Bulgăre; bolovan. Com. din GHERMAN – REŞIŢA. *Drumul e numai zborzi.* CV 1950, nr. 3, 36.
– Pl.: *zborzi.*
– Pref. *z-* + **bord.**

ZBORÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Sinodal. *A lu Iacovu zborreasca tremeatere.* COD. VOR[2]. 61[v]/6, cf. TDRG, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zboreşti.*
– **Zbor[4]** (variantă a lui *sobor*) + suf. *-esc.*

ZBORÍ[1] vb. IV. v. **zbârli.**

ZBORÍ[2] vb. IV v. **zborî[1].**

ZBORÍNTE s. m. (Zool.; regional) Chiţcan *(Sorex araneus).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 343.
– Pl.: *zborinţi.*
– Etimologia necunoscută.

ZBORÍŞ s. m. v. **zborş[2].**

ZBÓRIŞTE s. f. (Învechit) Adunare. *Urii ... fiindu lui iubiţi, tremeseră la elu de-lu rrugară să nu-ş dea sinre întru zborrişte, întru batgiocură.* COD. VOR[2] 5[v]/12, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 176, TDRG, DHLR II, 536, ROSETTI, I. L. R. VI, 258, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zborişti.*
– Din slavonul **съборище, сборище.**

ZBORÎ[1] vb. IV. Refl. (Învechit şi regional; despre oameni) A se aduna. *Să zborâră păgânii, Gloate tineri şi bătrânii, De să vorovească cu sfaturi ... Şi sfătuiesc necuraţâi.* DOSOFTEI, PS. 13/9, cf. DDRF, TDRG, N. REV. R VIII, nr. 6, 88, CADE.
– Prez. ind.: *zborăsc.* – Şi: **zborí** (DDRF).
– V. **zbor[2].**

ZBORÎ[2] vb. IV. Tranz. (Învechit şi regional; complementul indică păr, pene etc.) A zbârli **(1).** *Fraţilor, să ne zborâm părul, să ne facem ciuhaşi şi să alergăm asupră-le.* DOSOFTEI, V. S. OCTOMBRIE 80[v]/28. *Vine lelea de la moară C-o găină-n poală. Ea zburăşte penele.* MAT. FOLK. 972, cf. CIAUŞANU, V. 196, SCRIBAN, D. ✦ Refl. *Se zboreşte păru pe el.* ALR SN III h 678.
– Prez.: ind.: *zborăsc.* – Şi: (regional) **zburí** vb. IV. CIAUŞANU, V. 196.
– V. **zbor[1].**

ZBORÎ[3] vb. IV Intranz. (Prin Ban.) A tăifăsui. Cf. CADE. *Şăd la zbor, zborăsc.* ALR SN V h 1 390/2.
– Prez. ind.: *zborăsc.*
– Din scr. **zboriţi.**

ZBORÎ[4] vb. IV. Tranz. (fact.) (Prin Bucov.; într-un descântec) A vomita. *Toate adusăturile Te grăbeşte şi le-adună ... Şi le pune ... În lingura cu scobitură. Te sileşte Şi maţele-i zboreşte.* MARIAN, V. 176.
– Prez. ind.: *zborăsc.*
– Pref. *z-* + **borî.**

ZBORJÍT, -Ă adj. v. **zborşit[2].**

ZBORLÓNŢ subst. v. **zbirlonţ.**

ZBORLONŢÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se da în leagăn (Vadul Crişului – Oradea). ALR I 1 705/295.
– Prez. ind.: ?
– V. **zborlonţ.**

ZBÓRNĂ s. f. (Rar) Zarvă **(1).** *Curtea mătuşii ... era toată o zbornă.* KLOPŞTOCK, F. 140. *Alarma coşului* [uzinei] *umplea mahalaua de zbornă.* id. ib. 157.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZBÓRNIC[1] s. n. **1.** Carte veche bisericească care cuprinde o culegere de texte referitoare la viaţile şi la învăţăturile sfinţilor, comentarii religioase, tâlcuri ale scripturii. Cf. BARCIANU. *Încep a se lucra cărţi ca „Evanghelia din Bălgrad" de la 7087, ca „Zbornicul", ca „Psaltirea românească".* IORGA, C. I. III, 37, cf. ŞĂINEANU, D. U., RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, MIHĂILĂ, Î. 148, DER, M. D. ENC., DEX.

2. Antologie (manuscrisă) care conține texte istorice vechi, scrieri religioase și apocrife, literatură populară etc. Cf. ALEXI, W., I. BRĂESCU, M. 73. *Acele zbornice ... cuprind, pe lângă citate mici, și întregi capitole sau bucăți alese din autori mai vechi.* BUL. COM. IST. I, 58, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, MIHĂILĂ, Î. 148, DER, M. D. ENC., DEX.

– Scris și: *sbornic* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbornice.* – Și: (învechit) **zvórnic** s. n. ISER, ALEXI, W.

– Din slavonul **сѣборникъ.**

ZBÓRNIC[2] s. m. (Învechit, rar) Orator **(1).** Cf. ISER.

– Pl.: *zbornici.*

– **Zbor[2]** + suf. *-nic.*

ZBÓRNINCĂ s. f. (Regional) Numele unui dans popular în care jucătorii se prind de brâu formând un semicerc; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. *Zbornincă se joacă mai mult în ziua de zbor.* AN. DOBR. XI, nr. 1, 38.

– De la **zbor[2].**

ZBÓROȘ s. m. v. **zborș[2].**

ZBORȘ[1] s. n. (Regional) Mâncare prost preparată (Poiana Lacului – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: ?

– Pref. *z-* + **borș.**

ZBORȘ[2] s. m. Numele mai multor pești:

1. Plevușcă-de-baltă, v. p l e v u ș c ă[1] **(1)** *(Gasterosteus platygaster).* Cf. TDRG.

2. Pălămidă-de-baltă, v. p ă l ă m i d ă[3] *(Pungitius platygaster).* Cf. CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

3. Ghiborț *(Acerina cernua).* Cf. ANTIPA, F. I. 52, SCRIBAN, D. *Când Acerina este apucată brusc, ea își ... întinde brusc aripioarele; de aici: zborâș.* BĂCESCU, P. 109.

4. (În formele *zborâș* și *zboroș*) Biban *(Perca fluviatilis)* (Homocea – Adjud). Cf. BĂCESCU, P. 32.

– Pl.: *zborșuri* (s. n.) și *zborși* (s. m.). – Și: **zboraș** (H VI 16, accentul necunoscut), **zboríș** (SCRIBAN, D.), **zbórâș, zbóroș** (BĂCESCU, P. 108), **zboruș** (H III 227, accentul necunoscut) s. m.

– Postverbal de la **zborși[1].**

ZBORȘÍ[1] vb. IV R e f l. (Regional, mai ales în Mold.; despre unele alimente, mai ales despre lapte) A se altera prin înăcrire (excesivă). Cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U. *Laptele pus la prins, dacă e căldura prea mare și nu se prinde bine, se zborșește, se strică.* CV 1950, nr. 5, 32, cf. DL, DM, M. D. ENC., com. din VLĂSINEȘTI – BOTOȘANI, COMAN, GL. ALR I 1 823/558.

– Scris și: *sborși* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind. pers. 3: *zborșește.*

– Pref. *z-* + **borși.**

ZBORȘÍ[2] vb. IV. R e f l. **1.** (Regional, mai ales în nordul Mold. și Bucov.; despre animale sau păsări) A-și zbârli părul sau a-și umfla penele (de frică, de furie etc.). Cf. CIHAC, II, 484. *Cloșcă, ce te zborșești așa?* VLAHUȚĂ, CL. 51, cf. BARCIANU. *Cloșca cârâia zborșindu-se în jurul lor.* ADAM, R. 59, cf. ȘĂINEANU[2], DL, DM, M. D. ENC, DEX. *Mâța se zborșește la câne.* ȘEZ. V, 173, cf. ALR SN II h 382, ib. III h 678. ✧ T r a n z. [Păsăruica], *cum ... se sparie, îndată începe ... a-și zborși penele de pe corp ca o buhă.* MARIAN, O. I, 89. [Curcanul] *zborșești coada.* ALR SN II h 382/386. ✦ T r a n z. (Despre oameni; complementul indică părul capului) A ciufuli. *Vătăjițele ... joacă împrejurul miresei ... îi zborșesc părul și o strâmbă.* MARIAN, NU. 705, cf. CADE, DL, DM, DEX, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.

2. (Familiar; despre persoane) A se înfuria. *Are să se cam zborșească giupânul Arvinte, d-apoi n-am ce-i face.* ALECSANDRI, T. 833, cf. CIHAC, II, 484. *Serjentul de pont încearcă să împingă căruța mai spre marginea uliței ... Nastasachi se zborșește, îl suduie.* CONTEMPORANUL, IV, 825, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Când îi pomenea cineva de Ana, se zborșea și fulgera.* REBREANU, I. 217, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ce te zborșăști geaba, coană?* POPA, V. 149. *S-a zborșit fără veste și a bătut din picior.* SADOVEANU, O. XVII, 178, cf. SCRIBAN, D. 189, DL, DM, M. D. ENC, DEX. *Nu te zborși.* ȘEZ. IX, 146, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ A se răsti[1]. *Sborșește-te o dată la dânsul, la inginer, ... la prefect și-i vedea.* I. NEGRUZZI, S. IV, 236, cf. DDRF. *Nu m-ai tocmit tu? se zborși țiganul presimțind că va rămâne neplătit.* REBREANU, I. 38, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U. *Ia tacă-ți gura! se zborșesc toți trei.* TEODOREANU, M. U. 286. *Îi pomeniră fetele noastre de metanie la Țigănești și se zborși la ele, le lovi peste gură cu palma.* SADOVEANU, O. XVII, 290. *Se zborșise la cei care făceau gălăgie.* CAMIL PETRESCU, O. I, 76. *Să poftească fiscalul să ne mai fure ..., să se zborșească la noi, la neveste și la copii.* PAS, L. I, 273. *Nu crezi că-ți dau banii? se zborși Mitru.* Ț. POPOVICI, S. 151. *M-am zborșit o dată la el.* PAMFILE, J. II, 164. ✧ F i g. *Ești poate măscăriciul la care se zborșește și ariciul?* V. ROM. septembrie 1954, 107. *Zborșindu-se într-o demagogie sunătoare, uite așa a început să urce.* CONTEMP. 1970, nr. 1 240, 2/7. ✦ (Familiar, despre planuri, proiecte etc.) A se strica **(3);** (familiar) a se borși. *Planul de excursie s-a zborșit.* DEX.

– Scris și: *sborși.* – Prez. ind.: *zborșesc.*

– Etimologia nesigură. Cf. z b â r l i.

ZBORȘÍT[1], -Ă adj. (Mai ales în Mold.; despre unele alimente, mai ales despre lapte) Alterat prin înăcrire (excesivă). Cf. z b o r ș i[1]. Cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC. 1 010, ȘEZ. IX, 146, LEXIC REG. II, 47.

– Scris și: *sborșit* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zborșiți, -te.*

– V. **zborși[1].**

ZBORȘÍT[2], -Ă adj. **1.** (Regional, mai ales în nordul Mold. și Bucov.; despre părul oamenilor și al animalelor sau despre penele păsărilor ori despre părți ale corpului lor) Zbârlit[2] **(1)** sau umflat (de frică, de furie etc.). Cf. z b o r ș i[2] **(1).** *Capetele chilug și mustățile tufoase și zborșite.* ap. TDRG. *Fetele, cari ... îmblă cu capul zborșit, înfoiat și dupuros, sunt poreclite ... „buhă".* MARIAN, O. I, 213, cf. DDRF. *Coama lor tare și zborșită tremura de opintirile îndârjite.* ADAM, R. 266, cf. ALEXI, W., CADE. *Tata, cu capul zborșit, se uita în grădină.* CAMILAR, C. 88. *O femeie cu părul zborșit.* id.

N., 197, cf. DL, DM, M. D. ENC. 1 010, DEX. *De multe ori, găinele mor cu droaia ..., nu mănâncă, nu beau, lasă coada-n jos, stau zborşite.* ŞEZ. III, 203. *Zborşit la cap.* ib. IX, 146, cf. ALR I/I h 66.

2. (Despre persoane) Înfuriat. Cf. z b o r ş i[2] **(2).** *Apoi de ce eşti zborşit?* NEGRUZZI, S. III, 7. *Cine eşti tu, zise Ivan cam zborşit, de te lauzi că le ştii pe toate?* CREANGĂ, P. 299, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Înapoi, măgarule, ţipă zborşit Cristea.* SADOVEANU, O. XVII, 361, cf. SCRIBAN, D. 189, DL, DM, DEX. *Din pământ să mi-o scoateţi! răcneşte zborşit şi cu ochii încruntaţi în sânge.* I. CR. IV, 203.

– Scris şi: *sborşit* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zborşiţi, -te.* – Şi: (regional) **zborjít, -ă** adj. ALR I/I h 66/542.

– V. **zborşi[2].**

ZBORUŞ s. m. v. **zboroş[2].**

ZBR interj. v. **zbâr.**

ZBRÁNCA[1] interj., s. f. sg. **1.** Interj. (Prin Mold.) Cuvânt care imită zgomotul produs de o izbitură. *Uşile beciului de supt casele boiereşti, de unde erau încuiete cu lăcata, deodată, zbranca, se deschiseră în lături.* CONTEMPORANUL, III, 286.

2. S. f. sg. (Învechit şi regional) Risipă **(1).** Cf. CIHAC, II, 153, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., COMAN, GL. ✧ E x p r. **A face zbranca** (sau **zbrancă) prin** (ori **printre)** sau **a da zbranca în** (sau **a-i da** cuiva **zbranca)** = a risipi **(1).** Cf. CIHAC, II, 153. *Dacă-i copilul meu, sângele meu, cum l-aş trimite la pod* [să cerşească]: *pânea ceea mi-ar arde gâtul. Asta s-ar chema să-i dau zbranca.* CONTEMPORANUL, V_2, 388, cf. DDRF. *Şi-o ucis la lifte păgâne ... şi-o făcut zbranca prin ele.* C. PETRESCU, O. P. II, 117, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Când Mihai a intrat în moştenire, repede a dat zbranca în ea.* Com. din PIATRA NEAMŢ. [Teclele] *se serbează „pentru că-i rău de lupi, ce fac zbranca printre dobitoace".* PAMFILE, S. T. 57. *Totdeauna dă zbranca în lucrurile lui!* COMAN, GL.

– Şi: (învechit) **zbráncă** s. f. sg. CIHAC, II, 153, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

– Onomatopee.

ZBRANCÁ[2] vb. I. R e f l. (Mold.; în e x p r.) **A se zbranca în ceva** = a se risipi **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

– Prez. ind.: ?

– De la **zbranca[1].**

ZBRÁNCĂ s. f. sg. v. **zbranca[1].**

ZBRANŢ[1] s. n. (Prin nord-vestul Munt.) Branţ. Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zbranţuri.*

– Pref. *z-* + **branţ.**

ZBRANŢ[2] s. n. v. **zbanţ[2].**

ZBRÂNCEÁLĂ s. f. (Regional) Îmbrânceală. *Constandin s-a ales cu cojocul nou-nouţ rupt ... – Cine l-a rupt? – Ei, în zbrânceală.* VISSARION, FL. 182.

– Pl.: *zbrânceli.*

– Pref. *z-* + [îm]**brânceală.**

ZBRÂNŢĂRÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A se agita. *Zărise ... lume multă robotind şi zbrânţărindu-se încoace şi încolo pe dighiu şi în port.* CONV. LIT. XLIII, 928.

– Prez. ind.: *zbrânţăresc.*

– Cf. z b â n ţ u i, î m b r â n c i.

ZBREDUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A molipsi. *Înţelegând că sunt neşte sate zbreduite de cium*[ă], *nu m-am dus că m-am temut* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII, 31.

– Prez. ind.: *zbreduiesc.*

– Etimologia necunoscută. Cf. s m r e a d.

ZBREGULÍT, -Ă adj. **zgribulit.**

ZBREHÚI, -IE adj. v. **sprehui[2].**

ZBRIHUIÁT, -Ă adj. v. **sprehuiat.**

ZBROÁTEC subst. v. **zburatic.**

ZBROTĂCÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) „A cotrobăi" (Runcu Salvei – Năsăud). CHEST. V 121/67.

– Prez. ind.: *zbrotăcesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZBRÓTEC subst. v. **zburatic.**

ZBROTOCÍ vb. IV. v. **zburătăci.**

ZBRUŞ s. m. (Sudul Transilv.) Bulgăre. Cf. CHEST. II 86/51, ALR I 1 812/56, ib. 1 813/56, ib. 1 814/56, ALR SN I h 33/235, ALRM SN I h 26/235, LEXIC REG. II, 103. *Mi-a zvârlit în fereastră cu nişte zbruşi de pământ.* MAT. DIALECT. I, 103.

– Pl.: *zbruşi.*

– Pref. *z-* + **bruş.**

ZBUCATÚRĂ s. f. v. **zbocatură.**

ZBUCHI interj. v. **zbughi[1].**

ZBUCIMÁ vb. I v. **zbuciuma.**

ZBUCINÁ vb. I. v. **zbuciuma.**

ZBÚCIUM s. n. **1.** Stare fără linişte sufletească; agitaţie, chin, frământare, îngrijorare, luptă, neastâmpăr, nelinişte **(1),** tulburare **(2),** tulbureală **(2),** zbatere **(4),** zbuciumare **(1),** (livresc) impacienţă, (rar) tulbur, zbătaie **(1),** (astăzi, rar) zdrucinare **(3),** (învechit şi regional) marghiol **(II),** (învechit) neodihnă **(2),** neodihnire, nepace, (învechit, rar) tulburăciune, (popular) zdruncin **(2).** Cf. z b u c i u m a **(1).** *Şi cum va înceta Al iminii zbucium, Ce dulce-mi va suna Cântarea de bucium!* EMINESCU, O. I, 225, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Zbuciumul sufletesc al lui Litvinov din aceste două ceasuri îl analizează pe larg.* IBRĂILEANU, S. L. 26, cf. RESMERIŢĂ, D. CADE. *Ceea ce e dincolo de mormânt nu se ştie, aici ne rămâne însă zbuciumul şi regretul.* LOVINESCU, C. V, 123. *Îi voi mărturisi zbuciumul şi insomniile mele!* GALACTION, O. A. II, 65. *Şi pare că un*

suflet în zbucium se zbate. VOICULESCU, POEZII, I, 10. *Zbuciumul meu moral găsea în calmul lui un reconfort.* SADOVEANU, O. XV, 183, cf. SCRIBAN, D. *Atmosfera de sinceritate ... care angajează pe cititor şi-l face să participe la zbuciumul scriitorului,* VIANU, A. P. 195. *Trecut şi zbuciume îmi uit.* BLAGA, POEZII, 314. *Tablourile sale sunt făcute ... din zbucium interior şi comprimat.* RALEA, S. T. I, 270. *Petrecuseră o noapte albă şi plină de zbucium, fără să închidă ochii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 15. *Cum rabdă zbuciumul din inima mea, când ştie că n-am nici o veste?* V. ROM. septembrie 1954, 24, cf. DL, DM. *Cât zbucium pentru un „da" spus în şoaptă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 95, 3/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Activitate deosebită, intensă şi chinuitoare (în vederea unui scop); chin, caznă, efort, forţare, muncă **(2),** osteneală **(2),** silinţă **(2),** strădanie **(2),** străduinţă **(1),** trudă **(1),** zbatere **(3),** zbuciumare **(4),** (rar) strădănuială, străduială, străduire, zbătaie **(2),** (popular) canoneală, (învechit) căznire, nevoială **(1),** osteninţă **(1),** strădănuire, (regional) morânceală **(1),** straponţ, zoală **(1).** Cf. z b u c i u m a. *Din zbuciumul eternei lupte să smulgi fulgerătoare versuri.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 32. *O, cruţă-ţi lacrimile! Sunt şi ele Comoară scumpă-n zbuciumul vieţii!* DENSUŞIANU, L. A. 23. *Să profităm de experienţa marilor îndrumători ai politicii noastre externe, al căror zbucium şi sforţări mi-a fost dat mie să le continui.* TITULESCU, D. 712. *E trudit ... de atâţia ani de zbucium. Eu nu l-am văzut niciodată dormind.* SADOVEANU, O. XVIII, 264. *Cunoaştem trecerea pe pământ a lui Schiller, dacă nu cu zbuciumul ei, cel puţin sub faţa ei anecdotică.* BLAGA, HR. 50. *Zbuciumului elaborării îi urmează calmul creaţiei.* RALEA, S. T. I, 61. *Pe feţele tuturor celor de faţă se putea citi zbuciumul zilei încă neîncheiate.* CAMIL PETRESCU, O. II, 493. *Toate marile adevăruri la care aspirăm sunt extrase cu zbucium din încrengături derutante.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 5/1.

2. Mişcare puternică şi zgomotoasă a elementelor naturii; agitaţie, clocot, frământare, freamăt, învolburare, tălăzuire **(1),** tumult[1] **(1),** vuiet, zbătere **(1),** zbuciumare **(2).** Cf. z b u c i u m a **(2).** *Vrea să se odihnească, ca după zbuciumul unui năprasnic uragan.* CARAGIALE, O. I, 160. *Dunărea începe să vâjâie mânioasă – e un zbucium şi un clocot de valuri dintr-un mal în altul.* VLAHUŢĂ, ap. CADE, cf. ALEXI, W., TDRG. *Firea pare toată cuprinsă de un zbucium.* PETICĂ, O. 178. *Ea nu se dădea biruită de zbuciumul apelor.* HOGAŞ, DR. I, 308, cf. RESMERIŢĂ, D. *Se auzea numai ... zbuciumul ploii în geam.* C. PETRESCU, O. P. II, 258. *N-aveau a-i cunoaşte furiile şi zbuciumele. Pentru ele, Marea Neagră era o arie lină.* SADOVEANU, O. XII, 684. *Zbuciumul arborilor l-am ascultat.* STANCU, R. A. I, 109, cf. DL, DM. *Ce linişte adâncă-i în zbuciumul pădurii.* LABIŞ, P. 360, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Mişcare continuă şi grăbită (de oameni), produsă în jurul cuiva sau a ceva; agitaţie, animaţie, colcăială, colcăire, foială, foire, forfotă, forfoteală, frământare, freamăt, furnicare, mişcare, mişunare, roială, roire **(3),** viermuială, viermuire, (rar) mişuială, mişuire, mişunare, mişună, mişuneală, (regional) fojgăială, fojgăire, fojgăit, vânjoală, (învechit, rar) zbuciumeală, (familiar) fâţâială, fâţâire, fâţâit, vânzoleală, vânzolire, vânzolit. *Rar mi s-a întâmplat să văd atâta zbucium în jurul unui copil bolnav.* GALACTION, O. A. I, 55. *S-a repezit spre portiţă, fără să bage în samă zbuciumul împotriva lui a căţeluşei.* SADOVEANU, O. XVIII, 120. *Zornăiau galbenii când sălta, în zbucium, hora.* STANCU, D. 7. *Se uitase ... la zbuciumul de pe scări.* PREDA, DELIR, 306. ✧ (Prin analogie) *La apropierea mea îşi opri zbuciumul braţelor şi rânji spre mine.* SADOVEANU, O. V, 323.

– Scris şi: *sbucium* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zbuciumuri* şi (rar) *zbuciume.*

– Postverbal de la **zbuciuma.**

ZBUCIUMÁ vb. I. T r a n z. şi r e f l. **1.** (Despre oameni) A-şi pierde sau a face să-şi piardă liniştea; a (se) agita, a (se) chinui, a (se) consuma, a (se) frământa, a (se) nelinişti, a (se) tulbura **(3),** a (se) zbate **(5),** a (se) zvârcoli **(2),** (astăzi, rar) a se zdruncina **(1),** (popular) a (se) bate, (învechit şi regional) a (se) ticăi **(2),** (învechit) a se neodihni, a se nepăciui, a se volnici, (regional) a (se) cioşmoli, a (se) frăsui, a (se) marghioli **(4).** *Oamenii, văzându-le zbuciumându-se aşa, au început ... să le mângâie.* CREANGĂ, P. 175. *Un scriitor zbuciumat de gânduri, chinuit de pasiuni, e, în mod necesar, individualist.* GHEREA, ST. CR. III, 172, cf. DDRF. *De cum te zbuciumi, tu te stângi Şi inima din noi o frângi.* COŞBUC, P. I, 150, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Mintea lui se zbuciuma cu întrebări tainice.* REBREANU, P. S. 38. *Se zbuciumă dar nu ştie ce să facă.* TEODOREANU, M. U. 187. *Doar pentru voi mă zbuciumă şi zbate Cumplitul braţ al deznădăjduirii.* VOICULESCU, POEZII, I, 22. *Degeaba ne-om tângui, degeaba ne-om zbuciuma ... răspuns nime n-o da.* SADOVEANU, O. XVIII, 408, cf. DL. *Eu pot alege: Să tac ori să mă zbucium în deşert.* LABIŞ, P. 237, cf. DM. *Tereza ... Nu trebuie să te zbuciumi atât.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 17/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Fără grijă, tu dormi bine, Eu mă zbucium, vai de mine.* SEVASTOS, C. 156. ✧ I n t r a n z. *Şi aşa zbuciumând l-au tâlnit un părinte de l-au priceput şi l-au mângâiat.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 43[v]/22. ✧ F i g. *Se zbuciumă sărmana floare şi moare-n patima ei mută.* GOGA, POEZII, 235. ✦ R e f l. şi (regional) i n t r a n z. A depune eforturi deosebite, chinuitoare (în vederea unui scop); a se agita, a se căzni, a se chinui, a se frământa, a se munci **(4),** a se necăji **(2),** a-şi da osteneală (v. o s t e n e a l ă **2**), a se osteni **(3),** a se sfărâma **(2),** a se sili **(2),** a-şi da silinţa (v. s i l i n ţ ă **2**), a se strădui **(2),** a (se) trudi **(1),** a se zbate **(4),** (învechit şi popular) a se nevoi **(4),** a se osteni **(3),** (popular) a se canoni, a se forţa, a se sârgui **(2),** (învechit) a se învălui, a se năsli **(1),** a se osârdnici, a se osârdui, a se volnici, (regional) a se verzoli. Cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U. *Ianco se zbuciumă să fugă.* DAVIDOGLU, M. 75. *De vânat, el n-a vânat, Orişicât s-a zbuciumat.* TEODORESCU, P. P. 149. *M-am zbuciumat să-l fac om, dar nu se poate.* Com. LIUBA, cf. ŞEZ. IX, 153. *În vânătoare că-mi pleca ... Toată ziua zbuciuma Şi nimic nu-mi folosea.* PĂSCULESCU, L. P. 171.

2. (Complementul sau subiectul indică elemente ale naturii) A face mişcări bruşte, violente sau convulsive

(de durere sau pentru a scăpa, a se elibera); a se perpeli (v. pârpăli **II 2**), a se zvârcoli **(1),** (regional) a se vânzoli, a se zbate **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *În troznet se frâng ramuri şi pare că se zbucin Nu numai vechii arburi, ci stâncele şi munţii.* HELIADE, O. I, 334. *Călătoriul zbuciumat d-a mării val.* ASACHI, P. 8/9. *Aşa pe mări o navă, de valuri zbuciumată, De mâna providenţei pe ţărmuri s-a depus.* FM (1846), 224[2]/19. *Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.* NEGRUZZI, S. I, 164. *Poştaşul se zbuciuma de râs pe cal.* ALECSANDRI, O. P. 258. [Baba] *se zbuciumă în piua în care ai încuiat-o tu.* EMINESCU, N. 9. *Şi atâta ce a jucat şi s-a zbuciumat, până ce a slăbit cu totul.* MARIAN, S. R. II, cf. DDRF. *Corabia aceasta ... Cu valuri furioase austrule-ngrijeşte, S-o zbuciumi cât mai tare.* OLLĂNESCU, H. O. 368. *Vântul zbuciuma frunzişul.* COŞBUC, P. I, 317, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Copacii ... se zbuciumă în şuierul ghiulelelor.* LOVINESCU, C. IV, 191. *Lighioana se zbuciumă de moarte.* GALACTION, O. A. I, 258. *Caii opriţi gâfâiau din greu; suflările lor alergau încă, zbuciumându-i pe loc.* TEODOREANU, M. I, 25, cf. SCRIBAN, D. *Dacă vântul n-ar fi zbuciumat pomii ..., peisajul ar fi rămas neclintit.* STANCU, R. A. V, 221, cf. DL. *Burta muşchiuloasă i se zbuciuma.* PREDA, DELIR, 363, cf. DM. *Li se zbuciumă pieptul sub bundă.* LABIŞ, P. 68, cf. M. D., ENC, DEX. *Cum se zbuciumă vitele când fată.* ŞEZ. XXIII, 27. ✧ Refl. pas. *„Mariţa", vas de negoţ românesc, după ce s-au zbuciumat în furtunile Mării Negre, au sosit ferice.* AR. (1835), 45[1]/40. ✧ Fig. *Crudele gândiri ce le însuflă o viaţă zbuciumată de vijălii.* HELIADE, I. B. I, 115/6. *Înalţii munţii, Din tălpi, la frunţi îi zbucium.* MACEDONSKI, O. I, 34. *Te zbuciumă vârtejul de viaţă.* GOGA, POEZII, 183. *Strălucirea de adineaori ... se zbuciuma gâtuită de întuneric.* REBREANU, P. S. 25. *Meniri necunoscute se zbuciumă în mine.* GALACTION, O. A. II, 343. *A povestit amintiri siberiene ... amintind vijeliile simfonice care zbuciumă orgile marilor catedrale.* TEODOREANU, M. U. 81. *Hipodromul îşi zbuciuma mădularile de balaur.* SADOVEANU, O. XII, 93. *Se zbuciumă timpul ... cu capul pe perna nopţilor mele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 109, 7/2. ✦ Tranz. A răscoli din temelie; a conturba, a deranja. *Partizile relighioase ... zbuciuma Franţia.* SĂULESCU, HR. II, 310/4. *Principatul, zbuciumat prin ... războiae lăuntrice, se videa adese nevoit a cunoaşte predomnirea vreuneia din puterile vecine.* IST. M. 54/13. *De năvăliri păgâne este ţeara zbuciumată.* SION, POEZII, 261/13. *Mii de braţe ... zbuciumau natura, prefăcându-o în templu.* CONV. LIT. IX, 12. ✧ Refl. pas. *De la 843–981 Franţia se zbuciumă de împărecheri şi impilări.* SĂULESCU, HR. I, 98/16.

– Scris şi: *sbuciuma* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zbúcium.* – Şi: (învechit) **zbucimá** (SĂULESCU, HR. II, 282/7), **zbucinâ** (prez. ind. pers. 3 şi *zbúcin*)

– Pref. *z-* + **buciuma.**

ZBUCIUMÁRE s. f. Acţiunea de a se zbuciuma şi rezultatul ei.

1. Stare de nelinişte sufletească; agitaţie, chin, frământare, îngrijorare, luptă, neastâmpăr, neliniştе **(1),** tulburare **(2),** tulbureală **(2),** zbatere **(4),** zbucium **(1),** (livresc) impacienţă, (rar) tulbur, zbătaie **(1),** (învechit şi regional) marghiol **(II),** (învechit) neodihnă **(2),** nepace, (învechit, rar) tulburăciune. Cf. zbuciuma **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Mirosul ... ar fi adus ... Crierilor zbuciumare şi inimii hămesală.* CONACHI, P. 268. *Succesul îi scăpa foarte adesea ... Atunci era o zbuciumare teribilă.* CARAGIALE, O. III, 4, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ascultă-mi glasul zbuciumării Neputincioase şi deşarte.* GOGA, POEZII, 75, cf. RESMERIŢĂ, D. CADE, ŞĂINEANU, D. U. *Privirile lor se întâlniră şi fiecare citi în faţa celuilalt aceeaşi zbuciumare.* REBREANU, I. 412. *Ca fata când e cuprinsă de zbuciumări secrete, Mă-ntorc şi stau o clipă cu faţa la părete.* TOPÎRCEANU, P. O. 15. *În aceste zbuciumări ale vieţii interioare, orgoliul neputinţei într-un acces de dezgust îşi poate frânge lira.* RALEA, S. T. III, 236. *Toderiţă aflase câte ceva din zbuciumările lui Codrea.* VORNIC, P. 30, cf. DL, DM. *Era flămând, după frământările şi zbuciumările prin care trecuse.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 18/4, cf. M D. ENC., 1010. DEX. ✦ Efort deosebit, chinuitor (în vederea unui scop); chin, caznă, efort, forţare, muncă **(2),** osteneală **(2),** silinţă **(2),** strădanie **(2),** străduinţă **(1),** trudă **(1),** zbatere **(3),** zbucium **(1),** (rar) strădănuială, străduială, străduire, zbătaie **(2),** (popular) canoneală, (învechit) căznire, nevoială **(1),** osteninţă **(1),** strădănuinţă, strădănuire, (regional) morânceală **(1),** ştrapaţ **(1),** zoală[1] **(1).** Cf. zbuciuma **(1).** *Casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atâţia ani de zbuciumări.* REBREANU, I. 84. *Îndrăznea să vorbească ... fără să înţeleagă nimic din zbuciumările unui popor care-şi pune azi ultima lui speranţă într-însul.* COCEA, S. II, 460. *Grâul care curge în saci ne costă destulă zbuciumare.* VORNIC, P. 230. *Cum de arată ea aşa de bine pe lângă atâta muncă şi zbuciumare!* SBIERA, P. 213.

2. Mişcare bruscă, violentă sau convulsivă (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera); zbatere **(2),** zvârcolire **(1),** (rar) zbătaie **(1),** (învechit) zvârcolit[1], zbuciumătură, (regional) vânzolire, (învechit, rar) zbătătură, zvârcoală **(1),** (familiar) zvârcoleală. Cf. zbuciuma **(2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Zbuciumările ceste mai din urmă au răsturnat de istov mai multe zidiri ce cu cutremurul dintâi rămăsese nevătămate.* AR (1829), 12[1]/7. *Diabitul vine din ... zbuciumările istericalelor.* CORNEA, E. I, 42/10, cf. DDRF, BARCIANU. *În liniştea caldă a bordeiului, s-asculţi zbuciumările învrăjmăşite de afară.* ADAM, R. 67, cf. ALEXI, W. *Parcă ar fi scăpat dintr-o cameră de tortură şi ... zbuciumările ar fi rămas acolo.* REBREANU, P. S. 60, cf. RESMERIŢĂ, D. *Uluit de zbuciumarea uriaşă pe care o ştii mai largă decât zarea ..., simţi nevoia să-ţi întorci privirea spre ţărmul mărginit şi nemişcat.* GALACTION, O. A. II, 250. *Sub seară, târziu, zbuciumarea s-alină pe-ncet ... Şi gloata se-mprăştie.* VOICULESCU, POEZII, I, 30. *În zbuciumările ei, bolnava avea un fel de ţipăt răguşit.* SADOVEANU, O. VI, 523, cf. DL, DM, M. D. ENC. 1010, DEX. ✧ Fig. *Altfel ar fi o zbuciumare sterilă de nişte energii oarbe.* REBREANU, P. S. 52. *Mă-nfierbântă zbuciumarea pură A separării fierului de zgură.* LABIŞ, p. 267. ✦ Fig. (Rar)

Luptă (violentă). *Se gândea ... la tinerețea pentru totdeauna prăpădită în zbuciumări cu dușmanii.* SADOVEANU, O. I, 250.

– Scris și: *sbuciumare* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbuciumări.*

– V. **zbuciuma.**

ZBUCIUMÁT, -Ă adj. **1.** (Despre oameni sau despre facultățile lor psihice și intelectuale) Care și-a pierdut liniștea; agitat, chinuit, consumat, frământat, neliniștit, tulburat[2] **(3),** tulbure **(3),** (popular) bătut, (învechit) neodihnit, (regional) cioșmolit, frăsuit, (învechit, rar) nepăciuit, zbuciumelnic. Cf. z b u c i u m a **(1).** *Dară eu și de vârstă mai bătrân și de pedepse mai dosedit și mai ispitit ..., mai asudat și mai zbuciumat sunt.* CANTEMIR, I. I. I, 121, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur.* CREANGĂ, P. 99. *Minții zbuciumate Câte-un drumeț îi pleacă de la casă.* GOGA, POEZII, 87. *Când în inimi zbuciumate Orice dorință-ncet se curmă, Zdrobiți vioara fermecată.* PETICĂ, O. 54, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Șoimaru se-ndreaptă spre țintirim, tăcut și cu sufletul zbuciumat.* SADOVEANU, O. V, 700, cf. DL, DM. *Refuzul destinului de a-i acorda zbuciumatului personaj măcar satisfacția unei înfrângeri apoteozate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 82, 9/3, cf. M. D. ENC. 1010, DEX. *Și m-a lăsat amărât Zbuciumat și necăjit.* ȘEZ. III, 236. ✧ F i g. *Pe-o gură de rai, Zbuciumat se plânge fluierul de fag.* LABIȘ, P. 298. ✦ (Despre viața oamenilor sau despre momente ale existenței lor) Plin de evenimente, de încercări, de greutăți, de vicisitudini. *Fu o căsnicie zbuciumată și scurtă.* M. I. CARAGIALE, C. 129. *În această insulă și-a petrecut cele mai bune zile ale unei vieți zbuciumate împăratul Iulian.* LOVINESCU, C. IV, 195. *Un episod din amara și zbuciumata viață a marelui nostru Eminescu.* SADOVEANU, O. XX, 15. *Masele țărănimii răsculate în zbuciumatul an 1907.* CONTEMP. 1949, nr. 224, 2/1. *Duminica de 6 iunie ... fusese atât de însorită și atât de zbuciumată în același timp.* CAMIL PETRESCU, O. II, 118. *Istoria zbuciumată a poporului român.* IST. LIT. ROM. II, 111. *Cu o viață așa de zbuciumată, el a reușit totuși să lase un număr mare de lucrări.* AGROTEHNICA, I, 37. *Zbuciumata existență a scriitorului.* SCLF 1958, nr. 1–2, 197.

2. (Despre elemente ale naturii) Care se mișcă sau este mișcat cu putere, într-o parte și într-alta; p. e x t. (despre ape curgătoare, torente etc.) care curge repede, cu spume (izbindu-se de ceva), a g i t a t, c l o c o t i t, f r ă m â n t a t, f r e m ă t a t, î n v â r t e j i t, î n v o l b u r a t; t u m u l t u o s **(1).** Cf. z b u c i u m a **(2).** [Oltule] *Zbuciumat tu vii la vale Tulbure mereu.* COȘBUC, P. II, 104. *Zbuciumații arbori par cufundați într-o tristă gândire.* PETICĂ, O. 289. *Viforul șuiera ... cu glas ... de codrii zbuciumați.* HOGAȘ, DR. I, 274. *Gondole fericite se pierdeau ... în larguri zbuciumate.* GALACTION, O. 100, cf. DL, DM. *Suind pe firul apei zbucuiumate ... Să ne oprim pe creste cu brădet.* LABIȘ, P. 94, cf. M. D. ENC. 1010, DEX. ✧ F i g. *În fața unui stil voluntar, concis și zbuciumat, traducătorul modern rămâne încurcat.* LOVINESCU, C. VIII, 47. *Cerul zbuciumat și negru amenința cu ploaie.* STANCU, R. A. III, 7. *Mergeam încet, trudiți de cale zbuciumată, De soare, de singurătate.* V. ROM. ianuarie 1957, 6. *Este autorul unei proze zbuciumate și pitorești.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 19/3. ✦ (Despre oameni sau colectivități umane) care se mișcă continuu, grăbit și precipitat în jurul cuiva sau a ceva; agitat, animat, frământat. *Sosirea neașteptată ... răzvrătise lumea zbuciumată în toiul lucrului pe cheiuri.* BART, S. M. 83. ✧ (Prin lărgirea sensului) *În dimineața de marți, mișcarea pe drumul Giurgiului e mai zbuciumată decât oricând.* CAMIL PETRESCU, O. III, 208. ✧ (Adverbial) [Bricul] *„Mircea " – o jucărie minunată – se rostogolește zbuciumat pe întinderea asta neagră ... cu crestele albe de spume.* BART, S. M. 15.

– Scris și: *sbuciumat* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbuciumați, -te.*

– V. **zbuciuma.**

ZBUCIUMĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** (Învechit) Adj. Chinuitor. Cf. z b u c i u m a **(1).** *Judecând drept, lucrul e destul de zbuciumătoriu; nesiguranța dacă sunt ori nu copiii lui a ros și roade mereu sufletul mai al fiecărui bărbat.* CONTEMPORANUL, V. 23, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, DEX.

2. Adj. (Învechit; despre boli, plâns etc.) Convulsiv. Cf. z b u c i u m a **(2).** [Epilepsia] *se împarte în: ... idiopatetică (însușită firei) și în convulsivă (zbuciumătoare).* CORNEA, E. I, 58/6. *Deodată-n lupta morții zbuciumătoare, El scoate-un geamăt aprig și tremură și moare!* ALECSANDRI, POEZII, 392. *Am izbucnit într-un plâns zbuciumător.* F. (1883), 42.

3. S. f. (Regional; într-un descântec; cu sens neprecizat, probabil) Vâltoare. *Mă băga-n râu, Pân'la brâu, Și mă spăla: Pe față, Pe brață... Pe trupul tot C-o stelbă de busuioc. Iar d-acolo mă scotea, În zbuciumătoare mă da, Și mă curățea, De fapt, De dat, De uruciuni, De făcături.* PĂSCULESCU, L. P. 113.

– Scris și: *sbuciumător* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zbuciumători, -toare.*

– **Zbuciuma** + suf. *-tor.*

ZBUCIUMĂTÚRĂ s. f. (Învechit) Zbuciumare **(2).** Cf. z b u c i u m a **(2).** *După atâtea zbuciumături ale corăbiei, în sfârșit tot au sosit primejdia de care ne temeam.* BUZNEA, P. V. 176/19, cf. BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. ✧ F i g. *Ale sale blăstămății și în dășărt prin țările streine zbuciumături ... a le acoperi ... gândea.* CANTEMIR, HR. 196. *După atâtea valuri, intrige și zbuciumături ... ajunse la Pesta și rescriptul din 17 februarie 1867.* BARIȚIU, P. A. III, 396, cf. TDRG.

– Pl.: *zbuciumături.*

– **Zbuciuma** + suf. *-ătură.*

ZBUCIUMEÁLĂ s. f. (Învechit, rar) Forfotă. *Mare sgomot și sbuciumală este prin curți.* RUSSO, S. 103, cf. DL, DM.

– Scris și: *sbuciumeală.* – Pl.: *zbuciumeli.*

– **Zbuciuma** + suf. *-eală.*

ZBUCIUMÉLNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Zbuciumat **(1).** *Robinson ... mai toată noaptea aceea au fost zbuciumelnic de gânduri.* DRĂGHICI, R. 116/3.

– Pl.: *zbuciumelnici.*
– **Zbucium** + suf. *-elnic.*

ZBUGHEÁ vb. I v. **zbughi²**.

ZBUGHEÁLĂ s. f. **1.** (Rar) Săritură **(I 1).** Cf. z b u g h i² **(1).** *I se zăreşte* [iepurelui] *codiţa lui bearcă răsărind în sus la fiecare zbugheală.* ODOBESCU, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

2. (Regional) Sminteală **(1).** Cf. z b u g h i² **(2).** (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Cam are o zbugheală.* id. ib.
– Pl.: *zbugheli.*
– **Zbughi²** + suf. *-eală.*

ZBUGHEÁT, -Ă adj. (Prin nord-estul Olt. şi prin nord-vestul Munt.; despre oameni) Smintit² **(1).** Cf. z b u g h i² **(2).** Cf. CIAUŞANU, GL. *Ce ţi-e, mă, băiete? Nu ţi-e bine, ori eşti cam zbugheat?* UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Zbugheata aia de fată a lăsat războiul şi a şters-o.* id. ib.
– Pl.: *zbugheaţi, -te.*
– V. **zbughea.**

ZBUGHI¹ interj. Cuvânt care sugerează o săritură sau o plecare precipitată, o pornire în fugă. *Dacă ... miroase* [iepurele] *că se apropie de dânsul cineva, ... zbughi! şi p-aici i-e drumul!* ODOBESCU, ap. TDRG. *El, de frica tontoroiului, zbuchi pe uşe-afară!* CARAGIALE, N. S. 57. *Câteva fetişcane ... fac ce fac şi zbughia unde nu le fierb oala.* DELAVRANCEA, S. 40. *Eu zbughi peste gard, în grădină.* id. O. II, 275, cf. ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Când a văzut jandarii, zbughi în pod.* BREBENEL, GR. P. *Când să hotărască logodna, diavolul face zbughi! afară.* I. CR. IV, 140.
– Şi: **zbúghia, zbuchi** interj.
– Onomatopee.

ZBUGHÍ² vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Şi în e x p r. **a o zbughi)** A porni repede, pe neaşteptate, dintr-un loc, a o l u a l a f u g ă (v. fugă), a o ş t e r g e (l a f u g ă) (v. ş t e r g e **I 1);** a sări brusc, pe neaşteptate, de undeva, a ţ â ş n i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D. 652, CIHAC, II, 11. *Fugeau înainte, speriindu-se ... de broasca ce sălta în mlaştină, de vătuiul ce zbughea din iarbă.* ODOBESCU, S. I, 92. *Când îşi aduse aminte că el* [voinicul] *plecase să aducă mume-sei mere de la mărul roşu, voi să o zbughească, dară zâna îl opri.* ISPIRESCU, L. 125, cf. DDRF, 217, cf. ALEXI, W. *Lanţurile-i grele zuruie departe, Şi-o zbughesc prin găuri viperi şi şopârle.* SĂM. VI, 358. *Câţiva d-ăia mai fricoşii, o şi zbugheaseră spre pădure.* MUSCEL, 39, cf. TDRG. *O zbughi ca o săgeată.* REBREANU, I. 19, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *O zbughi peste gard şi-ndată ... se opri într-un pripor.* MIRONESCU, S. A. 46. *Pisicile îi aud gura şi o zbughesc din braţele ucenicului.* STĂNOIU, C. I. 130. *O zbughea pe uşă ca piatra scăpată din praştie.* COCEA, S. II, 146. *Mă chemau livezile şi-o zbugheam cât ai bate din palme.* VLASIU, A. P. 12. *Un motan ... o zbughi în nişte tufe.* SADOVEANU, O. VIII, 512, cf. SCRIBAN, D. *O zbughi repede înăuntrul curţii.* CĂLINESCU, S. 382. *Pisica ..., mânioasă foc ..., o zbughi la goană cu coada bârzoi.* C. PETRESCU, A. R. 64. *Sare din aşternut, se încalţă gata s-o zbughească.* STANCU, D. 126. *Trebuia să fii cu ochii pe ceas ..., s-o zbughieşti ca să ieşi cel dintâi la poartă.* PAS, Z. I, 269, cf. DL, DM. *Sări în picioare şi o zbughi cu paşi uriaşi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 18/2, cf. M. D. ENC., DEX. *Înjugă boii la care şi zbughi-o, băiete, la pădure.* ŞEZ. XII, 111. *Îi vedeau cei de jos ca pe o veveriţă, zbughind în sus.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 70. *A încălecat ... şi zbughi-o la munţii cu pricina.* id. ib. 102.

2. R e f l. (Regional; în forma *zbughea)* A se sminti **(1)** (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Parcă s-a cam zbugheat nitel ăl copil; nu mai e în minţile lui.* id. ib.

3. T r a n z. (Regional; complementul indică fiinţe) A snopi **(2)** (Chilia Veche – Tulcea). Cf. I. CR. IV, 187. *Am să te zbughesc.* ib.
– Scris şi: *sbughi* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zbughesc.* – Şi: (regional) **zbugheá** vb. II.
– Etimologia necunoscută.

ZBÚGHIA interj. v. **zbughi¹.**

ZBUGHÍLĂ s. m. invar. (Prin nord-vestul Munt.) Om repezit. Cf. UDRESCU, GL.
– **Zbughi²** + suf. *-ilă.*

ZBUGHÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a z b u g h i². Cf. DDRF.
– V. **zbughi².**

ZBUR interj. v. **zbâr.**

ZBURÁ vb. I. **I. 1.** I n t r a n z. (Despre vieţuitoare cu aripi) A se mişca, a se deplasa în aer cu ajutorul aripilor; a trece **(II 1);** (învechit) a face o zburare (v. z b u r a r e **(1);** (regional) a face un zbor, v. z b o r¹ **(2).** V. p l a n a¹ **(1),** p l u t i **(1).** *Cum zboară acealea* [albinele] *pre câmpure şi den toate ierbile.* CORESI, EV. 240. *Lasă un porumb a zbura, care nu se înturnase iară înapoi.* PO 32/26. *Vedeţi ... paserice care zbor în slava ceriului.* NEAGOE, ÎNV. 13/20. *Ni s-au luat soarele de desimea muştelor. Cele ce zbura mai sus, ca de trei sau patru sulite nu era mai sus.* M. COSTIN, O. 166. *Nu zbura pe sus ca cealanţi vulturi* (a. 1692). GCR I 297/15. [Liliacul] *... cu aripile ... zbura.* CANTEMIR, I. I. I, 36, cf. ANON. CAR. *Să face iar ... pasăre ... şi zboară în Arabia* (a. 1777). GCR II, 109/19. [Corbul] *zburând se pusă pre un ram de copaci.* MAIOR, IST. 88/19. *Patru pui de vultur ... pre copii purtând zbura în sus* (a. 1812). GCR II, 208/37. *Sunt aseamene vulturelui, care, zburând, se rădică la înălţime.* ŢICHINDEAL, F. 453/25. *S-au făcut socoteala că uliul zboară cale de un ceas în un minut.* AR (1832), 152¹/42. *Corabia, în plutirea ei, se părea ca o pasere ce zboară.* DRĂGHICI, R. 9/8. *Pe la asfinţitul soarelui să vedea zburând ... ciocârlanul de mare.* BUZNEA, P. V. 56/19, cf. VALIAN, V., ISER. *Vulturul singur putut-a aci să zboare.* R. IONESCU, C. 30/1. *Tu râzi de zburdăciunea unui flutur ce-a zburat.* SION, POEZII, 47/8, cf. PONTBRIANT, D. *Cocostârcul ... în cercuri line zboară.* ALECSANDRI, P. III, 26. *În liniştea sării*

... Trec stoluri zburând. EMINESCU, O. I, 221. *Zboară mierlele-n tufiș.* COȘBUC, B. 7, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Și fluturii sunt mai sfioși Când zboară-n zări albastre.* GOGA, POEZII, 9, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Zburau cocorii goniți de toamnă.* TEODOREANU, U. C. 20. *Deasupra acestor palate ..., zburau stârci și pajuri.* SADOVEANU, O. XII, 109. *Ca într-un covor oltenesc, pupeze încetinite îi zburau pe aproape.* VINEA, L. I, 50, cf. DL, DM. *Prin aer zburau niște gândaci cafenii cu aripi lucioase.* V. ROM. august 1966, 13, cf. M. D. ENC., DEX, MARIAN, NU. 538. *Nu tot ce zboară se mănâncă.* Cf. NEGRUZZI, S. I, 251, ISPIRESCU, L. 14, H. LOVINESCU, T. 335, ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 2/5, ROMÂNUL GLUMEȚ, ALR II 3470, ib. 4 366, ZANNE, P. I, 768. ✧ (Regional; în construcția) *De-a pasărea zboară* = numele unui joc de copii sau de flăcăi și fete la șezători, în care aceștia, adunați în cerc, cu degetele pe pământ sau pe masă, răspund prin ridicarea mâinii la pronunțarea numelui unei vietăți sau al unui obiect care zboară și sunt pedepsiți când greșesc; (regional) de-a bufna, de-a cioara, de-a zburatu (v. z b u r a t[1] **1).** Cf. PAMFILE, J. II, 41, ALR II 4 353/833. ✧ (Prin lărgirea sensului, despre alte ființe, mai ales în mitologie, credințe etc.). [Domnul] *sui spre heruvimi și zboară ... spre arepile vântului.* PSALT. 25. *Foc duhovnicesc izvorește ... serafimii zboară* (a. 1691). GCR I, 293/27. *Nu știi tu, înger, oare să zbori, Să lași pământul?* EMINESCU, O. IV, 47. *Calul o dată zboară cu dânsul până la nouri.* CREANGĂ, P. 196. *Cătă către fata de împărat cum zbura cu Galben-de-Soare.* ISPIRESCU, L. 30. *Să fie adevărată credința că duhurile sunt ca niște trupuri subțiate ce pot zbura?* CĂLINESCU, C. O. 116. *Platon și Virgil sunt niște vrăjitori și pot fi văzuți zburând prin aer.* VIANU, L. U. 10. *Avu un vis ... cu niște șerpi blânzi care zburau deasupra lui.* IL mai 1965, 31. *Aripi că-și croia Și le potrivea ... Cu ele sălta, cu ele zbura.* BALADE, III, 33. ✧ F i g. [Cu credința adevărată și viața bună] *poate omul ... să zboare la rai* (a. 1742). GCR II, 31/24. *Sufletul este aproape ... a zbura la picioarele ziditorului său.* MARCOVICI, C. 83/14. *Și-nfigând a lor cuțite întru acei adormiți Preste patul de durere făcea moartea de zbura.* POGOR, HENR. 35/7. *Nu simți că mândria Vra din cercul ei să zboare pân la cereasca tăria?* CONACHI, P. 264. *Sufletul nostru Tu lasă-l departe să zboare.* GOGA, POEZII, 39. *O să-ți dai seama că moartea zboară prin aer.* PREDA, DELIR. 392. *Nu te mai supune clipei, Las-o-n ceasul lung să zboare.* HORIA, C. 98. ✦ (Despre viețuitoare cu aripi) A părăsi locul unde se află, plecând în zbor[1] **(2);** a-și lua zborul, v. z b o r[1] **(2),** a se zburătăci **(1).** [O păsărică] *saltă, cântă, Ne uimește, ne încântă Ș-apoi zboară ca un vis.* ALECSANDRI, P. II, 41. *Văzând niște lișițe pe apă, zvârr! cu toporul într-însele ... Lișițele, nefiind chioare, nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46. *Când trase cu a treia, fâlfâitul se auzi din nou și el pricepu că stolul de păsări trebuie să fi zburat.* ISPIRESCU, L. 74. *La o mișcare nedibace pasărea zboară.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 24. *La apropierea noastră, zburau becaține.* SADOVEANU, O. XVII, 391. *Trânti poarta așa de tare, încât rațele zburară măcăind speriate.* CĂLINESCU, O. I, 43, cf. DL, DM, DEX. ✧ F i g. *Aurul și slava îți goni amorul Și-ți văzui credința că în vânt zbura.* FM (1844), 31[2]/4. *A zburat în sfârșit surâsul înțelept de pe chipul prietenului.* CARAGIALE, O. I, 53. *Frunză verde busuioc, Ca o pasăre de foc A zburat al meu noroc.* BELDICEANU, P. 93. *Îi zburară din suflet toate bucuriile.* REBREANU, P. S. 222. *În biroul umed, soarele coboară, Foarfecele cade, fantezia zboară.* TOPÎRCEANU, P. O. 54. *Cum auzeam cucul din livada noastră, declinarea zbura în albul amiezii ca un fluture.* SADOVEANU, O. XVII, 397. *Viața căprioarei spre zările târzii Zburase lin.* LABIȘ, P. 39. *Din cete zburau râsete nerușinate și voci ce amenințau.* BARBU, PRINC. 344. *Multe din cele ce ți se par azi însemnate ..., mâine a și zburat.* V. ROM. ianuarie 1965, 87. *Sufletelul ți-a zburat Sus în ceriul cel înalt.* MARIAN, Î. 114. (T r a n z. f a c t.) *Scuturase capul, cu un gest de voință, să sperie gândurile și să le zboare de sub frunte.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 35. ✧ E x p r. (Regional) **Zboară-n lună,** se spune despre un om isteț, perspicace. Cf. I. CR. VII, 156. ✦ F i g. A pieri **(4).** *Iai duhul lor și pier* (S-O R S T Â N G E D *zbura* H) *și în țerira sa toarnă-se.* PSALT. 216. *Și bogățiia, de la ceia ce o au, încă zboară!* CORESI, EV. 73, cf. RESMERIȚĂ, D. *Borșul ... nu se întrebuințează, căci atunci floarea sculelor zboară, adică nu se prinde bine.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 26, cf. CADE. *Moșiile zboară una câte una, iar ... grecul e sărăcit.* LOVINESCU, C. IV, 8. *Cum zboară averile! ... Toate astea erau ale Agripinei și acum ea stă cu chirie.* CĂLINESCU, E. O. II, 87. *Și de-acum a zburat vinul din pahar.* FOLC. MOLD. I, 239. ✦ R e f l. F i g. (Regional; despre boli) A trece **(IV 2);** (despre bolnavi) a se vindeca. *Vărsatul era o boală grea ... Durata lui era cam de șase săptămâni; atunci „se zbura".* DRAGOMIR, O. M. 20. *A fost cam bolnav, dar acum s-a zburat.* Com. din BRAȘOV. ✦ R e f l. F i g. (Regional; despre copii) A crește. *Când se mai zburase, îl lua la câmp, să-l mai scape de mă-sa.* CONV. LIT. XLIII, 916. ✦ I n t r a n z. (Regional; despre lapte) A se umfla la fiert și a curge afară din vas (Sânmihaiu Almașului, Zalău). ALR II/I MN 133, 3 884/284, ALRM II/I h 337/284.

2. I n t r a n z. (Despre aparate de zbor) A se deplasa în aer; p. e x t. (despre oameni) a călători cu o aeronavă. Cf. CADE. *Dacă oamenii au început să zboare, el știa că n-au să se înalțe prea sus?* TEODOREANU, U. C. 23. *Lucrează la o mașină de zburat.* SADOVEANU, O. VI, 187. *Pe deasupra satului, zburau în fiecare zi avioane.* STANCU, R. A. I, 48. *Fenomenul se observă de către aviatori, ori de câte ori zboară la înălțime.* AGROTEHNICA, I, 246. *Pe aici* [avioanele] *nu prea zboară de obicei.* H. LOVINESCU, T. 163, cf. DL, DM. *Vor scoate și ei un aparat românesc de zburat.* BARBU, I. 162. *Zburând peste Groenlanda, am văzut, prin hubloul avionului, ... prăpastii înghețate.* CONTEMP. 1970, nr. 1 216, 2/4, cf. M. D. ENC., DEX, ALR SN V h 1 303/105. T r a n z. (Rar) A transporta cu avionul. *Numeroși pasageri pe care i-am zburat.* ap. IORDAN, L. R. A, 350.

3. I n t r a n z. (despre lucruri) A pluti prin aer (purtat de vânt, de curenți); a străbate aerul cu mare viteză (fiind azvârlit sau lansat cu putere); (regional) a zbură-

turi **(3).** *De săgeate ce zboară dzua.* PSALT, 191. *O, câte gloanțe iuți zboară pen văzduh* (a. 1703). FN, 149. *S-au ivit, de departe, doi nori mari, zburând în văzduh* (a. 1783). GCR II, 129/12. *Această izbucnire grozavă ca din praștie făcu să zboare până la ceruri mii de bucăți fără formă.* HELIADE, L. B. I, 251/12. *Mulțimea săgeților și pietrilor ... zbura spre el.* BĂRAC, ap. GCR II, 241/33. *Dintr-a armelor ciocniri ... zbor topoarele aruncate, Sbârnâie-arcele-ncordate.* ALECSANDRI, P. II, 16. *Peste capul blond al fetei zboară florile și-o plouă.* EMINESCU, O. I, 154. *Precum zboară și se depărtează grăunțele aruncate ... să se îndepărteze toate relele de la căsătoria sa.* MARIAN, NU 627. *Roșii flori prin aer zboară.* COȘBUC, P. I, 219. *Plăcile de aramă de pe acoperiș zburau înroșite.* LOVINESCU, C. IV, 193. *Flușturatici fulgi de nea ... Se ridică iar Și zboară să-și găsească cuib pe ramuri.* BLAGA, POEZII, 22. *A văzut toporul gata să-i zboare în cap.* CAMIL PETRESCU, O. I, 145, cf. DL, DM. *În jurul lor zburau pene galbene.* BARBU, PRINC. 27. *Către el zboară ... un stol de sticle de bere.* SORESCU, U. 16, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre obiecte) A părăsi brusc locul unde se află, pornind să străbată aerul cu viteză. *Pălăria îmi zboară de pe cap și țigara din gură.* FM (1843), 284[1]/36. *Când de jale cântă Laie, zboară cupa pe fereastră.* GOGA, POEZII, 51. *Dacă clasa îi tulbura cumva inspirația, zvrrr! ... zbura în capul vreunui școlar gheata.* I. BOTEZ, ȘC. 39. ✦ (Despre veșminte, plete etc.) A se legăna în vânt; a se agita, a se clătina; (popular) a pălălăi[1] **(2),** (învechit și regional) a pălăi **(2);** a fâlfâi, a flutura. *Îi zbura pe d-asupra capului ... părul ei bălan despletit.* CARAGIALE, O. II, 251. *Zburau iile largi din giulgiu foarte fin.* AGÂRBICEANU, A 114. *Poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi.* REBREANU, I. 13. *Pulpanele hainei albe de doc îi zburau, bătute de vânt, înapoia trupului.* BĂNULESCU, I. 26. *Peteaua-i haină ușoară, Când o suflă vântu, zboară.* MARIAN, NU 287. *Cum îți zboară zdrențele.* DOINE, 59. ✧ Tranz. fact. *Viscolul mânios îi zbura sumanul ca pe-un steag sfâșiat.* SĂM. I, 69. ✦ (Despre fum, praf, mirosuri etc.) A se înălța în aer, împrăștiindu-se (în vânt); a pluti **(2).** *Într-un nor de colb ce zbura pe fața pământului, caii alerga ca și când ar fi intrat dracul într-înșii.* ALECSANDRI, O. P. 259. *Fumul țigaretei zboară în spirală.* id. P. III, 5. *Fumul vânăt, pișcător, zbura luat în pale mici de vânt.* AGÂRBICEANU, A. 58. *Și-n toată lumea zboară, risipită, Mireasma-i dulce, binefăcătoare.* VOICULESCU, POEZII, I, 3. *Să zboare miroasele.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 94. ✦ Fig. (Despre sunete, cuvinte, glas etc.) A se transmite din aproape în aproape, în spațiu (și în timp), cu viteză finită, a se propaga **(2);** (despre știri, idei etc.) A se recomanda și a se face cunoscut tuturor cu insistență (și pretutindeni), a populariza, a predica **(2),** a se propaga **(3),** a se răspândi. *Fac a-ți zbura slava și numele pretutindenea.* MOLNAR, RET. 8/21. *Răsplată! pedeapsă! moarte, din gură-în gură zbor.* HELIADE, O. I, 460. *Glasul răsunător ... zbura prin norii de tămâie.* ALECSANDRI, O. P. 8. *Notele zburau când puternic, când încet, abia auzite.* EMINESCU, G. P. 51. *De-nduioșare-o șoaptă prin sală lung zbură.* MACEDONSKI, O. I, 253, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Vorbe ce zboară rostind, viteazul astfel îi zice.* MURNU, I, 9. *Din mandolină Zboară dulcea serenadă.* PETICĂ, O. 102. *Renumele minunatei dănțuitoare zburase peste orașele Ahaei.* GALACTION, O. A. II, 241. *Știrile zboară mai repede ca păsările.* STANCU, D. 151. *Peste câmpul negru, gol, Zboară țipetele stol.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 162. *Fă să zboare cântecele mele.* ISANOS, V. 227. *Vorbele grasului se risipesc ... și zboară care-ncotro.* BĂNULESCU, I. 11.

4. Intranz. Fig. (Despre oameni, animale, vehicule) A străbate un spațiu cu repeziciunea zborului[1] **(1).** *Calul ... Așa-l duce de ușor și iute, Cât pare că nu merge, ci zboară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 247, cf. DRLU. *Corabia zbura minunat și avu un vânt nenorocit.* HELIADE, L. B. III, 75/11. *Ce dar trebuie să facă corăbierul? ... să zboare oriunde cu ajutorul lui este de trebuință, să se lupte împotriva vântului.* MARCOVICI, D. 14/9. *Vasul ... Era gata ca să zboare preste luciul întins.* POGOR, HENR. 8/23. *Cât de mândri, senini la față ... Au zburat ca o săgeată către auritul dar.* FM (1843), 104[1]/33. *Mi-l puse în mână și zbură, parcă fu năbădăioasă.* PR. DRAM. 280. *Zboară barcă ... Unde farul vezi lucind.* R. IONESCU, C. 167/3. *Puteam zice că mai mult zburam, iar nu mergeam.* PELIMON, I. 252/21. *Luntrea ... Zboară peste apa lată.* SION, POEZII, 156/15. *Caii zboară ca doi zmei.* ALECSANDRI, P. III, 15. *Pașii noștri trosneau pe zăpada înghețată – și noi zburam alături pe stradele orașului.* EMINESCU, G. P. 48. *Novicii în port coboară, Spre râs și petrecere zboară.* MACEDONSKI, O. I, 153, cf. DDRF. *Zboară, murgule, cu mine.* COȘBUC, P. I, 131, cf. ȘĂINEANU[2]. *Zbori cu trenul pe câmpii.* GOGA, POEZII, 257, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Rădvanul zbura pe cale.* GALACTION, O. 74, cf. DL, DM. *Mașina zboară pe pârtia de beton.* V. ROM. februarie 1964, 69, cf. M. D. ENC., DEX. *Patru telegari punea Și ca vântul ei zbura.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 277. ✧ (Prin lărginea sensului) *Intram în creasta viforoasă și spumegătoare a apelor ce zburau cu iuțeală de fulger.* HOGAȘ, DR. I, 309. *M-am întâlnit cu ziarele care zburau ... spre colțurile țării.* GALACTION, O. A. I, 242. ✦ (Rar) A se repezi **(II 1).** *Trufaș de esemplu eroilor ei ... zboară în bătaie ca să moară sau să rămâie slobod.* HELIADE, L. B. I, 231/25. *Se videa Despre îmbe părți ostașii că zbura și năvălea.* POGOR, HENR. 148/4. *Zburam, loveam, dam iureș și-n crunta bătălie Mă zvârcoleam.* MACEDONSKI, O. I, 252. ✦ (Învechit și regional) A face un salt, trecând repede, cu mare ușurință, peste ceva. *Și, apucând un cal din cei ce nu fugisă,* [Teagheu] *zboară preste spatele lui.* AETHIOPICA, 80[v]/3. *Putie-i zbura peste șanțu aesta?* VAIDA, 108. *Io zbor păstă gard.* ALR I 341/280, 815, cf. ib. 1339/290, 305, 320. ✧ Tranz. *În nerăbdarea mea de-a ajunge mai curând, aș fi voit să zbor depărtarea.* GANE, N. III, 47. *Daedalos ... Pe-aripi ușoare ... Nendatinatul său drum zburându-l spre Ursa ghețoasă.* COȘBUC, AE. 105. *Corb din aripi fâlfâia ... Șapte țări el o zburat Și de Gruia nu o dat.* ALEXICI, L. P. 19. ✦ (Despre timp sau despre unități de timp) A se scurge cu mare iuțeală, a trece repede. *Nu este dar nici un mijloc a te scăpa? Ceasurile zboară și tu ești perdut.* HELIADE, L. B. II, 114/21. *Odinioară, îți părea că zboară ceasurile ca minutele.*

NEGRUZZI, S. I, 18. *Adunați-i mai în pripă! Timpul zboară!* HASDEU, R. V. 149, cf. ȘĂINEANU[2]. *Anii de învățătură zburară.* BASSARABESCU, V. 164, cf. CADE. *Anii tinereții zburaseră.* SADOVEANU, O. XIX, 105. *Prin somnul cristalelor zboară ... anii.* BLAGA, POEZII, 140. *Timpul zboară cât nu te gândești.* DAVIDOGLU, M. 9, cf. DL, DM. *Timpul zboară, tinerețea se duce.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 18/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre gânduri, idei etc.) A evolua în toată libertatea; a se succeda cu repeziciune (în mintea cuiva). *Cugetările în care poate că zace vinitori, le lăsăm să zboare.* FM (1846), 273[1]/21. *Și privesc ... Codrii de secoli, oceane de popoare Se întorc cu repejune ca gândirile ce zboară.* EMINESCU, O. IV, 111. *Creșteam ... și tot alte gânduri îmi zburau prin cap.* CREANGĂ, A. 35. *Pe când ochii-i erau triști, închipuirea zbura cu bucurie.* CARAGIALE, O. I, 22. *Lui moș Sandu îi zburau prin cap tot felul de gânduri, tot felul de închipuiri.* BUJOR, S. 51, cf. DL. *În cap gândurile nu încetau să-i zboare.* PREDA, D. 138, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Loc. vb. (Învechit, rar) **A zbura cu nădejdea** = a nădăjdui **(3).** *Craiul ... au încungiurat cetatea și, zburând cu nădejdea, gândea că lesne o va lua.* ȘINCAI, HR. I, 171/33. ✧ Expr. **A zbura cu gândul** (sau **cu mintea)** ori **a-i zbura** (cuiva) **gândul** (sau **gândurile, mintea, inima) la** (ori **către** etc. cineva sau ceva) = a se îndrepta (cu gândul) către cineva (sau ceva); a avea în vedere. *Racoți ... zbura cu gândul în toate părțile a-ș face ceva veaste.* M. COSTIN, O. 171. *Omule, ... De te-nalți și zbori cu mintea la tronul dumnezeirei.* CONACHI, P. 109. *Inima-mi zboară la raiul vieței mele.* ALECSANDRI, P. III, 6. *Vânătorul ... cu ochii caută vânatul, cu gândul zboară ... către alte doruri.* ODOBESCU, S. I, 17. *În clipele acelea, îi zbura gândul înapoi, la căsuța lui.* SADOVEANU, O. II, 32. *Și stând așa pe gânduri, îi zbură mintea la fratele său.* CONTEMP. 1953, nr. 344, 4/2. *Gândul mi-a zburat ... la noul nostru oraș.* PREDA, I, 138. (Cu parafrazarea expresiei) *Ca să nu zboare la iubit, și-ar lega gândul cu lanțuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 13. 12/2. ✦ Tranz. (prin Bucov.; cu complementul „mămăligă") A pregăti în mare grabă. Cf. ȘEZ. V, 173.

5. Tranz. Fig. (Despre agenți fizici, mai ales despre vânt) A desprinde, a smulge de la locul său prăvălind sau antrenând cu sine. *Bomba, șuierând pe deasupra capului lui, îi zboară peanile ce avea în cap.* BELDIMAN, N. P. I, 128. *Când cade frunza cea-ngălbenită, Vântul de seară suflă, o zboară, ș-a perit.* HELIADE, O. I, 77. *O lovitură de tun ... zboară acelui soldat coiful din mână.* BĂLCESCU, M. V. 500. *Floricica sus, de pe stâncă, ... În zadar vântul vrea să o zboare Ca s-o arunce cruntului val.* ALECSANDRI, P. II, 45. *Ne-om duce ... unde se duc ș-aceste frunze de frasin zburate de vânt.* SADOVEANU, O. XVIII, 11. *Acoperișul trebuia reparat în fiece an, că-l cam zburau furtunile din olane.* CAMIL PETRESCU, O. I, 616. *Șindrila o zboară mereu vântul.* STANCU, D. 50, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Intranz. *Joseph se ținea cu amândouă mâinile, să nu zboare în șanțuri.* C. PETRESCU, R. DR. 101. *Numai trei dinți i-au rămas în gură. I se clatină și aceia, gata să zboare.* STANCU, D. 123, cf. DL, DM. ✧ Expr. (Regional) **A zbura vântul pe cineva** = a-l pătrunde vântul și a-l înfrigura. *Șe faș măi țâgan'e? – Da iacă, m-o zburat vântu.* ALEXICI, L. P. 256, cf. CIAUȘANU, GL., ARH. OLT. XXI, 278. ✦ Intranz. și tranz. Fig. (Familiar) A părăsi sau a face pe cineva să părăsească forțat un loc, o slujbă, o funcție, o situație etc. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Destul să fi spus că nu știi și zburam din școală.* C. PETRESCU, C. V. 106. *Sunt sigură că, astă-seară, Bibescu sau a semnat ... sau a zburat din scaunul domnesc.* CAMIL PETRESCU, O. II, 273. *Într-o săptămână predai tot și zbori de-aici!* GALAN, B. I., 66, cf. DL. *Nu te-am văzut, nu m-ai văzut, că altfel zbori din liceu.* T. POPOVICI, S. 104, cf. DM. *Directorul simțise ceva ..., dacă ar fi știut, Belet ar fi zburat numaidecât, vizuina ar fi fost desființată, cărțile confiscate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 16/1, cf. DEX.

6. Tranz. Fig. (Învechit, popular; complementul indică o parte a unui obiect sau a corpului unei ființe) A reteza **(1)** brusc, făcând să sară sau să cadă. *Dacă aceste ramure nu se pot ajunge cu mâna, le zburăm prin ajutorul omidariului.* BREZOIANU, A. 288/16, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Mi-a sburat deștul cu cuțitul.* CIAUȘANU, GL. ✧ Expr. **A (-i) zbura cuiva capul** = a omorî prin decapitare; a ucide. *Rădică sabia să îi zboare capul.* GORJAN, H. I, 26/2. *Ajunge pe Caraiman-pașa, îi zboară capul, izbește și pe alte capete din vrăjmași.* BĂLCESCU, M. V. 121. *Pentru a sbura capul unui domn era destul să vie ... un capugiu cu un gialat.* GHICA, S. VI. *Să potrivești așa ca să-i zbori capul dintr-o singură lovitură.* CREANGĂ, P. 225. *Făt-Frumos o săgetă și îi zboară un cap.* ISPIRESCU, L. 6, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Zboară capete până nu mai simte mâna din umăr.* DELAVRANCEA, O. II, 75, cf. CADE. *Întâi pe el vreau eu să-l judec și să-i zbor capul.* SADOVEANU, O. VII, 329. *A scos sabia ... A zburat trei, patru capete cu sabia.* STANCU, D. 23, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *El sabia scotea, Capul jos că i-l zbura.* BIBICESCU, P. P. 168. *Ia toporul și zboară-i capul găinii!* Com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI. *Se repezea, Paloșul Că răsucea, Capul Deodată-i zbura.* BALADE, III, 278. (Cu parafrazarea expresiei) **A-și zbura creierii** = a se sinucide prin împușcare în cap. Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Băiatul de familie, de rușine, și-a zburat creierii.* M. I. CARAGIALE, C. 124, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Când n-am să mai pot face față, îmi zbor creierii.* CĂLINESCU, E. O. I, 96. *Amenințase să-și zboare creierii dacă nu se însoară cu fata sărăntoacă.* VINEA, L. II, 12, cf. DL, DM. *De mi-aș zbura creierii în clipa asta, sinuciderea mea ar fi un act gratuit.* T septembrie 1966, 45, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Intranz. (Regional; despre membrele corpului) A se scrânti **(1)** (Ceica – Beiuș). Cf. ALR I/I h 148/305, ALRM I/I h 206/305, ALR I 1 642/305. ✦ Tranz. (Învechit și regional) A provoca cuiva o durere foarte mare. *Acum, acum mă omoară, Arma dragostei mă zboară.* BĂRAC, A. 66/8. *Dacă e slabă, atunci nu-i dă nimic de băut, pentru că o zboară la inimă.* MARIAN, NA. 54. ✦ Tranz. (Regional) A transpira **(1)** (Secășeni – Oravița). Cf. ALR II/I h 94/29. *Mă zboară apa.* ib.

II. Tranz. (Prin Transilv. și prin Bucov.; complementul este laptele sau brânza) A închega punând maia de lapte acru. Cf. CADE, DL, DM, ȘEZ. V, 173, com. din

ZAGRA – NĂSĂUD. *Zbor laptile cu lapt'e acru.* ALR I 1 823/229. *Am zburat brânză.* ib. 1 823/576. ✧ Refl. *Se adaugă puțină înăcreală (zăr din chișleag înacrit) sau orice soi de acrituri de se zboară laptele.* PAMFILE, I. C. 27. *Se ia lapte dulce, se pune pe foc la fiert și în el se toarnă puțină înăcreală ... de se zboară laptele.* ȘEZ. VII, 100, cf. ALR I 1 823/266.

– Scris și: *sbura.* – Prez. ind.: *zbor,* pers. 6 *zboară* și, învechit, *zbor,* pers. 6 și (regional) *zbor* (ALR II 3 470/95, 192, 235, 431, 605, 682, 728, 784). – Și: (regional) **zborá** vb. I ALR I/II h 148/305.

– Lat.* **exvolare.**

ZBURÁNDĂ s. f. (Regional) Numele unei plante erbacee nedefinite mai de aproape (Războenii de Jos – Târgu-Neamț). H X 534.

– Pl: *zburande.*

– Etimologia necunoscută.

ZBURÁRE s. f. (Învechit) **1.** Zbor[1] **(1).** Cf. zbura **(I 1).** *Peanele le-ar cădea ..., putearea aripilor și a zburării le-ar scădea.* CANTEMIR, I. I. I, 59. *Le punea la unghiile ritorilor și a sălbatecelor pasări ca să le păzească cu armele lor ceale firești și cu zburarea aripilor* (a. 1798). GCR II, 163/38, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Au început a se întinde, scutura și către zburarea cea de o sută de ani a se găti.* ȚICHINDEAL, F. 373/12. *Crăița, din fire, nu iaste rânduită ca alte albini la multă zburare.* TOMICI, C. A. 12/10, cf. DRLU, LB. *Aicea se ține și zburarea ... păsărilor, carea atârnă de la răsuflarea lor cea mai perfectă și de la goliciunea oaselor.* ANTROP. 195/23. *Păsărică mică ... Cine te înșuflă, Cine te îndeamnă Ca-n a ta zburare Codrii s-ocolești?* FM (1844), 56[1]/12, cf. ISER, POLIZU. *Pe cer un vultur mare Făcând cercuri de zburare Se vedea plutind cu fală.* ALECSANDRI, P. II, 11, cf. DDRF, BARCIANU, DL, DM, M. D. ENC. 1 010. ✧ Loc. adv. (Învechit) **Din zburare** = din zbor, v. zbor[1] **(1).** *Ei ucid din zburare cele mai mici păsăruice.* IST. AM. 92[v]/4. ✧ Loc. vb. (Învechit) **A face o zburare** = a zbura **(I 1).** *Vulturul va face o zburare peste o turmă de capete rase.* FN 25. ✧ Fig. *E dulce acelui suflet ce-n lina sa zburare ... Să afle-n ochii-ți tineri ușoara alinare.* FM (1843), 240[1]/19. *E glasul celor din morminte, E zgomotul zburării lor!* COȘBUC, F. 47.

2. Fig. Zbor[1] **(4).** Cf. zbura **(I 4).** Cf. DRLU. *Aleargă ca să-i ajute; focul ce-l însuflețea Brațul îi făcea mai tare Și zburarea îi iuțea.* POGOR, HENR. 155/8. *Dacă însă priveai ... la repedea zburare a părechilor jocătoare, atuncea puteai zice cum că această aleasă adunare ... s-ar ține în palatul unei zeițe.* FM (1845), 98[2]/3.

– Pl.: *zburări.*

– V. **zbura.**

ZBURÁT[1] s. n. Faptul de a zbura **(I 1);** zbor[1] **(1).** *Nu atâta pre pasire peanele și oatul o face pasire, și dintr-alte dihanii o deosăbește, pre cât o face ... zburatul.* CANTEMIR, I. I. I, 62, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Penile lor sunt prea moi și pufoase, cum și zburatul lor lin.* J. CIHAC, I. N. 77/16, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Amândoi ne potrivim ... Ca doi porumbași la pene ..., Ca doi porumbi la zburat.* JARNÍK–BÎRSEANU, D. 49. ✧ Loc. adv. (Învechit) **Din zburat** = din zbor, v. zbor[1] **(1 a).** *Apa a bea ca rânduneaua din zburat.* ZANNE, P. III, 444. (Regional) **Din zburate** = din zbor, v. zbor[1] **(1 b).** *Mândra mea, poale ciurate, Vin la mine din zburate.* HODOS, P. P. 166. **D-a zburatele(a)** = (indică modul de a semăna sămânța) cu o mișcare amplă a brațului, zvârlind în zbor[1] **(1 a).** *Împotriva acestei insecte dărăpănătoare nu se află leac cunoscut, afară daca se va semăna d-a zburatelea.* BREZOIANU, A. 109/29. *Semănăm în linii sau d-a zburatele.* id. ib. 121/9, cf. COSTINESCU. ✧ (Regional; în construcția) *De-a zburatu* = numele unui joc de copii sau de flăcăi și fete la șezători, în care aceștia, adunați în cerc, cu degetele pe pământ sau pe masă, răspund prin ridicarea mâinii la pronunțarea numelui unei vietăți sau al unui obiect care zboară și sunt pedepsiți când greșesc; (regional) de-a bufna, de-a cioara, de-a pasărea zboară (v. zbura **I 1).** Cf. ALR II 4 353/219, 537. ✦ Părăsire a locului unde se află plecând în zbor[1] **(2).** *În vârful lui, era un cuib de vulturi și puii așteptau ceasul zburatului.* GALACTION, O. A. I, 243.

– Scris și: *sburat* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburaturi.*

– V. **zbura.**

ZBURAT[2], -Ă adj. **I. 1.** (Despre lucruri) Care este purtat de vânt, de curenți; p. ext. care străbate aerul cu mare viteză (fiind azvârlit sau lansat cu putere). Cf. zbura[1] **(I 3).** Cf. VALIAN, V. *Pe aici frig și zăpadă zburată: nu-i de ieșit.* CARAGIALE, O. VII, 85, cf. RESMERIȚĂ, D., DL. ✧ Fig. *Îl pun pe cel zburat de sărac alăturea cu cel chiabur.* CONV. LIT. XLIV[1], 649. ✧ (Substantivat; în loc. adv.; învechit) **într-o zburată** = din zbor[1] **(1 b).** *Eu, spuind adevărul, vrui să mă răpez într-o zburată, tocma la vârvul muntelui.* BUDAI-DELEANU, Ț. 64

2. Fig. (Despre timp sau despre unități de timp) Care s-a scurs cu mare iuțeală; trecut[2] **(I 1).** Cf. zbura **(I 4).** *El a inspirat ... acea nobilă patimă a anticarului, care-l face să cerceteze pretutindeni urmele zilelor zburate.* ODOBESCU, S. I, 462, cf. DL, DM, DEX.

3. (Învechit și regional; despre oameni) Nebun **(I 2).** Cf. KLEIN, D., LB. *Nu te-ndoi de norodul acest baflenc și zburat, Ce mica nenorocire curajul i-au înghețat.* POGOR, HENR. 66/7, cf. ISER. *Omul acesta e zburat de minte.* Com. MARIAN, cf. UDRESCU, GL. ✦ (Rar) Absorbit. Cf. zbura **(I 4).** *Ea nu pricepu de ce o privește așa ... zburată în gândurile ei.* VISSARION, B. 345. ✦ (Prin Mold.; despre mieі, mânji etc.) Care se apropie de maturitate. Cf. zbura **(I 1).** *Oi cu miei zburați.* CHEST V 70/24. ✧ (Substantivat) *Acum se încarcă cu adevărat mânzările, zburatele.* DIACONU, P. 14. ✦ (Regional; despre oi) Care s-a îmbolnăvit de zburatic **(II 2).** *Dacă vita nu-i zburată cu turbăciunea se vindecă degrabă.* MARIAN, O. II, 59, com. din ȘIEUȚ – BISTRIȚA și din MONOR – REGHIN, cf. A V 20.

II. (Regional; despre lapte) Prins[2] **(III 2).** Cf. zbura **(II).** *Când laptele e zburat ..., se strecoară prin strecurătoare, de se scurge de zăr.* PAMFILE, I. C. 27, cf.

RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Când laptele e zburat (corăslit, prefăcut în brânză) se strecoară.* ȘEZ. VII, 100, cf. CHEST. VIII 38/26. ✧ (Mold.) *Brânză zburată* = brânză făcută din lapte dulce înfierbântat, la care se adaugă zer, cheag, cuib de lapte acru etc. [Desfăcură] *legăturile cu merinde: brânza zburată, untul cel proaspăt, caşul, urda.* GANE, N. III, 105, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *Brânză zburată de vaci se capătă luând lapte dulce şi punându-l pe foc să fiarbă.* PAMFILE, I. C. 27, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Pască cu brânză zburată.* S. MARIN, C. B. 210, cf. H X 428, XII 288, XVI 96. *L-am face Din brânză zburată Amestecată Cu unt. Să ţie mai mult!* MARIAN, SA. 225. *Porunci ... să-i facă vreo câteva mălăieşe dulci de drum, să-i caute o raclă de brânză zburată.* id. T. 158. *Brânza zburată se face şi din lapte de oi şi din lapte de vaci.* ȘEZ. VII, 100. *Se pune brânza zburată în beşici.* Com. FURTUNĂ, cf. CHEST V 5/77b, 83/15, 86/39, 94/33, 49, 54, 97/39, 88, 116/66, 94. *Fac brânzî-zburatî.* ALR I 1 823/556, Com. din ȘIEUȚ – BISTRIȚA, A V 6.

– Scris şi: *sburat* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburaţi, -te.*

– V. **zbura.**

ZBURÁTEC adj., subst. v. **zburatic.**

ZBURÁTIC, -Ă adj., subst. **I. 1.** Adj. (Prin nord-estul Olt.; despre puii păsărilor) Care poate să zboare **(I 1).** *Puii sunt zburatici.* CIAUȘANU, V. 212.

2. Adj. (Prin sudul Mold.; despre animale) Sprinten **(1).** Cf. z b u r a **(I 4).** Cf. TDRG. *Iapă zburatică la fugă.* PASCU, S. 100, cf. DL, DM, DEX. *Iute-n grajd că alerga Şi pe şarga alegea, Că-i cu coama cam zburlită, De picioare răsucită, Şi zburatecă la fugă.* PAMFILE, C. Ț. 90.

3. Adj. F i g. (Regional; despre oameni şi calităţile lor intelectuale) Uşuratic. Cf. z b u r a **(I 4).** *Nefăcând lucrurilor şi vremilor chiverniseală ..., ci aşa numai pen nebunateca şi zburateca lui socoteală ..., fără de vreame acea sumă dă oaste dentru ale sale oşti au dăspărţit.* R. GRECEANU, CM II, 183. *Ei sunt uşori la minte, zburateci cu păreri.* IST. AM. 85[v]/3. *Cel ce* [nu] *se sileşte la învăţătură şi* [e] *cu gândurile zburatice, aceluia poţi să-i zici carne cu ochi, iar nu om.* FILIMON, O. I, 241, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

4. Subst. (Prin nord-estul Olt.) Zbor[1] **(1).** Cf. CIAUȘANU, V. 212. *Merge ceva-mbuiestrând Din copite foc lăsând, Păsări din zburatec luând.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 41.

II. 1. Adj. (Regional; despre oi) Care a fătat de curând (NEGREȘTI – PIATRA-NEAMȚ). CHEST. V 70/49.

2. Subst. (Prin nordul Mold. şi prin nord-estul Transilv.) Boală contagioasă sau provocată de o plantă otrăvitoare a ovinelor şi bovinelor, care se manifestă prin febră mare a ugerului şi secarea laptelui în perioada alăptării; zburătură **(III).** *Atare vacă sau oaie s-a zburătăcit, adecă a căpătat boala numită zburatic.* MARIAN, INS. 330. *Morbul acesta este foarte primejdios, dar şi lipicios, aşa că, dacă o oaie ori o capră capătă zbroatec ..., atunci toată stâna cade victimă acestui morb.* BUGNARIU, N. 1/380. *Dă în ele zbroatec.* Com. din RUNCU SALVEI – NĂSĂUD, cf. CHEST. V 167/66.

– Pl.: *zburatici, -ce.* – Şi: **zburátec, -ă** adj., subst., **zborátcă** (SFC IV, 39) s. f., **zbroátec, zbrótec** (CHEST. V 167/66) subst.

– **Zbura** + suf. *-atic.*

ZBURĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) Zbor **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

– Pl.: *zburăciuni.*

– **Zbura** + suf. *-ăciune.*

ZBURĂÍ vb. IV. R e f l. şi i n t r a n z. (Prin Maram.; despre păsări) A se zbate **(3).** [O pasăre] *să zburăieşte să iasă.* ALR SN V h 1 459/349, cf. ib. h 1 459/353.

– Prez. ind. pers. 3: *zburăieşte.* – Şi: **zburcăí** vb. IV ALR SN V h 1 459/353.

– **Zbura** + suf. *-ăi.*

ZBURĂTĂCÍ vb. IV. **I. 1.** I n t r a n z. şi r e f l. (Despre păsări şi despre insecte) A face zboruri[1] **(1)** scurte, aproape de pământ; (despre stoluri, roiuri etc.) a se risipi în jur, cu bătăi din aripi şi înălţându-se de la pământ; (regional) a se zburătui **(1).** Cf. ALEXI, W. *Un roi de muşte zburătăcea primprejur.* REBREANU, I. 465. *O duzină de găini ... cârâiră cu spaimă la apropierea lor, zburătăcindu-se.* SADOVEANU, O. XVII, 246, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Zbierau oile, răgeau vacile ... se zburătăceau răţele şi gâştele.* ȘEZ. I, 240, cf. ib. V, 173. ✦ R e f l. (Despre vieţuitoare cu aripi) A părăsi locul unde se află plecând în zbor; a-şi lua zborul (v. z b o r[1] **2),** a zbura **(I 1).** Cf. DDRF. *Cioarele se zburătăceau, speriate de strigătele lui Ion.* ap. TDRG, cf. GHEȚIE, R. M. *Familia din molid s-a zburătăcit şi eu am rămas cu două gaiţe sănătoase şi dolofane.* SADOVEANU, O. XVI, 500, cf. DL, DM, DEX. ✧ F i g. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Când s-a făcut fată, Glafira s-a zburătăcit.* SADOVEANU, O. XVI, 220. *Omul trebuie să ia bine seama când zburătăceşte din cuibul părintesc.* MAT, FOLK. 720.

2. I n t r a n z. şi r e f l. (Regional, mai ales în Mold.; despre puii păsărilor) A deveni apt pentru zbor[1] **(1);** p. e x t. (despre copii) a se maturiza şi a deveni independent. – *Unde-s puişorii lor? – până când se zburătăcesc, şed prin cuiburi.* CONTEMPORANUL, I, 829, cf. CADE. *De la zece ani, cum începu băiatul a se zburătăci, bătrânul puse pe el neînduplecată stăpânire.* SADOVEANU, O. I, 30. *Nu mai avea copii. Toţi se zburătăciseră şi se înstrăinaseră.* id.ib. XVI, 480, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Băieţii îs cu noroc la casă ..., de cum încep a zburătăci, scapă din nevoi; fiecare-şi câştigă pâinea lui.* ȘEZ. IX, 77. *S-or mai zburătăci cochiii o ţără ... şi oiu veni după aia şi la ei.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 145. ✦ T r a n z. (Popular; complementul indică puii păsărilor, p. e x t. copii) A creşte. *Fiind el cel mai mare ..., trebuie să căutăm a-l zburătăci, căci nu se ştiu zilele omului!* CREANGĂ, A. 120. *S-au bucurat că pot să crească şi ei un suflet venit de peste ape; l-au zburătăcit, l-au făcut frumos.* PAMFILE, S. V. 120, cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, MARIAN, D. 114. *Mă-sa o prins a se mişula. Şi a se vaicara, Că n-are cu ce-i hrăni Şi cu ce-i zburătuci.* ȘEZ. XXIII, 27.

3. T r a n z. (Popular; complementul indică păsări, sau, p. e x t., animale, oameni) A alunga dintr-un loc, fă-

când să-şi ia zborul, să plece (zvârlind cu zburături **I 2);** (complementul indică pomi) a lovi cu bățul, cu pietre etc. (pentru a scutura fructele), (regional) a zburătăi; (popular) a zburătui **(3),** a zburături **(1).** Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ŞĂINEANU[2], TDRG. *Pâlcuri de găini ... ciuguleau şi ici şi colo boabele scuturate, ferindu-se mereu, zburătăcite şi înfricate uneori de câte-o pocnitură de bici.* AGÂRBICEANU, S. 420, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *În soldatul ce merge spre frontieră ele ... văd ... un biet pui zburătăcit de mamă.* LOVINESCU, C. IV, 188. *Pentru că i-e cald la mâni Cum nu i-a fost de-atâtea săptămâni, Zburătăceşte-n treacăt o găină.* CAZIMIR, P. 105. *Îşi petrecuse copilăria ... zburătăcind vrăbiile cu praştia.* C. PETRESCU, O. P. II, 76. *Petrea nu ştie ce-i cu gâsca şchioapă ... şi le zburătăceşte cu pietre şi beţe ca să le înveţe minte.* SADOVEANU, O. XVI, 352, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *No, daţi-i drumul, dragii mei oaspeţi, că i-am zburătăcit peăia din ogradă.* V. ROM. decembrie 1964, 57, cf. M. D. ENC. *Ce zburătoceşti pasările?* Com. MARIAN. *Copilul cel străin e ca pomul lângă drum, Câţi trec îl zburătăcesc Şi crenguţe nu-i mai cresc.* SEVASTOS, N. 32. *Ce măr dulce-n drum! Câţi călători trec Ni-l zburătăcesc.* PAMFILE, C. Ţ. 33, com. din LOMAN – SEBEŞ.

4. Tranz., intranz. şi refl. (Popular) A (se) împrăştia. *Câte o pâlpără de vânt zburătăcea frunzele cât colo.* CONTEMPORANUL, V, 289. *Pe când turcii, pe cari nu era nimeni ca să-i lumineze, zburătăceau în lume, bulgarii rămaseră.* SĂM. III, 514. *În mijlocul acestei lumi feerice ..., a căzut deodată un obuz şi s-au zburătăcit eroii pe o rază de lună.* LOVINESCU, C. IV, 193, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

5. Intranz. şi refl. (Prin Transilv.) A se zbengui **(1).** *Găinile se scăldau pe sub garduri, în ţărână, vrăbiile se zburătăceau în nişte băltuţe lângă fântână.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 183, cf. SFC IV, 39, com. din ZAGRA – NĂSĂUD, COMAN, GL., A II 6. ✦ Intranz. (Regional; despre păsări) A se zbate **(3),** a se zburătăci **(I 1)** (Boiu Mare – Baia Mare). ALR SN V h 1 459/272. [O pasăre prinsă în mână] *zburătăceşte.* ib.

II. Refl. (prin nord-estul Transilv. şi prin Bucov.; despre ovine şi bovine). A se îmbolnăvi de zburatic **(II 2).** *Atare vacă sau oaie s-a zburătăcit, adecă a căpătat boala numită zburatic.* MARIAN, INS. 330. *Oile, când bolesc de picioare şi li se strică laptele, se zice că zbrotocesc.* PRECUP, P. 56, cf. SFC IV, 39, CHEST, V 167/66. ✧ Intranz. *Oile zburătâşiesc.* ALR I 1 823/217.

– Scris şi: *sburătăci* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zburătăcesc.* – Şi: **zburătocí, zburătucí, zbrotocí** vb. IV.

– De la **zbura.**

ZBURĂTĂCÍRE s. f. (Rar) Zburdălnicie **(1).** Cf. Zburătăci **(I 5).** *Acum, toate erau rupte şi sparte şi murdare. Şi urâte, din cale-afară. Toate şi peste tot, şi clipocelile apelor şi umbletele şi zburătăcirile oamenilor.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 407.

– Pl.: *zburătăciri.*

– V. **zburătăci.**

ZBURĂTĂCÍT[1] s. n. (Regional) Faptul de a zburătăci **(I 1).** *Nu-i plăcea ... nici mirosul spiculuí dat în pârg, nici bâzâitul albinelor ..., nici zburătăcitul pitpalacului.* PREDA, M. S. 50.

– Pl.: ?

– V. **zburătăci.**

ZBURĂTĂCÍT[2], -Ă adj. **I. 1.** (Regional; despre copii); Mărişor **(2).** Cf. zburătăci **(I 2).** *Cei mai zburătăciţi se ţin ... să le cumpere tat-so opinci.* PAMFILE, CR. 2, cf. DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Prin nord-vestul Munt.; despre copii) Zvăpăiat **(1).** Cf. UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Zburătăcitu-ala de copil, cum a venit de la şcoală, a azvârlit ghiozdanul cât colo şi dus a fost!* id. ib.

II. (Prin Bucov.; despre ovine şi bovine) Care s-a îmbolnăvit de zburatic **(II).** *Ei oblojesc şi spală ... vita ... zburătăcită la pulpă.* MARIAN, INS. 330.

– Pl.: *zburătăciţi, -te.*

– V. **zburătăci.**

ZBURĂTĂÍ vb. IV. Tranz. (Popular; complementul indică pomi; în forma *zburutăi)* A lovi cu lemne, cu pietre etc. (pentru a scutura fructele); (popular) a zburătui **(3),** a zburături **(1).** *Câţi trec îl zburutăiesc Şi de crengi îl sărăcesc.* ALECSANDRI, P. P. 250. ✦ Intranz. (Prin Mold.) A arunca cu pietre în ceva. *Ambiţia noastră era de a ochi şi a zburătăi cu pietricele late şi rotunde pe palamarul bisericei.* ALECSANDRI, ap. GHICA. S. 77.

– Prez. ind.: *zburătăiesc.* – Şi (popular) **zburutăí** vb. IV.

– **Zbura** + suf. *-ătui.*

ZBURĂTĂÍRE s. f. (Prin Mold.) Azvârlire cu pietre. Cf. zburătăi. *Nu mai îndrăzneau a trece pe strada casei noastre din cauza zburătăirilor de pietre cu care îi împroşcam.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 70.

– Pl.: *zburătăiri.*

– V. **zburătăí.**

ZBURĂTĂÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni şi despre facultăţile lor intelectuale) Superficial **(2).** *O să mă iei drept un cap răsuflat, drept o minte zburătăită care se întoarce după toate vânturile.* GANE, ap. CADE.

– Pl.: *zburătăiţi, -te.*

– V. **zburătăi.**

ZBURĂTĂRÍ vb. IV v. **zburături.**

ZBURĂTĂŢÍE s. f. (Învechit, rar) Superficialitate; nechibzuinţă. *Invitându-mă zburătăţia minţii mele încă necoapte când începu războiul cel de pe urmă ..., mă făcui volentiriu.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 65.

– Pl.: ?

– De la **zburătăci.**

ZBURĂTOCÍ vb. IV v. **zburătăci.**

ZBURĂTÓR, -OĂRE adj., subst. **I.1.** Adj. (Despre vieţuitoare cu aripi) Care se mişcă, se deplasează în aer cu ajutorul aripilor. Cf. zbura **(I 1).** *Apele să facă şi să rodească jiganii ... şi pasări zburătoare spre*

pământ supt tăriia ceriului. PO 14/5. *Au luat Noe în corabie den toate dobitoacele şi hiarăle pământului şi pasiri zburătoare.* N. COSTIN, L. 59. *Unde iaste văzduhul ..., sunt acolea toate păsările ceale zburătoare.* ANTIM, O. 42. *Zgripsorul este pasăre mai mare decât toate păsările cele zburătoare* (a. 1777) GCR II, 111/15. *Vulturul bogosloviei cel zburătoriu la înălţime ... ş-au întins aripile către ceriu* (a. 1789). ib. II, 163/23, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, VALIAN, V., ISER. *Între maluri ..., adăpost găsesc Paseri zburătoare.* SION, POEZII, 144/12. *Păsărică zburătoare, De ce-i tristă doina ta?* F. (1872), 91. *Să presupunem o insulă populată de insecte zburătoare.* CONTEMPORANUL, I, 37, cf. ŞĂINEANU[2]. *Fluturii mici şi albaştri ... se ridică în stoluri zburătoare.* HOGAŞ, DR. I, 31, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Începe bătaia ciocanelor ..., gonind din cuiburi puii zburători.* SĂM. IV, 545, cf. DL, DM. *Cocorul este ... printre puţinii balerini profesionişti de pe scara speciilor zburătoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 31/2, cf. M. D. ENC., DEX. *Pasarică zburătoare, Und'e ieşt'i tu calatoare?* FOLC. OLT. – MUNT. I, 116. ✧ (Prin analogie) *Văzând pre prunci rădicaţi sus de vulturi, zisă: de unde ai adus mie oamenii zburători?* (a. 1812). GCR II, 209/32. *Uneori, Indra e descris ca un berbece zburătoriu.* CONTEMPORANUL, V_1, 231. *Femeia zburătoare are un buzdugan şi o sabie năzdrăvane.* SCLF 1958, nr. 1–2, 88. *Întregul labirint cu monstrul din fundul lui, cu tatăl zburătorului Icar ... călăuzesc paşii poetului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 84, 6/1. ✦ (Substantivat, f.) Pasăre zburătoare, v. z b u r ă t o r **(I 1).** *Întru cele zburătoare şi întru câni turbare.* FL. D. (1693), 7[v]/15. *Liliacul urma ... prin aier ce îmbla, spre ceata zburătoarelor.* CANTEMIR, I. I. I, 36. *Sus, în văzduh, toate zburătoare, Gios, pre pământ, toate dobitoace.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 131, cf. VALIAN, V. *Mare e numărul zburătoarelor.* RUS, I. I, 233/30, cf. ISER. *N-o să mai auz armonia zburătoarelor.* BOLLIAC, M. 35/17. *Un prunc ce-n al său joc Priveşte la zburătoare.* MUREŞAN, P. 13/9. *Privesc sosind prin aer zburători cu mândre pene, Dumbrăvenci, granguri de aur.* ALECSANDRI, O. 185. *Acesta-i vestitul Păsări-Lăţi-Lungilă ..., ciuma zburătoarelor şi spaima oamenilor.* CREANGĂ, P. 246, cf. ŞĂINEANU[2]. *Ce mi-aminteşti de vechiul dor, Cernită zburătoare?* CERNA, P. 42. *Foarte anevoioase au fost însă lucrările executate de noi asupra acestei zburătoare, întrucât se ştie că cucul este o pasere vicleană.* MIRONESCU, S. 132. *Au rămas să vămuiască Cu pecetia domnească, După socotinţa lor, Soarta zburătoarelor.* MINULESCU, VERS. 312. *Vasile, ca o zburătoare cu aripa frântă ..., cârâie şi şontâcâie.* GALACTION, O. A. I, 259. *Broască în carapacele unei existenţe de târâtoare, în care se rătăcise duhul însetat de înalt al unei zburătoare cu cântecul încă nespus.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 49. *Zburătoarele ..., felurit şi maiestrit colorate, zburau cu zgomot mare de aripi.* SADOVEANU, E. 178, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Ce frumoasă ...e lumea cugetelor, în comparaţie cu lumea pietrelor sau lumea târâtoarelor şi zburătoarelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 14/2, cf. DEX. ✧ *Peşti zburători* = grup de peşti prevăzuţi cu înotătoare foarte dezvoltate şi cu formă aerodinamică, datorită cărora pot plana deasupra apei. *Peşti zburători să găsesc numai în mare, şi cu agiutoriul aripioarelor sale până când aceste sunt ude, pot zbura.* I. CIHAC, I. N. 164/21. *Balconul cu peşti zburători.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 11/3, cf. M. D. ENC. 702, DEX 683. ✦ (Despre aripi) Destinat zborului. *Jiganiile ... ceale prin aier cu peane şi cu aripi zburătoare.* CANTEMIR, I. I. I, 29, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Meşterii gândea Şi ei îşi făcea Aripi zburătoare De şindrili uşoare.* BALADE, III, 14. *Fă-te şarpe cu nouă colţuri, Cu nouă aripi zburătoare, Cu nouă picioare umblătoare.* FOLC. MOLD. I, 212.

2. S. m. (În credinţele populare) Personaj fabulos malefic, imaginat ca un tânăr frumos care se furişează noaptea şi tulbură somnul fetelor şi al femeilor, trezindu-le fiori de dragoste şi chinuindu-le. Cf. z b u r ă t o r e a s ă, z b u r ă t u r o a i c ă. *Ce să fie asta? întreabă pe bunica: O şti vr-un leac ea doară ... o fi vr-un zburător!* HELIADE, O. I, 186. *Prin frunzi, când se strecoară Raza zilei ce apune, Zburătorul se aruncă La copila care vine.* ALECSANDRI, P. I, 71. *Vis frumos avut-am noaptea. A venit un zburător Şi strângându-l tare-n braţe, era mai ca să-l omor.* EMINESCU, O. I, 80, cf. LUC. II, 363, ŞĂINEANU[2]. *Credinţa cea mai răspândită e că zburătorul e un flăcău.* CANDREA, F. 156, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Te pândeşte zburătorul.* SADOVEANU, O. XVIII, 113, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Credinţa în zburător este consemnată prima dată de Dimitrie Cantemir.* DER, cf. M. D. ENC., DEX. *Şi leacul ... să i-l daţi Cu zburător, cu zburătuoaica, Cu moroiul, cu moroaica.* PAMFILE, S. V. 41. *La mijlocul drumului, Mi l-o întâlnit ... moroiu cu moroaica, ... sburătoriu cu sburătoroaica.* ŞEZ. V, 146. *Cum nu poate sluji popa sfânta leturghie făr carte şi tămâie, Aşa să nu poată veni zburătorul cu zburătuoaica.* MAT. FOLK 648. *M-am întâlnit ... cu zburătoru, Şi cu muma pădurii.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 313. ✧ (Prin analogie) *Din roiul curtenilor ei de provincie ..., să se aleagă zburătorul nebunatec, dar bogat şi de neam bun, care să o răpească.* VINEA, L. II, 27. ✦ (Popular) Boală (mai ales la fetele şi la femeile care au o dragoste neîmpărtăşită) despre care se crede că este provocată de zburător **(I 2)** sau de zmeu **(I 2)** şi care se manifestă prin frisoane, somnolenţă, halucinaţii; (învechit şi popular) zmeu **(I 4),** (popular) lipitură. Cf. ŞĂINEANU[2]. *Băiatul a lăsat-o, iar fata, de focul lui, îl tot visa noaptea şi a căpătat zburător.* CANDREA, F. 156, cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. *Cum se sparge târgul, Aşa să se spargă lipitura şi zburătorul.* FOLC. MOLD. I, 209.

3. S. m. (Livresc) Pilot[1] **(1).** *A mai murit un zburător; i s-a defectat motorul, s-a aprins aparatul, s-a rupt o aripă.* SADOVEANU, O. XIX, 434. *Poporul român pierdea pe unul din cei mai buni fii ai săi, pe marele inventator şi constructor, pe zburătorul desăvârşit şi îndrăzneţ, pe Aurel Vlaicu.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 2/6, cf. DL, DM, DEX.

4. Adj. (despre lucruri) Care pluteşte prin aer purtat de vânt, de curenţi; care străbate aerul cu mare viteză (fiind azvârlit sau lansat cu putere). Cf. z b u r a **(I 3).** *Ajunse până la ofiţeri hazul cu canapelele umblătoare*

şi zburătoare din vagonul caporalului. SADOVEANU, O. XVII, 242. *Paltinii ... îşi împrăştiau sămânţa Zburătoare-n tot oraşul.* BLAGA, POEZII, 336. [Şoimul călător] *nu este zvelt, ci un atlet, un adevărat proiectil viu, zburător.* LINŢIA, P. II, 133, cf. DL, DM, DEX. ✦ (Despre lucruri) Care se deplasează prin aer asemenea unei nave. *Covorul zburător e numai unul.* TEODOREANU, M. U. 297. *Dă-i drumul: farfuriile zburătoare şi celelalte.* H. LOVINESCU, T. 142. *Notează că Tunsul avea un covor zburător.* SCLF 1959, nr. 3–4, 684. *O arcă zburătoare trece printre etaje şi hublouri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 132, 7/3. ✦ (Despre nisipuri, rar, despre alte soluri) Care este lipsit de stabilitate şi care poate fi uşor dislocat de vânt. Cf. z b u r a **(I 5).** *Solurile cu circa 95% nisip fin sunt purtate de vânturi, nisipuri zburătoare şi pot forma dune.* ENC. AGR. IV, 169. *Când proporţia de nisip este foarte mare ..., atunci vorbim de nisipuri zburătoare şi nisipuri mobile.* AGROTEHNICA, I, 307. *Pădurile reduc viteza vântului şi micşorează eroziunea ..., fixează nisipurile zburătoare.* LTR[2] I, 319. *Unde ieste locu potrivit pentru vie, ... nic bun, nic prost, aşa, d-ăl zburător!* GL. OLT. ✦ (Învechit; despre substanţe chimice) Volatil. Cf. DRLU. [Mercurul] *este cu totul zburători şi să preface în fum măcar şi la căldura năsipului.* AMFILOHIE, G. F. 205[v]/1. [Unele corpuri] *de se trămută în aburi, se cheamă zburătoare, precum arsenicul şi sulfurele.* I. NAT. 25/8. *Pulbere subţire şi volatilă (zburătoare).* CORNEA, E. II, 18/24. *Funinginea coşurilor lucrează ... prin alcali zburători (amoniac), de care e pătrunsă.* BREZOIANU, A. 33/17. *Ceea ce mai rămâne din el* [camfor] *este partea cea mai puţin volatilă (zburătoare).* MAN. SĂNĂT. 98/12. ✦ F i g. (Învechit, rar; despre veşti) Răspândit **(2).** *Numai ca prin fugă pomenim acea veste nu de mult lăţită şi zburătoare pentru care mult am dori ca să nu se adeverească.* FM (1843), 18[1]/4.

5. S. m. (Rar) Sportiv sau acrobat care execută exerciţii la trapez. *Cu ce poate contribui regizorul la executarea triplului salt la trapez? Dacă nu e el însuşi zburător, orice intervenţie a sa e nulă.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 7103. *Eu sunt zburătorul La ceasul ultimei reprezentaţii ... Acum voi face triplul salt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 4/1.

6. Adj. F i g. (Învechit; despre oameni şi facultăţile lor intelectuale) Nestatornic **(2).** *Mintea zburătoare a copiilor nu poate suferi arătări cu lungă voroavă.* CARTE TREB. I, 126/11. *Noi încă suntem convinşi, cum că damele cu mult mai puţin ar fi uşoare de minte, dacă bărbaţii nu ar fi aşa zburători.* FM (1843), 319[1]/33. *Voi, tinerii, sunteţi cu minţile cam zburătoare.* FILIMON, O. I, 199. ✦ F i g. Trecător **(III 2).** *Nişte prinţipi ... aştepta prilejul (care iaste zburătoriu) şi sta de a să întări ca să poată lucra cu acela spre folosul lor* (a. 1699). FN 72. *Făgăduielile tale presărate într-un spaţiu nemărginit, întocmai ca zburătoarele fantome ale înşălătoarelor vise fug nmaidecât.* BOLLIAC, M. 17/17. *Somnul pe-un ţărm singur şi iubirea ce moare Fi-vor aceeaşi durere zburătoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 21/3.

7. S. m., (rar) n. (Nav.) Penultima velă pătrată a unui catarg, situată înaintea rândunicii **(III 2 a).;** p. e x t. vergă care susţine această velă. *Apoi vin, pe rând, comenzile de a întinde velele desfăşurate numai ... – A întinde zburătorii! – întindeţi!* LUC. VII, 248, cf. CADE, ABC, MAR. *Un zburător se rupse în două şi pânza sfâşiată ... se zbătea nebună în suflarea vântului.* BART, S. M. 51. *Arboretul are două vele (zburător şi rândunică).* LTR[2] VIII, 668, cf. DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX.

8. S. f. (Regional) Praştie **(I 1).** (Borlovenii Vechi – Băile Herculane). ALR I 1 697/12.

9. S. f. (Prin Transilv. şi prin Maram.) Zmeu **(II).** Cf. ALR SN V h 1 305, ALRM SN III h 1 103.

10. Adj. (Învechit, rar; în sitagma *plug zburător)* Plug prevăzut cu cormană mobilă. *Mai este încă plugul sămănător la care nu se mişcă cormana, şi plugul zburător, la care se poate schimba cormana.* LITINSCHI, M. 27/19.

II. (Bot.) **1.** S. f. (Şi în sintagma *zburătoare de pădure,* BORZA, D. 45) Plantă erbacee meliferă cu frunze moi, lanceolate şi cu flori mari, roşii-purpurii sau albe; (regional) prisecări, pufuliţă **(3),** răchiţică **(5),** ceaiul-lui-Ioan (v. c e a i), iarba-Sfântului-Ion (v. i a r b ă), răscoage **(a),** răscogea *(Chamaenerion angustifolium).* Cf. PANŢU, PL. 244, CADE, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 45, DEX.

2. S. f. (Şi în sintagma *zburătoare de apă,* BORZA, D. 64) Pufuliţă **(1)** *(Epilobium hirsutum).* Cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, BORZA, D. 64.

3. S. f. (Şi în sintagmele *zburătoare bărboasă,* BORZA, D., 104, *zburătoare bărbătească,* id. ib.) Răchitan *(Lythrum salicaria).* Cf. CADE, BORZA, D. 104.

4. S. m. *Veronica austriaca.* Cf. BORZA, D. 178.

5. S. f. (regional) Sunătoare **(1 a)** *(Hypericum perforatum)* Cf. BORZA, D. 86.

– Scris şi: *sburător* RESMERIŢĂ, D., BORZA, D. 45. – Pl.: *zburători, -oare.*

– **Zbura** + suf. *-tor.*

ZBURĂTOREÁSĂ s. f. (într-un descântec) Zburăturoaică. Cf. *zburător* **(I 2).** *Zburătoreasa Cu Muma-păduroaica.* GR. S. VI, 115.

– Pl.: *zburătorese.*

– **Zburător** + suf. *-easă.*

ZBURĂTORÍ vb. IV v. **zburături.**

ZBURĂTORÍE s. f. (învechit, rar) Lipsă de atenţie şi de concentrare. *Când într-acesta chip să nu să poată birui zburătoriia minţii lor, atunci ... poate să-i facă a înţăleage şi prin varga sau prin alte cu socoteală aleasă pedeapse.* CARTE TREB. I, 158/16.

– Pl.: ?

– **Zburător** + suf. *-ie.*

ZBURĂTOROÁICĂ s. f. v. **zburăturoaică.**

ZBURĂTUCÍ vb. IV v. **zburătăci.**

ZBURĂTUÍ vb. IV **1.** R e f l. (Regional; despre păsări şi despre insecte sau despre stoluri, roiuri etc.)

A se zburătăci **(I 1).** *Toate păserile începură a se zburătui care încotro.* ap. DDRF. *Grauri se zburătuiau prin stuh.* ap. ŞĂINEANU[2], cf. DEX.

2. Tranz. (Prin Mold.; complementul indică puii păsărilor, p. ext. copii) A creşte. Cf. TDRG. *După ce mi le-am zburătuit, mi le-a furat.* PAMFILE, J. I, 133.

3. Tranz. (Popular; complementul indică păsări sau, p. ext., animale, oameni) a alunga dintr-un loc făcând să-şi ia zborul, să plece, (azvârlind cu zburături **I 2);** (complementul indică pomi) a lovi cu bâtul, cu pietre etc. (pentru a scutura fructele); (popular) a zburătăi, a zburătăci **(I 3),** (regional) a zburături **(1).** Cf. DDRF. *Să nu-ţi calce chiciorul pe ogorul meu, că te zburatuiesc!* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 98, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *N-ar fi ieşit din apă dacă ceilalţi tovarăşi nu l-ar fi zburătuit cu pietre de pe mal.* I. CR. II, 324, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, TDRG, CADE. *Zborătuieşte paserile.* Com. MARIAN. ✧ Intranz. *Nimeni nu zburătuieşte în pomul neroditor.* ZANNE, P. II, 718. ✦ Refl. (Învechit) A se dărâma. *Într-un moment ... zidurile cât şi zidirile se zburătuiră în aer.* AR (1829) 20. ✦ Pas. (Învechit; complementul indică gloanţe, proiectile, pietre). A azvârli. *Câteva gloanţe de tun zburătuite din bateriile oraşului au trecut pe lângă mine.* AR (1829), 63[1]/29.

4. Tranz. Fig. A reteza **(1).** *Îşi mişcă braţele ..., simţindu-le parcă voinice, făcute într-adins ca să zburătuiască ţeste de duşmani.* D. ZAMFIRESCU, R. 224, cf. DL, DM, DEX.

– Scris şi: *sburătui* ALR II/I MN 42, 2 227/514. – Prez. ind.: *zburătuiesc.* – Şi: **zborătuí** vb. IV.

– **Zbura** + suf. *-ui.*

ZBURĂTUÍRE s. f. (Popular) Acţiunea de a zburătui **(3)** şi rezultatul ei; zvârlire (cu pietre, cu bulgări etc.). *Omătul ... aduce copiilor şi alte plăceri ... Baterea cu gogoloaşe (cocoloaşe) de zăpadă sau zburătuirea cu omăt.* PAMFILE, J. I, 59, cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX.

– Scris şi: *sburătui* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zburătuiri.*

– V. **zburătui.**

ZBURĂTUÍT, -Ă adj. (Rar) Care a fost alungat cu pietre, cu bulgări etc. Cf. zburătui **(3).** *Gângăniile zburătuite se iau în goană după nevastă, ca să scape la mâncare.* ADAM, R. 59.

– Pl.: *zburătuiţi, -te.*

– V. **zburătui.**

ZBURĂTURÁTIC, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; mai ales despre copii) Neastâmpărat **(2);** zvânturatic. UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Zburăturaticu-ala de copil n-a mai venit, unde-o fi apucat?* id. ib.

– Pl.: *zburăturatici, -ce.*

– **Zburături** + suf. *-atic.*

ZBURĂTÚRĂ s. f. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) **I. 1.** (Popular) Azvârlitură. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU. *Aşa, ca la o zburătură de noi, ţuşti un iepure.* VLĂHUŢĂ, S. A II, 238. *Ca să ajungă la casa lui, ca la o zburătură de praştie numai, avea să treacă o gârlă* (a. 1896). ap. TDRG. *Când strigă, glasul lui ... se înalţă ca o zburătură de arc până departe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 253, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. [Soarele] *iacă mai stă ca d-o zburătură.* ALR SN III h 765/36.

2. (Popular) Scurtătură **(1).** *Se strânsease târgul cu zburături de leamne, cu pietri pre amână* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 53/14, cf. LB. *Începui a da cu pietri şi cu zburături pân crăci.* GORJAN, H. II, 64/29, cf. VALIAN, V., ISER. *Pe nerod la treabă-l mână Dar s-aibi zburătura-n mână.* PANN, P. V. I, 93/18, cf. POLIZU. *Începură a arunca în corăbii ... care cu bulgări, care cu zburături de lemne.* ISPIRESCU, U. 51. *Se aşezase ... dincolo de cruci, sub un povârniş de deal ce, doar să dai cu zburătură, şi-l ajungi.* MACEDONSKI, O. III, 121, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *În clipa aceea, o zburătură de lemn, aruncată nu se ştie de cine ..., îl lovi ... în ceafă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 413, cf. DL, DM. *Lovii cu-o zburătură ... abia o buză De scorbură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 19, 5/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Copiii cuibu-i fură Ş-o ucid c-o zburătură.* TEODORESCU, P. P. 349. *Şi friptură de vânat Din podul casei puşcat Ori prin curte fugărit Cu zburătură plesnit.* MARIAN, NU. 665. *El află o zburătură de lemn şi zvârli în pasăre.* RETEGANUL, P. V, 60. *Luai o zburătură şi azvârlii în nuc ca să dărâm câteva nuci.* FUNDESCU, L. P. I, 117. *Mergea cu săpătura Cât dai cu zburătura.* MAT. FOLK. 36. *Iar Costea ce mi-şi făcea? Braţul de zburături umplea, Toţi câinii zburăturea.* PAMFILE, C. Ţ. 354, cf. UDRESCU, GL. ✦ (Învechit şi regional) Ţandără **(1).** *În năsipul auriu, se află ... diamanturi şi zburături de albit.* AR (1829), 194[2]/25. *De câte ori da, de atâtea ori cădea câte o zburătură de piatră.* ISPIRESCU, L. 228, cf. BARCIANU. *Viţelul ... se pleacă după zburăturile ce săreau din lemn.* ADAM, R. 234, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Un soldat ... cu un braţ rupt de-o zburătură de obuz.* MIRONESCU, S. A. 117. *Un ulcior cu zburături de aur s-au găsit în movilă.* GALACTION, O. A. II, 383. *Făceau ... încercări, amestecând substanţe în oţelul ghiulelelor, că oricine ar fi rănit ... de cea mai mică zburătură din ele, să fie otrăvit şi să moară.* VISSARION, B. 299. *Dintr-o bucată de criţă cât degetul cel mic şi dintr-o zburătură de cremene neagră, Caraiman a prins o scânteuţă.* SADOVEANU, O. XVIII, 30, cf. DL. *Mureşul crescuse, curgea mâlos, acoperit de spume şi zburături de lemn.* T. POPOVICI, S. 105, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Boalele mitrei ... Efecte ... Scursori albe şi adesea roşii, amestecate cu bucăţi de sânge închegat şi adesea cu zburături de carne.* MAN. SĂNĂT. 217/13. ✦ (Învechit) Bucată de plumb, de fier etc. cu care se încărcau armele de foc. *Un tunar olandez ... îşi pierduse amândouă braţele şi un ochi prin plesnirea unor zburături de tun.* CR (1836), 103[1]/53, cf. POLIZU. *Şuier ... a trimes două zburături de icosar, una în frunte de urs, cealaltă în frunte de idicliu.* DELAVRANCEA, S. 166, cf. DDRF, CADE. *Musai să treacă porcul sălbatic. Îl lasă să vie până la cinci paşi şi sloboade în el o încărcătură de un sfert de ocă de zburături.* SADOVEANU, O. XII, 546, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC. *Punea mâna pe durda ... Turna praful cu mâna, Zburături cu chivăra.* PĂSCULESCU, L. P. 278.

✦ Parte terminală a țevii unei guri de foc. *Șocurile produse de proiectil și de gaze în zona gurii țevii, deci la zburătură, conduc și la accentuarea vibrațiilor țevii.* LTR[2]. ✦ (La pl.; prin nordul Mold.) Caia. Cf. A V 16, VI 19, 26. ✦ (Învechit) Cicatrice. Cf. LB, ISER. *Și-n frunte avea un semn de arsură, o zburătură de glonț, fioroasă pomenire din ziua atacului.* MIRONESCU, S. A. 24.

3. (Regional) Hădărag (Sereca – Orăștie) MAT. DIALECT. I, 272.

II. (Prin nordul Mold.) Lapte prins. Cf. A V 16, ALR I 1 823/573.

III. (Regional) Zburatic **(II 2)** (Câmpulung Moldovenesc). A V 15.

IV. (Regional) Numele unei plante ierboase nedefinite mai îndeaproape (Câmpulung Moldovenesc). Cf. A V 15.

– Scris și: *sburătură* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburături* și (învechit, rar) *zburături.*

– **Zbura** + suf. *-ătură.*

ZBURĂTUREÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Acțiunea de a z b u r ă t u r i **(1).** *Mai ia la zburătureli vrăbiile-alea!* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zburătureli.*

– **Zburături** + suf. *-eală.*

ZBURĂTURÉLNIC, -Ă adj. (Prin Ban. și prin vestul Olt.; despre copii) Neastâmpărat **(2).** Cf. GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.

– Pl.: *zburăturelnici, -ce.*

– **Zburături** + suf. *-elnic.*

ZBURĂTURÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Popular; complementul indică păsări sau, p. e x t., animale, oameni) A alunga dintr-un loc făcând să-și ia zborul, să plece (zvârlind cu zburături **I 2);** (complementul indică pomi) a lovi cu bățul, cu pietre etc. (pentru a scutura fructele), (popular) a z b u r ă t ă i; a zburătăci **(I 3),** a zburătui **(3).** Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Caută să-mi aducă aminte de când eram cât masa și-i zburătoream merii cei mai frumoși.* LUC. II, 180. *Pe un coperiș băgam paiele dintr-o vară ș-apoi un sat de copii avea ce zburătări la vrăbii verile de-a rândul.* ib. VII, 207. *Vreun ștrengar de băiat încerca să-i urnească la fugă, îl zburătorea cu pietre.* AGÂRBICEANU, S. P. 170, cf. DL, DM, DEX. *Voinicul străin, Ca mărul din drum: ... Cine se oprește Mi-l zburătorește.* TEODORESCU, P. P. 282, cf. ȘEZ. V, 173. *Mă-sa mi-l vedea Și mi-l ușuia Și-l zburătorea.* MAT. FOLK. 6. *Iar Costea ce mi-ș făcea? Brațul de zburături umplea, Toți câinii zburătorea.* ib. 117, cf. PAMFILE, C. Ț. 354, CIAUȘANU, V. 212. *Zburătorește pomi.* ALR II/I MN 42, 2 227/182, cf. LEXIC REG. 10, MAT. DIALECT. I, 103. *A zburăturit toți copiii din casă, nebuna!* UDRESCU, GL. *Care pe drum trece, Mi-l zburătorește, Crăcile îi frânge Merele îi curge.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 613. ✦ I n t r a n z.; p. g e n e r. A azvârli în ceva cu scurtături **(1),** pietre etc. Cf. LB. *Începui a da cu pietri și cu zburături pân crăci ... iar maimuțele ..., văzând că zburătoresc, aduna cât putea nucșoarele și le arunca jos.* GORJAN, H. II, 64/31. *Vai de voinicul străin! Ca un măr singur la drum ... Câți drumași călătoresc, Toți în el zburătoresc.* MARIAN, O. II, 351, cf. JARNÍK –BÎRSEANU, D. 204. *S-a aininat acolo* [o zburătură], *n-avem cu ce mai zburături.* RĂDULESCU-CODIN, 6, cf. GR. S. V, 124. ✧ R e f l. r e c i p r. *Când eram niște copii, Suiam dealu, bine știi, Ne zburătuream cu glii.* ȘEZ. XII, 87.

2. T r a n z. (Regional; complementul indică puii păsărilor, p. e x t. copii) A crește. Cf. LB, CONV. LIT. XX, 1 017. *Pasărea ... să vaită, Să olăcăiește, Că n-are cu ce-i zburători.* MAT. FOLK. 565.

3. I n t r a n z. (Regional) A zbura **(I 3).** *Călin arcu-ncordează Și zburătorind, săgeata trece-n lume ca o rază Vâjie-n văzduh cumplită.* EMINESCU, P. 129, cf. DL, DM.

4. T r a n z. (Regional) A reteza **(1).** *Când să dăm pe zid ne cutropiră paloșele dușmane și mie îmi zburătură mâna dreaptă.* LUC. II, 30.

– Prez. ind.: *zburăturească.* – Și: **zburătări, zburători, zburuturí** (ALR II/I MN 42, 2 227/2) vb. IV.

– De la **zbura.**

ZBURĂTURÍT s. n. (Regional) Faptul de a z b u r ă t u r i. Cf. z b u r ă t u r i **(1)** (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Ia-le la zburăturit păsările alea, că ciugul cânepa.* id. ib.

– Pl.: ?

– V. **zburături.**

ZBURĂTUROÁICĂ s. f. (În descântece) Personaj fabulos, malefic, imaginat ca o femeie bătrână; zburătoreasă. Cf. z b u r ă t o r **(I 2).** *Și leacul ... să i-l dați, Cu zburător, cu zburăturoaica, ... Cu moroiul, cu moroaica.* PAMFILE, S. V. 41. *La mijlocul drumului, mi l-o întâlnit ... moroiu cu moroaica, ... sburătoriu cu sburătoroaica.* ȘEZ. V, 146. *Cum nu poate sluji popa sfânta leturghie Fără cruce și tămâie, Așa să nu poată veni zburătorul cu zburătoroaica.* MAT. FOLK. 648. *Cât va sta zburăturoi cu zburăturoaica în rai.* GR. S. VI, 146.

– Pl.: *zburăturoaice.* – Și: **zburătoroáică** (scris și: *sburătoroaică)* s. f.

– **Zburător** + suf. *-oaică.*

ZBURĂTURÓI s. m. (în descântece) Personaj fabulos, malefic, masculin. *Și leacul ... să i-l dați Cu zburăturoiul, cu zburăturoaica, Cu zmeul, cu zmeoaica.* MAT. FOLK. 648. *Cât va sta zburăturoiul cu zburăturoaica în rai.* GR. S. VI, 146.

– Pl.: *zburăturoi.*

– **Zburător** + suf. *-oi.*

ZBURĂTURÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre copii) Nestâmpărat **(2).** (Drăgănești de Vede – Roșiori de Vede). Cf. ALR I 1 517/896.

– Pl.: *zburăturoși, -oase.*

– **Zburător** + suf. *-os.*

ZBURĂȚÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj. (Prin sudul Mold.; despre copii) Mărișor **(2).** Cf. CADE. *Irea oamini ghini făcuț la trup ..., țiu minti ca acu că iream zburățăl copchil.* GRAIUL, II, 229.

– Pl.: *zburăței, -ele.*

– **Zburat**[2] + suf. *-el.*

ZBURĂȚÍU, -ÍE adj., s. f. (Învechit, rar) **1.** Adj. Superficial **(2);** nechibzuit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

2. S. f. Fire uşuratică; nechibzuinţă. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

– Pl.: *zburăţii.* – Şi: **zburăţiv, -ă** adj. BUDAI-DELEANU, LEX.

– **Zburat** + suf. *-iu.*

ZBURĂȚÍV, -Ă adj. v. **zburăţiu.**

ZBURÂT, -Ă adj. (prin nord-vestul Olt.; despre vreme) Nefavorabil. Cf. CIAUŞANU, V. 196.

– Pl.: *zburâţi, -te.*

– V. **zburî**[1].

ZBURCĂÍ vb. IV v. **zburăi.**

ZBURCIÓG s. m. v. **zbârciog.**

ZBURD s. n. v. **zburdă.**

ZBURDÁ vb. I. Intranz. **1.** (Despre copii, p. ext. despre animale) A se juca sărind şi alergând cu voioşie (excesivă); p. ext. a fi neastâmpărat; a se zbengui **(1),** (rar) a zburdălnici, (popular) a se zbânţui, (regional) a se zbengheri, a se zbihui. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Unii dintre dânşii uneori îngerunchea rădicând mânile spre ... ceriu ... şi ... iarăşi zburda ca copiii.* DRĂGHICI, R. 21/9. *Iaca, puşchiu şi pehlivanul! Abia l-au scos din găoace, ş-îi vine a zburda.* PR. DRAM. 402. *Mieii ... fug zburdând.* SION, POEZII, 92/14, cf. CIHAC, II 328. *Caii zburdă prin ceairuri.* ALECSANDRI, O. 175. *Căprița, deprinsă cu asemenea dezmierdări, începu a zburda.* GANE, N. I, 75. *Purcelul ..., plin de bucurie, începu a zburda prin bordei.* CREANGĂ, P. 81, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], CADE. *Duţu îşi luă angajamentul solemn să nu zburde ca pe bărăgan.* C. PETRESCU, A. 312. *În loc să zburde cu sania pe dărdăuşuri, ei trebuiau să care acasă ... crengi şi vreascuri.* VOICULESCU, P. II, 246. *Copiii începură a zburda pe colnic.* SADOVEANU, O. XIX, 417, cf. SCRIBAN, D. *Ce le trebuie lor atâta învăţătură? Lasă-le să zburde puţin.* CAMIL PETRESCU, O. I, 251, cf. DL. *Zburdai cu puştanul în cârcă.* LABIŞ, P. 282, cf. DM. *Primăvara, mai ales, îţi vine să zburzi şi să te joci.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 341, cf. M. D. ENC., DEX. *Dar fetili zburdau şi râdeau Şî nimica nu făceau.* FOLC. MOLD. II, 30. ✧ Refl. *Pe la sfinţit de soare, copiii se zburdă printre lume cu chivere albe, roşii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 5/1. ✧ Fig. *Tu, deşi ai cărunţit, tot îţi zburdă inima mai pe sus decât mintea.* ALECSANDRI, T. II, 13. *Mintea începe a-i zburda copilăreşte.* REBREANU, NUV. 193. *Văd gândul meu cum zburdă-naintea mea pe iarbă.* LESNEA, VERS. 141. *Şi puii-nchipuirii zburdau peste paragini.* VOICULESCU, POEZII, I, 213. *Scăpat din frâul strâns al şcoalei, Neagu ... zburdase în primul an, îmbătat de sentimentul libertăţii.* BART, E. 135. *Sătul de marele amor, începi să zburzi pentru o vreme.* VINEA, L. I, 175. *Vin nori grăbiţi pe şesul tăriilor şi zburdă.* V. ROM. noiembrie 1954, 55, cf. DL, DM, DEX. (Tranz. fact.) *Copacii surzi ... Nu lasă gândul să ţi-l zburzi.* LESNEA, VERS. 52. ✦ Refl. (Regional) A se zbuciuma. [Dracul] *se necăjeşte, se zburdă, Dar toate-i erau de surdă, Parcă îi venia să crape, Gândind moşia să-şi scape.* PAMFILE, D. 96.

2. (Fig.; învechit) A duce o viaţă de petreceri, de dezmăţ. *Şi ponosul de prin toată ţara. Suflete lui ocări ce-i lucrează Bogătaşii ceia ce zburdează.* DOSOFTEI, PS. 437/16, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, ISER, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. ✧ Tranz. fact. *Şi care ţări să suie prea la mare bivşuguri, zburdează firea omenească peste măsură.* M. COSTIN, O. 120. ✦ Impers. (Construit cu dativul) A avea poftă de ..., a fi dispus, înclinat către veselie, petrecere. *Cum ...! la bătrâneţe îi mai zburdă* [boierului]? ALECSANDRI, ap. TDRG. *Parcă tot îţi ninge şi-ţi plouă ... „D'apoi mie nu-mi zburdă ca vouă!"* TDRG, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Busuioc în zadar îi spune că nu-i zburdă lui a veselie, popa nu-i dă răgaz.* SEVASTOS, ap. TDRG. ✦ Tranz. (Rar; complementul indică oameni) A înveseli. *Vinul fiind tare şi foarte cu putere ... mi se mai veseli inima ... şi atâta mă zburdă, încât nu mai gândeam la nici un necaz.* GORJAN, H. II, 62/24.

– Prez. ind.: *zburd* şi (învechit) pers. 3: *zburdează.*

– Probabil lat. ***exburdare*** (cf. lat. burdus „catâr").

ZBURDÁLNIC, -Ă adj. **1.** (Despre fiinţe, mai ales despre copii sau puii de animale) Care este de o vioiciune excesivă şi nu poate fi astâmpărat; (despre oameni sau despre sufletul, firea lor) care este (excesiv de) plin de viaţă, de veselie; drăcos, neastâmpărat **(2),** nebun **(I 3),** nebunatic **(2),** sprinţar **(1),** vioi, zăpăcit, zglobiu **(2),** zvăpăiat **(1),** (rar) zbenguitor, (popular) zbanghiu, (învechit şi regional) zbânţuit[2], zburdat[2] **(2),** (învechit) năsărâmb **(I 1),** năsărâmbos, sprinţaric, zburdatic **(1),** zburdător, (regional) saitoc **(3),** sprinţarnic, sprinţaric, sturlubatic, sturluibat **(1),** şulhetic, zbenguit **(1),** zburătăcit[2] **(2),** zvârcolici **(2),** zbihuit **(2),** (familiar) zurliu, zvânturat, zvânturatic. Cf. zburda **(1).** Cf. VALIAN, V. *Astfel mulţimea zburdalnică a copilaşilor este trasă de către dragoste şi ţinută de către dorinţa de a afla.* NEGULICI, E. I, 32/6. *Daca aţi avea caracterul zburdalnic, mâna iute ... îndrăzni-veţi cu mulţumire a vă espune la toate necazurile care vă aşteaptă.* BREZOIANU, Î. 29, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Armăsari zburdalnici ... vesel nechezau.* ALECSANDRI, POEZII, 199. *Eu vreau să-mi dai copilul zburdalnic – pe Arald.* EMINESCU, O. I, 91. *Mânzul ... se făcuse un cărlănaş zburdalnic de n-avea astâmpăr.* ISPIRESCU, L. 161, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Eram tineri, zburdalnici, bucuroşi de aer liber, de viaţa ce-o trăiam.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 46, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Un copil guraliv şi zburdalnic.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 39. *Mielul se făcea tot mai frumos şi zburdalnic.* VLASIU, A. P. 266, cf. SCRIBAN, D. *Tătuţu nu crede în fiinţa greierului zburdalnic.* ARGHEZI, C. I. 226. *Peste zidurile fără acoperişuri se aşază un moment ciocârlii zburdalnice.* RALEA, S. T. I, 312, cf. DL, DM. *Vorbeşte-mi mai bine despre zburdalnicul tău băiat.* BARBU, PRINC. 307, cf. M. D. ENC., DEX. *Un bărbat şi o muiere ... aveau o fată*

mare, tare zburdalnică. CĂTANĂ, P. B. II, 122, cf. ALR I 1 517/885, 984. ✧ F i g. *Zburdalnica veselie începe a sări pe ușurele său picior.* HELIADE, L. B. III, 39/13. *Știi acel insol ce-l înconjoară Un râu zburdalnic, mândru undos.* FM (1843), 335²/21. *Ai scos o femeie din minți, o femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!* CARAGIALE, O. VI, 216. *Niște acorduri nalte ..., niște tonuri zburdalnice și minunat colorate.* CONTEMPORANUL, IV, 84. *Cântecul înaripat și zburdalnic ... să treacă din gură în gură.* ANGHEL, PR. 189. *Avea un trandafir alb în piept și altul în părul de aur răzvrătit în cârlionți zburdalnici.* REBREANU, NUV. 216. ✧ (Adverbial) *Chirița (în costum ridicol de voiagiu, intră zburdalnic).* ALECSANDRI, T. I, 309. *Și zburdalnic de pe coaste Gureșe pâraie cad.* COȘBUC, P. I, 261. *Sufletul renăscător al vântului ... despletește zburdalnic un joc de apă.* ANGHEL, PR. 115. ✧ (Substantivat) *Posomorârea ochilor lui ținea pe cei zburdalnici într-o distanță plină de cinstire departe de dânsul.* HELIADE, L. B. I, 105/26. *Mare zburdalnică-i tinerețea.* ALECSANDRI, T. 1536. *Dragostea, zburdalnica, Mult e grea purdalnica.* TEODOREANU, P. P. 302. ✦ (Despre stări sufletești sau manifestări ale oamenilor) Plin de elan, de vioiciune, de veselie. *Mândrele dealuri de după care-mi zâmbeau zorile în zburdalnica vârstă a tinereții.* CREANGĂ, A. 117. *Îi păruse că aude ... fluier și chiote zburdalnice.* SLAVICI, O. I, 215. *Gândul cel mai zburdalnic își pleacă înaripatul său genunchi înaintea ... sublimei naturi.* HOGAȘ, DR. I, 31. *Un dor zburdalnic îmi veni să urc la stână.* GALACTION, O. I, 63. *Mă recunoscusem în jocul zburdalnic din zilele cu soare ... liber.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 16, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. F i g. (Despre oameni) Care are preocupări superficiale și caută plăceri ușoare; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă o astfel de conduită; flușturatic, fluturatic, frivol, neserios, ușuratic, vânturatic, (astăzi rar și familiar) zvăpăiat **(2),** (popular) zburatic, (învechit și regional) zburdat² **(2),** (învechit) vânturos, zburdatic **(2),** (regional) sprințar **(3),** zărpălatic, zbehui. Cf. z b u r d a **(2).** *Duhul ușor și zburdalnic de orice vânt se clatină.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Femeile, fiind zburdalnice pentru ca să ne placă, trebuie să ne facem și noi asemenea ca să le putem adimeni.* NEGULICI, E. I, 69/11, cf. POLIZU. *Numai leșii cei zburdalnici sunt cu turcu înțeleși.* HASDEU, R. V. 153. *Paseri, fiare și lighioane ... se înstrăinase și se lepădase de al lor zburdalnic stăpân.* ODOBESCU, S. III, 203. *Era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară, așa se zicea.* SLAVICI, O. II, 148. *Legătură zburdalnică ... – iată cum se înțelege iubirea mai ales în Franția.* CONTEMPORANUL, V, 346, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Tragedia sufletească a unei domnișoare părăsită de vreun zburdalnic ofițer.* PETICĂ, O. 437, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM. ✧ (Substantivat) *Nu-i în acel ceas vreme pentru cele zburdalnice.* SADOVEANU, O. XVI, 174.

– Scris și: *sburdalnic* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburdalnici, -ce.*

– **Zburda** + suf. *-alnic.*

ZBURDÁRE s. f. **1.** (Rar) Zbenguire. Cf. z b u r d a **(1).** *Jos se îndumesticește pământul de umbletul și zburdarea vitelor.* GENILIE, G. 106/6. *Vezeteul în livrea căta să liniștească zburdările iepei.* ALECSANDRI, O. P. 137, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC. 1 011, DEX. ✦ F i g. (Învechit) Pornire **(III 2).** *Ghintele varvare care năvălea în Dachia mai vârtos având zburdare și datină a face pradă ..., decât a lucra pământul.* MAIOR, IST. 34/25. *În anii tinereții, trupul s-avântă mai lesne dupe zburdările inimii.* PISCUPESCU, O. 13/9, cf. VALIAN, V. *Rămâi, tată! grăi repede ..., culegându-și toate puterile sufletești ca să-și ție în frâu zburdarea.* FM (1845), 299¹/23. *Dibaci ar fi acela care ar esplica zburdările fantaziei.* ALECSANDRI, T. II, 47, cf. ȘĂINEANU.

2. F i g. (Învechit) Joc; petrecere **(II 2);** plăcere ușoară. *Vremea carea era rânduită pentru trebile acestea* [ale țării], [domnii] *o cheltuia la aceste zburdări.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Când e omul tânăr ..., se îmbată de veselia juneței ..., de plăceri trecătoare, de zburdări amăgitoare.* PISCUPESCU, O. 210/7. *Poezii pline ... de tablouri descriptive, vesele și înflorite, ca ... zburdările.* GHICA, ap. TDRG, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, TDRG. ✦ Poftă **(3).** *Zburdarea trupească omorându-ți cu înfrânarea și cu adevărata umilință.* MINEIUL (1776), 82ᴵᵛ/35. *Fiindcă el nu poate învinge zburdările trupului, este silit a-și lua altă muiere.* ȘINCAI, HR. III, 115/12, cf. LB. *Neprețuită este sănătatea, dar se ține cu mare curățenie ... și cu înfrânarea a zburdărilor trupești.* GORJAN, H. II/19. *Sfința lor biruind din tinerețe patimile sufletești și zburdările trupești.* FM (1844), 206¹/26, cf. ISER.

– Scris și: *sburdare* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburdări.*

– V. **zburda.**

ZBURDÁT¹ s. n. (Rar) Zbenguire. Cf. z b u r d a **(1).** *Prea multă frumusețea cerului te-mpinge la zburdat.* C. PETRESCU, O. P. II, 145.

– Pl.: ?

– V. **zburda.**

ZBURDÁT², -Ă adj. (Învechit și regional; despre ființe, mai ales despre copii; p. e x t. despre oameni sau despre sufletul, firea lor) **1.** Zburdalnic **(1).** Cf. z b u r d a **(1).** *Gabriel, copilandru fiind, zburdat de tinerețe, cu hihote de râsuri, să mărturisea că pe bătrânul Racoți cu temere l-au amăgit.* M. COSTIN, O. 309, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Era cel mai nestatornic și mai zburdat dintre toți ceilalți prunci.* PETROVICI, P. 130/23, cf. CADE, DEX. *Gruița, copil zburdat, De mic la rele învățat, El în seamă nu bagă Ce tatăl său îi spunea.* BALADE, II, 8.

2. F i g. Zburdalnic **(2).** Cf. z b u r d a **(2).** *Potcoave de argint pusesă la o samă de cai, numai câte cu un cui prinse, anume ca să cază pre uliță, și alte zburdate cheltuieale.* M. COSTIN, O. 88. *Văzând la slăbiciune împărăția sosită, din rea și desfrânată cârma împăraților răi și zburdați ..., întâi au așezat împărăția.* id. ib. 255. *Arde și pre aceștia văpaia dragostii cei necurate și pofta cea zburdată a spurcatei Afrodite.* MOLNAR, RET. 57/17, cf. KLEIN, D., BUDAI-DELEANU, LEX., LB, ISER, TDRG, CADE. *Devenită făloasă și zburdată,*

având ce-i trebuie, lelea Măria prinde dragoste de un fecior din sat. SCLF 1958, nr. 1–2, 68, cf. GR. BĂN.
– Pl.: *zburdați, -te.*
– V. **zburda.**

ZBURDÁTEC, -Ă adj. v. **zburdatic.**

ZBURDÁTIC, -Ă adj. (învechit) **1.** (Despre ființe, mai ales despre copii sau puii de animale; p. ext. despre oameni sau despre sufletul, firea lor) Zburdalnic **(1).** Cf. zburda **(1).** *Un cal ușurel la joc Nedărmolit și zburdatic.* POGOR, HENR. 147/8. *Tânăr eram și sărutam cu-amor Căpriii ochi zburdatecei Dridri.* NEGRUZZI, S. II, 29. *Grier văratec, Grier zburdatec Ce țipi așa?* SION, POEZII, 167/3. *Cazaci ... Alerg pe cai zburdatici.* ALECSANDRI, POEZII, 269. *Alergară zburdatici prin câmpiile înverzite.* ISPIRESCU, L. 381, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Avea vreme să fie bucuros și zburdatic ca leul cel tânăr.* SADOVEANU, D. P. 22, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Păzea treizeci și trei de juninci ..., având multe strădanii cu niște vițele zburdatice ca acele.* V. ROM. iulie 1954, 8, cf. DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Cugetările ceale zburdatice.* BELDIMAN, N. P. I, 167/26. *Desfătările zburdatici într-al trândăvirii sin Cu amoraşii cei brudii dezarma pre viteaz lin.* POGOR, HENR. 178/14. *Înălțară a lor frunte tupilate floricele, Zefirul cel mai zburdatic înfrână a sa aripă.* ASACHI, S. L. I, 148.

2. Fig. (Despre oameni sau despre manifestările lor) Zburdalnic **(2).** Cf. zburda **(2).** *Femeia astă ... veselă, zburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme.* NEGRUZZI, S. I, 55, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vânătoarea asta nu-i numai o petrecere zburdatică și nu-i numai un folos negustoresc.* SADOVEANU, O. XVIII, 304, cf. DL, DM, DEX.
– Scris și: *sburdatic* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburdatici, -ce.* – Și: **zburdátec, -ă** adj.
– **Zburda** + suf. *-atic.*

ZBÚRDĂ s. f. (Regional) Zbenguire. Cf. zburda **(1).** *Râseră destul de zburda mânzului.* AGÂRBICEANU, S. 341, cf. SCRIBAN, D. *Apa era rece, dar zburda mă încălzise.* STANCU, D. 388, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Ți-oi arunca în ńijlocu stânii, În zburdu oilor, Și-n žocu ńeilor.* GRAIUL, I, 298, cf. GR. BĂN. *Cât e tânăr și voinic, Numai viață pe colnic, Numai zburd și zbeng în el, Cât e tânăr, tinerel* (Codrul). UDRESCU, GL. ✧ Fig. *Dă gerul. Bucuroși suntem Când zburda iernii o vedem.* V. ROM. ianuarie 1954, 54.
– Pl.: *zburde.* – Și: **zburd** s. n.
– Postverbal de la **zburda.**

ZBURDĂCIÚNE s. f. **1.** (Învechit și regional) Zburdălnicie **(1).** Cf. zburda **(1).** *Când face neștine vreo greșalî ..., de vreo fricî sau de vro zburdăciune, atunce vom creade c-au greșit fărî înșelăciune.* PRAV. 252, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *D'Egmont ședea lângă dânsul, d-acea încredere plin ce în tineri o stârnește a zburdăciunii venin.* POGOR, HENR. 147/2. *Tu râzi de zburdăciunea Unui flutur.* SION, POEZII, 47/8. *Le-a trece lor zburdăciunea, când or fi mai mari și i-or lua grijile înainte.* CREANGĂ, A. 97, cf. ALEXI, W., TDRG. *Dintr-un cal moale ..., au făcut un căluț întinerit, rotund ca un pepene ..., cu gusturi de zburdăciune.* SADOVEANU, O. VII, 300, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Stăpânește-ți năravul. Nu-i da drumul în zburdăciune.* CAMILAR, N. I, 253. ✦ (Rar) Imprudență. *Să asculți de poruncile Măriei sale domnul și să nu te îndupleci la unele zburdăciuni ale lui Alexăndrel-Vodă.* SADOVEANU, O. XIII, 58.

2. (Învechit și regional) Fig. Distracție ușoară; petrecere în mod vesel și plăcut a timpului. Cf. zburda **(2).** *În mare bișug și zburdăciune-și petrecea în țara lor, când ei pe turc în țara lor nu-l vedea* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 85/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Defăimând și eu ca dânsul a curților molăciuni, Războiul a fost a mele copilărești zburdăciuni.* POGOR, HENR. 25/22. *În mijlocul zburdăciunei tinereței fierbântate ... De adevărul acesta fiind lovit și zi și noapte.* CONACHI, P. 289. *Unul bea să-și mărească veselia, bea, cum am zice, de zburdăciune.* CONTEMPORANUL, III, 454, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX. *Se apucă la danțuri, jocuri și hârjoane ... și petrec tot în zburdăciuni, până spre cântători.* SBIERA, P. 317. ✦ (Învechit) Desfrâu. *Hotru să cheamî nu numai cela ce îndeamî muierile spre zburdăciune și spre poftî rea.* PRAV. 172. *După moartea lui sultan Murat, au stătut în locul lui ... frate-său, om dat cu toată hirea spre zburdăciuni.* M. COSTIN, O. 120, cf. DDRF, TDRG, CADE.
– Scris și: *sburdăciune* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburdăciuni.*
– **Zburda** + suf. *-ăciune.*

ZBURDĂLNICÍ vb. IV. Intranz. (Rar; despre copii, p. ext. despre animale) A zburda **(1).** *Cel mai bun lucru ce trebuia pornit era să-i înfometeze puțin, să le mai astâmpere elanul, că prea zburdălniceau.* BARBU, PRINC. 294.
– Prez. ind.: *zburdălnicesc.*
– Derivat regresiv de la **zburdălnicie.**

ZBURDĂLNICÍE s. f. **1.** Însușirea de a fi zburdalnic **(1);** neastâmpăr, vioiciune, voioșie, (învechit) zglobie, (învechit, rar) zglobenie, zglobiciune, (învechit și regional) zburdăciune **(1).** Cf. zburdalnic **(1).** *Se uita la dânsul ... ca să bage frica în acele suflete ce zburdălnicia le mântuie de toată grija.* HELIADE, L. B., 181/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Daca s-au lăsat zburdălniciei lor, și s-au văzut la câmp ... au întins la drum, zbenguindu-se.* ISPIRESCU, L. 162. *Educația băbească ... veșnic caută să încătușeze zburdălnicia, veselia.* CONTEMPORANUL, V, 387, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Mi-atât de dragă Zburdălnicia noastră sfântă.* GOGA, POEZII, 67, cf. TDRG. *Era în vârsta când se face trecerea din zburdălnicia copilăriei în adolescență.* AGÂRBICEANU, S. 152. *Veverița pusese frâu neobositei sale zburdălnicii și ... își mistuise ființa sa în încheietura umbroasă a unei crengi.* HOGAȘ, DR. I, 272. *Se îmblânzise ca un leu de menajerie; parcă îi*

pierise mult din zburdălnicie. BASSARABESCU, ap. TDRG. *Cum se depărtă puțin, își recăpătă zburdălnicia obișnuită.* REBREANU, R. II, 29. *Uită necazurile și așa-l cuprinse o zburdălnicie, că înhață căciula ... și o răpezi în grindă.* MIRONESCU, S. 47. *Ce însemnează această zburdălnicie în gândurile și în simțirea mea?* GALACTION, O. A. II, 117, cf. SCRIBAN, D., DL. *Nu stăpâniți, prieteni, zburdălnicia voastră, Lăsați să sune râsul și cântecul vioi.* LABIȘ, P. 196, cf. DM. *Ceea ce pare dezordine în mine este zburdălnicie.* V. ROM. iunie 1965, 7, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Manifestare, faptă a celui zburdalnic **(1),** joacă, joc, zbenguială, zbenguire, zbenguit, (rar) zburdat[1], (învechit) zburdare **(2),** (regional) zbânț, zbânțuială, zbânțuire, zbânțuit[1], zbeng, zbereguială, zburdă; p. ext. (rar) distracție. Cf. zburda **(1).** Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ne-am adus noi aminte de toate din vremea noastră ș-am râs de zburdălniciile tinereții.* SADOVEANU, O. XIX, 205, cf. DL, DM. *A așteptat îndelung asemenea prilejuri de zburdălnicie, istovit de povara seriozității sale anoste.* T decembrie 1964, 47. *Cine erau? O, bieți cheflii, Nevinovați precum sunt pruncii Blânzi în grotești zburdălnicii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 134, 11/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *După câțiva ani de sfioase zburdălnicii, critica noastră ... a început să ducă o viață oarecum închisă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 10/1.

2. Fig. (În dicționarele din trecut) Desfrânare. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

– Scris și: *sburdălnicie* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zburdălnicii.*

– **Zburdalnic** + suf. *-ie.*

ZBURDĂTÓR, -TÓARE adj. (Învechit) Zburdalnic **(1).** Cf. zburda **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Magenta în umbră dispare, Cu ranele sale, cu zgomotu-i mare De tunuri, de oaste, de cai zburdători.* ALECSANDRI, P. II, 148, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Drăgăstoasă stare a tinereții lor, este foarte zburdătoare și plăpândă și lesne aprinzătoare.* PISCUPESCU, O. 148/9.

– Scris și: *sburdător* RESMERIȚĂ, D. – Pl: *zburdători, -oare.*

– **Zburda** + suf. *-ător.*

ZBURDĂTÚRĂ s. f. (Regional) Salt[2] **(1).** Cf. zburda **(1).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Cărțile începură apoi să joace și să sară ca ghioldanii. Zburdăturile erau tot mai repezi.* ȘEZ. IX, 118.

– Pl.: *zburdături.*

– **Zburda** + suf. *-ătură.*

ZBURDÚCLĂ s. f. (Învechit, rar) Numele unui pește nedefinit mai de aproape. *Mulțimea peștilor este nesocotită, din care: ... petalide, zburducle.* GOLESCU, Î. 81.

– Pl.: *zburducle.*

– Etimologia necunoscută.

ZBURDÚN s. n. v. **zvârdină.**

ZBURDUNÁ vb. I. (regional) A se da în scrânciob **(1)** (Budești – Sighetul Marmației). ALR I 1 703/350.

– Prez. ind.: *zbúrdun.*

– De la **zburdun.**

ZBURÍȘ adv. (Neobișnuit) Repede. *Tot mai încet venea dânsa și tot mai zburiș venea el.* SLAVICI, O. II, 60, cf. DL, DM, DEX.

– **Zbura** + suf. *-iș.*

ZBURÍ[1] vb. IV. (prin estul Olt.; despre vreme) A se strica **(9).** Cf. CIAUȘANU, V. 196.

– Prez. ind.: *zburăsc.*

– Cf. zbârli.

ZBURÍ[2] vb. IV v. **zborî**[2].

ZBURLÍ vb. IV v. **zbârli.**

ZBURLÍRE s. f. v. **zbârlire.**

ZBURLÍT, -Ă adj. v. **zbârlit.**

ZBURLITÚRĂ s. f. v. **zbârlitură.**

ZBURUTĂÍ vb. IV v. **zburătăi.**

ZBURUTURÍ vb. IV v. **zburături.**

ZBUSÍ vb. IV. Refl. (Prin vestul Olt.; despre oi) A se aduna la un loc. Cf. N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.

– Prez. ind. pers. 3: *zbușește.*

– Etimologia necunoscută.

ZBUSÍT, -Ă adj. (Prin vestul Olt.; despre oi) Care stau grămadă într-un loc. *Oi zbusite.* N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.

– Pl.: *zbusiți, -te.*

– V. **zbusi.**

ZCORZONÉRĂ s. f. v. **scorțoneră.**

ZDĂNCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDĂRÂETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZDĂRÂIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDĂRIÂ vb. I v. **zgâria.**

ZDĂRIETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZDĂRLĂ vb. I v. **zgâria.**

ZDÁRNOTĂ s. f. v. **zdârnotă**[1].

ZDÂCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDÂRĂIÂ vb. I v. **zgâria.**

ZDÂRĂITÓR s. n. v. **zgândărător.**

ZDÂRCĂÍ vb. IV. Tranz. (Prin sudul Transilv.) A suge sau a mulge alene, când nu mai este lapte în uger. Cf. REV. CRIT. III, 168.

– Scris: *sdârcăi.* – Prez. ind.: *zdârcăi* şi *zdârcăiesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZDÂRÂIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDÂRLĂ vb. I v. **zgâria.**

ZDÂRLĂTÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZDÂRLÓG s. m. (Bot.; prin sud-estul Olt.) Ciulin *(Carduus nutans).* Cf. LEXIC. REG. 39.
– Pl: *zdârlogi.*
– Cf. z d â r n o m e t e.

ZDÂRNĂ s. f. v. **zârnă[1].**

ZDÂRNĂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZDÂRNĂIÚŞ s. n. (Regional) Leagăn (care se balansează) (Piatra-Olt – Slatina). L. ROM. 1959, nr. 1, 65.
– Pl.: *zdârnăiuşe.*
– Etimologia nesigură. Cf. d ă i n u ş.

ZDÂRNÂÍ vb. IV v. **zbârnâi.**

ZDÂRNÂIÁLĂ s. f. v. **zbârnâială.**

ZDÂRNÉCI s. m. (Bot.; prin sud-estul Olt.) Ciulin *(Carduus nutans).* Cf. LEXIC. REG. 39.
– Pl: *zdârneci.*
– Cf. z d â r n o m e t e.

ZDÂRNOMÉTE s. m. (Bot.; prin sud-estul Olt.) Ciulin *(Carduus nutans).* Cf. LEXIC. REG. 39.
– Pl.: *zdârnomeţi.*
– Pref. *z-* + **dârnomete.**

ZDÂRNOTĂ[1] s. f. (Bot.; regional) **1.** Mutătoare, v. m u t ă t o r **(7 b)** *(Bryonia alba).* Cf. BORZA, D. 34.
2. Zârnă[1] **(I 1)** *(Solanum nigrum).* Cf. BORZA, D. 161.
– Pl.: *zdârnote.* – Şi: **zdărnotă** (H IX 122) s. f.
– **Zdârnă** + suf. *-otă.*

ZDÂRNOTĂ[2] s. f. v. **zârnotă.**

ZDÉLCĂ s. f. (Învechit) Contract; p. g e n e r. orice înţelegere în scris, chitanţă sau act (oficial). *Această zdelcă ... au fost supusă cunoştinţei fostului domn cârmuitoriu* (a. 1845). URICARIUL, III, 249/24. *Cuvântul circumvalaţiune ... a plăcut aşa de mult impiegaţilor, încât nu mai puteam scăpa de dânsul; îl întâlneam în toate zdelcile, în toate otnoşeniile, în toate pisaniile.* GHICA, S. 563, cf. CIHAC, II, 472. *Duminecă, la părintele, facem zdelca, să fiu şi eu faţă.* CONTEMPORANUL, VI_2, 13, cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Ar fi fost mare ocară pe moş Nedu ... să-i ceară „jupân Stama" zdelcă.* CONV. LIT. XLIV_2, 76, cf. TDRG, I. BRĂESCU, M. *Zdelcele sunt făcute pentru ăi răi de plată.* CHIRIŢESCU, GR. 147, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ *Zdelcă întărită* = act (de vânzare) autentificat. *Au cumpărat la leat 1812 o hirtă de loc de la răzăşul Toadir Arbure, pe preţ de-un cal bălan, cu zdelcă întărită.* ALECSANDRI, T. 1 358, cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX.
– Scris şi: *sdelcă* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdelci* şi *zdelce.*
– Din rus. **сделка.**

ZDEMN s. n. (Italienism, rar) Dispreţ. *Se teme şi-l remuşcă în inimă prea crude Ruşine, sdemnul ... şi mai cumplit amorul.* HELIADE O. I, 316.
– Scris: *sdemn.*
– Din it. **sdegno.**

ZDERIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDOÁNCĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt. şi prin nord-estul Olt.) Termen de dezmierdare folosit de mamă când vorbeşte cu sau despre o fiică. Cf. UDRESCU, GL. *Zdoancele mamii!* id. ib.
– Pl.: *zdoance.*
– Etimologia nesigură. Cf. p i z d o a n c ă.

ZDOCNÍ vb. IV v. **zducni.**

ZDOHNÍ vb. IV v. **zducni.**

ZDOMB s. n. v. **zdrob[2].**

ZDOPĂÍ vb. IV v. **zdupăi.**

ZDOPĂNÍ vb. IV v. **zdupăni.**

ZDOPÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A se usca. Com. din MORĂRENI – REGHIN.
– Prez. ind.: *zdopesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRÁBIŢĂ s. f. (Regional) **1.** Aşchie (Drăgoiasa – Vatra Dornei). GLOSAR REG.
2. Pieptene **(1)** (Drăgoiasa – Vatra Dornei). A V 18, GLOSAR REG.
– Pl.: *zdrabiţe.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRAGÓN s. m. v. **zdrahon.**

ZDRAHOÁNĂ s. f. v. **zdrahon.**

ZDRAHOÁNCĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Femeie înaltă, bine dezvoltată, cu multă putere fizică. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.
– Scris şi: *sdrahoancă* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrahoance.*
– **Zdrahon** + suf. *-că.*

ZDRAHÓN s. m. **1.** (Învechit, rar; în forma *zdragon)* Dragon. *Eu sunt zdragon.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU[2], cf. DL, DM. ✦ (Învechit, rar; în forma *zdragon)* Zmeu **(I 2).** Cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM. ✦ (Învechit, rar; în forma *zdragon)* Balaur. Cf. RESMERIŢĂ, D.
2. P. e x t. (Popular şi familiar) Bărbat înalt, bine dezvoltat, cu multă putere fizică. *Cei patru zdrahoni târâiau o mare matahală de om.* DUNĂREANU, N. 201, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Dar omul care vorbise era un zdrahon cu bărbia sprijinită într-o bâtă.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Un zdrahon cât un munte înhăţase de gât pe*

un lăutar ... care-şi strângea înfricoşat capu-ntre umere. SADOVEANU, O. III, 178, cf. SCRIBAN, D. *Iarna trecută au locuit în ea patru zdrahoni.* STANCU, R. A. II, 402. *Un zdrahon spătos şi mustăcios m-a şi înhăţat de braţ.* CONTEMP. 1953, nr. 374, 4/1. *O lespede, să n-o ardice trei zdrahoni ca tine cu pârghiile.* V. ROM. februarie, 1954, 14. *Oameni în pragul bătrâneţii ... erau doborâţi la pământ şi patru zdrahoni le ţineau mâinile şi picioarele.* CAMILAR, N. I, 244, cf. DL. *Nu cumva te crezi un zdrahon?* PREDA, M. S. 117, cf. DM. *Aceia veniră şi stară pitiţi pe la praguri, privind cu curiozitate la zdrahonii Principelui ce nu clipeau.* BARBU, PRINC. 233, cf. DEX, I. CR. III, 252. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un zdrahon de bărbat ... e zvârlit în închisoare pentru activitate revoluţionară.* V. ROM. februarie 1954, 311. *Ce zdrahon de fată s-a făcut!* COMAN, GL. *E o zdrahoană de muiere, bagă-n sperieţi un sat întreg!* UDRESCU, GL. ✧ (Adjectival) *Ograda tihnită de odinioară gemea în tixeala de ruşi gălăgioşi, zdrahoni şi obraznici.* POPA, V. 341. *Ăştia s-au cununat cu muieri zdrahoane.* BARBU, PRINC. 82.

– Scris şi: *sdrahon* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrahoni.* – Şi: (rar) **zdrahoánă** s. f., (învechit, rar) **zdragón** s. m.

– Pref. *z-* + **dragon.**

ZDRAHÚN s. m. (Bot.; regional) Peliniţă **(1 b)** *(Artemisia annua).* Cf. BORZA, D. 24.

– Pl.: *zdrahuni.* – Şi: **zdranón** (scris *sdranon)* s. m. BORZA, D. 24.

– Etimologia necunoscută.

ZDRAI subst. (Regional) Paie zdrobite mărunt (şi nefolosibile) (Ceanu Mic – Turda). Cf. VICIU, GL.

– Scris: *sdrai.* – Pl.: ?

– Etimologia nesigură. Cf. s t r o h.

ZDRÁMĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Alică pentru încărcat cartuşe. Cf. ALR SN III h 724/310, TEAHA, C. N. 282.

– Pl.: *zdrame* şi *zdrămi.*

– Etimologia necunoscută.

ZDRAMBEÁ s. f. (Prin nordul şi prin nord-vestul Munt.; de obicei la pl.; în legătură cu verbul „a apuca") Năbădaie **(1);** capriciu. Cf. TDRG. *L-au apucat zdrambele.* RĂDULESCU-CODIN. ✧ E x p r. **A-l lua zdrambelele** (pe cineva) = a o păţi rău. (Cu parafrazarea expresiei) *A răcit rău, l-a (mai) luat zdrambelele.* UDRESCU, GL. **A-l lua în zdrambele** (pe cineva) = a certa (cu asprime). Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zdrambele.*

– Cf. z d r â m b ă.

ZDRÁMBIŢE s. f. pl. (Prin sudul Olt. şi prin nordul Munt.) Năbădăi **(1);** capricii. Cf. TDRG. *Acu se face ziuă şi fata vine acasă cu pânza ţăsută. Mama vitregă, când o vede, o găsesc sdrambiţele.* PAMFILE, DUŞM. 221, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 316.

– Scris şi: *sdrambiţe.*

– Cf. z d r â m b ă.

ZDRÁMNIŢĂ s. f. v. **zdraniţă.**

ZDRÁMŢĂ s. f. v. **zdreanţă.**

ZDRANC interj. v. **zdrang.**

ZDRANCÁ[1] s. f. (Învechit, rar) Castanietă. *Aducându-mi o pereche de sdrancale, jucai atâta de frumos tot felul de jocuri.* GORJAN, H. IV, 30/3.

– Scris: *sdranca.* – Pl.: *zdrancale.*

– De la **zdranca**[2]**.**

ZDRÁNCA[2] interj. v. **zdrang.**

ZDRANCANÁ s. f. **1.** (Popular; mai ales la pl.) Clopoţel; p. e x t. sunetul produs de acesta. Cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D. *Clopotele poartă numiri diferite după dimensiunile lor: ... clopot sau talancă cele mari, ... zdrăncănă, zurgălău ... cele mici.* ALEXANDRU, I. M. 32. *Am cumpărat zdrăncane la cai.* VICIU, GL., cf. MAT. DIALECT. I., 272, UDRESCU, GL.

2. (Prin Transilv. şi prin sud-estul Ban.) Jucărie de metal care, datorită pietricelelor din interiorul ei, produce sunete asemănătoare celor de clopoţei, atunci când este mişcată. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., LEXIC REG. 58. *Dă zdrăncana aia copilului, să nu mai plângă atâta.* MAT. DIALECT. I, 272. ✦ (În dicţionarele din trecut) Castanietă. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

3. (Prin nord-vestul Munt.; la pl.) Obiecte casnice mărunte, vase de bucătărie etc. (care zdrăngăne). Cf. RESMERIŢĂ, D. *S-a umplut cămara de câte zdrancanale: cioburi, sticle, cutii.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Fiare ce produc un zgomot caracteristic (când merge căruţa) (Păuşeşti Otăsău – Băile Govora). Cf. COMAN, GL.

4. (Prin nord-vestul Munt.; la pl.) Obiecte mărunte care se atârnă de îmbrăcămintea cuiva drept podoabe. Cf. COMAN, GL. *Ia mai lasă zdrancanalele şi mai pune mâna pe furcă şi pe vătale, că d-aici iese îmbrăcămintea.* UDRESCU, GL.

5. (Prin nord-vestul Munt.; la pl.) Vatale. Cf. UDRESCU, GL.

– Scris şi: *sdrancana* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrancanale.* – Şi: **zdrancánă** (ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D.), **zdrăncánă** (GHEŢIE, R. M., LEXIC REG. 58), **zdrâncánă, zdrâncănă** s. f.

– De la **zdranca**[2]**.**

ZDRANCÁNĂ s. f. v. **zdrancana.**

ZDRANG interj. (Şi repetat) Cuvânt care redă zgomotul produs de ciocnirea sau de căderea unor obiecte din metal, de spargerea unor obiecte din sticlă, de trântirea unei uşi etc. *Discuri mici de tumbac ce le bagă pă după degetele mâinii şi, jucând, sdrăncănesc din ele, sdranc-sdranc-sdranc.* GORJAN, H. IV, 30/35, cf. DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Baba măturâ casele împărăteşti şi, când strângea gunoiul la uşă, zdrăng, scapă fără veste inelul.* CONV. LIT. XVII, 164. *Când a dat peste iarba fiarelor şi această iarbă a atins cătuşile, s-aude deodată: sdranc!, iar calul rămâne despedecat.* I. CR.

II, 239. *Amanta lui Mărin ... întră la prefect în casă: zdranc cu sălbile pă masă.* ŞEZ. XIII, 189. ✦ (Prin estul Olt. şi prin vestul Munt.) Dang. Cf. ALR I 353/808, 890.

– Scris şi: *sdrang.* – Şi: **zdranc** (scris şi *sdranc* RESMERIŢĂ, D.), (rar) **zdránga** (CADE, DL), **zdrânca** (DL, DM, DEX), (popular) **zdrănc** (SCL 1960, 789), **zdrăng, zdrâng** interj.

– Onomatopee.

ZDRĂNGA interj. v. **zdrang.**

ZDRÁNIŢĂ s. f. (Prin sud-estul Transilv. şi prin Bucov.) Şiţă pentru acoperişul caselor. Cf. ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D., ALR II/I h 229/192, A V 18.

– Scris şi: *sdraniţă* (ŞĂINEANU[2]). – Pl.: *zdranițe.* – Şi: **zdrămniță** s. f. (ALR II/I h 229/192).

– Pref. *z-* + **draniţă.**

ZDRANÓN s. m. v. **zdrahun.**

ZDRANTÉLĂ s. f. v. **zdranţelă.**

ZDRÁNŢĂ s. f. v. **zdreanţă.**

ZDRANŢÉLĂ s. f. (Rar; peiorativ sau glumeţ) Dantelă ruptă. Cf. DR. IV, 1 558, VII, 108.

– Pl.: *zdranţele.* – Şi: **zdrantélă** s. f. DR. IV, 1 558.

– Contaminare între **zdreanţă** şi **dantelă.**

ZDRÁVAN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDRÁVĂN, -Ă adj. **1.** (Despre oameni sau, rar, despre alte fiinţe; p. ext. despre corpul sau despre părţi ale corpului lor) Care nu este atins de nici o boală sau infirmitate; intact, întreg, neatins, nevătămat **(1),** sănătos **(1),** teafăr, (livresc) valid, (popular) nestricat **(3),** (învechit şi regional) nebântuit, (regional) neted **(1).** *Ştie că, daca va scăpa zdravăn şi sănătos ..., tot s-ar vindeca.* NEAGOE, ÎNV. 194/2. *Să sculă zdravăn, ca şi când n-ar hi mai bolit.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 116[v]/15, cf. LB. *Lucrători zdraveni, 438, lucrători secaţi 92* (a. 1830). DOC. EC. 455. *Tot trupul meu cuprins este De săgeţi înveninate Şi de văpăi necurmate Loc zdravăn nu mi-a rămas.* PANN, E. III, 106/8, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, CIHAC, II, 335. *Îi trecea boala şi se ridica-n picioare bun zdravăn.* CARAGIALE, O. I, 121. *Era ... o scorpie grozavă, care locuieşte în smârcurile de p-acolo, de unde iese şi nimic nu scapă zdravăn din ce întâlneşte.* ISPIRESCU, U. 34, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Prepeliţa ... a zburat cu puii zdraveni, pe când cel rănit striga cu deznădejde.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 229, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *În două săptămâni, e zdravăn ca mine şi ca dumneata.* C. PETRESCU, C. V. 206, cf. SCRIBAN, D. *Iată-mă c-am ajuns, prin atâtea ploi de foc, cu picioarele şi mâinile zdravene.* MIHĂESCU, D. A. 5, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, ALR SN V h 1 349. *Nu ţi-oi da pe Negrul Cât mi-o fi zdravăn capul.* BALADE, III, 273. ✦ (Despre oameni; de obicei, cu determinările „la cap", „la minte"; p. ext. despre minte, raţiune etc.) Care reacţionează normal; intact, întreg, sănătos **(2),** teafăr, (popular) nestricat **(2).** *Geografia este asemenea ca o oglindă ... Această oglindă trebuie neapărat să fie alcătuită ... din ideile cele mai zdravene.* TÎMPEANUL, G. I/16. *Zdravănă minte şi judecată La puţini oameni vezi că e dată.* I. VĂCĂRESCUL, P. 427/9. *Era nebun? – Nici zdravăn la minte nu era.* STANCU, D. 386. *Toţi ... au scăpat cu mintea zdravănă de la această încercare.* BARBU, PRINC. 327. *Nu-i zdravănă, îşi spuse şeful şi îşi prinsese falca în podul palmei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 17/1. ✧ (Substantivat, m.) *Aflai al vremii preţul; l-arăt la zdraveni! Aşa să-l înţeleagă Să ştie s-o câştige.* I. VĂCĂRESCUL, P. 46/18. *Parcă prinţesa era vreo zdravănă la cap, cu muzicanţii ei.* M. I. CARAGIALE, C. 128.

2. (Despre fiinţe, mai ales despre oameni; p. ext. despre părţi ale corpului lor) Care are o constituţie fizică solidă şi (o mare) putere fizică; legat, masiv **(I 2),** puternic **(I 2),** robust, solid[2] **(5),** tare **(A II 1),** vânjos, viguros, voinic, (popular şi familiar) verde, (popular) ţeapăn **(4),** vânos, vârtos, (învechit şi regional) puteros **(1),** (învechit) potent **(2),** putincios **(2),** spatoş, (regional) pogan **(4),** putut. *Stătu nemişcat şi nencreţât, ţânându-şi mâna zdravănă ca de aramă sau de fier.* DOSOFTEI, V. S. NOIEMBRIE 131[r]/2, cf. LB. *La statură sunt de mijloc, zdravăn şi nu gros, de sănătate tare.* CR. (1833), 248[1]/32, cf. VALIAN, V. *Ana au născut un prunc zdravăn, sănătos şi putearnic.* BĂRAC, T 5/19. *Copiii şi părinţii ... slabi în despărţire ... Sunt mai zdraveni şi mai veseli în traiul cel dinpreună.* CONACHI, P. 286. *Un berbece zdravăn ajunge ca să regenere o turmă de oi de rând.* BREZOIANU, A. 540/4, cf. ISER. *Poci cu alt a mă bate Că la mână zdravăn sunt.* PANN, E. III, 121/13, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Apoi el strânge chinga pe zdravenele-i şale.* ALECSANDRI, O. 209, cf. LM. *N-aş da o săteancă zdravănă pe trei orăşenci.* JIPESCU, O. 34. *Ar fi lucru greu din pricina pumnilor celor zdraveni cu care a înzestrat Dumnezeu pre fata românului.* MARIAN, NU. 151, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *A fost însuşi tipul românului întreg, doritor de a şti orice, ... de a primi pe umerii săi zdraveni orice fel de sarcină.* IORGA, P. A. II, 94. *În pădurea aceea ..., era ascunsul unei cete de hoţi ..., cu un căpitan stravân ca zmeul şi înalt ca bradul.* PAMFILE, COM. 6. *Patru mâini tinere şi zdravene n-ar fi putut prididi atâta lucru.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 80. *Căpătase ... pe cei cinci copii ai săi zdraveni şi sănătoşi.* HOGAŞ, DR. I, 47. *Seara era frânt de oboseală şi totuşi se simţea mai zdravăn.* REBREANU, I. 78, cf. RESMERIŢĂ, D. CADE. *O custură cu care rădea ... un flăcău roşcovan, ... zdravăn, crescut în voie.* MIRONESCU, S. 17. *Trebuia un om zdravăn ca să poată să biruiască pieptul muntelui.* GALACTION, O. A. II, 103. *Zdravănă ştiucă!* SADOVEANU, O. IX, 419. *Un alt soldat mai zdravăn, bine legat ... se apropiase.* BART, S. M. 66, cf. SCRIBAN, D. *Două picioare zdravene ... e tot ce trebuieşte ca să umbli prin spaţiile de grădini ... ale Bucureştilor.* ARGHEZI, B. 88. *Avea opt boi zdraveni.* CAMIL PETRESCU, O. I, 44. *Era zdravăn ca Foişorul de Foc!* VINEA, L. I, 267, cf. DL. *Un flăcău înalt, zdravăn ..., era în permisie.* T. POPOVICI, S. 282, cf. DM. *Frământa cu picioarele ei mari şi zdravene ... lutul.* ROMÂNIA LITERARĂ 1971, nr. 120, 17/2, cf. M. D. ENC., DEX,

ALR II/I h 85, ib. h 86/64 ✦ (Astăzi, rar; despre oameni) Extraordinar. Cf. LB. *Nu să primea alții, fără numai aceia carii erau au foarte de mare talent, au de mare viță și bogat neam ...; cu care trei lucruri avea între sine pre cei mai zdraveni oameni.* ȘINCAI, HR. II, 306/5. [Oprea] *cu statornicie multă ... pe zdravănul sol austriac ..., de a nu putea lua parte la negoțiații.* FM (1842), 43 1/17. *Zdravăna femeie credea, totuși, că ... nu mărturisește adevărul.* ib. (1844), 140²/27. *De ai putea trimite un om zdravăn acolo, ca să ne facă un raport asupra stării morale și politice.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 417. *Trebuie să aibă cineva bune dispoziții și învățători zdraveni.* BREZOIANU, Î. 20/14. *Ne trebuie bărbați zdraveni, tot unul și unul, oameni de bronz, metal curat.* GHICA, C. E. II, 329. *Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres ..., s-a plătit de datorii.* CARAGIALE, O. I, 139.

3. (Despre lucruri) Cu structură solidă, care rezistă la acțiunea unor forțe din afară, d u r a b i l, p u t e r n i c **(1 3),** r e z i s t e n t, s o l i d² **(1),** t a r e **(A I 1),** t r a i n i c² **(1);** p. e x t. care depășește dimensiunile obișnuite, m a r e¹ **(I 1).** *Tulumbele pentru stingerea focului se află în slujbă, fiind zdravene* (a. 1811). DOC. EC. 116. *Scara odăilor să am a o face bună, zdravănă* (a. 1829). ib. 442, cf. POLIZU. *Cei mai groși stejari din codri, cei mai zdraveni bolovani.* ALECSANDRI, O. 199. *Cumpără ... două belciuge și un lăcătoi zdravăn.* CREANGĂ, P. 321. *Luntrașul râdea zgâlțâind drucii cei zdraveni.* CONTEMPORANUL, IV, 303, cf. RESMERIȚĂ, D. *Făcea zâmbre și-și tot frichinea un ochi deasupra căruia se învedera un cucui zdravăn.* M. I. CARAGIALE, C. 122, cf. CADE. *Bârne zdravene asigură cele patru unghiuri ale construcției.* GALACTION, O. A. II, 390. *Directorul ... avea în mână o nuia zdravănă.* VLASIU, A. P. 388. *Acolo-s dulapurile cele zdravene.* TEODOREANU, M. U. 196. *Hăitașii se strânseră ... cu bâte zdravene.* SADOVEANU, O. I, 222. *Orzarii aveau ipingele cu glugi zdravene.* CAMIL PETRESCU, O. III, 179. *Se zbate Strâmbă-lemne cumplit în pomul zdravăn, Cu brațe noduroase și cu atletic trunchi.* PILLAT, P. 70, cf. DL, DM. *Grajd cu uși zdravene.* V. ROM. ianuarie 1966, 44. *Vei ști exact care valiză o vei lua, pe cea verde care pare mai zdravănă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 18/1, cf. DEX.

4. Care este în cantitate însemnată; abundent, consistent, îmbelșugat, mare¹ **(IV 1),** mult **(1).** *Nădușeala zdravănă este de mare folos pentru patimași de revmatism.* DESCR. AȘEZ. 123/19, cf. ȘĂINEANU². *Își scotea tabacherea, trăgea câte o priză zdravănă.* ANGHEL, PR. 140. *Smulsei din zmeuriș ... un braț zdravăn de iarbă.* HOGAȘ, DR. I, 269. *Trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrânului.* REBREANU, I. 14, cf. SCRIBAN, D. *Refuzase două partide, care bucuros i-ar fi adus zestre zdravănă.* MIHĂESCU, D. A. 47. *Cu cucuruzul o să ieșim bine ... și-o să avem o recoltă zdravănă!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 15 ✧ F i g. *Mi-am administrat o porție zdravănă de dispreț și de ură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 20/3. ✦ (Adverbial) Din plin; mult **(2),** vârtos. *A tăiet lemne, a încărcat carul zdravăn.* CREANGĂ, P. 143. *La școală învăța zdravăn.* CONTEMPORANUL, IV, 218. *Radu mănâncă zdravăn, nu se încurcă.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 48. *La noapte să te odihnești zdravăn.* DELAVRANCEA, O. II, 106. *Se ivi o căruță încărcată zdravăn.* REBREANU, P. S. 215. *Negoiță mâncă zdravăn.* GALACTION, O. A. II, 179. *În lipsă de altceva mai inteligent, mâncăm zdravăn.* C. PETRESCU, O. P. I, 64, cf. SCRIBAN, D. *Soldații erau trudiți, alergaseră și se frământaseră zdravăn.* V. ROM. noiembrie 1953, 108, cf. DL, DM. *Începu să înfulece zdravăn.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 17/4, cf. M. D. ENC., DEX.

5. Care depășește intensitatea obișnuită; bun, cumplit, grozav, mare¹ **(V),** puternic **(III),** sănătos **(8),** strașnic **(1),** tare **(A III),** (popular) țeapăn **(3),** (familiar) teribil **(2).** *Să potrivești totdeauna să fie foc zdravăn în sobă.* CREANGĂ, P. 87. *I-a ars ... două palme zdravene.* SĂM. III, 541. *Mereu îi fulgera să se repeadă și cu un pumn zdravăn să-i înăbușe în gât ocările.* REBREANU, I. 29. *Cu două palme zdravene ... țața Eliza m-a gonit.* BRĂESCU, A. 90. *Două scatoalce zdravene îmi trage.* STANCU, D. 341. *A mâncat o bătaie zdravănă.* H. LOVINESCU, T. 127. *Februarie miroase a iarnă zdravănă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 32/4. *Porunci să facă un foc zdravăn.* RETEGANUL, P. III, 24. ✦ (Adverbial) Cu putere, cu forță; bine, foarte, iute, puternic **(III),** tare **(B),** voinicește. *Îi apucă vârtos mânele, le leagă zdravăn.* CONTEMPORANUL, VII, 9. *S-apucă zdravăn cu mâinile de torțile ceriului.* CREANGĂ, P. 54. *Cu baba și cu fata, de! merge să le mursici mai zdravăn.* CARAGIALE, O. I, 155. *Napoleon, bătând zdravăn și ucigând, a burghezit toată Europa.* IONESCU-RION, S. 145, cf. DDRF. *Strânsei zdravăn tafturul pe pântecele Pisicuței.* HOGAȘ, DR. I, 308. *Ușa slugărească, zdravăn întărită ... nu putea să fie străpunsă de dușmani.* GALACTION, O. A. II, 38. *Înșfăcat zdravăn de umeri ..., Nelu se lăsa cât putea mai mult pe spate.* COCEA, S. II, 77. *Ghearele spânului o țineau zdravăn.* SADOVEANU, O. XVII, 474. *A strâns zdravăn în mâna-i sănătoasă mâinile lui.* GALAN, Z. R. 282. *Trebuie să fug zdravăn.* H. LOVINESCU, T. 349, cf. DL. *Se aplecă peste birou și îl bătu zdravăn pe umăr.* PREDA, R. 164, cf. DM. *A tras ușa tinzii după ea și-a zăvorât-o zdravăn.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 81. *M-au bătut zdravăn, adică în acel stil groaznic în care bat ei de obicei hoții de boi sau de cai.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 16/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ L o c. a d v. **Pe zdreavăn** = mult și bine. *Mergeți acum la horă și să-mi jucați pe zdreavăn.* ALECSANDRI, T. 656.

– Scris și: *sdravăn* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdraveni, -e.* – Și: (învechit) **zrâvăn, -ă** (DOSOFTEI, V. S. decembrie 207ᵛ/17, 218ʳ/9, ȚICHINDEAL, F. 146/19), (regional) **zdrávan, -ă, zdráven, -ă** (PONTBRIANT, D., ALR SN V h 1 439/833), **zdrávân, -ă** (ALECSANDRI, T. 318, BARCIANU, ALEXI, W., ALR II/I h 85), **zdreávăn, -ă, strávăn, -ă** (SCRIBAN, D.), **strávân, -ă,** (învechit, rar) **zdrávin, -ă** adj.

– Din v. sl. **здравєнъ** (< **съдравъньъ**).

ZDRÁVÂN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDRÁVEN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDRAVENÍ vb. IV v. **zdrăveni.**

ZDRAVÉTE s. m. v. **stravete.**

ZDRÁVIN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDRÁVIȚĂ s. f. (Regional) Dar care se duce naşului înainte de botez (Dubova – Orşova). Cf. L. ROM. 1974, 154, PORȚILE DE FIER, 315.
– Pl.: *zdravițe.*
– Din scr. **zdravica.**

ZDRÁVIȚE s. f. pl. (Regional; în expr.) **A lua la zdravițe** (pe cineva) = a certa (pe cineva) cu asprime. Cf. UDRESCU, GL. **A băga în zdravițe** (pe cineva) = a grăbi (pe cineva). Cf. id. ib.
– Din bg. **здравица** „noroc!".

ZDRĂB s. n. v. **zdrob**[2].

ZDRĂBĂLÁT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Grosolan (Braniştea – Galaţi). Cf. ALR II 3 668/704.
– Pl.: *zdrăbălați, -te.*
– Cf. d e s t r ă b ă l a t.

ZDRĂBIȚÁ vb. I. T r a n z. (Regional; complementul indică lemne) A preface în aşchii (Drăgoiasa – Vatra Dornei). Cf. A V 8.
– Prez. ind.: *zdrăbițez.*
– De la **zdrabiță.**

ZDRĂBÓNȚ s. n. v. **zgrăbunță.**

ZDRĂBÚNȚĂ s. f. v. **zgrăbunță.**

ZDRĂCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDRĂGNÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂHUÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂMĂTÚRĂ s. f. (Regional) Grohotiş (Marginea – Rădăuți). Cf. ALR SN III h 811/386.
– Pl.: *zdrămături.*
– Contaminare între **zdrobi** şi **sfărâmătură.**

ZDRẮMIȚI s. f. pl. (Regional) Fărâmituri (Boureni – Băileşti). LEXIC REG. 32.
– Cf. f ă r â m i ț ă.

ZDRĂMNÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂMȚÁR s. m. v. **zdrențar.**

ZDRĂMȚÉR s. m. v. **zdrențar.**

ZDRĂMȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențos.**

ZDRĂNC interj. v. **zdrang.**

ZDRĂNCÁNĂ s. f. v. **zdrancana.**

ZDRĂNCĂITÚRĂ s. f. (Regional) Zdrăncănitură **(1).** *Când a auzit zdrăncăitura vreunui lăcat care s-a descuiat, se opreşte pe loc.* I. CR. II, 239.
– Pl.: *zdrăncăituri.*
– **Zdranc** + suf. *-ăitură.*

ZDRĂNCĂNÉL s. n. v. **zdrăngănel.**

ZDRĂNCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDRĂNCĂNÍT s. n. v. **zdrăngănit.**

ZDRĂNCĂNITÚRĂ s. f. v. **zdrăngănitură.**

ZDRĂNG interj. v. **zdrang.**

ZDRĂNGÁNIE s. f. v. **zdrânganie.**

ZDRĂNGĂNEÁ s. f. (Regional) Jucărie (pentru copii mici) care face zgomot. Cf. RESMERIȚĂ, D., com. din BERZOVIA – REŞIȚA.
– Scris şi: *sdrăngănea* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdrăngănele.*
– De la **zdrăngăni.**

ZDRĂNGĂNEĂLĂ s. f. (Rar) **1.** Zdrăngănire **(1).** Cf. z d r ă n g ă n i **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D.
2. Zdrăngănire **(2).** Cf. z d r ă n g ă n i **(I 2).** Cf. SCRIBAN, D. *Un căluş de lemn ... urcă acordul instrumentului cu cvartă, ferind cântatul de „zdrăngăneală".* ALEXANDRU, I. M. 117.
– Pl.: *zdrăngăneli.*
– **Zdrăngăni** + suf. *-eală.*

ZDRĂNGĂNÉL s. m., s. n. **1.** S. m. şi (rar) n. (Popular; mai ales la pl.) Clopoțel mic şi rotund. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. *Feciori, la zece fete, cinci, Cu zdrăngăneii la opinci, Ca-n port de sat.* COŞBUC, P. I, 57, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, TDRG. *Mulți pescari ... atârnă zdrăncănele – clopoței înfundați – de diferite mărimi la mlădiță.* ATILA, P. 51, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DEX.
2. S. n. (Familiar; la pl.) Podoabe **(I 1).** Cf. RESMERIȚĂ, D. *Țara arde ... şi dumneatale eşti cu gându numai la distracții, la zdrăngănele.* PAS, L I, 228.
– Scris şi: *sdrăngănel* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdrăngănei* şi *zdrăngănele.* – Şi: (popular) **zdrăncănél** s. n., **zdrângănel** s. m.
– De la **zdrăngăni** (după *clopoțel).*

ZDRĂNGĂNÍ vb. IV. **I.** I n t r a n z. **1.** (Despre obiecte confecționate din metal, din sticlă etc. sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte ori despre uşi) A produce un zgomot caracteristic când se ciocneşte de ceva, când este lovit cu ceva sau când cade, când se sparge, când se trânteşte; p. e x t. a produce zgomote (supărătoare); a zăngăni, a zornăi, a zurui **(1),** (regional) a zingări, a zorzoi, a zorzoni. Cf. I.B. *Discuri mici de tumbac ce le bagă pă după degetele mâinii şi, jucând, sdrăncănesc din ele, sdranc-sdranc-sdranc.* GORJAN, H. IV, 30/35, cf. ISER, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Maşina ... zdrăngănea ca o roată fără ciolane.* BRĂESCU, A. 112, cf. SCRIBAN, D., DL. *Poarta de la drum zdrăngăni.* PREDA, M. 179, cf. DM. *Mitru ... a zdrăngănit de vreo câteva ori din cleanță.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 148. *O fereastră care era deschisă s-a închis la loc zdrăngănind.* id. ib. II, 167. *Am auzit farfuria zdrăngănind pe masă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 18/3, cf. M. D. ENC., DEX. *Cu pinteni la călcâie, Când păşeşte, Zdrăngăneşte.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 407. *Cu poalele-n vânt bătând, Cu cerceii zdrăncănind, Ea la apă să ducea.* BIBICESCU, P. P. 263. *La apă să duca Cu cârceze strâncanind, Cu cizmile tropotind.* ALEXICI,

L. P. 70. *Înfrunzește, coadre, bine. Ca mâine-o să intru-n tine, ... Cu săbioara târâș, Zdrăngănind târș în târș.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 393. *Cu săbiile zdrăngănind.* FOLC. MOLD. I, 549. ✧ (Prin lărgirea sensului) *M-am pomenit zdrăngănind cu pumnii în ușă.* REBREANU, NUV. 181. ✧ Tranz. fact. *Polițaiul ... s-a suit în fugă pe scară sdrăngănind sabia de toate treptele.* GHICA, S. 519. *Pășea grav și mândru ..., își zdrăngănea sabia.* REBREANU, NUV. 296. *Eu voi sări, lanțiu voi sdrâncăni.* POP., ap. GCR II, 329. *Își arbora țanțos uniforma strălucitoare și-și zdrăngănea sabia.* SCLF 1960, nr. 1, 152. ✧ (P. anal.) *Apucă omul de fălci ... și dacă nu e prin preajmă un perete, atunci spre un copac îl împinge și îi zdrăngăne de el tărtăcuța.* PREDA, M. S. 183. ✦ (Prin Ban. și prin vestul Olt.; despre dinți) A clănțăni. Cf. ALR I 1 258/825, ALR II/I h 40/27, 76. ✦ Spec. (Despre clopote, clopoței) A suna **(4).** *Popa merge tot cetind ..., Clopotele strâncănind Și măicuța tot plângând.* MARIAN, Î. 31. *Ai auzit cum zdrăncănesc clopoțeii noștri?* BOCEANU, GL., cf. ALR I 353/30, ALR II/I MN 8, 6 857/130. ✧ Tranz. fact. *Doi flăcăi din sat pleacă ... cu unul sau mai mulți clopoței pe care-i zdrăncăne.* ȘEZ. I, 186.

2. (Despre oameni sau despre instrumente muzicale; complementul indică coardele unor instrumente muzicale) A face să vibreze (nearmonios); p. ext. a cânta (prost) la un instrument cu coarde; a zgândări **(2),** (regional) a drângăni. *Se vedea chipul negru al moșneagului ... zdrăngănind de zbârnâiau strunele.* ADAM, R. 138. *Cânta colinzi pe la ferestre, zdrângănind din cobză.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Salută zdrăngănind din strune, Bătând cadența din picior ..., Cobzarul.* IOSIF, PATR. 23, cf. CADE, SCRIBAN, D. *S-au așezat să cânte-o melodie, Au zdrăngănit din strune cât putură Și n-a ieșit decât harababură.* ARGHEZI, S. V, 153. *Va dovedi Otiliei că Titi al ei cânta mai bine decât „zdrăngănește" ea.* CĂLINESCU, E. O. II, 246. *Vasile a scos un drâng de la brâu și, izbind cârligul liber al cataramei, a început să zbârnâie un fel de cântec. – Mă, ... lasă drăcia aia, că zdrângăni dân el degeaba.* CAMIL PETRESCU, O. I, 155. *Văzui ... un pian care zdrăngănea dezacordat.* STANCU, R. A. I, 295. *Una dintre ele ... zdrăngănea la pian.* id. ib. II, 126. *Au început să zdrângănească și la urechea noastră doi lăutari.* PAS, Z. I, 237, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Pianul zdrăngăne-n salonul existenței.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 30/4, cf. DEX. ✧ Tranz. fact. *Ghebosul era silit adesea să-și zdrăngănească mandolina mai tare, ca să deștepte pe Nanina.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

II. Tranz. și refl. (Prin Transilv. și prin Munt.) A (se) zdruncina **(1).** Cf. ISER, ALR SN II h 353, ALRM SN I h 236.

– Scris și: *sdrăngăni.* – Prez. ind.: *zdrăngănesc* și (regional) *zdrăngăn.* – Și: (învechit și regional) **zdrăncăní, zdrencăní** (CIHAC, II, 424), (regional) **zdrăcăní** (com. LIUBA), **zdrâncăní, zdrângăní, zdăncăní** (VICIU, GL.), **zdâcăní** (ALRM SN I h 236/102), **strâncăní, strâncăní,** (învechit, rar) **sdrăncăní, zdropcăní** (ISER) vb. IV.

– **Zdrang** + suf. *-ăni.*

ZDRĂNGĂNÍRE s. f. **1.** Acțiunea de a zdrăngăni **(I 1)** și rezultatul ei; p. ext. (concretizat) zgomot caracteristic la ciocnirea unor obiecte din metal, din sticlă etc. între ele sau la lovirea, ciocnirea lor (cu altceva); zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură, zornet, zuruit, (rar) zdrăngăneală **(1),** zuruitură **(1),** (învechit) zuruire **(1),** (regional) zdrăncăitură, zuruială **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, DEX.

2. Vibrare nearmonioasă a coardelor unui instrument muzical; p. ext. interpretare nesatisfăcătoare a unei bucăți muzicale la un instrument cu coarde; p. ext. (concretizat) cântec executat (fără pricepere) la un instrument muzical cu coarde; zdrăngănit **(2),** zdrăngănitură **(2),** (rar) zdrăngăneală. Cf. zdrăngăni **(I 2).** Cf. DEX.

– Scris și: *sdrăngănire* DDRF. – Pl.: *zdrăngăniri.* – Și: (învechit, rar) **zdrâncănire** s. f. (scris: *sdrâncănire* PONTBRIANT, D., LM).

– V. **zdrăngăni.**

ZDRĂNGĂNÍT s. n., s. f. art. **1.** S. n. Faptul de a zdrăngăni **(I 1);** p. ext. (concretizat) zgomot caracteristic la ciocnirea unor obiecte din metal, din sticlă etc. între ele sau la lovirea, ciocnirea (cu altceva); zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură, zdrăngănire **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură, zornit, zuruit **(1),** (rar) zdrăngăneală **(1),** zuruitură **(1),** (învechit) zuruire **(1),** (regional) zdrăncăitură, zuruială **(1).** Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Oamenii începură să povestească potoliți în zdrâncănitul căruțelor.* AGÂRBICEANU, L. T. 242, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Poarta de la stradă scârțâi prelung și se închise cu un zdrăngănit sec.* V. ROM., aprilie 1955, 151. *Fiece vorbă s-auzea prelungită de zdrăngănitul geamurilor.* GALAN, Z. R. 235, cf. DL. *Circulația pe șoseaua asfaltată se scurgea ... cu zdrăngănit persistent de căruțe.* PREDA, R. 96, cf. DM. *Atâta gol veni de-acolo, atâta zdrăngănit de fier.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 17/2, cf. M. D. ENC. 1 011, DEX. *Mai dă-mi și sabia Să se învețe Roșu cu ea, Să învețe cu sdrăncănitu Să mi se ducă ca vântu.* ȘEZ. IX, 172. *Împărăteasa, auzind zdrăngănitul, te-a întreba că ce-ai găsit, dar dumneata ridică iute inelul.* MERA, L. B. 55.

2. S. n. Vibrare nearmonioasă a coardelor unui instrument muzical; p. ext. interpretare nesatisfăcătoare a unei bucăți muzicale la un instrument cu coarde; p. ext. (concretizat) cântec executat (fără pricepere) la un instrument muzical cu coarde; zdrăngănire **(2),** zdrăngănitură **(2),** (rar) zdrăngăneală **(2).** Cf. zdrăngăni **(I 2).** *Țiganul, fără a-și tăia sdrângănitul, ridică capul.* ADAM, R. 238. *S-auzea la fereastră zdrăngănit de țambal și vioară.* PAS, Z. I, 176, cf. DL, DM, DEX.

3. S. f. (Prin Transilv.; de obicei art.) Numele unui dans popular care se execută în perechi de jucători, în care fata se învârtește pe sub mâna băiatului și apoi, față-n față, fata, cu mâinile pe umerii băiatului, iar acesta, cu mâinile pe șoldurile fetei, fac doi pași la dreapta și doi pași la stânga; melodie după care se execută acest dans. *Zdrăngănita e un joc mocănesc.* VARONE, JOC. ROM. N. 53.

– Scris şi: *sdrăngănit* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: (f. art.) *zdrăngănitele.* – Şi: (regional) **zdrăncănít, zdrângănít** (DDRF, CADE), **zdrâncănít, strâncănít** (CADE) s. n.
– V. **zdrăngăni.**

ZDRĂNGĂNITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Despre obiecte sau părţi ale unor obiecte confecţionate din metal, din sticlă etc.: p. ext. despre zgomotele produse de aceste obiecte) Care zdrăngăneşte **(I 1);** p. ext. (rar) zgomotos **(1).** *Auzi ... după ce se depărtă tramvaiul, huruitul zdrăngănitor al roţilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 19/4.

2. (Despre instrumente muzicale cu coarde; p. ext. despre sunetele acestor instrumente) Care zdrăngăneşte **(I 2).** *Zarva creşte treptat ca o apropiere zdrăngănitoare de cobză.* ADAM, R. 67. *Dacă, până atunci, nu văzusem ţambal, n-am înţeles despre ce scânduri zdrăngănitoare poate fi vorba.* V. ROM. ianuarie 1966, 48.
– Pl.: *zdrăngănitori, -oare.*
– **Zdrăngăni** + suf. *-tor.*

ZDRĂNGĂNITÚRĂ s. f. **1.** Acţiunea de a zdrăngăni **(I 1)** şi rezultatul ei; (concretizat) zgomot caracteristic la ciocnirea unor obiecte din metal, din sticlă etc. între ele sau la lovirea, ciocnirea lor (cu altceva); zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zdrăngănire **(1),** zdrăngănit **(1),** zornăială, zornăire, zornăit, zornăitură, zornet, zuruit **(1),** (rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire, (regional) sdrăncăitură, zuruială **(1);** zdrăngănit **(1).** Cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Vibrare nearmonioasă a coardelor unui instrument muzical; p. ext. interpretare nesatisfăcătoare a unei bucăţi muzicale la un instrument cu coarde; p. ext. (concretizat) cântec executat (fără pricepere) la un instrument muzical cu coarde; zdrăngănire **(2),** zdrăngănit, (rar) zdrăngăneală **(2).** Cf. zdrăngăni **(I 2).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.
– Scris şi: *sdrăngănitură* DDRF. – Pl.: *zdrăngănituri.* – Şi: (învechit) **zdrăncănitúră** (LB, BARCIANU, DL), **zdrâncănitúră** (scris *sdrâncănitură* PONTBRIANT, D., ALEXI, W.).
– **Zdrăngăni** + suf. *-itură.*

ZDRĂNŢÁR s. m. v. **zdrenţar.**

ZDRĂNŢÉR s. m. v. **zdrenţar.**

ZDRĂNŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţos.**

ZDRĂNŢUÍ vb. IV v. **zdrenţui.**

ZDRĂNŢUÍT, -Ă adj. v. **zdrenţuit.**

ZDRĂNŢUNÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

ZDRĂNUTÁ vb. I v. **strănuta.**

ZDRĂVĂLĂU s. n. (Prin nord-vestul Transilv. şi prin Maram.) Meliţă **(1).** Cf. COMAN, GL., LEXIC REG. 17, MAT. DIALECT. I, 218.
– Pl.: *zdravălaue* MAT. DIALECT. I, 218.
– **Zdrăb** + suf. *-ălău.* Cf. zdreve[2].

ZDRĂVĂLÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A meliţa **(1)** (Someş Guruslău – Zalău). MAT. DIALECT. I, 218.
– Prez. ind.: *zdrăvălesc.*
– De la **zdrăvălău.**

ZDRĂVĂLÍT, -Ă adj. (Prin vestul Transilv.; despre făină, mălai etc.) Cernut prin sită. Com. din TÂRCĂIŢA – BEIUŞ.
– Scris: *sdrăvălit.* – Pl.: *zdrăvăliţi, -te.*
– V. **zdrăvăli.**

ZDRĂVĂNÁ vb. I. **1.** Refl. recipr. (învechit; despre oameni) A-şi dori sănătatea; a-şi dori binele. *Dumnezeu amu tuturor oamenilor învaţă să se iubească unul cu alalt şi să se zdrăvuiască.* CORESI, ap. DHLR II, 536.

2. Intranz. (Ban. şi Transilv.; despre oameni) A strănuta **(1).** Cf. CONV. LIT. XX, 1 017, T. PAPAHAGI, C. A. 71, CADE. *Când „zdrăvii", la priveghi, rupe o ţâr de scamă dintr-o cârpă ... din casa mortului, ca dacă nu, tu mori cel dintâi după el.* PRIBEAGUL, P. R. 110, cf. DR. IX, 434, VICIU, GL., com. din BEIUŞ. *Vai ce mai zdrămnii una!* Com. din LUPŞA – ABRUD şi din TIMIŞOARA, ARH. OLT. III, 383, PAŞCA, GL. *Am zdramnit.* ARH. FOLK. V, 124, cf. ALR I/I h 78, ALRM I/I h 117, ALR II/I h 21, LEXIC REG. 73, ib. II, 75, TEAHA, C. N. 282.

3. Intranz. (Ban. şi Transilv.; despre cai) A sforăi **(2).** Cf. ALR II/I MN 7, 6 851, ALRM II/I h 23.
– Scris şi: *sdrăvăna* LB. – Prez. ind. *zdravăn;* pers. 3 *zdrăvănă* ALR II/I h 21, ib. MN 7, 6 831/36, 78, CADE, ALR I/I h 78; prez. ind. *zdrăvnésc* ALR I h 78. – Şi: (învechit şi regional) **zdrăvuí** (prez. ind. *zdrăvuiesc,* CORESI, EV. 190, ALR I/I 78/790 şi *zdrăvui* ib. h 78/103) vb. IV, (regional) **zdrăviá** (prez. ind. *zdrăviez* ib. 78/320 şi *zdrăvii* PRIBEAGUL, P. R. 110, ALR II/I h 21/64, LEXIC REG. II, 75, pers. 3 *zdrăvie* ALR II/I h 21/64) vb. I, **zdrăvií** (ALR I/I h 21/64, ALR II/I MN 7, 6 851/310, 316, TEAHA, C. N. 282; prez. ind. *zdrăviesc* ALR I/I h 78/315 şi *zdrăvii* ib. h 78, pers. 3 *zdrăvie* ALR II/I MN 7, 6 851/310, 316) vb. IV, **zdrăviná** (ARH OLT. III, 383, ALR I/I h 78, LEXIC REG. II, 38; prez. ind. *zdrăvân* ALR I/I h 78/45, 69 şi *zdrăvén* ib. h 78/79, *zdrăvín* ib. 78/28, 30, pers. 3 *zdrăvână* ib. h 78/47) vb. I, **zdrăvní** (ib. h 78/107; prez ind. *zdravúi* ib.) vb. IV, **zdrăvuiá** (ALR II/I h 21/105, ib. MN 7, 6 851/105, pers. 3 *zdrăvuie* ALR II/I h 21/105) vb. I, **zdrăgní** (ALR I/I h 78/100; prez. ind. *zdrăgnesc* ib.), **zdrăhuí** (ib. h 78/278; prez. ind. *zdrăhuiesc* ib. h 78/285 şi *zdrăhúi* ib. h 78/278), **zdrămní** (ALR I/I h 78/93; prez. ind. *zdrămnesc* ib.), **zdrămnií** (com. din LUPŞA – TURDA; prez. ind. *zdrămnii* com. din LUPŞA – TURDA) vb. IV, **zdrehuná** (DR. IX, 434, com. din BEIUŞ, ALR I/I 78/280, ALR II/I h 21/284; prez. ind. *zdrehún* ALR I/I h 78/280, pers. 3 *zdréhună* ALR II/I h 21/284) vb. I, **zrăví** (PAŞCA, GL., ALR II/I h 21/53; prez. ind. *zrăvie,* ALR II/I h 21/53), **drămní** (ALR I/I h 78/98; prez. ind. *drămnesc* ib.), **drăzní** (ib. h 78, ALR II/I h 21/200; prez. ind. *drăznesc* ib., pers. 3 *drăzneşte* ALR II/I h 21/250) vb. IV, **străhuná** (ALR II/I h 21/279; prez. ind. *străhună* ib.) vb. I, **străvui** (ALR I/I h 78/298; prez. ind. *străvuiesc* ib.) vb. IV.
– V. **zdravăn.** Cf. bg. здравен. – Pentru variantele fără *-n-* cf. scr. zdraviti.

ZDRĂVĂNÁT s. n. (Învechit, rar) Strănut[1]. *Strefigatu ... sau zdrăvănatu este o însuflare mare, afundă, iute, pre carea o urmează o răsuflare foarte iute şi cu glas.* ANTROP. 116/16.
– Pl.: *zdrăvănaturi.*
– V. **zdrăvăna.**

ZDRĂVENÍ vb. IV. (Popular; despre oameni) **1.** Refl. şi tranz. A (se) însănătoşi; a (se) vindeca. *Cel nebun sau îndrăcit până a nu se zdreveni să nu se boteze.* TDRG, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., DL. *Mama zânii ... l-a bătut pe Alisandru, de l-a lăsat aproape mort; nevasta sa l-a zdrăvenit.* ŞEZ. VI, 146. *Cân dzescântśecu a veńit, ... Pe mińe m-a zdrăveńit.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 302. ✦ Fig. (Rar) A se dezmetici. *Ţi-am spus că nu se poate. Înţelege-mă şi te zdrăveneşte!* VLAHUŢĂ, N. 128, cf. DL.

2. Refl. A lua o poziţie rigidă, dârză, ţeapănă. *Când dl Chiriac şi dl Vasile văd că vrea să le ducă nevestele la comisie, unde se zdrăvenesc în picioare şi la serjenţi: „Nu pune mâna!"* ap. TDRG, cf. ŞEZ. V, 173.
– Scris şi: *sdrăveni* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zdrăvenesc.* – Şi: (învechit şi popular) **zdravení,** (învechit) **zdrevení** vb. IV.
– V. **zdravăn.**

ZDRĂVENÍE s. f. (Învechit) Calitatea sau starea de a fi zdravăn **(1).** *Dar ... avea o altă zdrăvenie, care pentru un bărbat este mai scumpă decât darul frumuseţii trupeşti.* FM (1838), 9/1. *Îndată sdrevenia, Frumoasa bărbăţie, Se duce, piere, Nu i se mai află urma.* I. VĂCĂRESCUL, P. 52/13, cf. PONTBRIANT, D. *Pentru voioşia şi zdrăvenia lui era şi vatamanul satului.* ap. TDRG, SCRIBAN, D.
– Scris şi: *sdravenie.* – Şi: **zdreveníe** s. f.
– **Zdravăn** + suf. *-ie.*

ZDRĂVIÁ vb. I v. **zdrăvăna.**

ZDRĂVIÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂVINÁ vb. I v. **zdrăvăna.**

ZDRĂVNÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂVUÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZDRĂVUIÁ vb. I v. **zdrăvăna.**

ZDRÂGĂLÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDRÂGHIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDRÂJILÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDRÂMBĂ s. f. (Prin Transilv.) Fluier pe care şi-l fac copiii din frunze de ceapă, din coajă de salcie etc.; (regional) zdrâmboaie, zdrâmboi **(1),** zgâmboi[1] **(3).** Cf. CADE. ✦ (Regional) Instrument muzical de calitate inferioară (Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. *Merge zdrâmba.* id. ib. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"). *O zdrâmbă de vioară.* id. ib.
– Scris şi: *sdrâmbă* CADE. – Pl.: *zdrâmbe.*
– Pref. *z-* + **drâmbă.**

ZDRÂMBOÂIE s. f. (Prin vestul Olt. şi prin sud-vestul Transilv.) Fluier pe care şi-l fac copiii din frunze de ceapă, din coajă de salcie etc.; (regional) zdrâmbă, zdrâmboi **(1),** zgâmboi[1] **(3).** Cf. ALR I 1 469/118, LEXIC REG. 51, ib. II, 64, MAT. DIALECT. I, 272.
– Pl.: *zdrâmboaie* (LEXIC REG. II, 64) şi *zdrâmboi.* LEXIC REG., MAT. DIALECT. I, 272.
– **Zdrâmbă** + suf. *-oaie.*

ZDRÂMBÓI s. n. **1.** (Prin Olt.) Fluier pe care şi-l fac copiii din frunze de ceapă, din coajă de salcie etc.; (regional) zdrâmbă, zdrâmboaie. Cf. CADE. ✦ (Regional) Cimpoi (Săpata – Piteşti) Cf. UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-estul Olt.) Penis. Cf. CIAUŞANU, GL.
– Pl.: *zdrâmboaie.*
– **Zdrâmbă** + suf. *-oi.*

ZDRÂMBOIÁT, -Ă adj. (Într-o ghicitoare) „Bosumflat". T. PAPAHAGI, M. 236. *Burete, burete, Budză zdrâmboiete, Nas cârligat, Pâncete vărgat.* (Cocoşul). id. ib. 146.
– Pl.: *zdrâmboiaţi, -ete.*
– Pref. *z-* + **drâmboiat.**

ZDRÂMBUÍ vb. IV. Tranz. (Prin nord-estul Olt.) A fredona. Cf. LEXIC REG. II, 33.
– Prez. ind.: *zdrâmbuiesc.*
– De la **drâmbă.**

ZDRÂNC s. m. v. **zdrâng[2].**

ZDRÂNCÁ vb. I. (Regional) A se da în leagăn; (regional) a se zdrincala (Lăpugiul de Sus – Deva). Cf. ALR I 1 703/65.
– Prez. ind.: *zdrânc.*
– Etimologia nesigură. Cf. zdrincăl.

ZDRÂNCÁNĂ s. f. v. **zdrancana.**

ZDRÂNCĂ s. f. (Transilv.; prin nordul Mold. şi prin Bucov.) Scrânciob **(1).** Cf. TDRG. *În Moldova şi Bucovina se numeşte scrânciob şi scrânciobaş, iar în munţii Sucevei, zdrincăl.* PAMFILE, I. C. 469, cf. CADE, SCRIBAN, D., REV. CRIT. IV, 146, ŞEZ. VI, 188, ALR I 1 703/80, TEAHA, C. N. 282.
– Scris şi: *sdrâncă* CADE. – Pl.: *zdrânci.* – Şi: **zdríncăl, zdríncul** (TEAHA, C. N. 282) s. n.
– Cf. zdrâng[1].

ZDRÂNCĂNÁ s. f. v. **zdrancana.**

ZDRÂNCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDRÂNCĂNÍRE s. f. v. **zdrăngănire.**

ZDRÂNCĂNÍT s. n. v. **zdrăngănit.**

ZDRÂNCĂNITÚRĂ s. f. v. **zdrăngănitură.**

ZDRÂNCĂRÍT, -Ă adj. (Prin Transilv.; despre cântece) Cu ritm vioi, săltăreț. *Să apucară să cânte după țigani nişte cântece repezi, zdrâncărite.* LUC. IV, 114.
– Pl.: *zdrâncăriți, -te.*
– Cf. z d r â n c ă.

ZDRÂNCIN s. n. v. **zdruncin.**

ZDRÂNCINÁ vb. I v. **zdruncina.**

ZDRÂNG[1] interj. (Repetat) Cuvânt care imită sunetul cobzei, al clopoțelului etc. Cf. CADE. *Tustrei beau sprițuri din pahare mari şi cântau într-un glas: „Hai, zdrâng, zdrâng ... Şi iarăşi zdrâng!".* MIRONESCU, S. 160. *Când s-auzea: zdrânga-zdrâng pe uliță, se ştia că e clacă undeva.* UDRESCU, GL.
– Şi: **zdrânga, zdrinc** (SCL 1960, 789), **zdring** (ib. 790) interj.
– Onomatopee.

ZDRÂNG[2] s. m. (Prin nord-vestul Munt.; glumeț; folosit ca termen de adresare) Copil sau om mic de statură. *Tu erai, mă zdrâng, spaima ciorilor?* UDRESCU, GL. *Tu ai desenat astea, mă zdrâng?* id. ib.
– Pl.: *zdrângi.* – Şi: **zdrânc** s. m. UDRESCU, GL.
– Etimologia necunoscută.

ZDRÂNG[3] interj. v. **zdrang.**

ZDRÂNGA interj. v. **zdrâng.**

ZDRÂNGÂNIE s. f. (Prin Munt.) Acces de furie. Cf. CV 1950, nr. 4, 38, SCL 1969, 396.
– Pl.: *zdrânganii.* – Şi: **zdrăngánie** s. f. SFC II, 103.
– Pref. *z-* + **drânganie.**

ZDRÂNGĂNÉL s. m. v. **zdrăngănel.**

ZDRÂNGĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDRÂNGĂNÍT s. n. v. **zdrăngănit.**

ZDREÁNȚĂ s. f. **I. 1.** Bucată ruptă dintr-un material (vechi), de obicei textil, sau dintr-un obiect confecționat din material textil, papură etc., c â r p ă, p e t i c **(I),** o t r e a p ă **(1),** (învechit) f e l e g ă, (regional) c â r ț ă, c o t r e a n ț ă, f o l t, p a c e a u r ă **(1),** r â z ă[1], ş u l e a n d r ă[1] **(1);** (mai ales la pl.) obiect de îmbrăcăminte uzat, rupt, sărăcăcios, distrus de prea multă întrebuințare, b u l e a n d r ă, f l e a n d u r ă, j e r p e l i t u r ă, (învechit şi regional) r a n t i e **(2),** (regional) r u f ă **(3);** p. e x t. orice obiect (țesut, lucrat etc.) vechi, rupt, degradat; ruptură **(4),** vechitură. Cf. ANON. CAR. *Aprindea puțină stramță făcute de bumbac.* IST. AM. 45[v]/14. *Mai sunt şi alte mijlociri a direge pământurile ... varul nestins, gipsul ... tot felul de zdrențe, de treaveri.* ECONOMIA, 12/8, cf. LB. *Manta asta poate să pricinuiască mila, ca şi zdrențele unui cerşător.* HELIADE, L. B. II, 25/7, cf. VALIAN, V. *Trențe, cârpeturi sunt îndestule, dar hârtia ... ne vine din Evropa.* TÎMPEANUL, G. 53/25. *Tu te-ai despuiat de eresurile ... tale precum cineva se despoaie de o streanță.* NEGULICI, E. I, 7/3. *Am gunoit cu îngrăşături provenite din sdrențe de lână.* BREZOIANU, A. 331/25. *Iobăgițele trebuie să dea ... (zdramțe, cârpe, râze, petece) pentru morile de papir.* BARIȚIU, P. A. I, 477. *Trențe port, pe paie mă culc.* PANN, E. V, 63/15, cf. POLIZU. *Văd în haine strălucite Cum câțiva se lăfăiesc, Când în zdrențe umilite Cei mai mulți se tăvălesc.* SION, POEZII, 118/20. *Te-am scos din trențe şi te-am făcut cocoană mare.* FILIMON, O. I, 120, cf. PONTBRIANT, D. *Nu sunt mort, nu mă boci, Nici în pânzi nu mă-nveli, Ci în stremțe mă-nveleşte.* ALECSANDRI, P. P. 137, cf. COSTINESCU, LM. *Nădragii îi erau numai zdrențe.* CARAGIALE, O. I, 172. *Copilaşul era mic şi de tot slab, îmvălit în trențe.* CONTEMPORANUL, III, 423, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Bătrână şi veştejită, cu capul dezbrobodit şi numai zdrențe toată ..., părea o făptură a iadului.* M. I. CARAGIALE, C. 25, cf. CADE. *Bejenarii începură să caute ... prin trențele din căruță.* GALACTION, O. 288. *Să găsească vreo urmă ..., o cuşmă, o zdreanță, tot ce poate lepăda un om.* SADOVEANU, O. XVI, 141, cf. SCRIBAN, D. *De sus, cobora o sfoară ... cu o zdreanță de cauciuc spânzurată de ea.* ARGHEZI, C. J. 72. *Lângă vad, se ridică, din pământ, un fel de bordei cu zdrențe puse pe el la uscat.* CAMIL PETRESCU, O. I, 278. *Curg zdrențele de pe noi ... şi ne aduceți cu anasâna să muncim via boierului.* STANCU, D. 66, cf. LTR[2], DL. *Femeia ... se ştergea pe față de sudoare cu o treanță nu prea curată.* PREDA, M. 174. *Îmi dădea câte o zdreanță să am ce îmbrăca.* V. ROM. iulie 1958, 12, cf. DM. *Învelit în zdrențe, Tu plângeai pe-o rogojină.* HOREA, P. 70, cf. MIHĂILĂ, Î. 66. *Vâra în desagă tot ce căpăta de-ale mâncării sau vreo zdreanță de îmbrăcat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 6/4. *Să fie scoase în curte, spre a fi opărite ..., zdrențele rogojinilor pe care deținuții îşi chinuiau somnul.* ib., 1971, nr. 128, 7/2, cf. M. D. ENC., DEX. *Mă dusei la soacră-mea, o găsii c-o treanță rea, P-a mai bună şi-o cârpea.* MAT. FOLK. 495, cf. ALR II 6 493, ALR SN IV h 1 154. ✧ (Ca termen de comparație) *Cartea ... zăcea la picoarele lui ca o zdreanță fără preț.* REBREANU, P. S. 190. *Am să-l iau de gât, am să-l scutur ca pe o treanță de praf.* ARDELEANU, D. 228. *Mi-e silă ... de mine mai ales ca de-o zdreanță de care nu ştii cum să scapi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 162. *Smulgându-ți, Ca zdrențe vii, părerile de rău Tu ți-ai strivit sub talpa mănăstirii Inima.* LABIŞ, P. 20. ✧ (Popular; ca epitet pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *El are fes ca-n Iemen şi-o sdranță de vestmânt.* COŞBUC, P. I, 53. *Cu ce ... să te-mbraci, că mi-ai adus două zdrențe de rochii.* SĂM. II, 243. *Şi-au strâns, în nişte trenți de dăsagi, ce brumă aveau şi ei ... şi au plecat.* VISSARION, B. 180. *Baba l-a învelit c-o treanță de cojoc.* SADOVEANU, M. C. 49. *Sub fiecare din ele un om înghemuit, pe jumătate gol sau îmbrăcat într-o zdreanță de cămaşă.* BOGZA, V. J. 151. *Mândră nu te mânia Pentru o treanță de basma.* MAT. FOLK. 240. *Are o tranță de chimeşă, Tot o spală şi-o cârpeşte.* L. COSTIN, GR. BĂN. 205. ✧ (Atribuie calitatea ca un adjectiv) *Haină nu avea ..., Decât o cămaşă zdreanță, Ruptă de tot.* PANN, P. V. I, 156/15. *Suntem zoioşi, cu straiele zdrențe.* STANCU, D. 231.

(Fig.) *Cu visurile numai zdrențe, ... Aș vrea ca-n cimitirul vostru ne-ngrijit Să îmi săpați și mie-o groapă.* BENIUC, C. P. 72. ✧ Fig. *Hrizmurile ce sunt în triposu lui Apolon în temiiate pre lesne îm va fi a le fărâma și în toate stramțile a le străma.* CANTEMIR, I. I. I, 58. *Sunt niște aristocrați ascunși în stremțele demagogiei.* RUSSO, S. 182. *Când răsărea dintre stânci bătrâna lună ..., atunci vedea ... câte o sdreanță uriașă atârnată de cer.* EMINESCU, P. L. 11. *Din haina-i ciuruită curg Drept zdrențe, aducerile-aminte.* GOGA, POEZII, 349. *Treceai prin câteva cătune și pe sub ceva zdrențe de pădure, până ce ajungeai... în preajma pădurii celei mari.* GALACTION, O. A. I, 321. *De trei zile Firmamentul desfășoară peste noi O imensă zdreanță udă cu largi pete de noroi.* TOPÎRCEANU, P. O. 83. *Grădina își lăsa în jurul lui ramurile frânte, lampioanele stinse, zdrențe atârnate de copaci.* COCEA, S. II, 278. *Pe zdreanța toamnei mari s-au prins Medalii triste de lumină.* VOICULESCU, POEZII, II, 29. *Câinele ... și-a regăsit o voce groasă, tărăgănată, din vechile lui zdrențe de glasuri.* ARGHEZI, S. IX, 82. *Urlă-n zdrențe Liniștea fântânilor.* CONTEMP. 1970, nr. 1 256, 3/2. *Și trecu omida Cu mișcările încete Decorând cu zdrențe Palide schelete.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 104. 1/2. ✧ (Fig.; adverbial; repetat) *Gurile de sălbăticiune se umplu de spumă, pe care o împrăștie, zdrențe-zdrențe, în arenă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 31/2. ✧ Loc. adj. **În zdrențe** = **a)** (despre oameni) îmbrăcat cu zdrențe **(I 1);** rupt[2] **(4),** zdrențuit **(2),** (învechit și popular) zdrențos **(2),** (popular) flenduros, (regional) zdrențar, zdrențăros. *O droaie de copii în zdrențe Fac roată și se bat.* IOSIF, PATR. 49. *E cel mai singur om din acest oraș ... Cel mai flămând, cum nici cerșetorii în zdrențe nu sunt.* C. PETRESCU, C. V. 120. *O lume necăjită, în zdrențe, se învârte în toate părțile.* SADOVEANU, O. XIX, 22. *Oamenii, în zdrențe greu de deslușit ..., răsuceau o funie pe un mosor gros.* CAMIL PETRESCU, O. II, 26. *Pescarul ... E rege-acestor ape nesfârșite, În zdrențe și cu tâmplele cărunte.* JEBELEANU, S. H. 11. *O plebe în zdrențe și cu pântecul gol era masată în fața cimitirului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 32/2; **b)** (rar; despre obiecte de îmbrăcăminte sau, rar, despre orice obiect din pânză, stofă etc.) zdrențuit **(1).** *Spun ruga-n cadențe ... Verzui pergamente în zdrențe.* CONTEMP. 1970, nr. 1243, 1/1. ✧ Fig. Ființă decăzută fizic sau moral. *Nu mai era ... bărbatul arătos ..., ci doar umbra lui, o zdreanță.* CAMIL PETRESCU, O. II, 231. *Ai decăzut ca o zdreanță.* VORNIC, P. 208, cf. DL. *A fi bine crescut înseamnă a nu permite celui care înșeală să facă din tine o zdreanță.* PREDA, I. 50, cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Țara moare de tătari, Zdroața pune lăutari.* ZANNE, P. IV, 417. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Așa mi-a spus zdrențea mea de copil, văcarul satului.* DELAVRANCEA, V. V. 180. *Acum, să lipsiți din ochii mei! Ia-ți și zdreanța de muiere!* BENIUC, V. C. 78. *Nu cumva ai Vro zdreanță de fată, De măritat?* ȘEZ. I, 149. ✦ Fig. Lucru fără nici o valoare, fără importanță. *Se renunță numai la o treanță, la corp, la mizerabilul instrument.* MACEDONSKI, O. IV, 131. *Mă voi lepăda de treanța aceasta care se cheamă viață.* ARDELEANU, D. 236. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ce-mi pasă mie de-o zdreanță de slujbă?* AGÂRBICEANU, A. 215. *Ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decât să nimicesc o zdreanță de hârtie.* M. I. CARAGIALE, C. 93, cf. CHEST. II, 50/345.

2. (La pl.; prin Bucov.) Franjuri. *Tulpănașele-s cu zdrențe Ca să fie de blândețe.* MARIAN, NU. 332.

II. (La pl.) Aluat subțire făcut din făină și ouă, care, turnat în supa care fierbe, ia forme neregulate; frecăței. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

III. (Bot.) Numele mai multor plante erbacee acvatice: **a)** (la pl.; în forma *drențe)* mică plantă ale cărei frunze superioare, dispuse într-o rozetă, plutesc la suprafața apei; (popular) steluță **(III 2 i),** steaua-bălții, linte-de apă, sterie de bălți *(Callitriche palustris).* Cf. BRANDZA, D. 177, GRECESCU, FL. 526, ALEXI, W., PANȚU, PL., BORZA, D. 38; **b)** (regional) lintiță *(Lemna gibba).* Cf. BRANDZA, D. 463, BARCIANU, GRECESCU, FL. 644, TDRG, CADE, BORZA, D. 97; **c)** (regional; în forma *zdreață)* lintiță *(Lemna minor).* Cf. BORZA, D. 97; **d)** (regional; în forma *zdreață)* lintiță *(Lemna tribulea).* Cf. id. ib. 98; **e)** (regional) lintiță *(Spirodela polyrrhiza).* Cf. id. ib. 164. *În Moldova ... se afumă bolnavul ... și se scaldă în scăldători de drențe.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 102, cf. BUJOREAN, B. L. 160, H X 496, 534.

– Scris și: *sdreanță* CADE. – Pl.: *zdrențe.* – Și: (popular) **treánță** (pl. *trențe, trenți* și *treanțe* ALR II 64/812, ALR SN IV h 1 154/872), (învechit și regional) **zdrámță** (pl. *zdreamțe* ALR II 6 493/95, 192, ALR SN IV h 1 154/192 și *zdremțe* ALR II 6 493/102, ALR SN IV h 1 154/102), **zdránță** (pl. *zdranțe* ALR II 6 493/130, 141, 157, 172, ALR SN IV h 1 154/95, 130, 157, 284 și *zdranțuri* ALR SN IV h 1 154/349, *zdrențe* ib. h 1 154/53, 64, *zdrănți* ib. h 1 154/362, *zdrănțe* ALR II 6 493/64) s. f., **zdrémțe** (ALR SN IV h 1 154/64, 182, 531) s. f. pl., **dreánță, strámță** (pl. *stramți* și *stramțe* ALR II 6 493/310), **streámță** (pl. *stremțe* ALR SN IV h 1 154/64, 182, 531), **streánță** (pl. *streanțe* ALR SN IV h 1 154/762), (regional) **zdreáță** (CADE, scris și *sdreață* BRANDZA, D. 463, GRECESCU, FL. 644, TDRG, CADE, BORZA, D. 97), **zdróață** s. f., **drețe** s. f. pl. (BORZA, D. 97), **stránță** (CADE, ALR SN IV h 1 154; pl. *stranțe* ALR II 6 493/279, 284, ALR SN IV h 1 154/279), **trámță** (TDRG, CADE), **tránță** s. f., **trănțe** (ALR SN IV h 1 154/2) s. f. pl.

– Din slavonul * **съдранъса** (cf. v. sl. **съдранъ, -ѳ, -а** „rupt").

ZDREANȚĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDREANȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențos.**

ZDREÁȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

ZDREÁVĂN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDREHUNÁ[1] vb. I v. **strănuta.**

ZDREHUNÁ[2] vb. I v. **zdrăvăna.**

ZDRÉLE s. f. pl. (Prin Bucov. și prin nordul Mold.) Bucăți; fărâme. *Nu se încumetă a se scoborî temându-se ca să nu cadă în vreo prăpastie și să se facă toată sdrele.* MARIAN, S. R. II, 95. *Să nu puneți mâna pe noi,*

că e vai și amar de capul vostru! Acuș vi-l facem tot sdrele! id. NU. 551. *Pe unde găseam poarta legată și ne alunga cu câni, le strigam: „La anu' să găsim bureți pe pereți, sdrele pe podele".* I. CR. IV, 80.

– Scris și: *sdrele.*

– Pref. *z-* + **drele.**

ZDRÉLEA s. m. sg. (Regional) Om mare, puternic și fioros (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. ✧ Expr. **A vedea pe** (sau **a da de) zdrelea** = a o păți, v. **păți (2).** *Vezi tu pe zdrelea, răule!* UDRESCU, GL. *Dai tu de zdrelea.* id. ib.

– Etimologia necunoscută.

ZDRELÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică ființe sau părți ale corpului lor, de obicei pielea, carnea) A produce răni (ușoare) cu sfâșiere, prin lovire, frecare, strângere; a juli, a jupui, (popular) a beli, a stropși **(1),** (învechit și regional) a rujdi **(1),** (regional) a mezdri. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC II, 336, DDRF, BARCIANU. *Eu i-aș fi zdrelit puțin urechile între degete.* ADAM, R. 210, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Numai deasupra de tot zdrelind a bărbatului piele, Repede prinse din rană să-i șirue sângele negru.* MURNU, I. 72. *Al treilea* [glonte] *îi șuieră ei pe la ureche, zdrelindu-i-o puțintel.* ap. TDRG, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Minerii atacă straturile ..., trăgând repede scânduri și lemne, cioplindu-le cu securea, zdrelindu-și degetele.* BORZA, V. I. 120. *Într-un șomoiog era o bucată de sârmă și cu ea și-a zdrelit toată palma.* PAS, L. I, 79, cf. DL. *Când ... își zdrelea coatele în cădere, venea și arăta mamei zgârietura.* PREDA, R. 269. *Muchiile colțurate îi zdreliră pielea.* T. POPOVICI, S. 421. *Nu plângeam chiar de-mi zdreleam genunchiul.* LABIȘ, P. 164, cf. DM. *Împiedicat de ierburi, zdrelit de spini și cremeni Urmat de-un soare palid, de umbrele-i subțiri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 29/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Refl. *Mi s-a zdrelit pielea.* ARH. OLT. XXI, 268. ✧ Fig. *Ți-a însemnat natura prin trăsnet unde stai zdrelindu-ți-o, cu flăcări primejdioase, casa.* LABIȘ, P. 156. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Cerbii, când le cad coarnele, le vin gust a se scărpina de trunchiul arburilor, căror le zdrelește scoarța.* BREZOIANU, A. 286/18. *Când curpănul se pălește îndată ce ar fi călcat, zdrelit (rupt puțin), nimeni să nu intre între castraveți.* PAMFILE, A. R. 181. ✧ Refl. recipr. *Crengile izbite de vânt întră unele într-altele, zdrelindu-se.* BĂNULESCU, I. 12. ✦ (Rar) A zdrobi **(III 2).** *I-au zdrelit soldații cu patul puștilor.* COCEA, S. II, 278. *Și-a zdrelit coasta cu un glonț de revolver.* PAS, Z. IV, 185.

– Scris și: *sdreli* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zdrelesc.* – Și: (învechit, rar) **șdrelí** vb. IV BREZOIANU, A. 269/24.

– Cf. mezdri.

ZDRELÍRE s. f. Rănire (ușoară) cu sfâșierea pielii, rezultată dintr-o lovire, frecare, strângere etc., julire, julit, jupuire, jupuit, (rar) stropșire **(1),** zdrelit[1], (popular) belire. Cf. zdreli. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *În micile zdreliri, înțepături și tăieturi, noi preferăm colodiul.* ATILA, P. 85, cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC. 1011, DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Măsurele întrebuințate pentru transportul fructelor ... n-au altă țintă decât a păstra fructele de șdreliri.* BREZOIANU, A. 317/1.

– Scris și: *sdrelire* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdreliri.* – Și: (învechit, rar) **șdrelíre** s. f.

– V. **zdreli.**

ZDRELÍT[1] s. n. (Rar) Zdrelire. Cf. zdreli. *Zdrelitul unui deget.* DSR.

– V. **zdreli.**

ZDRELÍT[2], -Ă adj. (Despre ființe sau părți ale corpului lor, de obicei despre piele, carne) Cu răni (ușoare) în urma unor lovituri, frecări, strângeri etc.; julit, jupuit, (rar) stropșit **(1),** (popular) belit. Cf. zdrelí. Cf. PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D. *Genunchiul zdrelit fusese spălat și badijonat cu iod.* TEODOREANU, M. I, 234. *Mai răcnea și un băiețaș ... ținându-și cu mâna piciorul zdrelit.* C. PETRESCU, A. R. 60, cf. DL, DM. *Toți au o înfățișare jalnică. Sunt loviți, zdreliți, năuci.* T august 1964, 75. *Năzbâtiile din primele clase elementare, urechile murdare, genunchii zdreliți au făcut loc unei ființe măsurate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 19/1, cf. M. D. ENC. 1011, DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Merele ... le puneți la iernat, înlăturând tot ce e zdrelit.* COMȘA, N. Z. 53. *Legătură de pânză dezinfectată cu spirt denaturat sau cu fenol, cu care se înfășoară tulpina sau craca zdrelită.* ENC. AGR. I, 402. *Fiecare salcâm are coaja zdrelită.* STANCU, D. 48. ✦ (Rar) Zdrobit[2] **(III 5).** Cf. zdrobi. *Pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit.* DELAVRANCEA, H. T. 104, cf. DL, DM, DEX.

– Scris și: *sdrelit* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdreliți, -te.*

– V. **zdreli.**

ZDRELITÚRĂ s. f. (Popular) Rană (ușoară) a pielii sau a țesutului prin lovituri, frecări, strângeri etc.; julitură, jupuitură, (popular) belitură. Cf. zdreli. *Apa sedativă ... o pun pe suprafețele năpădite* [de boală], *numai să nu fie zgaibe sau zdrelitură.* MAN. SĂNĂT. 145/15, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *M-aș spăla nițel și pe față, dar zdreliturile astea mă ustură foc!* REV. CRIT. I, 125, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Scris și: *sdrelitură* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdrelituri* și (învechit) *zdreliture.*

– **Zdreli** + suf. *-itură.*

ZDREMȚÁR s. n. v. **zdrențar.**

ZDREMȚĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDREMȚĂU s. m. (Regional) Om care poartă hainele zdrențuite **(1)** (din cauza neglijenței). *Mă zdremțăule, mai cârpește-ți și tu hainele, că-ți șade rău cu ele așa.* Com. din LUPȘA – ABRUD.

– Pl.: *zdremți.*

– **Zdreamță** + suf. *-ău.*

ZDRÉMȚE s. f. pl. v. **zdreanță.**

ZDREMȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențos.**

ZDREMȚUÍ vb. IV v. **zdrențui.**

ZDRENCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDRENCI s. n. sg. (Regional; de obicei art.) Numele unui dans popular jucat cu ciomegele de patru bărbați; melodie după care se execută acest dans (Popânzălești – Balș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 1, 64.
– Etimologia necunoscută.

ZDRENȚÁR adj., s. m., s. n. **1.** Adj. (Prin Transilv.; despre oameni) Zdrențăros **(2).** Cf. ȘEZ. VII, 183.

2. S. m. (Transilv.) Persoană care adună zdrențe **(I 1);** p. ext. telal **(2).** Cf. CONV. LIT. XX, 1 017, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 347, CADE, SCRIBAN, D., VAIDA, CABA, SĂL. 94, com. din TÂRCĂIȚA – BEIUȘ, ALR II 6 492/53, 95, 102, 130, 157, 279, 284, 310, 316.

3. S. n. (Prin sud-vestul Transilv.) Covor, preș țesut în casă din zdrențe **(I 1).** Cf. A III, 13, MAT. DIALECT. I, 272.

– Scris și: *sdrențar* CADE. – Pl.: **(1, 2)** *zdrențari* și **(3)** *zdrențare.* – Și: (regional) **zdremțár** (MAT. DIALECT. I, 272) s. n., **zdrămțár** (ALR II 6 492/102), **zdrămțér** (ib. 6 492/95), **zdrănțâr** (CONV. LIT. XX, 1 017, PASCU, S. 347, ALR II 6 492/130, 157), **zdrănțér** (ALR II 6 492/53), **strămțár** (ib. 6 492/310), **strănțár** (ib. 6 492/316), **strențár** (VAIDA), **strențér** (ALR II 6 492/284), **strânțár** (ib. 6 492/279), **trențár** (GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE) s. m.
– **Zdreanță** + suf. *-ar.*

ZDRENȚĂRÁIE s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Mulțime de zdrențe **(I 1);** (regional) zdrențărie. Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zdrențărăi.*
– **Zdreanță** + suf. *-ăraie.*

ZDRENȚĂRÍE s. f. (Regional) Mulțime de zdrențe **(I 1);** (regional) zdrențăraie (Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Ce mai faci cu zdrențăriile astea?* id. ib.
– Pl.: *zdrențării.*
– **Zdreanță** + suf. *-ărie.*

ZDRENȚĂRÍT, -Ă adj. (Rar) Zdrențuit **(1).** *Suflă în mâini, să le încălzească și le vâră în buzunarele pardesiului său zdrențărit.* SĂM. II, 84.
– Pl.: *zdrențăriți, -te.*
– Cf. zdrențăros.

ZDRENȚĂRÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre obiectele de îmbrăcăminte sau, rar, despre orice obiect din pânză, stofă etc.) Prefăcut în zdrențe **(I 1);** găurit, hărtănit, peticit[2] **(1),** rupt[2] **(4),** sfâșiat **(2),** uzat, zdrențuit **(1),** (rar) zdrențărit, în zdrențe (v. zdreanță **I 1 b),** (învechit și popular) ferfeniț it, ferfeniț os, hărtănit, jerpelit, pirpiriu **(2).** Cf. VALIAN, V. *Punga cât de stremțuroasă, Când e plină îți alină Orice chin sau dor te-apasă.* FM (1845), 24[1]/22, cf. POLIZU. *Arabi învăliți cu burnuze zdrențăroase ... se furișează prin gloată.* ALECSANDRI, O. P. 319. *Îmbrăcat într-un suman strențeros.* GANE, ap. TDRG. *Bătrâna se îndrepta cu mândrie sub haina-i roasă, zdrențuroasă.* CONTEMPORANUL, IV, 596. *Își târa pretutindeni mizeria care țipa în hainele zdrențăroase.* BACALBAȘA, S. A. I, 173, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Îi e fața întunecoasă, hainele zdrențeroase, părul încâlcit.* BASSARARESCU, V. 61, cf. CADE. *Stofele cu bătătură de lână artificială se uzează repede la frecat și devin zdrențuroase.* IONESCU – MUSCEL, ȚES. 47. *O femeie groasă, desculță, îmbrăcată doar într-o cămașă trențăroasă, tăie drumul docarului.* V. ROM. aprilie 1954, 1980, cf. DL, DM. *De sub haina lui de om bogat, apare cămașa zdrențuroasă de cânepă.* T mai 1964, 73, cf. M. D. ENC., DEX. *Brezaia este un om îmbrăcat în haine trențăroase, vorbind diferite glume spre petrecere.* H. IV, 14. *Atuncea scot părinții înaintea lor o fată urâtă și bătrână, îmbrăcată cu straie strențuroase.* SEVASTOS, N. 36. *Calul îmbracă pe fecior în haine trențăroase.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 18. *Pe drum trecea o babă grebănoasă, Cu cămașa felegoasă, Cu catrința zdrențuroasă.* FOLC. MOLD. I, 308. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Scoase la iveală o pâne oacheșă ..., cu gingini sdrențuroase de amândouă părțile și începută la un capăt.* HOGAȘ, DR. I, 235. ✧ Fig. *Nelipsitul usturoi se arată ... și el cu căpățânele lui zdrențuroase.* id. ib. I, 299. *Tălpile rănite, zdrențăroase Sunt numai piei întinse peste oase.* VOICULESCU, POEZII, I, 178. (Adverbial) *Vorbea atât de zdrențăros, încât ar fi făcut să se rușineze ... porcii și chiar maimuțele.* M. I. CARAGIALE, C. 57. *Trenul zboară înainte ..., printre ogoarele zdrențăros și alb acoperite.* GALACTION, O. A. II, 221.

2. (Despre oameni) îmbrăcat cu zdrențe **(I 1),** în zdrențe (v. zdreanță **I 1 a),** rupt[2] **(4),** zdrențuit **(2),** (învechit și popular) neavut, zdrențos **(2),** (popular) flenduros, (regional) cotrențos, felegos, rânticos, zdrențar **(1);** fig. (rar; depreciativ) sărac **(3).** *Umblă rupt și trențeros, Ars de pofte, jindios.* MUMULEANU, C. 113/5. *După o călătorie ca de șapte ceasuri, ajunsăi la acest oraș trențuros și zgâriat ca vai de capul meu.* GORJAN, H. I, 113/16, cf. VALIAN, V. *Și cei mai trențuroși nobili deprindea tirania și răutatea asupra sărmanilor țărani.* BĂLCESCU, M. V. 336. *Titulau românii din Muntenia pe turcul cel mai trențuros „Aga".* BARIȚIU, P. A. I, 344. *Nu-i venea parcă să dea crezământ Că va fi cârpaciul vreun ghicitor, Trențeros văzându-l, ca un cerșetor.* PANN, P. V. I, 35/10, cf. POLIZU. *Urmând la pas după un țigan desculț și zdrențeros, cu o masala mare pe spinare.* GHICA, AP. CADE. *A venit în curtea lui cu picioarele goale și trențăros.* FILIMON, O. I, 230, cf. PONTBRIANT, D. *Nu am citit încă o carte de călătorie în Orient, în care autorul să nu vorbească de un derviș cu barbă, trențeros.* BOLINTINEANU, O. 284. *Izbucni în drumul mare o brișculiță ... târâtă de trei căluși de sat ce-i mâna, de pe capră, un țigan strențeros și nețeselat.* ODOBESCU, S. I, 384. *Nu căuta că mă vezi gârbovă și stremțuroasă.* CREANGĂ, P. 190. *Un copil zdrențăros și murdar ... face caraghioslâcuri.* CARAGIALE, O. I, 29. *Bărbați, femei, copii galbeni, zdrențuroși, purtau mașinile, hrăneau focurile.* CONTEMPORANUL, V. 274, cf. DDRF, BARCIANU. *Pe chei, amestecătură de tot felul de lume: negri zdrențeroși veniți din cine știe ce parte a pământului.* SĂM. II, 68, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Un vagabond zdrențăros ... privește cu jind ... la blana călduroasă*

a parvenitului. ANGHEL–IOSIF, C. L. 234, cf. TDRG. *Domnul Niță ... s-a pomenit că-i intră în casă zdrențăros, prăpădit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 144, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Mă vedea așa zdrențăros și credea că sunt o haimana.* VLASIU, A. P. 449. *Sta umilit și trențeros pe gloaba lui, împodobit ... cu haina cea mai soioasă a stăpânului său.* SADOVEANU, O. VII, 82, cf. SCRIBAN, D. *Eu să te îndemn să lași pe Olimpia, după ce te-am luat zdrențăros?* CĂLINESCU, E. O. II, 308. *Zdrențăros, cu nădragii peticiți și cămașa ferfeniță, Chiose avea o asemenea înfățișare, care te făcea să te gândești la un țap bolnav.* CAMIL PETRESCU, O. I, 618, cf. DL, DM, MIHĂILĂ, Î. 66, M. D. ENC., DEX. *Geaba harnic, sănătos, Dac-ai umbla zdrențăros.* BIBICESCU, P. P. 117, cf. ALR II 2 880/182, 705, 728, 791, 836, 899. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Ar găsi ai noștri cele mai drepte și întemeiate cuvinte ... de stârpirea strențărosului vagabondagiu* (a. 1869). URICARIUL, XIV, 146. *Codrul tot mai zdrențăros se despuia domol.* VOICULESCU, POEZII, I, 252. ✧ (Adverbial) *Reclamanta era o femeie bătrână, gârbovită, îmbrăcată zdrențăros.* COCEA, S. II, 291, cf. SCRIBAN, D. *A găsit o cireadă a cărei păzitori erau trențeros îmbrăcați.* ȘEZ. V, 150. ✧ (Substantivat) *A văzut pre un zdrănțunos prinzând pești cu mreaja.* CALENDARIU (1844), 76/8. *Tocmai un trențăros ca tine să o facă?* ISPIRESCU, L. 91. *Din săliță și-a arătat fața lungă, ciupită de vărsat, un zdrențăros.* STANCU, R. A. I, 74. *A râs la început, părându-i-se foarte cu haz lupta zdrențăroșilor.* PAS, Z. IV, 150. *Socotește trențăroasa că este jupânească.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 415.

– Scris și: *sdrențăros* CADE. – Pl.: *zdrențăroși, -oase.* – Și: (popular) **zdrențerós, -oásă** (scris și *sdrențeros* RESMERIȚĂ, D.), **zdrențurós, -oásă, zdremțărós, -oásă** (SCRIBAN, D.), **zdrănțunós, -oásă, stremțerós, -oásă** (CADE), **stremțurós, -oásă, strențărós, -oásă, strențerós, -oásă, strențurós, -oásă, tremțărós, -oásă** (CADE), **tremțerós, -oásă** (id. ib.), **tremțuros, -oásă** (id. ib.), **trențărós, -oásă,** (POLIZU), **trențerós, -oásă, trențurós, -oásă,** (învechit) **zdreanțărós, -oásă** (PONTBRIANT, D.), (regional) **stremțărós, -oásă** (CADE, SCRIBAN, D.) adj.

– **Zdreanță** + suf. *-ăros.*

ZDRENȚERÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDRENȚÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și popular) **1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau, rar, despre orice obiect din pânză, stofă, hârtie etc.) Zdrențăros **(1).** *Văzând o față întinată ... și o haină terfelită și trențoasă ... o împingea și o da înapoi cu cotul mâinii.* AETHIOPICA, 17v/9. *N-are decât o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului.* NEGRUZZI, S. I, 253. *Că-s pânzele zdrențoase pe putredul catarg? Le peticește cerul cu-albastrul lui în larg.* JEBELEANU, S. H. 50. *Haine zdrămțoasă.* ALR SN IV h 1 154/105. ✦ Fig. *Așa poftia soarta lor cea zdrănțoasă.* ȘINCAI, HR. 21/29.

2. (Despre oameni) Zdrențăros **(2);** fig. (depreciativ) sărac **(3).** [Copiii] *când mi i-au adus au fost zdrențoși și goli ca napii* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 145, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Nu știu ce vor să-și închipuiască de dânșii, ... mai cu seamă dacă li se arată vreunul că e uscat, nepieptănat și zdrențos.* ȚICHINDEAL, F. 346/9. *Dintr-o sută și patruzeci de mii* [de soldați] *au întors scăpați șapte mii trențoși și goi.* DIONISIE, C. 225. *Umbla tot rupt și zdrănțos, ca vai de el.* PETROVICI, P. 294/13. *Turme de sărăntoci necurățiți, zdrănțoși se află în toate cetățile.* RUS, I. I, 256/18, cf. VALIAN, V., POLIZU. *Desculț, trențos, urgisit, Dusei cărarea-mi cu greață.* MUREȘANU, P. 163/16, cf. PONTBRIANT, D. 664. *E zdrențos, cu capul gol și cu picioarele goale.* F. (1871), 315. *Mai slut e* [omul] *ca iadul, zdrențos și pocit.* MACEDONSKI, O. I, 143, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL. *Orașul era aproape pustiu ..., străzile murdare, oamenii speriați și zdrențoși.* T. POPOVICI, SE. 33, cf. DM, MIHĂILĂ, Î. 66, M. D. ENC., DEX. *Îmblă îmbrăcați în haine rele, rupte ... cotrențoși, zdrențoși.* MARIAN, D. 159. *Văzură o femeie zdrănțoasă.* RETEGANUL, P. II, 19/37, ALR II 2 880/53, 325, 334, A I 24. ✧ (Substantivat) Cf. ALR II 2 880/76, 157, 182, 279, 310. (Prin lărgirea sensului) *Aeu, diavolul, era trențos și alerga în toate părțile.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 205.

– Pl.: *zdrențoși, -oase.* – Și: (popular) **stremțós, -oásă, strențós, -oásă** (CADE), **trențós, -oásă,** (învechit) **zdrănțós, -oásă,** (regional) **zdremțós, -oásă** (ALR II 2 280/180, 310, 325), **zdrămțós, -oásă, drențós, -oásă** (ib. 2 880/334), (învechit, rar) **zdreanțós, -oásă** (PONTBRIANT, D.), **strămțós, -oásă** (SCRIBAN, D.) adj.

– **Zdreanță** + suf. *-os.*

ZDRENȚUÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau, rar, despre orice obiect din pânză, stofă, hârtie etc.) A (se) preface în zdrențe **(I 1);** a (se) găuri, a (se) rupe **(5),** a (se) sfâșia **(2),** a (se) uza, (rar) a (se) peti **(2),** (popular) a (se) flenduri, a (se) ferfeniți, a (se) hărtăni, a (se) jerpeli, (regional) a (se) șofili, (familiar) a (se) vărzui. Cf. LB. *O furtună cu totul grozavă ... numai într-o clipă sdrențui toate vetrelile.* GORJAN, H. IV, 215/13. *Ia numai privește opincile mele, Că se trențuiră în mici peticele.* PANN, P. V. I, 53/28, cf. POLIZU, CIHAC, II, 101. *Rărite erau rândurile și steagurile zdremțuite de gloanțe.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 217, cf. DDRF, ALEXI, W. *Fără ca-ntâi zdrențuind cu lancea pieptarul lui Ector, Pieptu-i de moarte să-mpung.* MURNU, I. 36, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Acum îi iese ieftinătatea prin pânză, care s-a zdrențuit pe ici, pe colo.* BASSARABESCU, V. 137, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Straiele mi s-au zdrențuit.* STANCU, D. 361, cf. DL, DM. *Zdrențuise cele câteva scrisori pe care le mai avea, înfundându-le prin buzunare.* V. ROM. august 1954, 34. *Și-atârnă astăzi zmeul de-un fir de telegraf Atât de mort acolo și zdrențuit de praf.* LABIȘ, P. 153. *Cei zece au plecat steagul zdrențuit de glonțuri pe sicriul marelui bărbat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 106, 13/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Pe cer câțiva nouri, încă palizi, zdrențuiți de soare Se topesc.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 5. *Se întoarse ... cu sufletul zdrențuit de îndoieli.* REBREANU, P. S. 37. *Se zdrențuiește ziua între ramuri.* LESNEA, A. 98. *Zimți fierbinți de simțuri misteru-i zdrențuiesc.* VOICULESCU, POEZII, II, 9. *Vântul care se stârnise îi zdrențuise vorbele și le risipea în altă parte.* SADOVEANU, O. VIII, 96. *Te prăbușești înaltă noapte Zdrențuită de aceleași faruri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971,

nr. 118, 7/2. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Zdrențuind inutil pasărea.* VÂN. PESC. martie 1964, 12. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și rupe hainele, prefăcându-le în zdrențe **(I 1).** *Azi, cum mă vezi săracă, nelăută, M-am zdrențuit, sunt galbenă și neagră.* GOGA, POEZII, 372.

– Scris și: *sdrențui* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zdrențuiesc* și (rar) *zdrénțui.* – Și (popular) **zdremțuí** (SCRIBAN, D.), **zdrănțuí** (TDRG), **stremțuí** (CADE, SCRIBAN, D.), **strențuí** (id. ib.), **trănțuí** (TDRG), **tremțuí** (CADE, SCRIBAN, D.), **trențuí** vb. IV.

– **Zdreanță** + suf. *-ui.*

ZDRENȚUÍRE s. f. Prefacere în zdrențe **(I 1).** Cf. zdrențui. Cf. POLIZU, DDRF. ✧ Fig. *Soarele strecurat prin sdrențuirile ramurilor ne îngâna locul cutremurării de lumină.* ADAM, R. 58.

– Scris și: *sdrențuire.* – Pl.: *zdrențuiri.*

– V. **zdrențui.**

ZDRENȚUÍT, -Ă adj. **1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau, rar, despre orice obiect din pânză, stofă etc.) Prefăcut în zdrențe **(I 1);** găurit, peticit[2] **(2),** rupt[3] **(4),** sfâșiat **(2),** uzat, zdrențăros **(1),** (rar) zdrențărit, în zdrențe (v. zdreanță **I 1 b),** (învechit și popular) zdrențos **(1),** (popular) ferfeniț it, ferfeniț os, hârtănit, jerpelit, pirpiriu **(2).** Cf. zdrențui. *În următoarele 6 zile austriacii se ocupară cu repararea monturelor rupte și trențuite.* BARIȚIU, P. A. II, 424. *Să ne-ntoarcem la vraful nostru de vechituri zdrențuite, unde, în câteva foi răzlețe ..., găsim rândurile de mai la vale (scrise, foarte probabil, de un dușman).* CARAGIALE, O. IV, 138. *Săracul, umilit și strâns la piept, de sta să-i crape sucmanul cel sdrențuit de pe dânsul.* ISPIRESCU, L. 177. *El are fes albastru și haina sdrănțuită.* COȘBUC, B. 15. *Ea se întoarce cu o călimară veche și un carnet zdrențuit.* SĂM. II, 183. *Și-n noapte înveli-m-oi în manta-mi zdrențuită.* PETICĂ, O. 159. *Se pomeni în zori de zi ... plină de sânge, cu hainele zdrențuite.* LUC. VII, 97. *Ședea bătându-și coasa, Întins pe zdrențuita zeche.* GOGA, POEZII, 100. *Abia privi cu coada ochiului rochia zdrențuită a mame-si.* ARDELEANU, D. 69. *Își desfăcu sumanul ..., arătându-și, prin găurile largi ale cămeșii zdrențuite, un trup negru.* MIRONESCU, S. 6. *Prin aripi vântul trece cu aceeași nepăsare Suverană Ca prin pânza zdrențuită-a unei nave.* MINULESCU, VERS. 115. *Considerând cu un ochi înduioșat lavaliera mea trențuită, mi-a dat o cravată de-a lui.* BOTEZ, B. I, 41. *Avea hlamida ruptă și-o aripă beteagă Cu sfârcurile boante și pene zdrențuite.* VOICULESCU, POEZII, I, 71. *Să mai umble douăsprezece ceasuri, cu picioarele sângerate ... și hainele zdrențuite.* SADOVEANU, O. XV, 237. *Năvăleau oamenii în cămăși și izmene ude și zdrențuite.* CAMIL PETRESCU, O. II, 449, cf. DL. *Palele de fum atârnau ... ca niște cortine zdrențuite.* T. POPOVICI, S. 34, cf. DM. *Nu se aflau acolo decât ... niște ziare zdrențuite.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 322. *Stindardele lor zdrențuite se mai flutură doar în mediile periferice.* CONTEMP. 1970, nr. 1 219, 2/3. *Întinsă pe tabla neagră o hartă foarte zdrențuită.* T. POPOVICI, S. 166. *Cu banii zdrențuiți în mână a surprins o strălucire pe fața mamei lui.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 7/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Apa încrețită își trimitea undele în lutul malurilor zdrențuite.* ARDELEANU, V. P. 10. *Ajungeau, în pâlcuri largi, până la noi, carpenii cu frunza zdrențuită.* GALACTION, O. A. II, 27. *Peste țarini zdrențuite A venit așa, deodată, Toamna cea întunecată.* TOPÎRCEANU, P. O. 157. ✧ Fig. *Carpănul îmbătrânit de la deal își întinde umbra lui sdrențuită în chip de ocrotire.* ADAM, R. 18. *Trecem podul Moldovei, sub faldurii serii ... zdrențuiți și roșii, spre apus.* GALACTION, O. A. II, 268. *Ce socotesc sub frunte și-n zdrențuita zi?* LESNEA, VERS. 198. *Balauri suflau în sus neguri zdrențuite.* SADOVEANU, O. XII, 112. *Regimente cu totul zdrențuite se retrăgeau în grabă către spatele frontului.* CAMILAR, N. I, 246. *Când am plecat, mi-a spus cu un surâs rupt, zdrențuit ca o rană de schijă.* VINEA, L. II, 172.

2. (Despre oameni) Îmbrăcat cu zdrențe **(I 1);** în zdrențe (v. zdreanță **I 1 a),** peticit[2] **(1),** rupt[2] **(4),** zdrențăros **(2),** (învechit și popular) zdrențos **(2),** (popular) flenduros, (regional) cotrențos, felegos, rânticos, zdrențar **(1).** Cf. zdrențui. *Cu lunile nepremenit; neras, nespălat, trențuit și rătăcit.* GORJAN, H. IV, 237/24. *Cea grupă zdrențuită în cale-i o salută.* EMINESCU, O. I, 61. *O fetică zdrențuită vine să deschiză.* CARAGIALE, O. I, 152. *Moș Vasile, sdrențuit ..., trăgea clopotele să le dărâme.* ADAM, R. 44. *Pe unde puteau, soldați ... zdrențuiți ... făceau exerciții.* BRĂESCU, A. 21. *La toate răspântiile se ațineau chivuțe ... zdrențuite.* COCEA, S. II, 174. *Este un om bărbos și zdrențuit.* VIANU, A. P. 231. *Aduse invalizi și țărani zdrențuiți.* PAS, Z. IV, 158, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Îl vede bătut și zdrănțuit.* RETEGANUL, P. IV, 24. ✧ (Substantivat) *Zdrențuiții sunt în afară de legi.* SADOVEANU, O. XIX, 22.

– Scris și: *sdrențuit.* – Pl.: *zdrențuiți, -te.* – Și: (popular) **zdrănțuít, -ă, sdrănțuit, -ă, trențuít, -ă** adj.

– V. **zdrențui.**

ZDRENȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDRÉVE[1] s. f. (Regional) Tescovină (Scărișoara – Abrud). ALR SN I h 237/95.

– Pl.: ?

– Pref. *z-* + **dreve.**

ZDRÉVE[2] subst. pl. (Prin vestul Transilv.) Darac. Cf. A I 12, 24.

– Pref. *z-* + **dreve** (pl. lui *dreavă).*

ZDREVENÍ[1] vb. IV. Intranz. (Prin Bucov.; despre oameni) A rebegi **(1).** COM. MARIAN. *Tu ai noroc, dar eu tot dezbrăcată am să umblu, zdrevenind de frig.* I. CR. IV 73.

– Prez. ind.: *zdrevenesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZDREVENÍ[2] vb. IV v. **zdrăveni.**

ZDREVENÍE s. f. v. **zdrăvenie.**

ZDREVENÍRE s. f. (Învechit, rar) Înzdrăvenire. Cf. POLIZU.

– Scris: *sdrevenire.* Pl.: *zdreveniri.*

– V. **zdrăveni.**

ZDREVENÍT, -Ă adj. (Prin Bucov.; despre oameni) Rebegit **(1).** Com. MARIAN.
– Scris: *sdrevenit.* – Pl.: *zdreveniți, -te.*
– V. **zdreveni[1].**

ZDRÉVEȚ s. m. (sg.) (Regional) Cătină mică *(Myricaria germanica).* Cf. BORZA, D. 113, A VI 26, VIII 11.
– Pl.: *zdreveți,* – Și: **zdrévezi** (A VIII 11) s. m. pl., **zdréviț** (BORZA, D. 113) s. m. sg., **zdrévițe** (id. ib.) s. f. pl.
– Etimologia necunoscută.

ZDRÉVEZI s. m. pl. v. **zdreveț.**

ZDRÉVIȚ s. m. sg. v. **zdreveț.**

ZDRÉVIȚE s. m. pl. v. **zdreveț.**

ZDRIG s. n. (Regional) Dricul carului (Boureni – Băileşti). LEXIC REG. 32.
– *Pl.:* zdriguri.
– Pref. *z-* + **dric.**

ZDRIGHIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZDRIGOLÍ vb. IV. Refl. (Prin vestul Transilv.; despre porci) A se tăvăli în noroi. Cf. L. ROM. 1959, nr. 6, 46, TEAHA, C. N. 282.
– Prez. ind. pers. 3: *zdrigolește.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRIGOLITÚRĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Tăvălitură în noroi. Cf. TEAHA, C. N. 282.
– Pl.: *zdrigolituri.*
– **Zdrigoli** + suf. *-itură.*

ZDRIL s. n. (Prin sudul Mold.) Țesătură deasă; dril. Cf. LEXIC REG. II, 94.
– Pl.: *zdriluri.*
– Pref. *z-* + **dril.**

ZDRINC interj. v. **zdrâng[1].**

ZDRÍNCĂL s. n. v. **zdrâncă.**

ZDRINCĂLÁ vb. I. (Regional) A se da în leagăn; (regional) a se zdânca (Vaşcău). Cf. ALR I 1 703/80.
– Prez. ind.: *zdrâncăl.*
– V. **zdrâncă.**

ZDRÍNCUL s. n. v. **zdrâncă.**

ZDRING interj. v. **zdrâng[1].**

ZDROÁIE s. f. (Învechit, rar) Droaie. Cf. ISER.
– Pref. *z-* + **droaie.**

ZDROÁNȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

ZDROB[1] s. m. (Ornit.; prin Bucov.) Dropioi *(Otis tarda) Bărbățelul acestei paseri, după cum mi-au spus mai mulți români din Bucovina, se numește în unele locuri drob ..., în altele zdrob.* MARIAN, O. II, 278, cf. CADE, BĂCESCU, PĂS. 153.
– Scris şi: *sdrob* CADE. – Pl.: *zdrobi.*
– Pref. *z-* + **drob.**

ZDROB[2], ZDROÁBĂ s. n., s. f. **I.** S. n., s. f. **1.** (Învechit şi popular) Bucată, bulgăre din ceva; bucată mică rămasă din ceva (după ce s-a spart, s-a sfărâmat etc.); fiecare dintre bucățelele în care s-a împărțit un obiect (în urma spargerii, sfărâmării etc.). *Căzură toți idolii şi să feaceră zdroburi şi prav.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 24[r]/5, LB, ISER, CIHAC, II, 112, DDRF, BARCIANU. *Ce s-a ales din mine? Ca un zdrob de ceară plămăditu-i trupul meu.* SĂM. II, 461, cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Pe câte-un zdrob de aur tot mai puneți voi mâna şi-l vindeți pe ascuns.* BENIUC, M. C. I, 67. *M-am uitat cu părere de rău în uliță, la cioburile şi la zdroburile care rămăseseră acolo.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 18. *Aurica s-a împedecat cu tablaua şi când a scăpat-o jos, toate paharele s-au făcut zdrăburi.* Com. din PIATRA-NEAMȚ. *Un blid cu făriná şi o zdroabă d'i sare.* ARH. FOLK. VII, 70, cf. COMAN, GL., ALR I 768/5, 12, 18, 840, 1 812/51, 1 813/51, 61, 65, 80, 90, 131, 140, 148, 150, 160, 315, 320, 1 814/80, 1 989/790, ALR SN IV h 1 036/192, A I 35, LEXIC REG. 67. *Zdrob d'e unt.* TEAHA, C. N. 282. ✧ Loc. vb. (Popular) **A (se) face** (sau **a cădea) zdrob** = a se zdrobi **(III 4).** *I-a izbucnit din ochi Plânsoarea bob de bob, Şi jos, săcată de simțuri, Căzu ea toată zdrob.* COŞBUC, P. II, 225. *În urma lor se făcea zdrob o liotă de țigani, cu nişte ceteri şi cu nişte țambale.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 312. *Coasa, secera, aria, Când te-apucă zdrob te fac, cazi la pat.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Strop **(2).** *N-am nici (un) zdrob de mălai în casă, mă crezi sau nu?* UDRESCU, GL.

2. (Bucov.) Parchet forestier tăiat, exploatat în întregime. Com. din BILCA – RĂDĂUȚI, CHEST. IV 99/393, LEXIC REG. 112.

II. S. f. **1.** (Transilv., prin Maram. şi prin sudul Olt.) Oboseală; zbucium. *Se cutremura, gândindu-se la zdroaba îndelungată, de-o viață, ce-aşteaptă pe acești copii.* LUC. VII, 371. *Văd numai zdroabă câinească pentru o bucată de pâine.* P. CONSTANT, R. 71. *Cu multă zdroabă a ajuns călare pe luntre.* AGÂRBICEANU, P. M. 34. *O mamă are destulă zdroabă cu copiii în viață, pe lângă tot belşugul.* id. A 347, cf. SCRIBAN, D., DM. *Am muncit până seara, când am căzut aproape mort de zdroabă.* CV 1950, nr. 4, 34, cf. LEXIC REG. 25.

2. (Prin sudul Transilv.) Răceală **(3).** Cf. LEXIC REG. II, 47, 55.

– Scris şi: *sdrob, sdroabă* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: **(I 1, 2)** *zdroburi* şi (învechit şi regional, m. **I 1)** *zdrobi* (LB, BARCIANU, ALEXI, W., LEXIC REG. 67), (f. **I 1, II)** *zdroabe.*
– Şi: (regional) **zdrăb, zdrub** (com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, CHEST. IV, 99/393), **zdomb** (ALR I 1 813/315), **zrob** (ib. 1 813/65, 140) s. n.
– Postverbal de la **zdrobi.**

ZDROBALĂU s. n. (Regional) Meliță **(1)** (Mănăştur – Dej). COMAN, GL.
– Pl.: ?
– **Zdrob[2]** + suf. *-ălău.*

ZDROBEÁLĂ s. f. **1.** (Popular) zdrobire **(1).** Cf. DL, DM.

2. (Prin Mold.) Rană (gravă). Cf. PAMFILE, B. 61, A IX, 5.

3. (Regional) Oboseală (mare). Com. din ARPAŞU DE JOS – VICTORIA.

– Scris şi: *sdrobeală* (PAMFILE, B. 61). – Pl.: *zdrobeli*. – **Zdrobi** + suf. *-eală*.

ZDROBÍ vb. IV. **I. 1.** Tranz. şi refl. (Complementul indică mai ales obiecte) A (se) preface (cu violenţă) în bucăţi, în părţi (foarte) mici (prin lovire, ciocnire, presare puternică), distrugând(u-se), dărâmând(u-se), înprăştiind(u-se) etc.; a (se) distruge, a (se) dărâma, a (se) împrăştia etc. prefăcând(u-se) în bucăţi, în părţi (foarte) mici; a (se) fărâmiţa, a (se) sfărâma **(1),** (rar) a (se) sparge **(II 1)** prin violenţă, a (se) strivi **(1),** (popular) a (se) fărâma, a (se) zdruci **(1),** a (se) zdrumica **(1),** a (se) zobi **(1),** (învechit şi regional) a (se) risipi **(4),** (regional) a (se) mleci[3], a (se) sfărâmiţi, a (se) sfărmuri, a (se) sfârmica, a zdrobica, a zdroboli **(1),** a zdruhăi **(3),** v. mărunţi, mărunţeli, mărunţişa, mleci[3], pisa **(1),** pisălogi **(1),** pisăza, pisăgi **(1),** smicura. *Arcul frânge şi-l zdrobeaşte.* PSALT. HUR. 39[v]/10. *Zdrobeşti oglinda-n mici bucăţi.* VARLAAM, C. 37. *Deade pre mâna apostolului 12 Bodz idoli de aur ai săi să-i zdrobască şi să dea aurul la săraci.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 127[r]/25. *Vasele ceale de steclă sunt slabe şi pre lesne să zdrobesc şi să sfărâmă.* CHEIA ÎN. 8[v]/27. *Au rădicat stupul şi l-au zdrobit de pământ.* ŢICHINDEAL, F. 219/1, cf. LB. *Era întrebuinţaţi mai mult de 1 000 mineri ... pe toată ziua spre a zdrobi stâncile.* AR (1835), 4[1]/25, cf. VALIAN, V. *Prin geruri se zdrobesc bulgării şi brazdele se prifac în ţărână.* I. IONESCU, C. 6/20, cf. ISER. *Cu o lopată azvârlă pământul asupra acestei gratii, ale căria ochiuri lasă să treacă grunjii ... pe care neştine îi zdrobeşte cu dosul lopeţii.* BREZOIANU, A. 143/13. *Chiar lira sa au zdrobit-o sub picioare.* ALECSANDRI, O. P. 309. *Va bea pân-în fund cupa, pân'va vrea s-o zdrobească.* EMINESCU, O. I, 61. *Marmura s-ar zdrobi sub această apăsare îngrozitoare.* CONTEMPORANUL, III, 434, cf. DDRF, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Oasele, pe care le zdrobea sub masă, îi păreau uneori că au în ele măduva putredă.* GALACTION, O. 304, cf. DL, DM. *Gospodina scoate câţiva pumni de boabe de grâu ... zdrobindu-le cu o piatră.* H. DAICOVICIU, D. 45, cf. M. D. ENC., DEX. *Pe unde călcau, Pietrele zdrobeau.* TEODORESCU, P. P. 140, ALR I 1 989/190, 218, 247, 289, 780, 988, ALR II 6 478/250. (Tranz. fact.) *Frigul degeră şi zdrobeşte bulgării.* I. IONESCU, B. C. 269/26. (Refl. pas.) *Paiul să zdrobeşte mai lesne.* id., C. 71/28. ✧ (Prin lărgirea sensului) Fig. *Cu vremea ... necontenitele valuri vor zdrobi stânca ignoranţei.* SADOVEANU, O. XIX, 44. *Aş zdrobi sub picioarele mele de stâncă Bieţi sori.* BLAGA, POEZII, 62. *Contrastul e cu atât mai mare pentru mine, întâri Silion, cu ochii la turţurii de cristal în care se zdrobeau luminile.* VINEA, L. I, 264. *O iluzie muri zdrobindu-se de un ecran.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 21/2. ✦ Tranz. (Învechit şi popular; complementul indică lacăte, încuietori etc.) A sparge **(III 5).** *Furtuşag mare să cheamă ... când va fi zdrobit lăcăţi şi alte multe ca acestea.* PRAV. 30. *Eu nu întrebai nicidecum pentru ce îmi zdrobesc fiarăle.* HELIADE, L. B. III, 17/9. *Pe-aice când va veni Lăcăţile le-a zdrobi.* MARIAN, NU. 325. ✧ Expr. Tranz. (Învechit) **A zdrobi lanţurile** = a elibera (din robie, din starea de aservire etc.). *Moarte, ... tu zdrobeşti lanţurile ce robesc pe om chinurilor.* MARCOVICI, C. 93/3 *Cuvinte foarte frumoase ... mulţumiră toată omenirea, dar n-au zdrobit lanţurile nici măcar la un negru.* CR (1836), 26[1]/32. (Refl.; cu schimbarea expresiei) *Şi timpuri vor veni Când lanţul tău cel tare De sine s-a zdrobi.* SION, POEZII, 79/12.

2. Tranz. Spec. (Prin Bucov., prin estul şi prin sud-estul Transilv.; complementul indică lemne tăiate) A sparge **(II 9).** *O ogradă săracă în mijlocul căreia omul ei zdrobeşte lemne la trunchi.* CAMILAR, N. II, 124, cf. ALR I 1 988/190, 227. ✦ (Regional; complementul indică ştiuleţi de porumb) A curăţa de boabe; (regional) a zdrumica **(I 2),** a zobi **(1)** (Sălciua de Jos – Câmpeni). Cf. ALR I 907/98.

3. Tranz. Spec. (Transilv. şi Maram.; complementul indică seminţe, fructe, alimente etc. cu înveliş tare) A sparge **(II 6).** Cf. ALR SN I h 215, ib. IV h 1 108, ALRM SN III h 919.

4. Refl. (Despre ploaie sau, mai ales, despre picăturile ei) A se împrăştia şi a se desface în cantităţi (şi mai) mici prin cădere, prin scurgere etc., cu un zgomot specific, pe un corp sau pe o suprafaţă tare; (despre valuri de apă) a se desface şi a se împrăştia în stropi prin izbire, cu un zgomot specific, de ţărm, de stânci, de obiecte tari; a se sfărâma **(4),** a se sparge **(II 8).** *Valuri mari ..., zdrobindu-se chiar în peptul meu, îmi frângeau şelele şi mă da peste cap.* ALECSANDRI, O. P. 274. *Oltul se frământă şi se zdrobeşte de stânci.* BOGZA, C. O. 163. *Ploaia ... se zdrobeşte Oarbă, pe păduri, pe cimitire şi lume.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 15/3. ✧ Tranz. *Printre două stânci grozave, ... marea aspumând Vine de-şi zdrobeşte valul.* POGOR, HENR. 8/19.

II. Tranz. **1.** (Complementul indică legume, fructe, frunze, seminţe etc.) A desface în bucăţi prin apăsare sau prin lovire (puternică), modificând forma şi consistenţa şi transformând într-o pastă (moale), într-un lichid; a bate, a lovi, a sparge **(III 2),** a strivi **(1),** a terciui, (popular) a stropşi **(1),** a zdruci **(2),** (regional) a fleciui, a meci[4], a pistosi, a storcoşi, a toropi[2] **(2),** a toroşti, a zdroboli **(2),** a zemoşi **(1),** a zdrumica **(II).** *Din aceste să scoată oloiu, zdrobind seminţele lor.* I. IONESCU, C. 83/25. *Semânţa de trifoi ... trece pintre petrile morei, fără ca să fie sdrobită.* id. B. C. 259/24, cf. ISER. *Pune maslinele subt o piatră de moară ca să le zdrobească.* BREZOIANU, A. 333/17, cf. SCRIBAN, D. *Ciuta-i printre ruguri De corni zdrobeşte în copite struguri.* BLAGA, POEZII, 313, cf. DL, DM. *Rupsese o petală din trandafirul ce-şi scotea capul prin grilaj şi o zdrobise între degete.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 16/2. *Ceapa ... o zdrobeşte cu pumnul.* ib. nr. 83, 8/2, cf. DEX, ALR II 6 496/95, 102, 105, 141, 157, 219, 235, 279, 334, 682, 833, ALR SN h 232. *Copaciul cel mare când cade zdrobeşte ierburile de pe lângă dânsul.* SION, ap. ZANNE, P. I, 148. ✧ Refl. pas. *Poama culeasă şi*

pusă în ciubere ... se zdrobește în podgoriile noastre cu un băț. I. IONESCU, C. 195/2. *Prin Bucovina ..., foile verzi ale acestei plante se zdrobesc sau cele uscate se înmoaie și se storc.* ENC. AGR. I, 317, ALR SN I h 232/105. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Ca mai toate femeile pe care călcâiul vieții le zdrobește, ea se refugiase într-un vag ideal de blândețe.* COCEA, S. II, 73. *Plugarul nostru, eliberat, în sfârșit, de povara care-l zdrobea ..., va fi chemat ... la viața Europei de mâne.* SADOVEANU, O. XX, 326. *Au interes să umfle lucrurile, să-mi puie mie în spinare niște poveri care să mă zdrobească.* V. ROM. ianuarie 1965, 67. ✦ (Complementul indică unele alimente) A face să devină o pastă omogenă, un lichid sau un amestec omogen; (regional) a (se) zăgălui **(2),** a zărmădi **(2).** *Laptele închegat este zdrobit cu un jintălău.* JAHRESBER. XVI, 217. ✧ Refl. pas. *Se scot gălbenușurile, se zdrobesc cu furculița.* S. MARIN, C. B. 26. ✦ Fig. (Prin Transilv.; complementul indică limbi vorbite) A stâlci **(2).** *Cel ce nu știa barem cât de cât zdrobi zisa limbă, nu-l țineau om de treabă și învățat.* FM (1846), 266²/29. ✧ Absol. *Împăratul ... cum poate el zdrobi românește, zise către vâj.* RETEGANUL, P. IV. 28.

2. (Învechit; complementul indică abcese, furuncule, bășici etc.) A stoarce **(3).** *Alții zdrobesc beșică de pește.* ECONOMIA, 170/7. *Baba ... cu degetele îi zdrobește gâlcile.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 85.

III. Tranz. (Complementul indică obiecte concrete, construcții sau părți ale acestora, așezări umane etc.)

1. A face să dispară prin violență de pe fața pământului; a distruge, a nimici **(1),** a prăpădi **(1),** a rade **(5),** a sfărâma **(1),** a zvânta **(2),** (astăzi rar) a sparge **(II 3),** (popular) a potopi **(4),** a zdrumica **(III 1).** *Cetățile-i spărseși (zdrobișI* D, *zdrobit-ai* H). PSALT. 12/29. *Să zdrobească idolii ce era acolo.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 238ᵛ/21. *Lumea jumătate să prăpădească: nu iaste pământ să nu fie zdrobit, nu iaste ținut să nu fie dărâmat* (a. 1704). FN 158. *Jărtveanicile le-ai zdrobit, apostole:* MINEIUL (1776), 36[1r]/3, cf. LB. *Zidul dărâmat zdrobise și alte case din hanu Filaret.* CR. (1838), 9[1]/46. *D-a Elisavetii fapte cată a se pildui Zdrobind altarele voastre pre a sale va zidi.* POGOR, HENR. 45/6. *Zidirea căzând zdrobește Tronul ce-n clipă va fi cărbune.* FM (1843), 103²/12, cf. POLIZU. *O stâncă ... Cade, rumpe și zdrobește Codrii vechi din a sa cale.* ALECSANDRI, P. II, 15, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Ceasornicul îi un chip de drac; dă-i și-l zdrobește.* GOROVEI, CR. 59. *Nu suntem în stare să le zdrobim jucăria.* REBREANU, P. S. 58. *Valurile lor neostoite, de la goți până la huni, ... au zdrobit ș-au spurcat așezările unei civilizații luminoase.* SADOVEANU, O. XV, 262. *În întunericul de acolo, e o învălmășeală tragică de trunchiuri de brad, peste care muntele se lasă zdrobindu-i.* BOGZA, V. J. 110, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Ușele cele de aramă le-oi zdrobi, în casa vinovatului m-oi vârî.* MARIAN, Î. 17. (Absol.) *Numai oamenii varvari nu cruță pe copil și pe mamă când bat războiu ..., zdrobesc și omoară.* SADOVEANU, O. XVIII, 347. ✧ Refl. pas. *Zdrobindu-să biserica de cutremurul ce s-a întâmplat ..., s-au rădicat aceasta din temelie* (a. 1847). ✦ Fig. (Complementul indică stări, sentimente, relații etc.) A face să nu mai existe, să nu se mai producă, să nu se mai manifeste etc. sau a înceta să mai existe, să se mai producă, să se mai manifeste etc.; a desființa, a destrăma, a distruge, a împrăștia, a pierde **(I 4),** a pieri **(4),** a prăpădi **(1),** a risipi **(7),** a sfărâma **(3),** a spulbera **(2),** (învechit și popular) a răpune **(2),** (popular) a fărâma, a isprăvi, (grecism învechit) a afanisi. *Să zdrobim și să sfărâmăm obiceiurile și pohtele noastre.* ANTIM, O. 188. *Aceste pretenții cad zdrobite de vitejia românilor.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Zdrobește-mi suvenirea, Îmi ia portretu-ndată și îl azvârlă-n foc.* SION. POEZII, 189/15. *Cu ... talent ne-a zdrobit orice credință fanatică.* CONTEMPORANUL, I, 5. *Zdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă, Ce lumea o împarte în mizeri și bogați.* EMINESCU, O. I, 60. *Cum să dau eu ochi cu nenea Iancu ...? ... Mă ia la Ploiești, îmi zdrobește cariera de la percepție.* CARAGIALE, O. VI, 239. *El, cel frumos și frate bun cu glia, ... Zdrobi-va cartea legilor bătrâne.* GOGA, POEZII, 81, cf. TDRG. *Eu voi zdrobi orice piedecă ce s-ar pune în calea fericirei ei.* AGÂRBICEANU, L. 362, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zdrobise cerbicia boierului.* SADOVEANU, O. XVII, 47. *La ce-ți folosește atâta minte, dacă ți-ai zdrobit cariera și dacă ai ajuns în halul în care te găsești.* CAMIL PETRESCU, O. I, 361. *Ar fi zdrobit numai acest plan de căsătorie.* VINEA, L. II, 270. *Cațavencu ... îl are astfel la mână, putându-i zdrobi cariera.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 90, 5/1, cf. DEX. ✧ Refl. pas. *Jugul puterei s-a zdrobit.* GHICA, C. E. I, 47. *Puterea farmecului se zdrobi.* ISPIRESCU, L. 241. *Pentru închipuiri copilărești nu se poate zdrobi norocul unei fete.* REBREANU, P. S. 173, cf. DL. *Puterea farmecului se zdrobește, palatul fermecat piere.* SCLF, 1958, nr. 1–2, 55.

2. (Complementul indică ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor) A lovi (foarte) puternic, provocând distrugerea țesuturilor, traumatisme etc.; a deforma prin apăsare, prin strângere etc. (foarte) puternică, transformând într-o masă informă sau provocând modificarea ori încetarea funcțiilor (vitale); a sfărâma **(4),** a strivi **(2),** a turti **(1),** (rar) a stâlci **(1),** a zdreli, (învechit și popular) a zdruncina **(4),** (popular) a stropși **(1),** a zdruci **(3),** a zdrumica **(III 2),** a zobi **(2),** (învechit și regional) a răzbi **(1),** a zdruci **(1),** a struji **(1),** (regional) a pistosi **(2),** a storci (V. stoci **4),** a zemoși **(2).** *Însă Dumnedzeu zdrubi-va capetele vrăjmașilor.* PSALT. HUR. 56ʳ/23. *Dinții greșiților zdrobit-ai.* CORESI, ap. GCR I, 10/23. *De să va prileji vreun viiar, să afle în viia lui vreun dobitoc făcând pagubă ... vrând să-l scoată ..., de va muri sau* [î]*i va zdrobi vreun picior ... acesta să plătească.* PRAV. 16. *Brațul dară trufașilor zdrobitu-l-ai?* DOSOFTEI, ap. GCR I, 267/30. *Și-i zdrobiră fălcile și fluierele picioarelor* (a. 1698). GCR I, 320/33. *Zdrobește brațul păcătosului ș-a vitleanului* (a. 1710). GCR I, 365/12. *Și-i zdrobiră oasele cu pietri.* MINEIUL, (1776), 191²ᵛ/22. *Plângeroasele lui strigări semăna cu vaietile unui copil sau cu țipetul unui copoi zdrobit de bătaie.* HELIADE, L. B. I, 252/12. *În minutul arestuirii ... umbla ... Să se împuște, dar numaicât ș-au zdrobit fălcile.* AR (1832), 51[1]/22. *Le zdrobeau dinții cu mâ-*

nunchiul sabiei. GENILIE, G. 33/18. *De pre jâlț, cu strălucire privind a lui biruinți, Zdrobind capetile mândre celor mai falnici ființi.* POGOR, HENR. 168/12, cf. VALIAN, V. *L-au bătut de l-au zdrobit.* BĂRAC, T. 48/28. *Legenda secolilor pe dânsa ne-o arată zdrobind capul șarpelui.* GHICA, C. E. I, 184. *Aci vedeam pe Buzescu zdrobind capul superbului curd cu teribilul său buzdugan.* FILIMON, O. II, 9, cf. PONTBRIANT, D. *Bateți-mă, zdrobiți-mă, faceți-mă fărâmi.* ALECSANDRI, T. I, 236. *Între multe nenorociri de cari este cuprins omul, este și aceea când îi se apucă o parte a corpului sau planuri rezistente, cari stâng până ce o strivesc sau zdrobesc.* BIANU, D. S. 665, cf. TDRG. *Căzu pe spate și își zdrobi capul de gheața tare ca piatra.* AGÂRBICEANU, S. 308. *Se uită mereu după ... Vasile Baciu ..., muncit de pornirea de a-l zdrobi.* REBREANU, I, 30, cf. CADE. *Îl pisa cu potcoavele pe degete să-i zdrobească bătăturile.* MIRONESCU, S. 33. *S-a zvârcolit, zdrobindu-și trupul.* SADOVEANU, O. XVI, 262, cf. SCRIBAN, D. *Le zdrobesc tâlharii capetele cu ciomegele la soldați.* CAMIL PETRESCU, O. II, 444. *De ciudă că ai încercat să scapi ..., te zdrobeau în ciomege.* STANCU, D. 254. *Minerul care își zdrobise degetul, îl dezvelise.* BOGZA, V. J. 137. *O să-l zdrobească în pumni.* H. LOVINESCU, T. 355. *Se dă de-a tumba, zdrobindu-și trupul de peretele pavelei.* SCLF 1958, nr. 3–4, 329. *O mobilă ... a fost lăsată să-i cadă peste mână, zdrobindu-i-o.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 18/4. *Argatului îi dete făgăduința că ... are să fie zdrobit în bătaie și gonit.* FUNDESCU, L. P. I, 69. *Păgubașii m-au găsit, M-au bătut, m-au omorât, Oasele mi le-au zdrobit.* BALADE, II, 436. *În cap îi sariră, Carnea îi zdrobiră.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 297. (Refl. pas.) *Deca i să ... zdrobi capul, decii tot trupul lui va rămânea cu dânsul zdrobit și sfărâmat.* NEAGOE, ap. GCR I, 167/5. *Să să zdrobească oasele lor dă la mic până la mare.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 85. *Moartea vine întotdeauna când se sdrobește capul, pieptul sau pântecele.* BIANU, D. S. 665. (Refl.) *Fereaște Domnul toate oasele loru, Urul d'inse nu se frânge* (se va frânge C *s-a zdrobi* D *se vor zdrubi* H). PSALT. 60. *Tânărul avea buze subțiri și chipul palid, pesemne că, zdrobindu-se de caldarâm, i se rupsese ceva înăuntru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 16/3. ✧ (Prin exagerare; sugerează ideea de intensitate maximă a unei acțiuni) *Baterea inimii sale îi zdrobea peptul.* ALECSANDRI, O. P. 13. *O altă bucurie neașteptată era să zdrobească mica sa inimă.* FILIMON, O. I, 244. *Puica s-a întors în luncă; ea a înfrânt și a zdrobit inima poetului.* ODOBESCU, S. III, 85. *C-o privire umedă și rugătoare Poți din nou zdrobi și frânge apostat-inima mea?* EMINESCU, O. I, 30. *Muncim de ne zdrobim oasele.* REBREANU, R. II, 90. (Refl.) *Aș be, aș mânca, aș juca, de m-aș zdrobi.* MARIAN, NU. 509. ✦ Fig. (Complementul indică persoane sau inima, sufletul lor) A produce o durere sufletească copleșitoare; a distruge sufletește. *Moartea mea va zdrobi inima ei atât de tânără.* HELIADE, L. B. I, 55/14. *Am primit o telegramă din Iași care m-a zdrobit.* CARAGIALE, O. VII, 421. *Găsi pe tată-său zdrobit la inimă de mâhnire.* ISPIRESCU, L. 349. *Iartă-mă, scumpa mea mamă, că-ți zdrobesc inima atât de amarnic.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 102, cf. DDRF. *Zdrobită de năcazuri stă multă vreme-n plâns.* COȘBUC, P. II, 188. *Căzu grămadă pe laviță, zdrobită de un plâns sfâșietor.* AGÂRBICEANU, S. 264, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se întorcea acasă zdrobit de deprimare sufletească.* COCEA, S. II, 153. *Ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ți-au împietrit sufletul?* SADOVEANU, O. I, 137, cf. SCRIBAN, D. *Crezuse că Matilda e zdrobită de durere.* VINEA, L. I, 239. *Ai zdrobit inima părinților dumitale.* T. POPOVICI, S. 81. *O lume care pervertea și usca sentimentele, învolbura și zdrobea inimile.* T decembrie 1964, 41, cf. DEX. ✧ Refl. pas. *Sufletul de necazuri ca de moarte se zdrobește.* CONACHI, P. 110. *Sufletul ce pătimește ... de dureri se zdrobește.* SION, POEZII, 160/11.

3. (Complementul indică ființe, mai ales oameni) A omorî prin mijloace violente, strivind, mutilând etc.; (popular) a zdrumica **(III 3).** *De va da neștine aproapelui său înjugătoriu au vițel ... au fiece dobitoc să-l păzească și ... va zdrobi au va muri, ... se va robi.* BIBLIA (1688), 55[1]/13. *Lovind orașul acela fără veste, l-au ars și au omorât și au zdrobit pre toți oamenii ... cu mare crudătate* (sfârșitul sec. XVIII). MAG. IST. II, 335/28. *Într-a partidei lui sânge mâinile-și spală ades, Zdrobește fără cruțare uneltele ce-au ales.* POGOR, HENR. 4/14. *Stâncile prin nouri zbor, Și din cer, ca să-i zdrobească, ele cad pe capul lor.* ALECSANDRI, POEZII, 239. *Fă tot ce vrei cu mine, zdrobește-mă-n picioare.* COȘBUC, S. 97. *Pe cei vicleni îi va zdrobi sub copitele calului său!* SADOVEANU, O. XVII, 149. *Nu este boierul acasă. Dacă l-am fi prins aci, l-am fi zdrobit.* STANCU, D. 145. *Au sărit cu sonda în aer, au ars de vii, au fost zdobiți în explozii.* BOGZA, A. Î. 89. *Dacă i s-ar fi ivit, în momentul acela, inamicul în față, îl zdrobea ca pe un pui de năpârcă.* V. ROM. noiembrie 1953, 156. *Care pe care ne-om ajunge, Celuia să-i facem cruce ... Să-l zdrobească, Viața-i să se sfârșească.* BALADE, I, 344, (Absol.) [Novac] *pe urmă a apucat A zdrobi prin Țăligrad.* ȘEZ. II, 39. (Refl. pas.) *Alții prin Nistru da de se îneca; alții, pre subt cetate de stâncă, da de se zdrobea și podul încă s-au rumpt de năvala turcilor.* NECULCE, L. 137. (Refl. recipr.) *Prin detunarea aceasta cetile s-aruncă-n vânt, Să zdrobesc, Să sfâșiază, să prăbușesc în pământ.* POGOR, HENR. 110/13. ✧ (Prin lărgirea sensului) [Ca] *vas de lut frânge-i (zdrobi-veri* ei C). PSALT. 3. *Cu cuvântul zdrobiia dracii.* CORESI, EV. 84. *Dumnedzău ... nu cumva să se mânie spre mine și să mă zdrobască* (cca 1625). GCR I, 66/28. *Și veți sfărâma pre pizmașul nostru, satana, și-l veți zdrobi subt picioarele voastre.* NEAGOE, ÎNV. 188/25. *De vei face-ntr-înșii cârduri Și-i zdrobi ca nește hârburi.* DOSOFTEI, PS. 15/3. *Ca vasele a olariului zdrobi-vei pre dânșii.* BIBLIA (1688), ap. GCR I 283/12. ✦ Refl. (Despre oameni) A muri[1] **(1)** (în urma unor grave traumatisme produse prin izbire, prin cădere de la înălțime etc.) *Antioh ..., căzând jos, s-au zdrobit.* ANTIM, O. 312. *Alții se suiau chiar pe acoperișul caselor, cu riscul de a cădea și a se zdrobi.* FILIMON, O. I, 299. ✦ Refl. Fig. (Învechit și popular) A se sfărâma **(2).** *Cându de pururea zdrobindu-ne și grijindu-ne de ale trupului?* CORESI, EV. 222. *Și el numa' pentru aia se zdrobea, ca*

să fie dreptate. V. ROM. martie 1956, 153, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Să-ntoarce baba pe lângă lac şi să zdrobeşte, dar în zadar, că răţoiul nu-şi scoate capul din apă.* RETEGANUL, P. I, 41.

4. F i g. (Complementul indică fiinţe, mai ales oameni) A obosi peste măsură (din cauza eforturilor fizice, a consumului nervos etc.); a epuiza, a extenua, a frânge, a istovi, a seca[2] **(1),** a secătui **(1),** a se sfârşi **(9),** a slei[2] **(9),** a stoarce **(6),** a suge **(3),** a vlăgui, (popular) a cădea zdrob (v. z d r o b[2] **I 1),** a se face zdrob (v. z d r o b[2] **I 1),** (învechit şi regional) a trudi **(1),** (învechit) a zămorî **(1),** (regional) a dehobi, a stoci **(2),** a tâhobi **(1).** Cf. LB. *Sunt atât de zdrobit de drum şi am şi răcit.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 600, cf. ISER. *Şi calul şi omul erau zdrobiţi de umblet.* CARAGIALE, O. I, 165. *Se aşezară, fiind osteniţi şi zdrobiţi de drum.* CONTEMPORANUL, VII, 151, cf. BARCIANU. *Cele auzite şi truda drumului ş-a vânatului mă zdrobiseră cu totul.* ADAM, R. 12, cf. ALEXI, W. *În faţa lor stătea pe gânduri Tovarăşul zdrobit de luptă.* GOGA, POEZII, 100. *Zdrobitu-s de-atâta oboseală.* PETICĂ, O. 165. *Voia să adoarmă ..., fiindcă, într-adevăr, călătoria îl zdrobise.* REBREANU, P. S. 163, cf. RESMERIŢĂ, D. *Zdrobit de oboseală, am adormit.* MIRONESCU, S. 126. *Sunt criminal de fericit că mă zdrobeşte ... această povară a tainei mele.* GALACTION, O. A. I, 36. *Atâtea nopţi mi-am odihnit trupul zdrobit de osteneala zilei.* BART, S. M. 12. *Se trezi zdrobit de efort, cu podul palmelor julit.* T. POPOVICI, S. 264. ✧ R e f l. *Îi povesti că mama lui se zdrobeşte muncind.* T. POPOVICI, S. 206, cf. ALR II/I h 96/250.

IV. T r a n z. **1.** (Complementul indică armate, grupări de oameni înarmaţi, comandanţi de armate, state etc. în conflict armat) A suferi o înfrângere categorică în urma unei acţiuni energice a adversarului, soldate cu mari pierderi; a bate, a birui, a distruge, a învinge, a înfrânge, a nimici **(1),** a potopi **(2),** a prăpădi **(1),** (popular) a zdrumica **(IV 1),** (învechit şi regional) a stropşi **(2).** *Turcii s-au lăsat la ceealaltă spuză de i-au snopit şi i-au zdrobit.* M. COSTIN, LET. I, 196/27. *De la Moldova, ... unde am fost Zdrobit ..., vin la tine să caut adăpost.* ALECSANDRI, T. II, 134, cf. RESMERIŢĂ, D. *Dacă ... Franţa ar fi fost zdrobită, oare viaţa nu i-ar fi părut o povară prea grea?* LOVINESCU, C. IV, 171. *Se bucurau că vor apuca ... curtea domnească şi scaunul, zdrobind cele douăsprezece sotnii ale lui Potcoavă.* SADOVEANU, O. XVIII, 427. *În locul acesta, s-a dat vestita bătălie navală dintre turci şi ruşi, în care flota turcească a fost zdrobită.* BART, S. M. 21. *Generalul polonez ... a zdrobit pe imperiali ... la Sibiu.* CAMIL PETRESCU, O. III, 601. *Ca şi în strategie: ai învins ori eşti zdrobit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 7/1.

2. F i g. (Complementul indică oameni) A face să nu mai acţioneze din iniţiativă proprie, în urma unor represalii, a unor constrângeri etc.; a distruge din punct de vedere social, profesional; a aduce în stare de totală supunere, ascultare. *Subt strălucita tiară vrea pe toţi a îi zdrobi Şi pre Filip acest mândru caută de a-l robi.* POGOR, HENR. 57/12. *Ai zburat ca un fulger prin staturile ce voia să-ţi stăvilească măreaţa păşire şi trăznetul mâniei tale le-a zdrobit.* FM (1844), 319[2]/21. *Dan al lui Vlahuţă e un tânăr cu iluzii ... pe care viaţa îl zdrobeşte repede.* LOVINESCU, C. IV, 10. *Atâta meşteşugar am avut şi l-o zdrobit.* VLASIU, A. P. *Luminatul proprietar ... se gândeşte în gândul lui să zdrobească pe dascălul care vără-n cap gărgăuni oamenilor.* SADOVEANU, O. XIX, 46. *O dată cu Iancu Enache este zdrobit ... şi Trăfulică şi, împreună cu ei, preşedintele sfatului care i-a susţinut.* PREDA, D. 218. *Un conflict între un preşedinte de cooperativă ticălos ... şi un tânăr inginer agronom, bine intenţionat, care, până la urmă, e zdrobit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 8/4. ✧ A b s o l. *Tot ambiţia pe schipturi şi înalţă şi zdrobeşte.* CONACHI, P. 283.

– Scris şi: *sdrobi* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zdrobesc.* – Şi: (învechit) **zdrubí, zrobí** (DOSOFTEI, V. S. decembrie 238[r]/13) vb. IV.

– Din v. sl. **здробити** (< **съдробити**).

ZDROBICÁ vb. I. T r a n z. (Prin nord-vestul Olt.) A zdrobi **(I 1).** Cf. STERESCU, N. 1165.

– Scris: *sdrobica.* – Prez. ind.:?

– Contaminare între **zdrobi** şi **dumica.**

ZDROBICIÚNE s. f. (Învechit) Remuşcare. *Se nu vrea Moysii alesul lui sta în frângere (zdrobiciune* D) *într-ănsu.* PSALT. 225. *Mă priimeaşte, milostive, pre curvariu, pre nesăţosul Cu de suflet zdrobiciune, îndată ce ţ*[i]*-am venritu-ţ*[i]. DOSOFTEI, ap. GCR I, 242/32, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zdrobiciuni.*

– **Zdrobi** + suf. *-iciune.*

ZDROBÍNŢĂ s. f. v. **zgrăbunţă.**

ZDROBÍRE s. f. Acţiunea de a z d r o b i şi rezultatul ei.

I. Prefacere violentă a unui obiect în bucăţi, în părţi (foarte) mici, distrugându-se, dărâmându-se, împrăştiindu-se etc.; distrugere, dărâmare, împrăştiere etc. a unui obiect prin prefacere (violentă) în bucăţi, în părţi (foarte) mici; fărâmiţare, sfărâmare **(1),** sfărâmat[1] **(1),** (rar) strivire **(1),** (popular) fărâmare, spargere **(II 1),** zdrobeală **(1),** zdrumicare **(1)** (învechit şi regional) zdrobitură **(I 1).** V. m ă r u n ţ i r e, m ă r u n ţ i ş a r e, p i s a r e, p i s a t[1]. Cf. z d r o b i **(I 1).** Cf. HELIADE, O. II, 358, VALIAN, V. *Ca să se ivească această fermentaţie, cată ca, printr-o zdrobire oarecare, zaharul ... şi glutenul ... să fi fost puse în atingere.* BREZOIANU, A. 597/24, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

II. (Învechit) Stâlcire **(2).** Cf. z d r o b i **(II 1).** *În toată monarhia noastră loc şi cinste a avea nu pot. De unde, nici la una, nici la alta, uitându-ne mai mult zdrobirea cuvintelor a face nici ne trebuie.* CANTEMIR, I. I. I, 261.

III. 1. Dispariţie violentă de pe suprafaţa pământului; distrugere, nimicire **(1),** prăpădire **(1),** radere **(2),** sfărâmare **(1),** (rar) spargere **(II 3),** zvântare **(2),** (popular) zdrumicare **(2),** (învechit) potopire **(3).** Cf. z d r o b i **(III 1).** *După jafurile, prigonirile şi uciderile săvârşite de huligani, după zdrobirea oraşului, a ră-*

mas aicea o populație mizeră și înfricoșată. SADOVEANU, O. XVII, 85, cf. DL, DM, DEX. ✧ F i g. *Cu păr cărunt de trude, ca aști ștejari pârliți, Zdrobiri d-o iarnă numai, ce n-au nici coji, nici crăci.* C. A. ROSETTI, C. 38/8.

2. Lovire puternică a unui om, a unei ființe sau a unei părți a corpului acestora, care provoacă distrugerea țesuturilor, traumatisme etc.; deformare a unui om, a unei ființe sau a unei părți a corpului acestora, făcând-o să capete o formă plată și provocându-i modificarea sau încetarea funcțiilor (vitale); sfărâmare **(4),** stâlcire **(1),** strivire **(2),** (popular) zobire **(2),** (învechit) stropșire **(1),** (regional) strujire **(1),** (învechit, rar) zdrucire. Cf. z d r o b i **(III 2).** *Vedeți această jiganie cum își dă tot trupul spre ucidere și spre zdrobire, iar capul și-l păzește.* NEAGOE, ÎNV. 194/7. *Rănitul cade într-un fel de slăbiciune ... după întinderea zdrobirii și după cantitatea de sânge care a curs.* BIANU, D. S, cf. D. MED. ✦ F i g. Durere sufletească. *Ce farmec avea din nou, chiar în mijlocul zdrobirii lui sufletești, numele râului.* D. ZAMFIRESCU, R. 275. *M-a învăluit într-un gest care era și binecuvântare și plictiseală ..., și nobilă zdrobire de ierarh martir.* GALACTION, O. A. I, 144. *O nenorocire este o nenorocire. În zdrobirea mea nu-i ceva firesc. E ca un fel de nebunie.* SADOVEANU, O. VI, 513, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. (Învechit) Pocăință **(1);** remușcare. *Oare avut-am toată zdrobirea, toată înfrângerea inimii pentru păcate?* MAIOR, P. 14/8. *Să dezlegi cele ce se cade a dezlega, după cum vei cunoaște din ispitire, zdrobirea inimii și umilința fiștecărui* (a. 1828). URICARIUL, X, 270. *Se spoveduiră cu multă zdrobire de inimă și cu umilință.* GORJAN, H. IV, 223/18. *Cu mare părere de rău și cu zdrobire de inimă îți fac cunoscut că nu poci să-ți dau hârtia ce-mi ceri.* FILIMON, O. I, 174, cf. PONTBRIANT, D. *Ea se ruga lui Dumnezeu cu zdrobire de rărunchi ca să o scoată la liman bun.* ISPIRESCU, L. 121, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D.

4. (Învechit, rar) Omorâre a unor ființe prin mijloace violente, strivindu-le, mutilându-le etc. Cf. z d r o b i **(III 3).** *Eu murind, te las, Burbone, în vifor, în vijălii Stând pre stânca presurată de zdrobiri și grozăvii.* POGOR, HENR. 96/20.

5. F i g. (Rar) Epuizare. Cf. z d r o b i **(III 4).** *Domnița ... căzuse iar în zdrobirea unui leșin, de când izbucnise gura săneței îndreptată asupra ei.* SADOVEANU, O. V, 537.

6. F i g. (Învechit, rar) Sfărâmare **(2).** Cf. z d r o b i **(III 3).** *Câțiva pași, și saraschervl au trecut prin țară, dând pe la toate conacele toate cele trebuitoare, care cu puțină zdrobire trăgeau toți lăcuitorii* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 193/10.

IV. 1. Învingere categorică, prin acțiuni energice, a unei armate, a unei grupări de oameni înarmați, a unor comandanți de armate sau a unor state aflate în conflict armat; batere, biruire, distrugere, învingere, înfrângere, nimicire **(1),** prăpădire **(1);** (popular) zdrumicare **(3).** Cf. z d r o b i **(IV 1).** *Oști, bătăi destule, cu tunurile cât să poate vor da, ... marșu în câmp va face zdrobiri* (a. 1695). FN 52, cf. POLIZU, ALEXI, W., cf. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 4/4.

2. F i g. Împiedicare a realizării unei acțiuni prin represalii, constrângeri etc.; distrugere din punct de vedere social, profesional; aducere într-o stare de totală supunere, ascultare. Cf. z d r o b i **(IV 2).** *Îi recomândă talentele cu care se slujaște spre zdrobirea semeției turcilor.* F. AARON, I. I, 114/19. *Știința nouă ... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, M. V. 2. *Orice mișcare de propășire s-a făcut prin zdrobirea piedecilor puse de cei bătrâni.* CONTEMPORANUL, V, 387, cf. ALEXI, W. *Încearcă ... zdrobirea partidului țărănesc.* COCEA, S. II, 562. *Am fost umiliți până la zdrobire, ca oameni, ... de dezlănțuirea feroce a instinctelor barbariei primitive.* SADOVEANU, O. XX, 372. *Există însă forma lui fluvială, procedând ... prin larga integrare a amănuntului ..., până la zdrobirea formelor limitative.* VIANU, A. P. 322, cf. DL, DM. *Aici și apare cu adevărat drama artistică, zdrobirea reprezentării de către semnificație.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 106, 28/2, cf. DEX.

– Scris și: *sdrobire* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zdrobiri.*
– V. **zdrobi.**

ZDROBÍT¹ s. n. **I.** Faptul de a zdrobi. **1.** (Rar) Spargere **(II 9).** Cf. z d r o b i **(I 2).** *Când nu păsteam cârlanii și nu dam oile la strungă, mă punea la treburi grele, cum ar fi zdrobitul butucilor.* CAMILAR, C. P. 53.

2. (Învechit și regional) Strivire **(1).** Cf. z d r o b i **(II 1).** *Se alege mustul cel mai bun și mai dulce, adecă care cură numai din zdrobitul strugurilor cu zdrobitoriul.* ECONOMIA, 167/10. *În vinificarea strugurilor stricați se va trata cu metabisulfit de potasiu ... în timpul zdrobitului.* ENC. AGR. I, 393, cf. ALR SN I h 233/47.

II. (Prin vestul Transilv.) Guturai. Cf. ALR II/I h 107/310, 316.

– Pl.: *zdrobituri.*
– V. **zdrobi.**

ZDROBÍT², -Ă adj. **I. 1.** (Mai ales despre obiecte) Care a fost prefăcut (cu violență) în bucăți, în părți (foarte) mici, (prin lovire, ciocnire, presare puternică), fiind distrus, dărâmat, împrăștiat etc.; care a fost distrus, dărâmat, împrăștiat etc. prin prefacerea (cu violență) în bucăți, în părți (foarte) mici (la lovire, ciocnire, presare puternică); fărâmițat, risipit² **(4),** sfărâmat² **(1),** spart² **(II 1),** strivit **(1),** (popular) fărâmat, zdrumicat **(1),** (regional) mlecit, zdrobolit² **(1),** zdrucit, zobit **(2).** Cf. z d r o b i **(I 1).** *Decii ia untură iară de râmător ..., piper numai zdrobit.* MÂNCĂRILE, 100/9, cf. LB. *Peștele slujaște în loc de pâine, și o coajă de copaci zdrobită cu lihen ... este în loc de făină.* CR (1836), 114¹/51. *Le plantăm ... căptușindu-le în tot giurul cu strate suprapuse de scoarță de stejar zdrobită.* BREZOIANU, A. 213/24, cf. ISER, PONTBRIANT, D. *Prin marmura zdrobită Crescuse și-nflorise o mică mărgărită.* ALECSANDRI, P. I, 88, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W, RESMERIȚĂ, D. *Zgomotul sticlei zdrobite părea o tânguire prelungă.* REBREANU, R. II, 203, cf. DL, DM. *Se pun printre vișine câteva boabe de cireșe amare, precum și câțiva sâmburi de vișină zdrobiți.* S. MARIN, C. B. 321, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Rar; despre ploaie, mai ales despre picăturile ei sau despre valuri) Spart² **(II 5).** Cf. z d r o b i **(I 4).** [Rinul] *din stânci în stânci ... saltă zdrobit; se risipește Precum o-mpărăție de glorios popor.* ALECSANDRI, POEZII, 135.

II. (Despre legume, fructe, frunze, semințe etc.) Care este desfăcut în bucăți prin apăsare sau prin lovire (puternică), modificându-și forma și consistența și transformându-se într-o pastă (moale), într-un lichid; bătut, lovit, spart² **(III 2),** strivit **(1),** terciuit, zemuit **(2),** (învechit) stropșit **(1),** (regional) fleciuit, mecit, pistosit², storcoșit, toropit², zdrobolit² **(2),** zemoșit **(1).** Cf. z d r o b i **(II 1).** *Trestie zdrobită nu va frânge și inul aprins nu va stinge.* CORESI, TETR. 25, cf. N. TEST. (1648), 15ᵛ/12. *Vine o babă ... cu o ceapă zdrobită și fără de veste i-o dă pe la ochi.* MARIAN, NU. 384. ✧ F i g. *Expira zdrobit sub povara nimicniciei și măsura cât de puțin merita el sfatul mărinimos.* C. PETRESCU, O. P. I, 120.

III. 1. (Despre obiecte concrete, construcții sau părți ale acestora, așezări umane etc.) Care a dispărut violent de pe suprafața pământului, distrus, nimicit **(1),** prăpădit **(1),** sfărâmat² **(1),** spart² **(II 1),** stricat **(1),** (rar) zdrumicat **(2),** (învechit și popular) stricat²**(3),** (popular) potopit **(2).** Cf. z d r o b i **(III 1).** *Bine au răbdat focul și bine s-au apărat acea cetate! Dară pe urmă rămas-au zdrobită, mucenică cumbaralelor* (a. 1703). FN 143. *Se găsesc ș-acum pe râpe bucăți de armuri zdrobite.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Sărmana luntre ... Zdrobită, se zărește.* ALECSANDRI, P. I, 195. *În port a ancorat un vas ... Cu trei catarguri frânte și cu prora zdrobită.* MINULESCU, VERS. 344, cf. DL, DM. *Se înfățișară morminte zdrobite și cruci putrezite.* BARBU, PRINC. 67, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Iară noi? noi, epigonii? ... Simțiri reci, harfe zdrobite.* EMINESCU, O. I, 35.

2. (Rar; despre obiecte de îmbrăcăminte) Sfâșiat **(2).** *Au venit apoi păduchii ..., hainele rupte și încălțările zdrobite.* V. ROM. decembrie 1966, 62.

3. (Despre ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor) Care este lovit puternic, cu țesuturi distruse, cu traumatisme; care este deformat prin apăsare, prin strângere etc. (foarte) puternică și transformat într-o masă informă cu modificarea sau încetarea funcțiilor (vitale); sfărâmat² **(3),** strivit **(2),** turtit **(1),** (rar) stâlcit **(1),** zdrelit², (învechit) stropșit **(1),** zdruncinat² **(3),** (regional) pistosit², stocit **(1).** Cf. z d r o b i **(III 2).** *Deca i să va zdrobi capul, decii tot trupul lui va rămânea cu dânsul zdrobit și sfărâmat* (a. 1654). GCR I, 167/5. *Măsealele zdrobite și dinții.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 27ᵛ/36. *Orbul sau zdrobit, au tăiat la limbă, au având negi, au râios ... să nu le aducă aceastea Domnului.* BIBLIA (1688), 87²/7. *Era o grozavă priveliște a vedea ... trupurile morților și ale nenorociților zdrobiți pe jumătate.* CR (1836), 172¹36. *Trupuri moarte și zdrobite zac pre câmpii sângerați.* POGOR, HENR. 109/14. *Trii oameni ... cerca ... să scape doi tovarăși ai lor, prinși și zdrobiți între fiarele acelei cabine.* ALECSANDRI, O. P. 208. *Cald sângele-a țâșnit din lovitură – El ... urlând a dus la gură zdrobitul pumn.* COȘBUC, P. I, 140. *Pe jos sunt coifuri, scuturi și capete zdrobite Și cai întinși pe spate cu oameni la un loc.* EFTIMIU, Î. 144. *Când l-a văzut căzut și zdrobit, a țipat ... și s-a prăbușit asupra mortului.* SADOVEANU, O. XVII, 155. *Cu oasele zdrobite sunt legați ... cu mâinile la spate.* STANCU, D. 157. *Avea capul zdrobit.* H. LOVINESCU, T. 114. *Spinarea sa ... era zdrobită și dumicată în sânge.* PREDA, DELIR. 50. *O fetiță cu fruntea plină de zgârieturi își sugea degetul zdrobit.* T. POPOVICI, S. 25. ✧ (Substantivat) *La spitalul Filantropiei ... a poruncit a se găti două odăi pentru primirea celor zdrobiți.* CR (1838), 9³/19. *Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion.* REBREANU, I. 41. *Iau pomenire acestui oștean ..., a rostit părintele Nicodim, punând mâna pe fruntea zdrobitului.* SADOVEANU, O. XIII, 729. ✦ F i g. (Despre oameni și facultățile lor psihice) Care este copleșit de durere; care este distrus sufletește. Cf. z d r o b i **(III 2).** *El se depărtează cu inima zdrobită și nemângâiată.* HELIADE, L. B. I, 88/8. *O nimfă ... Făcu prin măiestria-i ca inima-m*[i] *zdrobită ... să scape de suspin.* FM (1844), 152¹/25. *Nimenea nu știe Durerea ce consumă al tău suflet zdrobit.* R. IONESCU, C. 16/2. *Să rump-o lume ce sfâșie-n tăcere Zdrobit sufletul meu.* EMINESCU, O. I, 20. *Câte suflete zdrobite și rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre mânăstiri?* CREANGĂ, A. 74. *Inima zdrobită-n pieptu-mi tace, mută, amorțită. Nici iluzii, nici credință nu mai am.* MACEDONSKI, O. I, 237. *Pleacă-te, suflet zdrobit, durerilor de-aci-nainte!* VLAHUȚĂ, S. A. I, 59, cf. DDRF. *A intrat în odaie atât de zdrobit, încât nevasta a început să se vaiete, crezând că l-au dat afară din slujbă.* REBREANU, NUV. 274. *Căzuse zdrobită în chilia lui, pentru mari suferințe ..., cerând alinare.* SADOVEANU, O. IX, 171. *Evantia, zdrobită, stingherită, își trăgea broboada pe față ca să nu fie recunoscută.* BART, E. 237. *Zdrobită, la picioare-i, zăcea plângând Maria Și-adânc zbucnea blestemul din inima-i de mumă.* VOICULESCU, POEZII, I, 32, cf. DL, DM. *Când Ioanide era zdrobit sufletește, pierdea orice interes pentru viață.* V. ROM. noiembrie 1964, 118. *Zdrobită e inima mea, iar limba lumânării picură în tăcere.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 68, 29/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Substantivat) *Vindeca-va zdrobiții cu înrimile și balega zdrubiturilor.* PSALT. H. 123ᵛ/3.

4. (Despre ființe) Care a obosit peste măsură (din cauza eforturilor fizice, a consumului nervos etc.); epuizat, extenuat, frânt, istovit, prăpădit **(3),** rupt² **(4),** secat² **(1),** secătuit² **(1),** sfârșit² **(4),** sleit² **(7),** stors² **(5),** trudit **(1),** vlăguit, (învechit) stătut **(8),** zămorât **(2),** (regional) batojit, dehobit, stocit **(2),** tâhobit **(1),** zdrobolit² **(3).** Cf. zdrobi **(III 4).** *Calul ... vrea să se pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi.* CARAGIALE, O. I, 145, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Când ajungeau zdrobiți acasă, Petrea simțea ... o mare trebuință de ceartă.* AGÂRBICEANU, S. P. 55, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Fiindcă nu mai pot de zdrobit, m-oi duce să mă alin și vă voi zice: Noapte bună.* MERA, L. B. 213, MAT. DIALECT. I, 103.

5. (Învechit) Pocăit **(1).** *Înrimă zdrobită și smerită.* PSALT. H 43ᵛ/18. *Inimă zdrobită și plecată D*[u]*m*[ne]*dzău nu o depărteadză de la sine* (a. 1645). GCR I,

115/28. *Inima zdrobită şi smerită D*[u]*mn*[e]*zeu nu o va urgisi.* CHEIA ÎN. 82[r]/24, cf. LB, ISER, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

IV. (Despre armate, grupări de oameni înarmaţi, comandanţi de armate, state etc. în conflict armat) Care suferă o înfrângere categorică, soldată cu mari pierderi în urma unei acţiuni energice din partea adversarului; bătut, biruit, distrus, învins, înfrânt, nimicit **(1),** potopit **(2),** (învechit) stropşit **(2).** Cf. z d r o b i **(IV 1).** *Parnasul şi Olimpul cu falâ se priviră – Când flotele barbare zdrobite le zăriră.* ALEXANDRESCU, M. 27. *Lupta iar începe ..., duşmanii zdrobiţi Cad ca nişte spice de securi loviţi.* BOLINTINEANU, O. 34. *Luase un steag de la inamic, într-o încăierare unde ai noştri erau aproape zdrobiţi.* CARAGIALE, O. I, 169. *Germania este zdrobită.* LOVINESCU, C. V., 25, cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DEX. ✧ F i g. *Se sting zdrobite clocotele urii. Se frânge visul.* GOGA, POEZII, 186. *Copilul cel sfios şi palid a biruit ... atacuri în care mulţi viteji ar fi căzut zdrobiţi.* GALACTION, O. 59. ✦ F i g. (Rar) Dezarmat. *Ies zdrobit de la lordul Curzan. Mi-a comunicat că guvernul a dat ... instrucţiuni să accepte evacuarea imediată.* TITULESCU, D. 85. *Mă simţeam nevoiaş, zdrobit, pierdut, ca într-un fund de prăpastie.* GALACTION, O. A. II, 265.

– Scris şi: *sdrobit* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrobiţi, -te.* – V. **zdrobi.**

ZDROBITÓR, -OÁRE adj., subst. **I. 1.** Adj. Care preface în bucăţi, în părţi (foarte) mici (prin lovire, ciocnire, presare puternică), distrugând, dărâmând, împrăştiind etc.; care distruge, dărâmă, împrăştie etc. prefăcând în bucăţi, în părţi (foarte) mici (prin lovire, ciocnire, presare puternică); sfărâmător **(1),** spărgător **(1),** strivitor **(1),** (popular) fărâmător. Cf. zdrobi **(I 1).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. S. m. (Prin nord-vestul Transilv.) Persoană care zdrobeşte **(I 1)** piatra de pavat. Cf. ALR II 6 478/325, 334.

II. 1. S. f. Maşină folosită pentru mărunţirea sau separarea prin strivire, rupere, smulgere etc. a unor produse, folosită în industria textilă, în industria alimentară şi în agricultură. *Zdrobitoare de boabe, ciocălăi şi turte.* NOM. MIN. I, 12, cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional) Loc în care se bate porumbul pentru a se scutura de boabe (Brădişorul de Jos – Oraviţa). Cf. CHEST. II, 440/8.

2. S. n. (Prin Transilv.) Piuliţă **(1).** Cf. ALR I 709/255, 315.

3. S. n. (Învechit) Mustuitor. *Se alege mustul cel mai bun şi mai dulce, adecă cură numai din zdrobitul strugurilor cu zdrobitoriul.* ECONOMIA, 167/11. ✦ S. f. (Regional) Maşină manuală utilizată la zdrobitul strugurilor. *La vie ..., pe acoperişul hardughiilor cu butoaie goale, teasc şi zdrobitori ... îmi plăcea să mă vâr.* MIHĂESCU, D. A. 6. *Zdrobitori de struguri.* NOM. MIN. I, 106. *În lin se toarnă mustuiala din ciubere sau hârdaie, dar nu direct, ci după ce trece prin zdrobitor.* C. GIURESCU, P. O. 114, cf. ALR SN I h 233, LEXIC REG. 64, GL. OLT.

4. S. n. (Transilv.) Meliţă **(1).** *Melitatul, adecă desfacerea părţii textile de partea lemnoasă, se face cu ajutorul meliţei ..., care, în Ardeal, se numeşte zdrobitor.* PAMFILE, I. C. 206, cf. CADE, DL, DM, DEX, VICIU, GL., ALR SN I h 257. ✦ (Regional) Instrument din lemn sau cleşte metalic pentru spart alune (Petreştii de Jos – Turda). Cf. ALR SN I h 215/250.

III. Adj. **1.** Care face să dispară prin violenţă de pe suprafaţa pământului; distrugător, nimicitor, (rar) sfărâmător **(1).** Cf. z d r o b i **(III 1).** *Se crede că grandiosul clocot de granit fierbinte din care s-au ridicat Alpii ar fi alungat până departe ... zdrobitoare valuri de ape şi noroi.* CONTEMP. 1970, nr. 1 228, 8/2. ✧ (Substantivat) F i g. *Dracilor le iaste pierzătoriu şi grecilor zdrobitoriu şi de credinţă puitoriu* (cca 1633). GCR I, 84/34.

2. Care loveşte (foarte) puternic, provocând distrugerea ţesuturilor, traumatisme etc.; care deformează prin apăsare, prin strângere etc. (foarte) puternică, transformând într-o masă informă sau provocând modificarea ori încetarea funcţiilor (vitale); strivitor. Cf. z d r o b i **(III 2).** *Zbor crierii din tidve, sub ghioaga zdrobitoare.* ALECSANDRI, O. 215. *Napoi, fiinţe fără săturare, Că vă dobor cu ghioaga zdrobitoare.* SĂM. II, 446. ✧ (Prin exagerare, sugerează ideea de intensitate maximă) *Ceilalţi se strâng tot mai aproape, în tensiune, şi îmbrăţişarea devine zdrobitoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 18/4. ✦ F i g. Care produce o durere sufletească copleşitoare; care distruge sufleteşte. Cf. z d r o b i **(III 2).** *Un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrânului.* CARAGIALE, O. I, 43.

3. F i g. Care oboseşte peste măsură (din cauza eforturilor fizice, a consumului nervos etc.); epuizant, extenuant, istovitor, storcător **(4),** (rar) stocit **(2),** (învechit) secător. Cf. z d r o b i **(III 4).** *O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal.* CARAGIALE, O. I, 62, cf. M. D. ENC., DEX.

IV. Adj. F i g. Care depăşeşte (cu mult) în măsură, în număr, în forţă, în profunzime, c o p l e ş i t o r, c o v â r ş i t o r; care înlătură orice îndoială, i n c o n t e s t a b i l, i n d u b i t a b i l. *Aduce toate dovezile cele mai zdrobitoare că trebuie să nu ţinem samă ... nici de înrâurirea lunei, nici de universul stelar.* CONTEMPORANUL, I, 372. *A rămas ... ameţit de logica zdrobitoare a directorului.* CARAGIALE, O. I, 10, cf. DDRF. *Peste apa stâmpărată a copacilor, apasă muţenia zdrobitoare a pustiului încropit.* ADAM, R. 41. *O chemare zace-n ele De-o zdrobitoare nostalgie.* PETICĂ, O. 134, cf. ŞĂINEANU[2]. *O întrebuinţare pricepută şi prudentă a acestui cronicar ... ar fi dat compilaţiei un caracter de zdrobitoare superioritate asupra acelei ce o precedase.* IORGA, L. I, 91, cf. RESMERIŢĂ, D. *Superioritatea vitiului e, în adevăr, zdrobitoare.* LOVINESCU, C. V, 165. *Aveţi aci de faţă dovezi zdrobitoare.* GALACTION, O. A. I, 94. *Comparaţia fu zdrobitoare pentru Stelian Minea.* C. PETRESCU, Î. II, 216. *De data asta toate mâinile s-au ridicat. Majoritatea era zdrobitoare.* COCEA, S. II, 254. *Negustorii ... erau în mod zdrobitor mai distinşi decât cumpărătorii.* CĂLINESCU, S. 33. *Aprecierea mea, timidă prin ton, dar zdrobitoare în sine, era rostită cu siguranţa unei sen-*

tinţe inapelabile. BLAGA, H. 106. *În secolul al XVII-lea ..., tendinţa de germanizare era zdrobitoare.* IST. LIT. ROM. II, 27, cf. DL, DM. *Influenţa eminesciană este, deocamdată, zdrobitoare.* SCLF 1959, nr. 3–4, 521. *În majoritatea zdrobitoare a cazurilor, scrisul este însoţit de dorinţa ... de a-şi îngriji exprimarea.* COTEANU, R. L. 16. *Infailibilii, ... dispunând de o superioritate zdrobitoare faţă de muritorii obişnuiţi, sunt inexistenţi în viaţă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 9/1. *Unde mă va duce zdrobitoarea mea inteligenţă?* ib. nr. 79, 19/3, cf. M. D. ENC., DEX.

V. Adj. Fig. Care face să nu mai acţioneze din iniţiativă proprie, în urma unor represalii, a unor constrângeri etc.; care aduce în stare de totală supunere. Cf. zdrobi **(IV 2).** *Gemeai sub tirania zdrobitoare, Te chinuiai sub crâncena biciuşcă.* V. ROM. decembrie 1964, 91.

– Scris şi: *sdrobitor* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrobitori, -oare.*

– **Zdrobi** + suf. *-tor.*

ZDROBITÚRĂ s. f. **I. 1.** (Învechit şi popular) Zdrobire **(I 1);** (concretizat) sfărâmătură **(1).** Cf. zdrobi **(I 1).** Cf. LB. *Strângerea nu este destul de tare pentru a izbi zdrobiturele sâmburilor.* BREZOIANU, A. 333/24, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX, ALR I 768/138, TEAHA, C. N. 282.

2. (Prin nordul Mold. şi prin Transilv.; la pl.) „Caşul sfărâmicios care se scoate din zer". PAŞCA, GL., cf. CADE. ✦ (Prin nordul Mold.) Fel de mâncare compus din sfărâmături de caş amestecate în jintuit. Com. din ŞIEUŢ – BISTRIŢA, cf. A V 21, 23.

II. (Învechit, rar) Zdrobire **(III 1).** Cf. zdrobi **(III 1).** *Să ciudiră a minune mare văzând aşa lesne zdrobitura idolilor săi.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 21^{r}/29.

III. 1. (Învechit şi regional) Rană produsă prin zdrobire **(III 2).** Cf. zdrobi **(III 2).** *Boală de lună chinuiaşte aşa rău feciorul mieu ... şi-i cură spumele, şi-şi scrâşneaşte dinţii lui şi suspină; şi acel rău şi zdrobitură tot rabdă.* CORESI, EV. 79. *Acea zdrobitură şi muncă ce are trupul, sufletului aduce bine şi pocăinţă.* VARLAAM, C. 262. *Iară chipul muncilor lui în multe fealiuri rane şi zdrobituri fălcilor.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18^{v}/17. *Ieşea sângele den zdrobitură până în sânul capului.* BIBLIA, (1688), 1/53, cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D., DM, DEX, ALRM I/I h 187/324. ✧ Fig. *Scutură-se pământul şi-l smentişi, vindecă zdrobiturile lui că se clăti.* PSALT. HUR. 49^{v}/24. *Vindecă frâmţii cu înrema şi leagă frâmturile (zdrubiturile* H) lor. PSALT. 303. *Hainele tale să nu fie zdrobitură firei tale, ci să fie arătare şi mărturie minţii tale ... şi sf*[in]*ţiei* (a. 1685). GCR I, 276/14.

2. (Învechit) Pocăinţă **(1);** remuşcare. *Cu zdrobitură de cuget şi cu suflet plin de frică Să mănânc de prea curate ale tale s*[fi]*nte taine.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 242/9, cf. ISER, TDRG.

– Scris şi: *sdrobitură* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrobituri* şi (învechit) *zdrobiture.* – Şi: (învechit) **zdrubitúră** s. f.

– **Zdrobi** + suf. *-itură.*

ZDROBOLEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.; în expr.) **A lua la** (sau **a-i trage o) zdroboleală = a)** a întoarce cu furca paiele treierate de cai, pentru a le scutura de boabe. Cf. UDRESCU, GL.; **b)** a întoarce cu lopata stratul de grâu rămas după treierat (pentru a scutura şi spicele rămase netreierate). Cf. id. ib.; **c)** a grăbi. Cf. id. ib.; **d)** a certa; a cicăli. Cf. id. ib.; (regional) a lua la zdrobolit, v. zdrobolit[1].

– **Zdroboli** + suf. *-eală.*

ZDROBOLÍ vb. IV. (Regional) **1.** Tranz. A zdrobi **(I 1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Zdrobole niţică sare, că n-am nici de mămăligă.* id. ib.

2. Refl. A zdrobi **(II 1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *S-au zdrobolit prunele pe jos, s-au făcut terci.* id. ib.

– Prez. ind.: *zdróbol* şi *zdrobolesc.*

– **Zdrob**[2] + suf. *-oli.*

ZDROBOLÍT[1] s. n. (Prin nord-vestul Munt.; în expr.) **A lua la zdrobolit** = a lua la zdroboleală, v. zdroboleală. Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: ?

– V. **zdroboli.**

ZDROBOLÍT[2]**, -Ă** adj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** (Mai ales despre obiecte) Zdrobit[2] **(I 1).** Cf. zdroboli **(1).** *Paie zdrobolite.* UDRESCU, GL. *Sare zdrobolită.* id. ib.

2. (Despre legume, fructe, frunze, seminţe etc.) Zdrobit[2] **(II).** Cf. zdroboli **(2).** *Prune zdrobolite.* UDRESCU, GL.

3. (Despre fiinţe) Zdrobit[2] **(III 4).** *A venit zdrobolit ... de la coasă.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zdroboliţi, -te.*

– V. **zdroboli.**

ZDROBONEÁŢĂ s. f. v. **zdrobonete.**

ZDROBONÉT s. m. v. **zdrobonete.**

ZDROBONÉTE s. m. **1.** (Munt. şi sudul Olt.) Cocoloş mic (rămas în lapte, în mămăligă etc.) Cf. SCRIBAN, D., LEXIC. REG. 39.

2. (Regional) Firimitură (de pâine, de mămăligă etc.) (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

3. (Prin sud-estul Olt.) Smoc de lână rămas de la dărăcit. Cf. LEXIC REG. 39. ✦ (Regional) Puzderie (Zimnicea). ALR SN I 259/899.

4. (Prin Munt.) Picătură **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zdroboneţi.* – Şi: **zdrobonét** (pl. *zdroboneci* LEXIC REG. 39) s. m., **zdroboneáţă** (UDRESCU, GL.) s. f., **zdrobonéţ** (SCRIBAN, D., LEXIC REG. 39) s. m.

– De la **zdrob**[2].

ZDROBONÉŢ s. m. v. **zdrobonete.**

ZDROBONŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrobunţos.**

ZDROBŞÉR s. n. (Regional) Mustuitor (Sereca – Orăştie). MAT. DIALECT. I, 272.

– Pl.: *zdrobşere.*

– **Zdrobşi** (variantă a lui *stropşi)* + suf. *-ar.*

ZDROBȘÍ vb. IV v. **stropși.**

ZDROBUÍ vb. IV. Tranz. (Prin Bucov.; complementul indică copaci) A tăia complet de pe un parchet forestier. Cf. LEXIC, REG. 112.
– Prez. ind.: *zdrobuiesc.*
– **Zdrob**^{2} + suf. *-ui.*

ZDROBULÉTE subst. (Regional) Cocoloș (Piscu Mare – Băile Olănești). GL. OLT. *Cân ne trebe k'ag, lom un zdrobulete d-acolo și-l punem într-o sticluță cu apă.* ib.
– Pl.: ?
– **Zdrob**^{2} + suf. *-ulete.*

ZDROBUNȚÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Munt.) Zgrunțuros. Cf. SCRIBAN, D., ALR II/I MN 30, 2 180/899. ✦ Grunjos. Cf. SCRIBAN, D.
– Pl.: *zdrobunțoși, -oase.* – Și: (regional) **zdrobonțós, -oásă** adj. ALR II/I MN 30, 2 180/899.
– Contaminare între **zdrobit** și **grăunțos.**

ZDRÓBURĂ s. f. (Regional) Firimitură (de pâine, de mămăligă etc.). Cf. GR. BĂN., NOVACOVICIU, C. B. II, 8, COMAN, GL. *Să nu măturați zdroburile, mai bine le adună păsările de pe jos.* UDRESCU, GL. *Azi frumos și făcut bine, Mâine zdrobură de pâine.* id. ib. ✦ (Pl.) Pietriș **(3)** (Bucium – Făgăraș). CHEST. IV 94/177 d.
– Pl.: *zdroburi.*
– Sg. refăcut după **zdroburi** (pl. lui *zdrob).*

ZDROBURÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Ban.) Sfărâmicios. Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 8, COMAN, GL.
– Pl.: *zdroburoși, -oase.*
– **Zdrobură** + suf. *-os.*

ZDROCȘÍ vb. IV v. **stropși.**

ZDROH s. n. v. **stroh.**

ZDROMȘ s. n. (Prin sud-vestul Transilv.) Mustuitor. Cf. LEXIC REG. II, 104, ALR SN I h 233/130.
– Pl.: *zdromșuri.*
– Postverbal de la **zdromși** (variantă a lui *stropși).*

ZDROMȘÍ vb. IV v. **stropși.**

ZDRON s. n. v. **stroh.**

ZDRONC interj. (Adesea repetat) Cuvânt care imită zgomotul produs de izbirea, de ciocnirea sau căderea unor obiecte de lemn, de metal etc. *Băiatul s-a ferit repede-n lături și o dată, bâldâbâc! și zdrong!* CARAGIALE, O. I, 133. *Sabia: zdronc-zdronc.* STANCU, D. 308, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.
– Și: **zdrónca** (DL, DM, DEX), **zdrong** interj.
– Onomatopee.

ZDRÓNCA interj. v. **zdronc.**

ZDRONCĂÍ vb. IV v. **zdroncăni.**

ZDRONCĂIÁLĂ s. f. v. **zdroncăneală.**

ZDRONCĂÍT s. n. v. **zdroncănit.**

ZDRONCĂITÚRĂ s. f. v. **zdroncănitură.**

ZDRONCĂNEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Zdroncănitură. Cf. zdroncăni **(1).** *S-aud niște zdroncăneli în magazie; cine o fi umblând?* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zdroncăneli.* – Și: **zdroncăiálă** s. f. UDRESCU, GL.
– **Zdroncăni** + suf. *-eală.*

ZDRONCĂNÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Despre vehicule) A face un zgomot caracteristic de obiecte de metal care se izbesc, se ciocnesc (din cauza zdruncinăturilor). Cf. LB, CIHAC, II, 424, SCRIBAN, D. Drumul e moale, alb. *Carul țăcăne, zdroncăne.* STANCU, D. 186, cf. DL. *Tramvaiul, plin până la refuz ..., trecu legănându-se și zdroncănind cu un zgomot de fierărie prost încheiată.* T. POPOVICI, S. 374, cf. DM, M. D. ENC., DEX, UDRESCU, GL.

2. Tranz. (Prin Munt. și Bucov.) A zdruncina **(1).** Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, cf. ALR SN II h 353. ✧ Intranz. *După atâtea ceasuri de mers zdroncănind în căruță ..., numai de plimbat nu ne arde.* PREDA, DELIR 62.
– Scris și: *sdroncăni* (LB). – Prez. ind. pers. 3: *zdróncăne.* – Și: (regional) **zdroncăí** (UDRESCU, GL.), **zdronconí** (SFC IV, 228), **zdrucăi** (com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, ALR SN II h 353/172) vb. IV.
– **Zdronc** + suf. *-ăni.*

ZDRONCĂNÍT s. n. **1.** Faptul de a zdroncăni; (concretizat) zgomot caracteristic produs prin lovirea, ciocnirea unor obiecte mai ales de metal (la zdruncinături); zdroncănitură, (regional) zdroncăneală. Cf. zdroncăni **(1).** *De la un timp, zdroncănitul căruței nu se mai auzi.* T. POPOVICI, SE. 19. *Se auzea zdroncănitul roților pe suprafața tare.* BARBU, Ș. N. II, 281, cf. UDRESCU, GL.

2. (Prin sudul Transilv.) Zdruncinătură **(1).** Cf. zdroncăni **(2).** *Se scutură de sdroncănitul carului.* BREBENEL, GR. P.
– Scris și: *sdroncănit.* – Pl.: *zdroncănituri.* – Și: (regional) **zdroncăít** s. n. UDRESCU, GL.
– V. **zdroncăni.**

ZDRONCĂNITÚRĂ s. f. Acțiunea de a zdroncăni **(1);** (concretizat) zgomot caracteristic produs prin lovirea, ciocnirea unor obiecte, mai ales de metal (la zdruncinături); zdroncănit **(1),** (regional) zdroncăneală. *Vâslan fu trezit din somn de zdroncăniturile ușii în care cineva bătea cu piciorul.* T. POPOVICI, S. 359. *S-a auzit o zdroncănitură în pimniță; cine-o fi umblând acolo?* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zdroncănituri.* – Și: (regional) **zdroncăítúră** s. f. UDRESCU, GL.
– **Zdroncăni** + suf. *-itură.*

ZDRÓNCIN s. n. v. **zdruncin.**

ZDRONCONÍ vb. IV v. **zdroncăni.**

ZDRONG interj. v. **zdronc.**

ZDRONȚ s. n. **1.** (Regional) Bulgăre (de sare) (Cimbrud – Aiud). ALR I 1 813/138.

2. (Prin Maram.) Cartilaj. Cf. LEXIC REG. 23.
– Pl: *zdronțuri.*
– Etimologia nesigură. Cf. grunz.

ZDROPCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăni.**

ZDROPȘÍ vb. IV v. **stropși.**

ZDROPȘITOÁRE s. f. v. **stropșitoare.**

ZDRÓPUL subst. art. (Prin sud-vestul Olt.) „Numele unui joc de copii". GL. OLT.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZDROȘÍ vb. IV v. **zdruci.**

ZDROȘITOÁRE s. f. v. **stropșitoare.**

ZDROȘNÍ vb. IV. Intranz. (Regional; despre cai) A necheza **(1)** (Negrești – Piatra Neamț). H X 357.
– Scris: *sdroșni* H X 357. – Prez. ind. pers. 3: *zdroșnește.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRUB s. n. v. **zdrob**[2].

ZDRUBÍ vb. IV v. **zdrobi.**

ZDRUBITÚRĂ s. f. v. **zdrobitură.**

ZDRUCĂÍ[1] vb. IV v. **zdroncăni.**

ZDRUCĂÍ[2] vb. IV v. **zdruhăi.**

ZDRUCÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Popular; complementul indică mai ales obiecte) A zdrobi **(I 1).** Cf. TDRG, CADE, DL, DM, DENSUSIANU, Ț. H. 341, LEXIC REG. II, 33. ✧ Refl. pas. *Pământul ... a fost săpat cu sapa, ca să se sfărâme sau să se sdruțească și cei mai mărunți bolovani.* PAMFILE, A. R. 165.
2. (Complementul indică legume, fructe, frunze, semințe etc.) A zdrobi **(II 1).** Cf. TDRG, CADE, DM, GR. S. V, 124, LEXIC REG. II, 33, GL. OLT.
3. (Complementul indică ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor) A zdrobi **(III 2).** Cf. TDRG, CADE, DL, DM. *Oasele mi le-a sdroșit, Dinții din gură mi-a rupt.* PĂSCULESCU, L. P. 242.
– Scris și: *sdruci.* – Prez. ind.: *zdrucesc.* – Și: **zdruși, zdroși** vb. IV.
– Cf. zdrobși.

ZDRUCINÁ vb. I v. **zdruncina.**

ZDRUCÍRE s. f. (Învechit, rar) Zdrobire **(III 2).** *Acesta flaster ... a fi bun și pentru alte rane proaspetă și vechi, pentru zdruciri și arseturi.* FM (1844), 333[2]/33.
– Pl.: *zdruciri.*
– V. **zdruci.**

ZDRUCÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) Zdrobit[2] **(I 1).** Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23.
– Pl.: *zdruciți, -te.*
– V. **zdruci.**

ZDRUGĂLÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A freca între degete (Păușești Otăslău – Băile Govora). COMAN, GL.
– Scris și: *sdrugăli* COMAN, GL. – Prez. ind.: *zdrugălesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRUHĂÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. (Prin Transilv. și prin Bucov.) A (se) zdruncina **(1).** Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 375, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *M-a zdruhăit căruța de mi-or clănțănit dinții.* Com. din SĂLIȘTE – SIBIU, com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI, cf. LEXIC REG. II, 65. ✦ Intranz. (Regional) A sălta **(1);** a țopăi (Jina – Sebeș) GR. S. VI, 247.
2. Tranz. (Prin sudul Transilv.; complementul indică cereale) A vântura. *Ovăzul trebuie zdruhăit înainte de a se da la cai.* REV. CRIT. III, 168.
3. Tranz. (Regional; complementul indică mai ales obiecte) A zdrobi **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D.
– Scris și: *sdruhăi.* – Prez. ind.: *zdruhăiesc.* – Și: **zdrucăí** (ALRM SN I h 236/172) vb. IV.
– Din pol. **zdrogati.**

ZDRUHĂIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin sudul Transilv.; despre oameni) Năvalnic **(I 1);** repezit **(2).** Cf. LEXIC REG. II, 65. ✧ (Adverbial) *Ionu nost, nume frumos, Numa vii cam zdruhăios.* GR. S. VI, 247.
– Pl.: *zdruhăioși, -oase.*
– **Zdruhăi** + suf. *-os.*

ZDRUHĂÍRE s. f. (Transilv.) Zdruncinătură **(1).** Cf. zdruhăi **(1).** Cf. LB, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., REV. CRIT. III, 168.
– Scris și: *sdruhăire* (LB). – Pl.: *zdruhăiri.*
– V. **zdruhăi.**

ZDRUHĂÍT, -Ă adj., s. f. (Prin sudul Transilv.) **1.** Adj. (Despre pas, mers) Săltat[2] **(1).** Cf. zdruhăi **(1).** *Mers zdruhăit.* Com. din SĂLIȘTE – SIBIU. ✦ (Despre dans, muzică) Cu ritm vioi. *Un joc zdruhăit.* DRAGOMIR O. M. 22.
2. S. f. (Mai ales art.) Dans popular românesc cu mișcare vioaie; melodie după care se execută acest dans. *Un joc zdruhăit, de unde și numele de „zdruhăita", iar, după cum săliștenii și satele din jur îl numeau: „jocul nebunilor".* DRAGOMIR, O. M. 22.
– Pl.: *zdruhăiți, -te.*
– V. **zdruhăi.**

ZDRUHĂITÚRĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Zdruncinătură **(1).** Cf. LB, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
– Scris: *sdruhăitură* (LB). – Pl.: *zdruhăituri.*
– **Zdruhăi** + suf. *-ătură.*

ZDRÚHOLȚ s. n. (Regional) Sucitor **(1)** (Câlnic – Sebeș). A II 12.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZDRUÍNĂ s. f. (Regional) Femeie de statură înaltă, voinică (Poiana Lacului – Pitești). UDRESCU, GL. ✧ (Ca

epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *E o zdruină de muiere, sparge piatra-n pumni.* id. ib.
– Pl: *zdruine.*
– Cf. z d r a h o a n ă.

ZDRUIȚÁ vb. I. R e f l. (Regional) A se da huța în leagăn (Vaşcău). *Se zdruiță cu dosca.* ALR I 1 704/80.
– Prez. ind.: *zdruiț.*
– Etimologia necunoscută.

ZDRUMECÁ vb. I v. **zdrumica.**

ZDRUMECĂTÚRĂ s. f. v. **zdrumicătură.**

ZDRUMICÁ vb. I. T r a n z. **I. 1.** (Popular; complementul indică mai ales obiecte) A zdrobi **(I 1).** *Şi clădi despicăturile pre jărtvanicul care au zdrumicat.* BIBLIA (1688), 260[1]/8, cf. ANON. CAR., LB, DDRF, BARCIANU. *Toba fură snopii de grâu, îi zdrumecă şi-i aruncă-n măruntaiele batozei.* SĂM. II, 679, cf. ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Voi apuca De-a zdrumica Cel fluier de soc.* POP., ap. GCR II 329, com. LIUBA, FRÂNCU – CANDREA, M. 105, com. BENIUC, ALR I 1 989/18, 24, 30, 40, 45, 49, 69, 79, 90, 116, 118, 122, 594, 840, ALR SN V h 1 319. ✧ R e f l. p a s. *Se zdrumică Persia în mai multe provinții.* SĂULESCU, HR. II, 364/7. ✧ R e f l. *Lutul de pre lângă drumuri ... să usucă în bulgări ... Şi călcat fărămându-să în prav şi pulbere zdrumicându-să.* CANTEMIR, HR, 170. ✧ F i g. *Domnii şi boierii neamurilor se râdică ca nişte urieşi şi caută a zdrumica popoarele ..., o luptă mare şi îndelungată se începe între om şi om, popor şi popor.* RUSSO, S. 133. *A încercat ... evocarea lui Ştefan cel Mare – subiect ce-i depăşea ... puterile de expresie minoră. Ca furnicile, el l-a zdrumicat în fărâmi.* LOVINESCU, S. I, 64. *Călușarii zdrumicau bătuta pe bâte.* ARGHEZI, B. 68. (R e f l.) *Tăcere ... în jurul căreia larma vieții se zdrumică în pulbere.* LOVINESCU, S. II, 11.

2. S p e c. (Prin sud-vestul Mold.; complementul indică ştiuleții de porumb) A curăța de boabe. Cf. ALR I 907/592, 594.

II. (Regional; complementul indică legume, fructe, frunze, semințe) A zdrobi **(II 1).** Cf. SCRIBAN, D. *Al'eže samânța L'e fraževătăștse şî l'e zdrumică.* GREGORIAN, CL. 48, cf. ALR I 1 809/790, ALR SN I h 232, A II 12, III 18.

III. 1. (Popular; complementul indică obiecte concrete) A zdrobi **(III 1).** *Şi chedrii din Livanul Domnul îi detună, De-i frânge, cu trupină, cu crengi împreună ..., îi zdrumică.* DOSOFTEI, PS. 87/11. *Se mişcă – şi cutremur pe lume a zdrumicat.* C. A. ROSETTI, C. 82/7, cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX. ✧ F i g. *Opinca ..., hainia duşmanului a zdrumicat-o în mii şi fărâme, fără să-şi puie mintea s-o-ncerce uniori la tăisu săbiii.* JIPESCU, O. 113. *Nu sfarmă doar bălauri de piatră: Surpă şi zdrumică ... nevoi şi dureri.* DEŞLIU, G. 27. (R e f l. p a s.) *S-au văzut ca lucrurile preaputincioasă şi preavârtoasă pre lesne a se zdrumica şi a se fărâma.* CANTEMIR, IST. I, 249. *Libertatea şi legea popoarelor se zdrumică.* BĂLCESCU, ap. ŞĂINEANU, D. U.

2. (Popular; complementul indică ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor) A zdrobi **(III 2).** *Săvai sabie să m-are taia, săvai tot trupul în mii de bucăți să s-ară zdrumica, eu de Hristos nu mă voi lepăda.* VARLAAM, C. 431. *Dacă va scăpa capul zdravăn şi sănătos, măcar de i-ar zdrumica şi sfărâma tot trupul, tot s-ar vindeca.* NEAGOE, ÎNV. 194/3. *Aşa învârtind roatele, să zdrumica carnea ei.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 168[v]/3. *În unghii să-i farmați, în colți să-i zdrumicați, în labe să-i spintecați.* CANTEMIR, I. I. 246. *L-a izbit pe-a lui coif, cât oasele capului toate l-a zdrumicat.* MURNU, I. 251. *Pe Şerpe-l lovea, Trupu-i zdrumica Dărabe-l făcea.* BALADE, I, 317. *Sus ma radžicară La pământ ma lasară, Toatše oasale mi le zdrumicară.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 354. ✧ F i g. *Tăiat-ai (Zdrumicat-ai* D) *cu mirure capetele tarilor.* PSALT. 322. *Trupul mieu cu teama ta-l zdrumică, Că mă ia de giudețul tău frică.* DOSOFTEI, PS. 421/3. ✧ R e f l. *Calul ..., dând de o râpă mare, S-au zdrumicat de tot.* DONICI, F. I, 23/1. *Le-am suit în căruțe ..., am plecat în goana turbată a cailor ... de credeam că se zdrumică mațele în ele.* AL LUPULUI, P. G. 76. ✦ F i g. (Învechit; complementul indică persoane sau inima, sufletul lor) A zdrobi **(III 2).** *Acea tăcere dovedea că memoria lui ... era prea afund pironită într-una din acele taine ce zdrumică inima.* HELIADE, L. B. I, 113/1. *Mila ... toată m-a zdrumicat.* id. O. I, 451.

3. (Popular; complementul indică ființe, mai ales oameni) A zdrobi **(III 3).** *L-au zdrumicat pre el întru căi.* BIBLIA (1688), 191[1]/ 19. *Aşa urs oştirea întreagă este în stare să o zdrumice.* CREANGĂ, P. 188. *Şi-aicea s-or amestecat ... Lina şi cu ciurda ei de neamuri ... ce i-aş zdrumica.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 74. ✧ F i g. *A putut ... să sufere a vedea un războinic murind în valurile sângelui său şi zdrumicat de arzătoarea sete a agoniei.* HELIADE, L. B. I, 233/14. ✧ R e f l. r e c i p r. [Țările grecești] *începu a să zdrumica una cu alta.* SĂULESCU, HR. II, 21/10.

IV. (Popular; complementul indică armate, grupări de oameni înarmați, comandanți de armate, state etc. în conflict armat) A zdrobi **(IV 1).** *Alcătuiră armie de 90 mii oşteni ... până ce Crasus li sfărmă o parte şi Pompeiu, venind din Spania, zdrumică pe ceialaltă.* SĂULESCU, HR. I, 57/24. *Românii îi zdrumicau fără cruțare.* ISPIRESCU, M. V. 13. *A lui va fi slava la urmă când ei zdrumeca-vor Oastea duşmană.* MURNU, I. 80.
– Scris şi: *sdrumica* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zdrúmic.* – Şi: (învechit) **zdrumeca** vb. I.
– Contaminare între **zdrobi** şi **dumica.**

ZDRUMICÁR s. n. (Învechit, prin Transilv.) Zdrumicătură. Cf. LB.
– Pl.: *zdrumicare.*
– De la **zdrumica.**

ZDRUMICÁRE s. f. (Popular) Acțiunea de a z d r u m i c a şi rezultatul ei.

1. Zdrobire **(I).** Cf. z d r u m i c a **(1).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX.

2. Zdrobire **(III 1).** Cf. z d r u m i c a **(III 1).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX.

3. Zdrobire **(IV 1).** Cf. z d r u m i c a **(IV).** *Pentru zdrumicarea Spaniei, se alie Elisaveta mai departe cu Enrichle.* SĂULESCU, HR. II, 329/3. *Apoi ... împilarea străină, robirea şi zdrumicarea naţiei sub „turcul păgân".* BĂLCESCU, M. V. 549, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX.

– Scris şi: *sdrumicare* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrumicări.*

– V. **zdrumica.**

ZDRUMICÁT, -Ă adj. **1.** (Popular) Zdrobit[2] **(I 1).** Cf. z d r u m i c a **(I 1).** *Să li se dea câte o ţără de ovăz sau muiat în apă, sau zdrumicat în păsat.* ECONOMIA, 76/10. *Păstorul ..., trăgând asupra sa fulgerul, a rămas în loc zdrumicat în nenumărate bucăţi.* CR (1833), 121[1]/16. *Gheaţa care formează aproape totalitatea gheţariul*[ui] *nu e zdrumicată, ba chiar nici crăpată.* CONTEMPORANUL, III, 458, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX. *Prundişu-i zdrumicat ca marna.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 80, 15/1. ✧ F i g. *Prin mândrul întuneric al pădurii de argint Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind.* EMINESCU, O. I, 85. *Auzea scârţâind roata ciuturii de la fântână şi limpezea, clipocind în teică, apa zdrumicată pe mâna şi pe faţa lui Manlache.* POPA, V. 30.

2. (Rar) Zdrobit[2] **(III 1).** Cf. z d r u m i c a **(III 1).** *Corăbii zdrumicate băteau domol în maluri.* VOICULESCU, POEZII, I, 69.

– Scris şi: *sdrumicat* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdrumicaţi, -te.*

– V. **zdrumica.**

ZDRUMICĂTÚRĂ s. f. (Ban. şi Transilv.) Bucată mică (de pâine); (Învechit şi regional) zdrumicar, zdrumicare. Cf. z d r u m i c a **(I 1).** *Zdrumicăturile şi fărmiturile ceale de faguri încă le culeg.* ECONOMIA, 196/18, cf. LB, DL, DM, DEX, ALR I 768/30, 45, 49, 69, 75, 77, ib. I 852/315, ib. II 4 019/36, 76.

– Pl.: *zdrumicături* şi (regional) *zdrumicături* (LB). – Şi: (regional) **zdrumecătúră** s. f. ALR I 768/69.

– **Zdrumica** + suf. *-ătură.*

ZDRUMICÓS adj. (Regional; despre cartofi) Făinos (Ghilad – Timişoara). ALR SN IV h I 103/36.

– Pl.: *zdrumicoşi.*

– **Zdrumica** + suf. *-os.*

ZDRÚNCEN s. n. v. **zdruncin.**

ZDRUNCENĂTÓR, -OÁRE adj. v. **zdruncinător.**

ZDRUNCÍ vb. IV v. **zdruncina.**

ZDRÚNCIN s. n. **I. 1.** (Popular) Zdruncinare **(1).** Cf. z d r u n c i n a **(1).** Cf. CIHAC, II, 375. *Duduca Balaşa ... nu simţea decât zdruncinul calului ce o sălta cu necontenire pe şa.* GANE, ap. TDRG, cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Stând cu genunchii cam sus, se afla destul de apărat de zdruncin.* SADOVEANU, O. X, 192, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Lucrurile s-au desfăşurat oarecum lin, fără zdrunciuri.* V. ROM. februarie 1956, 98. ✧ F i g. (Popular) Străda-nie **(2).** *Tot aşa mergând ei ..., cu mare greutate şi zdruncin, au trecut peste nenumărate ţări şi mări.* CREANGĂ, P. 94. *Să-i fi rămas bătrânului, din atâta zdruncen, zece mii de lire.* VLAHUŢĂ, D. 108. *După atâta zdruncin, setea ne dobora.* ADAM, R. 7, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Acu, tu zâci că ţi-i zdruncinul pe nedrept.* POPA, V. 136. *Îl ruinaseră privegherile, umezelile şi zdruncenele neîntrerupte ale vieţii păstoreşti.* SADOVEANU, O. XVI, 394, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Rar) Traumă produsă prin lovituri, zguduiri, zgâlţâiri etc. Cf. RESMERIŢĂ, D.

2. Zbucium **(1);** p. e x t. durere. Cf. z d r u n c i n a **(3).** *Dar un rău mai mare este zdruncenul moral, ... pervertirea chipului normal de a simţi şi de a cugeta.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *S-a iscat un proces care ... a dat mult zdruncin şaugăilor.* ARHIVA, II, 605. *Cred că nimica nu-mi va mai putea da împăcare sufletului şi-a trupului. Sunt într-un zdruncin de neînchipuit.* LUC. VII, 505, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Altă noapte de zdruncin, trudă, enervare şi somn neisprăvit.* MIRONESCU, S. 129. *Şi-a crezut ... viaţa încheiată şi traiul prea temeinic hotărât, ca să mai sufere de zdruncin sau de plâns.* POPA, V. 288. *Zdruncinul sufletului s-a potolit în bietul om.* SADOVEANU, O. XVIII, 346, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

II. (Regional; în forma *zdroncin)* Băţ subţire, la un capăt cu o rotiţă de lemn cu găurele, cu care se bate laptele prins sau smântâna din putinei, ca să se aleagă untul. Com. din Salva – Năsăud.

– Scris şi: *sdruncin* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdruncinuri.* – Şi: **zdrúncen** (pl. şi **zdruncene),** (învechit şi regional) **strúncin** (CIHAC, II, 375, TDRG, SCRIBAN, D.), (regional) **zdrâncin** (SCRIBAN, D.), **zdróncin** (com. din Salva – Năsăud), (învechit, rar) **strâncen** (SCRIBAN, D.), **strânciun** (id. ib.), **strúnciur** (id. ib.) s. n.

– Postverbal de la **zdruncina.**

ZDRUNCINÁ vb. I. **1.** T r a n z. şi r e f l. (Complementul ori subiectul indică obiecte, construcţii etc. sau părţile lor ori fiinţe, arbori etc. sau părţi ale corpului lor) A (se) scoate din poziţia iniţială, mişcându-se (cu putere) brusc, repetat şi dezordonat, într-o parte şi într-alta, încoace şi încolo, în sus şi în jos etc., producând un zgomot caracteristic; a (se) clătina, a (se) cutremura, a (se) hâţâi, a (se) hodorogi, a (se) hurduca, a (se) hurducăi, a (se) hurui, a (se) scutura **(II 1),** a (se) zgâlţâi **(1),** a (se) zgudui **(2),** (popular) a zgâlţâna **(1),** (regional) a (se) bălăbăni, a (se) dârgâi, a (se) zdrăngăni **(II 2),** a (se) zdroncăni **(2),** a (se) zdruhăi **(1),** a zducni **(1),** a (se) zgâcina. *Ca un vas de multe valuri şi din multe părţi izbit şi strânciunat.* CANTEMIR, I. I. II, 232, cf. LB, VALIAN, V. *Înfăşură baza stupilor cu o pânză groasă ... şi-i transportă astfel, ferindu-se să nu-i zdruncine.* BREZOIANU, A. 552/4, cf. POLIZU. *Lovi tronişorul cu genunchiul, se cam zdruncină.* ISPIRESCU, U. 98, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU[2]. *Munţ înalţ s-or zdrunsina.* DIACONU, VR. 173, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Un şuier cutremurător ne-a oprit graiurile pe buze, zdruncinându-ni-se creionul pe carnet.* ARGHEZI, B. 138. *Vagonul se clătina zdruncinându-se în acelaşi ritm monoton.* CĂLINESCU, O. I, 19, cf. DL, DM,

M. D. ENC., DEX. *Cân mai dă şî din coadî apu-atunci şî struncinî şi şî zgâlţâi di gândeşti tu cî-i prăpăstenia pomântului.* ŞEZ. II, 105, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, cf. ALR SN II h 353, ALRM SN I h 236. ✧ Refl. pas. *Să nu alerge calare sau să se struncine în căruţe, pentru că ... se porneşte emoragie.* CORNEA, E. I, 150/9. *Este obiceiul să se ducă mortul la groapă cu sania, fie vara, fie iarna, pentru ca ... să nu se zdruncine.* MARIAN, Î. 250 ✧ Fig. *În inima noastră se zdruncină oceanul.* GALACTION, O. A. II, 336. ✦ Refl. Fig. (Astăzi rar) A se zbuciuma **(2).** *Întunecimea se îndeasă şi mai mult ..., tot neamul omenesc se frământă şi se zdruncinează.* BĂLCESCU, M. V. 562. *Încotro te zdruncini, uncheşule? – Spre Focşani.* POPA, V. 164, cf. DL. ✦ Intranz. (Învechit, rar) A zdrăngăni **(1).** *Acum începură toţi să zdruncine din săbii iarăşi ca la comandă.* BARIŢIU, P. A. II, 150. ✦ Tranz. (Învechit; complementul indică oameni, armate) A risipi **(3).** *Şi acicea mai nainte struncinaţi fură de însuşi de acesta Hristos (ce să zice că răsipiţi fură prespre tot pământul).* CORESI, EV. 300. *Hatmanul, cu toată a lui oaste, au năvălit asupra rosienilor, au struncinat şirurile lor şi i-au răspins către Moscva.* ASACHI, I. 172/14.

2. Tranz. şi refl. (Complementul indică construcţii, obiecte etc.) A (se) deteriora în urma unor zguduituri, unor lovituri puternice etc. *Câteva vase franţeze, aflătoare în apropierea „Anconei", s-au zdruncina*[t] *prin o furtună, care ... au ţânnut pân'a doua zi sara.* AR (1832), 344[1]/35. *Clopotniţa cea mare a catedralii*[i] *s-au surpat şi câteva biserici şi case foarte s-au zdruncinat.* ib. (1834), 108[1]/19. [Biserica episcopiei] *fusese rău struncinată de cutremurul întâmplat în anul 1692.* TDRG. *Să poţi cunoaşte unde e zidul struncinat De straşnica izbire a bombelor aprinse.* NEGRUZZI, S. II, 191. ✦ P. ext. (Rar) A (se) cutremura. *Seismul a zdruncinat casa din temelii.* DSR.

3. Tranz. Fig. A face să-şi piardă trăinicia, forţa etc., a clătina, a slăbi **(3),** a şubrezi **(2);** p. ext. a aduce prejudicii, pagube; a (se) zgudui **(1).** *Decăderea francoportului de Cadix ... struncinează negoţul.* AR (1829), 136[2]/21. *Au ajuns pe Paşa ... şi întru atâta l-au zdruncinat, încât insurecţia se poate socoti de tot curmată.* ib. (1831), 62[2]/7. *Diviziunea bisericii pe sistema apanajurilor ... au fost zdruncinat rânduiala politicească.* ib. (1832), 208[2]/3. *Tulburări dinlăuntru, dizbinări ... struncină şi resturnă califatul.* SĂULESCU, HR. I, 124/17. *Prin a lor vetejie şi sălbăticiune ..., au struncinat şi, în parte, au dărâmat puterea Romei.* ASACHI, I. III/2. *Năvălirile ce făcură după aceasta tatarii spre nord i-au struncinat foarte mult.* IST. M. 33/10. *Judecăţile l-au struncinat într-atât cât el şi astăzi chiar este strâmtorat.* I. IONESCU, D. 205. *Adevărul ziselor noastre nu poate fi zdruncinat.* GHEREA, ST. CR. II, 97. *Un proces periculos ameninţa să-i zdruncine averea.* TDRG. *Sunt aşa întâmplări absurde care-ţi tulbură mintea, îţi zdruncină credinţa.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 110, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Analiza ... zdruncină şi liberul joc al activităţii emoţionale.* LOVINESCU, C. VII, 34. *Aceste evenimente însă nu au zdruncinat ... o reuniune de state ca a noastră.* TITULESCU, D. 379. *Răzvrătirea înfiorătoare a tăcerii ... o zdruncină un răstimp cu închinarea lui.* MIRONESCU, S. 201. *Chiar acest amănunt ... nu izbuti să zdruncine senina încântare a lui.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Riposta ... zdruncină multe credinţe.* BRĂESCU, O. A. I, 109. *Coborârea lui de pe piedestal îmi zdruncina echilibrul sufletului.* SADOVEANU, O. XVII, 509, cf. SCRIBAN, D. *Îl vedea făcând sforţarea cam şcolărească de a-şi aduna ideile, oarecum zdruncinate de discuţie.* CAMIL PETRESCU, O. I, 309. *Atitudinea dârză a fetei zdruncină siguranţa de sine a directorului.* V. ROM. ianuarie 1954, 92. *Autorul zdruncina privilegiile marilor boieri.* IST. LIT. ROM. II, 157, cf. DL, DM. *Fiecare să-şi dea ce-i al lui întru odihna şi liniştea lui ce nu trebuiau zdruncinate de tulburări.* BARBU, PRINC. 272. *Paralelismul dintre stilurile celor două limbi nu dispare, ... deşi atunci el este zdruncinat din temelii.* COTEANU, R. L. 62. *Monotonia ritmică a partiturilor din acele vremi este zdruncinată de nervozitatea dansurilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 27/1. *Undeva, plutea duhul ideilor Veneţiei şi ale Florenţei ..., dar rezistenţa era greu de zdruncinat.* CONTEMP. 1971, nr. 1281, 1/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Absol. *Călcările care au nemulţămit populaţiunele rurale ... au şi struncinat din încrederea în guvern.* I. IONESCU, M. 182. ✧ Refl. pas. *Împărăţia tare au început a se struncina şi din toate părţile a se scutura.* CANTEMIR, HR. 334. *S-au struncinat libertatea învăţământului.* I. IONESCU, D. 85. *Struncinatu-s-a ceva negoţul?* NEGRUZZI, S I, 299. *Credinţa epicuriană zdruncinându-i-se, era natural ca el să se întoarcă la părăsitul cult al zeilor.* OLLĂNESCU, H. O. 108. *Concepţia de viaţă ... se zdruncină din temelii.* REBREANU, P. S. 43. ✦ Fig. A tulbura conştiinţa, convingerile etc. cuiva; a şubrezi **(2),** a zgudui. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Această autoritate suverană ... i-a zdruncinat sufleteşte, alungând instinctele bune din sufletele lor.* LOVINESCU, C. VIII, 93. *Sufletul lui fusese zdruncinat din temelii.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 171. *Moartea lui timpurie a zdruncinat-o tare pe mama.* PREDA, DELIR 281. *Adânc mă zdruncină Clonţul toamnei reci.* LABIŞ, P. 178. *Întâmplările altora ... îl zdruncinau tot aşa de tare ca şi când le-ar fi suportat el.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 16/1, cf. M. D. ENC.

4. Tranz. (Învechit şi popular; complementul indică fiinţe, mai ales oameni, sau părţi ale corpului lor) A zdrobi **(III 2).** *Au căzut calul cu dânsul şi i-au struncinat piciorul din genunche în sus.* IST. CAROL XII, 37[r]/15. *El s-a ridicat zdruncinat de căzătură.* CARAGIALE, O. II, 252, cf. CADE. *Sta ca cucoşii unul către altul şi-şi scotea ochii, îşi spărgea capetele, îşi struncina mânile.* SBIERA, P. 202. *Zmeoaicele tale, Să nu vie ..., Să-l zdrobească, Să-l zdruncinească.* PAMFILE, DUŞM. 230, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. *Sapa-i lungă, coada-i groasă, Rău mă zdruncină la oase.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 532. ✧ Refl. *Pentru cel ce au căzut după zid şi s-au strânciunat şi Născătoarea de Dumnezeu l-au vindecat* (a. 1776). CAT. MAN. I, 418. ✧ Fig. *Dzeul zdrunciură capetele dracilor săi (struncinî* C, *strunci-va* C[2], *zdrobi-va* D). PSALT. 129. *A cincea botejune, cu ce se botează Hristos ... ca să struncine capetele şerpilor într-o apă şi ca să sfărâme păcatul.* CORESI, EV. 512.

5. Tranz. (Complementul indică sănătatea, sistemul nervos al oamenilor etc.) A face să-şi piardă rezistenţa şi să devină şubred în urma unor modificări (patologice); a ataca, a distruge, a ruina **(1),** a strica **(7),** a vătăma. *Istericalele din zi în zi sporind, zdruncină şi darmă sănătatea celui trup nurliu şi frumos.* FM (1843), 164²/37. *Faţa lui tristă şi nişte ochi care priveau cu atâta jale împrejur arătau că o suferinţă morală zdruncinase pe uriaş.* CONTEMPORANUL, III, 229. *Războiul zdruncină nervii, îndepărtează încrederea în valorile eterne.* CĂLINESCU, C. O. 41. *A văzut atâtea mame de paisprezece ani, ştie cum le zdruncină sănătatea naşterile astea pripite.* CAMIL PETRESCU, O. I, 490. *Nervii ei erau zdruncinaţi de scena groaznică a omorului.* VINEA, L. II, 90. ✧ Refl. *Sănătatea i s-a zdruncinat cu desăvârşire.* CONTEMPORANUL, VII, 123. *Aci mi s-au zdruncinat oasele şi mi s-au clătinat credinţele în bunătatea omenească.* CIAUŞANU, R. SCUT. 16. *În această atmosferă de plumb a condamnaţilor la moarte se zdruncină.* SCLF 1960, nr. 1, 159.

– Scris şi: *sdruncina* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zdrúncin* şi (învechit şi regional) *zdruncinez.* – Şi: (învechit) **străncină, strănciună, strâncenă** (TDRG), **strânciună** (TDRG, SCRIBAN, D.) vb. I, **struncí** vb. IV, **strunciná** (prez. ind.: *strúncin* şi *struncinez),* **struciuná** (TDRG), **struciură** vb. I, (regional) **zdrunciní** (prez. ind. *zdrunciníesc),* **zdruncí** (ALR SN II h 353/848, ALRM SN I h 236/848) vb. IV, **zdrunciuná** (com. din STRAJA – RĂDĂUŢI), **zdruciná** (ALRM SN II h 626/833), **zdrâncină** (TDRG, SCRIBAN, D., ALR SN II h 352/192, ALRM SN I h 236/192), **strâncină** (ALR I 1 325/378, 385), **struncená** (RUSSO, S. 132, TDRG) vb. I.

– Etimologia necunoscută.

ZDRUNCINÁRE s. f. **1.** Scoatere din poziţie iniţială printr-o mişcare (puternică) bruscă, repetată şi dezordonată, într-o parte şi într-alta, încoace şi încolo, în sus şi în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinare, clătinat, clătinătură, clătineală, hurducare, hurducat, hurducăială, hurducătură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** zdruncinătură **(1),** zgâlţâială **(1),** zgâlţâire, zgâlţâit[1], zgâlţâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(1),** zguduitură **(2),** (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin **(1),** (în dicţionarele din trecut) zdruhăitură, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănit[1], bălăbănitură, dârgâire, dârgâitură, zdrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură, zdroncănit, zdruhăire, zdruncineală **(1).** Cf. zdruncina **(1).** Cf. VALIAN, V. *Răr unchii dor adese ... din osăbite struncinări şi loviri.* CORNEA, E. I, 135/18, cf. POLIZU. *Îşi încarcă căruţa cu călători şi bagaje în număr şi greutate mult mai mare ... În fine, după mai multe zdruncinări ... ajunserăm.* FILIMON, O. III, 7. *Îmi vuia capul din pricina zdruncinărilor ce sufeream.* ALECSANDRI, PR. 260. *Marea se linişti ca să mă poarte făr zdruncinare pe spatele ei departe de ţara ... în care fusesem.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., DL, DM, M. D. ENC. 1011.

2. Fig. Pierdere a trăiniciei, a forţei etc., slăbire **(2),** şubrezire **(1);** p. ext. (astăzi rar) prejudiciere; pagubă; (învechit) zdruncineală **(2).** Cf. zdruncina **(3).** *Căci amintrilea, pricina clătirii dându-să, odihna şi liniştea fără turburare şi strânciunare a fi nu poate.* CANTEMIR, I. I. I, 39. *Spre răsuflarea locuitorilor ţărei aceştia, în locul greutăţilor ce s-au suferit şi a struncinărei ce li s-au pricinuit în curgerea războiului ..., li s-au dăruit ... iertare de bir* (a. 1814). URICARIUL, I, 185. *Stolnicul nici întru un chip nu să priimeşti pretenderisind ... a aduci în supărare şi în struncinare ticnitele odihni a vecinicilor stăpâni de drept lucrul lor* (a. 1830). IORGA, S. D. XXI, 400. *În mijlocul acestor cumplite strunchinări a Rosiei, numai singurul Novgorod au rămas în întregime.* ASACHI, I. 55/31. *Înapoierea agriculturei franţeză ..., struncinările războaielor ..., găsiră ... omul ce de mult îl aştepta.* FM (1844), 129²/33. *Suirea şi pogorirea preţului pânei aduce tare mare struncinare stării ţeranului.* I. IONESCU, C. 212/28. *Punga lui primisă cea mai cumplită struncinare.* FM (1846), 189[1]/8, cf. POLIZU. *Voi sfătuiţi-vă acum şi ajutaţi zdruncinărilor ţării!* COŞBUC, AE. 215, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Efectul de zdruncinare a ereditătii se observă mai ales ... la generaţia întâi.* AGROTEHNICA, I, 225.

3. (Astăzi rar) Zbucium **(1);** p. ext. durere. Cf. zdruncina **(3).** *Am ucis întru rană ... şi ... struncinare mie.* BIBLIA (1688), 4[1]/7. *Nevoit au fost ca, în mijlocul zdruncinării cii pe dinlăuntru, de măhniciune şi diznădăjduire, a se făţărnici cu masca bucuriii.* ASACHI, I. 134/8. *Cu destulă struncinare a sufletului său din pricina puţinei îmbrăţoşeri ce are publicul nostru asupra literaturei.* FM (1843). 103[1]/7. *Cele petrecute ... le tot avea înainte şi-i pricinuiau o zdruncinare însoţită de mari suferinţi.* CONTEMPORANUL, IV, 82. *În suflet simţi o zdruncinare urmată de o dorinţă vagă de nimicire.* REBREANU, P. S. 165. [Întrevederea] *îmi va fi numai spre clădire, iar nu spre zdruncinare.* GALACTION, O. 225. *Fantasticul realului poartă în el valenţa trecerii ... la realitate, fără zdruncinări psihice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 8/1.

4. (Învechit, rar; în forma *struncinare*) Zdrobire **(IV).** *Războiul se încheie cu struncinarea şi mărginirea învinşilor spartani la 362.* SĂULESCU, HR. I, 33bis/3.

– Scris şi: *sdruncinare* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdruncinări.* – Şi: **struncinăre,** (învechit, rar) **strânciunáre** s. f.

– V. **zdruncina.**

ZDRUNCINÁT[1] s. n. (Rar) Zdruncinare **(1).** Cf. zdruncina **(1).** Cf. DDRF.

– V. **zdruncina.**

ZDRUNCINÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre obiecte, construcţii etc. sau despre părţi ale lor ori despre fiinţe, arbori etc. sau despre părţi ale corpului lor) Care este scos din poziţia iniţială şi mişcat (cu putere) brusc, repetat şi dezordonat, într-o parte şi într-alta, încoace şi încolo, în sus şi în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinat, hâţâit, hâţânat, hodorogit, hurducat, hurducăit, huruit[2], scuturat[2] **(II 1),** zgâlţâit[2] **(1),** zguduit[2] **(1),** (regional) bălăbănit, dârgâit, zdrăngănit **(1).** Cf. zdruncina **(1).** *Simţii că umbletul trăsurei din lin şi repede se făcu zdruncinat şi hâţâit.* GHICA, C.

E. I, 41. *Calul ... mă târăşte în partea ailaltă ... pe când mă ridic zdruncinat, auz foşneală pântre coceni.* CARAGIALE, O. I, 145, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., DL, DM, DEX. *Au picat amândoi jos. Struncinat cum era, abia s-au sculat ţiganul de jos.* SBIERA, P. 286, cf. ALR SN V h 1 367/414.

2. (Despre obiecte) Care s-a deteriorat în urma unor zguduituri, a unor lovituri puternice etc. Cf. z d r u n c i n a **(2).** *Căci o luntre zdruncinată se-au scăpat din ochean Deacă uită privighere va peri şi în liman.* ASACHI, P. 9/3. *Omul de piatră stă resemnat ... privind cu duioşie la trăsurile care se luptă cu valurile zdruncinate ale pavajului.* GHICA, C. E. II, 320. *Ca să ajungi la cele două odăi ale boierului, trebuie să urci o scară strâmbă şi zdruncinată.* CAMIL PETRESCU, O. II, 661. ✧ Fig. *Sfadă şi voroavă strânciunată s-ar fi scornit şi mai multă ocară s-ar fi lucrat, de n-ar fi fost Brebul.* CANTEMIR, I. I. I, 46. ✦ (Despre oameni) Care nu mai este hotărât. *Milescu se uită repede la Mihai şi apoi la sine însuşi. Un moment păru zdruncinat în hotărârea lui.* D. ZAMFIRESCU, R. 72, cf. DL, M. D. ENC.

3. (Învechit şi regional; despre fiinţe, mai ales despre oameni sau părţi ale corpului lor) Zdrobit[2] **(III 3).** Cf. z d r u n c i n a **(4).** *Să vor lovi una de alta, atunce oamenii şi toate dobitoacele vor muri strâncenaţ*[i] (a. 1815) GCR II, 217/35. *Cu frunţile zdruncite neîmblânziţi coloşi Stătură luptătorii şi se-mpăcară-o leacă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 3/2.

4. (Despre oameni) Care şi-a pierdut trăinicia, forţa etc.; slăbit **(3),** şubrezit. Cf. z d r u n c i n a **(5).** *În zilele acestuie, flind struncinat la minte ..., se împresură Franţia de două nefericiri.* SĂULESCU, HR. I, 200/24. *Sănătatea lui, struncinată prin ostenelele războlului, din zi în zi se făcu mai părtinitoare.* ASACHI, S. L. II, 11. *Ca nuca pe părete povestele-i se prind ... În scurt ne dă dovadă de crieri struncinaţi.* NEGRUZZI, S. II, 267, cf. DDRF, BARCIANU, RESMERIŢĂ, D. *O bătrână cu mintea zdruncinată de când şi-a pierdut feciorul în lume.* C. PETRESCU, O. P. II, 199. *După o zăcere de friguri şi aiureli, băiatul rămăsese zdruncinat.* VOICULESCU. P. I, 157. *Prevenirea diferitelor complicaţii ..., restabilirea funcţiilor zdruncinate ale diferitelor organe.* BELEA, P. A. 194, cf. DL, M. D. ENC., DEX. *Era numai o nălucire de minte bătrână şi zdruncinată.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 17/2. ✧ (Substantivat) Fig. *Au nu oile-ş pasc păstorii? Şi pentru căce ceale rătăcite nu întoarset şi ceale pierdute nu le căutat şi struncinatele.* CORESI, EV. 468. ✦ (Astăzi rar, despre oameni) Zbuciumat **(1);** îndurerat. *Rămas-au bieţâi oameni numai cu sufleteli, bătuţi şi struncinaţi, cum era mai rău.* NECULCE, L. 57. *Aşa zdruncinat cum eşti, nu te apuca să conduci vreo afacere.* CARAGIALE, O. VII, 28, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se ivi ... un domn bătrân ... pe care-l văzusem plângând zdruncinat în rândul dintâi al jalnicei adunări.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 30. *Eram prea zdruncinat sufleteşte ca să-mi ardă de învăţătură.* H. LOVINESCU, T. 250, cf. DM. *Sufletul său zdruncinat caută să evadeze din realitate, refugiindu-se delirant în trecut.* V. ROM. martie 1970, 105. *Să fi mers pe un drum greşit şi împotriva vremii mele, că sunt atât de zdruncinat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 11/2, cf. M. D. ENC., DEX.

– Scris şi: *struncinat* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdruncinaţi, -te.* – Şi: **zdruncít, -ă,** (învechit şi regional) **struncinát, -ă, struncít, -ă,** (regional) **strânciunát, -ă** (ALR SN V h 1 367/414), (învechit, rar) **strâncenát, -ă** adj.

– V. **zdruncina.**

ZDRUNCINĂTÓR, -OĂRE adj. **1.** Care scoate din poziţia iniţială mişcând (cu putere) brusc, repetat şi dezordonat, într-o parte şi în alta, încoace şi încolo, în sus şi în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinător, cutremurător, hâţâitor, hâţânător, hodorogitor, hurducăitor, hurducător, huruitor, zguduitor **(1).** Cf. z d r u n c i n a **(1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Cărăuşii găsesc poate mai puţin zdruncinătoare drumurile croite de ei pe pământ neted.* SADOVEANU, O. XIX, 17, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Învechit, rar) Obositor. *L-au împiedicat a se supune acestei călătorii struncinătoare.* ASACHI, S. L. II, 64.

2. Fig. (Învechit) Care face să-şi piardă trăinicia, forţa etc.; p. e x t. care aduce prejudicii, pagube. Cf. z d r u n c i n a **(3).** *Această desfacere încă este pentru noi sdruncinătoare, ... căci nu este numai nenorocire, dar şi strâmtorie a însuşi vieţii noastre* (a. 1815). URICARIUL, IV, 189/24. *Orcare război ... este o lovire zdruncinătoare asupra civilizaţiii.* AR (1833), 414[2]/24. *În războiul zdruncenătoriu de 30 de ani păziră numiţii o înţeleaptă neutralitate.* SĂULESCU, HR. II 284/24. *Au ieşit cu totul din răbdare, Nemaiputând a suferi Ei pagube struncinătoare.* DONICI, F. I, 44/5. *Au vestejit şi cea mai frumoasă floare a ţării şi au aruncat-o dintr-o poziţie ră în alta mai zdruncinătoare.* IST. M. XXVI/5.

– Scris şi: *struncinător* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdruncinători, -oare.* – Şi: (învechit) **zdruncenătór, -oáre, struncinătór, -oáre** adj.

– **Zdruncina** + suf. *-ător.*

ZDRUNCINĂTÚRĂ s. f. **1.** Scoatere din poziţia iniţială printr-o mişcare (puternică), bruscă, repetată şi dezordonată, într-o parte şi în alta, încoace şi încolo, în sus şi în jos etc.; clătinare, clătinat[1], clătinătură, clătineală, hurducare, hurducat[1], hurducăială, hurducătură, scuturare **(II 1),** scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** zdruncinare **(1),** zgâlţâială **(1),** zgâlţâire, zgâlţâit[1], zgâlţâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin **(1),** (regional) zdruhăire, zdruhăitură, zdruncineală **(2).** Cf. z d r u n c i n a **(1).** *Se află pe o suprafaţă lină alunecând cu o iuţeală nemăsurată, făr cea mai mică zdruncinatură.* MĂS. GR. 15/6, cf. VALIAN, V., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *O zdruncinătură a trenului îi aruncă în braţe pălăria de pai.* TEODOREANU, M. II, 211, cf. SCRIBAN, D. *Din nou, Laura se frânse şi se aşeză cu zdruncinătură.* VINEA, L. II, 65, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Îţi vei da seama abia când vei simţi o durere cumplită în cap, o zdruncinătură a întregului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 18/3, cf. DEX. ✧ Fig. *Peste două zile, când a venit şeful de post, s-au mai întâmplat oarecare zdruncinături.* POPA, V. 223.

2. Fig. (Învechit) Tulburare a ordinii, a echilibrului. Cf. zdruncina **(3).** *Aceasta e leagea preste toată pipăirea stricăciunii şi struncenăturii.* BIBLIA (1688), 81[1]/55, cf. D, DL, M. D. ENC., DEX.

3. (Învechit, rar) Cicatrice. Cf. zdruncina **(4).** *Se va face, în locul ranii, struncinătură albă.* BIBLIA (1688) 78[2]/45. *La om de se va face oarecăruia în pialea feaţii lui struncinătură de semnare.* ib. 78[1]/49. ✦ (Învechit, rar) Rană[1] **(2).** *Cel ce vindecă pre cei zdrobiţi la inimă şi leagă struncinăturile lor* (a. 1784). TDRG. ✦ (Prin nordul şi vestul Mold.) Boală la om sau la animale nedefinită mai îndeaproape. Cf. H XII 333, XVI, 228.

– Scris şi: *struncinătură* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zdruncinături.* – Şi: (învechit) **struncenătúră, struncinătúră** s. f.

– **Zdruncina** + suf. *-ătură.*

ZDRUNCINEÁLĂ s. f. **1.** (Prin nord-vestul Munt.) Zdruncinare **(1).** Cf. zdruncina **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *De când cu drumurile astea, din zdruncinarea căruţii ..., nu-mi mai viu în fire.* id. ib. ✦ Zor[1] **(1).** Cf. UDRESCU, GL. ✦ Amestecare prin frecare (şi prin zdrobire) a unor legume, alimente, fructe etc. Cf. UDRESCU, GL. *Încă o zdruncinează la mămăligă şi gata.* id. ib. *Ia fasolea la zdruncinează.* id. ib. ✦ Treierat[1] **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Ia să le mai dăm o zdruncinează, şi gata.* id. ib. ✧ Expr. **A lua** (pe cineva sau ceva) **la zdruncinează = a)** a treiera[1] **(1).** Cf. id. ib.; **b)** a cere (cuiva) socoteală; p. ext. a dojeni. Cf. id. ib. *Ia mai ia-l la zdruncinează pe derbedeu-ăla, că umblă fără căpătâi.* id. ib.

2. Fig. (Învechit) Zdruncinare **(2).** Cf. zdruncina **(3).** *Neputând să supuie Cazanul în puterea armilor, ei i-au adus prin alt chip simţitoare struncinează: oprind pe neguţătorii Rosiii a merge la adunările de negoţ a Cazanului.* ASACHI, I. 104/20.

3. (Prin nord-vestul Munt.) Tulburare **(5).** Cf. UDRESCU, GL. *Am rămas c-o zdruncinează la burtă că nu-mi mai viu în fire.* id. ib. *A rămas c-o zdruncinează la cap de la bombardamente, bietul om! nu mai e om cât o fi.* id. ib.

– Pl.: *zdruncineli.* – Şi: (învechit) **struncineálă** s. f.

– **Zdruncina** + suf. *-eală.*

ZDRUNCINÍ vb. IV. v. **zdruncina.**

ZDRUNCÍT, -Ă adj. v. **zdruncinat[2].**

ZDRUNCIUNÁ vb. I. v. **zdruncina.**

ZDRUŞÍ vb. IV v. **zdruci.**

ZDRUŢ[1] s. m. = struţ[1] **I. 1.** (Prin vestul Munt. şi prin nord-estul Olt.) Copil gras şi mare. Cf. LEXIC REG. II, 18.

ZDRUŢ[2] s. n. = struţ[2] **2.** (Prin Olt. şi prin Munt.) Arc (cu săgeată). Cf. ALR I 1 428/792, 810.

ZDUBULÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică păsări) A jumuli (Someş Guruslău – Zalău). MAT. DIALECT. I, 218.

– Prez. ind.: *zdubulesc.*

– Cf. dubi, jumuli.

ZDUBÚŞ s. n. v. **astupuş.**

ZDUCNÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Prin Ban.) A zdruncina **(1);** p. ext. a izbi cu putere. Cf. CADE, NOVACOVICIU, C. B. 24. *Te zdâgnesc de vatră.* ALR I 1 441/87, cf. ALR SN II h 353/76, ALRM SN I h 236/76. *Nu zducni uşa tare.* Com. din ORAVIŢA. (Complementul indică oameni) A brusca; a certa. *Nu mă tot zducni!* CV 1950, nr. 5, 3.

2. Intranz. (Regional) A cădea. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✦ (Regional) A ieşi din locul unde se află (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✧ (Prin exagerare) *Când te-oi trânti ..., zducnesc matele în tine, amărâtule!* id. ib.

3. Intranz. (Prin Transilv., prin vestul Munt. şi prin Dobr.; mai ales despre animale) A muri[1] **(1).** Cf. SCRIBAN, D. *La oameni zic că au murit, iar la dobitoace că ... au zdocnit.* H III, 313, cf. XIV, 347, 359. *Sfârcule,* [cal bătrân] *nici nu mănânci, nici nu zdohneşti.* DR. V, 228, cf. UDRESCU, GL.

– Prez. ind.: *zducnesc.* – Şi: (regional) **zdugní** (CADE), **zduhní** (UDRESCU, GL.), **zdâgní, zdocní, zdohní** vb. IV.

– Etimologia necunoscută.

ZDUFÓS, -OÁSĂ adj. v. **stufos[1].**

ZDUGNÍ vb. IV v. **zducni.**

ZDUHNÍ vb. IV v. **zducni.**

ZDÚIŢ s. n. (Prin vestul Transilv.) Scrânciob **(2).** Cf. ALR I 1 703/98, 100, 103, 140, TEAHA, C. N. 282. ✦ (Regional) Scrânciob **(3)** (Sălciua de Jos – Aiud). ALR I 1 704/98.

– Pl.: ? – Şi (regional) **zgúiţ** s. n. ALR I 1703/98 (pl. *zguiţuri* ib.)

– Prez. *z-* + **duiţ.**

ZDUMPĂÍ vb. IV v. **zdupăi.**

ZDUP interj., s. n. **1.** Interj. (Adesea cu valoare verbală; uneori repetat) Cuvânt care imită zgomotul produs de o cădere precipitată, de o săritură, de o aruncătură cu forţă, de paşi grei, apăsaţi. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Numai ce-aud aşa ca un vânt greu în văzduh şi, deodată, zdup! Pe prispă.* SADOVEANU, ap. TDRG, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Când să mă întorc, însă, nu ştiu cum mă răsucesc şi, zdup! cad în apă.* VLASIU, A. P. 47. *Nu se aude decât zdup-zdup pe scară şi tic-tac în sufragerie.* TEODOREANU, M. U. 188, cf. SCRIBAN, D. *Cela, zdup peste gard, Ţirţec după el, până ce căzu în gura unor câini.* CĂLINESCU, E. O. I, 76. *Cum l-ai demascat, zdup cu el în vagon şi hai la Deltă.* BENIUC, V. CUC. 12, DL, DM. *Am aşteptat să se întunece şi zdup, am sărit gardul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 18/2, cf. M. D. ENC., DEX. [Feciorul] *luă matele şi cu zgomot mare „zdup" cu ele-n foc.* CĂTANĂ, ap. TDRG. *Iel zdup! pă fereastă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 141.

2. S. n. (Familiar; în legătură cu verbele „a băga", „a intra" etc.) Închisoare. *Or să te bage la zdup, aşa mic*

cum eşti! PREDA, DELIR. 169. *Ăsta îi în stare să ne bage pe toţi la zdup!* LĂNCRĂNJAN, C. II, 476. *Va fi băgat la zdup. I se va suspenda ziarul.* STANCU, R. A. IV, 373. *Nu vezi că vor să mă bage la zdup?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 16/4, cf. M. D. ENC., DEX., UDRESCU, GL.

3. S. n. (Regional) Joc de cărţi în care cel care pierde primeşte pumni în spate (Mărăşeni – Vaslui). LEXIC REG. 64.

– Scris şi: *sdup* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: **(3)** ?.

– Onomatopee.

ZDUPÁC s. m. (Mold.) **1.** Pumn **(1).** Cf. BUL. FIL. I, 147.

2. Pumn **(2).** *Pare că mi-ar fi venit să-i dau* [lui Sava] *un zdupac, ştii, ca la minge.* TDRG, cf. BUL. FIL. I, 147, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zdupaci.*

– Pref. *z-* + **dupac.**

ZDÚPĂ s. f. **I.** (Regional) **1.** (În loc. vb.) **A-i da (o) zdupă** = a zori[2] **(2)** (Săpata – Piteşti). *Să-i dăm (o) zdupă la arie, cât pripeşte soarele.* UDRESCU, GL.

2. Joc executat în ritm foarte vioi (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O zdupă de joc.* id. ib.

3. Fugă; raită **(1)** (Săpata – Piteşti). *Dă-i o zdupă pe la clăi, să vezi dacă nu le-a stricat vântul.* UDRESCU, GL.

II. (Prin nord-vestul Munt. şi prin sudul Olt.) Femeie (mai ales fată) voinică, plină de viaţă. Cf. LEXIC REG. 39. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *E o zdupă de fată.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zdupe.*

– Postverbal de la **zdupăi.**

ZDUPĂÍ vb. IV. Intranz. (Popular) **1.** (Despre oameni sau despre picioarele lor în mers) A tropăi. *A luat-o la goană spre apus, zdupăind prin ogoare ca o namilă.* POPA, V. 77, cf. DL, DM, DEX. *Nu ştiu murgu cum faşa, Din piŝioare zdupăia.* ALEXICI, L. P. 117, cf. ARH. OLT. XXI, 278. ✧ Tranz. *Omul dinăuntru a mormăit ceva, a zdupăit apăsat un pas ori doi.* GALAN, Z. R. 254. ✦ (Despre oameni) A juca bătând pământul cu picioarele, producând un zgomot caracteristic. *Fete mari hore-nvârtind, Nevestele zdopăind.* I. CR. III, 260.

2. (Despre oameni sau despre pumnii lor) A lovi cu putere repetat (şi repede), producând un zgomot caracteristic. *Căpităneasa sări în ajutorul copilului ..., se-ncinse acum între soţi o luptă crâncenă ..., pumnii zdupăiră fără cruţare.* MIRONESCU, S. 128. *Cine zdumpăie la uşă?* Com. din ORAVIŢA. ✧ Tranz. *Ulise ... Sări din loc la Filomelianul ... şi straşnic Îl zdupui.* MURNU, O. 62.

3. (Despre oameni, obiecte etc.) A produce un sunet caracteristic prin cădere, lovire etc. Cf. RESMERIŢĂ, D. *A zdupăit ceva ca o descălecare.* CĂLINESCU, L. L. 67. *N-o ţinură mult braţele şi căzu zdupăind într-o băltoacă.* BENIUC, M. C. I, 135.

– Scris şi: *sdupăi* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zdupăiesc.* – Şi: **zdupuí, zdumpăí, zdopăí** vb. IV.

– **Zdup** + suf. *-ăi.*

ZDUPĂIÁLĂ s. f. (Regional) Tropăitură. Cf. zdupăi **(1).** Cf. DL, DM, DEX.

– Pronunţat: *-pă-ia-.* Pl.: *zdupăieli.*

– **Zdupăi** + suf. *-eală.*

ZDUPĂÍT[1] s. n. (Popular) Tropăitură. Cf. zdupăi **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D. *Auzea încă ... vocea lui Avram, biruind zdupăitul paşilor.* GALAN, B. II, 222. *Întâi i-am simţit zdupăitul fugii, apoi i-am auzit lătrătura.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 441.

– Pl.: *zdupăituri.*

– V. **zdupăi.**

ZDUPĂÍT[2], -Ă adj. (Despre dansuri populare) Care se joacă bătând pământul cu picioarele, producând un zgomot caracteristic. Cf. zdupăi **(1).** *Câte-un băietan pune trişca la gură şi horile-nfierbântate, zdupăite se revarsă-n lumina limpede a soarelui.* SĂM. II, 567.

– Pl.: *zdupăiţi, -te.*

– V. **zdupăi.**

ZDUPĂITÚRĂ s. f. (Popular) Faptul de a zdupăi **(3);** (concretizat) zgomot caracteristic produs de mersul greoi, apăsat şi repede, de o săritură, de o lovitură etc. *În prima somnolenţă, simţi bătându-i în tâmple zdupăitura ritmică a roţilor.* CĂLINESCU, O. I, 59. *S-aud nişte zdupăituri pân pod, cine-o fi?* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zdupăituri.*

– **Zdupăi** + suf. *-itură.*

ZDUPĂNÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A tropăi (Segarcea – Băileşti). GL. OLT., com. din BERZOVIA – REŞIŢA.

– Prez. ind.: *zdupănesc.* – Şi: **zdopăni** vb. IV. GL. OLT.

– **Zdup** + suf. *-ăni.*

ZDUPĂNITÚRĂ s. f. (Regional) Tropăitură. Com. din BERZOVIA – REŞIŢA.

– Pl.: *zdupănituri.*

– **Zdupăni** + suf. *-itură.*

ZDÚPEŞ, -Ă adj. (Regional; despre persoane) Burlac.

– Pl.: *zdupeşi, -e.*

– **Zdupă** + *-eş.*

ZDÚPIŢĂ s. f. (Prin sudul Olt.) Diminutiv al lui zdupă **(II).** Cf. LEXIC REG. 39.

–Pl.: *zdupiţe.*

– **Zdupă** + suf. *-iţă.*

ZDUPUÍ vb. IV. v. **zdupăi.**

ZDUPÚŞ s. n. v. **astupuş.**

ZDURLÚŞ s. n. (Prin vestul Transilv.) Loc unde se dau copiii pe gheaţă. Cf. SCL 1962, 89, TEAHA, C. N. 282.

– Pl.: *zdurluşuri.*
– Cf. derdeluş.

ZDVORÍ vb. IV. Intranz. (Învechit) A sluji **(2)** la curtea unui domnitor sau a unui boier; a dvori. *Cine iubeşte din suflet pre cel din cămară, mare fericire simpte a-i zdvori afară la scară.* CANTEMIR, I. I. I, 136, cf. ZANNE, P. III, 54, SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zdvoresc.*
– Pref. *z-* + **dvori.**

ZEA s. f. v. **za**[2].

ZEÁBRĂ s. f. v. **zabră.**

ZEÁBRE s. f. v. **zabră.**

ZEÁDĂ s. f. v. **zadă.**

ZEAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZEÁMĂ s. f. **1.** Parte lichidă a unor preparate culinare; apă în care s-au fiert zarzavaturile, carnea, pastele făinoase etc.; p. ext. (învechit şi popular; adesea urmat de determinări care indică felul) nume dat supelor, ciorbelor sau mâncărurilor cu sos mult şi subţire; (regional) zemărie **(1),** zemoaică. *N-au fost ... nici bucăţi de carne, nici zemuri bune, nici fripturi.* NEAGOE, ÎNV. 113/22. *Mânca puţină dzamă de ordz.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 122[v]/30. *Şi în peşteri dorm pentru vise ceia ce mănâncă cărnuri de porc şi zamă jărtvelor* (mâncări spurcate B 1938) *pângărite-s toate vasele lor.* BIBLIA (1688), 490[1]/24. *O făcea după porunca legii, fără de zamă, iară D*[o]*mnul să veade cum că au întins şi în blid pâinea* (a. 1700). GCR I, 331/40. *Să o pui în tingire ..., puindu-i zeamă de carne să o acopere de 4,5 deagete.* MÂNCĂRILE, ap. GCR II, 44/24. *Atunci întîi băgă el de seamă Că e greu a trăi fără zamă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 126. *Musca au căzut întru una oală cu zeamă unsuroasă.* ŢICHINDEAL, F. 140/21, cf. LB. *Să întremează în sănătate numai cu o ciorbă de zeamă de puiu de găină.* PISCUPESCU, O. 267/8. *Udându-le gura cu puţină zamă de carne caldă.* DRĂGHICI, R. 27/15. *Li se dă şi carne cu zeamă şi verdeţuri ce iese din fierberea ei.* CR (1836), 68[1]/21. *Bolnavul să nu mănânce nimică, afară de zamă de găină.* C. VÎRNAV, H. 98/22, cf. POLIZU. *Îmbunătăţirea zemii de carne în fiertul ei şi alcătuirea sosurilor sunt cele dintâi elemente ale ştiinţei bucătăriei.* PENESCU, M. 29/17. *Câte gătesc bucătarii pentru mesele oamenilor, umplând oalele cu fel de fel de zemuri.* CONV. LIT. VIII, 248. *După aceste din urmă se aduce zeamă cu tocmagi (tăiţei) şi apoi sarmale.* MARIAN, NU. 499. *O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluţe de grăsime.* DELAVRANCEA, H. T. 38, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG. *Era o zamă acruţă de cartofi cu carne de porc afumată, foarte gustoasă.* AGÂRBICEANU, S. 409, cf. SCRIBAN, D., RESMERIŢĂ, D. *Mălaiul se mănâncă totdeauna cu legume, „fiertură" ori „dzamă", care-i indispensabilă în fiecare zi.* MOLIN, R. B. 289. *Castroanele cu zeamă de găină abureau podelele.* VLASIU, A. P. 66. *Sorbea molcom zama c-o lingură mare de paltin.* SADOVEANU, O. XV, 238, cf. CADE, PRIBEAGUL, P. R. 76. *Înghiţeau lacom ... bucăţile de pâine pe care le lăsaseră să se umfle ca nişte bureţi în zeama din farfurie.* CĂLINESCU, O. I, 50. *Ei vor rotogoale de cocă mici şi subţiri în zeamă îngroşată de nucă, zahăr şi scorţişoară.* CAMIL PETRESCU, O. I, 184. *Haideţi să mâncăm, că se răceşte zama.* T. POPOVICI, S. 138. *Spărgea câte-un ou în blid şi-l bătea grăbită, să dreagă zeama.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 214. *Se toarnă, apoi, zeama peste carnea din farfurii.* S. MARIN, C. B. 25, cf. M. D. ENC., DEX, H X 261, 480. *Iepuraşu-i bun de zamă, Iepuroaica de friptură.* JARNÍK–BÎRSEANU, D. 367. *Dragostea de copiliţă, Ca zeama de prepeliţă.* MARIAN, NU. 687. *Şade jos şi puşcă-n gâşte; De pălea ori nu pălea, Tot a zamă plăzmuia.* ŞEZ. II, 218, cf. GR. S. VI, 210, CHEST. VII 9/27, 31/2, ALR I 728, ALR II 3 490, ib. 4 161, ALRM SN III 913. *La pământ, cu talpa goală, Să sară zama din oală.* FOLC. MOLD. I, 157. *Găina bătrână face zeama bună.* Cf. NEGRUZZI, S. I, 251, PAMFILE, J. 173, ZANNE, P. I, 471. *Cine se arde cu zeamă suflă şi-n lapte acru.* Cf. ZANNE, P. II, 557. *Dacă te frigi măcar să te frigi cu o zeamă bună.* id. ib. 558. *Zorilă, până se scoală, Se duce zeama din oală.* id. ib. IV, 447. ✧ Fig. *Făţarnica lighioaie în oala fărălegii dzama nedumnădzăirii cu lingura vrăjmăşiii zămintind şi vânturând.* CANTEMIR, I. I. II, 35. *Această streină zamă cu iuţime-nveninată Au vârât în a lui patimi o aprindere turbată.* CONACHI, P. 297. ✧ *Zeamă lungă* = **a)** (popular şi familiar; şi în forma *zeamă de vorbe)* flecăreală; p. ext. flecar. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, ZANNE, P. IV, 194. *Organizatorii aveau grijă de obicei să-l aşeze după vreun conferenţiar zeamă lungă.* GALAN, Z. R. 75, cf. UDRESCU, GL, 294; **b)** (regional) poşircă **(2).** Cf. CIAUŞANU, V. 211. *Zeamă de prune* = **a)** (popular şi familiar) ţuică[1] **(1)** de calitate inferioară. *A băut un pahar de zeamă de prune şi acum e în gârliciul bordeiului.* GALACTION, O. 41, cf. DL, DEX. *Nu ţuică de a d-voastră, zeamă de prune.* TEODORESCU, P. P. 176; **b)** (regional) fleac. *Lume, lume, zeamă de prune.* ZANNE, P. IV, 216; **c)** prostănac. *Niculai, zamă de mălai.* id. ib. VI, 235, cf. III, 603. (Regional) *zeamă de amnar* (sau de *ştir* ori *chioară* sau *lungă)* = poşircă **(2).** Cf. CADE, CIAUŞANU, V. 211, L. ROM. 1959, nr. 5, 76. *Zeamă chioară* (sau *lungă)* = supă, ciorbă etc. slabă, cu multă apă; p. ext. mâncare de proastă calitate, cu prea multă zeamă; (învechit şi regional) zemurcă, (regional) zămârceală **(1).** Cf. DEX, UDRESCU, GL. 294. (Popular şi familiar) *Zeamă de struguri* = must **(1 1);** vin. Cf. DL. ✧ Expr. (Popular) **A mânca singur bucatele şi a lăsa altora zeama** = a trage singur toate foloasele, lăsând altora foarte puţin sau nimic. Cf. DL, DM, DEX. **A nu fi de nici o zeamă** (sau **a nu fi nici de zeama oului** ori **a ouălor, a prunelor)** = a nu fi bun de nimic. *Sărace, sărace! nu eşti nici de zama ouelor.* CREANGĂ, A. 92. *Nu-i nici de zama oului (de nimic).* PAMFILE, J. II, 173. *Nu e nici de zeama prunelor.* ZANNE, P. IV, 99, cf. 37. **(A fi) tot de-o zeamă cu...** = (a fi) la fel cu ... Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC. *Şi cum se nimeri, nu ştiu, dar şi primarul satului aceluia era tot de-o zamă cu dânsul.* FURTUNĂ, V. 51.

2. (Adesea urmat de determinări care arată felul) Lichid pe care îl conţin celulele şi ţesuturile vegetale,

în special fructele, şi care poate fi extras prin presare sau prin stoarcere; suc[2] **(1 a),** (regional) zemărie **(2).** Cf. ANON. CAR. *Pune-i piper, zeamă de năramză acră.* MÂNCĂRILE, ap. GCR II, 43/24. *Au lăsat ... o putin*[ă] *de zeamă de lămâie aicea* (a. 1764). IORGA, S. D. XII, 76. *12 oca zamă de alămâăie* (a. 1792). URICARIUL, IV, 131/19. *În vremea cireşilor s-au scris cu zamă de cireşe* (a. 1805). IORGA, S. D. XIII, 31, cf. LB. *Deosebită putere au arătat întru aceaste zeama de alămâie.* FACTOR, M. 5/5. *Plante nesocotite de om şi de vite, pe care le îmbrâncesc încă pentru zeama arzătoare care curge de sine din lujerii lor.* BREZOIANU, A. 479/29. *Ia suc (zeamă) de simburi de chedru seau de ionipere.* CORNEA, E. II, 41/22. *Se leapăd alămâia ce zama i s-a stors.* NEGRUZZI, S. II, 240, cf. POLIZU. *Din zeama strujenilor se poate scoate zahar.* I. IONESCU, B. C. 145/2, cf. CIHAC, II, 712. *Dete copilului zeama stoarsă din o smochină.* ISPIRESCU, L. 190, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Îi turnau pe gât zeamă de portocale.* COCEA, S. II, 274. *Are un gust puţintel înecăcios; îmi umple gura de zamă acrişoară.* SADOVEANU, O. XII, 617. *Produce struguri în cantitate mare, de coacere mijlocie, având boabe de culoare neagră, cu zeama roşie.* ENC. AGR. I, 143. *Flăcăii, cu cămăşile ude de şiroaie de zeamă de struguri, din pricina fetelor nici nu simţeau greul coşurilor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 297. *Zeama cireşei pe faţă, Cu palma ta caldă-mi ştergeai.* LABIŞ, P. 51. *Cu această pastă se umplu roşiile, scurse de zeama ce-au lăsat.* S. MARIN, C. B. 19. *Hârtia poroasă în care fuseseră înveliţi supsese toată zeama, castraveţii aveau gust de hârtie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 957, 959, 960, ib., 968, ALR II 5 154/228, ib. 5 155/228, 784, A III 16. *Roş îi, ou nu-i, Zeama lui pe copaci, Veveriţă nu-i* (Strugurele). GOROVEI, C. 359. ✦ Infuzie sau băutură preparată din plante, seminţe sau din zeamă **(2)** de fructe (cu adaos de zahăr). *Fierturile, decocturile de îndulcirea sângelui: ... zemuri de ierburi şi de orz înfrunzit.* PISCUPESCU, O. 221/16. *Împarte pe la celelalte căpetenii, mai straşnice întru aceasta, zeama boabei de Moca.* HELIADE, L. B. I, 36/27. *I se fac scăldături cu zama extrasă din coajă de mesteacăn tânăr.* PĂCALĂ, M. R. 253. *Zemuri de fructe, cu sau fără zahăr sau alcool.* NICA, L. VAM. 273. *Mai bine bei zeamă de salcie.* STANCU, D. 277. *Zeamă de prune Când bei multă Te umflă-n burtă.* TEODORESCU, P. P. 176. *Se spală pe faţă cu zeamă de pelin fiert înnăduşit.* PAMFILE, B. 53. ✦ (Şi în sintagmele *zeamă de varză, zeamă de curechi, zeamă acră)* Lichid fermentat, cu gust acrişor, în care s-a murat varza; (regional) moare **(1).** Cf. LB. *Suntem siliţi să dzicem zeama de vardză în loc de curechiu murat.* NEGRUZZI, S. I, 349. *Îi plăcea cu deosebire ciorba de ştiucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean.* GHICA, S. 66. *A băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză.* CARAGIALE, O. I, 173, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Boiaua se pregăteşte ... înlocuind borşul prin moare sau zeamă de varză murată.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 65, cf. CADE, DL, DM. *Să nu mă pună pe urmă să i-o plătesc, când o vedea că i se scurge zeama de varză prin ea* [prin putină]. PREDA, DELIR. 7, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 755. *Zamă de curechi.* ib. 577/218, 268, 360, 831. *Zeamă acră.* ib. 577/1, 940, cf. ALR II, 4 097/192, 520, 723, 762, 769, 784, 791, 812, 848, 872, 876, 886, 899, 928. *Trăgeam zeama prin cep.* ALR SN IV h 1 106/886, cf. ALRM SN II h 112/886. (Fig.) *Acum câteva zile a intrat în vorbă cu mine unul din aceia care plimbă cuvântul cu bâtul şi bat zeama de varză ca să se aleagă unt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 109, 8/1. (Expr.; regional; despre oameni) **A fi botezat cu zeamă de varză** = a fi rău din fire. Cf. ZANNE, P. VI, 497.

3. (Învechit) Lichid care intră în compoziţia celulelor sau a ţesuturilor animale; secreţie produsă de unele celule, glande sau organe. *Stomahul care, după ce priimeaşte ... hrana şi o mistuieşte destul, o preface în zamă şi sânge.* CALENDARIU (1814), 104/13, cf. LB. *Trupurile cu viaţă încep ... a să preface şi a să schimba la starea sănătăţii cu întoarcerea sângelui şi a zemurilor trupului din faţa pielii întru cele dinlăuntrul lui.* PISCUPESCU, O. 186/15, cf. EPISCUPESCU, A. 57/18. *Metodul său are drept scop ca să îndepărteze zemurile bolnăvicioase din trup.* DESCR. AŞEZ. 1/5. *Această transformaţie se face printr-un licuid ce secretează membrana mucoasă, licuid care se numeşte zeama gastrică.* KRETZULESCU, A. 292/10. *Strănuturi dese, urmate de o scurgere din nări de o zeamă limpede şi acră.* BREZOIANU, A. 573/9, cf. 574/3, RESMERIŢĂ, D. *Am un loc oval, Când eu l-am scărpinat, Zeama i-a picat* (Ochiul). GOROVEI, O. 249. ✧ (Învechit, rar) *Zeamă apoasă* = umoare apoasă, v. umoare. *Zeama apoasă este un licuid apos transparent, cam în felul albuşului, ce se află în camerile de dinainte şi de dinapoi a ochiului.* KRETZULESCU, A. 467/5. ✧ Expr. (Regional) **A lăsa** (pe cineva) **în zama lui** = a lăsa (pe cineva) în pace; a nu-l mai bate la cap. Cf. UDRESCU, GL. **A fierbe-n zama lui** = a se necăji **(3).** id. ib. ✦ (Rar; şi în sintagma *zeamă roşie)* Sânge **(1).** Cf. DL, DEX. *Să nu zugrum javra asta, încât să iasă zamă roşie prin toţi porii?* I. NEGRUZZI, S. V 234. *Nu ştiu bubă-i ori îi palmă, Că din spate-mi iese zamă.* ŞEZ. III, 124. ✦ (Rar) Puroi[1]. **(1).** *Le ardeau pântecele şi din bube le curgea o zeamă albă, greu mirositoare.* BARBU, PRINC. 22. ✦ (Popular) Lacrimi. *La darea pe samă Ţi se umple ochii de zamă* (= plângi când nu ieşi bine la socoteală). Cf. ZANNE, P. V, 544. ✦ (Rar) Tinctură **(1).** *Era frecat pe şale cu zeamă de ouă de furnică, topite în spirt.* ARGHEZI, B. 117.

4. P. ext. Nume generic dat lichidelor. *Şi-i turnară în sv*[â]*nt*[ul] *rost dzămi iuţi amestecate cu oţăt şi păcură.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie, 128[r]/10. *Îndată ce acel strat se vede îmbuibat de zemuri şi materii scremente, se transportă în groapa de îngrăşătură.* BREZOIANU, A. 41/26, cf. 42/12. *Plantele ... absorb din pământ nişte sucuri (zemuri) care nu pot servi nimic la folosul animalelor.* BARASCH, M. I, 223/26. *I-au fiert şi i-au dat să bea zeamă de pietricele roşii, l-au uns cu seu de câine.* GALACTION, O. A. I, 299. *Vinul acriu şi zeama de lapte se înfruntară în stomacul lui Lucu ca două vârtejuri învrăjmăşite.* VINEA, L. II, 309. *Zăpada de primăvară, zăpada mieilor, începe să-şi scurgă zeama topită până la canale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 128, 16/2. ✧ *Ou cu zeamă* = ou fiert puţin, cu albuşul

necoagulat. Cf. DL, DM, DEX. ✧ Expr. (Popular; glumeț sau eufemistic) **Zeamă de clopot** (sau **de hârleț**) = moarte **(1).** *Numai zeama de hârleț îl vindecă.* CAMILAR, N. II, 430. *Leacu-i zamă de clopot.* ȘEZ. IX, 147, cf. ZANNE, P. VI, 514. **A bea zeama clopotului** = a muri **(1).** id. ib. 515. **Zeamă de franci** = bănet. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Urmat de determinări care precizează felul) Nume dat unor soluții chimice. *Astfel, zemurile sulfocalcice, aplicate timpuriu în două tratamente ..., s-au arătat eficace.* ENC. AGR. I, 256, cf. 240, MACAROVICI, CH. 384. *Se stropesc pomii cu zeamă bordeleză de sulfat de cupru.* AGROTEHNICA, I, 211. *Zeamă burgundă.* LTR[2]. *Zeamă californiană.* ib. *Zeamă cuprocalcică.* ib. *Zeama de nicotină se întrebuințează, uneori, în amestec cu diferite fungicide.* ib., cf. DC. *Zeamă bordeleză.* M. D. ENC., cf. DEX.

5. (Regional; în forma *zamă)* Compus: **Zamă-de-holeră** = numele unei plante nedefinite mai de aproape, care este folosită, în medicina populară, ca leac împotriva holerei. Cf. ȘEZ. II, 190.

6. (Prin Bucov.) „(Bucată de) carne" Com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI și din STRAJA – RĂDĂUȚI.

– Pl.: *zemuri* și *zemi.* – Și: (învechit și popular) **zámă** s. f.

– Lat. **zema.**

ZEAMÍL s. n. Produs alimentar dietetic, ușor asimilabil, obținut prin tratarea chimică a amidonului din porumb cu hidroxid de sodiu. *Zeamilul se folosește în regimul de alimentație al sugarilor și copiilor.* LTR[2], cf. DC, M. D. ENC., DEX.

– Pronunțat: *ze-a-.* – Pl.: ?

– Denumire comercială de la Zea[mais] + n. pr. Mil[upa].

ZEÁRĂ s. f. v. **zară[1].**

ZEÁRVĂ s. f. v. **zarvă.**

ZEAT s. m. (invar.) v. **zet.**

ZEAVÉRĂ s. f. v. **zaveră.**

ZEBÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZEBÁN s. n. v. **zăbun[1].**

ZEBÉC s. m. v. **zeibeg.**

ZEBERÁLĂ s. f. v. **zebereală.**

ZEBEREÁLĂ s. f. (Învechit; în legătură cu verbul „a face") Sechestru **(I 1).** *Ce să socotiț să întorceț bocatele cestoi om, a Chiruți, să no să mai facă zeberală* (a. 1643). IORGA, D. B. I, 102. *Nime nu îmblă să facă dumi*[i]*lor voastre zebereală de la dumn*[ea]*voastră* (cca 1681). BUL. COM. IST. II, 208. *Să nu te potrivești dumneata ca să faci zăbereli oamenilor, pentru ca să nu stricăm prieteșugul, fiind megieși* (sfârșitul sec. XVII). ib. 206. *Neplătind banii acestui negustor cine s-a hi dator, apoi s-a dat știre mării*[i] *sale lui Vodă și să face zeberală* (a. 1706). IORGA, S. N. 89. *Netrimițând bani, să știi dumneata că să va face zebereală unora ce or hi drepți* (a. 1744). BUL. COM. IST. II, 202, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zebereli.* – Și: **zeberálă, zăbereâlă** s. f.

– **Zeberi** + suf. *-eală.*

ZEBERÍ vb. IV. Tranz. (Jur.; învechit) **1.** (Complementul indică bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținând unui debitor) A sechestra **(1).** *Iarî de nu-i vor faci plati, să zeberiți și voi ce veți putea afla din ceaia parte aicea la noi, pentru paguba lui* (a. 1658). IORGA, S. D. XXI, 103. *Unii dintr-ai noștri vor să se ră*[dice] *să margă în munții dumi*[i]*lor voastre, să zeberească niște oi* (a. 1681). BUL. COM. IST. II, 208. *Se nu va vre să vie, todășul să-i i-l dai pre mână. Altfel, va zeberi niște bucate* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. I, 22. *Pentru pricina unor boi ce au fost zeberit acel rus* (a. 1741). id. S. D. VI, 223, cf. DL, DM, DEX.

2. (Complementul indică oameni) A sechestra **(2).** *Pentru un rus de la Vasilicău ce au fost zeberit aici pentru pricina unor boi* (a. 1741). IORGA, S. D. VI, 223. ✧ Refl. pas. *Și zeberindu-se rusul la domniia lui Gligore-Vodă, s-au trimis acolo, la pârcălabii de Soroca ..., ca să așaze pricina aceasta cum s-o cădea cu dreptate* (a. 1741). id. ib.

– Prez. ind.: *zeberesc.*

– V. **zăbor.**

ZEBÓN s. n. v. **zăbun[1].**

ZEBOVÍ vb. IV v. **zăbovi.**

ZEBRĂRE s. f. (Rar) Dungă. *Afumați mereu, dinții decad din categoria albului lor ... spre un gălbui tulbure, cu chenare și zebrări cafenii.* TEODOREANU, M. U. 191.

– Pl.: *zebrări.*

– De la **zebră.**

ZEBRÁT, -Ă adj. (Rar) Cu dungi ca ale zebrei; p. ext. dungat. V. tigrat, bălțat, tărcat. Cf. ENC. AGR. 153, CADE, SCRIBAN, D. *Mi-e teamă să nu primești tu altfel de cămașă, una de aia zebrată, adaptată la gratii.* BENIUC, M. C. I, 193, cf. DL, DM, DN[2]. ✧ (Prin analogie) *Pe coasta lină, Cu zăpadă, Zebrată de explozii de obuze și șrapnele ... Trasăm o linie.* CAMIL PETRESCU, V. 67. ✦ Anal. Care are marcaj cu benzi albe paralele, specific pasajului **(II 2).** *Era în poză o cucoană, care, pășind pe partea zebrată a străzii, triumfătoare, arbora un fanion.* CONTEMP. 1970, nr. 1 232, 2/7.

– Pl.: *zebrați, -te.*

– **Zebră** + suf. *-at.* Cf. fr. zébré.

ZÉBRĂ s. f. Nume dat mai multor specii de mamifere sălbatice, foarte rapide, din Africa, înrudite și asemănătoare calului și măgarului, având corpul acoperit cu păr alb sau cafeniu și vărgat cu dungi negre sau brune *(Equus zebra).* Cf. IST. NAT. 15. *Are zebre, elefanți, rinoceri ... și multe alte.* AR (1829) 175/45, cf. I. GOLESCU, C. *Țebra ... se găsește în Africa sudică, are păr alb cu dungi regulate, negricioase, în curme-*

ziş. J. CIHAC, î. N. 56/12, cf. VALIAN, V. 47. *Acest animal este ceva mai gros decât ţebra, iară după forma din afară, samănă bine cu ea.* IC. LUM. (1841), 5/14. *Ţebra cea albă şi curmeziş negru dungată.* STAMATI, M. 86/14, cf. POLIZU, PROT. – POP., N. D., CONV. LIT. XXIII, 347, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D. *Au un elefant, au o girafă cu gâtul lung, două zebre dungate şi un leu bătrân.* STANCU, D. 406, cf. DL, DM, DN[2]. *Zebrele trăiesc în herghelii mici, în savane.* DER, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Galere cu sute de vâsle negre ... Înghit în pântecul lor vâslaşii în fiare, Bicele zbirilor zebre le suie în spinare.* BOUREANU, S. P. 6. *Pontif delirului lucid, Schimbam, sub vergi, pe sclavi în zebre: Ştiam, cu artă, să ucid.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 11/1. ✦ Fig. Loc marcat cu benzi albe, paralele, la unele intersecţii, pe unde este permisă traversarea pietonilor; pasaj **(II 2).** *Avem toţi aceleaşi gesturi prin panglicile zebrii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 95, 1/2. *Zebrele, liniile şi săgeţile ce reglementează circulaţia pe străzi şi şosele necesită din când în când o revopsire.* SCÂNTEIA, 1975, nr. 10 349.

– Pl.: *zebre* – Şi: (învechit) **zébru** (I. GOLESCU, C. VALIAN, V. 47, POLIZU, DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.) s. m., (învechit, rar) **ţébră** s. f.

– Din fr. **zèbre.** – Pentru **ţébră,** cf. germ. Zebra.

ZÉBRE s. f. v. **zabră.**

ZEBREÁ[1] s. f. v. **zăbrea[1].**

ZEBREÁ[2] s. f. v. **zabră.**

ZEBRELÍT, -Ă adj. v. **zăbrelit.**

ZEBRIÁLĂ s. f. v. **zăbrea[1].**

ZÉBRU[1] s. m. v. **zebră.**

ZÉBRU[2] s. m. v. **zebu.**

ZÉBU s. m. sg. Mamifer rumegător domesticit din familia bovideelor, asemănător cu boul, caracterizat printr-o cocoaşă de grăsime în regiunea greabănului, care trăieşte în zonele tropicale şi subtropicale *(Bos indicus).* Cf. PONTBRIANT, D., CADE. *Dintre vitele cornute, în Arabia se creşte zebul şi, pe o scară mai întinsă, bivolul african.* ENC. AGR. I, 326, cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: ? – Şi: (rar) **zébru** (ENC. AGR.), (învechit) **ţébu** (PONTBRIANT, D.; pl. *ţebi* id. ib.) s. m.

– Din fr. **zébu.** – Pentru **ţebu,** cf. germ. Zebu.

ZEBZÉC, -EÁCĂ adj. v. **zevzec.**

ZÉCE num. card., s. m. **I.** Num. card. (Adesea în componenţa unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între nouă şi unsprezece.

1. (Cu valoare adjectivală; de obicei, precedă substantivul determinat; învechit, zecimal **4)** *Şi lăcui într-unşii mai multe de dzeace zile.* COD. VOR[2]. 33[r]/14. *Ispovediţi-vă Domnului în ceteri, în psaltire cu zece maţi cântaţi lui.* PSALT. 56. *Iată aceşti zeace bărbaţi stricaţi ce-i curăţi Dumnezeu.* CORESI, ap. GCR, I, 27/2. *Mearseră gios ... cei dzeace fraţi a lu Iosif cum în Eghipet să cumpere grâu.* PALIA (1581), 172/18. *Cortul iară să-l faci den dzeace pocroave, den răsucită mătase albă.* PO 264/2. *Pre cine şi deade Dumnezeu zeace cuvintele sale afară?* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 100/11. *Un om s-au rugat să-i dau un cal să margă călare dzeace mile de pământ.* PRAV. 41. *Va trimeate satana unii dintre voi în temniţă, ca să vă ispitiţi; şi veţ*[i] *avea scârbă în zeace zile.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 129/25. *Şi voiu lua împărăţiea din mâinile fie-său şi voiu da ţie zece steaguri.* NEAGOE, ÎNV. 48/8. *În ciateria cia de dziace strune ... Cântaţî-i cu bunî cuvântare.* DOSOFTEI, P. S. 108/9. *Aceşti 3 copii să nu fie mai mici de zece ani.* ANTIM, O. 330. *De dzeace pravile ce-au dat.* N. COSTIN, ap. GCR II, 10/17. *Împărţiră în părţi rătunzala zidului şi zăce stânjini* (a. 1773). GCR II, 92/22. *Şi marsără zăce zâle şi agiunsă la loc sănătos* (a. 1784). ib. 132/20. *Cetăţeanii pusără praf, adecă iarbă de puşcă, şi-l aprinseră şi periră zeace mii de tătari.* ALEXANDRIA (1794), 57/2, cf. ŞINCAI, HR. I, 72/15. *Postavul de Eclitera bun era cotu 8 lei, mult diece lei.* DIONISIE, C. 166. *Eu ... voi merge la cantora engleză, în curgerea celor dintâi zece zile a lunii a patra.* AR (1832), 67[2]/44. *Un italian ... a aflat, la Milan, un mijloc de preparaţii chimice care dă lemnului secretul de a se face viorile numai din trei bucăţi de lemn, unde până acum se făceau din zece bucăţi.* CR (1833), 100[1]/11. *De acolo, au zărit Pavel corabia ce ducea pe Virghinia şi care acum înaintase pe marea peste zăce mile.* BUZNEA, P. V. 112/15. *Într-o litră de apă, pune zăce dramuri de sare pisată.* C. VÎRNAV, H. 110/10. *Nu trecuse zece zile de la acea vizită.* GHICA, C. E. III, 6. *Cât de lesne, cât de iute Se răstoarnă domnii ţării, cel mult, în zece minute!* HASDEU, R. V. 157. *Lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3. *La săptămâna, jucau zece nunţi în Băleşti, zece fete sărmane înzestrate de Badea.* ADAM, R. 188. *Pantalonii ... cârpiţi în zece locuri.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 24. *Să ştiu că zece ani nu scap din temniţă şi tot nu mă las.* REBREANU, I. 38. *Noua Convenţiune ar fi revizuibilă după zece ani.* TITULESCU, D. 261. *Au trecut zece zile şi n-am scris tăbliţele.* VLASIU, A. P. 428. *Fiecare ţigaretă costa (aproape exorbitant) zece bani.* TEODOREANU, M. U. 194. *Civilizaţia, portul şi datina de acum zece mii de ani subzistă încă.* SADOVEANU, O. XII, 230. *Vai de noi, ce vânt cumplit! Zece zile-a viscolit, zece nopţi ne-a zguduit.* ARGHEZI, S. P. 125. *Priveşte neclintit spre policandrul cu zece braţe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 258. *Dar iată, sună după zece minute şi trebuie să alergaţi la locurile voastre foarte iute.* SORESCU, U. 76, cf. M. D. ENC., DEX. *Şi frumos să-i mulţămeşti, Zece galbeni să-i cinsteşti.* MARIAN, NU. 554, cf. ALR II 3 162. *Masă mare Le-ntindea Zece buţi de vin scotea Şi frumos îi ospăta.* BALADE, III, 354. *Într-o coajă de bostan, zece draci stăteau d-un an.* FOLC. MOLD. I, 265. ✧ (Învechit; aşezat după substantiv) *La ei le iaste o bucată mai dulce şi mai sănătoasă decât la cei bogaţi zeace.* ŢICHINDEAL, F. 107/9. ✧ (Prin exagerare) *Joacă fete şi băieţi Hora-n bătătură, – Ah, de ce n-am zece vieţi, Să te cânt, natură!*

IOSIF, P. 61. *A plâns cu zece rânduri de lacrimi.* MIRONESCU, S. 371. *I-ar fi trebuit zece vieți ca să poată desăvârși și duce la sfârșit ce a început.* SADOVEANU, O. XIX, 142. ✧ Expr. **A asculta cu zece urechi** = a asculta foarte atent, cu mult interes. *„Vorbiți", i-am zis, ascultând cu zece urechi.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG, cf. DEX. **A avea zece vieți,** se spune despre cineva care scapă cu viață din situații primejdioase. Cf. DL, DEX. ✧ (Cu elipsa substantivului determinat) *Vor goni pre o sută și o sută pre zeace mii, că vrăjmașii voștri vor pica înaintea ... voastră* (a. 1560). GCR I, 4/8. *Zise: nu zeace se curățiră.* CORESI, ap. id. ib. 27/10. *Împreună frații un cu alalt, 2 spițe, macar și mai mulți fie de dzeace.* PRAV. LUCACI, 175. *De nu va lucra rum*[ă]*nul să fie banii zeace a doi* (a. 1678). IORGA, S. D. VII, 36. *Cădea-vor de laturea ta mii, și dzeace mii de-a direapta ta, iară de tine nu să va apropia* (a. 1689). GCR I, 286/15. *Luați de la dânsul talantul și-l dați celuia ce are dzeace.* CANTEMIR, ap. GCR I, 326/34. *Asemenea și pentru dijma porumbului s-au hotărât într-această condică a să lua zece, una.* PRAV. COND. (1780), 156. *Shimele meșteșugului ritoricesc sunt multe și osebite; însă eu însemnez aici ... zeace.* MOLNAR, RET. 115/6. *Îi dă, din roade, la zece, una* (a. 1811). DOC. EC. 95. *Domn va fi dintre acești zece acela care va împreuna glăsuri mai multe.* REG. ORG. 13/19. *Xenofont, trăgându-se cu cele zece mii din Asia în Grecia, aduce înștiințări de locurile văzute.* GENILIE, G. 14/3. *Plecat-am nouă din Vaslui Și cu sergentul zece.* ALECSANDRI, POEZII, 436. *Ipate, cu un gând să se ducă ... și cu zece nu.* CREANGĂ, P. 156. *Aceștia zece trebuiau să facă toate formalitățile și demersurile, sub îndrumările avocatului băncii.* AGÂRBICEANU, S. 487. *Până acum mi-a mers strună. E drept că muncesc cât zece.* COCEA, S. II, 184. *Mi-am plecat fruntea și am răspuns mironosit: „Zece mii!"* VINEA, L. I, 367. *Azi am fotografiat numai copaci. Zece, o sută, o mie.* SORESCU, P. 81. *Pentr-un turc care cădea, Zece de-afară venea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 494. *Nu sunt fată de nouă ani, De nouă ani călcai pe zece.* MARIAN, NU. 264. *Băui opt și plătii zece.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 608. *Și-așa trec zilele mele: Una bună, zece rele!* FOLC. MOLD. I, 141. (Loc. adv.) **În zece** = în zece părți; în multe părți. *Măi tătare, stăi, nu trece! Măi tătare, nu mă face Să-ți farâm capul în zece!* ALECSANDRI, O. 70. (Expr.; popular) **A face pe dracul în zece** = a-și da toată silința, a depune toate eforturile, a utiliza toate posibilitățile pentru a izbândi într-o acțiune; (popular) a face pe dracul în patru, v. patru[1] **(1).** *Am să muncesc, am să fac pe dracu în zece și ți i-oi da înapoi.* T. POPOVICI, S. 149. (Regional) **A-i da cuiva (cu) zece înainte** (sau **a-i da cuiva înainte cu zece)** = a se considera un om inteligent, superior; a întrece cu mult (pe cineva). Cf. CIAUȘANU, V. 212. ✧ (Precedat de „vreo", indică un număr aproximativ, nedefinit) *Iată poarta se descuie ... Ce văd ei? Din cetățuie, Doi cu doi, vreo zece șchiopi.* COȘBUC, P. I, 329. *La cotitura unei străzi, zări ... un grup de vreo zece țărani.* BUJOR, S. 142. *Or fi vreo zece ani, a-ndrăgit o fată frumoasă.* HOGAȘ, DR. II, 1. *Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă și strigă.* REBREANU, I. 15. *Peste câteva zile, vreo zece leandri frumoși stau înșirați dinaintea prăvăliei!* BASSARABESCU, V. 56. *Loc fără nimic pe el, lat de vreo zece pași.* PREDA, DELIR. 31. *Pe treptele încă fierbinți de soarele de peste zi, stăteau vreo zece băieței ce se jucaseră până atunci de-a soldații.* BARBU, Ș. N. II, 231. ✦ (La pl.; adesea prin exagerare, indică un număr mare, nedeterminat) *Peisagiuri și icoane istorice în sumă nenumărată dovedesc că nu sunt fapta nici a unuia nici a zeciuri de oameni, ci a sute de mâni.* CR (1833), 166[1]/16. *Au nu chiar împărații romano-germani fură siliți a plăti mai multe zeci de ani la Poartă un feli de tribut?* FM (1843), 106[2]/13. *Erau în șiruri zeci de mii și mii de sute De femei.* COȘBUC, P. I, 73. *Cunoști un om de mult, de zeci de ani.* IBRĂILEANU, S. L. 31. *Peste zeci de mii de ani omenirea va ajunge poate și la pacea idilică.* LOVINESCU, C. VII, 184. *Prisosurile de grâu ce s-au exportat, atâtea zeci de ani din țara asta, au fost produse de munca țărănimii noastre.* SADOVEANU, O. XX, 324. *Plante galbene și roșii, dar în zeci de feluri galbene și roșii, către violet, către jar.* ARGHEZI, S. VIII, 8. *O luară la dreapta, pe ulița cu glodul uscat, printre bordeie, pe subt ramurile zecilor de duzi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 176. *O luntre sunt, De oase ... De zeci de mii de ani, Eu stau în valuri.* JEBELEANU, S. H. 23. *Ca spectacol, trebuie să fi fost grandios: zeci de mii de tone de petrol arzând!* TUDORAN, O. 70. *Ceru-m vaci cu coarne lungi, Ceru-m zeciuri de berbeci, Ceru-m sute de oi, sute.* POP., ap. GCR II, 330. (Întărit prin repetare) *Se puteau vedea pe zeci și zeci de acoperișuri din jurul focului, ... oameni aproape despuiați.* CAMIL PETRESCU, O. II, 228. *Zeci și zeci de skeciuri, scenete, versuri ca niște baionete ascuțite sunt îndreptate împotriva chiulangiilor și leneșilor.* CONTEMP. 1954, nr. 389, 1/5. *Zilnic ne sosesc zeci și zeci de vești din județe, aducându-ne ecoul unui nobil freamăt cărturăresc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 2/5. (În legătură cu „sute") *Zeci și sute de modele și forme* [pentru zeci și sute de utilizări]. ARGHEZI, B. 41. ✧ (Cu elipsa substantivului determinat) *Câți sunt toți ceilalți ce au scăpat de grozăvia focului? Zeciuri de mii.* CR (1833), 65[2]/18. *Avea de luat de la direcția căilor ferate multe zeci de milioane.* VINEA, L. I, 118. (În legătură cu „sute") *Cursul așa-zisei mărci se schimba de la o zi la alta, cu diferențe de zeci și sute de milioane.* V. ROM. martie 1970, 47. ✧ (Substantivat) *Zecile de perechi bat someșana cu atâta pasiune, că potcoavele flăcăilor scapără scântei.* REBREANU, I. 12. *Zecile de muzee ale țării ... ne întregesc imaginea unei vieți de mult dispărute.* H. DAICOVICIU, D. 5. (Loc. adv. și adj.) **Cu zecile** = (Care este) în cantitate sau în număr (foarte) mare. *A-nceput să bântuie o foamete cumplită, că piereau oamenii cu zecile.* CARAGIALE, O. IV, 136. *Îi răsăriră în minte argumentele, cu zecile.* REBREANU, P. S. 28. *Poporul subt arme murea cu zecile ... pe câmpurile de luptă.* SADOVEANU, O. XX, 399. ✦ (Învechit, rar) Zeciuială **(1).** *Să jârtvuiască jârtva zilelor și rugile lui și toate zecile pământului lui.* BIBLIA (1688), 195[1]/20.

2. (Numărul abstract corespunzător; învechit, zecime **3,** zecișoară) *Aceaste șase bunătăți sunt zecile celor șasezeci.* CORESI, EV. 360, cf. LEX. MARS., LB, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF. *Zece este considerat ca o nouă unitate.* CLIMESCU, A. 9, cf. BARCIANU, ALEXI, W.,

ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ALR I 221, ALR II 2 313/2, 414, 514, 520, 530, ib. 2 314.

3. (Precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa numeralului adverbial corespunzător, zecime **4)** *Simbria mea de zeace ori ai schimbat.* PO 108/14, cf. LEX. MARS., cf. DEX. ✧ (Prin exagerare) *Pruncii încă nu sunt ascultători ... când aşteaptă ca să li se poruncească un lucru de zeace ... ori.* PETROVICI, P. 5/6. *Ecoul, izbindu-se-n dealuri, De zece ori jalnic răspunde, Pustiilor maluri.* COŞBUC, P. II, 32. *Şi de zece ori se hotărî să-şi calce cuvântul.* BASSARABESCU, V. 237. *I-am spus de zece ori şi tot nu înţelege.* SCRIBAN, D.

4. (Precedat de „câte", intră în componenţa numeralului distributiv corespunzător) *Pionierii mergeau câte zece în rând.* ✧ (Cu valoare adjectivală) *Lungul acestora tuturor de câte zeace coţi şi de-al doilea cot latul.* PO 302/26. *Cu plată de tacsie hotărâtă prin reglement câte zăce lei de fieştecarele paşaport.* AR (1832), 22[1]/9. *Scoate trei piese de argint, de câte zece bani una, şi cheamă copiii să se apropie.* AGÂRBICEANU, S. 197, cf. DEX.

5. (Cu valoare de numeral ordinal) Al zecelea, a zecea. *Volumul zece.* ✧ (Cu elipsa substantivului determinat, de obicei subînţelegându-se „ora", „ziua", „data" etc.) *Li s-au trimis şi luminată porunca Mării*[i] *Tale ... la zece ale trecutului dichemvrie* (a. 1824). DOC. EC. 340. *Deodată cu baterea ceasului zece, horul începu să cânte Cântarea dimineţii după muzica evropinească.* AR (1832), 297[1]/32. *Am cinste a-ţi face cunoscut că la zece ale acestii luni ..., profesorul dându-ne ştire că şcoala naţională cea din nou făcută să deşchide, ne-am adunat în sala acestii şcoli.* CR (1833), 273[1]/18. *La zece ale lunei.* POLIZU. *Către zece dimineaţa, se alcătui un mic alai în frunte cu steagul tricolor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 179. *În orice seară vrei, nu însă mai devreme de zece.* VINEA, L. I, 177. *E aşteptat azi, la zece, la planificare.* BARANGA, I. 168. *Războiul începe întotdeauna duminică dimineaţa la zece.* VULPESCU, P. 72, cf. M. D. ENC., DEX. *Acum ceasu bate zece, Pă noi Dunărea ne trece.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 311.

6. (Învechit) Zecime **(1).** *Să poată „lua de-a dzeace din pâne şi din făneaţ"* (a. 1741). IORGA, S. D. V, 58.

II. S. m. (şi rar, n.) **1.** Semn grafic care reprezintă numărul zece **(I 1);** p. ext. desen, figură în forma acestui semn; (regional) zecer **(I 1).** Cf. CADE, DL, DM. *Casa-i-naltă, minunată, Pe afară zugrăvită, Pân' năuntru poleită, Poleită, zeciuri scrise, mese-ntinse.* ŞEZ. XX, 135, cf. COMAN, GL.

2. Notă **(I 5)** maximă; (regional) zecer **(I 2).** *Profesorii i-a dat un zece la geometrie.* CADE. *Premiantul întâi la toate – zece la teză, zece la oral.* C. PETRESCU, Î. II, 127, cf. DL.

3. (Ieşit din uz) Bancnotă a cărei valoare este de zece **(I 1)** lei. *Schimbă-mi un zece în hârtii de 1 leu.* ✦ (Ieşit din uz) Monedă care valora a zecea parte dintr-un leu; (sens curent) monedă de zece **(I 1)** lei. *Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură, printre dinţi, după ce te-a blagoslovit.* STANCU, D. 33. □ *Un zece s-a rostogolit sub scaun.*

4. Carte de joc marcată cu zece **(I 1)** puncte; decar, (regional) crăiţă, zecer **(I 4),** (familiar) zecică, (argotic) grubă. Cf. DR. XI, 144, MAT. DIALECT. I, 103.

– Pl: *zeci* şi (învechit şi regional) *zeciuri.* – Şi: (învechit, rar) **diáce, diéce** num. card., s. m.

– Lat. **decem.**

ZECEAMÉTRU s. n. v. **zecemetru.**

ZÉCELEA, ZÉCEA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") **1.** Care se află între al nouălea şi al unsprezecelea. *A dzeacea dzi aceştii luni, tot omul căsătoriu ia câte un miel, cine către casa sa.* PO 214/14. *Pricina a dzeacia.* PRAV. 339, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. *Cineva să slujaşte cu regulile ce s-au orânduit în capul al zeacelea.* CARTE TREB. II, 152/14. *Întru a zecea lună a împărăţiei sale, în vărstă de 17 ani, au murit.* ŞINCAI, HR. I, 90/25. *În al noule şi al zecile vec au domnit în Palestina, Siria şi Eghipetul.* AR (1832), 204[2]/13. *Ridică în picioare pe al treilea nobil şi pe al zecilea ţăran.* F. ARRON, I. I, 75/13. *Se adăposti parte printre munţii Carvaliei, unde vieţuiră neatârnaţi până-ntr-a zecea sută.* SĂULESCU, HR. I, 203/28. *Un scriitor vrednic de credinţă, care în suta a zecea după H*[risto]*s călătorise ... în ţerile acestea.* FM (1843), 60[2]/12. *A zecea noapte după porunca mai sus arătată, Ignat a bătut cătinel la fereastra odăiei unde dormea Tatiana.* ib. (1844), 103[2]/37, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, CADE. *Cartierul cel vechi evreiesc ... datează din veacul al zecelea.* SADOVEANU, O. XX, 436. *Limba literară s-a oprit la forma cu „-a", potrivit unei norme pe care o aplică şi în cazul numeralelor ordinale (al doilea, al zecelea).* IORDAN, L. R. A. 152. *Cel de-al zecelea congres al lingviştilor a consacrat împăcarea între diversele fracţiuni actuale.* SCL 1969, 111, cf. M. D. ENC., DEX. *Cel de-al zăcelea.* ALR SN VI h 1 791/130, cf. h 1 791. ✧ (Cu amestec de forme): **a)** (învechit şi regional; forma masculină precedată de art. „a" sau „al" este folosită ca num. ord. f.) *Ghiceşte cineva pe a zecelea muză după aerul său cavaler, după pasu-i gâligan.* HELIADE, O. I, 483. *Al zecilea fată.* ALR SN VI h 1 791/769, cf. ib. h 1 791; **b)** (regional; forma feminină precedată de art. „a" sau „al" este folosită ca num. ord. m.) *Ăl d-a zâşea.* ib. h. 1 791/235, cf. ib. h 1 791; **c)** (regional; forma masculină precedată de art. „a") *Acel d-a zăcelea.* ib. h 1 791/284, cf. ib. h 1 791; **d)** (învechit; forma feminină precedată de art. „al") *E apele mergea şi scădea până la al dzeacea lună.* PO 32/7. ✧ (Cu elipsa substantivului determinat) *Şi de la Dumnezeu vindecare de vom dobândi, să nu în partea nemulţemitorilor celor noao să fim însoţâţi, ce al zeacelui şi celui cu bună înţelepţie să ne închipuim.* CORESI, EV. 428. *A zeacea: să nu pofteşti vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i, nece feciorul, nece boul* (a. 1607). GCR I, 40/19. *De nouă lacuri dacă treci În cel de-al zecelea te-neci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 4/1. *După ce îi dă cu dimirlia, apoi mai cere ea a zecea să fie cu vârf,* se spune despre o persoană lacomă. Cf. ZANNE, P. V, 266.

2. (La f.; urmat de „parte", intră în componenţa numeralului fracţionar corespunzător, indicând o zeci-

me dintr-un tot) *Gomerul iară a dzecea parte de efa era.* PO 235/5. *Să fie numiții îndatorați a da totdeauna ... a zecea parte din cărbunii ce vor scoate* (a. 1811). DOC. EC. 108. *Se va da proprietarului a zecea parte, îndestulându-se de către cumpărătorul venitului ocnelor.* REG. ORG. 51/17. *Se punea deasupra lor cataplasme făcute cu miere și cu a zecea parte de vitriol.* CORNEA, E. I, 87/19. *Acest stat, care d-abia se poate măsura în întindere cu a zecea parte a principatelor românești, a întreprins două linii de fier.* MĂS. GR. 32/9. *Vâna de aramă (filonu) era foarte săracă, că nu conținea nici a zecea parte de mineral de aramă.* GHICA, C. E. III, 64. *O fi având și scrisul rostul lui ..., dar într-o țară păcătoasă, cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 19, cf. CADE, SCRIBAN, D. ✧ (Învechit; precedat de art. nehot. „o") *Și cu un miel, o a dzecea parte de măsură de faninâ de jimble și cu a patra parte de hin de uloiu pisat să fie mestecat.* PO 279/14. *Unitatea monetară este o bucată de argint ... coprinzând o a zecea parte amestecătură.* BREZOIANU, A. 631/3, cf. 629/9. ✧ (Învechit; cu elipsa substantivului determinat; și în sintagma *de-a* sau *de-o zecea) Și a zecea dau den tot cât câștig.* CORESI, EV. 11. *Obiceiu au turcii în al patrulea an să ia a zecea din copii, parte bărbătească.* URECHE, L. 121. *Râmlenii din toată lumea lua a zecea din oameni tineri.* M. COSTIN, O. 259. *Au trimis de au luat de-a zecea den boi de pren toată țara.* N. COSTIN, L. 554. *Iar alți oameni, streini, carii vor șede pe moșiile lor să le lucreze câte douăsprezece dzile și să le de și de-a dzecea.* NECULCE, L. 382. *Și a zecea de an încă să dea troițenii* (a. 1639). HEM. I, 19. *Iar dumnealui și cuconii dumisale și nepoții dumisalea vor da de-o dzeacia din an în an* (a. 1707). IORGA, S. D. XI, 282. *Li s-au hotărât atuncea ca să aibă a lucra la stăpânii moșiilor câte 24 dzile într-un an, dând și de-a dzecea din toate rodurile lor* (a. 1775). URICARIUL, I, 134, cf. CADE. (Precedat de art. nehot. „o") *Jidovii den toată avuția lor da o a zecea.* CORESI, EV. 16.

3. (La f.; urmat de „oară" intră în componența numeralului adverbial corespunzător) *Îi sucea și-i răsucea în mâini scrisoarea, o recitea poate pentru a zecea oară.* COCEA, S. II, 110.

– Și: (învechit și regional) **zécilea** num. ord. m. AR (1832), 204²/13, ALR SN IV h 1 791.

– **Zece** + *-lea.*

ZECEMÁLĂ s. f. v. **zecimal.**

ZECEMÉTRU s. n. (Învechit) Decimetru. *Numărul 0 m, 394 însamnă o linie care cuprinde 3 zecemetre, 9 sutimetre și 4 miemetre.* ASACHI, E. III, 18/15. *Zeceametrul, a căruia lungime se cuprinde de zece ori într-un metru.* CONV. GEOM. 9/11, cf. 83/19. *Aceste se pun pe grosul arbure roditor ... al căruia trunchiu sau rămuri de altoit au mai mult de un zecemetru.* PENESCU, PR. 56/18. *Când pruncul vine în lume, trupul său abia are o talie de cinci zeceametre.* BREZOIANU, Î. 109/29.

– Pl.: *zecemetre.* – Și: **zeceamétru** s. n.

– **Zece + metru.**

ZECÉR s. m. **I. 1.** (Regional) Zece **(II 1).** Cf. DL, DM, DEX.

2. (Regional) Zece **(II 2)** (Pârhăuți – Suceava). Cf. LEXIC REG. II, 127.

3. (Învechit, mai ales în Transilv.) Monedă de argint. V. z e c e **(II 3).** *Se pune, în prima scăldătoare a acestuia ..., un ban de argint (un zecer sau taler).* MARIAN, NA. 84. Cf. BARCIANU. *Prin alte părți din Transilvania, se pune pe masă ... un cot de pânză nouă, un blid de făină de grâu, sare, pâine, lână și un zeceriu.* PAMFILE, DUȘM. 4, cf. DL, DEX.

4. (Regional) Zece **(II 4).** Cf. DL, DM, DEX, LEXIC REG. II, 127.

II. (Învechit, rar) Comandant al unui grup de zece oameni. *Aleage derept însă dentre toată dihaniia bărbați cinstiți, temători de Domnedzeu ... și, dentre aceștia, orândească miiari, sutași, cindzeceari și dzeceari.* PO 240/5.

III. (Învechit, rar) Zecime **(1).** *Numerii partitivi ... sunt care arată o parte a unui întreg ... sau a câta parte ... a doua, a treia parte: triariu, pătrariu, zeceriu.* BĂLĂȘESCU, GR. 56/25, cf. 141/10.

– Pl.: *zeceri.*

– **Zece** + suf. *-ar.*

ZECÉRE s. f. v. **zăcere.**

ZÉCHE s. f. v. **zeghe.**

ZÉCHELĂ s. f. v. **jechilă.**

ZÉCHI subst. v. **zeghe.**

ZECHÍE s. f. v. **zeghe.**

ZÉCHILĂ s. f. v. **jechilă.**

ZECHIÓI s. n. v. **zeghioi.**

ZECHIÚȚĂ s. f. v. **zeghiuță.**

ZECÍCĂ s. f. (Familiar) Zece **(II 4).** Cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: ?

– **Zece** + suf. *-ică.*

ZÉCILEA num. ord. m. v. **zecelea.**

ZECIMÁL, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care se bazează pe raporturi ale numărului zece și ale puterilor lui; (rar) decimal. *Se face o scară de măsură zecimală.* DESEN ARH. 8/8. *Metrul și a sale subîmpărțiri zecimale nu să întrebuințează excluzire pentru de a măsura lungimile.* ASACHI, E. III, 18/21, cf. VALIAN, V. *Francezii, totodată cu schimbarea lungimei, au schimbat și suptîmpărțirile ei, priimind împărțirea din zece în zece sau împărțirea zecimală.* MĂS. GR. 45/23, cf. STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Tot așa e și cu metoda cum explică profesorul Morgan calculul zecimal.* CONTEMPORANUL, I, 387, cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracționară este exprimată printr-o fracție zecimală **(1).** *Lungimea unei*

linii este deci reprezentată prin un număr zecimal. ASACHI, E. III, 18/12. *Numărul zecimal a căruia ţifra cea mai după urmă spre dreapta va fi nulă coprinde făcătorul 10.* POENARU, E. A. 33/13. *A împărţi doi numeri zecimali unul prin altul.* CLIMESCU, A. 136. *Formarea numerelor zecimale e ilimitată.* LTR[2] IV, 444. *Logaritmul unui număr zecimal are aceeaşi mantisă ca şi logaritmul obţinut lăsând virgula la o parte.* ALGEBRA IX, 249, cf. M. D. ENC., DEX. *Fracţie* (sau, învechit, *frângere) zecimală* = fracţie al cărei numitor este egal cu o putere întreagă şi pozitivă a numărului zece **(I 1).** *Este dar prea lesne de a arăta o frângere zecimală.* HELIADE, A. 49/17. *A preface o fracţie zăcimală în fracţie ordinară.* ASACHI, E. I, 93/22. *Frângerea zecimală pentru aceea să numeşte aşa, că întregul a căruia ea face parte să împarte în zece părţi.* A. TEODORESCU, A. 53/9. *Frângere zecimală se numeşte aceea al căria numitor este puterea numărului 10.* POENARU, E. A. 76/12. *Să începem de la fracţiile zecimale.* G. POP, E. 77/12. *Fracciunea zecimală fiind un numer frânt a căruia unimi sunt părţi dintr-o unime întreagă ce se împărţeşte în zece.* LAZARINI, M. 82/5. *Vom numi fracţiune zecimală orice fracţiune al cărei numitor este 10 sau o putere de a lui 10.* CLIMESCU, A. 118, cf. LTR[2] VI, 55. *În cărţile de aritmetică, se demonstrează că o fracţie ordinară oarecare sau se transformă în fracţie zecimală finită, sau se transformă în fracţie periodică.* ALGEBRA VIII, 118. *Cazul fracţiilor zecimale.* GEOMETRIE IX, 167, cf. M. D. ENC., DEX. *Logaritm zecimal* = logaritmul unui număr în sistemul cu baza zece. *În practică, se utilizează logaritmi cu baza 10. Ei se numesc logaritmi zecimali.* ALGEBRA IX, 234. *Sistem zecimal* = **a)** sistem de numeraţie cu baza zece; **b)** sistem de unităţi de măsură în care multiplii şi submultiplii unităţilor principale au valori egale cu puteri întregi, pozitive sau negative, ale numărului zece. *Când românul citeşte 20, este foarte consecuent cu sistema zecimală şi zice „doă-zeci".* HELIADE, PARALELISM, I, 54/27. *Reforma sistemului metric îşi are începutul de la revoluţia noastră: el este o aplicaţie a sistemului zecimal la greutăţi şi măsuri.* BREZOIANU, A. 629/7. *Kilogram: o măsură după sistemul zecimal.* CALENDAR (1854), 39/29, cf. POLIZU. *Cărţi care ni se dau şi nouă elevilor la premii: tipărituri fără noimă pentru noi, ca sistemul zecimal, teze de licenţă ale unor funcţionari de la ministere.* SADOVEANU, E. 47, cf. DL, DER, M. D. ENC., DEX. *Balanţă zecimală* (şi substantivat, n.) = balanţă decimală, v. d e c i m a l. Cf. CADE. *Balanţa zecimală (bascula) ... serveşte la cântărirea corpurilor mari şi grele.* CIŞMAN, FIZ. I, 81, cf. LTR[2] II, 286, DL, DER I, 281, DEX, CHEST. V/7, 133, ALR I 1 599/588. ✦ *Clasificare zecimală* = sistem de clasificare care împarte cunoştinţele omeneşti în zece clase principale, fiecare dintre acestea fiind divizată şi subdivizată mai departe în alte zece clase, notate cu cifre de la 0 la 9 şi care serveşte (în cele mai multe ţări) la catalogarea şi aranjarea cărţilor în biblioteci. Cf. DL, DER I, 660. *Unic funcţionar al serviciului periodicelor, pe care-l conducea, avea şi misiunea de a înlocui catalogul bibliotecii, după sistemul Otto Hartving, cu clasificarea ... zecimală, a lui Dewey.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 12/1, cf. M. D. ENC., DEX.

2. S. f. Fiecare dintre cifrele de la dreapta virgulei unui număr zecimal. *Au învăţat ..., din aritmetică, fracţiile şi zăcemalile.* AR (1832), 53[2]/10. *Precum la numere, pentru calculul exact, aşa şi la calculul lungimelor s-au întrebuinţat zecimale.* ASACHI, E. III, 18/2. *A 6-a zecimală.* GEOMETRIA, A. M. 134[r]/9. *Fără zecimală purcegând de la unimi, merge spre dreapta asemine, în nesfârşire, micşurându-să.* LAZARINI, M. 85/16, cf. CADE, LTR[2] VI, 55. *Valoarea exactă a numărului* $\sqrt{17}$ *este dată prin fracţia zecimală ..., având o infinitate de zecimale care nu se succed periodic.* ALGEBRA VIII, 121. *Numărul* π *este irațional, adică zecimalele sale nu se succed periodic şi nu putem avea valoarea lui decât cu aproximaţie.* GEOMETRIE IX, 155, cf. 167, DER, M. D. ENC., DEX. ✧ (Învechit; adjectival) *Asemene să poate întâmpla că o expresie numerică să fie alcătuită numai de unimi zăcimale.* ASACHI, E, I, 53/7. *Scriu pre numărătoriul dat, pe urmă pun coma aşa feliu, ca atâtea ţifre zecimale să fie în numărătoriu, câte nule vor fi desfăcătoriul.* A. TEODORESCU, A. 54/13. *Se vor însemna locurile ţifrelor în sistema decadică prin numere ..., locurile ţifrelor întregi prin numere pozitive, iar locurile ţifrelor zecimale prin numere negative.* POENARU, EA. 221/14. ✦ (Rar) Cantitate infimă, neînsemnată. *Omul simţea că o fracţiune, o zecimală, i se datoreşte, vine din râvna lui.* CONTEMP. 1948, nr. 156, 4/1.

– Pl.: *zecimali, -le.* – Şi: (învechit, rar) **zecemálă.**

– Din **decimal** (refăcut după *zece).*

ZECÍME s. f. **1.** Număr egal cu a zecea **(1)** parte dintr-o unitate; fiecare dintre cele zece **(I 1)** părţi în care s-a împărţit un întreg, (învechit) z e c e **(I 6);** s p e c. prima cifră din dreapta virgulei la un număr zecimal, (învechit, rar) z e c e r **(III).** *Când un total este împărţit în zăce părţi, fieşcare din aceste părţi să numeşte zăcini.* ASACHI, E. I, 51/4. *Voiu măsura ... cu apropiere de o zăcină.* id. ib. III, 20/6. *Asemenea facem o grămadă de zece zecimi, pe care o numim sutime sau o sută.* G. POP, E. 8/3. *Numerul ce esprimă sau spune în câte părţi s-au împărţit sau s-au desfăcut unimea întreagă, precum zecimi sau sutimi etc., să zice desfăcătoriu.* LAZARINI, M. 86/15, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *O secundă, două, ori o zecime de secundă măcar, imaginile poeziei lui Eminescu ne-au trasportat în Veneţia.* IONESCU-RION, S. 316, cf. DDRF. *O zecime ... împărţită în zece părţi egale.* CLIMESCU, A. 118, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Două zecimi din întreaga populaţie a ţării era analfabetă.* SCÂNTEIA, 1954, nr. 2 890, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin exagerare) *Va mai avea o distanţă de o zecime de milimetru de parcurs.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 18/3.

2. S p e c. (Învechit) Zeciuială **(1).** *Acei popi sunt supuşi, din vechime, la mulţime de asupriri cu plătirea zecimelor, nonelor şi alte exacţiuni.* BARIŢIU, P. A. I, 142. *Zecimile se luau, fără îndoială, de la toate averile ... ţăranilor.* XENOPOL, I. R. III, 217. *Unii dintre regii Ungariei ... zălogiră saşilor zecimile fiscale!* PĂCALĂ, M. R. 49, cf. RESMERIŢĂ, D. *Abia mai târziu s-au fixat unele cifre adiţionale, un fel de zecimi ce se*

adăugau la taxele obicinuite, care se distribuiau la plata serviciilor. N. A. BOGDAN, C. M. 157, cf. CADE, DEX. ✦ Spec. (Învechit, de obicei, urmat de „de ani") Decadă. *Înainte de a trece o zăcime de ani, Odesa va căpăta un grad de fericire.* AR (1829), 190²/22. *O jumătate de veac e de când s-a deşteptat naţia noastră din acest somn letargic şi mai vârtos în zecimea aceast din urmă se sileşte cu un zel vrednic de toată lauda.* FM (1843), 11¹/35. *În Europa civilizată, de o zecime, două de ani încoace, calendarele şi almanacele formă un feli de literatură nu puţin cumpănitoare şi se întrec cu unele foi periodice.* ib. (1845), 195²/37. ✦ (Învechit) Grup format din zece **(I 1)** obiecte, specii etc. de acelaşi fel. *Un fel de plantă forageră din familia cariofililor, coprinzând o zecime de speţii.* BREZOIANU, A. 118/32. *O zecină de linguri.* LM.

3. (Învechit) Zece **(I 2).** *Aicea trebuie să ştii că cea despre mâna dreaptă figură este numărul curat, ce de al doilea despre stânga, zecini.* AMFILOHIE, E. 7/15. *De vom face deosebi suma unimilor, zecimilor, sutimilor ..., aceste eşituri sau rezultaturi împreunate ne vor da tot acea sumă.* HELIADE, A. 6/26, cf. ROMANO, B. I, 5/3. *Deacă, apoi, strămutând aceste ţifre, s-ar pune una în locul altia încât să se scrie 52, lesne să înţălege că unimile de 5 ar fi zăcimi, iar acele de 2 ar fi numai simple unimi.* ASACHI, E. I, 4/10. *Fieştecare ţifră de va fi singură sau în locul cel întâiu, spre dreapta, numai atâta însamnă câte unimi cuprinde în sine, iară de va fi în al doilea loc, spre stânga, va însămna atâtea zecimi.* A. TEODORESCU, A. 2/8, cf. POENARU, E. A. 221/21. *Aşa 23 arată două zecimi şi trei unimi.* G. POP, E. 8/22, cf. SCRIBAN, D.

4. (Învechit; la pl.) Zece **(I 1).** *Ceea ce s-ar scrie cu zecimile de ani, se tipăreşte într-o săptămână.* HELIADE, O. II, 40. *Aceste cifre ... le auzim sunând de zecimi de ani la toate solemnităţile scolastice.* GHICA, C. E. II, 398. *Astăzi, că au trecut zecimi de ani la mijloc, nu o pot spune fără un pic de îndoiaşare.* GANE, N. III, 28. *E Mausoleul lui August, ale cărui subzidiri adânci de zecimi de metri se recunosc la o depărtare de câtiva paşi mai sus.* LUC. VII, 158, cf. CADE. *Zecimi de trenuri veneau şi plecau.* GALACTION, O. A. I., 138. ✦ (Precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa numeralului adverbial corespunzător) Zece **(I 3).** *Starea ce mai am în ţara mea este mai mică pe lângă stările obişnuite acolo, dar tot poate fi d-o valoare ca de o zecime de ori mai mare decât a acelor lucruri.* BOLLIAC, ap. GHICA, A. 638. *Mi se pare o poveste familiară, auzită de zecimi de ori de la bunica, ştiută în toate amănuntele.* GALACTION, O. A. II, 266.

– Pl.: *zecimi.* – Şi: (învechit) **zecínă, zăcínă** s. f.
– **Zece** + suf. *-ime.*

ZECÍNĂ s. f. v. **zecime.**

ZECIPLICÁ vb. I. Tranz. (Folosit şi absol.) (Învechit, rar) A multiplica de zece **(I 3)** ori. *Verburile se compun ... cu numerale: a duplica, a triplica, a zeciplica.* BĂLĂŞESCU, GR. 154/16.

– Prez. ind.: *zecíplic.*
– De la **zece,** după modelul lui *multiplica.*

ZECIŞOÁRĂ s. f. (Învechit) Zece **(I 2).** *Mai nainte numărăm de la unul până la zeace, deci începem iarăşi de la unul numărând întâiu unişoarele ... apoi zăcişoarele, zeace şi unul să zice unsprezeace.* ARITM. (1805), 14/5. *Când vrem să scriem unişoarele, zecişoarele şi sutele precum opt sute cincizeci şi şeasă, atuncea scriem oblu 856.* PETROVICI, P. 236/23.

– Pl.: *zecişoare.*
– **Zece** + suf. *-işoară.*

ZECIUÍ vb. IV. Tranz. **1.** A aduna, a lua zeciuială **(1);** a dijmui. *Vai de voi cărtulari şi farisei faţarnici, că zeciuiţi izma şi mărariul şi cimbrul.* CORESI, TETR. 53. *Şi sămânţa voastră şi viele voastre va zeciui şi va da ... robilor lui.* BIBLIA (1688), 200¹/9, cf. 137¹/17. *Zăciuind ei un loc, care credeau că este al lor din Soleşti, şi dovedindu-se că nu este al lor şi că erau greşiţi* (a. 1731). BUL. COM. IST. IV, 195, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, M. D. ENC., DEX. ✧ Absol. *Leviţii zeciuind în toate cetăţile robirei noastre.* BIBLIA (1688), 351²/25. *Dumnealui au răspuns să cumpeare vărul dumisale Spătariul, că dumnealui zăciuaşti acol*[o] *la Soleşti* (a. 1713). IORGA, S. D. VII, 339. *Să fie volnic cu cartea Domniei mele a stăpâni şi a zăciui din ţarini cu pâne, din fânepe, din grădini cu legume* (a. 1763). URICARIUL, XXII, 244. *Nici din grădini să nu-i zeciuiască mănăstirea* (a. 1815). ib. II, 8/4. ✦ P. ext. (Astăzi, rar) A fura. *Vătaful de curte al armaşului ... începuse de mult timp a zeciui averile stăpânului'său.* FILIMON, O. I, 128. *Mişelul ăsta ne zeciuia şi ne jefuia.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 58, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit) A da, a împărţi din zeciuiala **(1)** primită. *Iară eu zeciuesc tot cât am.* CORESI, EV. 16. *Şi de toate câte-mi vei da, a zeacea le voiu zeciui pre iale ţie.* BIBLIA (1688), 20²/51, cf. 144²/52.

3. (Învechit) A decima făcând multe victime. *Lui Veelfegor îi jrătviră Idol spurcat de să dzăciuia.* DOSOFTEI, PS. 370/8. *De ar fi zeciuit răul pe oameni după întâmplare.* HELIADE, O. I, 293, cf. 86. *A fost omorât un general şi un regiment a fost zeciuit.* CONTEMPORANUL, I, 274. *Acest popor ... număra 35 000 ... în şirele bravei armate austriece, mai înainte de a fi zeciuită în lupte.* BARIŢIU, P. A. II, 231. *Măsurile ce ar trebui luate pentru a se feri locuitorii de boalele ce-i zeciuiesc.* I. IONESCU, P. 176, cf. SCRIBAN, D., DL, DEX. ✧ Absol. *O teribilă ciumă zeciuia prin sate şi prin oraşe.* HASDEU, ap. TDRG.

– Prez. ind.: *zeciuiesc.*
– **Zece** + suf. *-ui.*

ZECIUIÁLĂ s. f. **1.** Dare (în natură sau bani) care consta din a zecea **(2)** (rar, a noua sau a opta) parte din produsele principale, percepută de proprietarii feudali (de domn sau de biserică) de la producătorii direcţi; formă de rentă funciară feudală care consta în cedarea de către ţăran, în folosul proprietarului funciar, a unei părţi din producţia obţinută de pe bucata de pământ primită de la acesta spre a fi lucrată; dijmă, (învechit) azeace, azeaciuire, madea, zecime **(2),** (învechit, rar) zece **(1).** *Şi-i deade lui zeciuială den toate.* BIBLIA

(1688), 9²/45, cf. 135¹/44. *Iancul-Vodă, de multă lăcomie ce avea, scos-au în țară zăciuială de boi, care obiceiu țara n-au suferit.* N. COSTIN, L. 554. *Dă ... un împrumut de zloți „cu dobândă zeace la doi", pe jumătate de an. Dacă nu va plăti „și să va face vreo cheltuial*[ă], *au zăciuial*[ă], *să fie tot de la mine"* (a. 1712). IORGA, S. D. VIII, 167. *Lăcuitoriul are să dea zeciuală la stăpânul pământului pentru toate rodurile ce va face pe moșie.* PRAV. COND. (1780), 84, cf. 136. *Să dea această zeciuială ori natură sau dă va voi stăpânirea, bani* (a. 1811). DOC. EC. 108. *Să ia zeciuială de la cărămidă i olane* (a. 1823). ib. 267. *Să aibă voie întâi stăpânii oilor să-și aleagă și să-și osebească zeciuiala din toată suma* (a. 1827). ib. 393. *Să iscălească în ace condică de priimirea lor, afară de acii trii lei, zăciuiala, ci rămăn în folosul casei sătești.* AR (1832), 197²/21. *Proprietarului i se cuvine zeciuială din productul sării scoasă din moșia sa.* REG. ORG. 51/10. *Dacă s-ar hotărî desființarea acestei zeciuele nenorocite, vindecarea ar fi atunci a se stârpi întrebuințarea rachiului.* FM (1846), 248¹/3. *Zeciuieli din tot felul de producte cum și din vite s-au luat în toate timpurile.* BARIȚIU, P. A. I, 117, cf. POLIZU. *Taxidarii luau întreită zeciuială pentru oierit, ierbărit, tutunărit și vinărit.* FILIMON, O. I, 288, cf. PONTBRIANT, D. *Venitul cutielor sătești se alcătuia din zeciuiala birnicilor.* I. IONESCU, D. 101, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Populațiile care plugăreau și păstoreau au plecat către ei grumazul, ș-au dat zeciuială din toate ale holdelor ș-ale turmelor, dintr-ale pescuitului și stupilor.* SADOVEANU, O. X, 427, cf. SCRIBAN, D. *În afară de clacă, țăranul e obligat să dea zeciuială din toate rodurile lotului concedat de proprietar.* OȚETEA, T. V. 35. *Ați convenit ca sătenii ... să dea la anul zeciuială din rod.* CAMIL PETRESCU, O. III, 112. *Creșteau, de la o toamnă la alta, zeciuielile boierești ..., și plocoanele zapciilor.* V. ROM. februarie 1954, 12. *Niciodată zeciuiala nu atinsese asemenea culmi.* VINEA, L. I, 118. *Zeciuiala la porci e veche.* BARBU, PRINC. 105. *Atunci când se dădea dajdia ..., ea se strângea în natură de la stogurile așezate pe câmp, unde se putea face socoteala zeciuielii.* PANAITESCU, O. Ț. 90, cf. M. D. ENC., DEX, CHEST. V/4. *Mai sunt încă zeciuieli, Taxe noi și învoieli.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 353. ✧ P. ext. *Copiii românilor, zăciuiala păgânilor a fi (precum alte supuse crăii pot), n-au suferit.* CANTEMIR, HR. 107. *Au rânduit această vreme să fie ca o zeciuială anului.* ANTIM, O. 203. ✦ (Mai ales în Mold.; determinat prin „morii") Uium care se dădea proprietarului unei mori și care consta din a zecea (sau, rar, a douăsprezecea) parte din cerealele care se măcinau. Cf. TDRG. *Zeciuiala morii este vama, una din zece sau din douăsprezece, parte care se împărțește între proprietarii morii.* PAMFILE, I. C. 180, cf. DR. XI, 126. *Troian mult se bucura, Zeciuială morii da, Pe morariu îl dăruia, Apoi călare suia.* ALECSANDRI, P. P. 390, cf. CHEST. V/75. *Apa se izbi, Morișca se porni, Badea zeciuială morii da, Și pe murg se arunca Și spre casă că pornea.* FOLC. MOLD. I, 316. ✦ (Regional) A zecea parte din lapte, brânză, lână, miei etc. pe care o ia un cioban ca plată a muncii lui la stână. *Procedeul plății cu zeciuială e destul de comod, întâi, pentru că și baciului îi convine mai bine să i dea plată în natură.* DIACONU, P. 17, cf. STOIAN, PĂST. 66. *M-am băgat păcurar (baciu) pe zeciuială, pe a zecea parte din toate produsele.* CHEST. V/11, cf. ib. V/40, 73, 82, 86. ✦ (Regional) A zecea parte din produsele unei stâne pe care o ia proprietarul oilor. Cf. CHEST. V/16, 24, 94. ✦ (Regional) Brânza care se plătește pentru sare, ceaun, cântar etc. (Pârâul Cârjei – Piatra Neamț). CHEST. V/54. ✦ (Regional) Bir pentru loc, casă etc. care consta în a zecea parte din fiecare produs al gospodăriei (Câmpulung Moldovenesc). CHEST. V/15.

2. P. gener. A zecea parte din produsele obținute (prin muncă), care se predă cuiva (sau pe care o revendică sau o ia cu forța cineva) ca răsplată, salariu etc. *Auzind așa, împăratul îi făgădui să-i dea zeciuială din toate felurile de vite, numai să-i facă astă treabă.* ISPIRESCU, U. 42. *Aronovici își avea partea lui de zeciuială.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 180. *Atanasie Ceaur va trebui să dea zeciuială din uriașul lui câștig.* GALACTION, O. A. I, 205. *Milionarii își lăsau cuvenita zeciuială.* COCEA, S. II, 232. *Acești muncitori aveau obligația să dea stăpânului o zeciuială din producție.* SADOVEANU, O. XX, 324. *S-a răstit iar, zicând că, dacă-i așa, trebuie să plătească statului zeciuială din câștig.* VÂN. PESC. martie 1964, 14, cf. DEX. ✦ (Regional) Bacșiș (Negrești – Piatra Neamț). CHEST. V/49.

3. (Învechit) Dobândă. *Lei 300 să ... aibă a-i da ... cu zeciuiala lor* (a. 1680). IORGA, S. D. XII, 3. *Să v*[ă] *strângeț banii cu zeci*[u]*ial*[a] *lor, să-i dați la boiariul Domnii*[i] *Meal*[e] (a. 1697). id. ib. V, 345. *Dat-am zapisul nostru ... să se știe că fiind eu dator lui Mehmetu Turcul t*[a]*l*[eri] *44, bani 22, însă cu zeciuială* (a. 1719). BUL. COM. IST. V, 235. *Iar întâmplându-să a să face f-o zeciuial*[ă], *să fie tot de la noi* (a. 1746). IORGA, S. D. XII, 44.

– Pronunțat: *-ciu-ia.* – Pl.: *zeciuieli.* – Și: (regional) **zăciuiálă** s. f.

– **Zeciui** + suf. *-eală.*

ZECIUÍRE s. f. Acțiunea de a zeciui și rezultatul ei.

1. Adunare, luare de zeciuială **(1)**; dijmuială, dijmuire, dijmuit, (în dicționare) zeciuit¹. Cf. zeciui **(1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 322, DDRF, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit, rar) Decimare. Cf. zeciui **(3)**. Cf. DDRF.

– Pl.: *zeciuiri.*

– V. **zeciui.**

ZECIUÍT¹ s. n. (În dicționare) Zeciuire **(1)**. Cf. zeciui **(1)**. Cf. DDRF, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zeciuituri.*

– V. **zeciui.**

ZECIUÍT², -Ă adj. (În dicționare) Din care s-a luat zeciuiala **(1)**; dijmuit. Cf. zeciui **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zeciuiți, -te.*

– V. **zeciui.**

ZECIUITÓR s. m. (În dicționarele din trecut) Persoană care adună zeciuiala **(1)**; dijmar. Cf. z e c i u i **(1)**. Cf. POLIZU, BARCIANU.
– Pl.: *zeciuitori.*
– **Zeciui** + suf. *-tor.*

ZECNÉTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZECÓN[1] s. n. v. **zacon**[1].

ZECÓN[2] s. n. v. **zacon**[2].

ZEDÁR s. n. v. **zadar**[2].

ZEDÁRNIC, -Ă adj. v. **zadarnic**[2].

ZEDĂRNICÍ vb. IV v. **zădărnici.**

ZEDERÂT, -Ă adj. **zădărât.**

ZEDÍCĂ s. f. (Orn.; prin sudul Transilv.) Florinte *(Chloris chloris).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZEDÚV s. n. v. **zăduf.**

ZÉE s. f. (Învechit, astăzi livresc) Zeiță. Cf. BUDAI-DELEANU, Ț. 73. *Păgânii slujeau la mulți zei și zee.* LAZĂR, P. T. 77/23. *Venus era zeea frumuseții și muma lui Cupido.* PLEȘOIANU, C. 114/1, cf. id. T. II, 207/7. *Atât grecii, cât și romanii cinstea pe Pace ca pre o mare zee.* CR (1829), 77[1]/35. *Încorunată de razele ce licuresc, emblema zeii strălucește asupra minarelii.* HELIADE, L. B. I, 63/6. *În romanțe, acum vine vorba despre un zeu sau zee.* BOJINCĂ, A. I, XII/10, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Se-arată zeea Cipris prinoasele-și s-adune.* BOLLIAC, O. 82. *Ai văzut pe Caterina ca o zee inspirată Cum umbla cu coifu-n mână prin oștirea desperată.* SION, POEZII, 262/9, cf. PONTBRIANT, D. *Ea pare zea Venus când a ieșit din unde Ca să arate lumei frumosul ideal.* ALECSANDRI, P. III, 4. *Simt prea bine buna zee că e-n zarea depărtată ... E Diana.* MACEDONSKI, O. I, 162, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Cer pentru azi ... Un bulgăr cald de pâine și-un piept viu de femee ... În bucuria că te știu aproape, Zee.* STANCU, C. 30, cf. DM, DN[2]. *Devenea teribilă: ca o zee ce condamnă, cu vocea umflată, cu venele de la gât ca niște șerpi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 17/3, cf. DEX. ✧ F i g. *La acei ce de-a șicanei viclenii se impilează, Și pre carii oarba zee ii scârbește ne-ncetat.* NEGRUZZI, S. II, 288.
– Pl.: *zee.* – Și: (învechit, rar) **zíe** s. f. BUDAI-DELEANU, Ț. 73.
– Din lat. **dea** (prin apropiere de *zeu*[1]).

ZEEFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZEELÁNDEZ, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a provinciei olandeze Zeeland sau este originară de acolo; (la m. pl.) populație care locuiește în Zeeland. *Am fost ... să văd cea mai frumoasă catedrală olandeză ... în jurul ei, într-o zi de duminică, umblau zeelandezele cu costumul lor pitoresc.* SADOVEANU, O. IX, 225.

2. Adj. Care aparține Zeelandului sau zeelandezilor **(1)**, privitor la Zeeland sau la zeelandezi; originar din Zeeland. *Produs zeelandez.*
– Pl.: *zeelandezi, -e.*
– **Zeeland** (n. pr.) + suf. *-ez.*

ZEFC s. n. v. **zefchi.**

ZEFCHI s. n. (Turcism învechit) Petrecere **(2)**; amuzament. *Noi n-am venit aicea să facem zefchiuri, ce să lucrăm, să plinim porunca împăratului.* N. COSTIN, LET. II, 60/35. *El căuta mai mult zăfurile cu mese mari și cu mezilea de Țarigrad, și noaptea îmbla prin târg cu veselii.* CANTA, LET. III, 180/9. *Domnul făcea zăfchiuri cu zicături, cu primblări, cu jocuri* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 235/3. *Făcând zefchi ca niște crai, Lăutarii de cânta, Grijă țării nu purta* (sfârșitul sec. XVIII). ib. 283/51, cf. LB. *Bencheturile și zefcurile s-au început în curțile domnești* (a. 1868). ȘIO II[1], 388, cf. CIHAC, II, 630, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zefchiuri.* – Și: **zefc, zevéchi** (DDRF), **zăf, zăfchi** s. n.
– Din tc. **zevk.**

ZEFÉR s. m. v. **zefir.**

ZEFÍR s. m., s. n. **1.** S. m., s. n. Vânt slab, caracteristic regiunilor de câmpie, care bate dinspre apus sau dinspre sud, în jumătatea caldă a anului, (învechit, rar) a p u s e a n u l, p. g e n e r. (de obicei la pl., poetic) orice vânt lin, răcoros, plăcut, a d i e r e, b o a r e, (rar) a u r ă. *Ca o corabie cu multe veatrele când o îmflă zefirul, de cătră cârmă.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 193[r]/3. *Și când zepfirul, vântul despre apus, aburiia tot feliul de bună și dulce mirosală de pre flori scorniia.* CANTEMIR, I. I. I, 162. *Era tocma în miez de primăvară, Când zăfiri cu florile să joacă, Păsărelele vesele zboară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 173. *Arșița verii acolo iaste totdeauna stăpânită pre zăfirile (sau vânturi răcoroasă).* TELEMAHOS, 80[r]/1. *Plăcuții zefiri (vânturi line), măcar că vinea de la soare fierbințeală, ținea în locul acesta o desfătată răcoare.* MAIOR, T. 7/18. *Lasă vie aicea ... unde zefiruri curați recoresc pădurea.* ȚICHINDEAL, F. 467/22. *Și când iaste nădușeală, plinele de răpaos vânturi de cătră apus (zefire) ne răcoresc.* CN 129/3, cf. LB. *Arșița verii todauna e temperată prin zefiri răcoroși ce domolesc aerul.* PLEȘOIANU, T. II, 64/7. *Pre vasul nou ce duce A patriii noastre soarte Lin zefir va s-i-l poarte Spre țermul cel dorit.* AR (1832), 4[1]/30. *Zefirul dulce sufla cu blândețe și să lupta cu mirositoarele flori.* MARCOVICI, V. 29/18. *Crevățul, vântul cel silnic, în fumegării legat Lăsa marea în suflarea zefirului alinat.* POGOR, HENR. 9/1. *Priinciosul zefir suflă și lucesc senine stele.* ASACHI, P. 8/22, cf. VALIAN, V. *Însă chiar atunci zefirul aduse nește sunete mai dulci decât șoväitul copacilor.* FM (1845), 282[2]/25, cf. STAMATI, D. *Când zeferul cel răcoare pe ea nu o poate stinge.* PANN, E. I, 19/4. *Pe floare cade roua ș-a soarelui cătare, Un zefir, o adiere cu dulcea lui suflare.*

R. IONESCU, C. 20/2, cf. POLIZU. *Mă scăldam vara sub caldele adieri a zefirilor.* NEGRUZZI, S. I, 332. *Suflaţi, o, dulci zefiri! Suflaţi aicea iarăşi.* BOLLIAC, M. 57/4. *Noaptea domnea în natură Şi zefirii răcoroşi Sufla cu-aceiaşi măsură.* SION, POEZII, 207/3. *Suflaţi, răcoritori zefiri, iubită primăvară, Împrăştie-mi mâhnirea.* ALEXANDRESCU, E. N. 93/11, cf. FILIMON, O. II, 208, ANTONESCU, D., PROT. – POP., N. D. *Orice zefir trece purtând o dulce taină.* ALECSANDRI, P. I, 237. *Zăpadă ... ce se topeşte subt adierea încropită a zefirului primăvăratic.* ODOBESCU, S. III, 41. *Şi negrele-i bucle ondoală-n zefire, Sclipesc fluturând.* EMINESCU, O. I, 4, cf. CARAGIALE, O. I, 288, DDRF, BARCIANU, ADAM, R. 245, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Pe întinsa faţă a scânteietorului ocean de flori, zefirii obişnuiţi ai locului nu mai săpau nici o undă.* HOGAŞ, DR. I, 107, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Podişul înalt al mării ... venea, paradoxal ..., în adormirea obştească a zefirului din larg.* GALACTION, O. A. I, 122, cf. SCRIBAN, D., CĂLINESCU, O. II, 23. *Zefirul care suflă, ziua, de la vale spre munte, iar noaptea, de la munte spre vale.* AGROTEHNICA, I, 271, cf. DER, DN[2]. *Din tot ce pătrunde pe fereastră nu-i place decât adierea zefirului.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 1/5. *Zefirul o legăna ca pe-un felinar.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 132, 23/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Atunce, Mariio, când zefir eram. Când lumea, amoriul, nimică ştiiam.* FM (1844), 80[1]/10. *Zefirul, o fiinţă de bine făcătoare Care către cer duce suspinuri omeneşti.* ALEXANDRESCU, M. 108. *Sunt zefiri cu-aripi de fiori, Muiate în miros de flori.* EMINESCU, O. IV, 3. *Zefirii cântă-n sistru ori în flaut de rogoz.* MACEDONSKI, O. I, 162. *Lumina candelabrelor ..., veselia generală ... goneau spre creier zefirul unei reverii.* GALACTION, O. 26. ✧ (Urmat de determinarea „de apus") *Vânturile au diferite nume ... apusul sau zefirul de apus.* GENILIE, G. 109/4.

2. S. n. Ţesătură subţire de bumbac (mercerizat), utilizată, mai ales, la confecţionarea de cămăşi bărbăteşti; (la pl.) diferite sorturi din această ţesătură. *Zefir şi corpoz ..., postavuri de curtea Sultan ... 2 bucăţi de 55 coţi.* BULETIN, F. (1843), 189/18, cf. ŞĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D. *Servesc ... la ţesături mercerizate, ca zefiruri, indianuri şi batisturi.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 305. *Ţesături de bumbac cu fire vopsite în urzeală: finet ... aţică ... zefir.* NOM. MIN. I, 425, cf. DN[2]. *Părul castaniu, moale, prins într-o panglică de zefir, se oprea cuminte sub bărbia gingaşă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 18/1, cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX.

– Scris şi: (cu grafie etimologică) *zepfir.* – Pl.: **(1)** *zefiri* şi (învechit, n.) *zefire, zefiruri,* **(2)** *zefiruri.* – Şi: (învechit, rar) **zefér, zăfir** (pl. *zăfiri),* (regional) **zemfir** (H IX 316) s. m.

– Din ngr. ζέφυρος, lat. **zephyrus,** fr. **zéphyr.**

ZEFIRÁŞ subst. (Învechit, rar) Diminutiv (hipocoristic) al lui zefir **(1).** *Face fluturi mii să zboare ... zefiraş uşor, Albini fac din floare-n floare Furtişag nestricător.* I. VĂCĂRESCUL, P. 20/2, cf. ROSETTI – CAZACU, I. L. R. I, 449.

– Pl.: ?

– **Zefir** + suf. *-aş.*

ZEFÍRIC, -Ă adj. (În dicţionarele din trecut) Răcoritor şi înviorător (ca suflarea zefirului **1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *zefirici, -ce.*

– **Zefir** + suf. *-ic.*

ZEFLEMEÁ s. f. Atitudine ironică faţă de cineva sau de ceva, luare în râs, batjocură, bătaie de joc, derâdere, râs[2] **(2),** (livresc) deriziune, (învechit) batjoc, batjocoriturâ, (familiar) băşcălie; (de obicei la pl.) cuvinte, fraze, expresii cu semnificaţii opuse sensului lor obişnuit, care conţin o ironie la adresa cuiva sau a ceva, ironie, persiflare, (rar) persiflaj, (figurat) împunsătură, înţepătură, pişcătură **(6),** şfichi **(I 2),** şfichiuitură **(2).** Cf. BARCIANU, ŞIO I_1, 388, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Cincisprezece avocaţi care erau de faţă întâmpinau cu hotote de râs cinica zeflemea a lui Berlescu.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 197, cf. RESMERIŢĂ, D. *Era greu să mă distrugă cu „zeflemeaua": muşcam eu mai veninos.* M. I. CARAGIALE, C. 108. *După zeflemele adresate mie, războiul veni firesc în discuţie.* BRĂESCU, A. 209. *Suporta cu greutate tonul de zeflemea obişnuită la bord.* BART, E. 211, cf. SCRIBAN, D. *Zeflemelile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane.* CAMIL PETRESCU, O. I, 254, cf. III, 364. *Se înţelegeau toţi ... să-l pună pe goană cu tot soiul de născoceli poznaşe şi crude zeflemele.* C. PETRESCU, A. R. 17, cf. DL, DM. *Aveau, faţă de literaţii revistei, o atitudine de îngăduitoare zeflemea, considerându-i ca pe nişte inşi nerealişti.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 108, 6/2. *Prin punerea accentului pe valoarea estetică a operei, rar, şi prin geniul zeflemelei, el a fost un autentic urmaş al lui Titu Maiorescu.* ib. 1971, nr. 141, 5/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Loc. adj. (Învechit, rar) **De zeflemea** = batjocoritor, zeflemitor. *Şi poate fi lucru mai de râs decât acesta şi mai de zăflemea?* GORJAN, H. II, 111/3. ✧ Loc. adv. **În zeflemea** = în glumă. *Nu merge ... să te înscrii, să umbli tot anul după chefuri, să dai examen în zeflemea.* ap. TDRG. *Domnişoarele studente ... se codesc, dau banul, iau planeta şi o citesc fugar, ca în zeflemea.* TEODOREANU, M. U. 224. ✧ Loc. vb. **A lua** (pe cineva sau ceva) **în zeflemea** = a zeflemisi. *Ea avea griji, şi el o lua în zeflemea.* SLAVICI, N. I, 265. *Râdea şi de bun şi de rău şi pe toţi îi lua în zeflemea.* ISPIRESCU, U. 104. *Fetele se puse pe râs şi începură să ia în zeflemea ţoalele de petece de scoarţă cu care era sârmănica îmbrăcată* (a. 1883). ŞIO II_1, 388, cf. DDRF, BARCIANU, CADE. *Cei mai mulţi, dacă gâlceava nu era prea mare, îl luau în zeflemea.* GALACTION, O. A. I, 336, 250. Cf. DL, DM. *Avea mare dorinţă să scoată o revistă umoristică unde să fie stigmatizate, sau luate în zeflemea, scăderile, viciile şi racilele societăţii burgheze.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 13/3, cf. DEX. (Cu schimbarea construcţiei) *Pe deasupra, ia necontenit totul în zeflemea.* CAMIL PETRESCU, O. I.

– Pl.: *zeflemele* şi (rar) *zeflemeli.*

– Din tc. **zevklenme.**

ZEFLEMÍRE s. f. (Rar) Zeflemisire. *Înăbuşindu-şi clocotul indignării scârbite din el, continuă pe-un ton de uşuratică şi amicală zeflemire.* C. PETRESCU, A. R. 40.

– Pl.: *zeflemiri.*
– De la **zeflemea.**

ZEFLEMISÍ vb. IV. Tranz. (Folosit şi absol.) A avea o atitudine ironică faţă de cineva sau de ceva, a batjocori, a lua în derâdere, a ridiculiza, (învechit şi popular) a spurca **(3),** (învechit şi regional) a măscări[1] **(1),** (regional) a ciufuli; a spune ironii la adresa cuiva, a ironiza, a împunge, a înţepa, a lua peste picior (v. picior **I 1),** a şfichiui **(2),** (livresc) a persifla, (popular şi familiar) a urzica; a lua în zeflemea (v. zeflemea), (rar) a zeflemiza. Cf. ŞIO II$_1$, 388, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan şi ieftin ..., ar fi să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului.* M. I. CARAGIALE, C. 59, cf. CADE. *Îşi spuse că reprezintă acum tipul desăvârşit al ardeleanului rigid şi solemn, cum îl zeflemiseau caricaturile şi anecdotele timpului.* C. PETRESCU, Î. II, 214. *Olguţa când îl neglija complet, când îl zeflemisea.* TEODOREANU, M. II, 74, cf. SCRIBAN, D. *Mihai era zeflemisit cu vorba „poetul".* CĂLINESCU, E. 24. *Aristofan zeflemiseşte şi batjocoreşte ..., critică şi acuză, instruieşte şi educă.* V. ROM. septembrie 1954, 211, cf. DL. *De câteva ori unchiul George îl zeflemisi, scoţându-i la iveală ignoranţa.* T. POPOVICI, S. 91, cf. DM. *Satiricul Aristofane scrie cronica vremii, zeflemisind pe oameni şi pe cei mai presus de oameni.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 96, 3/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Refl. *Ştia însă şi ea că nu va fi vorba de nimic de genul ăsta şi se zeflemisea singură.* PREDA, I. 237.
– Prez. ind.: *zeflemisesc.*
– **Zeflemea** + suf. *-isi.*

ZEFLEMISÍRE s. f. Acţiunea de a (se) zeflemisi; atitudine ironică faţă de cineva sau de ceva, batjocorire, derâdere, ridiculizare, (învechit şi popular) măscărire, (popular) spurcare **(3),** (regional) ciufulire; exprimare de ironii la adresa cuiva, ironizare, împungere, înţepare, şfichiuire **(2),** (livresc) persiflare; (rar) zeflemire. *Luminiţa vorbise cu un surâs de zeflemisire pentru propriile ei gânduri.* C. PETRESCU, Î. II, 5, cf. DL, DM. *Autorul depăşeşte metoda zeflemisirii din istorioarele umoristice.* SCLF 1960, nr. 3, 514, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zeflemisiri.*
– V. **zeflemisi.**

ZEFLEMISITÓR, -OÁRE adj. (Rar; despre oameni sau despre manifestări ori creaţii ale lor) Zeflemitor. *Pare că e grozav de concentrat la joc. După un timp mută şi adaugă apoi, zâmbind cu privirea oblică, zeflemisitoare.* CAMIL PETRESCU, O. II, 335. ✧ *Era om zeflemisitor de felul lui.* ✧ (Substantivat) *Nu mă sinchisesc de toţi zeflemisitorii mei.*
– Pl.: *zeflemisitori, -oare.*
– **Zeflemisi** + suf. *-tor.*

ZEFLEMÍSM s. n. (Rar) Înclinare, tendinţă de a lua totul în zeflemea. *Această răceală a dat naştere „zeflemismului" (şi nu spiritul critic, cum voiesc să ne asigure unii).* IBRĂILEANU, SP. CR. 104, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: ?
– **Zeflemea** + suf. *-ism.*

ZEFLEMÍST, -Ă adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care zeflemiseşte pe cineva sau ceva; batjocoritor, împungător, înţepător, şfichiuitor **(2),** urzicător, zeflemitor, (rar) ironist, zeflemisitor, (livresc) persiflant, persiflator, (învechit) batjocoros. Cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 389, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Fără să mai gândească la ceva, zeflemişti, se agăţau de toate defectele trecătorilor.* ARDELEANU, D. 118, cf. CADE. *Coroiu e cel mai mare zeflemist al epocii.* VLASIU, D. 74, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Există ... un transparent scepticism de intelectual zeflemist care nu ia forma unui manifest dramatic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 11/4. *Unchiul ... are mult umor în rolul său de zeflemist al urâciunii hitleriste.* ib. nr. 94, 24/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre creaţii sau manifestări ale omului) Care denotă, care reflectă o atitudine plină de ironie, batjocoritor, (învechit) batjocoros; care conţine ironie, împungător, înţepător, şfichiuitor **(2),** urzicător, (livresc) persiflant, persiflator; zeflemitor, (rar) zeflemisitor, (învechit, rar) de zeflemea (v. zeflemea). *Întoarse ochii spre faţa prietenului să citească un semn de înveselire zeflemistă.* C. PETRESCU, O. P. I, 69. *Nu-i plăcu zâmbetul acela superior, zeflemist şi de un scepticism de cafenea.* id. ib. II, 61. *Sonetul, ... cu tot tonul lui dezinvolt şi zeflemist, trădează destul de străveziu acest fond şi această atitudine.* V. ROM. iunie–iulie 1963, 129, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zeflemişti, -ste.*
– **Zeflemea** + suf. *-ist.*

ZEFLEMITÓR, -OÁRE adj. (Despre oameni) Care zeflemiseşte pe cineva sau ceva; batjocoritor, împungător, înţepător, şfichiuitor **(2),** urzicător, zeflemist, (rar) ironist, zeflemisitor, (livresc) persiflant, persiflator, (învechit) batjocoros. *Ce să-i propui cititorului îngrijorat, zeflemitor sau descurajat?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 21/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Adverbial) *Deşi ştia că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica ..., el continuă, zeflemitor.* CAMIL PETRESCU, O. I, 511. ✦ (Despre manifestări sau creaţii ale omului) Care denotă, care reflectă o atitudine plină de ironie, batjocoritor, (învechit) batjocoros; care conţine ironie, împungător, înţepător, şfichiuitor **(2),** urzicător, (livresc) persiflant, persiflator, zeflemist, (rar) zeflemisitor, (învechit, rar) de zeflemea (v. zeflemea). *Aci provoca, uneori, surâsuri zeflemitoare.* CAMIL PETRESCU, O. III, 385. *Stilul naraţiunii, puţin autoritar, zeflemitor adesea, ... abandonează, parţial, analiza detaşată.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 11/4. *Trăiam sperând să fiu o propoziţie zeflemitoare.* ib. nr. 91, 3/1. *De ce ne înşelaţi ... cu postura asta gravă şi zeflemitoare?* ib. 1971, nr. 124, 19/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Adverbial) *Vechilul deveni de-a dreptul duşmănos, îl privi pe popă zeflemitor.* CAMIL PETRESCU, O. I, 102. *Arăpilă, care băgase de seamă întâmplarea, îi şopti zeflemitor.* id. ib. 438.
– Pl.: *zeflemitori, -oare.*
– **Zeflemea** + suf. *-itor.*

ZEFLEMIZÁ vb. I. Tranz. (Rar) A zeflemisi. *Ei pot să fie celebri, nemuritori, dar n-au cuvânt să zeflemizeze așa de mult pe bieții gregari ai literaturii.* LUC. II, 85.
– Prez. ind.: *zeflemizez.*
– **Zeflemea** + suf. *-iza.*

ZEFLÍU, -ÍE adj. (Turcism învechit) Vesel; hazliu; glumeț. Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 630, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘIO II$_1$, 389, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Ești zefliu, jupâne, Și cu poftă de vorbă.* TEODORESCU, P. P. 126. ✧ (Substantivat) *Ei au toată filozofia a acelor zeflii cari ... nu se fărâmă cu firea pentru o necredință a muierii lor.* HELIADE, L. B. III, 45/17.
– Pl.: *zeflii.*
– Din tc. **zevkli.**

ZEFT subst. (Turcism rar) Smoală **(1).** Cf. DM, L. ROM. 1973, 127, DEX, com. din TURNU-MĂGURELE.
– Din tc. **zift.**

ZÉGHE s. f. **1.** Haină țărănească, de obicei, lungă și largă, făcută dintr-o țesătură (de lână) groasă (și ornamentată cu găitane), care se poartă, mai ales, în regiunile de munte, bundă, dulamă, suman, (regional) contăș, ghebă, laibăr, lăibărac, recăl, țundră **(1);** haină (lungă), de obicei, fără mâneci, făcută din piele de oaie, pe care o poartă ciobanii, cojoc, șubă. *Poartă bobon, zeachie* (a. 1600–1630). CUV. D. BĂTR. I, 311. *M-am dus la o țarină numai în poale, cu zeachea pe umere* (a. 1825). IORGA, S. D. XII, 211, cf. LB. *Fecior de sătean din gura Ghitioarei, în zeghe și ițari.* CR (1833), 177^2/17. *Hlamida și zeghea, palatul cel mai măreț și coliba, toate acestea sunt niște împrejurări întâmplătoare.* MARCOVICI, D. 215/8. *Să te îmbraci cu zeghe scurtă ca să te duci la pădure să tai lemne.* GORJAN, H. I, 114/11. *Zeghia câmpeanului nu am văzut-o zugrăvită nicăiri.* FM (1846), 70^1/27, cf. POLIZU. *Portul bărbătesc este o zeghe de pănură albă până la genunchi.* F (1866), 33^1/4, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 540, LM. *Are hinu pe el zechie, antiriu, zechioi, cojoc cu bumbi.* JIPESCU, O. 80. *Un tânăr, purtând zeghia sârbească, ține mâna pe hangerul de la brâu.* ODOBESCU, S. I, 100, cf. BARCIANU. *Atunci, învăluindu-ne în zeche, ne luăm rămas bun de la nenea Dumitru.* SĂM. III, 825, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU^2. *Întins pe zdrențuita zeghe, Cu ochii stinși, părea țăranul Un mucenic de legea veche.* GOGA, POEZII, 100. *E târziu acum, în zeghe, Dorm doinașii din cavale.* CERNA, P. 141. *Sara purpurie-i schimbă Zeghia-n mantă triumfală.* IOSIF, V. 98, cf. LUNGIANU, CL. 239, RESMERIȚĂ, D. *Femeile poartă: ... zeghe de lână neagră și sarică albă.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 59, cf. CADE. *Prea puțini putuseră să mai apuce câte o zeghe bulgărească sau câte un cojoc.* GALACTION, O. A. I, 274. *Cu zeghiile ude se-ntorc domol acasă.* LESNEA, A. 111. *Purta o zeghe lungă de aba înflorată, cu găietan roșu.* VOICULESCU, P. II, 74. *Îmbrăcat cu zeghe de dimie ..., părea aspru la prima înfățișare.* SADOVEANU, O. XVI, 140, cf. SCRIBAN, D. *Stropit de licurici, pe mușchi dormi-voi dus, Ca într-o caldă zeghe.* CĂLINESCU, O. II, 50. *Aruncam, ca pe o zeghe umedă, tristețea.* STANCU, D. 503. *Nu întâia oară auzea el asemenea întrebări de la oamenii cu mintean ori cu zeghe țărănească.* V. ROM. februarie 1954, 100, cf. LTR^2, DER, M. D. ENC., DEX, H II, IV, V, VII, IX, XII, XIV, XVII, CHEST. V 165/17, 46, 58, 65, 66, 73, 82, 86, 94, 97, 98, ALR II 3 330/157, 260, 784, ALR SN IV h 1 185/762, ALRM SN III h 1 006/763. *O babă bătrână ..., Cu zeghe de mițe, Cusută-n trei ițe.* BALADE, II, 468. *Umblă cu vinele goale Și cu zeghea fără poale.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 604. ✧ Fig. *Își trase iarna zeghea din munți, de la Tismana, Pe dealuri și coline spre șesul dunărean.* V. ROM. martie 1957, 23. *Ei, crainici de vremi viitoare, Uciși, dar rămași în picioare, Mutându-și suflarea în stei, Cu zeghea pădurii pe ei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 109, 7/3.

2. Țesătură (groasă) de casă, făcută din fire de lână, care se întrebuințează, mai ales, la confecționarea hainelor țărănești; aba, pănură **(1),** (regional) dimie. *Străinătatea ... ne trimite lână toarsă, țesături groase ..., abale, zeghii, dimii.* GHICA, C. E. III, 75. *Aba, zeghe, dimie* (a. 1875). ap. TDRG. *4 zăbune de zeghe* (a. 1880). ap. TDRG. *Cămașa ... era lăsată numai până mai sus de ghenunchi, peste cioarecii de zeche albă.* PITIȘ, ȘCH. 110. *Postavul acesta este de 2 feluri: din lână ordinară, în calitate mai grea, care se numește zechi, și dimia, din lână țigaie.* GOLOGAN, C. R. 162, cf. 53, M. D. ENC., DEX, H IV 56, XI 277, ALR I 2 153/200, 584, 740, 764, 790.

3. (Prin Transilv.) Basma. *Ce zeghe frumoasă ai pe cap!* CV 1951, nr. 2, 35.

4. P. ext. Îmbrăcăminte specială pentru deținuți, confecționată dintr-un postav subțire, cu dungi albe și gri (sau maro), late și dispuse vertical, astfel încât cele două culori să alterneze. *L-au adus la tribunal în zeghe.*
– Pl.: *zeghi.* – Și: **zéghie,** (învechit și regional) **zéche, zéchie** s. f., **(2) zéchi** subst., **zechíe** (ALR II 3 330/157), **zéiche** (H XI 277, 374, XVII 141, CHEST. V 165/11, 44, LEXIC REG. II, 55), **zéichi** (H XI 277, CHEST. V 165/44), **zeichíe** (ALR II 3 330/157), **zéighie** (H IX 285), **séche** (PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.
– Etimologia necunoscută.

ZÉGHIE s. f. v. **zeghe.**

ZEGHIÓI s. n. (Regional, mai ales în Munt.) Augmentativ al lui zeghe **(1).** *Are hinu pe el zechie, antiriu, zechioi, cojoc cu bumbi.* JIPESCU, O. 80. *Mintenele muntenilor care sunt, în general, de dimie albă, numite în unele părți, cum este în Prahova, și zeghioi.* ap. CADE, cf. ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Haine la săteni sunt: zeghie ... franele, zeghioaie.* H IV, 75, cf. ib. 45, 155, IX 232, 467, XI 341, 390.
– Pl.: *zeghioaie.* – Și: **zechióí, zeichióí** (H XI 277, CHEST. V 165/98) s. n.
– **Zeghe** + suf. *-oi.*

ZEGHIÚȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui zeghe **(1).** Cf. HEM. 1 188. *Poartă fotă, ondroc, rochie, fermine, scurteică și zechiuță.* JIPESCU, O. 80, cf. DDRF, TDRG, CADE. *Am rămas ... Pă mâna străinilor, Sluguliță p-o zeighiuță.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 275.

– Pl.: *zeghiuțe.* – Și: **zechiúță, zeighiúță** s. f.
– **Zeghe** + suf. *-uță.*

ZÉGRAS subst. Frunzele lungi și uscate ale plantei iarbă-de-mare *(Zostera marina),* folosite la tapisatul mobilelor, la umplerea saltelelor, ca ambalaj etc.; iarbă-de-mare. *Cu capul în perna de Seegrass, așteaptă, ca Socrate, efectul.* VINEA, L. II, 316. *Seegras-ul e format din filamente lungi, în formă de panglică, verzi și lucioase când sunt proaspete și cenușii-brune, după uscare.* LTR[2], XV, 445. *Într-un colț al odăii se afla un fotoliu de piele jupuită din care ieșeau fire de zegras.* V. ROM. decembrie 1958, 17. *Paiațe din care curg zegrasul și tărâța.* CONTEMP. 1960, nr. 691, 1/2, cf. DEX. ✧ Fig. *Se întoarse în culcușul din care tocmai se ridicase, îngropându-se până la bărbie în zegrasul fin, aspru de oseminte de pește.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 16/2.
– Scris și: *Seegras(s).*
– Din germ. **Seegrass.**

ZEHÁR s. n. v. **zahăr.**

ZEHEREÁ s. f. v. **zaherea.**

ZEIBÉG s. m. Persoană care făcea parte dintr-o organizație militară turcă din Asia. [Turcii] *trămitea tot zăibegi d-ăia cu cealmalele cât o claie pe cap.* GHICA, ap. TDRG. *Trecând prin niște locuri stângace și nesigure pe unde nu întâlneam decât numai zebeci.* ARHIVA, IV, 71, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 418, ȘIO II$_2$, 164, SCRIBAN, D.
– Pl.: *zeibegi.* – Și: (învechit) **zăibég, zebéc** s. m.
– Din tc. **zeybek.**

ZÉICHI s. f. v. **zeghe.**

ZÉICHIE s. f. v. **zeghe.**

ZEICHIÓI s. n. v. **zeghioi.**

ZEIÉSC, -ÁSCĂ adj. Care aparține unei zeități **(1);** care provine de la o zeitate **(1);** de natura zeilor **(I)** sau a lui Dumnezeu; (ca) de zeu **(I)** sau (ca) de Dumnezeu; ceresc, divin, dumnezeiesc, sfânt **(5),** (învechit, rar) zeit. *În aceste desfătări zeești veacurile trec la dânșii mai repede decât ceasurile la cei muritori.* PLEȘOIANU, T. IV, 9/20, cf. I, 21/16, I. GOLESCU, C. *La toate acelea ființe ce și le întipuia oamenii a avea putere zeiască, zei le zice.* FM (1846), 238[2]/7. *Eu sunt baz zeeștii lege, dau bun nume omenirei.* PANN, P. V. II, 25/17. *Strămoașa sa zeiască ieșise din spumele vânturate ale mării.* FILIMON, O. I, 117, cf. PONTBRIANT, D. *În Olimp, stau ele și cântă ..., iar cu cântările lor măiestre înveselesc tot soborul zeesc.* CARAGIALE, N. S. 78. *Își păștea turmele chiar pe acel munte Ida, fără să aibă habar de ceea ce se întâmplase la acea nuntă zeească.* ISPIRESCU, U. 8, cf. DDRF. *Ci du-mă spre tăcuta înălțime, Unde-i curatul harului viestmânt, Acolo unde-amor, prietenie, Zeeasca mână inimei ne-mbie.* GORUN, F. 6. *Și-mprumutându-i făptura Zeiescul trimis îi vorbește.* MURNU, I. 25, cf. TDRG, CADE. *Prefigurez un gând zeiesc al lumii Ce-și dibuie pe forme bucuria.* VOICULESCU, POEZII, II, 51. *Timpul ... n-a stins ecourile naiului zeesc al lui Pan.* SCLF 1958, nr. 1–2, 227. *Apoi două-trei sunete line, duioase ca un tril de pasăre cântătoare, Gabriel le ascultă uimit, pătruns de frumusețea lor neobișnuită, aproape zeiască.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 19/4, cf. DEX.
– Pl.: *zeiești.*
– **Zeu** + suf. *-esc.*

ZEIÉȘTE adv. (Învechit, rar) Ca un zeu **(I).** Cf. PONTBRIANT, D.
– **Zeu** + suf. *-ește.*

ZEIFÁCERE s. f. (Învechit, rar) Zeificare. Cf. STAMATI, D.
– Pronunțat: *ze-i-.* – Pl.: ?
– **Zeu + facere.**

ZEIFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZEIFICÁ vb. I. Tranz. A trece pe cineva în rândul zeilor **(I);** a atribui unei ființe sau unui lucru putere de zeu; a considera pe cineva ca divinitate; a deifica, a diviniza, a idolatriza, (învechit) a îndumnezei. Cf. PONTBRIANT, D., ALEXI, W. ✧ Fig. *Un chirurg care îmbină, în mod desăvârșit, componentele tehnice și pe cele etice ale profesiei sale, are șansa să fie zeificat de către bolnavii săi.* CONTEMP. 1970, nr. 1 226, 9/4. ✦ Fig. (Rar) A adora. Cf. ALEXI, W.
– Pronunțat: *ze-i-.* – Prez. ind.: *zeífic.*
– **Zeu** + suf. *-ifica.* Cf. fr. déifier.

ZEIFICÁRE s. f. Acțiunea de a zeifica și rezultatul ei; trecere a cuiva în rândul zeilor **(I),** atribuire unei ființe sau unui lucru putere de zeu **(I);** deificare, divinizare, idolatrizare, (învechit) îndumnezeire, zeificație, (învechit, rar) zeifacere. Cf. PONTBRIANT, D. (Fig.) *Nici un conducător, oricât de proeminent, nu poate fi prezentat drept singur făuritor al evenimentelor istorice, fără ca aceasta să ducă la zeificarea lui.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 973.
– Pronunțat: *ze-i-.* – Pl.: *zeíficări.*
– V. **zeifica.**

ZEIFICÁT, -Ă adj. Trecut în rândul zeilor **(I);** considerat ca zeu **(I);** deificat, divinizat, idolatrizat. Cf. PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *Profetul dac zeificat a descins în infern, asemenea lui Orfeu, însă cu alt scop, acela de a revela poporului său sensul imortalității.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 11/2. ✧ Fig. *Nu m-am putut alipi de acei zeificați și de acei cari se pun dinaintea poporului ca eroi.* GHICA, S. 143. ✦ Fig. (Rar) Adorat. Cf. ALEXI, W.
– Pronunțat: *ze-i-.* – Pl.: *zeificați, -te.*
– V. **zeifica.**

ZEIFICÁȚIE s. f. (Învechit) Zeificare. Cf. ALEXI, W. *Omul care n-a greșit în viață poate ajunge la zeificație.* SEVERIN, S. 24, cf. 23.

– Pronunțat: *ze-i-*. – Pl.: *zeificații*. – Și: **zeificațiúne** s. f. ALEXI, W.
– **Zeifica** + suf. *-ție*. Cf. fr. déification, it. deificazione.

ZEIFICAȚIÚNE s. f. v. **zeificație.**

ZEIGHIÚȚĂ s. f. v. **zeghiuță.**

ZEÍME s. f. (Învechit) Zeitate **(1).** [Boul apis] *evlavit apoi de eghipteni ca cea mai întâiu a lor zăime.* AR (1829), 199²/26. *Unul din cele mai căpitenice obiecturi a închinării lor era și maica pământului, socotit de ii ca o zeime de la care derază tot binele.* ib. (1832), 216²/22. *A lor însemnătate zeimi era: Baal – samen, adică domnul ceriului.* SĂULESCU, HR. I, 21/14. *Așa faptă patriotă, ce-a zeimei este fiică, Timpu-nfrână și cu soarta pe invidia răpune.* ASACHI, S. L. I, 140.
– Pl.: *zeimi.*
– **Zeu** + suf. *-ime.*

ZEÍNĂ s. f. Proteină care se găsește în boabele de porumb. Cf. MACAROVICI, CH. 631. *Zeina e o proteină incompletă, care nu conține lizină.* LTR², cf. DL, DM, DN², DER, DC, D. MED., M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zeine.*
– Din fr. **zéine.**

ZEÍRE s. f. (Învechit) **1.** Dumnezeire. *E urul iaste Hristos neschimbată dzeire în peliță.* PSALT. 336, cf. TDRG, DHLR II, 303, CADE, SCRIBAN, D. ✦ Zeitate **(1).** *Dacă Telemah ar fi știut că el e povățuit d-o zeitate, vrednicia sa n-ar fi fost așa de mare, căci el, atunci, ar fi fost numai de zeire sprijinit.* PLEȘOIANU, T. I, 21/27.
2. Zeitate **(2).** *Pasămi-te nici ei* [zeii], *cu toată zeirea lor, nu se puteau cotorosi de balele vrajbei.* ISPIRESCU, U., cf. CADE. ✦ Faptă divină. *Această înaltă virtute vi se pare vreo zeire streină? Nu. Această jertfire ... este o urmare neapărată a înaltei porunci și a sfintei datorii a milostivirei.* MARCOVICI, D. 251/10.
– Pl.: *zeiri.*
– De la **zeu.**

ZEÍSM s. n. (În dicționarele din trecut) Deism. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D.
– Din fr. **déisme** (prin apropiere de *zeu*).

ZEÍST, -Ă adj., s. m. și f. (În dicționarele din trecut) (Persoană) care susține deismul. Cf. VALIAN, V., STAMATI, D. 55, POLIZU, PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zeiști, -ste.*
– Din fr. **déiste** (prin apropiere de *zeu*).

ZEIȘÓR s. m. (Rar) Diminutiv al lui zeu **(I).** (Fig.) *Al lumii zeișor* [omul], *mereu pe aceleași căi, E minunat și azi ca-n ziua cea dintâi.* GORUN, F. 14.
– Pronunțat: *ze-i-*. – Pl.: *zeișori.*
– **Zeu** + suf. *-ișor.*

ZEÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Zeiesc. (Fig.) *Miros anină-n de zefir pene. A dulcei tale suflări zeite.* I. VĂCĂRESCUL, P. 504/4.
– Pl.: *zeiți, -te.*
– **Zeu** + suf. *-it.*

ZEITÁTE s. f. **1.** Ființă imaginară, înzestrată cu atribute și puteri supranaturale, reprezentată printr-un om sau printr-un animal, pe care o adorau popoarele păgâne, socotind-o capabilă să intervină în destinele oamenilor; divinitate, zeiță, zeu **(I),** (învechit) dumnezeie, dumnezeoaică, zee, zeime, zeire **(1),** zână **(1).** *Dacă Telemah ar fi știut că el e povățuit d-o zeitate, vrednicia sa n-ar fi fost așa de mare.* PLEȘOIANU, T. I, 21/25, cf. I. GOLESCU, C. *Romanii obicinuia să dea zeităților streine nume d-ale zeităților lor.* CĂPĂȚINEANU, M. R. 158/15, cf. id. M. 18/17, BV III, 684. *Se jura pe dânsul, ba încă cinstea pe vultur ca p-o zeitate.* MOZAICUL (1839), 221/7. *Soartă sau zeitate ... Milă ori răutate Dare ești ori hrănire?* FM (1843), 192²/15. *Am putea conchide că acest monument s-a pus unei zeități drept vot pentru însănătoșarea sau mântuirea imperatoriului.* ib. (1846), 119²/22. *Decebal se înalță în zarea trecutului ca o zeitate nevăzută și neînțeleasă.* RUSSO, S. 172. *Toată pădurea a avut zeitatea ei, toată dumbrava a avut templul său.* BARASCH, M. III, 200, cf. NEGRUZZI, S. I, 18, POLIZU. *Populii bătrâni barbari au căzut în absurditate d-a venera ca zeitatea lor niște ființe animale.* ISIS (1859), 52²/20, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BOLINTINEANU, C. 27. *Strălucitule Apollo ... din pacea mea răpită și din stinșii ani de mai Cel puțin fă o licoare pentru cupa zeității.* MACEDONSKI, O. I, 162, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Zâna florilor și toate zeitățile femeiești ale apelor și ale pădurilor ... au trebuit să răsară din înrudirea fermecată dintre floare și femeie.* HOGAȘ, M. N. 46, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Germanii ... au stropit altarele zeităților lor războinice cu sângele tribunilor.* LOVINESCU, C. IV. 201, cf. SCRIBAN, D., BENIUC, V. 23, DL, DM, DN². *Zeitatea slavă malefică numită Troian ar fi împăratul roman Traian.* SCLF 1959, nr. 3–4, 675. *Zeul dacilor era Zamolxis, unic ca zeitate.* PANAITESCU, C. R. 43. *Nu este nici o deosebire într-o lume populată de spirite și de zeități și una a imaginației dezlănțuite și necontrolate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 34, 27/2. ✧ Fig. *Această tăcută zeitate* [somnul] *supune subt dulcea sa putere trupul cel amorțit.* MARCOVICI, C. 13/10. *În fiecare familie se află o zeitate încă necunoscută ..., a căria toată puterea îi vine de la dragoste.* NEGULICI, E. I, 23/28. *Vedeți că nu sânteți nimic mai mult decât o jucărie a aceștii cumplite zeități* [nădejdea]. BOLLIAC, M. 18/19. *Mulțimea fermecată de falsa maiestate Se-nchină umilită l-această zeitate* [banul]. MACEDONSKI, O. I, 45. *Mă lăsai la pronia întâmplării, un fel de zeitate oarbă.* HOGAȘ, M. N. 158. *Fără să facă niciodată caz de această zeitate pe care o întrebuința ca pe oricare alta ..., estetica a fost slujită efectiv ... de Ibrăileanu mai mult decât de oricare altul.* RALEA, S. T. I, 44. *De altfel, mai degrabă presimți zeitatea aceea (necesitatea, planul neschimbătorului) decât să știi de ea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 14/2. *Un astfel de magician, o astfel de zeitate abstractă este Omul-sunet.* ib. nr. 72, 11/1. *Nu spunem că trebuie să privim cuvintele, sau unele cuvinte privilegiate, drept zeități.*

ib. 1971, nr. 131, 10/1. ✦ (Rar) Dumnezeu. *Biserica lui e inima, religia lui evangheliu, judele lui conştiinţa, representantul zeităţii în om.* ARICESCU, A. R. 4/23. *Toată zeitatea şi chiar dreptul creator, de multe ori şi-n multe locuri fu necunoscut.* BOLLIAC, M. 54/11. ✦ Fig. Fiinţă sau lucru care reprezintă obiectul unei adoraţii, al unei stime deosebite, al unei mari iubiri etc.; idol. *Cu căciulile în mână şi cu gurile căscate, Oamenii salută-n cale pământeasca zeitate.* EMINESCU, O. IV, 362. *Tineri care, din femeie, v-aţi făcut o zeitate ... Voi puteţi a mă-nţelege.* MACEDONSKI, O. I, 96. *Îşi varsă focul ... învinuind-o pe iubită că nu-i o zeitate, cum a crezut-o el, exagerând în ponegrire.* GHEREA, ST. CR. I, 153. *De astă dată, cel puţin, ştiu cărei zeităţi să mă închin şi să aduc prinosul meu de mulţumire.* HOGAŞ, DR. II, 138. *Fred Astaire, dansând printre scânteierile pocnitorilor de carnaval, e o zeitate a electricităţii.* CINEMA, 1968, nr. 10, 42.

2. Calitatea de zeu **(1)**; natură, esenţă divină; divinitate, dumnezeire, (învechit) zeire **(2).** *Cu a noastră mestecată a fire ce avem ..., Ţărână jumătate şi alta zeităţi, Nevrednici d'o potrivă să mergem jos sau sus.* C. A. ROSETTI, C. 36/5. *Îi cere să-i ia nimbul nemurirei, zeitatea lui, tot, numai să-i dea în schimb o oră de iubire.* GHEREA, ST. CR. I, 165.

– Pronunţat: *ze-i-.* – Pl.: *zeităţi.*

– **Zeu** + suf. *-itate.*

ZEITÍN s. n. v. **zăitin.**

ZEÍŢĂ s. f. Zeitate **(1)** de sex feminin; (învechit, astăzi livresc) zee, (învechit) zână **(1),** (învechit, rar) zeoaie. *Tot ce e vrednic de mirare este că a ascuns pe zeiţă subt o figură omenească.* PLEŞOIANU, T. I, 21/19, cf. I. GOLESCU, C. *Dar în însemnarea apelor pământului nostru, o numea* [pe Tetis] *muma zeiţelor.* CĂPĂŢINEANU, M. 18/19. [Fortuna] *la cei vechi era zeiţa norocului.* FL (1838) 92²/36, cf. VALIAN, V. *Veade fecioara culcată, De Arghir îmbrăţişată, Zeiţă a fi gândeşte.* BĂRAC, A. 23/23, cf. STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Pe acei idoli oamenii îi numeau zei şi zeiţe ori zâne.* ISPIRESCU, U. 3, cf. DDRF. *Paris este acela care ... a fost judecătorul arbitru al frumuseţii zeiţelor Junona, Minerva şi Venera.* OLLĂNESCU, H. O. 63, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Vezi, de zeiţe omul e sătul. Ele-au cântat destul.* ARGHEZI, S. V, 129. *Aşa ni-l voiră zeiţele sorţii – Mulaj conservat în materia morţii.* BLAGA, POEZII, 226. *În această natură animistă, gestul tăietorului de lemn devine sacrilegiu, căci ucide zeiţe.* SCLF 1958, nr. 1–2, 230. *Se pare că dacii adorau o zeiţă a vetrei şi a focului.* H. DAICOVICIU, D. 168. *Versurile sunt urmate de o întreagă cavalcadă a amorurilor „păstoreşti" nutrite de zeii şi zeiţele Olimpului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 22/4. *Este un fel de Hecate, zeiţă a vrăjilor negre şi a artelor magice.* ib. 1971, nr. 126, 9/3. ✧ Fig. *Ceva din Savu ... a trecut ca o searbădă catenă ordonată prin castelul pârjolit de zeiţele nebuniei.* GALACTION, O. A. I, 298. *Ziarele erau pline doar de atacuri veninoase, personale, calomnii sau ţipetele ultragiate în numele „democraţiei", zeiţa la modă.* T. POPOVICI, SE. 103. *În locul cultului oficial al împăratului şi al zeiţei Roma, se instaurează ca religie de stat, începând cu veacul IV, religia creştină.* PANAITESCU, C. R. 96. ✦ Fig. Femeie foarte frumoasă; femeie care reprezintă obiectul unei adoraţii, al unei mari iubiri, al unei stime deosebite etc.; idol. *Vai! Ce coconiţă! Zău – doar e o zeiţă.* BĂRAC, A. 24/16. *Aşa, principesa animei mele! Mă dau d*[umi]*tale cu totul, vei fi zeiţa mea.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 476, cf. ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D. *Breb se opri în partea cealaltă, la picioare, ca să poată privi drept pe zeiţa adormită.* SADOVEANU, O. XII, 176, cf. SCRIBAN, D. *Ei îndurau veseli, luând totul în glumă, despotismul ei de zeiţă locală.* CAMIL PETRESCU, O. III, 66. *Sânul tău, Zeiţa mea, deşi pierdut, e luna.* CONTEMP. 1970, nr. 1 248, 1/1, cf. DEX.

– Pl.: *zeiţe.*

– **Zeu** + suf. *-iţă.*

ZEL s. n. **1.** Devotament înflăcărat faţă de o idee, o cauză sau o persoană; dăruire totală, cu ataşament puternic; dragoste; (învechit) zelozitate, zilos **(1).** *Zelul născut al iubirei de învăţătură mă îndatoreşte, iubitorilor de învăţătură cititori, să fiu totdeauna cu îngrijire şi nelenevos.* ANTIM, O. 408. *Băgător de seamă şi mut, zelul său ghicea toate dorinţele stăpânului său.* HELIADE, L. B. I, 124/1. *Prin acest prea mare, necumpătat şi necopt zel către religie, urzi şi căusă bunul acest domn acea varvarie, adecă acel întunerec în sciinţe.* BOJINCĂ, R. 78/17. *Auzind despre zelul cel sfânt a unor asemenea comunităţi, s-ar hotărî a-i ajuta într-un chip sau într-altul.* FM (1844), 392²/32, cf. ib. (1845), 61²/24. *Toată românimea, cu un zel nespus, au priimit asemenea cărţi, însă acum au contenit cu tipărirea.* IST. M. XIX/10. *D-ta, domnule, ai o naţie şi o limbă, d-ta, cu un zel neasemănat, doreşti şi urezi prosperitate ei.* FM (1847), 182²/33. *Vezi c-am împlinit, cu zelul prieteşugului, dorinţele şi voia ta.* NEGRUZZI, S. III, 172, cf. POLIZU, GHICA, C. E. III, 19, PROT. – POP., N. D., HASDEU, I. V. 198. *Şi cei mai mulţi, pierzând căminul părintesc al patriei, au pierdut, împreună cu el, repaosul, zelul şi gustul pentru lucruri literare.* BOLINTINEANU, C. II/3, cf. CARAGIALE, O. II, 93, ALEXI, W. *Zelul cu care apără teoria darwinistă a selecţiunii naturale şi aplicarea sa ... au stârnit un interes pătimaş în Anglia.* PETICĂ, O. 480. *În vremea alegerilor ..., ceilalţi alegători ... se sileau care mai de care să-şi dovedească zelul stăpânirii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 148. *Plin de zelul sublim al omului ce nu se poate hrăni decât din pâinea datoriei împlinite, plutonierul îşi aminti pe dată.* LOVINESCU, C. V, 128. *Eram adeseori în preajma lui, cu zelul şi cu inima elevului cucerit de profesor.* GALACTION, O. A. II, 57. *Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului român este, desigur, sincer.* CAMIL PETRESCU, O. I, 511. *Adu-mi nişte mere ... ceru cămăraşului numai plecăciuni şi zel.* BARBU, PRINC. 51. *Bolnav, această ocrotire i se acordă dintr-un zel de generozitate solidară în faţa morţii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 13/3. ✦ Simţământ care denotă un imbold lăuntric puternic, o dorinţă arzătoare; asiduitate, forţare, insistenţă, perseverenţă, râvnă **(1),** sârguinţă, sforţare **(2),** silinţă **(2)** stăruinţă **(3),**

strădanie **(2),** străduință, (rar) perseverație, (învechit) osârdie. *Deaca se va întâlni ... pismuirea și iubirea de cinste, de aicea ese zelul.* POTECA, F. 214/12. *Arată totdeauna zelul și energiea cu care ea* [națiia] *se ocupă în asemenea mari și divine scopuri.* CÎMPEANU, GR. ROM. IX/2. *Astă dată, ea hotărî de a-și pune toate silințele spre a-și cumpăta zelul ei și de a se arăta cât se poate mai domoală.* CODRESCU, C. II, 194/10. *Așia și el, admirând virtutea lui Ercule și noaptea visa faptele lui și zioa se deștepta ațâțat de zelul care-i aprindea inima, cugetând să facă și el ca dânsul.* ARISTIA, PLUT. 7/14. *Zelul tău sălbatic, fanateca-ți silință, De grația robiei pe robi chiar dezgusta.* ALEXANDRESCU, O. I, 291.

2. Însuflețire puternică într-o acțiune, stăruință entuziastă pentru înfăptuirea unui ideal, a unui lucru etc.; ardoare, avânt, hărnicie, râvnă **(2),** sârguință, silință **(2),** strădanie **(2),** străduință, tenacitate **(2),** vrednicie, (rar) nepreget, (popular) sârg **(2),** (învechit) activitate, nepregetare, osârdie, osârduință, osârduire, protimie[1], (grecism învechit) zilos **(2),** (învechit, rar) osârdnicie. *Zelul și îndemânarea sa îl făcură îndată un iscusit marinar.* GENILIE, G. 41/10, cf. ASACHI, I. I, 15/6. *Statul ... să veghieze și să impuie esploatațiile seculare, cu același zel cu care particularii îngrijesc recoltele unui an.* BREZOIANU, A. 360/19, cf. STAMATI, D. *Pentru aceea, trebuie a li se deștepta zelul (râvna) artiștilor, însemnându-le ce drum au a urma spre a câștiga niște efecte ... sigure.* FIS. 205/15. *El se va grăbi de a mulțumi aceluia a căruia statornică voință și zel (râvnă) au operat (lucrat) în un așa scurt timp.* CALENDAR (1858), 26/14, cf. BĂLĂȘESCU, GR. VII/10, BARCIANU, V. *Mișcat de-o înaltă și dulce gândire, Spre-a lui mântuire, Lucrează cu zel!* MACEDONSKI, O. I, 16, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Dăscălița însă începu Hora Griviței, mulcomind astfel zelul fetei.* REBREANU, I. 70, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Zelul educatorilor, de a scoate astfel oameni de treabă din copiii care făceau disperarea familiilor, era explicabil.* BRĂESCU, A. 133, cf. SCRIBAN, D. *Prin trădarea lui și prin zelul cu care urmărise pe foștii săi camarazi de arme, el spera să obțină grația și favoarea lui Chehaia-bei.* OȚETEA, T. V. 309. *Profesorul de latină în clasă intra cu zel Cum suna din clopoțel.* CĂLINESCU, O. II, 236. *Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas.* CAMIL PETRESCU, O. I, 305, cf. PREDA, R. 17. *Animată de zelul neobosit al lui George Barițiu, „Foaia pentru minte, inimă și literatură" devine, în anii premergători revoluției de la 1848, una din publicațiile cele mai de seamă ale vremii.* SCLF 1958, nr. 1–2, 161. *Documentele sunt frecvent însoțite de comentarii, autorul cărții punând și aici zel și pricepere.* V. ROM. februarie 1963, 196, cf. DN[2]. *Ateroscleroza este un produs negativ al civilizației, o boală cu accentuate nuanțe de periculozitate socială ... de care trebuie să ne ocupăm cu același zel cu care ne-am ocupat și de alte boli similare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 23/1, cf. CONTEMP. 1975, nr. 1 501, 3/6, DEX. ✧ E x p r. **Exces de zel** = exagerare (inutilă) în îndeplinirea unei acțiuni. *Un înscris foarte păgubitor pentru mine, pe care l-am dat, într-un exces de zel, față cu dumnealui, ministru de finanțe.* GHICA, A. 632. *Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel.* CARAGIALE, O. I, 28. *Cât a fost de trufaș, că a avut onoarea să facă parte din Curtea marțială, cum s-a amestecat, din exces de zel, și cum a dat mână de ajutor la pregătirea execuției.* REBREANU, P. S. 254. *Când excesul de zel are o echivalență bugetară, el nu mai poate fi luat în considerație.* LOVINESCU, C. V, 52. *Vino diminețile, măcar de trei ori pe săptămână ... – Nu fac exces de zel.* VINEA, L. I, 45, cf. DEX.

– Pl.: *zeluri.*

– Din lat. **zelus,** fr. **zèle.**

ZELÁ vb. I. T r a n z. și r e f l. (Regional) A (se) înșira (Visag – Lugoj). H XVIII 314.

– Prez. ind.: *zelez.*

– De la **zale** (pl. lui *za*[2]).

ZELÁN subst. Agent activ de suprafață, cationic, care se folosește la apretare și la impermeabilizare în industria textilă. *Zelanul e utilizat la țesăturile celulozice pentru apreturi lavabile și durabile.* LTR[2], cf. DC.

– Denumire comercială.

ZELÁR s. m. v. **zălar.**

ZELATÓR, -OÁRE subst. **1.** S. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană care acționează cu mult zel **(1);** (învechit, rar) zelot. V. z e l o s **(1).** Cf. PROT. – POP., N. D., BARONZI, I. L. III, 224/26, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. ✦ (Rar) Admirator al unei persoane ilustre, adept al ideilor, teoriilor răspândite de această persoană. *Împărăteasa Rusiei este o zelatoare a filozofului, îi cunoaște toate operele și se declară discipola lui.* VIANU, L. U. 206. *Există ... un pasaj ... în care influența lui Herder asupra tânărului zelator al lui Shakespeare, ca și motivele admirației trezite în sufletul acestuia, sunt expuse cu o deosebită penetrație.* id. ib. 418.

2. S. m. (Rar) Zelot **(2).** Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zelatori, -oare.*

– Din fr. **zélateur.**

ZELĂU s. n. (Învechit, rar) Za[2] **(2).** Cf. ALEXI, W.

– Pl.: *zelaie.*

– De la **za(lă)** (var. a lui *za*[2]) + suf. *-ău.*

ZÉLDĂ adj. f. (Prin nordul Munt.; despre femei) Lălâie. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

– Pl.: *zelde.*

– Etimologia necunoscută.

ZÉLE s. f. pl. v. **zi.**

ZELEMÉT subst. v. **selamet.**

ZÉLER s. m. v. **țeler.**

ZELETÍ vb. IV v. **zăleti.**

ZELETÍN s. n. (Prin nordul Munt.) Baltă care are un loc de scurgere. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zeletine.*

– De la **zăleti.**

ZELEZÍT, -Ă adj. v. **zălezit²**.

ZELITÍ vb. IV v. **zăleti.**

ZELÓJ subst. (Bot.; regional) Răchită *(Salix)* (Văcăreni – Măcin). H XIV 463.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZELÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre oameni) Care e plin de zel **(1);** care e devotat promovării unei cauze, credincios unui ideal sau unei persoane. *Deci boerii cii zeloşi pentru binele public ... au binesocotit pentru acest scăzământ.* AR (1829), 52²/4. *Zeloasa tinerime.* AR (1829), II, 57¹6. *Acest vrednic şi, pentru naţia sa, foarte zelos bărbat s-au sărguit din tinereţele sale a aduna bani vechi.* BOJINCĂ, A. II, 199/6. *Zice că românii numai de un timp scurt s-au început a se zice romani, fiind invitaţi printr-unii bărbaţi zeloşi spre aceasta.* id. R. 67/33. *În iubire e statornic şi zelos.* ANTROP. 229/6. *Barbul de Ştirbei, unul din cei mai întâi foşti miniştri zeloşi ai Instrucţiei Publice.* GENILIE, G. IV/6. *Îi se arătă ... cii mai zeloşi luptători pentru catolicesmu.* SĂULESCU, HR. II, 263/16. *Dacă s-a convenit la vreo naţie vreodată a se mâhni de răposarea vreunui patriot zelos, învăţat, genios ..., atunci pierderea acestui bărbat se poate privi ca o mare pagubă naţională.* FM (1843), 285²/35. *Se arăta foarte zelos către religia părinţilor săi.* IST. M. 161/23. *Manuscrisul nu a avut aceeaşi soartă cu banii ce au motivat ilustrarea zelosului Fălcoianu.* ALECSANDRI, S. 42, cf. BARCIANU, V., ALEXI, W. *Reforma religioasă şi-a recrutat, în acest mediu, cei mai zeloşi adepţi şi cei mai numeroşi martiri.* OŢETEA, R. 311. ✧ (Substantivat) *Tus-trei fraţii Buzeştii, Calomfirescul Radul Şi capul lor Păstorul Eftimie zelosul.* HELIADE, O. I, 221. *Zeloşii Chesarie şi Filaret, ca episcopi ai Râmnicului.* BĂLĂŞESCU, GR. XII/17. *Iar Iuna, zeloasa ..., Prinde-va minte-n curând şi alături de mine iubi-va neamul romanic.* COŞBUC, AE. 17. ✦ (Despre acţiunile omului sau despre rezultatul lor) Care denotă zel **(1);** făcut cu mult zel. *Evlavia îndemna pe fieşcare credincios a vizita Ierusalimul, ca acolo, în locul unde Mântuitorul s-au născut, au vieţuit şi au murit ..., să aducă zeloasele rugăciuni.* SĂULESCU, HR. I, 123/14.

2. (Despre oameni) Care are mult zel **(2);** activ, harnic, muncitor **(I 3),** neobosit **(2),** neostenit **(2),** sârguincios, sârguitor, silitor **(2),** tenace **(2),** vrednic, (livresc) diligent, laborios, (rar) lucrător, (astăzi, rar) strădalnic, străduitor, (învechit) neadormit **(1),** nepregetător **(1),** nevoitor **(1),** râvnaci, râvnitor **(2),** (învechit, astăzi rar) spornic **(4),** (regional) abătător, baur, robaci, sârnic³. *A aşterne măcar eschiza unui atare tablou şi a da îndemn bărbaţilor zeloşi ..., socot că astfel de cercare nu numai că nu ar fi cârtită, dară bine priimită.* FM (1845), 56¹/5. *Împotriva acestei boale ar puté scrie cărţi întregi, care ar obosi şi pe cel mai zelos sau mai fricos cetitor.* CALENDAR (1848), 79/12, cf. STAMATI, D. *Iată ... prepusurile zeloşilor impegaţi carii mi-au deschis porţile închisorii.* RUSSO, S. 200, cf. ARISTIA, PLUT. *Ne-a fost chiar ca un părinte, un zelos ocrotitor.* SION, POEZII, 205/21. *Un erou zelos asudă în faţa scenei în agonia ceasurilor din urmă.* CARAGIALE, O. V, 260. *Tocmai aceste margini mai largi ale nenaturalismului, speciale artei dramatice, au făcut pe realiştii prea zeloşi să predice ori să prezică dispariţiunea artei dramatice.* GHEREA, ST. CR. II, 248, cf. DDRF, ALEXI, W. *La studiu sunt zelos pe cât se poate; Deşi ştiu multe, aş vrea să le ştiu toate.* GORUN, F. 28, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zelos să repar o pagubă, pricinuiam alta, repezindu-mă, răsturnând ulcica pornită să dea în foc.* BRĂESCU, A. 123, cf. SCRIBAN, D. *Boala constitutivă, preparată, după cum ne-o spune el însuşi, de strămoşi, zeloşi în a se păstra debili, a oprit dezvoltarea normală.* RALEA, S. T. III, 244. *Dorobanţul ..., care nu înţelese întrebarea şi voi să se arate zelos, ameninţă, mai întâi, cu harapnicul, dând buzna cu calul peste cei care vorbeau.* CAMIL PETRESCU, O. II, 541. *Zeloşi, îşi căutară martori şi îi rugară să se comporte astfel încât să nu mai iasă încurcături.* STANCU, R. A. I, 272. *Fusese amendat de un funcţionar nou şi zelos.* PREDA, R. 14, cf. DN². *Unii au văzut în Ion Budai Deleanu ... pe susţinătorul zelos al republicii democratice.* IST. LIT. ROM. II, 76. *Odinioară, Bârladul era cunoscut aiurea doar de vreun istoric zelos, indignat de falsul documentar care făcea din aşezarea de pe râul cu apă puţină ... capitala unui principat al brodnicilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 2/5. (Glumeţ) *În toate locurile, dar în munte mai cu samă, crâşma îşi are ... zeloşii săi închinători.* HOGAŞ, DR. I, 41. ✧ (Prin metonimie) *Asupra poetului şi îndrumătorului cultural ne atrage abia astăzi atenţia pana zeloasă a unui compatriot.* LOVINESCU, C. VIII, 112. ✧ (Adverbial) *Moluscul îngăuritor de petre (Pholos) ... este în stare a îngăuri o peatră considerabilă de giur împregiur în curs de trei sau patru zile, atăta de iute şi de zelos lucrează.* ISIS (1859), 136²/18. ✦ (Despre acţiunile omului sau despre rezultatul lor) Care denotă zel **(2);** făcut cu mult zel; asiduu, insistent, perseverent, sârguincios, sârguitor, silitor **(II 1),** stăruitor **(3),** susţinut **(3),** tenace **(2).** *Mulţimea acestor fealuri de potopenii (osânde) ce să chema judecată zeloasă ... trebuia aorea să slujească urăi, zavistiei sau fanatismului spre păciuire.* MOLNAR, I. 120/7. *În toată Moldova cei mari îşi mascau faptele lor cele neevangelice prin cea mai zeloasă păzire a posturilor.* HASDEU, I. V. 39. *Investigaţia d-lui Davidescu atât de zeloasă ... n-a mers şi spre poezia Elenei Farago.* LOVINESCU, S. I, 397. *Parcurgând în cele ce urmează paginile neologic zeloase ale traducătorului, reţin numai informaţia întregitoare faţă de materialul cules.* S. C. ŞT. (IAŞI), 1956, II, 30. *În lupta prea zeloasă împotriva „dogmatismului" şi a „schematismului" de tot felul, unii ... nici nu observă cum alunecă pe panta unor astfel de simplificări.* SCLF 1958, nr. 1–2, 140. *Şi suiam, suiam calvarul şi cuvintele porniră zeloasa lucrare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 90, 3/3. ✧ (Adverbial) *Căpitanul Lache Grădinaru, crezându-se irezistibil ..., bătea zelos din pinteni pe lângă Nadina.* REBREANU, R. I, 219.

–Pl.: *zeloşi, -oase.* – Şi: (învechit, rar) **zelóz, -oázĂ** adj.

– **Zel** + suf. *-os.*

ZELÓT s. m. **1.** (Învechit, rar) Zelator **(1).** *Asta este cea mai mare nebunie din partea acestor râvnaci (zeloți) chinuiți de ale lor năluciri, carii se numesc pe sine naționaliști și patrioți.* FM (1842), 151[1]/18, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Mai ales la pl.) Membru al unei grupări politice din Palestina antică, reprezentând interesele păturilor mijlocii, îndreptată împotriva marii preoțimi iudaice și a dominației romane; (învechit, rar) zelator **(2).** Cf. DN[2], DER, M. D. ENC. ✦ (Rar) Conducător spiritual al unui grup de credincioși în anumite confrerii sau asociații religioase. Cf. DN[2].

3. (Mai ales la pl.) Membru al unei grupări politice radicale din Tesalonic, aflată în fruntea puternicei răscoale populare care a avut loc în Imperiul Bizantin între 1342 și 1349. Cf. DER, M. D. ENC.

– Pl.: *zeloți.*

– Din fr. **zélote.**

ZELOTIPÍE s. f. (Învechit) Gelozie; p. ext. invidie, dușmănie. *Și pentru toate, pentru cel sie iubit, negândite prepusuri și zelotipii își scornește.* CANTEMIR, I. I. II, 80. *Zilotipia iaste o covârșire a dragostei.* CUGETĂRI, I., 74[v]/4. *Zelotipia face această tulburare în inima Kalipsei.* MAIOR, T. I, 174/26. *Ea crede cum că cocoanele șpanioleșți de curte au luat slujba înlăuntru în odae a Namesnicesii la vreme a bolnăvirii ei, numai însuș asupra a lor din râvnă sau zelotipie.* CHREST. ROM. 26/9. *Nu luăm samă ... cum că răcelile, zilotipiile, mâniile, mâhniciile, strâmbătățile, că nu răresc nici de prin casile bogaților puternicilor.* VÎRNAV, F. M. II, 78[v]/19. *Un feliu de pizmă este și zelotipia sau teamerea.* DIETET. 80/13. *Dintre afecturi, unele sunt plăcute ..., altele neplăcute: întristarea, urâtu, zelotipia (teamerea), frica.* ANTROP. 189/17. *E o însușime de comun a bărbaților a se sili după asemenea ceva ce le cășună lor chinuri – astfeli zelotipia vărsă o picătură de venin în sânul cazaculuí.* FM (1846), 127[1]/3, cf. ALEXI, W. ✦ (Învechit, rar) Rivalitate pe teme religioase. *Împăratul ... vedea că zelotipia oblăduitorilor creștinești nu-i va îngădui ca să cuprindă și împărăția Răsăritului.* ȘINCAI, HR. III, 181/10. *Catolicismul ... dă destul nutreț de edificare spirituală de o parte, spre a face să tacă orice petulanță și zelotipie contrară.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 41, cf. BARCIANU.

– Pl.: *zelotipii.* – Și: **zilotipíe** s. f.

– Din lat. **zelotypia. – Zilotipie** < ngr. **ζηλοτυπία.**

ZELÓZ, -OÁZĂ adj. v. **zelos.**

ZELOZITÁTE s. f. (Învechit) Zel **(1).** *Din îndemnul, voința și-nvăpăiata zelozitate către lectura foilor politice și nepolitice, cum și a altor cărți ..., totdeauna mi s-au-ntors prin minte și cuget de a face oarece băgări de seamă.* FM (1844), 258[2]/11. *Rugăm pre toți bărbații luminați în cămpul limbistic ... să binevoiască a ne da mâna, încât ne vor recunoaște răzimați pre basi solide, deară să nu ni o retragă nici acolo unde ne vor vedea pre simplul tărâm ceva abătuți fie din zelositate, fie din chiar lipsa proprielor puteri.* CODRU-DRĂGUȘANU, R. I/17.

– Pl.: ? – Scris și: *zelositate.*

– **Zelos** + suf. *-itate.*

ZEMÁLCI s. n. v. **smalț.**

ZEMĂLCIUÍ vb. IV v. **smălțui.**

ZEMĂRÍE s. f. (Regional) **1.** Zeamă **(1)** (Zagra – Năsăud). CHEST. VIII 11/7.

2. Zeamă **(2)** (Călugăreni – Piatra Neamț). ARVINTE, TERM.

3. Mâncare cu zeamă **(1)** multă. Cf. DM, DEX.

4. Cantitate mare de zeamă **(1).** Cf. DL, DM.

– Pl.: ? – Și: (regional) **zămăríe** s. f. CHEST. VIII 11/7.

– **Zeamă** + suf. *-ărie.*

ZEMBERÉC s. n. v. **zimberec.**

ZEMBERÍCHI s. n. v. **zimberec.**

ZEMBÍL s. n. v. **zimbil.**

ZEMENTÍ vb. IV v. **sminti.**

ZEMÉT s. n. (Prin Ban.) Prundiș **(1)** adus de ape. Com. din BANAT.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZEMEURÍCĂ s. f. v. **zmeurică.**

ZEMEZDRÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Mic și subțire; slăbănog **(2).** V. zepruchit. (Ciubăncuța – Dej). COMAN, GL.

– Pl.: *zemezdriți, -te.*

– Etimologia nesigură. Cf. mezdrit.

ZEMFÍR s. m. v. **zefir.**

ZEMICÍCĂ s. f. (Regional) Franzeluță; chiflă. Cf. H XVIII 144. *Pitarul face pâne, zemiciche și spreti.* id. ib., cf. ARH. FOLK. III, 122, ALR SN IV h 1 070.

– Pl.: *zemiciche.* – Și: (regional) **zămicícă, jămíșcă** (CADE), **jemíșcă** (id. ib), **jemlíșcă** (ALR, SN IV h 1 070/53; pl. *jemliște* ib.), **jemníșcă** (CADE), **jimíșcă** (id. ib.), **jumíșcă** (ALR SN IV h 1 070/64; pl. *jumiști* ib.), **dimícică** (ALRT II 317, ALR SN IV h 1 070/36, 76; pl. *dimiciche,* ALR SN IV h 1 070/2, 27, 36, 76, *dimiști,* ALRT II 317, ALR SN IV h 1 070/2, 271), **dimíșcă** (ALR SN IV h 1 070/47; pl. *dimiști,* ib.) s. f.

– Din scr. **zemička.** – Variantele cu *j* < scr. **jemička** (variantă a lui *zemička).* – Variantele cu *d* < probabil prin contaminare între **zemicică, jemicică** și **dimicat, diumicat** (variante ale lui *dumicat).*

ZEMÍG s. n. (Regional) Pâine muiată în zeamă **(1)** (Păușești Otăsău – Băile Govora). COMAN, GL.

– Pl.: ? – Și: (regional) **zămíg** s. n.

– Etimologia nesigură. Cf. zeamă.

ZEMISLÍ vb. IV v. **zămisli.**

ZEMISLÍRE s. f. v. **zămislire.**

ZEMIŞOÁRĂ s. f. v. **zemuşoară.**

ZÉMLE subst. invar. Numele literei a noua din alfabetul chirilic, corespunzătoare sunetului „z". *Neglasnice: Buche, Vede, Glagot, Dobru, Juvete, Zemle.* NEGRUZZI, S. I, 8, cf. DDRF, CADE.
– Şi: **zemliá** subst. CADE.
– Din slavonul **земля**.

ZEMLIÁ subst. v. **zemle.**

ZÉMNIC s. n. (Învechit şi regional, mai ales în Mold.) Pivniţă **(1).** *Şi de acolo drept în gios, spre apa Vasluiului, pe de la vale de unde au fost un zămnic a mănăstirei Răşcăi* (a. 1718). URICARIUL, XX, 231/10. *Au săpat şi o gropiţă în pământ, spre a-i sluji în loc de hrubă (sau zămnic), unde, puind testa cu carnea, au acoperit-o cu crengi.* DRĂGHICI, R. 88/17. *Gospodina ... va smulge aceste rădăcini, le va lăsa câteva ceasuri ca să se svânteze şi apoi le va căra într-un zămnic.* I. IONESCU, C. 237/27, cf. id. M. 331. *Sărmanul copil, se culca unde putea, când într-un coşer, când într-un zămnic părăsit.* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. CIHAC, II, 472. *Chiar în zemnicul pădurarului, tot se poate urmări pătura cu oale, arme.* CONTEMPORANUL, IV, 589. *La casa fiecărui gospodar, ... zemnicul şi podu-i plin ca stupul.* SEVASTOS, N. 26. *Zemnicul este tot o pivniţă, dar are un caracter provizoriu; se face şi pe un loc neacoperit.* PAMFILE, I. C. 427, cf. RESMERIŢĂ, D. *Trântea uşile mânioasă, se vântura în ogradă de la zămnic la poieţi, şi de la ocoale la cămară.* C. PETRESCU, R. DR. 242. *Chibzuinţa hatmanului zaporojenilor se vedea şi în felul cum ţinea tabăra ..., de la zemnicele cu hrană şi băutură până la stogurile de fân.* SADOVEANU, O. XVIII, 301, cf. SCRIBAN, D., DM, H 38, 132, IV 83, X 86, 466. *Într-o noapte de iarnă, lupul veni la un om din partea lor de sat şi intră într-un zămnic (o pivnicioară în pământ), unde mai fusese alte dăţi.* I. CR. III, 333, cf. CHEST. II 70/175, 280/104, ALR I 663/394, 418, 420, 424, 530, 536, 538, 540, 542, 550, 552, 558, 590. ✦ Adăpost în pământ în care se ţin stupii; (învechit şi regional) temnic **(1).** *Stupi căţi ori eşi în primăvară din zemnic să fie drept în două* (a. 1787). URICARIUL, XV, 347, cf. DDRF. *Zămnicul unde au să se păstreze* [albinele] *să fie uscat şi călduţ.* FILIPESCU, ap. TDRG, CHEST. V. 123/94. ✦ (Rar) Ascunzătoare sub pământ. *Degeaba aţi ascuns vitele în pădure, degeaba le-aţi băgat sub pământ, în zămnicuri.* CAMILAR, N. II, 40. ✦ (Prin vestul Olt. şi nordul Munt.) Bordei. Cf. N. REV. R. XIV, nr. 21, 349. *Căpitane Busuioace, Şapte poteri n-au ce-ţi face ..., Dar Opran, ca un voinic, Mi te scoate din zimnic.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 367. ✦ (Prin nordul Munt.) Odăiţă construită la spatele casei; (regional) temnic **(5).** *Şi-i arată strigoiului o măglă de bani, într-un zimnic.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 262.
– Pl.: *zemnice* şi (regional) *zemnici* (ALR I 663/538); *zemnicuri.* – Şi: (regional) **zimnic, zâmnic** (CIHAC, II, 472, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI) s. n., **zémnică** (CHEST. II 280/233) s. f.
– Din bg. **земник**.

ZÉMNICĂ s. f. v. **zemnic.**

ZEMOÁICĂ s. f. (Prin Dobr.) Zeamă **(1).** *Caută el pântre măruntaie, cotrobăi pân zămoaică, răsturnă ciorba-n străchini, inima nu-i.* ŞEZ IX, 116.
– Pl.: ? – Şi: (regional) **zămoáică** s. f.
– **Zeamă** + suf. *-oaică.*

ZEMÓCURI s. f. pl. (Regional) Zoaie (rămase de la spălatul rufelor). Cf. VICIU, GL.
– Şi: (regional) **zămácuri** s. f. pl.
– Cf. z e a m ă.

ZEMORÍ vb. IV. T r a n z. (Mold.; complementul indică zeama unor fructe, legume, zarzavaturi etc.) A stoarce **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D.
– Prez. ind.: *zemorăsc.* – Şi: (regional) **zămorí** vb. IV.
– Cf. z e a m ă.

ZEMÓS, -OÁSĂ adj., s. m. **I.** Adj. **1.** (Despre mâncăruri) Făcut cu mult sos, cu multă apă; p. r e s t r. (despre fripturi) care nu şi-a pierdut complet sucurile şi sângele în procesul pregătirii. *Iară de vei vedea că iaste mâncare zemoasă să-i pui pe dedesuptu fălii de pâine prăjită.* MÂNCĂRILE, 1/13. *Cele mai bune bucate ... sunt cele fierte cu apă ... şi mai vârtos cele zemoase.* PISCUPESCU, O. 195/7. *Este o prejudecată a întări cum că oamenilor bătrâni mai bine priesc mâncărurile zămoase.* FM (1843), 250[1]/9. *Cu toţii pe pajişte-n stoluri Vinului vechi se-nteţesc şi rup din zemoasa friptură.* COŞBUC, AE. 16, cf. TDRG, DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional; despre oameni) Căruia îi plac supele (Stolna – Turda). LEXIC REG. II, 82.

2. (Despre legume, fructe etc.) Care conţine multă zeamă **(2);** mustos **(1),** suculent **(1).** Cf. LB. *Este o roadă zămoasă cu mai multe fire de sămânţă.* I. CIHAC, I. N. 261/16. *Se seamănă ... napi sau orice fel de plantă zemoasă.* BREZOIANU, A. 36/20, cf. 519/3, CIHAC, II, 712, DDRF, CADE. *Dinţii ei albi străluceau, înfigându-se adânc în pulpa zămoasă.* COCEA, S. II, 22, cf. SCRIBAN, D. *Vreau vară dulce, leneşi cireşii şi bostanii zemoşi.* STANCU, C. 20, cf. DL, DM. *Se întoarce către natură şi senzaţie, cântând ... savoarea răcoroasă a fructelor zemoase şi delicat aromate.* SCLF 1958, nr. 1–2, 234. *Se spală şi se şterge o portocală zemoasă.* S. MARIN, C. B. 322, cf. M. D. ENC., DEX.

3. (Rar; despre ţesuturile animale) Care conţine mult lichid. *Aducea cu o vietate întoarsă pe spate, cu burta fragedă, trandafirie şi zemoasă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 18/3. ✦ (Învechit, rar; despre oameni) Limfatic. *Vântul crivăţul ... priimeaşte pe toată vârsta şi pe toată starea sănătăţii şi mai vârtos pe cei zemoşi şi sângeroşi, fiind de fel uscătiv.* PISCUPESCU, O. 71/2.

4. (Învechit, rar; despre unele substanţe) Lichid. *Boalele* [la plante] *descompun o ţesătură în puroaie zemoase.* BREZOIANU, A. 103/29. *Viaţa-i lemn, vinu-i zemos din ea.* GORUN, F. 98.

II. S. m. (Învechit şi regional, mai ales în Mold.) Numele a trei specii de plante erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpina târâtoare şi cu fructe comestibile: **a)** pepene galben, v. p e p e n e **(I 1 a)** *(Cu-*

cumis melo). Cf. BARONZI, L. 160, CIHAC, II, 712, CONV. LIT. XXIII, 1 062, DDRF, BRANDZA, FL. 154, GRECESCU, FL. 389, N. LEON, MED. 75, ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, ENC. AGR. IV, 535, SCRIBAN, D., BORZA, D. 54, 303; **b)** pepene verde v. pepene **(I 1 b)** *(Citrullus lanatus).* Cf. BORZA, D. 49, 303; **c)** bostan alb *(Cucurbita pepo melopepo).* Cf. BARCIANU, BORZA, D. 55, 303. *Miedzul a unei marule îi era în loc de mâncare şi de băut sau puţinel dzămos.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 3[v]/9. *Atunce şi d*[u]*mnezăescul zămos viind şi el mai pe urmă şi de scârbă mare au slăbănogit şi au crăpat* (a. 1773). GCR II, 98/25. *Harbugii şi dzămoşii carii, prin gustul lor cel zăhăros şi răcoritor, sunt atât de iubiţi.* I. IONESCU, C. 94/7. *De poame şi, mai vârtos, crude, de castraveţi, de harbuji şi de zămoşi să ne păzim.* C. VÎRNAV, H. 71/4. *Panerul tău ... E plin cu-ndestulare de roze, de zămoşi.* NEGRUZZI, S. II, 37. *Cum? furând noaptea harbuji şi zămoşi de prin harbuzării.* ALECSANDRI, T. 608, cf. id. ib. 555, LM. *Unul spune că Dumnezeu a făcut zămoşii ca să fie mâncaţi în familie.* CONTEMPORANUL, IV, 179. *Se numesc pepeni, şi pepeni galbeni sau zămoşi.* PAMFILE, A. R. 174. *Mult răspândiţi la noi sunt pepenii galbeni sau zămoşii.* SIMIONESCU, FL. 351. *Vin din ostroavele greceşti, de asemenea fructe dulci, care se cheamă harbuz şi zamuz.* SADOVEANU, O. XIII, 884. *Frunză verde de zămos, Trec soldaţii-n sus şi-n jos.* ŞEZ. I, 141. *Zămosul ... sau pepenele galben se întâlneşte în cântece.* ib. XV, 141. *Ţa, ţa, ţa pi deal în gios, C-o fălii di zămos.* FOLC. MOLD. II, 58.

– Pl.: *zemoşi, -oase.* – Şi: (învechit şi regional) **zămós, -oásă,** (regional) **zamóz** (SCRIBAN, D.), **zamúz, zămóz** (id. ib.), **zămúz** (id. ib.) s. m.

– **Zeamă** + suf. *-os.*

ZEMOŞÉL s. m. (Învechit, rar) Diminutiv al lui zemos **(II a).** *Nişte alămâi prea frumoasă care sămăna chiar ca nişte zămoşăi.* DRĂGHICI, R. 67/2.

– Pl.: *zemoşei.* – Şi: (regional) **zămoşál** s. m.

– **Zemos** + suf. *-el.*

ZEMOŞÍ vb. IV. **1.** Refl. (Regional) A se zemui **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 712, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, M. D. ENC., DEX, VAIDA. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre fructe) A se zdrobi **(II 1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. Intranz. (Prin nord-vestul Munt. şi prin sudul Transilv.; despre răni, furuncule etc.) A supura. Cf. LEXIC REG. II, 55, UDRESCU, GL.

– Prez. ind. pers. 3: *zemoşeşte.* – Şi: **zămoşá** (BARCIANU, LEXIC REG. II, 55) vb. I, **zămoşí** (PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 712, LM, DDRF, ALEXI, W., VAIDA, UDRESCU, GL.) vb. IV.

– V. **zemos.**

ZEMOŞÍRE s. f. (Regional) Acţiunea de a (se) zemoşi şi rezultatul ei.

1. Zemuire **(1).** Cf. zemoşi **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (În forma *zămoşire)* Supuraţie (Vad – Făgăraş). Cf. zemoşi **(2).** Cf. LEXIC REG. II, 55.

– Pl.: *zemoşiri.* – Şi: (regional) **zămoşáre** (PONTBRIANT, D.), **zămoşíre** (LEXIC, REG. II, 55) s. f.

– V. **zemoşi.**

ZEMOŞÍT, -Ă adj. **1.** (Regional) Zemuit **(1).** Cf. zemoşi **(1).** Cf. PONTBRIANT, D. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre fructe) Muiat; zdrobit **(I 2).** Cf. zemoşi **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-vestul Munt.; despre răni, furuncule) Supurant. Cf. zemoşi **(2).** Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zemoşiţi, -te.* – Şi: (regional) **zămoşít, -ă** adj. UDRESCU, GL.

– V. **zemoşi.**

ZEMŢ s. m. v. **zimţ.**

ZEMUÍ vb. IV. **1.** Refl. A se umple de zeamă **(2, 3, 4);** a deveni zemos **(2, 3);** (regional) a se zemoşi **(1).** *Creierul parcă mi s-a zemuit, nervii, de atâta încordare, s-au rupt ca nişte sfori putrede.* CAMIL PETRESCU, U. N. 361, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Intranz. (Despre corpuri care conţin sau care absorb lichide) A lăsa să iasă lichidul din interior; a musti **(4).** *Pielea la acest nivel devine roşie ..., suprafaţa ei se zemuieşte uşor.* BELEA, P. A. 563, cf. DL. *Ţarina zemuia ca un burete.* MIHALE, O. II, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Tranz. (Prin nord-vestul Munt.; complementul indică răni, furuncule etc.) A stoarce **(3);** a zgândări **(2);** a supura. Cf. UDRESCU, GL. *Nu mai zămui ăl buboi degeaba, dacă nu e copt.* id. ib.

3. Intranz. Fig. (Regional) A lenevi. *Dă-i mai repede să gătăm cu săpatul ăsta, ce tot zămuieşti!* Com. din LUPŞA – ABRUD. ✦ A pălăvrăgi (Cepari – Slatina). UDRESCU, GL. ✧ Expr. (Tranz.) **A zămui** (pe cineva) **la cap** = a pisa **(6).** Cf. id. ib.

– Prez. ind.: *zemuiesc.* – Şi: (regional) **zămuí** vb. IV.

– V. **zeamă.**

ZEMUIÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Faptul de a (se) zemui şi rezultatul lui.

1. Stoarcere **(3)** a unei răni, a unui furuncul. Cf. zemui **(2).** Cf. UDRESCU, GL.

2. Fig. Pălăvrăgeală; pisălogeală. Cf. zemui **(3).**

– Pl.: *zemuieli.*

– **Zemui** + suf. *-eală.*

ZEMÚICĂ s. f. (Prin. Ban.) Borş (pentru acrit ciorba). Com. din ORAVIŢA, NOVACOVICIU C. B. I, 24, ALR SN IV h 1 105/29, ALRM SN III h 911/29.

– Pl.: ?

– **Zeamă** + suf. *-uică.*

ZEMUÍRE s. f. (Rar) Supuraţie. Cf. zemui **(2).** *Când a început zemuirea nu se vor mai întrebuinţa pudrele sau pomezile.* BELEA, P. A. 568.

– Pl.: *zemuiri.*

– V. **zemui.**

ZEMUÍT, -Ă adj. **1.** (Prin nord-vestul Munt.; despre fructe, alimente etc.) Muiat[1] **(1),** zdrobit[2] **(I 2).** Cf.

z e m u i **(1).** *Prune zămuite.* UDRESCU, GL. *Ouă zămuite.* id. ib.

2. Acoperit de zeamă. Cf. z e m u i **(2).** *O fată costelivă, vineție, cu obrazul zemuit de coșuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 19/2. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre răni, furuncule etc). Supurant. Cf. UDRESCU, GL. *O bubuliță zămuită.* id. ib.

3. F i g. (Regional; despre oameni) Palavragiu; (despre vorbire) lipsită de seriozitate, de consistență (Cepari – Slatina). UDRESCU, GL. *Om zămuit.* id. ib. *Discurs zămuit.* id. ib.

– Pl.: *zemuiți, -te.* – Și: (regional) **zămuít, -ă** adj.

– V. **zemuí.**

ZEMUITÓR, -OÁRE adj. (Rar; despre răni, fructe etc.) Supurant. Cf. z e m u i **(2).** *Peste rănile ... zemuitoare e bine să se pună vată de-a dreptul.* VOICULESCU, L. 326.

– Pl.: *zemuitori, -oare.*

– **Zemui** + suf. *-tor.*

ZEMÚRCĂ s. f. (Învechit și regional) Zeamă chioară, v. z e a m ă **(1).** Cf. LB, CIHAC, II, 712, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM. *Așa el că i-a dat: Mâncare să le-ajungă, Mai mult zămurcă lungă.* SEVASTOS, ap. CADE, com. din BRAȘOV. ✦ F i g. (Prin nord-vestul Munt.) Leneș. Cf. UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O zămârcă de muiere.* UDRESCU, GL. ✦ Poșircă **(2).** *Vin ... împuțit, fără dulceață, Muced, fără gust și față, Zămurcilor semănând.* I. VĂCĂRESCUL, P. 174/9, cf. CADE, CIAUȘANU, V. 211.

– Pl.: *zemurci.* – Și: **zămârcă, zămúrcă** s. f.

– **Zeamă** + suf. *-urcă.*

ZEMUȘOÁRĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui z e a m ă **(1);** (regional) zemuță. *Eu te aștept cu masa pân' ce s-a răcit zămușoara.* CONV. LIT. XII, 272, cf. TDRG, 1809. *Pentr-o bucățică de mămăligă, De-aseară se trag de chică. Pentru olecuță de zămușoară, Se bat tot ghiontiș prin moară.* FOLC. MOLD. I, 307.

– Pl.: *zemușoare.* – Și: (regional) **zemișoáră** (TDRG), **zămușoáră** s. f.

– **Zeamă** + suf. *-ușoară.*

ZEMÚȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui z e a m ă **(1);** (regional) zemușoară. *Tot așa se pregătește și zămuța, cu deosebire că aci lipsește carnea.* VAIDA.

– Pl.: *zemuțe.* – Și: (regional) **zămúță** s. f.

– **Zeamă** + suf. *-uță.*

ZENANÁ s. f. Țesătură cu urzeala de mătase și bătaia de bumbac sau de vigonie lucioasă, pe o parte, mată și pufoasă pe cealaltă, folosită la confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte pentru femei. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zenanale.* – Și: (popular) **zananá** s. f. M. D. ENC., DEX.

– Din fr. **zénana.**

ZENÁT s. n. v. **zănat.**

ZÉNCĂL s. n. (Regional) Fir cu plumb, v. p l u m b **(2 e)** (Vatra Dornei). GLOSAR, REG.

– Pl.: *zenchele.*

– Din germ. **Senkel.**

ZENCUÍRE s. f. **1.** Operație de executare a unei fațete oblice la muchiile unei piese sau la extremitatea unui aliaj, în scopul ușurării montajului și al înlăturării marginilor ascuțite ale piesei; adâncire. *Zencuirea se poate efectua la strung sau la mașina de burghiat.* LTR[2], cf. M. D. ENC.

2. Operație în procesul de tăbăcărie vegetală, care constă în menținerea pieilor așezate în straturi orizontale, în bazine de beton umplute cu zemuri tanante mai concentrate decât cele folosite la pretăbăcire. *La prelucrarea pieilor se folosesc trei feluri de bazine, și anume: bazine de pretăbăcire, bazine de zencuire și bazine de presărare.* LTR[2] II, 385, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zencuiri.*

– După germ. **Senkung,** rus. **зенкование.**

ZEND, -Ă adj., s. m. pl. **1.** Adj. (În sintagmele) *Limba zendă* (și substantivat f.) = limba vechilor perși, în care sunt scrise textele din „Avesta"; (rar) limba zendică, v. z e n d i c. Cf. ANTONESCU, D., PROT. – POP., N. D. *În limba frigienilor ... roata se chema „kikle", cu „k" la început, ca și în grecește, și nu cu o palatală ca în limbile asiatice, căci în zend se zice „ciakhra" și în sanscrit „ciakra".* CONTEMPORANUL, I, 563, cf. ȘĂINEANU[2], V. MOLIN, V. T. RESMERIȚĂ, D. *Limba zende.* CADE, cf. SCRIBAN, D. *Zenda este limba unei colecții de texte a religiei mazdice, întemeiată de Zoroastru.* GRAUR, I. L. 196, cf. DN[2], DEX. *Alfabet zend* = alfabet folosit în textele scrise în zendă. Cf. CADE.

2. S. m. pl. (Neobișnuit) Popor persan din grupul iranian al indo-europenilor din care au făcut parte filozofii și preoții care au scris textele din „Avesta". *Pelasgii și iberii au învățat agricultura de la indo-europeni, care o învățase de la popoarele semitice și chamitice din bazinul Eufratului, după ce se despărțise de strămoșii zenzilor, inzilor etc.* CONTEMPORANUL, I, 561.

– Pl.: **(2)** *zenzi.*

– Din fr. **zend.**

ZÉNDIC, -Ă adj. (Rar) Care ține de zendă **(1),** privitor la zendă. Cf. SCRIBAN, D. (Substantivat) *El amintește de zendicul „daênâ", cu înțelesul de cântec.* SCLF 1960, nr. 2, 314. ✧ *Limba zendică* (și substantivat f.) = zendă **(1).** Cf. SCRIBAN. D. *Nu e cazul aici să refacem prodigiosul eșafodaj filologic imaginat de Hasdeu, în maniera lui tipică – cu incursiuni savante în sanscrită, zendică.* SCLF 1960, nr. 2, 314.

– Pl.: *zendici, -ce.*

– **Zend** + suf. *-ic.* Cf. engl., germ. z e n d i s c h.

ZÉNER s. m. (Germanism învechit) Monedă care valora jumătate de sfanț. *Jumătate de zfantâci, zeneri le dzâcea.* DIONISIE, C. 166.

– Pl.: *zeneri.*

– Din germ. **Zehner.**

ZENÉT s. n. v. **zenit.**

ZENGHERLÍU s. m. v. **zingirliu.**

ZENÍT s. n. **1.** (Astron.; în opoziție cu n a d i r) Punct de pe sfera cerească situat la intersecția verticalei locului de referință cu emisfera cerească superioară, vizibilă observatorului din acel punct; amiază, (popular) namiază **(1),** (învechit, rar), creștet, punct vertical, v. v e r t i c a l. *Iară cele de lățime, de număr pre cercul de acestași meridian împărțit de la zenet în doaî părți, câte pe 90 de grade.* AMFILOHIE, G. 175/3. *După cumu-i zănetul depărtat pe =90= di gradi.* id. G. F. 178[r]/15. *Mare cerc care taie pre sfera în doaă părți dreapte din carea una să numește emisfera susnică (de sus), iar alta josnică (de jos), polu (creaștet) aceii dintâi să numește zenit, iar ceailalte nadir.* LEON ASACHI, B. 104/25. *Când avem noi namiezul (zioa jumătate), de vine soarele creștetului nostru, ce-i zice arăpește țenit.* EPISCUPESCU, O. Î. 350/19, cf. M. DRĂGHICI, F. III, 3[r]/16. *Întinzându-să mai ales a doua aurore piste toată tăria cerească de la răsărit prin nord, către apus, păn-la zenit (creștet).* AR (1837), 390[2]/24. *Zenit sau punct vertical este punctul de pe bolta cerească drept d-asupra creștetului.* GENILIE, G. 98/11. *Deasupra capului privitoriului, în sfera cerească, se întipueşte un punct, numit zenit.* RUS, I. I., 21/10. *De aice, deși meridienele se văd a fi nenumărate, totuș un loc n-are decât un meridian trecătoriu prin zenit și nadir, care se și numește meridianul locului.* GEOGR. N. 17/23, cf. NEGULICI. *Punctul cel mai nalt deasupra orizontului pe ceriu se numește zenit, iară cel opus, nadir.* STAMATI, F. 144/18. *Mai totdeauna soarele nu se depărtează la ei în miezul zilei mult de la punctul țenitului.* BARASCH, M. II, 65/20, cf. III, 121/30, POLIZU, ANTONESCU, D., PROT. – POP., N. D. *Dacă ne închipuim verticala unui loc de observațiune, prelungită până la sfera cerească, ia atinge această sferă în două puncte: unul d-asupra noastră, se numește zenit ... și celalt dedesupt, se numește nadir.* DRĂGHICESCU, C. 4. *La solstițiul de vară soarele e la zenit ... pentru punctele de pe Tropicul Racului.* CONTEMPORANUL, IV, 326. *Dacă, prin centrul sferei cerești, imaginăm direcțiunea verticalei, aceasta determină pe suprafața sferei la două puncte: unul, vizibil pentru observatorul din O, se numește zenit ... și altul, invizibil, numit nadir.* CULIANU, C. 9, cf. DDRF. *Punctul ceriului către care se îndreptează partea de sus a verticalei se numește zenit.* PONI, F. 18, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Lumina limpede a zilei, când soarele e la zenit, sau galbenele colori grave ale apusului, toate se urmează cu aceleași nuanțe și intensități pe suprafața Oltului.* BOGZA, C. O. 326, cf. LTR[2], DN[2], DER. *Chindia – locul situat între zenit și apus.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 32. *Soarele este la zenit pentru o clipă, apoi începe apusul spectaculos.* V. ROM. aprilie 1970, 117, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ P. g e n e r. Punct aparent de pe sfera cerească pe care un observator oarecare de pe Pământ îl consideră ca fiind cel mai înalt. *Mai sus decât zenitul, mai jos decât nadirul, Sub talpele-ți divine ai zis să fiu tărie Și solidar cu toate.* HELIADE, O. I, 358. *Ca vulturul vroit-am zenitul să pătrund, dar m-a atras adâncul și-acum iată-mă-n fund.* ALECSANDRI, T. II, 177. *Uriașele lui forme Parc-ajung până-n zenit.* COȘBUC, P. II, 120. *Și diafană m-am ivit, Din perioadă-n perioadă, Ca fulger blond încremenit Să-mi desfășor spectrala coadă Pe cerul nopții la zenit.* TOPÎRCEANU, P. O. 56. *Nebunul care se suie către zenit pe o coastă și care-și dă drumul pe-un șurub de aer spre pământ ... își elimineză din joc toate șansele.* SADOVEANU, O. XIX, 434. *Ce-i colo sus, în ceruri, în zenit? Că berzele de-o vreme-au și sosit?* ARGHEZI, C. O. 127. *E-o dimineață triumfală, Să fii și să gândești e-o fală, Dacă simțirea se descalță Și mintea în zenit se-nalță.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 11/3. ✦ P. e x t. Parte a cerului care se întinde deasupra capului; regiune superioară a cerului. *Norii ce să vedea la zenit era negri la chendru, pinprejur, ca arama.* BUZNEA, P. V. 174/14. *Pre orizon se delinează o jumătat de glob de o luminare strălucioasă, a căriea vie lumină pogorându-se încet-încet, se amestecă cu întunerecul zenitului prin o aureolă în chip de curcubeu.* FM (1844), 288[1]/28. *Rare fâlfâiri de aripi nevăzute tremurau în cadență, pierzându-se în zenit.* BART, S. M. 80. *Apucase mâna dreaptă a lui Paraschivescu și o purta larg spre apus și răsărit, nadir și zenit.* CĂLINESCU, O. I, 83. *Cerul singur cu tăria sa albastră, Ne urmează pretutindeni în viață și în moarte. Da, zenitul e mereu deasupra noastră!* BLAGA, POEZII, 360. *Uneori e atât de întunerec, încât masele li se ghicesc mai mult, după stelele care strălucesc la zenit și dispar apoi de jur împrejurul orizontului.* BOGZA, C. O. 332. *Luna stăpânind zenitul parcă se uita-napoi.* V. ROM. mai 1954, 275. *Tumultul pădurii Sublim e ca focul Acelui luceafăr Ce luce-n zenit.* HOREA, P. 68.

2. P. a n a l. Punct culminant în dezvoltarea unui fenomen, a unei acțiuni, a unei stări etc.; gradul cel mai înalt la care se poate ajunge (într-o situație oarecare); apogeu. *Mihaiu era în zenitul norocului și al slavei sale.* F. AARON, I. II, 284/25. *Când Mihail se credea în zenitul slavii sale ..., s-a pomenit că se grămădesc asupra lui nenorociri de toată părțile.* FM (1841), 26[2]/3, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Am deplâns pieirea acelei opere măreție, dar nu și pe a autorului. Pașadia s-a stins la zenit.* M. I. CARAGIALE, C. 157, cf. CADE. *Tu, ce-ți porți tumulturile sus, Mândrele mânii aeriane, Unic ostrov în văzduhuri pus Aripilor ostenite pe noiane Și ridici minunea la zenit.* VOICULESCU, POEZII II, 11, cf. SCRIBAN, D. *Oricine ... luase contact cu arta lui Rubens, la zenitul carierei sale, se resimțise de influența sa.* OPRESCU, S. 213. *Omul cu mesaj se rezumă la un singur gen și-l duce până la capăt, până la fund, până la zenit.* V. ROM. iunie – iulie 1963, 77. *Beethoven înseamnă momentul de zenit al evoluției tonalității: înflorire deplină și bogăție de posibilități ale expresiei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 28/1, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: (învechit, rar) *zenituri* POLIZU. – Și: (învechit, rar) **zenét, zănét, țenít** s. n.

– Din fr. **zénith,** germ. **Zenit.**

ZENITÁL, -Ă adj. Care aparține zenitului **(1);** privitor la zenit. Cf. SCRIBAN, D., DM, DN[2], DEX. ✧ *Distanță*

zenitală = coordonată orizontală egală cu unghiul complementar înălțimii unui astru deasupra orizontului. Cf. SCRIBAN, D. *Poziția ... punctului pentru care se definește distanța zenitală e poziția sa adevărată, după ce s-a corectat efectul reacțiunii atmosferice.* LTR[2] VI, 511. *Distanța zenitală este complementul înălțimii deasupra orizontului și una dintre coordonatele orizontale.* DER II, 130, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zenitali, -e.*
– Din fr. **zénithal.**

ZENT adj. v. **prezent[2].**

ZÉNZE s. m., adj. (Regional) (Copil) slab. Com. din LEPȘA – ABRUD. *Măi, zenze, de ce nu vrei să păzești cum trebuie vitele?* ib.
– Pl.: ?
– Cf. magh. g y e n g e.

ZEOÁIE s. f. (Învechit, rar) Zeiță. *Au făcut un altariu întru cinstea lui Jupiter, a tuturor zeilor și zeoaelor.* ȘINCAI, HR. I, 12/8.
– Pl.: *zeoaie.*
– **Zeu** + suf. *-oaie.*

ZEOLÍT s. m. (Mineral.; mai ales la pl.) Alumosilicat de calciu și alcalii, hidratat, caracterizat printr-o structură reticulară particulară, care permite deshidratarea reversibilă și treptată în funcție de temperatură, însoțită de o variație continuă a proprietăților fizice. Cf. I. NAT. 30. *Țeolit; zeolith ... cristalurile seau bucățile cristalinice sunt de color alb, cenușiu, gălbiu, roșietic și castaniu.* J. CIHAC, I. N. 371/10, cf. NOM. MIN. I, 205. *Prin comparație cu alumosilicații anhidri, zeoliții ... sunt descompuși mai ușor de acizi.* LTR[2], cf. DN[2], DER, DC, D., MED., M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *ze-o-.* – Pl.: *zeoliți.* – Și: (învechit) **țeolít** s. m.
– Din fr. **zéolithe,** germ. **Zeolith.**

ZEOLITIZÁRE s. f. (Mineral.) Proces de substituție, prin metasomatoză, a unui mineral din compoziția unei roci prin zeoliți. Cf. LTR, LTR[2], SFC IV, 316.
– Pronunțat: *ze-o-.* – Pl.: *zeolitizări.*
– Din fr. **zéolitisation.**

ZEONIFÉR s. n. Funicular folosit la transportul oamenilor și al mărfurilor. Cf. DS, MDT, DL, DM, L. ROM. 1959, nr. 6, 89, DN[2], DEX.
– Pronunțat: *ze-o-.* – Pl.: *zeonifere.*
– Etimologia necunoscută.

ZEPELÍN s. n. Navă aeriană de formă cilindrică, construită din metal, cu secțiunea circulară sau ovală și cu extremitățile alungite, prevăzută cu o nacelă pentru călători și echipată cu mijloace proprii de propulsie și de deplasare în orice direcție; dirijabil. V. a e r o s t a t. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Și am tot auzit țepelinul, roiul aeroplanelor nemțești, până într-o dimineață sinistră, cu burniță de noiemvrie.* I. BOTEZ, B. I, 179. *Am văzut atunci, prins în focul reflectoarelor, fusul de argint al zepelinului, astru nou, aducător de moarte, în constelațiile cerului de toamnă.* VIANU, L. U. 597. *Zepelinul fumuriu s-a pierdut în albastrul cerului.* V. ROM. octombrie 1953, 8. *Adesea, obiectul produs ... poartă numele creatorului ..., în aeronautică, zepelin ..., după numele inventatorului german cu acest nume.* GRAUR, N. P., cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zepeline.* – Și: (astăzi, rar) **țepelin** s. n.
– Din fr. **zeppelin,** germ. **Zeppelin.**

ZEPEȘÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional; despre plante) A se pipernici (Vălcani – Sânnicolau Mare). ALR SN I h 113/47. [Porumbul] *a zepeșit.* ib.
– Prez. ind. pers. 3: *zepește.*
– Etimologia nesigură. Cf. z ă p i t i.

ZEPETICÍ vb. IV v. **zăpetici.**

ZEPETICÍT, -Ă adj. v. **zăpiticit.**

ZÉPI s. m. pl. v. **zap[2].**

ZEPLÍN s. m. (Regional) Oplean **(1)** (Remetea – Beiuș). A I 12.
– Pl.: *zeplini.*
– Din magh. **zeplin** (variantă a lui *eplény).*

ZEPÓDIE s. f. v. **zăpodie.**

ZEPRETÍT s. n. v. **zăpretit.**

ZEPRÍ vb. IV v. **zăpri.**

ZEPRITÚRĂ s. f. v. **zăpritură.**

ZEPRUCHÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Debil; anemic. V. z e m e z d r i t (Ciubăncuța – Dej). COMAN, GL.
– Pl.: *zepruchiți, -te.*
– Etimologia necunoscută.

ZER s. n. **1.** Lichid galben-verzui, care se separă după coagularea sau prelucrarea laptelui la fabricarea cașului, urdei, untului, brânzei de vaci sau a altor sortimente de brânză ori de produse lactate; (regional) străgheață **(2).** Cf. z a r ă[1] **(1).** *Acasă, se hrănesc porcii cu tot fealiul de coade de bucate, cu urzici, cu știr ... cu zer și cu toate spălăturile din curte.* ECONOMIA, 100/5, cf. LB. *Toate celelalte lăudate și următoare mijlociri, precum este lăsarea sângelui ce să urmează la dobitoace de nălbani și acum fierturile, decocturile de îndulcirea sângelui: cilicul, zerul, zemuri de erburi și de orz înfrunzit.* PISCUPESCU, O. 211/16. *Când plânge pruncuțul sau când arată semne de foame, mumă-sa aleargă și îi pune țevea aceea în gură, prin care suge zerul.* FM (1843), 238[1]/7. *Când patima ajunge a se face schir, atunci se ia zăr și lapte cald și alte muietoare.* CORNEA, E. I, 56/16, cf. 31/23. *Cașul este partea brânzoasă a laptelui ..., Îl desparte de lapte făcându-l a se închega prin mijlocul unei substanțe acre. Laptele apos ce rămâne se numește zer.* BREZOIANU, A. 587/5. *Li se vor da câteva zile ca mâncare zăr cu tărâțe și făină.*

LITINSCHI, M. 167/7, cf. POLIZU. *Guvernanta Zoiei se dusese de o lună, să facă cură de zer.* BOLINTINEANU, O. 362. *Explică cu de-amănuntul ce e zer şi ce e brânză.* CONTEMPORANUL, I, 172. *Barba albă-i e cam rară, ochii ca zerul, neespresivi şi cam tâmpiţi.* EMINESCU, N. 95. *Din chişleagul scopt (laptele prins înfierbântat pe lângă foc) se scoate brânza şi rămâne zerul, ce se strecoară prin strecurătoare.* DAMÉ, T. 31, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Zărul, o substanţă mai subţire decât laptele, de coloare albă-verzuie, rămâne în urma caşului în putină.* PĂCALĂ, M. R. 297. *Turnă zăr pentru câni, într-un fel de chersin larg şi unsuros.* HOGAŞ, DR. I, 285, cf. RESMERIŢĂ, D., SEVERIN, S. 156, CADE. *Ei luau smântâna, noi ne alegeam cu zărul.* COCEA, S. II, 642. *Zerul, serul sau lactoserul, chiar când s-a scos din el orice urmă de grăsime (de unt) şi de cazeină, îşi păstrează minunatele lui însuşiri tămăduitoare.* YGREC, M. N. 594. *Tot aceeaşi rânduială străveche porunceşte ciobanilor să-şi spele hainele în zer.* SADOVEANU, O. IX, 18, cf. PUŞCARIU, L. R. I, 176, SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII–VIII, 327, GIUGLEA, U. 11. *Tătuţu ... pare acum că a ieşit dintr-un butoi de brânză cu zer.* ARGHEZI, C. J. 222. *La stână, tot cu dulceaţă de trandafiri trăiai? Ori cu zer şi buze de muiere când se găseau?* CAMIL PETRESCU, O. II, 216, cf. SCL 1962, 112. *Se întinde frişca bătută cu zahăr şi bine scursă de zer.* S. MARIN, C. B. 270. *Căldarea este vasul de aramă în care se fierbe zerul ce rămâne din lapte după strângerea caşului şi din care apoi se scoate urda.* H X 254. *Zărul e un lichid gălbiu-albişor, ce rămâne când se face brânza de vaci, ori după ce se scoate din jântuit urda.* ŞEZ. VII, 99. *Din dzer feşem urdă şi dzeru care rămâne îl dăm la câni.* DENSUSIANU, Ţ. H. 156, cf. ALR I 1 068, 1 820, 1 822, ALR II 5 420, 5 430. *Să laşi numai spuma şi zărul, Ca să nu moară viţelul.* FOLC. MOLD. I, 226. ✧ Fig. *Se lăfăiau pe cer Nişte nori de miel şi zer.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 33. ✧ (Urmat de determinări care arată felul) *Şi fiind însătat, au cerşut apă: eară păstorii neavând apă i-au dat zăr de lapte.* N. COSTIN, LET. I A, 119/11. *Serul sau zărul laptelui ... să compune din apă, din zahăr (lactoză), din materii albuminoide, din acid lactic şi din săruri.* BIANU, D. S. 406, cf. JAHRESBER. XVI, 230. *Urda se face din zărul dulce rămas de la caş, care se pune în căldare să fiarbă.* PRECUP, P. 19. *Unchiaşul trimite pe-un nespălat de mârlan c-o găleată, care, de departe, mirosea a zăr înăcrit.* MIRONESCU, S. 144. *Zerul de lapte conţine substanţe hrănitoare.* VOICULESCU, L. 335. *Din zerul urdei se face şi o băutură acră numită ţiţeiu.* H II 262. *Din zeru de brânză mai fac şi jinţiţă.* ib. XI 98. *Zer dulce, care fierbându-se, fac urda.* ib. XVI 237. *Zăr verde.* CHEST V/113. *Zerul de unt.* ib. V/119. *Zer de unt.* ALR I 1820/259. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de", care arată proveniența). *Sculele de lână, înainte de a se vârî în gălbenele, se împietresc mai întâi în zăr de vacă.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 39, cf. 74. *Şi umblă din stână-n stână Să guste brânza, de-i bună, Verze moi cu zăr de oi.* BALADE, II, 457. ✧ Expr. (Popular) **A se alege brânza** (sau **urda) din zăr** = a se alege binele de rău. Cf. ZANNE, P. III, 490, IV, 167. (Rar) **A stoarce din piatră zăr** = a face ceva de necrezut; a scoate apă din piatră seacă. *Era greu, dar minţile omeneşti storc din piatră zer.* CONV. LIT. VIII, 289.

2. (Învechit; şi în sintagma *zerul sângelui)* Ser. *Zărul esti partea cea apoasă a sângelui.* AMFILOHIE, ap. URSU, T. Ş. 277. *Părţile sângelui din care iaste întocmit sunt: căldura ..., zerul şi plăcinta sângelui.* TEODORI, A. 73/14. *În timpul viu, sângele este picurătoriu, însă din două părţi ... compus: din o umezeală apătoasă, carea se numeşte zerul sângelui ... şi din nişte globuri foarte micuţe, care se numesc globurile sângelui.* ANTROP. 90/10, cf. 13/1. *Aceste membrane ... secretează un lichid ce este zeru.* KRETZULESCU, A. 268/12. *Sângele slobozit din vreun animal de loc să închiagă şi iese de o parte într-o umezeală gălbănicioasă ce se numeşte zerul sângelui.* FM (1846), 220[1]/9. *Când suprafaţa esternă a cutelor plămânilor ... transudă astfel, se face în cavitatea toracică (a peptului) o grămădire de zer care căşună deocamdată junghiul.* MAN. SĂNĂT. 222/26, cf. POLIZU, ALEXI, W.

– Pl.: *zeruri.* – Şi: (învechit şi regional) **zăr** s. n.

– Lat. **serum** (prin apropiere de *zară).*

ZERÁN s. n. (Învechit, rar) Putinei despărţit în interior prin patru scânduri înguste, perpendiculare pe doage şi care, prin învârtire, separă untul. *Depune această smântână într-un putinei sau într-un zeran ca să scoată untul prin bătaia la care o supune.* BREZOIANU, A. 584/28, cf. 585/6.

– Pl.: ?

– **Zer** + suf. *-an.*

ZERBÁN s. n. v. **zarpa.**

ZERBÁP s. n. v. **zarpa.**

ZERBEZÍ vb. IV v. **sărbezi[2].**

ZERDAVÁ s. f. (Zool.; învechit) Jder *(Martes martes). Blană întreagă de zerdavă* (a. 1794). ŞIO II$_2$, 130, cf. TDRG, SCRIBAN, D. ✦ Blană de jder. *O giubea cu profirurile de zardava* (a. 1790). ŞIO II$_2$, 13, cf. SCRIBAN, D. ✦ Căciulă confecţionată din blană de jder. *Căpitanii agesci, înarmaţi, cu zardavale în cap* (a. 1783). ŞIO II$_2$, 130.

– Pl.: *zerdavale.* – Şi: **zerdávă, zardavá** s. f.

– Din tc. **zerdvá,** ngr. **ζερδαβάς.**

ZERDÁVĂ s. f. v. **zerdava.**

ZÉRDE subst. (Regional) Loc mocirlos unde creşte mai ales pipirig (Reteag – Dej). MAT. DIALECT. I, 28.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZERDICEÁ s. f. v. **zerdiceaf.**

ZERDICEÁF subst. Plantă tropicală a cărei rădăcină se foloseşte la prepararea culorii galbene *(Curcuma longa);* substanţă colorantă galbenă extrasă din rădăcina acestei plante, curcumă. *Zirdiciab de 14 ocă 1 leu* (a. 1761). ap. ŞIO II$_1$, 389. *Zârdiciafă, o rădăcină de buruiană ce se întrebuinţează pentru colorarea galbenă.* I. IONESCU, M. 694, cf. CONV. LIT. XXVI,

461, TDRG. *Se pune apa la foc ... şi, când începe să fiarbă, i se toarnă zărdiceafă, atâta ca să se formeze o colorare ca cea a oţetului de vin alb.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 62.

– Şi: (Învechit şi regional) **zerdiceá** (PAMFILE – LUPESCU, CROM. 62), **zărdiceá** (CONV. LIT. XXVI, 461, ŞIO II$_1$, 389) , **zărdiceáfă, zârdiceá** (SCRIBAN, D.), **zârdiciáfă** s. f., (învechit) **zerdiciáb** (ŞIO II$_1$, 389), **zirdiciáb, zirdiceáv** (TDRG, SCRIBAN, D.) subst.

– Din tc. **zerdečav.**

ZERDICIÁB subst. v. **zerdiceaf.**

ZERGĂLĂU s. m. v. **zurgălău.**

ZERÍ vb. IV. **1.** R e f l. (Prin Maram., prin Bucov. şi prin nord-estul Transilv.; despre lapte) A se face ca zerul **(1)**; a se acri; (despre oi) a da lapte stricat. Cf. DL, DM, DEX. *S-a zerit laptele.* Com. MARIAN, com. FURTUNĂ. *Cân oile nu dau lapte fără dzăr, dzâcem că s-o dzărât.* T. PAPAHAGI, M. 219. *Când să bolnăghesc oile, trabă ... Să nu se-ntroloce laptele. Dacă scapă şi să-ntrolocă, trabă a aduce buruiene ... Şî dacă nu pot me(rge), atunce nică să dzăresc.* ARH. FOLK. I, 226, cf. GLOSAR REG.

2. T r a n z. (Prin vestul Olt.; complementul indică oameni; în forma *zări)* A hrăni peste măsură cu lapte bătut. *Întâi mă zărişi şi opoi mă purcelişi.* CV 1949, nr. 5, 25.

– Prez. ind.: *zeresc.* – Şi: **zări** vb. IV.

– De la **zer.**

ZÉRIŞTE s. f. v. **zarişte.**

ZÉRIŞTI s. f. pl. v. **jarişte.**

ZERMACÚB s. m. v. **zermacup.**

ZERMACÚP s. m. Monedă turcească de aur, care a circulat şi în ţările române în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. Cf. DER, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zermacupi.* – Şi: **zermacúb** s. m. M. D. ENC., DEX.

– Din tc. **zer mahbub.**

ZÉRNĂ s. f. v. **zârnă[1].**

ZERNEÁ s. f. v. **zârnă[1].**

ZERNOÁICĂ s. f. v. **zârnoaică.**

ZÉRO num. card., s. n. **I.** Num. card. Număr care începe şirul numerelor naturale şi care, singur, reprezintă o cantitate vidă, iar, după alt număr, măreşte de zece ori valoarea acestuia, dar, într-o fracţie zecimală, micşorează de zece ori valoarea numărului (sau numerelor) care urmează după el; (învechit) nulă, v. nul **(1).**

1. (Cu valoare adjectivală) *Există relaţia n + 0 = n, adică termenul zero poate fi neglijat într-o sumă.* LTR[2] XI, 545. *Numărul zero nu este număr pozitiv şi nici număr negativ.* ALGEBRA VIII, 5. *Numerele întregi, numerele fracţionare negative şi zero sunt numere raţionale.* ib VIII. ✧ *Desinenţă* (sau *sufix) zero* = absenţă a unui afix gramatical la o formă flexionară, marcată, faţă de alte forme cu afixe exprimate, tocmai prin lipsa unei mărci formale propriu-zise. *Desinenţe şi sufixe zero există în toate limbile.* GRAUR, I. L. 70. *Când avem impresia că rădăcina e izolată, avem, de fapt, sufixul şi desinenţa zero.* SG II, 5, cf. DER. *Primul constituent conţine un sufix zero.* SCL 1968, 660. *Tuns* (numărul) *zero* = tuns cât mai scurt posibil; tuns la minimum. *Fusesem foarte bine primiţi de un domn impunător, gras, roş, tuns numărul zero.* BRĂESCU, O. A. II, 124. ✧ E x p r. (Familiar) **Zero lei, zero bani** = nimic **(II).** ✧ (Cu elipsa substantivului determinat) *Punând pe fiecare cifră în poziţiea sau treapta numerului care-l exprimă ea şi în locul acelui ce lipseşte se pune 0 (zero).* LAZARINI, M. 13/4. *Într-o întreprindere sunt două epohe vrednice de însemnat ..., în cea dintâiu, veniturile sunt zero şi cheltuielile foarte mari.* ROM. LIT. 418[1]/41. *În ciuda intemperiilor şi a micşorării până aproape la zero a alimentelor, nu muriserâ toţi.* CĂLINESCU, S. 537. *Orice număr ... ridicat la puterea zero este egal cu 1.* ALGEBRA IX, 199. *Aceşti oameni ... au folosit zero şi sistemul vicesimal în calcul cu mii de ani înainte ca hinduşii să descopere sistemul decimal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 23/2. ✧ (Substantivat) *Şi pre cele în timpul viitoriu se cuvine a le numi înapoi, fiind în urma noastră; încât prezentul este zerul între trecutul înaintea noastră şi între viitoriul următoriu după noi.* FM (1848), 23, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Logaritmul unui număr format din 1 urmat de zerouri este egal cu atâtea unităţi pozitive câte zerouri urmează după 1.* ALGEBRA IX, 238. ✦ S p e c. (F i g.; adesea substantivat, n.) (Punct, linie, semn) care serveşte ca punct de origine a unei scări indicând (la un instrument) valorile unei anumite mărimi. *Temperatura anutimpului de acuma au urmat, până în 21 noembri, pururea deasupra* [lui] *zero.* AR (1837), 39[1]/9. *Areometru* [1], *... într-o apă încărcată cu sare marină ..., se va opri la zero.* MAN. SĂNĂT. 82/15. *Avem, la amiaz, 4 grade plus Celsius; azi-dimineaţă, pe la 5, era subt zero.* CARAGIALE, O. VII, 197. *Se cobora termometrul la treizeci de grade sub zero.* SADOVEANU, O. XIX, 67. *Şase luni de iarnă şi geruri de patruzeci şi chiar cincizeci de grade sub zero, nu sunt ceva neobişnuit.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 825. *Deşi era sub zero grade, El în genunchi deodată-i cade.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 101, cf. DN[2]. *Când mercurul din termometru se ridică deasupra punctului zero ... temperatura poate fi exprimată printr-un număr natural sau un număr fracţional.* ALGEBRA VIII, 4, cf. DER. *Temperatura maximă de ieri s-a menţinut, în unele localităţi, în jurul valorii de zero grade.* SCÂNTEIA, 1965, nr. 6 589, cf. D. MED. ✦ S p e c. (Substantivat, n.) Grad de temperatură fixat (în sistemul Réaumur şi Celsius) la punctul de îngheţare a apei distilate la presiunea normală. *De aici s-au dedus că temperatura topirei gheţei este aceeaşi în orice împrejurări s-ar efectui şi fizicii au convenit de a o numi zero.* PONI, F. 100, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D. ✧ *Zero absolut* = temperatură de minus 273,18 grade Celsius, socotită ca cea mai joasă temperatură posibilă, la care mişcarea moleculară care produce căldura încetează. Cf. MACAROVICI, CH 46. *Zero*

absolut este punctul de zero al scării absolute de temperatură. MARIAN – ȚIȚEICA, FIG. II, 89, cf. LTR[2], D. MED. *Picătura de plasmă – formată în interiorul unui cristal de germaniu la o temperatură de zero absolut – are o masă neglijabilă.* CONTEMP. 1975, nr. 1 510, 5/5. (Fiziol.) *Zero fiziologic* = temperatură la care un corp încetează orice reacție de răspuns la un stimul termic. Cf. D. MED.

2. Numărul abstract corespunzător. Cf. I. GOLESCU, C. *Zero sau nula.* ASACHI, E. I, 3/25, cf. NEGULICI, STAMATI, D., PROT. – POP., N. D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., LTR[2] XI, 545. *Carevasăzică, zero și cu zero ... fac tot zero.* PREDA, D. 121, cf. D. MED. ✧ Expr. **A (se) reduce la zero** = a (se) reduce cu totul importanța; a (se) transforma în nimic; a nu mai avea, sau a face să nu mai aibă, nici o valoare, nici o importanță. Cf. SCRIBAN, D. *Libertatea lor se reduce practic la zero.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 111, 4/2, cf. DEX. ✦ Fig. (Substantivat; mai ales în legătură cu verbul „a fi") Ființă, lucru, vorbă, faptă etc. fără nici o valoare, fără nici un merit. *Cine ... poate să se împotrivească adevărului, pe lângă care frumusețea rămâne zero.* FIZ. 77/5. *Cuvântul, pentru a nu trece drept un zero, trebuie lămurit.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 338, cf. ȘĂINEANU[2]. *Deci toată lucrarea era egală cu zero.* HOGAȘ, DR. II, 124, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Sunt un zero în socotelile acestei lumi.* VINEA, L. I, 145. *Sunt părerile mele și fără ele nu mai sunt nimic, sunt un zero tăiat în patru.* PREDA, I. 133. *Același conținut, același mediu social, aceleași condiții biografice ... pot produce o capodoperă sau un zero artistic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 28/3, cf. M. D. ENC., DEX.

II. S. n. Semn grafic care reprezintă numărul zero **(I 1);** p. ext. desen, figură în forma acestui semn. Cf. ANTONESCU, D. *Toți numerii terminați cu trei zero ... sunt divizibili prin 8.* CLIMESCU, A. 73, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., V. MOLIN, V. T. *De aceea, recitind afișul în care familia lui Hrisant făgăduia premiul de zece mii de lei, plutonierul privea pe sub gene zerurile pântecoase și multe.* POPA, V. 151. *Căci, ce e placa? E un zero în exercițiul funcțiunii.* TOPÎRCEANU, P. O. 86, cf. SCRIBAN, D. *Cifre impresionante prin mulțimea zerourilor.* V. ROM. martie 1954, nr. 248, cf. DL, DEX.

– Accentuat și: *zeró* SCL 1960, 37. – Pl.: *zerouri* și (rar) *zeruri* (BL VIII$_2$, 208). – Și: (familiar, mai ales la pl.) **zéru** num. card., s. n.

– Din fr. **zéro.**

ZERÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre lapte sau despre derivate ale laptelui) Care conține (mult) zer **(1);** de culoarea sau de consistența zerului; apos. Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Când mai dau câte nițel lapte, acela este zeros și de o coloare deschisă.* I. IONESCU, D. 483, cf. DL, DM. *Pentru topit se alege unt presat. Să nu fie zeros.* S. MARIN, C. B. 329.

2. (Învechit; despre lichide) Seros. **(2).** Cf. LB. *Încă mai sunt în trupul nostru și părți aburoase precum: aburea pealei, plămânelor și aburea zăroasă.* ANTROP. 13/5. *Prin înmulțirea transpirării, depărtează o mulțime de materii stricate din trup, precum se vede aceasta la spălarea cearșafurilor cu care cineva a fost oblojit, din care se scurge o apă zeroasă și turbure.* DESCR. AȘEZ., 65/11. *Asta este o patimă ce aruncă pre om într-un somn cumplit ... Vine din materia zeroasă a sângelui, ce se strânge în cap.* CORNEA, E. I, 84/24, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU. ✧ *Apoplexie zeroasă* = apoplexie seroasă. *Se zice apoplexie zeroasă de la zărul sângelui carele se află adunat în crieri.* CORNEA, E. I, 20/34.

– Pl.: *zeroși, -oase.* – Și: (învechit, rar) **zărós, -oásă, zăróș, -oáșă** (CIHAC, I, 322) adj.

– **Zer** + suf. *-os.*

ZEROVALÉNT, -Ă adj. (Despre elemente chimice) Care are valența egală cu zero **(I 1);** care nu se poate combina cu nici un element. Cf. DN[2], DER, DEX.

– Pl.: *zerovalenți, -te.*

– Din fr. **zérovalent.**

ZERPHANÁ s. f. v. **tarapana.**

ZÉRU num. card., s. n. v. **zero.**

ZERZAVÁT s. n. v. **zarzavat.**

ZERZÉC, -EÁCĂ adj. v. **zevzec.**

ZESTRÁL, -Ă adj. (Învechit, rar; despre obiecte, rar despre ființe) Primit ca zestre **(1);** de zestre. Cf. PONTBRIANT, D., HAMANGIU, C. C. XC. *Este atmosfera ... și discreția cu care romancierul consolează viața de roabă zestrală a Domniței Ruxandra.* PERPESSICIUS, M. IV, 349.

– Pl.: *zestrali, -e.*

– **Zestre** + suf. *-al.*

ZESTRÁȘ s. m. (Învechit și regional) Bărbat care, după căsătorie, se mută în gospodăria soției; (regional) zestroi. *Cămărașul Pătru ... zic ei că a fost zăstraș* (a. 1736). IORGA, S. D. V, 319, cf. DM, DEX, CIAUȘANU, V. 212.

– Pl.: *zestrași.* – Și: (învechit) **zăstráș** s. m.

– **Zestre** + suf. *-aș.*

ZESTRĂTÓR s. m. (Învechit, rar) Persoană care înzestrează o instituție; binefăcător. *Fericim pre izvoditorii cărții românești, ... pre ziditorii și zestrătorii de spitaluri.* GOLESCU, Î. 3.

– Pl.: *zestrători.*

– [În]**zestra** + suf. *-ător.*

ZÉSTRE s. f. **1.** Totalitatea bunurilor materiale care se dau unei fete (sau unui băiat) când se căsătorește și care se consideră, pe durata căsătoriei, ca averea celui care a adus-o, dotație, dotă, (învechit și popular) parte **(I 3),** (învechit, rar) profecticie; p. restr. hainele, rufele, covoarele, pernele etc. pe care le aduce o fată în căsnicie, trusou. *Adaoceți* (sic) *la mine zeastrea și cereți darure și bucuros voiu da, oare ce veți ceare, numai dați mie fata voastră să-mi fie mie muiare.* PALIA (1581), 138/3. *Cându o-u măritatu; ș-altă multă ziestre i-au dat* (a. 1583–1585). CUV. D. BĂTR. I, 39. *Și i-au cheltuit toate zestrele ei ce au avut de la tată-său* (a. 1633). MAG. IST. I, 206/20. *Și-i dede inel de*

logodnă darul Duhului Svănt şi dzestrele ei în doaă părţi le împărţi. VARLAAM, C. 232. *Poate să vie la giudeţ să-şi ceaie dzeastrele.* PRAV. 201, cf. 138. *Ai însurat şi ai măritat şi ai luat zeastre şi ai dat.* NEAGOE, ÎNV. 139/31. *Pentru zeastrele featii lui, să aibă a ţinearea moşiile şi ţiganii ginere-său* (a. 1668). IORGA, S. D. VII, 28. *Femiaia ... ceria să se despartă, cerşindu-ş şi dzeastrele.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126^{r}/26. *Înmulţiţi zestrile foarte, şi vom da întrucât îmi veţi zice mie.* BIBLIA (1688). 25^{2}/12. *După aceasta, întâi de toate, să-şi ia soţia mea cea după lege ..., zestrele ei deplin după cumu-i scrie foiţa şi darurile.* ANTIM, O. 392. *A fost dat jalbă la Măriia Sa Vod*[ă] *pentru zestrile mume-şi* (a. 1753). IORGA, B. R. 336. *Au arătat că totul lor au prăpădit dintr-alte zăstruri a mumei lor* (a. 1765). URICARIUL, XVII, 48. *Jaloba ce au dat răposatului domn asupra me ca să-şi ei z*[ăs]*trurile iarăşi înapoi, de vreme ce soră sa au răposat* (a. 1778). ib. XII, 267. *S-au mulţumit pe acea zestre şi să nu ceară alte lucruri de mai mare preţ.* PRAV. (1780), 94. *Pentru zestrea ce-i datoria socrul* (a. 1798). IORGA, S. D. XII, 122. *Neguţătorie cu zăstrile mele ... a început* (a. 1803). id. ib. 149, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Bărbatul a purta de grijă pentru femeaia sa şi pentru zeastrurile ei.* PRAVILA (1814), XIII/3, cf. LB. *Primejdiile care, în această cetate pângărită de viţiuri, împresoară pe o tânără singuratică şi fără zestre.* HELIADE, L. B. II, 51/2. *După temeiul pravililor pământului, prin care zestrea să plăteşte înaintea tuturor celorlalte datorii* (a. 1829). DOC. EC. 429. *Însoţirea lor au fost pe ascuns şi fără zăstre.* BUZNEA, P. V. 5/19. *Le este frică că nu le vor putea mărita neavând zeastră.* FM (1843), 214^{1}/32. *Demoasela Agapiţa ... are zestre de o mie de galbeni venit pe an.* NEGRUZZI, S. I, 72. *Îl şi numi d-aci ginerele său şi-i otărî zestrea ce i-o va da a fiicei sale ...* PELIMON, I. 230/30, cf. PONTBRIANT, D. *Câte stânci de aur pline ... Le-aş da vesel Trestianei Toate zestre ca să-i fie.* ALECSANDRI, POEZII, 236, cf. CIHAC, I, 322. *Polcovnicul ... luând de soţie pe o cocoană romăncă a cării bogată zestre coprindea o baie de robi ţigani.* ODOBESCU, S. III, 22. *Ipate îşi ia femeia cu zestre cu tot, o duce acasă la dânsul şi pace bună!* CREANGĂ, P. 168. *Să le facem fetelor o zestre cât de micşoară.* CARAGIALE, O. II, 229. *Fiecare îşi adusese zestre însemnată, robi, cai, căruţe ferecate.* ISPIRESCU, L. 36. *Au tras acuma carul menit pentru încărcarea şi ducerea zestrei.* MARIAN, NU. 564, cf. 134. *Venit-au s-o peţească ... Viteji aducând zestrea în aur cumpănit.* COŞBUC, P. II, 198, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}. *Primi să-i dea zestre toate pământurile şi amândouă casele.* REBREANU, I. 230, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Luase zestre de la nevastă ... două sute de oi, zece vaci, cai, droşcă şi altele.* SADOVEANU, O. XIX, 411, cf. XX, 119. *Cade şi explicaţia lui viestre „zestre" pe care am dat-o acolo.* BUL. FIL. V, 339, SCRIBAN, D. *O plictiseau toate preocupările de a i se face zestre.* CĂLINESCU, E. O. II, 138, cf. DL, DER, DEX. *Şi-i mai cere zestre, cere, Cere-i mii de miorele, Ş-alte sute De cornute.* TEODORESCU, P. P. 87. *Nu ştiu dzăstri ci i-ar da? – Două vaci cu coarni largi!* MAT. FOLK. 1436. *Când zestrea unei fete mai mari cade aşa, de la sine, e semn că, în curând, se va mărita.* ŞEZ. VI, 45. *Mânşe-ţ lupii zestrea tea, Holda să ţi-o umplă spinii, Vaca să ţ-o mânşe câinii.* DENSUSIANU, I. M. 170, cf. ALR II/I h 167, 168, ALR SN VI h 1 593, 1 678, A I 35. *I-am dat de viestre un pomast, doi juncani, o viţea şi ce-i pe ea.* UDRESCU, GL. *Frumuseţea mea Bate zestrea ta.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 346. *Ia un car cu patru cai, Mai pune şi patru boi Şi-mi ia zestrea înapoi.* FOLC. MOLD. II, 488. ✧ (În proverbe şi zicători) *Zestrea îmi şade în lacră Şi eu cu sluta pe vatră.* ZANNE, P. IV, 692. *A luat ca zestre toţi iepurii din comună.* (= a luat-o fără nici o zestre). id. ib. *Zestrea toate le astupă. Ea şi pe dracu-l pupă* (= când e zestrea la mijloc nu se mai ţine seama dacă fata e urâtă sau dacă a avut o purtare rea). id. ib. *Zestrea femeii nu se pierde nici în apă* (= dacă bărbatul pierde zestrea femeii sale, atunci îl urmăresc rudele lui şi, prin judecată, îi scot zestrea). Cf. TDRG, ZANNE, P. IV, 693. *Cine caută la zestre, Mintea lui neroadă este.* ZANNE, P. IV, 694. ✧ (Prin analogie) *I-am făcut zestre de drum; i-am alcătuit podurile şi pomenile; aşa că va ajunge cu bine în locul cel de dulceaţă.* SADOVEANU, O. XII, 180, cf. 483. ✧ *Foaie* (sau, învechit, *foiţă) de zestre* ori (învechit) *foaie de zăstrea* (sau, învechit, pl. *zestri)* şi *foi de zestre* (sau, învechit, *zăstruri)* = act care consemnează zestrea miresei sau a unei femei căsătorite. *Făcutu-se-au această foiţă de zestre ce s-au dat fiicei voastre.* ANTIM, O. 394. *Foile de zestre ... să se scrie de către logofetul.* PRAV. COND. (1780), 78, cf. 94. *Copiia den foia de zestrea ce mi-a dat ... socru-mieu* (a. 1797). IORGA, S. D. XII, 123. *Tatăl, puind în foaia de zeastre prin neştiinţă vreun lucru care iaste strein, bărbatul va ceare alt lucru de potriva aceluia.* PRAVILA (1814), 113/17. *Marele logofăt va avea ... o masă pentru trecerea în condică a zălogirilor şi a foilor de zestre.* REG. ORG. 182/19. *S-au înfăţoşat la logofeţie spre a se întări ... foile de zăstruri a căsătorii*[i] *lor.* AR (1832), 97^{1}/18. *Ţifre în foile de zestre.* BOLLIAC, ap. CONTRIBUŢII, I, 96. *Mi-a zis că a veni deseară ... să se înţeleagă cu d-ta asupra foaiei de zestre.* ALECSANDRI, T. 328. *Iată o bogată foaie de zestri felurite!* ODOBESCU, S. I, 423. *N-ajunsese să-şi răsucească mustăcioara şi foile de zestre curgeau de la fel de fel de împăraţi.* ISPIRESCU, L. 184, cf. 291. *Azi fetele se pun la pândă, Cu foi de zestre-n cale-ţi ies.* COŞBUC, B. 236. *Şi-n ziua de azi încă se face în unele părţi această foaie de zestre.* MARIAN, NU. 138. *În Moldova, încă de dumineacă, se face cetirea foii de zestre.* IORGA, C. I. I, 181. *Am mai pomenit, într-altă parte, despre foile de zestre.* PAMFILE, I. C. 410, cf. CADE, DL. *Ladă de zestre* = ladă care se foloseşte la păstrarea zestrei **(1)**. *N-am văzut nici urmă de carte ... Poate vor fi în lăzile de zestre.* ANGHEL, PR. 182, cf. CADE. *Fetele scot, din lăzile de zestre, salbe cu galbeni de aur.* V. ROM. septembrie 1963, 13. *Întreabă focul roşu păscând ca un bou Dacă n-a văzut lada de zestre, Aruncată-n patul de ramuri al cuibului ca un ou.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 3/2. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **De zestre** (sau, regional, **zestrea)** = (care este) primit ca zestre **(1)**. *Fiind ginere, s-au rugat lui Grigori Vodă să nu-i răsipească casele, zicând că i le-au dat lui acele case de zestre.* NECULCE, LET. II, 455/16. *Bărbatul are să stăpânească cu desăvârşită stăpânire*

copiii ţiganilor de zestre ai soţii[i] *lui.* PRAV. COND. (1780), 98. *O vedea ... glumind cu un ţigan ce-l avea de zestre* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 17. *Act care ne degradă în starea sclavilor, ce schimbă stăpânii sau de bună voie, sau daţi de zestre, sau în schimb, sau vânduţi.* HELIADE, ap. GHICA, A. 726. *Un loc ce l-a cumpărat pe lângă casa de zestre.* CR (1833), 52[1]/39. *Pre celelante provinţii niderlandeze le căpătă casa absburghică de zestre.* SĂULESCU, HR. II, 296/23. *Chilinul ăsta nu-l avem de vânzare, boierule, l-am făcut de zestre fetii.* CARAGIALE, O. III, 256. *Ia să iei tu basmaoa mea care am avut-o în ziua de cununie şi eu ştergarul cel vărgeţelu ce mi-ai adus de zestre.* ISPIRESCU, L. 95. *Miroasă dulce, cum miroasă un aşternut păstrat de zestre.* ANGHEL, Î. G. 23. *Am vândut, atunci, moşia pe care o aveam de zestre de la nevastă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 153. *Iordan Lungu era şi el pui, dar părinţii lui se lăcomiseră la pogoanele de zestre.* SADOVEANU, M. C. 8. *A descusut şi galbenii de pe conci şi i-a prefăcut în argint ... Ultimii doi i-a dăruit mamei, de zestre.* STANCU, D. 8. *Polcovnicul vânduse la mezat nişte case de zestre ale Catinchii.* SCLF 1958, nr. 3–4, 338. *Cartofor deprins cu cheltuiala nechibzuită ..., tocă, în primul an de căsnicie ..., mai mult de jumătate din banii de zestre ai soţiei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 18/3. *Şi de zestrea lui i-am dat Ţinutul Corbenilor.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 186. ✦ P. a n a l. (Rar) Totalitatea bunurilor pe care le aduce o călugăriţă la intrarea ei în mănăstire. *Ştia, cu de-amănuntul, zestrea fiecărei maici.* C. PETRESCU, Î. II, 244, cf. DL, DM, DEX.

2. (Familiar) Totalitatea bunurilor care constituie averea cuiva. *Aceste rudenii aduc în coliba sa câte mărfuri pot mai multe, pentru a alcătui zastrea tânărului sălbatec.* IST. AM. 90[r]/16. *Ce mai bine pentru un militar astfel de zestre.* CR (1833), 115[1]/46. *Îşi pregătise, din leafa de copist la tribunal ..., o zestre de schimburi neatinsă.* C. PETRESCU, C. V. 30. *La poartă, aştepta ... o ţărancă ... cu o legăturică petrecută sub braţ, care cuprindea toată zestrea ei.* BRĂESCU, A. 44. *Făcătorul ne-a făcut ... O păreche de dăsagi, Zestrea lui de fiecare.* ARGHEZI, S. VI, 112. ✧ F i g. *Mi-am făcut un cântec şi l-am dus cu mine, Printre anii tulburi singura mea zestre.* GOGA, POEZII, 234. *Femeile ... îi sporiseră funesta zestre de racile şi beteşuguri.* M. I. CARAGIALE, C. 51. *Vara tânjea în şesuri, culcată pe snopi, Apoi toată zestrea toamnei a risipit-o-n grabă.* VOICULESCU, POEZII, I, 252. *Ca lăsământ se-ntinde trista zestre A nopţii, bucuroasă să te fure.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 3/2.

3. Totalitatea bunurilor materiale care formează averea unei comunităţi, a unei instituţii etc. V. i n v e n t a r. *Acestea ce să văd mai sus, adică zestrea mănăstirii, le-am primit în zaptu mieu şi am iscălit* (a. 1802). DOC. EC. 72. *Toată zestrea carantinii să va pune subt îngrijirea directorului.* CR (1834), 305[2]/32. *Zugravele cele mai preţioase, policandre de argint suflate cu aur ..., cărţile cele mai alese erau zestrea monastirii aceleea.* ISPIRESCU, L. 295. *Cumpăr zestre de restaurant pentru circa 80 de persoane: feţe de mese, şerveţele, pahare, tacâmuri, vase de bucătărie etc.* ap. TDRG. *Când ieşi boieru din tovărăşia dumitale ..., rămase ... găitănăria cu toată zestrea ei.* DELAVRANCEA, O. II, 278, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *A venit şi rândul zestrei şcolare propriu-zise: dulapuri, bănci, catedre.* SADOVEANU, O. XX, 88. *Toată zestrea satului e întinsă pe grinda bordeiului?* CĂLINESCU, O. I, 89. *Bucătarul se apucă, într-adevăr, de lustruit zestrea bucătăriei.* TUDORAN, P. 431, cf. DL. *Mi-ar trebui zestrea Snagovului, zise Principele hotărât.* BARBU, PRINC. 68. ✧ (Glumeţ) *Locuinţa lui Anton Muşat nu-l surprinse ... zestrea unui muzeu, înghesuită haotic, prăfuită, coclită.* C. PETRESCU, C. V. 74.

4. F i g. Ansamblul valorilor şi însuşirilor spirituale, morale, intelectuale etc. ale unui individ sau ale unei colectivităţi. V. m o ş t e n i r e **(1)**, p a t r i m o n i u **(2)**. *Omule, la fericire ca s-ajungi, iată cărare: Mulţumeşte-te cu zestrea ce de la ceriuri ţi-i dată.* CONACHI, P. 268. *Cu această zestre sufletească intram ... în acest colţ de provincie.* GALACTION, O. II, 355. *Iubesc, când şi!..., nepăsător, cultiv A sufletului gratuită zestre.* TOPÎRCEANU, P. O. 48. *Aceste buruieni de leac apucate din moşi strămoşi ne vin ca o zestre a trecutului.* VOICULESCU, L. 5. *Omul se împodobeşte prin cultivarea minţii, deoarece nu chipul are întâietate, ci zestrea sa sufletească.* V. ROM. noiembrie 1954, 145. *Ciobănaşul avea în cap o zestre neobişnuită, greu de găsit chiar la tineri mult mai învăţaţi.* TUDORAN, P. 135. *E firească această simpatie nouă pentru toţi acei care se încrâncenau ieri să ne păstreze zestrea umanităţii măcar în visuri.* SCLF 1959, nr. 3–4, 490. *Epopeea lui Budai-Deleanu depăşeşte ... întreaga zestre de idei social-politice a culturii noastre de până la el.* IST. LIT. ROM. II, 77. *Pentru prosperitatea de mâine a României se pune cu stăruinţă problema rezervelor de inteligenţă, zestre necesară în înfăptuirea progresului.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 893.

– Pl.: *zestre* şi (învechit) *zestruri, zestri.* – Şi: (învechit şi regional) **zăstre** (pl. *zăstri* şi, învechit, *zăstruri*), (învechit) **zeástră,** (regional) **iéstre** (ALR II/I 4 167/141, ib. h 168/141, ALR SH VI h 1 593/141, ib. h 1 678/141), **viéstre** s. f.

– Lat. **dextrae** „făgăduinţă solemnă".

ZESTRICEÁ s. f. v. **zestricică.**

ZESTRICÍCĂ s. f. (Popular şi familiar) Zestrişoară. *Eu voi căta să-ţi dau o fată din sat, cu niţică zestricică.* ISPIRESCU, L. 231, cf. DDRF, BARCIANU, CADE, DM. *Are o viestricică bună fata.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zestricele.* – Şi: (rar) **zestríceá** s. f. DM, (regional) **viestricícă** s. f.

– **Zestre** + suf. *-icică,* cu schimbare de suf. de la **zestricea.** – **Zestricea** < **zestre** + suf. *-icea.*

ZESTRIŞOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui z e s t r e **(1)**; (popular şi familiar) zestricică, (regional) zestrucă. *La* [fată] *cea mai măricică, mi i-au început a veni peţitori şi, din pricină că nu-mi dă mâna să-i fac zăstrişoară ..., le dau răspunsu peţitorilor că nu sunt gata* (a. 1808). IORGA, S. D. VIII, 45. *Deci, cu a sa zestrişoară, profesori buni ea luând.* PANN, ap. CADE, cf. DDRF. *O vedea fată mare, harnică, cu zăstrişoară gata făcută, muncită de dânsa şi agonisită cu trudă şi răbdarea lor*

de oameni nevoieși. MIRONESCU, S. 59, cf. DM, DEX. *Ilenuța când sosia, Carul, măre, încărca Cu toate câte găsia: Zestrișoara-și îndoia Ș-acasă mi se-ntorcea.* TEODORESCU, P. P. 581. *Radule, soția mea, Nu-mi bate bou de cea, Că e zestrișoara mea, Care mi-a dat-o maica.* MAT. FOLK. 96.

– Pl.: *zestrișoare.* – Și: (astăzi rar) **zăstrișoară.**

– **Zestre** + suf. *-ișoară.*

ZESTRÓI s. m. (Prin nordul Olt.) Bărbat care, după căsătorie, se mută în gospodăria soției; (învechit și regional) zestraș. Cf. L. ROM. 1962, nr. 3, 263, GL. OLT.

– Pl.: *zestroi.*

– **Zestre** + suf. *-oi.*

ZESTRÚCĂ s. f. (Regional) Zestrișoară (Mara – Sighetul Marmației). T. PAPAHAGI, M. 94. *Lasă-mă, Turcuț, de mână Să-m tomnesc eu cununa, C-aiasta mni-i zestruca ... de la mama.* id. ib.

– Pl.: *zestruci.*

– **Zestre** + suf. *-ucă.*

ZEST subst. (Regional) „Lapte prins" (Vulcan). A III 19.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZET s. m. (invar.) (Învechit și regional) Ginere. *Ilie zet Hilimon* (a. 1611). ȘTEFANELLI, D. C. 2. *Au dat aldămaș de 2 lei și 1 leu de zapis și în aldămașul nostru au fost popa ..., Vasilie țărcovnicul, Ilie zeat popa* (a. 1652). id. ib. 5. *Ci tocmala noastră au fost denainte părintelui ... și diaconul Toader zet popa Vasilie* (a. 1652). BUL. COM. IST. IV, 15. *Eu, Gavril Piticar zet Simionescul* (a. 1785). ȘTEFANELLI, D. C. 156. *La această împărțală s-au tămplat răzeșii aceștia: Ștefan Păcurariul ... și Iftimie zet Păcurarul* (a. 1797). URICARIUL, X, 248. *Ion sin Costea, Dinu Ghica zet Marin Grecu* (a. 1819). DOC. EC. 222. *Eu, Vasăle zăt lui Ștefan, am dat această scrisoare cu zăsa feciorului meu Ion* (a. 1825). ȘTEFANELLI, D. C. 390, cf. DDRF, TDRG, I. BRĂESCU, M. 73, T. PAPAHAGI, C. L., REV. CRIT. IV, 86. *Tuadir zet Nistur.* ȘEZ. V, 173.

– Și: (învechit) **zeat, zăt** s. m. (invar.)

– Din sl. **зѣть.**

ZETACÍSM s. n. (Rar) Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane în „z". *Vorbește ... despre vocala obscură, despre zetacism, despre articolul postpozitiv.* CONV. LIT. XX, 208.

– Pl.: ?

– Din fr. **zétacisme.**

ZÉTCĂ s. f. v. **zatcă.**

ZETIGNEÁLĂ s. f. v. **zăticneală.**

ZETÍN s. m. (sg.) (Bot.; regional) Pin[1] **(1 a)** *(Pinus silvestris).* Cf. PANȚU, PL.

– Etimologia necunoscută.

ZETÓN s. n. v. **zăton.**

ZETRÍRE s. f. v. **zătrire.**

ZEȚÁJ s. n. Metodă de separare sau de concentrare a minereurilor ori a cărbunilor, care se realizează prin sortarea elementelor componente pe baza diferenței de greutate specifică a acestora, folosind un curent de apă vertical și alternativ. *Mașini de zețaj.* NOM. MIN. I, 51. *Domeniul de aplicarea zețajului e de la dimensiunea granulelor de 40 mm în jos pentru minereuri.* LTR[2], cf. DL, DER, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zețaje.*

– Din fr. **zetzage.**

ZEȚÁR s. m. Muncitor tipograf care culege manual literele pentru tipărirea unui text; culegător. *Și s-au diortosit de Euloghie monah, iară aședătoriu slovelor Damaschin diiacon și Ilie zățari* (sfârșitul sec. XVIII). IORGA, S. D. XIII, 9. *Sandu și Gheorghie, zățarii* (a. 1759). XIII, 162. *Zețarii și drugarii și pilcarii ..., cu toții cădem cu umilință și cu smerenie și cu evlavie* (a. 1815). BV III, 133. *Greșalele cele multe ale tipografului alcătuitor (zețar) fac și pe corector ... a scăpa câteva după proporția mulțimii lor cea dintâi.* HELIADE, O. II, 218, cf. I. GOLESCU, C. *Zețarul Păun Dumitrescu* (a. 1850). DOC. EC. 969, cf. PONTBRIANT, D. *Neglijența corectorului a fost astă dată la înălțimea nemerniciei zețarului.* ALECSANDRI, S. 62. *Bietul zețar nu s-a prea orientat în așezarea literelor.* MAIORESCU, CR. II, 23. *Ia seama să nu ne joace festa zețarul și corectorul, să ne pomenim cu „nu mai" în loc de „numai".* CARAGIALE, O. VII, 234. *Creează tipografii și ziare, improvizează un personal de ucenici zețari.* MACEDONSKI, O. IV, 118. *Oriunde sunt amenințați ... zețarii de mașine de zețuit.* CONTEMPORANUL, V_1, 307. *Se zice că e unicul exemplu de o operă care să fi fost atât de spirituală, încât să facă pe zețari să râdă așa mult.* GHEREA, ST. CR. I, 341, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *În fund, noptaticii zețari, Minerii ăștia de orașe, ce-n fruntea omenirii merg.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 22, cf. TDRG. *Editorii ... luau un „m", îl încredințau zețarului – fără măcar să-l copieze.* BUL. COM. IST. I, 43, cf. V. MOLIN, V. T., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Între scriitor și zețar se stabilește o adevărată confraternitate literară.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 334. *A venit să-l vadă un nepot al său, zețar în tipografia gazetei noastre.* SADOVEANU, O. XVIII, 482, cf. SCRIBAN, D., LEG. EC. PL. 295, LTR[2]. *În fundul nărilor, îmi stăruie încă fumul petrolului din lămpile de tinichea și al lumânărilor de seu, lipite de pupitrul zețarului.* V. ROM. iunie – iulie 1963, 83. *Zețarii, cuceriți de umorul suculent al cărții, nu se mai puteau opri din râs.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 3/2. *Manuscrisul de pe care zețarul a cules prima ediție s-a păstrat.* LL, 1972, nr. 3, 461, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zețari.* – Și: (învechit) **zătór, zățăriu** s. m. IORGA, S. D. XIII, 9.

– Din germ. **Setzer.**

ZEȚĂRÍE s. f. **1.** Meseria de zețar. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX.

2. Atelier într-o tipografie în care se efectuează operațiile de culegere a textelor; culegătorie. Cf. v.

MOLIN, V. T., CADE. *Era ucenic tipograf. Lucra în zețăria „Vieții românești".* TEODOREANU, M. U. 37, cf. SCRIBAN, D. *În zețărie nu lucrau decât trei lucrători.* V. ROM. martie 1955, 226. *Nu știe dacă o să rămână la zețărie. Poate c-o să se ceară la mașini, unde ucenicii învață numaidecât să tragă cărți de vizită.* PAS, Z. I, 260. *Voia numai să plece din zețărie, să învețe să facă și altceva.* V. ROM. mai 1957, 43. cf. LTR[2], DM. *Ieșiră la iveală litere de plumb mărunte, rânduite cu acurateță ca într-o zețărie liliput.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: **(2)** *zețării.*

– **Zețar** + suf. *-ie.*

ZEȚĂRÍȚĂ s. f. (Rar) Muncitoare în tipografie care culege manual literele pentru tipărirea unui text. Cf. IORDAN, L. R. A. 186, DL, DM, DEX.

– Pl.: *zețărițe.*

– **Zețar** + suf. *-iță.*

ZEȚLÍNIE s. f. (Tipogr.) Linie ajutătoare, așezată în culegar, pe care se înșiră în rânduri drepte literele culese; linie de cules. Cf. V. MOLIN, V. T. *Liniile ajutătoare la cules (zețlinie).* ROMANESCU, ZEȚ. 27, cf. DL.

– Scris și: *zeț-linie.* V. MOLIN, V. T., DL. – Pl.: *zețlinii.*

– Cf. germ. Sätze (pl. lui *Satz)*, rom. linie.

ZEȚUÍ vb. IV. Tranz. A aduna, din casete, literele necesare pentru tipărirea unui text și a le așeza în culegar; a culege. *S-au diotrosit prin noi care o am și zățuit. Mihail Dir, din vestita cetate a Sibiului.* PILDE, 112/13. cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D. *O greșeală de tipariu ... se repetă și în „Cosmografie", ediția a III-a, care a fost zețuită din nou.* CONTEMPORANUL, I, 294. *La alineatul ... „sub bătaia unei forțe elementale" ... etc. să nu cumva adjectivul acesta, fiind foarte rar întrebuințat, crezând zețarul că e greșală, să fi zețuit „elementare"!* BARCIANU. *Aici, de la 1627 înainte, adecă îndată după așezarea lui ca egumen, meșterii zețuiau necontenit.* IORGA, L. R. 138, cf. ȘĂINEANU[2], V. MOLIN, V. T., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX. ✧ *Mașină de zețuit* = mașină cu ajutorul căreia se execută operațiile de cules și de turnat litere (monotip) sau rânduri (linotip); mașină de cules. *Oriunde sunt amenințați ... zețarii de mașine de zețuit, muncitorii agricoli de mașinele de secerat.* CONTEMPORANUL, V_1, 307.

– Prez. ind.: *zețuiesc.* – Și: (învechit) **zățui,** (rar) **jețui** (MÎNDRESCU, I. G. 102) vb. IV.

– Din germ. **setzen.**

ZEȚUÍRE s. f. Acțiunea de a zețui și rezultatul ei; culegere, zețuit. Cf. PONTBRIANT, D. *Cred că zețuirea ultimelor două acte din piesa „Boieri și ciocoi" este acum terminată.* ALECSANDRI, S. 63, cf. DDRF, DM, M. D. ENC. 10 212, DEX.

– Pl.: *zețuiri.*

– V. **zețui.**

ZEȚUÍT s. n. Faptul de a zețui; culegere, zețuire. *Zețuitul unei pagine.* DDRF, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, M. D. ENC. 10 212, DEX.

– Pl.: *zețuituri.*

– V. **zețui.**

ZEU s. m., interj. **I.** S. m. (În religiile politeiste) Ființă imaginată ca având puteri supranaturale, capabilă să dirijeze destinul oamenilor și al universului și care este reprezentată printr-o ființă umană de sex masculin, printr-un animal sau printr-un obiect; divinitate, dumnezeu, idol, zeitate **(1),** (astăzi, rar) simulacru, (învechit) bolovan, boz, chip, dumnezeire, dumnezoaică, făptură, zee, zeime, zeire, zân; (învechit; în religiile monoteiste) Dumnezeu. *Nu vor uita lucrul dzeului și ponrăcitele lui.* PSALT. HUR. 65[v]/6, cf. 48/3. *Iară ceiea ce sta înrainte dziseră: derep ce dosădești preutul dzeului?* COD. VOR.[2]. 24[r]/1. *Agiută-mi, Doamne, zeul mieu, și spășeaște-me după mila ta.* PSALT. 237. *Cânt Domnului în viața mea, Cânt zeului mieu, până sunt Să se îndulcească lui cuvântul mieu.* CORESI, PS. 287/4. *Să neștine pre altul va vădi pentru atare lucru strâmb ..., să va ce aceia ce-au perit și aceasta va dzice, cum la cutarele iaste amânduror leagea înaintea dzeilor să meargă.* PO 25/16. *De pre dzeu tău părăsit.* COD. TOD. 224. *Toți sfinții lui se-ți fie frați de la un tată, feciori mădulare lui H*[risto]*s. El ni-i capul nostru e lui H*[risto]*s capul i-e dzeului* (a. 1619). CUV. D. BĂTR. II, 122/15, cf. ANON. CAR., KLEIN, D., LB. *Ei cântă laudele zeilor și toți cu totul nu fac decât un singur glas.* PLEȘOIANU, T. IV, 9/15. *Până atunci însă, eu am hotărât să nu supăr mai mult pe zeul acesta și să nu mai îndreptez la dânsul.* HELIADE, L. B. III, 61/2. *În romanțe acum vine vorba despre un zeu sau zee.* BOJINCĂ, A. I, XII/9. *Fațada măreață, pe a căruia fruntespiție sunt statuile ziilor Apolon și Diana.* AR (1832), 132[1]/6. *A ta tânguire ... au moiat inima părintelui zeilor.* FM (1844), 294[2]/25. *Fizionomia obștiei rămâne tot serioasă și neschimbată ..., ca fatalitatea ..., zeul cel mare al strămoșilor noștri.* RUSSO, S. 25. *Scria ... ode, epitalame, în care toți zeii din Olimp figurau.* NEGRUZZI, S. I, 206. *Zeul rarității și al frumuseții ... adăugă mărețului și anticului Istru toate frumusețile naturale ale lumei.* PELIMON, I. 246/30. *Cei antici ... personificau, în zeul Mercur, trei atribute: elocința, comerțul și hoția.* GHICA, C. E. III, 46. *Era vreun zeu protector pe-ale Daciei ursite?* SION, POEZII, 261/8. *Nu cunoșteam că am în ospelul meu pe zeul din mitologie.* FILIMON, O. II, 328, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 323, IM. *Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit Și de-astăzi a mea viață la zeii tăi se-nchină.* EMINESCU, O. I, 93, cf. DDRF. *Geții, într-adevăr, mai aveau și un al doilea zeu în care se încorpora principiul răului, precum în Zamolxis era întrupat acel al binelui.* XENOPOL, I. R. I, 66. *Ce zeu poporul va chema să vie-ntr-ajutor?* OLLĂNESCU, H. O. 29. *Dar vă gândiți, eroi, Că zeii sunt departe, sus, Dușmanii lângă noi!* COȘBUC, P. I, 258, cf. ALEXI, W. *Oceanul cu acorduri grave Nu-și mișcă cutele verzi, Toți zeii mării scandinave Veghează-n adâncimea lui.* GOGA, POEZII, 307, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Neron se urcă, astfel, pe Capitol, spre a mulțumi zeilor.* LOVINESCU, C. IV, 70. *La Roma ..., zeii, tot mai puțini rămân.* EFTIMIU, I. 155. *Mulțumi zeilor îndepărtați pentru darul cugetului*

său egal. GALACTION, O. II, 245. *În Elada antică, zeii şi oamenii se amestecă, se confundă, au aceleaşi patimi.* COCEA, S. II, 305. *Sfântul Mercarie al lor e aidoma Mercur, zeul păgân.* SADOVEANU, O. XVII, 407. *Zei goi şi mai frumoşi ca muritorii, Adastă încă pe un ţărm cu soare.* PILLAT, P. 186, cf. SCRIBAN, D. *În opera lui Boccaccio apar, pentru prima dată, zeii păgâni, nu ca elemente religioase, ci ca simboluri ale frumuseţii şi fericirii.* OŢETEA, R. 204. *Mamele mergeau sinistrate şi despletite ..., invocând protecţia zeului războiului.* CĂLINESCU, C. O. 45. *Prometeu a coborât, din cer, Aprinsul jar, ce l-a furat din vatra zeilor.* BLAGA, POEZII, 29. *A trebuit o religie foarte laicizată, ca aceea a vechii Helade, ca să scoboare pe zei printre oameni.* RALEA, S. III, 28. *La mijlocul văii ..., se ridică muntele Vulcan ..., iar focul, al cărui zeu a fost, nu este evocat aici zadarnic.* BOGZA, V. J. 78. *L-ar fi despărţit pe moş Roro de nevastă-sa dacă zeii n-ar fi decis altfel.* VINEA, L. I, 391, cf. ISANOS, V. 178. *Cultul lui Zamolxe, ca zeu suprem, reflecta existenţa statului centralizat geto-dac.* DER IV, 932. *Zeul lor mai mare era fulgerul, Perun, căruia îi jertfeau vite.* PANAITESCU, C. R. 83. *Lăcaşul zeului se afla în cer şi geto-dacii, disprepuind viaţa pământească, se bucurau să-şi trimită sufletele lângă dânsul.* H. DAICOVICIU, D. 168. *Anticii din valea Nilului au simţit acut că nici măcar zeii nu puteau vieţui în singurătate absolută.* CONTEMP. 1970, nr. 1 225, 9/1. *Mitul presupune, de obicei, atitudinea sacră, respectul nelimitat faţă de zei, chiar teama.* LL 1973, nr. 4, 180. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Împăratul din urmă al Mexicului îl primi ca pe un stăpân al său şi lăcuitorii mexicani ca pe un zeu.* GENILIE, G. 35/15. *Către ţărmurile Senii, ca pre un zeu scutitor Şi Filip îl trimisese lui Maiam într-agiutor.* POGOR, HENR. 144/1. *Îl preţuiam pe Eminescu ... ca pe un zeu al inimilor şi cugetelor noastre.* SADOVEANU, O. XX, 444. ✧ (În formule de jurământ) *Deci dzise: Eu, pre dzeu, sunt jidovin, născut întru Tarrsu chilichiesc, hrănit întru aceasta cetate.* COD. VOR[2]. 19/4. *Pre zeu, aceea însuşi Ioan ... scrise-vă.* CORESI, L. 187/2. *De pre zeu! te părăsirî tine toţi şi trecură ca umbra* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 228/18, cf. 51/14. ✧ (În formule de urare) *Apoi, lele, cum trebuieşte zã zici? Să fi zis, ea îmi răspunse: Aj-te-zeu*[!] *şi alt nimic.* PANN, S. II, 19/14. ✧ Fig. *Arald, nu vrei tu fruntea pe sânul meu s-o culci? Tu, zeu cu ochii negri, ..., o, ce frumoşi ochi ai!* EMINESCU, O. I, 95. *Geniu-şi reazemă pe-o mână, Fruntea lui de tânăr zeu.* MACEDONSKI, O. I, 201. *Viteazul e un zeu tânăr cu-obrazul alb şi cald.* PETICĂ, O. 70. *Priveşte către stele muncitorul Bătrân, zăcând pe patu-i de granit. Cu pumnii descărnaţi e-un zeu de fildeş, De lumi făuritor şi părăsit.* JEBELEANU, S. H. 14. (Ironic) *Esenţa, la de-ai voştri, domnii mei, Din nume se citeşte de-obicei Zei-muşte stricători de v-au numit, Sau mincinoşi e foarte lămurit.* GORUN, F. 56. ✦ Reprezentare plastică a unui zeu[1]. *O momiţă strâmbătoare ... De pe umerii de fildeş unui zeu grotesc de China, Cade-n şahul de pe masă.* ALECSANDRI, POEZII, 87. *Câte lucruri, câte monede, câte mădulare de zei şi de zeiţe ... ţine încă, la fund, marea aceasta.* GALACTION, O. A. II, 410. *Statuie celebră ... îl înfăţişa pe zeu aşezat pe un tron.* DER IV, 940. ✦ Fig. Persoană admirată, preţuită şi iubită (până la adoraţie) pentru calităţile ei excepţionale. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Acest om e un zeu pentru mine.* CADE. *Pentru tineretul care a urmat, admirator al altei religii literare şi al altor zei, această parte a operei lui Alecsandri suna învechit.* SADOVEANU, O. XIX, 358, cf. SCRIBAN, D. *În fine, poza marţială, provocantă ori surâzătoare, a însuşi zeului de moment, impozant şi dulceag ca şi tenorii noştri.* RALEA, S. T. I, 335, cf. DL. *Întâiul său zeu a fost autorul Contractului social.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 20/1, cf. DEX. ✦ Fig. (Familiar, adesea ironic) Om cu putere, cu influenţă (politică). Cf. CADE. *Vorba şi scrisul oficiază Caliban, devenit zeu tutelar.* SADOVEANU, O. XX, 177. *Fiul meu, tu, vei fi un geniu! Aşa se numesc în zilele noastre zeii omenirii.* PREDA, R. 479. *În câteva decade, totul a dispărut: oameni şi aşezări. Au rămas clădirile în serviciul altor zei, alături de câteva elemente fixe de peisaj.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 6/1. ✧ Expr. **A fi (iniţiat) în secretele zeilor** = a fi la curent cu lucruri cunoscute numai de cei mari, de conducători, de puţine persoane. Cf. CADE. *Nu poate să încredinţeze oricui tot ce ştie, deşi e în secretele zeilor.* COCEA, S. I, 374, cf. DL, DEX. (Cu parafrazarea expresiei) *Ce fericit sunt eu, de când aflu de la dânsul importantele secrete ale zeilor!* CARAGIALE, ap. CADE. *Ei bine? făcu Titu, deodată grav, văzându-se iniţiat în secretele zeilor.* REBREANU, I. 274.

II. Interj. (Popular; mai ales în forma *zău)* **1.** (Întăreşte o afirmaţie sau o negaţie) Jur (că); pe legea mea; într-adevăr, negreşit **(2)**, sigur **(II).** *N-ai neci lăsat să sărut feciorii şi featele meale, dzău, nebuneaşte ai făcut.* PALIA (1581), 126/4. *Zău, zic voo: că cine va creade în mine şi în cuvintelea meale, nu va muri în veaci* (a. 1600–1650). GCR I, 139/24. *Eu, dzău, numai doi cai am avut acum, de încălecam eu pre dănşii* (a. 1657). IORGA, S. D. IV, 54. *N-aş fi gândit, Staico, să văz una ca aceasta, zău, n-aş fi gândit în viaţa mea.* IST. T. R. 42. *Zânele mie nici fruntea-şi încreţe, Dacă au minte şi l-e viaţa dragă, Că zieu! arma mea nu precepe şagă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 52, cf. LB. *De nu se vor păstra cu acest fel de merinde, zău, eu n-aş vrea să fiu răspunzător, că prostul îi va face să moară de foame.* HELIADE, L. B. III, 42/2. *Încât pentru operatul lui Beischlag declară că, zieu, pe acela i l-a cerut curtea imperială.* BARIŢIU, P. A. I, 536. *Doamna mea! îi zise, să nu-ţi mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu ştiu ce se poate întâmpla.* NEGRUZZI, S. I, 146, cf. POLIZU. *Măi tătare, lasă malul, Nu cerca a trece râul Că, pe crucea sfintei lege, De voi doi peste hotare, Nimic, zău, nu s-alege.* ALECSANDRI, P. I, 74. *Oraţiu însă se arată şi mai entuziast în privinţa turdilor şi, zeu, nu se miră că unii-şi mănâncă averea dumicând la turdi graşi.* ODOBESCU, S. III, 25. *Zău! Te iubesc!* CONTEMPORANUL, I, 24. *Ce-ai zice dacă ..., dar te rog să nu spui nimănui ... dacă ..., dar zău, să nu spui.* EMINESCU, P. L. 70. *Sper că articolele mele să placă; eu, cel puţin, îmi dau toată osteneala să le fac cât pot mai bine, şi*

mai bine, zău, n-aș putea să le fac. CARAGIALE, O. VII, 339. *Mamă! zău că este tata.* ISPIRESCU, L. 217. *Nu, mamă dragă, nu pot, zău, nu pot.* SĂM. I, 292, cf. BARCIANU. *E de necrezut! zău, e de necrezut.* SĂM. II, 356, cf. ALEXI, W. *Nu mai pot, Ionică ... Zău, nu mai pot.* REBREANU, I, 16, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Zău că nu era acum momentul pentru o revoltă ostășească.* CAMIL PETRESCU, O. III, 194. *Zău! Să moară care minte.* PARASCHIVESCU, C. T. 170. *Zău că n-am dormit! Am stat așa în pat.* PREDA, D. 99. *Sunt mort de foame. Zău, mi-e atât de foame.* T. POPOVICI, S. 37. *Bade, nu te supăra, Că, zău, nu e vina mea, Ci-i vina măicuță-mea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 18. *Hai, mândră, să ne luăm, Pe luni să ne cununăm! De n-or voi părinții, Zău, noi, mândră, vom fugi.* MARIAN, NU. 153. *Răspunsurile servitoarei o încredințară că, zău, copiii trăiesc.* RETEGANUL, P. II, 36. *Că Corbea al meu, zău, moare, În temniță în Temișoară.* PĂSCULESCU, L. P. 229, cf. CABA, SĂL. 94, GOROVEI, CR. 158. *Ian luați, băieți, aminte, Cum e murgul dinainte, Că murgul cel de la roate, Zău, neică, nu se mai poate!* FOLK. MOLD. I, 63. ✧ (Întărit prin „așa", „că da", „că nu", „aceea", „lui Dumnezeu", „cruce" etc.) *Ridică cu curiozitate din sprâncene. Ce dragoste? ... spune-mi și mie ..., zău așa!* EMINESCU, G. P. 106. *Doamne, parcă l-am învățat eu, zicea mama cu părere de bine, am să-l cinstesc, zău așa, când l-oi întâlni.* CREANGĂ, A. 46. *Am să-ți dăruiesc ceva să nu mai uiți ... Zău așa!* DELAVRANCEA, O. II, 320, cf. DDRF. *Spun drept, îs mare păcătos ... bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate, zău, cruce!* REBREANU, I. 25. *Zo așa – întărea alta – nici ochi-n cap nu-i stau ca la copii.* VLASIU, A. P. 11. *Pe câte-un zdrob de aur tot mai puneți voi mâna și-l vindeți pe ascuns. „Ba nu punem, zo aceea!" răspunse minerul.* BENIUC, M. C. I, 67. *Zău lui Dumnezeu, dacă vă mint ... Eu nici nu știam despre ce-i vorba.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 19. *De unde ați mai născocit și prejudecata asta cu frica de moarte? Păi, zău așa!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 19/4. *De vândut ți-i nevasta? – De vândut îi, zo asta. – Cât îi prețu pe dânsa? – Cinci sute și cinci de lei.* MÎNDRESCU, L. P. 180. *Zău de nu!* Com. din RĂDĂUȚI. *Zău că nu!* ALR II/I h 183/537. *Zo lui Dumnezo.* MAT. DIALECT. I. 103. ✧ (Cu sens atenuat) *Lasă la dracul pe cele fecioare, Pribege și împilostite zâne, Căci în urmă, zieu, nu vom păți bine!* BUDAI-DELEANU, T. V. 130. *Ce căldură mare! ... zău! eu nu mai poci suferi! ... și mă tot mir ce plăcere poate găsi cineva de a veni la bal?* FM (1843), 367²/15. *Nu sunt negru, nu io, zău, Ci e negru – duhul tău.* ib. (1844), 88²/12. *Astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă, și, zău! eu de aș fi în locul dumitale, aș căuta să o mângâi.* NEGRUZZI, S. I, 45. *Dac-ai sta să faci voie rea din toate, zeu, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii.* CREANGĂ, A. 60. *Că și dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pământ, parcă eu aș sta toată-ziua cu mâinile-n sân!* REBREANU, I. 55. *Zău că, de când a luat pe mutulică al ei, parcă s-a mai prostit.* BASSARABESCU, V. 9. *Mie, zeu, drept să-ți spun, mi-i scârbă de pațachinele astea.* MIRONESCU, S. 140. *Iartă-mă că-ți spun ce cuget, Moș Crăciun, Dar eu – zău – nu văd de ce mai vii!* MINULESCU, VERS. 322. *Fugi de-aici, madam Farfara, cu psihologia dumitale. Nu, zău că ai haz.* CĂLINESCU, S. 133. *Nu, zău, George, e amuzant. Ce secrete atât de mari presupui, că am eu?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 19/1. *Zău, aș fi preferat să aud răspunsul copilăresc.* CONTEMP. 1975, nr. 1 501, 5/4. *Că drăguții ochișori Frumușei și negrișori Or fi de lacrimi izvor Și drăgutul obrăjel, Rumeior și frumușel O fi, dzău, ca vai de el!* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 311. *Și, zău, mult că nu era, Pe voinic mai ajungea.* POP., ap. GCR II, 296. *Zău, mândruță, nu-i pe drept Să porți tu banii pe piept.* DOINE, 18. *Mai la vale de cerdac Mi-e d-un molift, zău, plecat Tot de arme mi-e-ncărcat.* PĂSCULESCU, L. P. 278. *De când nu te-am văzut, tu mare ai mai crescut. – Mare, zo.* MAT. DIALECT. I, 103. *Zău, puiule, te-aș lăsa, Da ți-i mândra tinerea.* FOLC. MOLD. II, 263. ✧ Expr. **A zice zău** = a jura. Cf. DDRF, CIHAC, I, 323, ȘĂINEANU², DEX. *Spune-mi bade ... Pare-ți după mine rău? – Zic zău, mândră, că nu-mi pare, Numai inima mă doare.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 155. *Eu zic zeu că am muere! Și cu tine tot aș mere!* MARIAN, SA. 52. *Spuni mâni-ta cu drag, Sî sămine mac în prag, C-am dzâs dzău cî nu i-l calc.* MAT. FOLK. 1349. *Zâc zău înaintea lu Dumnezău.* ALR II/I h 183/605. *Eu zic zău, pe legea mea, Că nu sunt cu cineva, Să-ți răpunem viața.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 200. *N-am văzut om frate-a meu? – Ba zic zău că l-am văzut, Da nu ți l-am cunoscut.* FOLC. MOLD. I, 41. **Ba (nu) zău** = dimpotrivă, te asigur că ..., vorbesc serios. *Ce grăiți nebunie? Iară featele strigară. Ba zău! iată, stă afară.* BĂRAC, A. 75/18. *Știi una, vere Lăcustă? ... – Ba zău, nici două.* ALECSANDRI, T. I, 467. *Ba zeu, încă mă mir c-am avut răbdare, să țin casă cu baba, pân-acum.* CREANGĂ, P. 118, cf. DDRF, DL, DEX. *Cât de mare-i pământu, Ce-i mai rău ca urâtu? Ba zău, mai rea-i dragostea, Care uscă pajiștea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 9. ✦ (Rar; în corelație cu b a) Da. *Câți voinici mă întâlnesc Cu toții mă jeluiesc Către mine-așa grăiesc: Cari tu pietre, zău, ori ba?* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 177.

2. (Mai ales în formule fixe ca: „nu știu", „zău", „da zău", „nu zău" exprimă o nedumerire, o îndoială, o uimire) Mă mir; mă întreb (dacă); mă minunez. *Eu știu, zău, cum ar trăi băieții creștini adăpați cu apă din Dâmbovița.* GHICA, C. E. II, 421. *Nu știu, zău, cum a sta și asta, îmi plezнește obrazul de rușine.* CREANGĂ, P. 172, cf. DDRF. *Am atâtea trebi pe capul meu, că nu știu, zău, când am să le termin.* IORDAN, STIL. 291. *Ei, nu zău, cine dracu mai poate crede azi, după bomba cu hidrogen, în demnitatea omului.* H. LOVINESCU, T. 156. *Zău, măi frate Haralamb, de ce nu mergi și tu?* TUDORAN, P. 144. *Măi, tovarășe Anghel, zău! De ce vorbești așa? șopti Ilie cu adâncă părere de rău.* PREDA, D. 99. *Taci și matale, acolo, zău, Tanti, ăsta nu-i un cuvânt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 17/3. *De la noi până la Cluj, Vîorele și lemnuș; Da acelea cin-le-o pus? ... Da bădița când s-a dus, Da zău, cine le-o cosi? Bădița când o veni.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 305. *C-aici mult de-oi zăbovi, Nu știu, zău, cum mi-a mai fi!* BALADE, III, 176, cf. ZANNE, P. V, 153. (Cu „ă" repetat) *Spusese că are un preparat străin foarte bun*

... îl va aduce bolnavei ... Totul amical, firește. – Zăău?, îl tachinase Nory. ap. IORDAN, STIL. 62.

3. (Însoțește și întărește o rugăminte, un îndemn) Te rog. *Ideea nu e rea! Ai, zău, s-o facem!* GHICA, C. E. III, 8. *Serenissime, nici o mișcare ... – zău.* DELAVRANCEA, O. II, 36. *Dă-mi drumul, Ionică ..., zău, dă-mi drumul!* REBREANU, I. 17, cf. CADE. *Hai, zău, cu mine la oraș, că noaptea-i frumoasă și nu-i frig.* VLASIU, A. P. 94, cf. DL, DEX. *Strigă-l, strigă-l, zău, măicuță, C-apucă pe potecuță, Să-și caute altă mândruță.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 98.

– Pl.: **(I)** *Zei.* – Voc.: și (învechit) *zee.* – Și: **zău** s. m., interj., (regional, **II) zo** interj.

– Lat. **deus.**

ZEUITÁ vb. I v. **zăuita**[1].

ZEUȘÓR s. m. (Rar) Diminutiv al lui z e u **(I).** CIHAC, I, 323.

– Pl.: *zeușori.*

– **Zeu** + suf. *-ușor.*

ZEVÉCHI s. n. v. **zefchi.**

ZEVEDÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică obiecte făcute din lemn) A întări, a împăna (Mățău – Câmpulung). COMAN, GL.

– Prez. ind.: *zevedesc.*

– Etimologia nesigură. Cf. z ă v e a z ă.

ZEVEDÍC s. n. (Regional) „Instrument cu care vânătorii își strigă câinii" (Ciubăncuța – Dej). COMAN, GL.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZEVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZEVELCÚȚĂ s. f. v. **zăvelcuță.**

ZEVIÓS s. m. (sg.) (Bot.; regional) Lămâiță *(Philadelphus coronarius).* Cf. BORZA, D. 129.

– Etimologia necunoscută.

ZEVÓD s. m. v. **zăvod**[1].

ZEVÓR s. n. v. **zăvor.**

ZEVZÉC, -EÁCĂ adj. (Adesea substantivizat) (Persoană) care acționează fără judecată. V. b l e g, n ă t ă f l e ț **(1),** n ă t ă r ă u **(1),** n ă t â n g **(I 1),** n e g h i o b **(1),** n e r o d **(I 1),** n e t o t **(I 2),** p r o s t **(B IV 1),** p r o s t ă n a c, s t u p i d **(1),** t o n t **(1),** t o n t ă l ă u. Cf. PONTBRIANT, D. *Toți zevzecii, toți proștii ... se grămădesc ... să se însoare cu fete oneste și tinere.* CONTEMPORANUL, I. 69. *Așa trebuie să poți când faci afaceri ... cu un zevzec!* CARAGIALE, O. I, 157, cf. DDRF. *Văzut-am noi și de-alte dăți Pe-aici zevzeci ca tine!* COȘBUC, P. I, 311, cf. BARCIANU, ȘIO II_1, 389, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Arendașul e zevzec, coniță, iertați-mă! exclamă avocatul cu voiciune.* REBREANU, R. II, 100. *Tavi era un băiat bun, un chefliu, un zevzec, un fecior de bani gata.* C. PETRESCU, O. P. I, 209, cf. SCRIBAN, D. *Mare zevzec ești, băiatule!* MIHĂESCU, D. A. 205. *Și Caragiale îl înfățișează urât, zevzec și ghebos.* CĂLINESCU, S. C. L. 164. *În definitiv, cariera lui depinde de domnitorul ăsta îngâmfat și zevzec, care merge cu ochii închiși spre prăpastie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 127. *Cu o soră proastă, cu un frate zevzec, era nevoită să ducă ea singură povara traiului.* PAS, Z. I, 264. *Cititorii zevzeci o imită așa de bine, încât suferă după tipic și câteodată mor.* VINEA, L. I, 112, cf. DM. *Da ce-o fi, soro, de nu mai vine zevzecu?* BARBU, G. 215, cf. SCL 1963, 520, DEX, H XII 302, I. CR. VI, 313. *Cam zerzec.* ALR SN V h 1 241/928. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Broasca mică și zevzeacă A zărit păscând o vacă.* ARGHEZI, S. V. 47.

– Pl.: *zevzeci, -ce.* – Și: (regional) **zebzéc, -eácă** (SCL 1963, 520, H XII, 302), **zerzéc, -eácă, zăbzéc, -eácă** (RESMERIȚĂ, D., I. CR. VI, 313) adj.

– Din tc. **zevzek.**

ZEVZECÍE s. f. (Rar) Neghiobie **(2);** nerozie **(2).** *Am descoperit secretul cum să rămân zevzec când e vremea de zevzecie și să-mi văd de treburi când e vorba de treburi.* C. PETRESCU, O. P. I, 219, cf. IORDAN, L. R. A. 178, DM, DEX.

– Pl.: *zevzecii.*

– **Zevzec** + suf. *-ie.*

ZEVZECLÁC s. n. (Turcism învechit) Neghiobie **(2);** nerozie **(2).** Cf. PONTBRIANT, D. *Acel care a adus zevzeclâcu-n țara noastră* (cca. 1850). ȘIO II_1, 389, cf. SCRIBAN, D. FD II, 87.

– Pl.: *zevzeclâcuri.*

– Din tc. **zevzeklık.**

ZÉXE interj. (Argotic) **1.** Cuvânt prin care se atrage atenția cuiva asupra unei primejdii iminente; atenție!, (argotic) sanchi pontu (v. s a n c h i[1]). Cf. BL VI, 170, IX, 105, CV 1949, nr. 6, 36, DL, DM, DEX.

2. Cuvânt prin care cineva își exprimă disprețul față de o afirmație pe care o socotește lipsită de temei; aiurea!, fleac, nimic **(III),** prostie **(5),** vacs. *Mă, te-a strigat Constantinescu ... – Aiurea! – Pe onorea mea, întreabă și pe Dumitrescu! – Zexe!* CĂLINESCU, C. N. 76, cf. BUL. FIL. IV, 194. *Nici pe mine babaca n-a vrut la început să mă lase, că zicea că plumbul cade la plămâni. Zexe! Cade, și se spală cu bere, cu țuică și cu vin.* PAS, Z. I, 256, cf. DL, DM, DEX.

– Din germ. **sechs.**

ZEZERÁN s. m. (Zool.; rar) Șobolan **(1)** *(Rattus norvegicus).* Cf. CIHAC, II, 564, DR. III, 446.

– Pl.: *zezerani.*

– Etimologia nesigură. Cf. g u z g a n.

ZFANȚÁCI s. m. **sfanț.**

ZGÁBURĂ s. f. v. **zgarbură.**

ZGAIBARÁC s. n. (Prin. Munt.; mai ales la pl.) Picior **(I 1)** (prea lung). *Câini ciobănești se jucau și ei gonindu-se și trântindu-se cu sgaibaracele în sus.* STĂNOIU, C. I. 76, cf. DR. III, 673, SCRIBAN, D. *Ei, unde nu*

mă prindeai tu, acum câteva luni?! Ce mi-ai fi făcut. Pă când așa, stai colea în fața mea cu zgaibaracele-n sus. BARBU, G. 234, cf. id. PRINC. 23.

– Scris și: *sgaibarac.* – Pl.: *zgaibarace.*

– Pref. *z-* + **gaibarac.**

ZGÁIBĂ[1] s. f. (Învechit și popular) **I. 1.** Nume dat mai multor boli, la oameni sau la animale, care se manifestă prin bube (mici) pe suprafața pielii: **a)** (prin vestul Olt.) râie **(I 1).** Cf. ALR II/I MN 59, 4 195/872, 876; **b)** (prin Bucov.) rapăn[1] **(1).** Cf. GOROVEI, GR. 157; **c)** (învechit) lepră. Cf. PO 493, ANON. CAR.; **d)** (învechit și regional) dalac. Cf. LB, CABA, SĂL. 94, VAIDA, ALR II/I, MN 59, 4 195/235, 250; **e)** (învechit și regional și în sintagma *zgaibe dulci)* bube dulci. Cf. IORGA, S. D. XVI, 19, N. LEON, MED. 146, CANDREA, F. 223, BIANU, D. S, H XVIII 161, ALRM I/I h 156/5, 45; **f)** (regional) furuncul. Cf. CANDREA, F. 327; **g)** (regional) erizipel (Runcu Salvei – Năsăud) CHEST. V 182/66; **h)** (regional) umflătură la copita vitelor. Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI; **i)** (regional) „boală de ochi foarte periculoasă pentru că urâțește ochiul" (Frata – Turda). PAȘCA, GL.; p. g e n e r. bubă mică; rană ușoară; zgârietură de suprafață. *Descântătorii nu putură sta înaintea lui Moisi de ceale zgaibe reale.* PO 206/4, cf. 205/27. *În lature despre apus va fi dureare întru oameni, însă mai vrătos zgaibe și pecingine și răe.* PARACLIS (1639), 30/8. *Câinii venea și lingea zgaibele lui.* N. TEST. (1648), 91[v]/3, cf. 201[r]/12. *De la picioare până la cap, nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici struncinare, nici zgaibă înfiată nu iaste unsoare a pune.* BIBLIA (1688), 455[2]/21. *Au rămas 6* [i]*epe mari și un armăsar cu zgaibă la picior* (a. 1721). IORGA, S. D. XVI, 375, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Zgaiba, îndată ce se va simți, când va arde piciorul, să se frece între unghii cu arcan de lână.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 20/14, cf. VALIAN, V. *Veninul ... se soarbe prin piele și se vârăște prin rane, prin zgaibe ș. a.* FM (1843), 209/19, cf. VASICI, M. II, 15/25. *Combate zgârieturile și zgaibele cășunate din frecăturile mercuriale.* BREZOIANU, A. 575/16, cf. ISER. *Să presupunem, bunioară, formarea unei rane cangrenoase, a unei sgaibe.* MAN. SĂNĂT. 120/21, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Untul de sunătoare nu e așa de bun pentru bube, tăieturi și zgaibe, ca pătlagina.* DELAVRANCEA, S. 265, cf. BARCIANU, ALEXI, W., DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Jugul boilor nu-i bine a-l lăsa peste noapte afară, ca să nu se spurce câinii pe el, căci din contră, boii capătă zgaibă.* GOROVEI, CR. 157, cf. RESMERIȚĂ, D., DR. IV[1], 390. *Hai, băiatule, nu ți-e rușine, pentru o zgaibă ... Poți spune că ai avut noroc de rană.* H. LOVINESCU, T. 104. *Am spart zgaiba și m-am dus la treabă, am dat drumu la găini, m-am apucat de măturat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 19/1. *Vacile, bivolițele și oile sufăr uneori de o boală numită spuzala țâțelor, adică fac pe țâțe zgaibe.* ȘEZ. IV, 127, cf. REV. CRIT. IV, 86, BREBENEL, GR. P. *Îi plin de zgaibe.* ALR II/I MN 59, 4 195/75, cf. ALRM II/I h 169, A V 15, 19, 22, VI 26. ✧ (În descântece) *Acolo el a chiămat d-a aspătat Bubele, Cu udmele, Cu scurtele, Sgaibele.* TEODORESCU, P. P. 365. *Voi nouă frați, Din nouă tați Înturnați Și săpați, Zgaiba de la N Din cion o săpați, Din carne-o tăiați.* MARIAN, D. 348. *Zgaibă ticăloasă, Mânioasă, Nu te mânia, Nu te face, Nu te coace, Nu te sparge.* T. PAPAHAGI, M. 128. *De-i zgaibă cu potca cea mare, Te ie și te du, Că te-așteaptă Voievodeasa Cu paharăle umplute.* ȘEZ. XXIII, 63. *N-am venit să ședem, ci am venit la zgaibi dulci, Rădăcina să o descântăm Să li-o secăm.* ib. XXV, 140. *Zgaibă de nouă feluri ... Așa să nu-ți prinz rădăcină.* ARH. FOLK. VI, 300. ✧ F i g. *Pentru ca acela ce o cunoaște zgaiba răutății, carea prin patimi îl spurcă pre omul cel din lăuntru ..., unul ca acesta întru nesocotință umblă* (a. 1775). GCR II, 108/24. ✧ E x p r. (Regional) **A se ține zgaibă** (de cineva) sau **a se ține** (de cineva) **ca zgaiba** = a se ține scai, v. s c a i[1] **(I).** Cf. SCRIBAN, D., UDRESCU, GL. (Regional) **A umbla cu zgaiba** = a căuta ceartă. Cf. ALR II/I MN 59, 4 195/723. ✦ Coaja care se formează pe o rană prin închegarea sângelui. *M-a durut atuncea când curgea sânge, dar aseară mi-a pus mama funingine pe rană și s-a prins sgaibă.* AL LUPULUI, P. G. 61, cf. SCRIBAN, D., CADE. *Să nu rupi coaja, diavole ... – N-am s-o rup ... Singură se desprinde zgaibă.* STANCU, D. 277, cf. DEX, CIAUȘANU, V. 212, COMAN, GL. *Cocoș roșu, zgaibă-n cap, toacă noaptea pe uscat* (Ghionoaia). PĂSCULESCU, L. P. 85. ✦ (Argotic) Organ genital feminesc. *Avem timp să răscolim orașul și să-l răsturnăm cu zgaiba-n sus, ca pe-o fată mare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 281, cf. IORDAN, L. R. A. 76.

2. F i g. (Regional) Persoană urâtă, slabă, rea sau nestâmpărată. Cf. SCRIBAN, D., GR. S. II, 56. *Se suie ca o zgaibă în pomi.* COMAN, GL. *Parcă ești o zgaibă.* ALR II/I MN 59, 4 195/707. ✧ (Ca epitet depreciativ, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Zgaiba de Lenuța toată ziua se joacă.* CV 1950, nr. 4, 34. *Ce zgaibă de om mai e și ăsta: parcă ar fi mâncat numai rădăcini.* MAT. DIALECT. I, 272. *Nu-i chip să scapi de zgaibele astea (de copii)!* UDRESCU, GL. ✦ (Prin sud-estul Munt.) Unul dintre numele dracului. Cf. DR. IV[2], 876, COM. SAT. III, 52.

II. C o m p u s: (Bot.; prin sudul Transilv.) **zgaibă-drăceasc**ă = rotunjoară **(II 1 a)** *(Homogyne alpina).* Cf. PANȚU, PL. 275.

– Scris și: *sgaibă.* – Pl.: *zgaibe* și (regional) *zgăibi* (ALR II/I MN 59, 4 195/29, 36, 250, 386, ib. 4 196/29, ALRM II/I 4 159/29, UDRESCU, GL.).

– Lat. **scabia.**

ZGÁIBĂ[2] s. f. v. **zgaidă.**

ZGÁICĂ s. f. v. **zgancă.**

ZGÁIDĂ s. f. (Regional; mai ales la pl.) Picior **(I 1)** (prea lung). *Cu zgaibele-n sus.* Cf. POLIZU, ȘĂINEANU[2], TDRG 659, DR. III, 673, IV[2], 813, IORDAN, L. R. A. 76. *Se dete cu zgaidele-n sus.* SCRIBAN, D. Cf. VÎRCOL, M. *Lupul porni să se dea cu zgaidele-n sus.* PLOPȘOR, C. 14. *Câinele se dă cu zgaidele-n sus.* CIAUȘANU, V. 212. *Te-ai dat cu zgaidele-n sus.* ARH. OLT. XXI, 278, cf. LEXIC REG. 88. ✦ Labă de animal cu ghearele scoase, p. r e s t r. gheară (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.

– Pl.: *zgaide.* – Și: **zgáibă** (scris și *sgaibă* ȘĂINEANU, D. U.) s. f.

– Pref. *z-* + **gaidă.**

ZGÁIE[1] s. f. (Regional) Copil (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Are şi ea o ciuşdină de zgăi, i-au ros urechile, săraca!* id. ib. ✧ (Ca epitet depreciativ, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Am o zgaie de fată şi stau la gânduri: s-o dau ori să n-o dau (în căsătorie).* id. ib. ✧ Expr. **A se ţine zgaie** (de cineva) = a se ţine scai (de cineva), v. scai[1] **(I).** Cf. id. ib.
– Pl.: *zgăi.*
– Pref. *z-* + **gaie.**

ZGÁIE[2] s. f. v. **scai.**

ZGÁIŢĂ s. f. (Ornit.; Transilv.) Gaiţă *(Garrulus glandarius).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: *zgaiţe.*
– Pref. *z-* + **gaiţă.**

ZGÁLŢ s. n. **1.** (Rar) Cravată soldătească. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Prin nordul Munt.) Nojiţă la opinci. Cf. RĂDULESCU-CODIN.
– Pl.: *zgalţuri.*
– Etimologia nesigură. Cf. rus. галстук.

ZGÁMĂ s. f. **1.** (Regional) Oaie sau alt animal slab, prăpădit. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, cf. CV 1951, nr. 6, 30, LEXIC REG. 88, UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet depreciativ, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Nişte zgame de oi îţi mănâncă o groază de timp.* UDRESCU, GL.

2. (Prin Munt.) Persoană slabă şi urâtă. Cf. COMAN, GL. ✧ (Ca epitet depreciativ, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O zgamă de fată: trebuie să stai cu ochii pe ea, c-odată piere.* UDRESCU, GL.

3. (Regional) Om fără caracter (Săpata – Piteşti) UDRESCU, GL. *Te poartă bine şi ia seamă, Să nu te rădă orice zgamă.* id. ib.
– Scris şi: *sgamă.* (CV 1951, nr. 6, 30) – Pl.: *zgame.* – Şi: **zgámă** s. f. UDRESCU, GL.
– Pref. *z-* + **gamă.**

ZGÁMBĂ s. f. (Regional) Persoană lacomă şi zgârcită (Cornești – Cluj). Cf. VICIU, GL. *Sgamba asta a lu Silvestru ar vrea să mânce lumea.* id. ib.
– Scris şi: *sgambă.* Pl.: *zgambe.*
– Etimologia necunoscută.

ZGÁMBURĂ s. f. v. **zgarbură.**

ZGÁNCĂ s. f. (Învechit şi regional) Crustă care se formează pe o rană, pe o bubă; p. ext. bubă; rană[1] **(1).** *De pre trupurile sfinţilor să despoiară de căzură zgăncile ca necunoscute solzi şi să feceră sănătoşi ca şi-ntâiu.* DOSOFTEI, ap. TDRG, cf. CIHAC, II, 158, DDRF, GHEŢIE, R. M. *Această boală uneori se lăţeşte peste tot trupul, făcând zgănci.* LITINSCHI, M. 150/11, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Iepure fac vitele la gură. Una din buze crapă şi se face o zgancă de te prinde groaza!* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 10, cf. ŞĂINEANU[2]. *S-apropie cu scaunul Ulise La încălzit şi sganca el sub trenţe Şi-acoperi.* MURNU, C. 335. *În înţepătură, se pune funingină sau altceva negru. Zganca trece, dar alunica rămâne.* PAMFILE–LUPESCU, CROM. 195, cf. CADE. *Locul pe unde intrase glonţul aproape că nu se mai vedea, iar, pe unde ieşise, s-a prins o pojghiţă de zgancă negricioasă.* POPA, V. 139, cf. SCRIBAN, D., DM, DEX. *Bubele trec uscându-se şi picându-le coaja sau zganca.* PAMFILE, B. 17. ✧ Fig. *Hornul spart rănea îngânarea obosită a licăririi c-o zgancă neagră de stirigie.* ADAM, R. 9.
– Scris şi: *sgancă.* – Pl.: *zgănci.* – Şi: (învechit) **zgáncă** (ALEXI, W., scris *sgâncă),* (regional) **zgáică** COMAN, GL. s. f.
– Etimologia necunoscută.

ZGÁNŢĂ s. f. (Regional) Bucată de tablă sau obiect de tablă deteriorat (Livezile – Turnu-Severin). LEXIC REG.
– Pl.: *zganţe.*
– Pref. *z-* + **ganţă.**

ZGANŢÓI adj. invar. (Regional) Arţăgos (Amărăştii de Jos – Caracal). L. ROM. 1960, nr. 2, 20.
– Etimologia necunoscută.

ZGARANDÍV, -Ă adj. v. **scarandiv.**

ZGÁRBURĂ s. f. (Învechit şi regional) Încălţăminte. *Spre Idumei puniu zgarbura mea, mie alţi striiri plecară-se.* PSALT. 3. *Dezleagă-ţi zgarburele picioarele tale.* CORESI, L. 28/15, cf. 60/22. *Mijloacele voastre încingeţi, în picioarele voastre să aveţi zgarburi.* PO 215/12, cf. 50/5, ANON. CAR., CUV. D. BĂTR. I, 312, DDRF, TDRG, DHLR II, 562, DR. III, 740, CADE, SCRIBAN, D. *Numai baba cea buzată, Cu zgaburi încălţată, Nici o sorbit, Nici o orbit.* BÎRLEA, L. P. M. II, 409, cf. GR. S. II, 186.
– Scris şi: *sgarbură* DDRF. – Pl.: *zgarburi* şi *zgarbure.* – Şi: **zgámbură** (scris *sgambură* DDRF), **zgábură** s. f.
– Etimologia necunoscută.

ZGÁRDĂ s. f. **1.** Curea, lanţ, cerc de metal etc. care se pune în jurul gâtului unui câine (sau a altui animal) şi de care se prinde un lanţ, o curea etc.; p. ext. cureaua, lanţul, cercul etc. din jurul gâtului împreună cu lanţul, cureaua etc. cu care sunt purtaţi câinii (sau alte animale); (învechit) prohaz. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Văzând că eu eram tânăr şi de soi bun, îmi puse de gât o zgardă cu ţepe de fier şi mă făcui câine de stână.* CR (1833), 200[1]/26, cf. VALIAN, V. *Şi scoaseră o mie de cai povodnici ai lui Darie, şi scoaseră o sută de lei cu zgarde de aur.* ALEXANDRIA, 64/19, cf. ISER, POLIZU. *Câini*[i] *îndată începură a scutura zgardele şi lănţuşurile.* PELIMON, I, 22/18. *Un impiedicat ... scortat de doi zăvozi demni de a purta de zgardă medalii de la cele mai renumite espoziţiuni de soiuri.* GHICA, C. E. II, 351, cf. ŞĂINEANU[2]. *Alături e un mândru june ... purtând de zgardă un frumos ogar.* ODOBESCU, S. III, 74. *Însuşi Pluton îl lasă să iasă la lume cu Teseu, cu Alcesta şi cu dulăul de Cerber, pe care îl ţinea de zgardă.* ISPIRESCU, U. 67. *Viţelului i se pune o zgardă spre a-l putea prinde şi deosebi la muls.* DAMÉ, T. 30.

Prinsă de zgardă cu un lănțeguș, o biată maimuță jigărită se pitula deasupra tobei. CHIRIȚESCU, GR. 62. *Îl chem, prefăcându-mi glasul a mângâiere și, când vine, îl apuc de zgardă și, desprinzând biciul de la geantă, încep să-l bat.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 75, cf. RESMERIȚĂ, D. *Printre niște dulăi cu lanțuri strălucitoare prinse în zgărzi late, stătea Laioș, cu botul întins pe labe.* MIRONESCU, S. 185. *Hingherii îl respectară și Jap își dădu seama, în urmă, că acest respect îl inspira zgarda lui cea scumpă.* GALACTION, O. A. II, 180. *Erau lacăte minuscule și frivole, cum sunt acele de la zgarda câinilor, dovedind o lipsă totală de seriozitate.* C. PETRESCU, C. V. 43. *Să nu prindă javra de zgardă și s-o arunce pe fereastra vagonului, cu lănțișor, cu fundă ... cu tot?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 43. *Alți câini, cu zgardă, umblă nepăsători pe stradă.* LESNEA, I. 126. *Trage din geantă cureluța cățelei și i-o anină în zgardă.* SADOVEANU, O. XV, 28. *Câinii ciobănești au zgardă cu cuie ca să nu poată fi mușcați la gât.* STOICA, VÂN. 24. *Dădu cu ochii de cuierul în care atârnau ... zgarda și lanțul unui zăvod defunct.* VINEA, L. I, 193. *Afară, în curtea palatului domnesc, urlau saxonii de vânătoare ... ce nu se obișnuiseră cu zgarda, cu biciul și cu bucățile de carne crudă streină.* BARBU, PRINC. 75. *Oprișanul are-n sat Ogari, căpoi de vânat, Cu sgărzi late, țintuite.* ALECSANDRI, P. P. 202. *Să-mi fac japiu bun pe cal Și zgardă pentru ogar.* TEODORESCU, P. P. 69. *După un timp, au ajuns la cățelele acelea pe care le îngrijise odinioară și le-au aflat cu niște zgarde de aur foarte frumoase.* SBIERA, P. 208, cf. ALR I 1 149. ✧ (Rar) *Zgardă de forță* = zgardă **(1)** care are pe partea interioară cuie mici și ascuțite și care se folosește la dresarea câinilor de vânătoare. Cf. STOICA, VÂN. 24. ✧ Loc. adj. **Cu** (sau **fără**) **zgardă** = cu (sau fără) dependență (politică). *O gazetă fără patron politic, fără zgardă; cine-i de treabă-i de treabă.* VLAHUȚĂ, D. 37, cf. SCRIBAN, D. ✧ Expr. (Învechit, rar) **A fi cu zgardă** (sau **a-și pune gâtul în zgardă**) = a fi (sau a se pune) la dispoziția cuiva. Cf. I. GOLESCU, C., ap. ZANNE, P. I, 660, DDRF. (Rar) **A pune zgardă** (cuiva) sau **a lega cu zgardă** (pe cineva) = a răpi (cuiva) libertatea. Cf. CADE. ✦ (Argotic) „Guler". Cf. CADE.

2. (Învechit și popular; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de", rar, „cu", care arată din ce se compune) Salbă[1]; colier (de pietre prețioase, de mărgele etc.). *Am dat fetii cei mari, Irini*[i], *dacă s-au măritat ..., patru oi cu miei și zgardă ca de 4 florinți* (cca 1684). IORGA, S. D. V, 383. *Și el zise ce arvună îți voiu da și ea zise inelul tău, și zgarda, și toiagul ce-ți iaste în mână.* BIBLIA (1688), 29[1]/20. *O zgardă cu diamanturi* (a. 1797). URICARIUL, XVI, 276, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Rumpe zgarda și brățelile și le aruncă.* NEGRUZZI, S. III, 144. *Fetele și nevestele poartă ca înfrumusețare zgardă de taleri ori galbeni.* LIUBA – IANA, M. 21, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În sărbători, fetele obicinuiesc să se încingă cu o „pocmată" ... brodată și să-și pună „zgardă" de mărgele.* ARH. FOLK. I, 129, cf. SCRIBAN, D. *Gâtul îi era sugrumat într-o zgardă latâ de mici mărgele.* CĂLINESCU, O. I, 231. *Podoabele femeiești sunt următoarele: inel, ... bariz, zgardă.* H III 119, cf. X 22, 33, VICIU, GL. *Mândru cu cine șede? Cu cel lut de pă părete, Cu urâta dintre fete: Nici-i cap de-nvelitoare, Nici-i trup de-ncingătoare, Nici-i țept de zgardă mare.* ȚIPLEA, P. P. 68. *Când îi merge la fântână, Să-ți anin zgarda-n vârdână, Să se rupă șirele.* BUD, P. P. 6. *Bărbații își pregătesc vestminte noi ..., femeile, asemenea: ceapsă, zgardă, cămașe, brâu.* DENSUSIANU, Ț. H. 276. *D-a vini luna lui mai Și-i da zgarda pe mălai, Talerii pentru tărâță La coconi de tisăliță.* BÎRLEA, C. P. 235. *Însura-m-aș, însura, Nu-ș pă care o-aș lua Ori pă mândra cu zgarda, Ori pă hâda cu ciurda.* T. PAPAHAGI, M. 32, cf. CHEST. V/165, ALR I 1 865/223, 227, 229, 270, 273, 283, 345, 348, 350, 361, 370, 375, 594, ALR I 3 354/272, 279, 346, 349, ALR SN IV h 1 200/353, ALRM SN III 1 020/353, A V 14. *Mă ajunse dor și zuncă Să mă duc la nana-n luncă, Să văd nana ce mai lucră. Și mi-o găsii suspinând, Zgarda la grumaz arzând.* FOLC. TRANSILV. I, 52. ✧ (Regional) *Zgardă-mpiedecată* = podoabă femeiască din galbeni și mărgele, care se poartă în jurul gâtului. Cf. ALR SN IV h 1 200/310. ✦ (Regional) Fir de mărțișor pe care fetele îl leagă la gât sau la mână (Suceava). MARIAN, S. R. II, 140. *În întâia zi de Baba Dochie, pun copilele și fetele o zgardă (betiță), făcută din străm㎠tură roșă și albă, răsucită, la gât sau la mână, unde o țin până ce aud cucul cântând.* id. ib.

3. P. anal. Numele unor obiecte sau al unor părți de obiecte, care seamănă, ca formă ori ca funcție, cu o zgardă **(1)**:

a) (Regional) Bucată de strună sau de sârmă, de aproximativ jumătate de metru lungime, care unește firul undiței de cârligul ei. *La capătul acestei strune, de 10–15 m lungime, se adaugă zgarda – o palmă două de strună sârmuită ... sau sârmă bine călită.* ATILA, P. 93.

b) (Regional) Cureaua clopotului (Marginea – Rădăuți). ALR II 670/386.

c) (Regional) Butonieră făcută din ață în jurul nasturelui. (Dumitrești – Drăgășani). ALR I 1 862/805.

d) (Prin vestul Ban. și prin nordul Olt.) Botniță la vițel. Cf. ALR II 5 674/36, 836.

e) (Regional) Muchie dințată din șindrilă care se pune în vârful acoperișului unei case (Bogdănești – Fălticeni). CHEST. II 241/223 a.

– Scris și *sgardă*. – Pl.: *zgărzi,* (învechit și regional) *zgarde* și (regional) *zgarduri* (ALR I 1 149/798).

– Cuvânt de origine traco-dacă. – Cf. alb. shkardhë.

ZGÁRGOR s. m. v. **zgârgore.**

ZGAROÁICĂ s. f. (Regional) **1.** Epitet depreciativ pentru o femeie negricioasă sau slabă (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. ✧ Epitet depreciativ pentru o femeie zgârcită (Săpata – Pitești) UDRESCU, GL.

2. Epitet depreciativ pentru o fetiță neastâmpărată (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgaroaice.*

– **Zgaroi** + suf. *-oaică.*

ZGARÓI s. m. **I.** (Regional) (Ornit.) Cioară *(Corvus)* (Somova – Tulcea). H XIV 445. ✦ Epitet deprecia-

tiv pentru un ţigan; p. g e n e r. epitet depreciativ pentru un om negricios. Cf. SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 141, UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un om slab, uscat; (regional) zgăbârce, zgăbârdea (Săpata – Piteşti). Cf. UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un om zgârcit (Săpata – Piteşti); (regional) zgăbârcea, zgăbârdea. UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un copil neastâmpărat (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Zgaroiule, pui eu gheara pe tine!* id. ib.

II. (Iht.; regional) **1.** (Şi în sintagmele *zgaroi cu trei schinări, zgaroi de cel mic, zgaroiul lui Moş Antoci,* BĂCESCU, P. 140) Pălămidă-de-baltă, v. p ă l ă m i d ă[3] *(Pungitius platygaster).* Cf. BĂCESCU, P. 140.

2. (Şi în sintagma *zgaroi mare,* BĂCESCU, P. 58, 108) Ghiborţ *(Acerina cernua).* Cf. BĂCESCU, P. 58, 108.

III. (Prin Munt.) Pâine, mămăligă sau alt aliment tare şi uscat. Cf. CHEST. VIII 17/11. *A se face ca zgaroiul.* UDRESCU, GL. ✦ (Adjectival; prin vestul Munt.) Uscat peste măsură. *S-a uscat dă s-a făcut zgaroi.* TOMESCU, GL., cf. UDRESCU, GL. ✦ (Adverbial; prin vestul Munt.) Foarte mult. *S-a uscat zgaroi.* TOMESCU, GL.

– Scris şi: *sgaroi.* – Pl.: *zgaroi.*

– Pref. *z-* + **garoi.**

ZGAROIÉŞ s. m. (Iht.; prin sud-estul Mold.) Pălămidă-de-baltă, v. p ă l ă m i d ă[3] *(Pungitius platygaster).* Cf. BĂCESCU, P. 140.

– Scris şi: *sgaroieş* BĂCESCU, P. 140. – Accentuat şi: *zgaróieş.* BĂCESCU, P. 140. – Pl.: ?

– **Zgaroi** + suf. *-aş.*

ZGÁTIE s. f. v. **zgâtie.**

ZGĂBĂÚŢĂ s. f. (Regional) Surcea **(I 1)** (Prundeni – Drăgăşani). GL. OLT. *Zgăbăuţă de aţâţat focu.* ib.

– Pl.: *zgăbăuţe.*

– Etimologia necunoscută.

ZGĂBÂRCEA s. m. art. (Regional) Epitet depreciativ pentru un om cu ochii holbaţi; (regional) zgăbârdea (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un om slab, uscat; (regional) zgăbârdea (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un om zgârcit; (regional) zgaroi **(1),** zgăbârdea (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

– Cf. z g ă b â r d e a.

ZGĂBÂRDĂ vb. I. Refl. (Regional) **1.** (Despre ochi sau despre pleoape) A se inflama; a se înroşi. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Despre pleoape sau despre marginile lor) A se răsfrânge în afară (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *I s-au zgăbârdat ochii-n cap, parcă e altă arătare.* id. ib.

2. (Despre obiecte făcute din lemn) A se desface din încheieturi (prin strâmbare, deformare) (Săpata – Piteşti) UDRESCU, GL. *S-au zgăbârdat doagele de uscătură.* id. ib.

– Prez. ind. pers. 3: *zgăbârdează.*

– V. **zgăbârdă.**

ZGĂBÂRDÂT, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre pleoape) Inflamat; înroşit. Cf. z g ă b â r d a **(1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ (Despre pleoape) Întors pe dos. Cf. z g ă b â r d a **(1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU GL.

2. (Despre obiecte făcute din lemn) Desfăcut din încheieturi (prin strâmbare, deformare); p. e x t. scorojit **(1).** Cf. z g ă b â r d a **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *E o doagă de la fund zgăbârdată.* id. ib. *Am găsit furnirurile zgăbârdate, cojite.* id. ib.

– Pl.: *zgăbârdaţi, -te.*

– V. **zgăbârda.**

ZGĂBÁRDĂ s. f. (Învechit şi regional) Urdoare. Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 305, DDRF, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], DR. XI, 163, SFC V, 39, com. din OTEŞANI – HOREZU.

– Scris şi: *sgăbârdă* (SFC I, 39). – Pl.: *zgăbârde.* – Şi: **zgăvârdă** s. f. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 305, SFC V, 39.

– Etimologia necunoscută.

ZGĂBÂRDĂTÚRĂ s. f. (Regional) **1.** Inflamare şi înroşire (respingătoare) a pleoapelor. Cf. z g ă b â r d a **(1)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ Răsfrângerea în afară a pleoapelor sau a marginilor lor (Săpata – Piteşti). Cf. z g ă b â r d a **(1).** UDRESCU, GL.

2. Desfacerea din încheieturi a unui obiect de lemn (prin strâmbare, deformare). Cf. z g ă b â r d a **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Am găsit o zgăbârdătură la fundul butoiului, p-acolo curge.* id. ib.

– Pl.: *zgăbârdături.*

– **Zgăbârda** + suf. *-ătură.*

ZGĂBÂRDEA s. m. art. (Regional) Epitet depreciativ pentru un om cu ochii holbaţi; (regional) zgăbârcea (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✦ Epitet depreciativ pentru un om zgârcit; (regional) zgaroi **(I),** zgăbârcea (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

– **Zgăbârdă** + suf. *-ea.*

ZGĂBÂRDÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Învechit) Urduros. Cf. ISER, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Prin sudul Transilv.; despre lucruri) Zgrunţuros. Cf. ALR II/I MN 30, 2 180/172, LEXIC REG. II, 55.

– Scris şi *sgăbârdos* (DDRF). – Pl.: *zgăbârdoşi, -oase.*

– Şi: **(1) zgăvârdós, -oásă** adj. ISER.

– **Zgăbârdă** + suf. *-os.*

ZGĂBÂRDOŞÍE s. f. (Învechit) Starea sau însuşirea de a fi urduros. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF.

– Scris şi *sgăbărdoşie* (DDRF). – Pl.: *zgăbârdoşii.*

– **Zgăbârdos** + suf. *-ie.*

ZGĂBÚNŢĂ s. f. v. **zgrăbunţă.**

ZGĂCINÁ vb. I v. **zgâcina.**

ZGĂCIRITÓR s. n. = **scociorâtor** ✦ (Regional) Vătrai (Ortiteag – Oradea). CHEST. II 316/387.

ZGĂCNÍ vb. IV v. **zvâcni.**

ZGĂDĂRÍ vb. IV v. **zgândări.**

ZGĂDĂRÍCI subst. (Regional) Tufiş des care creşte într-o pădure (Unirea – Haţeg). CHEST. IV 105/113.
– Scris şi: *sgădărici* CHEST. IV 105/113. – Pl.: ?
– **Zgâdar** + suf. *-ici.*

ZGĂÍ vb. IV v. **zgâi.**

ZGĂIBÁT, -Ă adj. (Rar) Cu zgaibe **(I 1);** plin de zgaibe; (învechit şi regional) zgăibos. *Am avut obrazul zgăibat, de parcă aş fi dormit într-un culcuş de pisici.* STANCU, D. 390, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zgăibaţi, -te.*
– **Zgaibă** + suf. *-at.*

ZGĂIBĂRÁ vb. I. Refl. (Familiar) A se căţăra pe ceva (cu picioarele). Cf. RESMERIŢĂ, D. *Copiii se zgăibărau prin copaci.* SCRIBAN, D.
– Prez. ind.: *zgáibăr.* – Şi: (rar) **zgăiberá** (scris *sgăibera)* vb. I RESMERIŢĂ, D.
– Pref. *z-* + **găibăra.**

ZGĂIBĂRÁT, -Ă adj. (Familiar; despre oameni) Care este căţărat pe ceva (cu picioarele). Cf. RESMERIŢĂ, D.
– Scris: *sgăibărat* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zgăibăraţi, -te.*
– V. **zgăibăra.**

ZGĂIBERÁ vb. I v. **zgăibăra.**

ZGĂIBÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Prin nord-vestul Munt.; despre răni, bube etc.) A (se) zgândări **(2).** Cf. UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zgăibesc.*
– V. **zgaibă.**

ZGĂIBÍŞ subst. (Regional) Rană, bubă care a fost zgândărită **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: ?
– **Zgaibă**[1] + suf. *-iş.*

ZGĂIBÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre răni, bube etc.) Care a fost zgândărit **(2)** (Muşăteşti – Curtea de Argeş). UDRESCU, GL. *Buboi zgăibit.* id. ib. *Bubă zgăibită.* id. ib.

2. (Despre oameni) „Pătat" (Muşăteşti – Curtea de Argeş). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgăibiţi, -te.*
– V. **zgăibi.**

ZGĂIBÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit şi regional) Lepros; p. gener. care este bolnav de zgaibă **(I 1);** cu zgaibe **(I 1),** plin de zgaibe, (rar) zgăibat. *Zise iară Domnul lui: pune mâna în sânul tău. Şi o puse în sân şi iară o luo afară, iaca era zgăiboasă ca neaoa.* PO 189/11. *Zăcea înaintea uşăi lui, zgăibos.* N. TEST. (1648), 91^{v}/1, cf. ANON. CAR., CIHAC, I, 254, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DHLR II, 331, CADE, BL V, 113, SCRIBAN, D., ALR II/I MN 59, 4 196, ALRM II/I h 165. ✧ (Substantivat) *Zgăibosule!* ALR II 4 196/2.
– Scris şi: *sgăibos* CADE. – Pl.: *zgăiboşi, -oase.*
– **Zgaibă** + suf. *-os.*

ZGĂIBULÍŢĂ s. f. Diminutiv al lui zgaibă **(I 1);** (regional) zgăibuţă **(1).** *Tabacul tras pe nas aduce o iritaţiune locală care ajunge a face escare (zgăibuliţe).* MAN. SĂNĂT. 113/24, cf. BARONZI, L. 58, CIHAC. I, 254, DDRF, CADE, DM, DEX. *Din zgăibuliţa cea mică Bubă mare să ardică.* PANN, P. V. I, 60/25.
– Pl.: *zgăibuliţe.*
– **Zgaibă** + *-uliţă.*

ZGĂIBUROÁSĂ adj. f. (Regional; în sintagma) *Patî zgăiburoasă* = pecingine **(1).** Com. din PIATRA-NEAMŢ.
– Pl.: *zgăiburoase.*
– Contaminare între **zgăiboasă** (f. lui *zgăibos)* şi **buburoasă** (f. lui *buburos).*

ZGĂIBÚŢĂ s. f. **1.** (Regional; în descântece) Zgăibuliţă. *Poftitu-am Pe toate zgăibuţele, Pe toate bubuţele.* TEODORESCU, P. P. 358, cf. GR. S. VI, 161.

2. (Bot.; prin Transilv.) Viorele sălbatice *(Viola canina).* Cf. BORZA, D. 180.
– Scris şi: *sgăibuţă.* (GR. S. VI, 161). – Pl.: *zgăibuţe.*
– **Zgaibă** + suf. *-uţă.*

ZGĂIERÁ vb. I v. **zgâria.**

ZGĂINÚŞĂ s. f. (Ornit.; regional) Ieruncă *(Tetrastes bonasia)* (Berzasca – Moldova Nouă). BĂCESCU, PĂS, 178.
– Pronunţat: *zgă-i-.* – Pl.: *zgăinuşe.*
– Pref. *z-* + **găinuşă.**

ZGĂIŢÉLE subst. pl. Ochi[1] **(A I 1).** *Doi ciuleţi, Două zgăiţele Şi patru opintinele* (Iepurele). GOROVEI, C. 189, cf. PASCU, C. 75.
– Pronunţat: *zgă-i-.*
– Cf. zgâit.

ZGĂLĂCÍ vb. IV. Tranz. (Prin sud-estul Munt.) A lua totul (la un joc de noroc sau de îndemânare cu miză). *Ne-am jucat la gioale pe curate ... şi i-am zgălăcit pe toţi.* CV 1949, nr. 8, 34.
– Prez. ind.: *zgălăcesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZGĂLŢÁÍ vb. IV v. **zgâlţâi.**

ZGĂLŢĂNÁ vb. I v. **zgâlţâna.**

ZGĂMÂÍ vb. IV v. **zgâmăi.**

ZGĂMÂIÁ vb. I v. **zgâmăi.**

ZGĂMŞÍT, -Ă adj. v. **zgâmuşit.**

ZGĂMUIÁLĂ s. f. v. **zgâmuială.**

ZGĂNCIULÍ vb. IV v. **zgânceli.**

ZGĂNCUŞOÁRĂ s. f. (Prin Mold.; în descântece) Diminutiv al lui zgancă; (regional) zgăncuţă. Cf. CADE. *Chemat-am toate bubuşoarele, Chemat-am toate*

zgăncușoarele, Le-am chemat, Le-am ospătat. PAMFILE, B. 18. *Adunatu-s-au toate bubușoarele, Toate zgăncușoarele. S-au sfătuit să facă o petrecere.* FOLC. MOLD. I, 408.
– Scris și: *sgăncușoară* CADE. – Pl.: *zgăncușoare.*
– **Zgancă** + suf. *-ușoară.*

ZGĂNCÚȚĂ s. f. (Regional; într-un descântec) Diminutiv al lui z g a n c ă; (regional) zgăncușoară (Războienii de Jos – Târgu-Neamț). MAT. FOLK. 1 515. *Un buboi A făcut, într-o gioi, Un praznic mare Și a chemat pe tăti bubușoarele Și tăti zgăncuțele.* ib.
– Scris și: *sgăncuță* MAT. FOLK. 1 515. – Pl.: *zgăncuțe.*
– **Zgancă** + suf. *-uță.*

ZGĂNIBÓCI, -OÁCE adj. (Regional; despre oameni sau despre ochi, privirea lor) Iscoditor (Călugăreni – București). CV 1951, nr. 6, 30.
– Pl.: *zgăniboci, -oace.*
– Etimologia necunoscută.

ZGĂORÍ vb. IV v. **zgăura.**

ZGĂPĂRÁ vb. I. T r a n z. (Regional; despre pisică) A zgâria **(1)** (Sibiu). ALR I 1 138/125.
– Prez. ind.: *zgăpără.*
– Cf. magh. k a p a r.

ZGĂRĂETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGĂRĂIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZGĂRĂIÁRE s. f. v. **zgâriere.**

ZGĂRĂIÁT, -Ă adj. v. **zgâriat.**

ZGĂRĂIETOÁRE s. f. v. **zgârietor.**

ZGĂRĂMȘÁT, -Ă adj. (Regional; despre suprafața unor obiecte) Zgrunțuros (Beloțu – Craiova). GL. OLT.
– Pl.: *zgărămșați, -te.*
– Etimologia necunoscută.

ZGĂRĂNDÍV, -Ă adj. v. **scarandiv.**

ZGĂRĂITÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGĂRBÚNȚĂ s. f. v. **zgrăbunță.**

ZGĂRCINÁ vb. I v. **zgâcina.**

ZGĂRCÍT, -Ă adj., subst. v. **zgârcit.**

ZGĂRDÁ vb. I. T r a n z. (Prin Mold.) **1.** A pune zgardă **(1).** Cf. IORDAN, L. R. A. 239.

2. (Complementul indică bărbați tineri) A lega pentru a duce cu forța la armată (Popești – Iași). GRAIUL, I, 422. *Puțină armată iera mai-nainte. Atunș prindé cu funiia. Dacă-l vidé că-i om voinic, bun, îl zgărda și-l duša la Ieș.* ib.
– Prez. ind.: *zgărdez.*
– V. **zgardă.**

ZGĂRDÁN s. n. (Maram.) Zgardă **(2)** făcută din împletituri de mărgele sau dintr-o panglică pe care s-au cusut mărgele și pe care o poartă, la țară, fetele la gât, iar flăcăii la pălărie. V. z g ă r d i ț ă **(2).** Cf. T. PAPAHAGI, M. 236, ALR II 3 354/353, 362, GLOSAR REG.
– Pl.: *zgărdane* și *zgărdanuri.* – Și: **zgârdán** s.n. GLOSAR REG.
– **Zgardă** + suf. *-an.*

ZGĂRDÁR s. m. (Neobișnuit) Om dependent de altcineva. Cf. SCRIBAN, D.
– Pl.: *zgărdari.*
– **Zgardă** + suf. *-ar*

ZGĂRDÁT, -Ă adj. (Învechit și regional) Care are zgardă **(1);** cu zgardă. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DL, DM. *În curte trei sute de armăsari ... înșăuați; Trei sute de ogari zgărdați.* ȘEZ. IV, 14.
– Scris și: *sgărdat* BUDAI-DELEANU, LEX. – Pl.: *zgărdați, -te.*
– **Zgardă** + suf. *-at.*

ZGĂRDÍȚĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui z g a r d ă **(1).** Cf. CADE, SCRIBAN, DM, DEX, GLOSAR REG.

2. (Bucov. și Mold.) Panglică (îngustă), bentiță pe care s-au cusut mărgele mărunte de diferite culori și pe care o poartă, la țară, fetele la gât sau la brâu, iar flăcăii la pălărie; (regional) zghiordan. V. z g ă r d a n. *M-am întors la câmp cu zgărdița de la gâtul copilei.* CREANGĂ, A. 92, cf. CADE. *Și m-apucă de bărbie deasupra zgărdiței de hurmuz.* SADOVEANU, O. XVII, 439, cf. SCRIBAN, D., DM, DEX, H X 7, 210, 261, 436, 506, 508. *Flăcăii..., mai cu samă de basmele și zgărdiți le golesc pe fete.* ȘEZ. III, 109. *Flăcăul ... îi ia inelul ori zgrădița de mărgele ce-i încunjură trupul peste brâu și pe care el, apoi, o poartă la pălărie.* I. CR. II, 270, cf. ALR I 1 869/540, ALR II 354/414, 514, 531, GLOSAR REG.

3. (Prin vestul Mold.) Șnur împletit din fire de lână (neagră) cu care se împodobesc sumanele bărbătești. V. g ă i t a n. Cf. CREANGĂ, GL., A V 26, GLOSAR REG.
– Scris și: *sgărdiță.* – Pl.: *zgărdițe* și *zgărdiți.* – Și: **zgrădíță, zardíță** (H X 210) s. f.
– **Zgardă** + suf. *-iță.*

ZGĂRDÚȚĂ s. f. (Prin Transilv.) Zgărdiță **(2)** cu care se împodobește masca flăcăilor care joacă, de Anul Nou, capra. *Pe frânghia care leagă laolaltă coarnele sunt o grămadă de inele, iar sub frânghie este o panglică întinsă, pe care sunt cusute fire de mărgăritare mărunte. Aceasta e zgărduța. Astfel e îmbrăcată turca.* PAMFILE, cf. 176, cf. DM, SFC IV, 156, DEX.
– Pl.: *zgărdușe.*
– **Zgardă** + suf. *-uță.*

ZGĂRETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGĂRIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZGĂRIÁC s. n. v. **zgâriac.**

ZGĂRIÁT, -Ă adj. v. **zgâriat.**

ZGĂRIÉCI s. n. v. **zgârieci.**

ZGĂRIETÓR, -OĂRE adj. v. **zgârietor.**

ZGĂRIETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGĂRIÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgârios.**

ZGĂRMĂÍ vb. IV v. **zgârmăi.**

ZGĂTIE s. f. v. **zgâtie.**

ZGĂȚIITÚRĂ s. f. v. **zgâlțâitură.**

ZGĂU s. n. **I. 1.** (Învechit) Uter; p. ext. pântecele femeii (considerat ca loc unde se concepe fătul) (învechit şi popular) maţ **(I 3),** măruntaie **(I 1),** (învechit) matrice **(I 1).** *Că tu eşti cinre mi-au trasu de zgău* (din pântecele maicii mele B 1938) *upovăinţa mea.* PSALT. HUR. 17r/9. *Cum e scris în legea Domnului că tot tânărul bărbătească parte să-i desfacă zgăul, sfânt Domnului cheamă-se.* CORESI. TETR. 118. *Şi Raveca muiarea sa fu tăroasă şi pruncii împingea-se unul pre alalt în zgăul ei.* PALIA (1581) 98/2. *Ştim că goli am ieşit din zgăul maicei noastre, goli ne vom şi duce.* VARLAAM, C. 290. *Cela ce-şi va omorî muiarea având prunc în zgău ... să va certa după voia giudeţului.* PRAV. 105. *Bl*[ago]*s*[lo]*vită eşti întru muieri şi bl*[ago]*s*[lo]*vit rodul zgăului tău.* N. TEST. (1648), 66v/12. *Adecă destoinicia Domnului fiii, preţu plodului maţelor* (pântecelui H, zgăului D) PSALT. 274. *Şi să ivi îngerul D*[o]*mnului către muiare şi zise către ea: în zgău vei zămisli şi vei naşte fiiu.* BIBLIA (1688), 184[1]/43, cf. ANON. CAR., IPOCRAT, ap. URSU, T. Ş. 295, MEŞT. DOFT., ap. id. ib. BUDAI-DELEANU, LEX. *Acest duf de pucioasă ... deschide zgăul* [femeilor] *sterpe de să rodesc.* EPISCUPESCU, A. 35/12. *Oh, trup alb grijit de Maică Şi împodobit de Taică! În zgău crăiesc zămislite! Cu slavă împodobite!* BĂRAC, A. 66/21, cf. POLIZU, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *Copilul, până vremea nu-i vine, nu iese din zgăul mă-sei* = fiecare la timpul său. ZANNE, P. II, 78 ✧ Loc. adv. **Din zgăul mamei** (sau **maicii, mumei mele, tale, lui, sale** etc.) = dinainte de a se naşte **(I 2);** din momentul în care s-a născut; din naştere. *În tire invărtoşaiu-me din zgău; din maţele măriei meale tu eşti mie coperitoriu.* PSALT. 137. *Înstriinaţi fură păcătoşii den zgău, rătăciră den maţe, ziseră minciuni.* CORESI, PS. 149/9. *Povesteşte noauă de ciudesa ce-au făcut Domnul Hristos, d-au tămăduit pre un orb ce-au fost născut din zgăul maicei sale aşea.* VARLAAM, C. 120. *Un bărbat ... şădea şchiop den zgăul mumei lui fiind, carele nece o dată nu îmblase.* N. TEST. (1648), 153v/25. *Şi din faşe m-au pus pre picioare Şi din zgăul mamii, Doamne sfinte, Tu-mi eşti Dumnedzău.* DOSOFTEI, PS. 66/5. *Binecuvântat întru tot dulcele Dumnezeu ce ştie aiest bine că m-au ales din zgăul maicei mele şi mi-au dăruit domnia şi voievozia ţării* (a. 1692). URICARIUL, XXIII, 186. (Cu schimbarea construcţiei). *Nu era mai bine oare lumea să nu fi zărit Şi să se fie stârpit însuşi dintr-a maicii sale zgău?* POGOR, HENR. 128/20. ✧ Expr. **A prinde** (sau **a lua) în zgău** = a rămâne însărcinată. *Vei prinde în zgău şi vei naşte fiiu.* N. TEST. (1648), 66r/22. *Şi întră înlăuntru către Agor şi zemisli şi văzu că au luat în zgău şi să necinsti stăpâna înaintea ei.* BIBLIA (1648), 10[2]/7. ✦ P. gener. (Învechit) Pântece **(I 1);** p. restr. stomac **(1).** *De ascunsele tale împlu-sea zgăul* (pântecele B 1938) *lor.* PSALT. HUR. 11r/13. *Sfânta Veneri apropie-se la zmeu şi călcă cu piciorul spre falca zmeului şi întră între elu şi trecu pi zgăul lui afară* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 152/12. *Au fost Iona în zgăul chitului trei dzile şi trei nopţi.* VARLAAM, C. 92. *Datu-le-ai roadă cuconi pre urmă, Le-ai împlut zgăul de sfânta mană, Carea-i ascunsă cerească hrană.* DOSOFTEI, PS. 48/11. ✦ P. ext. (Învechit) Trup al omului, ca parte materială a fiinţei umane. *Smenţi-se de urgie ochiul mieu, sufletul mieu şi zgăul* (trupul B 1938) *mieu.* PSALT. 52. *Lipi-se pământului zgăul nostru.* CORESI, PS. 117/8, cf. id. EV. 61. ✦ P. anal. (Regional; determinat prin „urechii") Interiorul urechii. *Din creirii capului să luaţi (buba), Din melciurile ochilor, Din zgăul urechilor.* POP., ap. TDRG, cf. CIAUŞANU, GL., MAT. DIALECT. I, 238. ✦ P. ext. (Prin Mold.) Vagin (la pisică); anus (la câine şi la pisică). Cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 165, ŞEZ, V, 173.

2. Fig. (Învechit) Neam **(I 4).** *Zise iară Dumnezeu lui: eu sunt Dumnezeu cela ce tot poate: sporeaşte-te şi te înmulţeaşte: oamenii şi săboarăle oamenilor iasă de la tine: crai încă iasă de în zgăulu tău.* PALIA (1581), 142/18. *Şi lui giurui Dumnezeu că din semenţiia lui se va naşte Mesia Hristos. Cum şi scrie: Din sămânţu zgăului tău voiu pune pre scaunul tău.* VARLAAM, C. 186.

3. Fig. (Învechit) Interiorul, adâncul fiinţei omeneşti, considerat ca sediu al gândirii, al sentimentelor, al conştiinţei etc. V. inimă, mai[3] **(I 2),** maţ **(I 4),** măruntaie **(I 2),** pântece **(I 4),** rărunchi **(I 2).** *Pără noapte învăţă-mă zgăulu mieu* (inima mea B 1938). PSALT. HUR. 10/5. *Ispiteaşte-me, Doamne, şi stringe-me, încinde zgăul mieu.* PSALT. 43. *Cine va creade întru mine, cum zice scriptura, râuri din zgăul lui cură-vor ape vii.* CORESI, EV. 188. *Că tu cerci de-amănuntul inema şi zgăul Şi ştii, cu de-adevărul, direptul şi răul.* DOSOFTEI, PS. 25/19. *Şi răspunse muiarea al căria era fiiul cel viu şi zise către împăratul că s-au turburat zgăul ei pre fiiul ei.* BIBLIA (1688), 244[2]/33.

II. P. anal. **1.** (Olt.) Coşul carului sau al căruţei. *După trecerea unei veri, am adus bunicului un căruţ de toată frumuseţea, aidoma cu carul adevărat ...: roate cu spiţe şi obezi ca la carul mare, zgău, dric, protap şi loitre.* AL LUPULUI, P. G. 166, cf. H IX 37, VÎRCOL, M. 88. *Nici zgăul carului nu-l umpluse.* PLOPŞOR, V. O, 16, cf. CIAUŞANU, GL. ✦ (Prin nord-estul Olt. şi prin vestul Munt.) Cantitate de cereale, de produse (agricole) etc. atât cât poate fi cuprinsă în zgău **(II 1).** Cf. CADE, MAT. DIALECT. I, 238. *M-am ales cu un zgău de căruţă, tot porumbul dup-un pogon de loc.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Ansamblul elementelor care alcătuiesc un car, în afară de protap, de roţi şi de osii (Izvorul Rece – Băile Govora). H XVI 10.

2. (Prin Ban., prin vestul Olt. şi prin Mold.) Adâncitură (în munţi). *Arătând că hotarul să începi din apa Plotoniţii ... în sus, până în piscul cel mare din jos de zgău* (a. 1638). BUL. COM. IST. IV, 82, cf. CADE, SCRIBAN, D., VÎRCOL, M. 88, GR. BĂN., DEX. ✦ (Prin Ban.) Râpă într-un pârâu adânc, unde cresc tufişuri dese. Cf. CADE.

3. (Regional) Scobitură în care se fixează una dintre cele două părți care alcătuiesc botul caprei de la jocul popular „capra" (Piatra-Neamț). I. CR. IV, 50. *Mai umblam noi, că mai aveam o parte din târg, dar vezi, ni s-a stricat capra. Falca de jos, de prea multă clămpăneală, s-a desprins din zgău.* ib.

III. (Regional) Sosul care rămâne în cratiță după ce s-a fript carnea (Livezile – Drobeta-Turnu-Severin). LEXIC REG. 58.

– Scris și: *sgău* CADE. – Pl.: *zgăuri.* – Și: (învechit, rar) **zăgău** s. n.

– Etimologia necunoscută.

ZGĂURÁ vb. I. **I.** (Transilv.) **1.** Intranz. A se holba; a fixa cu privirea fără un scop anumit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 342, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, PĂCALĂ, M. R., 141, CADE, REV. CRIT. III, 168, VICIU, GL. *Și așa mâne îl râd c-o zgăurat pe la ferestrile ședătoarei.* BREBENEL, GR. P. ✦ A se uita la cineva când mănâncă, râvnind la mâncarea acestuia. Cf. LEXIC REG. II, 55. *Dă-i și la copilu-aiesta un dărâb, nu vezi cum zgaură aici!* MAT. DIALECT. I, 103.

2. Intranz. A sta degeaba; a aștepta (într-un loc) fără să facă nimic. *Toată ziua zgăură în crâșmă și umple satul cu răutățile și prostiile lui!* AGÂRBICEANU, s. 524, cf. LEXIC. REG. 96, ib. II, 47.

3. Refl. (În forma *zgăuri)* A se amesteca, a se vârî în chestiuni mărunte (Rășinari – Cisnădie). PAȘCA, GL.

II. Refl. (Rar; despre ochi; în forma *zgăuri)* A se adânci, a se duce în fundul capului. *Ochii i se zgăuriseră și fața i se supsese de tot.* SANDU-ALDEA, D. N. 267.

– Scris și: *sgăura* LB, CIHAC, II, 342. – Prez. ind. *zgăur* și *zgâur* (MAT. DIALECT. I, 103), (învechit) *zgăuréz* (CIHAC, II, 342). – Și: **zgăurí** (PAȘCA, GL., LEXIC REG. 96, scris *sgăuri* PAȘCA, GL.), **zgăorí** (LEXIC REG. II, 55) vb IV.

– Cf. gaură.

ZGĂURÁRE s. f. (Învechit) Uitătură (insistentă) la ceva sau la cineva; privire (pe ascuns) cu ochii măriți de spaimă, de uimire, de curiozitate; privire în gol. Cf. a (se) zgăura **(I 1).** Cf. ISER, PONTBRIANT, D.

– Scris și: *sgăurare* PONTBRIANT, D. – Pl.: *zgăurări.*

– V. **zgăura.**

ZGĂURÁT, -Ă adj. (Învechit; despre ochi) Holbat. Cf. ISER, PONTBRIANT, D. *Ochii duși în fundul capului, zgăurați, priveau veșnic pe fereastră.* SĂM. II, 687. ✦ (Regional; despre oameni) Care are cearcăne (Brașov). Com. PUȘCARIU.

– Scris și: *sgăurat* PONTBRIANT, D. – Pl.: *zgăurați, -te.*

– V. **zgăura.**

ZGĂURÍ vb. IV v. **zgăura.**

ZGĂURÍCI s. m. sg. (Regional) Copil care se uită la cineva când mănâncă, râvnind la mâncarea acestuia. Cf. *zgăura* **(I 1).** (Vâlcele – Turda). MAT. DIALECT. I, 103.

– **Zgăura** + suf. *-ici.*

ZGĂVÂȘ s. n. (Regional) Șănțuleț **(2)** (Drobeta-Turnu-Severin). GL. OLT.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZGĂVÂRDĂ s. f. v. **zgăbârdă.**

ZGĂVÂRDÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgăbârdos.**

ZGĂVLEÁJĂ s. f. = **scofleajă.** Cf. BL VIII, 106, ALR I/I h 7/760.

ZGĂVLOÁCĂ s. f. v. **zglăvoc.**

ZGÂBĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Femeie gârbovită de bătrânețe. Cf. REV. CRIT. IV, 339.

– Scris: *sgâbă* REV. CRIT. IV, 339. – Pl.: *zgâbe.*

– Pref. *z-* + **gâbă.**

ZGÂBUÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Regional; complementul indică răni, bube etc.) A (se) scărpina **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Nu te mai zgâbui acolo, mă, că întărâți buba mai rău.* id. ib.

– Prez. ind.: *zgâbuiesc* și *zgâbui.*

– Etimologia nesigură. Cf. găbui.

ZGÂBUÍT, -Ă adj. (Regional; despre răni, bube etc.) Care este frecat (repede) cu unghiile, cu degetele sau cu un obiect tare. Cf. zgâbui (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Rană zgâbuită.* id. ib. ✦ (Despre cuiburi) Scotocit[2]. Cf. UDRESCU, GL. *Cuiburi zgâbuite.* id. ib.

– Pl.: *zgâbuiți, -te.*

– V. **zgâbui.**

ZGÂCINÁ vb. I. Tranz. și refl. (Regional, mai ales în Olt.) A (se) zgâlțâi **(1).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, CIAUȘANU, V. 212. *Fii pe pace, nu sghicina masa.* BOCEANU, GL., cf. ALR I 1 337/810, 815, 856. ✧ Absol. *Ba, nu macin, numa sgarcin.* COMAN, GL., ✦ Refl. (Despre pământ) A se cutremura. *Voi știți că s-a zghicinat pământu ieri noapte?* BOCEANU, GL., cf. ALRM SN II h 626/836. ✦ Tranz. (Complementul indică pomi) A scutura **(II 1).** *Vreo doi, trei vlăjgani sgăcinau pomii și ... potopeau peste fete o ploaie răpăitoare de prune.* MACEDONSKI, O. III, 5. *Despre raiu din sus, Bura-mi d-abura, Mărul sgăcina, Merele-mi pica.* VICIU, COL. 93, cf. ALR II 3 559/812, 876. *Hai să sgârcinăm prunii, că s-au copt.* CV 1951, nr. 5, 25. *Am zglăcinat destul pomul.* LEXIC REG. II, 103.

– Scris și: *sgâcina* CADE. – Prez. ind.: *zgâcinez* și *zgăcin.* – Și: **zgârciná** (scris *sgârcina),* **zgăciná** (ALRM SN II h 626/812, scris și: *sgăcina* ALR II 3 559/812; prez. ind. *sgăcin* ib.), **zgărciná, zghiciná** (scris și: *sghicina),* **zglăcinâ, zglecinâ** (LEXIC REG. 47), **sclătiná** (com. din CUZDRIOARA – DEJ) vb. I.

– Cf. zgâlțâna.

ZGÂDÁR s. m. (Regional; cu sens colectiv) Copaci piperniciți. Com. din LOMAN – SEBEȘ. Tufe **(1).** Com. din LOMAN – SEBEȘ. ✦ Epitet pentru un om răutăcios. Com. din LOMAN – SEBEȘ.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZGÂDĂRÁ vb. I v. **zgândări.**

ZGÂDĂRÍ vb. IV v. **zgândări**

ZGÂDÂRÍ vb. IV v. **zgândări.**

ZGÂÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Popular şi familiar; complementul indică ochii) A holba. Cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 29, LB. *Privesc cum plutiţi ... zgâiesc nişte ochi!* TÎMPEANUL, G. 59/13. *Pe un scaun ..., sprijinindu-şi capul pe o mână şi sghiindu-şi ochii către focul ce era să se stingă, şedea un tânăr.* FM (1844), 180[2]/32, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. *A zgăi ochii.* DDRF, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Logofătul zgâi nişte ochi de om speriat şi vru să răspundă ceva, dar nu putu.* LUC. VII, 8, cf. ŞĂINEANU[2]. *Baba se linse pe buze şi zgâi ochii.* CHIRIŢESCU, GR. 178. *Străjarii zgâiesc ochii, tuşesc în sec, scuturâ puţin din cap.* LUNGIANU, CL. 135. *Doar n-oi mai sta eu acu să zgâiesc ochii la tufe!* MIRONESCU, S. 105, cf. CADE. *Îmi zgâiam ochii cât puteam ca să deosebesc câtuşi de puţin, dar întunericul era aşa de gros!* REBREANU, NUV. 138. *Şi se-ncorda, şi-şi zgâia ochii să vadă, mai mişcă umbra ori nu?* MIRONESCU, S. 40. *Noi zgâim ochii la el.* STĂNOIU, C. I. 133, cf. SCRIBAN, D. *Ciovică zgâi ochii la pagina ... pe care, de sus până jos, era aplicată ... ştampila.* STANCU, R. A. IV, 341. *Du-te, mă, la mă-ta, ce tot zgâieşti ochii la mine!* PREDA, M. 11. *Nişte fete pe gunoi Zgâise ochii la noi.* TEODORESCU, P. P. 178, cf. ŞEZ. V, 174, CIAUŞANU, GL., TOMESCU, GL. ✦ (Prin Mold.; complementul indică răni, bube etc.). A zgândări **(2).** Cf. RESMERIŢĂ, D. ✦ (Regional) A scormoni **(1)** (Strehaia). ALR SN V h 1 331/848.

2. Refl. (Popular şi familiar; despre oameni) A se holba. Cf. PONTBRIANT, D. *Se zgâieşte ... la boul tău, râvneşte la muierea ta.* JIPESCU, ap. TDRG. *Ce tot te zgâieşti şi te uiţi la toţi d-alde taie câinilor frunză!* ISPIRESCU, L. 120, cf. DDRF, SĂM. II, 82. *Ce căutaţi, mă, aici? Ce vă zgâiţi aşa la mine, mă?* SADOVEANU, M. 169. *Când să zgâia la mine, când la neamţ, da neamţul ce să priceapă!* ANGHEL, PR. 178. *Nu te zgâi la mine, ci, dacă ştii unde-i, spune-mi.* AGÂRBICEANU, A. 412, cf. CADE, VOICULESCU, POEZII, I, 191, SCRIBAN, D. *Hai, bă, măreşte paşii! Nu te mai zgâi la vitrină!* STANCU, R. A. IV, 253. *Se zgâiau copiii la pozele colorate, cu animale nemaivăzute.* PAS. L. I, 136. *Ne urcam pe gard şi ne zgâiam la dânşii.* CAMILAR, C. P. 35. *Totul a fost din pricina fetei, am uitat de mine zgâindu-mă la ea.* PREDA, I. 29. *Pe margini, se zgâiau slugile împărăteşti.* BARBU, PRINC. 197. *Mă trezeam zgâindu-mă prin bălţi, prin găleţi, prin cioburi de oglindă.* V. ROM. ianuarie 1966, 42. *Nu-i de mirare că-n ultima vreme am început să mă zgăi spre cer, într-o neputincioasă perplexitate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 22/2, cf. LEXIC REG. 39. ✧ (Prin lărgirea sensului). *Mâinile le ţine răşchirate ca un răstignit, degetele încleştate în aşternutul de paie, din care se zgâiau, spăimântate şi rupte, câteva fire galbene ca părul în barba unui spân.* REBREANU, NUV. 49. ✦ (Regional; despre ochi) A miji[1] **(I 1)** (Voiniceni – Târgu-Mureş). ALR II/I h 11/235.

3. Refl. (Prin Olt.) A se uita la cineva în batjocură; a se strâmba (holbând ochii în mod exagerat). Cf. DM, DEX, TOMESCU, GL., LEXIC REG. 39.

4. Tranz. (Regional; complementul indică părţi ale corpului) A strâmba **(1)** (Secăşeni – Oraviţa). ALRT II, 25. *Capu cu săcuria v-am tăiat, Mâńili v-am zgăiit, Pišuarili v-am ložit.* ib.

5. Refl. (Prin sudul Olt.) A se răsti[1]. LEXIC REG. 39.

– Scris şi: *sgâi.* – Prez. ind.: *zgâiesc* şi (rar) *zgâi.* – Şi: (învechit) **zghií** (scris *sghii),* (regional) **zgăí** (prez. ind. *zgăi)* vb. IV.

– Cf. zgău.

ZGÂIÂT, -Ă adj. v. **zgâít.**

ZGÂÍE s. f. **1.** (Învechit) Persoană cu ochii zgâiţi **(1).** Cf. POLIZU, BARONZI, L. 125. ✦ Persoană căreia îi curg ochii. Cf. POLIZU.

2. (Prin nord-estul Munt. şi prin Dobr.; art.; şi în sintagma *de-a zgâia)* Numele unui joc de copii în care copiii stau roată şi cel din mijloc îi loveşte pe toţi, cu un beţişor, la palme. Cf. H II 256, XII 43.

3. (Regional) Copil vioi, zburdalnic. Com. din BANAT.

– Scris şi: *sgâie* H II 256, XII 43. – Pl.: ?

– De la **zgâi.**

ZGÂIMÁ vb. I v. **zgâmăi.**

ZGÂÍRE s. f. Acţiunea de a (se) zgâi.

1. (Învechit) Holbare (a ochilor). Cf. zgâi **(1).** *Vrednice de însemnat era gesticulăciunile paşei, sgâirea ochilor lui celor mari şi roşii.* FM. (1846), 133[2]/16, cf. ISER, LM, ALEXI, W.

2. (Învechit şi regional) Holbare (a oamenilor). Cf. zgâi **(2).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU. Com. din TURNU-MĂGURELE.

– Scris şi: *sgâire.* – Pl.: *zgâiri.*

– V. **zgâi.**

ZGÂÍT, -Ă adj. **1.** (Popular şi familiar; despre ochi) Holbat. Cf. zgâi **(1).** Cf. ANON. CAR. *Mari astronomi ... umblând cu ochii zgâiţi la stele, dau în puţuri.* HELIADE, O. II, 105. *Au lăsat pre doftorul cu ochii zgâiţi după dânsul.* BĂRAC, T. 48, cf. PONTBRIANT, D. *Mă uit eu încolo, mai mă fac că nu mă sinchisesc de el ..., bagabontul cu ochii zgâiţi la cocoane.* CARAGIALE, O. VI, 5. *Se duse şi el de văzu palaturile şi rămase cu ochii zgâiţi.* ISPIRESCU, L. 105. *Privirile lui ... se opreau pe chipul ei uricios ... cu nişte ochi de tătar, mititei, fără coloare, zgâiţi prosteşte.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Îşi băuse doftoria şi sta la tejghea roş şi cu ochii zgâiţi.* CONTEMPORANUL, V_2, 145, cf. DDRF. *Tu, cel cu ochii zgâiţi la mine, umple luleaua de tutun.* ADAM, R. 217, cf. ALEXI, W. *Frumoşi sunt ochii mari, dar nu cei holbaţi, zgâiţi, bulbucaţi.* CANDREA, F. 42, cf. CADE. *Noi cu ochii zgâiţi la cutie.* STĂNOIU, C. I. 127. *Trebuie să stea nemişcat ... cu ochii zgâiţi în ochii superiorului.* COCEA, S. II, 13. *Ochii ei priviră zgâiţi, se umflară de lacrămi.* AGÂRBICEANU, S. P. 34. *N-o să stăm ţeapeni, cu ochii zgâiţi spre zare.* CAMIL PETRESCU, O. III, 230. *Cu ochii zgâiţi la fereastră mă uitam la cele două rânduri de pruni.* CAMILAR, C. 88. *O surprindeam cu ochii zgâiţi spre fereastra mea, lungindu-şi gâtul ca o pasăre.* ROMÂNIA

LITERARĂ, 1970, nr. 81, 6/1. *L-au și trântit ... peste ochii cei boldiți și zgâiți.* SBIERA, P. 136. ✧ (Prin analogie) *Șobolani, șoareci, guzgani, ciufi zgâiți, huhurezi hohotitori și câte alte jivine neștiute veneau, pe furiș.* VOICULESCU, P. I, 63. *Barza fioroasă ... Cu ochii zgâiți, Cu dinții rânjiți.* MARIAN, D. 231. *Și fiind vremea târzie, Ea sare din câmpie, O fiară groaznică, cumplită Cu ochii mari și zgâită.* ib. NU. 625. *Cu capul pe mușuroi, Cu ochii zgâiți la oi.* MATEESCU, B. 69, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ (Prin nord-estul Olt.; despre ochi) Care nu se închide complet, rămânând întredeschis (în timpul somnului) din cauza unei boli sau de bătrânețe. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Popular; substantivat, m.) Ochi[1] **(A I 1).** *Unde nu înhață Pepelea slănina de pe jăratec, cum fierbea ea mai grozav în untură și unde nu mi-l lovește pe drac peste ochi, de i-au pleznit zgâiții.* SBIERA, P. 16. ✦ P. ext. (Despre față) Slut **(1).** *Zurbagii, pe lângă ziduri, cu fețele zgâite, c-au să vadă ce nu se așteptau.* STANCU, D. 235. ✦ (Substantivat) Epitet pentru o persoană urâtă. *Dacă te mai legi de băiatul meu, zgâitule, îți culegi fasolea din gură de pe jos.* STANCU, R. A. I, 47. *Ba, meargă zgâita, c-a ei e nunta.* SBIERA, P. 252. *Tata lungu, mama lata, Sori-mea sgâiata* (Soba). PASCU, C. 22.

2. (Regional, mai ales în Mold.; despre bube, răni) Deschis. Cf. RESMERIȚĂ, D., I. CR. III, 87. ✦ (Rar; despre pământ) Uscat. *Raze aurii săltau ... dogorind pământurile zgâite de arșiță.* LUC. VII, 584. ✦ (Rar; despre țesături) Rupt[2] **(4).** *Scaune și canapele având droturi sfârâmate Prin zgâita lor damască de un verde spălăcit, Dau afară-n șomâldoace.* MACEDONSKI, O. I, 82.

– Scris și: *sgâit* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zgâiți, -te.* – Și: (popular) **zgâiát, -ă** (scris și *sgâiat)* adj.

– V. **zgâi.**

ZGÂITÚRĂ s. f. (Prin. Bucov.) Epitet pentru o fată proastă. LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zgâituri.*

– **Zgâi** + suf. *-itură.*

ZGÂLCIURÓS, -OÁSĂ adj. (Prin nord-estul Olt.; despre teren) Deluros. Cf. VÎRCOL, V. 102.

– Pl.: *zgâlciuroși, -oase.*

– Pref. *z-* + **gâlciuri** (pl. lui *gâlcă)* + suf. *-os.*

ZGÂLȚ interj. (De obicei repetat) Onomatopee care imită zgomotul produs de mișcarea bruscă și repetată, într-o parte și în alta, a unui obiect. Cf. SCL 1960, 784, SFC IV, 225. *Grecii dă-i pe mâna mea, Să-i joc ca p-o brebenea, Să-i joc bine borița, Sgâța-sgâța iepura.* TEODORESCU, P. P. 480.

– Și: **zgâța** (scris și *sgâța)* interj.

– Onomatopee.

ZGÂLȚÁÍ vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚĂITÚRĂ s. f. v. **zgâlțâitură.**

ZGÂLȚĂNÁ vb. I v. **zgâlțâna.**

ZGÂLȚĂNÍ vb. IV v. **zgâlțâna.**

ZGÂLȚÂÍ vb. IV. Tranz. și refl. **1.** (Complementul ori subiectul indică obiecte, construcții etc. sau părți ale lor ori ființe, arbori etc. sau părți ale corpului lor) A scoate din poziția inițială, mișcând încoace și încolo, în sus și în jos etc. (producând un zgomot caracteristic); a (se) clătina, a (se) cutremura, a (se) hâțâi, a (se) hodorogi, a (se) hurduca, a (se) hurducăi, a (se) hurui, a (se) scutura **(II 1),** a (se) zdruncina **(1),** a (se) zgudui **(2);** (popular) a (se) zgâlțâna **(1),** (regional) a (se) bălăbăni, a (se) dârgâi, a (se) zdrăngăni **(II),** a (se) zdroncări **(2),** a (se) zdruhăi **(1),** a (se) zducini, a (se) zgâcina, a zgârcina. Cf. LB, ISER. *Umblă prin odaie și merge de zgâlțâie ușa din dos.* NEGRUZZI, S. III, 191. *Luntrașul râdea zgâlțâind drucii cei zdraveni.* CONTEMPORANUL, IV, 303. *Vântul șuiera pe sub ștreșini, în răstimpuri veneau vârtejuri repezi, zgâlțâiau ferestrele.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Fagii firavi și mesteacănii înălbiți își dau coate și se zgâlțâie de groază.* CHIRIȚESCU, GR. 44. *Îi fu rușine că a zgâlțâit stâlpul.* REBREANU, P. S. 168, cf. RESMERIȚĂ, D. *Sertarul ... s-a înțepenit. A trebuit un ceas să-l smucesc și să-l zgâlțâi, ca să-i dau de hac.* M. I. CARAGIALE, C. 92, cf. CADE. *Întâi am râs de se zgâlțâia patul cu mine, pe urmă am plâns cu lacrimi.* MIRONESCU, S. 158. *Odată cu noaptea viscolul se înteți ..., zgâlțâind ușile și smulgând tinichelele firmelor.* C. PETRESCU, C. V. 137. *Întărâtat ... zgâlțâie ușa cu amândouă mâinile.* STĂNOIU, C. I. 136. *Nu-l zgâlțâi, că-i faci mai rău. Eu cred că de asta s-a stricat.* SEBASTIAN, J. 7. *O ploaie măruntă se pulverizase pe geamurile zgâlțâite de vânt.* CĂLINESCU, O. I, 126. *Un plop pe care-l zgâlțâie din tulpină până-n vârf vijelia.* STANCU, D. 268. *Lilian apucă poarta cu zăbrele și o zgâlțâi.* VINEA, L. II, 151. *Ușile și geamul laboratorului se cutremurară, zgâlțâite parcă de mâna furioasă a unui uriaș.* PREDA, R. 165. *Viscolul zgâlțâia cercevelele.* BARBU, G. 195. *Zgâlțâie banca și o constată solidă.* T iunie 1964, 30. *În Brăila fortificată, felinarele ardeau, încă, la 11 dimineața, zgâlțâite de furtună.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 4/2. *Eu pomul l-oi zgâlțâi Și turtele toate-or sări.* MARIAN, NU. 757, cf. ALR II 3 559/228, 762. (Prin exagerare) *Preutul se zgâlțâia cu pletele de borta laiții.* SBIERA, P. 101. *Când pruncul mi-era de-un an, Șarpele era de doi. Când pruncul mi-era de șapte, Șarpele era de opt. Zgâlțâia ceva din loc.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 413. ✧ Refl. pas. *Toată familia tremurând ruga pe D*[u]*m*[ne]*zeu în coliba ... a căreia acoperiș se zgâlțiia foarte de repejunea vânturilor.* BUZNEA, P. V. 81/16. *Ușa se zgâlțâia încât răsuna toată biserica goală.* SLAVICI, N. II, 186. ✧ Intranz. *Omul sări jos, legă pe murgul de un stâlp ... și, încetișor, zgâlțâi de clampa ușei.* CONTEMPORANUL, III, 921. *Vântul care zgâlțâie de ușă a presărat pe el tărâțe.* JEBELEANU, S. H. 47. *Au așteptat amu cât au așteptat și, nemaivenind ea, au început a zgâlțâi de frânghia aceea.* SBIERA, P. 21. *Le zise: ... când va zgâlțâi el de funie, să-l tragă în sus.* CĂTANĂ, P. B. I, 95. ✦ Tranz și refl. (Învechit, rar; despre pământ) A (se) cutremura. *Dar o zi, așa zice tradiția, pământul zgâlțâiat fiind de convulsiile ... înlăuntru sinului său urmate, temeiurile acestei fericite insule s-au surpat.* AR (1832), 324[2]/9. ✦ Tranz. (Învechit, rar; complementul indică un re-

cipient) A clătina. *Cleiul de moron ... topit în must sau vin se toarnă în vas, se turbură vinul zgâlțiind bine vasul.* I. IONESCU, B. C. 297/19.

2. (Complementul indică oameni sau părți ale corpului lor) A mișca brusc și repetat, într-o parte și într-alta (pentru a atrage atenția), a c l ă t i n a; p. e x t. a scutura violent pentru a provoca durere, a b a t e, (învechit și regional) a z b i h u i **(1);** (popular) a zgâlțâna **(2).** *Măi! guleratu dracului! ... rău m-o zgâlțâit.* ALECSANDRI, T. 58. *Ana-l zgâlțâi și-i răcni-n urechi.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 140. *Prinzând ... băiatul de picioare, începe a-l zgâlțâi și trage încolo și-ncoace.* MARIAN, I. 203. *Mă trezesc într-un târziu cu o mână zgâlțâindu-mă!* SBIERA, F. S. 200. *Casandra se apropie de pat și prinse a zgâlțâi pe copilași.* DUNĂREANU, CH. 110. *Îl apucai de cizmă și-l zgâțuii nițel: „scoal' de aci!"* LUC. VII, 528, cf. ȘĂINEANU[2]. *Deci ea îl zgâlțâi încă un răstimp, strigându-i la ureche.* AGÂRBICEANU, S. P. 145. *Ziceau că bine a făcut dacă a zgâlțâit puțin pe butoiul cela de George.* REBREANU, I. 60. *Gospodarul, trezit de țipetele și zvârcolirile nevestei, o zgâlțâi și o deșteptă.* VOICULESCU, P. II, 253, cf. SCRIBAN, D. *Turcii, cum ne-au văzut, au început să ne înjure pe limba lor, să ne zgâlțâie și ne-au și înconjurat.* CAMIL PETRESCU, O. I, 615. *Muierea asta mă tot întreba și mă zgâlțâia, că nu iau ceva în gură?* PREDA, I. 22. *Contele ... îl zgâlțâie ceremonios pe baronul întins îmbrăcat pe pat.* T iulie 1964, 56. *L-am luat de mână și l-am zgâlțâit puțin, să știe că sunt și eu acolo.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 102. *Era aproape speriat și începu s-o zgâlțâie, apoi îi șterse obrajii de lacrimi și vorbi mai blând.* V. ROM. ianuarie 1965, 72. *Înșfăcând-o de umeri, începu s-o zgâlțâie cu violență.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 33, 19/1, cf. ALR I 1 325/125, 217, 223, 270, 341, 350. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. „din" sau „de") *Taci, băiete, că nu ți-a dat cu paru-n cap! făcu Leonte Orbișor, zgâlțâindu-l de braț.* REBREANU, R. II, 41. *Bolnavul ... își răsuci fața spre Cărămidă, care-l zgâțâi puțin de nas și-apoi îl mustră cam cu dojană.* MIRONESCU, S. 98. *Se duce Valerian la Ciugulitu și-l zgâlțâie de mânecă.* STĂNOIU, C. I. 121. *Coco, îngrijat că nu-și găsea calul, m-a zgâlțâit de urechi până m-a amețit.* BRĂESCU, A. 63. *Am zgâlțâit-o de umeri.* BENIUC, M. C. I, 81. *Să se înfățișeze ... să-l zgârie și să-l zgâlțâie de cap.* SADOVEANU, O. XVII, 314. *Mă zgâlțâia de mânecă și de revere.* PREDA, M. S. 118. *M-am apropiat și l-am zgâlțâit de mână.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 78. ✧ R e f l. r e c i p r. *Se zgâlțâie amândoi.* ALECSANDRI, T. 318. *S-au apucat acuma la trântă voinicească. Încep a se izbi ba într-o parte, ba în alta, se năcăjesc, se zgâlțâie.* SBIERA, P. 94. ✦ (Popular; despre vehicule) A zdruncina **(1).** Cf. ALR SN II h 353. ✦ T r a n z. și r e f l. r e c i p r. (Regional) A (se) trage de păr. Cf. ALR II/I h 8, ALR SN IV h 973. ✦ I n t r a n z. (Prin Dobr.; despre dinți) A clănțăni. Cf. ALR I 1 258/677. *Îi zgâlțâie dinții-n gură de frig.* ALR II/I h 40/682. ✦ (Despre ființe) A face mișcări involuntare, rapide și repetate din cauza frigului, a bolii, a emoției etc. *Tot anul l-au zgâlțâit pe câine frigurile.* CANDREA, F. 144. *Sughițurile de plâns îi zgâlțâiau tot trupul.* COCEA, S. II, 40. *Tremuram ca zgâlțâit de friguri.* VLASIU, A. P. 28. *Rita, goală, sta în clarul de lună în pervazul ușilor care dădeau în balcon, zgâlțâită de suspine.* VINEA, L. I, 391. *Stați liniștit. Râsul vă zgâlțâie și ne împiedicați din lucru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 17/1. ✧ I n t r a n z. *Din arat până-n cărat, Să-i fie de tremurat; Din culesul cânipii, Până-n ruptu cămășii, Tot să-i fie-a zguțâi.* BÎRLEA, L. P. M. II, 40. ✦ F i g. (Familiar) A înfiora de groază. *S-a întâmplat apoi un lucru care l-a zgâlțâit cumplit.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 168.

3. F i g. (Familiar) A certa aspru; a critica sever. *Hai, liniștește-te. Să știi că l-am zgâlțâit bine. I-am spus că-i un dobitoc.* H. LOVINESCU, T. 246. *Ancheta trebuie să răscolească, să zgâlțâie.* CONTEMP. 1970, nr. 1256, 4/1.

– Scris și: *sgâlțâi* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind. *zgâlțâi* și (învechit) *zgâlțâiesc* (CIHAC, II, 342). – Și: (învechit și regional) **zgâlțâiá** vb. I, **zgâlțâí,** (PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 342, RESMERIȚĂ, D. ALR I 1 325/125; scris și *sgâțâi* RESMERIȚĂ, D.) vb. IV, (învechit) **zgâlțiá** (ALEXI, W.) vb. I, **zgâlții, zgârțuí** (TDRG, SCRIBAN, D.) vb IV, **zgâțâiâ** (DDRF), **zgâțâiá** vb. I, **zgâțuí, zgălțâí** (CIHAC, II, 342, DDRF) vb. IV, (regional) **zgâlțuí** (ALR SN IV h 973/705), **zgâțâí, zguțâí, zguțâí** (ALR I 1 325/217), **zguțuí** (ib. 1 325/270, MAT. DIALECT. I, 199), **zgâțâí** (ALR SN II h 353/95) vb. IV.

– **Zgâlț** + suf. *-âi.*

ZGÂLȚÂIÂ vb. I v. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚÂIÁLĂ s. f. Faptul de a (se) z g â l ț â i.

1. Scoatere din poziția inițială, mișcând (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc. (producând un zgomot caracteristic); clătinare, clătinat[1], clătinătură, clătineală, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducare, hurducat[1], hurducătură, hurducăială, hurducăire, hurducăit, hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat **(II 2),** scuturătură **(II 1),** zdruncinare, zdruncinat[1], zdruncinătură, zdruncineală, zgâlțâit[1], zgâlțâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (învechit) zgâlțâna, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănitură, dârgâire, dârgâitură, zdrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit[1], zdrăngănitură, zdroncănire, zdroncănitură, zdruhăire, zdruhăitură, zducnire, zgâcinare. Cf. z g â l ț â i **(1).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Mișcare bruscă și repetată, într-o parte și într-alta (pentru a atrage atenția), c l ă t i n a r e, c l ă t i n a t[1], c l ă t i n ă t u r ă, c l ă t i n e a l ă; p. e x t. scuturare violentă pentru a provoca durere fizică, b a t e r e, b ă t u t, (rar) z g â l ț â i t u r ă **(2),** (învechit și regional) z b i h u i r e. Cf. z g â l ț â i **(2).** Cf. DL, DM, SCL 1960, 784. *Râzi, Doamne, și nu mă scoți din mânele nemțoiului istuia, zise Sf. Petre, mai mort de sgâlțiala și frecușul ce i-a dat neamțul.* I. CR. III, 205.

3. (Prin Munt.) Păruială[1] **(1).** Cf. REV. CRIT. IV, 86.

– Scris și *sgâlțâială.* – Pronunțat: *-ță-ia-.* – Pl.: *zgâlțâieli.* – Și: (regional) **zgâlțiálă, zghihuiálă,** s. f.

– **Zgâlțâi** + suf. *-eală.*

ZGÂLȚÂÍRE s. f. (Învechit) Zgâlțâială **(1).** Cf. z g â l ț â i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D.
– Pl.: *zgâlțâiri.* – Și: **zgâțâíre** (PONTBRIANT, D.), **zgâțâíre** (RESMERIȚĂ, D.; scris *sgâțâire* id. ib.) s. f.
– V. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚÂÍT[1] s. n. Scoatere din poziția inițială, mișcând (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc. (producând un zgomot caracteristic); clătinare, clătinat[1], clătinătură, clătineală, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducare, hurducat[1], hurducătură, hurducăială, hurducăire, hurducăit, hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat **(II 2),** scuturătură **(II 2),** zdruncinare, zdruncinătură, zdruncineală, zgâlțâială **(1),** zgâlțâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (învechit) zgâlțâire, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănitură, dârgâire, dârgâitură, zdrăngăneală **(2),** zdrăngănire **(2),** zdrăngănit[1] **(2),** zdrăngănitură **(2),** zdroncănitură, zdruhăire, zdruhăitură. Cf. z g â l ț â i **(1).** *Tremura într-un zgâlțâit care n-o lăsa nici să vorbească și bâiguia ceva neînțeles.* POPA, V. 316. *În zgâlțâitul frigurilor, ai tras cu urechea când mama spunea tatălui tău că și pe alte străzi au mai murit copii.* PAS, Z. I, 216, cf. DL, DM, SFC IV, 299, DEX.
– Scris și: *sgâlțâit.* – Pl.: *zgâlțâituri.*
– V. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚÂÍT[2]**, -Ă** adj. **1.** (Învechit; despre obiecte, construcții etc. sau despre părți ale lor ori despre ființe, arbori etc. sau despre părți ale lor) Zdruncinat[2] **(1).** Cf. z g â l ț â i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. ✦ (Rar) Care este bătut de vânt. *Vântul umfla firmele negustorilor și s-auzea un muget de tablă zgâlțâită.* BARBU, G. 184. ✦ (Rar; despre râs, plâns etc.) Sacadat. *Prefăcându-mă că abia mă mai țin pe picioare, izbucnii în râs zgâlțâit și mecanic de alcoolic.* MIHĂESCU, D. A. 177.

2. (Învechit, rar) F i g. Agitat. *Filip ... sprijini cu vârtute tronul seu cel zgâlțiit și, prin bărbăție, făcu statul ecliziastic atârnat de puternicul schiptru al Franției.* SĂULESCU, HR. I, 197/17.
– Pl.: *zgâlțâiți, -te.* – Și: (învechit, rar) **zgâlțiít, -ă, zgâțâít, -ă** (RESMERIȚĂ, D.; scris *sgâțâit* id. ib.), **zgâțăít** (PONTBRIANT, D.), (regional) **zghihuít** adj.
– V. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚÂITÚRĂ s. f. **1.** Scoatere din poziția inițială, mișcând (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc. (producând un zgomot caracteristic); clătinare, clătinat, clătinătură, clătineală, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducare, hurducat[1], hurducăitură, hurducăială, hurducăire, hurducăit, hurducătură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat **(II 1),** scuturătură **(II 2),** zdruncinare, zdruncinătură, zdruncineală, zgâlțâială **(1),** zgâlțâit[1], zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) zvâcnitură **(2),** (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănitură, dârgăire, dârgâitură, zdrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit[1] **(2),** zdrăngănitură **(2),** zdroncănire, zdroncănitură, zdruhăire, zdruhăitură. Cf. z g â l ț â i **(1).** *Au urmat un zbuciumătoriu cutremur ... ale căruia zgâlțâituri au ținut peste 60 de secunde.* AR (1829), 197[1]/6, cf. PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *Din sgâlțâitura vrăjmașă a vijeliei.* CONV. LIT. XLIII, 1 148, cf. DL, DM, DEX. ✦ (Învechit) Undă seismică. *Acest înfricoșat fenomen s-au întâmplat la Parma, în 28 dimineață, două ori sgățiitura au fost îndreptată de-a lungul liniii magnetice.* AR (1832), 108[2]/17.

2. (Rar) Zgâlțâitură **(2).** Cf. z g â l ț â i **(2).** *Cel întâi feliu de bătaie ... constă în ... aplicarea de palme viguroase până la învinițirea obrajilor, în zgâlțiituri de cap și de urechi.* CONTEMPORANUL, I, 407. ✦ Mișcare involuntară, rapidă și repetată, produsă de frig, de boală, de emoție etc. *Nu mai avea sgâlțâituri, dar era năucă.* VLASIU, A. P. 146. *Dumnezeu să te ferească De dragostea femeiască, Că îți dă zgâlțiituri, Junghiuri pe la-ncheieturi.* PAMFILE, C. T. 97.
– Scris și: *sgâlțâitură.* – Pronunțat: *-țâ-i.* – Pl.: *zgâlțâituri.* – Și: (învechit și regional) **zgâlțiitúră,** (învechit) **zgâlțăitúră** (scris *sgâlțăitură),* **zgâțăitúră** (PONTBRIANT, D.), **zgățiitúră** (scris *sgățiitură),* **sgățăitúră** (ALEXI, W.) s. f.
– **Zgâlțâi** + suf. *-itură.*

ZGÂLȚÂNÁ vb. I. T r a n z. (Popular) **1.** A zgâlțâi **(1).** *El însă trebuie să meargă, măsurând lungile drumuri negre ..., zgâțânând ușile și porțile închise.* SĂM. IV, 2. *Câinele geme prin somn, afară viscolul zgâlțâne pereții.* C. PETRESCU, S. 53. *I-am auzit pașii în sufragerie ... A bătut furios în ușă ..., a sgălțănat-o.* CAMIL PETRESCU, P. 160. ✧ R e f l. *Se zgâtina fereastra la vorba lui sonoră.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 26, cf. RESMERIȚĂ, D., ALR I 1 337/75, 79, 107. ✦ (Regional; complementul indică pomi) A scutura pentru a cădea fructele, frunzele etc. (Pecinișca – Băile Herculane). Cf. ALR II 3 559/2.

2. (Complementul indică oameni) A zgâlțâi **(2).** *Fără să mai ție socoteală că sunt pe o punte atât de șubredă, îl zgâlțâna înverșunat, urlând la el.* CAMIL PETRESCU, O. I, 235. *A pus amândouă palmele pe umerii lui ... și l-a zgâlțînat din temelii.* C. PETRESCU, A. R. 32. *L-au întors, l-au zgâțânat, s-a trezit.* GALAN, Z. R. 65. ✦ R e f l. (Regional; în forma *zgâțâna)* A tremura de bătrânețe (Dobra – Ilia). ALR II/I h 87/105. ✦ R e f l. (Regional; despre dinți) A clănțăni (Runcu – Târgoviște). ALR I 1 258/768.
– Scris și: *sgâlțâna* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zgâlțân.* – Și: **zgâlțâní** (SFC IV, 228) vb. IV, **zgâlțănă** vb. I, **zgâlțăní** (SFC IV, 228) vb. IV, **zgâlținá** vb. I, **zgâlținí** (SFC IV, 228) vb. IV, **zgătiná, zgăltănă, zgâtiná, zgâțâná,** (regional) **zgâțăná** (ALR I 1 337/75, ALR II 3 559/2) vb. I.
– Contaminare între **zgâlțâi** și **hâțâna.**

ZGÂLȚÂNÍ vb. IV v. **zgâlțâna.**

ZGÂLȚIÁ vb. I v. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚIÁLĂ s. f. v. **zgălțâială.**

ZGÂLȚIÍ vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZGÂLȚIÍT, -Ă adj. v. **zgâlțâit[2].**

ZGÂLȚIITÚRĂ s. f. v. **zgâlțâitură.**

ZGÂLȚINÁ vb. I v. **zgâlțâna.**

ZGÂLȚINÍ[1] vb. IV v. **zgâlțâna.**

ZGÂLȚINÍ[2] vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZGÂMĂ[1] s. f. (Regional) Măceașă **(1)** (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.
– Pl.: *zgâme.*
– Etimologia necunoscută.

ZGÂMĂ[2] s. f. v. **zgamă.**

ZGÂMĂÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. (Olt., prin sudul Transilv. și prin vestul Munt.; complementul indică răni, bube etc.) A (se) zgândări **(2).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., REV. CRIT. III, 168. *Mai lasă buba, n-o tot zgâmăi.* BOCEANU, GL. *Se zgâmuie în ureche.* CIAUȘANU, V. 198, cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 55. *Ce te tot zgămui prin sâni, mă, țică, ori ai prăsit niscaiva sămânță de scărpinici?* UDRESCU, GL. ✦ Tranz. (Regional; complementul indică lână; în forma *zgâmui)* A scărmăna **(1)** (Săpata Pitești). UDRESCU, GL. *Mai bine ai zgâmui și tu lâna aia, decât să-mi stai așa proțap.* id. ib. ✦ Tranz. (Regional; complementul indică pământul; în forma *zgâmui)* A ara superficial (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *A zgâmuit pământul pe deasupra, ca să zică lumea c-a arat.* id. ib. ✦ Tranz. (Regional; complementul indică știuleți de porumb; în forma *zgâmui)* A desface de pănuși pentru a vedea dacă e bun de fiert sau de copt; (regional) zgămboi[2] **(1),** zgămuși (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Cine-o fi zgâmuit atâția porumbi, că s-au învățat ciorile să-i ciugule.* id. ib. ✦ Intranz. (Prin sudul Transilv. și prin sudul Olt.) A căuta cu de-amănuntul (pentru a găsi sau a scoate ceva la iveală). Cf. PĂCALĂ, M. R. 525, H XVII 177. *Când ai pierdut un lucru mic și nu-l poți găsi, iai un surcel și sgămâi prin paie.* I. CR. III, 179.

2. Refl. (Prin Olt.; în forma *zgâima)* A se mișca în continuu; a nu avea astâmpăr. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Refl. recipr. (Regional; despre copii; în forma *zgâmui)* A se juca, a se hârjoni (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Ce vă tot zgâmuiți acolo-n pătură, mă, neastâmpăraților?* id. ib.

3. Refl. (Regional; în forma *zgâmâi)* A se uita insistent. *Ce mi te zgâmâi la muierea rumânului, fiutule?* IL septembrie 1960, 9.
– Scris și: *sgâmăi* CADE. – Prez. ind.: *zgâmăi* și *zgâmăiesc.* – Și: **zgâmâi** (UDRESCU, GL.), **zgâmui** vb. IV, **zgâimá** (SCRIBAN, D.) vb. I, **zgămâí** (scris *sgămâi)* vb. IV, **zgămâiâ** (L. ROM. 1959, nr. 2, 55) vb. I.
– Etimologia necunoscută.

ZGÂMĂÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Râcâit. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Despre știuleți de porumb) De pe care s-au scos pănușile. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Despre copii) Neastâmpărat **(2).** Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgâmăiți, -te.* – Și: **zgâmuít, -ă** adj. UDRESCU, GL.
– V. **zgâmăi.**

ZGÂMĂITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Râcâitură **(1).** *Aici sunt zgâmuituri de ciori.* UDRESCU, GL.

2. Hârjoană (de copii). *Ce zgâmuitură v-a găsit, mă, de nu vă mai culcați?* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgâmăituri.* – Și: **zgâmâitúră** (UDRESCU, GL.), **zgâmuitúră** s. f.
– **Zgâmăi** + suf. *-itură.*

ZGÂMÂÍ vb. IV v. **zgâmăi.**

ZGÂMÂIÁLĂ s. f. v. **zgâmuială.**

ZGÂMÂITÚRĂ s. f. v. **zgâmăitură.**

ZGÂMB, -Ă subst., adj. **1.** S. n. (Regional) Gland **(1)** (Năsăud). DR. I, 307, com. DRĂGANU.

2. Adj., s. m și f. (Prin nord-vestul Munt. și prin sudul Olt.) (Persoană) care se uită cruciș; p. ext. (om) urât, care se schimonosește. Cf. LEXIC REG. 33, UDRESCU, GL.

3. S. m. (Regional) „Dinte (în sens rău)". Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.
– Pl.: *zgâmbi, -e.*
– Derivat regresiv de la **zgâmboi[1].**

ZGÂMBÁ vb. I. Tranz. unipers. (Regional) A neliniști (Deda – Reghin). MAT. DIALECT. I, 199. *Ce te zgâmbă, mă, băiete?* ib.
– Prez. ind. pers. 3: *zgâmbă.*
– V. **zgâmb.**

ZGÂMBĂÍ vb. IV. Tranz. (Regional) „A scobi dinții" (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.
– Prez. ind.: *zgâmbăiesc.*
– **Zgâmb** + suf. *-ăi.*

ZGÂMBĂU subst. **1.** (Regional) Gland (Năsăud). DR. I, 307, com. DRĂGANU.

2. (Regional) „Dinte". Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.
– Pl.: ?
– **Zgâmb** + suf. *-ău.*

ZGÂMBEA s. m. sg. art. (Prin sud-estul Munt.) Diavol. Cf. COM. SAT. III, 52, DR. IV$_2$, 876, SFC IV, 54.
– Scris și: *sgâmbea* COM. SAT. III, 52, DR. IV$_2$, 876.
– **Zgâmb** + suf. *-ea.*

ZGÂMBÓI[1] s. n., s. m. **1.** S. n. (Învechit și regional) Gland. **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 119, ALEXI, W., TDRG, com. din FRATA – TURDA, com. DRĂGANU. ✦ (Regional) Lucru de mică importanță (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Epitet (depreciativ) pentru un copil neastâmpărat (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Mă, zgâmboiule, când oi pune mâna pe tine, te trec nădușelile!* id. ib.

2. S. m. (Prin Transilv. și prin vestul Mold.) Persoană care are ochii holbați. Cf. DR. I, 307, com. din PIATRA-NEAMȚ. *Ia te uită că a vinit și zgâmboiu aiesta aici!* MAT. DIALECT. I, 103.

3. S. n. (Regional) Fluier pe care și-l fac copiii din frunze de ceapă, din coajă de salcie etc., (regional) zdrâmbă, zdrâmboaie, zdrâmboi (Sibiu). ALR I 1 469/125.

– Scris și: *sgâmboi.* – Pl.: **(1)** *zgâmboaie,* **(2)** *zgâmboi.*

– **Zgâmb** + suf. *-oi.*

ZGÂMBOÍ[2] vb. IV. (Regional) **1.** Tranz. A trage pielea de pe gland (Năsăud). Com. DRĂGANU. ✦ (Complementul indică știuleți de porumb; în forma *zgâmboia)* A desface de pănuși, pentru a vedea dacă e bun de fiert sau de copt; (regional) zgâmuși, zgâmui **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Nu mai zgâmboia porumbii!* id. ib. ✦ Refl. pas. (Despre nuci) A se desface de coaja verde care le acoperă; a se crăpa. *Era toamna când se zgâmboaie nucile și se storc vinurile.* IOVESCU, N. 42. *Nucile se bat când se zgâmboaie de coaja verde.* Com. din TURNU-MĂGURELE. ✦ Refl. (Despre soare, zori etc.) A se ivi. *Dimineața, când se zgâmboaie zorile.* IOVESCU, ap. SCRIBAN, D.

2. Refl. (Mai ales în Transilv.) A se uita cu insistență, cu mirare; p. ext. a se holba. Cf. CADE, SCRIBAN, D., REV. CRIT. III, 168, ȘEZ. VII, 185. *Feciorii omului nostru merseră și ei să vadă cununa, ce lucia ca un soare luminos în vârful turnului, și să se zgrămboaie la feciorii de împărați.* MERA, L. B. 125, com. din SĂLIȘTE – SIBIU, com. din TIMIȘOARA, LEXIC REG. 73, com. BENIUC. *De ce te zgâmboi așa la mine?* MAT. DIALECT. I. 103, cf. TEAHA, C. N. 283. *Ce te zgâmboiezi așa la mine, ce, nu m-ai mai văzut?* UDRESCU, GL. ✦ Tranz. (Complementul indică ochii) A holba (Năsăud). DR. I, 307, com. DRĂGANU. ✦ A se strâmba **(1).** Cf. DM, DEX, NOVACOVICIU, C. B. I, 23.

– Scris și: *sgâmboi* CADE. – Prez. ind.: *zgâmbói* și *zgâmboiesc.* – Și: **zgâmboiá** (LEXIC REG. 73) vb. I, **zgliniboí** (NOVACOVICIU, C. B. 23), **zglâmboi** (com. BENIUC, TEAHA, C. N. 283) vb. IV, **zglâmboiá** (scris *sglâmboiá* ȘEZ. VII, 185) vb. I, **zgrămboí** (MERA, L. B. 125), **zgrâmboí** (SCRIBAN, D.) vb. IV, **zgrâmboiá** (CADE scris și *sgrâmboia* id. ib.) vb. I.

–V. **zgâmboi[1].**

ZGÂMBOIÁ vb. I v. **zgâmboi[2].**

ZGÂMBOIÁLĂ s. f. (Regional) Faptul de a (se) zgâmboi[2] **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Ce zgâmboială te-a găsit, mă, n-ai mai văzut poze?* id. ib.

– Pl.: *zgâmboieli.*

– **Zgâmboi[2]** + suf. *-eală.*

ZGÂMBOIÁRE s. f. v. **zgâmboire.**

ZGÂMBOIÁT, -Ă adj. v. **zgâmboit.**

ZGÂMBOÍRE s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a (se) zgâmboi[2] și rezultatul ei. Cf. DHLR I, 269, com. din TURNU-MĂGURELE.

– Scris și: *sgâmboire* DHLR I 269. – Pl.: *zgâmboiri.* – Și: (regional) **zgâmboiáre** s. f. Com. din TURNU-MĂGURELE.

– V. **zgâmboi[2].**

ZGÂMBOÍT, -Ă adj. **1.** (Regional; despre obiecte de îmbrăcăminte; în forma *zgâmboiat)* Descheiat; desfăcut (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Umblă cu gulerul zgâmboiat.* id. ib.

2. (Prin estul Transilv. și prin vestul Munt.) Holbat. Cf. MAT. DIALECT. I, 199. *Ce te uiți așa zgâmboiată, n-ai mai văzut mașină?* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Strâmbat[2] **(3).** *Parcă era gata namila de om să dea în plâns sgâmboit.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/1, cf. DM.

– Scris și: *sgâmboit.* – Pl.: *sgâmboiți, -te.* – Și: **zgâmboiát, -ă** adj.

– V. **zgâmboi[2].**

ZGÂMJÍ vb. IV v. **zgâmuși.**

ZGÂMOȘEÁLĂ s. f. v. **zgâmșeală.**

ZGÂMOȘÍ vb. IV v. **zgâmuși.**

ZGÂMOȘÍT, -Ă adj. v. **zgâmușit.**

ZGÂMȘEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt. și prin nord-vestul Munt.) Acțiunea de a zgâmuși și rezultatul ei. Cf. CIAUȘANU, V. 212, UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgâmșeli.* – Și: **zgâmoșeálă** s. f. UDRESCU, GL.

– **Zgâmuși** + suf. *-eală.*

ZGÂMȘÍ vb. IV v. **zgâmuși.**

ZGÂMȘÍRE s. f. (Prin nord-estul Olt.) Acțiunea de a zgâmuși. Cf. CIAUȘANU, V. 212.

– Pl.: *zgâmșiri.*

– V. **zgâmuși.**

ZGÂMUÍ vb. IV. v. **zgâmăi.**

ZGÂMUIÁLĂ s. f. (Regional) Acțiunea de a (se) zgâmui (v. zgâmăi **2)** și rezultatul ei (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgâmuieli.* – Și: **zgâmâiálă** (UDRESCU, GL.), **zgămuiálă** (id. ib.) s. f.

– **Zgâmui** + suf. *-eală.*

ZGÂMUÍT, -Ă adj. v. **zgâmăit.**

ZGÂMUITÚRĂ s. f. v. **zgâmăitură.**

ZGÂMUȘÍ vb. IV. Tranz. (Prin nordul și prin estul Olt.; complementul indică știuleți de porumb) A desface de pănuși, pentru a vedea dacă e bun de fiert sau de copt; (regional) zgâmăi **(1),** zgâmboi[2] **(1).** *Copiii, mai ales, dar și oamenii bătrâni caută puicele, ca să vadă dacă au făcut boabe, desfăcând cu unghia foile de la vârful puicei, zgâmușind, astfel, porumbul.* PAMFILE, A. R. 89, cf. CIAUȘANU, GL., ARH. OLT. XXI, 278, TOMESCU, GL. *Să nu mai zgâmșești porumbii, că te omor.* L. ROM. 1959, nr. 1, 64. ✧ Refl. pas. *Când se caută puicile, să se vadă dacă au făcut sau nu boabe și se*

dau foile de la vârful puicii la o parte, se zice că se zgâmșește porumbul. I. CR. IV, 221. ✦ Tranz. și intranz. (Regional) A căuta cu de-amănuntul, răscolind. *Să nu fi lăsat pe om să-și bată capul scormonind și zgâmușind ... în zadar.* IOVESCU, N. 173, cf. TOMESCU, GL., LEXIC REG. II, 38. ✦ (Prin nord-estul Olt.; în forma *zgâmși;* complementul indică bube) A zgândări **(2).** Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Regional; în forma *zgâmși)* A vătăma, aducând stricăciuni. Cf. DL, DM.

– Scris și: *sgâmuși* (I. IONESCU, M. 173). – Prez. ind.: *zgâmușesc.* Și: **zgâmjí** (LEXIC REG. II, 38), **zgâmoși, zgâmși** vb. IV.

– **Zgâmb** + suf. *-uși.* Cf. zgâmui.

ZGÂMUȘÍT, -Ă adj. (Prin nord-estul Olt. și prin nord-vestul Munt.; despre știuleți de porumb) Care e desfăcut de pănuși; (despre pănuși) care e dat la o parte de pe știulete. Cf. CIAUȘANU, V. 212, UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgâmușiți, -te.* – Și: **zgâmoșít, -ă** (UDRESCU, GL.), **zgâmșít, -ă** (CIAUȘANU, V. 212) adj.

– V. **zgâmuși.**

ZGÂMUȘITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Râcâitură **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. Hârjoană (de copii). Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgâmușituri.*

– **Zgâmuși** + suf. *-itură.*

ZGÂNCĂ s. f. v. **zgancă.**

ZGÂNCELÍ vb. IV. **1.** Refl. (În dicționarele din trecut, despre bube, răni etc.) A se vindeca, cicatrizându-se. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

2. Tranz. (Mold.; complementul indică răni, bube etc.) A zgândări **(2).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, ȘEZ. V, 174, I. CR. VI, 315, com. FURTUNĂ, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, A V 12, 19, 20, 31, VI 4, 33.

3. Tranz. (Bucov.) A face un lucru de mântuială, superficial. Cf. A V 8, 31, 33. *Aista nu-i lucru, numa ai zgâncilit!* GLOSAR REG.

– Prez. ind.: *zgâncelesc.* – Și: (regional) **zgănciulí** vb. IV. ARHIVA XXIII, 296.

– De la **zgancă.**

ZGÂNCELÍRE s. f. (Învechit, rar) Zgândărire **(2).** *Durerea de dinți vine ... din adese zgâncelirea și scobirea lor.* CORNEA, E. I, 112/9.

– Pl.: *zgânceliri.*

– V. **zgânceli.**

ZGÂNCIORÍ vb. IV. Tranz. (Prin Mold.; complementul indică bube, răni etc.) A zgândări **(2).** Cf. SCRIBAN, D. *Ce tot zgânciorești buba ceia?* I. CR. VII, 154.

– Prez. ind.: *zgâncioresc.*

– Cf. zgânceli.

ZGÂNCÓS, -OÁSĂ adj. (În dicționarele din trecut, despre bube, răni etc.) Cicatrizat. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *zgâncoși, -oase.*

– **Zgancă** + suf. *-os.*

ZGÂNDĂRÁ vb. I v. **zgândări.**

ZGÂNDĂRÁRE s. f. v. **zgândărire.**

ZGÂNDĂRÁT, -Ă adj. v. **zgândărit.**

ZGÂNDĂRĂTÓR s. n. (Prin Ban. și prin vestul Transilv.) Vătrai. ALR II/I h 285/2, A I 21, com. din LELEȘTI – BEIUȘ.

– Pl.: *zgândărătoare.* – Și: (regional) **zdârâítór** s. n. A I 21, com. din LELEȘTI – BEIUȘ.

– **Zgândăra** (variantă a lui *zgândări)* + suf. *-tor.*

ZGÂNDĂREÂLĂ s. f. Zgândărire **(1).** Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Rar) Fig. Hârjoană. *Iar v-a găsit zgândăreala?* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgândăreli.*

– **Zgândări** + suf. *-eală.*

ZGÂNDĂRÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Complementul indică focul, cărbunii, jarul etc.) A mișca (cu un instrument) pentru a face să se învioreze, să ardă mai bine; a răscoli **(II 4),** a răvăși **(3),** a scormoni **(1),** (învechit, popular și familiar) a scociorî **(1),** (învechit și regional) a scărmăna **(3),** (în dicționarele din trecut) a scotoci **(4),** (regional) a râcâi[1] **(1),** a scorni **(7).** Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ȘĂINEANU[2], CADE. *Se duce fără scop la sobă, zgândăre cenușa absent.* CAMIL PETRESCU, T. II, 83, cf. DL, DM, com. MARIAN, ARH. OLT. XXI, 278. *Zgândărești focul.* ALR SN V h 1 331/537. *Mai zgândărăăl foc, să nu se stingă.* UDRESCU, GL. *Focul ce nu te supără, nicicum să-l zgândări.* ZANNE, P. I, 173. *Focul, cu cât mai mult îl zgândări, cu atât mai mult să și aprinde.* id. ib. 174. *Nu zgândări focul dă supt cenușă* (= nu da prilej răului să se ivească). Cf. id. ib. 177. ✧ Fig. *Întruniții fug pierduți Ca luceferii de noapte ce se văd strânși și scăzuți Cu măsura ce lumina soarelui strălucitor Zgândărește și ațâță focul său cel hrănitor.* POGOR, HENR. 63/5. ✧ Intranz. *Tot pe vatră, alături de „piscalăul" cu care se „zgâdăra" în foc, se află și cujba pentru ceaon.* DRAGOMIR, O. M. 26. *În zori, când căscă ochii, văzu pe baba Firoana, cu ochii înecați în lacrimi, zgândărind la foc.* REBREANU, NUV. 196. ✦ Fig. (Folosit și absol.) A aduce într-o stare de enervare, de surescitare; a agasa, a agita, a ațâța, a enerva, a indispune, a irita, a întărâta, a nu lăsa în pace (v. pace **4),** a plictisi **(2),** a scormoni **(5),** a sâcâi **(1),** a stârni **(8),** a supăra **(3),** a surescita, (livresc) a tracasa, (învechit, popular și familiar) a strânge de gât (v. strânge **I 2 b),** (popular) a ardeia, a ciudi, a zădârî **(1),** (învechit și regional) a scociorî **(5),** (învechit) a scârbi **(I 2),** (regional) a chihăi, a zăgălui **(1),** a zăhăi **(2),** a zăhătui[2] **(1),** (argotic) a șucări **(3).** V. mânia. *Năvălind schiții zgândărâți în Mizia fu nevoit a întuma armile asupra acestora.* SĂULESCU, HR. I, 14/18. *Și cei mai avani încep să zgândărească pe cei mai slabi de fire.* ȘEZ. VIII, 119, cf. ALEXI, W. *În brațul lenii oamenii s-aruncă Prea bucuros și nici o râvnă n-au; De aceea soț îmi place să le dau Pe diavolul să-i zgândăre la muncă.* GORUN, F. 17, cf. PAMFILE, J. I, 134. *Fiindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgândărea mereu să-i mai spună ce e*

pe-acolo. REBREANU, I. 233. *Mie ce-mi zgândărea curiozitatea era altceva, tocmai ce scăpase tutulor celorlalți din vedere.* M. I. CARAGIALE, C. 65. *Îi plăcea să zgândărească, să constrângă, să scoată răspunsurile cu cleștele.* COCEA, S. II, 60. *În priviri îi mijeau multe plăceri; iar în vine, simțurile îi erau zgândărite și răscolite de „vătraiul tinereții".* IOVESCU, N. 128. *Pe celelalte muieri le cam zgândărea și le cam râcâia pe inimă felul ăsta de stăpână cu care-l ținea ea de gât pe Miai.* CAMIL PETRESCU, O. I, 113. *Dacă oi găsi-o în toane bune, s-o zgândăr, să-și dea drumul la limbă, să-mi mai povestească de câte a trăit ea în vremurile trecute.* STANCU, D. 454. *Tăceau și, la răstimpuri, se porneau din nou, ... așa cum se pornesc câinii, când îi zgândăre și-i smulge din tăcerea lor un pian sau o flașnetă.* VINEA, L. II, 313, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Vorbeam și eu ca să-l zgândăresc, din invidie.* PREDA, M. S. 108. *Nu știa cum să-nceapă, cum să-l ia mai pe ocolite, fără să-i zgândărească furia.* V. ROM. martie 1958, 30. *Seminariile sale erau o încântare: un coleg, printre noi, ce ne zgândărea la vorbă, se hâțâna cu scaunul, râdea și ne ducea, fără să ne dăm seama, la concluziile sale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 9/4, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, ARH. OLT. XXI, 278, ALR I 1 563/148, ALR SN V h 1 407/784, ALRM SN III h 1 161/784, LEXIC REG. 44. *Însă Dăian ce făcea? Pe Hârgot mi-l zgândărea, Cu nevasta mi-l lega.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 610. ✧ Refl. pas. *Cu fărmătura asta de carne, numai i s-au zgândărit foamea.* SBIERA, P. 83. ✦ (Regional) A rade puțin deasupra, p. ext. a zgâria **(2).** *Zgândărește ... oleacă de tencuială de pe perete.* MARIAN, ap. CADE, cf. DL. ✦ (Popular și familiar; despre păsări, animale sau despre oameni) A răcâi[1] **(1);** a scormoni **(1).** *Maria zgădărea, în neștire, cu furculița, seul închegat pe taler.* LUC. VII, 101. *Când nu plouă, să zgândărești furnicile în moșinoi.* GOROVEI, CR. 378. *O porniră pe drumul Chirnogilor, spre luncă, înșiruindu-se ca niște ciori care au fost zgornite de pândar, după ce au zgândărit porumbul.* CHIRIȚESCU, GR. 67, cf. RESMERIȚĂ, D. *Până și acest Pasăre ... tot zgândărește țerna cu vârful bocancului.* CAMILAR, N. I, 375, cf. ALR I 998/298, 302, 335. ✦ Fig. (Învechit, rar) A cerceta îndeaproape, în cele mai mici amănunte, în profunzime; (popular și familiar) a scociorî **(3).** *Pentru ca natura Munteniei în epoca lui Erodot să fie zgândărită până-n capăt, mai avem Dunărea.* HASDEU, I. C. I, 209.

2. (Complementul indică răni, bube etc.) A freca (repetat) cu unghiile, cu degetele sau cu un obiect tare, producând iritare, inflamare etc.; a scărpina **(1),** a zădârî **(2),** (regional) a zemui **(2),** a zgăibi, a (se) zgâbui, a zgâi **(1),** a zgâmăi **(1),** a zgâmși (v. zgâmuși), a zgânceli **(1),** a zgânciori. Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Ce tot îți zgândărești buba și n-o lași să se usuce!* PAMFILE, J. II, 165, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Când unuia nu i se închide rana, e luat la ochi: nu cumva și-o zgândărește singur cu un cui, cu o surcea, ca să nu se ducă pe front ori la corvoadă?* PAS, Z. III, 251, cf. DL. *Câțiva își zgândăreau îngândurați palmele bășicate.* V. ROM. octombrie 1958, 62, cf. DM, M. D. ENC., DEX, ȘEZ. IX, 150. ✧ Fig. *Mai vrei încă să zgândărești rana pe care a făcut-o cunoștința dumitale în inima singurului meu copil?* I. NEGRUZZI, S. VI, 136. *Ar fi trebuit să o lase în pace, în așa fel încât să fie dat uitării și când colo se apuca să zgândăre o rană de-abia închisă.* VINEA, L. II, 265. ✧ Refl. *Ce te zgândărești atâta?* com. MARIAN. ✦ Fig. A readuce în memorie lucruri neplăcute; a provoca întristare, durere, necaz etc. *Înțelese deodată supărarea Sorei, și înconjură răspunsul, văzând că, fără să vrea, zgândărise o coardă simțitoare încă din sufletul văruței sale.* AGÂRBICEANU, S. 378. *Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca și când i-ar fi zgândărit în suflet o neliniște de-abia mulcomită.* REBREANU, NUV. 290. *Paraschiva simți că inima lui ... nu va fi bună de nimic toată ziua și-i păru că i-o zgândărise.* ARGHEZI, S. VIII, 241. *Cine știe câte mai mocnesc aici, se gândi el. E mai bine să nu zgândăr lucrurile.* V. ROM. ianuarie 1954, 99. *Se simțeau cu toții îndemnați să zgândăre asemenea amintiri scumpe sufletului fiecăruia.* GALAN, Z. R. 85. *Îi zgândăream de la distanță coarda lui cea mai simțitoare.* VINEA, L. I, 410. *Chipul mamei cu pruncul totdeauna m-a zgândărit aici (arată inima).* H. LOVINESCU, T. 404. *Simțământul ăsta de vinovăție, mai ales, mă râcâia și mă zgândărea din ce în ce mai stăruitor.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 21. ✦ A lovi (repetat). *Pe la amiază se deșteptă în răcnetele paznicului care-l zgândărea în coastă cu vârful cizmei.* REBREANU, I. 395, cf. RESMERIȚĂ, D. ✦ (Despre oameni sau despre instrumente muzicale; complementul indică coardele unor instrumente muzicale) A face să vibreze (nearmonios); p. ext. a cânta (prost) la un instrument cu coarde; a zdrăngăni **(I 2),** (regional) a drângăni. *Întâi izbucnește unul, pe patru note joase și egale, parcă zgândărește o coardă de ghitară.* CAZIMIR, GR. 159. *A înnebunit și cobza și Ciupitul care-o strânge în brațe și-o zgândără.* STANCU, D. 76. *Lăutarul care zgândără țambalul, cântă.* id. ib. 181, cf. DL, DM.

3. (Ban.) A zgâlțâi **(1).** Cf. CV 1950, nr. 5, 31. ✧ Refl. pas. *Calu, care-l t'amă Vântu, suflă o dată, da așa de tare, încât se zgândărară cășile-mpăratului.* ALEXICI, L. P. 266. [La cutremur] *ń-am pomiñit nuapt'a din pat că ... faće patu cu noi, se zgândără.* GR. P. F. 351. ✦ A clănțăni (Pecinișca – Băile Herculane). ALR II/I h 40/2. *I să zgândără ginți-n gură dě frig.* ib. ✦ Refl. recipr. (Regional; în expr.) **A se zgândări de păr** = a se părui **(2)** (Pecinișca – Băile Herculane). ALR SN IV h 973/2.

– Scris și: *sgândări.* RESMERIȚĂ, D. – Prez. ind.: *zgândăresc* și *zgândăr.* – Și: (popular) **zgândără** vb. I, (regional) **zgândărî** (prez. ind. pers. 3 *zgândărăște* ALR SN V h 1 331/334), **zgădări** (ALR I 998/302, 335, ALR SN V h 1 331/334) vb. IV, **zgădără** vb. I, **zgădări** (ALR I 998/298), **zgădări** vb. IV.

– Etimologia necunoscută.

ZGÂNDĂRÍCI s. n., s. m. **1.** S. n. (Regional) Vătrai (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.

2. S. m. (Prin Munt. și prin Transilv.) Epitet dat unui copil neastâmpărat, sâcâitor. *Stai locului, zgândăriciule, că-ți ia ceafa foc!* UDRESCU, GL. ✧ Expr. **A avea (cineva) zgândărici** = a fi (foarte) neastâmpărat, neliniștit, agitat. Cf. ALR I 1 568/158, UDRESCU, GL.

3. S. n. (Prin Bucov.) Dans nedefinit mai îndeaproape; melodie după care se execută acest dans. Cf. H XII 290, 302.
– Pl.: (n.) *zgândăriciuri,* (m.) *zgândărici.*
– **Zgândări** + suf. *-ici.*

ZGÂNDĂRÍRE s. f. Acțiunea de a (se) z g â n d ă r i și rezultatul ei.

1. Mișcare (cu un instrument) a focului, a cărbunilor, a jarului etc. pentru a face să se învioreze, să ardă mai bine; (rar) scormonire **(1),** (învechit, popular și familiar) scociorâre. Cf. z g â n d ă r i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., DL, DM, M. D. ENC. 1 012, DEX. ✦ F i g. Stare de nervozitate crescută; agasare, agitare, aţâţare, enervare, indispunere, iritare, întărâtare, sâcâială, sâcâire, surescitare, surescitație, (rar) stârneală **(8),** (învechit și popular) stârnire **(8),** (popular) ardeiere, ciudire, zădărâre, (regional) duhăire, (argotic) șucăreală **(1).** Cf. z g â n d ă r i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W., DL, DM, DEX.

2. Frecare (repetată) a unei răni, bube etc. cu unghiile sau cu un obiect tare, producând iritare, inflamare etc.; scărpinare **(1),** zădărâre **(2),** (regional) zădăreală **(2),** zemuire **(2),** zgăibire, zgâbuire, zgâire **(1),** zgâmâire, zgâmșire (v. z g â m u ș i r e), zgânciorire, (învechit, rar) zgâncelire **(1).** Cf. z g â n d ă r i **(2).** Cf. DL, DM, DEX. (F i g.) *Cei care practicăm această meserie complicată ... nu ascundem ceea ce alții pitesc cu grijă, că nu vindecăm rănile pe care alții toarnă balsam decât prin continuă zgândărire.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 3/3.
– Pl.: *zgândăriri.* – Și: (rar) **zgândăráre** s. f. PONTBRIANT, D.
– V. **zgândări.**

ZGÂNDĂRÍT, -Ă adj. (Rar; despre foc) Scormonit[2] **(1).** Cf. z g â n d ă r i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D. ✦ F i g. (Învechit și regional) Sâcâit **(1).** Cf. z g â n d ă r i **(1).** *După ce și-a depus mandatul, ambiția lui era mult prea zgândărită.* BOLINTINEANU, O. 252, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Când e zgândărat, să nu te apropii, că e foc.* UDRESCU, GL. ✦ (Rar) Râcâit. Cf. RESMERIȚĂ, D.
– Pl.: *zgândăriți, -te.* – Și: (învechit și regional) **zgândărát, -ă** adj. PONTBRIANT, D.
– V. **zgândări.**

ZGÂNDĂRÍ vb. IV v. **zgândări.**

ZGÂRĂ subst. v. **zgârci[2].**

ZGÂRĂIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZGÂRÂIETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGÂRBÁCI s. n. (Popular) Gârbaci; p. g e n e r. bici. *Harapnice, corbace și scorbace numesc ei un fel de bice mai groase, mai lungi și cu codiriștea mai scurtă decât a bicelor.* MARIAN, S. R. I, 24, cf. TDRG, CADE, BUL. FIL. VII–VIII, 132. *Cu frâu cu rastagalii, Cu zgârbaciu cu măciulii.* ap. TDRG. *El zgârbaciul că scotea, Alta murgului trăgea, Trei rânduri de loc fugea.* ȘEZ. III, 65. *Mi-l bătea, mi-l chinuia ... Tot în lungu trapului, Cu sfârcul zgârbaciului.* MAT. FOLK. 72. *Și cu zgârbaciul de-i da, Unde-n slavă că sărea.* PĂSCULESCU, L. P. 206, cf. ALR I 1 093/835, L. ROM. 1959, nr. 5, 72, A III 1, 7, 17. *Când nu mai trag caii, îi ating cu vârful scorbaciului.* MAT. DIALECT. I, 190. *Alții pe baba lega, Cu baltagul o bătea, Pe cărarea capului, Pe fața obrazului, Cu capul zgârbaciului.* BALADE, II, 281. ✦ Lovitură dată cu gârbaciul. *Murgule, murguțu meu, Eu de când te-am cumpărat Nici un zgârbaci nu ți-am dat.* MAT. FOLK. 169. [Calului celui bun] *nu-i trăbă scorbaș.* ALR SN VI h 1 607/235.
– Pl.: *zgârbace.* – Și: (regional) **zgorbáci** (ALR I 1 093/215), **scorbáci** (pl. și *scorbaciuri,* ib. 1 093/835, MAT. DIALECT. I, 190), **scorbánci** (CABA, SĂL. 92, LEXIC REG. II, 105), **școrbáci** (A IV 3) s. n.
– Pref. *z-* + **gârbaci.**

ZGÂRBĂCÉL s. n. (Prin. Munt.) Diminutiv al lui z g â r b a c i. *Mâna-n sân băga Și zgârbaciu că scotea, Zgârbăcel de bumbăcel.* ȘEZ. III, 65. *Mic de zgârbăcel scotea Și pe negrul că-l lovea.* PĂSCULESCU, L. P. 172.
– Pl.: *zgârbăcele.*
– **Zgârbaci** + suf. *-el.*

ZGÂRBĂRÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Cu asperități (Petrila). ALR II 6 783/833.
– Pl.: *zgârbăroși, -oase.*
– **Zgârbor** + suf. *-os.*

ZGÂRBOÁRE s. f. v. **zgârgore.**

ZGÂRBOR s. m. v. **zgârgore.**

ZGÂRBOVÍT, -Ă adj. (Regional) Gârbovit. (Substantivat) *Zgârbovită bătrână.* Com. din JIANA – TURNU-SEVERIN.
– Pl.: *zgârboviți, -te.*
– Pref. *z-* + **gârbovit.**

ZGÂRBULÍT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGÂRC subst. v. **zgârci[2].**

ZGÂRCĂ s. m. și f., adj. (Popular și familiar) Zgârcit **(2).** Cf. COMAN, GL., ALR I 1 570/160, A II 4. *N-o lăsăm pe zgârca până nu ne omenește.* MAT. DIALECT, I. 103. ✧ *Era un om zgârcă.* ✧ (Ca epitet; pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ce zgârcă de om!* COMAN, GL. *E o zgârcă de muiere.* UDRESCU, GL.
– Pl.: (f.) *zgârciuri.*
– Cf. z g â r c i[2].

ZGÂRCEA s. m. art. (Regional) Zgârcit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.
– **Zgârci[2]** + suf. *-ea.*

ZGÂRCEÁLĂ s. f. **1.** (Regional) Cârcel. *Zgârcelile, Pocelile.* GR. S. VI, 113. *Am ... zgârceli la picioare.* UDRESCU, GL.

2. (Învechit și regional) Zgârcenie. *Zgârceală și răotate datornicilor* (a. 1652). ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

1 439. *Şi fără zgârceală la muzică. Urlaţi până-ţi umplea târgul.* GALAN, Z. R. 143, cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgârceli.*
– **Zgârci[2]** + suf. *-eală.*

ZGÂRCÉL s. n. (Regional) Cârcel (Pecinişca – Băile Herculane). ALR SN V h 1 487/2. (Adverbial) *Stau zgârcel.* ib.
– Pl.: ?
– **Zgârci[1]** + suf. *-el.*

ZGÂRCÉNIE s. f. Trăsătură de caracter specifică omului zgârcit; pasiune de a aduna bani, bogăţii prin diferite privaţiuni, prin economii exagerate etc.; avariţie, calicenie, calicie, (livresc) parcimonie, (astăzi, rar) meschinărie **(1),** (popular şi familiar) cărpănoşie, (învechit şi regional) zgârcitură **(2),** zgârceală **(2),** (învechit) scumpătate **(1),** scumpenie **(1),** scumpete **(1),** scumpie[1] **(1),** (în dicţionarele din trecut) zgârcire **(2),** (regional) zgârciogeală **(2),** zgârnăială, zgârţă **(2).** Cf. z g â r c i[4] **(1).** *Zgârcenia afla la dânsul siguranţa despre bogăţiile sale şi săracu nu era supus la bajocură.* HELIADE, L. B. I, 139/9, cf. VALIAN, V., FM (1846), 170[2]/23. *Despre cumplitate sau zgârcenie* [Titlu]. PANN, P. V. III, 77/1, cf. POLIZU. *În nătângia şi zgârcenia lui, s-au scumpit la semănat.* I. IONESCU, B. C. 194/2. *Simţirile care nu adorm niciodată în sufletul lui sunt spaima şi zgârcenia.* ALECSANDRI, O. P. 324. *Cu zgârcenia nu merge când te-apuci să faci pomană.* MACEDONSKI, O. I, 216, cf. DDRF, BARCIANU. *Iartă-mi naivitatea, căci ea este, ca şi zgârcenia mea, o boală.* SĂM. II, 702, cf. ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S. *Nu se supără de zgârcenie, că nu e zgârcit, dimpotrivă, e larg la mână, dar aşa e firea lui.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 221. *Cât trăise Moise, bătrânul, parcă se molipsiseră cu toţii de zgârcenia lui scârboasă.* AGÂRBICEANU, S. 485. *Ce avem noi cu zgârcenia, hursuzlucul şi cu toată mutra lui popa Stratonic?* HOGAŞ, DR. II, 2, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Primarul, cu toată zgârcenia-i cunoscută, se oferi să-i plătească el cheltuiala.* REBREANU, R. I, 267. *Să ştii că unchiul, din toată zgârcenia lui, îmi dă de zestre o livadie de pruni şi o mie de franci.* GALACTION, O. A. II, 312. *Nu mai vrei să iei un coniac, Grigore? încearcă să-l îmblânzească, biruindu-şi zgârcenia.* C. PETRESCU, O. P. I, 176. *Tănase îi procura acţiunile ... afurisind zgârcenia colonelului, i le rupea cu douăzeci de lei bucata. Le revindea cu şaizeci.* COCEA, S. II, 168, cf. SCRIBAN, D. *Socotiţi, aşadar, că zgârcenia e doar o slăbiciune, alterând, mai mult sau mai puţin, complexitatea morală a unui individ.* CĂLINESCU, C. O. 170. *Zgârcenia lui mă dezgusta.* STANCU, R. A. IV, 284. [Comoara] *îi provoacă suspiciunile, ea îi accentuează zgârcenia, ea îi dă putinţa de a-şi spolia, prin cămătărie, pe propriul fiu.* CONSTANTINESCU, S. II, 28. *Peste drama zgârceniei este aplicată o comedie socială.* SCLF 1958, nr. 3–4, 314. *El ... muncise aci pe brânci, căci n-avea pe nimeni în ajutor şi asta nu din zgârcenie, ci pentru că, la vârsta lui, încă îi mai plăcea să trebăluiască.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 7/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Toate acestea anul trecut erau reduse şi raţionate de zgârcenia vieţii.* SADOVEANU, O. XIX, 380. ✧ L o c. a d v. **Cu zgârcenie** = (exagerat de) economic; în cantitate mică; fără a exagera (în minus sau în plus), c u m p ă t a t, e c h i l i b r a t, î n f r â n a t; măsurat **(3),** moderat **(1);** (livresc) parcimonios. *Poate să se apuce ... de recoltele timpurii cu mai multă izbândă decât grădinarul căruia norocul i-a acordat cu zgârcenie aceste osebite foloase.* BREZOIANU, A. 157/6. *Vedem fiarele cele mai rele supuse la o lege ce regulează, cu mare zgârcenie, reproducţia lor!* BOLINTINEANU, O. 414. *Făcând calculul, am văzut că ar trebui să transcriu o bună parte din text – şi doar însemnasem cu zgârcenie.* IBRĂILEANU, S. L. 110. *Mii de oameni se îngrămădesc în faţa unei uşi înguste deschise, cu zgârcenie, de câte unul.* LOVINESCU, C. IV, 175. *Caragiale ... descrie ..., rareori şi cu zgârcenie, aspecte vestimentare.* VIANU, A. P. 137. *Se aplecă şi scoase din geantă încă o sticlă. Îi desfăcu învelitoarea de staniol, cu grijă, o destupă şi-i turnă cu zgârcenie.* V. ROM. august 1954, 60. *Nu mai cuget, cred, mereu: Strâns în mine ca-ntr-un templu, Însă demn în miezul meu, Cu zgârcenie contemplu.* LABIŞ, P. 181. *Muncesc cu zgârcenie, atât cât să aibă ce mânca.* CONTEMP. 1975, nr. 1 509, 2/7.
– Pl.: *zgârcenii.*
– **Zgârci[3]** + suf. *-enie.*

ZGÂRCI[1] interj. v. **zbârci[2].**

ZGÂRCI[2] s. n. **1.** (Învechit şi popular) Cartilaj; tendon; p. e x t. (mai ales la pl.) carne de proastă calitate, vânoasă, cu pieliţe, cu zgârciuri[2] **(1).** *Zgârciul urechei drepte* [de se va clăti], *ceartă sau gâlceavă va avea.* PARACLIS (1639), 260, cf. GCR II, 123/14, IPOCRAT, ap. URSU, T. Ş. 164, SCL 1960, 708. *În capetele oaselor, mai vârtos, la încheieturi, se află gârciuri (cartilago).* ANTROP. 18/11. *Părţile mai compacte sunt zgârciurile, tindelile şi intestinele sau măruntaiele.* I. CIHAC, I. N. 7/9. *Gura mitrii este întărită ca un zgârci.* MEŞT. MOŞ. 57/2. *Muşchii se sfârşăsc printr-un fel de zgârciuri ce se numesc tendoane.* KRETZULESCU, A. 6/10. *Roaderea acestor zgârciuri ... căşună, între ambele suprafeţe, o lucrare de lipeală şi de depozit calcariu.* MAN. SĂNĂT. 205/6, cf. CIHAC, II, 41. *Nasul este despărţit în două printr-un zgârc.* CONTEMPORANUL, I, 910. *Sultănica ... ş-ascunde ochii în umărul de zgârci şi de os al mamei Stanchei.* DELAVRANCEA, S. 37, cf. DDRF. *Paznicul arunca câinilor nişte zgârciuri de pastramă amestecată cu clei şi cu bucăţele de carne.* XENOPOL, ap. TDRG. *Poporul nu cunoaşte decât părţile din afară ale urechii: zgârciul urechii (pavilionul), bărbia (lobul) şi gaura urechii.* CANDREA, F. 50. *Unele părţi ... rămân pentru toată viaţa sub formă de zgârci.* BIANU, D. S. 142, cf. RESMERIŢĂ, D. *Membranele sinoviale ..., când au ajuns la capetele oaselor, se continuă pe nesimţite cu cartilagiul (zgârciul) care acopere suprafeţele articulare.* ENC. VET. 23. *Şira spinării parcă era alcătuită numai din zgârciuri.* CIAUŞANU, R. SCUT. 67. *Apoi flămânzind, cerceta-va-n zădar să găsească O bucăţică de zgârci ca să-şi astâmpere foamea.* TOPÎRCEANU, P. O. 9. *Oase risipite cu zgârciurile umede albeau ţărâna.* SADOVEANU, O. X, 629. *Şi urmează leafă grasă Tot ce cade de la masă ... Oase, zgârciuri şi ciolane.* ARGHEZI, S. V,

105. *Uscați de timpuriu, bătrânicioși, mai mult zgârciuri și oase, roși de molimă, păreau niște osândiți la o trudă fără sfârșit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 195, cf. M. D. ENC. *Sunt olarii, slabi, trași la față, numai oase, zgârci și piele.* STANCU, D. 43, cf. ȚIPLEA, P. P. 105, ALR I 742, ALR II/I MN 5, 6 839/141, 172, 682, 723, 728, 762, 791, 833, 848, 872, ALRM II/I h 17. ✧ (În descântece) *Și va ieși buba cea rea Din crierii capului, Din zgârciul nasului, Din umerii obrazului.* POP., ap. GCR II, 340, cf. TEODORESCU, P. P. 227, 365. *Să ieșiți din femeia aceasta, Din osul spinării, Din zgârciul nasului, Din tâmplele capului.* MARIAN, NA. 48. *Ieș cu junghiurile, Cu cuțâtile ... Din zgârciu nasului, Din fața obrazului.* GRAIUL, I, 137. *Scârbeală de mâncare, Scârbeală de culcare, ... Din crierii capului, Din zgârciurile nasului, ... Du-te la fetele de împărat.* FOLC. MOLD. I, 213. ✧ (Adverbial) *Și se suie pe prăptici Și stă zgârci ca ș-on arici.* BÎRLEA, L. P. M. II, 174. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Și ciocoiul nostru a fost un soi de spumă De zgârciuri încleite cu oase ca de gumă.* ARGHEZI, S. III, 199. *Răzbit câteodată, trece în camera de alături, unde este surprins că geme și oftează, măsurându-și cu pipăitul zgârciul rotund ce s-a ivit în păr.* id. C. I. 148. ✦ (Prin sudul Transilv.) Castană (la genunchiul calului). Cf. DR. V, 306. ✦ (Regional) Elastic; praștie cu elastic (Pitești). UDRESCU, GL. *Tu mi-ai spart geamul cu zgârciul tău.* id. ib. ✦ (Regional) Vreasc (Totoiești – Hârlău). GLOSAR REG. ✦ Adj. P. a n a l. (Prin estul Criș. și prin vestul Transilv.) Zgârcit **(2).** Cf. ALR I 1 570/90. *Om zgârci.* ib. ✧ (Adverbial) *Ala-i zgârci de scump.* ib. 1 570/100.

2. (Învechit și popular) Cârcel; p. e x t. crampă. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D. *Poporul român din ținutul Chioarului, comitatul Satmer ... numește „mătriciu" morbul numit altcum „zgârcuri" sau „cârcei".* MARIAN, NA. 7, cf. DDRF, ALEXI, W. *Îl apucaseră niște zgârciuri, iar mâinile îi asudau de se lipeau de carte când o atingea.* LUC. VII, 73, cf. RESMERIȚĂ, D. *Varga lăsă repede mâna jos, ca și cum l-ar fi apucat un zgârci în antebraț.* T. POPOVICI, S. 323, cf. H XVII 104. *M-au apucat zgârciurile.* CV 1951, nr. 5, 28, cf. ALR I 152/49, 51, 308. *Mi s-a pus zgârciu.* ib. 152/940. *M-o luat zgârș pin tk'îșóre.* ALR II/I h 68/235. *Zgârciuri la foale.* ib h 116/130, UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgârciuri.* – Și: (învechit) **zgârc, zgâră** (COMAN, GL.), (învechit) **gârci** subst.

– Derivat regresiv de la **zgârci[4].**

ZGÂRCI[3] s. n. Daltă cu tăiș semicircular, folosită, în dogărie, pentru curățarea muchiilor vaselor mici de lemn; (regional) ghin, scoabă[1] **(III 1),** zgârietor **(1).** *Zgârciul sau scoaba slujește la curățitul muchelor la vasele mici.* PAMFILE, I. C. 161, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, LTR[2], M. D. ENC., ALR II 6 695/728.

– Pl.: *zgârciuri.*

– De la **zgârci[2].**

ZGÂRCÍ[4] vb. IV. R e f l. **1.** (Despre ființe) A-și încovoia, a-și îndoi etc. corpul (sau o parte a corpului) de frică, de frig, de durere etc., apropiindu-i (foarte) mult extremitățile sau părțile distincte unele de altele și făcându-l să devină (aparent) mai mic, a s e a d u n a, a s e c h i r c i, a s e c o n t r a c t a, a s e g h e m u i, a s e î n c h i r c i, a s e s t r â n g e **(I 6),** (popular) a s e c i u c i u l i, a s e z g u l i, (învechit) a s e s t â r c i **(1),** (regional) a s e t â m b u ș i **(1);** p. r e s t r. (despre părți ale corpului) a se atrofia; a se usca. *Și-l scotè în toate dzileli de-l bătè la talpe păn-i s-au zgârcit vinele ș-au rămas olog.* NECULCE, L. 81, cf. LB, VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *Dragomir se zgârcește pe scaun și s-apucă de masă.* CARAGIALE, O. VI, 279. *Degețelele ei înmănușate îmi treceau prin brat, de tare ce se zgârcise dânsa lângă mine.* ADAM, R. 262, cf. ȘĂINEANU[2]. *Când bolnavul are cârcei la stomac, se zvârcolește, se strânge, se zgârcește, și cade jos grămadă.* CANDREA, F. 226. *Atunci, întâi se zgârcește și bate din aripi ..., parcă ar vrea să fugă de moartea care-l ajunge.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 157. *Mezinul a căzut la picioarele lui moș Petrea, zgârcindu-se ca un vierme.* SADOVEANU, O. XVIII, 433. *Negustorul ..., zgârcit până la pământ, își lăsa limonada să curgă pe o țeavă curbată într-o cană desprinsă dintr-un cârlig.* ARGHEZI, B. 111. *Dumnezeu o pedepsește să se zgârcească de bătrânețe.* CĂLINESCU, O. I, 52. *Să-i luăm și ei un pătuc, ceva, că s-a zgârcit toată în leagănu ăla!* CAMIL PETRESCU, O. I, 571. *Mă strâng, mă zgârcesc covrig.* STANCU, D. 37. *Îl întinseră cu băgare de seamă pe marginea șanțului și el se zgârci tot, aducându-și convulsiv mâinile pe pântecele sfâșiat.* T. POPOVICI, S. 427. [Ariciul] *se zgârcește când aude vreun zgomot.* H IV 275. *Nu rage ca buhaii, Nu te zgârci ca aricii, Nu te zbate ca chiticii.* MARIAN, D. 254, cf. ALR SN V h 1 487. *Scoate-mi șarpele din sân; Când se-ntinde, Mă cuprinde; Se zgârcește, Mă sfârșește, Inimioara mi-o topește.* BALADE, III, 183. *Am două rațe Cudulațe, Cine-a ghici, Șepte mațe s-or zgârci* (Cimpoiul). ȘEZ. IV, 69. *Lână, lână Peste-o vână, Lâna se-ncâlcește, Vâna se zgârcește* (Mănușa). GOROVEI, C. 221. (F i g.) *Greimea păcatelor noastre, ce se zgârcește, mintea noastră să o dezlegăm.* CORESI, EV. 411. *Când te văd așa, mi se zgârcesc nervile.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 478. *Femeile se uitau chiorâș la Aristița, zgârcindu-li-se inima că n-a dat peste ele așa noroc.* CONTEMPORANUL, VI_2, 208. (Prin analogie) *Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgârcea mereu, simțind apropierea primăverii.* REBREANU, I. 363. *De la Cernavodă la Constanța, linia dreaptă se zgârcește și șerpuiește.* GALACTION, O. A. II, 419. *Iubirea prinde zâmbete de zgură, Mărețe răni adorm și se zgârcesc.* VOICULESCU, POEZII, II, 115. ✧ T r a n z. *Cei ce vor să se învârtească, se suie călare pe capetele durubeței și-și fac vânt cu picioarele cari le ajung de pământ, zgârcindu-le apoi spre a se putea urma învârtirea.* PAMFILE, I. C. 471. *Biata Pisicuță, zgârcindu-și picioarele de dinapoi ..., luneca de multe ori.* HOGAȘ, DR. I, 242. *Machi, cu ochii țintă în sticlele ochelarilor, își zgârci trupul încordat și clănțăni fioros.* BART, S. M. 105. *Trude se zgribuli ca de frig și zgârci degetele pe mâna lui Lucu.* VINEA, L. II, 181. *Calul oftă, zgârci unul din cele patru picioare și se pregăti parcă să rămână acolo, lângă jgheab.* PREDA, Î. 132. ✧ T r a n z. f a c t. *Dezleagă pre această muiare ce era zgârcită de legătura satanei.* VARLAAM,

c. 313. *Pre Iosif, iubitul de Domnul, Ce l-au datu-l fraţii pre vândzare La robie fără scumpărare, De-l zgârciră-n obedzi cu-nchisoare.* DOSOFTEI, PS. 362/7. *Aceste buruiene sunt cercate, au tămăduit oameni zgârciţi de mâni şi de picioare.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 100/11. *Ea zgârceşte toate vasele trupului mici.* VASICI, M. II, 43/8, cf. ISER, POLIZU, LM. *Ea îi vărsă la ureche câteva vorbe otrăvite, cari-l îngălbeniră la faţă şi-i zgârciră pumnul într-atâta, încât bietele mărgele, strânse ca într-un teasc, se făcură fărâme.* GANE, N. II, 16. *Peste noapte a şi dat holera peste mine şi m-a frământat şi m-a zgârcit cârcel.* CREANGĂ, A. 15. *Răul copiilor ..., boală ce constă într-un fel de cârcei de stomach cari frământă pre copii înăuntru şi-i zgârceşte uneori aşa de tare, până a-i face ghem.* MARIAN, NA, 376, cf. DDRF. *Şi cad şi rămân şi se zbuciumă-n loc Şi-ai morţii fiori îi zgârcesc şi-i întind.* COŞBUC, P. II, 296, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Stătea chircit în pat, cu un picior întins strună peste cearceaful boţit, cu cellalt cârligat din genunche, parcă i l-ar fi zgârcit cârceii.* REBREANU, NUV. 49, cf. ALR I 152/5. *Mă zgârsêst'e buba.* ALR II/I h 116/353. (Fig.) *Apoi iată orăşanul Cum ofticează sărmanul, Iar cumva de îi dă mâna Şi îl cam zgârceşte vâna, Nefăcându-i pe plăcere Orice după cum ea cere, Atuncea ea ofticează Şi zilele îşi scurtează.* PANN, P. V. II, 156/26. ✦ (Rar) A se schimonosi **(1).** *I se zgârceşte faţa.* CAMILAR, N. I, 96. ✦ A se pipernici; p. ext. a degenera. *Din lipsă de nutreţ bun, rasele indigene se pipernicesc şi se zgârcesc.* I. IONESCU, P. 234, cf. M. D. ENC. ✦ Tranz. şi refl. Fig. (Învechit) A (se) smeri **(1).** *Pleca* (-mismeriia H, *zgârciam* D) *cu asiguratul sufletul mieu.* PSALT. 63, cf. ST. LEX. 149^{v}/3. *Sufletul nostru în prav se zgârceşte.* DOSOFTEI, PS. 146/3. ✦ Tranz. şi refl. (Prin Ban. şi prin sudul Transilv.) A (se) şifona **(1).** *Nu ce puńe pră ţual'ie, că l'ie zgârsêsc!* ALR SN IV h 1157/76, cf. ALRM SN III h 976, MAT. DIALECT. I, 272.

2. A da dovadă de zgârcenie; a se arăta zgârcit **(2);** a deveni avar; a se calici, a se lăcomi, a se scumpi **(1),** (regional) a se zgârnăi. *A se zgârci şi a se lipsi de trebuinţile lui în stare de bogăţie ... Acestea şi altele asemenea sunt rele grele.* PISCUPESCU, O. 163/6, cf. VALIAN, V., DDRF, RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Lasă, vere, nu te zgârci, că ai numai un copil.* VLASIU, A. P. 98, cf. SCRIBAN, D. *Ce bărbat calic are sărăcuţa, s-a zgârcit la un metru de stambă şi o lasă să umble cu umerii goi.* H. LOVINESCU, T. 363. *Îi dau o mie, măi, nu mă zgârcesc.* T. POPOVICI, S. 153. *Nu s-a zgârcit gospodarul, şi-a luminat şi curtea să vadă noaptea în toate ungherele, că dacă s-a adus electrică, atunci să fie peste tot.* V. ROM. noiembrie 1963, 6, com. MARIAN. *Nu te zgârci piste fire, că bogat, sărac, oricine, nimic d-aci cu el duce.* ZANNE, P. VIII, 221.

– Prez. ind.: *zgârcesc.*

– Din v. sl. **съгрѣчити сѧ**.

ZGÂRCÍLĂ s. m. sg., adj. (Regional) Zgârcit **(2).** Cf. UDRESCU, GL. *Am cunoscut un tânăr zgârcilă.* id. ib.

– **Zgârci**[4] + suf. *-ilă.*

ZGÂRCIMÚŞ subst. v. **scârcimuş.**

ZGÂRCINÁ vb. I v. **zgâcina.**

ZGÂRCIOÁVĂ s. f. v. **zgârciob.**

ZGÂRCIÓB, -OÁBĂ s. m. şi f., adj. (Familiar; mai ales la f.) Om foarte zgârcit **(2).** *E o zgârcioabă de nu mai are pereche.* SADOVEANU, P. M. 48, cf. SCRIBAN, D. *Un stăpân încă mai putred de bogat decât zgârciobul de Artus Silişteanu.* V. ROM. februarie 1954, 37, cf. DM, L. ROM. 1973, 500, M. D. ENC., DEX. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgârciobi, -oabe.* – Şi: (regional) **zgârcioávă** s. f. L. ROM. 1959, nr. 2, 55, FD III, 205.

– **Zgârci**[2] + suf. *-ob.*

ZGÂRCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Cartilaginos; p. ext. care are aspectul sau consistenţa unui cartilaj. *Sfrenţia să arată până a doua sau a treia zi ... într-o bubuliţă rătundă şi zgârcioasă, adică tare împrejur, cât o linte de mare.* PISCUPESCU, O. 279/14. *Mulţi muşchi nu au la căpătâiele lor zgârciuri şi se prind d-a dreptul prin fibrele cărnoase amestecate cu fibre zgârcioase.* KRETZULESCU, A. 161/28, cf. PONTBRIANT, D. *Totodată, se iveşte, sub acest canal, un şteang zgârcios (corda dorsalis).* CONV. LIT. III, 227. *Oasele membrelor sunt legate prin încheieturi zgârcioase.* ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

– Pl.: *zgârcioşi, -oase.*

– **Zgârci**[2] + suf. *-os.*

ZGÂRCÍRE s. f. Acţiunea de a (se) zgârci[4] şi rezultatul ei.

1. Încovoiere, îndoire etc. a propriului corp (sau a unei părţi a corpului) de frică, de frig etc., apropiindu-i (foarte) mult extremităţile sau părţile mobile unele de altele şi făcîndu-l să devină (aparent) mai mic, adunare, adunat[4], chircire, chircit[1], contractare, contracţie, ghemuire, ghemuit[1], închircire, închircit[1], strângere **(6),** (rar) strâns[1] **(I 6),** (popular) ciulire, ciulit[1], stârcire **(1),** stârcit[1] **(1);** p. restr. atrofiere; uscare (a unei părţi a corpului), (învechit şi popular) zgârcitură **(1).** Cf. zgârci[4] **(1).** Cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D. *Trebuie să se vadă zgârcirea picioarelor, trebuie să se vadă tot.* CAMILAR, N. I, 372, cf. DL, M. D. ENC. 1012, DEX.

2. (În dicţionarele din trecut) Zgârcenie. Cf. zgârci[4] **(2).** Cf. LB, VALIAN, V., ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU.

– Scris şi: *sgârcire* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: ?

– V. **zgârci[4].**

ZGÂRCÍT, -Ă adj., subst. **1.** Adj. (Despre fiinţe) Care are corpul încovoiat, îndoit etc. de frică, de frig etc., apropiindu-i (foarte) mult extremităţile unele de altele şi făcându-l să devină (aparent) mai mic, adunat[2], chircit[2], contractat, ghemuit[2], strâns[2] **(I 6),** (popular) ciuciulit[2], stârcit[2], (regional) tâmbuşit, zgârcel, zbârciogat; p. restr. atrofiat; uscat. Cf. zgârci[4] **(1).** *O muiare ... era zgârcită şi nu putea să se scoale.* CORESI, EV. 402.

Şi petrecea viaţă grea, silindu-se pururea zgârcit şi plecat, fiind mai scundă chilia decât sine. DOSOFTEI, V. S. februarie 79^{v}/28. *Bertold era ... mic la obraz, căpăţânos ..., frunte zgârcită, ochi roşi ca focul* (a. 1779). GCR II, 118/24, cf. LB. *Tatăl tău, pe când trăgea Semnul pentru mărturie, Mâna dreaptă o avea, Care, fiind rău rănită, Nici nu s-a mai înarmat, Până când cu ea zgârcită A murit.* PANN, E. II, 57/19, cf. POLIZU. *L-am găsit cu dinţii rânjiţi, zgârcit ca un ghem în culcuşul său de paie.* FILIMON. O. I, 293, cf. PONTBRIANT, D. 674. *Cât îi ziulica de mare şăd cu trupu ghemuit şi cu picioarele zgârcite* [la gherghef]. ALECSANDRI, T. 937, cf. ALEXI, W. *Un om olog de reumatism şi cu mâinile zgârcite s-a vindecat cu acest leac.* CANDREA, F. 307, cf. RESMERIŢĂ, D. *Se arată astfel: ... întors cu faţa în jos, cu vreun picior zgârcit, ori stând într-o rână.* DUMITRAŞCU, STR. 5, cf. CADE. *Portiţa zăplazului scârţâi prelung şi o babă gârbovită ca un gânj, cu faţa zgârcită ca o hribă uscată, se apropie de drumeţi.* REBREANU, NUV. 264. *Un flăcăuan isteţ stătea zgârcit în pat, pironit pe scândură de reumatism.* GALACTION, O. A. II, 262. *Degetele, încordate, zgârcite, erau ca de oţel.* COCEA, S. II, 221. *Era într-o cămaşe de câlţi, un vierme omenesc – zgârcit, cu braţul şi piciorul din dreapta răsucite şi moarte.* SADOVEANU, O. IX, 38. *Zgârcit, copilul stătea, desfăşurat din petice ..., în mijlocul ariei.* STANCU, D. 81, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Ţi-oi da nişte pumni zgârciţi De ţi-or părea bani găsiţi.* I. CR. II, 261, cf. ALR SN V h 1 487. *De-oi veni înapoi Ţi-oi da nişte pumni zgârciţi, De ţi-or părea lei bătuţi.* BALADE, II, 425. ✦ (Substantivat) *Cu cuvântul acestuia den mulţi ieşiră dracii cu cutremur, ... şi slăbănogii se întăriră, şi zgârciţii să dereptară.* PRAV. GOV., ap. C. CR. 153/28. ✧ (Prin analogie) *Vântul de toamnă, rece şi umed, ţiuie în rămăşiţele frunzelor zgârcite, risipite în crăcile copacilor din lunca Vitanului.* DELAVRANCEA, T. 165. *Poarta se deschise şi apăru pe ea moş Costache, în haine albe de dril şi cu panama pe cap zgârcită de vechime şi multe spălări.* CĂLINESCU, E. O. I, 44. ✦ S. n. (Regional) Cartilaj. *Bubă albă ... Ieşi din rărunchi, Din ficaţi, Din bolboşii ochilor, Din faţa obrazului, Din zgârcitul nasului.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 749.

2. S. m. şi f. Fig. (Om) care adună cu pasiune bani sau alte bunuri materiale printr-o economisire exagerată şi meschină; avar, calic, (livresc) harpagon, parcimonios, (astăzi rar) meschin **(3),** strângător **(I 4),** (popular) ciufut, (popular şi familiar) cărpănos, (învechit şi regional) scump **(1),** (regional) cupit, hârşit, pungit **(3),** punguit[2], samalâş, sichiş, tamachiar, zbârciogos, zgârcos, (învechit) cumplit. V. frige-linte (v. frige), zgârietor, zgârcitură **(2),** zgârcuros, zgârdău, zgârgocit, zgâriat **(3),** zgârlinta **(1),** zgârn, zgârnăit, zgârţos, zgârie-brânză (v. zgâria **2a).** Cf. MAN. GÖTT. 134, KLEIN, D. 423. *Cutare e necinstit, Cutare este sgârcit Şi nimenea-ntr-un cuvânt Fără metahne nu sunt.* MUMULEANU, ap. GCR II, 250/26, cf. VALIAN, V. *În 8 mai, s-au dus ... în cealaltă lume un zgârcit înavuţit, carele până la moartea sa s-au socotit a fi de tot sărac.* FM (1843), 272[2]/12. *Stăpânul său era om zgârcit, nu-i da niciodată destul de mâncare.* BĂRAC, T. 10/24, cf. ISER. *Nu fi avar sau zgârcit.* PANN, în CONTRIBUŢII, I, 54. *Cu cât va fi mai zgârcit, cu atât va face mai multă economie.* I. IONESCU, B. C. 357/17. *Ai sî iei din comoara împărătească sute de mii de galbeni aduşi alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii.* CARAGIALE, O. II, 218. *Capii religiei să nu fie zgârciţi, ci să cheltuiască bani.* CONTEMPORANUL, V, 31. *Părinţii săi, mai ales când sunt în stare s-o înzestreze, dar de zgârciţi ce sunt nu-i dau mai nemică, sunt foarte rău priviţi.* MARIAN, NU. 148, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Preotul ... tocmai se pregătea să-l povăţuiască să nu fie zgârcit.* REBREANU, I. 225. *Colegii ... ziceau că este zgârcit, ursuz şi mândru.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 168. *Cât era de lacom şi zgârcit, să fi putut, şi-ar fi luat moşia în spate şi ar fi dus-o cu el.* AGÂRBICEANU, S. 103. *Era unul din bogătaşii zgârciţi ai târgului.* HOGAŞ, DR. II, 101. *Nu mi-aş fi închipuit să poată cineva, orcât de zgârcit, trăi într-o asemenea sărăcie.* M. I. CARAGIALE, C. 91. *Cosimo dă cu chibzuinţă de om zgârcit.* LOVINESCU, C. IV, 109. *Cojocarul zgârcit se bucură în taină că pomelnicul lui, numai cu două nume, ... îl ţinea mai ieftin decât pe toţi ceilalţi.* GALACTION, O. A. II, 164. *Asta-i o zgârcită şi-o zgripţuroaică, o cunosc eu.* C. PETRESCU, O. P. II, 111. *Asemenea salată trebuie cu rânduială făcută, după altă vorbă înţeleaptă: adică să toarne untdelemnul un chior, să picure alămâia un zgârcit şi să le bată un nebun.* SADOVEANU, O. IX, 443. *Nu fi zgârcit, mă nene, i s-a îmblânzit lui prâslea glasul.* id. ib. XVII, 193, cf. SCRIBAN, D., BL XII, 94. *Vrând să strângă totul, zgârcitul pierde tot.* ARGHEZI, S. V, 212. *Zorile se ridicau peste Olimp Şi-şi ascundeau în poală stelele ca un zgârcit comoara sa de aur.* BLAGA, POEZII, 29. *Toţi ... sunt zgârciţi.* STANCU, D. 34. *Nevestei mele îi place să facă pe zgârcita.* VINEA, L. II, 311. *Polidor ... devine din zgârcit risipitor şi cheltuieşte toţi banii ca să nu lase fiului nici o moştenire.* SCLF 1958, nr. 3–4, 313, cf. DL, DM. *De fapt nu numai din cauza lui am utilizat eu mândria, am utilizat-o şi din cauza nevesti-mi, zgârcita aia frumoasă şi proastă ca o cizmă.* V. ROM. noiembrie 1964, 37. *În orice caz, chiar dacă ... nu este un zgârcit în sensul curent al cuvântului ..., el pare astfel.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 111, 28/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Era bogat, putred de bogat, dar ... foarte zgârcit şi banii săi îi specula cu dobândă.* MAGAZIN IST. 1975, nr. 5, 74, com. MARIAN, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23, ALR I 1 570, ALR SN VI h 1 636. *Naşule, nu fi zgârcit, Că porumbii s-au făcut, Bagă mâna-n buzunar, Dă bacşiş la lăutari.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 533. ✦ Adj. P. anal. Care manifestă, care denotă zgârcenie; care acordă ceva cu zgârcenie, (livresc), parcimonios; p. ext. pal[2] **(2).** *Gospodinele scot cloştile, urmate de ghemuţele mişcătoare de puf, la o rază zgârcită de soare.* SADOVEANU, O. IX, 511. *Subt semn capricornic Răzbii printre pinii cu umbra zgârcită.* BLAGA, POEZII, 163. *Ibrăileanu, aşa de sobru în stil şi de zgârcit în file de manuscris, devine ditirambic când este vorba de vreunul din clasicii ruşi.* RALEA, S. T. III, 188. *Nu era niciodată zgârcit în a-şi îmbărbă-*

ta soldații. V. ROM. octombrie 1964, 14. *Bătrânul ieși după ea și se așeză și el pe buturugă, prăjindu-se la soarele atât de zgârcit în acele zile de vară umedă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 7/2. ✧ (Adverbial) *Cadavrul lui ... nu va merita mai mult de trei rânduri zgârcit strecurate la rubrica faptelor diverse.* C. PETRESCU, O. P. I, 18. ✧ Expr. **(A fi) zgârcit la vorbă** = (a vorbi, a relata) fără multe detalii; (a fi) moderat. [Bădia] *era serios, zgârcit la vorbă și la pungă.* BRĂESCU, A. 158. *Dar și lui, căpitanul uscătiv îi răspunse la fel de zgârcit la vorbă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 174. *Palid, aprinzând țigară de la țigară, Matei a ascultat cum Mindirigiu, simplu, zgârcit la vorbă a povestit „faptul".* V. ROM. mai 1954, 66, cf. M. D. ENC.

– Scris și: *sgârcit.* – Pl.: *zgârciți, -te.* – Și: (regional) **zgărcít, -ă** adj., subst. ALR I 1 570/200, 230.

– V. **zgârci**[4].

ZGÂRCITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Zgârcit **(2).** *Părinte zgârcitor dobândește copil risipitor spre a sa pedeapsă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 221.

– Pl.: *zgârcitori, -oare.*

– **Zgârci**[4] + suf. *-tor.*

ZGÂRCITÚRĂ s. f. **1.** (Învechit și popular) Zgârcire **(1);** uscare; (concretizat) parte a corpului atrofiată, uscată. *Și-ndată urmă cuvântului zgârcitura mădularilor acelui fără de rând. Că îndată i-au săcat mâna.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126[v]/22. *Unsoare de zgârcitura vinelor* (a. 1800). IORGA, S. D. XVI, 18. *Ei scăpară și se făcură cfit în loc de moarte cu câte un leșin și cu câteva zgârcituri și aruncături în aer.* CR (1833), 92[1]/27, cf. VALIAN, V. *Dușa de rază se întrebuințează în următoarele boale: ... la noduri artrice, la zgârcituri, la sclintituri vechi.* FĂTU, D. 38/24, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *I s-a părut că restul piciorului* [rupt] *i se lungește, dă o luptă, întinzându-i-se zgârciturile.* SAHIA, N. 37. *A rămas mic cât un pui Chinuit în toate zgârciturile lui.* ARGHEZI, VERS. 162, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit și regional) Zgârcenie. Cf. DDRF. *Zgârcitura din ce merge întinerește și niciodată îmbătrânește.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 221. ✦ (Regional) Zgârcit **(2)** (Tărcăița – Beiuș). A I 24.

– Pl.: *zgârcituri.*

– **Zgârci**[4] + suf. *-itură.*

ZGÂRCIULÉȚ s. n. (Popular) Diminutiv al lui zgârci[2]. Cf. GR. S. VI, 155. *Așa să potolească: Dorul, Mâncărimea, Usturimea, Din mâini, Din picioare ..., Din toate cheietorelele, Din toate zgârciulețele.* PĂSCULESCU, L. P. 115.

– Pl.: *zgârciulețe.*

– **Zgârci**[2] + suf. *-uleț.*

ZGÂRCIUM s. n. v. **scrânciob.**

ZGÂRCIURÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Cartilaginos. Cf. BL VI, 159, DL, DM, SCL 1960, 239, 240, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie; substantivat) *Dar, tu, teiule, zgârciurosule, la tine că-mi vine ..., C-un topor stricat, Din pământ te taie.* ȘEZ. XIII, 204.

– Pl.: *zgârciuroși, -oase.* –Și: (regional) **zgâlciurós, -oásă** adj. VÎRCOL, V. 102.

– **Zgârciuri** (pl. lui *zgârci*[2]) + suf. *-os.*

ZGÂRCOLÍ vb. IV v. **zgârgori.**

ZGÂRCÓS, -OÁSĂ s. m. și f., adj. (Regional) Zgârcit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Cu zgârcosu-ăla să nu încerci.* id. ib.

– Pl.: *zgârcoși, -oase.*

– **Zgârcă** + suf. *-os.*

ZGÂRCUÍ vb. IV **I.** Tranz. **1.** (Învechit; complementul indică iarba) A tăia prost. *Din pedeca ciompurilor ... și a coasei netăioasei numai zgârcuiește iarba* (a. 1847). URICARIUL, X, 407.

2. (Prin nord-estul Transilv.; complementul indică bani) A stoarce **(5).** *Am scos* [banii] *cum am putut, mai mult i-am zgârcuit cu țârâita.* CV 1950, nr. 4, 40.

II. Intranz. (Prin. nord-estul Transilv. și prin Olt.) A încerca, cu perseverență (și pe furiș), stabilirea unor relații, îndeplinirea unui lucru etc. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD, cf. PAȘCA, GL., ARH. OLT. XXI, 275. ✦ (Regional) A pândi **(1)** (Șieu Măgheruș – Bistrița). MAT. DIALECT. I, 290.

– Prez. ind.: *zgârcuiesc.* – Și: (învechit) **sgârcuí** vb. IV. URICARIUL, X, 407.

– **Zgârc** + suf. *-ui.*

ZGÂRCURÓS, -OÁSĂ s. m. și f. (Regional) Zgârcit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgârcuroși, -oase.*

– **Zgârciuri** (pl. lui *zgârcă)* + suf. *-os.*

ZGÂRDÁN s. n. v. **zgărdan.**

ZGÂRDĂU adj. m. (Regional) Zgârcit **(2)** (Șibot – Orăștie). CV 1951, nr. 6, 27. *E tare zgârdău.* ib.

– Pl.: *zgârdăi.*

– Cf. zgârcit.

ZGÂRÉCI s. m. v. **zgârieci.**

ZGÂRFÁCI s. n. (Mold. și Bucov.) Căuș mare de lemn în care se mănâncă (la stână), se pisează usturoi etc. Cf. CADE, DM, L. ROM. 1959, nr. 6, 78. *Încep a să scoati ... străcătoaria, fidilieșu, zgârfaciu.* ȘEZ. II, 210, cf. III, 92, VIII, 92, GRAIUL, I, 449, GLOSAR REG.

– Pl.: *zgârface.*

– Etimologia nesigură. Cf. scăfău.

ZGÂRGOLÍ vb. IV v. **zgârgori.**

ZGÂRGOMÁT, -Ă adj. (Regional) Zgrunțuros (Beloțu – Craiova). GL. OLT.

– Pl.: *zgârgomați, -te.*

– Etimologia necunoscută.

ZGÂRGOR s. m. v. **zgârgore.**

ZGÂRGORE s. m. (Olt. și Ban.) Fir (răsucit foarte tare, care, lăsat liber, face noduri); p. ext. nod (rezultat în acest mod). Cf. H V 151, XVIII 148. *Pune gangu-*

rul totdeauna la cuibul său un zgargor de mătasă roşă. MARIAN, O. II, 136. *La un fir de mătasă (şi de aţă) se zice un zgârgore.* Com. LIUBA, cf. BOCEANU, GL. *Când aţa a făcut zgârgori, întindem cu amândouă mâinile de ea.* ŞEZ. XIII, 89, com. din TURNU-MĂGURELE, cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 81, COMAN, GL., LEXIC REG. 39. *Să pună un zgârgur roşu la paraua aia.* FOLC. OLT.–MUNT. I, 345. ✦ Fig. (În forma *zgârboare)* Urdoare (Cerneţi – Turnu-Severin). ALR. I/I h 15/850. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; în forma *zgârgor)* Răritură la pânza ţesută în război. Cf. CIAUŞANU, V. 212.

– Pl.: *zgârgori.* – Şi: **zgârgor** (H V 151, CIAUŞANU, V. 212), **zgârgor, zgârgur** s. m., **zgârboáre** (ALR I/I h 15/850) s. f., **zgârbor** (BOCEANU, GL.) s. m.

– Etimologia necunoscută. Cf. z g â r c i[2].

ZGÂRGORÍ vb. IV. **1.** Refl. (Prin sudul Olt.; despre firul lăsat liber) A face noduri din cauza răsucirii exagerate. Cf. LEXIC REG. 39. ✦ (Despre fiinţe) A se chirci (din cauza frigului). Cf. LEXIC. REG. 39. ✦ (Regional) A tremura **(1)** (de frig) (Cămărzana – Satu Mare). ALR I 92/343.

2. Tranz. şi refl. (Transilv.) A (se) mototoli **(2).** Cf. REV. CRIT. III, 168. *Mi s-au zgârgolit hainele în cufărul cu care am călătorit.* CV. 1950, nr. 4, 34. *Mń-o-ncrieţ şî mń-o zgârgolieşt'.* ALR SN IV h 1 157/102, cf. ALRM SN III h 976/102. *Aşază cămeşile frumos, nu le zgârcoli.* LEXIC. REG. II, 103.

– Prez. ind.: *zgârgoresc.* – Şi: **zgârcolí, zgârgolí** vb. IV.

– V. **zgârgore.**

ZGÂRGORÍT, -Ă adj. (Prin vestul Olt.) Zgârcit **(2).** Cf. N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.

– Pl.: *zgârgoriţi, -te.*

– V. **zgârgori.**

ZGÂRGUR s. m. v. **zgârgore.**

ZGÂRIÁ vb. I. **1.** Tranz. (Folosit şi absol.) A(-şi) produce pe piele o rană superficială (de obicei sub formă de dungă) cu unghiile, cu ghearele sau cu un obiect ascuţit; (regional) a căpăra, a dârâi, a zgăpăra, a zgrăbăla, a zgrepţa **(1),** a zgreptăna. V. cresta, scrijeli **(1),** tăia **(I 1).** *Spânzurându-l la lemn, îl zgărâiară cu zgăreturi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 143[r]/26. *Veţ auzi că găinile au zgărăiat pe cocoşi* (a. 1704). FN. 150. [Pe crai] *l-au mai zgăriat un turc lângă nas cu o suliţă* (a. 1716). GCR II, 19/38. *Şi ieşiră muierile lor despletite şi zgâriate pre obraz şi cu featele şi cu coconii.* ALEXANDRIA (1794), 60/12, cf. LB. *Purta ... un feli de cazacă ... de piele prea groasă, ici-colea zgâriată de unghiile spintecătoare a fearălor.* FM (1845), 47[2]/22. *Au trecut pe lângă mine un om cu nişte lemne încărcat, m-au lovit cu un lemn puţintel şi m-au zgâriat.* BĂRAC, ap. TDRG, cf. ISER, POLIZU. *Aş! D-abia l-au zgâriat! Sărutare de săgeată ... Nu-i lucru de speriat.* HASDEU, R. V. 115, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Teofil ... rămase pe treapta cea din urmă, lângă năprasnicul şuvoi, zgâriindu-şi pieptul de neputinţă şi de disperare.* GALACTION, O. A. II, 231. *Şi-a zgâriat tâmplele cu unghiile până ce-a istovit.* SADOVEANU, O. XVI, 262. *Îi venise să sară la ei, să-i zgârâie cu unghiile.* STANCU, R. A. II, 417. *Ana ... dădu cu mâna de pumnul lui Coman, încleştat pe ivăr, încercă o clipă să-l dizloce, să-l zgârie.* VINEA, L. II, 275. *Loveşte-mă, dă în mine, zgârie-mă!* H. LOVINESCU, T. 120. *Se sufoca ... zgâriindu-i degetele butucănoase.* T. POPOVICI, S. 157. *Brazii mă zgârâie, răi şi uscaţi.* LABIŞ, P. 37. *Îi zgâriase, îi lovise cu picioarele în pântece.* BARBU, PRINC. 150. *Un glonte străbate cizma lui V., dar îi zgârie doar pielea piciorului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 122, 16/2. *Când puneam mâna pe uşă, Mă lovi cu o cătuşă Şi mă zgârie la guşă.* RETEGANUL, TR. 169. *Und'e ţ-o prins a mă lua d'in ńeşt'e greble d'e sier, tăt m-o grăpsat, tăt m-o zdăriet.* O. BÎRLEA, A. P. I, 142. (Fig.) *Nu mai făcea un pas ... să nu-l zgârie îndată în cuget unghia ascuţită a unei mustrări.* C. PETRESCU, O. P. II, 249. *Şi urlă-n zdrenţe Liniştea fântânilor Zgâriate cu unghii de somn.* CONTEMP. 1970, nr. 1 256, 3/2. *Invidia sau gelozia s-au ferit să-i zgârie cristalul pur al entuziasmului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 131, 21/2. ✧ Intranz. *Mâţa blândă zgârie rău.* PANN, ap. GCR II, 374, cf. BARONZI, L. 66. (Fig.) *Pamfletul se învârteşte în jurul obiectului cu oarecare frumuseţe de corbi între două zboruri circulare, ciupeşte, zgârie, înţeapă, rupe.* SCLF 1960, nr. 2, 221. ✧ Refl. *Şi în morminte era strigând şi se zdârâia cu pietri.* N. TEST. (1648), 46[r]/27. *Fără a se fi scărpinat sau zdăriat dobitocul.* CALENDARIU (1814), 182/9. *Am adăpat chiar eu vitele, când Bodor a lunecat pe ghiaţă şi s-a zgâriat acolo într-un colţ de sloi.* AGÂRBICEANU, S. 296. *Se gândea la gardul de sârmă ghimpată, îi era frică să nu se zgârie.* REBREANU, P. S. 275. *Dacă te-ai zgâriat, Doamne fereşte, fuga la dispensar.* H. LOVINESCU, T. 398. *Eu cu mâţa m-am jucat Şi jucând, m-am zgâriat.* FOLC. MOLD. II, 697. ✧ Refl. recipr. *Oare nu suntem noi nebuni să ne zgâriem şi să ne omorâm întru bucuria vrăjmaşilor noştri cei de obşte?* ŢICHINDEAL, F. 32/15. *Fetele se încăierau şi se păruiau în lege ..., se zgâriau, se muşcau.* M. I. CARAGIALE, C. 123. ✧ Refl. pas. *Părinţii pentru copii şi copiii pentru părinţii morţi au datină ... de a nu-şi pieptăna părul dumineca, crezând că pentru pieptănare în această ziuă se zgrabălă (zdrighie) cei morţi.* MARIAN, S. R. I, 104. ✦ Fig. A produce o senzaţie (auditivă) neplăcută. *Scotea ... nişte ţiuituri din naiul lui, de zgâria şi sfredelea auzul.* ISPIRESCU, U. 110. *Destul, că mă zgârâi în ureche.* HOGAŞ, DR. I, 171. *Când intră în ogradă, portiţa scârţâi atât de jalnic, că-i zgârie inima.* REBREANU, I. 382. *Ca să nu zgârie urechea celorlalţi tusa ei, stă lângă pod, aparţinându-i ca şi cioburile.* TEODOREANU, M. U. 185, cf. DL. *Vocea-i ascuţită ca de castrat zgâria nervii generalului.* T. POPOVICI, S. 284, cf. DEX. ✦ A produce o senzaţie de iritare. *Buruienile uscate ... răspândind nişte mirodenii doftoriceşti ce zgâriau pe gât.* ap. TDRG. *Praful acela dobrogean, care înfundă nările, zgârâie gâtlejul şi sureşte părul.* C. PETRESCU, Î. I, 4, cf. DL. *Fumul, acum albăstrui, îi zgâria gâtlejul.* T. POPOVICI, S. 25, cf. DEX.

2. Tranz. (Complementul indică suprafeţe) A lăsa o urmă (liniară), de mică adâncime, cu ajutorul unui

corp ascuțit și dur; a cresta, a scrijeli **(1),** (rar) a scobi[1] **(1),** (regional) a sfredeli **(2).** *Sânții zgârieți de vârful armelor ascuțite, petre sfărâmate și inscripțiuni șterse ... mă făcură a mă cutremura de cele ce se petrecu odată p-aici.* PELIMON, I. 112/29. *Doar zidul sălii de gimnastică e mai vesel: băieții l-au zgâriat ici și colo.* BASSARABESCU, V. 113. *Nu-i călca piciorul în* [camere] *cu lunile, ca să nu roadă covoarele și să nu zgârie parchetul.* C. PETRESCU, O. P. I, 166. *Zgâriam gheața, întorcând călcâiul cu meșteșug.* BRĂESCU, A. 129. *Nu e voie să zgârii ușile cu grebla.* ARGHEZI, C. J. 217. *Zgârie ... cu unghia florile de gheață prinse de geam.* V. ROM. martie 1954, 131. *Desenul a fost mai întâi zgâriat în pasta vasului și numai după aceea redat în culoare.* H. DAICOVICIU, D. 198. ✧ F i g. *De jur împrejur, veșnice păduri de brad îmbrăcau cu uriașa lor mantie cernită munții ce zgâriau tăriile senine ale cerului.* MIRONESCU, S. 129. ✧ Compuse: **zgârie-brânză** s. m. și f. = **a)** (popular și familiar) zgârcit **(2).** *Și moș Vasile era un cărpănos ș-un pui de zgârie-brânză ca și mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50, cf. DDRF, BARCIANU. *Are să zică lumea că a fost un zgârie-brânză, un zgârcit care-și mânca de sub unghie.* SĂM. II, 699. *A fost un zgârie-brânză.* AGÂRBICEANU, S. 144, cf. DR. I, 498, CADE. *De fapt, sunt cam „zgârie-brânză". Își mănâncă de sub unghie.* IOVESCU, N. 94. *Un grup de cuvinte legate prin diverse raporturi gramaticale poate avea o valoare expresivă foarte mare ... Am citat mai înainte exemple ca „brânză-n sticlă", „zgârie-brânză".* IORDAN, STIL. 20, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. [Compusul] *poate fi înlocuit printr-un cuvânt simplu, ca de exemplu, zgârcit pentru zgârie-brânză.* SFC I, 147, cf. SCL 1967, 480, FORM. CUV. I, 11, 40, 103, DEX; **b)** (regional) negustoraș. Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D.; **zgârie-nori** s. m. invar. = construcție cu foarte multe etaje. Cf. CADE. *Ne oprim în fața uneia dintre cele mai ciudate și îndrăznețe clădiri ..., celebra casă zgârie-nori Flat Iron.* BART, S. M. 43, cf. IORDAN, L. R. A. 231. *Micul zgârie-nori în fier și blocuri de piatră ... aruncase pe porțiunea strâmtă a Căii Victoriei o umbră de Broadway.* CĂLINESCU, O. I, 66. *Mărimea lor, ca și aceea a turnului lui Babel, ca și zgârie-norii americani, e o tristă desperare.* RALEA, S. T. I, 250. *Stocuri înalte cât zgârie-norii de pe Broadway.* V. ROM. martie 1954, 248. *E New-York, cu nouă milioane de locuitori, trăind prin zgârie-nori, care unul singur conține tot atâta populație cât orașul nostru.* PREDA, I. 185, cf. DM, SFC I, 179, 188. *Dați-mi compas și riglă și nopți și spații vaste, Am gânduri mai înalte cu mult ca zgârie-norii.* HOREA, C. 14, cf. DER, FORM. CUV. I, 10, 11, 104, 110. *Vietnamul să aibă fabrici, zgârie-nori, autostrade.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 132, 31/3, cf. DEX. ✧ R e f l. p a s. *Ceea ce se zgâria în antichitate pe table de metal atâtea zile și luni, astăzi se scrie într-o oră.* HELIADE, O. II, 40. *Asemenea mastixu este așa de tare, încât însuși fierul de ea se zgârie.* AR (1832), 112[2]/1. ✦ A ara superficial. *Zgârii pământul și grâul îți dă la bob treizeci de boabe, secara treizeci și cinci.* DELAVRANCEA, O. II, 115. *Pe fundul vechi al mării, la Histria, își poartă mocanul oile și zgârie țăranii cu plugul cimitirele trecutului.* SADOVEANU, O. XVI, 71. *Plugul de lemn care zgârie pământul.* CONTEMP. 1975, nr. 1 504, 5/4.

3. T r a n z. și i n t r a n z. (Despre păsări sau animale; complementul indică pământul) A săpa (superficial) cu ciocul, cu rătul, cu ghearele, cu ajutorul unui instrument etc. pentru a scoate ceva la iveală sau pentru a face o gaură (mică), a scormoni **(1),** (popular) a s ă p a **(5),** (învechit și regional) a z g â r m ă i, (regional) a s c u r m u z i (v. s c u r m u z u i **2);** (despre oameni; complementul indică pământ, roci etc.) a face crestături, tăieturi (superficiale) cu unghiile, cu ajutorul unui instrument etc., a r â c â i[1] **(1),** a s c r i j e l i **(1);** a scurma **(I 2).** *Dacă într-o casă se află un bolnav care trebuie să moară, atunci cânele ... sapă sau cel puțin zgârie pământul de lângă acea casă.* MARIAN, Î. 3. *Își săpase, sau, mai bine zis, își zgâriase ea în o stâncă, cu înseși unghiile sale, o mică cisternă.* HOGAȘ, DR. I, 18. *Cocoșul, zgâriind în bălegar, A dat de un mărgăritar.* ARGHEZI, S. V, 50. *Într-un amurg, sunt ani de-atunci, mi-am zgâriat Stăruitor în scoarța unui arbor numele.* BLAGA, POEZII, 23. *Zgârii cu bățul pământul și dai de humă galbenă, nisipoasă, văroasă.* STANCU, D. 274. *Care cu sape că săpa, Care cu gheare zgâria, Păn' de stâlp de piatră da Și pe Negru mi-l găsa.* BALADE, II, 174. ✦ A scrie apăsat; p. e x t. a scrie prost. Cf. ȘĂINEANU[2]. *Nu că slovele n-ar fi fost bine rotunzite și zgâriate din peană, ci dintr-un motiv mai special.* SADOVEANU, O. XV, 52, cf. SCRIBAN, D. *Poți să stai toată ziua aplecat asupra mesei, să zgârii mereu pe hârtie, când ai gâtul uscat.* STANCU, D. 397. [Motoarelor] *le simt trepidația, transmisă din cală, prin fierul vaporului, până în masa mea de lucru, și prin ea, până în vârful peniței care zgârie hârtia.* TUDORAN, O. 198. ✦ T r a n z. A trece apăsat cu unghiile sau cu un obiect ascuțit fără a lăsa urme. *Degetele, afundate în plapomă, zgâriau plapoma, o atrăgeau spre dânsul.* COCEA, S. II, 220. *Notele ... ascuțite ale unei mandoline, pe care o zgârie cu foc un italian sentimental.* BART, S. M. 34. ✦ I n t r a n z. A ciocăni ușor cu unghiile. *Soția lui a zgâriat la ușă, cerând cu sfială intrare, ca să-i ție tovărășie și să-l mângâie.* SADOVEANU, O. XII, 129.

– Scris și: *sgâria* RESMERIȚĂ, D. – Pronunțat: *-ri-a.* – Prez. ind.: *zgârii*, pers. 3 și *zgârie* (ALR I 1 138/727), *zgârie* (ib. 1 138/190, 200), *zgarîie* (ib. 1 138/231, 586, 592, 595). – Și: (învechit și popular) **zgârâiá, zgăriá,** (învechit și regional) **zdăriá** (prez. ind. pers. 3 și *zdárie* ALR I 1 138/231, 584, 592, 595), **zdărâiá, zderiá** (DOSOFTEI, V. S. februarie 58[v]/3, SCRIBAN, D.), **zgărâiá,** (învechit) **zgărăiâ, zdârăiá,** (regional) **zgârăiá** (ALR I 136/842, 850, ib. 1 138/9, 28, 840, 850), **zgăierá** (ALR I/II h 292/164, ALRM I/II h 410/1641), **zgărâiá** (ALR I 1 138/795), **zgheriá** (com. LIUBA, ALR I 1 138/24, 63, 65, 290, 75, 85, 87), **zdărlá** (ALR I 1 138/308), **zdârlá** (ALR II 136/320 ib. 1 138/308, ALR II/I h 53/310), **zdrighiá, zdrângălá** (ALR I 1 138/305), **zdrâghiá** (com. din GRĂDINARI – ORAVIȚA), **zdrâjilá** (ALR II/I h 53/316), **jgherăiá** (ap. TDRG) vb. I.

– Cf. alb. s h q e r r.

ZGÂRIÁC s. n. (Mold.) Instrument de dulgherie, alcătuit, de obicei, dintr-o bucată prismatică prin care

alunecă două tije cu vârf metalic ascuțit, pentru trasarea unor linii paralele pe suprafața unor piese de lemn; (rar) însemnător, zgârietor (2), (popular) zgârieci, (regional) ştraihmas, ştraimodlu. Cf. z g â r i a **(2).** Cf. CADE, SCL 1962, 234, 235, SFC VI, 48, H XVI, 413, ALR II 6 675/514, 551, GLOSAR REG.

– Pronunțat: *-ri-ac.* – Pl.: ? – Şi: **zgăriác** s. n. H XVI 413, ALR II, 6 675/551.

– **Zgâria** + suf. *-ac.*

ZGÂRIÂT, -Ă adj. **1.** Care are zgârieturi **(1)** pe piele. Cf. z g â r i a **(1).** *Iar Trandafir, sluga credincioasă, Cu fața zgâriată, mormoia în sine.* BUDAI-DELEANU, T. V. 147, cf. PONTBRIANT, D. *Râseră şi ceilalți cu mare înveselire, întinzând mâinile negre, bătătorite şi zgâriate, după pachetul de tutun.* C. PETRESCU, Î. II, 12. *Aveam beretă marinar, pantaloni scurți şi genunchi zgâriați.* TEODOREANU, M. U. 141. *Cu mâinile zgâriate, mă întorc în bătătură.* STANCU, D. 318. ✦ (Despre ochi) Cu vinişoare de sânge; iritat. *Deschise nişte ochi roşii şi zgâriați, parcă pleoapele i se tăvăliseră peste noapte în nisip grunțuros.* IOVESCU, N. 62. ✦ (Despre sunete, voce) Care produce o impresie auditivă neplăcută. *Toate acestea, ... le povestea cu un glas de femeie răsfățată, puțintel zgâriat, ca o placă uzată de patefon.* VINEA, L. I. 266.

2. Cu urme, cu zgârieturi; scrijelit. Cf. ST. LEX. 150r/7. *Numai tufele mai stufoase înverzeau locul negru şi zgâriat.* ADAM, R. 106. *„Maşina" lui Jim era, în fond, o hodorogitură lovită şi zgâriată.* CĂLINESCU, O. I, 64. [Valiza] *era roasă, zgâriată şi acoperită de imprimate multicolore.* VINEA, L. I, 60.

3. (Regional) Zgârcit **(2)** (Ştei). TEAHA, C. N. 282.

– Pronunțat: *-ri-at.* – Pl.: *zgâriați, -te.* – Şi: (învechit) **zgăriát, -ă, zgărăiát, -ă** (ST. LEX. 150r/7) adj.

– V. **zgâria.**

ZGÂRIÉCI s. m. (Popular) Instrument de dulgherie, alcătuit, de obicei, dintr-o bucată prismatică prin care alunecă două tije cu vârf metalic ascuțit, pentru trasarea unor linii paralele pe suprafața unor piese de lemn; (rar) însemnător, zgârietor **(2),** (regional) ştraihmas, ştraimodlu, zgâriac. Cf. DAMÉ, T. 115, ŞĂINEANU[2]. *Sgârieciul slujeşte la tras linii paralele cu o față dreaptă sau curbă.* PAMFILE, I. C. 170, cf. PASCU, S. 307, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Se poartă zgârieciul cu fața căpățânii de-a lungul marginii piesei şi se apasă cuiul pe piesa care e, de obicei, netezită în prealabil cu rindeaua.* LTR[2], cf. DM, M. D. ENC., H II 30, RĂDULESCU-CODIN, ALR II 6 675/172.

– Scris şi: *sgârieci.* – Pronunțat: *-ri-eci.* – Şi: (regional) **zgăréci** (ALR II 6 675/172) s. n.

– **Zgâria** + suf. *-eci.*

ZGÂRIÉRE s. f. Acțiunea de a (se) z g â r i a şi rezultatul ei.

1. Rană, de obicei superficială, pe piele făcută cu unghiile, cu ghearele ori cu un obiect ascuțit sau tăios; zgaibă **(I 1),** zgârietură **(1).** Cf. z g â r i a **(1).** Cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX.

2. Săpare (superficială) a pământului cu ciocul, cu râtul, cu ghearele, cu unghiile, cu ajutorul unui instrument etc., pentru a scoate ceva la iveală sau pentru a face o gaură (mică), s c o r m o n i r e **(1),** s ă p a r e **(3);** crestare, tăiere (superficială) cu unghiile, cu un instrument etc., r â c â i r e; scurmare **(1).** Cf. z g â r i a **(3).** Cf. ST. LEX. 150r/9. *În formă asăminea figuri întipuite de razile soarelui pe pereți sau pe pământ, însămnând cu zgârierea unui băț umbra feței şi iată începutul desenului.* SĂULESCU, HR. I, 39/11. *În mineraloghie, vârtoşimea ... să numeşte împotrivirea care o face un mineral împotriva lovirii sau zgârierii altui mineral ori a unui instrument ascuțit.* CIHAC, I. N. 341/23, cf. POLIZU, DL, DM, DEX.

– Scris şi: *sgârriere* RESMERIȚĂ, D. – Pronunțat: *-ri-e-.* – Pl.: *zgârieri.* – Şi: (învechit) **zgărăiáre** s. f. ST. LEX. 150r/9.

– V. **zgâria.**

ZGÂRIETÓR, -OÂRE adj. (Rar) **1.** Care zgârie **(1)** pielea. Cf. VALIAN, V. ✦ (Despre voce) Cu rezonanță neplăcută. *Glasul acesta zgârietor risipi încurcătura oamenilor.* REBREANU, R. I, 134. ✦ Care produce o senzație de iritare. *Proprietățile rachiului fizice sunt următoarele: este o umezeală subțire, limpede ca apa ..., la gustare este pişcător, iute, zgărietor în gât.* FM (1844), 51[1]/20.

2. Care zgârie **(3);** care agață. *Extragerea mecanizată a capetelor de fibre din firele țesăturilor şi tricoturilor cu ajutorul unor organe de smulgere echipate cu elemente zgârietoare, cu ace sau cu cârlige fine.* LTR XV, 303. ✧ (Substantivat) *Găseam vinovați în gândul meu pe toți aceşti zgârietori de copaci.* HOGAŞ, DR. I, 9. ✦ (Regional; substantivat, f.; în forma *zgărăietoare)* Zgârci[3] (Scărişoara – Abrud). ALR II 6 995/95. ✦ (Ironic; substantivat) Scriitor fără talent. *Este ridicol a se judeca valoarea unei poezii de cel dintâi zgârietor de hârtie.* MACEDONSKI, O. IV, 76. ✦ S p e c. Zgârieci. Cf. LTR[2].

– Pronunțat: *-ri-e-.* – Pl.: *zgârietori, -oare.* – Şi: (învechit) **zgărietór, -oáre** adj., **zgărăietoáre** (ALR II 6 695/95) adj., s. f.

– **Zgâria** + suf. *-tor.*

ZGÂRIETÚRĂ s. f. **1.** Rană, de obicei, superficială, făcută pe piele cu unghiile, cu ghearele sau cu un obiect ascuțit sau tăios; zgaibă **(I 1),** zgâriere **(1),** (învechit, rar) zgreblătură, c r e s t ă t u r ă, s c r i j e l i t u r ă, t ă i e t u r ă **(I 1).** Cf. z g â r i a **(1).** *Chipul muncilor lui în multe fealuri: ... spândzurături, zdârâeturi cu unghile ceale de her strujit.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18v/7. *Ca să tămăduim ranele din lovitură, zdârietură sau alte întâmplări venite trebuie să legăm rana.* CALENDARIU (1814), 192/7. *Se încredințează că mâinile sale avea semnul mai multor zgârieturi ce-şi făcuse ea însuşi.* CR (1836), 176[1]/25. *De ar fi rana închisă sau numai zgărietură, atuncea trebuie mai nainte scarificată.* FM (1844), 334[1]/23. *Combate zgârieturile şi zgaibele căşunate din frecările mercuriale spălând părțile frecate cu decocție de tărâțe.* BREZOIANU, A. 575/16, cf. PONTBRIANT, D. *I-a legat rana care era numai o zgârie-*

tură de nimic. CARAGIALE, O. II, 365, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Jupuituri ..., zgărieturi, rosături.* CANDREA, F. 224, cf. BIANU, D. S. *Rană, tăietură, zgârietură* [Titlu]. PAMFILE, B. 56. *Hainele i se rupeau în bucăți, sângele țâșnea din zgârieturi, dar tot se târa.* AGÂRBICEANU, S. P. 126, cf. CADE. *Nu mai avea pe el cămașă și era roșu tot, de zgârieturi și de înțepături.* GALACTION, O. 300. *Zgârieturile de mâță sunt foarte periculoase.* C. PETRESCU, O. P. II, 92. *Se alesese cu zgârieturi, cu vânătăi.* COCEA, S. II, 115. *O să ieși cu niște zgârieturi.* VLASIU, D. 184. *Microbii din murdărie pot intra în trup prin o zgârietură nevăzută.* VOICULESCU, L. 73. *Mai avuseseră loc acolo câteva dueluri celebre, pe la 1850, din care combatanții scăpaseră indemni ori cu puține zgârieturi.* SADOVEANU, O. XVI, 508. *La picior, Baruțu a rămas cu o zgârietură adâncă.* ARGHEZI, C. J. 238. *Are o zgârietură pe obraz.* H. LOVINESCU, T. 102. *Se badijonează cu tinctură de iod pielea care prezintă juliri, zgârieturi sau foliculite.* BELEA, P. A. 223, cf. DL. *Picioarele goale erau pline de zgârieturi vechi cu urme de sânge închegat cu praf.* PREDA, M. 11. *O fetiță cu fruntea plină de zgârieturi își sugea degetul zdrobit.* T. POPOVICI, S. 25, cf. DM. *Așa m-am ales doar cu o tăietură superficială la gât, o zgârietură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 19/4, cf. DEX. *Lupului nu i s-a zviduit zgârietura dupe bot.* PLOPȘOR, C. 63. ✧ F i g. *Trebuie să treacă o mie de ani, ca să vindecăm inima unui cardiolog de micile zgârieturi din anii de școală.* GALACTION, O. A. I, 82. *Ș-a chemat toate rănile, Toate cojile, toate zgârieturile, toate bubele.* FOLC. MOLD. I, 227.

2. Tăietură (liniară), puțin adâncă, lăsată pe o suprafață de un corp ascuțit și dur; crestătură, scrijeleală, scrijelire **(1)** scrijelitură, (regional) sferditură. Cf. z g â r i a **(2).** *Credeți că un bolovan ..., dungat cu zgârieturi paralele, deșteaptă atâta poezie în mintea unui om lipsit de știință cât în a unui geolog?* CONTEMPORANUL, I, 345. *Marea voce a corurilor de metal, tremurătoare, se naște din cauciucul ebonitei și din zgârâitură.* ARGHEZI, S. VIII, 228. *Mergând cu grijă, să-și ferească de zgârieturi pantofii de antilopă, îl văzu pe inginerul Soldan.* T. POPOVICI, S. 177, cf. DM, LTR[2], DEX. *Încearcă să răzuiască pojghița cu un creion, dar pe sticlă rămân doar zgârieturi.* MAGAZIN IST., 1975, nr. 8, 19. ✦ Arătură superficială. Cf. z g â r i a **(2).** *La întorsul unei arături te poți mulțumi numai cu o zgârietură ..., lucru ce nu se poate ierta la aratul obișnuit.* PAMFILE, A. R. 55. ✦ (Învechit) Semn (grafic) trasat, imprimat pe ceva. *Trăsură una sau una zgărăetură nu va treace de leage.* CORESI, TETR. 7, cf. TDRG.

– Scris și: *sgârietură* RESMERIȚĂ D. – Pronunțat: *-ri-e-.* – Pl.: *zgârieturi.* – Și: (învechit și regional) **zgărietúră, zdărietúră,** (învechit) **zgâriitúră** (VALIAN, V., POLIZU), **zgăretúră** (DOSOFTEI, V. S. noiembrie 143[r]/26), **zgârâetúră, zdărâetúră,** (regional) **zgârâietúră, zgărăitúră** (BARCIANU), **zghereitúră** (com. LIUBA), **zdârlătúră** (com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ) s. f.

– **Zgâria** + suf. *-ătură.*

ZGÂRIITÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGÂRIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și regional) Care zgârie **(2).** *Zi, cu un cuvânt, neam rău, Zgârios ca un herăstrău.* PANN, P. V. III, 39/26, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ZANNE, P. IV, 488.

– Scris și: *sgârios.* RESMERIȚĂ, D. – Pronunțat: *-ri-os.* – Pl.: *zgârioși, -oase.* – Și (regional) **zgăriós, -oâsă** adj. ALEXI, W.

– **Zgâria** + suf. *-os.*

ZGÂRÂIÂ vb. I v. **zgâria.**

ZGÂRÂIETÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGÂRLAONȚÁT, -Ă adj. v. **scârlionțat.**

ZGÂRLĂÚNTE s. m. v. **scârlionț.**

ZGÂRLÍCI s. n. (Regional; în descântece) Partea superioară a nasului, de la vârf până la rădăcină (Șcheia – Suceava). MARIAN, D. 60. *Pe cuțit de brici lua-oi, Îndărăpt îndărăpta-oi, Bine alege-oi, Bine culege-oi, Din toate nodurelele ..., Din pelița obrazului, Din zgârliciu nasului.* id. ib.

– Pl.: *zgârliciuri.*

– Cf. z g â r c i[1].

ZGÂRLIÓNȚ s. m. v. **scârlionț.**

ZGÂRLIONȚÂT, -Ă adj. v. **scârlionțat.**

ZGÂRLIÚȚĂ s. m. sg. (Regional) **1.** Zgârcit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

2. Epitet pentru un tânăr ușuratic, neserios (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Cf. z g â r i a.

ZGÂRMÂ vb. I v. **scurma.**

ZGÂRMĂÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit și regional; despre păsări, animale) A scurma **(I 2);** f i g. (despre idei, gânduri etc.) a obseda. Cf. LB, ISER, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., REV. CRIT. III, 168. *Ca să nu zgârmăie răzoarele,* [găinile] *erau priponite cu sfoară la țăruș.* PLOPȘOR, C. 143.

– Scris și: *sgârmăi* ALEXI, W. – Prez. ind.: *zgârmăi* și (regional) *zgârmăiesc.* – Și: (învechit) **zgărmăí** vb. IV. LB.

– **Zgârma** + suf. *-ăi.*

ZGÂRN s. m. (Regional) Zgârcit **(2)** (Brădișorul de Jos – Oravița). ALR I 1 570/24.

– Pl.: *zgârni.*

– Postverbal de la **zgârnăi.**

ZGÂRNĂÍ vb. IV. R e f l. (Prin Transilv.) A se zgârci[4] **(2).** Cf. REV. CRIT. III, 168, TEAHA, C. N. 282.

– Prez. ind.: *zgârnăiesc.*

– Cf. z g â r c i[2].

ZGÂRNĂIÁLĂ s. f. (Prin Transilv.) Zgârcenie. Cf. REV. CRIT. III, 168.

– Pl.: *zgârnăieli.*

– **Zgârnăi** + suf. *-eală.*

ZGÂRNĂÍT adj. m. (Transilv. şi prin Ban.) Zgârcit **(2)**. Cf. NOVACOVICIU, C. B., ALR I 1 570/80, 87, L. ROM. 1961, nr. 1, 22, TEAHA, C. N. 283.
– Pl.: *zgârnăiţi.*
– V. **zgârnăi.**

ZGÂRNÍ vb. IV v. **stârni.**

ZGÂRŢĂ s. f. **1.** (Regional; ironic) Babă sfrijită. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. ✦ Femeie mai în vârstă, de moravuri uşoare. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ Persoană care se ţine scai de cineva (Târgu-Neamţ). I. CR. II, 79. ✦ (Regional) Peşte din ape de munte, nedefinit mai de aproape, care se prinde cu maxilarele de degetele omului (Târgu-Neamţ). I. CR. II, 79.

2. (Prin nord-estul Munt.) Zgârcenie. Cf. UDRESCU, GL. ✧ Loc. adv. **Cu (mare) zgârţă** = anevoie. Cf. LEXIC REG. II, 18. *Cu mare zgârţă am ciupit şi de la el un pol.* UDRESCU, GL. ✦ Ceartă. *Atâta zgârţă ce-am avut cu el pentru un viţel care trecuse doar şanţul.* UDRESCU, GL.

3. (Prin sud-estul Munt.) Sentiment de neplăcere, de silă de a cere sau de a da ceva. Cf. I. CR. XI, 186, LEXIC REG. II, 72.
– Scris şi: *sgârţă* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zgârţe.*
– Cf. zgârci[4].

ZGÂRŢÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Zgârcit **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Zgârţos te-ai mai făcut de la o vreme.* id. ib.
– Pl.: *zgârţoşi, -oase.*
– **Zgârţă** + suf. *-os.*

ZGÂRŢUÍ vb. IV v. **zgâlţâi.**

ZGÁRVĂ s. f. (Regional) Coajă de dovleac folosită pentru a lua cenuşa din vatră; (regional) zgârvoace, zgârvoaie (Păuşeşti Otăsău – Băile Govora). COMAN, GL.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZGÂRVOÁCE s. f. (Regional) Zgârvă (Păuşeşti Otăsău – Băile Govora). COMAN, GL.
– Pl.: ?
– Cf. zgârvă.

ZGÂRVOÁIE s. f. (Regional) Zgârvă (Păuşeşti Otăsău – Băile Govora). COMAN, GL.
– Pl.: ?
– **Zgârvă** + suf. *-oaie.*

ZGÂTÂCÁN s. m. (Prin nord-estul Transilv.) Persoană cu guşă, care abia respiră. Cf. BUGNARIU, N. 48/313.
– Pl.: *zgâtâcani.*
– Cf. gât.

ZGÂTE s. f. v. **zgâtie.**

ZGÂTIE s. f. (Regional) **1.** (Mai ales la pl.) Crenguţă; vreasc. Cf. PASCU, C. 221, RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. *Am un munte: Pre el cresc două zgâtii, Pe ele este aşezat un trunchi, Pe trunchi o bute, Pe bute un bostan, Pe bostan creşte iarbă, Prin iarbă pasc oile.* (Trupul omenesc). GOROVEI, C. 370. ✦ Şarpe mic. Cf. CIHAC, II 112, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. ✦ Copil slab, vioi; fată isteaţă, neastâmpărată. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., CADE, DL, DM, DEX, I. CR, IV, 60, VI, 30 ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *A dracului zgâtie de fată: s-a prefăcut în păsărică.* CREANGĂ, P. 267.

2. Babă sfrijită şi rea. Cf. SCRIBAN, D. *A dracului zgâtie.* ŞEZ. XX, 107.
– Scris şi: *sgâtie* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zgâtii.* – Şi: **zgâte** (PASCU, C. 221), **zgâtie** (DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2]), **zgătie** (ALEXI, W.) s. f.
– Cf. lat. schidiae.

ZGÂTINÁ vb. I v. **zgâlţâna.**

ZGÂŢA interj. v. **zgâlţ.**

ZGÂŢĂÍ vb. IV v. **zgâlţâi.**

ZGÂŢĂIÁ vb. I v. **zgâlţâi.**

ZGÂŢĂÍRE s. f. v. **zgâlţâire.**

ZGÂŢĂNÁ vb. I v. **zgâlţâna.**

ZGÂŢÂÍ vb. IV v. **zgâlţâi.**

ZGÂŢÂIÁ vb. I v. **zgâlţâi.**

ZGÂŢÂÍRE s. f. v. **zgâlţâire.**

ZGÂŢÂÍT, -Ă adj. v. **zgâlţâit[2].**

ZGÂŢÂNÁ vb. I v. **zgâlţâna.**

ZGÂŢUÍ vb. IV v. **zgâlţâi.**

ZGHEREITÚRĂ s. f. v. **zgârietură.**

ZGHERIÁ vb. I v. **zgâria.**

ZGHEVOLĂRÍE s. f. (Regional) Năzbâtie făcută de un copil (Piatra-Neamţ). COMAN, GL.
– Scris: *sghevolărie.* – Pl.: *zghevolării.*
– Pref. *z-* + **ghiavol** (formă palatalizată a lui *diavol)* + suf *-ărie.*

ZGHIBÓRŢ s. m. (Iht.; prin nordul Dobr.) Ghiborţ *(Acerina cernua).* Cf. ANTIPA, P. 794.
– Pl.: *zghiborţi.*
– Pref. *z-* + **ghiborţ.**

ZGHICINÁ vb. I v. **zgâcina.**

ZGHIHÁRĂ s. f. sg. (De obicei urmat de determinări care arată locul unde se cultivă) Soi autohton de viţă de vie, cu ciorchini neuniformi, cu boabe albe-gălbui, cultivat pentru producerea vinurilor de larg consum; p. ext. vin obţinut din aceşti struguri. *Uite: strugure tămâios, gordin (gordan), coarnă ... zghihoară şi teios.* JIPESCU, O. 54, cf. DDRF, DER, M. D. ENC., H XVI 224. *Zghihara e vin de vorbă ticluită şi petrecere tihnită.* Com. din HUŞI.

– Scris şi: *sghihară.* DDRF. – Şi: **zghihoáră, ghiháră** s. f.
– Etimologia nesigură. Cf. z b i h u i.

ZGHIHÁRDĂ s. f. (Nordul Mold.) Fată care joacă şi sare mult (COM. SAT. III, 80); tânără mare la trup şi neîndemânatică la treabă (COMAN, GL.); femeie uşuratică (LEXIC REG. 64). *Aşa-i el, vesel, îi place să prujască, da nu-l duce gândul mai departe, are el altele, n-ai teamă, curtea ceea îi plină* [de] *sghiharde.* CONTEMPORANUL, VI_2, 7.
– Scris şi: *sghihardă.* – Pl.: *zghiharde.*
– Etimologie nesigură. Cf. z b i h u i.

ZGHÍHĂT subst. (Regional) Hârjoneală (Găneşti – Bârlad). ŞEZ. I, 207. *Când vedea Ivan prea mult zghihăit, numai se uita la dobă şi striga.* ib.
– Pl.: ?
– Cf. z b i h u i.

ZGHIHOÁRĂ s. f. v. **zghihară.**

ZGHIHUÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Învechit şi regional) A zgâlţâi **(2).** Cf. CIHAC, II, 342. *Aşa tremura de tare, de parcă-l zghihuia dracul.* CREANGĂ, P. 240, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Zbuciumă, zghihuie, schilodeşte şi poceşte pe cel care ar îndrăzni să lucreze.* PAMFILE, S. V. 3, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Îşi face samă Neuratu-ntr-însu şi-l zghihuie.* MIRONESCU, S. 56, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Se tămăduiesc boalele ce zghihuie pe oameni.* ŞEZ. I, 249. *Se trânteşte pe jos şi acolo îl zghihuie.* ib. IV, 180. *Femeia cari iubeşte Dracii ńi-o zghihuieşti.* GRAIUL, I, 414, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ R e f l. *Dacă vede el pe moşnegii ceia zghihuindu-se aşa ca nişte ţonţoroi.* POP., ap. TDRG.

2. R e f l. (Mold.) A se zbengui **(1).** *La joc numai ei s-au zghihuit toată noaptea.* FURTUNĂ, C. 60. *Să se astâmpere, să nu se zghihuiască.* I. CR. III, 367.
– Scris şi: *sbihui* RESMERIŢĂ, D. – Prez. ind.: *zbíhui* şi *zbihuiesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZGHIHUIÁLĂ s. f. (Mold.) Zgâlţâială **(2).** Cf. z g h i h u i **(1).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Numai vezi că te trezeşti că te-apucă-o zghihuială de te sfarmă.* CONTEMPORANUL, III, 887. *Boală cu zghihuială.* ŞEZ. III 82. ✦ Epilepsie. *Altfel zis, boala copiilor ... mai având o mulţime de alte numiri poporane precum ... sghihuială.* HEM 1 426, cf. ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S., H XII 291, 303.
– Scris şi: *sghihuială.* – Pl.: *zghihuieli.*
– **Zghihui** + suf. *-eală.*

ZGHIHUÍT, -Ă adj. (Mold.) **1.** Zgâlţâit **(2).** Cf. z g h i h u i **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D., DL, DM.

2. (Despre copii) Neastâmpărat. Cf. ŞEZ. IX, 153. ✧ (Ca epitet, precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Îmi aduci plocon acasă ... un proclet ca sghihuitul ista de Petruţă.* C. PETRESCU, R. DR. 21.
– Scris şi: *sbihuit.* – Pl.: *zghihuiţi, -te.*
– V. **zghihui.**

ZGHIHUITOÁRE s. f. (Mold.; într-un descântec; probabil) Fiinţă care provoacă zgâlţâială. Cf. z g h i h u i **(1).** *A plecat Irod cu Irodeasa Cu izbitoarele Cu zghihuitoarele.* GR. S. VI, 153.
– Pl.: *zghihuitoare.*
– **Zbihui** + suf. *-tor.*

ZGHIÍ vb. IV v. **zgâi.**

ZGHILBÉNŢI s. m. pl. (Regional) Ciucuri la opreg (Clopotiva – Haţeg). VICIU, GL.
– Scris: *sghilbenţi.*
– Etimologia nesigură. Cf. z g r e b e n.

ZGHILŢÁG s. m. (Prin. Bucov.) Oricare dintre cele două lemne lungi de la scară de care sunt prinşi fusceii. Cf. A VI 14. ✦ P. e x t. Fuscel (la scară). *Cu câtă mulţumire, cu câtă curiozitate am urmărit descoperirea ariei lui zghilţag „fuştel la scară".* SCL 1955, nr. 1–2, 129.
– Scris şi: *sghilţag* SCL 1955, nr. 1–2, 129. – Pl.: *zghilţagi.*
– Cf. g h i l ţ.

ZGHIORDÁN s. n. (Prin Ban.) Zgărdiţă **(2).** *O ladă îndesată de haine frumoase cu poale ciuruite, cu papuci, cu capciu, cu mărămi de mătase, cu pieptar ..., cu mărgele şi zghiordane.* CĂTANĂ, în SCLF 1958, nr. 1–2, 86.
– Pl.: *zghiordane.*
– Pref. *z-* + **ghiordan.**

ZGHIORGHÍN s. m. v. **zgorghin.**

ZGHIORGHÍNĂ s. f. v. **zgorghină.**

ZGLAVÁC s. m. v. **zglăvoc.**

ZGLAVÓC, -OÁCĂ s. m. şi f. v. **zglăvoc.**

ZGLAVÓCI s. m. v. **zglăvoc.**

ZGLĂBOÁCĂ s. f. v. **zglăvoc.**

ZGLĂBÓG s. m. v. **zglăvoc.**

ZGLĂCINÁ vb. I v. **zgâcina.**

ZGLĂMÉNIE s. f. v. **zglemenie.**

ZGLĂVOÁCE s. f. v. **zglăvoc.**

ZGLĂVÓC, -OÁCĂ s. m., s. f. **I.** S. m. şi f. Numele mai multor specii de peşti: **a)** peşte mic, de culoare cenuşie-cafenie, cu corpul cilindric, fără solzi, cu capul mare şi turtit, răspândit în apele de munte; moacă **(II 2 a),** (regional) babă, babete, moaţă[2], popă **(II),** zglivă *(Cottus gobio).* Cf. ANTIPA, P. 89, TDRG, BĂCESCU, P. 173, DM, DEX; **b)** (regional; şi în sintagma *zglăvoc pestriţ)* peşte mic, puţin răspândit, care trăieşte în apele repezi şi puţin adânci, cu aceleaşi caracteristici cu zglăvoaca **(I a)** *(Cottus poecilopus).* Cf. BĂCESCU, P. 173, AP 142; **c)** (regional; şi în sintagma *zglăvoace mică,* ANTIPA, F. I. 62) guvid *(Gobius).* Cf. ANON. CAR.,

LB, BARONZI, L. 94, LM, CONV. LIT. XX, 1 016, BĂCESCU, P. 171. *Anghel, jupit, zdrelit, vânăt cum era îşi simţea inima zbătându-se ca o zglăvoacă pe uscat.* REV. CRIT. L., 91, CONV. LIT. XXVIII, 344, GHEŢIE, R. M., DAMÉ, T. 127, BARCIANU. *„Sglăvocul", pl. „sglăvoci" ... numit, altmintrelea şi mai ales de către românii de la ţeară, unde asemenea se află, midhai.* MARIAN, INS. 56, cf. ALEXI, W. *Zglăvoacea se hrăneşte cu larve de insecte şi tot felul de animale mici ce găseşte în apele în cari trăieşte.* ANTIPA, F. I, 39. *Râuleţele acestea ... oferă ascunzători suficiente pentru păstrăvi ..., zglăvoace, crăieţi.* PĂCALĂ, M. R. 298. *Zglăvoacele se prezintă în apele noastre sub două varietăţi.* ATILA, P. 198. *Masa fu gata: câteva foi late şi rotunde de podbal cu zglăvoace şi boişteni uscaţi pe vatră.* HOGAŞ, DR. I, 248. *Când ... nu era rost de găsit* [păstrăvi], *că se ascundeau prin scochili ..., ne mulţumeam cu zglăvoci mici, cu capul mare şi cu mustăţi.* LUNGIANU, CL. 204, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Tovarăşul păstrăvului este zglăvocul (Cottus gobio), un peşte cu o înfăţişare diferită de a celorlalţi.* SIMIONESCU, F. R. 207, cf. SCRIBAN, D. *Aceste ape limpezi în care se joacă păstrăvul şi zglăvoaca vin din depărtări.* SADOVEANU, O. XIV, 480. *Mijlocul obişnuit de prindere al zglăvoacelor: cu mâna sau sacul pentru păstrăv.* BĂCESCU, P. 172. *Tot sub numele de „zglăvoc"(sau „zglăvoacă") e cunoscută şi specia „Cottus poecilopus", mult mai puţin răspândită, găsită la noi numai în Dâmboviţa şi în afluenţii Siretului.* C. ANTONESCU, P. 71. *În unda cristalină ce se rostogoleşte din piatră în piatră, strecurându-se pe sub călcâiul muntelui, în zona stăpânită de păstrăv, îşi află sălaş şi zglăvocul.* AP 140. *Numai în Moldova şi Maramureş trăieşte şi zglăvocul pestriţ, căruia îi plac apele bine oxigenate.* ib. 142, cf. H IV 10, 85, 154, IX 245, 405, 437, X 45, 119, 538, 583, XI 274, XVIII 25, com. MARIAN, ŞEZ. V., 174, ALR I 1 746/94, 164, 170, 174, 178, 186, 214, 218, 554, 556, 558, 735, 764, 768, 770, 782, 837.

II. 1. S. m. Numele mai multor plante erbacee: **a)** plantă din familia compozitelor, cu tulpina simplă, cu un singur capitul, cu flori purpurii; (regional) ghioc, smoc **(II b)** *(Centaurea nervosa).* Cf. PASCU, S. 218, PANŢU, PL., BORZA, D. 43; **b)** (popular) albăstriţă *(Centaurea cyanus).* Cf. DDRF, PASCU, S. 218, DM, BORZA, D. 42, DEX; **c)** (regional) ghioc *(Centaurea phrygia).* Cf. BIANU, D. S. 246, BORZA, D. 43; **d)** (regional) ghioc *(Centaurea pseudophrygia).* Cf. BRANDZA, FL. 302, GRECESCU, FL. 340; **e)** (regional) albăstriţă *(Centaurea jacea).* Cf. GRECESCU, FL. 339, BORZA, D. 43; **f)** (regional) ciolobot *(Centaurea spinulosa).* Cf. GRECESCU, FL. 344, PASCU, S. 218, BORZA, D. 43; sămânţa acestor plante. *Pe un vânt lin: unii vântură vravul cu lopata, alţii îl lămuresc pe cel picat din vânt cu fezelău de pleavă, baligă, buruieni, zglăvoji şi altele.* I. IONESCU, C. 187/5. *Vinetele, zglavoc sau corobatică albastră.* DAMÉ, T. 186, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Albăstreaua, floarea grâului, zglăvoc, vinetea, clopoţel, ghioc, dioc este bine cunoscută.* ŞEZ. XV, 144, cf. RESMERIŢĂ, D., CV 1951, nr. 6, 25, BORZA, D., 43, H III 139, 325, XVI 280, LEXIC REG. 33. ✧ Compuse: (regional) **zglăvoc-galben** = scai-galben, v. scai[1] **(I)** *(Centaurea solstitialis).* Cf. BORZA, D. 43.

2. S. m. (Regional) Inflorescenţă a cânepii; p. ext. partea de sus a unor plante. *Când pământul e tare,* [cânepa] *o taie cu sapa la rădăcină, fără s-o mâncească, căci aşa s-ar scutura sămânţa din zglăvoc.* ŞEZ. IX, 140. *Cânepa de toamnă (cea femelă) este cea care rămâne verde până când se culege; ea face sămânţă în zglăvoc sau muc.* PAMFILIE, A. R. 169, cf. SCRIBAN, D., CV 1951, nr. 6, 25. *Mândro, nu te mărita, Pân s-a coace cânepa, Cânepa-i* [cu] *zglăvocul verde, Pân s-a coace este vreme Şi-atunci te iau, nu te teme.* PAMFILE, C. Ţ. 158.

3. S. f. (Regional) Capse cu toartă, din aramă, care se pun pe curele (Râuşor – Făgăraş). VICIU, GL. *Curea cu zglăvoci.* id. ib.

– Pl.: *zglăvoci, -oace* şi (regional, **I f.**) *zglăvoci.* – Şi: (învechit şi regional) **zglăvóg, -oágă, zlăvóc, -oácă** (POLIZU, DDRF, CONV. LIT. XXIII, 344, BARCIANU, ALEXI, W., ANTIPA, F. I. 40, H X 21, 31, 68, 276, 423, ALR I 1 746/554, GL. OLT.), **slăvóc, -oácă** (LB, DAMÉ, T. 127, BARCIANU, ALEXI, W., H X 4, XVIII 23, com. MARIAN, ALR I 1 746/556) s. m. şi f., (regional) **zglăvoáce, zglăboácă** (BĂCESCU, P. 171) s. f., **zglăbóg** (CIHAC, II, 342), **zglavác** (ŞEZ. XV, 142, BORZA, D. 43) s. m., **zglavóc, -oácă** (BARONZI, L., 94, DDRF, GHEŢIE, R. M., H II 139, IV 85, X 119, 583, ALR I 1 746/735) s. m. şi f., **zglavóci** (BARONZI, L. 144), **zglovác** (com. MARIAN), **zglovóci** (H III 325) s. m., **zgăvloácă** (H X 538) s. f., **zlăvác** (H XII 309) s. m., **slavoácă** (DDRF, H X 107, 207), **slavócă** (LM) s. f., **slăvác** (H XII 309) s. m., **slăvócă** (H X 45) s. f., **glăvóc, -oácă** (ANTIPA, F. I. 62, SCRIBAN, D.) s. m. şi f.

– Din bg. **главок, главоч**, scr. **glavoč.**

ZGLĂVÓG, -OÁGĂ s. m. şi f. v. **zglăvoc.**

ZGLÂMBĂ s. f. v. **zglivă.**

ZGLÂMBOÍ vb. IV v. **zgâmboi[2].**

ZGLÂMBOIÁ vb. I v. **zgâmboi[2].**

ZGLÂVĂ s. f. v. **zglivă.**

ZGLECINÁ vb. IV v. **zgâcina.**

ZGLEÍ vb. IV v. **slei.**

ZGLEMENÍ vb. IV. Intranz. (Prin sudul Transilv.) A înmărmuri. Cf. PAŞCA, GL. *Cân vine ursu, zglemeneşti.* GR. S. VI, 244.

– Prez. ind.: *zglemenesc.* – Şi: **zglemoní** vb. IV. PAŞCA, GL.

– Cf. înlemni.

ZGLEMÉNIE s. f. (Regional) Persoană slabă, palidă. *Nu-l iau pe urâtul şi zglimenia oamenilor, să fie cât vezi cu ochii tot a lui.* SĂM. III, 215, com. din RĂHĂU – SEBEŞ. *Măi, zglămenie, mai mergi acasă să-ţi dea maică-ta ceva de lucru.* Com. din LUPŞA – ABRUD. *Nu l-am văzut de mult; da tot o zglemenie a rămas.* MAT. DIALECT. I, 103.

– Pl.: *zglemenii.* – Şi: **zglăménie, zgliménie** s. f.

– Cf. znamenie.

ZGLEMONÍ vb. IV v. **zglemeni.**

ZGLIBÉTE s. m. (Ornit.; regional) Ţiclean **(1)** *(Sitta europaea)* (Buşteni). BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: *zglibeţi.*
– Etimologia necunoscută.

ZGLIGORÍTĂ adj. (Prin vestul Transilv.; despre seceră) Cu gura stricată sau cu zimţi prea mari. Cf. TEAHA, C. N. 283.
– Pl.: *zgligorite.* – Şi: **zgrigorítă** adj. TEAHA, C. N. 283.
– Etimologia nesigură. Cf. z g â r g o r i.

ZGLIMÉNIE s. f. v. **zglemenie.**

ZGLIMÍNCI s. m. (Prin nordul Transilv.) Copil (mic). Cf. DR. VII, 396, PAŞCA, GL., COMAN, GL.
– Pl.: *zgliminci.* – Şi: **zglinínci** s. m. DR. VII, 396.
– Cf. z g â m b.

ZGLIMP s. m. (Regional) Ghimpe (Ponoarele – Vaşcău). TEAHA, C. N. 283.
– Pl.: *zglimpi.*
– Cf. g h i m p e.

ZGLINIBOÍ vb. IV v. **zgâmboi**[2].

ZGLINÍNCI s. m. v. **zgliminci.**

ZGLÍVĂ s. f. (Prin vestul Transilv. şi prin Ban.) Zglăvoc **(I)** *(Cottus gobio).* Cf. ANON. CAR., BĂCESCU, P. 52, 58, 171, H XVIII 283, ALR I 1 746/308.
– Pl.: *zglive.* Şi: **zglâmbă** (ANON. CAR., H XVIII 283, ALR I 1 746/308), **zglâvă** (BĂCESCU, P. 52, 171) s. f.
– Cf. z g l ă v o c.

ZGLÍVIŢI s. m. pl. (Regional) Bureţi de pădure comestibili (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.
– Cf. z g l ă v o c.

ZGLOBÉNIE s. f. (Învechit, rar) Zburdălnicie **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM 534, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
– Pl.: *zglobenii.*
– **Zglobi** + suf. *-enie.*

ZGLOBÍ vb. IV. R e f l. (Învechit) A fi zglobiu **(2);** p. e x t. a se zbengui. *De se zglobea Ianta asupra câmpiei sau alerga peste munţi, gazela nu putea să dispute cu dânsul preţul frumuseţii.* HELIADE, L. B. I, 190/13, cf. PONTBRIANT, D., LM 534.
– Prez. ind.: *zglobesc.*
– Derivat regresiv de la **zglobiu.**

ZGLOBICIÚNE s. f. (Învechit, rar) Zburdălnicie **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM 534.
– Pl.: *zglobiciuni.*
– **Zglobi** + suf. *-iciune.*

ZGLOBÍE s. f. (Învechit) Zburdălnicie **(1).** *Mâţoiul cu vulpea pe drum viind Şi într-o parte şi alta făcând zglobii şi sărind, Văzu pe o coţofană.* PANN, P. V. III, 61/2. ✧ F i g. *Barem de le-ar fi spus aci, să-i văd zglobia, căci când au trăit Dragoş şi când Dracula?* ŞINCAI, HR. II, 43/13.
– Pl.: *zglobii.*
– **Zglobiu** + suf. *-ie.*

ZGLOBIETÁTE s. f. (Rar) Zburdălnicie **(1).** *Zglobietatea şi toanele bune s-au stins o dată cu parfumul florilor.* ADAM, R. 89, cf. SFC VI, 57.
– Pl.: ?
– **Zglobiu** + suf. *-etate.*

ZGLOBIÓR, -OÁRĂ adj. (Popular) Diminutiv al lui z g l o b i u **(2);** p. e x t. zbenguială. Cf. DL, DM, DEX. ✧ F i g. *D-alei, Miule, Şi zglobiule, Zglobior de minte Şi plin de virtute.* TEODORESCU, P. P. 499.
– Pl.: *zglobiori, -oare.*
– **Zglobiu** + suf. *-ior.*

ZGLOBÍRE s. f. (Învechit, rar) Acţiunea de a s e z g l o b i. Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: ?
– V. **zglobi.**

ZGLOBÍU -ÍE adj. **1.** (Învechit) Impulsiv, irascibil, răutăcios, rău **(I 1).** *Oamenii cei domneşti încă de să va prileji să fie zlobii şi vor face asupreale ..., pre unii ca aceştia cini-i va sudui, nu să va certa.* PRAV. 71. *Cine-ş cunoaşte firea că iaste ... (zglobiv* MUNT.*) la beţie, sau să nu-ş bea vin nicecum, sau să bea puţin să nu să îmbete.* PRAV. 264. *Pizmaşii mei stau împotrivă Fără număr cu ceată zlobivă.* DOSOFTEI, PS. 222/15, cf. LB, BARCIANU, DHLR I, 266, CADE, SCRIBAN, D. ✧ P. a n a l. [Pe vultur] *îl văz mare şi puternic şi zlobiv, iară inima lui ştiu că este fricoasă.* NEAGOE, ÎNV. 234/29. ✦ (Învechit şi regional) Simplu **(5),** prostănac; p. e x t. nebun **(I 2).** *Ţ'pare-n mintea cea zlobivă Că ţi-i Domnul de potrivă.* DOSOFTEI, PS. 167/9. *El vide şi cunoşte Gavriliţă pe ficiorii lui că nu sunt toţi aşezaţi la minte, ce o samă sunt şi cam zlobivi.* NECULCE, L. 88, cf. LB. *Da am un copil, apo mă duc şi ţî-l arăt că-i tare zlobiu şî pă ăla de l-oi ajunge ghino după bani.* ARH. FOLK. I, 189. ✧ F i g. *Vezi, Gruie, puiu tatii, D'inu-i roşu şî-i beţâi, Palinca-i mare zlobd'ie Capului bicisnicie.* ARH. FOLK. VI, 179.

2. (Despre oameni sau despre sufletul, firea lor) Care este (excesiv de) plin de viaţă, de voiciune, de veselie etc.; (despre fiinţe, mai ales despre copii sau pui de animale) care zburdă **(1),** s p r i n ţ a r **(1);** p. e x t. uşuratic, v. d r ă c o s, n e a s t â m p ă r a t **(2),** n e b u n **(I 3),** n e b u n a t i c **(2),** v i o i, z ă p ă c i t, z b â n ţ u i t, z b u r d a l n i c, z v ă p ă i a t, z v â n t u r a t i c. *Doamna de B... era o femeie foarte plăcută, tânără, zglobie, cochetă cu slobozenie.* CR. (1833), 147[1]/16, cf. VALIAN, V., ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *De-un ceas o privea cum se joacă, zglobie, veselă, ameţită ca de un vis tare.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 36, cf. DDRF. *Gândesc la voi, cum vă lovirăţi, bieţii ... Tăcuţi şi iuţi, tu-n focul tinereţii Şi prea zglobiu.* COŞBUC, P. I. 337. *Horeşte mic, mare, din suflet zglobiu: Sunt om aici şi eu, şi-s slobod să fiu.* GORUN, F. 41. *Iar într-o dimineaţă dalbă,*

Ea, zâmbitoare şi zglobie, Îşi va-mpleti din floarea albă Cununa cea de cununie. GOGA, POEZII, 256. *Zburd şi cânt, zglobiu copil, Ziulica toată!* IOSIF, PATR. 18. *A început să râză... şi a fugit zglobie acasă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 90. *Sufletul cel mai zglobiu se simte înmuiet de o dulce melancolie.* HOGAŞ, DR. I, 14, cf. RESMERIŢĂ, D. *Cât de mult trebuie să mă iubească ... Şi, recunoscătoare dragostei, deveni veselă şi zglobie.* ARDELEANU, D. 155. *Avea douăzeci de ani şi era zglobie şi drăgălaşă ca o porumbiţă.* REBREANU, R. I, 56. *Pe micul şcolar zglobiu şi pe acest om bizar Jap i-a stimat şi i-a iubit.* GALACTION, O. A. II, 184. *Cui ce-o să-i pese că n-am să mai fiu? Din mine un altul mai vajnic s-o naşte, Râzând de morminte, va trece zglobiu.* LESNEA, VERS. 105. *Deloc nu mi-a scăpat această lividitate de cadavru ...; degeaba acum se sculă voios şi zglobiu.* MIHĂESCU, D. A. 161. *Veniră fetele zglobii şi de dincolo, ca să-i privească.* CAMIL PETRESCU, O. I, 523. *Este mult mai tânără şi mai frumoasă domnişoara aceea care a cântat lângă voi ... zglobie întâi şi înduioşată pe urmă.* PAS, Z. I, 72. *O fetiţă zglobie a ţâşnit pe poarta unui bloc.* PREDA, I. 153. *Intră în scenă, vesel, zglobiu, cu totul înviorat sufleteşte.* T decembrie 1969, 10. *Îmi explic de ce copiii sunt atât de sprinteni, atât de zglobii şi de veseli.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 29/1. *Frăţiorul mijlociu Şi de fire cam zglobiu El pe loc că nu-mi şedea.* TEODORESCU, P. P. 440. *Avea o casă plină de copii, unul mai desmăţat şi mai zglobiu decât altul.* MARIAN, T. 346, cf. ALR I 1 517/273, 278, 298, 355, ib. 1 568/285, 298, 333. *Fost-am tânăr şi zglobiu, Fost-am tânăr şi cu minte, Mi-o ieşit doru-nainte Şi m-o bolunzit de minte.* BÎRLEA, C. P. 73. *Băieţii, cam zglobii, Trag la naiba, prin pustii, Nu ca mine-n cărnuri vii!* BALADE, II, 312. ✦ Care exprimă, care denotă entuziasm, vioiciune. *Jocurile după care umblă cineva în vârsta lui, petrecerile zglobii ale pagilor nu avea nici un fel de lipici pentru dânsul.* HELIADE, L. B. I, 123/11. *Îmi cercură-n sânge o vie, O zglobivă veselie.* I. VĂCĂRESCUL, P. 336/22. *Razele soarelui ... o căutau parcă înadins pe ea, i se încurcau în păr, îi îmbujorau obrajii bucălaţi, îi sărutau buzele întredeschise într-un surâs zglobiu.* REBREANU, NUV. 216. *Cu formele ei atât de plastice, cu năsucul ei care te adulmecă şi cu ochii ei zglobii şi galeşi.* VINEA, L. I, 56. *Tonul de conversaţie cu întrebări, exclamaţii şi mici perplexităţi simulate conturează o feminitate zglobie, pasională, şireată.* L. ROM. 1967, 138.

3. (Despre fiinţe; p. ext. despre corpul sau despre părţi ale corpului lor) Care se mişcă repede şi cu uşurinţă, ager, agil, grăbit, iute, pripit, repede **(II 2),** (livresc) veloce, (învechit şi regional) pripelnic, (regional) schitaci[1], sculăreţ **(1);** p. ext. care saltă **(1),** care face salturi[2] **(1)** sau se deplasează în salturi; săltăreţ **(1),** sprinten **(1),** vioi, (astăzi, rar) săltător **(1).** *Se afla în boxa a doua un alt harmăsar, tot alb, tot de sânge arab, însă mai tânăr şi mai zglogiv.* I. IONESCU, D. 177. *Într-un sohat fără margini ..., printre copitele zglobiilor mânji ce pasc în erghelii, se strecoară pitpalacul vorbăreţ.* ODOBESCU, S. III, 160. *Copacii argintii răsar în zăpadă, Alăturea vrăbii zglobii se scaldă.* CONTEMPORANUL, VII, 21. *Zglobiu, peştele făcu câteva sărituri în aer.* CHIRIŢESCU, GR. 55. *Fluturul îşi pâlpâi de câteva ori aripile ..., îşi luă, zglobiu, zborul.* GÎRLEANU, L. 29, cf. IBRĂILEANU, S. 13. *Pe câmp, se ivesc, unul câte unul, locurile cunoscute din apropiere: crângul de la margine, ... cârdurile zglobii de gâşte, căzărmile.* BASSARABESCU, V. 26. [Câinele] *aleargă, sare zglobiu, strigând într-un chip deosebit.* SADOVEANU, O. XIX, 322. *De ce în temniţă-mi şade? Pentru-un roşu bidiviu, Cal nebun roşiu, zglobiu, Ce-a fost prins de prin pustiu.* BALADE, II, 233. ✧ (Prin analogie) *Licăriri de pietre scumpe licurici zglobii presar.* MACEDONSKI, O. I, 155. *Din flaut, note argintii Se-nalţă-n seara parfumată Strălucitoare şi zglobii.* PETICĂ, O. 46. *Pâlpâiau pe mlaştini văpăi zglobii.* M. I. CARAGIALE, C. 38. *Adună cu nesaţ comorile de safir, de ametistă şi de opal pe care seara zglobie le vântură cu lopeţi de aur.* GALACTION, O. A. II, 431. *Însăşi geografia ... lua în gura lui aspecte vesele de pâraie zglobii.* COCEA, S. II, 99. *Anii tinereţii zburaseră, zglobii.* SADOVEANU, O. XIX, 105. *Andrei auzi acordurile zglobii ale pianului.* T. POPOVICI, S. 109. *Şi trimit pe sfânta lună Tiţii mele voie bună; ... Iar pe norii cei zglobii, Dorul meu de la copii.* FOLC. MOLD. I, 605. ✧ (Substantivat) *D'alei Miule, Măi cobiule, Măi sglobiule, Na şi ţine bine Ăst dar de la mine!* TEODORESCU, P. P. 494.

4. (Despre mişcări, acţiuni etc.) Care se face cu uşurinţă; care se caracterizează prin repeziciune şi uşurinţă; care exprimă, trădează o astfel de stare; iute, sprinten **(2),** vioi. V. săltat[2] **(1),** săltăreţ **(2).** *Răsare superbul Efeb Un joc zglobiu să danseze.* MACEDONSKI, O. I, 152. *Iată-le-ntr-un joc zglobiu Cu desprinse beţe.* COŞBUC, P. II, 277. *Cu vrafuri mari de pânze adunate pale pe cap, în mers zglobiu şi râs de voie bună, scoboară spre limpezişuri de vad.* SĂM. II, 295. *O horă zglobie de surate codane.* VOICULESCU, POEZII, I, 262.

– Accentuat şi: (regional) *zglóbiu* ALR I 1 517/298, 1 568/298. – Pl.: *zglobii.* – Şi: (învechit şi regional) **zlobíu, -íe,** (învechit) **zglobív, -ă, zlobív, -ă,** (regional) **zglogív, -ă, globíu, -íe** (ALR I 1 517/273) adj.

– Din v. sl. **зълобивь.**

ZGLOBÍV, -Ă adj. v. **zglobiu.**

ZGLOGÍV, -Ă adj. v. **zglobiu.**

ZGLOMODÍ vb. IV v. **zgomota.**

ZGLOTÍ vb. IV. Intranz. impers. (Regional) A ploua mărunt (Vaşcău). CIAUŞANU, GL., CV 1951, nr. 3, 47, TEAHA, C. N. 283.

– Prez. ind.: pers. 3: *zgloteşte.* – Şi: (regional) **sglotí** (CV 1951, nr. 3, 47) vb. IV, **slotá**[1] (CIAUŞANU, GL.) vb. I. – V. **zloată.**

ZGLOVÁC s. m. v. **zglăvoc.**

ZGLOVÓCI s. m. v. **zglăvoc.**

ZGOÁDĂ s. f. (Ban., Transilv. şi Olt.) Întâmplare; prilej **(1);** şansă. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Rea zgoadă am avut azi.* Com. din Oraviţa, com. BENIUC, cf. TODORAN,

GL. *Prind uo zguadă cu muara când ie apă.* GL. OLT. ✧ Loc. adv. **Pe zgoadă** = după cum se nimereşte. *S-a însurat aşa, pe zgoadă.* LEXIC REG. II, 103.
– Pl.: *zgoade.*
– Din ser. **zgoda.**

ZGOÁMBĂ s. f. v. **zgoangă.**

ZGOÁNDĂ s. f. v. **zgoangă.**

ZGOÁNGĂ s. f. (Olt., prin nord-vestul Munt. şi prin sud-estul Mold.) Glumă. Cf. CADE, GĂMULESCU, E. S. 204, PLOPŞOR, V. O., LEXIC REG. 51, UDRESCU, GL. ✧ Expr. **A face** (sau **a se ţine de) zgoange** = a face pozne, giumbuşlucuri; a se alinta. *Parcă ar fi o domnişoară care se simte studiată de un băiat şi face zgoande ca să pară mititică şi interesantă.* I. CR. IV, 306. *Se ţine numai de zgoambe.* CV III, nr. 2, 35.
– Pl.: *zgoange.* – Şi: **zgoándă, zgoámbă** s. f.
– Pref. *z-* + **goangă.**

ZGOBÉI s. n. (Prin nord-estul Munt.) Pâine sau turtă fărâmicioasă. Cf. CIAUŞANU, V. 212. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un zgobei de turtă!* id. ib.
– Pl.: *zgobeie.*
– Etimologia necunoscută.

ZGOBEIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Olt.) Fărâmicios. Cf. CIAUŞANU, V. 212, CHEST. VIII 49/12.
– Pl.: *zgobeioşi, -oase.*
– **Zgobei** + suf. *-os.*

ZGOD s. n. (Ban.) Născocire **(2).** GĂMULESCU, E. S. 204. *O scos un zgod nou.* GR. BĂN.
– Pl.: ?
– Postverbal de la **zgodi.**

ZGODÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Ban., sud-estul Transilv. şi Olt.) A (se) nimeri **(3).** Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Rău a zgodit-o că l-a degradat ... şi l-a băgat la închisoare.* BENIUC, M. C. I, 210, cf. GĂMULESCU, E. S. 204. *Să nu mergi pe-aici, că n-o zgodeşti.* REV. CRIT. III, 168, cf. GR. BĂN. *Şî d'ipă şe pleacă părint'ele, pun'ém prânz înaint'e la oamen'i sarasî, car'e să zgod'eşt'é.* DENSUSIANU, Ţ. H, 115. *O zgogişi bine.* ARH. OLT. III, 384, cf. ARH. FOLK. III, 41. *Mâncăm curetsi cu carne dze porc, dze oaie ... şe să zgodzeştşe.* GREGORIAN, CL. 54, cf. CV 1950, nr. 1, 33. *Am zgodit casa.* TODORAN, GL., cf. ALR I 1 388/9. *Omul cearcă, da nu ştie cum o zgodeşte.* LEXIC REG. II, 103, cf. MAT. DIALECT. I, 272. *Să-l puni în piuă şi nu-l zgodeşti,* se spune despre omul şiret, abil. Cf. ZANNE, P. V, 497. ✧ Refl. impers. *Galbină şi slabă mi-s De pustiul de iubit, Că nu l-am mai legumit, L-am mâncat cum s-o zgodit.* HODOŞ, C. 60. *Născut tăt dintr-o lună şi dintr-o zî cu hăl d'e rămîn'e žoi, într-o marţ, cum să zgod'eşt'e.* DENSUSIANU, Ţ. H, 96. ✦ A nimeri **(6).** *El cu cuţitu trăgea, Vrând capul Lenei a tăia. Dumnezeu nu-i ajuta Că capul nu-i nimeria, Mâna dreaptă i-o zgodea.* CĂTANĂ, B. 183, cf. ALR I 1 219/51.
– Prez. ind.: *zgodesc.*
– Din scr. **zgoditi.**

ZGOM s. n. v. **zgomot.**

ZGÓMOT s. n. **1.** Perturbaţie de natură acustică caracterizată prin vibraţii care variază, în frecvenţă şi intensitate, în mod aleatoriu; răsunet **(1),** (învechit şi regional) sunet **(1).** V. şteamăt **(III).** *Mari zgomote spre miazănoapte* (a. 1703). FN 146, cf. LB. *Singurul zgomot ce auzea urechile mele era înfiorarea valurilor care să împotrivea de a mă depărta de temniţa mea.* HELIADE, L. B. I, 38/25. *Un munte ce este departe de patru leghe (ca 5 ceasuri) s-a despicat şi astăzi a început să curgă un fel de gârlă, ce umple pe toţi de groază şi pentru apa cea roşetică şi pentru scomotul ce face curgând.* CR (1829), 97[1]/32. *20 corăbii ruseşti ce se afla pe ancoră, toate într-o vreme au slobozit de 31 de ori tunurile, care au pricinuit un zgomot foarte grozav ce se-asemăna cu un război.* ib., (1833), 132[2]/27. *Zgomotul încuietorilor de la uşi cătră opt ceasuri precurmă adânca tăcere ce domină în acest feliu de tartar.* FM (1843), 14[1]/32. *Pe maică-sa, Teodora, Mihai o hotărî să o lase la mănăstirea Cozia pentru a-şi îndrepta starea sănătăţii şi a fi departe de zgomotul armelor.* F. AARON, I. II, 256/23. *Pătimea de slăbiciunea nevrelor; se speria de fiecare sgomot ce auzea împrejurul său.* DESCR. AŞEZ. 105/21. *Un zgomot surd s-aude şi tună-n depărtare.* R. IONESCU, C. 34/19, cf. POLIZU, LM. *Dar ce zgomot se aude? Bâzâit ca de albine?* EMINESCU, O. I, 87. *Din ce în ce s-alină Toate zgomotele-n sat.* COŞBUC, P. I, 48. *Ieşi repede şi trânti uşa cu zgomot.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 39. *Talgerile schinteietoare, lovite frenetic, scoteau un zgomot spart.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 17. *Fu trezit de un zgomot, ca o plesnitură de opăcini.* CHIRIŢESCU, GR. 14. *Cum se topeşte lumina pe cer, aşa şi zgomotele pe pământ.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 156. *Numai zgomotul surd al paşilor noştri turbura în cadenţă această tăcere.* HOGAŞ, DR. I, 54, cf. IVELA, D. M. *Un zgomot de metal ne-a deşteptat Exact în clipa când ne sărutam.* MINULESCU, VERS. 220. *Vedeţi să nu facă nimeni zgomot în timpul marşului. Să puie bidoanele în buzunar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 305. *Din adâncul văilor, cu zgomot de cataracte, se ridicau clocote neîntrerupte.* COCEA, S. II, 199. *Pentru a ne descrie zgomotele produse de sfărâmarea unei uşi, autorul... ne vorbeşte despre „stridenta voce a lemnului".* VIANU, A. P. 252. *Au stat mai mult în atelierul de cazangerie ..., haos adânc de zgomote neasemuite.* ARGHEZI, B. 139. *În locul trăsnetelor un alt zgomot, un huiet tumultos şi infernal, începe să se audă.* BOGZA, C. O. 63. *În curtea boierului năvăleşte cu zgomot mare un automobil.* STANCU, D. 464. *Paşii răsunau pe parchet, umplând încăperea de un zgomot care venea din toate părţile.* VINEA, L. II, 306. *Zgomotele sunt produse de vibraţii neritmice, neuniforme.* GRAUR, I. L. 45. *Se auzea zgomotul farfuriilor şi al tacâmurilor.* H. LOVINESCU, T. 100. *Peste un timp, am auzit zgomot pe stradă; două maşini se opriseră între casa noastră şi casa domnului cu pălărie albă.* S februarie 1960, 38. *De fapt, zgomotele, indiferent de natura lor, nu mă prea irită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 17/1. *Expunerea prelungită la zgomot mai puţin intens ... poate provoca insomnie, tulburări vegetative.* D. MED.

Butoaiele goale fac mai mult zgomot. ZANNE, P. V, 107. ✧ Fig. *Cuvintele acestea mi-au pătruns inima atât de adânc, încât mi le aduceam aminte în mijlocul zgomotului vieții.* HELIADE, L. B. II, 164/5. *Cu toate acestea, el nu prea era om din lume, în ceea ce se atinge de zgomotele ei sau de defăimările ei.* BARONZI, M. 533/17. *Dulce este viața ce curge lin, departe De-al omenirei zgomot.* ALECSANDRI, T. I, 132. ✧ *Zgomot de fond* = **a)** perturbație sonoră (de mică intensitate) care apare în orice mediu de transmisie a semnalelor. *În lipsa oricărei emisii, difuzoarele, receptoarele telefonice etc. emit sunete caracteristice nepurtătoare de mesaje, care constituie zgomot de fond.* DER, cf. DEX-s; **b)** ansamblu de zgomote **(1)** care se suprapun unui dialog. *Zgomot alb* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat prin energie egală pe lățime de bandă constantă. Cf. DEX-s. *Zgomot colorat* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat printr-un spectru continuu și uniform într-un domeniu de frecvențe specificat. Cf. DEX-s. *Zgomot roz* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat prin energie constantă pe octavă. Cf. DEX-s. ✦ (Med.) Sunet emis de anumite organe interne, a cărui modificare denotă o stare patologică. *Zgomot cardiac.* D. MED.

2. Amestec confuz de glasuri, de sunete (puternice); p. ext. scandal (7); balamuc, gălăgie, hărmălaie, larmă, tărăboi, tevatură, tumult[1] **(1),** vacarm, vuiet, zarvă **(1),** (livresc) turbulență **(1),** (rar) larmăt, strigare **(1),** (învechit și popular) toi[3] **(1),** (popular și familiar) chiloman, (învechit și popular) zăbăială **(3),** zurba **(3),** (învechit) calabalâc, dandana, dănănaie, dăndănaie, gâlceavă, (regional) haraiman, hălăbaie, hărhălaie, holcă, lolotă, toiet, toloboată **(1),** tololoi[1] **(1),** zarvăt, zgurit **(2),** zuculeală, (familiar) tămbălău, (argotic) năsulie (v. nasuliu **1).** *Cetatea începu toată a plânge și a se văita și auzi și Eli gâlceavă și zgomot.* NEAGOE, ÎNV. 24/19. *Zgomote de veselii într-un norod, pentru că veade plinită așteptarea lui* (a. 1694). FN 26. *Ce zoruri piste zoruri! Ce zbierete! Ce zgomote! Ce gâlcevuri între boieri, la Divan!* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 81. *Daca vreunul dintr-aceștia să va purta cu obrăznicie, ori vorbind tare și făcând zgomot ..., prezidentul va porunci aprozilor ca să scoață pe acela afară.* REG. ORG. 159/22. *Oarecum potolindu-i împreună cu soția mea și cu alții din rudele mele ce din zgomot auzind veniseră, sărind cu toții l-am scăpat* (a. 1835). DOC. EC. 571. *Zgomotul gloatei ne curmă vorba.* NEGRUZZI, S. I, 41. *Vuiet, zgomot mare, urlete, urări! ... Veselie mare era pe pământ.* SION, POEZII, 248/23. *Zgomotul serenadelor și serbărilor deșteptă atențiunea vecinilor.* FILIMON, O. I, 119. *Vrei să faci zgomot ..., scandal?* BARONZI, M. 497/17. *Boierul, în zgomotul ista se scoală și el și întreabă: ce vuiet e acolo prin ogradă?* CREANGĂ, P. 304. *Cei poftiți se petrec ei înde ei fără lăutari, fără mult zgomot și fără a mai chema pre alții.* MARIAN, NU. 741. *Odaia se umplu de zgomot de voci amestecate de râsete și de strigătele studentului.* BARBU, Ș. N. II, 226. *De la București la vale Mi s-aude-n zgomot mare Di boieri și di cucoani C-au murit o fată mari.* FOLC. MOLD. II, 77.

3. Fig. Impresie puternică pe care o produce un lucru, un fapt, un eveniment etc. asupra oamenilor; răsunet **(2),** vâlvă. *Călcarea drepturilor Moldaviei și ridicarea prin silnicie a prințului Aaron făcu mare zgomot.* F. AARON, I. II, 174/2. *Acolo au odihna, locaș adânc, tăcut, Eroi ce mai nainte mult zgomot au făcut.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Între conchistele amoroase ale acestui frumos beizadea, dăm aci una care a făcut mare zgomot în societate.* FILIMON, O. I, 118. *Discursul său d-alaltăieri la Camera pairilor făcuse mare zgomot.* BARONZI, M. 383/21. *Știi pentru ce Lamartine a făcut atâta zgomot în Franța ca poet?* BOLINTINEANU, O. 444. *Chestiunea femeii la noi e cu totul nouă și, câțiva ani în urmă, nici nu se auzise de ea, cu tot zgomotul ce se făcea în alte țări.* CONTEMPORANUL, I, 2. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi Care ... fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I, 137. *„Năpasta" a făcut mult zgomot, ceea ce e, desigur, o mare raritate în țara noastră.* GHEREA, ST. CR. II, 145. *Îndreptarea pe care o dorim e aceasta: multă treabă, puțin zgomot.* SĂM. IV, 578, cf. CADE. *Femeile vor să umple universul nu numai cu bătaia inimii, ci și cu zgomotul unei activități multiple.* LOVINESCU, C. VII, 30. *Nemernicia faptului nu apărea pentru dânsul decât atunci când șantajul se sprijinea pe simple plăsmuiri ..., speculând groaza bolnăvicioasă de zgomot a celui vizat.* MIHĂESCU, D. A. 181. *Întâmplarea cu Arghir a făcut mult zgomot.* VINEA, L. II, 167. *Vă dați seama ce proporții o să ia povestea asta? Și, ca dracu, tocmai astăzi să apară și articolul ... Dacă nu se făcea zgomot, era cu totul altceva.* BARANGA, I. 179. *O lucrare mediocră poate avea șansa de a fi susținută vehement, căci zgomotul este, cum s-a zis, fratele vitreg al gloriei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 3/1. ✧ Loc. adv. **Fără (mult) zgomot** = fără să se facă remarcat; discret. *Toate amănuntele să le ocârmuiască* [stăpâna casei] *fără zgomot.* PENESCU, M. 13/11. *Iată-l pe Othon în apropierea morții lui ... părăsind viața ... fără zgomot.* LOVINESCU, C. VIII, 78. *Trebuie avut un schimb de vederi cu Belgradul și Varșovia pentru o acțiune comună fără zgomot și fără amenințări inutile.* TITULESCU, D. 255. *Douăzeci și cinci de rânduri de băieți și-au disputat cu ardoare măsura vredniciei, fără mult zgomot și fără reclamă de presă.* SADOVEANU, O. XIX, 304. ✦ (Prin sud-estul Olt.; în forma *zgom)* Strigăt; p. ext. faimă. *Unde mi-o auzi zgomu Să zică că e Domnu.* PĂSCULESCU, L. P. 114.

4. (Calc după fr. *bruit)* Veste recentă (și interesantă); noutate **(II 2),** știre **(2),** (astăzi, rar) nuvelă **(1),** (învechit) novita. *De ce merge, vorba se întinde despre un congres european. Starea politică a Europii face de crezut acest zgomot.* CR (1833), 184[1]/42. *Îi făcu cunoscut zgomotul răspândit de curier în oraș.* BĂLCESCU, în SCL 1962, 487. *Ajuns în sat, auzi feliurite zgomote care posomorau fețele.* GANE, N. II, 94, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D.

– Scris și: *sgomot.* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zgomote.* – Și (învechit) **scómot,** (regional) **zgom** s. n.

– Pref. *z-* + **gomot.**

ZGOMOTÁ vb. I. Intranz. (Învechit și regional) **1.** A produce zgomot **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., BL VI,

166. *Însoțitorii degajați se îmbracă zgomotind din portiere trântite cu energie inutilă.* VINEA, L. II, 45, cf. DL, DM. ✦ A trosni[1] **(1).** *Zgomotând cu grozave răsunete, brazii pârâiau în codri, dărâmați ca subt lovituri de secure.* RUSSO, în DL. *Crapă, zgomotând, tavanul.* COȘBUC, P. II, 99 ✦ (Despre ape, despre vânt sau despre alte elemente ale naturii) A vui. *Veniră la râul Hoge, carele tocma crescuse și acum își repezea spumoasele unde zgomotând pe o vale în jos.* FM (1844), 5[1]/29. *În vârful munților cărunți zgomotează mai întețit vântul.* ap. TDRG. *Pe coaste-auzi pâraie Prin noapte zgomotând.* COȘBUC, P. I, 216.

2. A face gălăgie, hărmălaie. *Cu toatele-mpreună, zgomotând în graiul lor, Dau concert de instrumente monoton, pătrunzător.* ap. TRDG, cf. SEVERIN, S. 70. *Aici vedem multe fețe, zglomodind pe supt părete.* TEODORESCU, P. P. 179, cf. PAMFILE, C. 51.

– Prez. ind.: *zgomotez.* – Și: (regional) **zgomotí, zglomodí** vb. IV.

– V. **zgomot.**

ZGOMOTÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Plin de zgomote **(1).** *În valuri de fum silitra în aerul zgomotat, Arde, curge, bubuiește.* HELIADE, O. I, 102. ✦ Zgomotos **(1).** *Orchestre zgomotate.* BOLLIAC, în CONTRIBUȚII, I, 99.

– Pl.: *zgomotați, -te.* – Și: **zgomotít, -ă** adj. PONTBRIANT, D.

– V. **zgomota.**

ZGOMOTÍ vb. IV v. **zgomota.**

ZGOMOTÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a z g o m o t i, v. z g o m o t a **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.

– V. **zgomoti.**

ZGOMOTÍT, -Ă adj. v. **zgomotat.**

ZGOMOTÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Care face zgomot **(1);** (rar) zăngănitor; p. e x t. răsunător **(1).** *Cu ce nesați ascultă Conrad zgomotoasa izbire a valurilor care până atunci nu-i precurmase nicidecum somnul.* HELIADE, L. B. I, 71/26. *Repejunea cea zgomotoasă a unui torent sau șâroi, strigările sau țipetele unui norod întărâtat sau îngrozit.* CR (1834), 316[1]/26. *Afară de această întâie fermentație pe care o numesc zgomotoasă, mai este încă alta, care se face în tocitoarele în care s-a închis vinul.* BREZOIANU, A. 598/7. *Cavalerimea ... S-aruncă-n zbor de moarte cu tropot zgomotos.* ALECSANDRI, O. 153. *În zburarea lor răpede și zgomotoasă, graurii par a fi supuși la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară subt ordinele unui șef.* ODOBESCU, S. III, 30. *Întâi fu pătrunsă scoarța și loviturile erau zgomotoase ... Stejarul se văeta.* CHIRIȚESCU, GR. 27. [Vasul] *se rostogolește zbuciumat pe întinderea asta neagră și zgomotoasă care se agita, se frământa din toate părțile, formându-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă.* BART, S. M. 15. *Zgomotos ca o reptilă Printre vreascuri se avântă Să arate că-i din lumea Celor ce nu prea cuvântă.* BLAGA, POEZII, 234. *Un tren zgomotos, niște vecini de cușetă care au vorbit până după miezul nopții.* T august 1964, 58. *Nu mai puțin nepotrivită este muzica ... terifiantă și zgomotoasă, jucându-se inestetic cu nervii spectatorului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 40, 24/4. ✧ (Adverbial) *Irina intră zgomotos în casă, târând după ea un maldăr de crăci de stejar cu frunze uscate.* BUJOR, S. 107. *Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor.* REBREANU, I. 25. *Bate din palme zgomotos.* MIHĂESCU, D. A. 169. *Auzind poarta închizându-se zgomotos, înjură necăjit.* T. POPOVICI, S. 237. ✦ (Exagerat de) tare (și nearmonios), p u t e r n i c, s o n o r **(4);** strident **(1),** (învechit, rar) z g o m o t a t; p. e x t. lipsit de discreție, de sobrietate, s t r i d e n t **(3).** *El fu plâns de o prietenă, a căria durere nu fu zgomotoasă, dar ținu mai multă vreme decât a unui norod ce și-a pierdut împăratul.* HELIADE, L. B. I, 152/13. *Turcii ridicară o strigare zgomotoasă întocma ca și contra rușilor.* FM (1843), 108[2]/13. *Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase.* NEGRUZZI, S. I, 151. *Pe la mese, se zăreau grupe de jucători de cărți ... trăgând, din când în când, cu sorbituri zgomotoase, câte o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte.* EMINESCU, N. 37. *Înduioșat de vădita și zgomotoasa deznădejde a păgubașului, dase poruncă primarului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 103. *Veselia zgomotoasă ținu puțin.* BASSARABESCU, V. 153. *Pagini de vervă ironică, de râs zgomotos.* LOVINESCU, C. VIII, 130. *O făcu să iubească muzica zgomotoasă și dansurile moderne.* SADOVEANU, O. XII, 687. *Și pe sub glii ți-am auzit. A inimii bătaie zgomotoasă.* BLAGA, POEZII, 6. *E de-o veselie zgomotoasă, neadevărată.* STANCU, D. 309. *Mama ... se supără de veselia zgomotoasă a băiatului.* PREDA, M. 152. *Spectrul morții ... îi readuce la luciditate chiar în momentele de zgomotoasă veselie.* SCLF 1958, nr. 1–2, 208. *Poate, totuși, ar conveni că așa-numitul cult al zeiței Kali e puțin cam zgomotos.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 1/2. ✧ (Adverbial) *Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos.* DELAVRANCEA, H. T. 39. *Strănută atât de zgomotos, că toate femeile se întorc spăimântate.* REBREANU, I. 14. *Câțiva flăcăi ... au fraternizat zgomotos cu Constantin.* GALACTION, O. A. II, 81. *Flăcăușii cei mari din clasa a cincea începură a râde zgomotos.* SADOVEANU, O. XIX, 188. [Lingușitorul] *aprobă zgomotos, aplaudă, Se gudură, te laudă.* ARGHEZI, S. V, 44. *Se juca de zor zgomotos, cu bani mulți pe masă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 246. *Samurache s-a adăpat zgomotos.* VINEA, L. II, 300. *Oaspeții povesteau zgomotos, îndestulându-se cu hărnicie.* VORNIC, P. 229. *Fuma zgomotos, cu plăcere, plescăind.* T. POPOVICI, SE. 235.

2. Care produce zgomot **(2);** gălăgios, tumultuos **(1),** (livresc) turbulent **(1).** *Belisarie ... trăia retras, și foarte arare se arăta în mijlocul mulțimei cei zgomotoasă a curtezanilor.* FM (1843), 241[2]/16. *Ți s-au înecat niscaiva corăbii cu marfă? zise ... cel mai zgomotos dintre toți oaspeții.* FILIMON, O. I, 187. *Zgomotoșii poeți ai zeiței Arta pură o duc la pieire.* IONESCU-RION, S. 246. *Colo, zgomotoasă gloată de copii!* COȘBUC, P. I, 225. *În fața unui public felurit și zgomotos, vorbele actorilor se ștergeau.* LOVINESCU, C. IV, 31. *Se porniră oamenii pe-un râs, cum râd țăranii când îs mulți, zgomotoși.* MIRONESCU, S. 68. *Deși zgomotoși și melodramatici, grecii sunt și oameni de acțiune.* GALACTION, O. A. I, 85.

Norodul forfotea agitat, zgomotos și însetat de fericire. COCEA, S. I, 494. *Băieți chipeși ... stăteau ... în grupuri zgomotoase.* MIHĂESCU, D. A. 12. [Musca] *e obraznică, zgomotoasă, dar credulă în tot ce e lipicios.* CĂLINESCU, C. O. 44 ✦ Unde sau la care se face (mult) zgomot **(2)**; cu mult zgomot. *Baronul ... a priimit din partea nobilimii cei tinere o zgomotoasă și rară priimire, a luat un pașaport pentru Italia.* CR (1836), 180[1]/23. *Un loc vesel și mult vizitat se va păre prea zgomotos unui ipohondric.* FĂTU, D. 118/16. *Acel sinod ... pre cât era de numeros, pe atâta fusese și zgomotos.* BARIȚIU, P. A. I, 426. *Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase ..., aveam curiozitatea să văd pe d-na B.* NEGRUZZI, S. I, 64. *Orașul București, atât de zgomotos și de capricios în zilele noastre, nu era tot astfel în timpii lui Caragea.* FILIMON, O. I, 175. *Într-acea carte și-ar găsi locul și ... petrecerile zgomotoase care înveselesc viața vânătorească.* ODOBESCU, S. III, 51. *Târg zgomotos.* ȘĂINEANU[2]. *Aș fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori.* M. I. CARAGIALE, C. 7. *Orașul ... mare și zgomotos, în prada foamei și a lipsei de lucru, se ridicase împotriva bogaților.* LOVINESCU, C. IV, 162. *Privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simțământ de sfială.* REBREANU, R. I, 17. *M-am înapoiat în capitala zgomotoasă, colcăitoare și impie.* GALACTION, O. A. I, 195. *Au pornit într-o manifestație zgomotoasă spre locuința colonelului Teișanu.* SADOVEANU, O. XVI, 446. *Satul, cu gâștele, cu căruțele, cu vacile ... lui, este un loc zgomotos, unde lumea trăiește.* CĂLINESCU, C. O. 25. *Plecări zgomotoase, ca și cum ar fi fost vorba de o vânătoare, dar fără goarne și fără câini.* VINEA, L. I, 210. *Ce caut eu între voi acum când pădurea Îngenunchiază de zgomotoasă petrecere?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 101, 1913. ✦ Fig. Agitat; frământat. *Ce viață zgomotoasă și veselă!* CARAGIALE, O. I, 56. *Îi plăcea foarte mult viața zgomotoasă.* FILIMON, O. I, 117. *O binefacere ne dă pământul ... El ne permite ca să ne întoarcem, După o viață vană, zgomotoasă, În sânul lui.* EMINESCU, O. IV, 89. *Viața zgomotoasă nu le mai permite conversația.* C. PETRESCU, C. V. 200.

3. Care are mare răsunet **(2)**; care face vâlvă. *Dezbaterile adeseori era zgomotoase, strălucite și interesante destul.* FM (1842), 61[1]/25. *Isprăvile lui ca student ... erau zgomotoase.* CARAGIALE, O. I, 249. *Între atâtea nume zgomotoase ... nimeni nu-l vede și nu-l aplaudă.* LOVINESCU, C. IV, 37. *Îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică.* GALACTION, O. A. I, 219. *Prin structură intelectuală și tendințe, d*[omnul] *Blaga a premers tuturor dorințelor programatice și zgomotoaselor manifeste spiritualiste din ultimii ani.* CONSTANTINESCU, S. I, 274.

– Pl.: *zgomotoși, -oase.*

– **Zgomot** + suf. *-os.*

ZGONDÍ vb. IV (Olt.) A glumi Cf. CADE, PLOPȘOR, V. O.

– Prez. ind.: *zgondesc.*

– De la **zgoandă.**

ZGONDÓS, -OÁSĂ adj. (Olt.) Glumeț. Cf. CADE, PLOPȘOR, V. O.

– Pl.: *zgondoși, -oase.*

– **Zgoandă** + suf. *-os.*

ZGORBÁCI s. n. v. **zgârbaci.**

ZGORGHÍN s. m. (Bot.; prin sudul și estul Mold.) Măceș **(1)** *(Rosa canina). Popa, care era băgat în niște zgorghini ..., unde nu-mi începu a sări și sai, și sai, părinte, sai, de-și făcu ghiuheaua ferfeniță și fața numai zgărieturi.* I. CR. III, 297. *Zgorghin, numele trandafirului sălbatic.* PAMFILE, J. II, 88, cf. BORZA, D. 149. *Am aninat haina într-o creangă de zgorghin.* CV 1950, nr. 4, 22, cf. LEXIC REG. 63.

– Pl.: *zgorghini.* – Și: **zghiorghín** s. m. LEXIC REG. 63.

– Cf. ghiorghin.

ZGORGHÍNĂ s. f. (Bot.; prin sudul și estul Mold.) Măceașă **(1)**. *Zgorghină din zgorghin, numele trandafirului sălbatic. Prea multe nu-s bune, căci au semințe pufoase.* PAMFILE, J. II, 88. *Tărtăcuța roșie Plină de cârmozie (zgorghina).* I. CR. IV, 319, cf. LEXIC REG. 63.

– Pl.: *zgorghine.* – Și: **zghiorghină** s. f. LEXIC REG.

– De la **zgorghin.**

ZGORMONÍ vb. IV v. **scormoni.**

ZGORNÍ vb. IV v. **scorni.**

ZGORÚNUL subst. art. (Regional) Numele unui joc de brâu; melodie după care se execută acest joc. Cf. VARONE, D. 156.

– Etimologia necunoscută.

ZGRANȚ s. n. (Regional) Bolovan colțuros, sub apă, care periclitează plutăritul (Gura Haiti – Vatra Dornei). ARVINTE, TERM.

– Pl.: *zgranțuri.*

– Cf. cranț, creanț.

ZGRĂBĂLÁ vb. I. Tranz. și refl. (Folosit și absol.) (Ban., prin Transilv. și prin Bucov.) A (se) zgâria **(1)**. Cf. CADE. *Mâțu s-o dus și l-o zgrăbălat.* ALEXICI, L. P. 232, cf. ARH. OLT. III, 384. *M-o zgrăbălat mâța.* ALR I 1 138/35, cf. ib. 136/35, 40, 69, 75, ib. 1 138/30, 40, 45, 49, 77, 79, 116, 387, 388, ALR II/I h 53. ✧ Refl. pas. *Părinții pentru copii și copiii pentru părinții morți au datoria ... de a nu-și pieptăna părul duminica, crezând că, pentru pieptănare în această ziuă, se zgrabălă (zdrighie) cei morți.* MARIAN, S. R. I, 104. *Mi s-o zgrăbălat călcâiele.* ALR I 1 325/35. ✧ Refl. Fig. [Păcălitului] *noi să-i dăm bună pace să se zgrabele cât vrea.* CĂTANĂ, P. B. III, 10.

– Scris și: *scrăbăla.* CADE – Prez. ind.: *zgrăbăl.* – Și: **zgrebălá** vb. I. ARH. OLT. III, 384, ALR I 1 138/107, 116.

– Cf. zgreben.

ZGRĂBOÁNȚĂ s. f. v. **zgrăbunță.**

ZGRĂBÓNȚ subst. v. **zgrăbunță.**

ZGRĂBÚNȚ s. m. v. **zgrăbunță.**

ZGRĂBUNȚÁȘ s. m. (Prin Transilv.) Magician care, după credințele populare, are puterea de a provoca sau

stăpâni fenomene naturale (ploaia, grindina etc.); p. gener. vrăjitor; (popular) solomonar **(1).** Cf. DR. XI, 163.
– Pl.: *zgrăbunțași.*
– **Zgrăbunță** + suf. *-aș.*

ZGRĂBÚNȚĂ s. f. (Învechit și popular) **1.** Bucată mică de anumită consistență din ceva, amestecată, de obicei, într-o masă mai moale, cu aceeași structură sau cu structuri eterogene. V. zgrunț **(1).** [Ipsosul] *din cât vei putea să te sileşti a-l amesteca bine ca să nu rămâie zgrăbunță sau cocoloașe, nici măcar cât de mici, căci se fac ca pietrile* (a. 1805). GRECU, P. 72, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., DR. XI, 162, CADE, SCRIBAN, D., DL., DEX, ȘEZ. V, 174, com. din HANGU – PIATRA-NEAMȚ, cf. ALR I/I h 129/378, ALR II 5 568/310. ✧ Fig. *Semne împotrivnice și cuvinte cu zgrăbunți de gheață amestecate văzui.* CANTEMIR, I. I. II, 237. ✦ (Regional) Mică asperitate pe o suprafață netedă. *În scoarță, aflăm ... pungi de răşină de mărimea mazărei, cari se fac deseori spontan ... şi lasă să iasă afară o răşină bogată în terpentină, care se întăreşte apoi, formând zgrobunțuri.* ENC. AGR. I, 490, com. din CRUCEA – VATRA DORNEI.

2. Nume generic dat unor erupții pe piele, de obicei sub formă de bube mici, bubiță, bubuliță, (regional) zgrăunță; p. restr. pustulă **(1).** Cf. MOLNAR, în DR. IV, 390, DRLU, LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CANDREA, F. 223, RESMERIȚĂ, D. *Observă că doctorul are un neg ca o zgrăbunță pe tâmpla stângă.* ARDELEANU, U. D. 80, cf. SCRIBAN, D., DM. *Înțeleg tot ce spui chiar și în felul acesta când eşti toată zgrăbunțe, ai buzele vinete și-ar putea să ți se facă rău.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 17/2, cf. DEX, I. CR. IV, 60, ALR I/I h 129, ALRM I/I h 182, 187, ALRM II/I h 181/334, ib. 136/136, ALR II/I h 39/250, ib. MN 63, 4 217/334, A II 5, MAT. DIALECT. I, 218. ✦ Spec. (Regional) Coș (pe față). *Unui coș de pe față i se zice zgaibă, rapure, zgrăbunță.* DR. IX, 430.
– Pl.: *zgrăbunțe* și (regional) *zgrăbunți* (ALR I/I h 129), *zgrăbunțuri* (ib.) – Și: **zgrăbúnț** (pl. și n. *zgrăbunțe* TDRG, CADE) s. m., (învechit) **scrăbúnță** (DRLU) s. f., (regional) **zgrăbónț** (com. din HANGU – PIATRA-NEAMȚ) subst., **zgrăboânță** (ALR I/I h 129/305; pl. *zgrăbonți* ib.) s. f., **zgrebúnț** (I. CR. IV, 60, ALR I/I h 129; pl. *zgrebunțuri* I. CR. IV, 60) s. n., s. m., **zgrebúnță** (DR. XI, 162, ALR I/I h 129, ALRM I/I h 182; pl. *zgrebunți* ALR I/I h 129/550), **zgreboánță** (ib. 129/582, pl. *zgrebonți* ib.) s. f., **zgrobúnț** s. n., **zgăbúnță** (ALRM I/I h 182), **zgărbúnță** (ALR I/I h 129/359, ALRM I/I h 182/359) s. f., **zdrăbónț** (ALR I/I h 129/87, ALRM I/I h 182/87) s. n., **zdrăbúnță** (ALR I/I h 129/257), **zdrobínță** (ALRM I/I h 182/878), **brobínță** (ib.), **brubínță** (ALR I/I h 129/856), **grăbúnță** (ib. h 129, ALRM I/I h 182) s. f.
– Cf. grăunță.

ZGRĂBUNȚÍCĂ s. f. Plantă erbacee anuală din familia compozitelor, înaltă până la 125 cm, cu frunze ovale sau eliptice și cu flori galbene; (regional) buruiană-de-brâncă, buruiană-de-orbalț, iarba-zgaibei, iarbă-de-zgaibă, salata-câinelui (v. salată **1),** salată-câinească (v. salată **1),** scai[1] **(I o),** scăiete (v. scaiete **I l)** *(Lapsana communis)* Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 308, BARCIANU, GRECESCU, FL. 351, ALEXI, W., PASCU, S. 171, PANȚU, PL., DR. XI, 163, CADE, ENC. AGR., DM, BORZA, D. 96, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zgrăbunțele.*
– **Zgrăbunță** + suf. *-ică.*

ZGRĂBUNȚÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Regional) Grunjos. Cf. ȘĂINEANU[2], DR. XI, 163, CADE, SCRIBAN, D. *Nu s-a pisat bine sarea, c-a rămas cam mare, zgrobințoasă.* ARH. OLT. XXI, 278, cf. DL, DM, DEX. ✦ Zgrunțuros **(1).** *Spre mirarea tuturor celor din casă, el se făcuse nevăzut, prefăcându-se într-un inel mic și zgrăbunțos.* PAMFILE, S. V. 217, cf. RESMERIȚĂ, D. *Casa vecinului îi ridică-n față un perete de moloz, drept, zgrobunțos.* BASSARABESCU, V. 100. *Oțetarul Cărbunarului însemna pe tencuiala zgrubunțoasă a calcarului mâncat de balaurul igrasiei durerile crengilor în agonie.* KLOPȘTOCK, F. 27, cf. SCRIBAN, D. *La-nceputul iernii, după ce plouă și noroiul îngheață, drumul se face zgrobințos, de nu prea poți merge bine pe el.* ARH. OLT. XXI, 278, cf. ALR II/I. MN 59, 4 196/157, ib. 30, 2 180/105.

2. (Învechit și regional) Bubos. Cf. DRLU, DDRF, RESMERIȚĂ, D., DR. XI, 163, DL, DEX, ALRM II/I h 169/157. ✦ (Regional) De forma sau de aspectul unei zgrăbunțe **(2)** (Fundata – Zărnești). ALRM I/I h 182/772. *Bubă zgrăbunțoasă.* ib.
– Scris și: *sgrăbunțos* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zgrăbunțoși, -oase.* – Și: (învechit) **scrăbunciós, -oásă** (DRLU), (regional) **zgrobințós, -oásă, zgrobonțós, -oásă** (ALR II/I MN 30, 2 180/858), **zgrobunțós, -oásă, zgrombunțós, -oásă** (SCRIBAN, D.), **zgrubunțós, -oásă.**
– **Zgrăbunță** + suf. *-os.*

ZGRĂCIUNÁ vb. I. **1.** Tranz. (Prin nord-estul Transilv.; despre oameni) A ascunde; a nutri **(2);** a urzi. Cf. TEAHA, C. N. 283.

2. Intranz. (Regional; despre vite) A sta lângă ușa grajdului cu intenția de a intra. *Tot pe la ușa cotețului a zgrăciunat.* ȘEZ. VII, 183.
– Prez. ind.: *zgrâciun.*
– Etimologia nesigură. Cf. grăcina.

ZGRĂDÍȚĂ s. f. v. **zgărdiță.**

ZGRĂMBOÍ vb. IV v. **zgâmboi[2].**

ZGRĂMȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGRĂPȚÁ vb. I v. **zgrepța.**

ZGRĂPȚĂNÁ vb. I v. **zgreptăna.**

ZGRĂUNȚÁ vb. I. Refl. (Regional) A deveni zgrunțuros (Crucea – Vatra Dornei). A V 15.
– Prez. ind. pers. 3: *zgrăunțează.*
– Pref. *z-* + **grăunța.**

ZGRĂÚNȚĂ s. f. (Regional) Nume generic dat unor erupții pe piele, de obicei sub formă de bube mici;

bubiță, bubuliță, zgrăbunță **(2)** (Meziad – Beiuș). ALR I/I h 129/308, ALRM I/I h 182/308.
– Pl.: *zgrăunțe.*
– Pref. *z-* + **grăunță.**

ZGRĂUNȚÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Zgrunțuros **(1)** (Căzănești – Slobozia). ALR II/I MN 30, 2 180/723.
– Pl.: *zgrăunțoși, -oase.*
– Pref. *z-* + **grăunțos.**

ZGRÂMBOÍ vb. IV v. **zgâmboi**[2].

ZGRÂMBOIÁ vb. I v. **zgâmboi**[2].

ZGRÉABĂN s. m. v. **zgreben**[1].

ZGREAPȚĂNÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREBĂLÁ vb. I v. **zgrăbăla.**

ZGREBĂNOȘETÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Asperitate. *Toate găurelele acestea cată să fie netede și ferite de orice zgrebănoșetură.* BREZOIANU, A. 550/13.
– Pl.: *zgrebănoșeturi.*
– Cf. z g r e b e n[1].

ZGRÉBEN[1] s. m. **1.** (Prin. Maram.; în forma *zgreabăn)* Pieptene **(2).** Com. D. POP.

2. (Popular; mai ales la pl.) Rest de lână, de in sau de cânepă, de calitate inferioară, rămasă la dărăcit sau la pieptănat[1] **(2);** p. r e s t r. câlți, (popular) brebeni (v. b r e a b ă n), stupă[1], știm **(1).** Cf. TDRG. *Aceste resturi cari rămân în dinții raghilei sau daracului se numesc câlți, stupă ..., brebeni sau zgrebeni.* PAMFILE, I. C. 208. *Mama făcea clacă pentru tors fuiorul, stupa și zgrebeni de cânepă sau lână.* AL LUPULUI, P. G. 17, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Pânză de zgrebeni.* H II 31. *Drug îndrugă sau toarce gros, ștâmi de lână și zgreben de cânepă sau de in.* ib. IV 281, cf. IX 88. *Cânepa e de 4 feluri: fuior, stupă, câlți și zgrebini.* ib. XVI 11. *Toată cânipa și lâna erau toarse și țăsute ... Chiar zgrebenii și știmii erau îndrugați.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 190, cf. VICIU, GL. 22, GR. BĂN., com. din TURNU-MĂGURELE, I. CR. VIII, 187, CIAUȘANU, V. 212, ALR I 1 305, ALR II 5 994/728, 769, 848, 872, 899, ib. 5 996/141, 762, 769, 812, 836, 899. ✧ E x p r. (Regional) **Zgrebine și jurebie,** se zice unui om care umblă cu haine rupte, sărăcăcioase. Cf. I. CR. VIII, 187. ✦ (Prin Ban. și prin Olt.; la pl.) Puzderii **(1).** Cf. SCRIBAN, D., BOCEANU, GL., ALR SN I h 259/791.
– Pl.: *zgrebeni* și *zgrebene* (ALR I 1 305/780). – Și: (regional) **zgrébene** (com. din TURNU-MĂGURELE, CIAUȘANU, V. 212), **zgrebenéț** (GR. BĂN.), **zgrébenț** (SCRIBAN, D., GR. BĂN.), **zgrébine, zgréabăn** (com. D. POP), **zgrécen** (DDRF; scris *sgrecen* id. ib.) s.m.
– Cf. scr. g r e b e n. – **Zgrebeneț, zgrebenț,** cf. bg. г р е б е н е ц.

ZGRÉBEN[2] s. m. (Rar) Greabăn (la animale). *Și-și alivănește bâta cu un capăt pe umăr și cu celălalt în zgrebenii spumegoși de coamă.* GALACTION, O. A. II, 36. ✦ Greabăn (al unui deal, al unui munte). *Lăsăm să picure pe zgrebenii dealurilor: regretul și aleanul inimii mele prididite.* GALACTION, O. 29.
– Pl.: *zgrebeni.*
– Pref. *z-* + **greabăn.**

ZGRÉBENE s. m. v. **zgreben**[1].

ZGREBENÉALĂ s. f. (Prin nord-vestul și prin vestul Munt.) **1.** Dărăceală. Cf. z g r e b e n i **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. P. a n a l. Bătaie. *Vă dau eu zgrebenească acuma.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrebeneli.*
– **Zgrebeni** + suf. *-ească.*

ZGREBENÉȚ s. m. v. **zgreben**[1].

ZGREBENÍ vb. IV. (Prin nord-vestul și prin vestul Munt.) **1.** T r a n z. A dărăci. Cf. UDRESCU, GL. ✦ P. a n a l. A bate. Cf. UDRESCU, GL. *Te-oi apuca eu, să mi te zgreben așa cum știu eu.* id. ib.

2. R e f l. și t r a n z. (Despre copii și tineri) A (se) hârjoni; p. e x t. a (se) ciufuli. Cf. COMAN, GL., UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zgrében* și *zgrebenesc.*
– V. **zgreben.**

ZGREBENÍȘ s. n. (Prin nord-vestul și prin vestul Munt.) Hârjoană. Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrebenișuri.*
– **Zgrebeni** + suf. *-iș.*

ZGRÉBENȚ s. m. v. **zgreben**[1].

ZGRÉBINE s. m. v. **zgreben**[1].

ZGREBLĂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Zgârietură **(1).** *De ar fi rana mică sau numai vreo zgreblătură ..., atunci aceasta trebuie, mai înainte de spălarea cu spirt ..., scarificată sau crestată.* FM (1844), 331[1]/24.
– Pl.: *zgreblături.*
– **Zgrăbăla** + suf. *-ătură.*

ZGREBOÁNȚĂ s. f. v. **zgrăbunță.**

ZGREBULÍ vb. IV v. **zgribuli.**

ZGREBULÍT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGREBÚNȚ s. n. v. **zgrăbunță.**

ZGREBÚNȚĂ s. f. v. **zgrăbunță.**

ZGREBURÍ vb. IV v. **zgribuli.**

ZGREBURÍT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGRÉCEN s. m. v. **zgreben**[1].

ZGREMȚĂNÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREMȚÁNĂ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREMȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGREPĂNĂ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREPĂNĂTÚRĂ s. f. (Prin Mold. și prin Bucov.) Zgârietură făcută de pisică sau de câine cu ghea-

rele. Cf. LEXIC REG. 63, 116. ✦ (P. ext.) Zgomot produs de aceste zgârieturi. Cf. ib. 63.
– Pl.: *zgrepănături.* – Și: **zgrepțănătúră** s. f. LEXIC REG. 116.
– **Zgrepțăna** + suf. *-ătură.*

ZGREPȚÁ vb. I. **1.** Intranz. (Prin nordul Transilv., prin Bucov. și prin Mold.) A zgrepțăna **(1).** Cf. TDRG, DA II_1, 229, com. DRĂGANU, com. D. POP, ALR I 136/215, 363, ALR II/I h 53. ✦ Tranz. și refl. (Prin nordul Transilv. și prin Bucov.) A (se) zgâria **(1).** Cf. ALR I 1 138/215, 218, 268, 363.

2. Refl. (Prin Mold. și prin Bucov.) A se cățăra. Cf. TDRG, DA II_1, 299, ȘEZ. V, 174. ✦ A se agăța, a se prinde de ceva. Cf. TDRG, DA II_1, 299, ȘEZ. V, 174.
– Prez. ind.: *zgrepț.* – Și: **zgrăpță** (DR. III, 513, ALR I 136/215, 363, ib. 1 138/215, 218, 363, ALR II/I h 53), **zgripță** (TDRG) vb. I.
– Derivat regresiv de la **zgrepțăna.**

ZGREPȚĂNÁ vb. I. (Regional, mai ales în Mold. și Bucov.) **1.** Intranz. A râcâi **(1)** (producând un zgomot caracteristic); (regional) a zgrepța **(1).** *Ce zgrepțenezi? Ce zgârii?* MARIAN, O. I, 152. *Vulpea ... zgrepțănă la rădăcina copacului, dar văzând că sturzul nici nu se uită la ea, își luă tălpășița.* ȘEZ. III, 187, cf. PAMFILE, VĂZD. 178. *Crede că dacă zgrapțănă mâța la ușă va urma mare frig.* GOROVEI, CR. 368, cf. 458. *Foxul impiegatului de la Finanțe, închis acasă în odaia de lângă scări, începu să zgrepțene, scâncind.* C. PETRESCU, C. V. 49, cf. SCRIBAN, D. *Mandache se furișă în tinda bordeiului, parcă niște câni negri îl urmăriseră și-acum îi auzea cum zgreapțănă la ușă.* CAMILAR, N. II, 272, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Toată noaptea a zgrepțănat la ușa din dos.* Com. din PIATRA-NEAMȚ, cf. LEXIC REG. 116. ✧ Fig. *Simțesc că zgreapțănă ceva acolo – doctorul spune că-i la ficat – dar e ca pe lemn.* SADOVEANU, P. M. 190. *Mama, vorbind, a crăpat ușa la care zgrepțăna vântul ca un câine și-n moară se strecoară, fâlfâind, o puzderie de fulgi.* FLACĂRA, 1978, nr. 7, 18/2. ✧ Tranz. *Ogarii Olguții zgrepțănau ușa, schelălăind surd.* TEODOREANU, M. II, 76. *Gropile* [pomilor] *începuseră să pistruieze întinderile – primejdie mare pentru pasul întârziat de noapte și pentru orătănii sau sălbăticiuni care, nimerite aici, le zgrepțănau degeaba marginile și mureau de foame.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 117, 17/2. ✦ Tranz. (Prin Bucov.) A zgâria **(1).** [Pisica] *m-o zgriăpțănat.* ALR I 1 138/385, cf. ib. 1 138/388. ✧ Refl. *Mă zgrapțăn.* ALR I 136/385. ✦ (Despre oameni) A ciocăni ușor. *Mă strecor și eu lângă ușă, zgrepțen, pun urechea, ascult și răspund.* SADOVEANU, O. X, 322. ✦ Refl. A se scărpina **(1).** *Își lepădă cușma și se zgrepțenă cu asprime la tâmplă și la ceafă.* SADOVEANU, O. XIII, 264, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Prin nordul Mold.; în forma *zgremțăna)* A-și smulge părul. *Și a mai purces ea pe cale, pe cărare: Față albă zgâriind, Păr galben zgremțănând.* FURTUNĂ, C. 43, cf. 44. ✦ A ara superficial. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Refl. A se cățăra. Cf. MARIAN, O. I, 151. *Sui degrabă în copacu ista, zise Vlasă lui Năstasă, zgrepțănându-se iute într-un copac scorburos și nalt.* ap. TDRG, cf. CADE. *Mezinul se zgrepțăna și n-ajungea și el la geam.* C. PETRESCU, O. P. II, 112, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ A se agăța, a se prinde de ceva. *Suișul începea să fie greu: trebuia să se zgreapțăne de stânci, să se acațere de colțuri.* ap. TDRG. *Se ridică în coate și se zgreapțănă de pat.* C. PETRESCU, C. V. 214, cf. BL VI, 56, DL, DM, M. D. ENC., DEX. (Intranz.) *Zgrepțenând cu unghiile și împingându-se la deal cu călcâiele, ajunse asudat și gâfâind sus.* SADOVEANU, O. X, 632. ✧ Fig. *Cât e de puternică năzuința omului pentru viață: nevoiașul se zgreapțănă, se agață de dânsa ca de o stâncă lucie și dreaptă.* ap. TDRG.
– Prez. ind.: *zgreápțăn.* – Și: (regional) **zgrepțená** (prez. ind. și *zgrepțenez),* **zgrepțână, zgrepțorá** (ȘEZ. V, 174), **zgrepțurá** (SCRIBAN, D.), **zgrepănă** (ALR I 1 138/388, LEXIC REG. 63, 116), **zgreapțână** (com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 116), **zgremțănă, zgremțână** (PAMFILE, VĂZD. 178, SCRIBAN, D.), **zgreuțănă** (DDRF), **zgrăpțănă** (GOROVEI, CR. 368, 458, DR. III, 513), **zgripțănă** (MARIAN, O. I, 151), **zgripțená** (SFC VI, 114), **zgripțorá** (RESMERIȚĂ, D.; scris *sgripțora* id. ib.) vb. I.
– Pref. *s(z)-* + **grepțăna.** – Pentru **zgrepțora, zgrepțura, zgripțora,** cf. și zgripțor.

ZGREPȚĂNÁRE s. f. (Mold.) Acțiunea de a (se) zgrepțăna. Râcâire **(1).** Cf. zgrepțăna **(1).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Fără veste năvăliră asupra cântecului zgrepțănări dușmănoase. Traian încercă să așeze iar o curgere lină a transmisiei.* SADOVEANU, P. M. 150.
– Pl.: *zgrepțănări.*
– V. **zgrepțăna.**

ZGREPȚĂNÁT s. n. (Mold.) Râcâire **(1).** Cf. zgrepțăna **(1).** *Deocamdată veni altceva: un zgrepțănat ușor la ușă, ca și cum s-ar fi cerut o mâță înăuntru.* SADOVEANU, O. X, 128.
– Pl.: ?
– V. **zgrepțăna.**

ZGREPȚĂNĂTÚRĂ s. f. **zgrepănătură.**

ZGREPȚÂNÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREPȚENÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREPȚORÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREPȚOȘÉL s. m. (Regional; într-o ghicitoare) Ființă care zgreapțănă **(1).** *Iese țimțurugul Din haliup Cocancea Și întreabă de clopoțel: Acasă e zgrepțoșel?* (Pisica și șoarecele). GOROVEI, C. 292, cf. PASCU, C. 114.
– Pl.: *zgrepțoșei.*
– **Zgrepța** + suf. *-oșel.*

ZGREPȚURÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREUȚĂNĂ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGRIB s. n. (Prin Bucov.) Senzație de frig. *Frigu-mni-i, zgribu-mni-i.* ȘEZ. V, 174.

– Pl.: *zgriburi.*
– Derivat regresiv de la **zgribuli.**

ZGRÍBCE adj. (Regional; şi substantivat) Sărac **(3);** golan. Cf. SCL 1967, 481, COMAN, GL.
– Etimologia necunoscută.

ZGRIBÓI s. m. v. **zgribonţ.**

ZGRIBÓNŢ s. m. (Iht.; prin sudul Mold.) **1.** Ghiborţ *(Acerina cerma).* Cf. SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 58.

2. Pălămidă-de-baltă, v. p ă l ă m i d ă[3]. *(Pungitius platygaster).* Cf. BĂCESCU, P. 52, 140.
– Pl.: *zgribonţi.* – Şi: (regional) **zgriból** s. m. SCRIBAN, D.
– Cf. g h i b o r ţ.

ZGRIBORÍ vb. IV v. **zgribuli.**

ZGRIBULÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Popular). A dârdâi. Cf. LB, ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Dracul s-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani ... şi îmbla zgribulind pe la poartă.* CREANGĂ, P. 147. *Eu nu duceam nimic, dar zgribuream de frig şi-mi era ruşine să le-o spun.* SLAVICI, N. I, 175. *Şi parcă se vedea goală şi pe fete lihnite de foame şi zgriburind de frig cum se uitau la dânsa.* ap. DDRF. *Trist zgribură, sub coaste-i având câteva paie, Copilul înghețat.* COŞBUC, P. II, 187, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Sfârşit, el îngenunche şi zgribură de ger, Cerşind din îngropata-i hlamidă de văpaie.* GOGA. POEZII, 71, cf. TDRG, CADE. *Pe o floare veştedă de dumitriță un fluture albastru zgribulea cu aripile lipite, înghețat.* C. PETRESCU, S. 241. *Câțiva golănaşi zgribuleau din obişnuință.* ap. IORDAN, L. R. A. 351, cf. SCRIBAN, D. *Şi când va fi vânt îmi voi ridica gulerul paltonului Zgriburind de frigul ce ţăcăneşte dinții moşnegilor.* ISAC, O. 82, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Atâta am zgribulit de frig, de-mi clămpăneau dinții în gură.* ŞEZ. IX, 150, cf. ALR I/I h 139, TEAHA, C. N. 283. ✧ (Prin analogie) *Cum te văd din clipă-n clipă, Mintea-mi zgribură şi cade.* GOGA, POEZII, 195. ✧ F i g. *Sub dealul care leneş cu brâu de somn se-nfaşă, O casă zgribuleşte în alba ei cămaşă.* LESNEA, VERS. 156. ✧ T r a n z. [Frigul] *mă zgribureşte.* ALR I 1 258/217.

2. R e f l. A se strânge, adunându-şi partea din față, a se g h e m u i; a i se încreți pielea de frig, de frică etc. *Pe scândurile goale mă fac ghem, mă zgribulesc.* CONTEMPORANUL, I, 559. *Rosalba se zgribuleşte pe la ferești, uitându-se-nlăntru.* VLAHUȚĂ, N. 111, cf. TDRG. *Cât despre tovarăşul meu, el se făcuse mic cât un ghem şi, zgribulindu-se, avea aerul că vrea să se ascundă sub cozorocul chipiului său.* HOGAŞ, DR. 52, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Gerul ... ne pişcă de picioare. Ne mai zgribulim.* STANCU, D. 98. *Se zgribuli ca de frig şi zgârci degetele pe mâna lui Lucu.* VINEA, L. II, 181. *Se aşezară pe o bancă şi ea se zgribuli.* PREDA, R. 175. *A împins fereastra, deschizând-o larg şi zgribulindu-se apoi, când ... a pătruns înăuntru şi răceala de afară.* V. ROM. octombrie 1964, 7. *Femeia se strânsese şi se zgribulise ... sub ploaie.* BĂNULESCU, I. 13. *Te-am simțit zgribulindu-te, desprinsă de tine, cea de până atunci, străină ție însăți.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 16/2. *Auzind iezii mormăitura ursului ..., s-au zgriburit într-un ungheriu pe cuptori de frică.* SBIERA, P. 204, com. MARIAN. *S-a zgribulit de frig, de ger.* ARH. OLT. XXI, 278. ✧ F i g. *Subt bolta mohorâtă pământul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure.* REBREANU, R. II, 10. *Comisarul ... se holba ... la trupul gol, învinețit şi însângerat, în care viața se zgribulise şi se ascunsese, abia pâlpâind, în cine ştie ce colț de suflet.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 63, cf. DL. ✧ T r a n z. f a c t. *George tremura în car ca şi când l-ar fi zgribulit frigurile.* REBREANU, I. 455.
– Prez. ind.: *zgribulesc* şi regional *zgrébur* (ALR I 92/269, ib. 1 258/243, 249). – Şi: (învechit şi regional) **zgriburí,** (regional) **zgriborí** (CADE) vb. IV, **zgriburá** (prez. ind. *zgríbur),* **zgrimborá** (com. MARIAN) vb. I, **zgrebulí** (TDRG), **zgreburí** (TDRG, CADE) vb. IV.
– Etimologia necunoscută.

ZGRIBULÍCI s. m., s. n. **1.** S. m. (Prin Transilv. şi prin Bucov.; în forma *zgriburici)* Persoană care suportă greu frigul. Com. MARIAN, MAT. DIALECT., I, 28. ✦ (Regional) Diavol (Mânăstireni – Botoşani). I. CR. III, 274. *Ş-aşa, înjghebându-şi împărăția cea neagră a zgribulicilor lui cei cu codiță ..., Aghiuță cel bătrân se răzgândeşte cum ar putea să-şi dezdoaie el inima asupra stăpânitorului luminii.* ib.

2. S. n. (Prin Bucov.; în forma *zgriburici)* Tremur puternic. *L-a apucat zgriburiciul.* Com. MARIAN.

3. S. m. (Regional; în foma *zgriburici)* Ţânţar care are un fel de tremur când stă locului *(Chironomus leucopogon).* Cf. MARIAN, INS. 310, TDRG, CADE, JAHRESBER. XII, 125.
– Pl.: (m.) *zgribulici,* (n.) *zgribuliciuri.* – Şi: **zgriburici** s. m., s. n., (regional) **zgriburice** (MARIAN, INS. 310, MAT. DIALECT. I, 28) s. m. şi f.
– **Zgribuli** + suf. *-ici.*

ZGRIBULÍT, -Ă adj. Care stă strâns, ghemuit; care are pielea încrețită din cauza frigului, a emoției etc.; care tremură de frig. Cf. z g r i b u l i **(1, 2).** *Vitele par chircite, pasările zgrebulite şi oamenii vineți la față.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 338. *Eu cu Dumitru mergeam zgribuliți şi plângeam în pumni.* CREANGĂ, A. 30. *Stam cu ochii închişi, zgrebulit într-un colț.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 34. *Zgribulit, veşnic pe drumuri, tinde mâna după milă.* CONTEMPORANUL, VII, 219. *Zgrebulit, cu gulerul ridicat, cu căciula-ndesată peste urechi, mergeam prin vifor.* SĂM. I, 150. *Câte un sergent zgribulit păzeşte pustietatea aceasta transformată în grădină zoologică.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 167. *La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 229. *Tovarăşul meu mergea zgribulit şi cu gulerul de la venghircă ridicat peste urechi.* HOGAŞ, DR. I, 147, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ţiganii de cârciumi intrau cu vioarele la subraț, zgribuliți de frig.* ARDELEANU, D. 289. *O dată cu ziua, târând după el un mopsuleț zgribulit, intră Pârgu.* M. I. CARAGIALE, C. 97, cf. CADE. *Rari trecători ieşeau o clipă în roțile slabe de lumină, zgreburiți, cu gulerele paltoanelor ridicate.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Amici pe care vă înduioşează câinii fără stăpân, zgribuliți şi flămânzi, ascultați istoria*

unuia dintre ei. GALACTION, O. 302. *Pe stradă ..., trecea un licean zgribulit, cu gulerul mântălii ridicat.* C. PETRESCU, O. P. I, 252. *Un oltean zdrențuros ... ședea zgribulit cu un sac în cap.* CĂLINESCU, O. I, 132. *Abia pe lângă palatul lui Costache Ghica ... întâlniră niște caraule înfofolite, dar zgribulite, cu fața înțepenită de ger.* CAMIL PETRESCU, O. I, 212. *Zgribulit de frig ..., trase la loc pătura în fața geamului.* T. POPOVICI, S. 213, cf. DL, DM. *Într-una din aceste zile mohorâte de sfârșit de iarnă, zgribulit, ... cu gândul la vreme însorită, o ascultam pe aleasa mea amică.* CONTEMP. 1970, nr. 1 219, 2/6, cf. M. D. ENC., DEX. *Vede acolo un iepure zgriburit lângă horneț în omăt.* SBIERA, P. 251. *Era un om zgribulit, era c-un cojoc pe el.* GL. OLT. *Nenea lungu, Mama lată, Sora mea zgrimburată, Frate-meu, nebunul satului Cu cojoc de lemn îmbrăcat, Șede cu împăratul la masă* (Vița). GOROVEI, C. 395. ✧ Fig. *Șirurile de copaci se împreunau într-o rămășiță de pădure de brazi bătrâni, cu crengile groase pe care zăpada dormea zgribulită.* REBREANU, NUV. 289. *Peste dealuri zgribulite, Peste țarini zdrențuite, A venit așa, deodată, Toamna cea întunecată.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 40. *Printre căsuțele zgrebulite și jalnice, suim anevoie spre codrul Pașcanilor.* GALACTION, O. A. II, 268. *Aci domnea o atmosferă cenușie și friguroasă, în care ardea o lampă zgribulită, făcută dintr-un bec obosit.* VINEA, L. I, 195. *Și zgribuliți în iarnă mai clatină castanii. Spre dânsul ramuri fine.* LABIȘ, P. 195. ✦ (Despre blana animalelor) Zbârlit de frig, de spaimă. *Cu blănița zgribulită, Stă și-ascultă nemișcat.* TOPÎRCEANU, B. 24, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zgribuliți, -te.* – Și: (învechit și regional) **zgrebulít, -ă,** (regional) **zgriburít, -ă, zgrimburăt, -ă, zgreburít, -ă, zgârbulít, -ă, zbregulit, -ă** (DDRF) adj.

– V. **zgribuli.**

ZGRIBURÁ vb. I v. **zgribuli.**

ZGRIBURÍ vb. I v. **zgribuli.**

ZGRIBURÍCE s. m. și f. v. **zgribulici.**

ZGRIBURÍCI s. m., s. n. v. **zgribulici.**

ZGRIBURÍT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGRIGORÍTĂ adj. v. **zgligorită.**

ZGRIMBORÁ vb. I v. **zgribuli.**

ZGRIMBURÁT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGRÍMȚ s. m. v. **zimț.**

ZGRÍPCĂ s. f. v. **zgripț[1].**

ZGRÍPCEA s. m. art. (Regional) Zgripțoroi **(2)** (Cepari – Curtea de Argeș). UDRESCU, GL.

– Cf. z g r i p c ă.

ZGRÍPCIOR s. m. v. **zgripțor.**

ZGRIPCIOROÁICĂ s. f. v. **zgripțoroaică.**

ZGRÍPSOR s. m. v. **zgripțor.**

ZGRIPSORÁȘ s. m. v. **zgripțoraș.**

ZGRIPSOROÁICĂ s. f. v. **zgripțoroaică.**

ZGRÍPSUR s. m. v. **zgripțor.**

ZGRÍPSURĂ s. f. v. **zgripțură.**

ZGRIPȚ[1], ZGRÍPȚĂ s. m., s. f. **I. 1.** S. m. (În mitologia populară) Pajură **(2).** Cf. MARIAN, O. I, 150.

2. S. f. (Regional) Zgripțoroi **(2)** (Săpata de Sus – Pitești). UDRESCU, GL. *Cu zgripța să nu te pui.* id. ib.

II. S. m. (Entom; regional) Libarcă *(Blatta orientalis).* Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI.

– Pl.: *zgripți, -te.* – Și: **zgrípcă** s. f. UDRESCU, GL.

– Cf. z g r i p ț o r.

ZGRIPȚ[2] s. m. v. **scripete.**

ZGRIPȚÁ vb. I v. **zgrepța.**

ZGRIPȚĂNÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGRIPȚENÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGRÍPȚOR s. m. **1.** (Ornit.; învechit și popular) Pajură **(1)** *(Aquila heliaca). În mațele mele este un mărgăritar mai mare decât oul de zgripțor.* NEAGOE, ÎNV. 122/17. *Pământul cu a lor sânge și pulberea o stropea Chiar ca zgripțorii, ca șoimii dintr-al Cavcasului muchi.* POGOR, HENR. 61/12. *Scoaseră ... douăzeci de mii de șoimi și zgripsori și zeace mii de ogari.* ALEXANDRIA, 125/7, cf. CIHAC, II, 129, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Doi zgripțori stau alături Și ciocul și-nfigeau în măruntaie Și-i tot ciupeau ficatul.* MURNU, O. 197. *Ca niște aripi de zgripțor negri, atârnau, moleșite de soare, pădurile de brad.* GALACTION, O. A. I, 195, cf. DL, DEX, ALRM SN II h 534. ✧ Fig. *Zgripțorii din Vrancea Cu lancea cângiuită în gloată pătrundeau.* ALECSANDRI, POEZII, 224.

2. (În mitologia populară) Pajură **(2).** Cf. POLIZU. *Un balaur ... se încolăcise pe un copaci și se urca ca să mănânce niște pui de zgripsor.* ISPIRESCU, L. 89. *De ce acești zgripțori să fi ieșit numai din închipuire, să nu fi fost și ei odată din carne și din oase?* MACEDONSKI, O. III, 53. *Din citatul acesta ..., rezultă că „sgripsoroaica", masc., „sgripsoru" și pajura sunt una și aceeași pasere cu două deosebite numiri.* MARIAN, O. I, 144, cf. DDRF, TDRG. *Forme de ființi bizare se înfiripau pe fundul orb al ochilor mei, zgripțori cu gheare colosale, grifoni înaripați.* HOGAȘ, DR. I, 61. *Trecuse anul. Biruise zgripțori și zmei Și-n împărăția gândului se întărea cu temei.* VOICULESCU, POEZII, I, 245. *Zgripsorul: adică vulturul cel mare cu două capete, cu gheare de fier și cu aripile desfăcute ca niște speteze, despre care se vorbea în poveștile ei.* SADOVEANU, O. XVII, 396, cf. DL. DER, DEX. ✦ Persoană rea, nemiloasă, apucătoare; zgripțoroi **(2),** (regional) zgripcea, zgripță (v. z g r i p ț[1] **I 2).** *Crezi tu oare că acest zgripțor se va mulțămi cu aceea ce-i vom da noi? Lui îi trebuie comori.* FILIMON, O. I, 139, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, PAMFILE, J. III, 94, CONTRIBUȚII, III, 179, DL, DM, DEX. ✦ (Transilv.) Diavol. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *În Transilvania se află și*

zicerea „zgrinţor bătrân sau zgripţor bătrân", cu înţelesul de „diavol bătrân". MARIAN, O. I, 151.

3. (Învechit şi popular) Pajură **(3).** *În vârful piramidei este zgripsor de aur cu două capete, semnul împărăţiei şi a stăpânirii Rosiei.* DIONISIE, C. 228. *Până şi chiar semnul austriacesc, zgripsorul cu doao capete, pe un tavan de sală mare, întocmai parcă ar fi zugrăvit.* GOLESCU, Î. 48. *Zgripţorii sau vulturii ce se pun sub picioarele arhiereului* (a. 1877), ap. TDRG. *Titulaşul craiului – împărat de la Viena – se scrie pe o faţă întreagă a unui hrisov, sub stemele puterii lui şi a zgripsorului negru care le ocroteşte cu clonţul şi ghearele.* SADOVEANU, O. XVII, 123. [În desen] *se văd împrietenite ... foca, zgripţorul, pasărea Fenix.* ARGHEZI, B. 65, cf. DL, DEX. *„Sgripsoroaică", masc. „sgripsoru" şi pajura sunt una şi aceeaşi pasere cu două deosebite numiri.* MARIAN, O. I, 144. ✦ Motiv ornamental reprezentând un animal fantastic înaripat, folosit în ceramica medievală românească. Cf. M. D. ENC.

4. Veche monedă austriacă de argint (cu circulaţie şi în ţările române) care avea imprimată, pe una din feţe, stema cu acvila bicefală şi a cărei valoare a variat de la 5 la 12 lei, (popular) z g r i p ţ o r o s **(2);** p. g e n e r. monedă. *Cursul monedelor la Vistierie ... 5* [taleri] *90* [bani]: *adică 5 şi un zlot zgripsoru* (a. 1819). FURNICĂ, I. C. XXIX. *Aici o să plătesc zgripţorul Fl*[oricii] *6, 20 şi sfanţul un leu* (a. 1823). IORGA, S. D. XIII, 92. *Jumătate de zgripsor ... lei 6 par*[ale] *30* (a. 1830). DOC. EC. 461. *„Zgripţoru ... 5,07* [franci] *6* [sfanţi]. MĂS. GR. 60/15. *Monedele ce circulau în timpul lui Caragea sunt acestea: ... galbenul, lei 30; zgripţorul, lei 12.* FILIMON, O. I, 148, cf. I. BRĂESCU, M. 79. *Când ... îşi numără zgripţorii ..., bucuria lui nu mai avu margini.* MACEDONSKI, O. III, 52. [Moartea] *se prefăcu în bani de aramă. Pe patul ei răsăriră, ca din pământ, numai zgripţuri roşii de bani turceşti.* PAMFILE, DUŞM. 351, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM. ✧ (Prin lărgirea sensului) *De curând surpase zgripsoru cu două capete, chiar cuibul îi luase.* ZILOT, CRON. 334. *Ungurii şi noi românii vom putea sprijini şi domoli zborul din ce în ce mai semeţ al marilor zgripsori cu câte două capete care şi nouă şi lor ne fâlfâie mereu deasupra.* ODOBESCU, S. III, 552, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

– Scris şi: *sgripţor.* – Pl.: *zgripţori.* – Şi: (învechit şi popular) **zgrípsor** (accentuat şi *zgripsór* ALRM II h 534/228); (regional) **zgrípţur, zgrípcior** (MARIAN, O. I, 150), **zgrípsur** (SCRIBAN, D.) s. m.

– Pref. *z-* + **gripţor.**

ZGRIPȚORÁ vb. I v. **zgrepţăna.**

ZGRIPȚORÁŞ s. m. **1.** (Popular) Diminutiv al lui z g r i p ţ o r **(1).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, PĂSCULESCU, L. P. 377.

2. Monedă austriacă de argint (cu circulaţie şi în ţările române) care avea imprimată, pe una din feţe, stema cu acvila bicefală, cu valoare mai mică decât a zgripţorului **(4).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Prin sudul Mold.; în forma *zgripsoraş)* Zgripţor **(4).** *Ei s-a mâniat Cu araciu l-a-ncărcat ... Sgripsoraşi zece De-i sta inima tot rece.* PĂSCULESCU, L. P. 301.

– Scris şi: *sgripsoraş.*– Pl.: *zgripţoraşi.* – Şi: **zgripsoráş** s. m.

– **Zgripţor** + suf. *-aş.*

ZGRIPȚOROÁICĂ s. f. **1.** (Rar) Femela zgripţorului **(1).** Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Personaj din basme imaginat cu înfăţişări diferite, mai ales ca un vultur de mari dimensiuni sau ca o femeie urâtă, bătrână şi rea, având puteri supranaturale; p. e x t. diavoliţă. Cf. p a j u r ă **(2).** Cf. PONTBRIANT, D. *Românii consideră pajura, prin urmare şi zgripsoroaica, mai mult ca o pasere mitologică, care n-ar fi existând în această lume, ci-n cealaltă.* MARIAN, O. I, 144. *Când ajungeam la câte un bălaur mâncător de oameni, ori la zgripţuroaice urâte şi rele ..., închideam ochii.* SĂM. I, 10. *Obişnuitul balaur ... are înfăţişarea sau a unui şarpe „grozav de mare", care este ajutat sau ajută pe voinicul ce-l scapă de moarte din gura zgripţuroaicei, sau are înfăţişarea nehotărâtă a unei vietăţi cu şapte capete.* PAMFILE, DUŞM. 313, cf. CADE. *Versiunile din sursa Tache Fanaragiu ... au populat târgul cu monştri şi martiri, zgripţuroaice şi zâne.* C. PETRESCU, O. P. II, 116. *Ar pălăvrăgi toată noaptea de nu i-ar fi frică de jupâneasa, uscată, scăzută şi veşnic îmbufnată ca o zgripţoroaică.* REBREANU, NUV. 89, cf. SCRIBAN, D. *O zgripţuroaică ai cărei pui i-a scăpat de un balaur ..., îl duce pe tărâmul nostru.* SCLF 1958, nr. 1–2, cf. DL, DEX. *Tartaru şi cu zgripţuroaica se duseră la D*[umne]*zeu.* H IV 299. *Se dete unul afund, prinse pe zgripţoroaică, o scoase afară şi o apucă de după gât.* FUNDESCU, L. P. 168. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Înţelese că e zgripsoroaica de mumă a zmeului.* ISPIRESCU, L. 25. ✦ P. a n a l. Femeie (bătrână) ursuză şi rea; babornită, cotoroanţă, hoaşcă, (regional) bahornită, cotoarbă, hoancă, hoanghină. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Zgripţoroaică cu înţelesul de: femeie bătrână, urâcioasă şi rea.* MARIAN, O. I, 151, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Tăcea, blestemând din inimă ceasul în care se hotărâse să-şi lege traiul cu „zgripţoroaica", cu „baba".* BASSARABESCU, V. 225. *Ce dracu o fi mai aşteptând de la viitor o zgripţuroaică antideluviană ca aceasta?* C. PETRESCU, Î. II, 121. *Cum să înfrunte ea pe această bătrână zgripţoroaică.* VLASIU, A. P. 13, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Două-trei zile o ducea bine, căpăta de mâncare mai omeneşte, apoi zgripţuroaica începea iarăşi cu veşnicele ei supe de chimion şi de coji uscate.* V. ROM. mai 1963, 6. *A dracului zgripţuroaică! ... Te judecă în toate felurile.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 74, cf. DEX, ALR II 6 211/130. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Mi-e că te vede zgripţoroaica de proprietăreasă şi dăm de dracu.* BENIUC, M. C. I, 415. *Mă duc acasă! ... Şi-o iau la rost pe zgripţuroaica aia de cumnată-mea.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 96.

– Scris şi: *sgripţoroaică* RESMERIŢĂ, D. – Pl.: *zgripţoroaice.* – Şi: **zgripţuroáică,** (regional) **zgripcioroáică** (MARIAN, O. I, 150), **zgripsoroáică** s. f.

– **Zgripţor** + suf. *-oaică.*

ZGRIPȚORÓI, -OÁIE s. m., s. f. **1.** (Regional; în forma *zgripțuroi)* Pajură **(1).** *Apoi se urcă* [Făt-Frumos] *la pui. Cum îl zăriră zgripțuroii, îl apucară iute și-l puseră supt aripa unuia.* I. CR. II, 258.

2. S. m. și f. Persoană rea, nemiloasă, apucătoare; zgripțor **(2),** (regional) zgripcea, zgripță (v. z g r i p ț[1] **I 2).** *Ș-apoi v-așezați pe jețe, Jefuind ca dregători! – Sgripțoroi cu-ntreite fețe, Jupuiți pe muncitori.* BOLLIAC, O. 203. *Era odată o babă. Ea se numea Dochia și era o zgripțoroaie cu ceriul gurii negru și rea ca moartea.* MARIAN, S. R. II, 123. *Un zgripțuroi d-ăla de-și gonește neamurile să nu se mai înfrupte nimeni din talerul lui.* C. PETRESCU, C. V. 292. *Să-i aducă, dacă poftesc, pe toți zgripțoroii și răii care până astăzi au căutat să ne stea împotrivă.* PAS, L. I, 110. *Zgripțuroi mai ești! Numai un păhărel.* H. LOVINESCU, T. 142, cf. DM, DEX.

– Scris și: *sgripțoroi.* – Pl.: *zgripțoroi, -oaie.* – Și: **zgripțurói** s. m., s. f.

– **Zgripțor** + suf. *-oi.*

ZGRIPȚORÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; și substantivat) Zgârcit **(2)** (Cepari – Curtea de Argeș). UDRESCU, GL. *Ți-ai găsit să te cârpești cu zgripțorosu-ăla!* id. ib.

– Pl.: *zgripțoroși, -oase.* – Și: **zgripțurós, -oásă** adj. UDRESCU, GL.

– **Zgripțor** + suf. *-os.*

ZGRÍPȚUR s.m. v. **zgripțor.**

ZGRÍPȚURĂ s. f. (Învechit) **1.** Pajură **(2).** *Ieșind din miezul nopții o zgripțură ciudată, Imperatriței de sus stema o arată!* (a. 1774). BV III, 207, cf. JAHRESBER. VIII, 184.

2. Pajură **(3).** *Acele zgripsure sunt pecetea stăpânirii Franciei.* DIONISIE, C. 228.

– Pl.: *zgripțure.* – Și: **zgrípsură** s. f.

– Cf. z g r i p ț o r.

ZGRÍPȚURI s. f. pl. (Regional) Așchii rămase pe marginea unei scânduri tăiate la fierăstrău (Mătău – Câmpulung). COMAN, GL.

– Cf. z g r i p ț a.

ZGRIPȚUROÁICĂ s. f. v. **zgripțoroaică.**

ZGRIPȚURÓI, -OÁIE s. m., s. f. v. **zgripțoroi.**

ZGRIPȚURÓS[1], -OÁSĂ adj. (Regional) Cu zgripțuri (Mătău – Câmpulung). COMAN, GL.

– Pl.: *zgripțuroși, -oase.*

– **Zgripțuri** + suf. *-os.*

ZGRIPȚURÓS[2], -OÁSĂ adj. v. **zgripțoros.**

ZGROBINȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrăbunțos.**

ZGROBONȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrăbunțos.**

ZGROBÚNȚ s. n. v. **zgrăbunță.**

ZGROBUNȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrăbunțos.**

ZGROMBUNȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrăbunțos.**

ZGROND s. n. v. **zgrunț.**

ZGRONȚ s. n. v. **zgrunț.**

ZGRONȚÁÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A ronțăi. *Zgronțăie câinele la niște oase.* UDRESCU, GL. *Zgronțăie un șoarece.* id. ib. ✦ A scrâșni **(1).** *Zgronțăi la mine?* UDRESCU, GL.

2. A scârțâi **(1).** *Zgronțăie căruța pe pietriș.* UDRESCU, GL.

– Prez. ind.: *zgrónțăi* și *zgronțăiesc* (UDRESCU, GL.).

– **Zgronț** + suf. *-ăi.*

ZGRONȚĂIÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Ronțăială Cf. z g r o n ț ă i **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *S-aud zgronțăieli de șoarece.* id. ib.

2. Zgomot caracteristic produs de vehicule grele când merg pe o suprafață acoperită cu pietriș. Cf. z g r o n ț ă i **(2).** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgronțăieli.*

– **Zgronțăi** + suf. *-eală.*

ZGRONȚĂÍT s. n. (Regional) **1.** Ronțăială. Cf. z g r o n ț ă i **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. ✦ Scrâșnet **(1).** Cf. z g r o n ț ă i **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Zgronțăit de măsele.* id. ib.

2. Zgomot produs de un obiect care se sparge; (regional) zgronțăit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Zgronțăit de sticlă spartă.* id. ib.

– Pl.: *zgronțăituri.*

– V. **zgronțăi.**

ZGRONȚĂITÚRĂ s. f. (Regional) Rosătură **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU GL. *Zgronțăitură de șoarece.* id. ib.

– Pl.: *zgronțăituri.*

– **Zgronțăi** + suf. *-itură.*

ZGRONȚĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A ronțăi. Cf. UDRESCU, GL. ✦ A scrâșni **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

2. A scârțâi **(1).** UDRESCU, GL.

– Prez. ind.: *zgrónțăn* și *zgronțănesc.*

– **Zgronț** + suf. *-ăni.*

ZGRONȚĂNÍT s. n. (Regional) **1.** Ronțăială. Cf. z g r o n ț ă n i **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. ✦ Scrâșnet **(2).** Cf. zgronțăni **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

2. Zgomot produs de un obiect care se sparge; (regional) zgronțăit **(2)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgronțănituri.*

– V. **zgronțăni.**

ZGRONȚĂNITÚRĂ s. f. (Regional) Rosătură) **(2).** Cf. z g r o n ț ă n i **(1)** (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zgronțănituri.*

– **Zgronțăni** + suf. *-itură.*

ZGRONȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGROONEALĂ s. f. (Regional) Faptul de a z g r o o n i (Moșoaia – Pitești). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrooneli.*
– **Zgrooni** + suf. *-eală.*

ZGROONÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) A treiera grâul împreună cu pleava, după ce a fost scos din paie; (regional) a grohăi. Cf. UDRESCU, GL. *Hai să luăm grâul la zgroonit.* id. ib.
– Prez. ind.: *zgróon* și *zgroonesc.*
– Pref. *z-* + **grooni.**

ZGRUBUNȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrăbunțos.**

ZGRUMÁ vb. I v. **sugruma.**

ZGRÚMĂ s. f. v. **zgurumă.**

ZGRUMȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțos.**

ZGRUMZURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGRÚNDE s. f. v. **zgrunț.**

ZGRUNTÁR s. m. v. **zgrunț.**

ZGRUNTĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGRUNȚ s. n., interj. (Regional) **1.** S. n. Grunz. Cf. DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D., T. PAPAHAGI, C. A. 71, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vântul șuieră prin ogradă și trântește zgronduri de zăpadă înghețată în fereștî.* VLASIU, A. P. 64. *Era gătită într-o catrință roasă de sub care îi ieșeau picioarele groase cu niște tălpi negre, crăpate ... de-atâția ani de frecuș cu zgrunzurii și cu pietroaiele pământului.* CAMILAR, N. II, 432. *Pe drum, către vale, ieșeau vite, la adăpat, pășind încet, cu fereală, pe zgrunzurii înghețați.* V. ROM. martie 1952, 107, cf. DL. *Rămase întins ..., cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pământ ai drumului.* PREDA, R. 107, cf. DM. *Din categoria derivatelor cu sufixe fac parte și ... „zgrunțuros" din „zgrunțur".* L. ROM. 1975, 76, cf. DEX, ALR I 1 813/243, 285, A I 22, 26. ✧ (Prin analogie) *Parcă arunca niște zgronțuri de foc între oameni când vorbea.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 87. ✦ (Transilv.) Bucată de pâine uscată. *Dar puțin lapte, o creastă de slănină, un zgronț de pâine ori o lingură de zamă, găsea ea nu o dată pe zi, ci ori de câte ori trebuia.* VLASIU, A. P. 60, cf. SCRIBAN, D.

2. Interj. Onomatopee care imită zgomotul produs de un obiect care se sparge. Cf. UDRESCU, GL.
– Scris și: *sgrunț* RESMERIȚĂ, D. – Pl.: *zgrunțuri.* – Și: **zgrúnțur** s. n., **zgrúnde** (TEAHA, C. N. 283) s. f., **zgruntár** (T. PAPAHAGI, C.A. 71, TEAHA, C. N. 283) s. m., **zgrunz, zgrond, zgronț, zgunz** s. n.
– Pref. *z-* + **grunț.** – **Zgrúnțur:** sg. refăcut după pl.

ZGRUNȚÍȘ s. n. (Regional; cu sens colectiv) Grunziș. *Dau după un colț de stâncă. Câteva raze căzute pieziș de sus își topesc lumina în zgrunțișul părețelui din fața mea.* SĂM. II, 54.
– **Zgrunț** + suf. *-iș.*

ZGRUNȚIȘÓR s. n. (Regional) Grunzișor (Săpata – Pitești) UDRESCU, GL. *Mi-a intrat un zgrunțișor sub unghie.* id. ib.
– Pl.: *zgrunțișoare.*
– **Zgrunț** + suf. *-ișor.*

ZGRUNȚÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Zgrunțuros. *Urcasem din greu pe râpi zgrunțoase, trecusem poieni multe și vâlcele întreținute prin sânul pădurii.* LUNGIANU, C. 39, cf. CADE. *Rămase în urmă în ninsoare, cu cocoașa ... rezemată într-un perete zgrumțos.* C. PETRESCU, O. P. II, 50. *Tencuială zgrunțoasă.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrunțoși, -oase.* – Și: **zgrumțós, -oásă** adj.
– **Zgrunț** + suf. *-os.*

ZGRUNȚUÍ vb. IV. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** I n t r a n z. A ronțăi. Cf. UDRESCU, GL.

2. T r a n z. și r e f l. A (se) fărâmița sau a (se) sparge producând un sunet caracteristic. Cf. UDRESCU, GL. *Zgrunțuim nițică piatră ori nițel nisip și-l amestecăm.* id. ib.
– Prez. ind.: *zgrúnțui* și *zgrunțuiesc.*
– **Zgrunț** + suf. -ui.

ZGRUNȚUIÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Faptul de a (se) z g r u n ț u i **(2),** (regional) z g r u n ț u i t[1]; (concretizat) spărtură **(3).** *Zgrunțuială de piatră.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrunțuieli.*
– **Zgrunțui** + suf. *-eală.*

ZGRUNȚUÍT[1] s. n. (Regional) Zgrunțuială; (concretizat) zgomot produs de obiecte care se fărâmițează, se rup sau se sparg. Cf. z g r u n ț u i **(2).** *Auzea zgrunțuitul cocenilor deșertați în căruță.* T. POPOVICI, SE. 182, cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrunțuituri.*
– V. **zgrunțui.**

ZGRUNȚUÍT[2], -Ă adj. (regional) Zgrunțuros Cf. DL, DM. ✧ F i g. *Câțiva nori zgrunțuiți ce plutesc în albastrul cerului.* VLAHUȚĂ, O. A. 410.
– Pl.: *zgrunțuiți, -te.*
– V. **zgrunțui.**

ZGRUNȚULÉȚ s. n. (Regional) Grunzișor (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Mi-a intrat un zgrunțuleț la călcâi și mă glodește.* id. ib.
– Pl.: *zgrunțulețe.*
– **Zgrunț** + suf. *-uleț.*

ZGRÚNȚUR s. n. v. **zgrunț.**

ZGRUNȚURÁ vb. I v. **zgrunțuri.**

ZGRUNȚURÁT, -Ă adj. v. **zgrunțurit.**

ZGRUNȚUREÁLĂ s. f. (Regional; cu sens colectiv) Mulțime de zgrunțuri **(1);** (concretizat) spărtură **(3);** cf. z g r u n ț u r i (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *A ieșit tencuiala numai zgrunțureală.* id. ib.
– Pl.: *zgrunțureli.*
– **Zgrunțuri** + suf. *-eală.*

ZGRUNȚURÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A se face zgrunțuri **(1);** a se întări sub formă de bulgări (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *S-a zgrunțurit pământul.* id. ib. ✦ T r a n z. și r e f l. A (se) fărâmița (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Să zgrunțuri ... niște sticlă.* id. ib.

– Prez. ind.: *zgrúnțur* și *zgrunțuresc*. – Și: **zgrunțurá** vb. I. UDRESCU, GL.
– De la **zgrunțuri** (pl. lui *zgrunț*).

ZGRUNȚURÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) Zgrunțuros. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Fărâmițat. *Sticlă zgrunțurită.* UDRESCU, GL.
– Pl.: *zgrunțuriți, -te.* – Și: **zgrunțurát, -ă** adj. UDRESCU, GL.
– V. **zgrunțuri.**

ZGRUNȚURÓS, -OÁSĂ adj. Care are o structură granuloasă; care prezintă asperități (la pipăit), a s p r u, s c o r ț o s **(4),** (rar) r u g o s, (regional) z g ă b â r d o s **(2),** z g ă r ă m ș a t, z g r ă b u n ț o s **(1),** z g r u n ț u i t[2], z g r u n ț u r i t; p. e x t. cu bulgări, cu bolovani, (popular) g l o d u r o s; grunzuros, (regional) zgrunțos. *Rarița ... nu are nici măcar călcâi care deranjează lucrul, mai ales când pământul este zgrunțuros.* I. IONESCU, D. 322. *Scoarța poate fi netedă sau zgremțuroasă.* CREANGĂ, GL. *Vor vedea că a rămas turta zgrunțuroasă la suprafață.* CONTEMPORANUL, III, 309. *Cadranul era prins în pieptul larg al unui Cronos, adormit lângă un trunchi zgrunțuros.* ADAM, R. 82. *Începui să privesc cu nesațiu la pereții zgrunțuroși ai stâncelor.* SĂM. II, 51. *Întinse mâinile spre brazdele drepte, zgrunțuroase și umede.* REBREANU, I. 364, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Perete zgrumzuros.* C. PETRESCU, ap. IORDAN, L. R. A. 192. *Pe lângă niște ghete enorme dintr-o piele puternică și zgrunțuroasă ..., cercetai și două gente pline de serii de obiecte necunoscute.* SADOVEANU, O. X, 482, cf. SCRIBAN, D. *Cărbunele se zărește la lumina lămpilor, negru, zgrunțuros.* BOGZA, V. I. 150. *Fac sforțări să scriu, cu condeie boante, pe crâmpeie de hârtie zgrunțuroasă.* PAS, Z. IV, 56. *Vestibulul ... cu pereții lui de culoarea lutului ars, zgrunțuroși și ciupiți după moda florentină.* VINEA, L. I, 52. *Ajungând la capătul ghețușului ..., copiii îmbrățișau tulpina salcâmului, lipindu-și obrajii înfierbântați de scoarța lui neagră și zgrunțuroasă.* PREDA, M. 80. *De dincolo ... se furișa o dâră de lumină filtrată prin sticla zgrunțuroasă.* T. POPOVICI, S. 61. *Olăria, zisă slavă, se află răspândită peste tot pământul românesc, caracterizată prin suprafață aspră, zgrunțuroasă și cu ornamente în chip de valuri.* PANAITESCU, C. R. 92. *Stâlpul acela zgrunțuros din prim-plan.* CINEMA, 1968, nr. 1, VI. *Deși își impusese inerția, scotocea cu degetele nisipul zgrunțuros și invadat de scoici.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 97, 16/3, cf. M. D. ENC., DEX, CHEST. IV 92/175. *Ie-mă, Gheorghieș, călare Că nu mai pot de picioare Și mi-i drumul zgrunțuros, Nu mai pot merge pe jos.* SEVASTOS, C. 122/11, cf. TEAHA, C. N. 283. *Bădiță, ia-mă călare, Nu pot merge pe picioare; Drumu-i rău și zgrunțuros Și nu pot merge pe jos.* FOLC. MOLD. II, 130. ✧ F i g. *Ea e chemată pe un teren zgrunțuros, bolovănos, nedesțelenit, pentru că adevărurile simple, curățate, stocate nu au nevoie decât la mari răstimpuri să fie din nou răscolite.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 5/1. *Avea el alte păcate: era zgrunțuros și repezit.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 167. ✧ (Adverbial) *Popușoii goliți cădeau prin grămezi, zornăind zgrunțuros și lărgindu-le în foale.* ADAM, R. 213.
– Pl.: *zgrunțuroși, -oase.* – Și: (regional) **zgruntărós, -oásă** (ALR SN I h 10/95 ALRM SN I h 3/95), **zgrunzurós, -oásă** (ALR II/I MN 30, 2 180/325), **zgrumzurós, -oásă, zgrămțurós, -oásă** (ib. 2 180/374), **zgremțurós, -oásă, zgrontșurós, -oásă** (SCRIBAN, D., CHEST. IV 92/175, TEAHA, C. N. 283) adj.
– **Zgrunțuri** (pl. lui *zgrunț*) + suf. *-os.*

ZGRUNȚUROZITÁTE s. f. Calitatea sau starea de a fi zgrunțuros. Cf. DEX – S.
– Pl.: *zgrunțurozități.*
– **Zgrunțuros** + suf. *-itate.*

ZGRUNZ s. n. v. **zgrunț.**

ZGRUNZURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zgrunțuros.**

ZGUDUÍ vb. IV. **1.** R e f l. și t r a n z. (Despre mișcări tectonice, despre pământ sau despre corpuri, ființe, aer, ape etc. în mișcare rapidă ori despre fenomene naturale violente; complementul indică clădiri, construcții sau părți ale acestora, forme de relief, localități etc. ori ființe) A (se) mișca puternic sau a transmite o mișcare puternică (la dislocări subterane sau în urma activității vulcanice), vibrând sau făcând să vibreze, stricând echilibrul, soliditatea și punând în pericol de ruinare, de distrugere; a (se) clătina, a (se) cutremura, a (se) zdruncina **(1),** (învechit și regional) a (se) clăti, a (se) scutura **(II 1),** (învechit, rar) a (se) zgâlțâi **(1).** *Bomba, îngerul morții, scapă cu un șuierat grozav din țeava-i de aramă și merge să zguduie tăriile cetății, care cu încetul se derapănă.* HELIADE, L. B. I, 220/22. *Turcii ... trecând și în Europa, zguduiră zidurile cetății acelii falnice a lui Constantin.* F. AARON, I. I, 188/18, cf. POLIZU. *Aceste edificiuri mărețe și solide ... cutremurile și vijeliile cele mari se-ncearcă în atâtea rânduri a le zgudui din fundamente.* PELIMON, I. 76/5. *Oare-n lupta lor atunce cum s-a zguduit pământul?* SION, POEZII, 261/5. *Nouri grei pe cari nu-i poate împrăștia canonada ce zguduie aerul și pământul.* CONTEMPORANUL, I, 403, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Izbeam cu pumnul în ușă de se zguduia cocioaba întreagă.* HOGAȘ, DR. I, 95. *Arghir ... dăduse drum larg apelor. Moara vui, zguduită din încheieturi.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 30. *Crește-n zare goana pulberii stârnite, Zguduie pământul ropot de copite,* IOSIF, P. 59, cf. RESMERIȚĂ, D. *Trupul uzinei nu mai zguduia pământul.* SAHIA, N. 37. *Docarul se zgudui și se aplecă pe o aripă.* SADOVEANU, O. XVII, 362, cf. SCRIBAN, D. *Regiunea Prahovei și, o dată cu ea, valea Doftăniței era zguduită de cutremur.* CONTEMP. 1948, nr. 111, 7/5. *Și-ntr-adevăr, stejarul se nărui deodată, De zgudui pământul, căzând dintr-o bucată.* ARGHEZI, S. V, 86. *Colonelul Odobescu nu spuse o vorbă și începu să se plimbe cu pași care zguduiau podeaua.* CAMIL PETRESCU, O. II, 465. *Un camion greu trecu în viteză pe lângă noi, zguduind pământul.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 806. *Laminorul se zgudui din încheieturi, oțelul scrâșni.* SCLF 1959, nr. 3–4, 613. *Explozii zguduiau din temelie Pământuri, deschizând portale.* HOREA, C. 12. *Mai mult de un milion de cutremure zguduie scoarța planetei noastre în fiecare an.* CONTEMP. 1970, nr. 1 224, 10/1. *Exploziile se succed, la mici intervale, făcînd să se zguduie puternic pereții adăpostului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 122, 16/3, cf. ALRM SN II h 626. ✦ (Prin analogie) *Iată-mă înainte de ceas ..., De ceasul al*

căruia sunet fatal răsunând în bolta nopții ar putea să zguduie aste palaturi de marmură. HELIADE, L. B. II, 71/10. *Eu sunt duhul acestor locuri Și putere mi s-a dat Munți să fac să se aplece Sau să-i zgudui și să-i salt.* C. A. ROSETTI, C. 14/9. *Bărbații ... îi mulțămeau, îi strigau aferim de se zguduiau pereții.* NEGRUZZI, S. I, 6. *Cu hohotele sale pereții zguduind.* id. ib. II, 226. *Un răcnet mare Cutremură pădurea și zguduie și munții.* ODOBESCU, S. III, 92. *Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului.* CARAGIALE, O. I, 67. *Tunetul urlă prin cer și se zguduie zarea de fulger.* COȘBUC, AE. 13. *Loviturile ascuțite ne tremura pătulul, zguduind împroșcător liniștea solemnă din văzduh.* ADAM, R. 257. *Viforul șuiera ... cu glas acum de frunze spulberate, acum de codri zbuciumați, acum de munți cu furie zguduiți pe temeliile lor de cremene.* HOGAȘ, DR. I, 275. *Noaptea se zgudui. Un glonț nimeri pe Frusina.* GALACTION, O. 153. *Văzduhul se zgudui deodată la izbucnirea puștelor.* SADOVEANU, O. XIX, 14. *O larmă compusă și răzvrătită zguduia târgul.* ARGHEZI, B. 70. *La sfârșitul actului, studenții au aplaudat să zguduie teatrul.* CAMIL PETRESCU, O. I, 317. *Fuma în tăcere, gânditor, fără să ia în seamă ploaia care zguduia cerul.* PREDA, M. 199. *Se zguduie văzduhul Clintindu-și cărămizile-i albastre.* JEBELEANU, S. H. 84. *Bate vântul, bate vântul, De se zguduie pământul.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 212. *S-a pornit Măria-sa; Brazdă neagră răsturna, Tot din puhată pocnea, Văile se zguduia, De lui jupân gazdă barba-i râdea.* FOLC. MOLD. I, 445. ✧ Fig. *Revoluția franceză, zguduind Europa până în cele mai adânci ale sale temelii, se resimți și între români.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. *S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta, Papa, cu-a lui trei coroane, puse una peste alta, ... Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi.* EMINESCU, O. I, 147. *Ce mai vânzoleală și trăncăneală de pretutindeni nu era să zguduie, din temelie, gospodăria cerească.* HOGAȘ, DR. I, 266. *Indivizi trebuiau să se întovărășească, pentru ca, prin unire, să poată zgudui inerția cosmică.* LOVINESCU, C. V., 91. *L-a ajuns, într-o zi, vestea ... că Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia.* GALACTION, O. A. II, 100. *S-a zguduit din temelii clădirea vieții.* VOICULESCU, POEZII, I, 143. ✧ Refl. pas. *Pivnița trebuie să fie într-o poziție astfel încât să nu se zguduie de nimic; căci repedea zguduire sau ușurea cutremurată ... clătește drojdiile.* PENESCU, M. 61/4. ✦ Fig. A-și pierde sau a face să-și piardă trăinicia, forța, a (se) clătina, a (se) slăbi **(3),** a (se) șubrezi **(1),** (învechit și regional) a (se) slăbi **(5);** p. ext. a aduce sau a face să aducă prejudicii, pagube; a zdruncina **(3).** *Prin recunoașterea de a patra naționalitate, sistema statului transilvan ar pătimi foarte, zguduindu-se din temelii.* FM (1842), $75^2/1$. *Sistemul soțial fiind zguduit până în temeliile lui, ... spiritul proprietarilor și-a schimbat direcția.* BREZOIANU, A. 360/6. *La suirea lor pe tron, Ghica și Sturza au găsit țările zguduite până-n temelie, jăfuite și sărăcite de bandele de zavergii.* GHICA, S. 119. *S-au făcut atâtea abuzuri cu aceste zile* [de lucru] *și s-a zguduit atât de mult starea locuitorilor, cât ajunsese ca toată țara, într-o singură voce, să ceară desființarea sau prefacerea lor în bani.* I. IONESCU, D. 120. *Europa întreagă se zgudui de răzvrătirea clasei de mijloc.* CONTEMPORANUL, V, 371. *Când aristocrația franceză ... a fost ruinată, se înțelege că întreg mecanismul social a trebuit să fie zguduit.* IONESCU-RION, S. 197. *Întreaga temelie a statului se zguduie pentru ambiția câtorva și fără ca țara să aibă cel mai mic folos.* I. NEGRUZZI, S. IV, 314. ✦ Fig. A tulbura conștiința, convingerile etc. cuiva; a șubrezi **(2),** a zdruncina **(3).** *Dacă aș putea să te fac să înțelegi, prin vorbe, tot trecutul meu, poate te-aș zgudui în credințele ce ai.* SADOVEANU, P. S. 204. *Pe front însă, a fost zguduit de niște adevăruri mai crude decât și le-ar fi putut închipui.* V. ROM. octombrie 1964, 35, cf. DEX.

2. Tranz. și refl. (Complementul ori subiectul indică obiecte, construcții etc. sau părți ale lor ori ființe, arbori etc. sau părți ale corpului lor) A scoate din poziția inițială mișcând (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc., producând un zgomot caracteristic; a (se) clătina, a (se) cutremura, a (se) hâțâi, a (se) hodorogi, a (se) hurduca, a (se) hurducăi, a (se) hurui, a (se) scutura **(II 1),** a (se) zdruncina **(1),** a (se) zgâlțâi **(1),** (popular) a (se) zgâlțâna **(1),** (regional) a (se) bălăbăni, a (se) dârgâi, a (se) zdrăngăni **(II),** a (se) zdroncăni **(2),** a (se) zdruhăi **(1),** a (se) zdrucina **(1),** a (se) zgârcina. *Zguduie crăcile, străbătând prin pădure.* HELIADE, L. B. I, 195/20. *Ea se aseamănă cu pițigoiul, care odihnește dulce și cu toată mulțumirea în cuibul său, în vremea ce p-afară vijelia zguduie și rupe vârfurile pădurei.* FM (1844). $114^1/20$. *Prășește cu mâna, ca să nu zgudui rădăcina plantei.* BREZOIANU, A. 233/18. *Zgudui îndată toată frunza vântul.* PANN, P. V. I, 123/18. *Afară este viscol, Austrul vijiește Și zguduie coliba sărmanului lipsit.* NEGRUZZI, S. II, 34. *Eu lanțurile mele le zgudui cu mânie, Ca robul ce se luptă C-un jug neomenos.* ALEXANDRESCU, M. 68. *Când suflă vântul toamnei prin codri veștejiți, Copacii plini de frunze sunt astfel zguduiți.* ALECSANDRI, POEZII, 232. *Publicul râde înainte cu un hohot colosal și se pornește s-aplaude cu mâinile, cu picioarele, cu bastoanele – se zguduie policandrul.* CARAGIALE, O. I, 2. *O mânie de vifor zguduie ferestrele.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 93. *Calul ... se răpezise pe drumul cotit, într-o fugă nebună, care zguduia strașnic nadișanca.* CONTEMPORANUL, VII, 24, cf. DDRF. *Mișcându-și uriașele-i urechi ca niște evantaiuri și-a întins trompa, zguduind cu putere gratiile.* ANGHEL, PR. 115. *La casa iubitei de-ajung, Eu zgudui fereastra nervos.* BACOVIA, O. 19. *Sub cortul zguduit de vânt, am povestit, seara, camarazilor unele întâmplări din anii de liceu.* GALACTION, O. A. II, 292. *Au sunat cercevelele ferestrelor ca zguduite de o mână nevăzută.* SADOVEANU, O. XVII, 374. *Vântul mi-a rupt toată ziua țiglele, a zguduit cu urlete și gemete casa.* ARGHEZI, S. VIII, 22. *Clopotul cel mare, atârnat de schelărie și ascuns între duzii din grădină, pe dreapta, sună rar și greu, zguduind ferestrele.* CAMIL PETRESCU, O. II, 255. *Și iată parcul zguduit ca un bolovan De tusa vântului tomnatic și de bură.* LABIȘ, P. 375. *Cineva a bătut, într-o zi, pe înserate la toate ferestrele din stradă, a zguduit clanța, a dat târcoale casei.* V. ROM. ianuarie 1965, 7. *Aceștia îl lăsară* [pe Strâmbă-Lemne] *până la jumătate și zguduind funia, îl scoaseră afară.* FUNDESCU, L. P. I, 160. □ *Se zguduie casa.* ✧ Fig. *Când a*

sosit aici ..., voia să-i cucerească pe toți, uimindu-i. Să le zguduie nepăsarea cu scrisul lui. C. PETRESCU, C. V. 122. *Ea va zgudui toate energiile, va trezi toate conștiințele.* COCEA, S. II, 328. *Voi zgudui conștiința adormită a oamenilor.* LOVINESCU, T. 146. (R e f l.) *Rusia s-a zguduit atunci pentru eliberarea ei de sub jugul mongolilor.* SADOVEANU, O. XX, 365. ✦ R e f l. (Regional; despre păsări) A se zbate **(3)** (Bocșa – Zalău). ALR SN V h 1 459/279. ✦ (Complementul indică oameni sau părți ale corpului lor) A mișca brusc și repetat, într-o parte și în alta (pentru a atrage atenția), a c l ă t i n a; p. e x t. a scutura violent pentru a provoca durere **(2),** a b a t e, (învechit și regional) a z b i h u i **(1);** a zgâlțâi **(2),** (popular) a zgâlțâna **(2).** *Ce feli de cultură morală poate da o mamă care are obicei de a zgudui cu tărie copilul când nu vrea să sugă.* CONTEMPORANUL, I, 646. [Ucenicul] *dormea mort. Îl zgudui, îl scutură ... și abia, abia se deșteptă.* ISPIRESCU, L. 370, cf. TDRG. *Profesorul îi vorbi, zguduindu-l de umeri.* AGÂRBICEANU, A. 315. *Flăcăul se pierde; dar când îl lasă din zguduit, se reculege.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 254. *Aceștia zguduiau mâinile cunoscuților să le zmulgă din umeri.* C. PETRESCU, O. P. I, 155. *Înaintă spre el și-l prinse de mână, zguduindu-l.* SAHIA, N. 77. *Spune! a strigat Vodă sărind la Strămurare și zguduindu-l de umeri.* SADOVEANU, O. XVIII, 417. *Vai de noi, ce vânt cumplit! Zece zile-a viscolit, Zece nopți ne-a zguduit.* ARGHEZI, S. P. 125. *Izbucni într-un râs care-i zgudui burta.* CAMIL PETRESCU, O. II, 40. *Ana îl apucă de umeri și îl zgudui.* VINEA, L. II, 111. *Îi zguduia trenul, le era frică să nu cadă de pe acoperiș.* V. ROM. martie 1955, 100. *M-au zguduit roțile aceluiași tren.* LABIȘ, P. 67. *Apăru ... plin de praf, zguduit și el până atunci de mersul pe o motocicletă.* BARBU, Ș. N. II, 211. *Dulfa la el se ducea Și gura pe el punea Și până Costea sosea, Îl mai zguduie ceva.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 266. ✧ R e f l. p a s. *Mai vârtos folosește acestora călăria, fiindcă atunci fac mișcare în aer curat și se zguduie partea de jos a pântecelui.* DESCR. AȘEZ. 15/12. ✦ T r a n z. și r e f l. (Despre ființe sau despre acțiuni ori manifestări etc. ale lor; complementul indică ființe, corpul sau părți ale corpului lor) A mișca puternic (scurt și repetat) ca reacție la senzația de frig, de durere fizică, de greață etc., ca rezultat al unei stări emotive puternice etc.; a (se) cutremura, a (se) înfiora, a (se) scutura **(II 1),** a tremura **(1),** a (se) zgâlțâi, (regional) a turtura. V. t r e s ă r i **(1).** *Ochii îi sclipesc și se mișcă, și, din când în când, i se zguduie tot trupul.* FM (1844), 392[2]/Ω1. *Și de tăcută plăcere se zguduie pieptul Latonei.* COȘBUC, AE. 23. *I se păru că lumina scade neobișnuit de repede și un fior o zgudui din creștet până în tălpi.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 81. *Bătrânul se sculă, se duse spre fereastră cu umerii zguduiți de un plâns lăuntric.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 31. *Pe Elenuța o zguduia plânsul tot mai tare.* AGÂRBICEANU, A. 321. *O zgudui un fior.* REBREANU, I. 58. *Pe urmă, deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap și mormăi supărat.* REBREANU, I. 210. *Se împiedică de scară, orb și zguduit de suspine.* TEODOREANU, M. I, 57. *Maria, mamă-sa ... tocmai venea să aducă niște mălai de acasă, și aleargă acum după cel prins, zguduită de plâns.* CAMIL PETRESCU, O. I, 300. *Își încleștă palmele una într-alta, un fior de durere o zgudui.* V. ROM. septembrie 1955, 111. *Era o masă vie, zguduită de spasme.* PREDA, R. 326. *Pișculescu râdea de i se zguduia tot trupul.* id. D. 151. ✧ R e f l. r e c i p r. (Regional; despre oameni) A se părui[1] **(2)** (Ghimpați – București). ALR SN IV h 973/928. ✧ R e f l. p a s. *Când el i-a sărutat mâna, nana Floarea s-a zguduit de un spasm.* SADOVEANU, O. XV, 50. *Mărgelele ... săltau ... pe pieptul rotund, zguduit de plâns, al fetei.* BĂNULESCU, I. 30.

3. T r a n z. (folosit și absol.) (Complementul indică oameni) A emoționa puternic trezind o mare spaimă; a cutremura, a încrâncena, a înfiora, a înfricoșa, a îngrozi, a înspăimânta, a speria **(1),** (învechit și regional) a spăima, (învechit) a înfrica. Cf. ȘĂINEANU[2]. *Își au și ei trubadurii lor, care impresionează și zguduie adânc.* ANGHEL, PR. 191. *Copilul cu buclele blonde s-a simțit zguduit în adâncul inimii lui micuțe.* LOVINESCU, C. IV, 193. *Doctorul ..., zguduit și el de apostrofa vechiului său amic, se sprijini de brațul lui.* GALACTION, O. A. I, 35. *Apariția tatei în mijlocul nostru ne-a zguduit mai mult ca în ziua revederii din gară.* SAHIA, N. 59. *Erau amintirile evadate ale unor fapte care trecuseră prin acel trup și-l zguduiseră.* SADOVEANU, O. IX, 168. *Arestat ca pretins incendiar, zguduit încă de mărimea dezastrului care transformase Moscova în cenușă, cu toate certitudinile morale ruinate în urma sălbaticilor execuții marțiale.* VIANU, L. U. 526. *Și ca vorbitor, Bălcescu trecea, dintr-o dată regăsindu-se, de la bâlbâielile peltice, la fraze care zguduiau pe cei de față.* CAMIL PETRESCU, O. III, 44. *Nu li se trezește simțul moral decât după ce au fost zguduiți de o întâmplare dramatică.* PREDA, R. 116. *Gestul acesta îl zgudui pe Andrei mai mult decât plânsul tatălui său.* Ț. POPOVICI, S. 73. *Mii de priviri electrice atunci Mă zguduie.* LABIȘ, P. 288. *Ea trebuie ... să zguduie pe cititorul ei prin forța mesajului pe care-l transmite.* SCLF 1959, nr. 3–4, 567. *Mi-am dat seama cu adevărat că această întâlnire l-a zguduit profund.* V. ROM. octombrie 1964, 33.

– Prez. ind.: *zgúdui* și (regional) *zguduiesc* (ALR SN V h 1 459/279).

– Etimologia necunoscută.

ZGUDUÍALĂ s. f. Faptul de a (se) z g u d u i.

1. Mișcare puternică provocată de dislocări subterane, de vulcani în activitate; clătinare, clătinat, clătinătură, cutremur, cutremurare, cutremurătură, zguduire **(1),** zguduit[1] **(1),** zguduitură **(1),** (livresc) seism, (învechit) scuturătură **(II 1).** Cf. z g u d u i **(1).** Cf. POLIZU. *Și când cearcă pământul vro mică zguduială, Să fac câte o duzină de ode sugrumate.* ALEXANDRESCU, M. 255, cf. CADE.

2. Scoatere din poziția inițială prin mișcări (puternice) bruște, repetate și dezordonate, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit, hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducăială, hurducăit[1], hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat[1], **(II 1),** scuturătură **(II 1),** zdruncinare **(1),** zdruncinătură **(1),** zgâlțâială **(1),** zgâlțâit[1], zgâlțâitură **(1),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin

(1), (în dicționarele din trecut) zdruhăitură, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănit[1], bălăbănitură, dârgăire, dârgăitură, zdrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură, zdrucănit, zdruhăire, zdruncineală **(1).** Cf. z g u d u i **(2).** *Apucând bine în brațe mototolul adormit se scula puternic în picioare și porni. Băiatul, deșteptat de zguduială, mormăi somnoros.* CARAGIALE, O. I, 32. *Și preoteasa, la fiecare zguduială de geamuri, își făcea cruce și ofta.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 39, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Mișcare involuntară puternică (scurtă și repetată) ca reacție la senzația de frig, de durere fizică, de greață etc., ca rezultat al unei stări emotive puternice etc.; cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, scuturare **(II 1),** scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** tremur **(1),** tremurare **(1),** tremurat[1] **(1),** tremurătură **(1),** zgâlțâială **(2),** zgâlțâire **(2),** zgâlțâitură **(2),** zguduire **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) scutur[1] **(2),** tremureală. V. t r e s ă r i r e **(1),** t r e s ă r i t[1], t r e s ă r i t u r ă. Cf. z g u d u i **(2).** Cf. DL, DEX.

– Pl.: *zguduieli.*

– **Zgudui** + suf. *-eală.*

ZGUDUÍRE s. f. Acțiunea de a (se) z g u d u i și rezultatul ei.

1. Mișcare puternică, provocată de dislocări subterane, de vulcani în activitate; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremur, cutremurare, cutremurătură, zguduială **(1),** zguduit[1] **(1),** zguduitură **(1),** (livresc) seism, (rar) scuturătură **(II 1).** Cf. z g u d u i **(1).** *Toate casele au suferit care mai mult, care mai puțin această grozavă zguduire.* CR (1838), 9[3]/44, cf. VALIAN, V. *Aceste fuseră două zguduiri a cutremurului care au prefăcut cetatea Lisabona în ruine.* FM (1843), 21[2]/29, cf. POLIZU. *Repedea zguduire sau ușurea cutremurătură făcută d-o trecere iute a ichipajilor peste pivniță sau pe lângă dânsa clătește drojdiile.* PENESCU, M. 61/5, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Și molime sau zguduiri de pământ, pucioasă sau foc, omorâse viața.* ARDELEANU, U. D. 128, cf. SCRIBAN, D. *În regiunile grecești cuprinse de cutremur, au fost înregistrate 28 de zguduiri de pământ de diferite intensități.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 743, cf. DL. *Ignoranța aceasta pare cu atât mai bizară, cu cât este cert că, de la începuturile umanității conștiente, zguduirile scoarței ... au speriat și au preocupat pe oameni.* CONTEMP. 1970, nr. 1 224, 10/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Gândeam la zguduirea ce se făcu în Europa* [în 1848]. NEGRUZZI, S. I, 294. *Ț-am făcut ... această mică espunere despre tribulațiunile și zguduirile politice prin cari a trecut România.* GHICA, C. E. II, 467. *Această zguduire* [psihică] *violintă a operat rezultatul cel mai salutari.* BARONZI, M. 529/22. *Fany încă nu știe ... tot adevărul; dar am preparat-o și o preparăm noi mereu, așa ca aflarea nenorocirii să nu-i poată face zguduire.* CARAGIALE, O. VII, 28. *Cucerirea unei constituții sub care luptele de partidă să se petreacă fără zguduiri violente este numai o chestie de timp.* CONTEMPORANUL, VII, 61. *În momentul despărțirei de iubita sa, moment dramatic în sine prin zguduirea firească a două suflete ce se despart, mai găsește liniștea să-i spună cu glas înalt de patriot.* SĂM. II, 189. *Trebuiau numaidecât pentru aceasta monumente faraonice ... și clopote sub urletul cărora văzduhurile să geamă și geamurile megieșilor să se spargă sub zguduirea de cutremur al glasului lor?* HOGAȘ, DR. II, 42. *Peste zidul solid al puterilor centrale n-a mai văzut nimic; în zguduirea totală a preferat să împingă consecvența morală până la robirea unei treimi din neamul românesc.* LOVINESCU, C. V, 119. *Zguduirea lui de peste zi îl smulsese din echilibrul lui și ca dintr-o căzătură grea, privea acum, întins pe spate, zidul primejdios.* GALACTION, O. A. II, 342. [Parisul], *această veche cetate a amintirilor cavalerești, a zguduirilor sociale ..., e destinată să impresioneze mai cu samă pe români.* SADOVEANU, O. XX, 217. *Viața curge fără zguduiri, fără plăceri prea mari.* RALEA, S. T. I, 111. *Rebeliunea trecuse peste ei fără zguduiri prea mari, totuși îi tulburase adânc.* BENIUC, M. C. I, 208. *Toderiță a simțit zguduire în suflet.* VORNIC, P. 64. *Moromete n-avea să fie scos din starea depresivă decât de marile zguduiri care se apropiau.* SCLF, 1959, nr. 1–2, 32. *Spiritul și exigențele acestui timp consolidează un tragic al conștiinței, marcat de zguduirile sociale – direcție care permite afirmarea reală a vocației analitice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 3/2. *Multe capete luminate ale Romei vedeau necesitatea unor reforme, care însă nu se puteau realiza fără zguduiri sângeroase.* MAGAZIN IST. 1974, nr. 9, 24. ✧ (Prin analogie) *Creierul suferă numai o zguduire, dar nu prezintă leziuni.* BELEA, P. A. 125. ✦ F i g. Schimbare a convingerilor, a părerilor cuiva. *În urma discursului de ieri, după ce l-am ascultat două ceasuri încheiate, o mare zguduire s-a petrecut în mine și sufletul meu a fost tulburat foarte.* COCEA, S. II, 460. *Îți vorbește și nu-ți spune nici el ceva extraordinar, dar ți se întâmplă parcă o zguduire; lucrurile obișnuite continuă să fie aceleași ... dar nu mai fac din gândirea ta ceva obișnuit.* PREDA, R. 302.

2. Scoatere din poziția inițială prin mișcări (puternice) bruște, repetate și dezordonate, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos, producând un zgomot caracteristic; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducăială, hurducăire, hurducăit[1], hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** zdruncinare **(1),** zdruncinătură **(1),** zgâlțâială **(1),** zgâlțâit[1] **(1),** zgâlțâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin **(1),** (în dicționarele din trecut) zdruhăitură, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănit[1], bălăbănitură, dârgăire, dârgăitură, zgrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură, zdroncănit, zdruhăire, zdruncineală **(1).** Cf. z g u d u i **(2).** [Plugul] *nu se abate în dreapta și în stânga la nici o zguduire.* BREZOIANU, A. 59/7. *Apucasem peste câmp prin arături; peste trei ore de zguduire neplăcută, eram iar pe șosea.* GHICA, C. E. I, 41, cf. DDRF. *Păduchii de lemn ... fug de lumină și de zguduirile vântului.* id. ib. 289/31. *Dacă vrem să împingem înainte, cu cât mai puține zguduiri, un obiect material spre un punct determinat, care sunt oare factorii pe care trebuie să-i luăm în considerare?* TITULESCU, D. 289. ✧ F i g. *Romanul se arată a fi astfel nu o simplă divagație neserioasă, ci o mai profundă încercare de a descrie un anumit fel de inițiere, o zguduire*

în scopuri terapeutice a conștiinței. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 95, 20/2. ✦ Mișcare involuntară puternică (scurtă și repetată) ca reacție la senzația de frig, de durere fizică, de greață etc., ca rezultat al unei stări emotive puternice etc.; cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, scuturare **(II 1),** înfiorare, scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** tremur **(1),** tremurare **(1),** tremurat[1]**(1),** tremurătură **(1),** zgâlțâială **(2),** zgâlțâire **(2),** zgâlțâit[1], zgâlțâitură, zguduială **(2),** zguduit[1] **(2),** zguduitură **(2),** (rar) scutur[1] **(2),** (regional) tremureală. V. tresărire **(1),** tresărit[1], tresăritură. Cf. zgudui **(2).** *Friguri catarale – Întristare și slăbiciune generală; zguduiri ușoare, mai vârtos seara și dimineața.* BREZOIANU, A. 573/7. *Avu o zguduire scurtă.* REBREANU, P. S. 20. *Plânsu-i era mai mult o zguduire ușoară, însoțită de-o răsuflare fierbinte.* V. ROM. octombrie 1964, 61.

3. Emoție, impresie puternică. *Acestor întrebări ... nu le mai răspundea, în inimă-i, nici o zguduire, nici o indignare.* GALACTION, O. A. II, 330. *A fost o uriașă și adâncă zguduire în inimi când patul ... fu coborât cu naframe de matasă în bolta de piatră.* SADOVEANU, O. XIX, 14. *Emoția care te cuprinde e cutremurătoare, muzicală. Am comparat-o în minte cu zguduirea pe care am cules-o în reprezentațiile wagneriene.* RALEA, S. T. I, 342, cf. DL, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zguduiri.*

– V. **zgudui.**

ZGUDUÍT[1] s. n. **1.** Mișcare puternică, provocată de dislocări subterane, de vulcani în activitate; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremur, cutremurare, cutremurătură, zguduială **(1),** zguduire **(1),** zguduitură **(1),** (livresc) seism, (învechit, rar) scuturătură **(II 1).** Cf. zgudui **(1).** *S-a simțit zguduit de un zgomot puternic.* DS.

2. Scoatere din poziția inițială prin mișcări (puternice) bruște, repetate și dezordonate, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos, producând un zgomot caracteristic; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducăială, hurducăire, hurducăit[1], hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1),** scuturat[1] **(II 1),** scuturătură **(II 1),** zdruncinare **(1),** zdruncinătură **(1),** zgâlțâială **(1),** zgâlțâit[1], zgâlțâitură **(1),** zguduială **(2),** zguduire **(2),** zguduitură **(2),** (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin **(1),** (în dicționarele din trecut) zdruhăitură, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănit[1], bălăbănitură, dârgăire, dârgăitură, zgrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură, zdroncănit, zdruhăire, zdruncineală **(1).** Cf. zgudui **(2).** *Zguduitul unei căruțe pe un drum cu hârtoape.* DS.

– Pl.: ?

– V. **zgudui.**

ZGUDUÍT[2], -Ă adj. **1.** (Astăzi rar; despre obiecte, construcții etc. sau despre părți ale lor ori despre ființe, arbori etc. sau despre părți ale corpului lor) zdruncinat[2] **(1).** Cf. zgudui **(2).** Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., DL.

2. (Despre oameni) Care manifestă o stare de agitație, de frământare, de neliniște. Cf. RESMERIȚĂ, D. *„Suntem pierduți", gândi zguduit Varga.* T. POPVICI, S. 255, cf. M. D. ENC., 1 012, DEX.

3. (Despre oameni) Care este emoționat puternic și cuprins de o mare spaimă; cutremurat, încrâncenat, înfiorat, înfricoșat, îngrozit, înspăimântat, (învechit și popular) spăimântat[2], (învechit) spăimat[2], (regional) înfricat. Cf. zgudui **(3).** Cf. RESMERIȚĂ, D. *Voinescu le povesti zguduit de ce știa despre lupta din fața cazărmii.* CAMIL PETRESCU, O. III, 366. *Când, din 1824, începe să treacă granița ..., Golescu ... rămâne zguduit.* IST. LIT. ROM. II, 146. *Te-am văzut cât de zguduită ai fost când m-ai recunoscut.* H. LOVINESCU, T. 333, cf. M. D. ENC. 1 012, DEX. *A rămas zguduit de vestea primită.* DS.

– Pl.: *zguduiți, -te.*

– V. **zgudui.**

ZGUDUITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Despre mișcări tectonice, despre activități vulcanice sau despre fenomene naturale puternice) Care mișcă puternic sau care transmite o mișcare puternică, făcând să vibreze, stricând echilibrul, soliditatea și punând în pericol de ruinare, de distrugere; clătinător, cutremurător, zgâlțâitor. Cf. zgudui **(1).** Cf. LM, CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Substantivat) *Ascultă-mă, Neptun, zguduitorul Pământului.* MURNU, O. 34.

2. (Despre obiecte în mișcare, despre sunete, zgomote puternice etc.) Care scoate din poziția inițială, mișcând (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și într-alta, în sus și în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinător, hâțâitor, hurducător. Cf. zgudui **(2).** *Glasurile copiilor și țipetele trâmbiților ... sunt acoperite de urale zguduitoare.* CARAGIALE, O. I, 80. *Toată uriașa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește în aer ușoară ca o dantelă.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Sub descărcările zguduitoare ale tunetelor ... pământul înfricoșat se cutremura nemernic până în cele mai din adânc ale temeliilor sale.* HOGAȘ, DR. I, 275. *În sunetul vioi și zguduitor al muzicii, iese în coloană de marș regimentul.* SADOVEANU, O. II, 440. *Un astfel de om i s-a părut ... a fi el însuși, ori de câte ori s-a evocat printre tovarășii cu care îl unea o comună poftă de petrecere, cu apetituri imense, cu râsete zguduitoare.* VIANU, A.P. 278. *Atuncea strigătul se tălăzui în jos ... zguduitor, reluat din ce în ce mai departe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 680. *Ies din oale și din pahare Veselii zguduitoare.* LABIȘ, P. 219.

3. Care emoționează puternic, cutremurător, înfiorător. Cf. zgudui **(3).** *Oricât de zguduitoare ar fi împrejurările, nu-mi pierd sărita.* M. I. CARAGIALE, C. 85. *Plânsul ciobanului era sălbatic și zguduitor ca un puhoi de ape descărcate din vârful muntelui.* GALACTION, O. A. II, 171. *E tocmai la episodul zguduitor, când una din iubitele lui ... se aruncă cu deznădejde în cataracta Niagarei.* C. PETRESCU, O. P. I, 20. *Mari și zguduitoare tragediile antice.* COCEA, S. II, 665, cf. SCRIBAN, D. *Singur în această vizuină, la sute de metri în fundul pământului, destinul lui pare mai mult decât impresionant, de-a dreptul zguduitor.* BOGZA, V. J. 150. *Se gândi la bărbații grozavi care organizaseră zgudui-*

toarea grevă de la Grivița. STANCU, R. A. II, 425. *Lupta dintre civilizație și sălbăticie s-a consumat într-o catastrofă zguduitoare.* CONSTANTINESCU, S. II, 9, cf. DL, DM. *Cel mai zguduitor lucru e reacția oamenilor necorupți de civilizație.* T. POPOVICI, S. 175. *Aceste zguduitoare realități își găsesc corolarul în tragedia copilului negru.* SCLF 1958, nr. 3–4, 480. *Există în opera lui Nicolae Bălcescu un rând de trei vorbe cu rezonanță de verset biblic, zguduitoare în simplitatea adevărului lor: „robi am fost".* V. ROM. februarie 1963, 3. *De unde aceste zguduitoare accente scoase din clape, aduse parcă din străfunduri de vremuri tragice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 17/1, cf. M. D. ENC., DEX, DS. *Această expoziție rememorează o perioadă zguduitoare a istoriei.* CONTEMP. 1980, nr. 1 745, 11/2. ✧ (Adverbial) *Drumul spre marea limpezire, spre opera scrisă simplu și zguduitor, ... trece și pe la gurile infernului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 12/5. ✦ Foarte puternic. *Marele actor renunța, în interpretarea sa, la convențiile teatrului rococo al epocii, realizând creații atât de eruptive, atât de patetice, încât impresia era zguduitoare.* VIANU, L. U. 408. *Oricât ai fi de pregătit, din cele auzite și universal știute despre coloniile de mineri, contactul cu ele e de natură să te impresioneze în mod zguduitor.* BOGZA, V. J. 181.

– Pl.: *zguduitori, -oare.*

– **Zgudui** + suf. *-tor.*

ZGUDUITÚRĂ s. f. **1.** Vibrație repetată, declanșată de o puternică mișcare, care agită un corp solid de obicei fix, imobil, scuturătură **(II 1)**, zdruncinătură **(1)**, zgâlțâitură **(1)**; p. restr. mișcare puternică, provocată de dislocări subterane, de vulcani în activitate, clătinare, clătinat, clătinătură, cutremur, cutremurare, cutremurătură, zguduială **(1)**, zguduire **(1)**, zguduit[1] **(1)**, (livresc) seism, (învechit, rar) scuturătură **(II 1)**. V. trepidație. Cf. zgudui **(1)**. *Se zice că, deodată cu zguduitura cutremurului, o meteoră de foc se arătase în lungul țărmului.* CR (1836), 172[1]/45, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Trenul se oprește pe loc, producând o zguduitură puternică.* CARAGIALE, O. I, 271, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. [Peștele] *n-o prinse decât cu sfârcul aripei și totuși zguduitura fu atât de puternică, încât păru că ... va răsturna* [barca]. CHIRIȚESCU, GR. 56, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Zguduiturile cele mari n-au ținut multă vreme; dar cele mici nu mai conteneau; în fiecare zi erau douăzeci ori treizeci.* SADOVEANU, O. XVI, 231, cf. SCRIBAN, D., DL. *De îndată ce pendulul ... era pus în mișcare de o zguduire a solului, bâta din gura dragonului aflat în direcția de unde pornea zguduitura cădea pe o tipsie de argint, cu zgomot mare.* CONTEMP. 1970, nr. 1 224, 10/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *Când ai pricepe zguduiturile inimei mele!* ALECSANDRI, T. 511. *Zguduitura de odinioară, deznădejdea acelui ceas din copilărie ... îmi reveneau în cuget.* GALACTION, O. A. I, 231. *Zguduitura social-politică care-l va scoate din izolare va fi cotropirea țării de către armatele prusace.* V. ROM. septembrie 1954, 164.

2. Scoatere din poziția inițială prin mișcări (puternice) bruște, repetate și dezordonate, într-o parte și într-alta, încoace și încolo, în sus și în jos etc., producând un zgomot caracteristic; clătinare, clătinat[1], clătinătură, cutremurare, cutremurat[1], cutremurătură, hâțâială, hâțâire, hâțâit[1], hâțâitură, hodorogeală, hodorogire, hodorogit[1], hodorogitură, hurducăială, hurducăire, hurducăit[1], hurducăitură, huruială, huruire, huruit[1], huruitură, scuturare **(II 1)**, scuturat[1] **(II 1)**, scuturătură **(II 1)**, zdruncinare **(1)**, zdruncinătură **(1)**, zgâlțâială **(1)**, zgâlțâit[1], zgâlțâitură **(1)**, zguduială **(2)**, zguduire **(2)**, zguduit[1] **(2)**, zguduitură **(2)**, (rar) zdruncinat[1], (popular) zdruncin **(1)**, (în dicționarele din trecut) zdruhăitură, (regional) bălăbăneală, bălăbănire, bălăbănit[1], bălăbănitură, dârgăire, dârgăitură, zgrăngăneală, zdrăngănire, zdrăngănit, zdrăngănitură, zdruncănit, zdruhăire, zdruncineală **(1)**. Cf. zgudui **(2)**. *Își mai aduce aminte că a simțit o zguduitură în cap ... ș-a adormit. Pe urmă s-a trezit la secție.* CARAGIALE, O. I, 239. *Când stâlpul balistei tremura de zguduitura corzei și pietrele șuierau înainte, ... se pleca cu tot trupul și-și răpezea mânele parcă ar fi vrut să le urmeze.* CONTEMPORANUL, V, 408, cf. DDRF. *O zguduitură puternică mă trezi din aiureala în care căzusem. Comisarul, zgâlțâindu-mă de-un umăr, îmi făcu un semn ... să-l urmez.* MIRONESCU, S. 163. *O zguduitură dureroasă m-a smuls din linia dreaptă și m-a frânt pe fereastra deschisă.* GALACTION, O. A. I, 220. *Bun lucru după arșiță, zguduituri de căruță și trudă, să te așezi pe poclăzi în acel ceas de tihnă.* SADOVEANU, O. XVI, 34. *O zguduitură surdă și un pocnet opac se auzi în toată casa și cristalele lămpii din odaie ... începură să clipocească.* CĂLINESCU, O. I, 285. *O zguduitură urmată de târșitul unei mobile.* VINEA, L. I, 296, cf. DL, M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zguduituri.*

– **Zgudui** + suf. *-itură.*

ZGUGULÍ vb. IV v. **zguli.**

ZGUGULÍT, -Ă adj. v. **zgulit.**

ZGUIȚ[1] s. n. v. **zduiț.**

ZGÚIȚ[2] s. n. (Regional) Leagăn. (Sălciua de Jos – Aiud). ALR I, 1 703/98, ib. 1 704/98.

– Pl.: *zguițuri.*

– Etimologia nesigură. Cf. huiț.

ZGULÍ vb. IV. Refl. și tranz. (Popular; despre ființe) A (se) strânge **(I 6)**. Cf. LB, ISER, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 343, LM. *Tot omul zgulit de frig păzea către ale sale.* F (1874), 25. *Puișorii se zgulesc, sărmanii, și încep a plânge.* CL XVII, 167, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. *Bătrâna se zguli în prag și cosea o cămașă.* SĂM. I, 283, cf. ALEXI, W., TDRG. *Nu se mai puteau deosebi de-s de același sex ori nu, căci erau zguliți cu totul în mantalele de iarnă.* AGÂRBICEANU, A. 465, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Se zgulea și se lipea și mai strâns de mine Parasca.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 26, cf. DM. *S-a zgulit ca un arici.* ap. HEM. 1 647, cf. REV. CRIT. III, 168, ZANNE, P. I, 318, MERA, L. B. 64, PAMFILE, VĂZD. 178, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 64, MAT. DIALECT. I, 103. ✧ Fig. *Mugurii Prea lacomi de lumină Își zgulesc acum Urechile în guler.* BLAGA, POEZII, 22.

– Prez. ind.: *zgulesc.* – Şi: **zgugulí** vb. IV. LEXIC REG. 58, II, 38.
– Cf. scr. z g u r i t i s e.

ZGULÍT, -Ă adj. (Popular; despre fiinţe) Strâns **(I 6).** Cf. KLEIN, D., LB, PONTBRIANT, D. *Aflară pre sturzul nostru ... stând tupilit, zgulit şi foarte întristat.* MARIAN, O. I, 274, cf. GHEŢIE, R. M. *Dimineaţa când am ieşit afară din cort, să vedem cum se mai arată vremea, se părea că este totul pustiu ..., căci toţi şedeau zguliţi şi în o adâncă tăcere în colibele şi la focurile lor.* TURCU, E. 138, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Toader sta sgulit sub stâlp.* FRÂNCU – CANDREA, M. 269, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, NOVACOVICIU, C. B. 24, DM. ✦ (Regional; adverbial) Pe ascuns (Hodac – Reghin). ALR I 1 324/229. ✦ Descurajat; umilit; p. e x t. retras. *Popa Grozea râde şi el uitându-se după Iliaş, apoi mormăie, mângâindu-şi barba, către dascălul care stătea cu pălăria în mână, zgulit ca un căţeluş flămând.* REBREANU, N. 214, cf. SCRIBAN, D. *A rămas acolo, grămădit pe butuc, cu capul vârât între umeri, zgulit, gheboşat.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 184. *Plânge, plânge, sas zgulit, Că de cai eşti mântuit.* MARIAN, SA. 193. *Cânele-şi vârâse coada între picioare, iar mârtanul mergea zgulit şi tremurând.* RETEGANUL, P. V. 6. *Şi când se întoarce zmeul acasă, şpanul său era posomorât, de parcă i se înecaseră corăbiile; şedea zgulit şi tăcut într-un colţ ca un arici.* MERA L. B. 247, cf. LEXIC REG. II, 47.
– Scris şi: *sgulit.* – Pl.: *zguliţi, -te.* – Şi: **zgugulít, -ă** adj. MAT. DIALECT. I, 14.
– V. **zguli.**

ZGUNZ s. n. v. **zgrunţ.**

ZGUÓICĂ s. f. v. **scoică.**

ZGURÁR, -Ă adj. (Prin nord-vestul Olt.; despre legume) Sec **(II 2).** *Vecinul meu are nişte cartofi foarte zgurari.* CV 1951, nr. 6, 27.
– Pl.: *zgurari, -e.*
– **Zgură** + suf. *-ar.*

ZGURÁV, -Ă adj. **1.** (Popular; despre pământ, corpuri, alimente etc.) Sec **(I 2);** p. e x t. sfărâmicios. Cf. ANON. CAR., LB, ISER, CIHAC, II, 343, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 88, TODORAN, GL. [Brânza iese] *mai zguravă ..., aia de-o fierbe.* GL. OLT. ✦ (Regional; despre fructe) Înecăcios, tare; (despre coaja fructelor) crăpat; zbârcit (Piteşti). UDRESCU, GL. *Pepene zgurav.* id. ib. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre oameni) Cu faţa zbârcită, uscată, slabă. *Femeie zguravă.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre animale) Nedezvoltat; plăpând **(1).** *Un purcel zgurav.* UDRESCU, GL.

2. (În dicţionarele din trecut; despre obiecte, substanţe arse) Care face multă zgură **(3).** Cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D.
– Accentuat şi: (regional) *zgúrav* CIHAC, II, 343, ALEXI, W., TODORAN, GL. – Pl.: *zguravi, -e.* Şi: (regional) **zgurăv** (accentul necunoscut) GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.
– **Zgură** + suf. *-av.*

ZGÚRĂ s. f. **1.** Nume generic dat reziduurilor solide provenite din topirea minereurilor metalice, din rafinarea anumitor metale sau aliaje, s c o r i e[1] **(2);** reziduul din combustia anumitor cărbuni (de obicei a huilei); (regional) stur[1] **(3),** şleacnă. *Ca zgura lângă aur şi ca stecla lângă diamant să asămăna.* CANTEMIR, I. I. I, 166, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, VALIAN, V., ISER. *Iacă un mijloc de a apăra camerele de umezeală. Dacă este planul de jos reînnoieşte-i pardoseala cu un culcuş de o jumătate de picior de pulbere de zgură şi de cărbuni.* MAN. SĂNĂT. 66/30, cf. POLIZU. *Depozite de zgură, adică de resturi din care s-au scos metalul, se află în mai multe locuri cu apropiere de Baia de Aramă.* I. IONESCU, M. 51, cf. CIHAC, II, 698. *Un fir de zgură, o clătire de-o clipă în turnarea unui clopot, cine ştie dacă nu hotărăsc pentru totdeauna de claritatea sunetului.* VLAHUŢĂ, D. 126, cf. DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 068. *Fonta şi zgura topită cad în creuzet.* PONI, CH. 221, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], NICA, L. VAM., CADE. *Zgurile, în cazul când au un conţinut ridicat de aluminiu şi sunt puţin calcaroase, se întrebuinţează sub formă de plăci sau blocuri pentru diferite construcţii.* IOANOVICI, TEHN. 40. *Un fochist oacheş, unsuros, care ieşise c-o căldare de zgură pe punte, ceru binoclul timonierului.* BART, S. M. 94, cf. SCRIBAN, D. *Zguri bogate în cupru, plumb, zinc.* NOM. MIN. I, 78. *Zgura este formată dintr-un amestec de silicaţi de aluminiu şi calciu şi se întrebuinţează ca material pentru drumuri, pentru prepararea mortarelor etc.* MACAROVICI, CH. 412. *În zgură, se elimină cea mai mare parte a materiilor străine de metalul pe care vrem să-l obţinem.* MDT. *Îngrăşămintele minerale fosfatice cele mai importante sunt: ... făina din zgura de defosforare a fierului.* AGROTEHNICA, I, 190. *Păşind pe aleea îngustă, presărată cu zgură roşie, se gândi, deodată, că va intra şi va mânca ceva.* V. ROM. ianuarie 1955, 107. *Din punctul de vedere al suprafeţei amenajate, terenurile de sport se împart în şase grupe: terenuri verzi, ... terenuri cu zgură.* LTR[2] XVII, 243. *Zgură expandată.* DER. *Oţelarii strâng lăncile fierbinţi ale perforatoarelor de zgură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 7/1, cf. M. D. ENC., DEX. *O preocupare la ordinea zilei e folosirea zgurei în producerea unor materiale de construcţii.* RL 1980, nr. 11 090, cf. H XVIII, 138. *Ieşi fapt, Ieşi dat. De n-o fi făcut cu Sgură de la casă părăsită.* PĂSCULESCU, L. P. 128. [Ţiganul] *să nu fi fost spus că e zgură, ar fi fost aur şi ar fi fost bine.* ŞEZ. XIII, 166, com. din HUNEDOARA, ALR I 1 537. *Zgura din fier bun se face Şi s-aruncă să se calce* (= dintr-un lucru bun pot ieşi şi lucruri rele). PANN, ap. ZANNE, P. I, 286. ✦ (Prin vestul Transilv.) Fontă. Cf. ALR SN II h 579, ALRM SN I h 390. ✦ (Învechit; şi prin nord-vestul Transilv.) Rugină **(I 1).** *Foarte grozav înarmat, De la cap pân-la picioare tot cu fieruri încărcat, Grele de tot, ruginoase, Zgura d-un deşt să vedea.* PANN, E. II, 30/7. *Un cuţit, o lingură e mâncată de zgură.* ALR I 1 537/283, cf. ib. 1 537/273.

2. Funingine (sticloasă şi zgrunţuroasă) care se formează pe pereţii coşurilor. *De gălbază doftorie trebuie să se deie la vite. More de curechi hrian să-l freci, ...*

zgură de funingini iar să pisez[i] (începutul sec. XIX). ŞEZ X, 116. *Ca fulger iese un bălaur, Cu barba-ngustă ca de ţap ... Şi plin de zgură ca un faur.* COŞBUC, P. II, 245, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Câteva bulevarde aglomerate de care, camioane şi căruţe ... deservesc mesageriile voluminoase din pitorescul port de uscat al gărilor de mărfuri, negre de zgură.* ARGHEZI, B. 96. *Aerul îi usca faţa, împroşcându-l cu un nisip fin de zgură* [de la locomotivă]. CĂLINESCU, O. I, 10. *Dincolo de geamul murdărit de zgură, se vedea valea verde a Bisericanilor.* V. ROM. mai 1957, 49. *Peste oraş, pluteau zgură şi aburi.* PREDA, R. 323. *Mângâie-mi părul. Astăzi mi-i aspru şi sărat ... De colburi nins, cu vânturi şi ploi amestecat În zgura de la trenuri scăldat şi-n stropi de mare.* LABIŞ, P. 151, cf. DEX, com. din BILCA – RĂDĂUŢI, ALR I 1 537. ✧ (Regional) *Zgură de zăpadă* = chiciură. ALR I 1 260/194.

3. Cenuşă întărită, rezultată din anumite lucruri arse; p. g e n e r. cenuşă. *De sfânta-ţi cătătură, Pizmaşii s-or face zgură.* DOSOFTEI, PS. 20/16. *Pe acolo s-au găsit în vechime săgeţi ..., topoare de piatră, cărămizi şi zgură.* ODOBESCU, S. II, 224. *Focul se făcuse zgură în sobă.* EMINESCU, G. P. 33. *Prefacă-se în zgură Pânea care-o pui în gură.* BELDICEANU, ap. TDRG, cf. TDRG. *Au rămas stejarii cei bătrâni în picioare, ca nişte tăciuni şi pământul era acoperit de zgură de un stat de om.* SADOVEANU, O. XVIII, 184, cf. PAMFILE, B. 69, ALR I 1 537. *Tare-i arsă, sărmana* [inima]*'nscrumată Parcă-i zgura cea din vatră.* FOLC. MOLD. I, 53. ✧ F i g. *O! tu soare al dreptăţei! Schimbă grabnic în mormânt Astă lume ticăloasă şi du iar la nefiinţă Zgura arsă de păcate.* CONTEMPORANUL, V, 121. *Pământ, eşti plin de-a patimilor zgură.* GOGA, POEZII, 364. *În spaima instinctivă de moarte, sufletul ei se scuturase de toată zgura de deasupra şi rămăsese gol.* AGÂRBICEANU, S. 505. *Amestecul de fraze latineşti cu cele populare şi topica străină cu cea română constituie zgura limbei actualei generaţii.* SĂM. II, 47. *Plop negru, încrustat în ger Şi-ncremenit subt lună Cu rămuriş de zgură şi fier.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 62. *Plămădiţi suntem din amăgire Şi din zgura zilei ce s-a stâns.* LESNEA, I, 95. *Oameni neînţelegători ... au îndrăznit să condamne această mare operă în care el a adunat aurul sufletului nostru naţional, curăţându-l de zgură şi de tină.* SADOVEANU, O. XIX, 359. *Treceam cu herghelia prin ţara fără grâu În care plouă zgură.* CĂLINESCU, O. II, 22. *Ei retuşau realitatea de zgura occidentală.* BLAGA, Z. 140. *Ar dori să purifice limba de această zgură, bunul simţ îi arată însă că lucrul nu mai e posibil.* IST. LIT. ROM. II, 111. *Cineva le-a turnat între pleoape, În noaptea focului, Scântei şi zgură, Şi le-a turnat jăratec în gură.* ISANOS, V. 161. *Mark Twain disecă amănunţit „scheletul şi musculatura morală" ..., scoţând la lumină „zgura morală".* SCLF 1960, nr. 3, 516. *Noi creşteam într-o lume cu zgură, ei se nasc din minereu din ce în ce mai pur.* T august 1964, 66. *Topindu-mi-se zgurele tristeţii, Vibră altminteri sângele-n aortă.* VULPESCU, P. 22. *Energicul vecin se hotărî ... să rostească un rechizitoriu amplu, armonios, bine gradat, fără invective, eliberat de zgura răfuielilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 107, 18/3. ✦ Lavă întărită. *Înaintarăm ... până la muntecelul de zguri înfoiate, strânse în jurul craterului deschis, la a cărui poală, în diverse direcţii, izbucnea ca slatinele lava.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 169. *Îndată ce se face undeva o spărtură se încep exploziuni de aburi de apă, de zgură, în fine, se formează un con vulcanic în jurul spărturei.* CONTEMPORANUL, I, 133.

4. P. a n a l. (Prin nordul Olt. şi prin Ban.) Firimituri de pâine, de mălai. Cf. ALR I 768/9, 825, 837, 839, ib. 1 537/9, 825, 837, GL. OLT. ✦ (Regional) „Bucăţele de unt în smântână" (Peştişani – Gorj) ALR II 5 568/836. ✦ (Regional) Mămăligă vârtoasă (Fundata – Zărneşti). ALR I 1 537/772. ✦ (Regional) „Când e ceva ars, e uscat tare" (Capul Codrului – Gura Humorului) ALR I 1 537/378. ✦ (Regional) Depunere pe fundul vasului în care stă mult apa (Semlac – Sânnicolau Mare). ALR I 1 537/51. ✦ (Regional; în sintagma) *Zgură de piatră* = piatră sfărâmată mărunt (Petroşani). Cf. ALR I 1 537/835. ✦ (Regional) „Piatră glodoroasă" (Ţigăneşti – Alexandria) ALR I 1 537/900. ✦ (Regional) Cerumen (Ceica – Beiuş). ALR I 49/305.

5. (Transilv.) Jeg. Cf. ŞĂINEANU[2], ALR I 639/295, 643/295, 1 537/80, 290, 295, 298, 305, ALR I/I h 131, ALRM I/I h 184, ALR II/I h 121/310.

– Pl.: *zguri* şi (rar) *zgure.* – Şi: (regional) **jgúră** s. f. ALR I/I 1 537/675.

– Cf. alb. z g j y r ë.

ZGURĂV adj. v. **zgurav.**

ZGURĂVÍ vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (În dicţionarele din trecut) A (se) usca. Cf. LB, ISER, CIHAC, II, 343, LM, DDRF.

– Prez. ind.: *zgurăvesc.*

– V. **zgurav.**

ZGURÍ vb. IV. R e f l. **1.** (Prin nord-vestul Munt.; despre sobe) A prinde zgură **(2).** Cf. UDRESCU, GL.

2. (Învechit şi regional) A se usca; p. e x t. a se sfărâma **(1).** Cf. CIHAC, II, 343, REV. CRIT. III, 169. ✦ (Regional) A se zbârci[3] (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *S-a zgurit femeia asta, parc-ar fi la 70 de ani.* id. ib.

– Prez. ind.: *zguresc.*

– V. **zgură.**

ZGURIFICÁ vb. I. R e f l. A se transforma în zgură **(1),** acoperind anumite obiecte, elemente etc. Cf. DM, M. D. ENC., DEX.

– Prez. ind. pers. 3: *zgurifică.*

– **Zgură** + suf. *-ifica.*

ZGURIFICÁRE s. f. Transformare în zgură. Cf. z g u r i f i c a. Cf. DM, LTR[2], M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zgurificări.*

– V. **zgurifica.**

ZGURÍT, -Ă adj. **1.** (Astăzi rar) Zguros. *Departe gara cu şinele lucii în pământul zgurit, sutele de vagoane cisterne cu enorme inscripţii.* C. PETRESCU, R. DR. 354, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Făcut scrum, ars; p. e x t. negru. Cf. DM, DEX.

2. F i g. (Regional; despre fiinţe) Zbârcit. Cf. z g u r i **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Babă zgurită.* id. ib.

– Pl.: *zguriți, -te.*
– V. **zguri.**

ZGURMÁ vb. I v. **scurma.**

ZGURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Cu zgură **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., ALEXI, W. *Lângă peretele cu tencuiala grunzuroasă, se chinuia să ajungă spre cer un copac crescut în pământul zguros.* C. PETRESCU, S. 8. ✧ Fig. *Zguroase elegii în sânge mistui.* VULPESCU, P. 7. ✦ Care are aspectul zgurei **(1);** p. anal. ars; p. ext. negru; (regional) zguruit. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX. *Decât țipău și cu unt Și să-l mânci c-un om urât, Mai bine mălai zguros Și să-l mânci c-un om frumos.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 462. *Silvoizu e zguros.* ALR I 1 537/150. ✦ (Regional) Ruginit[2] **(1)** (Aiud). ALR 1 537/138.

2. (Regional) Sfărâmicios. *Din zărul rămas ... se poate scoate prin fierbere urdă, însă aceasta e tot așa de zguroasă ca și acea făcută din zărul de la strânsul cașului.* STOIAN, PĂST. 58, cf. REV. CRIT. III, 169, CHEST. V 81/99.

3. (Transilv.) Murdar **(1).** Cf. ALR I 639/59, 255, 305, 1 537/295, 298, 305, ALR II 3 391/310.
– Pl.: *zguroși, -oase.*
– **Zgură** + suf. *-os.*

ZGURUÍ vb. IV. Tranz. (Rar) A preface în zgură. Cf. SCRIBAN, D., SFC IV, 142.
– Prez. ind.: *zguruiesc.*
– **Zgură** + suf. *-ui.*

ZGURUÍT, -Ă adj. (Regional) Zguros **(1).** *Mălai zguruit.* SCRIBAN, D., cf. DM. *Iaca stăpânul călare Că-mi aduce de mâncare, Mălai negru zguruit Și uscat și mucezit.* ALECSANDRI, P. P. 259.
– Pl.: *zguruiți, -te.*
– V. **zgurui.**

ZGURÚMĂ s. f. (Prin vestul Olt.) Firimitură (de pâine). Cf. ALR I 768/1, 846, 850, CV 1949, nr. 5, 25, GL. OLT.
– Pl.: *zgurumi.* – Și: (regional) **zgrúmă** s. f. ALR I 768/1, 866.
– Contaminare între **zgură** și **fărâmă.**

ZGURUPÂ vb. I. Refl. **1.** (Prin nordul Olt.) A se sfărâma **(1).** Cf. CIAUȘANU, V. 198, LEXIC REG. 47.

2. (Regional; despre tăișul cuțitelor) A se toci[3] **(2)** (Butoiești – Strehaia). GL. OLT. 129.
– Prez. ind.: *zgurúp.*
– Cf. zgură.

ZGURUPĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Sfărâmicios. Cf. zgurupa **(1)** (Suseni – Târgu-Jiu). LEXIC REG. 47.
– Pl.: *zgurupăcioși, -oase.*
– **Zgurupa** + suf. *-ăcios.*

ZGURUPÓS, -OÁSĂ adj. (Prin nordul Olt.) Sfărâmicios. Cf. zgurupa **(1).** Cf. CIAUȘANU, V. 198, GL. OLT. 129.
– Pl.: *zgurupoși, -oase.*
– **Zgurupa** + suf. *-os.*

ZGUȚĂÍ vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZGUȚÂÍ vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZGÚȚUI[1] s. n. (Regional) Leagăn de frânghii (Deda – Reghin). MAT. DIALECT. I, 199. *Copiii au zguțui de funie în șură.* ib.
– Pl.: *zgușuie.*
– Postverbal de la **zguțui**[2].

ZGUȚUÍ[2] vb. IV v. **zgâlțâi.**

ZI s. f. **I. 1.** Lumină pe care o răspândește Soarele pe Pământ și care face ca obiectele și ființele să devină vizibile, clare, distincte; p. ext. soare[3] **(I 1),** ca sursă de lumină pentru Pământ. *Și deca fu dzuo, feaceră urii din iudei întoarcere și se giurară sinre nece se mărânce, nece se bea.* COD. VOR.[2] 25/11. *Până iaste zio să lucrăm.* CORESI, EV. 174. *Despărți ... lumina de la întunearec. Și chemă lumina zio.* PALIA, ap. GCR I, 34/4. *Începu a se face ziuă* (a. 1675). GCR I, 225/21. *Tu șez acolea până se va face zio* (a. 1749). id. ib. II, 41/31. *Au gonit pre noapte, aducând în lume pre ziua cea purtătoare de viață.* MOLNAR, RET. 55/2. *Domnul zilii-ntr-a sa slavă apuind strălucitor.* HELIADE, O. I, 96. *Au priceput apoi că ar avea cineva tot ziuă, de ar merge tot spre apus.* GENILIE, G 38/15. *Cătră cinci ceasuri se făcea ziuă.* FM (1843), 141[1]/16. *Nice e zi în toate părțile pământului, când e la noi zi.* RUS, I. I, 27/4. *Când începu a se face ziuă, Mihai ridică tabăra.* BĂLCESCU, M. V. 127, cf. COSTINESCU. *A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund.* EMINESCU, O. I, 98. *Se scoală toți dimineață, până a nu se face ziuă.* MARIAN, S. R. II, 53. *Pornisem de cum se ivise geana de ziuă, însoțiți de Andrieș.* ADAM, R. 7. *Era liniște în obor, în acel cald și pâclos amurgit de zi.* CHIRIȚESCU, GR. 62. *Era ziuă, lumânăricile nu erau aprinse.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 26, cf. CADE. *Acuși se face ziuă.* C. PETRESCU, Î. II, 193. *Îi apuca de multe ori ziua, discutând.* COCEA, S. II, 170. *Cătră asfințitul zilei, în pridvorul cel mare, începu a cânta o muzică de strune și flaute.* SADOVEANU, O. XII, 93, cf. SCRIBAN, D. *Ziua vine ca o dreptate făcută pământului.* BLAGA, POEZII, 88. *Dar s-a-nroșit a ziuă-n răsărit.* BENIUC, V. 91. *Și se făcea iarăși ziuă și n-aveam cu cine vorbi.* BĂNULESCU, I. 10. *Când s-a făcut, într-adevăr, ziuă, m-am dus la laborator.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 16/3, cf. ALR SN III 72. *Unde cântă cocoși mulți, acolo întârzie a se face ziuă* (= unde mulți poruncesc, întârzie treaba). ZANNE, P. I, 423. *Orbului degeaba îi spui că s-a făcut ziuă.* ✧ *Ziua mare,* v. mare[1] **(V 1 a).** ✧ Loc. adv. **(Până) la** (sau **înspre, spre, către,** popular, **despre,** învechit și regional, **în,** regional **de, cu) ziuă** = puțin înainte de a se lumina; spre dimineață. *Deci la dzuă au chemat preuți.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 17[r]/32. *Și la zio iarăși legându-l, îl târâră pe uliță* (a. 1705). GCR I, 359/9. *Drept aceea, până la ziuă ș-au scos oastea din tabără.* ȘINCAI, HR. III, 256/5. *Mergem până în ziuă la Domnești* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 49/16. *Toată*

lumea a fost în picioare până la ziuă. CR (1833), 65[1]/12. *La trei ceasuri şi jumătate, către ziuă, s-au mai întâmplat altul* [cutremur]. ib. (1838), 17[1]/44. *Ivirea zorilor despre zio îi precurmă lucrările.* F. AARON, I. I, 122/22. *Au apucat fuga şi au ajuns până în ziuă sub zidurile cetăţii.* IST. M. 108/20. *Îi pune în orangerie despre ziuă.* BREZOIANU, A. 447/28. *Până-n ziuă stau pe gânduri.* ALECSANDRI, POEZII, 20. *Înspre ziuă, îmi veni somn şi mie.* EMINESCU, G. P. 55. *Moşnegii ... despre ziuă au adormit.* CREANGĂ, P. 85. *Despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti.* CARAGIALE, O. I, 147. *S-a sculat peste noapte cam despre ziuă.* ISPIRESCU, L. 20. *Deunăzi, către ziuă, visasem că murisem.* MACEDONSKI, O. I, 42. *Se mai aplecă şi mai scoase o pâine proaspătă şi o năframă ..., pregătite de dânsul de cu ziuă.* MIRONESCU, S. 21. *Nunta se întinde, nemaicontenind, Până la ziuă.* LABIŞ, P. I, 51. *Despre ziuă, adică timpul dintre miezul nopţii şi revărsatul zorilor.* H XI 7, cf. ib. XIII 13, XVIII 142, ALR SN III h 763, ib. V h 1 379, II h 584. *Câte stele sunt pe cer, Toate până-n ziuă pier.* FOLC. MOLD. I, 44. □ *Spre ziuă, a început să ningă.* Expr. (Popular) **(A se face) ziuă albă** = (a fi) plină zi, când s-a luminat complet. *Făcându-se ziua albă, vulpea iese la marginea drumului.* CREANGĂ, în DL. *Vasile Murăşanu, după ce veni, ziua albă, de la biserică, se întinse îmbrăcat în pat.* AGÂRBICEANU, A. 98, cf. DL, DM, DEX. *Ziua albă acum se face.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 163. (Precedat de adjective ca „limpede", „clar", „neîndoielnic") **Ca ziua,** întăreşte ideea exprimată. *E neîndoielnic ca ziua că arta rămâne îndărătul naturii, nu poate să ajungă natura.* GHEREA, ST. CR. II, 50. □ *Nu mai vine, e clar ca ziua.*

2. (În opoziţie cu n o a p t e; şi în sintagma *zi-lumină)* Timp care se scurge de la răsăritul la apusul soarelui; timp cât soarele rămâne deasupra orizontului. *Noaptea ca zua lumina-se-va.* PSALT. 289. *Stătură în trei dzile şi în trei nopţi spre rugă* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 43/14. *Ne izbăveşte pe noi de toată săgeata ce zboară în zi* (a. 1702). GCR I, 345/17. *Ce să schimbă este zâoa cu noapte* (a. 1750). id. ib. II, 65/13. *Zilele sunt prea scurte şi nu ajung.* MARCOVICI, C. 7/16. *Ziua luminată de-un soare focos.* SION, POEZII, 246/5. *Ziua de mult trecuse; natura obosită se odihnea.* ALEXANDRESCU, M. 25. *Ziua scade: iarna vine, vine pe crivăţ călare.* ALECSANDRI, O. 167. *Ziua scade, noaptea creşte Şi frunzişul mi-l răreşte.* EMINESCU, O. I, 214. *Se aruncase aşa în vâltoarea lucrului mai mult ca să uite, ca să poată trăi, să-şi treacă mai uşor zilele lungi ca săptămânile.* AGÂRBICEANU, S. 475. *Era pe la Sfânt Nicoară, în vreme de iarnă, când e ziuă mică şi ger.* LUNGIANU, C. 20. *Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfârşite.* REBREANU, I. 180. *Câinele a stat toată ziua cu capul între labe, tânjitor.* VOICULESCU, P. I. 68. *În tot timpul zilei, avusesem marea liniştită şi cerul curat.* BART, S. M. 50. *Dacă rupi păianjenului pânza în timpul zilei el nu şi-o refăce decât noaptea următoare.* CĂLINESCU, C. O. 19. *Mii de păsări cântă toată ziua.* RALEA, O. 69. *Eşti plecat toată ziua la câmp.* H. LOVINESCU, T. 92. *Ziua şi noaptea vin una după alta.* BĂNULESCU, I. 9. *Viteza de noapte a autovehiculului va fi ... mai redusă decât cea din timpul zilei.* RL 1980, nr. 11 068. *Dacă bea, măre, şi bea Vro trei zile, vro trei nopţi, Şi nimeni nu se-mbăta.* BALADE, II, 67. ✧ (Urmat de determinări care indică felul muncii prestate în timpul unei zile **2)** *Pentru ziua de arătură, ... să fie datori a-i face o zi de arătură ori primăvara sau toamna* (a. 1823). DOC. EC. 269. *Va fi slobod lăcuitorul sătean să despăgubească în bani pe proprietar, atât pentru ziua de plug, cât şi pentru carul cu lemne.* REG. ORG. 62/4. *Alţi domnitori fanarioţi au regulat zilele de clacă.* SADOVEANU, O. XIX, 451. *Pentru ele aveau să facă zile de clacă, douăsprezece pe hârtie, peste şaizeci de fapt.* CAMIL PETRESCU, O. I, 37. *Ioan Budai-Deleanu ... stigmatiza creşterea zilelor de robotă.* IST. LIT. ROM. II, 70. *Domnii ne cer bani pentru a ne răscumpăra zilele de robotă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1972, nr. 6, 16/3. *Mândră, mândruleana mea Dracul negru te-o ştiut Că ai gură de vândut. Că şi eu mi-aş fi luat Pe vre-o zi de secerat.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 368, cf. 445. (Eliptic) *Să plătiască atâtea dzile câte au fost trecute, de când au furat el sapa.* PRAV. 27. ✧ (Ieşit din uz) *Zi-muncă* = **a)** unitate de măsură pentru munca pe care o depuneau membrii cooperatori în gospodăria obştească de la răsăritul până la apusul soarelui; formă de retribuire a muncii, în sectorul cooperatist. Cf. LTR[2], DL, DM. *Obţinând producţii mari din toate sectoarele, noi asigurăm o valoare ridicată a zilei-muncă.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 840. *Avem încă sectoare de producţie ... unde consumăm multe zile-muncă.* ib. nr. 4 847, cf. DER, DEX; **b)** sumă de bani plătită pentru o zi-muncă **(I a).** *Nu vin la lucru că ziua-muncă e mică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 17/1. *Zi de muncă* = durata timpului în care lucrătorul prestează zilnic muncă. *Se ceru anume ... ca răşinărenii ... să fie obligaţi a face zile de muncă.* PĂCALĂ, M. R. 53. *N-a cheltuit nicicând un ban pentru plata zilelor de muncă.* LUNGIANU, CL. 63. *Au fost introduse asigurările sociale, ziua de muncă normală, concedii.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 12, 78. *Ţăranii încearcă să smulgă, după nenumărate zile de muncă, şi câteva de odihnă.* SCLF 1959, nr. 1–2, 63, cf. DER, DEX. (Ieşit din uz) *Zi pereche animale* = unitate de măsură convenţională care era folosită în agricultură, şi care exprima volumul de lucru efectuat timp de zece ore de către un atelaj cu două animale. Cf. DER. (Învechit) *Zi de arătură* = unitate de măsură a unui teren arabil, în cadrul obştilor (în cazul înstrăinării acestui teren). *Dacă un membru al obştii voia să înstrăineze o parte din pământul arabil la care avea dreptul, neputând preciza locul unde se află acel pământ, el recurgea la vânzarea unei părţi a dreptului său, măsurat în „zile de arătură".* PANAITESCU, O. Ţ. 114. *Prima menţiune a înstrăinării unor zile de arătură este din anul 1560.* id. ib. (Eliptic) *Au vândut ei (megieşii) de bună voia lor moşia cu stânjenul şi zilele deosebi* (a. 1650). id. ib. 164. *Zi de lucru* (sau *lucrătoare)* = perioadă de timp în care se efectuează programul de lucru obişnuit, p. ext. perioadă de timp în care se munceşte în decurs de 24 de ore; (învechit) perioadă de timp în care se efectua corvoada obligatorie în folosul boierului sau al statului. *Domnul, dimpreună cu obicinuita obştească adunare ... va hotărî plata zilii de lucru şi a chiriii carălor.* REG. ORG. 23/2. *Preţul*

clădirei acestor poduri ... însumează lei zece mii şi trei sute zile de lucru (a. 1847). DOC. EC. 925, cf. POLIZU, RESMERIŢĂ, D. *Ziua de lucru reprezintă intervalul de timp în care se munceşte în decurs de 24 ore, indiferent dacă acest timp cuprinde ore lucrate ziua sau în cursul nopţii.* PR. DREPT. 512. *Într-o zi de lucru, găseşti arareori, mai ales dimineaţa, atâta lume la acest club.* CAMIL PETRESCU, O. II, 246, cf. DL, DM, DEX. *Zi-lumină* = perioadă a zilei **(I 2)** cuprinsă între răsăritul şi apusul soarelui. Cf. DEX–S. *Zi scurtă* = zi **(I 2)** lucrătoare cu program redus. *Sâmbăta aveam zi scurtă. Ziua jumătate* = parte a zilei **(I 2)** cuprinsă între dimineaţă şi ora 12; p. restr. amiază. *Sosesc în gară ..., luni la ziua jumătate.* SĂM. V, 230. *Umblă în oraş până la ziua jumătate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 91. *De la ivirea aurorei ... şi până la 12 ore ... ei numesc ziua jumătate.* H II, 28, cf. 62, VII 406, IX 496, XI 364. (Învechit şi popular) *Zi de cale* (sau *de drum, de marş* etc.) = unitate de măsurare a distanţei care se poate străbate într-o zi **(I 2)** de mers cu piciorul. *Se afla, în acea vreme, în latura Haliciului, la o zi de cale către asfinţit, un târguşor cu numele Volcineţ.* SADOVEANU, F. J. 446. *Se zvoni că trupele ţariste au ajuns la două zile de marş de Bucureşti.* CAMIL PETRESCU, O. II, 604, cf. DL, DM, DEX. (Cu schimbarea construcţiei) *Când auzi că boleaşte, atunce fu până la el: era loc de doao zile.* CORESI, EV. 94. (Eliptic) *Leşii şi litoanii sunt la trei zile de Hotin.* DELAVRANCEA, O. II, 241. *Merge la vânat departe de capitală cale ca de două zile,* GORJAN, H. I. 4/17. (Loc. adj. şi adv.) *Cu ziua* sau (învechit şi popular) *pe zi* = **a)** (care este sau care lucrează) fără angajament permanent; temporar (pe durata unei zile **I 2**). *Să plătească ... cât să va da unui om ce lucrează pre dzi.* PRAV. 10. *Toarce-n sat cu ziua fata, Dar e veselă din fire.* COŞBUC, B. 78, cf. RESMERIŢĂ, D. *Munceşte cu ziua (pe parale).* PAMFILE, J. II, 173. *Elena ... adusese o croitoreasă cu ziua în casă.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Maică-mea pleca la călcat cu ziua.* I. BOTEZ, ŞC. 26, cf. DL, DM. *Ia oameni cu ziua.* PREDA, D. 103, cf. DEX, ALR SN VI h 1 828; **b)** (plătit) după un tarif socotit pe munca prestată în timpul unei zile **(I 2)**. Cf. DL, DM, DEX. (Expr.; popular) **A face zile de muncă** = a lucra temporar, ca ziler. *El cerea ... de la Tudor Bălosu sau Crâşmac, cărora le făcea zile la câmp.* PREDA, M. 255. (Cu inversarea construcţiei) *Pentru mândra care-mi place, Trei zile la domni aş face.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 10. *Zi şi noapte* = prăjitură cu cacao (în care alternează culoarea galbenă cu cea maro închis). ✧ Loc. adj. **De zi** = **a)** care acţionează, lucrează, se efectuează în timpul unei zile **(I 2)**. *Cu asemenea meserie nu ne îmbogăţim, fraţilor, ... aşa-i cu meşteşugurile de zi.* SADOVEANU, O. IX, 466. *Umbla ... cu perspectiva lui de avansare, să-l facă* [paznic] *de zi.* PREDA, I. 110; **b)** din decursul unei zile **(I 2)**. *Între orele de zi şi cele de noapte, mai săvârşea câteva operaţii obscure.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 17/1. ✧ Loc. adv. **Nici zi, nici noapte** sau **nici ziua, nici noaptea** = niciodată; deloc. *Nice dzua, nice noaptea nu să pot odihni.* VARLAAM, C. 177. *Ele nu dorm nici zi, nici noapte.* ISPIRESCU, L. 29, cf. DL, DM, DEX. *Nu te mai pot uita Nici ziua şi nici noaptea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 16. **(Şi) zi şi noapte (sau nopţi)** ori **(şi) zi(ua) şi noapte(a), zi, noapte** (sau **zi-noapte), zile (şi) nopţi, toată ziua (şi) toată noaptea, noaptea şi ziua, nopţi şi zile,** (învechit) **din (de) zi (şi) până-n noapte** (sau **seară), din (de, în) zi din (de, în, şi în) noapte,** (regional) **(cu) zi, (cu) noapte** = (aproape) continuu. *În trei ani, noaptea şi dzuoa ... învaţă.* COD. VOR[2]. 11[v]/6. *Vă rugaţi, fraţilor ... şi zua, şi noapte* (cca. 1550). GCR. I, 1/8. *Zi şi noapte încungiură pre suptu părepii lui.* PSALT. 105. *Să se străjuiască zioa şi noaptea.* CORESI, EV. 71. *Şi zua, şi noaptea să ne aducem aminte.* VARLAAM, C. 273. *Şi doarme* [omul] *şi să scoală noaptea şi zuoa şi sămânţa răsare* (a. 1648). GCR I, 128/10. *Şi zioa, şi noaptea, şi în tot ceasul, şi în tot locul* (a. 1654). id. ib. 164/23. *Să lauzi neîncetat pre ziditorul nostru ... şi zioa şi noaptea, şi în tot ceasul.* NEAGOE, ÎNV. 1/11. *Să va-nvăţa de zi, de noapte Să-i deprindză poruncile toate.* DOSOFTEI, PS. 12/1. *Zădar se trudeaşte de dzî până-n sară de-şi agoniseaşte.* id. ib. 130/4. *Ş-au stătut, din dzi, din noapte, cu rugăminte.* NECULCE, L. 362. *Am trudit din dzi, din noapte.* ANTIM, P. XXV. *Îş*[i] *chivernisesc viaţa lor, muncind ziua şi noaptea* (a. 1759). IORGA, S. D. XII, 71. *Toţi meşterii lucrară într-un an zioa şi noaptea şi se gătiră de războiu.* ALEXANDRIA (1794), 42/9. *Sătenii ... să privegheze în toată vremea, zioa şi noaptea, asupra podului* (a. 1826). DOC. EC. 366. *Munca cea veşnică ... în care se îndeletnicesc în zi şi noapte* (a. 1832). ib. 517. *Pururea se bătea cu gândurile, zioa şi noaptea, cum ar face o corabie.* DRĂGHICI, R. 142/21. *Îl purtam neîncetat prin soare şi prin ploaie, ziua şi noaptea.* BUZNEA, P. V. 192/21. *Am rămas goi, slujind din zi până în noapte* (a. 1838). DOC. EC. 699. *Zile, nopţi petrec cu gândul la dulcea închipuire.* CONACHI, P. 82. *Au jucat ... pe mijlocul stradelor zile şi nopţi* (a. 1857). IORGA, S. D. XVIII, 8. *Este mult timp de când îmblu cu această nuvelă ziua şi noaptea ..., căutând o clasă de oameni ca să le-o dedic.* FILIMON, O. I, 93. *Mergând ea acum zi şi noapte ..., se rătăci.* CREANGĂ, P. 288. *Fiarele ... zioa şi noaptea păzesc cu neadormire.* ISPIRESCU, L. 6. *Ziua şi noaptea nu mai conteneau carele.* CHIRIŢESCU, GR. 207. *Oamenii ţineau zi şi noapte zăvozii în lanţuri.* VOICULESCU, P. I, 63. *Amintirea curge lin, Curge lină zi şi nopţi.* ARGHEZI, F. 13. *Toată ziua, toată noaptea treaz.* id. ib. 44. *L-ar vrea lângă ea zi şi noapte.* VINEA, L. I, 18. *Oi munci ... zi-noapte, numai să fim gata la vreme.* T. POPOVICI, SE. 176. *Zi şi noapte l-a vegheat.* ALECSANDRI, P. P. 112. *Hop, săracile copile! Cum se uită nopţi şi zile Peste gardul viilor, La jocul copiilor!* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 401, cf. ALR SN V h 1 362, ALRM SN III h 1 144. *Mă fierbe în oală seacă, zi, noapte nu va să tacă,* se spune despre cei cicălitori. Cf. ZANNE, P. IV, 21. *Zi, noapte călătoreşte şi nu se mai obosește?* (Gârla). TEODORESCU, P. P. 229. **Toată ziua (buna ziua)** sau **ziua toată** = mereu **(II 1);** continuu. *Toată dzua cu priinţă ... va spune de mântuinţă.* DOSOFTEI, PS. 232/11. *Că pentru tine suntem omorâţ*[i] *toată zuoa* (a. 1698). GCR I, 318/27. *Toată ziua se afla tot vesel* (a. 1765). id. ib. II, 81/34. *Toată ziua cu mâinile întinse ... Şi noi toată ziua cu mâinile în buzunar.*

DELAVRANCEA, O. II, 314. *Toată ziua ... umple satul cu răutățile și prostiile lui!* AGÂRBICEANU, S. 524. *Parcă eu aș sta toată ziua cu mâinile-n sân!* REBREANU, I. 55. *Tare mai era vesel ..., cânta și vorbea toată ziua.* CĂLINESCU, C. O. 33. *Toată ziua trec mașini.* H. LOVINESCU, T. 92. *Îi vedea tolăniți toată ziua.* T. POPOVICI, SE. 294. *Dacă n-am avea o excelentă părere despre noi, nu ne-am spovedi toată ziua – bună ziua.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 16/2. *Drăguliță mea drăguță, Toată ziua se oglindă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 441, cf. UDRESCU, GL. ✧ Expr. **A face ziua** (sau **din zi) noapte** și **noaptea** (sau **din noapte) zi** = a lucra sau a petrece noaptea și a dormi ziua; p. ext. a duce o viață dezordonată. *Carii fac din noapte ziuă și din ziuă noapte nu vor ajunge adânci bătrânețe.* FM (1843), 258[1]/37. *Să nu facem, măcar pe vremea holerei, nici din zi noapte, nici din noapte zi.* C. VÎRNAV, H. 90/11, cf. COSTINESCU. *Catihetul ... făcea ziua noapte și noaptea zi, jucând stos.* CREANGĂ, A. 81, cf. DL, DM, DEX. (Regional) **A lua ziua de căpătâi** = a-și începe activitatea la o oră matinală. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Adverbial; în forma *ziua* sau *zilele)* În timpul zilei **(I 2).** *Săgeate ce zboară zua.* PSALT. 191. *Cine va îmbla zioa, nu se va poticni.* CORESI, EV. 95. *Acesta sămn au văzut și dzua și l-au văzut și noaptea.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 17[r]/30. *Mutând vinul de doao ori zioa* (a. 1749). GCR II, 45/2. *Să lucreze zioa la meșteri sau unde va găsi și să ia plată după meșteșugul lui* (a. 1823). DOC. EC. 304. *De câte ori zioa am făcut planuri de fericire.* MARCOVICI, C. 15/3. *Începem a ridica clopotele, ziua numai.* BREZOIANU, A. 178/17. *Face-m-aș un vultur mare De-aș cânta, ziua la soare, Doina cea de răzbunare!* ALECSANDRI, O. 64. *Ieri, sâmbătă, ziua, a sosit, în fine, vaporul cu scrisoarea ta.* CARAGIALE, O. VII, 548, cf. ALEXI, W. *Ziua am stat puțin împreună.* SAHIA, N. 78, cf. IORDAN, L. R. A. 153. *Ziua, stelele dorm.* STANCU, D. 188. *Ziua se deslușesc tufișuri rispite ... de merișor și de măcieșe.* V. ROM. decembrie 1966, 47. *S-a destrămat doar pânza de lumină Ce stăruise ziua peste ape.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 2/4. *Ziua nor, noaptea nor, frig și vânt îngrozitor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 167, 6/1. *Ziua lucru și muncesc, Noapte voiu să odihnesc.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 117. *O floare ... Care ziua înflorește, Noaptea crește.* MARIAN, NU. 170. *Ziua ce zidea, Noaptea se surpa.* BALADE, III, 50.

3. (Adesea însoțit de un adjectiv numeral cardinal, numeral nehotărât sau de articolul nehotărât) Interval de timp care corespunde unei rotații a Pământului în jurul axei sale; durată de 24 de ore luată ca unitate de timp sau timpul care separă momentul prezent de un alt moment evaluat după această unitate; p. ext. durată imprecisă de timp care corespunde cu aproximație unei perioade de 24 de ore; p. gener. timp **(I 1).** *După zile neșchite, venre Filixu cu Drusiliia.* COD. VOR.[2] 32[r]/6. *Moisi patruzeci de zile se posti.* CORESI, EV. 50. *Va muri curund preste puține dzile.* PRAV. 126. *De patru zile în groapă îngropat* (a. 1600–1650). GCR I, 139/8. *Și se făcu sară și se făcu dimineață, zî una.* BIBLIA (1688), 1[2]/7. *Trei zile cu dragoste ne ospătă* (a. 1705). id. ib. 350/2. *De vor trece aceste șaizeci de zile și va tăcea, atunci să nu i se mai dea ascultare.* PRAV. COND. (1780), 68. *Zece zile a petrecut Mihaiu în Bălgrad.* F. AARON, I. II, 219/13. *Grindina zdrobește uneori într-o zi nădejdea lucrătorilor unui an întreg.* BREZOIANU, A. 105/32. *O zi din viață să-mi fi dat ... Mi-era de-ajuns.* EMINESCU, O. I, 191. *Trec zilele în goana lor pripită Și fiecare mai sărac mă lasă.* GOGA, POEZII, 87. *În trei zile au serbat logodna.* REBREANU, P. S. 30. *În orașul cu trei sute de biserici, De trei zile Nu mai sună nici un clopot.* MINULESCU, VERS. 92. *Dacă nu muncește pământul ..., totuși trebuie să-și întrebuințeze zilele.* SADOVEANU, O. XX, 143, cf. LTR[2]. *Însemnau pe colțul din stânga al tablei zilele ce le mai rămâneau până la vacanță.* T. POPOVICI, S. 9. *Zile în șir locuitorii ... au privit vâlvătăile flăcărilor.* MAGAZIN IST. 1975, nr. 12, 27. *Inimioara-n mini plângi Ca un copchil di trii dzâli.* MAT. FOLK. 1 352, cf. ALR II 2 373, 4 058, ALR SN V h 1 441. *Două dzâle n-o vadzui.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 40. ✧ (Determinând termenii „an", „lună", pentru a le sublinia durata) *Craiul Olandei ... prelungește nedumerirea în care Europa se află de un an de zile.* AR (1832), 39[1]/39. *Trei ani de zile.* DRĂGHICI, R. 154/1. *Îl poate întrebuința o lună, ba încă și un an de zile fără a se slăbi.* DESCR. AȘEZ. 22/13. *Să-l slujești taman trei ani de zile.* CREANGĂ, P. 146. *Pare că nu mâncase de o lună de zile.* ISPIRESCU, L. 17. *De zece ani de zile ... avem pertractări.* SADOVEANU, O. XIX, 345, cf. DL, DM. *De ani de zile îl aștepta.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 12. *Din hoinăreala asta, a adunat ..., ani de zile, esența amară a acestei umanități.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 13/2, cf. DEX. ✧ Loc. adj. **De** (sau învechit, **din) toate zilele** sau **de toată ziua** = cum se face, se petrece, are loc, se întâmplă etc. în fiecare zi **(I 3),** cotidian, diurn; p. ext. care se întâmplă în mod regulat, curent, obișnuit **(2),** permanent **(1);** zilnic. *Izvorul prin care ne putem scoate pâinea din toate zilele* (a. 1832). DOC. EC. 496. *Toaleta ei din toate zilele se compunea dintr-un șir de torture.* FILIMON, O. I, 131. *Să-l osândim ... să-și poarte chinul din loc în loc, ca o moarte de toate zilele.* GANE, N. I, 214. *În schimbul rugăciunilor de toate zilele, dăruiește oamenilor bucurii.* REBREANU, P. S. 31. *În marii poeți romantici, omul de toate zilele e cu totul altul decât celălalt din ceasurile rare.* IBRĂILEANU, S. L. 113. *Am uitat de toate: de liceul cel de toate zilele.* TEODOREANU, M. U. 17. *Slavă Domnului, aveau pâinea cea de toate zilele.* SADOVEANU, O. XX, 153. *Omul de toate zilele mai poate să trăiască și sărac.* CĂLINESCU, C. O. 38. *Cum să se smulgă din robia lui cea de toate zilele?* VINEA, L. I, 19, cf. DL, DM, DEX. ✧ Loc. adj. și adv. **De zi cu zi** = (care se face, se petrece, are loc, se întâmplă etc.) în fiecare zi **(I 3),** cotidian, diurn, (învechit, rar) zilial, zios, p. ext. (care se face, se întâmplă) în mod regulat, curent, obișnuit **(2),** permanent **(1);** de toate zilele (V. ZI **I 3),** de zi cu zi (V. ZI **I 3).** *O străduință de zi cu zi.* DL, cf. DM. *Privind cămările din sine, De zi cu zi le află tot mai pline.* LABIȘ, P. 88. *Munca lor de zi cu zi.* GÎ 1962, nr. 652, 2/2, cf. DEX. ✧ Loc. adv. **Din zi în zi** = **a)** la o dată apropiată (care se schimbă mereu); p. ext. la infinit. *Ne poartă cu vorba din zi în zi* (a. 1839). DOC. EC. 735. *Amâna din zi în zi.* CREANGĂ, P. 141. *Din zi în zi trebuie să-mi sosească pianul, expediat din București demult.* CARAGIALE, O. VII, 31. *Amâna*

hotărârea din zi în zi. COCEA, S. II, 24, cf. DL, DM, DEX; **b)** pe măsură ce trece timpul; încetul cu încetul (şi continuu), progresiv **(1).** *Şi aşa din zi în zi sângele se închega.* NECULCE, L. 27. *Din zi în zi nu numai casa îşi prăpădea, ci şi sănătatea.* ŢICHINDEAL, F. 225/4. *Interesurile Ghermaniei se fac din zi în zi mai sigure.* AR (1832), 314[2]/21. *Frica lor ... creştea din zi în zi.* GENILIE, G. 25/25. *Se înmulţea din zi în zi armia rumânească.* F. AARON, I. II, 267/16. *Pântecele ... din zi în zi să face mai mic.* MEŞT. MOŞ. 51/7. *Vedeam că din zi în zi se-npuţinează* (a. 1844). DOC. EC. 817. *Trebuinţele nouă ce din zi în zi sporesc.* I. IONESCU, C. IV/16. *Din zi în zi obiceiul hrăneşte şi face mare Acea patimă.* CONACHI, P. 280. *Moloz şi cărămidă prin care se dărapănă din zi în zi.* PELIMON, I 84/29. *Lumină se face din zi în zi mai mult asupra acestei cestiuni.* GHICA, C. E. III, 35. *Te faci din zi în zi mai frumoasă.* FILIMON, O. I, 106. *Se încălzea din zi în zi mai mult, pământul se zbicea.* AGÂRBICEANU, S. 350. *Glasul lor acum încet sunând, Din zi în zi mai stins ... în amintire.* JEBELEANU, S. H. 7. *Din zi în zi mamă-sa îi părea mai străină.* T. POPOVICI, SE. 267, cf. ALR SN V h 1 496. (Învechit, rar) **Din zile în zi** = din când în când; uneori. *Şi suia omul din dzâle în dzî de la cetatea sa la Armanthem a să închina.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 205[r]/30. **Zi de** (sau **cu,** învechit, **pe, din, dintru) zi** sau (regional) **cu zi de zi** = **a)** în fiecare zi **(I 3),** cotidian, diurn, (învechit, rar) zilial, zios; p. ext. în mod regulat, curent, obişnuit **(2),** permanent **(1);** zilnic, de toată ziua (v. zi **I 3),** de zi cu zi (v. zi **I 3).** *Dzi pre dzi împăratului adauge-veri anii lui.* PSALT. HUR. 50[v]/14. *În veaci a-mi da rugăciunrile meale dzi den dzi.* ib. 50[v]/22. *Zi de zi sufletul dereptului cu fărădelege lucrurele munciia.* COD. VOR.[2] 86[v]/8. *Zi de zi rigăiaşte cuvântu.* PSALT. 30. *Dau rugăciunea mea zi de zi* CORESI, PS. 157/7. *Dzî din dzî voroava izbucneaşte.* DOSOFTEI, PS. 57/8. *Grăia lui Iosif zi dentu zi şi nu să asculta el.* BIBLIA (1688), 29[2]/34. *Nu mi-a dat prin cap să ţin zi cu zi socoteala de data şi de natura lucrărilor mele.* CARAGIALE, O. VII, 217. *Bucăţi scrise în treacăt, note prinse zi cu zi.* BACALBAŞA, S. A. I, 219. *Tu s-o amâi cu zi de zi.* COŞBUC, P. I, 78. *Tot ce urzisem eu acolo, zi cu zi.* SĂM. I, 132. *Zi cu zi simţea însă că locul lui nu este aici.* REBREANU, I, 233. *Zi cu zi îmi faci cadou, Puică galbenă, un ou.* ARGHEZI, C. O. 113. *Toate acestea le scrie zi de zi într-un jurnal.* SCLF 1958, nr. 3–4, 338. *Am fost împreună zi de zi.* V. ROM. decembrie 1964, 154. *Râurile sale hrănesc zi de zi gurile veşnic însetate ale Mediteranei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 22/1; **b)** din ce în ce; treptat. *Te-asemeni acelui ce, pierzând Cu zi de zi tot gustul dulceţii de smochine, Mănâncă mere acre.* COŞBUC S. 29. *Vedeam cum zi de zi ... se înstrăina.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97. *Zi cu zi şi an cu an munca lui a sporit.* SADOVEANU, O. XX, 64. *Producţia de cărbune a început să crească zi de zi.* CONTEMP. 1952, nr. 27, 3/3. *Spinarea-mi se-apleacă zi de zi.* JEBELEANU, S. H. 31. **De la o zi la alta** = zilnic; p. ext. repede **(I 1);** progresiv **(1).** *Vederea i se slăbea de la o zi la alta.* C. PETRESCU, R. DR. 242. *Toată lumea putu vedea cu surprindere, de la o zi la alta, dezvăluindu-se un poet nou, original.* SADOVEANU, O. XIX, 105, cf. DL, DM, DEX. **În** (sau învechit **prin) toate zilele** sau (învechit şi regional) **în toată zi** (sau **ziua),** ori **în toate zile** = foarte des; mereu **(II 1).** *Îngerul păziia pre pământu în toate zile* (a. 1550). GCR I, 3/3. *Şi prin toate dzilele întreba-se întru învăţături.* COD. VOR.[2] 2[r]/13. *Gice-mi ei în toată zi (toate zile* C[2] D, toată vreamia H): *io e Dzeul tău?* PSALT. 81. *Porâncile tale ... în toate zile învăţătură mie iaste.* CORESI, EV. 28. *Cela ce-i când şi când nebun, iară nu în toate zile ..., nu să va certa.* PRAV. 266. *În toate zile nevoinţă ... pune.* CANTEMIR, ap. GCR I, 327/4. *În toate zilele trebuie să spuie ceva care să fie de folos.* CARTE TREB. I, 114/27. *Să dai laudă ... lui Dumnezeu în toate zilele vieţii tale* (a. 1777). GCR. II, 111/25. *Carnea să fie bună, grasă şi să aibă totdeauna, în toate zilele, cu îndăstulare* (a. 1827). DOC. EC. 396. *Fieştecare doftor ... este dator a se afla în toate zilele în casa însămnată spre aceasta.* AR (1832), 1[1]/24. *Să fie slobodă în toate zilele de două sau de trei ori la scaun.* MEŞT. MOŞ. 44/7. *Se spăla în toate zilele peste tot trupul cu apă.* DESCR. AŞEZ. 73/17. *Udă semănăturele în toate zilele.* BREZOIANU, A. 447/1. *Repetăm această lucrare în toate zilele în curs de o săptămână.* PENESCU, M. 40/14, cf. PONTBRIANT, D. *O văz în toate zilele.* BARONZI, M. 387/10. *El vine-n toată ziua, se roagă şi se-nchină.* SĂM. IV, 272. *Eu ştiu bine după mine, Că-s beteag în toate zile.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 396, cf. ALR SN VI h 1 748. **Într-o (bună) zi** (rar, **ziuă)** sau **într-una din** (ori, învechit, **de) zile** = la un moment dat; odată[2] **(1 b).** *Când fu într-una de zile zise ...* (a. 1600–1625). GCR I, 66/12. *Într-una de zile fu băgat în foc.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 226[r]/13. *Ne vom bucura într-o zî împreună* (a. 1750). GCR II, 49/25. *Într-una din zile, cum şedea spânul la ospăţ ..., li s-au adus ... nişte sălăţi foarte minunate.* CREANGĂ, P. 210. *Într-o zi, ... copilul împlinea cincisprezece ani.* ISPIRESCU, L. 2. *Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 23. *Într-o zi caldă, trei femei ... lipeau crăpăturile din pereţii grajdului.* AGÂRBICEANU, S. 477. *Un hoţoman mare şi-a luat într-o zi fecioru' la pădure.* LUNGIANU, C. 69. *Într-o zi, are să vie un savant ..., să admire şi să fotografieze o frumoasă căpătână de bour.* SADOVEANU, O. XIX, 212. *Aşa, într-o zi, un zarzavagiu ... face profesional cu ochiul la domnul Costică, prezent.* CĂLINESCU, C. O. 67. *Într-o zi, privind lung înapoi ..., a văzut-o.* CAMIL PETRESCU, O. II, 74. *Rege şi păstor fiind, într-o ziuă, vede cum venea laptele tulbure Şi merse să ştie ce-i pus la izvoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 3/1, cf. DEX. **Pe** (sau **cu) fiecare** (sau **fiece) zi** = din ce în ce mai mult; progresiv **(1).** *Cu fiecare zi devine mai pisălog. Pe fiece zi noaptea se măreşte.* ✧ Expr. **A trăi** (sau **a o duce) de pe o zi pe alta** = a duce un trai nesigur, precar. *Trăim de pe o zi pe alta, putem muri oricând.* CĂLINESCU, S. 396. *O ducem de pe o zi pe alta.*

II. Perioadă de timp (de 12 sau 24 de ore, sau de mai lungă durată) considerată după caracterul sau evenimentele care au loc în acest interval.

1. (După aspectul vremii) *Şedea la uşa cortului său atunce când zua era mai caldă.* PALIA (1581), 64/15. *Cocostârci şi rândunele ... au fugit de zile rele.* ALECSANDRI, POEZII, 7. *Copiliţă blândişoară, Ca o zi de primăvară.* EMINESCU, O. I, 2. *Zilele erau acum însorite.*

LOVINESCU, C. VIII, 173. *Iulie, pe la noi, a adus zile foarte frumoase.* SADOVEANU, O. XIX, 312. *În zilele calde ale lui mai ..., își scotea pe frânghie hainele de iarnă.* ARGHEZI, P. T. 130. *Fierbinte zi, infern portocaliu.* JEBELEANU, S. H. 9. *Zi de vară, zăpușeală.* SORESCU, U. 38. *Ș-apoi suie și coboară, Zi mare de vară.* FOLC. MOLD. I, 82. □ *Ziua bună se cunoaște de dimineață.*

2. (După caracterul fericit sau nefericit, important sau lipsit de importanță) *Cire e omu ce va viață și iubească dzile bure se vadză?* PSALT. SCH. 100/9. *Îngrășatu-vă înrema voastră ca întru dzua giunghe-riei.* COD. VOR.[2] 66[v]/6. *Toți amu învie-i-va Dumnezeu într-aceaia zi fricoșată.* CORESI, EV. 37. *Eu știu că norodul este nemulțumit și are dreptate de a fi din ziua cea nenorocită ... în care Genova fu învingătoare.* HELIADE, L. B. II, 18/17. *Împăratul Franțiscu pururea în zilele cele bune, precum și în cele rele, au urmat cu neobosită îngrijire spre fericirea popoarelor sale.* AR (1832), 70[2]/17. *Mincinoasele lor plăceri sunt urmate îndată de zile pline de scârbă.* BUZNEA, F. 13/23. *Negreșit avut-ai zile de noroc și de iubire.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 44. *Grele zile am ajuns și de jălit suntem!* MIRONESCU, S. 8. *O zi nefastă m-a adus pe lume în veacul vostru de melancolie.* TOPÎRCEANU, P. O. 91. *Băutura de vin e statornicită ca să îndulcească zilele amare ale bietului muritor.* SADOVEANU, O. XX, 13. *Număr ca ciobanul Câte-s albe, câte-s negre Zilele, tot anul.* BLAGA, POEZII, 368. *Urmară zile grele pentru elevele și elevii bursieri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 126. *Multe zile bune, dar mai multe rele, Am avut în anii tinereții mele.* BENIUC, M. 149. *Să am zile cu noroc.* ALECSANDRI, P. P. 292. *Nu știu zilele mi-s rele.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 194. ✧ *Bună ziua* sau (învechit și regional) *ziua bună* = formulă de salut la întâlnire sau la despărțire, în timpul zilei **(I 2).** *Nu purtareț pungă, nece traistă, nece încălțăminte și nimurui pre cale nu ziceți zua bună.* N. TEST. (1648), 81[v]/20, cf. POLIZU. *N-are cine să mai mă petreacă cu ochii și să-mi mulțumească la „bună ziua".* SĂM. IV, 853, cf. BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DEX, ALR I 1 503. *Zile negre,* v. negru **(I 2).** ✧ Expr. **A da** (sau **a dori,** regional, **a pofti** etc.) **cuiva bună ziua** (sau, învechit și popular, **ziua bună**) = a saluta pe cineva. *Căpitanul au urat orașul spre semn de ziua bună prin șase salve de tunuri.* DRĂGHICI, R. 7/9. *Toți îmi dau bună ziua respectuoși.* SAHIA, N. 16. *Boierul dădu cu acreală bună ziua.* CAMIL PETRESCU, O. III, 297, cf. DL, DM. *Dădu bună ziua binevoitor și, în același timp, rezervat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 9/2, cf. DEX, ALR SN V h 1 312, ib. h 1 313. (Familiar) **Bună ziua am (ai, a** etc.) **dat, belea mi-am (ți-ai, și-a** etc.) **căpătat,** se spune atunci când intenția ta este răstălmăcită sau când, nevinovat, intri într-o (mică) încurcătură. Cf. UDRESCU, GL. **A-și** (ori, învechit, **a se) lua bună ziua** (sau **ziua bună)** (de la cineva sau de la ceva) = **a)** a-și lua rămas bun. *Și luându-și dzua bună de la toți, au lăsat domniia.* M. COSTIN, O. 95. *Și cerșindu-să să-și ia dzua bună de multe ori, nu vrea să-l lase.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 147[r]/18. *Au mărs de și-au luat dzua bună de la vizirul.* NECULCE, L. 63. *Și ș-au luat zioa bună de la împăratul Solomon* (a. 1760). GCR II, 72/22. *Și luându-și zioa bună și purceasă* (a. 1784). id. ib. 136/2. *Să vie să-și ia ... ziua bună.* IST. AM. 94[v]/18. *M*[ajestatea] *S*[a] *împărăteasa a binevoit a lua ziua bună de la scolerile.* AR (1832), 94[1]/3. *Luându-și ziua bună au purces ... către corabia portugheză.* DRĂGHICI, R. 30/21. *După ce își luă bună ziua de la împăratul ..., se duse la Viena.* BĂLCESCU, M. V. 233. *Ne luarăm ziua bună unu*[l] *de la altul.* PELIMON, I. 16/22. *Făt-Frumos își luă ziua bună de la părinți.* EMINESCU, N. 4. *Plecași fără să ne luăm ziua bună.* CARAGIALE, O. VII, 307. *Făt-Frumos ... își luă ziua bună de la împăratul.* ISPIRESCU, L. 4. *Așadar mă prinsese azi, că-mi venea să-mi iau ziua bună și de la garduri.* MIRONESCU, S. 22. *Când privirea îi fu uscată, își luă ziua bună.* C. PETRESCU, C. V. 135. *Ia-ți, mireasă, ziua bună De la tată, de la mumă.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 737. (Cu inversarea construcției) *La luatul ziua bună, ... au zis ... cum n-au avut gând rău.* N. COSTIN, LET. II, 96/31; **b)** (familiar) a renunța (la ceva) definitiv; a socoti (ceva) drept pierdut. *Ia-ți ziua bună de la lume, că de-acum ești mort.* GANE, N. I, 81, cf. DL, DM, DEX. *Să mă duc din satul meu Și ziua bună să-mi ieu.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 321. (Familiar) **A se lăsa loc de bună ziua** = a mai păstra unele relații bune cu cineva. Cf. UDRESCU, GL. **A face cuiva zile negre,** v. negru **(12).**

3. (După caracterul religios, social sau legal) *La zua de Înviere* (cca 1550). GCR I, 2/40. *Să nu ne arătăm înaintea lui deșărți în ziua de praznic.* CORESI, EV. 179. *La Crăciun sau Bobotează sau alte zile mari* (a. 1652). GCR I, 315/13. *Au și brumat pe la zua de Ispas* (a. 1733). IORGA, S. D. XIII, 50. *Întru care aceste zile, adică ale patimilor ..., să nu ceară de la lăcuitori nicidecum dăjdii.* PRAV. COND. (1780), 154. *Să aibă a se strânge ... în zile de sărbători, când nu lucrează* (a. 1823). DOC. EC. 302. *În ziua Sf. Gheorghie ..., de dimineață la 10 ceasuri, planeta Mercurie trece prin discul soarelui.* AR (1832), 8[2]/22. *Ajunge a-și face fânul pentru vitele lui ... până după ziua Crucii.* I. IONESCU, C. 109/21. *Mai nainte cu trei zile de ziua praznicului, negreșit să se afle aici* (a. 1846). DOC. EC. 900. *S-au dus zilele babei și nopțile vegherii.* ALECSANDRI, POEZII, 24. *Într-o zi de sărbătoare se plimba singur pân curte.* CARAGIALE, O. I, 22. *La Ziua Crucii intră carei în pământ.* MARIAN, S. R. II, 195, cf. PAMFILE, S. T. 135. *Că-i vechiul obicei Al neamului paharul la zile mari să-l bei Turnat de cea mai dragă fecioară.* COȘBUC, P. I, 161. *După zilele sfinților de gheață, temperatura ... se ridică.* PĂCALĂ, M. R. 10. *La ziua morților însă, nu era chip să umbli în sens contrar.* VLASIU, D. 413. *În afundul limpede ... al amintirii mele, dintâi au fost babele mortului și pe urmă zilele babei.* TEODOREANU, M. U. 118. *Acasă veneau tot felul de rude în zilele de sărbători.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 19/1. *Cându-i zi de sărbătoare, Sunt ușoară foarte tare.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 420. *Ziua de 1 Mai. Ziua femeii.* ✧ *Zi-întâi* = **a)** prima zi a fiecărei luni sau a unui an. *Scris în anii Domnului 1730, iunie, zi-întâi* (a. 1730). IORGA, S. D. 141. *Cât au să vânză ocaua de carne de acum, de la zi-întâi de iunie până la anul viitor* (a. 1827). DOC. EC. 396. *Se oprește exportația lumănărilor lucrate ... de*

la zi-întâi februarie. AR (1832), 18[1]/19. *Nu lipsea de la clasă decât o dată pe lună, la zi-întâi.* VLAHUȚĂ, N. 8, cf. TDRG. *Ne dusese ... la un zi-întâi Mai, tocmai la Socola.* HOGAȘ, H. 67. *O să-l avanseze de la zi-întâi.* REBREANU, NUV. 71. *Până la zi-întâi ..., când oi lua pensia.* KLOPȘTOCK, F. 126. *Asta a fost la zi-întâi iulie.* SADOVEANU, O. XIII, 186. *La zi-întâi de an și lună, Ca din zodii, ies pe lună ... Plugurile cu plăvani.* ARGHEZI, S. P. 121, cf. ALR I 199/122, 140, 353, 370, 800, 840, 842, 873; **b)** (art.; în credințe religioase) sfințire cu agheasmă pe care o face preotul la locuințele credincioșilor, la data de întâi a lunii. *Trăiam bine cu zi-întâiu, cu paraclisele, cu aghezmele* (a. 1871). ap. TDRG. *Când venea preotul cu zi-întâiul, o lua spre fundul curții.* PAS, Z. I, 232, cf. DL.

4. (Adesea la pl.; în legătură cu evenimente sociale, istorice etc.) *În zilele lui Noe, cându dura corabia.* COD. VOR.[2] 78[v]/5. *Și în zilele marelui de Dumnezeu luminat arhiepiscopului Ghenadie.* CORESI, EV. 1. *În zilele bunului ... Radului Voevod* (a. 1610). GCR I, 44/8. *O zidise Manasia împăratul Iudei*[i] *în zilele lui și-i pusese numele Bizantia.* NEAGOE, ÎNV. 79/28. *Aceștia să nevoiră în dzâlele lui Lichinie.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 17[r]/7. *Acela până în zilele Mării*[i] *tale vreadnic de minune iaste.* BIBLIA (1688) [prefață] 7/19. *S-au dat această sfântă carte în zilele luminatului domn* (a. 1791). IORGA, S. D. XIII, 60. *În zilele lui Domițian ..., vârtos ruşinat fu romanilor războiul ce îl avură cu dachii.* MAIOR, IST. 2/19. *S-a dat voie ... să ție fabrică de bere ce o făcuse el în zilele ruşilor* (a. 1825). DOC. EC. 352. *Din zilele lui Galienus, nu s-au mai putut resufla în pace de mulțimea națiilor varvare.* IST. M. 14/6. *Pe serbimea din zilele lui Leopold I o adusese în Slavonia.* BARIȚIU, P. A. II, 33. *Cicerone zicea că, în zilele lui, limba greacă se citea pretutindene.* BARONZI, L. 8, cf. DL, DM, DEX. ✧ Expr. **În** (sau **la) zilele lui** = în perioada de început, de maximă eficiență. *Îmbrăcat cu un mintean ce fusese în zilele lui albastru.* ap. TDRG.

5. (După semnificația zilei **II** în mod particular) **a)** (și în sintagmele *zi aniversară, ziua nașterii* sau *zi de naștere)* aniversare a unui eveniment (nașterea) petrecut la aceeași dată, cu ani în urmă. *Boeriu ne-o chiemat să-i cântăm de ziua lui.* ALECSANDRI, T. 79. *Dintre toți prietinii cari m-au felicitat de ziua mea, pe dumneata te-am lăsat să-ți răspund la urmă.* CARAGIALE, O. VII, 298. *Mi le-a dat dumnealui ..., de ziua mea.* DELAVRANCEA, O, II, 277. *La o petrecere de ziua lui ..., pică și proorocul Eremia.* MIRONESCU, S. 71. *De ziua ta ... nu te-am uitat.* MINULESCU, VERS. 295. *Pofti la ea întreaga protipendadă ... la o masă de ziua unui copil al ei.* CAMIL PETRESCU, O. III, 541, cf. DL, DM, DEX; **b)** (și în sintagmele *ziua numelui, zi de nume)* onomastica cuiva. *De ziua numelui, în dar, Primise roze Anișoara.* IOSIF, PATR. 43. *La nunți și la botezuri, la zilele de nume, Cântau.* ARGHEZI, S. P. 94, cf. DL, DM, DEX.

III. Indicarea (precisă a) momentului în care un eveniment a avut sau urmează să aibă loc; dată. *Nevoiia-se se are puteare fi lui în dzua cindzeciloru se fie întru Ierusalim.* COD. VOR.[2] 9[v]/4. *Că aproape e dzua peririei lor.* PSALT. 317. *Ceia ce vor fura plug ..., să socotească din ce zi s-au furat până în ce zi s-au găsit.* PRAV. 10. *Să-l îngroape și dzua morții să-i prăznuiască cu inema veaselă și luminată.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 9[r]/31. *În 5 zile a lui aprilie* (a. 1698). GCR I 319/10. *Sorocul ... să se socotească din ziua ce au aflat vânzarea.* PRAV. COND. (1780), 132. *Am scris în luna lui aprilie, în 8 zile, 1808.* IORGA, S. D. XIII, 60. *Ziua publicului examen și programa se vor face cunoscute prin această foaie.* AR (1832), 213[1]/10. *Ziua începerii Anului Nou este totdeauna de mare cuviință.* MARCOVICI, D. 2/19. *De vânat s-au lăsat această zi.* DRĂGHICI, R. 75/7. *Părintească dumitale scrisoare de la 17 zile ale lunii lui mai am primit-o.* FILIMON, O. I, 127. *Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gârlă.* CREANGĂ, P. 153. *Cei logodiți nu se văd decât în ziua cununiei.* MARIAN, NU. 83. *Uitat-am ziua și văleatul Ce-au înfrățit pe vremi odată A mele stihuri de aramă Cu proza ta cea nesărată.* TOPÎRCEANU, P. O. 73. *Vânătorii ... s-au întrunit în congres la Sibiu în ziua de 15 iulie.* SADOVEANU, O. XX, 222. ✧ **La zi = a)** (loc. adj. și adv.) la termenul stabilit (fără întârziere) *Când au fost la zi, au strâns leagea deplin și au jurat toți* (a. 1668). IORGA, S. D. XII, 28. *Au luat bani cu camătă ... și la zi n-au dat banii* (a. 1687). URICARIUL, XXII, 230. *Mi-au dat dumnealui 20 de lei ... și la zi să aibă a duce dumisale banii* (a. 1754). ib. XXII, 83. *Fără dânsul lucrările cancelariei n-ar fi putut fi la zi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. *Obținerea acestor fonduri fiind condiționată de vărsarea la zi a cotelor de amortisment.* LEG. EC. PL. 464. *Te pui la zi cu examenele.* C. PETRESCU, A. R. 21, cf. DL, DM, DEX; **b)** (loc. adv.) pus la punct cu ultimele noutăți. *Este nevoie de un luminat și clarvăzător mecenat editorial pentru a putea spera să avem ... o nouă ediție, la zi, cu sutele de completări și corectări aduse între timp.* CONTEMP. 1970, nr. 1215, 8/6; **c)** (loc. adj.) care trebuie să fie pregătit pentru ziua **(I 3)** respectivă. *În clasă, mă punea să fac cu regularitate lectura textului literar la zi, sub cuvânt că singur știam să citesc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 32, 6/1; **d)** (loc. adv.) zilnic. *Mustățile-i rase la zi evidențiau un nas zvârlit în sus ca o trompetă.* MIRONESCU, S. A. 110.

IV. Perioadă nedeterminată de timp.

1. (La pl.; urmat sau precedat de adj. dem. „acest") Timp viitor apropiat de momentul prezent; p. restr. prezent **(1).** *3 vaci care pot făta în aceste zile* (a. 1846). DOC. EC. 892. *Zilele acestea am să plec.* REBREANU, P. S. 43. *Voi veni zilele acestea la el.* TITULESCU, D. 136. *S-a vorbit din nou zilele acestea despre o ofensivă contra literaturii necuviincioase.* SADOVEANU, O. XX, 192. *Trebuie, zilele acestea, să plec la București.* V. ROM. februarie 1964, 101. ✧ *Ziua de mâine* = viitorul (apropiat). *Să ne temem de cele viitoare, că nu știm ce ne găteşte ziua de mâine.* MARCOVICI, C. 26/27. *Nu mai ajungeți să vedeți ziua de mâine.* CREANGĂ, P. 250. *Ar fi bine să se gândească și el la ziua de mâine.* REBREANU, I, 187. *Puteți aștepta fără spaimă ziua de mâine.* SADOVEANU, O. XX, 232. *Eu mă gândesc la ziua de mâine.* CAMIL PETRESCU, O. III, 51. *Nu știe nimeni ce-i poate aduce ziua de mâine.* STANCU, D. 121. *Literatura li se*

părea celor preocupați de grija zilei de mâine o pierdere de vreme. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 78, 1/3. ✧ *Ziua de astăzi* (sau *de azi*, învechit, *de acuma*) *zilele noastre* = prezentul[2] **(1).** *Că amu greață easte după ei a preimi năravu de dzua de astădzi.* COD. VOR.[2] 7/8. *Ne grijim de ziua de astăzi.* CORESI, EV. 222. *Scăderea care să vede că au venit în zilăle noastre* (a. 1625). URECHE, ap. GCR I, 68/33. *Toți arhiereii ... au păstorit, după vremi, turmele sale până în zioa de astăzi.* ANTIM, O. 138. *Nu se ivesc și în zioa de astăzi asemenea întâmplări?* MARCOVICI, C. 13/1. *Olanda nouă, către carele în zioa de astăzi privește interesul cel viu al înțelepților Europei.* GENILIE, G. 44/18. *Sporirea, urmată în zilile noastre la deosebite țări.* CR (1834), 342[2]/18. *Iar ziua de acuma Un soare va avea Ce vei dori să piară.* C. A. ROSETTI, C. 30/10. *Să nu poată vedea încă până în zioa de astăzi înnălțându-să ... așezăminte* (a. 1841). DOC. EC. 749. *Esperiința a dovedit ..., până în zilele noastre, că dudul este priimitor de a prospera în țările calde.* BREZOIANU, A. 560/7, cf. LM. *Teamă mi-e ca nu cumva Oameni din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda.* EMINESCU, O. I, 141. *Nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii ca în ziua de astăzi.* CREANGĂ, P. 184. *Exista, deci, în zilele noastre ..., o antinomie izbitoare între realitatea social-economică și concepția politică.* TITULESCU, D. 290. *Dovedesc, după cum se spune în zilele noastre, prejudecată și patimă.* SADOVEANU, O. XVII, 83, cf. DL, DM. *Termenul ... folosit, până în zilele noastre, pentru a indica pe micii proprietari de pământ în devălmășie, este răzeș.* PANAITESCU, O. Ț. 35. *A devenit o dominantă a zilelor noastre hotărârea popoarelor de a lupta împotriva dominației imperialiste.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 32/3. ✦ (La sg. gen., ca determinant, pe lângă un substantiv) Perioadă actuală, prezentă **(2),** p. ext. modernă. *Satira politică înflorește, biciuind necazurile zilei.* ANGHEL, PR. 190. *Puternicul zilei s-ar fi mărginit la atât.* COCEA, S. II, 80. *Își propune răspândirea de știri despre evenimentele politice ale zilei.* IST. LIT. ROM. II, 99. *Omul zilei, îi șopti Fane lui Lucu la ureche.* VINEA, L. I, 388. *Autoritatea ... lui Pristanda este pusă în slujba puternicilor zilei.* CONSTANTINESCU, S. II, 25. *N-are curajul să înfrunte moda zilei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 2/2. *Omagia ... o gravă impostură a literaturii zilei.* CONTEMP. 1970, nr. 1 216, 313. *Voi toți erați cuprinși de grijile zilei, de copii și de vite.* BĂNULESCU, I. 10. ✧ Loc. adv. **De zile** = **a)** de mult timp. *De zile, nu fac altceva decât să dau târcoale paginii pe care n-am izbutit să o rup.* ROMÂNIA LITERARĂ, nr. 103, 16/1, **b)** de puțină vreme. *Promisiunea rămâne promisiune. E o chestiune de zile.* BARBU, Ș. N. II, 79. **Cu zilele** = vreme îndelungată. *Petrecea Cantemir la Toporăuți cu dzilele în casele lui Barnovschi.* M. COSTIN, O. 92.

2. (De obicei la pl.; cu determinări ca „vechimi", „tinerețI" etc.) Perioadă de timp situată în trecut. *Preot rămas din a vechimii zile, San Marc sinistru miezul nopții bate.* EMINESCU, O. I, 202. *Nu mai gândi la zilele apuse.* DENSUSIANU, L. A. 13. *Oprea baciul ... și-a adus aminte de zilele tinereții.* GALACTION, O. I, 64. ✧ *Ziua de ieri* = trecutul. Cf. DL, DM, DEX.

3. (La pl.) Spațiu de timp cuprins între nașterea și moartea cuiva; p. ext. ansamblul evenimentelor care au avut loc în acest spațiu de timp; existență; trai **(4);** viață. *Că toate dzilele și sfârșeniia ne iaste moartea.* CORESI, EV. 53. *Mai bucuros ași fi dat traiul și zilele mele ca să fii tu viu.* NEAGOE, ÎNV. 179/21. *Dzâlele cu număr mi-s.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 211/29. *S-au stins întru dășărtăciune zilele noastre* (a. 1715). GCR II, 16/20. *Ce păcate m-au adus până aice, Unde să-mi sfârșesc zâlele voinice!* BUDAI-DELEANU, T. V. 78. *Să prelungească zilele lui, ca să-i prelungească agonia.* HELIADE, L. B. I, 46/17. *Au adaos rugile sale pentru fericirea și îndelungata păstrare a zilelor împăratului.* AR (1832), 86[2]/16. *Cine știe dacă mâine firul zilelor mele nu se va tăia?* MARCOVICI, D. 144/4. *Zilele îi numărase din slava sa Dumnezeu.* POGOR. HENR. 93/8. *Acești oameni își făcură o meserie a neapăratei trebuințI de a-și apăra zilele lor.* FM (1843), 149[2]/12. *Mi-am trăit zilele!* RUSSO, S. 128. *El să fie Groza, cel ce ca o fiară ... Au stins zilele multe?* ALECSANDRI, O. 72. *Se-ntoarse la gheretă, blăstămându-și zilele.* MIRONESCU, S. 41. *Din când în când ..., își veneau și ei în fire și mai îndulceau zilele sărmanilor.* SADOVEANU, O. XX, 134. *Zilele îi erau numărate.* PREDA, I. 111. *M-au mutat tocmai la mama dracului, să-mi scurteze zilele.* BARBU, G. 158. *Zilele omului Etern pieritoare-s.* HOREA, P. 13. *Până la capătul zilelor sale a fost tratat cu respectul cuvenit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 82, 20/3. *Să i se dăruiască zilele ... și apoi să-i dea drumul prin lume.* SBIERA, P. 71. *Ieu nu-ți voiesc armiele, Și îț voiesc zâlele.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 210. *Mai dă-mi zile să trăiesc.* FOLC. MOLD. I, 119. ✧ Loc. adj. (Regional) **Fără zile** = mort **(1).** *Trei copii, cei dintâi îi muriseră ..., au mai venit doi, dar fără zile.* REBREANU, I. 56. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu zile** = cu viață; sănătos **(1).** *Și-așa a scăpat Duca Vodă cu dzile, de n-au perit.* NECULCE, L. 38. *Cu zile mergeți, dragii mei, Și să veniți cu zile!* ALECSANDRI, O. 236. *Hrănind o vită cu paie nici nu o îngrășem, nici nu o putem pune la muncă, așadar numai cât o ținem cu zile.* I. IONESCU, C. 223/6. *Cu zile de vrei să-l las, Lasă legea creștinească Și te dă-n legea turcească.* ALECSANDRI, P. P. 211. *Scăpa cu zile.* PAMFILE, J. II, 173. *Ucigă-l crucea s-au rugat foarte să-l lase cu zile.* SBIERA, P. 11. *De rămâne cu zile, tot un om avea parte de el.* RETEGANUL, P. V, 83. ✧ Expr. **În** (sau, regional, **de) zilele mele (tale, sale** etc.) = în toată viața mea (ta, sa etc.); p. ext. niciodată. *Nu te-am văzut în zilele mele atât de tulburat.* SĂM. IV, 108. *Aista-i un sat de calici și fudui cum n-am văzut de zilele mele.* C. PETRESCU, R. DR. 117. *Avea ... niște porți ferecate cum n-am văzut de zilele mele.* SADOVEANU, O. VIII, 464. *Nu văzuse niciodată în zilele lui o femeie atât de stranie.* VORNIC, P. 146, cf. DM, DEX. **A i se isprăvi** (cuiva) **zilele** = a muri[1] **(1).** *De-acu, Irino, i s-a isprăvit zilele!* BUJOR, S. 150, cf. DL, DM, DEX. **A-și urî zilele** sau **a i se urî** (cuiva) **cu zilele** = a nu mai voi să trăiască. *Doamne, moșule, Doamne! multă minte îți mai trebuie ... se vede că ți-ai urât zilele.* CREANGĂ, P. 82. *Ți-ai urât zilele (de cauți bătaie)?* PAMFILE, J. II, 173. *Mi-am urât zilele Mutându-ți perinele Când la cap, când la picioare.*

MARIAN, Î. 39. **A-şi pune capăt zilelor** sau **a-şi curma zilele** = a se sinucide. *O, dar e mişelnic lucru singur zilele să-ţi curmi!* VLAHUŢĂ, O. A. I, 15. *O să mă ierte, pentru că ... nu mi-am pus capăt zilelor.* H. LOVINESCU, T. 195. *Când vede că n-o mai poate face, îşi pune capăt zilelor.* SCLF 1959, nr. 3–4, 593. *Taci, mamă, nu mă sfădi C-aşa îmblă tinerii, Cu anii, cu lunile, Pân ce-şi curmă zilele!* BALADE, III, 174. **A (nu mai) avea zile (multe)** sau **a avea zile cu carul** = a (nu) mai avea mult de trăit. *Să fie a popei Bucur, păne va avea zile* (a. 1680). IORGA, S. D. XIII, 151. *Vă voi spune, dragii moşului, de voi mai avea zile, şi basmul acesta.* ISPIRESCU, U. 49. *Nu vezi că baba are zile cu carul?* PAS, Z. I, 52. *De-aş şti că am zile multe, M-aş sui cu calu în munte, Să văd ploaia ropoind, Vântul printre brazi bătând.* BIBICESCU, P. P. 352. (Cu schimbarea construcţiei) *Găinile nu mai cântau cucoşeşte ..., să mai facă a rău, c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau.* CREANGĂ, P. 294. *De te-aş prinde-n mâna mea, Zile tu n-ai mai avea!* ALECSANDRI, P. P. 73. *Nu te dragă-nfricoşa, Că, zău, nu te voi lăsa, Câte zile voi avea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 32. *Pe Catinca să n-o dai Dacă vrei zile să ai.* FOLC. MOLD. II, 661. **A-şi ţine** (sau **a-şi duce**) **zilele** = a-şi duce (cu greu) existenţa; a trăi (greu). *Cu câteva măsline, cu struguri, cu smochine ... îşi ţinea zilele.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Şi-aşa-mi duc zilele.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 365. **A avea** (sau învechit, **a vedea**) **zi bună** ori **zile multe şi bune, zi albă)** (cu cineva) = a avea trai tihnit, linişte (din partea cuiva). *Cinre va viaţă se iubească şi se vadză dzile bunre, se-ş ţinie limba sa de rreu.* COD. VOR.[2] 77[r]/13. *Să aibă zile multe şi bune pre pământ* (a. 1581). GCR I, 33/5. *Şi de-atunci nurorile n-au mai avut zi bună în casă cu baba.* CREANGĂ, P. 12. *Nu mai are zi albă cu baba.* ŞEZ. I, 161. *De atunci, ... bărbatul ... n-are zile bune în casă.* ib. IV, 178. *N-am avut zi bună (albă) de atunci!* CIAUŞANU, GL. (Cu schimbarea construcţiei) *Păi, domnule, acu fac ce ziceţi, că zile bune cu preşedintele tot n-o să mai am!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 17/2. *De când maica m-a făcut, Zile bune n-am avut.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. ap. TDRG. *Şi Dumnezeu s-a-ndurat Zile bune de le-a dat.* MARIAN, NU. 791. **A face** (cuiva) **zile fripte** v. f r i g e. (Popular) **A mânca zilele cuiva.** v. m â n c a **(1).** (Popular) **Cu zilele a** (sau **în**) **mână** (sau **în mâini)** v. m â n ă **(I 1). (A fi) vechi de** (sau **în**) **zile** (ori **înaintat în zile)** = (a fi) bătrân sau foarte bătrân. *Cu sfetnici vechi de zile mă-ntâmpinaşi în cale.* EMINESCU, O. I. 91. *Cutezară să meargă la biserică şi bătrânii şi bătrânele cele mai vechi în zile din sat.* AGÂRBICEANU, S. 224. *Era un moşneag înaintat în zile.* GALACTION, O. 184, cf. DEX. **A fi învechit în zile rele,** se spune despre cineva care este înrăit. *Dar tu, Moţoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toţi domnii, ai vândut pe Despot.* NEGRUZZI, S. I, 141. *Nu simţeam cea mai mică mustrare de cuget, parcă eram un învechit în zile rele.* GANE, ap. TDRG, cf. I. CR. III, 86, DL, DM, DEX. **(A fi) veşnic de zile** = (a fi) nemuritor. Cf. DL, DM, DEX. (Cu schimbarea construcţiei) *O, mag de zile veşnic, la tine am venit.* EMINESCU, O. I, 93. **(A fi) mic de zile = a)** (a fi) tânăr **(I 1)** sau prea tânăr **(I 1).** *Nu va putea şuvăi răspitoriul, dzicând că iaste mic de dzile, nu-i i vremea încă de-însurat, ce tot să va certa.* PRAV. 186, cf. DL, DM, DEX. *Cu drag neica ţi-ar lua Da mi-i murgu mic di zili, De-abia mă duci pi mini.* FOLC. MOLD. II, 128, **b)** (a fi) lipsit de valoare; mediocru **(1).** *Iară noi? noi, epigonii? ... Simţiri reci, harfe zdrobite. Mici de zile, mari de patimi.* EMINESCU, O. I, 35. (Familiar) **Vai de zilele mele** (sau **tale, sale** etc.) = vai de mine (tine, el etc.). Cf. DL, DM, DEX. *E vai de zilele tale ... Potera-i colea pe vale.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 506. **A muri cu zile** v. m u r i **(1). N-au intrat zilele-n sac** v. i n t r a. **A (-şi) număra zilele** = **a)** a nu mai avea mult de trăit. Cf. UDRESCU, GL.; **b)** a nu mai avea mult de răbdat, de aşteptat; a fi pe punctul de a scăpa de ceva neplăcut. Cf. id. ib. **A trăi cu zile** = a trăi în mizerie. Cf. id. ib. **Omor de zile** = muncă grea; p. e x t. viaţă mizerabilă. *Asta e omor de zile, nu altceva.* id. ib.

V. (Bot.) **1.** (Regional; în sintagma) *Ziua crucii* = flori-de-toamnă *(Aster salignus).* Cf. BORZA, D. 26.

2. (Regional; în sintagma) *Ziua cu noaptea* = miază-noapte *(Melampyrum bihariense).* Cf. BORZA, D. 109.

– Pl.: *zile* şi (neobişnuit) *zi* (ARGHEZI, F. 13). – Şi: **ziuă,** (învechit) **zuăo,** (învechit şi regional) **zî, zăua** s. f., (învechit) **zéle** s. f. pl., **zío, dzúo,** (regional) **zăua** (ALR SN III h 763/95) s. f.

– Lat. **dies.**

ZIAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZIÁL s. n. v. **ziar.**

ZIÁN s. n. (Prin sudul Mold.) Risipă **(1).** *În casa asta-i mare zian.* SCRIBAN, D.

– Pl.: *zianuri.*

– Din tc. **zijan.**

ZIÁR s. n. **1.** Publicaţie cotidiană consacrată actualităţii în toate domeniile (politic, social, cultural etc.); cotidian, gazetă, jurnal, (învechit şi regional) foaie, (învechit, rar) zilnic. *Românii din Transilvania nu cunoşteau deloc limba serbească pentru ca să poată citi ziarele serbeşti.* BARIŢIU, P. A. II, 34. *Am tratat această cestiune ... în ziarul meu.* GHICA, C. E. III, 14, cf. PONTBRIANT, D. *Ideea înfiinţării celui dintâi ziar românesc în Transilvania s-a născut pentru prima oară în Blaj.* F (1876), 61. *N-am văzut nici un ziar arătând falşitatea judecăţiei inventatorului.* CONTEMPORANUL, I, 15. *Face cuvenita dare de seamă în ziarul său.* CARAGIALE, O. II, 9. *Să mă vază păzitorul, Iar a doua zi, fatal, Să m-arate prin ziare.* COŞBUC, P. I, 321. *Violentele pagini de satiră din ziarul său.* IORGA, P. A. II, 26. *Ziarele îl pasionau, de altfel, ca şi pe bătrânul Herdelea.* REBREANU, I. 65, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Sadoveanu ... a redactat ziare pentru ţărănime.* LOVINESCU, C. VII, 84. *Stă lipit de chioşcul de ziare.* MINULESCU, VERS. 196. *Duşmanii ... au asmuţit, în coloanele ziarelor patriotice, câtiva zăvozi profesionişti.* GALACTION, O. A. I, 140. *Aţipi cu ziarul despăturit pe genunchi.* C. PETRESCU, C. V. 7. *E ora-n care oamenii se-adună ... Să citească-acolo un ziar.* D. BOTEZ, F. S. 93. *Afla uneori din ziare că a bătut un nou record.* COCEA, S. II, 33.

Ziarele ieşene au devenit, pur şi simplu, fituici de provincie. TEODOREANU, M. U. 46. *Cititorii ..., urmărind în ultimul timp articolele mele din ziar, se socotesc îndreptăţiţi să-mi adreseze unele întrebări.* SADOVEANU, O. XX, 390. *Articolul ... publicat într-unul din numerele ziarului.* RALEA, S. T. III, 196. *A înfiinţat ... „Societatea literară", al cărei program era să facă colegii româneşti, ziare româneşti.* CAMIL PETRESCU, O. I, 309. *Ziarele au apărut cu chenare de doliu.* BOGZA, A. Î. 468. *Ziarele răspândiseră ştirea că actriţa nu murise de inimă.* STANCU, R. A. IV, 183. *O să-ţi apară poza în ziarele din capitală.* H. LOVINESCU, T. 145, cf. DL. *Pentru ... tipărirea ziarelor se folosesc cele mai productive procedee poligrafice.* LTR[2]. *Sub braţ avea nişte ziare.* PREDA, I. 108. *Rupse o foiţă dintr-un ziar îngălbenit.* T. POPOVICI, S. 147. *Ziarul lui Kogălniceanu se proclamă hotărât herald al ideii Unirii.* SCLF 1958, nr. 3–4, 410. *Scoate un ziar românesc la Viena.* IST. LIT. ROM. II, 99. *Vânzătorii de ziare îşi zbiară ediţiile.* V. ROM. ianuarie 1965, 192. *Ziarul, publicaţiile periodice, comics-urile ... se găsesc aproape în toate casele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 119, 23/1, cf. M. D. ENC., DEX, A IX 4, ALR SN IV h 926. ✦ Spec. Ziar **(1)** cu caracter limitat la informaţiile dintr-o anumită instituţie. *Ziarele de uzină din capitală dau, prin activitatea lor, o contribuţie însemnată.* SCÂNTEIA, 1952, nr. 2 382. *Se tipăresc şi ziare uzinale, care cuprind mai ales ştiri şi informaţii din uzina respectivă.* LTR[2]. ✦ Redacţia şi administraţia unui ziar **(1);** p. ext. clădire în care îşi are sediul această instituţie. *Mă duc mereu la ziar.*

2. (Învechit şi regional) Jurnal (de însemnări). *După ce aţi predat o învăţătură, însemnaţi în zioariu (diarium) ... ce aţi predat şi cum aţi tâlcuit-o.* PETROVICI, P. 144/23. *Învăţătoriul mieu ... încă duce un zioariu de acest fealiu.* id. ib. 115/17. *Ziarul unui pierde-vară* [Titlu]. COŞBUC, cf. SCRIBAN, D., DL.

– Pronunţat: *zi-ar.* – Pl.: *ziare.* – Şi: (învechit şi regional) **zioáriu,** (învechit) **ziál** (DÂMBOVIŢA, 1859, 280.) s. n.

– **Zi** + suf. *-ar* (după it. *giornale,* fr. *journal).*

ZIARÍSM s. n. Profesiunea, meseria, activitatea de ziarist **(1);** domeniu în care îşi desfăşoară activitatea un ziarist; p. ext. totalitatea publicaţiilor apărute în ziare; jurnalism, gazetărie, ziaristică (v. ziaristic **2).** Cf. PONTBRIANT, D. *Vivat convenţiunea şi discuţiunea! ... Şi ziarismul!* ALECSANDRI, T, 1627. *Amestecat în vârtejul ziarismului ..., el a rămas acelaşi.* LOVINESCU, C. IV, 160. *Speranţa de a intra în rândurile ziarismului.* SCLF 1958, nr. 3–4, 409. ✦ Genul, stilul propriu ziarului **(1).** *Adnotatorii ziaristului Eminescu n-au rostit totuşi mai nimic despre valoarea literară a ziarismului său.* PERPESSICIUS, M. IV, 45. *Ţi-ai închipui tu ce s-ar întâmpla dacă n-ai mai citi şi te-ai supune regimului dezintoxicat de ziarism o săptămână?* ARGHEZI, ap. HRISTEA, P. E. 202.

– Pronunţat: *zi-a-.*

– **Ziar** + suf. *-ism.* (după fr. *journalisme).*

ZIARÍST, -Ă s. m. şi f. **1.** Persoană care lucrează (în calitate de profesionist) la redactarea unui ziar, a unei reviste sau care publică (permanent) la acestea; gazetar, jurnalist, publicist. *Tânărul ziarist a înşirat o mulţime de vorbe cu o limbuţie de cinci sute de cuvinte pe minut.* GHICA, C. E. III, 14, cf. PONTBRIANT, D. *Vei avea un frumos viitor ca ziarist.* CARAGIALE, O. II, 25, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Acest ziarist harnic şi isteţ ... îşi limitase gustul pe treptele inferioare ale artei.* LOVINESCU, C. VIII, 155. *Spune lucrurile cele mai importante într-un interviu gazetăresc, ... vechi obicei de ziarist.* TITULESCU, D. 757. *Ca ziarist, trebuie să vedeţi atâtea! rosti cu admiraţie Costea.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Se minuna în sinea lui de perspicacitatea ziariştilor.* COCEA, S. II, 160. *Sora lui ..., ziaristă pe care o cunoscusem la Cluj, mă strigă pe nume.* VLASIU, D. 309, cf. SCRIBAN, D. *Pe câmpul de instrucţie, îşi făcea apariţia un ziarist.* V. ROM. februarie 1954, 255. *Zi-i eseist, zi-i filozof, dar nu ziarist.* VINEA, L. I, 333. *N-o să mai pridideşti de clienţi, de ziarişti, de fotografi.* H. LOVINESCU, T. 145. *Ziarist febril şi neobosit, cârmuieşte, de peste două decenii, o gazetă.* CONSTANTINESCU, S. III, 214. *Dumneavoastră, ziariştii, trebuie să fiţi informaţi la precizie, la amănunt!* T. POPOVICI, S. 198. *Cu asemenea certificate am cam încetat să mă mai socotesc mare poet şi ziarist.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 6/2. *S-a distins ... ca poetă, romancieră, ziaristă şi educatoare.* MAGAZIN IST. 1975, nr. 5, 80, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Familiar) Persoană care vinde sau distribuie ziare. Cf. IORDAN, L. R. A. 184, DM, DEX.

– Pronunţat: *zi-a-.* – Pl.: *ziarişti, -ste.*

– **Ziar** + suf. *-ist* (după fr. *journaliste).*

ZIARÍSTIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care ţine de ziar **(1)** sau de ziarist **(1);** privitor la ziar sau la ziarist; propriu ziarului sau ziaristului; gazetăresc, jurnalistic. *Presa ziaristică, dacă nu va depărta de la dânsa asemenea servitori, va fi redusă a nu mai fi decât instrumentul paraponisiţilor.* GHICA, C. E. III, 18. *Ne permitem, cu tot tonul strict ziaristic, să reproducem ... şi această convorbire.* LOVINESCU, C. IV, 95. *A avut norocul ... să rămână moştenitoarea unui mare stabiliment ziaristic.* COCEA, S. II, 500. *Aceste lacune se pot suplini prin bogata activitate ziaristică a vremii.* CONSTANTINESCU, S. III, 145. *Izbutise să facă o strălucită carieră ziaristică în Franţa şi Elveţia.* SCLF 1958, nr. 3–4, 420, cf. DM. *Experienţa muncii ziaristice arată că această activitate ... este parte de nelipsit a muncii reporterului.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 835. *Faptul divers scris literar ducea lipsă atât de îndemânare ziaristică, cât şi de lustrul literaturii de imaginaţie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 108, 6/3, cf. M. D. ENC., DEX.

2. S. f. Profesiunea, meseria, activitatea de ziarist **(1);** domeniu în care îşi desfăşoară activitatea un ziarist; totalitatea publicaţiilor apărute în ziare; gazetărie, jurnalism, ziarism. *Ceea ce numim noi azi ziaristică şi publicitate, nici de nume nu era*[u] *cunoscute.* BARIŢIU, P. A. I, 548. *Ziaristica noastră ... a avut şi timp puţin şi spaţiu restrâns pentru studiul chestiunilor sociale.* GHICA, C. E. III, 19. *Discursurile rostite din partea ziaristicei literare şi ştiinţifice ... vor face obiectul dării*

noastre de samă. CONTEMPORANUL, I, 258. *Cu ducerea cadavrului în Rusia, s-a dat prilej ziaristicei şi literaţilor ... să-şi adeverească simpatiile.* ib. IV, 888. *Am crezut că se impune să scoatem pe Moş Teacă din specialitatea cazonă ce i-am dat în volum şi să-l introducem în ziaristică.* BACALBAŞA, S. A. I, 86, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Pe vremuri, când făceam ziaristică ... a fost cât pe ce să-i cer un interviu.* COCEA, S. II, 235, cf. SCRIBAN, D. *Aflăm, în discursurile polemistului ..., idei din ziaristica lui Eminescu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 19/4, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Ştiinţă care se ocupă cu metodele de elaborare, de redactare etc. a articolelor de ziar sau publicistice. *A aplicat metodele ziaristicei la literatură.* LOVINESCU, C. VIII, 157. *Pe lângă universitatea ... din Moscova s-a creat o facultate de ziaristică.* SCÂNTEIA, 1952, nr. 2390. *I-ai dat cuiva lecţii de ziaristică?* VINEA, L. I, 360.

– Pronunţat: *zi-a-*. – Pl.: *ziaristici, -ce.*

– **Ziarist** + suf. *-ic.* (după fr. *journalistique).*

ZIBELÍN s. m. v. **zibelină.**

ZIBELÍNĂ s. f. **1.** Animal mamifer carnivor, din familia mustelidelor, originar din pădurea siberiană şi din Asia Centrală, cu blană preţioasă, sură, cu o pată albă pe piept; samur **(1),** (învechit, rar) zbelică *(Martes zibelina).* Cf. IST. NAT. 15. *Pe acolo abia ies ... castori, zibelini, reni.* GENILIE, G. 125/4, cf. PROT. – POP., N. D., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Peste feregea, avea un biniş de atlas argintiu, căptuşit cu blană de zibelină albă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 533. *Zibelinul este un animal carnivor.* ENC. AGR., cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX.

2. Blana de zibelină **(1);** obiect de îmbrăcăminte confecţionat din blană de zibelină; samur **(2).** *Toate vin din acelaş loc, pământul, simplu şi onest: cristalul, catifeaua şi zibelina.* ARGHEZI, B. 39. *Fură aflate în sicriu resturile unui boier ..., în cap cu işlic aproape intact, de zibelină.* IST. LIT. ROM. II, 153, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Ţesătură care are aspectul blănii de zibelină **(1),** făcută din lână de calitate superioară, cu firul foarte puţin răsucit. Cf. DL, DM, DN[2], DEX.

– Pl.: *zibeline* şi (învechit) *zibelini.* – Şi: (învechit) **zibelín** s. m., **tibelină** (CALENDAR, 1851, 32/19) s. f.

– Din fr. **zibeline.**

ZIBERÍ vb. IV. Tranz. (Cu sens neprecizat, probabil) A exila. *L-am ziberit în Ţara Ungurească pentru tată-său Nacul de i-a luat 56 de oi* (a. 1681). IORGA, S. D. V, 71.

– Prez. ind.: *ziberesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZIBÉTĂ s. f. Animal mamifer carnivor, cu părul cenuşiu cu pete negre *(Vierra zibetha). Ţibetul sau moscul din Etiopia. Ochii acestei feare lucesc noaptea ca a mâţei.* AR (1829), 20[2]/26, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DN[2], DEX. ✦ Lichid vâscos cu miros de mosc, produs de acest animal, care se întrebuinţează în parfumerie. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

– Pl.: *zibete.* – Şi: (învechit) **ţibét** s. m., **tivétă** (PONTBRIANT, D.) s. f.

– Din fr. **zibeth, civette,** germ. **Zibet.**

ZICÁLĂ s. f. **1.** (Învechit şi regional) Zisă (v. zis **1);** p. ext. poveste **(1).** *Partea de la apus, carea slugea latinilor, o au făcut pustietate, după cum este zicala schiticească.* ŞINCAI, HR. I, 260/4. *Ieste apăi aceia zăcală că a fost împărat Kaşut, iel i-o fost mnilă de oamiń, că munce la cialalţ fără nici o nimnică.* ARH. FOLC. VI, 88. *Atăta mi-e zicala.* Com. din ZAGRA – NĂSĂUD.

2. Frază scurtă, propoziţie, de obicei de factură populară, uneori rimată, asemănătoare cu maxima, prin care se exprimă o constatare de ordin general, filozofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.; pildă **(1),** proverb **(1),** zicătoare **(2),** vorbă bătrânească (v. vorbă), (rar) parimie **(1),** (învechit şi popular) zicere **(6),** zisă (v. zis **4),** (învechit şi regional) poveste **(7),** zicătură **(2).** *Sângele nu se face apă, precum este zicala.* ŞINCAI, HR. II, 214/37. *Vinul, după scurtă vreme ..., se va limpezi, precum iaste zicala, ca cristalul.* ECONOMIA, 170/26. *Germanii, acest popor fllozofic şi circumspect, au o zicală răsăriteană.* FM (1844), 168[1]/13. *După cum e zicala: „numai ochii ce se uit".* PANN, Ş. I, 39/15, cf. POLIZU. *Se zice că nu e sat făr' de popă. Pesemne cine-a făcut zicala asta n-a ştiut de Sărăceni.* SLAVICI, N. I, 10. *De la datina rădicării acestui steag se vede că vine şi zicala „a-nchinat steagul", care însemnează atâta cât a murit.* MARIAN, Î. 92. *Acestea şi multe alte zicale învederează marea credinţă a poporului despre ceea lume.* ŞEZ. II, 157. *În bocete mai ales sunt o sumedenie de „zâcale" prin care se arată moartea.* ib. III, 115, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În ce părţi din românime n-a mers el, ca să adune comoare de cântece, poveşti, snoave, zicale, cuvinte, credinţi şi datine ale poporului.* IORGA, P. A. II, 12. *Vechea zicală că nimeni nu e profet în casa lui se adeverea încă o dată.* COCEA, S. II, 169. *Despre caii de Moldova orientalii au avut o zicală: „Nimic mai frumos decât flăcău persian pe cal moldovenesc".* SADOVEANU, O. XII, 237. *Iordache Golescu ... a adunat o bogată culegere de proverbe şi zicale româneşti.* CAMIL PETRESCU, O. I, 309, cf. DL. *Discutam care e originea zicalei populare „de ce ţi-e frică nu scapi".* PREDA, R. 144. *Cerneala ... n-are culoare, îşi completă Vâslan zicala favorită.* T. POPOVICI, S. 171, cf. DM. *Şi cui, dacă nu tot lui Ahile „cel iute de picior", i s-a aplicat prima dată zicala că fugea de-i scăpărau călcâiele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 130, 8/1, cf. DEX.

3. (Popular) Melodie (pentru dans) executată la un instrument muzical; p. ext. cântec. Cf. DDRF, CADE, DL, DM. *Arcuşul lui Ilie a tăiat apoi zicala în două.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 288. *Adă-mi tu un cercetaş, Şî-mi trage masa la pat, Să-mi zâcă zâcălile Să-mi treacă durerile.* MÎNDRESCU, L. P. 110. *Diplaşul ... Cum zicala ş-o porneşte Tot omul se veseleşte.* SEVASTOS, N. 286, cf. ŞEZ. II, 44, V, 175, GR. S. VI, 236. ✦ (Regional) Horă. *După zâcală, oameni să duc la căşâle lor* (BICAZUL ARDELEAN – PIATRA-NEAMŢ). ALR I 299/573. ✧ (Regional) *Zicala bătrânească* = nume dat unei hore de flăcăi. Cf. VARONE, D. 156.

4. (Regional) Formulă de descântec, de vrajă. Cf. CADE.
– Pl.: *zicale* şi (regional) *zicăli.*
– **Zice** + suf. *-eală.*

ZICÁR s. m. (Bucov.) Zicător **(3).** *Lăutarii se mai numesc altmintrelea în Bucovina şi scripcari de la scripcă, violină; apoi zicari (în ţinutul Dornei).* MARIAN, NU. 228, cf. TDRG.
– Pl.: *zicari.*
– **Zice** + suf. *-ar.*

ZICÁŞ s. m. (Regional, mai ales în Bucov.) Zicător **(3).** Cf. DDRF, TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SFC I, 82, DL, DM, DEX. *Nevoind să se arete că ştie zice din fluier, i-au zis că el nu-i zicaş şi că doară numai de urât se încearcă, din când în când, a şuiera şi el câte ceva, dar altfeliu nu cântă.* SBIERA, P. 10.
– Pl.: *zicaşi.*
– **Zice** + suf. *-aş.*

ZICĂLÁŞ s. m. (Regional, mai ales în Bucov.) Zicător **(3).** *Lăutarii se mai numesc ..., în Transilvania, ... zicălaşi şi zicălăi de la a zice, a cânta.* MARIAN, NU. 228, cf. DDRF, PASCU, S. 348, IVELA, D. M., CADE. *Denumirile: „cercetaş", „lăutar" ..., „scripcar" sau „scripcaş" (dar şi „zicălaş") pentru cel ce cântă* [la vioară]. ALEXANDRU, I. M. 126, cf. DL, DM, SCF I, 82, DEX. *Din uamini uni*[i] *ş-aduc dzâcalaş şi băuturi.* ŞEZ. III, 108, cf. V, 175, I. CR. VI, 126.
– Pl.: *zicălaşi.*
– **Zice** + suf. *-ălaş.*

ZICĂLĂU s. m. (Regional, mai ales în Transilv.) Zicător **(3).** *Lăutarii se mai numesc ..., în Transilvania, ... zicălaşi şi zicălăi de la a zice, a cânta.* MARIAN, NU. 228. *Zicălăii mirelui trebuie să fie cu mult mai iscusiţi, să ştie cu mult mai bine ce zice.* id. ib. 486, cf. SFC VI, 119, DL.
– Pl.: *zicălăi.*
– **Zice** + suf. *-ălău.*

ZICĂMÂNT s. n. (Învechit, rar) Verb. Cf. SFC V, 49.
– Pl.: *zicământuri.*
– **Zice** + suf. *-ământ.*

ZÍCĂR adv. (Germanism; prin Bucov.) Sigur. Cf. LEXIC REG. 112.
– Din germ. **sicher.**

ZICĂTÓR, -OÁRE adj., s. m., s. f. **1.** Adj., s. m. şi f. (Învechit şi regional) (Persoană) care spune ceva la un moment dat, care vorbeşte; p. ext. elocvent, vorbăreţ. *Şi iudeiu neştine numele-i Apolos alexandreanin de rudă, bărbat zicătoriu.* CORESI, L. 87/6. *Dintr-acestea, carele acmu suntem zicători, să va arăta.* CANTEMIR, HR. 267, cf. DDRF, BARCIANU. *Cuvintele: „Dumnezeu nu bate cu băţul", pe care femeile din sat, zicătoare şi apăsate la vorbă cum sunt, şi le repetau mereu de când cu jurământul.* MORARIU, S. 91.

2. S. f. Frază scurtă, propoziţie, de obicei de factură populară, uneori rimată, asemănătoare cu maxima, prin care se exprimă o constatare de ordin general, filozofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.; pildă **(1),** proverb **(1),** zicală **(2),** vorbă bătrânească (v. vorbă), (rar) parimie **(1),** (învechit şi popular) zicere **(5),** zisă (v. zis **4),** (învechit şi regional) poveste **(7),** zicătură **(2).** *Au şi ieşit mai apoi la dânsul şi zicătoarea: în zilele lui Olbrecht, şleahta au pierit.* URECHE, LET. I, 136/11. *Pre lesne iaste fietecui a cunoaşte, precum se zice adagheul* [text marginal: *zicătoare*], *de pre unghe leului, adecă văzând unghea leului, ce fiară să fie leul poţi socoti.* CANTEMIR, HR. 88. *Ajungând răul dupre zicătoare la coacerea sa ..., nu prigetă a se ivi în mijlocul poporului venit în desperaţie bărbaţi mântuitori patriei.* SĂULESCU, HR. II, 23/14. [Limba spaniolă e] *înflorită cu o mulţime de fraze şi zicători.* RUS, I. I, 152/19. *Proverbe şi zicători* [Titlu]. PANN, ap. GCR II, 372. *Pesemne gândeşti că eu nu ştiu zicătoarea moldovenească: „lupul părul schimbă, dar năravul ba"?* NEGRUZZI, S. I, 141. *Nu în mult stă bunul, ci în bun stă multul. Iată o zicotoare* [probabil greşeală de tipar] *românească plină de înţelepciune.* I. IONESCU, B. C. 11/8, cf. COSTINESCU. *Mai este încă şi o vorbă românească: coadă lungă, minte scurtă! zicătoare nesocotită a poporului.* ODOBESCU, S. III, 44. *Ea venise costumată aşa ca s-adeverească zicătoarea că puiul, şi de drac, e frumos.* CARAGIALE, O. I, 125. *Iată ce glăsuieşte o zicătoare: decât să iasă nume rău, mai bine ochii din cap.* ISPIRESCU, L. 273. [Şcolarul] *să iubească şi să preţuiască poveştile, doinele, urăturile, cântecele şi zicătorile pline de tâlc ale isteţului nostru.* VLAHUŢĂ, în SCLF 1958, nr. 3–4, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., CADE. *Cărţile lui Panait Istrati au avut succes mai ales prin zicătorile, proverbele şi expresiile poetice ale poporului nostru.* SADOVEANU, O. XX, 95, cf. SCRIBAN, D. *În epopee la tot pasul se întâlnesc locuţiuni populare, proverbe şi zicători.* IST. LIT. ROM. II, 84. *Prelucrarea limbii apare în mod indiscutabil în poezia şi în proza populară, în proverbe, în zicători.* COTEANU, R. L. 89. *Poet al maselor, Goga a folosit limba vorbită şi înţeleasă de acestea, cu bogăţia ei de imagini, proverbe, zicători şi onomastică populară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 133, 11/1.

3. S. m. (Învechit şi regional) Persoană care cântă (la un instrument muzical, însoţindu-şi melodia de cuvinte); lăutar, (regional) zicar, zicaş, zicălaş, zicălău. *Ca toate baladele populare începe în două linii a sugietului de care numai zicătorii satelor ... ştiu taina.* RUSSO, S. 25, cf. DDRF. *Ş-oi plăti la zicători.* DOINE, 152. ✦ (Învechit) Îndeletnicirea zicătorului **(3).** *Pentru meşteşugul lăutăriei, cobzăriei sau a altor zicători să nu se hotărească nici să se deie preţ osebit* (a. 1785). URICARIUL, II, 86.

4. S. f. (Învechit şi regional) Cântec popular. *Unde mai sunt cântecele zise la mesele domnilor şi acele zicători de ţară cu care se desfătau nu numai boierii şi domnul, ci şi solii ţărilor străine?* CONV. LIT. IX, 1, cf. DDRF, TDRG. ✦ (Regional) Instrument muzical. Cf. TDRG. *Au sosit o mulţime de draci ... cu zicători feliu de feliu şi au început împrejurul lui a zice şi a cânta.* SBIERA, P. 152.

– Pl.: *zicători* şi (regional, f.) *zicătoare.*
– **Zice** + suf. *-tor.*

ZICĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit şi regional) Zisă, v. z i s **(1).** Cf. ANON. CAR., DDRF, BARCIANU.

2. (Învechit şi regional) Zicală **(2).** *Acest manuscript este lucrare de mai mulţi ani a vornicului Iordachi Golescu, care s-au îndemnat a aduna felurimi de zicături, cuvinte adevărate şi anecdote ce se ziceau prin Ţara Românească.* CONV. LIT. VIII, 66, cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX.

3. (Învechit şi regional) Executare a unui cântec (la un instrument muzical, de obicei, de către lăutari şi, uneori, însoţită de versuri hazlii); cântare. *Cimpoiaşul cu cimpoi de urşinic, la dvorbă cu zicături.* M. COSTIN, O. 173. *Cântaţi în lăute, În dzăcături multe.* DOSOFTEI, PS. 154/16. *Ştiind bine în tambur, îl chema agii la ospeţe pentru zicături.* N. COSTIN, LET. II, 99/19. *După mehterhanea, ţiganii obicinuiţi a cânta la masa domnului fac şi ei o zicătură de un scopos.* GHEORGACHI, LET. III, 306/18. *Cânta cu alăută şi zăcătură multă, Cânta pre împăratul că nu-i ca dânsul alt(ul)* (a. 1784). GCR II, 142/24. *Măi Pepele! să-mi zici oleacă din fluier, că preuteasa mea nu vrea să creadă că tu zici aşa de minunat, cât şi oile nu-şi dau rând la joc la zicătura ta.* SBIERA, P. 10, cf. DL, DM, DEX.

4. (Învechit şi regional) Cântec (executat de lăutari). *N-au lipsit nemică den toate podoabe câte trebuia la veselie ca aceaia ... Meşteri de bucate aduşi dintr-alte ţări, dzicături, giocuri şi de ţară şi streine.* M. COSTIN, O. 121. *Duca Vodă încă ş-au strâns boiarii lui, de s-au ospătat în toată ziua aceea, cu zicături, cu tunuri* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 20/25. *Boierilor le era bine şi voioşi ..., căci iubea primblările şi halcale şi zicături* (sfârşitul sec. XVIII). LET. III, 202/30, cf. ŞINCAI, HR. III, 126/20, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

5. (Învechit) Instrument muzical. *Sosi ziua cea orânduită şi se făcu nunta, mearseră în biserica Sfântului Vonifatie, şi-i cununară după obiceiu, cu alăute, cu tămpene şi cu organe şi cu alte feliuri de zicături* (sec. XVIII). REV. IST. III, 344.

– Pl.: *zicături.* – Şi: (învechit, neobişnuit) **zăcătúră** s. f.
– **Zice** + suf. *-ătură.*

ZÍCE vb. III. T r a n z. (Folosit şi a b s o l.) (În concurenţă cu a s p u n e) **1.** (Despre oameni sau despre glasul lor; complementul indică silabe, cuvinte, grupuri de cuvinte etc.) A exprima prin viu grai; a rosti[1] **(I 1),** a scoate **(VI 4),** a spune **(2),** a vorbi, (popular) a cuvânta, a glăsui, a grăi, (învechit) a glăsi, a slobozi **(V 5),** a vorovi. *Giudeţului oamenrilor tăi se nu-i gici reu.* COD. VOR.[2] 24[r]/15. *Scoală-te, Doamne, cu gicerea ce ai dzis.* PSALT. SCH. 16/16. *Iară după aceasta câte zicea, toate ... cu trufă împlută era.* CORESI, EV. 15. *Printre-ale tale graiuri cinstite Ce-ai dzâs cu rostul Dumnezeu sfinte.* DOSOFTEI, PS. 46/8. *Ce zic eu pentru împăratul, macar de-am putea pentru sufletele noastre să ne nevoim.* (a. 1691). GCR I, 293/3. *Petru Alexievici împărat îndată au chemat senatorii şi-au întrebat dzicând: „unde este dascălul mieu cel ce m-a învăţat carte".* NECULCE, L. 28. *Deci trebuie să aibă îngăduinţă, îi dziş, până soarele va scăpăta.* CANTEMIR, I. I. I, 92. *Şi vine alt gripsor la dânsul şi stă înainte lu*[i], *grăind amândoi şi zicând: dătătoriule de lumină, vino şi dă lumina ta* (a. 1777). GCR II, 111/20. *Aceste zâcând, era să-şi afunde În pieptul gingaş sabia cumplită.* BUDAI-DELEANU, T. V. 102. *Mă rog, mă iartă, tată, că n-oi mai zice aşa.* DRĂGHICI, R. 63/30. *Acestea zicând, la poale-i au căzut fără simţire.* CONACHI, P. 86. *Astfel derepţii ar zice, de ar vedea-mplinite Câte într-al tău nume ne sunt făgăduite.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Robul, văzând că nu capătă răspuns, a zis iar.* CARAGIALE, O. II, 263. *Taci, dragul tatei, zicea împăratul, că ţi-oi da împărăţia cutare sau cutare.* ISPIRESCU, L. 2. *Ce mai hodăiţat va mai fi şi ăsta! zise sluga.* AGÂRBICEANU, S. 316. *Amarnic mai eşti, cucoane, să nu bănuieşti, zise omul râzând acum pe după palmă, cu gura mare căscată.* MIRONESCU, S. 54. *Apoi iepele acestea, domnule, zice omul zâmbind, sunt de pe când bunica fată mare!* SADOVEANU, E. 108, cf. VINEA, L. II, 305. *N-a zis nimica tot drumul.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 6. *„Zî mai tare că n-aud", zise călugărul.* RETEGANUL, P. I, 38. *Câţi drumeţi pe drum trecea, Toţi în cuibu meu zvârlea Şi din gură aşa zicea: „Păsărică, păsărea, mută-ţi cuibu de-acolea".* ŞEZ. I, 12. *Am zis în fel şi fel ... că e copilul meu.* BĂNULESCU, I. 15. *Cu dânsa vorbea, Frumos c-o-ntreba, Din gură-i zicea: Ileană, Ileană.* BALADE, I. 284. *În zadar zici şi strigi când nimeni nu te ascultă.* ZANNE, P. VIII, 219. ✧ F i g. *Carea privighetoarea ... au zis mojicului ce o prinsease: o, priatenul mieu!* (a. 1765). GCR II, 77/20. *Bine-a zis frunza de vie, Că dragostea nu-i moşie.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 219. *Numai biata rândunea Ea din gură aşa zicea: „Bade! nu-ţi lua belea".* ŞEZ. I, 103. ✧ R e f l. i m p e r s. *Tot cuvântul lui aşa îl ascultă, ca când singur lui i s-ar zice.* CARTE TREB. II, 14/24. *Întâiaşi dată venise ea la Neamţ, de cale primară la socri, cum se zice la noi.* CREANGĂ, P. 114. ✦ A se adresa cuiva (pentru comunicare, cu o întrebare etc.). *Dzise către cela ce sta, sutaşului, Pavelu, de se omul cela rrimleanul, fără osându, binre easte voao a-l bate?* COD. VOR.[2] 22[v]/3. *Zise cel fecior mai mic părintelui său: „dă-mi ce mi se cade partea den avuţie".* CORESI, EV. 24. *Eu plânşu şi zişu către îngeru: voiu să văzu sufletele oamenilor* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 421/3. *Laban răspunse şi zise lui Jacov: aceastea feate, featele mele.* PALIA (1581), 128/6. *Chema-o şi zise către ea: ce om eşti?* (ante 1600). CUV. D. BĂTR. II, 153. *Şi dziş către îngeru: toţi direptii şi păcătoşii ştiu-se cându moru.* COD. TOD. 211. *Scrie sv*[â]*nta scriptură c-au zâs îngerul ... către prea înţeleptul Toviia tainele împăraţilor să le ţiie.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 79/19. *Dzise către dânş: ce sunt cuvintele acestea de carele vorbiţi unul către altul?* (cca 1650 – 1675). GCR I, 231/28. *Dzâsă către mine: fiiul de om, oare învie-vor oasele acestea?* DOSOFTEI, ap. GCR I, 215/8. *Zice apostolul către corinteani: cu alte limbi şi cu alte buze voiu grăi către dânşii.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/6. *Eu către dânsa dzişi: Eu peste mine aer, supt mine ţărnă, iară în mine nemică ceva*

lucru de materie nu am. CANTEMIR, I. I. I, 174. *Ţi să făcu milă iară Şi-mi zisăşi: iubite fiiu! Iată eu ce socotiiu* (a. 1802). GCR II, 193/18. *Zisă către ţinţariu: „Caută, blăstămate, Ajutorinţa care am de la tine".* BUDAI-DELEANU, T. V. 149. *Rugă pe fratele său, împăratul, să facă bine să-l lase, zicându-i aşa: iubite frăţioare, scoate-mă din numărul celor ce merg la vânat.* GORJAN, H. I, 4/19. *Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar.* NEGRUZZI, S. I, 245. *Le iese înainte un om spân şi zice cu îndrăzneală fiului de crai: – Bun întâlnişul, voinice.* CREANGĂ, P. 199. *Îmi zise, zâmbind cu ... compătimire: – Mă uitam la tine, adineauri.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 18. *Stăi, Roibule, zise el blând calului, stăi aici oleacă şi rabdă ce-i răbda, că îndată ţi-oi da ovăz.* SADOVEANU, O. I, 102. ✧ (Popular; construit cu dativul etic) *El acasă se ducea, Către Lena mi-şi zicea, Lenă, Lenă, draga mea, Perie-te cum vei vrea!* RETEGANUL. TR. 19. ✧ Expr. **Mai zi o dată** = repetă. *Mai zi o dată, n-am fost atent.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 18/1. (Popular şi familiar) **A-i zice cuiva una** = a se exprima dezagreabil faţă de cineva. *I-am zis una, de l-am redus la tăcere.* ✧ Refl. (Învechit) *De 12 întrebări ce s-au dzis de dânsul şi ce au răspuns la toate.* N. COSTIN, ap. GCR II, 12/34. ✦ A cere cu insistenţă; p. ext. a ruga **(1).** *Cu limba mea dzâs-am: tu, Doamne, mi-arată Sfârşenia vieţii să o văd curată.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 211/26. *Vodă îndată purcegând, Au rămas doamna plângând, Căci i-au zis să nu purceagă* (a. 1777). GCR II, 114/26. *Ţi-am zis eu să-mi dai fragi?* COŞBUC, B. 9. *Când mă culc, zic în gând: Doamne, dă domnului nostru biruinţă.* DELAVRANCEA, O. II, 200. ✦ (Popular) A promite **(2).** *Uite, maică, urâtul Cum îmi poartă inelul; Eu i-l tot cer să mi-l dee, El zice c-o să mă iee.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 274. *A zice de-a face, cât cerul de pământ.* ZANNE, P. VIII, 219. *Când zici şi nu faci, mai bine să taci.* id. ib. 220. ✧ Expr. **Zis şi făcut** = pus în aplicare cu promptitudine. *Zis şi făcut. Bagajul nu era greu de alcătuit.* GANE, N. III, 183. *Hai să-i cumpere o prepeliţă. Zis şi făcut.* SĂM. III, 517, cf. TDRG. ✦ (Complementul indică sunete, silabe, cuvinte) A emite cu ajutorul organelor vorbirii; a articula, a pronunţa **(1),** a scoate **(VI 4),** a spune **(2),** a vorbi, (regional) a bleşti. *Pismitelnâi iaste cuvântul cela ce nu te lasă să-l dzâci într-alt chip de cum iaste scris.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 208/20. *Este de trebuinţă ca învăţătoriul să spuie înainte fieştecare silabă ... şi bine să iaie samă cum o zicu ucenicii după dânsul.* CARTE TREB. II, 86/7. *Nu permite omului celui mai învăţat să zică măcar două cuvinte dinaintea unui judecător pentru susţinerea dreptăţilor unui amic.* GHICA, C. E. III, 15. *A zis cuvântul de venetic.* ALECSANDRI, T. II, 80. *Pe ici, pe colo, pe la mese, se zăreau grupe de jucători de cărţi ... mişcându-şi buzele fără a zice o vorbă.* EMINESCU, N. 37. *Dragostea din ce-i făcută? – Din omul cu vorbă multă; zice-o vorbă, zice două, Îndată-i dragoste nouă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 80. *Când băiatul zice tată, La inimă mă săgeată.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 220. *Uşor îi a zice plăcinte, da mult îi pân se fac.* ŞEZ. I, 219. ✧ Expr. (Popular) **A zice zău** = a se jura. Cf. DL, DM, DEX. *Lele, cu-ai tăi ochişori, Nu te uita sus la nori, Ci te uită la bărbat ... Şi zi zău Că nu-i al tău!* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 463. *Leliţă cu ochii verzi, Niciodată să n-o crezi De-ai vedea-o că se jură, Dă-i o palmă peste gură; De-i vedea că zice zău, Dă-i cu una şi mai rău.* ŞEZ. I, 106. *Să sămine mac în prag, C-am zis zău că nu i-l calc.* MAT. FOLK. 1 349. *Când a zice zău şi zău, Atuncea face mai rău.* FOLC. MOLD. I, 69. **A zice nu** (ori, regional, **ba)** = a respinge ceva ce ţi se oferă; a nu acorda ce ţi se cere; a nu voi să faci ceva; a refuza **(1);** p. ext. a pune la îndoială existenţa, unitatea, obligativitatea (unui lucru, unui fenomen etc.), a tăgădui **(1).** *Nu zi ba de te-oi cuprinde, Nime-n lume nu ne vede.* EMINESCU, O. I, 209. *Aşa este, nu zic nu.* ap. IORDAN, L. R. A. 266, cf. DL, DM, DEX. *Pentru dumneata, Eu n-aş zice ba.* ALECSANDRI, P. P. 7. *Atunci n-oi zice ba, m-oi mărita după dânsul.* SBIERA, P. 146, cf. DOINE, 107. **A zice da** = a-şi da aprobarea, avizul; a consimţi. *Domiţian se mulţumea să zică da.* BASSARABESCU, V. 18, cf. CADE. **Mai bine zis** (sau **a zice,** ori **zicând)** = mai precis. *Ducesa n-a lăsat pe doctori, ca să nu-i cunoască adânca sa mâhnire sau, mai bine a zice, adevărata sa deznădăjduire, căci se află închisă.* CR (1833), 10[1]/32. *Au văzut cu mare bucurie peştira sau, mai bine a zice, saraiul lui, mai bine întemeiat decât înainte.* DRĂGHICI, R. 116/26. *Crunta legislaţie ... de nu s-ar fi găsit Halima, sau mai bine a zice înţelepciunea, ar fi rămas şi până în ziua de astăzi nestrămutată.* GORJAN, H. IV, 230/17. *Fiecare ţăran rus primeşte, sau mai bine zicând păstrează ... casa şi îngrăditura sa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 179. *Arbori cari formau în complex cu alţii, mai depărtaţi, un fel de grădină sau, mai bine zis, pădurice.* EMINESCU, G. P. 66. *O lumină mi se făcu înaintea ochilor, care-mi dădea puterea de a mă stăpâni sau, mai bine zicând, îmi nimici puterea de a mai dori.* GANE, N. III, 46. *Nu l-au cunoscut pe adevăratul Bălcescu; mai bine zis n-au voit să-l cunoască.* SADOVEANU, O. XX, 449, cf. DL, DM, DEX. **Ca să zic aşa** = (adesea, în construcţii incidente, fără valoare semantică) dacă îmi este permis să mă exprim astfel. *Mulţi învăţători caută, ca să zic aşa, foarte mult hatâr copiilor.* CARTE TREB. II, 140/6. *Locurile tari au trebuinţă de umezeală ca să fie lucrate cu spor; dar nu trebuie ca starea lor să fie astfel încât să se teamă a fi scormonite şi frământate, ca să zic aşa, prin plug.* BREZOIANU, A. 77/4. *Simplitatea poemei şi accentul ei de sinceritate ne cuceresc dintr-odată; lirismul există, ca să zic aşa, în substructură, ca ceva natural.* CONSTANTINESCU, S. III, 275. **În treacăt fie zis** = fără a insista; atins în treacăt, tangenţial. *În treacăt fie zis, Petrişor, cu toate că trecea în pijama de pe pat pe canapea, nu era cu totul inactiv.* CĂLINESCU, S. 239. **Să nu zici** (sau **nu zi) vorbă mare** = să nu te miri. *Nu zi vorbă mare! Poate voi mai avea o surpriză.* BENIUC, M. C. I, 463. ✧ Refl. pas. *Cuvântul profesorului ce s-a zis mai nainte de examen.* CR (1829), 25[2]/3. ✦ A emite cu ton ridicat şi prelungit, ca urmare a unei stări afective puternice; a exclama. *Ah! zicea ... cuprins de lacrimi, amar mie!* CONACHI, P. 82.

2. (Complementul indică gânduri, idei, judecăţi, opinii, ştiri etc.) A aduce la cunoştinţa cuiva sau a face cunoscut prin cuvinte, a arăta, a comunica, a

enunța, a exprima, a expune, a formula, a indica, a împărtăși, a prezenta **(2)**, a relata, a servi **(5)**, a spune **(3)**, a transmite **(2)**, (învechit și regional) a porunci **(2)**, (învechit) a parastisi **(1)**; p. ext. a arăta dinainte ce se va întâmpla, a prezice, a profetiza, a profeți, a proroci, (învechit) a prorocestvui, a vesti. *Deci dzise sfârșirea dzilelor curățitului.* COD. VOR.[2] 16[v]/2. *Rugați-vă și voi de mine către Dumnezeu, cum să nu nemică să vie spre mine de acealea ce ziset.* CORESI, L. 35/8. *O, fratele meu, cum tu dziș, așa fu* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 286/17. *Fu trimis Avraam către dânsul precum îi zisease lui Domnul Dumnezeu* (a. 1600–1625). GCR I, 68/10. *După cum au zis Moisi.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/15. *Nici de unele nu ai dzis lui* (a. 1692). GCR I, 306/18. *Boiari ardeleni ... i-au zis cum că ț*[a]*ra îl roag*[ă] *... să le fie craiu* (a. 1700). id. ib. 335/16. *Că zice marele Pavel: ... fiecare unde a fost chemat acolo să rămâie.* ANTIM, P. XXVII. *Sunt celi șapte izbânderi carele au zâs Dumnezău către Cain* (cca 1750). GCR II 63/19. *Aceasta ce acum eu îți zic, păzește să nu uiți* (a. 1764). id. ib. 77/18. *Zi-i să vie la al doilea ceas din noapte.* HELIADE, L. B. II, 43/4. *Ca să te-ncredințezi de aceste ce-ți zisei, Cetește mai jos un stih ce pentru tine scrisei.* CONACHI, P. 221. *Duduca mi-a zis că-i trebuie un fecior.* FILIMON, O. I, 125. ✧ Fig. *Ne zice gândul că vei pieri.* ISPIRESCU, L. 8. ✧ Refl. pas. *Știia amu Elisavtha și mai denainte ce se zisease ei de la înger.* CORESI, EV. 495. ✧ Refl. impers. *Scoală-te și pasă în Damascu și acolo gice-ți-se-va de toate.* COD. VOR.[2] 20[r]/14. ✦ (Învechit și familiar; despre autori) A scrie **(II 3)**; p. ext. a compune. *Deaci cum suntu ceaste doao stepene ce dzisem, că nașterile omenești se cheamă stepene.* PRAV. LUCACI, 166. [Sudalma] *de va fi în vreun loc mare ca acela, cum am dzis mai sus, atunce iaste mare.* PRAV. 231. *Basarab, după cum zice istoricul ... la a șaptea carte a istoriei lui, fost-au pe vremea lui Sultan Murat.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/23. *La a doao întrebare vor putea cei mai mulți dintr-înșii spune în urmă ceale mai nainte zise.* CARTE. TREB. II, 20/6. *Doftorul ... zice la fața 79 a scrieri*[i] *sale ce a obștit asupra curei, că nu cunoaște nici un mijloc mai sigur.* DESCR. AȘEZ. 90/20. *Iaca-ndată, măi Niculai ..., îndată îți zic o epistolie.* CAMILAR, N. I, 254, cf. DL, DM. *După creștinarea slavilor, romanii se întorc la locurile lor, zice preotul cronicar.* PANAITESCU, C. R. 120, cf. DEX. ✧ (Subiectul este o scriere, o publicație) *Cum grăiaște Sv*[â]*nta Scriptură unde zice: întreabă pre părintele tău* (a. 1632). GCR I, 76/28. *Zise scriptura c-au giudecat D*[u]*m*[ne]*zău direptatea lui D*[a]*v*[i]*d.* VARLAAM, ap. GCR I, 105/35. *Alte pravile dzic să gonească pre hotru și să-l scoată dentr-acel oraș sau sat.* PRAV. 169. *Domnul postind, după cum zice scriptura, au biruit pre diavolul.* BIBLIA (1688), [prefață] 8/33. *Asupra novitalilor, cum că un război va fi neapărat în Europa, zice globul: nedejdea despre pace nu este de nori tulburată.* AR (1832), 31[2]/46. *O femeie a făcut pe greci, după cum zic cărțile, să se bată zece ani de-a rândul.* FILIMON, O. I, 126 ✧ (Impersonal) *Direpț aceia la Apocalipsis zice ...* BIBLIA (1688), [prefață] 6/9. *Fetele nerăbdătoare voiră a ști ce zicea în cartea aceea.* ISPIRESCU, Ł. 50. *N-ați auzit ce zice la Sf. Scriptură că Iisus, când a fost răstignit pe cruce ..., a fost de a răscumpăra păcatele oamenilor?* ȘEZ. IV, 188. ✧ Refl. *Se zice la Cântarea Cântărilor: spune-mi pre carele au iubit sufletului mieu.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/26. ✧ Refl. impers. *S-au sculat cu boierii lui, care s-au dzis mai sus.* NECULCE, L. 221. *Învățăturile aceaste sunt scoas*[e], *precum s-au dzis mai sus, den multe feliuri de cărți* (a. 1692). GCR I, 295/17. *În partea treia ..., dzice-se-va de rugăminteà ... împărăteasei.* N. COSTIN, ap. GCR II, 10/10. *La plășile dă la deal, să să ceară câte 5 fruntași pă un lude, în vreme ce dă la cele două județe ce s-au zis să cer numai câte 4* (a. 1819). DOC. EC. 209. ✦ Tranz. și refl. (Învechit și popular) A (i se) atrage atenția. *Certarea celuia ce îmblî cu bani răi iaste mai mare cându vor ști c-au îmblat de multe ori și i s-au dzăs și n-au băgat samă.* PRAV. 79. *Iară de vreme ce-i va fi dzis să nu facă cutare greșeală și el de o va face, atunce acela ce l-au trimis să va certa mai puțin după voia giudețului.* ib. 333. ✦ (Complementul indică fapte, întâmplări reale ori prezentate ca atare sau ca basme, anecdote etc.) A comunica prin cuvinte (detaliat), de obicei, într-o desfășurare gradată și unitară; a expune, a istorisi, a povesti **(1)**, a relata, a spune **(5)**, (livresc) a nara, (învechit) a parastisi **(1)**, (franțuzism) a raconta. V. arăta, descrie, înfățișa, prezenta **(2)**. *Dau știr*[e] *că au venit vornicul acum de la Iaș și gic*[e] *că Vodă iaste pre loc* (a. 1640). IORGA, D. B. I, 72. *100 000 de trupuri să fie căzdut într-acel războiu, precum dzice Stricovschie* (a. 1650–1625). GCR, I, 192/14. *Zic unii că, după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur.* N. COSTIN, L. 120. *Câtă vremi au trăit Adam în raiu? Mulți în multe chipuri zâcu* (cca 1750). GCR II, 60/15. *Dacă poci să sufer de atâta vreme, toate câte zisei și toate câte limba omenească nu ar putea să arate, este pentru că nu voi să mor.* HELIADE, L. B. III, 35/20. *Tradițiile ... ni zic de o frumoasă insulă sau ostrov care, întru în vechime, să afla foarte departe.* AR (1832), 324[1]/32. *Și mi-au răspuns zicând că i-a fost luat* [banii] *ca să cumpere grâu, vin, rachiu și de celelalte trebuincioase pe la băcăuanii* (a. 1835). DOC. EC. 575. *P-aici, ziceau bătrânii, o boltă arătând, Intră o junâ doamnă, frumoasă și fugând De cetele tartare.* ALEXANDRESCU, M. 11. *În a mele cântări zice-voi a ta mărire, Nu voi suferi ca fapte mari ca cele ce ne-ai dat Să se stingă fără urmă.* OLLĂNESCU, H. O. 312. *Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rânjind mulțumit.* REBREANU, I. 24. *Nainte vrieme ... jicea părinții miei, iera o baltă cu frăsini multe.* GRAIUL, I, 155. ✧ (În construcții incidente, cu sens atenuat, pentru redarea limbii vorbite, adesea în intenția de a sublinia ideea exprimată) *Aceste fapte, zic, făcură pe Shazinan a judeca în tot chipul.* GORJAN, H. I, 5/23. [Continentul] *s-au numit după numele Europei, fiica lui Agenor ... pe carea răpind-o, zic, un strein, Agenor a trimis spre căutare pe fratele ei.* GENILIE, G. 153/8. *Stăpânirea ț-au lipsit și ție-ndată; zic, stăpânirea aceea pe care înțelepciunea ... ț-au dat-o.* CONACHI, P. 270. *Aceste osebite pregătiri păstrează, zic, secerișul de*

carie (putreziciune) şi recolta de insecte. BREZOIANU, A. 79/11. *În cursul de psihiatrie al doctorului Obreja ..., regăsesc un caz distractiv, vai, cum e de obicei nebunia, un caz, zic, de paranoia.* CĂLINESCU, C. O. 13. *Sufeream, zic, amarnic, şi mi se sleia inima, când, uneori, găseam acasă, aşezată între părinţi, o tăcere de plumb.* BLAGA, HR. 45. ✧ (Impersonal; de obicei, ca formulă iniţială în basme) *Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarat, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii.* CARAGIALE, O. II, 217. *Zice că, în vechime, pe locurile unde se află astăzi oraşul Suceava ..., erau numai păduri cât vedeai cu ochii.* MARIAN, T. 9. *Zice c-a fost odată un om şi când era să moară, chemă pe cei trei fii ai săi la pat.* RETEGANUL, P. III, 42. ✧ Refl. impers. *Zice-se a fi ale lui Ioan preotului, al căruia încă şi acum alt mormânt la Efes iaste* (a. 1693). GCR I, 308/13. *Dzice-să-va şi de frumseaţe*[a] *trupului, cu care nu iaste datoriia domnilor ... a să lăuda.* N. COSTIN, ap. GCR II, 9/35. *Se zice că numărul persoanelor închise în cetate ar fi fost pân' la 3000.* AR (1829), 6^2/32. [Craiova] *este ... refăcută, se zice, de Ioan, riga Românii.* GENILIE, G. 208/13. *Mai avea, se zice, şi bănet.* CARAGIALE, O. I, 164.

3. A face cunoscută dorinţa, voinţa cuiva; a cere (autoritar), prin cuvinte să se facă întocmai ceva, a cere, a comanda, a dispune, a ordona **(2),** a porunci **(1),** a spune **(4),** (învechit) a hotărî, a orândui **(3),** a opri **(6);** p. ext. (popular şi familiar) a recomanda **(2);** a îndruma. *Îngerilor săi gice-lă-va de tinre.* PSALT. HUR. 78^r/34. *Nu gicereţi Dzeului nedereptate.* PSALT, 150. *Şi tu şedzi de giudeci după leage şi prespre leage treci, că gici se me bată?* COD. VOR.^{2} 23^v/12. *Zise Hristos bolnavului: „Scoală!"* CORESI, EV. 146. *Va zice slugii sale: „Ia-ţi un toiag şi să nu mai vii la-această casă".* PRAV, 324. *Carea-i mai lesni a zicerea? Iartă-ţi-să ţie păcatele tale sau ... scoală şi îmblă.* N. TEST. (1648), 11^2/32. *Şi dzâsă D*[u]*m*[ne]*dzău: strângă-să apa cea de desuptul ceriului.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 265/13. *Stătu lângă dânsul pr*[ea]*cista, care l-au rădicat dzicându-i: nu te teme* (a. 1692). GCR I, 301/8. *Un om zăsă ficiorului celui mai mare: merge la vie* (cca 1750). id. ib. II, 64/11. *Au mersu la înpăratul nici gol, nici îmbrăcat, dup*[ă] *cum îi zisăsă* (a. 1779). id. ib. 119/3. *Alexandru să mânie şi zisă să bată cetatea de trei părţi.* ALEXANDRIA (1794), 56/11. *Să zică cătră judecători ca să nu bage în seamă pre mărturii, nici pre dovediri, fiindcă ... să face mărturie mincinoasă.* MOLNAR, RET. 106/15. *Arhanghelu i-a zâs: stăi, sătano! Şi stătu* (a. 1799). GCR II, 171/17. *Am zis cătră Oprea să nu o dea, că nu va face nimica cu ea, că fata plân*[ge] *de moarte* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 196. *Lesne iaste a zice să tacă.* ŢICHINDEAL, F. 18/13. *Zâceţi şî vizitiilor să dea butcile la o parte, în dosul caselor, să nu le vază.* I. GOLESCU în PR. DRAM. 69. *Cere, zicu-ţi, la stăpânul un loc în sfântul său rai.* NEGRUZZI, S. I, 84. *După ce-a şezut la masă, a zis fetei să se suie în pod.* CREANGĂ, P. 259. *Spune, zise foarte binevoitor, deşi cu oarecare nerăbdare, prefăcutul.* CARAGIALE, O. I, 46. *Când aş şti că-mi eşti de ajutor ... mai-mai că aş face aşa precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16. *Zise şi grabnic ca zisul s-astâmpără marea întărtată.* COŞBUC, AE. 142. *De ce nu mi-ai zis mie să mătur curtea?* DELAVRANCEA, H. T. 140. *Podarul ... zise moşului ca să stea lângă resteie, ca să nu se sperie boii.* CHIRIŢESCU, GR. 135. *Ziceţi să aducă vin şi ceva gustare.* SADOVEANU, O. I, 121. *Mi-a zis că dacă mi-e dragă, Să mă împrumut la bangă.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 50. *Unul zice să facă un foişor cu poartă pe dedesubt pe unde să treacă toţi fiii de împărat.* SCLF 1958, nr. 1, 46. *Mai bine iau o săracă, Cu mâna ei se-mbracă, Ce voi zice eu, să facă.* JARNÎK – BÎRSEANU, D. 436. *Foaie verde siminoc, Zis-a badea să nu joc, Păn' la storsu vinului.* MARIAN, NU. 92. *Io-ţi ziceam să te mărit După flăcăi din vecini, Tu la toţi găseai pricini.* BALADE, III, 279. ✧ Fig. *Inema-i va dzâce să nu-şi mute paşii.* DOSOFTEI, PS. 32/20. ✧ (Prin analogie; despre scrieri, legi etc.) *Leagea le zisease aşa, să se adune.* CORESI, EV. 190. *Ev*[an]*gh*[e]*lie zice: aşa amu să vă rugaţi voi* (a. 1619). GCR I, 54/14. Refl. impers. *Gice-ţi-se de sinre a grăi.* COD. VOR.^{2} 37^r/3. *Şi i s-au zis lui Hristodor ca să pricinuiască pricini de gâlcevuri şi pagubă, să-şi facă căşăriia cu depărtare dă cea veche* (a. 1818). DOC. EC. 186. *Şi pentru acest cuvânt, s-au zis să se orânduiască comisiile a face cercare amândurora* (a. 1842). ib. 780.

4. (Complementul indică păreri, aserţiuni etc.; de obicei determinat de compliniri introduse prin conj. „că") A face cunoscut (public) că ..., a adeveri, a afirma, a aprecia, a arăta, a atesta, a certifica, a confirma, a declara, a exprima, a expune, a formula, a înfăţişa, a manifesta **(1),** a pretinde **(2),** a prezenta **(2),** a pronunţa **(1),** a relata, a spune **(4),** a susţine **(4),** (livresc) a corobora, (învechit) a povestiri **(1),** a pretindarisi **(2),** (învechit, rar) a pretinderi. *Să nu zică cineva că are folos de la avuţie, nici să se laude cu ea.* CORESI, EV. 53. *Gicem că numele lui Dumnedzău împreună iaste, a Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfântu.* PRAV. LUCACI, 161. *Într-un act moldovenesc din 15 mai 1622 întâlnim: „zicând Tiron că nu este satul şi locul ales, ci este obşte"* (a. 1622). PANAITESCU, O. Ţ. 33. *Ceea ce vrăjesc să nu să cumenece ... Aşijderea ceia ce dzicu că iaste năroc* (a. 1645). GCR I, 116/26. *Celuia ce-şi va pierde lucrul, i se va da giurământ să dzică câte lucruri i-au furat şi cât le-au fost preţul.* PRAV. 63. *El dzice că hărnicia împăraţilor şi domnilor mai multu să înţeleage din cuventele lor.* M. COSTIN, ap. GCR I, 198/5. *Eu am dzâs ... Doamne sfinte, Tu-mi eşti Dumnedzăul de mainte.* DOSOFTEI, PS. 43/10. *Şi toate va pleca supt picioarele sale când va gice că toate sâmt plecate lui aiave.* MOLITVENIC (sec. XVII), 308. *Moscalii nici să mira şi ne îmbărbăta şi dzice că mai pre mare ploi să băte ei cu şvedzii.* NECULCE, L. 244. *Iar pentru paretisis ce mi-au venit poruncă de la Măria ta ca să fac, zic cum că nu îndrăznesc.* ANTIM, P. XXVII. *Nu ştie nimene bine, cu ce gând şi treabă vine; numai vodă au zis că ştie* (a. 1777). GCR II, 113/3. *Aicea zice norodul, cu cei mai mari şi mai vrednici nu te asămăna.* ŢICHINDEAL, F. 211/17. *De aceea zicem că, afară din meşterii bresle-*

lor acestora ..., alții să nu fie volnici a face tocmeli (a. 1823). DOC. EC. 303. *Este cu greu a-ți schimba năravurile, a birui aplecările tale.* MARCOVICI, D. 10/18. *Cometii se arată prea rar și numărul lor este la 500 sau la 5000, după cum zic unii.* GENILIE, G. 78/4. *Să se desputerniceze credința lui Mehmet beg, care zisese că Țara Românească îl cere pe dânsul de prinț.* F. AARON, I, I, 202/3. *Ceea ce am zis de slăbirea stomahului prin ceai și prin cafea se înțelege de obște pentru toate băuturile cele fierbinți.* DESCR. AȘEZ. 13/15. *Zic că această boală ar veni din întrebuințarea unei frunze prea tari.* BREZOIANU, A. 567/12. *Copilul nu este decât un om mic, după cum zice un înțelept.* PENESCU, M. 6/10. *Aceasta nu putem să zicem că n-ar fi o pagubă mare, pentru că lipsa vitelor bune într-o țară este un punct de cea mai mare însemnătate.* I. IONESCU, B. C. 10/12. *Zi și d-ta că ai avut să tragi un păcat strămoșesc.* CREANGĂ, P. 220. *Încăput pe mâna a oricărui, te va drege Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege.* EMINESCU, O. I, 134. *Mă rog, spune-mi d-ta, care zici că ești om învățat, ce ți se pare mai nostim: catârul cu potcoave de aur, or nerodul urcat la măriri?* CARAGIALE, O. VII, 175. *O frunză veștedă nu-ți dă Cuvânt să zici că-i toamnă.* COȘBUC, P. I, 79. *Zice că l-au lăsat la Paști și nu-i pot slobozi de câte ori au românii sărbători, căci au prea multe, spune căpitanul.* AGÂRBICEANU, S. 187. *Ziceau că bine a făcut dacă a zgâlțâit puțin pe butoiul cela de George.* REBREANU, I, 60. *Nu vom zice că această bogăție* [a faunei] *merge crescând sau că e superioară celei din trecut.* PĂCALĂ, M. R. 27. *Badea Vasile opri la prima crâșmă, ca să-și odihnească, zicea el, caii.* IBRĂILEANU, A. 126. *Copiii cuminți cresc și devin oameni mari. Zice mama.* TEODOREANU, M. U. 289. *Strângând bani, ai ucis din față zece tragedii. Și, zicând acestea, poetul lăsă capul pe spate obosit.* CĂLINESCU, C. O. 38. *Dacă toți ceilalți zic că trei și cu patru fac cinci, zi și dumneata la fel cu ei.* CAMIL PETRESCU, O. II, 624. *Ziceai că-ți bagi mâna în foc pentru ea.* H. LOVINESCU, T. 116, cf. DL. *Eu nu zic că nu este și asta o socoteală.* PREDA, M. S. 7, cf. DM. *Am putea zice chiar că viticultura reprezintă aici mai mult decât un compartiment al vieții.* V. ROM. februarie 1964, 67, cf. DEX. *Foaie verde de urzici, De, e, mândră, precum zici, Ori mă lasă-n calea mea, Ori dă-mi dulce gurița.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 45. ✧ Expr. **Tu ai zis-o,** se spune pentru a marca părerea sau aprobarea cuiva. – *E urâtă.* – *Tu ai zis-o.* **Ce-am zis eu?** = nu ți-am spus? vezi că am avut dreptate? Cf. DL, DM, DEX. ✧ Refl. pas. *Fericirea perfectă nu există pe acest pământ; aceasta s-a zis de mult timp și de oameni foarte învățați.* FILIMON, O. I, 136. ✧ Refl. impers. *Toate mașinile sunt făcute pe acest principiu; și, de aceea, nici una nu se poate zice că este mai bună decât alta.* I. IONESCU, B. C. 487/23. ✦ (De obicei cu pronumele în dativ) A face reflecții (în gând); p. ext.: a gândi. *E să zisere rău rob acela întru inima lui, pesti-va Domnul mieu a veni ..., va începe a-și bate soții lui.* CORESI, TETR. 57. *Dzâcî întru sine cel fără minte, 'Ntr-a sa nebunie, deșarte cuvinte.* DOSOFTEI, PS. 40/3. *Dzise întru inima sa ...* (a. 1710). GCR I, 364/33. *Îmi ziceam că, poate, ar merita să fie zugrăvită figura bună a bietului prieten dispărut.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 30. *Până la masă, am să mă odihnesc ..., își zise dânsul.* REBREANU, P. 28. *Mi-am zis: Voi scrie trei romanțe.* MINULESCU, VERS. 20. *Din straşina curat-a veșniciei Cad clipele ca picurii de ploaie. Ascult și sufletul își zise ...* BLAGA, POEZII, 16. *Ah, nu, își zisese Helepliu, înduioșat și acum de propria lui frumusețe sufletească, nu, în inima mea crește floarea recunoștinței!* CAMIL PETRESCU, O. II, 127, cf. DL, DM. *Mi-am zis că nu mai trebuie să stau pe gânduri, să termin cu melodrama.* V. ROM. noiembrie 1964, 38. *Îi auzeam văicărindu-se și ... nu conteneam să-mi zic că dracul nu poate fi chiar atât de negru.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 2/5, cf. DEX. ✦ (În limbajul popular; la imperfect, urmat de „că") Presupuneam că ... *Mă jucam în fața casei cu pietricele albe și negre; ziceam că sunt oi și lupi.* VLASIU, A. P. 9. ✦ (Învechit și popular) A dovedi. *Toți aceștia sunt sudiți nemțești și patentele lor zic că sunt la aghenție* (a. 1814). DOC. EC. 170. *Toate aceste rătăciri îi zic că este de o natură mai înaltă decât țărâna ce eu calc.* MARCOVICI, C. 14/14. *Astăzi nu mai am ce lucra ...; toate îmi zic că a sosit minutul pentru a mă întoarce la țara mea* (a. 1848). DOC. EC. 954. *Uite, Ioane, vezi tu? Ăsta a omorât pe Dumitru. (Lui Dragomir) Zi tu că nu-i așa.* CARAGIALE, O. VI, 283. *Mișca și el picioarele alene unul după altul înaintea lui, numai să zică că umblă.* ISPIRESCU, L. 34.

5. (Complementul indică gânduri, sentimente, intenții etc. ascunse sau fapte, întâmplări, situații etc. la care a luat parte sau pe care le-a văzut, le știe etc.) A face cunoscut prin cuvinte, deschis, direct (și fără să omită, să ascundă sau să modifice ceva); a declara, a destăinui, a dezvălui, a divulga, a împărtăși, a mărturisi **(5),** a releva **(1),** a spune **(6),** (învechit și popular) a dezveli, (popular) a cuvânta, (învechit) a mărturi **(3),** a propovădui **(3),** (regional) a deveghea. *Înraintea ta se vie a grăi* [ce] *au către menre, sau însiș aceștea se dzică ce aflară întru menre nedereptate.* COD. VOR.[2] 31[v]/4. *Scula-mă-voiu de mă voiu duce către părintele mieu și zice-voi lui: părinte, greșii.* CORESI, EV. 21/10. *Când va mărturisi muiarea sângură, de va dzice cum s-au răpit cu voia ei, pentru să scape răpitoriul de certarea morții, atunce să cade să cerceteadze bine giudețul.* PRAV. 187. *Taina aceasta vecinic la om nu va fi zisă.* HELIADE, O. I, 175. ✧ Expr. **Între noi fie zis** = în mod confidențial. (Cu schimbarea construcției) *Fie zis între noi, băiatul nu era deloc urât.* FILIMON, O. I, 141. ✦ (Învechit și popular) A întreba. *Și grăi glas către ei și zise: de unde veniți, îngerii mei?* (ante 1550). GCR I, 2/1. *E elu dzise: știi greceaște?* COD. VOR.[2] 18[r]/11. *Și dzișu: ce iaste, Doamne, acela?* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 420/17. *Și văzdui u nuor de foc prespre to(ți) tu pământul și dziș, ce iaste, Doamne, acela?* COD. TOD. 211. *Să spuie cu adevărat și să dzică* (s ă - l î n t r e a b e MUNT.), *svătuitu-l-au au învățatu-l-au să facă acea greșeală?* PRAV. 303. *Într-acel ceas să apropiară ucenici*[i] *către I*[su]*s zicând: oare cine-i mai mare întru împărăția ceriurelor?* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 127/10. *Nici muncile cu care îl înfricoșază, când se întoarce de către dânsa zicând: până când, pruncilor, iubiți*

deşărtarea? BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/30. *Căutaiu în groapă şi vădzuiu oasele goale şi dzişu, amu cine iaste acesta, împăratu au mişelu-i?* MOLITVENIC (sec. XVII), 303. *Lume zisă: însă ce-i de tine, omule?* (a. 1773). GCR II, 95/7. *Eu îi ziseiu: dar pentru ce nu te slujăşti cu gloanţele tale, ca să biruieşti pre şarpele acesta?* (a. 1783). id. ib. 131/18. *Sluga, mergând la târg, au cumpărat un măgari ...; domnul său au zâs: pentru ci ai cumpărat o fară aşa urâtă?* (a. 1830). id. ib. 359/24. *Da ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi, zise craiul cu mirare.* CREANGĂ, P. 186. *Şi-o să zici 'mneata atunci, măi, cum mă băgă ăla la presa de ulei şi scoase din mine numai fulgi şi petece?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 32/4. ✦ (Învechit, popular şi familiar) A răspunde **(1).** *„Cin*[r]*e eşti, D*[oam]*ne?" Elu dzise: Eu suntu I*[sus] *cela ce tu-l goneşti!* COD. VOR.[2] 39[r]/5. *Ce iaste, Doamne, acela? ... Şi-mi dzise îngerul: acela nuor de focu iaste a oamenilor nebuni* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. 420/19. *Pentru care lucru iaste D*[u]*mn*[e]*zău pricină desăvârşită şi să pohteaşte? – Zicu dentru dragoste?.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/29. *Întâi fu întrebat ce ar fi D*[u]*mn*[e]*dzău. D*[u]*mn*[e]*-dzău, dzice, iaste cel mai prea vechiu.* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/12. *Nu-i aşa, jupâneasă? Mai zi, dacă ai ce!* CREANGĂ, P. 119. *Să fi scris el? ... N-aş şti ce să zic.* DELAVRANCEA, O. II, 184. *N-ar fi nimic de zis.* SADOVEANU, O. XIX, 55. *Ce-o să zic eu când ne-or arăta pe stradă oamenii cu mâna?* ARGHEZI, C. J. 224, cf. DL, DM, DEX. *Mult mă-ntreabă inima, Bine mi-i mie, ori ba? Şi eu zic că nu mi-i rău.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 151.

6. (Învechit şi popular) A recita; p. ext. a citi. *Apoi zică ocenaşele şi ceastă rugă: Domn a toată puterea! blagosloveaşte pre noi* (a. 1581). GCR I, 28/5. *Zi ocenaş rumâneşte, să înţelegem* (a. 1607). id. ib. 41/35. *Începu logofătul al doilea a zice jurământ pe o foaie de hârtie, scris precum îl socotise mai nainte.* IST. Ţ. R. 8. *Unul poate şti lecţia amărunt, numai de doă, trei ori zicându-o.* GENILIE, G. XIV/32. *Niciodată nu s-a pomenit un actor român care să zică versurile atât de bine ca Manolescu.* CARAGIALE, O. V, 263. *Acolo se adună cârdul întreg şi încearcă colindele ce vor fi spuse sau zise la Crăciun.* PAMFILE, CR. 36. *Să pună pe Apostol să zică „Tatăl nostru".* REBREANU, P. 33. *Şi de suflet să-mi grijesc La un popă creştinesc, Care zice din psaltire, În cea sfântă monastire.* ALECSANDRI, P. P. 78. ✧ Refl. pas. *Propovedanii spre a se zice de îngropăciune oamenilor morţi.* MAIOR, ap. GCR II, 201/17. *S-au adăogat şi o reprezentaţie la teatru foarte plăcută, cu un prolog ... care s-au zis de o tânără îmbrăcată în costum românesc.* AR (1834), 22[1]/28.

7. (Învechit) A însemna. *În dzilele lu Noe, cându dura corabia, cea ce întru ea puţinei, acea gice 8 suflete, mântuiră-se de apă.* COD. VOR.[2] 78[v]/7. *Sămânţa amu acicea, învăţătură zice.* CORESI, EV. 354. ✧ Expr. **(Care** sau **ce) va** (ori, învechit şi popular, **vrea) să zică** sau (refl.) **ce se zice = a)** are sensul, semnificaţia, importanţa, valoarea; înseamnă. *Stearpa născu şapte şi cea cu cuconii mulţi ai slăbit; va să dzâcă că beseărica cea din limbi ... au născut cuconi de la H*[risto]*s, mirele său.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 209/4. *Ce va să zică una ca aceasta; aceştii n-au pus gând bun asupra noastră şi vor să ne stângă* (sfârşitul sec. XVIII). LET. III, 266/26. *Să pieie va să zică să piară.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 128. *Refluxul vra să zică când să umflă apa şi să varsă la uscat pe ţărmuri.* DRĂGHICI, R. 3/15. *Bucureşti, ce va să zică loc de bucurie ..., s-au numit de la stăpânul acestui loc, anume Bucur.* GENILIE, G. 218/9. *A se afla sănătos va să zică a trăi.* MAN. SĂNĂT. 1/11. *Calohicul dilată trupurile străbătându-le, vrea să zică că creşte volumul lor.* I. IONESCU, B. C. 378/23. *Avea ochi albaştri, ceea ce vra să zică mult.* EMINESCU, N. 86. *Eu ştiu ce vra să zică durerea de inimă, bat-o pârdalnica s-o bată!* CREANGĂ, P. 172. *Sper că, în luna viitoare, ne vom vedea – asta nu va să zică deloc că nu trebuie să-mi răspunzi la scrisoarea mea.* CARAGIALE, O. VII, 249, cf. DL, DM, DEX: **b)** deci. *Care va să zică ... dumneata să faci îndreptarea ce să va cuveni pă la toate satele judeţului* (a. 1819). DOC. EC. 224. *Va să zică, încă în veacurile cele vechi s-au făcut înaintări însemnătoare.* FM. (1843), 85[2]/5. *Care vra să zică, pentru mizerabila de Biţa îşi rupe el pingelele!* SĂM. III, 645. *Va să zică am adus un strop de fericire în casa lor.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 21. *Va să zică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamaţiei?* REBREANU, I. 189. *Otilia îl trase pe Felix de o mână ... încheind: – Va să zică, totul e în regulă!* CĂLINESCU, E. O. II, 108. *Care va să zică, recită el, doamna era logoditâ.* VINEA, L. II, 50, cf. DL. *Va să zică, rămâne aşa!* PREDA, D. 121, cf. DM. *Nouă, va să zică, nu ne e deloc frică.* SORESCU, U. 56. *Va să zică m-ai mânţit.* T. septembrie 1966, 46. *Am remarcat că, în halatele albe de aici, palpită inimi şi acţionează conştiinţe, care va să zică există nişte oameni, nu doar ficţiuni medicastre cu patalama la buzunar.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 2/5, cf. DEX. ✧ (În construcţii incidente, fără valoare semantică, uneori pleonastic) *Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămâne?* CARAGIALE, O. I, 157. [Pământul] *după ce l-am fiert, vra să zică ..., am pus pământul acela între ferestre.* SADOVEANU, O. III, 397. ✧ (Refl.; învechit, popular şi familiar) **Cum s-ar zice** sau **ce se zice = a)** adică. *Cine-ş va netezi feciorul lui (ce se zice de-l va răsfăţa) şi-i va lega ranele lui, iaste aceasta ca şi o oaste.* CORESI, EV. 71. *Au arătat ... sfaturile direptilor den limba cea mai subţire şi mai ascuţită de toate limbile, ce să zic*[e] *elenească* (a. 1632). GCR I, 78/33. *De-au găsit izvorul vieţii cel nescădzut, ce să dzice Svânta Scriptură* (a. 1646). id. ib. 118/26. *Nu va fi muiarea datoare să îmble după dâns, cum s-ar dzice, de să va afla că acest om s-au făcut om rău daca au luat şi s-au cununat cu această fămeae.* PRAV. 168. *Psaltiră ce să zice Cântarea* (a. 1651). GCR I, 152/17. *Cum s-ar zice că, după ce a greşit, l-a osândit la moarte.* NEAGOE, ÎNV. 12/13. *Să înmulţeaşte biserica lui Dumnezeu şi să înfrumuseţează cu preacuvioşii şi îngăduitorii săi, cum s-ară zice că să împodobeşte ca cu nişte pietri scumpe.* GAVRIL NIF. 6/15. *Mimuri, ce să dzâce îngânăciuni de şeganii.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 103[v]/8. *Îmi veni în gând că dobitocul ce şuiera a fost vreo hiară de*[a] *marea, pre-*

cum am zice, vrun balaur întra pe acea gaură. GORJAN, H. II, 54/22. *Dânsul este băiatul cocoanei noastre, cum s-ar zice, prințul cel tânăr.* CĂLINESCU, S. 304; **b)** de exemplu. *De să va fi prilejit nescui, să-și împarță vreun lucru sau vreun loc andesine, cum s-are dzice, să sape sau să cosească undeva.* PRAV. 3. ✦ Refl. (Învechit) A se traduce (cu ...). *Lătinește volatilis să cheamă, carile în limba noastră s-ar dzice zburătoare.* CANTEMIR, I. I. I, 63. *Amin ... să zice după limba ovriască: adivăr* (cca 1750). GCR II, 65/22.

8. A pune (cuiva) un nume **(I 1);** a da (cuiva) o denumire sau un titlu, un calificativ ori a i se adresa cuiva cu un nume, un titlu, un calificativ, a boteza, a chema, a denumi, a intitula, a numi[1] **(1),** a spune **(7),** (învechit și regional) a număra[2] **(1),** (învechit) a grăi, a nomina, a numeri, a pomeni **(1),** a titlui; (spec.) a da (cuiva) o poreclă ori a i se adresa cuiva cu o poreclă, a porecli **(2),** a supranumi, (rar) a supraintitula, (regional) a nunăși (cf. năși **3),** a policrări, (rar) a supraintitula, (învechit) a surnumi. *De aciia le zise nume: Rom și Romil* (a. 1620). GCR I, 59/18. *Va zice cineva fratelui său: nebune* (a. 1644). id. ib., 113/18. *Aude de sus glasul viind: nu-i dzice Fulvian.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 130[v]/15. *S-au strâns toți în spătăria cea mică, noauă, care-i zic cu stealile.* IST. Ț. R. 3. *Lucruri sau fapte zicem acealea care să fac din pricini și dintr-acestea ca nește rădăcini odrăslesc.* MOLNAR, RET. 89/13. *Păscarii franțezi obicinuiesc a păscui un soi de pește ce-i zic cânesc.* DRĂGHICI, R. 24/10. *Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pe care eu n-o înțeleg.* NEGRUZZI, S. I, 245. *Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni, I-e rușine omenirei să vă zică vouă oameni!* EMINESCU, O. I, 151. *Făcuse un clopot mare ... și avea dragoste să-l tragă singur la sărbători mari, pentru aceia îi și ziceau Clopotariul.* CREANGĂ, P. 106. *Pe la începutul veacurilor, spun păgânii să se fie născut, pentru păcatele muritorilor, o bală a Satanei ce-i zice Chimera.* ISPIRESCU, U. 121. *Era odată la noi în sat unul de-i ziceau Ionu Bodii și-și avea cuibul pe Negrileasa.* AGÂRBICEANU, S. P. 13. *Cum te cheamă, omule? – Ion Vlăstare-i zice, domnule doftor, răspunse moșneagul.* MIRONESCU, S. 10. *Un ger, căruia aș putea să-i zic gospodăresc, s-a statornicit.* SADOVEANU, O. XIX, 233. *Lumea îi zicea Ion Prostălăul.* CĂLINESCU, C. O. 20. *Fane Chiriac nu e tocmai un gazetar. Zi-i eseist, zi-i filozof, dar nu ziarist.* VINEA, L. I, 333. *Pandurii lui Tudor în tabăra căruia, la Cotroceni, Lazăr va poposi zile și nopți întregi, îi vor zice „neamțul".* IST. LIT. ROM. II, 160. *Olăria zisă slavă se află răspândită peste tot pământul românesc.* PANAITESCU, C. R. 92. *Cum își ziceau oare oamenii care au creat splendida cultură neolitică Cucuteni?* H. DAICOVICIU, D. 11. *Omul ăsta, de-i zicem Miron, vrea să prindă dropia.* BĂNULESCU, I. 55. *Să pornesc-acolo-ndată Să taie și pruncul mic Căruia Christos îi zic.* THEODORESCU, P. P. 115. *Și mi-or zis floare de fragă Tuturor pe lume dragă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 156. *A fost odată un voinic ce-i zicea Tei-Legănat.* SBIERA, P. 80. *Zice-ți-aș vioară albă.* DOINE, 10. *A fost odată ..., când peștii cei mici înghițeau pe cei mari și lumea le zicea tâlhari.* FUNDESCU, L. P. 27. *De* [a]*ceea i-o și dzâs Manea câmpului.* ȘEZ. IV, 193. ✧ Refl. pas. (Învechit și popular) *A doisprăzeace apostoli numele lă sunt acestea: întâi Simon, ce se zice Pătru.* CORESI, EV. 476. *Căruia împărat numele trăiește între noi păn astădzi cu șanțul cela ce să dzice Troianul.* M. COSTIN, O. 43. *Irimia Vodă ... au agiunsu cu daruri la hanul și au dat cele 7 sate de țară hanului, ce să zic hănești până astăzi.* N. COSTIN, L. 583. *Cel ce întru toate acestea păzește bunacuviință să zice cucearnic sau politicit.* CARTE TREB. I, 202/21. *Înainte de a veni ungurii în Panonia, care acum se zice Ungaria sau Țara Ungurească ..., lovindu-se ungurii cu ruși ..., îi bătură pre ruși.* MAIOR, IST. 67/3. *Stanțele de șase versuri se zic sextine.* HELIADE, O. II, 171. *Unul în care lăcuim noi se numește lumea veche ... iar celalalt* [uscat] *se zice lumea nouă.* GENILIE, G. 119/11. *Bătături se zic oarecare învârtoșări sau schiroșări de cărnuri moarte care se fac pe mânile și pe picioarele oamenilor.* CORNEA, E. I, 152/26. *Crăpăturele produse prin această sfâșiere a fibrelor ... se zic, de cultivatorii de păduri, degerivuri.* BREZOIANU, A. 283/22. *La noi, piatra din care s-a scos aramă se zice rudă.* ap. HEM. 1451. ✦ A se adresa cuiva cu termenul de ... *Gheorghe ... ruga pe mama și pe surorile lui să nu-i mai zică domnule și dumneata, ... ci să-i zică pe nume.* VLAHUȚĂ, N. 51. *Ce domnule, domnule. – Zi-mi moșule și hai să ne împăcăm.* XENOPOL, ap. TDRG. *M-am trezit pe nesimțite că-mi zice satul: „dumneata".* GOGA, POEZII, 14. *Ion îi zicea fratelui său, după obiceiul vechi al satului, bade și bădică, deși era numai cu trei ani mai în vârstă.* AGÂRBICEANU, S. 230. *Taica m-a măritat Dup-un câne de ficior, Mă face să-i zic jupâne.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 183. ✧ Expr. **A zice** (cuiva) **pe nume** = a tutui[1]. *Oricare dascăl, făcând vreo învățătură în svânta besearică, între tot nărodul, de va sudui sau va ocărî pre vreun vlădic, dzicându-i și pre nume ..., acesta să va certa.* PRAV. 245. *Nu-i zice badei pe nume.* DOINE, 209. ✦ (Învechit, rar) A folosi în vorbire. *În une hotare loghicești sau filosofești a limbi streine, elinești dzic și latinești cuvinte și numere, ici și colea.* CANTEMIR, I. I. I, 4.

9. A enunța o obiecție, un reproș; p. ext. a acuza. *Află pe* [Abel] *... giungheat și nu-i zise lui Cain nemică* (a. 1600–1625). GCR I, 63/24. *Să vor scula toți, de vor striga asupra lui dzicând că ce au făcut el moară pre locul lor și nu i-au întrebat.* PRAV. 27. *Cu mânie le va dzâce A ce stătură cu price.* DOSOFTEI, PS. 14/9. *Obrăznicește a zice că cereasca bunătate Au făcut rea împărțală, că nu ți-au dat ție toate.* CONACHI, P. 264. *Ai fost meșter, n-am ce zice.* ap. TDRG, cf. DL, DM, DEX. *Badeo, de dușmane multe Eu nu pot ieși din curte, Că de-oi fi, bade, schimbată, Mi-or zice că-s blăstemată.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 66. ✧ Refl. *Să nu se zică oarecând că în zadar am pierdut vreme fără ispravă.* BUDAI-DELEANU, în IST. LIT. ROM. II, 31. ✦ (În forma negativă) A contesta valabilitatea unui lucru; a tăgădui. *Bun suflet de om este, n-am ce zice.* CREANGĂ, A. 19. *De Harap Alb, nu zic, dar voi, mangosiților și farfariților, de câte ori îți fi dormit în stroh.* id. P. 254.

10. A avea sau a-şi exprima o anumită opinie, o anumită convingere despre cineva sau despre ceva; a aprecia, a chibzui, a considera, a crede, a găsi, a gândi, a judeca, a părea **(2),** a fi de părere, a-şi da cu părerea (v. părere **3),** a vedea, (popular) a chiti, a cugeta, (învechit) a cunoaşte, a număra[1] **(5),** (regional) a probălui **(4).** *Cela ce va petreace pre vreun vinovat, după ce va face vreo răutate, acela să va certa ca şi cel vinovat, măcar că dzic o samă de dascăli cum să nu să cearte, ce numai după voia giudeţului.* PRAV. 317. *M-am tâmplat la acea nuntă, care nu era nuntă domnească, ce vom dzice că era crăiască.* NECULCE, L. 181. *Întreabă pre părintele Nisis, să-ţi spuie acele capete ce zic?* ANTIM, P. XXVI. *Vreai zice cum că însuşi calul cunoaşte frumuseţea stăpânului* (a. 1773). GCR II, 90. *Făcând cuviincioasa chibzuire, zicem că, spre a lipsi orice înşelăciune şi năpăstuiri ce să fac de către băcani ..., urmează a să face îndreptare* (a. 1824). DOC. EC. 336. *Ascultând grăind pe Neron plin de libov şi iubire, Ai fi zis că-i, ca şi Titus, al lumelor îndulcire.* CONACHI, P. 283. *Aşa şi eu, ursită, petrec zilele mele Departe de ce zicem în lume fericit.* MUREŞANU, P. 21/11. *Florile parcă n-aveau miros. Zicem: ce lucruri fără folos!* SION, POEZII, 166/3. *Eu zic că nebunul nu era vinovat; degeaba l-a băgat douăzeci de ani la ocnă!* CARAGIALE, O. VI, 255. *Ce zici de nenorocirea lui?* TDRG. *Mare a fost ... că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier ... Ei, ce ziceţi?* DELAVRANCEA, O. II, 33. *Era atât de răpitoare această privelişte, încât ai fi zis că ai înaintea ochilor o salbă de mărgăritare.* HOGAŞ, DR. I, 31. *Păi ziceam că ăi cam de vârsta noastră o ştiu mulţi, din câţi au fost în Bucureşti.* CAMIL PETRESCU, O. III, 313. *Ce zici, domnule Silion, ce mamă tânără şi frumoasă am.* VINEA, L. II, 307, cf. DL. *Un bărbat, cu chipul aproape mie, ai fi zis un adolescent, apărut în cadrul ferestrei.* PREDA, M. S. 19. *Lacuri se fac potolitele ape. Cine-ar fi zis?* ISANOS, V. 249, cf. DM. *Mai zăbovi cu unul, cu altul, să-i întrebe ... cam ce zic tinerii despre cursuri.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4834. [Oamenii] *nu ştiau ce să mai zică şi ce să mai creadă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 333. *Grădina zoologică e foarte frumoasă, dar eu zic să mai mergem şi-acasă.* SORESCU, U. 12, cf. DEX. *Am avut un drăguţ dulce Ş-am tot zis că nu-l vor duce.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 296. ✧ Expr. **(Că) bine zici** = ai dreptate, aşa e, bună idee. *Aşa este, bine zici, am văzut, dar din ce pricină urmează aceasta tata?* DRĂGHICI, R. 43/20. *Că bine mai zici tu, nevastă, răspunse bărbatu-său.* CREANGĂ, P. 15. **Zi ... = a)** judecă; dă-ţi părerea. Cf. DL, DM, DEX; **b)** aşadar. *Zi, aşa, chiaburilor, aţi crezut că o să puneţi voi mâna pe gospodărie.* PREDA, D. 211. **Ce-ai zice ...?** = ce părere ai avea? Cum ţi-ar părea? *Măcar tu să fii acela, ce-ai zice când ţi-ar strica cineva somnul?* CREANGĂ, P. 253, cf. DL, DM, DEX. **Să zicem (că) = a)** să presupunem; să admitem că ... *Şaizeci de familii: care să zicem că dintru acestea până la şapte sau opt, nici aceia n-au legiuitele pogoane* (a. 1843). DOC. EC. 781. *Să zicem că s-a tăiat fiecare pâne în câte trei bucăţi deopotrivă de mari.* CREANGĂ, A. 147. *Să zicem că n-a căzut.* CARAGIALE, O. VI, 256. *Tătarii se vor face la loc ... Să zicem că da, dar le trebuie vreme.* DELAVRANCEA, O. II, 244. *Câţi oameni trăiesc azi pe pământ? Două miliarde, să zicem.* REBREANU, P. S. 40. *Să zicem ... că croitorul îşi face o mânecă strâmtă cât un deget de mănuşi.* CĂLINESCU, C. O. 140, cf. DL. *Mâine, zâ zicem că nu poţi, dar poimâine, trebuie să fii acolo.* PREDA, D. 118, cf. DM, DEX; **b)** de exemplu. *Vino la ora zece, să zicem.* DL, cf. DM, DEX. **(Aşa mai) zic şi eu** = (aşa) e bine; (aşa) e convenabil. *Irina bogată, el bogat, Irina frumoasă, el frumos – aşa pereche zic şi eu.* ap. TDRG, cf. SADOVEANU, O. XIX, 233. *Bravo, o lăudă ironic comisarul, aşa elevă zic şi eu.* CĂLINESCU, S. 363. ✧ Refl. *Cum cutează singur omul să iasă din adunare? Cum dar el, care se zice înţelept în toate cele, Nemulţumit de a sa stare, trăi-va.* CONACHI, P. 268. *Bărbaţi maturi, cari se zic oameni de stat ..., pun în mâinile unor băieţi o armă aşa de puternică ... precum este un ziar.* GHICA, C. E. III, 15. *Samurcaş fusese în şase rânduri caimacam al Craiovei, cunoştea foarte bine „firele hălăduitorilor acelor părţi" şi, se zicea, în stare să restabilească ordinea prin mijloace paşnice, fără vărsare de sânge.* OŢETEA, T. V. 168. ✧ Refl. impers. *S-ar zice că oamenii la care primejdie nu ridică nici îndrăzneala, nici dreapta socoteală, însuşi moartea să sfiaşte de dânşii* (a. 1794). GCR II, 152/11. *Aceia prunci ... încă nu se pot zice a fi ascultători.* PETROVICI, P. 5/9. *Gândacul stă nemişcat şi fără poftă de mâncare; se zice, atunci, că doarme.* BREZOIANU, A. 585/4. *Şuierau glonţii pe la ureche ..., încât s-ar fi zis că iadul se deschisese dinaintea noastră.* GANE, ap. TDRG. *S-ar fi zis că n-aveam nimic cu lumea, nici ea cu mine.* VLASIU, A. P. 7. *Urma o specialitate oarecare şi s-ar fi zis c-o urma bine.* CĂLINESCU, C. O. 23. *S-ar fi zis că aşteptau pe cineva a cărui venire îi îngândura pe amândoi.* PREDA, M. S. 112. ✦ A face comentarii; a critica. *Dzâcă cât le place ceia ce n-au minte, Ce vor să mă sparie cu a lor cuvinte.* DOSOFTEI, PS. 35/11. *Gazda ... fără de porci nu trebuie să se lase (zică cine ce va zice).* ECONOMIA, 97/22. *Zică cine ce-a voi, Vor afla un chip la urmă a se pute învoi.* BELDIMAN, ap. GCR II, 245/8. *Zică toţi ce vor să zică, Treacă-n lume cine-o trece Ca să nu-ndrăgeşti nimică, Tu rămâi la toate rece.* EMINESCU, O. I, 198. *Uiu, iu, mândruţa mea, Auzi ce zice lumea.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 422. *Duceţi-vă voi naint'e, Ca să nu zică lumia că mă duşeţ voi l'egat.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 210. ✧ Refl. pas. *Unii spuneau într-un fel, alţii în alt fel şi multe se ziceau pe sama fetei Împăratului Roş.* CREANGĂ, P. 233.

11. (În expr.) **S-a zis cu** (cineva) = nu mai are nici o scăpare. *De nu m-ar prinde cu ele la o percheziţie a casei, că s-a zis cu mine.* BENIUC, M. C. I, 90.

12. (Popular) A cânta. *Zicea în toate fealiurile de cimpoi, giuca, curvia şi toate păcatele făcea.* VARLAAM, C. 355. *Cela ce mi-i de o limbă de-i dzâceam în lăută şi-l veseleam, l-am audzâtu-l blăstămând.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 48r/17. *Trâmbăţaşii domneşti şi turceşti le-au dat poruncă să se gătească să zică când va şădea în scaun Domnul.* IST. Ţ. R. 7. *Iarăşi cu trâmbiţile zicând în biserică din afară de biserică încă turnurile şi puşci* (a. 1700). GCR I, 335/29. *Au început a da din tunuri şi a zice meterhaneaua* (sfârşitul sec. XVIII).

LET. III, 253/26. *Păstorii ... zicând unul cu fluierul şi alţii uitându-se în sus cu fricâ* (a. 1805). GRECU, P. 149. *Păstoriul ... care zice formos în fluier.* ŢICHINDEAL, F. 368/4. *Socotiţi, iubiţilor, loveaşte-se ca lucrătoriul de pământ când ară să zică şi în lăută?* PETROVICI, P. 80/24. *Începură a zice din surle şi bucatele se aduseră pe masă.* NEGRUZZI, S. I, 151. *Zice cânticul prefăcut dupe ideile creştine.* ODOBESCU, S. I, 198. *Mai bine oi spune lăutarilor să zică şi cuparilor să împle cupele cu vin.* EMINESCU, N. 7. *Cine ştie un cântec frumos, să-l zică, cine ştie o poveste bună, s-o spuie.* CARAGIALE, O. VI, 396. *Îşi puse şi el puterile şi zicea din fluier nişte doine de te adormea.* ISPIRESCU, L. 245. *Cel puţin doi bărbaţi cari ştiu foarte bine a zice din fluier ... cântă.* MARIAN, Î. 273. *Zi o polcă.* PETICĂ, O. 220. *Lăutarul îi zice pe coarde întâi subţire, apoi gros, iute, furtunatic.* LUNGIANU, C. 16. *Să se hodinească o ţâră ţiganii, c-au zis atâta de-a amorţit şi sufletul dintr-înşii.* REBREANU, I. 23. *Un cântec larg tot mai încearcă Zi-mi de lapona Enigel!* I. BARBU, J. S. 89. *Venea, uneori, un lăutar vestit ... şi ne zicea cântece bătrâneşti şi de dragoste.* SADOVEANU, O. XX, 307. *Păstoru-şi zice-n fluier dorul De care fuge călătorul.* PILLAT, P. 239. *Din ţiteră când ziceam, Lei şi pardoşi îmblânzeam.* CĂLINESCU, O. II, 190. *Lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înnădească veselia întreruptă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 82. *O să zic pe drum de seară, Pe o strună de vioară.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 37. *În unele regiuni poporul întrebuinţează verbul „a zice" pentru cântarea instrumentală.* ALEXANDRU, I. M. 52, cf. DL. *O frumuseţe pe care o au totdeauna cântecele demodate când sunt zise.* PREDA, M. S. 253. *Când cântecul din coasă îi ostenea făptura, Zicea din gură cântecul cellalt.* LABIŞ, P. 424, cf. DM. *Sculă lăutarii hanului ...: – Aideţi, mă, cu mine că vă dau ceva dacă-mi ziceţi până acasă!* BARBU, PRINC. 189, cf. DEX. *Iată, mări, iată Că Mihu deodată Începe pe loc A zice cu foc.* ALECSANDRI, P. P. 66. *Care-a zis doina pe luncă Fost-a, Doamne, necăjită.* JARNÎK – BÎRSEANU, D. 211. *Dar ce chef şi veselie au avut el atuncea, când au cercat zâ zică într-însul,* [din fluier] *şi când am văzut că joacă toate dinaintea sa.* SBIERA, P. 7. *Zî, ţâgane de la uşă, Să mă scutur de cenuşă.* MÎNDRESCU, L. P. 140. *Zi, ţucu-te, Ştefănaş, Că la vară ţi-om da caş.* RETEGANUL, TR. 189. *Cât e ziulica de mare, zicea (cânta) de jale.* ŞEZ. III, 8. *Dzî, dzî, dzî, bădiţă, dzî, Sî mai treacă din cie dzî.* MAT. FOLK. 1436. ✧ (Subiectul este un instrument muzical) *Vechi obicei şi la râmleni de zicea trâmbiţe înaintea oaselor.* M. COSTIN, LET. I, 29/35. *Şezând toate la masă cu boierii şi Vodă ..., zicându-le muzicele la masă şi după ce au mâncat, s-au sculat ... şi au jucat.* DIONISIE, C. 194. *La facerea zilei, Zamoisky porunci să zică trâmbiţele.* BĂLCESCU, M. V. 203. *Glasuri vesele răsună, Zic vioare – urlă vântul.* IOSIF, PATR. 27.

– Prez. ind.: *zic;* imperf.: *ziceam;* perf. s.: *zisei* şi (învechit) *ziş,* pers. 4 *zisem* (DHLR II, 219), pers. 5 *ziset;* m. m. perf.: *zisesem;* cond. prez. pers. 3: (învechit) *zisere;* imper. sg.: *zi* şi (învechit şi popular) *zice;* imper. neg. sg.: *nu zice* şi (popular) *nu zi;* pl.: *nu ziceţi* şi (învechit) *nu zicereţi.* – Şi: (învechit şi regional) **gice, ice** vb. III.

– Lat. **dicere.**

ZÍCERE s. f. **1.** Acţiunea de a z i c e şi rezultatul ei. Expresie verbală a gândirii, c o m u n i c a r e, e n u n ţ, e x p r i m a r e, f o r m u l a r e; ceea ce zice **(1)** cineva la un moment dat; p. e x t. rostire; cuvântare; zisă v. z i s **(1).** Cf. z i c e **(1).** *Scoală-te, Doamne, cu gicerea ce ai dzis.* PSALT. SCH. 16/16. *Au scris ... metafore şi idiotisme şi potriviri la cuvinte şi la zicere.* VĂCĂRESCUL, IST. 246. *Au învăţat copilul a cunoaşte slova prin auzu, prin zicere şi vedeare.* CARTE TREB. II, 30/5. *Oastea crăiască îndată s-au întrarmat, pre carea Petru Odrovas cu formoasă zicere o au inimit.* ŞINCAI, HR. II, 20/32. *Aşadară, cu metaforiceştile ziceri, ai putea să lauzi pre steale.* MOLNAR, RET. 30/5. *Preste toate se cade întru zicerea propovedaniei a avea privire la ascultători.* MAIOR, P. V/1. *În Europa să aude un zgomot care va să să sfârşească cu zicerea „Viva Sa Marco"* (a. 1693). FN 17. *Lipsiţi fiind şi d-un dicsioner, de unde să putem ideile şi zicerile noastre prin termeni hotărâţi să le arătăm şi fieşcare ceea ce scrie, scrie după genia şi ideile lui.* MUMULEANU, C. 53/4. *Versuri rău orânduite le pune la locul lor. Zicerile le mai strânge.* HELIADE, O. I, 122. *Şi însuşi limbii avere, prin ziceri bine întoarse, Iar nu prin multe-mprumuturi s-o deprindem.* POGOR, HENR. VIII/14. *Popurul ..., întru nedejdea de a se uşura de soarta lor cea împovărătoare, n-au ascultat zicerea păstorilor săi.* ASACHI, I. I, 163/27. *Deşi moldo-românii vorbesc foarte bine limba franţuzască, totuşi se află oarecari ziceri ce li-s puţin cunoscute.* FM (1846), 190[1]/8. *Toată zicerea în mintea-şi cu dureri o repetea, Şî-i turbura capul foarte.* PANN, E. III, 40/7, cf. POLIZU, DDRF. *Propoziţiile sunt de mai multe feluri. După forma zicerii avem: 1) propoziţii afirmative ... 2) propoziţii negative.* IORDAN, G. 218. *Crai de Curtea-Veche ... Dar ca această zicere uitată demult, scoasă din întrebuinţare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atâta plăcere.* M. I. CARAGIALE, C. 26. *Sunt ... numeroase afinităţile dintre impresiile noastre, pe care le scot la iveală zicerile metaforice ale limbii comune sau ale poeţilor.* VIANU, P. M. 80. *Dacă gândul era certăreţ şi jucăuş, zicerea era de o nespusă duioşie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 526. *Ni se pare evidentă înrudirea dintre Hasdeu şi Creangă pe această linie a folosirii zicerii tipice.* VARLAAM – SADOVEANU, 284. *Zicerea rămâne jos când fapta nu să urmează.* ZANNE, P. VIII, 219.

2. (Învechit şi popular) Cuvânt; termen. [Nume] *poreclitor iaste care cu o zicere multe lucrure a numei poate, cum e: lemn, cetate şi alte.* ST. LEX. 221[r]/16. *Zicerea ... iaste o parte, despărţită, a cuvântării cei încheiate şi aşezată din sloveniri, prin care purceade numirea zicerii pr*[ecum]: *Daniil.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 23[v]/16. *Aligoria iaste o vorbă cu totul metaforicească şi care are altă înţelegere osibită de însemnarea zicerilor* (a. 1798). GCR II, 163/5. *Cu neputinţă iaste a să muta filozofia şi în limba rumânească, pentru sărăcia zicerilor şi a numirilor* (a. 1826). id. ib. II, 252/18. *Sfârşind, însemnez numai că zicerea vampir sau strigoi este mai de obşte întrebuinţată, dar nu se slujesc cu dânsa în toate ţările.* HELIADE, L. B. I, 178/15. *Pentru de a înţelege zicerea de speţific, carea este a ştiinţii*

numite fizică, să cuvine a-şi închipui două cube ... din care cube unul să fie de argint-viu. AR (1832), 260²/23. *Această zicere bastard au supărat pe Pavel, fiindcă nu o mai auzise niciodată zicând acest feli de vorbă.* BUZNEA, P. V. 101/6. *Se strecurară în limba română atâtea ziceri slavone.* F. AARON, I. I, 33/24. *Prin ajutorul lui* [al Lexiconului], *numai ar putea cinevaşi să înţeleagă puterea fieşcăruia cuvânt şi zicerile la care le-ar putea întrebuinţa fără de greşală.* TÎMPEANUL, G. 46/1. *Francezii..., ca să exprime o lungime de zece ori, de o sută, de o mie, de zece mii de ori mai mare, se slujesc cu zicerile greceşti deca, ecata, chilo, miria.* MÅS. GR. 52/6. *Cu toată voinţa mea de a fi simplu în termeni noi, am fost silit de a primi ideile cu ziceri din limba maica limbii noastre.* NEGULICI, E. I, IX/24. *Zicerea patimă, în zugrăvie, este departe a însemna numai mişcările sufletului.* FIS. 197/14. *Verbul este acea zicere care esprimă esistenţa unei fiinţi cu o calitate.* I. POP, L. 5/1. *Câţiva boieri ..., neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catacdisesc ..., găteau perderea limbii.* NEGRUZZI, S. I, 3. *Societate este o zicere colectivă, conţine într-însa ideea de mai multe individe fără distincţiuni de timp, de localitate, de seminţie şi de număr.* GHICA, C. E. I, 173. *El nu înţelege că zicerea ciocoi este sinonimă cu ... bogat.* FILIMON, O. I, 373. *Cuvântul francez deja trebuie izgonit din limba noastră ... Dar mi se va zice că, prin aceasta, limba ar rămâne mai săracă, căci i-ar lipsi o zicere trebuitoare.* CONV LIT. XI, 407. *Celelalte două ziceri, „laie" şi „bucălaie", ne strămute peste Dunăre în sânul fraţilor noştri din Tesalia şi Macedonia.* ODOBESCU, S. I, 215, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU². ✧ (Învechit) **Zicere de zicere** = cuvânt cu cuvânt. Exact. *Această scrisoare zugrăvea atât de bine starea şi haracterul ei, încât o ţin minte zicere de zicere.* BUZNEA, P. V. 119/4. *A traduce un autor zicere de zicere.* COSTINESCU. ✦ (Învechit) Terminologie. *Deosăbitele manevre şi evoluţii nu le pot descrie, aflându-se cu totul de terminologhia (zicerea) militărească.* AR (1832), 283²/29.

3. (Învechit) Prorocire **(1).** *Zicerea lu David să împlă, unde zice: „cu mâinile meale Dumnezeu istipii şi nu mă înşelai".* CORESI, EV. 132. *Aceasta tot fu să se izbândească zicerea prorocilor.* id. TETR. 2.

4. (Învechit) Povaţă **(2);** poruncă **(2).** *Derep'ce lumină zicerile tale pre pământ.* PSALT. SCH., ap. DHLR. II, 308. *Robu auzi a lui Dumnezeu zicere.* CORESI, EV. 348. *Câţi veţi afla la răspântii chemaţi la nuntă; această zicere însă o zisese pentru ovrei şi elini.* NEAGOE, ÎNV. 107/17.

5. (Învechit) Afirmaţie; mărturie **(2).** *Stăpânirea este silită să cunoască zicerile pârâtului adevărate şi pă Crepţu ca un călcător slobozenii ce au dobândit de la stăpânirea locului* (a. 1826). DOC. EC. 363. *Această insulă, după zicerea istoricienilor numită Atlantidă, după care au rămas numirea mării ..., înfăţoşa, cu îmbielşugare, toate acele mai însămnătoare producturi ce se află pe faţa planitei.* AR (1832), 324¹/39. *După a lui zicere, prin aburi s-ar putea mişca maşini şi trăsuri, ca încă şi o mie de alte minuni.* ib. (1835), 16¹/40. *După zicerile comune, castelul acesta s-ar fi zidit de genuezi către începutul mileniului nostru, dar istoria nu ştie nimica de un atare aşezământ.* FM (1846), 82¹/30. *Un om ... este dator a-şi sprijini zicerea cu dovezi.* RUSSO, S. 8.

6. (Învechit şi popular; şi în sintagma *cuvânt de zicere)* Zicală **(2).** [Nimrot] *putearnic vânătoriu era înaintea Domnului, de-aicea se începu cuvânt de zicere: acesta putearnic vânătoriu înaintea Domnului ca Nimrot.* PO 38/22. *Între gazetile liberale a Parisului, se află una ... care, atât prin duhul opoziţii*[i] *... către guvernul, cât şi prin agerimea zicerilor originale în cimilituri îmbrobodite, întrece pe celelante gazete.* AR (1832), 268¹/22. *N-au făcut de princip o idee cu totul contrarie, luând de axiomă zicerea: „cui cu cui se scoate afară".* CORNEA, E. I, 184/21. *Pentru plăcerea naivă de a latiniza o mică silabă ... am pierde ... un şir de ziceri, zicători şi proverbe frumoase şi caracteristice.* CONV. LIT. XI, 19, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Ca şi în amintiri, fondul de proverbe şi ziceri intercalate în poveşti este enorm.* V. ROM. decembrie 1964, 87, cf. DL, DM. *Vestitul făcător de răvaşe de plăcinte ce se vindeau în Târgul de afară cu două parale, în care scriau ziceri de râs, usturătoare.* BARBU, PRINC. 140, cf. DEX.

– Pl.: *ziceri.* – Şi: (învechit) **gícere** s. f.

– V. **zice.**

ZID s. n. **1.** Element de construcţie, aşezat vertical, executat din cărămidă, din blocuri de piatră (legate printr-un liant) sau din beton şi destinat să delimiteze, să separe sau să izoleze un spaţiu ori să susţină alte elemente de construcţie; p. restr. perete **(I 1);** (livresc) mur¹ **(1),** (învechit şi popular) zidire **(1).** *Să fie ca iarba în zid.* PSALT. 276. *Nu îmfrâmseţate ziduri a avea şi case de mult preţ.* CORESI, EV. 312. *Feate de vor îmbla încoace şi încolo curând pre zid.* PO 175/9. *Leapădă icoanele den beseareca şi rade obrazele de pre ziduri şi opreaşte oamenii să nu se închine lor* (a. 1620). GCR I, 60/9. *Când va săpa casă sau va răsipi zidiu.* PRAV. 30. *Să înţeleagă toţi cei ce sunt pre zidurile cetăţii.* NEAGOE, ÎNV. 63/31. *Glonţurile lui să cunoşte în zidiurile cetăţii.* M. COSTIN, O. 51. *Tu mă vei treace preste zidiuri nalte.* DOSOFTEI, PS. 53/11. *Şi mai cu cuvinire ieste, în munţii holmuroşi ..., între păreţi zugrăviţi şi zidiuri cu iederă acoperiţi.* CANTEMIR, I. I. I, 109. *A dezgropat pă răposata socra dumnealui şi temeiuri dă zâdur*[i] *ar fi aruncat păstă mormânt*[turi] (a. 1792). IORGA, S. D. XII, 115. *Clisuri şi ziduri pustii strică şi în locul lor face şcoli, fabrice, căşi pentru bolnavi.* ŢICHINDEAL, F. 387/25. *Munţii ... cu care natura a îngrădit pământul românesc despre nord ca cu nişte nesurpate ziduri.* GENILIE, G. 228/29. *Are 10 cazane în cotlon de zid cu boltă* (a. 1842). DOC. EC. 770. *Pe dealul depărtat, Domneşte mănăstirea; şi zidu-i cel înalt Se-ntinde împrejuru-i.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Asemine garduri sunt mai greu de răzbătut decât însuşi zidurile.* I. IONESCU, B. C. 68/27. *Astăzi petrece în linişte lângă zidurile mănăstirii.* CREANGĂ, A. 22. *Se duse binişor, se strecură pe lângă zid.* ISPIRESCU, L. 30. *Zidurile bătute de ploi şi înnegrite de vreme.* PĂUN-PINCIO, P. 108. *Ard flăcări ochii ei crăieşti Cum stă la zid plecată.* COŞBUC,

P. I, 67. *L-au dus aşa-ntre răsvrătiţii De după zidul fără glas.* GOGA, POEZII, 211. *Umbra nemişcată a profilurilor lor ascuţite înnegrea zidul alb.* BASSARABESCU, V. 24. *De afară, nelămurite zgomote vin să-şi amorţească puterea de ziduri.* LOVINESCU, C. IV, 170. *Numai umbra mea după zidul mort, Pentru totdeauna, mai plângea în noapte.* BACOVIA, O. 171. *Stăteau, perpendicular pe zidul din fund, două paturi.* GALACTION, O. A. I, 67. *Pe-acelaşi drum Vom trece mâine, cerşind din ţiterele sparte La umbra zidurilor mute Şi-a secularilor castani!* MINULESCU, VERS. 10. *Numai uzina urlă înnebunită şi, sub ziduri, pământul se cutremură până departe.* SAHIA, N. 29. *Plecase de acasă, buimac, clătinându-se pe lângă ziduri şi hotărât să nu se mai întoarcă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 113. *S-a lipit şi mai speriat de ziduri.* COCEA, S. II, 59. *Colo, sus, pe ziduri, de pe metereze, Îi rânjeşte-n ţeapă capul lui Longin.* VOICULESCU, POEZII, I, 184. *Am văzut zugrăvelile de pe zidurile mănăstirilor noastre voievodale.* SADOVEANU, O. XX, 384. *Acolo sunt zidurile cetăţii, tari încă şi bine păzite.* BART, S. M. 23. *Grupul pătrunde într-un castel înconjurat de şapte ziduri.* VIANU, L. U. 18. *În colţ, soba de zid strâmbă şi mică s-a înnegrit de fum pe la capacul de tablă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 289. *E împrejmuită cu ziduri înalte curtea.* STANCU, D. 136, cf. DL. *L-am lăsat să se aşeze alături de mine pe zidul de ciment al podiştii.* PREDA, I. 108, cf. DM. *Cetatea Drobeta e refăcută cu ziduri şi turnuri.* PANAITESCU, C. R. 70. *Vila unde a stat Gorki are prinsă pe zid o placă comemorativă.* V. ROM. aprilie 1970, 11, cf. DEX. *Fac cetăţile cu aii Şi-ncă se mai nevoiesc de cu ziduri le-ntăresc.* MARIAN, Î. 498. *Sula de aur zidiurile pătrunde.* CANTEMIR, I. I. I, 132, cf. ZANNE, P. IV, 638. *Gardul are ochi şi zidul urechi.* ZANNE, P. III, 288. *Averea-i gard de nuiele. Sărăcia-i zid de piatră.* id. ib. V, 23. *Cu capu nu spargi zidul.* id. ib. III, 433. *Var văruit, Zid zidit, Fără uşi, Fără ferestre* (Oul). PASCU, C. 58, cf. ALR II/I MN 114, ALRM II/I h 275. ✧ (Ca termen de comparaţie, sugerează ideea de rezistenţă, de tărie, de imobilitate). *Husarii ..., ca un zidi, stau la războaie.* M. COSTIN, O. 54. *Pedestrimea românească sta frumos ca un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, M. V. 514. *Are să cadă şcoala, ca zidurile Ierihonului, spuse Dan.* T. POPOVICI, SE. 601. *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliţi.* EMINESCU, O. I, 148. ✧ (Prin analogie) *Credincioşii săi supuşi sunt totdeauna gata a-l apăra şi a face înaintea vrăjmaşului său zid de diamant.* BUZNEA, F. 36/13. *Într-un minut, atât deputaţii poporului cât şi toţi acei români ce-i urmaseră, se văzură înconjuraţi de două ziduri de baionete.* BOLINTINEANU, O. 262. *Zidul militar nici nu clipea, parcă ar fi fost de oţel.* REBREANU, R. II, 253. *Zidurile de arbori se legănau domol scânteindu-şi frunzele.* SADOVEANU, O. XII, 534. *Însera. Coborau umbrele şi satul rămânea în urmă, ascuns sub zidurile întunecate ale pădurii de salcâmi.* DAN, U. 154. *De restul viei, grădina era despărţită printr-un zid viu de salcâmi şi castani aliniaţi.* CAMIL PETRESCU, N. 67. *Mulţimea a făcut, iarăşi, zid gros în jurul horei.* STANCU, D. 182. *Din depărtare, zidul grânelor se apropia mult înaintea călăreţului.* PREDA, M. 105. *Un zid de apă, înalt cât două etaje, înaintând şi înghiţind totul, puternic şi lipsit de raţiune, nu poate fi cu adevărat imaginat.* CONTEMP. 1970, nr. 1228, 1/3. *Foicică ş-uă lalea, Neculcea uşia proptia, Zid cu spatele făcea.* TEODORESCU, P. P. 548. ✧ Fig. *Sparse zidul păcatului şi vrajba o ucise* (a. 1644). GCR I, 111/27. *Acela ce eşti tărie ... zidiul cel tare cărora năzuiescu către tine* (a.1650–1675). id. ib. 228/25. *Ţara era o ţară de fală şi zidul cel tare a credinţei.* RUSSO, S. 147. *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid.* EMINESCU, O. I, 147. *Atunci, mamă, când se vor surpa zidurile diferenţei, când va pieri deosebirea de ranguri.* I. NEGRUZZI, S. VI, 16. *Între inima şi mintea lui era un zid.* REBREANU, P. S. 182. *Se cutremură în faţa „străinului" şi se închide ca într-un zid de netoleranţă şi ură.* SADOVEANU, O. VI, 278. *Când pleacă de la o definiţie a unui caracter, îl îngrădeşte frumos cu un zid solid, ca să fie perfect delimitat de tot ce nu e el.* RALEA, S. T. I, 83. *Între arte nu există însă ziduri.* PREDA, R. 119. *Să spargi însingurării ucigătoare zidul ..., Să fii de viaţă nouă şi bună făurar.* DEŞLIU, G. 7. *Între creaţia cultă şi cea populară n-au existat niciodată şi nu pot exista ziduri despărţitoare.* SCLF 1959, nr. 1–2, 364. *Altfel, va creşte o mică lume plictisită într-un univers de minuni rămas după un zid de tradiţii pe care diminutivele nu-l micşorează ca efecte.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 8/1. *Romanul e un lung monolog de iubire, ce se sparge de zidul opac al tăcerii.* V. ROM. aprilie 1970, 126. *În jurul meu simţeam zidul de inimi al tovarăşilor mei, care m-au apărat totdeauna.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 7/1. ✧ *Zidul morţii* = spaţiu special amenajat în formă cilindrică, cu deschidere mai largă în partea superioară, pe care evoluează motociclişti acrobaţi (în reprezentaţiile de circ). *Se vedea „zidul morţii" desenat în culori ţipătoare, o femeie pe motocicletă urcând în jurul unui fel de puţ de scânduri.* PREDA, R. 88. *Zid* (sau *zidul) chinezesc* = uriaş zid de apărare, ridicat la graniţele Chinei începând din antichitate; fig. stavilă (pusă în calea influenţelor inovatoare din afară). Cf. CONTEMP. 1948, nr. 104, 10/2, M. D. ENC., DEX. *De-a zidul* = numele unui joc de copii în care partenerii se ţin de mână, formând un lanţ care trece apoi pe sub braţele fiecărui jucător. Cf. PAMFILE, J. II, 288, RESMERIŢĂ, D., TEODORESCU, P. P. 197. (Popular) **De zid** = executat din materialele care alcătuiesc zidul **(1).** *Socrul îi dădea o sumă rotundă să poată să-şi ridice prăvălie de zid.* BARBU, G. 27. ✧ Loc. adv. **În** (sau **între) ziduri** = în interiorul, în incinta unei clădiri, a unei instituţii etc. *Nu se plânge ... că, într-aceste ziduri, vro pisică a-ntâlnit.* SION, POEZII, 205/24. *Şcoală normală din acest judeţ, celebrând sosirea M*[ăriei] *tale în zidurile noastre, depune, la picioarele prinţului său ... jertfirea adâncului său respect.* FM (1844) 324[1]/29. *Îţi aminteşti tu Timpul şi locul Prinse-ntre ziduri, Zumzetul, socul?* BLAGA, POEZII, 263. *Să ne gândim că nu ne bucurăm numai noi aici şi că, între toate zidurile de fabrici din ţară, e aceeaşi bucurie.* DEMETRIUS, C. 70, cf. DL, DM. *Se vor extinde bibliotecile – catacombe ale vieţii spirituale – între zidurile cărora se promova istorismul şi arida critică de text.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 73, 22/1, cf. DEX. ✧ Expr. **A face zid împrejurul cuiva** = a înconjura pe cineva din toate părţile pentru a-l

apăra, a-l proteja; p. ext. a se solidariza cu cineva, a se uni în jurul cuiva. Cf. CADE, DL, DM, DEX. **A tăcea ca zidul** v. tăcea **(1). A trăi cât zidul Goliei** v. trăi **(1). A pune** (pe cineva) **la zid** v. pune **(B 11).** ✦ (La jocul de fotbal) Obstacol pe care îl formează jucătorii, cu corpurile lor, în fața propriei porți, când adversarul execută unele lovituri de pedeapsă. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 88. ✦ (Regional, în forma *zâdi)* Șanț făcut prin holdă ca să se scurgă apa (Rebra – Năsăud). CHEST. IV 40/270.

2. (În sintagma) *Zid sonic* = barieră imaginară situată dincolo de viteza sunetului. Cf. DEX.

– Pl.: *ziduri.* Și: (învechit și regional) **zâd, zídi,** (regional) **zâdi** s. n.

– Din v. sl. **зьдъ**, bg. **зид.**

ZIDÁR s. m. Muncitor calificat care execută lucrări de construcție din zidărie[1] (de cărămidă, de piatră etc.) și din mortar, precum și lucrări de finisare a betonului după turnare; (învechit și regional) pietrar **(2),** (învechit și popular) ziditor **(1),** (regional) mauăr. *Deade pre el* [argintul] *celor ce fac lucrurile ..., teslarilor și clăditorilor și zidarilor.* BIBLIA (1688), 284[1]/16, cf. ANON. CAR. *Am scris dumisale ... pentru neşte zâdari, trebuindu-mi să-m*[i] *spoiască neşte cas*[e] (a. 1709). IORGA, B. R. 113. *Zidar*[i] *domnii*[i]. *Lemnari meşteri* (a. 1729). IORGA, S. D. V, 372. *Lei ... 10 – de la starostele de zidari* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 326. *Eu, Oprea zidariul, ... dau carte de credință în mâna văru-mieu* (a. 1784). IORGA, S. D. XII, 106. *În mâinile pruncilor au dat unelte de ale zidarilor* (a. 1812). GCR II, 209/28. *Să aibă și un ipolipsis de a să putea încrede și a să nădăjdui cinevaș pentru binalele ce prin marifetul lui să vor lucra dă meşteri lemnari i zidari* (a. 1823). DOC. EC. 302, cf. LB, HELIADE, O. II, 347. *Pentru meşteşugurile ce se lucrează fără prăvălie, precum zidarii și dulgherii și alții, se vor deosebi numai în directori de lucru (calfe) și meşteri.* REG. ORG. 34/11. *Zării o uşă supt care era var, unelte ale zidarilor și o scară.* FM (1843), 39[2]/20, cf. POLIZU. *Puțini, foarte puțini ... sunt meseriași: croitori, zidari, dulgheri.* GHICA, C. E. III, 44. *Nu mă fac preot, nu pot, îşi zise el pe urmă, cizmariu, zidariu ori ce voiu fi, numai nu preot.* CONTEMPORANUL, IV, 3, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *În colțul uliței ..., lucrează nişte zidari la soclul casei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 72, cf. CADE, NOM. PROF. 7. *Însuși Măria sa sta în scaun pe sloi, pe perina de mătasă pe care fusese înfățișată cheia de cătră bătrânul meşter al breslei zidarilor.* SADOVEANU, O. XII, 278, cf. SCRIBAN, D. *Zidarul care lucrează sus, pe schele, în bătaia soarelui, simte plăcere sau durere?* CĂLINESCU, C. O. 151. *Altul descoperă că zidarii ar lucra mai cu spor dacă s-ar construi o platformă ce se ridică automat.* V. ROM. februarie 1954, 119. *A chemat zidari și zugravi să dreagă tencuiala și tapetul.* VINEA, L. I, 79, cf. LTR[2], DL. *Îi arăta cu mâna cuptorul său, care acuma tăcea, se vedea uşa deschisă, focurile stinse, și zidari călare pe el, lovindu-l cu ciocanele.* PREDA, R. 127, cf. DM. *Zidarii veneau devreme acasă cu litra de tescovină.* BARBU, G. 136. *Vechii noştri zidari aveau intuiție când făceau totul alb și văros.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 25/2. *Negru Vodă trece Cu tovarăși zece: Nouă meşteri mari Calfe și zidari.* ALECSANDRI, P. P. 186, cf. BALADE, III, 7. *Zidarul și lemnarul atunci să-nveselesc, când casele să prăpădesc dă foc și dă cutremur.* ZANNE, P. III, 220. ✧ Fig. *Superbii zidari ai naționalității române ... au fost toți din aceeași nesecată în geniu tulpină a Basarabilor.* HASDEU, I. C. I, 83. *Și-n țara mea ce știe de-o vreme să și cânte, Eu nu mai sunt zidarul cu aripile frânte.* HOREA, C. 72.

– Pl.: *zidari.* – Și: (învechit) **zâdár** s. m.

– **Zid** + suf. *-ar.*

ZIDĂRÁȘ s. m. Diminutiv al lui zidar. Cf. PASCU, S. 346. *Manole, Manole, Meştere Manole, Zidăraș Manole.* MATEESCU, B. 22.

– Pl.: *zidărași.*

– **Zidar** + suf. *-aș.*

ZIDĂREÁSĂ s. f. Soția zidarului; zidăriță. Cf. LM, DL, DM, DEX. *Cin' s-o mâneca, Sau din zidărese, Sau din tâmplărese Voi să mi-o pândiți ... Și-n zid s-o zidiți.* MAT. FOLK. 19. *Zidu cere Un cap de fomeie, Ori de zidărească, Ori de tâmplărească, Zidu ca să-mi crească.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 280. ✦ Femeie-zidar; zidăriță. Cf. DM, DEX.

– Pl.: *zidărese.*

– **Zidar** + suf. *-easă.*

ZIDĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) De zidărie[1]. *60 de zile zidărești, la cușniță* (a. 1836). DOC. EC. 714.

– Pl.: *zidărești.*

– **Zidări** + suf. *-esc.*

ZIDĂRÍ[1] vb. IV. Tranz. (În dicționarele din trecut) A face munca de zidar; a zidi[2] **(1).** Cf. KLEIN, D. 449, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SFC IV, 198.

– Prez. ind.: *zidăresc.*

– V. **zidar.**

ZIDĂRÍ[2] vb. IV v. **zădărî.**

ZIDĂRÍCĂ s. f. (Ornit.; rar) Fluture-de-piatră *(Tichodorma muraria).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178.

– Pl.: ?

– **Zidar** + suf. *-ică.*

ZIDĂRÍE[1] s. f. Operație de construcție în care se utilizează anumite materiale (piatră, cărămidă etc.) unite printr-un liant; construcție rezultată prin această operație; spec. parte a unei construcții făcută din zid **(1).** Cf. HELIADE, O. II, 347. *Se dă în cunoștință obștească că tocmeala pentru lucrul zidăriii și al lemnăriii aceştii școale se face prin mezat la cancelaria Eforii.* CR (1836), 144[1]/3. *Povarnă ... clădită acum de zidăriie groasă, învelită cu olane* (a. 1842). DOC. EC. 772. *Supt același acoperiș poate cineva să aşeze două sau chiar trei planuri de șure despărțite unele de altele ... prin lucrări de zidărie.* BREZOIANU, A. 388/19, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *În mijlocul sălii circulare stă liniștit un stâlp masiv de zidărie de coloarea marmorei trandafirii.*

CARAGIALE, O. III, 168, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Această namilă de zidărie ... se află pe malul drept al Tibrului.* LUC. VII, 159. *Unde şi unde mai apar resturi de mortar şi zidărie.* PĂCALĂ, M. R. 39, cf. PASCU, S. 188, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Trasajul se execută pe o masă de trasaj compusă dintr-o placă de fontă de formă dreptunghiulară, foarte bine netezită şi aşezată pe un postament de lemn, zidărie sau de metal.* IOANOVICI, TEHN. 223. *Poate că mormântul nu mai era intact întrucât ... zidăria care astupa intrarea se prăbuşise înăuntru.* GALACTION, O. A. II, 439. *Toate zidăriile, îmbinate cu lemn, sunt delicate şi uşoare.* SADOVEANU, O. IX, 227, cf. SCRIBAN, D. *Mai toate locuinţele aveau forma unor turnuri şi erau din piatră sau din zidărie grea.* CĂLINESCU, C. O. 39. *Împreună cu sora ei au lucrat la zidărie, aici, la uzină, la turnătoria de oţel.* V. ROM. aprilie 1955, 256. *La clădirile amplasate în zone seismice, zidăriile trebuie executate astfel încât să reziste la solicitările produse de cutremure.* LTR[2], cf. DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX. *Uneltele de zidărie sunt: mistrie, ciubuc, cofer, dreptar, cumpănă.* H IV 11, cf. 75.

– Pl.: *zidării.*

– **Zid** + suf. *-ărie.*

ZIDĂRÍE[2] s. f. Meşteşugul de a zidi **(1);** meseria zidarului; zidărit. *Zidăria, scultura şi arta militară au fost mai nainte decât toate.* FM (1846), 71[1]/23. *Zidăria şi dulgheria au putut prospera până la un oarecare punt.* GHICA, C. E. I, 304. *Fiindcă fiul de împărat ştia toate meşteşugurile, el cunoştea şi zidăria.* ISPIRESCU, L. 372, cf. ŞĂINEANU[2], CADE, LTR[2], DL, DM. *El se pricepe simultan la lemnărie, zidărie, vopsit.* SCLF 1960, nr. 4, 579, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zidării.*

– **Zidar** + suf. *-ie.*

ZIDĂRÍME s. f. (Mil.; învechit, rar; cu sens colectiv) Trupe de geniu. *Oastea răgulată, mai cu samă la popoarele culte, stă din patru plase: din pedestrime sau infanterie, călărime sau cavalerie, tunărime sau artilerie şi zădărime sau genie.* RUS, I. I, 78/9.

– **Zidar** + suf. *-ime.*

ZIDĂRÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a z i d ă r i[1]; zidire **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.

– Pl.: *zidăriri.*

– V. **zidări[1].**

ZIDĂRÍT s. n. Meşteşugul de a zidi **(1);** meseria zidarului; zidărie[2]. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DL, DM, SFC III, 171, DEX. *Spun unii că zidăritul nu ar fi prea bun, fiindcă iarna n-are căutare.* RETEGANUL, ap. CADE.

– Pl.: ?

– V. **zidări[1].**

ZIDĂRÍŢĂ s. f. Soţia zidarului; zidărească. Cf. LB, DEX – S. ✦ Femeie-zidar; zidărească. Cf. DEX – S.

– Pl.: *zidăriţe.*

– **Zidar** + suf. *-iţă.*

ZIDĂRÎ vb. IV v. **zădărî.**

ZIDEÁC s. n. (Prin nord Munt.) Diminutiv al lui z i d **(1).** Cf. PASCU, S. 205, RĂDULESCU-CODIN.

– Pl.: *zideacuri.*

– **Zid** + suf. *-eac.*

ZÍDI[1] s. n. v. **zid.**

ZIDÍ[2] vb. IV. Tranz. (Folosit şi a b s o l.) **1.** A asambla, după anumite reguli tehnice şi după un plan dinainte stabilit, materialele unei zidării[1], pentru a realiza o construcţie sau un element de construcţie, (învechit şi regional) a z i d u i **(1),** (învechit) a z i d ă r i[1]; (complementul indică clădiri, construcţii etc.) a realiza cu ajutorul unor materiale asamblate, a c l ă d i, a c o n s t r u i, a d u r a, a e d i f i c a, a î n ă l ţ a, a r i d i c a **(II 3);** p. e x t. a ctitori. *Se nu Domnul zidire casa* (s e n u a u v r u t D u m n e z e u c l ă d i c a s a H) *în deşert munciră-se.* PSALT. 274. *Solomon amu zidi lui casă.* CORESI, L. 31/1. *Noe zidi un oltariu Domnului.* PO 33/19. *Tot omul carele va să zidească ceva, au casă, au cetate, întâi pune temelie vârtoasă* (a. 1644). GCR I, 112/16. *Cela ce va zidi sau va răsădi strein ... fără ştirea stăpânului celuia cu locul, dăm învăţătură ... să-şi piardză toată usteneala.* PRAV. 25. *Zidi în locul ei altă sfântă biserică, tot de piatră cioplită şi netezită* (a. 1654). GCR I, 172/15. *Zidi şi acolo biserică foarte minunată.* NEAGOE, ÎNV. 83/24. *Traian ... au zidit cu mare minune vacurilor pe urmă pod peste Dunăre, de piatră.* M. COSTIN, O. 257. *Au zidit un turn ca, văzând oamenii turnul acela, să-l pomenească pre dânsul.* CHEIA ÎN. 74[r]/8. *Au zidit ceale de la Menfes piramide.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/35. *Începură den temei a zădi turnul.* N. COSTIN, L. 68. *Focul mănâncă, într-un ceas, acel ce au muncit veacurile să-i zidească* (a. 1704). FN 161, cf. ANON. CAR. *Această sfântă biserică ... este din temei zidită şi podobită din cinstita cumpaniia grecilor de la Sibii* (a. 1758). IORGA, S. D. XII, 69. *Dacă auziră Alixandru aşa, stătură pi loc, şi zidi un stâlp di aur.* ALEXANDRIA (1784), ap. GCR II, 133/33. *Poruncea să-i trimiţă meşteri arhitecţi, să zidească turn care nici ceriul, nici pământul să nu-l atingă* (a. 1812). GCR II, 207/15. *Alţii prin hărăzirea avuţiilor au zidit şi au înzestrat sf*[i]*ntele monastiri.* AR (1829), 23[2]/26. *Văzut-ai vreodată cum încep a zidi casăle?* DRĂGHICI, R. 44/23. *Acei ... care au zidit şi au înzestrat acea mănăstire au luat în vedere nu numai folosul acei mănăstiri, dar şi al exploatatii ocnelor* (a. 1846). DOC. EC. 903. *Îi va vedea cineva deodată a se apuca să surpe ca să zidească.* BREZOIANU, A. 133/5. *Monastirile zidite de pe-atunci mărturisesc Tot învingeri împlinite De poporul românesc.* SION, POEZII, 85/8, cf. PONTBRIANT, D. *Acei mauri ... au zidit geamia cu sute de coloane din Cordova.* ALECSANDRI, O. P. 329, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit unora din voevozi.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Oamenii ... păcătoşi aveau obiceiul să zideasca fântâni, pentru a-şi răscumpăra faptele rele.* SADOVEANU, O. XIX, 451. *Someşan şi Oprea, amândoi zidari, veniseră împreună de la Botoşani, unde zidiseră o fabrică de textile.* V. ROM, octombrie 1954, 113. *Aş fi vrut să mai am răgaz, ... Să zidesc case, să pun livezi.*

ISANOS, V. 235. *Ion Caragea se instală la curtea domnească pe care Alexandru Ipsilanti o zidise aproape de biserica Mihai-Vodă.* SCLF 1959, nr. 3–4, 457. *Cu carnea nunta s-o nuntesc; Cu oase casa s-o zidesc, Cu coastele s-o-nlănțuiesc.* BALADE, I, 349. *Ziua ce zidea, Noaptea se surpa.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 279. *A zidi biserici în aer,* se spune despre visurile deșarte ale cuiva. Cf. BARONZI, L. 65. *Cine pe lângă drum zidește, mulți stăpâni dobândește,* se spune despre cineva care are mulți musafiri fiindcă locuiește într-un sector ușor accesibil. ZANNE, P. III, 434. *După temelie zidirea să ți-o zidești* (= orice întreprinzi să ai grijă să nu depășească posibilitățile pe care le ai). ZANNE, P. III, 395. ✧ Tranz. și refl. Fig. *Inrema curată zideaște întru mere.* PSALT. 99. *Pentru aceaia, să păzim toți foarte cu cinste carei au luat darure, ca și alți să zidim.* CORESI, EV. 92. *Voi, iubiților, cu sfânta voastră credință zidindu-vă voișI, Duhului Sfânt rugându-vă ..., dragostea lui Dumnezeu feriți.* id. ap. GCR I, *12/20. *Făgăduit-au oarecând D*[u]*mn*[e]*zeu a pune piatră de mult preț în Sion și la margînea uńghiului ca să să zidească spre dânsa oamenii cei credincioși.* CHEIA ÎN. 86ᵛ/8. *Începuturi sau temeiuri de arătare preste care filozoful își zideaște vorbele sale, să zic acel fealiu de spuneri din care alte adevăruri să întăresc.* MICU, L. 13/12. *Temeiurile pe care a zidit templul fericirii sale au fost putrede și ticăloase, ca și cugetul lui.* MARCOVICI, D. 8/20. *Laude-ți soarta, că te iartă să aibi o conștiință curată, care nu te îndatorește, ca pe cei mari, ca să-ți zidești fericirea ta pe părerea și cinstea celor mai mici.* BUZNEA, P. V. 145/13. *Kant ... se ocupă mai mult cu dărâmarea celor ce a zidit secul dogmatism.* FM (1845), 254¹/4. *Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi ... orice-ai spune Peste toate o lopată de țărână se depune.* EMINESCU, O. I, 134. *Eu vă port în suflet, plămădiți în sânge; Și din vina voastră mi-e zidit păcatul.* GOGA, POEZII, 215. *M-ai zidit aici, unde-ți trimiți escrocii, hoții de buzunare, spărgătorii și bandiții.* ARGHEZI, B. 16. *Eu descifrez contururile clare Ale acelei lumi ce voi zidi-o.* HOREA, C. 19. ✧ Refl. pas. *Besearici în toate părțile se zidea* (a. 1648). GCR I, 131/7. *Un blagocestiv împărat să poruncească să se zidească besearici.* ANTIM, O. 117. *Acest sf*[ânt] *paraclis, 1795, s-au zidit din temelie și s-au zugrăvit cu toată cheltuiala diiac*[ului] *Costandin* (a. 1795). IORGA, S. D. XIII, 65. *Această sf*[ân]*tă ... bisearică s-au zidit din temelie de răposații frați Cândești* (a. 1820). id. ib. 166. *Această fabrică s-au zidit cu cheltuiala mănăstirii, din care pricină au căzut mănăstirea la datorie* (a. 1823). DOC. EC. 282. *Pentru așezarea muzeului și a bibliotecii să va zidi o sală mare* (a. 1837). ib. 662. *Populul a doua zi îl duse cu lacrămi la țărmuri, în care loc de plecare apoi s-a zidit o măreață monastire.* GENILIE, G. 29/26. *Cea întâi urzire acestei politii ... s-au făcut la anul 1584, iar stricându-să de foc, din nou s-au zidit la anul 1637.* ASACHI, I. I, 211/8. ✦ Refl. Fig. (Despre nori) A se îngrămădi. *Nori ca de bazalt de aspri se zidesc pe-albastra boltă.* EMINESCU, O. IV, 134. *În răsărit, se zidise o culme de nouri posomorâți.* SADOVEANU, O. XVII, 425. ✦ (Învechit și familiar) A întemeia. *Caiu ... dzidi oraș și cheamă numele lui pre numele feciorului său Enoh.* PO 23/19. *Enia ... auzi glas de-i zise să zidească acolea cetate.* MOXA, ap. GCR I, 58/29. *Marele Constantin, carele au dzidit Țarigradul* (a. 1650). GCR I, 146/11. *Romulus ... au zidit Roma în anul 703 înaintea lui H*[risto]*s.* CALENDARIU (1814), 99/26. *Zidind Traian mai multe cetăți ..., rădică mulțime nenumărate de lăcuitori romani din Italia și la anul 105 după Hristos îi aduse în Dacia.* F. AARON, I. I, 8/8, cf. POLIZU. *Poporul finlandez și-a zidit cuibul în ținuturi vaste.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 28/1. ✧ Refl. pas. *Zidescu-se cetățile iudeilor.* PSALT. 135. *Hinidoara cetate carea s-au zidit de Iancul-Vodă* (a. 1660–1680). GCR I, 175/30. *Mai denainte decât temeliile Vavilonului a să zidi și Semiramis într-însul raiul spândzurat ... holbură de socoteale ca aceasta să scorni.* CANTEMIR, I. I. I, 28. ✦ A băga, a închide în zid **(1)** sau între ziduri; a astupa cu zid **(1)**; (învechit și regional) a zidui **(1)**. *I-au învățat pre aceia pietrari ... de au zidit în temelie un voinic și o fată.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 28ᵛ/25. *Se împuținează uscăciunea pivniții, închizând o parte a ferestrilor sau zidindu-le.* PENESCU, M. 62/25, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Domnul Ștefan fu zidit în lăcașu-i de marmură și piatră.* SADOVEANU, O. XIX, 14, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Și pe dânsul l-a zidit în altar, la răsărit.* ALECSANDRI, P. P. 21. ✧ Fig. *Toată avuția răspunsurilor sale în cea mai de desupt tainița tăcerii așași de tot își zidi.* CANTEMIR, I. I. I. 153. *Stăpânul lor, el cel zidit în insomnia bibliotecii, nu era nici ostenit, nici îndoit.* TEODOREANU, M. U. 83. ✧ Refl. *Mulți călugări spărgeau zidul, intrau înăuntru, zidindu-se.* SAHIA, U.R.S.S. 46.

2. Fig. (Mai ales în concepția creștină, despre Dumnezeu) A da înfățișare, formă, viață, ființă, a crea, a face, a făuri, a plăsmui[1] **(1)**, (rar) a plăsni; p. ext. a întrupa. *Nu însu acesta al tău tată avu-te și feace-te și zidi-te?* PSALT. 313. *Cu mâna mea zidii omu* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 364/14. *Mâinile tale m-au făcut și m-au zidit și mi-au dăruit viață* (a. 1633). GCR I, 81/24. *Pentru zădirea omului, cum l-au zădit D*[u]*mnezău den pământ* (a. 1650). id. ib. 145/12. *Nu aceasta tată-tău te-au agonisit pre tine și te-au făcut și te-au zidit?* BIBLIA (1688), ap. GCR I, 281/27. *După chipul său și după cuviință zidit-au din 'nceput omul și în raiu l-au pus.* MOLITVENIC (sec. XVII), 305. *D*[u]*mnezău veacinicul ... au vrut lumea ... den nimica să zidească* (a. 1702). GCR I, 343/20. *Și noi greșim toți ca dânșii, dentru lut zidiți fiind toți.* C. CANTACUZINO, C. M. I, 11. *De unde fu luat lutul acela din care zădi Dumnezău pre Adam?* (cca 1750). GCR II, 60/9. *Iară cela ce ne-au zidit și ne-au făcut cu ochi, iubitoriul de oameni, văzu lucrul mâinilor lui.* VARLAAM – IOASAF, 11ʳ/21. *Despre zidirea lumii ... și despre zidirea omului căruia i-au supus D*[u]*mnezeu toate care zădisă* (a. 1795). GCR II, 156/38, cf. LB. *Zădind pe om, i-a dat și putere de a scăpa de tot felul de asupriri.* MARCOVICI, C. 98/11. *Mulțămește lui Dumnezău că au zădit acest dar minunat, adecă luna, spre folosul nostru.* DRĂGHICI, R. 82/20. *O, omule! el te-au zidit pe tine: din porunca lui ești tu pre pământ.* BUZNEA, F. 2/25.

Omul are ... putinţe spre arţi prin care, lângă lumea ziditǎ, zideşte alta. RUS, I. I, 52/28. *Nu îi pasă de ruşine, nici măcar nu are frică De fiinţa prea înaltă, carea totul au zidit.* FM (1843), 159²/37. *Este oare* [omul] *pentru muncă născut şi zidit în lume?* CONACHI, P. 274. *Învăţătura despre a lumei orânduială dumnezeiască, dupre cum toate pentru pământ a fi zidite se arată de către înduratul Dumnezeu.* EMINESCU, P. L. 35. *Obrajii rumeni şi tari să spargi nuci cu cărămida. E zidită din plin şi ai ce săruta.* DELAVRANCEA, O. II, 189. *Natura creatoare Zidi din nou în Carol pe Roderig.* I. NEGRUZZI, S. VI, 175. *De ce ne-a mai zidit Domnul Dumnezeu numai pentru pedeapsă şi fără nici o răscumpărare pe altă lume?* SADOVEANU, O. XVII, 584, cf. DL, DM, DEX. *Şi-n rai a zidit. Pe strămoşul nostr-Adam Din care ne tragem neam.* TEODORESCU, P. P. 166. *Dumnezeu că s-a gândit, Cerul şi pământul a zidit, Şi cu câte-a socotit, Cu toate le-a împodobit.* MARIAN, NU. 785. *Ş-a luat din coasta din a stânga, Să-i facă lui moş Adam muiere, Ş-a zidit pe moaşa noastră Eva.* SEVASTOS, N. 171. [Cutare] *să rămâie Luminat, curat Ca maică-sa ce l-o zâdit.* CANDREA, Ţ. O. 47. *Şi suflă Dumnezeu cu Duhul Şi zâdiră trupul.* FOLC. MOLD. I, 237. ✧ Refl. pas. *El dzise şi fură, el poveli şi zidiră-se.* PSALT. 57. *El au poruncit şi s-au zâdit cerul, văzduhul, soarele, luna, stealele şi altele.* NEAGOE, ÎNV. 314. *Cu zisa lui toate s-au făcut ... şi cu învăţătura sa s-au zidit* (a. 1693). GCR I, 311/28. *Iaste cu cuviinţă a proslăvi pre D*[u]*mnezeu, care om pentru aceasta s-au zâdit, nu plecat spre pământ ca celelalte dobitoace, ci drept cu ochii spre ceriu.* MOLNAR, RET. 16/8. *Precum s-au arătat şi strămoşii noştri în grădina lui Edem, când, zidindu-să de mâinele lui D*[u]*mnezeu, au căutat unul la altul ... ca frate şi soră.* BUZNEA, P. V. 73/11. *Acolo se pare omul că gustă necontenit Tot aceea ce natura, pe când lumea s-au zidit, Cu mâna îmbilşugată muritorilor au dat, Zile senine, curate şi răpaos necurmat.* POGOR, HENR. 166/9.

– Prez. ind.: *zidesc.* – Şi: (învechit) **zâdí** vb. IV.

– Din v. sl. **зьдати, зиждѫ.**

ZIDÍRE s. f. Acţiunea de a z i d i² şi rezultatul ei.

1. Asamblare, după anumite reguli tehnice şi după un plan dinainte stabilit, a materialelor unei zidării[1], pentru a realiza o construcţie sau un element de construcţie, (învechit şi regional) z i d u i r e; realizare a unor clădiri, construcţii cu ajutorul unor materiale asamblate, c l ă d i r e, c o n s t r u i r e, d u r a r e, e d i f i c a r e, î n ă l ţ a r e, r i d i c a r e **(II 3)**; p. e x t. ctitorire; zidit[1], (învechit) ziditură, (învechit şi regional) ziduire. Cf. z i d i² **(1)**. *Şi eu însumi episcup sunt, lucrând împreună la ceale de afară zidiri de d*[u]*mnezăieşti besearecі.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/44. *El rădicase, ici-colea, piramide, la zidirea cărora amestecasă pământul cu rădăcini de trandafiri şi de alţi copăcei mici ce iubesc a creşte prin pietre.* BUZNEA, P. V. 50/12. *Mehmet-Ali care, într-o viaţă de zidire şi de înaintare, nu-şi va pune mâna asupra unor monumente mai puţin folositoare într-adevăr decât canalele ce a săpat.* CR (1836), 205¹/43, cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. *La zidirea cu mistria, mortarul e aşternut pe suprafaţa ultimului rând de cărămizi.* LTR². [Cultura română] *este singura din lume care a ridicat la rangul de mit estetic jertfa zidirii, creând, în Meşterul Manole, un mit tot atât de bogat în semnificaţii moderne ca şi Faust.* CONTEMP. 1970, nr. 1244, 1/4. ✧ F i g. *Să se nevoiască de zidirea trupului biseareciei lui Hristos.* CORESI, EV. 92. *Omul ... iaste zidirea unui început mai înalt în înţălepciune.* IST. AM. 85ᵛ/11. *Ne trebuie o măiestrie înaltă în zidirea operilor* [literare]. SAHIA, U.R.S.S. 161. ✦ (Învechit şi popular; concretizat) Clădire; construcţie; p. r e s t r. zid **(1)**. *În vreamea aceaia şi mearseră către el ucenicii lui, arătară lui zidirea bisericei.* CORESI, TETR. 54. *Derept aceaia, răsfiră Domnul de acolo pre ei pre tot pământul şi fu lor a părăsi zidirea cetăţiei.* PO 41/11. *Dentr-această zidire se cunoaşte acest Neagoe-Vodă că nu şi-au cruţat avuţiia* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 152/31. *Să se rădice case de rugăciuni şi alte zidiri plăcute lui Dumnezeu.* ANTIM, O. 117. *Această cetate are multe zidiri frumoase.* IST. AM. 4ᵛ/17. *Au gândit să dea să zidească în curtea sa o zidire.* ŢICHINDEAL, F. 165/21. *Deasupra sunt zidiri de case, din care una este împodobită după obiceiul chinezesc şi turcesc.* GOLESCU, Î. 55. *Nu vede zidiri pustii Prin sate şi prin câmpii.* MUMULEANU, C. 166/5. *Înălţimea zidirii ... să fie de un stânjen şi jumătate înălţime, ca să nu poată intra cinevaş* (a. 1829). DOC. EC. 442, cf. HELIADE, O. II, 347. *Orice zidire publică aflată astăzi în fiinţă şi care se va putea clădi de acum înainte se vor cuprinde asemenea în domeniul statului.* REG. ORG. 53/16. *El fiind acum foarte bogat, putea să-şi facă palaturi, ziditi.* DRĂGHICI, R. 81/3. *Pe lângă bisericile cele multe ce se ridicară, au trebuit să se înalţe şi ziditi mari pentru obştele călugăreşti.* F. AARON, I. I, 164/12. *Toată Ţara Rumânească fu cutremurată grozav la 1804, vătămându-se toat*[e] *zidirile ei.* GENILIE, G. 123/14. [Universitatea] *îi o mare zidire cu trii rânduri.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *Au mărit politia Vladimir, de Monomah zidită, împodobind-o cu biserici şi feliuri de ziditi.* ASACHI, I. I, 39/21. *Frumseţa cetăţilor atârnă ... de la simetria şi strălucirea zidirilor.* RUS, I. I, 79/16. *Întrebuinţându-să la o zidire cărămidă de mai multe felurimi şi calităţi, să pricinuieşte vătămare* (a. 1841). DOC. EC. 745. *Câtiva agronomi, cu scop de a scăpa cea mai multă parte a zidirii de năvălirea focului ..., au sfătuit să desparţă osebitele încăperi ce compun o fermă.* BREZOIANU, A. 504/20. *Ei sunt simpli iubitori de falâ românească, socotindu-se ca nişte salahori chemaţi a ridica o zidire.* RUSSO, în PR. DRAM. 44. *O fabrică de zahăr, în care s-ar fi pus un capital de 500 000 lei în ziditi, maşini, vite ... nu poate să se lupte cu fabricile de zahăr din Galiţia, din Ungaria.* GHICA, C. E. III, 54. *Arhitectura acestui palat era vagă şi nedeterminată; era o zidire ... în care se vedeau mai multe ordine de arhitectură.* FILIMON, O. I, 108. *Un paratoner nu apără decât o zidire de două ori lungimea lui de mare.* I. IONESCU, B. C. 386/4, cf. PONTBRIANT, D. *Pe deasupra de prăpăstii sunt ziditi de cetăţuie, Acăţat de pietre sure un voinic cu greu le suie.* EMINESCU, O. I. 76, cf. BARCIANU. *Ar fi dorit mult să fie între zidurile reci ale bătrânei ziditi.* AGÂRBICEANU, A. 138.

Biserica pustie din mijloc, încinsă cu un brâu de fier, spre a nu se desface, e o zidire proastă. HOGAŞ, DR. I, 32. *Ce se va întâmpla cu zidirea începută şi retezată pe la brâu?* GALACTION, O. A. I, 241. *Ştefan-Vodă a poruncit lui Ion vistiernicul să sloboadă cheltuielile zidirii de la Putna.* SADOVEANU, O. XII, 286. *Nu e o zidire propriu-zisă.* VINEA, L. II, 102, cf. DL, DM. *Printre ziduri de piatră dantelată, Văzduhul joacă dens şi albăstrui.* LABIŞ, P. 364. *Cetatea care o are în gând poetul nu e zidirea, de atâtea ori trecută prin spulberul războiului, cutremurilor şi incendiilor.* SCLF 1960, nr. 2, 386. *Moldova cea veche cu monumente şi relicve legendare renaşte sub lumina acestei zile, ca un reper al istoriei faţă cu noile ziduri.* V. ROM. februarie 1964, 80, cf. DEX. *Negru-Vodă vine Ca să se-nchine La cea mănăstire, Falnică zidire.* ALECSANDRI, P. P. 191. *Sus sunt nalte mănăstiri, Nalte ziduri, Iar în ele cine-mi şede?* TEODORESCU, P. P. 135. *Ce mi-e-n cer, şi pe pământ, ... Mi-este-o dalbă mănăstire, Ca o falnică zidire.* FOLC. MOLD. I, 328. ✧ Fig. *Ştim acum că, de să va strica casa trupului nostru cea de pământ, zidire avem de la D*[u]*mn*[e]*zău.* CHEIA ÎN. 1^{v}/19. *Cuvântul Lui D*[u]*mnezău ..., piatră întărită preste care stau neclintite duhovniceştile ziduri.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/9. *Nimic nu-i va putea fi mai plăcut din această zi de sărbătoare decât să vază nobila sa zidire necunoscută de o aşa numeroasă adunare.* CR (1833), 27^{2}/24. *Imaginea pe care a păstrat-o poporul nostru despre Gheorghe Lazăr este aceea a unui Om, a unui Profesor care şi-a jertfit tot ce-a avut mai bun, cu certitudinea că zidirea ridicată de el din duh şi din lumină va dăinui în veci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 29/5. ✦ (Învechit) Întemeiere; formare. *De saşi şi de zidirea lor* (a. 1661). GCR I, 178/3. ✦ (Învechit; calc după slavonul **съзьданиѥ**) Alcătuire socială; p. ext. rang. *Supunreţi-vă amu a toată zidirea de omu dereptu Domnul, seva lu împăratu, ca pradespunre, seva giudeaţelor, că de elu-s tremişi.* COD. VOR^{2}. 74^{r}/14. *Căci ce poate fi deplin chiar şi întru toate? Pentru oricare zidire asta-i lege neschimbată.* CONACHI, P. 266.

2. (În concepţiile religioase) Creare din neant, de către Dumnezeu, a lucrurilor şi a fiinţelor, facere, (învechit) tocmeală; ansamblul lucrurilor şi al fiinţelor astfel create, lume, univers; p. restr. operă creată de Dumnezeu; (învechit) zidire **(2).** Cf. zidi^{2} **(2).** *Nu vrea să-i piară zidirea mânilor lui.* CORESI, EV. 209. *De începutul zidirei, bărbatul şi muiarea i-au făcut Dumnezău.* N. TEST. (1648), 54^{r}/12. *Pentru zădirea omului cum l-au zădit D*[u]*mnezău den pământ* (a. 1650). GCR I, 145/12. *Totdauna să rugăm pre Dumnezeu cel milostiv, pentru că a lui făptură şi zidire suntem.* NEAGOE, ÎNV. 3/5. *Ceriul fapt de D*[u]*mn*[e]*zeu, cu puteare mare, Minunată zidire şi ea sfârşit are.* M. COSTIN, ap. GCR I, 203/4. *De zidirea sau făptura lumii, multe păreri şi dovăzi a filozofilor şi a poiaticilor păgâneşti era.* N. COSTIN, L. 47. *Din Biblie cred zidirea şi facerea lumii, îngerilor, omului.* VĂCĂRESCUL, IST. 248. *Nu mai putu răbda a-şi videa zidirea lui robită de păcat, ci direpţ dânsa cu a lui milostivire plecându-se, să arătă om ca noi fără de păcat.* VARLAAM – IOASAF, 6^{r}/27. *Despre zidirea lumii, osibirea şi podoaba făpturilor.* KLEIN, ap. GCR II, 156/35, cf. LB. *Au doară aceeaşi mână n-a lucrat şi ţărâna omului şi nu l-a făcut împărat al zidirei?* MARCOVICI, C. 73/13. *Pământul nostru ce este numai o mică parte a nemărginitei ziduri, ni înfăţoşază lucruri care sau sunt neschimbate, sau prefăcute prin mânile omeneşti.* J. CHIHAC, I. N. 3/12. *Atuncea Domnul făpturii ... Ce hrăneşte şi viază ale zidirii ţării Din jilţul unde stau toate a făpturii visterii ... Privirea sa îşi întoarse către viteazul franţuz.* POGOR, HENR. 10/6. *Dumnezeule! Unde te afli? În ce loc ascuns tu şezi? ... Unde e a ta îndurare pentru mine, zidirea ta?* FM (1844), 15^{r}/38. *Prefă pentru tine singur toate privelile firei, Fă pe placul tău schimbare în fiinţele zidirei.* CONACHI, P. 264. *Cuciurean era ... iubitor de flori, de natură şi de frumuseţele zidirei.* RUSSO, S. 153. *Du-te, coprinde toate zidirile vieţuitoare şi neînsufleţite, întemeiază în ele unirea şi fă-le a te cunoaşte stăpân.* BOLLIAC, M. 53/6. *Se desfăşur în ochi-mi minunile zidirei.* ALEXANDRESCU, O. I, 93, cf. LM, ŞĂINEANU^{2}, CADE. *Se bucură de viaţă ... printr-o dragoste nedeşteptată de tot ce a pus Dumnezeu ca frumuseţă şi taină în zidirea sa.* SADOVEANU, O. XX, 340, cf. DL, DM, DEX, A V 6, VI 26. ✦ (Învechit) Creare a lumii luată ca punct de referinţă în numărătoarea anilor (considerată şi ca începutul erei bizantine). *Nicolaie-Vodă au făcut pe Constantin-Vodă, careli au fost domn aice la noi în Moldova, în anii de la zidirea lumii 7242.* NECULCE, L. 16. *De la zidire lumii ai 7203 ... începutu-s-au a scrie această carte* (a. 1694). GCR I, 314/13. *Acum de nou s-au tipărit ... la anul de la zidirea lumii 7210* (a. 1702). id. ib. 343/9. *Împăratul Iulie chesariul, carele au împărăţit la anii de la zidirea lumii 5464.* PRAVILA (1814), V/5. *Şi s-au scris hrisovul acesta ... la anii dă la zidirea lumii 7335* (a. 1826). DOC. EC. 375. ✦ (În Vechiul Testament) Geneza. *„Istoria lumii pe scurt ..." începe cu zidirea, potopul şi turnul babilonesc.* IST. LIT. ROM. II, 121. ✦ (Învechit şi popular) Făptură; p. ext. (cu sens colectiv) omenire **(3);** fire. *Să propoveduiască ... cuvântul său la toată zidirea.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/56. *Îl sărutar*[ă] *pre el toţi şi-i căuta ca unii ziduri cereşti, iar nu omeneşti* (a. 1692). GCR I, 298/13. *Fieşte*[ce] *zidire trebuinţa ei să-ş caute şi aju*[tor]*iu să-şi ceară una de la alta* (a. 1702). GCR I, 343/31. *Să cinstească pre îngeri ca pe nişte ziduri mai aproape şi făr' de trupuri.* ANTIM, P. 50. *Nici tăriia ... pedepsii, nici pierzarea zidirii nu pricinuiesc cea mai mare săvârşire în sufletul cetăţeanului* (a. 1773). GCR II, 87/38. *Ritorica ca o împărătească au arătat totdeauna mai multă puteare în toată zidirea.* MOLNAR, RET. 16/7. *Omul, acea mai cinstită şi mai desăvârşit zidire decât toate celelalte pre pământ.* CALENDARIU (1814), 102/3. *Bătrânii noştri ... s-au închinat soarelui, mâţelor şi altor ziduri, ca unor d*[u]*mnezei ai lor cânta şi le colinda.* ŢICHINDEAL, F. 312/14. *Adam, a noastră zidire Veni la grea osândire.* AARON, ap. GCR II, 193/19. *D. Şabert este bărbatul ci nu de mult au arătat acea minunată putere de a sta împotriva focului ... supt o temperatură sau gradul căldurei mult mai întrecătoriu decât ar pute suferi oricare altă*

zidire. AR (1829), 44r/40. *Urechea nu aude vreun sunet ... Toată zidirea doarme.* MARCOVICI, C. 8/5. *Toate celelante ziditi a pământului sunt supusă omului.* DRĂGHICI, R. 131/30. *Femeia lui, rămasă în Ostrovul Franței, să află deodată văduvă, grea şi fără de vreo altă zidire pe lângă dânsa decât numai cu o roabă.* BUZNEA, P. V. 6/17. *Dar ziditi altele câte la voia ta nesupuse Care defăimându-ţi jugul petrec în pustii ascunse.* CONACHI, P. 291, cf. POLIZU, DL, DM, DEX. *Cum nu poate popa să facă Leturghie fără vin, Fără pâine şi fără apă, Aşa să nu te poţi apropia De zidirea mea.* CANDREA, F. 350.

– Pl.: *ziditi.* – Şi: (învechit) **zădíre** s. f.

– V. **zidi[2].**

ZIDIŞÓR s. n. (Rar) Diminutiv al lui zid **(1).** *A sărit peste un zidişor.*

– Pl.: *zidişoare.*

– **Zid** + suf. *-işor.*

ZIDÍT[1] s. n. Faptul de a z i d i[2] **(1);** asamblare, după anumite reguli tehnice şi după un plan dinainte stabilit, a materialelor unei zidării[1], pentru a realiza o construcţie sau un element de construcţie; realizare a unor clădiri, construcţii cu ajutorul unor materiale ansamblate, c l ă d i r e, c o n s t r u i r e, d u r a r e, e d i f i c a r e, î n ă l ţ a r e, r i d i c a r e **(II 3);** p. e x t. ctitorie; zidire **(1),** (învechit) ziditură. *S-au lucrat numai la săpatul şi ziditul erugii* (a. 1820). IORGA, S. D. VII, 7. *Frământă acestea cu apă până se vor îngroşa ca tencuiala pentru zidit.* FACTOR, M. 8/7, cf. DDRF. *Mausoleul acesta nu se datoreşte numai trufiei de împărat şi patimii ziditului, de care Adrian a dat destule dovezi.* LUC. VII, 160, cf. CADE. *Varul este materia cea mai îmbelşugată în petrele de moară şi acele care se întrebuinţează la ziditul binalelor.* I. IONESCU, B. C. 416/17, cf. SFC IV, 306.

– Pl.: ?

– V. **zidi[2].**

ZIDÍT[2], -Ă adj. **1.** Care este executat, construit din zidărie[1]; (regional) ziduit. Cf. z i d i[2] **(1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DEX. *Var văruit, Zid zidit, Fără uşi, Fără ferestre* (Oul). PASCU, C. 58. ✦ (Substantivat; învechit, rar) Zid **(1).** *Furul ce va sparge zidit* (z i d MUNT.) *sau uşe sau secriiu.* PRAV. 340. ✦ Care este astupat sau barat, închis cu zid **(1);** (regional) ziduit. *La fereastra iatacului meu, noaptea era atât de neagră şi de opacă, încât ai fi zis că fereastra-i zidită.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 67. *Cronicile îi arătau luându-şi singuri viaţa în cetăţile împresurate sau în peşterile cu gura zidită.* C. PETRESCU, R. DR. 41. *Diamantele coroanei se află în hazna zidită, straşnic păzite.* SADOVEANU, O. XVII, 125. *Am avut impresia ... că mă aflu într-un vast columbariu, într-un cimitir adică, de urne zidite.* CĂLINESCU, C. O. 63, cf. DL, DM, DEX.

2. (Şi substantivat; învechit şi popular; în concepţiile religioase, despre lucruri, fiinţe) Creat din neant de către Dumnezeu; făcut, plăsmuit. *Că deade firea întâiului zidit a lu Adam oamenilor Domnul şi încă le şi mai dărui meşteriia ceriului.* CORESI, EV. 485. *Tu, lume înşălătoare, cu dulceaţa pomilor tăi ai amăgit pe cel întâiu zidit* (a. 1773). GCR II, 95/23. *Toată firea cea zidită De Domnul împodobită, În pământ a pogorât Şi lut uscat s-a făcut.* MARIAN, Î. 313. ✦ F i g. Conformat, constituit fiziceşte. *Cu o talie rotundă şi mlădioasă, cu pieptul plin ... nu puteai zice decât că e femeie bine zidită, tânără încă.* DELAVRANCEA, S. 109, cf. ŞĂINEANU[2]. [Era] *un bărbat bine zidit, ca de cincizeci de ani.* AGÂRBICEANU, A. 509, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Deşi bine zidit şi rezistent, Constantin ... n-a putut să rămână la maşini şi a trecut la bucătărie.* GALACTION, O. 117, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *ziditi, -te.*

– V. **zidi[2].**

ZIDITÓR, -OÁRE s. m., s. f. **1.** S. m. şi f. (Rar la f.; învechit şi popular) Zidar. Cf. z i d i[2] **(1).** *Piatră ce nu o săcotiră ziditorii aceasta fu în capul unghiului.* COD. VOR[2]. 73/5, cf. LB, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Tradiţia despre uriaşii ziditori şi lucrători ai cetăţii ... nu lasă nici o îndoială asupra menirii acelei construcţii.* PĂCALĂ, M. R. 39. *Stilul amestecat, dar uniform, al bisericilor lui Ştefan ...a călăuzit pe ziditorul acestei biserici.* HOGAŞ, DR. I, 39. *Când se ivi temelia, ei se apropiau duminica de singuraticul ziditor, neînţelegând ce sfârşeşte, dar pricepând că începutul pornise.* ARGHEZI, C. J. 167, cf. ZANNE, P. III, 298. ✧ F i g. (Adjectival) *Toată această luptă eroică a zilei de azi ... aşteaptă pe artiştii ziditori ai cuvântului.* SAHIA, U.R.S.S. 170. *Mă simt redat rostului meu ziditor.* CONTEMP. 1970, nr. 1226, 3/6.

2. S. m. şi f. (Rar la f.: învechit şi popular) Fondator. *Pristăvitu-s-au Macarie, episcopul de Roman, ziditoriul şi începătoriul mănăstirii Râşcăi.* URECHE, L. 161. *Doamna ... fost-a şi mănăstirii Jitiianului ziditoare* (a. 1657). IORGA, S. D. XV, 110. *Au zidit o mănăstire şi o biserică ... ce se numeşte de pe numele ziditoriului.* ŞINCAI, HR. II, 166/13. *La Olt este Antina, numită tot după ... ziditorul ei.* GENILIE, G. 209/13, cf. RESMERIŢĂ, D. *Ne complacem cam prea mult de la sfârşitul marelui război în psihologia ziditorilor de lumi noi.* TITULESCU, D. 289.

3. S. m. (Adesea art.; învechit şi popular, în limbajul bisericesc) Fiinţă supremă care a creat universul, lumea; p. e x t. Dumnezeu. Cf. z i d i[2] **(2).** *Cinre chinuiaşte după voia lu Dumnedzeu ca credinciosu ziditoriu se pridădească sufletul său întru bunră-facere.* COD. VOR[2]. 81v/1. *Văzu ceriul şi de bunătatea făpturiei pre ziditoriul.* CORESI, EV. 24. *D*[u]*mn*[e]*zeu, ziditor şi făcător tuturor văzutelor şi nevăzutelor* (a. 1644). GCR I, 109/35. *Să lauzi neîncetat pre ... ziditoriul nostru cel înţelept.* NEAGOE, ÎNV. 1/10. *Ascultă, peminte, glasul ziditoriului tău.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 254/20. *Păminte ..., iară să toarnă către tine de unde au născut ce după chip au luat ziditoriul.* MOLITVENIC (sec. XVII), 311. *Porunca Dumnădzăului şi a ziditoriului său călcând, au mâncat şi cu moarte au murit.* CANTEMIR, ap. GCR I, 324/13. *Nu poate să cunoască cineva pre sineşi bine, de nu va cunoaşte întâi pre ziditoriul său.* ANTIM, ap. GCR II, 5/6. *Cunoscu stăpânirea cea mare şi slobodă, care zidito-*

riul mi-a dat asupra ta (a. 1750). GCR II, 47/40. *Aşa este alcătuirea a însuşi ziditoriului* (a. 1794). id. ib. 150/28. *Să să închine adeseori ziditoriului şi făcătoriului a atâtea frumuseţe.* MOLNAR, RET. 16/14. *Are putere să cunoască pre D*[u]*mnezeu, ziditoriul său.* CALENDARIU (1814), 105/21. *Foloseşte-te dar de darurile ziditoriului tău.* BELDIMAN, N. P. I, 169/13. *Nu va sosi fără numai când toată zidirea cletenându-se şi surpându-se la glasul ziditoriului său, va cădea iarăşi în noaptea nefiinţei din care a chemat-o.* MARCOVICI, C. 58/25. *Ce să facă bieţii oameni; ei nu cunosc pe ziditoriul lor, pentru că nu i-au învăţat nimine.* DRĂGHICI, R. 39/11. *Ia sama bine, omule muritori, la înţălepciunea ziditorului, şi apleacă asupra ta învăţăturile ce el dă.* BUZNEA, F. 27/27. *Zăditoriul a toată făptura, Domnul D*[umne]*zeul nostru, ... au zis: creşteţi şi vă înmulţiţi* (a. 1839). URICARIUL, XIV, 215. *Stăpâne ziditor, În minutul ce în lume Îţi cunoscui al tău nume, Pre tine te văz în toate.* FM (1843), 346[1]/22. *Zi că toate sunt prea bine câte au făcut ziditoriul.* CONACHI, P. 273, cf. POLIZU. *O, Dumnezeu slăvit! Părinte şi stăpân! Ziditor prea puternic al totului întreg.* BOLLIAC, M. 36/22, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, CADE. *Ridică cugetul tău către Domnul, ziditorul lumii ... rosti schivnicul,* MIRONESCU, S. 202. *Eu zic să nu schimbăm rânduielile ziditoriului.* SADOVEANU, O. XX, 109, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Cu această armă otrăvită pe care mi-o dăruiraţi, silii să coboare de pe soclul său, ridicat de bicisnicia omului, pe ziditorul însuşi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 20/5, cf. DEX. *Tu ne-ai ajutat, Sfinte ziditor, Şi ne-ai îndreptat La om primitor.* TEODORESCU, P. P. 118. *Plângeţi toate cu-ntristare, Că ziditorul a toate ... De iudei să dă la moarte, Să scoată pe om din sat.* ŞEZ. VIII, 50. (Glumeţ) *Ai însă aerul de a crede că eu sunt părtaş la toate năzdrăvăniile ziditoriului acestei lumi.* HOGAŞ, DR. I, 52.

– Pl.: *ziditori, -oare.* – Şi: (învechit) **zăditór, -oáre** s. m. şi f.

– **Zidi**[2] + suf. *-tor.*

ZIDITÚRĂ s. f. (Învechit) **1.** Zidire **(1).** *Ce nu pot şti şi de această zidiţură la cetatea Chiliei, că nu ar fi putut într-un an să o isprăvească.* M. COSTIN, LET. I, 132/34. ✧ Fig. *Cum nu iaste lucrul satanei, când ară urî acea dereptătură şi ziditură a trupului lu Hristos.* CORESI, EV. 93. ✦ Clădire; construcţie; p. restr. zid **(1).** *Să apropiară ucenicii lui să arate lui ziditura beseericii.* N. TEST. (1648), 31[r]/23. *De acolo, de la Deleni, au mers domnul de au văzut şi târgul Hârlăului şi au intrat în ziditura caselor domneşti.* AMIRAS, LET. III, 166/7. *În vreamea sfârşitului să vor surpa ziditurile beseericii, au zis el* (a. 1700–1725). GCR II, 23/10, cf. TDRG, CADE. ✦ Mod, fel de zidărie[1]. Cf. SCRIBAN, D. (Prin analogie) *Să pogoară înlăuntrul pământului spre a căuta la stâncile din care el să alcătuieşte, la ziditura lor.* AR (1829), 234[r]/28.

2. Zidire **(2).** *Când unul născut, fiul lu D*[u]*mn*[e]*zeu, ... nu mai putu răbda a-şi vedea ziditura lui robită de păcat* (a. 1648). GCR I, 130/16. *Începutu-mi-ai făptura, cu ziditura a ta fu dzisa, vrut-ai amu din nevădzută vădzută viu să rădici.* MOLITVENIC (sec. XVII), 304. *Iarăşi va să vie să înviiază ziditura lui.* VARLAAM – IOASAF, 163[v]/22.

– Pl.: *zidituri.*

– **Zidi**[2] + suf. *-itură.*

ZIDUÍ vb. IV. Tranz. şi refl. **1.** Tranz. (Învechit şi regional; mai ales în Transilv.) A zidi[2] **(1);** p. ext. a înconjura cu un zid **(1).** Cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DL, DEX, ALR II/I MN 114, ALRM II/I h 276, A II 12. ✧ Fig. *Peste vârfuri de plopi şi de sălcii se bolovăneau nori negri, vârtoşi, de cremene, ziduind zăvorât zarea.* C. PETRESCU, A. R. 5. ✧ (Prin analogie) *Osmanii, mai nainte de a străbate în acest pământ îmbrăţişat de Dunăre şi Marea Neagră, şi pe dincoace ziduit de Carpaţi, ei au îngrijit mai întâi a nimici împărăţia bulgărească.* FM (1843), 105[2]/27. ✦ Refl. pas. (Regional) A astupa cu zid **(1);** a zidui **(1).** *Pe aceste vremuri s-a ziduit gura peşterii şi s-a clădit deasupra intrării un turn de observaţie.* MOLDOVAN, Ţ. N. 339.

2. Refl. Fig. (Învechit) A se întări (prin credinţă). *Tuturora amu ce-au luat darure şi bunătate de la Dumnezeu, multu le se cade a se trudi şi a se zidui şi a sluji şi a lucra.* CORESI, EV. 93.

– Prez. ind.: *ziduiesc* şi (regional) *zídui.*

– **Zid** + suf. *-ui.* Cf. slavonul **съзиждати, -ꙋѭ.**

ZIDUÍRE s. f. (Învechit şi regional, mai ales în Transilv.) Acţiunea de a zidui; zidire **(1).** *Procopie ..., în cartea a IV* [-a] *despre ziduirile lui Iustinian cap*[itolul] *I, scrie că locul unde s-au născut Iustinian este la Dardani.* MAIOR, IST. 203/13, cf. POLIZU, LM, BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *ziduiri.*

– V. **zidui.**

ZIDUÍT, -Ă adj. (Transilv.) Zidit[2] **(1).** *În ce cursă am picat ... Din căşi mari şi ziduite, În bordeie huruite.* POMPILIU, B. 30. ✦ Astupat cu zid **(1);** zidit[2] **(1).** *Mărimea intrărei* [peşterii] *este de 12 m de lată şi 4 m de înaltă şi este, în parte, ziduită.* MOLDOVAN, Ţ. N. 338.

– Pl.: *ziduiţi, -te.*

– V. **zidui.**

ZIDURÉL s. n. (Transilv.) Diminutiv al lui zid. *Cine, foc, te-a lăudat Că sunt bani prin zidurele?* BIBICESCU, P. P. 14.

– Pl.: *zidurele.*

– **Zid** + suf. *-urel.*

ZÍE s. f. v. **zee.**

ZÍFNĂ s. f. (Regional) Siminoc *(Gnaphalium uliginosum)* (Gârcina – Piatra-Neamţ). ALR. I 1 906/558.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZIGHIRÍ vb. IV v. **zâghiri.**

ZIGMÁISTRU s. m. (Prin Bucov.) „Şeful halei gaterelor" LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zigmaiştri.*
– Din germ. **Sägemeister.**

ZIGNURI subst. pl. (Prin Maram.) „Locuri unde se fierbe rachiul". *Fir-ai, arin, blăstemat ..., Să te faci pe lângă râuri, Să te taie pe la zignuri.* BUD, P. P. 67, cf. 84.
– Accentul necunoscut.
– Etimologia necunoscută.

ZIGOMÁTIC, -Ă adj. Care se referă la zigomă **(1)**; care aparţine zigomei. *Muşchiul zigomatic cel mare.* KRETZULESCU, A. 182/15, cf. ANTONESCU, D. CADE, SCRIBAN, D., DN^2, DM, D. MED., DEX. (Impropriu) *Îi văzuse, le zâmbise – un zâmbet forţat, „zigomatic" – şi îşi depusese ostentativ stiloul pe masă.* VINEA, L. I, 338. (Substantivat) *Muşchiul zigomatic cel mic.* KRETZULESCU, A. 182/1. ✧ *Apofiză zigomatică* = apofiză inferioară a osului temporal. *Marginea posterioară se articulează cu apofiza zigomatică a osului tamporalului.* KRETZULESCU, A. 111/14, cf. CADE, DEX. *Os zigomatic* (şi, substantivat, n.) = zigomă **(1).** Cf. CADE. [Zigoma] *corespunde osului zigomatic sau malar.* DER IV, 942, cf. DEX. *Arcadă zigomatică* = arc format din unirea proceselor zigomatice **(1)** ale oaselor temporal, maxilar şi osul zigomatic; zigoma **(2).** Cf. CADE, DEX.
– Pl.: zigomatici, -ce.
– Dir fr. **zygomatique.**

ZIGÓMĂ s. f. **1.** Prelungire a osului temporal prin care acesta se leagă de osul molar; os zigomatic, v. z i g o m a t i c. Cf. ANTONESCU, D., CADE, SCRIBAN, D., DN^2, DER, D. MED., DEX.

2. Arc format din unirea proceselor zigomatice ale oaselor temporal, maxilar şi osul zigomatic, v. z i g o m a t i c; arcada zigomatică, v. z i g o m a t i c. Cf. D. MED.
– Pl.: *zigome.*
– Din fr. **zygoma.**

ZIGOMÓRF, -Ă adj. (Despre flori) care are un singur plan de simetrie (transversal, medial sau oblic). Cf. RESMERIŢĂ, D. *Caliciul zigomorf se găseşte la plantele din familia labiatelor, la gura-leului.* LTR^2, cf. DER, M. D. ENC., DEX. DN^3.
– Pl.: *zigomorfi, -e.*
– Dir fr. **zygomorphe.**

ZIGOMORFÍE s. f. (Bot.) Tip de simetrie a florilor zigomorfe. Cf. DN^3.
– Dir fr. **zygomorphie.**

ZIGOSPÓR s. m. (Rar) Zigot. *Zigosporii sunt îmbrăcaţi într-o manta deasă.* ENC. AGR. IV, 68, cf. DN^2, DEX.
– Pl.: *zigospori.*
– Dir fr. **zygospore.**

ZIGÓT s. m. Celulă rezultată din unirea a doi gameţi; ou fecundat; (rar) zigospor. *În cazul înmulţirii sexuate, celula iniţială, numită ou sau zigot ..., rezultă din unirea a două celule de sex contrar.* BOTANICA, 61, cf. DER, DN^2, D. MED., M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zigoţi.*
– Dir fr. **zygote.**

ZIGRÁV s. m. v. **zugrav.**

ZIGURÁT s. n. (În arhitectura sumero-babiloniană) Edificiu în formă de piramidă în trepte, pe a cărei ultimă platformă se află un templu. Cf. DER. *Fiecare cat al ziguratului chaldeean era colorat altfel.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 25/1, cf. DN^2, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zigurate.*
– Din fr. **ziggourat.**

ZIGZÁC s. n. v. **zigzag.**

ZIGZACÁT, -Ă adj. v. **zigzagat.**

ZIGZÁG s. n. **1.** Linie frântă formând unghiuri alternative, care pare alcătuită dintr-un şir de litere Z aşezate cap la cap; p. e x t. obiect, formă de relief etc. care are aspectul unei astfel de linii frânte; (regional) cotiş. *Aceste mustre de ţic-sac sau borzobe ce pun pe căiţe* (a. 1778). FURNICĂ, I. C. 87, cf. PROT. – POP., N. D., ANTONESCU, D. *Câte tunuri le mai rămâneau bune, toate îşi pierdeau în zădar gloanţele printre zigzagurile ruinelor, fără a nemeri.* HASDEU, I. V. 160. *Vârful zidiurilor tăia pe ceriu zigzacuri neregulate.* CONTEMPORANUL, V, 413, cf. BARCIANU. *Brâie albăstrii pe dealuri şi, pe deasupra, Carpaţii stingându-şi zigzagul în lumina cerului.* SĂM. I, 97, cf. ALEXI, W. *Zig-zagul de lumină al câte unui fulger rar.* HOGAŞ, DR. I, 78. *Se opri, căutând, în zigzagul de şanţuri, postul cel mai înaintat de observaţie.* REBREANU, P. S. 109, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Profilul de cetate al mănăstirii, zig-zagul negru al zărilor.* GALACTION, O. A. II, 199. *Să priveşti zigzagul unei musculiţe într-o rază de soare.* SADOVEANU, O. XIX, 232. *Mi se pare că-n aer se-ncrucişează un slab zigzag de fulger.* BART, S. M. 36. *La zigzag i se zice* [în Muntenia] *cotiş.* PUŞCARIU, L. R. I, 398, cf. DL, DM. *Se îngrămădeau ... tunuri vopsite proaspăt cu zigzaguri albe, negre şi cafenii.* T. POPOVICI, S. 243, cf. DN^2. *Mersul jderului se caracterizează prin zigzagurile pe care le descrie de la copac la copac.* VÂN. PESC. februarie 1964, 7. *Peşte un desen limpede făcut, sunt trase mari zigzaguri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 26/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ F i g. *Zigzagurile prin care încearcă a se feri de direcţia dreaptă a discuţiei.* MAIORESCU, CR. II, 49, cf. ŞĂINEANU^2, RESMERIŢĂ, D. *Pot sta alături, în balanţa judecătorului, capriciile şi zigzagurile unei isterice cu personalitatea aproape sacerdotală a unui ilustru savant ?* GALACTION, O. A. I, 77. *Într-o viaţă zigzagul e mai frumos, mai uman.* C. PETRESCU, O. P. I, 29. *Între tragedii de apocalips şi zigzaguri ..., inima ... urmează o spirală ascendentă.* SADOVEANU, O. XVII, 165. *În câteva pagini el a învăţat mai mult decât într-o viaţă de zigzag de la un tărâm la altul.* ARGHEZI, S. XI, 100. *Oameni bolnavi, istoviţi de ... zigzagurile ştirilor contradictorii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 614. *Nu vreau să ne mai încărcăm zigzagurile cu prea multe citate.* CONSTANTINESCU, S. II, 76. [Actriţa] *şi-a construit personajul din zigzaguri vizibil studiate, de stereotipie şi false graţiozităţi feminine.* T mai 1964, 71. *El îşi susţine*

punctele de vedere de la piesă, verigi ale unui zigzag derutant. T februarie 1969, 51. *Nici o complicație sau zigzag ... în itinerarul literar.* V. ROM. martie 1970, 58. ✧ Loc. adj. și adv. *În zigzag* sau *în zigzaguri* = în formă de linie frântă; cotit, șerpuit, zigzagat, (regional) cotiș. *Începe a se auzi sisiitul lui „s", ce acuză trecerea aerului printr-o crăpătură în zig-zac, cum este forma lui „s".* HELIADE, O. II, 372. *Voi reuși Firea fugară-a-mi stăpâni Căci în zigzag e-al nostru drum.* GORUN, F. 176. *Rătăcim ..., plimbându-ne două ceasuri în zigzag.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 35. *Podeaua lor e perforată în zig-zag.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 416. *Știți voi ce sunt versurile mele? Zboruri în „zigzag" de rândunele.* MINULESCU, VERS. 331. *Niturile se dispun în rânduri simple sau în zigzag.* IOANOVICI, TEHN. 158. *Calul ... urca din greu la deal, lunecând la tot pasul, mergând în zigzag, ca un om beat.* BRĂESCU, A. 8. [Crengile] *se dălungeau în zigzaguri obosite.* KLOPȘTOCK, F. 27. *Pascu ... cresta liniuțe mici în zigzag.* VLASIU, A. P. 94. *Suiam în zigzaguri spre acele de fulger ale ploii.* SADOVEANU, O. XVII, 443. *Motive geometrice în care linia în zigzag și pătratul joacă un rol precumpănitor.* OPRESCU, S. 163. *S-a crăpat toată oglinda ... în zigzag.* ARGHEZI, S. VII, 22. *Cerul nu rămâne totdeauna limpede ..., îl brăzdează fulgere în zigzag.* TUDORAN, P. 133, cf. DL, DM. *Fluturele circulă în zigzag.* CONTEMP. 1970, nr. 1 225, 1/3. *Pe petele de zăpadă ... rămâneau în zigzag urmele pașilor lui.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 128, 17/3, cf. M. D. ENC., DEX, ALR SN III h 860/386, ALRM SN II h 679/386.

2. Motiv ornamental popular, de obicei sub formă de zigzag **(1).** *Dintre obiectele uzuale ce se folosesc* [pentru încondeierea ouălor] *... înfățișăm aici: țânțacul ..., brâul ..., crucea.* PĂCALĂ, M. R. 504. ✧ *Țânțacul cu foiță* = model de cusătură pe umărul cămășilor țărănești. id. ib. 519.

– Scris și: *zig-zag.* – Pl.: *zigzaguri.* – Și: **zigzác,** (învechit) **țicsác** (scris și: *țic-sac),* (regional) **țâbzác** (GLOSAR REG.), **țicțác** (ALR SN III h 860/386, ALRM SN II h 679/386), **țânțác** s. n.

– Din fr. **zigzag,** germ. **Zickzack.**

ZIGZAGÁ vb. I. Intranz. (Livresc) A merge dintr-o parte în alta; a se deplasa descriind un zigzag. *Zigzagând ..., soldatul Anton urca din greu panta ce ducea spre comenduire.* BRĂESCU, O. A. I, 312. *Aripile fluturilor care zigzagau.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 1/2. ✧ Tranz. Fig. *Evoluția acestui pictor nu a fost zigzagată de felurite mode și modele sosite din patru vânturi.* CONTEMP. 1975, nr. 1 494, 5/8.

– Prez. ind.: *zigzaghez.*

– Din fr. **zigzaguer.**

ZIGZAGÁT, -Ă adj. Care este în formă de zigzag. *Cel mai ciudat taximetru din capitală, cu mers zigzacat.* C. PETRESCU, C. V. 306. *Zări, în perete, o crăpătură lungă și zigzagată ca un fulger.* CĂLINESCU, E. O. II, 141, cf. DL. *Șanțul zigzagat al adăpostului părea o groapă comună.* T. POPOVICI, S. 14, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ✧ (Adverbial) *Fugi zigzagat pe suprafața elastică a mării.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 16/1.

– Pl.: *zigzagați, -te.* – Și: **zigzacát, -ă** adj.

– V. *zigzaga.*

ZIIAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZILÁR s. m., adj. v. **ziler.**

ZILÁȘ s. m. v. **ziuaș.**

ZILÁTEC, -Ă adj. v. **ziuatic.**

ZILÉR, -Ă s. m. și f., adj. (Muncitor) angajat (temporar) și retribuit cu ziua (v. zi **I. 2.**); diurnist, (popular) ziuaș. Cf. pălmaș. *Așa numiții zileri, cu loc mult mai puțin de cultivat ... să facă câte 2 zile, adecă 104 preste an.* BARIȚIU, P. A. I, 384. *Aceste sunt necesități naturale pe care le are deopotrivă boierul ca și zilierul.* LUC. VII, 61. *Atâți zilieri ce răsturnară în noaptea veacurilor mute ... bogata țărină bătrână, Ți-au răsădit, drept moștenire, în suflet, foamea lor păgână.* GOGA, POEZII, 101. *Mai rău o duce zilierul rășinărean.* PĂCALĂ, M. R. 116. *Celelalte figuri de trudnici zileri rămân șterse.* CIAUȘANU, R. SCUT. 16, cf. CADE. *Suflecă mânecile și apucă hârletul ca un săpător zilar la vie.* C. PETRESCU, R. DR. 56, cf. NOM. PROF. 9, 13. *Muncitorii sezonieri și zilieri pot fi angajați.* LEG. EC. PL. 274. *Sunt considerați zilieri muncitorii care execută numai ocazional munca.* ib. 275. *Cei mai mulți dintre chiriași erau muncitori salahori, zilieri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 491. *Era mai bine dacă rămâneam zilieră la grădină ..., fără de nici un rost?* V. ROM. iulie, 1954, 160. *Această hrană care e mai bună ... decât ciorba lungă dată zilierilor.* PAS, L. I. 172. *Personalul permanent cuprindea 5 sau 150 de oameni, iar numărul zilerilor varia.* GALAN, B. I, 59, cf. DL. *Zilierii ... cărau lăzile, pământul.* PREDA, M. S. 27, cf. DM. *După ani de peregrinări, zilier, ucenic ... m-am oprit la Botoșani.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 94, 6/1, cf. M. D. ENC., DEX, A V 15, GLOSAR REG.

– Pl.: *zileri.* – Și: **ziliér, -ă** s. m. și f., adj., (regional) **zilár, zâlér** (ALR I 455/24, 112, 160), **zâuár** (ALR I 455/166, 578), **zuuár** ib. (455/361) s. m., adj.

– **Zile** (pl. lui *zi)* + suf. *-ar.* – **Zâuar** < **zâuă** + suf. *-ar.*

ZILEZITOÁRE s. f. (Bot.; regional) Osul-iepurelui *(Ononis spinosa).* Cf. COTEANU, PL. 27, BORZA, D. 120.

– Pl.: *zilezitori.*

– Etimologia necunoscută.

ZILÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Învechit și popular) A trăi **(1).** *Zilesc bine, trăiesc bine* (a. 1600– 1630). CUV. D. BĂTR. I, 312, cf. ANON. CAR., DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Așa a venit lumea pe lume ... Și a grăbit să zilească.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 97, 8/1. *Să mai luăm și noi câteva mertice dă boabe, ca să mai zâlim.* TOMESCU, GL., cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Regional) A se lumina de ziuă. *Zorilor, surorile, Mândrelor voi zânelor, Ian grăbiți voi de ziliți.* MARIAN, Î. 227. ✦ Tranz. (Folosit și absol.) A da zile (multe). *Pentru care Domnul Dumnezeu să ziliască pe Sfinția ta* (a. 1696). BV I, 340. *Dumnezău să-l zilească, Întru mulți ani să trăiască!* VICIU, COL. 171. ✧ Fig. *Stăi ici, moșule, că pentru d*[umnea]*voastră mai zilește pământul!* IOVESCU, N. 176.

2. (Prin Olt.) A trăi de azi pe mâine. CADE.
– Prez. ind.: *zilesc.*
– V. **zile** (pl. lui *zi).*

ZILIÁL, -Ă adj. (Învechit, rar) Zilnic. *Mişcarea zilială* [a pământului] *să face de la apus spre răsărit.* GENILIE, G. 84/7.
– Pronunţat: *-li-al.* – Pl.: *ziliali, -e.*
– **Zile** (pl. lui *zi)* + suf. *-al.*

ZILIÉR, -Ă s. m. şi f., adj. v. **ziler.**

ZILIŞOÁRĂ s. f. (Popular) Diminutiv al lui zi; (regional) ziluţă, zioară, ziucă.

1. Cf. z i **(I 1).** *Când era la ziuşoară, Valenaş sub pânzişoară Şi când ziuă se făcea Şapte clopote trăgea.* ŞEZ. XX, 10.

2. Cf. zi **(I 3).** Cf. CIHAC, I, 323, CADE. *A plecat pe patru luni de zilişoare.* IOVESCU, N. 48. *Haidem, şi dacă avem noroc, în trei zilişoare ciocănim cu beţele în porţi la Ieşi.* CAMILAR, N. I. 326.

3. Cf. zi **(III 3).** *Nu-i scurtase destul din zilişoare examenele şi gălbinarea?* KLOPŞTOCK, F. 180. *Să-mi faci, taică, nuntişoară, Până mai ai zâlişoare.* GRAIUL, I, 72. *Mie nu-mi zi căpitane Şi vezi de ceva parale, De-ţi cumpără zilişoare.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 246. E x p r. **A avea zilişoare** = a avea zile, v. zi **(III 3).** *N-oi mai veni, Ivane, câte zilişoare-oi avea eu.* CREANGĂ, P. 306.
– Pl.: *zilişoare.* – Şi: (regional) **zâlişoară, ziuşoară.**
– **Zile** (pl. lui *zi*) + suf. *-işoară.* – **Ziuşoară** < **zi** + suf. *-uşoară.*

ZILIZÍ vb. IV v. **zălezi.**

ZILIZÍT s. n. v. **zălezit**[1].

ZÍLNIC, -Ă adj., adv. (Care se face, se petrece, are loc, se întâmplă etc.) în fiecare zi **(I 3),** c o t i d i a n, d i u r n, la zi (v. z i **III 8),** de la o zi la alta (v. z i **I 3),** (învechit, rar) z i l i a l, z i o s; p. e x t. (care se face, se întâmplă) în mod regulat, c u r e n t, o b i ş n u i t **(2),** p e r m a n e n t; de toate zilele (v. z i **I 3),** de zi cu zi (v. z i **I 3),** zi de zi (v. z i **I 3).** *Al aramei sunetoare aud tristul sămn şi sfânt, Menind soarelui repaos în a lui zilnic mormânt.* ASACHI, P. 89/5. *Îşi scoate puţinii bani care îi trebuiesc pentru zilnica cheltuială.* LITINSCHI, M. 118/19. *Şi iată că palatul se umple ... Cu zilnica lumină din lume adunată.* ALECSANDRI, POEZII, 319. *Peleşul ... Venea zilnic de la munte, Peste maluri dând năval.* id. ib. 652, cf. COSTINESCU, CIHAC, I. 323. *Din pricina unor asemenea observări zilnice, am început a privi mai serios poziţiunea noastră.* CONTEMPORANUL, I, 3. *După ce nunta se sfârşi ..., trebile luară mersul lor zilnic.* GANE, N. II, 88. *În anul 1887, a existat o singură foaie zilnică.* ARHIVA, I, 493, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DHLR, I, 252. *Răsfoiesc un carnet în care treceam note aproape zilnice, în vremea în care eram judecător.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 251. *Soarele nu e alcătuit ... numai ca să-şi facă zilnica sa călătorie de la răsărit spre apus.* HOGAŞ, DR. I, 220. *Litvinov se duce zilnic în casa familiei Irenei.* IBRĂILEANU, S. L. 23, cf. RESMERIŢĂ, D. *Nu i se mai alegea nimic din tabieturile zilnice, chiar somnul şi mâncarea mai scăzuseră.* BASSARABESCU, V. 39, cf. CADE. *Dezarmonia între vorbă şi faptă ... în literatură înarmează satira, iar, în viaţa zilnică, ostilitatea.* LOVINESCU, C. V, 11. *Aceasta a fost zilnica mea preocupare şi statornica mea străduinţă.* GALACTION, O. A. I, 137. *Luptă de zeci de veacuri să supuie Materia Din care, zilnic, îşi modelează o statuie.* TOPÎRCEANU, P. O. 84. *Sunt în contact zilnic cu populaţia sătească.* COCEA, S. II, 331. *Ceea ce a fost ... realitate zilnică ... devine numai cuvânt: a fost.* TEODOREANU, M. U. 13. *Noi ne zbatem cu măruntele noastre îndeletniciri zilnice.* SADOVEANU, O. XIX, 181. *Aşteaptă apariţia gazetei ..., ca să-şi facă o opinie asupra evenimentului zilnic.* id. ib. XX, 144, cf. SCRIBAN, D. *„Biblioteca", scuturată zilnic de servitoare, se compunea dintr-un „Almanah", un „Mersul trenurilor".* CĂLINESCU, C. O. 34. *Amurg, mult mai vechi decât zilnicul soare ... Sporea peste turnuri.* BLAGA, POEZII, 200. *Prin biroul lui, se perindau, zilnic, deputaţi, foşti deputaţi şi viitori deputaţi.* STANCU, R. A. IV, 189. [Solul] *îngheaţă zilnic pe o grosime de 5–6 cm., în cazul iernilor aspre.* AGROTEHNICA, I, 95. *Nici un nabab nu-şi poate permite să primească zilnic atâta lume.* VINEA, L. I, 143, cf. DL. *Descoperirea aceasta am făcut-o călcând zilnic kilometri de asfalt.* PREDA, I. 12, cf. DM. *Mulţi creştini ... fugeau zilnic şi se uneau cu cei din munţi.* PANAITESCU, O. Ţ. 120. *Voise să păstreze familia în jurul ei, se ruga zilnic pentru această înţelegere.* V. ROM. decembrie, 1964, 49. [Trenul] *opreşte zilnic aici.* BĂNULESCU, I. 66. *Astăzi nu mai pot gândi Decât la slăbiciunile mele zilnice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 3/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Familiar şi glumeţ; prin apropiere de *silnic) Muncă zilnică* = muncă silnică, v. s i l n i c **(I 4).** BL X, 44. ✧ (Substantivat, m.) *Uite, Te-aştept, mi-am îmbrăcat armura Zilnicului, sunt gata, aştept.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 30/3. ✦ (Substantivat, m.; învechit, rar) Ziar **(1).** *De necrezut este, adauge zilnicul de Roma, cu câtă râvnă toţi romanii ... să adună spre a să înscrie în foile comendanţilor.* AR (1 231) 536[1]/26.
– Pl.: *zilnici, -ce.*
– **Zile** (pl. lui *zi)* + suf. *-nic.*

ZÍLOS s. n. (Grecism învechit) **1.** Zel **(1).** *Orişice împedecări ar întârzie izbânda acestei pricini de onor, de dreptate şi de legiuire, supuşii M*[aiestăţii] *sale nu se cade să înceteze cu zilosul lor.* AR (1829), 126[2]/47. *La 478 prin scoţi se introduse în Irlanda creştinătatea ce se îmbrăţoşa de iberi cu aşa zilos, încât, de aice, se trimise prin alte ţări misionari.* SĂULESCU, HR. I, 212/18. *Cum m-am purtat..., vei vedea prin zilosul meu a împlini toate voinţele dumitale.* KOGĂLNICEANU, S. 139. *El voieşte a-şi spori înriurirea prin arătarea zilosului religios, în locul disţiplinei evropiene.* ASACHI, L. 9[2]/2. *Cine slujeşte cu zilos pe stăpânul său, pe acela nu-l părăseşte Dumnezeu.* FILIMON, O. I, 125.

2. Zel **(2).** *Iracleu, cât mai mult să osteneaşte a tăia capetele cei*[i] *idre groaznice, atâta mai mult mergu odrăslind însă să nădăjduiaşte că, cu focul nestinsu al zilosului lui, va putea face să rămâie stinsă* (a. 1694). FN 34. *Atât ocârmuirile cât şi persoanele au disvălit un zilos carele, sporind din zi în zi, au adus astăzi pe*

omenire în treapta adevăratei chemări (a. 1828). URICARIUL, VII, 178. *Vom ajunge, în scurtă vreme, iarăşi, la veacul cel râvnit de demult, dacă ni vom arăta cu cel mai mare zilos la îndeplinirea bunelor orânduiele.* AR (1832), 2[1]/35. *Inspectorul acestei shoale..., întrebuinţând din toată vârtutea cele mai întregi măsuri cu osăbita stăruinţă şi zilos în binele... acestii patrii.* BULETIN, F. (1833), 86[1]/30. *Cu deosebit zilos şi aplicaţie, împreună cu alţi ai săi deopotrivă râvnitori colegi, au urmat a împlini o însămnată datorie către soţia sa.* FM (1839), 155[1]/27, cf. CIHAC, II, 713, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., GÁLDI, M. PHAN. 265, DM.

– Pl.: ?

– Din ngr. ζῆλος.

ZILÓT adj. v. **zilotis.**

ZILOTIPÍE s. f. v. **zelotipie.**

ZILOTÍS adj., s. m. (Grecism învechit) (Om) zelos **(2).** *Unul era nomothetis, adecă puitoriu de lege, iar celalalt era zilotis, adecă întăritori aceştii legi.* ANTIM, O. 11, cf. DDRF, GÁLDI, M. PHAN. 265.

– Pl.: ? – Şi: (învechit, rar) **zilót** adj. DDRF, GÁLDI, M. PHAN. 265

– Din ngr. ζηλωτῆς. Cf. slavonul **зилотъ.**

ZILÚŢĂ s. f. (Regional) **1.** Ziulică **(1).** *Când ziuţă se făcea, Feciorii din grai grăia.* FOLC. TRANSILV. I, 171.

2. Ziulică **(2).** Cf. CADE, SFC VI, 124, 132, ŞEZ. V, 175, RĂDULESCU-CODIN.

3. Zi **(II 5 a).** *Numa ţ-oi muta Da, zâuţa ta... Să fie mutată Pân-la judecată.* ALEXICI, L. P. 167.

– Pl.: *ziluţe.* – Şi: **ziúţă** s.f.

– **Zile** (pl. lui **zi**) + suf. *-uţă.* – **Ziuţă** < **zi** + suf. *-uţă.*

ZIMÁLŢ s. n. v. **smalţ.**

ZIMÁZĂ s. f. (Chim.) Enzimă existentă în drojdia de bere, cu rol în fermentaţia alcoolică a zaharurilor. *Fermentaţia are loc sub acţiunea enzimelor, care se produc în celulele vii de drojdie şi se numesc zymaze.* MACAROVICI, CH. 491. *Zimaza poate fi descompusă în două părţi: o parte ce se distinge uşor prin încălzire, cealaltă este termostabilă.* id. ib. 639, cf. MDT, LTR[2], DL, DM, DER, DN[2], D. MED., DEX.

– Scris şi (după fr.): *zymază.* – Pl.: *zimaze.*

– Din fr. **zymase.**

ZIMBERÉC s. n. **1.** (Învechit) Resort de ceasornic; p. ext. maşinărie. *Trimisăi şi 2 ceasornice ca să faceţi dumneavoastră bine să le daţi la un ceasornicar să le îndrepteze fiindcă... la unul au scăpat lanţul din zemberichi* (a. 1810). FURNICĂ, I. C. 275. *Ca ceasornicul, când i se rupe zimbericul.* I. GOLESCU, ap. DDRF, cf. POLIZU, CIHAC, II, 630, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II[1], 390, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., T. PAPAHAGI, C. L., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ Fig. *Patimile, a căror întărâtare grăbind şi iuţind zimberechiul vieţii, nu mai poate omul trăi aşa îndelung precum trăia în vremea vieţuirii prostatice.* CONACHI, P. 316, cf. ŞIO II[1], 390.

2. (Învechit şi regional) Clanţă (la uşă). Cf. CIHAC, II, 630. *În ziua de Paşti, dimineaţa, trebuie să pui mâna pe clanţa (zimpirigului) uşii.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 123.

– Pl.: *zimberecuri.* – Şi: (învechit) **zimberéchi, zimberic, zemberéc** (CIHAC, II, 630), **zemberíchi, zâmberéc** (BARCIANU, RESMERIŢĂ, D.), (regional) **zimpiríg** s.n.

– Din tc. **zemberek.**

ZIMBERÉCHI s. n. v. **zimberec.**

ZIMBERÍC s. n. v. **zimberec.**

ZÍMBET s. n. v. **zâmbet.**

ZIMBÍ vb. IV v. **zâmbi.**

ZIMBÍL s. n. (Învechit şi regional) Coş de papură. *Le blagosloveşte... ţâind un zimpil plin* (a. 1805). GRECU, P. 414. *Untdelemnul îl aducea cu tulumurile, orezul cu zâmbilurile.* BELDIMAN, ap. TDRG. *La ceşti şi filigene... într-un zimbil mare... i-a pus.* PANN, P. V. III, 78/19, cf. POLIZU, CIHAC, II, 630. *50 de ocă de cafe... în zâmbiluri.* ALECSANDRI, T. 1 356, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., 390, ŞIO II[1], 390, ALEXI, W. *Ieşi agale şi se duse la cămară, de mai puse nişte uscături, nişte afumături de gâscă în zembilul cu merinde.* LUC. VII, 218, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, PAMFILE, J, II, 173, RESMERIŢĂ, D. *Ce anume producte se importau... mături, zimbile.* N. A. BOGDAN, C. M. 136, cf. CADE. *De felinarul din dreapta, atârnă un zâmbil de papură cu un miel tăiat.* STĂNOIU, C. I. 109. *Iarna, eremitul avea să rămâie... cu o traistă de mălai şi un zimbil de cartofi.* VOICULESCU, P. I, 162, cf. SCRIBAN, D. *Înclinând plasa, pescarul o deşerta într-un zimbil de papură.* SADOVEANU, A. L. 143, cf. DL, DM, DEX. *Descarcă la zamboale Şi-ncarcă la stamboale.* ALECSANDRI, P. P. 116. *Trei lulele în două zambile, se spune despre negustorul sărac.* Cf. ZANNE, P. III, 208.

– Pl.: *zimbiluri* şi *zimbile.* Şi: (învechit şi regional) **zâmbíi, zamból,** (învechit) **zimpíl, zambíl, zămbíi** (GHEŢIE, R. M.), (regional) **zembíl** s. n.

– Din tc. **zembil.**

ZIMBÍRE s. f. v. **zâmbire.**

ZIMBÍT, -Ă adj. v. **zâmbit.**

ZIMBITÓR, -OARE adj. v. **zâmbitor.**

ZIMBÓC s. n. v. **zâmboc.**

ZIMBRÁŞ s. m. (Iht.; regional) Nume a două specii de guvid *(Gobius marmoratus* şi *Gobius lacteus)* (Suţa Seacă – Târgovişte). BĂCESCU, P. 113.

– Pl.: *zimbraşi.*

– **Zimbru**[1] + suf. *-aş.*

ZÍMBRĂ s. f. (Învechit) Căprioară *(Capreolus capreolus).* Cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI W.

– Pl.: *zimbre.* – Şi: **zâmbră** s. f. POLIZU.

– Cf. zimbru[1].

ZÍMBRE s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZIMBRÉL s. m. (Bot.; regional) Zâmbru[1] *(Pinus cembra).* BORZA, D. 131.
– Pl.: ?
– **Zimbru**[2] + suf. *-el.*

ZÍMBRI[1] s. f. pl. v. **zâmbre.**

ZIMBRÍ[2] vb. IV v. **zâmbri.**

ZIMBRIÓS adj. m. (Neobişnuit) Pofticios (1). Cf. IORDAN, L. R. A. 192.
– Pl.: *zimbrioşi.*
– **Zâmbre** + suf. *-os.*

ZIMBRIŞÓR s. m. (Bot.; regional) Zâmbru[1] *(Pinus cembra)* BORZA, D. 131.
– Pl.: *zimbrişori.*
– **Zimbru**[2] + suf. *-işor.*

ZIMBRÍT, -Ă adj. v. **zâmbrit.**

ZÍMBRU[1] s. m. **1.** Animal sălbatic din familia bovinelor, cu capul scurt şi lat, cu coarne scurte, întoarse în sus, cu greabănul înalt şi cu gâtul şi bărbia acoperite cu păr lung, b i z o n *(Bison bonasus);* p. e x t. bour. *Au ieşit la apa ce-i zicem Moldova, gonind un zimbru, carele l-au şi vânat.* URECHE, LET. I, 97/22. *Şi dacă l-au pus domn, luară pildă de pre capul acei hiară năsâlnice, zimbrul... şi pusără de au făcut peciate ţărâi Moldovei.* id. L. 66. *Pomenirea svintei mucenițe... de zâmbru ucisă.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 49[r]/6. *Aceaste dobitoace să mâncaţi, viţel den boi..., cerbu şi căprioară... şi zâmbrul.* BIBLIA (1688), 136[2]/39. *Dzimbrii, cerbul, ciuta... şi alalte... dobitoace şi jigănii.* CANTEMIR, I. I. I, 238. *Zâmbrul este hiară mai mare decât toate hiarăle* (a. 1777). GCR II, 109/34, cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 473. *Zimbrul aprig ca un smeu.* ALECSANDRI, P. II, 93. *Bourul Moldaviei reprezintă capul zimbrului ucis de Dragoş.* id., ap. DDRF. *Lătrat cu glas de zimbru răsună în urechi.* EMINESCU, O. I, 93. *Acolo ucisese zimbrul.* CONTEMPORANUL, III, 400, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Grozav aş vrea să năpustească un zimbru furios... cu trupul lui de bou mai şui, cu picioarele mai înalte, cu capul lunguieţ, cu coarnele drepte, aduse puţin la vârf* DELAVRANCEA, O. II, 104. *Nici nu făcea vreun semn din capul mare şi întunecat, care-i dădea o înfăţişare de zimbru.* AGÂRBICEANU, A. 93. *Zimbrul... avea capul îndesat, cu coarne mici, puternice, date ceva înainte, scurt în grumaz, înalt la greabăn.* SIMIONESCU, F. R. 9. *Eminescu e tulpina eternităţii româneşti. Fără de el am fi încă pământ încruntat, ca şi pe vremea zimbrului.* TEODOREANU, M. U. 63. *După aceea n-ai să mai auzi mugetul cerbilor şi al zimbrilor.* SADOVEANU, O. XII, 29. *Şi-n plaiul Bucovinei îmbălsămat cu cimbru, Cu sulițe de moarte răpunem mândru zimbru.* PILLAT, P. 216. *Acolo mereu în iarba cu cimbru, Paşte îndesatul la spinare zimbru.* CĂLINESCU, O. II, 199, cf. LTR[2], DER. *O inscripţie aminteşte pe vestitul Attalos care a pierit luptând cu „un bou sălbatec", desigur un zimbru din Carpaţi.* PANAITESCU, C. R. 36. *Apare zimbrul, animal carpatic, adorat însă de daci, pe care Dragoş îl ucide.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 11/2. *Bine vorba nu sfârşea Din râu iată că ieşea Zimbru aprig ca un zmeu, Cu lungi coame ca de leu.* ALECSANDRI, P. P. 166. *Pe foc era un cazan mare şi în cazan erau puşi trei zimbri.* VASILIU, P. L. 113, cf. 263, ALR SN III h 685, ALRM SN II h 499. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Ursan, pletos ca zimbrul, cu pieptul gros şi lat.* ALECSANDRI, O. 210. *Unii au răşluit în drum spinări de munţi ca zimbrii.* CHIRIŢESCU, GR. 95. *Ca un zimbru... se cutremură Paliul.* id. ib. 130. *În zilele de restrişte ale acestui cumplit război..., tot românismul* [era] *ca un zimbru încordat.* SADOVEANU, O. XIX, 175.

2. Figură simbolică reprezentând un cap de zimbru **(1),** care a servit ca semn convenţional distinctiv pe steme, steaguri sau monede în Moldova; p. e x t. stemă, emblemă având o asemenea figură; bour. *Crucea, corbul, zâmbru, seamne minunate, Milostive doamne, de sus îţi sunt date* (a. 1745). BV II, 87. *Armăturele aceste sunt: capul zimbrului moldav, ţiind în coarnele sale pajura împărătească.* NEGRUZZI, S. I, 42. *Pe antice monumente, am văzut ades sculptate Acvila ce poartă crucea, Zimbrul ţării-nvecinate.* ALEXANDRESCU, O. I, 259, cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., ŞĂINEANU[2]. *Stema ţării a rămas capul de zimbru şi domnia Moldovei a început de atunci.* SADOVEANU, O. XII, 231. *Încolo, se întindeau codri străvechi de stejar, de pe vremea bourilor şi zimbrilor din stema Moldovei.* V. ROM. 1954, nr. 2, 50. *Cu dovadă, ne-a arătat stema familiei, în herbul căreia se desluşea şi un cap de zimbru.* VOICULESCU, P. I, 310, cf. LABIŞ, P. 83. *Dispariţia unei mărci poştale cu cap de zimbru.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 2/6.
– Pl.: *zimbri.* – Şi: (învechit şi regional) **zâmbru** s.m.
– Din vsl. ***zǫbrъ.** Cf. rus з у б р ъ.

ZÍMBRU[2] s. m. v. **zâmbru**[1].

ZIMINIS subst. (Prin Mold.) Joc de copii care constă în aruncarea unui beţişor scurt, teşit la capete, cu ajutorul unui alt beţişor, mai lung, după anumite reguli. *Şi-a ales un prietin care era cel mai ager la un joc ce se cheamă „ziminis".* SADOVEANU, O. XVIII, 252. *Iar câştigase la ziminis toţi bumbii.* id. ib.
– Accentul necunoscut.
– Etimologia necunoscută.

ZIMINTÍ[1] vb. IV v. **sminti.**

ZIMINTÍ[2] vb. IV v. **zăminti.**

ZÍMIR s. n. **ţimir.**

ZIMISLICIÚNE s. f. v. **zămisliciune.**

ZIMISLÍRE s. f. v. **zămislire.**

ZIMÍŞCĂ s. f. v. **zumişcă.**

ZIMITÍC s. n. (Regional) „Terci de mălai nefiert, care se dă puilor de găină" (Cireşu – Băile Herculane). GL. OLT.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZIMITICÁR subst. (Prin vestul Transilv.) Rămăşiţe de vreascuri, de fructe etc. de proastă calitate. Cf. TEAHA, C. N. 283.
– Etimologia necunoscută.

ZÍMNIC s. n. v. **zemnic.**

ZIMNICEÁNCA s. f. art. Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D.
– De la n. pr. **Zimnicea.**

ZIMOGÉN, -Ă adj., s. f., s. n. (Chim., Biol.) **1.** Adj. (Despre bacterii) Care face să fermenteze; care produce fermentaţie; enzimatic. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN.
2. S. f. şi (rar) s. n. Substanţă prezentă în tubul digestiv, având rol de precursor al unei enzime fermentative, transformată în compus activ prin acţiunea activatorilor. Cf. LTR[2], DER, M. D. ENC, D. MED.
– Pl.: *zimogeni, -e.*
– Din fr. **zymogène.**

ZIMOLOGÍE s. f. (Învechit, astăzi rar) Enzimologie. Cf. ANTONESCU, D., ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2].
– Din fr. **zymologie.**

ZIMOTEHNÍE s. f. (Chim.; rar) Tehnica producerii şi conducerii procesului de fermentaţie. Cf. I. GOLESCU, C., PROT. – POP, N. D. XVI, DN[2].
– Din fr. **zymotechnie.**

ZIMPÍL s. n. v. **zimbil.**

ZIMPIRÍG s. n. **zimberec.**

ZÍMTE s. m. v. **zimţ.**

ZIMŢ s. m. (Mai ales la pl.) **1.** Fiecare dintre proeminenţele (mai mult sau mai puţin) ascuţite, regulate pe care le prezintă marginea unor obiecte, a unor unelte, a unor piese de maşină etc., colţ, dinte; p. gener. proeminenţă (ascuţită) pe suprafaţa unor obiecte; (regional) zimţea[1]. *Un mod de a se îmbuca cunoştinţele vechi cu cele noi, ca zimţii de la roţile unui ceasornic.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Crestăturile ce sunt în pietrele morii se numesc:... şanţuri, zimţi.* DAMÉ, T. 153. *Secera... se compune dintr-o parte de fier în chip de semilună, la care se deosebesc: 1, zimţii, 2, limba şi 3, mânerul sau coada.* PAMFILE, A. R. 116. *Dinţii, zimţii sau colţii ferăstrăului sunt în acelaşi plan.* id. ib. 128, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Acoperişurile par zimţii unui ferăstrău.* LOVINESCU, C. IV, 128, cf. SCRIBAN D., DL, DM. *S-au stricat zimţii de la o rotiţă.* STANCU, D. 448. *Plecase spre fierăria lui Iocan să dea zimţi celor două seceri stricate.* PREDA, M. 116. *Să aibă aripile potcovite..., să nu li se tocească vârfurile prea tare şi să fie numai zimţi.* SORESCU, U. 44. *Părea că zimţii cauciucurilor s-au transformat în tălpicile unei sănii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 19/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Şi-a făcut secerele mărunţele Cu zimţii de viorele.* MARIAN, S. R. I, 27. *Şi făcură nouă secerelele, Cu mănunchi de floricele, Cu zimţii de viorele.* PĂSCULESCU, L. P. 20, com. DIN STRAJA – RĂDĂUŢI, ALR I 918, ALR II 5 042/514, 537, 551, 704, 723, 987, 6 437/551, 6 472/365, FOLC. MOLD. I, 286. ✧ (Prin analogie) *Şi străveziul demon prin aer când să treacă Atinge-ncet arama cu zimţii-aripei sale.* EMINESCU, O. I, 69. [Leul] *are limbă mare şi foarte aspră, cu zimţi, ca la pilă.* ap. TDRG. *Auzim cu mirare că stomahul e alcătuit din o piele aspră şi formată cu nişte zimţi.* CONTEMPORANUL, I, 211. ✧ Fig. *Soarele zimţii să-şi răteadze, luna siindu-se să să ruşinedze, stealele nu scântăiadze.* CANTEMIR, I. I. II, 137. *Un craniu... lumina precis, stăruitor, muşcând zimţii lui din amintirea mea.* GALACTION, O. A. II, 295. *Şi zimţi fierbinţi de simţuri misteru-i zdrenţuiesc.* VOICULESCU, POEZII, II, 9. ✦ P. anal. (Rar) Crestătură pe marginea unor frunze. *Frunză cu zimţi.* ✦ (Învechit) Element decorativ la unele obiecte din lemn, la zidărie etc., asemănătoare cu un zimţ **(1).** *Şi vei face zimţe învârtit prejur cunună.* BIBLIA (1688), 57[1]/46. *Şi făcu masă de leamne neputrede... şi făcu zimţi de aur împrejurul cununii.* ib. 66[2]/55. *Firidele în două caturi alcătuiesc podoaba pe dinafară; supt streaşină aleargă zimţii roşii.* IORGA, C. I. II, 34. ✦ P. ext. (Învechit) Crenel. *Se prinseră întâi de Galata să o dobândească şi...oboriia zimţii cetăţiei.* MOXA, 404/1. *Din faţa pământului, ca la un stat de om, zid cu zimţi în giur împregiur încungiura.* CANTEMIR, I. I. I, 164, cf. DDRF, TDRG, DR. III, 746, RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, DEX. ✧ (Prin analogie) *Zimţi de stâncă.* STOICA, VÂN. 29. *Am urcat colinele şi ne-au îngropat pe linia Siretului şi pe zimţii munţilor.* SADOVEANU, O. XV, 183. ✦ P. anal. (Regional) Cusătură ornamentală în formă de zimţ **(1).** V. cheiţă. *I-a scos mama o cămaşă albă ca laptele, cusută pe umeri cu zimţi.* VLASIU, A. P. 110. ✦ P. ext. (Regional) Fiecare dintre grinzile de care se bat scândurile crestate din balustrada de lemn a unei case. *Grinzile de care se bat scândurile încrestate din blencuială se numesc zimţi.* PĂCALĂ, M. R. 408. ✦ (Regional) Parte de construcţie pescărească, constituind podeaua lătocului la gura dinspre iaz. *Gura lătocului are aici (la gura dinspre iaz) un fel de podeală numită zimţi.* ANTIPA, P. 58.

2. Fiecare dintre crestăturile de pe muchia unor monede, crestătură, dinte; p. ext. (învechit şi familiar) monedă (de aur). *Galbeni chesaro-crăieşti ferecaţi cu zâmţi şi drepţi la cumpănă.* GHICA, C. E. III, 3. *1500 galbeni... bani... împărăteşti şi cu zimţi.* ALECSANDRI, T. 433, cf. CIHAC, II, 631. *Să-l fi văzut atunci cum îşi vâra mâna până-n coate în banii de argint şi de aur..., cum se uită la zimţii şi la pajurile lor strălucitoare.* CONV. LIT. XV, 201. *Câţiva zimţi, la dracul, mi se cad şi mie!* CONTEMPORANUL, II, 730. *Ne-am calicit cu desăvârşire: zimţi, ba oiţe, ba stupi... s-au dus ca pe gura lupului.* CREANGĂ, A. 114, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, CHIRIŢESCU, GR. 256, RESMERIŢĂ, D. *Bodea-i puse în palmă un galbin nou, cu zimţi.* AGÂRBICEANU, S. P. 25. *Îl poftii ca, deocamdată, să-mi caute, şi fără zăbavă, ceva zimţi.* M. I. CARAGIALE, C. 88, cf. CADE. *Vino mai curând să simţi Cum sună-o ploaie de monezi cu zimţi.* MINULESCU, VERS. 266. *A pus preţ pe capul lui Ali douăzeci de napoleoni de aur, cu zimţi neştirbiţi şi drepţi la cântar.* SADOVEANU, O. XVI, 114,

cf. SCRIBAN, D. *Anii rod arginților zimții.* BENIUC, V. 83, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Să vie tot bani cu zimți.* TEODORESCU, P. P. 670, cf. ȘEZ. V, 174.

3. (Popular) Tindeche[1] **(I 1).** Cf. BARCIANU. *Tindechea, numită încă și „zâmți", „întinzoi" sau „tindeică", este de mai multe feluri.* PAMFILE, I. C. 278. *Benzi înguste de hârtie lipite în dreptul zimțurilor de pe prismă.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 425. *Unele găuri sunt destinate pentru zimți și înșirate în 4 coloane.* id. ib., cf. H II 168, 214, IX 94, X 378, XII 174. *Acea unealtă (zimții) se numește tindeică.* VICIU, GL., cf. ALR SN II h 486, ALRM SN I h 315, A II 7, 8, 12, VI 9, 16, 26, 32, 33, IX, 2, LEXIC REG. II, 47, 55. ✦ (Prin Mold.) „Unealtă de tors" H X 539, XII 497. ✦ (Regional) Unealtă de zidărie nedefinită mai îndeaproape (Răcoasa – Panciu) H XI 517.

4. (Regional, în sintagma) *Piatră zimte* = piatră zgrunțuroasă de pe fundul apelor cu adâncime mică, care periclitează plutăritul. Cf. ARVINTE, TERM.

5. (Prin Transilv.) Umflătură la gingiile cailor. Cf. ALR I 1 128/136, 223, 576.

– Pl.: *zimți* și (regional, n.) *zimțuri.* – *Și:* (învechit și regional) **zâmț, zímte,** (regional) **zemț** (H II 214), **zgrimț** (DAMÉ, T. 139), **zvinț** (ALR I 918/268, 360) s. m.

– Din v. sl. ***zǫbьçi*** (pl. lui ***zǫbьcь***). Cf. și bg. зъбец.

ZIMȚÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică piese, unelte etc.) A face zimți **(1),** a cresta, a dința, a meleta, a randalina, a zimțui; p. ext. a îndrepta și a ascuți zimții **(1).** *Cu secerile de târg nu se poate secera înainte de a le zimțui sau zimța la fierari.* PAMFILE, A. R. 116, cf. CADE, IORDAN, L. R. A. 239, DL, DM, DEX. [Secera] *trebe s-o duc... s-o zânțască.* Com. din SÂNMIHAIU ALMAȘULUI – ZALĂU, cf. ALR I 918/229, 588, 590, 614, 690, 746, 790, 885, 954, 980, 984, ALR II/I MN 52, 2 305 [bis]/235. *Dă-mi o pilă să zimțesc fierăstrăul, că i s-au tocit zimții de tot.* UDRESCU, GL. *Cu pila pilea, Cu zimții zimțea... Secerea-ndată gătea.* FOLC. MOLD. I, 323 ✧ Refl. pas. *Se zimțește.* ALR I 918/790. ✧ Fig. *Clar de noapte parfumat... Greierul zimțează noaptea, cu nimic.* BACOVIA, O. 91.

– Prez ind.: *zimțez.* – Și: (regional) **zimți, zimzí** (ALR II/I MN 52, 2 035 [bis]/235) vb. IV, **zânțâ** vb. I.

– V. **zimț.**

ZIMȚÁR s. n. **1.** (Popular) Ceapraz. Cf. DAMÉ, T., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DM, SFC III, 146.

2. (Prin nordul Mold.) Tindeche[1] **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D., H XII 386.

3. (Regional) Unealtă de zidărie nedefinită mai îndeaproape (Giurgești – Fălticeni) H XII 375.

– Pl.: *zimțare.*

– **Zimț** + suf. *-ar.*

ZIMȚÁRE s. f. Acțiunea de a zimța și rezultatul ei; operație prin care se fac sau se ascut zimți **(1);** dințare, dințat, moletare, randalinare, striere, zimțat[1], zimțuire, zimțuit[1]. Cf. LTR[2], DEX.

– Pl.: *zimțări.*

– V. **zimța.**

ZIMȚÁT[1] s. n. Faptul de a zimța; operație prin care se fac sau se ascut zimți **(1);** crestat, dințare, dințat, moletare, randalinare, zimțare, zimțuire, zimțuit[1]. *Dă-l la zimțit.* UDRESCU, GL.

– Pl.: ? – Și (regional) **zimțít** s. n.

– V. **zimța.**

ZIMȚÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre obiecte) Care este prevăzut cu zimți **(1);** crestat, dințat, zimțuit[1]. *Caii treieră, trăgând după dânșii... mai mulți vălătuci zimțiți.* I. IONESCU, B. C. 279/5, cf. DAMÉ, T., ȘĂINEANU[2]. *Acest fus este pus în mișcare de roata de fier zimțată.* PAMFILE, I. C. 112, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *A învârtit butonul zimțat și i-au intrat în odaie liedurile de la Viena.* C. PETRESCU, O. P. 10, cf. SCRIBAN, D. *Răsuci tamburul zimțat* [al microscopului]... *și-și apropie ochiul de lentilă.* V. ROM. iulie 1954, 175, cf. DL, DM. *Aparatul, cu o grămadă... de rotițe zimțate și de pârghii, izbutea să adune, să scadă.* CONTEMP. 1970, nr. 1 226, 10/3, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 918/100, 150, 270, 388, 402, 727, 748, 750, 837, 856, 876, 878, 890, 900, 926, 932, 940. UDRESCU, GL., GL. OLT. ✧ (Prin analogie) *Pe coperta prospectelor, ochii întrevedeau, fugace, o creastă înzăpezită printre brazi zimțați.* C. PETRESCU, O. P. II, I, 16. *Aplecându-se, culese în palmă petecuțele de hârtii zimțate.* VOICULESCU, P. I, 303. *Zăpada se lipise de cărămida hornului..., crescând ca o creastă albă, zimțată.* V. ROM. februarie 1963, 37. ✦ (Despre frunze) Dințat. *Frunzele cordiforme, fin zimțate pe margini, lucioase, pețiolul lung și subțire.* ENC. AGR. I, 559. ✦ (Despre ziduri, clădiri) Care este prevăzut cu creneluri; crenelat, dințat, zimțuit[2] **(1).** *Ziduri zimțate.* DDRF, CADE. ✧ (Prin analogie) *Zidul dinspre apus al fabricii fusese lovit pe alocuri de bombe și, așa zimțat, părea un meterez.* T. POPOVICI, S. 377. ✧ Fig. *Se bolovăneau nori..., ziduind zarea cu spăimoase metereze zimțate.* C. PETRESCU, A. R. 5.

2. (Despre monede) Care are zimți **(2);** crestat, dințat, zimțuit[2]. *Înșghebă el altă comoară nouă, cu arginți albi și zimțați.* C. PETRESCU, R. DR. 25, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Monedă zimțită.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *zimțați, -te.* – Și: (învechit și popular) **zimțít, -ă** (regional) **zvințít, -ă** (ALR I 918/270) adj.

– V. **zimța.**

ZIMȚEÁ[1] s. f. (Prin Munt.; mai ales la pl.) Zimț **(1).** Cf. DL, DM, MARIAN, NA. 380. *Pe coș au intrat, Cu dințiî, Cu undrelele, Ca zimțelele.* TEODORESCU, P. P. 364.

– Pl.: *zimțele.*

– **Zimț** + suf. *-ea.*

ZIMȚEÁ[2] s. f. v. **smicea.**

ZIMȚIÁLĂ s. f. (Prin Munt. și prin Dobr.) Partea zimțată **(1)** a secerii. Cf. ALR I 918/926, ALR II 5042/682.

– Pronunțat: *-ți-a?*

– **Zimți** (pl. lui *zimț)* + suf. *-eală.*

ZIMȚÍ vb. IV v. **zimța.**

ZIMȚIȘÓR s. m. Diminutiv al lui zimț. **1.** Cf. zimț **(1).** Cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX. ✦ (Învechit) Cusătură ornamentală în formă de zimț **(1).** *Părțile ce merg pe lungul picioarelor sunt... împodobite cu zimțișori.* IST. AM. (1795), 12r/19.

2. Cf. zimț **(2).** *S-a făcut călugăr și a început, ca un adevărat creștin, a strânge zimțișori unul lângă altul.* CONTEMPORANUL, III, 82, cf. CADE, DL, DM, DEX. *Gălbinași tot roșiori Pe lături cu zimțișori.* SEVASTOS, N. 300. *Că mai e d-un hârdăiot, Mi-este plin cu zimțișori, Făcuți după boișori.* MATEESCU, B. 65.

– Pl.: *zimțișori.*

– **Zimți** (pl. lui *zimț*) + suf. *-ișor.*

ZIMȚÍT[1] s. n. v. **zimțat**[1].

ZIMȚÍT[2], **-Ă** adj. v. **zimțat**[2].

ZIMȚÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre obiecte) Care are zimți **(1);** care este prevăzut cu zimți. Cf. DL, DM, DEX. *Și pinteni zimțoși îi da.* HEM 637. *Niște seceri mai zimțoase.* H XI 296. *Bate bine cu ciocanu Și-a făcut seceri zîmțoase Pentru femei mai frumoase.* FOLC. MOLD. I, 306. ✦ (Regional; despre suprafețe) Aspru (Cristești – Botoșani). ALR II/I MN 30, 2 180/414.

2. (Despre bani) Care are zimți **(2).** *La Salcea este unul, un fecior de boier; tatăl lui, bătrânul, și-a fost acoperit castelul cu bani zâmțoși.* CAMILAR, N. II, 72, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zimțoși, -oase.*

– **Zimți** (pl. lui *zimț*) + suf. *-os.*

ZIMȚUÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică piese, unelte etc.) A face zimți **(1),** a cresta, a dința, a moleta, a randalina, a zimța; p. ext. a îndrepta și a ascuți zimții **(1).** *Cu secerile de târg nu se poate secera înainte de a le zimțui... la fierari.* PAMFILE, A. R. 116, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, IORDAN, L. R. A. 239, SCRIBAN, D., DL, DM. *La fierărie, secerile sunt date pe tocilă și zimțuite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 1/1, cf. DEX. *Secerea... are zimți la gură; ca să taie ușor, o zimțuiesc țiganii lăcătuși.* I. CR. III, 226. *Secera se tocește și trebuie zimțuită mai des.* ib. Cf. ALR I 918/70. ✧ Refl. pas. *Secerea când se ascute, se zice că se zimțuiește.* CIAUȘANU, GL. ✧ Fig. *Lumina zorilor... zimțuia cu culori subțiri norii.* BĂNULESCU, I. 122. (Refl. pas.) *Un vântișor fâlfâi în pământufurile trestiilor; luciul s-a umbrit și s-a zimțuit.* SADOVEANU, O. XVII, 442.

– Prez. ind.: *zimțuiesc.*

– **Zimți** (pl. lui *zimț*) + suf. *-ui.*

ZIMȚUÍRE s. f. Acțiunea de a zimțui și rezultatul ei; operație prin care se fac zimți **(1);** crestare, crestat, dințare, dințat, moletare, randalinare, zimțare, zimțat[1]; p. ext. îndreptare și ascuțire a zimților **(1).** Cf. LTR[2], DEX.

– Pl.: *zimțuiri.*

– V. **zimțui.**

ZIMȚUÍT[1] s. n. Faptul de a zimțui; operație prin care se fac sau se ascut zimți **(1);** crestare, crestat, dințare, dințat, molestare, randalinare, zimțare, zimțat[1]. (Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: ?

– V. **zimțui.**

ZIMȚUÍT[2], **-Ă** adj. **1.** (Despre obiecte) Care este prevăzut cu zimți **(1);** crestat, dințat, zimțat[2]. *Luciul zimțuit al secerii scrâșnește, șuieră..., doboară-n pale holdele aurii.* SĂM. II, 18, cf. CADE. *Traseră cu oțelul zimțuit care fâșia și râdea mușcând în lemn.* SADOVEANU, O. IX. 194. *În gospodăriile țărănești, bătutul se face cu un fel de mai zimțuit.* ENC. AGR. I, 621, cf. SCRIBAN, D. *Fus cu suprafețele periferice zimțuite.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 423, cf. DL, DM, DEX, ALR I 918/740. *Mi-a cumpărat Tocma-n Beligrad Săcerele frumușele Zimțuite, țintuite.* FOLC. MOLD. I, 275. ✧ (Prin analogie) *De ce? mă întreabă el, ridicând spre mine fruntea pe care sta zimțuit în neregulă păru-i buhos.* SADOVEANU, O. VI, 599. *Purta un joben cenușiu, o lavalieră, o redingolă..., pantaloni adânc zimțuiți la glesne.* id. ib. 629. ✦ (Despre ziduri, construcții) Care este prevăzut cu creneluri; crenelat, dințat, zimțat[2]. *Zidurile zimțuite, unde stăteau străjile cu zale și arme.* SADOVEANU, O. XII, 98. ✧ (Prin analogie) *Coama vânătă, zimțuită a Pietrosului.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Înaltul șir de piscuri vinete și zimțuite, ca un lanț geologic.* BOGZA, C. 10.

2. (Despre monede) Care are zimți **(2);** crestat, dințat, zimțat[2]. *Soarele se strecura pe după buza pământului, ca un galben zimțuit într-o pușculiță.* CHIRIȚESCU, GR. 190, cf. CADE. *A vândut toată încălțămintea... luată de pe la alți cizmari, pe aur zimțuit.* GALACTION, O. A. I, 292.

– Pl.: *zimțuiți, -te.*

– V. **zimțui.**

ZIMZÍ vb. IV v. **zimța.**

ZIN s. m. v. **zân.**

ZINÁR s. m. (Regional) Zeu (Fărcașa – Piatra-Neamț). *Ești flăcău ori însurat, Ori zinari din cer picat?* ȘEZ. I, 236.

– Pl.: *zinari.*

– **Zin** + suf. *-ar.*

ZINÁTEC, -Ă adj. v. **ziuatic.**

ZINÁTIC, -Ă adj. v. **ziuatic.**

ZÍNĂ s. f. v. **zână.**

ZINĂÍ vb. IV v. **ținăi.**

ZINC s. n. Element chimic din clasa metalelor, de culoare albă-albăstruie, care se găsește în natură sub formă de sulfură și carbonat și care este întrebuințat în industrie mai ales în diferite aliaje. Cf. IST. NAT. 15, I. NAT. 41, I. GOLESCU, C. *Mai vârtos, zincul se află cu îmbilșugare și în foarte bună cualitate.* CR (1836), 79[1]/44. *Țincul nu se află curat în natură.* J. CIHAC, I. N. 439/7, cf. VALIAN, V. *Dintre minerale se sapă... argint, fer,*

aramă, ţinc. RUS. I. III, 36/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ANTONESCU, D. *Chimia ne călăuzeşte la prepararea aramei, cositorului, zincului.* CONTEMPORANUL, I. 247. *Zincul intră în compoziţiunea alamei.* PONI, CH. 213. *Preparaţiunile zincului sunt foarte active şi primejdioase.* BIANU, D. S., cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zincul se extrage din minereuri prin reducere şi electroliză.* IOANOVICI, TEHN. 67. *În stupii sistematici... se întrebuinţează o placă separatoare de zinc.* ENC. AGR. I, 278, cf. SCRIBAN, D. *Redingota neagră... luase străluciri... de foi de zinc.* CĂLINESCU, O. I, 89. *O clădire albă, înaltă, cu două etaje şi mansardă, împlătoşată în zinc.* VINEA, L. I, 32, cf. LTR[2], DL, DM. *Cercetările întreprinse... au stabilit existenţa unor noi şi importante zăcăminte de plumb, zinc, antimoniu.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 943. *Închid fereastra, ca-ntr-un tub de zinc, stau ţeapăn.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 11/3, cf. M. D. ENC., DEX, ALR SN II h 576, ALRM SN I h 391. ✧ *Clorură de zinc* = sare incoloră, solubilă în apă, obţinută prin dizolvarea deşeurilor de zinc sau a oxidului de zinc cu acid clorhidric, folosită în industrie. Cf. MACAROVICI, CHIM. 114, LTR[2]. *Bromură de zinc* = pulbere de culoare albă, solubilă în apă şi alcool, folosită în medicină ca sedativ şi ca antispasmodic. Cf. LTR[2]. *Oxid* (sau *alb*) *de zinc* = praf alb, amorf, folosit în industria coloranţilor şi a cauciucului. Cf. MACAROVICI, CH. 392, LTR[2]. *Sulfat de zinc* = sare incoloră obţinută prin dizolvarea zincului, a oxidului de zinc sau a deşeurilor acestuia în acid sulfuric, folosită în industria coloranţilor sau la obţinerea zincului electrolitic. *O disoluţiune de 36 grăunţi de sulfat de zinc la un pahar de apă.* MAN. SĂNĂT. 295, cf. MACAROVICI, CHIM. 393, LTR[2]. *Sulfură de zinc* = sare albă obţinută prin tratarea soluţiei unei sări de zinc cu hidrogen sulfurat sau cu o sulfură alcalină, folosită în vopsitorie. Cf. LTR[2]. *Strat de zinc* = pulbere uşoară, onctuoasă, insolubilă în apă, folosită în cosmetică şi în industria cauciucului. Cf. LTR[2]. ✧ Compus: **zinc-dur** = aliaj de zinc, fier şi plumb care se formează la suprafaţa pieselor de oţel introduse în zinc topit. Cf. LTR[2]. *Zincul-dur are temperatura de topire mai înaltă decât a zincului.* ib.

– Şi: (învechit şi regional) **ţinc,** (regional) **ţin** (ALR SN II h 576, ALRM SN I h 391), **ţim** (ALR SN II h 576, ALRM SN I h 391), **ţinclu** (ALR SN II h 576/705, ALRM SN I h 391) s. n.

– Din fr. **zinc,** germ. **Zink.** – Pentru **ţin, ţim** etc., cf. germ. Zinn, magh. dial. cin.

ZINCÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică obiecte de fontă, de oţel sau nemetalice) A acoperi cu un strat subţire de zinc, prin cufundare într-o baie de zinc topit, pentru a feri de coroziune sau în scop decorativ; a galvaniza, a zincui. *Purtam pe umeri un geamantan greu, încărcat cu fiare, şuruburi şi buloane, le duceam la Şantierul Naval să le zinchez.* TUDORAN, O. 28, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

– Prez. ind.: *zinchez.*

– V. **zinc.**

ZINCALĂU s. n. v. **zâncălău.**

ZINCANÁL s. n. (Regional) Canal între şine care, prin spaţiul pe care îl creează, oferă posibilitatea reparaţiilor şi a curăţirii în partea inferioară a locomotivei (Iaşi). Cf. CV 1951, nr. 5, 24.

– Pl.: *zincanale.*

– **Zinc + canal.**

ZINCÁRE s. f. Acţiunea de a zinca şi rezultatul ei; operaţie de acoperire cu un strat subţire de zinc a obiectelor de fontă, de oţel sau nemetalice pentru a le proteja de coroziune sau în scop decorativ; galvanizare, zincuire. *În industrie, se întrebuinţează, în general, nichelarea, cromarea şi zincarea.* IOANOVICI, TEHN. 74, cf. LEG. EC. PL. 291, MDT. *Zincarea se poate efectua: prin imersiune, prin depunere electro-chimică, prin deplasare chimică, prin împuşcare sau prin difuziune.* LTR[2], cf. DL, DM, DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zincări.*

– V. **zinca.**

ZINCÁT[1] s. m. (Folosit mai ales la pl.) Sare obţinută la tratarea hidroxidului de zinc cu exces de hidroxizi alcalini. *Zincat de potasiu.* MACAROVICI, CH. 114. *Zincat de cobalt, substanţă verde... întrebuinţată în pictură şi vopsitorie.* id. ib. 392. *Unii zincaţi se obţin la topirea oxidului de zinc cu oxizii altor metale.* DC, cf. DN[3].

– Pl.: *zincaţi.*

– Din fr. **zincate.**

ZINCÁT[2], -Ă adj. (Despre obiecte) Care este acoperit cu un strat (subţire) de zinc, pentru a fi protejat de coroziune sau în scop decorativ; galvanizat, zincuit. *Acoperişul zincat al bisericii de alături.* CAMIL PETRESCU, O. II, 591. *Lângă zidul casei, două lăzi mari de scânduri căptuşite cu tablă zincată.* STANCU, R. A. II, 379, cf. DL, DM, DEX, DSR.

– Pl.: *zincaţi, -te.*

– V. **zinca.**

ZÍNCĂ adj. f. (Regional; în sintagma) *Tablă zincă* = tablă galvanizată (Mircești – Pașcani). ALR II h 576/537.

– De la **zinc.**

ZINCĂLĂU s. n. v. **zâncălău.**

ZINCIFÉR, -Ă adj. Care conţine zinc. Cf. DN[3].

– Pl.: *zinciferi, -e.*

– Din fr. **zincifère.**

ZINCÍT s. m. Oxid natural de zinc, de culoare galbenă-portocalie sau roşu-închis, dizolvabil în acizi, care are proprietăţi detectoare. Cf. SCRIBAN, D., MDT, LTR[2], DN[3].

– Pl.: *zinciţi.* – Şi: **zincítă** s. f. SCRIBAN, D.

– Din fr. **zincit.**

ZINCÍTĂ s. f. v. **zincit.**

ZINCOGRÁF, -Ă s. m. şi f. Lucrător tipograf calificat care execută clişee zincografice. Cf. G. IONESCU, C. T. 412, MOLIN, V. T., CADE, NOM. PROF. 53, SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX.

– Pl.: *zincografi, -e.*

– Din fr. **zincographe.**

ZINCOGRAFIÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică imagini, desene etc.) A reproduce prin procedee zincografice. Cf. CADE, DN^2, DEX.
– Pronunțat: *-fi-a.* – Prez. ind.: *zincografiez.*
– Din fr. **zincographier.**

ZINCOGRÁFIC, -Ă adj. Care se referă la zincografie **(1);** care ține de zincografie; care este executat prin zincografie. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Clișeu zincografic.* LTR^2, cf. DN^2, DEX.
– Pl.: *zincografici, -ce.*
– Din fr. **zincographique.**

ZINCOGRAFÍE s. f. **1.** Procedeu de tipar folosit la obținerea clișeelor prin fotografiere și gravare pe plăci de zinc (sau alamă, oțel, cupru etc.). *Zincografie, proces imaginat de Brugnot.* ANTONESCU, D., cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., MDT, LTR^2, DER, M. D. ENC., DEX, DN^3.

2. Atelier în care se execută clișee prin zincografie **(1).** Cf. G. IONESCU, C. T. 412, cf. DN^2, M. D. ENC., DEX.

3. Reproducere, ilustrație executată prin zincografie **(1).** Cf. LTR^2, DEX.
– Pl.: *zincografii.*
– Din fr. **zincographie.**

ZINCOGRAFIÉRE s. f. Acțiunea de a z i n c o g r a f i a și rezultatul ei; reproducere a unor imagini, desene etc., prin procedee zincografice. Cf. DN^2.
– Pronunțat: *-fi-e.* – Pl.: *zincografieri.*
– V. **zincografia.**

ZINCOGRAVÚRĂ s. f. **1.** Ansamblul procedeelor fizico-chimice destinate executării clișeelor prin zincografie **(1).** Cf. RESMERIȚĂ, D., LTR^2, DL, DM, DEX.

2. Clișeu executat prin zincogravură **(1).** Cf. LTR^2, DEX, DN^3.

3. Copie imprimată după un clișeu executat prin zincografie **(1).** Cf. LTR^2, DN^3.
– Pl.: *zincogravuri.*
– Din fr. **zincogravure.**

ZINCÓS, -OÁSĂ adj. (Neobișnuit) Care are aspectul zincului. *Fata se uita speriată la acea față zincoasă.* CĂLINESCU, O. I, 248.
– Pl.: *zincoși, -oase.*
– **Zinc** + suf. *-os.*

ZINCUÍ vb. IV. T r a n z. (Complementul indică obiecte de fontă, de oțel sau nemetalice) A acoperi cu un strat subțire de zinc, prin cufundare într-o baie de zinc topit, pentru a feri de coroziune, în scop decorativ etc.; a galvaniza, a zinca. *Pentru a împiedica ruginirea funiilor de oțel..., firele se galvanizează sau se zincuiesc.* SOARE, MAȘ. 123, cf. DL, DM, SFC IV, 142, DEX, DSR.
– Prez. ind.: *zincuiesc.*
– **Zinc** + suf. *-ui.*

ZINCUÍRE s. f. Acțiunea de a z i n c u i și rezultatul ei; operație de acoperire cu un strat subțire de zinc a obiectelor de fontă, de oțel sau nemetalice pentru a le proteja de coroziune sau în scop decorativ; galvanizare, zincare. *Protecția metalelor prin acoperire cu straturi de metal se poate face prin galvanoplastie, cositorie sau zincuire.* IOANOVICI, TEHN. 73, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zincuiri.*
– V. **zincui.**

ZINCUÍT, -Ă adj. (Despre obiecte) Care este acoperit cu un strat (subțire) de zinc; galvanizat, zincat. Cf. DSR.
– Pl.: *zincuiți, -te.*
– V. **zincui.**

ZINCUITÓR s. m. Persoană calificată care efectuează operația de zincuire. Cf. NOM. PROF. 26.
– Pl.: *zincuitori.*
– **Zincui** + suf. *-tor.*

ZINÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **zânesc.**

ZING interj. v. **zang.**

ZINGĂLÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Transilv.) A comprima; a strânge **(I 2).** Cf. LB, CIHAC, II, 540, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.,

2. (Transilv.) A murdări. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., PĂCALĂ, M. R. 525. *Mielu să-l beleşti. De li-i zăngăli la coadă, Diseară te bag de gloabă.* MAT. FOLK. 962, com. din BRAȘOV. ✦ I n t r a n z. (Regional) A lucra murdar (Lisa – Făgăraș). Cf. LEXIC REG. 95.

3. (Regional; în forma *zângăli*) A lucra de mântuială, superficial (Cepari – Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL. *Mi-a zângălit grădina posmogitu-ăla, ca să scape mai iute.* id. ib.
– Prez. ind.: *zingălesc.* – Și: **zăngălí, zângălí** vb. IV.
– Etimologia nesigură. Cf. magh. c i m b e l.

ZINGĂLÍRE s. f. (Transilv.) Acțiunea de a z i n g ă l i și rezultatul ei.

1. Comprimare; strângere. Cf. z i n g ă l i **(1).** Cf. LB, ALEXI, W.

2. Murdărire. Cf. z i n g ă l i **(2).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W.
– Pl.: *zingăliri.* – Și: **zângălire** s. f. BARCIANU.
– V. **zingăli.**

ZINGĂNEÁLĂ s. f. v. **zăngăneală.**

ZINGĂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZINGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZINGĂNÍT s. n. v. **zăngănit.**

ZINGĂNITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZINGĂRÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Ban.; despre obiecte confecționate din metal, din sticlă sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte) A zăngăni. *Scăpărau săbiile și zingăreau de se auzea de departe.* CĂTANĂ, P. B. I, 99, cf. BL IV, 68.
– Prez. ind. *zingăresc.*
– **Zing** + suf. *-ări.*

ZÍNGĂT s. n. v. **zăngăt.**

ZINGHENÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZINGHENÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZINGHENITÓR, -OÁRE adj. v. **zăngănitor.**

ZÍNGHET s. n. v. **zăngăt.**

ZINGHINÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZINGHIRLÍC s. m. v. **zingírliu.**

ZINGHIRLÍU s. m. v. **zingirliu.**

ZINGÍ vb. IV v. **zâmbi.**

ZINGIANTRÓP s. m. Maimuță antropoidă fosilă din Tanzania. Cf. DN[3].
– Pl.: *zingiantropi.*
– Din fr. **zingianthrope.**

ZINGÍR s. n. v. **singir.**

ZINGIRLÍU s. m. Monedă turcească de aur, care a circulat și la noi în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. *L-au dăruit cu patru mii de zengherlii* (a. 1715). ap. ȘIO II$_2$, 130. *La 1769, erau următoarele monezi: zinghirliul, cu valoare de 2 lei.* FURNICĂ, I. C. XXIX, cf. TDRG, T. PAPAHAGI, C. L., SCRIBAN, D., DER, M. D. ENC.
– Pl.: *zingirlii.* – Și: **zinghirlíu, zinghirlíc** (T. PAPAHAGI, C. L.), **zengherlíu, gingirlíu** (SCRIBAN, D.) s. m.
– Din tc. **zincirli, zencirli.**

ZÍNIE s. f. (Bot.; învechit) Cârciumăreasă *(Zinnia elegans).* Cf. CONV. LIT. XXIV, 1 063, BARCIANU, GRECESCU, FL. 303, ALEXI, W., DN[3].
– Scris și: *zinnie* DN[3]. – Pl.: *zinii.*
– Din **Zinnia** [elegans], numele științific al cârciumăresei.

ZINIȘOÁRĂ s. f. v. **zânișoară.**

ZINOPTÍME s. f. (Învechit) Interval de timp care cuprinde o zi **(3).** *S-au îmbinat de către astronomi noaptea cu ziua în una sup nume de zinoptime.* SĂULESCU, HR. I, X/22, cf. DDRF, PASCU, S. 141.
– Pl.: *zinoptimi.*
– **Zi** + **noapte** + suf. *-ime.*

ZINȚEFÍL s. m. v. **zinzifil.**

ZINWALDÍT s. n. Mică litiferă de culoare cenușie, brună sau verde, folosită la extragerea litiului. Cf. M. D. ENC., DN[3].
– Din fr. **zinwaldite.**

ZINZIFÍL s. m. (Bot.; învechit) Ghimber *(Zingiber officinale). 8 ocă zințefil* (a. 1825). FURNICĂ, D. C. 313, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., T. PAPAHAGI, C. L. *Să iai zinzifir, să-l fierbi și să-l beai, că va ieși vărsatul.* ȘEZ. X. 140.
– Și: **zinzifír, zințefíl** s. m.
– Din tc. **zencefil.** Cf. bg. зингжифил.

ZINZIFÍR s. m. v. **zinzifil.**

ZÍO s. f. v. **zi.**

ZIOÁRĂ s. f. (Transilv.) **1.** Ziulică **(1).** Cf. T. PAPAHAGI, C. L. 52. *Mândrișoară, M-ai ținut pân' la zioară.* MAT. FOLC. 782.
2. (În sintagma) *Zioară de miazănoapte* = aurora boreală. *Colorii cei frumoși cu carii este împodobită zioara de miazănoapte.* ȘINCAI, ÎNV. 122, cf. BLAGA, G. 187.
– Pl.: *zioare.*
– **Zi** + suf. *-oară.*

ZIOÁRIU s. n. v. **ziar.**

ZIORÉL s. m. sg. v. **ziurel.**

ZIÓRI[1] subst. pl. v. **zori**[1].

ZIORÍ[2] vb. IV v. **zori**[3].

ZIÓS adj. n. (Învechit, rar) Zilnic. *Ce să mai zic despre descurcatul și răsfiratul zios al miriadelor lui de sentențe, propășind până la aurora evidenței.* FM (1843), 287[1]/30.
– Pronunțat: *zi-os.* – Pl.: ?
– **Zi** + suf. *-os.*

ZIPICÍT, -Ă adj. v. **zăpitit.**

ZIPITICÍT, -Ă adj. v. **zăpiticit.**

ZIRCÓN s. n. Silicat natural de zirconiu, foarte dur, de obicei incolor sau de culoare galbenă-portocalie, roșie sau verde, folosit pentru obținerea bioxidului de zirconiu sau ca piatră semiprețioasă. *Ea cuprinde bariu, zircon, sodalit.* CONTEMPORANUL, V, 15, cf. DT. *Incluziunile de zircon radioactive.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2], DER, DC, M. D. ENC., DEX.
– Din fr. **zircon.**

ZIRCONÍTĂ s. f. Varietate de zirconiu. Cf. DN[3].
– Din fr. **zirconite.**

ZIRCÓNIU s. n. Metal de culoare cenușie, intermediar între siliciu și aluminiu, care este întrebuințat la fabricarea recipientelor rezistente la temperaturi înalte, a unor oțeluri speciale etc. Cf. PONI, CH. 30/25, CADE, SCRIBAN, D. *Zirconiu este o substanță intermediară... extras din piatră prețioasă de zircon.* ENC. TEHN. II, 407. *Zirconiul este exclusiv tetravalent.* MACAROVICI, CH. 398, cf. MDT. *Zirconiul formează, cu azotul și boriul, combinații dure.* LTR[2], cf. DN[2], DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.
– Din fr. **zirconium.**

ZIRDICEÁV subst. v. **zerdiceaf.**

ZIRDICIÁB subst. v. **zerdiceaf.**

ZIRM s. m. v. **zârnă.**

ZÍRNĂ s. f. v. **zârnă**[1].

ZÍRNE s. f. v. **zârnă**[1].

ZÍRȚI s. f. pl. v. **zarțale.**

ZIS, -Ă s. f., s. n., adj. (Mai ales la f.; la sg. art., cu sens colectiv)

1. S. f., s. n. Faptul de a zice. Expresie verbală a gândirii; ceea ce zice **(1)** cineva la un moment dat, comunicare, enunț, exprimare, formulare, p. ext. rostire, (învechit și regional) zicală **(1)**; zicere **(1).** Cf. zice **(1).** *Adunați lui preapodobnicii lui de ziseră zisa lui de cumândare.* CORESI, PS. 131/5. *Cu zisa mea vor învie toți morții* (a. 1600–1650). GCR I, 139/21. *Săteanul, înțelegând zisele privighetoarei, numai cât au început a umbla pe urma ei* (a. 1765). id. ib. II, 77/37. *Precum a lui Solarnici zisă ție se vede deșănțată, așa și a ta vorbă e goală.* MAIOR, IST. 276/5. *Cu adevărat s-a îndeplinit zisa cerșitoriului că ceea ce i-a dat, ei singură și-a dat.* FM (1843), 223[1]/12. *Nu ascultară a acestor zisa. Ci îl osândiră toți ca dintr-o gură.* PANN, P. V. I, 125/20, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Dumnezeu a făcut cerul și pământul... Marea și toate dintr-însa Numai cu zisa.* TEODORESCU, P. P. 166, cf. SEVASTOS, N, 170, FOLC. MOLD. I, 427. ✧ Expr. (familiar) **A se alege cu zisul** = a vorbi în zadar; a nu fi ascultat. *El s-a ales cu zisul..., noi cu treaba făcută.* UDRESCU, GL. (Regional) **În zisa cuiva** = după afirmațiile cuiva. *În zisa ta, nu-i bine să dorești răul cuiva.* MAT. DIALECT, I, 272. ✦ P. restr. (Învechit) Cuvânt. *Filozoful... Facă, printr-o țesătură de netrebnice cuvinte Tot zisuri îngăimătoare.* CONACHI, P. 277. *Eu sunt ca omul acela care..., după ce s-a îmbătat de fel de fel de zise..., vede picând, într-un minut, edificiul său.* BOLINTINEANU, O. 337. *Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.* ODOBESCU, S. III, 10. *Astfel de zise-a vorbit și strâns s-alipește de cârmă.* COȘBUC, AE. 104. ✦ Spec. *Un singur om... rupse tăcerea de gheață care se așternuse în urma ziselor mele.* PREDA, I. 167. ✦ (Jur.; rar) Obiecție. *Dacă asupra operațiunilor trimise înaintea arbitrului se fac contestațiuni, arbitrul încheie proces-verbal pentru dificultățile și zisele părților și le trimite înaintea judecătorului pentru împărțeală.* HAMANGIU, C. C. 178.

2. S. f., s. n. (Învechit și popular) Poveață **(2)**; poruncă **(2).** Cf. zice **(3).** *Se vor bucura featele iudeilor derept dzisele tale, D*[oa]*mne.* PSALT. HUR. HO[v]/15. *Întru eale mărgându întru Damascu cu despus și cu dzisa ceaea de la arhierei... în cale vădzuiu.* COD. VOR[2]. 38[v]/7. *Se punie spre Dzeul upovăința sa și nu uita faptele Dzeului și dzisele* (poruncile D) *lui vor ceare.* PSALT. 155. *Câți ai slujii ție și nicedinioară zisa ta călcai.* CORESI, EV. 31. *Amar lor că, în calea lui Cain, îmblară și întru hicleșugul (lu Varlaam) plata vărsară-se și întru în zisa lu Coreo periră* (a. 1569–1575). GCR I, 11/39. *Dedo-vă leage; nece o dzisă de-ale meale nu feaceau... și nu le ascultaț* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 45/11. *Și de-abiia l-au slobozit pre zisa împăratului.* URECHE, L. 148. *De se va afla cum aceasta l-au vrut ucide și fără de dzăsa și îndemnarea aceluia, atunce acel cuvânt au fost numai de l-au svătuit.* PRAV. 302. *Moșilor noștri le-ai dat să petreacă în sfânta ta țară și dzisa să-ți facă.* DOSOFTEI, PS. 143/10. *Începutu-mi-ai făptură, cu ziditura a ta fu dzisa.* MOLITVENIC (SEC. XVII), 304. *Am dat de am făcut o rochie de dimie roșie Mariei, cu zisa lealei Frunjănei* (a. 1713). IORGA, S. D. VII, 8. *La învățarea depreună, dascălul scapă de ostăneală de a curma darea de învățătură a lui pe toată minuta, cu zisuri și dojeniri.* CARTE TREB. II, 16/4. *Băiatul bagă la cap toate zisele calului.* ISPIRESCU, L. 149, cf. DL, DM, SFC IV, 280, 293, 304, DEX. *După ce-au împlinit Sucnă-Murgă zisa calului, l-au întrebat: calule, căluțule! dar cum om ieși noi pe ceea lume la păminteni?* SBIERA, P. 96. ✧ (Prin analogie) *Tuturora cui năzuia de-l întreba din a s*[â]*ntei scripturi dzâsuri, foarte înțelept le dezlega și le tâlcuia.* DOSOFTEI, V. S. februarie 52[v]/30. *Să ascultăm zisele scripturilor* (a. 1755). URICARIUL, II, 273. *Adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă grreșiților tăi!* NEGRUZZI, S. I, 140.

3. S. f., s. n. (Învechit și popular) Afirmație; declarație; mărturie **(2).** *Foarte voi nevoi, ca ce va fi mai adevărul, după zisele lor să arăt.* C. CANTACUZINO, CM I, 8. *Și am scris eu, Radu Brașoveanul, cu zisa lui Șerban* (a. 1698). IORGA, S. D. XII, 9. *Am scris zapisul cu zisa lor* (a. 1756). URICARIUL, XII, 323. *Asupra cărora zisă a ei au arătat aicea la divan și o mărturie de la un Ioan Egumenul* (a. 1777). ib. XIX, 15. *Zisa sa o întărește din sfărmitura analelor rusești.* ȘINCAI, HR. II, 15/37. *Celălalt cu statornice doveade nu va adeveri zisa sa.* MAIOR, IST. 62/13. *A luat în stăpânirea sa some de bani din rămasa avere a unei rudenii a lor ce muriră de ciumă, pretendirisindu-le în puterea zisurilor ce s-au mărturisit cu carte de blăstăm înaintea episcopului de Roman* (a. 1820). CAT. MAN, I, 38. *Am scris eu, Pandele starostea, cu zisa și făcându-mi și mare rugăciune și martor* (a. 1826). DOC. EC. 369. *Zisul craiului nu este dușmănesc, nici amărit, ce mai vârtos el se arată plecat către orice învoire.* AR (1832), 60[2]/17. *Mătuși-mea mi-au închis toată corespondența din afară, care, după zisa a ei, ar pune o mare stavilă între marele scoposuri ce are pentru mine.* BUZNEA, P. V. 121/19. *Zisa lui aceasta e o scornitură până aci neauzită.* FM (1843), 68[2]/15. *El convoacă dieta țării, unde, de pe zisa unui cronicar sas, nu făcură alta decât „mâncară, băură și numărară bani lui vodă"* BĂLCESCU, M. V. 414, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Cum poți dovedi zisele tale?* ISPIRESCU, L. 172. *Aicea dăm numai un exemplu, care va dovedi zisele noastre.* GHEREA, ST. CR. II, 62, cf. DDRF. *Vorbea cu atâta dispreț, cu atâta încredințare de zisele lui, c-ar fi pus în încurcătură pe cel mai cunoscător într-ale izvoarelor istoricești.* ADAM, R. 222. *Nu iluștrii iscăliturilor sunt iluștrii necăjitului nostru neam, ci acei cari muncesc cu adevărată tragere de inimă și adeveresc cu fapte zisul gurii și al slovelor de tipar.* LUC. II, 34. *Pentru ca să se încredințeze de adevărul ziselor mele, mai trase și el o dușcă.* HOGAȘ, DR. I, 251, cf. DL, DM, DEX. *Făt-Frumos s-au dus la zână acasă și, găsind aici ochii după zisa ei, i-au luat.* SBIERA, P. 39 ✦ (Învechit) Citire.

Începu logofătul al doilea a zice giurământ pe o foaie de hârtie... şi, după ce au sfârşit zisa, precum fusese scris, ziseră amin toţi. IST. Ţ. R. 8.

4. S. f. (Învechit şi popular) Zicală **(2).** *Cât e de adevărată zisa aceaia: că mai bun iaste cânele cel viu, decât leul cel mort.* MAIOR, P. 51/27. *O zisă bătrână ne învaţă... că omul are comun cu D*[umne]*zeu binefacerea şi adevărul* (a. 1817). URICARIUL, IV, 300/25. *Sufere cu bărbăţie izbirile soartei sale, având drept mângâiere acea sfântă zisă: „Nu nădéjduiţi pre fiii oamenilor".* FM (1844), 119[2]/33. [Agricultorii] *urmeze zisa că inul se seamănă fără greş la Onofrei.* I. IONESCU, C. 44/20. *Această extraordinară iuţeală dovedeşte lămurit că acest mare războinic simţi zisa comună acum că „secretul tacticei stă acum în picioare".* BĂLCESCU, M. V. 345. *A cules şi publicat o mulţime de anecdote, fapte şi zise caracteristice adevărate prin care se ilustra viaţa nemuritoriului Iosif.* BARIŢIU, P. A. I, 457. *Îmi plăceau basmele, zisele din bătrâni şi, mai ales, întâmplările apucate de neamul meu.* DELAVRANCEA, T. 18. *Cumu-i zâsa, puiu-i mai săhastru ca găina.* BENIUC, V. CUC. 8, cf. DL, DM, DEX. *Zisaăluia: dragoste de silă, Dor de milă.* RETEGANUL, P. III, 32. *Pagubă fusă şi îmi plăcu cum se dusă, după zisa·moţului,* se spune când eşti păgubit de ceva fără ca acest lucru să-ţi producă o prea mare supărare. ZANNE, P. V, 467.

5. Adj. (Învechit şi popular; de obicei, pus înaintea substantivului determinat; adesea substantivat) Numit **(I 1).** Cf. z i c e **(8).** *Zisul Lăpuşnean... umblă tot pământul până îşi împlini ca la 700* [soldaţi] (a. 1782). GCR II, 127/4. *Zişii săcui din locurile unde şi acum lăcuiesc, veniră.* MAIOR, IST. 125/1. *Când zisa brigada lucra din partea aceasta, alte două divizii făceau un atac silnic asupra podurilor oraşului despre nord.* AR (1832), 324[1]/9. *Munţii Asiei sunt o nemăsurată culme centrală..., din care izvoresc, spre cele patru părţi ale lumii, râurile zise.* GENILIE, G. 164/25. *Trebuie să mai păzească şi o altă datorinţă către zisele naţii.* FM (1843), 12[1]/3. *Rona (Rhone)... curge pe mijlocul zisului canton.* RUS, T. I, 232/31. *Însă... acest chip nu să poate asemăna cu dispoziţiile zisului art.* (a. 1846). DOC. EC. 890. *Introducem acel căpătâi neted tăiat al zisului altoi în crăpătura sujetului.* BREZOIANU, A. 270/24, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Fiind în camera cetăţeanului Artur Dillon, zisul Dillon, după ce l-a luat deoparte, i-a spus că trebuie să reziste opresiunii.* CAMIL PETRESCU, T. II, 606, cf. SCRIBAN, D. *Însuşi modul în care este alcătuit zisul test lasă impresia că noţiunea de cultură generală nu e clară pentru autorul lui.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 29/1. ✦ Care are numele de...; p. e x t. poreclit. *Ion zis Stan Ţurloi* (a. 1830). DOC. EC. 456. *Vârsta zisă a nevinovăţiei... nu-i nici copilăria, nici holteia coaptă.* RUSSO, S. 5. *Ajunşi acolo, izbutiră să se rupă din lanţ şi să se abată pe bătătura cârciumei, zisă la Puican, ca să-şi mai tragă sufletul şi să adape juncanii.* CHIRIŢESCU, GR. 142.

6. S. f., s. n. (Învechit) Cântec. Cf. z i c e **(12).** *Să cântăm d-acele fapte; călătorul ce-asculta, De-a noastre zise poate un răsunet va păstra!* ASACHI, S. L. I, 131.

– Pl.: *zişi, -se* şi (n.) *zisuri.* – Şi: (învechit) **dzăsă** s. f. – V. **zice.**

ZISTRÁ vb. I. T r a n z. (Prin Maram.) A înzestra la căsătorie. LEXIC REG. 23.

– Prez. ind.: *zistrez.*

– V. **zestre.**

ZÍTIE s. f. **1.** (Prin Mold.) Tărâţă măruntă de grâu folosită în diferite preparate culinare. Cf. CIHAC, II, 345, SCRIBAN, D., I. CR. VI, 218. *Mi-a rămas o zătie minunat de bună, că am putut face pâne din ea.* Com. din PIATRA-NEAMŢ. ✦ Turtă sau prescură făcută din zitie **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

2. (Regional; în forma **zâtea)** Făină fină, obţinută după ce a fost cernută de două ori (Vlăsineşti – Botoşani). Com. FURTUNĂ.

– Pl.: *zitii.* – Şi: **zătie** (SCRIBAN, D.), **zătea** (com. FURTUNĂ), **zătie** (SCRIBAN, D.) s. f.

– Din ucr., rus. **жито** „secară", grâu.

ZÍTUM s. n. (Rar) Bere fabricată de egipteni din orz fermentat. Cf. DN[3].

– Pl.: ?

– Din fr. **zythum.**

ZIŢ s. n. v. **jet.**

ZIŢÍRCĂ s. f. (Prin nordul Bucov.) Exerciţiu militar. Cf. GLOSAR REG.

– Pl.: ? – Şi: **ghiţírcă** s. f. GLOSAR REG.

– Cf. germ. e x e r z i e r e n.

ZIUÁ vb. I. I n t r a n z. (Maram.) A-şi petrece ziua **(2).** *Eu-l întreb cum a ziuat, El mă-ntreabă ce-am căutat?* MARIAN, SA. 100. *Bună seara, cum ai ziuat?* ALR I 1 504/348 *Cum ai zuuat?* ib. 1 504/361.

– Prez. ind.: ? – Şi: (regional) **zuuá** vb. I.

– V. **ziuă.**

ZIUÁŞ s. m. (Popular) Ziler. V. p ă l m a ş. *Foarte mulţi locuitori se ocupă şi cu industria, anume ca ocnari la ocnele de cărbune din Anina, ca... ziuaşi la societatea de drumuri de fier.* LIUBA – IANA, M. 6, cf. NOM. PROF. 13, DS. *Se pot angaja şi ziuaşi.* ENC. AGR. I, 312, cf. SCRIBAN, D. *Dar cine crezi că sunt... zăuaş ori miner de vreme bună?* DAVIDOGLU, M. 26, cf. DL, DM. *La 12 ani... s-a angajat ziuaş la lopată.* V. ROM. octombrie 1960, 89, cf. DEX, com. din VAŞCĂU, ALR I 455/28, 40, 45, 51, 56, 59, 61, 85, 87, 107, 112, 118, 424, 531, 720, 831, A I 22, III 13, IX 2, LEXIC REG. 25. ✦ (Regional, în forma *zilaş*) Condamnat care are de executat o pedeapsă între una şi trei zile. *Încarcerarea zilaşilor, adică trecerea în atâtea registre a osândiţilor pe o zi, două sau trei, nu era lucru... plăcut.* I BOTEZ, B. I, 170.

– Pl.: *ziuaşi.* – Şi: (regional) **ziláş, zăuáş, zuáş** (ALR I 455/61, 573, 831, A I 22, III 13, LEXIC REG. 25, cf. ib. II, 103) s. m.

– **Ziuă** + suf. *-aş.* – **Zilaş** < **zile** (pl. lui *zi*) + suf. *-aş.*

ZIUÁTIC, -Ă adj. (Popular şi familiar; despre fraţi, surori) Care este născut în aceeaşi zi, dar în ani diferiţi.

Râposatul are fraţi sau surori ziuateci sau lunateci, adică născuţi în aceeaşi lună. PAMFILE, DUŞM. 140. *Doi copii născuţi în aceeaşi zi sunt zânateci.* GOROVEI, CR. 383, cf. DUMITRAŞCU, STR. 27, DM, DEX, H XVIII 308. *Asta se face dacă să tâmplă ca hăl care moare să fie zilatic ori lunatic, născut tăt dintr-o lună şi dintr-o zi cu hăl d'e rămâne.* DENSUSIANU, Ţ. H. 96.

– Pl.: *ziuatici, -ce.* – Şi: **ziuátec, -ă, zilátec, -ă** (H XVIII 308), **zâlâtic, -ă, zánátec, -ă, zinátic, -ă** (DUMITRAŞCU, STR. 27) adj.

– **Zi** + suf. *-atic.* – **Zilatic** < **zile** (pl. lui *zi*) + suf. *-atic.*

ZÍUĂ s. f. v. **zi.**

ZIÚCĂ s. f. (Regional) **1.** Ziulică **(1).** *Când ziucă se făcea, Mura-n uliţă ieşea.* FOLC. TRANSILV. I, 203.

2. Ziulică **(2).** Cf. DL, DM, SFC, VI, 91, 93, ŢIPLEA, P. P. 109. *Ziuca-s la vădurele Şi noaptea la codru verde.* BUD, P. P. 23.

– Pl.:?

– **Zi** + suf. *-ucă.*

ZIUÍ vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** A cânta cu strigături (Holod – Beiuş). LEXIC REG. II, 91.

2. A răcni[1] **(2)** (Roşia – Beiuş). ALR SN V MN I 388/310.

– Prez. ind.: *ziuiesc.*

– **Zi** (imper. al lui *zice*) + suf. *-ui.*

ZIULÍCĂ s. f. (Popular) Diminutiv al lui zi. **1.** Cf. zi **(I 1).** *Când s-au trezit ei era ziulică albă!* CREANGĂ, P. 133, cf. DDRF, DL, DM, DEX. *Ziulică se făcea.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 333.

2. Cf. zi **(I 2).** *Cât era ziulica şi noaptea de mare, şedeau singuri-singurei cuc.* CREANGĂ, P. 73. *Ziulica-ntreagă... ea se învârti în preajma conacului.* CONTEMPORANUL, IV, 778. *Pentru-o vorbă rea ce-i spui, El toată ziulica lui Munceşte supărat.* COŞBUC, P. I, 94, cf. BARCIANU. *Poftim! şi-au pierdut bietele femei ziulica degeaba.* BRĂTESCU-VOINEŞTI. P. 145. *Stăturăm toată ziulica la cârciumă.* PETICĂ, O. 225. *Cât de mare-i ziulica, Nici că le mai tace gura.* D. BOTEZ, F. S. 82. *A cules cât e ziulica de mare, în toiul arşiţei.* COCEA, S. II, 10. *Se frământă în singurătate ziulica întreagă.* VORNIC, P. 187, cf. DL, DM. *Cât e ziulica de mare vietăţile nu fac altceva decât să se preocupe de fiorosul spectacol.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 31/1, cf. DEX. *Cu oile-n câmp plecai, Lupu-n goană le luară... Ş-o luai la căutare Cât îi ziulica mare.* FOLC. MOLD. II, 248. ✧ Loc. adv. **Toată ziulica** sau **ziulica toată** = mereu **(II 1);** continuu. *Ca... a... se toată ziulica şi dorm toată nopticica.* ALECSANDRI, T. 899. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat.* CREANGĂ, A. 13. *O pădure pe care o cutreieră... toată ziulica.* CARAGIALE, O. VI, 391. *Toată ziulica aş vrea să fac numai versuri.* I. NEGRUZZI, S. III. 100. *Toată ziulica o vedeai pe drumuri.* SĂM, I. 120. *Eu s-o văd p-a mea, toată ziulica i-aş vorbi.* DELAVRANCEA, O. II, 193. *Zburd şi cânt, zglobiu copil, ziulica toată.* IOSIF, PATR. 18. *Bietul om toată ziulica oftează.* REBREANU, P. S. 47. *Râul, strălucind în soare. Ceartă sălciile care Toată ziulica dorm.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 348. *Toată ziulica răsunau clopotele.* TEODOREANU, M. U. 19, cf. SCRIBAN, D. *Axente... ar fi stat toată ziulica acolo.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 524. *Băietul moşneagului n-avea altă treabă de făcut fără numai să pască, toată ziulica, scroafa cu purcei.* ŞEZ. II, 153.

3. Cf. zi **(I 3).** *Nu era ziulică lăsată de Dumnezeu să nu se certe.* ISPIRESCU, L. 347. *Taica nu mai lăsa să treacă nici o ziulică fără băutură şi fără beţie.* REBREANU, I. 19, cf. DL, DM, DEX.

4. Cf. zi **(II 1).** *Cât era vara de mare Şi ziulica frumoasă, Nu pusei picior la coasă.* FOLC. OLT.– MUNT. III, 466.

5. Cf. zi **(IV 1).** *Ziulica mântuirii este aproape.* ✧ *Ziulica de astăzi* = prezent[2] **(1).** *Tot Nichifor Coţcariul i-a rămas bietului om numele şi până în ziulica de astăzi.* CREANGĂ, P. 136.

– Pronunţat: *zi-u-.* – Pl.: *ziulici.*

– **Zi** + suf. *-ulică.*

ZIULÍŢĂ s. f. (Învechit şi popular) Diminutiv al lui zi. **1.** Ziulică **(2).** *Visează câte o ziuliţă întreagă la umbra porticului.* HELIADE, O. I, 479. *Să se plângă de dânsa câtu e ziuliţa de mare.* CR (1839), 324[2]/3, cf. CIHAC, I, 323, CADE, DL, DM, DEX. *El întreaga ziuliţă nu se lasă de doiniţă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 76. *Câtu-i zâuliţa de mare, altă nu lucra el, decât alerga prin ăl codru.* CĂTANĂ, P. B. I, 92. ✧ Loc. adv. **Cât e ziuliţa** sau **toată ziuliţa** = mereu **(II 1);** continuu. *Vezi, câtu-i ziuliţa... Un dor nespus m-apucă şi plâng, măicuţă, plâng.* HELIADE, O. I, 187. *Şi, obicinuindu-se cu lenea,... petrecea... pă la unii, alţii şi plimbându-se ca o haimana toată ziuliţa.* GORJAN, H. IV, 135, cf. DDRF. *Şi umblă feciorii mai toată ziuliţa, fără să afle undeva capătul pădurii.* RETEGANUL, P. II, 71.

2. Ziulică **(3).** *Nu era ziuliţă să nu vorbească tot de fata lui Chiriac.* FM (1846), 165[1]/14, cf. DL, DM, DEX.

– Pronunţat: *zi-u-.* – Pl.: *ziuliţe.*

– **Zi** + suf. *-uliţă.*

ZIURÉL s. m. sg. (Popular) Luceafărul de ziuă. Cf. DL, DM. Com. din FĂGĂRAŞ. *Voi, zorel de ziuă Ş-ăl de dimineaţă, Ce tot rătăciţi. Şi vă tot pripiţi Ca să-mi răsăriţi.* TEODORESCU, P. P. 68. ✧ *Ziorel de ziuă* [în colinde].

– Pronunţat: *zi-u-.* Şi: (regional) **ziorél, zorél** s. m. sg.

– De la **zi.**

ZIÚRN, -Ă adj. (Învechit, rar) Diurn. Cf. VALIAN, V.

– Pl.: *ziurni, -e.*

– De la **zi,** după *diurn.*

ZIURNÁL[1] s. n. (Învechit, rar) Ziar. Cf. PONTBRIANT, D.

– Pl.: *ziurnale.*

– Din lat. **diurnum.**

ZIURNÁL[2]**, -Á** adj. (Învechit, rar) Diurn. Cf. PONTBRIANT, D.

– Pl.: *ziurnali, -e.*

– Din lat. **diurnus.**

ZIUŞOÁRĂ s. f. v. **zilişoară.**

ZIÚȚĂ s. f. v. **ziluță.**

ZIVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZIZÁNIE s. f. v. **zâzanie.**

ZIZĂÍ[1] vb. IV v. **zâzâi.**

ZIZĂÍ[2] vb. IV v. **zuzui.**

ZIZDÉU s. m. v. **ghizdei.**

ZLAB, -Ă adj. v. **slab.**

ZLAC s. m. sg. **1.** (Învechit) Iarbă; otavă **(1).** *Răsare pe munți fânar și zlac.* PSALT. HUR. 123^{v}/16. *Cel ce... răsări în codri fărm și zlacu* (o t a v a D, p a j i ș t e V) *slujbeei oamenilor.* PSALT. 304. *Cântați zeului nostru în ceteri... Ce răsări în codri fân Și zlac slujbeei oamenilor.* CORESI, PS. 398/8. *Chipul zlacului eu sumtu.* MOLITVENIC (SEC. XVII) 302, cf. DHLR, II, 537, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI – CAZACU, I. L. R. I, 51.

2. Nume dat mai multor plante erbacee: **a)** *(Carex stellulata).* Cf. BORZA, D. 41; **b)** (învechit și regional) floarea-Paștilor *(Anemone nemorosa).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 063, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE; **c)** (regional) tătănească *(Symphytum officinale)* (Vișeul de Sus). BORZA, D. 166; **d)** (regional; în forma *zlace)* dediței *(Pulsatilla vulgaris).* Cf. BORZA, D. 140; **e)** (regional) „ghiocel" (Hedac – Reghin) ALR I 1 932/229. *Pe omături mai fâșâia austrul, și cerul era ca floarea de zlac.* SADOVEANU, O. X, 566, cf. H X 150, 315, ȘEZ. V, 174, XV, 142.

– Și: (regional) **zláce** (BORZA, D. 140), **slac** (H X 3) s. m. sg.

– Din slavon **злакъ.**

ZLÁCE s. m. sg. v. **zlac.**

ZLAI s. n. v. **slai.**

ZLAMÁC s. n. (Mold.) Gunoi format dintr-un amestec din paie, strujeni, frunze de porumb etc. Cf. ARHIVA, XXIV, 73, SCRIBAN, D., I. CR. III, 347. ✧ E x p r. **A face** (pe cineva) **zlămac** = a bate foarte tare (pe cineva). *O neteza și o alinta de-mi venea să-l fac zlămac.* ap. TDRG. *A făcut-o zlămac.* T. PAPAHAGI, C. L. *Au năvălit pescarii cu bâbâicile și l-au făcut zlămac.* SADOVEANU, P. M. 118, cf. SCRIBAN, D. *L-au bătut de l-au făcut zlămac.* COMAN, GL. **A cădea zlămac** = a cădea frânt, zdrobit de oboseală. *Joacă el toată ziua și seara cade zlămac.* SEVASTOS, ap. TDRG, cf. RESMERIȚĂ D. ✦ (Regional; în forma *zlămac)* Carnea din mâncare, făcută terci (Mărășeni – Vaslui). LEXIC REG. 64. ✦ (Regional; în forma *zlamog)* Noroi[1] **(1).** Com. FURTUNĂ.

– Pl.: *zlamace.* – Și: **zlamóg, zlămác, slamác** I. CR. III, 346 s. n.

– Cf. bg. с л а м к а.

ZLAMÓG s. n. v. **zlamac.**

ZLÁPĂT s. n. (Regional) Capac; acoperământ (Bistrița – Turnu-Severin). LEXIC REG. 51.

– Pl.: *zlapăte.*

– Etimologia necunoscută.

ZLAT[1] s. m. (Învechit, rar) Aur. Cf. PONTBRIANT, D.

– Pl.: *zlați.*

– Din slavonul **злато.**

ZLAT[2] s. n. (Învechit, rar) Zoaie; lături. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *zlaturi.*

– Etimologia necunoscută. Cf. z o a i e, l ă t u r i.

ZLÁTA s. f. art. (Prin sudul Munt.) Numele unui dans popular alcătuit dintr-o horă urmată de o chindie; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, JOC. ROM. N. 55.

– Cf. z l ă t ă r e a s c ă.

ZLÁTINĂ s. f. v. **slatină.**

ZLĂBĂNÓG, -OÁGĂ adj. v. **slăbănog.**

ZLĂBICIÚNE s. f. v. **slăbiciune.**

ZLĂBÚȚ, -Ă adj. v. **slăbuț.**

ZLĂÍ vb. IV v. **slei.**

ZLĂMÁC s. n. v. **zlamac.**

ZLĂMĂCUÍ vb. IV. (Mold.) **1.** T r a n z. A terciui. Cf. RESMERIȚĂ, D.

2. R e f l. A se extenua. Cf. RESMERIȚĂ, D.

– Prez. ind.: *zlămăcuiesc.*

– De la **zlămac.**

ZLĂMĂCUÍT, -Ă adj. (Mold.) Terciuit. Cf. RESMERIȚĂ, D. ✦ F i g. Extenuat. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Frânt de osteneală, zlămătuit, s-a prăbușit ca un butuc.* GALAN, Z. R. 232. *Mă culc așa nemâncată, că-s zlămătuită!* CV 1951, nr. 9–10, 47.

– Pl.: *zlămăcuiți, -te.* – Și: **zlămătuit, -ă** adj.

– V. **zlămăcui.**

ZLĂMĂTUÍT, -Ă adj. v. **zlămăcuit.**

ZLĂNÍNĂ s. f. v. **slănină.**

ZLĂTÁR s. m. **1.** Meșter (țigan) care se ocupa cu extragerea aurului din rocile aurifere ale apelor curgătoare sau cu prelucrarea aurului (v. a u r a r), a argintului (v. a r g i n t a r) și care vindea obiecte din aceste metale. *Oricare zlătariu a mesteca aurul sau argintul cu alte lucruri fără știrea stăpânului... cu capul să plătească.* PRAV. 77. *A arătat Calodin zlătarului și zapis armenesc* (a. 1650). IORGA, S. D. VII, 103. *Chemă împăratul zlătarii cei mai meșteri și făcu pe o hârtie semnul cinstitei cruci... și le dete să o facă de aur.* NEAGOE, ÎNV. 74/8. *Andronic era zlotariu de meșteșug.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 55/16, cf. noiembrie 117^{v}/22. *Și să sui... preotul cel mare și zlătarii și strânseră și numărară argintul.* BIBLIA (1688), 275[1]/48. *Cain s-au făcut meșter de hier, lăcătuș, potcovar și zlătariu.* N. COSTIN, L. 54, cf. ANON. CAR. *Costachi este chiminger... zlotar* (a. 1736). IORGA, S. D. XVI, 324. *Unii oa-*

meni... cu meşteşug, cojocari, croitori, zlătari... se înrădăcinează cu întemeiere. (a. 1764). URICARIUL, V, 337/4. *Pe nişte sfeşnice: „Şi s-a lucrat de Gheorghe zlătar"* (a. 1765). IORGA, S. D. XV, 200. *Lei... 10 de la starostele de zlătari,... 10 de la starostele de bărbieri* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 327/17. *Meşteşugul... zlătariului.* VARLAAM – IOASAF, 150^{r}/8. *Iară mândrul aurariul, mult stete în cumpănă... Să-i arete Cu fapta, decât prin vorbă sacă, Zlătariului că n-are dreptate.* BUDAI-DELEANU, T. 118, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, RESMERIŢĂ, D. *Trebuie să deie pocloanele următoare pe fiecare an în două vadele, la Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru de la... zlătari (argintari)... câte 10 lei.* N. A. BOGDAN, C. M. 64, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Zlătarii şi spoitorii Vin călări pe podul morii.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 136, cf. DM. *Zurlia... Câte lanţuri şi-a pus! Ca zlătarii!* ROMÂNIA LIBERĂ, 1971, nr. 126, 16/2, cf. DEX. *Să chemi un zlotar... să-ţi facă stâlpul hornului numai aur şi pietre scumpe.* VASILIU, P. L. 50, cf. ALR SN I h 571/886, ALRM SN I h 385/886. ✦ (Învechit, rar) „Spălătoare cu care zlătarii **(1)** spală argintul de negreaţă" ST. LEX. 175^{v}/1.

2. Ţigan nomad. *Pe drumul pe care trag pescarii cu ercherurile la edec, se leneveau nişte căruţe teşite de zlătari.* CHIRIŢESCU, GR. 89. *Trecuse... să-i întrebe şi pe ţigani dacă nu aflaseră, cumva, ce-i cu mine... Bănuia că sunt un urâcios care a fost şi a rămas un zlătar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 326. *E adevărat că specialitatea acestui meşteşug o au zlotarii nomazi, care, poposind cu corturile în zăvoaie... trimit în oraşele şi târgurile apropiate copăi, linguri, găvane.* ARGHEZI, B. 42. *Eu vreau să nu ne facem de râs, că doar nu sântem zlătari!* TUDORAN, P. 477, cf. DL, DM. *Tânăr de-aş fi fost acuma... Îmi luam mireasă... luna. De-o furau cumva zlătarii, Mi-o scăpau milionarii.* BRAD, O. 127, cf. DEX. *Şi-a celuit Tot un fecior de sglotariu Pe o fată de domnariu.* BUD, P. P. 15, cf. ALR II/I h 260, ALRM II/I h 339, ALR II 6 518/762, TEAHA, C. N. 283. *Celuit-a celuit, Fecior negru de zlătar Pe-o fată de general.* FOLC. MOLD. II, 698.

– Pl.: *zlătari.* – Şi: **slătár,** (popular) **sglotár,** (învechit şi regional) **zlotár** s. m.

– Din slavonul **златарь**.

ZLĂTĂREÁSĂ s. f. **1.** Femeie (ţigancă) care se ocupă cu zlătăria **(1).** Cf. LM, DL, DM.

2. Soţie sau fiică de zlătar **(2);** (regional) zlătăriţă. *Zlătăresele, mai sălbatice decât bărbaţii, se schimonoseau hidos.* CHIRIŢESCU, GR. 66, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zlătărese.*

– **Zlătar** + suf. *-easă.*

ZLĂTĂREÁSCA s. f. art. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape; melodie după care se execută acest dans (Săcuieni – Târgovişte) H IV 259.

– **Zlătar** + suf. *-ească.*

ZLĂTĂRÉL s. m. (Învechit, rar) Diminutiv al lui z l ă t a r **(1).** *Ion zlătărelul, popa Radu sân popa Florea, Marin Viariu* (cca 1730). IORGA, S. D. XIV, 47.

– Pl.: *zlătărei.*

– **Zlătar** + suf. *-el.*

ZLĂTĂRÍE s. f. **1.** Meseria zlătarului **(1).** *Ţiganii nimic alt nu lucrează, decât meşteşugul zlătăriei şi al fierăriei* (a. 1825). N. A. BOGDAN, C. M. 58, cf. TDRG, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Neobişnuit) Loc unde stăteau zlătarii **(1).** Cf. RESMERIŢĂ, D.

– **Zlătar** + suf. *-ie.*

ZLĂTĂRÍŢĂ s. f. (Regional) Zlătăreasă **(2).** Cf. SCRIBAN, D., TEAHA, C. N. 283.

– Accentuat şi: *zlătăríţă.* SCRIBAN, D. – Pl.: *zlătăriţe.*

– **Zlătar** + suf. *-iţă.*

ZLĂTĂÚŞ s. m. (Regional) Bărbat leneş (Larga – Târgu-Ocna). I. CR. VI, 315.

– Pl.: *zlătăuşi.*

– Etimologia necunoscută.

ZLĂVÁC s. m. v. **zglăvoc.**

ZLĂVÓC, -OÁCĂ s. m. şi f. v. **zglăvoc.**

ZLEÁMĂN s. n. v. **znamăn.**

ZLEÁMEN s. n. v. **znamăn.**

ZLEÍ vb. IV v. **slei^{2}.**

ZLEÍT, -Ă adj. v. **sleit^{2}.**

ZLELÍNĂ s. f. v. **slănină.**

ZLÉME s. f. pl. v. **sleme.**

ZLEMENÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Regional; complementul indică fiinţe) A bate foarte tare (Suşeni – Târgu-Jiu). LEXIC REG. 47.

2. R e f l. (Prin nord-vestul Olt.) A se extenua. Cf. CV 1950, nr. 4, 37.

– Prez. ind.: *zlemenesc.*

– Etimologia nesigură. Cf. z l ă m ă t u i t.

ZLENÍNĂ s. f. v. **slănină.**

ZLIBOV s. m. (Rar) Hoţ. Cf. CHIRIŢESCU, GR. 256.

– Accentul necunoscut. – Pl.: *zlibovi.*

– Etimologia necunoscută.

ZLOÁBĂ s. f. (Învechit) Răutate **(I 3);** nedreptate. *Împluţi de toate nedreptăţile, de curvie..., zloabe, plini de pizme* (a. 1569–1575). GCR I, 12*/36. *Că hitleniia şi pizma şi zloaba întunecă mintea omenească.* CORESI, EV. 501. *Câtă zloabă are omul când Dumnedzău ce-ş puse capul său şi cu moarte se răscumpără viaţă.* VARLAAM, C. 214, cf. DDRF, TDRG, DHLR II, 537, T. PAPAHAGI, C. L.

– Pl.: *zloabe.* – Şi: **zlobă** s. f.

– Din slavonul **злоба**.

ZLOÁTĂ s. f. **1.** (Învechit şi popular) Lapoviţă; p. e x t. zăpadă dezgheţată amestecată cu noroi. *Deştingu*

ca roua graiurele moale cu sloată (n e a o a v, p l o a i a d) *spre troscote.* PSALT. 312, cf. GCR I 14/31, POLIZU. *Săceta în luna lui martie şi sloata în aprilie sunt bune pentru toate soiurile de pământ.* I. IONESCU, B. C. 71/12. *Cerul posomorât... varsă şiroaie de ploaie şi de sloată, de desfundă pretutindeni pământul.* ODOBESCU, S. III, 564. *Dar şi mai bine-i când afară-i zloată, Să stai visând la foc.* EMINESCU, O. I, 19. *Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost... Când ar fi început zloata şi gerul?* CARAGIALE, O. I, 35. *Înţepenise acolo prididit de zloată, c-un ciubuc de gheaţă la gură.* VLAHUŢĂ, R. P. 66, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Ninsoarea amestecată cu ploaie, cum e acea din zilele babelor, se cheamă lapoviţă, zloată sau şlepeiţă.* PAMFILE, VĂZD. 169, cf. RESMERIŢĂ, D. *Se auzea zgomotul maşinii care înota în zăpadă gâfâind şi hurducăind să-şi facă drum prin sloata din faţa porţii, ca să poată intra în curte.* ARDELEANU, U. D. 231. *Cu dânsul am tărbăcit, pe lapoviţă şi pe sloată, clisa ulităle fără caldarâm.* M. I. CARAGIALE, C. 61, cf. CADE. *Era frig şi zloată.* REBREANU, R. I, 125. *A dus, prin zloată şi prin viscol, zeci de epistole şi de secrete militare.* GALACTION, O. A. I, 263. *Chelnerul dădu fuga în sloata de-afară.* C. PETRESCU, O. P. I, 236. *Încălţămintea îngreunată de zloata de afară.* KLOPŞTOCK, E. 146. *După acalmii şi călduri pripite, năvăliseră în trei rânduri zloate, ninsori şi viscole.* SADOVEANU, O. XII, 683, cf. SCRIBAN, D. *Vremea fusese mai mult uscată până la Bobotează, care trecuse cu zloată şi pâclă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 7. *Ne-au însoţit prin negură şi zloată până la Teliu.* STANCU, R. A. I, 123. *Împărţiseră ani şi ani... ploi repezi de vară, zloatele toamnelor şi viforul.* CAMILAR, N. II, 50. *Cu toată zloata de afară, atât scara, cât şi holul n-au nimic din aspectul acela maculat... al locurilor de trecere.* TUDORAN, O. 264, cf. DEX, H VII 383, X 495. *S-a pus, nene, p-un vifor şi p-o sloată, de nu ştiai încotro s-o mai iei.* RĂDULESCU-CODIN, L. 9. *Măi teiule, foai latî, Nici un vânt sî nu ti batî, Nici un vînt şi nici o zloatî.* VASILIU, C. 61, com din ORAVIŢA, cf. ALR SN III h 796, ALRM h 616, A V 2, 20, 21, 23, 25, 31, 34, VI 26. *Pe tine să nu te bată Nici o ploaie, nici o sloată.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 231. ✧ F i g. *Destinul. Ca vinul Mă-mbată Cu zloată.* LESNEA, VERS. 251. ✦ (Învechit şi popular) Ploaie foarte mare, catastrofală. *Deci slobozi D-zeu sloata cerului şi se vărsară ploi de acoperiră pământul.* MOXA 348/3. *Sloata au oprit cea fără samă ploaie multă.* DOSOFTEI, V. S. februarie 80[r]/23. *Mâţişoarele se păstrează şi vara, la vreme de zloată, trăsnete şi grindină.* GOROVEI, CR. 116. *Lumânarea din ziua de Paşti... e bună de păstrat pe vară când sunt sloţi.* ŞEZ. VI. 38, com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, cf. ALR I 1 128/512, 690. ✦ (Învechit, rar) Cascadă (mare). *Fără fund, chem În glas sloatelor tale* (î n v i j e l i a c a t a r a c t e l o r t a l e B 1938). CORESI, PS. 111/7. ✦ (Mold. şi Bucov.) Grindină. Cf. DDRF, TDRG. *Dar nu plouă cum să plouă, Ci plouă cu zloată-n două.* ŞEZ. I, 106. *Să-mi faci un ocol mare şi las' dacă ţi-a mai bate piatra... A pândit când a venit o zloată şi şi-a luat în spate o lopată şi c-un topor.* ib. II, 142. *Are să bată zloata.* ib. III, 49. *Grindina se numeşte de obicei piatră, gheaţă sau zloată.* PAMFILE, VĂZD, 140, com. din BILCA – RĂDĂUŢI, A V 15, VI 4, 8.

2. (Prin Munt.) Teren apătos, umed, noroios. Cf. CHEST. II 73/122. *Şi ia, Doamne, am mai fapt 'N sloate grele Podurele, Poveri grele Trec pe ele.* TEODORESCU, P. P. 31. *Paparudă, rudă, Vino de ne udă..., Să curgă şiroaie... Peste toată sloata.* id. ib. 210.

3. (Prin Mold.) Umiditate a solului (asigurată de zloată **1**); p. e x t. fertilitate; belşug. *La Anul Nou se pun trii foi di ceapî şi dacî li-e găsi plâni cu apî, or sî hii timpul bun, ori sî hii sloatî la câmp.* GRAIUL, I, 314, cf. ALR I 946/424. ✧ E x p r. **A da din zloată în zloată** = a deveni tot mai prosper. *Tot lunea să iei cu împrumut, şi să dai sâmbătă, că-ţi merge bine şi din zloată în zloată dai.* GOROVEI, CR. 153, cf. 465.

– Pl.: *zloate* şi (regional) *zloţi.* – Şi: **sloátă** s. f.

– Din v. sl. **слота.**

ZLÓBĂ s. f. v. **zloabă.**

ZLOBÍU, -ÍE adj. v. **zglobiu.**

ZLOBÍV, -Ă adj. v. **zglobiu.**

ZLOBOZÍ vb. IV v. **slobozi.**

ZLOCESTÍV s. m. (Învechit, rar) Hulitor de Dumnezeu; defăimător. *Moartea zlocestivului Theofil.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 60[v]/6, cf. TDRG.

– Pl.: *zlocestivi.*

– Din slavonul **зълочєстивъ.**

ZLOI s. n. v. **sloi.**

ZLOMBÍE adj. f. (Prin nordul Munt.; despre femei) Îndemânatică. RĂDULESCU-CODIN.

– Pl.: *zlombii.*

– Etimologia nesigură. Cf. z g l o b i u.

ZLOSLÁVIE s. f. (Învechit, rar) Erezie. *Zoslavia lui Arie.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 10[v]/8. *Şi-ntorcând pre mulţi de la zloslavia la pravoslavnica credinţă.* id. ap. TDRG.

– Pl.: *zloslavii.* – Şi: **zoslávie** s. f.

– Din slavonul **зълославиѥ.**

ZLOT s. m. Monedă poloneză (de aur sau de argint) care a circulat, mai ales, în centrul şi estul Europei şi în ţările române; s p e c. unitatea monetară de bază a Poloniei. Cf. f l o r i n. *Am trimis Măriii tale 6 zloţi* (cca 1620). ROSETTI, B. 90. *Dumnedzău de iartă greşala ta, îţ*[i] *iartă o mie de zloţi.* VARLAAM, C. 27. *Vasile-Vodă... tot câte un zlot au dat căzacilor pre vită.* M. COSTIN, O. 146. *Au dat toţi câte un zlot.* N. COSTIN, LET. II, 45/25. *Să ne mai de dumn*[ea]*lui bani, tot câte un zlot de pământ* (a. 1704). IORGA, S. D. XVI, 208. *Să se dea osteneala... şi preoţilor câte 1 zlot.* ANTIM, O. 339. *Luat-am, de la popa Hrizea, după o claie de fân, 1 zlot* (a. 1726). IORGA, S. D. XVI, 31. *Am vândut 4 pământuri, în 4 zloţi* (a. 1731). URICARIUL, XXV, 149. *La sărbătorile ceale mai mici, să dau de vel vister 3 zloţi.* GHEORGACHI, CER. (1762), 276. *Să plătească... pe tot anul: de crâşmă cu pivniţă, câte duoi sloţi* (a. 1780). URICARIUL, XVI, 129. *Să li se deie câte trei zloţi pentru chel-*

tuielile lor. ȘINCAI, HR. I, 253/23. *Au dat Nicolae 10 zloț camătă la Ioan Tomaș* (a. 1809). IORGA, S. D. XIII, 34. *Bani de argint... taleri sau de 2 zloți.* CALENDARIU (1814), 151/18. *Taleru era 2 lei și 10 par*[ale], *acum este cinci lei și un zlot.* DIONISIE, C. 224. *Să suie la suma de 53... zloți sau lei de Polonia.* AR (1835), 46[1]/29. *Zece zloți sau fiorini prețuiesc 1 rublă rusească.* MĂS. GR. 137/4. *Să li se deie fiecăruia câte cincizeci de zloți.* NEGRUZZI, S. I, 174, cf. POLIZU. *Numărai dară, pe masa doganei, cei opt zloți sau fiorini.* FILIMON, O. II, 35, cf. PONTBRIANT, D, LM. *Soacra mică cinstea la muierile care aduceau placoanele cu câte un zlot la trei inse.* PITIȘ ȘCH. 106. *Lelea Sida le gătea de mâncare pentru doi zloți pe lună.* SĂM, I. 336, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Acolo am descusut niște țigani. Cu câteva smochine și cu câțiva zloți, tot.* DELAVRANCEA, O. II, 235. *Le crăpa măseaua pentru câțiva zloți.* AGÂRBICEANU, S. 363. *Azi mănâncă o pensie de cinci zloți pe lună.* REBREANU, I. 14, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *S-a coborât mierța de mălai la un zlot.* SADOVEANU, O. XVII, 82, cf. SCRIBAN, D. *S-au găsit acolo burdufuri de piele înțesate de galbeni, de zloți.* STANCU, D. 227. *Își mai potrivise nasturii cu jilalț..., șirurile de mărgăritare, sălbile de zloți și paftalele.* BARBU, PRINC. 19, cf. DER, DEX. *Io la crîșmă nu-s datoare Făr' c-on zlot și jumătate.* MÎNDRESCU, L. P. 159. *Zece zloți să dăruiești Fiilor cari îi iubești.* MARIAN, NU. 674. *Mărie, fată de hoți, Na o cârpă și doi zloți, Și nu te iubi cu toți.* HODOȘ, P. P. 175. *Mărioară dintre bălți, Na o rublă și doi zloți.* MAT FOLK. 225. *Pe la noi, pe la Mădei, Mămăliga-i șapte lei, Culeșerul șapte zloți, Mai trăiește dacă poți!* ȘEZ. IX, 137. *Măi crâșmari, Măi făgădari, Adî-m vinu, tu, di-un zlot Sî-l bem cu bogat cu tot.* VASILIU, C. 30, cf. VÎRCOL, V. 71. *Treizeci de zloți că i-o dat.* BÎRLEA, L. P. M. I, 135. *Că-n trei zile și-n trei nopți A bătut sute de zloți.* BALADE, II, 9. *La podarul cel mai mare, I-am dat galbeni și parale; La podarul din mijloc, I-am dat ș-aluia un zlot.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 504. *Adî-mi mie vin de-un zlot.* FOLC. MOLD. II, 106. *Cot de un ort și ață de un zlot,* se spune atunci când, după multe eforturi, rămân puține foloase. Cf. ZANNE, P. V, 209. ✧ (Cu determinări care arată felul) *Pământul de țarină am tocmit câte un zlot bătut* (a. 1709). IORGA, S. D. XVI, 209. *Mi i-au dat dumnealui mie în mâna mea zloți rumânești 10* (a. 1709–1736). id. B. R. 350. *Să s*[ă] *știe că această sf*[ă]*ntă carte a m*[e]*a,... și o-m cumpărat... zloț turcești* (a. 1746). id. S. D. XIII, 208. *La legătura aceștii cărți au ajutat cu un zlot nemțesc* (a. 1796). id. ib. 132. *I-a plătit un zlot de argint.* REBREANU, I. 56. *Dintre monedele străine ce aveau curs în Moldova se citează în primul loc zloții de aur, ungurești și tătărești.* N. A. BOGDAN, C. M. 167, cf. CADE. *Satul cumpărat odinioară cu 200 de zloți tătărești.* SADOVEANU, O. XIX, 212. *Zlot rău, monedă de 40 de crăițari.* SCRIBAN, D. *Avea o oală de guruși și zloți turcești.* BARBU, PRINC. 122. *Vechea monedă de măsură teoretică, zlotul de aur, în Moldova.* PANAITESCU, O. Ț. 249. *Mândră, pe obrazul tău Rumenele-s de-un slot rău.* JARNÎK – BÎRSEANU, D. 441. ✧ Expr. **A nu plăti nici un zlot rău în ochii cuiva** = a nu avea nici o valoare, a nu prezenta încredere. *Evanghelia nu plătește nici un zlot în ochii mei.* ALECSANDRI, T. 1 265, cf. DM, DEX.

– Pl.: *zloți.* – Și: **slot** s. m.

– Din pol. **zloty.**

ZLOTÁR s. m. v. **zlătar.**

ZLOTÁȘ s. m. (În Moldova, în orânduirea feudală) Persoană care era însărcinată cu strângerea impozitelor în zloți. *Au poruncit la toți zlotașii... să nu-i mai supere.* N. COSTIN, cf. CADE. *Au băut la masă... cu niște slugi boierești, ce era zlotași.* NECULCE, L. 9. *Au primit pe zlotași și fac socoteli drepte. Cel ce are dă pentru cel ce n-are.* SADOVEANU, O. X, 246, cf. SCRIBAN, D., DM. *Domnul... trimitea pe seimeni la zlotașii strângători de dări.* STOICESCU, C. S. 184. *Birarilor care, în Moldova, purtau, adeseori, și numele monedei în care încasau darea: ortași, zlotași, tălerași etc.* id. ib. 344, cf. DER. *În Moldova... apar acum, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, dregătorii fiscali numiți după monede: zlotași, levași, tălărași.* PANAITESCU, O. Ț. 250, cf. DEX. ✧ (Adjectival) *La boiarii zlotaș car*[e] *este cap slujbii la Țănutul Romanului* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 214. [La] *cisla satului, boierii zlotași sau vornicii sau vătămanii nicidecum să nu se amestece* (a. 1742). PANAITESCU, O. Ț. 208.

– Pl.: *zlotași.*

– **Zlot** + suf. *-aș.*

ZLOTĂRÍE s. f. (Învechit, rar) Încasare a dărilor (în zloți). *Era logofăt mare și era cu zlotăria la Suceava.* NECULCE, L. 336.

– Pl.: *zlotării.*

– **Zlot** + suf. *-ărie.*

ZLOTÓS, -ÓASĂ adj. (Învechit și regional; despre timp, anotimpuri etc.) Umed; ploios; p. ext. care este mănos **(1)** (datorită umezelii). *Pământul hleios... la timp slotos să nu se lucreze.* LITINSCHI, M. 6/6. *Anii cei slotoși.* I. IONESCU, B. C. 228/12. *Verile cele slotoase.* id., ap. CADE. *Timpul e tot mai slotos, urâtul își întinde stăpânirea lui de pustiu.* ADAM, R. 90. *Dacă... va fi omăt cu steluțe și ger, anul va fi slotos.* PAMFILE, VĂZD. 170, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. *Adăpa obștea cu apă curată, limpede, mai ales la vreme zlotoasă, când poșirca ce se scurgea între malurile de pământ era tulbure.* BARBU, PRINC. 169. *Pe vremea zlotoasă, factorul... umblă în comună călare pe un roib.* IL februarie 1961, 41, cf. DEX, ALR I 945/510, 518, 618, 675, 1 228/690. *Dacă iarna îi slotoasă, are omăt, apăi și vara îi plooasă.* ALR II 5 053/414. ✦ (Despre pământ) Noroios **(2);** umed. *În unele părți de câmp, unde pământul este slotos foarte,* [substanța] *se compune numai din pământ muncit cu apă.* MANOLESCU, I. cf. CADE.

– Pl.: *zlotoși, -oase.* – Și: **slotós, -oásă** adj.

– **Zloată** + suf. *-os.*

ZLÚJBĂ s. f. v. **slujbă.**

ZLÚJNICĂ s. f. v. **slujnic, -ă.**

ZMADICÚȚĂ s. f. (Regional) Nuieluță (Crișcioru de Sus – Vașcău). TEAHA, C. N. 283.

– Pl.: *zmadicuțe.*
– Cf. z m a d i ț ă.

ZMADÍȚĂ s. f. (Regional) Nuieluță (Crișcioru de Sus – Vașcău). TEAHA, C. N. 283.
– Pl.: *zmadițe.*
– Cf. m ă d i ț ă.

ZMALT s. n. v. **smalț.**

ZMALTÁT, -Ă adj. v. **smălțat.**

ZMALȚ s. n. v. **smalț.**

ZMÂNGURĂ s. f. v. **mangură.**

ZMANȚ s. n. v. **smalț.**

ZMARÁGD s. n. v. **smarald.**

ZMARAGDÍU, -ÍE adj. v. **smaraldiu.**

ZMARÁLD s. n. v. **smarald.**

ZMARÁND s. n. v. **smarald.**

ZMARÍDIE s. f. v. **smarid.**

ZMAȚ s. n. v. **smalț.**

ZMĂCÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMĂCINÁ vb. I v. **smăcina.**

ZMĂCINÂRE s. f. v. **smăcinare.**

ZMĂCINÂT, -Ă adj. v. **smăcinat.**

ZMĂCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

ZMĂHOÁIE s. f. v. **zmeoaie.**

ZMĂLTUÍ vb. IV v. **smălțui.**

ZMĂLTUÍT[1] s. n. v. **smălțuit[1].**

ZMĂLTUÍT[2], -Ă adj. v. **smălțuit[2].**

ZMĂLȚUÍ vb. IV v. **smălțui.**

ZMĂLȚUÍT, -Ă adj. v. **smălțuit[2].**

ZMĂLȚUÍTOR s. m. v. **smălțuitor.**

ZMĂNȚUÍ vb. IV v. **smălțui.**

ZMĂNȚUÍT, -Ă adj. v. **smălțuit[2].**

ZMĂOÁICĂ s. f. v. **zmeoaică.**

ZMĂRÁGD s. n. v. **smarald.**

ZMĂRÁND s. n. v. **smarald.**

ZMĂU s. m., s. n. v. **zmeu.**

ZMÂCEÁLĂ s. f. v. **smuceală.**

ZMÂCÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMÂCIOÁGĂ s. f. v. **smicioagă.**

ZMÂCÍT, -Ă adj. v. **smucit[2].**

ZMÂCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

ZMÂGĂ s. f. v. **mâzgă.**

ZMÂNCEÁ s. f. v. **smicea.**

ZMÂNCEÁLĂ s. f. v. **smuceală.**

ZMÂNCÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMÂNCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

ZMÂNGĂLÍ vb. IV v. **mâzgăli.**

ZMÂNTÂNĂ s. f. v. **smântână.**

ZMÂNTÂNÍ vb. IV v. **smântâni.**

ZMÂNTÂNÍCĂ s. f. v. **smântânică.**

ZMÂRC[1] s. n. v. **sfârc.**

ZMÂRC[2] s. n. v. **smârc[2].**

ZMÂRCAV, -Ă adj. v. **smârceav.**

ZMÂRCÍ vb. IV v. **smârci.**

ZMÂRCIÓC s. m. v. **zbârciog.**

ZMÂRCURÉL s. n. (Regional) Smârculeț. *Pi uni era zmârcureli, Făcut-am eu podureli.* DIACONU, VR. 273.
– Pl.: *zmârcurele.*
– **Smârc** + suf. *-urel.*

ZMÂRD, -Ă adj., s. m., s. f. v. **smârd.**

ZMÂRDOÁRE s. f. v. **smârdoare.**

ZMÂRTÍ vb. IV I n t r a n z. (Regional) A învârti (Băbiciu – Caracal). Cf. GL. OLT. *C-o mână zmârtin de fus și cu una tražim d'in caier.* ib.
– Prez. ind.: *zmârtesc.*
– Din bg. **свьртя.**

ZMEÁD, -Ă adj. v. **smead[2].**

ZMEÍ vb. IV. **1.** (Familiar) T r a n z. (Complementul indică oameni) A maltrata. *Eu sunt negustor vechi! Pă mine să nu mă iei peste briceag, că te zmeiesc!* BACALBAȘA, S. A. I, 277, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. ✧ I n t r a n z. (În imprecații) *Cu pământurile mele cu tot s-or băgat, smeie dracu-n ei!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 339.

2. R e f l. A se răsti[1]. *Mamă-hăi, de ce nu mă lași pe mine? ... Hap și tu, Nastratine! Da' cine le-o fi făcut? se zmeiește Babeta.* TEODOREANU, M. U, 349.
– Prez. ind.: *zmeiesc.* – Și: **smeí** vb. IV.
– De la **zmeu.**

ZMEIÉSC, -EÁSCĂ adj. Care aparţine zmeului **(I 2);** relativ la zmeu; de zmeu. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Voinicul cel fără tată intră şi el într-un palat zmeiesc.* SCLF 1958, nr. 1–2, 83. *În câteva clipeli de ochi ajunseră la marginea lumei noastre şi trecură în Împărăţia Mamonului zmeiesc.* L.B. 169.

– Pronunţat: *zme-iesc.* – Pl.: *zmeieşti.* – Şi: **smeiésc, -eáscă** adj.

– **Zmeu** + suf. *-esc.*

ZMEIÉŞTE adv. În felul zmeului **(I 2);** ca zmeul. *Fugea zmeieşte.* Cf. SCRIBAN, D. *I-am auzit ... râsul hăulitor ... care-i căsca zmeieşte gura.* TEODOREANU, M. U. 328.

– Pronunţat: *zme-ieş-.*

– **Zmeu** + suf. *-eşte.*

ZMEIOÁIE s. f. v. **zmeoaie.**

ZMEIÓS, -OÁSĂ adj. Ca un zmeu **(I 2);** aprig. *Spre soare cată Şi văd sub cerul luciu ... Zburând o herghelie de armăsari zmeioşi.* ALEŢCSANDRI, O. 211, cf. BARCIANU, RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE, DM, DEX. ✧ (Adverbial) *Şargul fuge-n salturi sforăind zmeios.* VOICULESCU, POEZII, I, 237.

– Pronunţat: *zme-ios.* – Pl.: *zmeioşi, -oase.*

– **Zmeu** + suf. *-os.*

ZMELC s. m. v. **melc.**

ZMELCI s. n. v. **smalţ.**

ZMENTÂNĂ s. f. v. **smântână.**

ZMEOÁICĂ s. f. **I.** Personaj fantastic din basme, imaginat ca o femeie uriaşă, rea şi dotată cu puteri supranaturale; mama sau femeia zmeului **(I 2);** (învechit şi popular) zmeoaie **(I).** *Intrând fata în peşteră, s-au făcut zmeoaică şi s-au arătat la feciorul împăratului.* FL. D. (1680), 89r/3. *Să ştii, stăpâne, că acea flacără este muma zmeilor şi a zmeoaicelor.* FILIMON, O. I, 426. *Ei se aşezară ... şi nu le păsa nimic de focul smeoaicei.* ISPIRESCU, L. 26. *Ca să-l facă să stea liniştit ..., cercă să-l sparie cu Lenia, o zmeoaică din Cyrena.* CONTEMPORANUL, V_1, 421, cf. DDRF. *Văd lupul din basme cu baba; zmeoaice şi codrul ce-l rod.* COŞBUC, P. II, 21, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Se povesteşte că, la naşterea lui Ţugulea, zmeoaica pământului, de pizma ursitelor, îi lua vinele.* PAMFILE, S. V. 32. *Tăia calea zmeoaicei care-l urmărea.* HOGAŞ, DR. I, 16, cf. RESMERIŢĂ, D. *Zmeoaica-l ţine în bordei, legat.* VOICULESCU, POEZII, I, 240. *Situaţiile comice ... ale zmeoaicei şi ale mumei pădurii sunt foarte colorate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 11/4. *Leu cu leoaica, Zmeu cu smeoaica, ... Cum l-o-ntâmpina.* MARIAN, D. 201. *Când visezi noaptea ... o femeie, acea femeie e o zmeoaică; a doua zi te doare în piept.* ŞEZ. XII, 166, cf. ALR I 1 401/370, ALR II 5 792/605. ✧ (Ca termen de comparaţie, sugerează ideea de răutate) *Unde să te întâlneşti? ... Baba te pândeşte ca o zmăoaică.* CONTEMPORANUL, III, 502, cf. 18. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Unde mă ascund de zmeoaica de soacră-mea?* GALACTION, O. A. I, 64. ✦ P. a n a l. (Popular şi familiar) Iapă care aleargă repede. *Hi! Zmeoaicele tatei, îndemnaţi înainte!* CREANGĂ, P. 119, cf. CADE, DM.

II. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, robustă, cu flori albe sau purpurii dispuse în umbele, care creşte în zona montană şi este folosită în medicina populară; (popular) somnoroasă (v. s o m n o r o s **3a),** (regional) aerel, pidosnic **(II 2),** somnorel, chimionul-capului *(Laserpitium latifolium).* Cf. GRECESCU, FL. 256, N. LEON, MED. 75, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 96, DM, DEX, H X 3, 20, 30, XII 286, 300. *Zmăoaica creşte la munte ... se întrebuinţează în descântece de desfăcut.* ŞEZ. XV. 142.

2. (Regional) Cânepioară *(Eupaterium cannabinum).* Cf. BORZA, D. 66.

– Pronunţat: *zme-oai-.* – Pl.: *zmeoaice.* – Şi: (popular) **zmăoáică, smeoáică,** (regional) **smaoáică** (H X 3), **smăoáică** (ib. X 3, 20, 30, 67, ALR I 1 401/370) s. f.

– **Zmeu** + suf. *-oaică.*

ZMEOÁIE s. f. **I.** (Învechit şi popular) Zmeoaică **(I).** Cf. ANON. CAR. *Răsună toată curtea ş-o zmeoaie Îmi stete înainte cu zmei o droaie.* BUDAI-DELEANU, T. V. 91. *Dară tocma când o trăgeam cu sila, Zmeoaia îmi dusă cu sine copila.* id. ib. 92. *Duh necurat Şi împielităt ... Cu ochi de lupoaie, Cu gură de zmeoaie.* MARIAN, NA. 385. *Întâlnitu-s-a leu cu leoaie, Zmeu cu smeoaie.* PAMFILE, S. V. 46, cf. CADE, DM, DEX, CHEST. V/181, ALR II 5 792/102.

II. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina ramificată în partea superioară, cu flori albe sau roşiatice, dispuse în umbele, care creşte prin ţinuturile muntoase, prin locuri aride şi umbroase; (regional) tămâioară, toporaş *(Libanetis montana).* Cf. BRANDZA, FL. 227, PANŢU, PL., CADE, DM, BORZA, D. 99, DEX.

2. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina robustă, ramificată, cu frunze foarte mari, triunghiulare şi cu flori numeroase, dispuse în umbele, care creşte la marginea pădurilor şi în zone muntoase *(Laserpitium archangelica).* Cf. BORZA, D. 96, FLORA R. P. R. VI, 645.

3. (Regional; în forma *smăhoaie)* Briolă *(Ligusticum mutellina)* (Petrova – Vişeul de Sus). BORZA, D. 99.

– Pronunţat: *zme-oa-ie.* – Pl.: *zmeoaie.* – Şi: (învechit) **zmeioáie,** (regional) **zmăhoáie** (BORZA, D. 96), **smeoáie, smăoáie** (CHEST. V/181), **smăhoáie** s. f.

– **Zmeu** + suf. *-oaie.*

ZMEÓI s. m. (În descântece) Augmentativ al lui z m e u **(I 2).** Cf. DL, DM, DEX. *La mijloc de cale, întâlnitu-l-o Leu cu leoi, Zmeu cu smeoi.* MAT. FOLK. 1540. *Mă-ntâlnii Cu deochitoriu ... Cu moroiu, Cu zmeoiu, Cu strigoiu.* ib. 1 567. *Dimineaţa (cutare) s-a*

sculat, Pă potecă a plecat, Cu zmeroiu s-a-ntâlnit. GEORGESCU-TISTU, B. 21. *Zmeu cu zmeoi.* GR. S. VI, 148.

– Pronunțat: *zme-oi.* – Pl.: *zmeoi.* Și: (regional) **zmerói, smeói** s. m.

– **Zmeu** + suf. *-oi.*

ZMEORÁR s. n. v. **zmeurar.**

ZMÉORĂ s. f. v. **zmeură.**

ZMERCĂNEÁLĂ s. f. v. **smiorcăneală.**

ZMERDUÍ vb. IV v. **smredui.**

ZMERDUÍT, -Ă adj. v. **smerduit.**

ZMERÉNIE s. f. v. **smerenie.**

ZMERÍ vb. IV v. **smeri.**

ZMERÍT, -Ă adj. v. **smerit.**

ZMÉRNĂ s. f. v. **smirnă**[2].

ZMERÓI s. m. v. **zmeoi.**

ZMÉTIE s. f. v. **smetie.**

ZMEU s. m., s. n. **I.** S. m. **1.** (Învechit) Șarpe **(I 1);** p. ext. balaur. *Tu pisași capul zmeului și ai datu acela mâncare oamenilor Etiopului.* PSALT. HUR. 64^{v}/5. *Pre aspidă ... Călca-veri și frământa-veri leul și zmeul.* ib. 78^{v}/5. *Lăudați Domnul de pământu, zmeii* (șerpii, H. bălaurii D) *și toate fără fundurele.* PSALT. 306. *Tu frămseș capetele zmiiilor într-apă.* CORESI, PS. 197/7. *Mânia zmeului vinulu loru mânia aspidei nevindecată* (a. 1579). GCR I, 16/13. *Prindeți-o să o ducem înaintea celui zmiu din cetate* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 151/19. *Și Eva înșelă Adam și căzură de bunrătatea lui Domnezeu și ei și zmeul* (a. 1620). GCR I, 56/14. *Un zmău mare de-aproape din pustie și dând groază, să spăriiară ucinicii.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 99^{v}/25. *Mai bine să stai înaintea leilor și a zmeilor decât înaintea muierii reale.* FL. D. (1680), 16^{r}/4. *În vârful fietecărui stâlp ..., patru zmei începea a se împleteci.* CANTEMIR, I. I. I, 126, cf. ANON. CAR. *Suflând în obrazul zmeului, îl răsturnă la pământ fără simțire* (a. 1783). GCR II, 131/3, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX. *Ea mi-a cere lumea toată ... Și mi-a cere piei de zmeu Să-ncalțe piciorul său.* POP., ap. GCR II, 309. *Poporul crede că smeii și balaurii sunt șerpi gigantici care mănâncă oameni și dobitoace.* H II 313, cf. MARIAN, NU. 34, ALR II 5 742/228, 365, 514, 551, 723, 886, 987. ✧ Fig. *Au început zmăul cu șapte capete, turcul, atâtea împărății ... a înghiți.* CANTEMIR, HR. 19.

2. Ființă fantastică din basme, considerată ca spirit al răului, care, de cele mai multe ori, capătă înfățișare de uriaș (cu aripi și cu coadă solzoasă), are puteri supranaturale, și, uneori, se preface în vânt, nori, pară sau în animal fabulos, dar care, în cele din urmă, este învins de spiritul binelui; (popular, eufemistic) al-mai-rău, ceasul-cel-rău. V. balaur, ală, bală. Cf. LB. *Cum era să stea singură într-o casă a căruia zovoare și verigi putea să fie într-o noapte sfărâmate de vreun zmeu.* HELIADE, L. B. III, 49/17. *Era un smeu d-ai văzduhului din cei mai spurcați.* GORJAN, H. I, 9/22, cf. VALIAN, V. *Se ivi, dintr-un crâng, ... un zmeu, ... cu niște gheare lungi, cu ochii înflăcărați ca tăciunii, cu buzele fripte, pline de spumă.* PR. DRAM. 132. *Ești tu ... Viță de om pământean Sau de vrun zmeu năzdrăvan?* ALECSANDRI, O. 106. *Făt-Frumos întrebă pe zână că ce putere are zmăul ei?* CREANGĂ, O. 171. *Câte nu mi-ar spune dânsul Din poveștile cu zmei.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 13, cf. DDRF. *La țara lor nici zmei n-ajung!* COȘBUC, P. I, 66. *Mi se pare c-ascult o poveste în care se bat zmei cu feți-frumoși.* ADAM, R. 179, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 156. *Azi voinici cu zmeii-n luptă Zarea nu mai înspăimântă.* GOGA, POEZII, 84. *Smeul ... este un spirit răufăcător care, având înfățișare de balaur întraripat, cea de șarpe ... sau cea de pară sau sul de foc, scoboară noaptea în casele oamenilor pe coșuri și chinuie nevestele.* PAMFILE, DUȘM. 244. *Sunt în cer niște zmei ... când se face furtună ..., ei se bat.* id. VĂZD. 85. *Eu sunt smeul din poveste ... cel cu aripi și cu gheare.* EFTIMIU, Î. 40. *Seara, venea tiptil lângă patul meu și-mi povestea minuni cu zmei și cosânzene.* COCEA, S. II, 626. *Dănuț deschise ochii, c-un fior în spate. Se prefăcuse el în zmeu, dar simțise numai spaima lui Făt-Frumos.* TEODOREANU, M. I, 18. *Are viziuni de Sabat, în care zmeii, demonii ..., ciclopii se bat.* RALEA, S. T, I, 28. *Este omul o ființă asemenea zmeului din cutare basm a cărui putere se află ascunsă într-o pasăre?* PREDA, R, 340. *Zmeii, zmeoaicele, dracii, zânele ... au uneori această putere.* SCLF 1958, nr. 1, 8. *De ce-ai pus în poarta stihiilor smeii răniți?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 109, 7/2. *Se realizează un echilibru parțial, zmeii fiind omorâți.* LL, 1974, nr. 1, 100, cf. DEX. *Despre zmei și balauri povestește ... că sunt niște ființe gigantice, îngrozitori, cu haripi, scoțând foc pe nări și gură.* H IV 14. *Smeii din basme sunt descriși de popor ca niște ființe mari, puternice peste măsură, care au mers pe pământ călări.* ib. 67. *Împăratul ... avea trei fete și, de frica zmeilor, le ținea închise în casă.* ȘEZ. II, 49. *Fata ... pusese și ea ochii pe smeu și asculta de povețele lui.* RĂDULESCU-CODIN, Î, 231. *Să mergem pân'la curtea smăului.* O. BÎRLEA, A. P. I, 204. *Și s-a dus tot în sus ..., Aproape de curtea zmăului.* FOLC. MOLD. I, 267. ✧ (Ca termen de comparație, sugerează ideea de putere, rapiditate) *Unul p-o rudă gonește între vrăjmași, ca un zmeu, Colea, fratele omoară pe însuși fratele său.* POGOR, HENR. 148/21. *Au sărit cu toții ca niște zmei și l-au scos din belea.* GHICA, C. E. I, 246. *Zimbrul aprig ca un smeu.* ALECSANDRI, P. II, 93. *Vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei.* CREANGĂ, A. 119. *Știe ... să călărească ca un smeu paraleu.* ISPIRESCU, L. 12. *Mă simt ca un zmeu.* REBREANU, P. S. 138. *Porțile s-au deschis, calul a sforăit și a pornit ca un zmeu.* SADOVEANU, O. I, 175. *Vântul ne ia-n brațe ca un zmeu.* PILLAT, P. 111, *Di! Caii mei, Nu vă lăsați, Zburați ca smei Înaripați.* BENIUC, V. 13. *Și poți ști că am ... Nouă cățelei Ca și nouă zmei.* POP., ap. GCR II, 329. *Tu murgușule-n putere, Du-mă iute ca un zmeu.* ALECSAN-

DRI, P. P. 49. *Ba şi calul tău, Care-i ca ş-un zmeu, Să va otrăvi, De muscă-o muri!* BALADE, I, 316. *Umblă parcă-i un zmeu.* ALR I 1401/856. *Ce te repezi ca un zmeu De opreşti pe neic'al meu?* FOLC. OLT. – MUNT. II, 365. *Ne luptăm ca nişte zmei Ziua, noaptea, prin tranşei.* FOLC. MOLD. I, 515. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Telegarul voinicului are un zmeu de cal.* ISPIRESCU, L. 129. *Răducanu e zmău de flăcău.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Venea pe cărare-n jos un zmeu de fată.* ap. CADE. ✧ (Prin vestul Transilv., prin Ban. şi prin sud-estul Olt.; în imprecaţii) *Între smeri-n ea şi-n tire!* MARIAN, NU. 76. *Că noi bem de patru zile Cu crâşmarul, umple-l zmeii.* GOGA, POEZII, 52. *Du-te zmăului!* ALR I 1 401/190. *Fire-al smeii!* ALR II/I MN, 95, 2 744/872, ALR II 5 792/2, 29, 95, 325. ✧ *Zmeul zmeilor* = căpetenia, şeful zmeilor **(I 2).** (Fig.) *Zmeul zmeilor să-ncapă într-o şchioapă de mormânt.* HASDEU, R. V. 167. ✧ Expr. (Familiar) **A se lupta ca un zmeu** = a se lupta vitejeşte. ALECSANDRI, POEZII, 157. (Regional) **A fi al zmeului** (sau **al zmeilor**) = a fi neobişnuit de puternic. *Oare să-l cerc* [pe hoţ], *doar nu va fi el chiar al zmăului.* RETEGANUL, ap. TDRG. *Nime nu se mai cuteza să se mai apuce cu el la luptă, aşa, era de-a zmeilor!* FRÂNCU – CANDREA, M. 274. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Negre toate sunt pe ei, Flinta scurtă, caii zmei.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 157. ✦ Fig. Bărbat, de obicei tânăr, voinic, viteaz; p. ext. erou. *Eu, nerăbdător, îl zoream. Parcă-l auz: „He! zmeule! he! că ţi-o gătesc acuma".* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 79, cf. CADE. *Tu, Ioane, zmeul tatii, prea mi te sumeţi.* VOICULESCU, POEZII, I, 109. *„Un băiat solid" este numit zmău.* BUL. FIL. IV, 118, cf. DL, DM, DEX. *Şi la dreapta lui se vede Doi Căpleşti şi trei Buzeşti, Zmeii Ţării Româneşti. Purtătorii oştilor.* ALECSANDRI, P. P. 196, cf. ALR I 1 401/270, 360, 361, 378, 388, 402, 540. ✦ Fig. Cal aprig, nărăvaş, care aleargă repede. *Mă aflam călare pe un pui de zmeu Un cal alb ca spuma.* SION, POEZII, 247/2. *Noi l-am văzut călare pe zmeul arăpesc, Zburând cum zboară văzul din ochiul omenesc.* ALECSANDRI, T. II, 110, cf. CADE. *Căruţa trasă de zmeii lui.* GALACTION, O. A. II, 269. *Hi! caii mei... Moşnege! lasă drumul slobod Să treacă zmeii mei în tropot.* BENIUC, V. 15. *În târg cumpărătorul obişnuieşte a se întreba... „Cum dai... zmeu"?* DR. V, 230.

3. (Popular) Diavol. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 24, ALR I 1 401, ALR II 5 792/2, 27, 36, 54, 105, 272, ALR II/I MN, 95, 2 744/2, 29.

4. Sg. (Învechit şi popular). Boală (la fetele şi la femeile care au o dragoste neîmpărtăşită) despre care se crede că este provocată de zmeu **(I 2)** sau de zburător **(I 2),** şi care se manifestă prin frisoane, somnolenţă, halucinaţii; (popular) lipitură, zburător **(I 2).** Cf. lipitură. *Că-ncepe de visează şi visu-n lipitură Începe-a se preface şi lipitura-n zmeu, Şi ce mai faci pe urmă?* HELIADE, O. I, 189. *Mie mi se pare că cuconiţa are zmeu ... A ajuns ca o scândură.* FILIMON, O. I, 203. *Nu are nici zmeu, nici lipitură ... I-a căzut dragostea pe grămăticul cuconului.* id. ib., cf. ŞĂINEANU[2], CADE. *Bolnava se zbătea în chinuri, iar o babă îi descânta „de zmeu".* ULIERU, C. 2, cf. DM, DEX. ✧ Expr. (Popular) **A prinde zmeu** = a se îmbolnăvi de zmeu **(I 4).** *Fetele sau femeile care iubesc prea mult un bărbat şi din imprejurări deosebite nu-l pot lua în căsătorie, se zice că „prind zmeu sau zburător".* N. LEON, MED. 136, cf. H 121, 229, ALR I 1 401/710, 748, 790, 990.

5. (Învechit şi popular) Stea căzătoare; p. ext. cometă. *Meteoarele ... de foc sunt: zmeii, stelele căzătoare.* RUS, I. I, 47/29. *Steaua aceea ce cade ... se numeşte de popor zmeu.* H IV 121, cf. XI, 9, ALR I 1 401/136, 140, 150, 217, 223, 735, 780, 790, 795, 800, 805, 807, 815, 825, 900, 926, 952, ALR II 2 461/235, 250, ib. 2 462/812, 848, ib. 5 792/574, 791, ALR SN III h 807/235, 791. ✦ (De obicei art.; şi ca n. pr.) Denumirea populară a constelaţiei Dragonului. *Dragonul, în general peste tot e numit..., unii îi zic chiar zmeul.* OTESCU, CR. 10. *Dragonul este numit balaur sau zmeu.* PAMFILE, CER. 165.

II. S. n. Jucărie făcută dintr-un dreptunghi de hârtie sau de pânză fixat pe un schelet uşor de lemn, care, mânuită de pe pământ cu ajutorul unei sfori lungi, se ridică în aer la bătaia vântului; (regional) şercan **(2),** balaur, balon, pasăre **(2),** zburătoare **(I 9),** zbârnâitoare **(II 4),** uli. Cf. VALIAN, V. *De multe ori l-am găsit descleind un smeu.* NEGRUZZI, S. I, 206, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cu drag se uită-n aer la un zmeu zbârnâitor.* ALECSANDRI, POEZII, 85. [Copiii] *se jucau cu zmeii, încât vârfurile pomilor lui sunt mereu pline de sfori, de bucăţele de hârtie şi de fâşii de zdrenţe.* SLAVICI, N. I, 251. *Franklin ... îşi închipui că ar ajunge să aducă electricitate din nouri, dacă ar sui spre dânşii un zmeu înarmat cu sârmă de fier.* CONTEMPORANUL, III, 397, cf. DDRF. *Pe cât smânceşti, pe-atât de sus se-nalţă zmeul.* COŞBUC, P. I, 174, cf. BARCIANU. *Câţiva copii se necăjeau cu un zmeu cu speteze.* CHIRIŢESCU, GR. 168. *Făceam smeie mari.* IBRĂILEANU, A. 26. *Aceeaşi hârtie cu care îşi împodobea el altădată, în copilărie, smeurile.* ARDELEANU, U. D. 127, cf. CADE. *Mă băteam cu băieţii pentru zmeul tău şi pentru arşicele tale.* GALACTION, O. A I, 275. *Bucuria jocului cu zmeul în plin soare.* TEODOREANU, M. I, 32. *Era vântul de secetă – vântul copiilor, al căldatului şi al zmeielor.* SADOVEANU, O. XVI, 484. *Zmeii pe uluci Zbârnâind se-nalţă.* PILLAT, P. 168. *Înălţat până-ntr-un nor Şi, crezându-se cocor, Zmeul mândru, tras pe sfoară, Îşi închipuie că zboară.* ARGHEZI, S. V, 179. *Zmeul ..., împins de aripile lui Eol, mi-a zburat aproape din mână, desfăşurând cu repeziciune sfoara.* CĂLINESCU, C. O. 102. *Umblă după încurcat şi ne ia la toţi zmeele cu zmeul lui.* CAMIL PETRESCU, O. I, 619. *Înalţ zmeul peste sat cu prietenul meu.* STANCU, D. 98. *Stătea cu nepotul pe marginea lacului şi meşterea la zmeu.* PREDA, R. 208. *Şi-atârnă astăzi zmeul de-un fir de telegraf.* LABIŞ, P. 153, cf. ALR I 1 401, ALR SN V h 1 303, ALRM SN III h 1 103. *Voinic vârtolomete, Cu pipota-ntre spete, Se suie-n slava cerului (Zmeul).* GOROVEI, C. 398. *Zmeu fără coadă,* se spune despre un om zăpăcit. Cf. ZANNE, P. IV, 694. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Încep să defileze vitrinele mondene ... Bat albe muselinuri ca zmeele din coadă.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 146. *Lampa electrică juca în*

crivăţ ca un zmeu cu coadă de ninsoare. I. BOTEZ, ŞC. 87. *O vijelie şi tot tezaurul meu Se va zvârli în aer nebun, precum un zmeu.* CĂLINESCU, O. II, 248. ✧ (Regional) *Zmeu turcaleţ* = jucărie rudimentară, făcută dintr-un trunchi de hârtie legat la două vârfuri cu sfoară, care îl susţine şi îl manevrează, iar, la al treilea vârf, prevăzut cu coadă. *Am copilărit pe aceeaşi stradă de târg de provincie, agăţaţi de cozile aceloraşi smeie turcaleţe.* T iulie 1968, 53. *O hârtie legată cu aţă şi numit smeu turcaleţ, cu coadă la un colţ.* ŞEZ. IX, 131. ✦ Spec. (Şi în sintagma *zmeu meteorologic)* Dispozitiv făcut din scândurele foarte subţiri sau din sârmă, îmbrăcat cu hârtie, pânză sau material plastic, legat şi manevrat de o sfoară, folosit în observaţiile atmosferice. *Publică în „Natura" din Bucureşti articole atrăgătoare despre „baloanele-sonde şi zmeurile ..." în meteorologie.* LUC. VI, 348. *Zmeul meteorologic e un aparat.* LTR[2] XVI, 131.

– Pl.: **(I)** *zmei,* **(II)** *zmeie* şi (rar) *zmeuri.* – Şi: **smeu,** (învechit şi popular) **zmău,** (învechit, rar) **zmieu, zmiu,** (regional) **smău, smer** s. m., s. n.

– Din v. sl. **змей; змиı.**

ZMEUÁŞ s. m. (Învechit, rar) Zmeuleţ. *Dar iacă zmeuaşii de toată parte Năpădind, m-apucă unul de nădragă, Altul de cizme.* BUDAI-DELEANU, T. V. 92.

– Pronunţat: *zme-uaş.* – Pl.: *zmeuaşi.*

– **Zmeu** + suf. *-aş.*

ZMEULÉŢ s. m. Diminutiv al lui zmeu **(I 2);** (învechit, rar) zmeuaş. Cf. DDRF, CADE, DM, DEX. *Dar nu ştiţi voi că eu ucid douăsprezece suflete de-odată, dar nu pe un smeuleţ ca voi?* SBIERA, P. 182.

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: *zmeuleţi.* – Şi: (regional) **smeuléţ** s.m.

– **Zmeu** + suf. *-uleţ.*

ZMEUNÁR s. n. v. **zmeurar.**

ZMÉUNE s. f. v. **zmeură.**

ZMÉUR s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu tulpina dreaptă sau târâtoare, cu ramuri flexibile, acoperite cu ghimpi, cu flori albe şi cu fructe roşii, comestibile, care creşte (spontan sau cultivat) în regiunile de dealuri înalte şi de munte; (învechit şi regional) zmeurar **(1),** (regional) azurură, mălin **(I 11),** zmeură **(2),** zmeuriş **(2),** mama-jidovului (v. mamă **4a),** poame-de-runc (v. poamă **II)** *(Rubus idaeus).* Cf. COTEANU, PL. 22, 23. *Rubus idaeus, smeur.* ŞINCAI, în DR. V, 561. *Vecinătatea smeurului este vătămătoare celorlalte plante.* BREZOIANU, A. 355/4, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 144, CIHAC, II, 699, DDRF, BRANDZA, FL. 53, DAMÉ, T, 187, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], PĂCALĂ, M. R. 21. *Îl vedeam iarăşi împărţindu-şi, cu bună învoială, acelaşi rug de zmeură.* HOGAŞ, DR. I, 17, cf. RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE. *Miciurin ... a dus mult spre nord fragul, zmeurul.* AGROTEHNICA, I, 31. *Zmeurul este introdus în cultura horticolă pentru fructele sale.* LTR[2], cf. BORZA, D. 150. *Zmeurul este un semi-arbust care creşte în asociaţii dese ..., se cultivă pentru fructele sale aromate.* BOTANICA, 139, cf. DER, DEX. *Smeurii cari ne dau smeura bună pentru mâncare şi pentru dulceaţă.* H XI 323, ALR I 867/420. ✧ *Zmeur negru* = specie de arbust fructifer din familia rozaceelor, cu ramuri ghimpoase şi cu fructe comestibile, de culoare roşie închisă *(Rubus occidentalis).* Cf. LTR[2]. *Zmeur purpuriu* = specie de arbust fructifer din familia rozaceelor, cu ramuri acoperite cu ghimpi şi cu fructe comestibile, de culoare roşie purpurie *(Rubus neglectus).* Cf. ib.

– Pronunţat: *zme-ur.* – Pl.: *zmeuri.* – Şi: (învechit şi regional) **sméur, smíu** (COTEANU, PL. 22), (regional) **sméure** (BORZA, D. 150) s. m., s. f.

– Derivat regresiv de la **zmeură[1].**

ZMEURÁDĂ s. f. v. **zmeurată.**

ZMEURÁR s. m., s. n. **1.** S. m. (Învechit şi regional) Zmeur *(Rubus idaeus).* Cf. LB, POLIZU, PASCU, S. 85. *Scoboram pe o potecă printre ferige şi smeurari.* AL LUPULUI, P. G. 135, cf. PANŢU, PL., CADE, LTR[2], DL, DM, BORZA, D. 150, M. D. ENC., DEX. *Fir de zmeurar Voina-i păcurar.* DENSUSIANU, Ţ. H. 298, cf. GREGORIAN, CL. 64.

2. S. n. (Prin. Ban., prin Maram. şi prin Transilv.) Zmeuriş. Cf. ALR II 6 257/2, 27, 349, 353, 833.

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: (m.) *zmeurari,* (n.) *zmeurarуri.* – Şi: (învechit şi regional) **smeurár** s. m., s. n., (regional) **zmeorár** (ALR II 6 257/27), **zmeunár** (pl. *zmeunaruri* ib. 6 257/353) s. n., **zmiorár** (CADE 1166), **smiorár** (id. ib.) s. m.

– **Zmeur** + suf. *-ar.*

ZMEURÁŞ s. n. (Rar) Diminutiv al lui zmeu **(II).** *În tovărăşia lui Gheorghiţă înălţam zmeuraşe.* BRĂESCU, A. 50. *M-am scoborât ... să caut o hârtie din care să fac un zmeuraş cu găurele.* id. ib. 107.

– Pronunţat: *zmeu-u-.* – Pl.: *zmeuraşe.*

– **Zmeuri** (pl. lui *zmeu)* + suf. *-aş.*

ZMEURÁTĂ s. f. **1.** Băutură preparată din zmeură[1] **(1)** fermentată, cu zahăr şi cu alcool. Cf. SCL 1960, 670.

2. Băutură răcoritoare preparată din sirop de zmeură **(1)** şi apă (gazoasă).

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: *zmeurate.* – Şi: (rar) **zmeurádă** s. f. SCL 1960, 670.

– **Zmeură[1]** + suf. *-ată.*

ZMÉURĂ s. f. **1.** Fructul comestibil al zmeurului, de culoare roşie (sau, prin cultură, albă ori gălbuie), aromat şi dulce, folosit în alimentaţie. Cf. ANON. CAR. *Puţintel oţet au de garofe, au de trandafir, au de zmieură.* MÂNCĂRILE, 28/6, cf. LB. *Se poate întrebuinţa pentru rachiu încă şi merele, perele, zmeura, afinele, coacăzele.* FM (1844), 51[2]/16. *Dulceaţă de fragi, zmeură şi altele.* PENESCU, M. 51/2, cf. PONTBRIANT, D., POLIZU. *Cumpăra ... cofe de smeură ... de ni da să mâncăm.* CREANGĂ, A. 76. *Şi zmeura – anume-o făcu pe pământ Sălbatica zân-a pădurii.* COŞBUC, P. II, 38, cf. BARCIANU. *Fructul roşu – rumen sau gălbeniu, numit smeură.* GRECESCU, FL. 213, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *În medicină, să întrebuinţează fructul, adecă smeura care lucrează ca diuretic, laxativ şi răcoritor.* BIANU, D. S. *Întâmplarea îmi punea la îndemână şi zmeura răcoritoare şi îmbălsămată a munţilor săi.* HOGAŞ, M. N. 161,

cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Linguriţa cu care luase şerbet de zmeură.* BRĂESCU, A. 23. *Mâncau ... înghețată de zmeură, de vişine, de lămâie.* TEODOREANU, M. U. 218. *Ţigăncuşe zburdalnice se-ntorceau cu cofe pline de fragi şi zmeură.* VOICULESCU, P. II, 93. *Urşii îşi iau partea de zmeură.* SADOVEANU, O. XX, 109. *Aduse apoi nişte zmeură mare, brobonată şi cu miros ameţitor.* CAMIL PETRESCU, O. I, 154. *Zmeura, cu roşul ei carmin, evocă buzele iubitei.* SCLF 1960, nr. 4, 660. *Într-un cui se sfrijise un coşuleţ de răchită în care fetele aduseseră zmeură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 95, 18/1. *Se trece printr-un tifon zmeura coaptă.* S. MARIN, C. B. 312. *Pribegea copila ... în codri nutrindu-se cu smeură.* RETEGANUL, P. V, 18, cf. ALR I 867, ALR II 6 257/29, 531, 537, 682, 728, 836. *Două dealuri şi-o pădure Cu smeură şi cu mure.* FOLC. MOLD. 547. ✧ (Ca termen de comparaţie) *Obrajii ei rumeni ca smeura sunt.* COŞBUC, P. II, 38. *Acolo mi-am găsit tinereţea ca o zmeură în pădure.* TEODOREANU, M. U, 41. *Muri o stea. Ca o smeură mustea.* I. BARBU, J. S. 134. *A fost ... foarte intimidat şi s-a îmbujorat ca zmeura.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 34, 6/2. ✧ Fig. *Amurg de zmeură pe munte, vara ... Toţi rugii cerului şi-au scuturat povara.* VOICULESCU, POEZII, I, 226. *Sunt ursul desişului negru Ştiu zmeura ta tăinuită.* V. ROM. decembrie 1964, 74. ✧ (Adjectival; regional, în sintagma) *Mere zmeure* = varietate de mere văratice cu gust dulce şi cu coaja roşie. Cf. DR, II, 705, ŞEZ, V, 43, XV, 70. ✦ (Regional; în forma *zmiură)* Agrişă (Păduroiu din Vale – Piteşti). ALR I 1 210/792.

2. (Bot.; regional; în sintagmele *smeură de munte* DAMÉ, T. 187, BORZA D. 150, *smeură albă* BORZA, D. 150, *smeură roşie* id. ib.) Zmeur *(Rubus idaeus). Locurile învecinate produc ... frumoase plante polare precum: zmeură ş. a.* J. CIHAC, I. N. 247/7. *Adâncimi întunecoase, Unde zmeura şi fragii şi mura Cea mai frumoasă Cresc în voie.* CONACHI, P. 85. *Hăţişurile nedescurcate de rugi de zmeură ... îţi înnoadă paşii pretutindeni.* GALACTION, O. A. II, 205. *Legată mai mult de pădurea de brad este smeura (Rubus idaeus) cu fructele mai mici, dar mai mirositoare.* SIMIONESCU, FL. 87. *Fierul descrise o parabolă şi căzu într-o tufă de smeură.* SADOVEANU, O. XV, 43. *Două dealuri ş-o pădure Cu zmeură şi cu mure.* T. PAPAHAGI, M. 15.

– Pronunţat: *zme-u-* şi (regional) *zméu-ră* (ALR I 867).

– Pl.: *zmeure* şi (regional) *zmeuri* ALR I 867/18, 45, 107, 116. – Şi: **sméură** (pronunţat şi regional, *sméu-ră* ib. 867/54, 159, 378, pl. şi regional *sméuri* ALR I 867/77) s. f., (rar) **sméur** (SCRIBAN, D.) s. n., (învechit şi regional) **zmíură** (ALR I 867/85, 748, 786, 810, 815. ib. 1 210/742; pl. *zmiuri* ib. 897/85), **smiúră** (POLIZU, ALR I 867/9), (învechit) **zmiéură,** (regional) **zméoră** (ALR I 867/1, 24), **sméoră** (ib. 867/5), **zméune** (ib. 867/345, 347, 348, pronunţat şi: *zméu-ne* ib. 867/348), **sméuruă** (ib. 418), **jméură** (ib. 867/129, 131, 140, 186, 190; pronunţat şi: *jméu-ră* ib. 867/186), **şméură** (ib. 200) s. f.

– Etimologia necunoscută.

ZMEURÉT s. n. Loc pe care cresc (cultivaţi sau spontan) zmeuri; zmeuriş **(1),** (regional) zmeurar **(2),** zmeurişte, zmeuruş. Cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Jos, la marginea dumbrăvii, Se usucă zmeuretul.* GOGA, POEZII, 157. *Tufă de zmeuret.* PILLAT, P. 134. *Se opriră ca să prânzească pe podină, într-o poiană încărcată cu rugi de mure şi zmeuret.* CAMIL PETRESCU, O. I, 154, cf. DM. *Am pornit pe zmeuret fără nici o încredere.* VÂN. PESC., august 1964, 19, cf. M. D. ENC., DEX. *Într-un ... zmeuret, ursoaica şi cu puii rămaseră cu gurile căscate.* PLOPŞOR, C. 48, cf. ALR II 6 257/130.

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: *zmeureturi.* – Şi: (învechit) **smeurét** (GHEŢIE, R. M. 420, BARCIANU, ALEXI, W.), (regional) **zmeuréte** (ALR II 6 257/130; pl. *zmeureţi* ib.) s. n.

– **Zmeur** + suf. *-et.*

ZMEURÉTE s. n. v. **zmeuret.**

ZMEURÍCĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui zmeură **(1).**

2. (Bot.; popular) Rozetă **(1)** *(Reseda odorata).* Cf. PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 146, H X 3, 420, XI 311, 389. *Zmeurica sau rozeta (Rezeda) se pune în scăldătoarea copiilor mici.* ŞEZ. XV, 142. *Miresei, o zmeurică, Poarte-o la chiotorică.* UDRESCU, GL. *De la fraţi, de la surori ... De la strat cu smeurică, De la sora cea mai mică.* FOLC. MOLD. II, 757.

3. (Regional) Rachiu roşu îndulcit cu zahăr sau cu miere; (învechit şi regional) rozol[1] (Mirceşti – Paşcani). ALR II 4 156/537.

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: *zmeurici.* – Şi: (regional) **zemeurícă** (H XI 311), **smeurícă** (MARIAN, NA. 278, PANŢU, PL., CADE 1 165, BORZA D. 146, H X 3, 420, XI, 389, ALR II 4 156/537) s. f.

– **Zmeur** + suf. *-ică.*

ZMEURÍŞ s. n., s. m. **1.** S. n. Loc pe care cresc (spontan sau cultivat) zmeuri; zmeuret, (regional) zmeurar **(2),** zmeurişte, zmeuruş. *Mi-aduc aminte că l-am întâlnit odată prin zmeuriş.* CREANGĂ, P. 31, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Se cultivă vişini, ... smeuriş.* PĂCALĂ, M. R. 280. *Scoborâi în zmeurişul din care Pisicuţa nu-şi arăta ... decât numai vârful urechilor.* HOGAŞ, M. N. 163. *Smeurişurile umplu seciurile dese.* LUNGIANU, ap. CADE, cf. RESMERIȚĂ, D. *Tufe dăinuitoare: smeuriş.* COMŞA, N. Z. *Aci fusese pădure; e acum pământ pleş cu smeuriş.* C. PETRESCU, Î. II, 202. *Sunt de toate în grădina bunicii ... şi flori şi pomi de tot felul şi tufe de agrişe şi pomuşoară şi zmeuriş şi vie.* TEODOREANU, M. U. 247. *Peste zmeuriş zăpada cade.* VOICULESCU, POEZII, I, 156. *Coborî în râpă, sub zmeuriş.* SADOVEANU, O. XV, 19. *Tăieturile* [de păduri] *sunt invadate de smeuriş, spini şi tufişuri.* ENC. AGR. IV, 497. *Pădurea cu zmeurişuri, cu sălbăticiuni.* STANCU, D. 20. *Zmeurişul de aici ... răsplăteşte efortul.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4, 845, cf. M. D. ENC., DEX. *Haideţi, fete, tupiliş, Ca vara prin zmeuriş.* ŞEZ. IV, 235. *Iu, iu, iu! prin zmeuriş, Cu puicuţ-alăturiş.* ib. XV, 142, cf. ALR II 6 257/95, 102, 105, 172, 182, 192, 219, 280, 363, 365, 386, 682, 784, 833, 836.

2. S. m. (Regional) Zmeur *(Rubus idaeus)* Cf. BORZA, D. 150.

– Pronunţat: *zme-u-.* – Pl.: **(1)** *zmeurişuri,* **(2)** *zmeurişi, zmeurişe* (ALR II 6 257/182). – Şi: **smeuríş** (pl. 1, *smeurişuri),* **jméuriş** (ALR II 6 257/192) s. n.

– **Zmeur** + suf. *-iş.*

ZMEURÍŞTE s. f. (Prin Transilv.) Zmeuriş **(1)**. Cf. ALR II 6 257/250, 279.
– Pronunţat: *zme-u-*. – Pl.: *zmeurişti*. – Şi: **smeuríşte** s. f. ALR II 6 257/279.
– **Zmeur** + suf. *-işte*.

ZMEURÍŢĂ s. f. (Bot.; Transilv., prin Maram. şi prin Bucov.) Rozetă **(1)** *(Reseda odorata)*. Cf. PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 146, H XII 350, VICIU S. GL., com. din ZAGRA – NĂSĂUD, MAT. DIALECT. I, 103.
– Pronunţat: *zme-u-*. – Pl.: *zmeuriţe*. – Şi: **smeuríţă** s. f. BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3–4, 66, PANŢU, PL. 279, CADE 1165, BORZA, D. 287, H XII 350, VICIU, S. GL., com. din ZAGRA – NĂSĂUD.
– **Zmeură** + suf. *-iţă*.

ZMEURÍU, -ÍE adj. De culoarea roşiatică a zmeurei. Cf. PONTBRIANT, D., POLIZU, DL, DM. *Pe toată durata solemnităţii, obrazul lui delicat a căpătat culori – când zmeurii, când palide.* V. ROM. decembrie 1963, 12. *Doar râsete şi forme de argint Mai rămâneau în seara zmeurie.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 3/5, cf. DEX. ✦ (Substantivat, n.) Culoarea descrisă mai sus. *Lumină căzând ... în zmeuriul dolmanelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 127, 18/1.
– Pronunţat: *zme-u-*. – Pl.: *zmeurii*.
– **Zmeură** + suf. *-iu*.

ZMEURÚŞ s. n. (Transilv. şi prin Mold.) Zmeuriş **(1)**. Cf. PASCU, S. 362, CADE, VICIU, GL., ALR II 6 257/130, 228, 551, 574.
– Pronunţat: *zme-u-*. – Pl.: *zmeuruşuri* şi *zmeuruşe*. – Şi: **smeorúş** (ALR II 6257/228), **smeurúş** (VICIU, GL.) s. n.
– **Zmeur** + suf. *-uş*.

ZMIÁLŢ s. m. v. **smialţ**.

ZMIÁRŢĂ[1] s. f. (Iht.; prin Munt.) Chişcar *(Lampetra)*. Cf. BĂCESCU, P. 90. *Zmiarţa stă pe gârlă, ... la nisip şi se prinde numai când seci apa.* id. ib. 90.
– Pl.: ? – Şi: **zmioánţă** s. f. BĂCESCU, P. 58, 90.
– Cf. s m i a l ţ.

ZMIÁRŢĂ[2] s. f. (Munt.) Miarţă **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.
– Pl.: *zmierţe*.
– Pref. *z-* + **miarţă**.

ZMIC s. n. v. **smic[1]**.

ZMICĂRÁIE s. f. v. **smicăraie**.

ZMICĂRÚIE s. f. v. **smicăraie**.

ZMICÍ vb. IV v. **smuci**.

ZMICIÓC s. m. (Regional) Smicea (Lăpugiu de Sus – Deva). ALR I 971/85.
– Pl.: *zmicioci*.
– **Zmicea** + suf. *-oc*.

ZMICIOÁGĂ s. f. v. **smicioagă**.

ZMICIÚG s. n. (Prin sudul Transilv.) Smoc de păr care se află în vârful cozii vitelor. Cf. LEXIC REG. II, 103.
– Pl.: *zmiciuguri*.
– Cf. z m i c e a.

ZMICIULÁ vb. I. T r a n z. (Învechit, rar) A biciui. *Deci l-au spânzurat şi l-au zgâriat şi l-au zmiciulat cu bice de vine de bou.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 161[r]/12.
– Prez. ind.: *zmiciulez*.
– De la **zmicea**.

ZMICUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A biciui. *Iarăşi l-au zmicuit cu vine de bou.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 36[r]/33, cf. TDRG, DR. VII, 528.
– Pronunţat: *-cu-i*. – Prez. ind.: *zmicuiesc*.
– De la **zmicea**.

ZMICURÁ vb. I v. **smicura**.

ZMICURĂTÚRĂ s. f. v. **smicurătură**.

ZMIDÁI s. n. v. **smidă[2]**.

ZMIDÁR, -Ă adj. v. **smidar**.

ZMÍDĂ s. f. v. **smidă[2]**.

ZMIDĂRÍE s. f. v. **smidărie**.

ZMIDÓS, -OÁSĂ adj. v. **smidos**.

ZMIERCĂNÍ vb. IV v. **smiorcăni**.

ZMIÉRLĂ s. f. v. **mierlă**.

ZMIERLÓI s. m. v. **mierloi**.

ZMIÉU s. n. v. **zmeu**.

ZMIÉURĂ s. f. v. **zmeură**.

ZMIEUNÁ vb. I v. **mieuna**.

ZMIMINTÍ vb. IV v. **sminti**.

ZMINCEÁ s. f. v. **smicea**.

ZMINCELÚŢĂ s. f. v. **smiceluţă**.

ZMINCHÍŞĂ s. f. v. **sămăchişă**.

ZMINTEÁLĂ s. f. v. **sminteală**.

ZMINTÉNIE s. f. v. **smintenie**.

ZMINTÍ vb. IV v. **sminti**.

ZMINTÍT[1] s. n. (Transilv.) Amestec de făină de porumb cu apă (folosit ca hrană pentru pui). *Cu apă rece şi făină de cucuruz se face smintit (terci) care ... se leagă cu lână.* PĂCALĂ, M. R. 263, cf. CADE, com. din RĂHĂU – SEBEŞ, PAŞCA, GL., ALRM SN III h 933/172.
– Pl.: ? – Şi: **smintit** s. n.
– V. **zăminti**.

ZMINTÍT[2], -Ă adj. v. **smintit[2].**

ZMINTITÓR, -OÁRE adj. v. **smintitor.**

ZMIOÁNȚĂ s. f. v. **zmiarță.**

ZMIORÁR s. m. v. **zmeurar.**

ZMIRC s. n. v. **smârc.**

ZMIRDÁR s. m. v. **smirdar.**

ZMÍRDĂ s. f. v. **smirdă.**

ZMÍRNĂ s. f. v. **smirnă[2].**

ZMÍU s. m. v. **zmeu.**

ZMÍURĂ s. f. v. **zmeură.**

ZMOÁCE subst. pl. (Regional) Sâmburii şi miezul moale, zemos, din mijlocul dovleacului (Stăneşti – Curtea de Argeş). L. ROM. 1959, nr. 2, 55.
– Etimologia necunoscută.

ZMOÁCEC s. n. v. **smoatic.**

ZMOÁLĂ s. f. v. **smoală.**

ZMOÁTĂC s. n. v. **smoatic.**

ZMOÁTIC s. n. v. **smoatic.**

ZMOC s. n. v. **smoc.**

ZMOCHÍN s. m. v. **smochin.**

ZMOCHÍNĂ s. f. v. **smochină.**

ZMOCOTÍ vb. IV v. **smocoti.**

ZMOLÉNCI subst. v. **smolenci.**

ZMOLÍ vb. IV v. **smoli.**

ZMOLÍT, -Ă adj. v. **smolit.**

ZMÓLNIȚĂ s. f. v. **smolniță[2].**

ZMOMUÍ vb. IV v. **smomi.**

ZMORC s. n. v. **smârc[2].**

ZMORCĂÍ vb. IV v. **smiorcăi.**

ZMÓRLĂ s. f. (Regional) Numele a doi peşti; **a)** zvârlugă **(I 1)** *(Cobitis taenia).* Cf. BĂCESCU, P. 176; **b)** (şi în sintagma *zmorlă galbenă,* BĂCESCU, P. 86) cârâ *(Cobitis aurata balcanica). Zmorlele se prind numai pe țârâeci.* id. ib. 86.
– Pl.: *zmorle.* – Şi: (regional) **smórlă** s. f. BĂCESCU, P. 86.
– Cf. zmiarță.

ZMREDUÍ vb. IV v. **smredui.**

ZMREDUITÓR, -OÁRE adj. v. **smreduitor.**

ZMUC s. n. v. **smoc.**

ZMUCÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMUCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

ZMUG s. m. v. **smuge.**

ZMUJ s. m. v. **smuge.**

ZMÚLGE vb. III v. **smulge.**

ZMULS, -Ă adj. v. **smuls[2].**

ZMULT[1] s. n. v. **smuls[1].**

ZMULT[2], -Ă adj. v. **smuls[2].**

ZMULTÁRĂ s. f. v. **smultură.**

ZMULTÚRĂ s. f. v. **smultură.**

ZMULȚUÍT, -Ă adj. v. **smălțuit[2].**

ZMUNCEĂ s. f. v. **smicea.**

ZMUNCÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMUNCÍT, -Ă adj. v. **smucit[2].**

ZMUNCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

ZMUNȘÍ vb. IV v. **smuci.**

ZMUNTÚRĂ s. f. v. **smultură.**

ZNAC s. n. (Regional) Îndemn (Pojorâta – Câmpulung Moldovenesc). LEXIC REG. II, 118.
– Pl.: *znacuri.*
– Din ucr. **знак** „semn".

ZNÁGĂ s. f. v. **snagă.**

ZNÁHĂ s. f. v. **snagă.**

ZNÁMĂ s. f. v. **znamăn.**

ZNÁMĂN s. n. **1.** (Învechit şi regional) Piatră, semn de mormânt. *Care piatră ş-au pusu-o pre mormânt în loc de znamăn.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 76[r]/20. *Zleamăne* [sunt] *pietrele ce se pun lângă crucea mormântului.* LIUBA-IANA, M. 35. *Zleamene ... aşa se numesc crucile şi pietrele ce se pun la mormântul celor morți.* id. ib. 84, cf. TDRG, SCRIBAN, D., H IX 62. ✦ (Prin Mold. şi prin Bucov.) Loc în afara cimitirului în care se înmormântează sinucigaşii; p. restr. mormânt de sinucigaş. *Locul sau mai bine zis mormântul în care se îngropau* [sinucigaşii] *... se mai numeşte încă şi astăzi ... sniamen, iar în altele sniamet.* MARIAN, Î. 344, cf. TDRG, SCRIBAN, D. ✦ (Învechit, rar) Monument comemorativ. *Sosim la un znamăn, stâlp de piatră ..., acest stâlp au ridicat Alexandru, împăratul machedonilor, când au gonit pre Darie persul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79[v]/8. ✦ (Învechit, rar; în forma *znamen)* Placă

de metal purtată la gât de militari, ca semn de identificare. Cf. CADE.

2. (Regional) Ființă (mai ales om) slabă și pocită; arătare. Cf. CADE, DM, REV. CRIT. III, 169, UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Opt băieți i-au murit ... A rămas znamia asta de Iancu.* STANCU, D. 29. *S-a hotărât s-o vânză Pe-o znamie de balcâză.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 143. *Snama aia de fată.* UDRESCU, GL. *Nişte sname de oi.* id. ib.

3. (Învechit și regional) Ființă imaginară potrivnică omului; monstru **(1).** *Ca pre neşti zname cu chip de hiară ... le scoate din hotarăle lumii.* MOLNAR, RET. 29/13. *Sniamenul este un fel de diavol care împiedică pe oameni şi le face smintele.* MARIAN, Î. 347.

– Pl.: *znamăne.* – Și: **známen, snámen** (REV. CRIT. III, 169) s. n., **snáminā** (CADE) s. f., (învechit și regional) **zleámăn, zleámen, snámăn** (DOSOFTEI, V. S. octombrie 76r/20, H IX 62, UDRESCU, GL.), **sniámen, sniámet** s.n., (învechit) **známă** s. f., **zneámăn** (PSALT. 1651, 182, TDRG, SCRIBAN, D.), **jneámăt** (TDRG) s. n., (regional) **známie, snámă** s. f., **şniámet** (MARIAN, Î. 346) s. n.

– Sg. refăcut după **znamenii** (pl. lui *znamenie).*

ZNÁMEN s. n. v. **znamăn.**

ZNAMÉNĂ s. f. v. **znamenie.**

ZNAMÉNIE s. f. **1.** (Învechit) Faptă însemnată, ieşită din comun; minune **(1).** *Puse în Eghipet semnele (znameniele* C^2*) sale şi mirurile sale în câmpulu lu Taneosu.* PSALT. 159. *Să se încredințeze că era grăită de elu ... cu această znamenie.* CORESI, EV. 168. *Mergea amu mulți după el ..., dereptu ciudesele şi znameniile ce făcea.* id. ib. 230, cf. DHLR II, 492, T. PAPAHAGI, C. L., L. ROM. 1974, 41.

2. (Prin Munt. și prin Dobr.) Om (copil) slab, pipernicit (și foarte urât). Cf. CADE, SCL 1969, 126, ALR I 786/677, UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Snamenia aia de fată m-a lăsat singură.* UDRESCU, GL.

3. (Regional) Nebun **(I 2).** Cf. CADE.

4. (Olt. și Munt.) Arătare; monstru **(1).** Cf. CADE, DM. *A născut fata împăratului şapte znamenii, jumătate om şi jumătate câine.* ŞEZ. III, 74, cf. LEXIC REG. 88. *Snamenia ... ca un ied bărbos s-a pus înaintea boilor.* UDRESCU, GL.

– Pl.: *znamenii.* – Și: (regional) **znaménă** (CADE), **snaménie, snaménă** (CADE), **snamínă** (id. ib.) s. f.

– Din slavonul **знаменїе.**

ZNÁMIE s. f. v. **znamăn.**

ZNEÁMĂN s. n. v. **znamăn.**

ZNICEÁ s. f. v. **smicea.**

ZNIÓRLĂ s. f. (Iht.; regional) Țipar[1] **(1a)** *(Misgurnus fossilis).* BĂCESCU, P. 167.

– Pl.: *zniorle.*

– Cf. s m i o a r ţ ă.

ZNÍRNĂ s. f. v. **zărnă[1].**

ZNOÁBĂ s. f. v. **snoavă.**

ZNOÁVĂ s. f. v. **snoavă.**

ZNOP s. m. v. **snop.**

ZNOPEÁLĂ s. f. v. **snopeală.**

ZNOPÉŞTE adv. v. **snopeşte.**

ZNOPÍ vb. IV v. **snopi.**

ZNOPITÚRĂ s. f. v. **snopitură.**

ZNOV[1] s. n. v. **zvon[1].**

ZNOV[2] subst. v. **snoavă.**

ZNOVÓS, -OÁSĂ adj. v. **snovos.**

ZO[1] interj. v. **zău.**

ZO[2] interj. v. **zeu.**

ZOÁBĂ s. f. v. **zoavă.**

ZOÁBE s. f. pl. v. **zăbală.**

ZOAGRAFÍE s. f. v. **zugrăvie.**

ZOÁIA interj. v. **zău.**

ZOÁIE s. f. (Mai ales la pl.) **1.** (Popular) Apă murdară (cu săpun sau cu leşie) rămasă de la spălarea rufelor, a vaselor etc.; apă murdară; spălătură **(2),** (rar) scursoare **(I 1),** (regional) hâlbe. V. l ă t u r i. *Nu vom suferi nici gunoaie, nici zoiuri ... prin case şi ogrăzi.* C. VÎRNAV. H. 93/1, cf. POLIZU. *Toate materiele organice pot forma, prin descompunerea lor, îngrăşeri, cumu-s: zoile, leşia.* I. IONESCU, B. C. 451/14, cf. CIHAC, II, 474, LM. *Aveau gropi de turnat zoile de la cuhne.* CONTEMPORANUL, III, 147, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Trupul îşi spală cu toții şi zoile-n mare le-aruncă.* MURNU, I. 12, cf. TDRG. *Dacă toate cămeşile s-au stors în această zoaie, se spală şi petecele.* PAMFILE, I. C. 371. *O garafă de vin de pe care zoile se prelingeau în toate părțile.* HOGAŞ, DR. I, 85, cf. RESMERIȚĂ, D. *Zoalele lighenelor pe care ... le vor zvârli din uşile roşii ale odăilor.* ARDELEANU, D. 300. *Zoile din albie şi de pe jos.* GALACTION, O. A. II, 317. *Trec mieii trudiți la tăiere ... Zădarnic încearcă să beie Dintr-o băltoacă de zoi.* LESNEA, VERS. 152, cf. I. BARBU, J. S. 128. *Îl opri ... şi-şi duse mâneca înnegrită de zoi la frunte.* CAMIL PETRESCU, O. II, 281. *Majurii varsă repede zoaia din cazane.* CAMILAR, N. I, 396, cf. DL, DM. *Strângea paharul lipicios, tărcat, cu zoaie roşii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 17/3, cf. DEX. *Când s-au înfierbântat broasca, a început a curge dintr-însa nişte zoi spurcate.* SBIERA, P. 16. *Şi mai au, într-o căldare, Puțină zoaie de carne, Şi dacă nu s-or hrăni Or mai spăla o oală.* MARIAN, NU. 847. *După ce te-ai spălat la cap, varsă îndată zoile.* ŞEZ. III, 123, cf. GRAIUL, I, 230, com. din STRAJA –

RĂDĂUȚI. *Cu șinorul dezlega-ți-om De nu-i fă (ce) zoi cu puroi.* BÎRLEA, L. P. M. II, 390, cf. COMAN, GL., ALR I 2 000/394, 418, 420, 424, 508, 510, 512, 516, 522, 526, 528, 530, 536, 538, 550, 584, 588, 592, 684, ALR SN IV h 1 116, ALRM SN III h 935, A V 15, VI 26. *Aruncă zoaiele din covată!* MAT. DIALECT. I, 199. ✧ Fig. *De pe o fereastră a casei dumitale, se aruncă zoale în capul publicului.* CARAGIALE, O. V, 217. *Ați mânjit cu zoaia unui creier terciuit, limba, gustul și simțirea.* VLAHUȚĂ, P. 86. ✧ (Adverbial, ca determinant al unui adjectiv, căruia îi dă valoare de superlativ absolut) *Cămașa omului e neagră zoaie.* STANCU, D. 198.

2. (Prin Ban. și prin Transilv.) Spumă de săpun. Cf. ALR II 3 372/2, 27, 130, 141, 157, 172, 192, 784.

3. (Prin. Bucov.) Puhoi de apă tulbure. Cf. ȘEZ. V, 174, GLOSAR REG.

4. (Prin Bucov.; în forma *zoală)* Ploaie măruntă (de lungă durată). Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 112.

5. (Prin Bucov.) Vin sau rachiu de calitate inferioară. Cf. ȘEZ. V, 174, A V 14.

6. (Regional; în forma *zoală)* Spumă de pe laptele muls proaspăt (Mediaș). ALR I 1 060/144.

7. (Transilv. și prin nordul Munt.) Spumă **(3)** la animale. *Cum se numește saliva: bale? Când i se zice spumă sau zoale?* DR. V, 272. *O făcut zuale la gură.* ALR I 112/190, cf. ALR II/I MN 13, 6 900/157, ALRM II/I h 56/157.

8. (Prin Transilv.) Sudoare spumoasă. *Zoli albe, ca de săpun, curgeau de pe calul care se scuturâ.* AGÂRBICEANU, A. 186. *Curge zoaia de pe obrazul lui.* Com. din FRATA – TURDA. ALR I 111/131, 140, 144, 156, 770.

9. (La pl.; prin nord-estul Olt.) „Șiroaie". *Îi curgeau pe față zoaie de năduşeală.* CV. 1951, nr. 9–10, 47.

10. (Regional; în forma *zoi)* Apă spumoasă și cu vreascuri, adunată la stăvilarul morii (Someș – Guruslău). Cf. MAT. DIALECT. I, 218.

11. (Bucov. și prin nord-vestul Transilv.; în forma *zoi)* Bloc de gheață plutitoare. *Își porniră piuele ... trebuiau să curețe sloii, zoiurile de gheață.* AGÂRBICEANU, A. 486, cf. A V 6, 7, 14, 15, 16, 17, 18, MAT. DIALECT, I. 218, GLOSAR REG.

12. (Învechit; în forma *zoi)* Pleavă **(I 1).** Cf. LB, POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M.

– Pronunțat: **zoa-ie.** – Pl.: *zoi* și *zoaie,* (învechit) *zoiuri.* – Și: (regional) **zoálă** (pl. *zoale* și *zoli)* s. f., **zoi** (pl. *zoaie* și *zoiuri)* s. n., **zoiá** (pl. *zoiele)* (MAT. DIALECT. I, 199), **zóie, soáie** (RESMERIȚĂ, D.) s. f.

– Din v. sl. ***zola,*** cf. bulg. **зола.**

ZOÁLA interj. v. **zău.**

ZOÁLĂ[1] s. f. (Învechit și regional) Trudă **(1).** Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 474, LM. *Ostenit, bietul feciorul nost, de zoală câtă mai fuse cu cei doi zmei, ieșise și el afară să mai răsufle.* F (1885), 221, cf. GHEȚIE, R. M. *După zoală și alergare multă, de-i fi și cruțător, vei avea cele de lipsă.* LUC. II 238, cf. TDRG, PAMFILE, A. R. 265, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *C-am avut, din întâmplare Și-o cinstită moașă mare ... Și la dânsa, nu putem Zoală să i-o întoarcem.* MARIAN, NA. 304. *După atâta zoală-l cuprinse un somn ..., de adormi ca mort.* RETEGANUL, P. III, 28, cf. FRÂNCU – CANDREA, M. 107, com. BENIUC, TEAHA, C. N. 284. ✧ Expr. (Regional) **A da o zoală** (unui lucru) = a face (un lucru) superficial. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Regional) Ceartă; neînțelegere. Cf. DL, DM. *În casa lui, în sfârșit, vechea zoală cu slugile.* SLAVICI, N. I, 253. *N-am nevoie de zoală și turburare.* BARBU, PRINC. 292, cf. PAMFILE, C. 55.

– Pl.: *zoale.*

– Etimologia necunoscută.

ZOÁLĂ[2] s. f. v. **zoaie.**

ZOÁMPĂ s. f. v. **joampă.**

ZOÁNĂ[1] s. f. (Învechit și regional; la sg. cu sens colectiv) Rămășiță de la vânturatul grânelor. V. pleavă **(I 1).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG. *Grăunțele nedezvoltate și pe jumătate seci ... cad* [la vânturat] *între vravul nou și între pleavă ..., alcătuind o câtime ce se numește ... coadă, codină sau zoană.* PAMFILE, A. R. 215, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *De îndată ce oile încep să fete ..., li se dă chiar zoană, grăunțe, orz.* STOIAN, PĂST. 45, cf. SCRIBAN, D. *Nu-ți bizui nădejdea de mâine niciodată Pe zilele, ca zoana și pleava vânturată.* ARGHEZI, VERS. 397, cf. LTR[2], DL, DM. *Vom colecta ... o importantă cantitate de zoană de la treieriș.* VÂN. PESC. septembrie 1960, 12. *Au fost recoltate ... mari cantități de zoană de grâu, de la batoze.* ib. octombrie 1960, 23, cf. DEX, com. din TURNU-MĂGURELE, CIAUȘANU, V., ALR II 5 318/723, 769, 791, 899, ALR SN I h 85.

– Pl.: *zoane* și (regional) *zonuri* (SCRIBAN, D.). – Și: (învechit) **zónă** s. f. PONTBRIANT, D.

– Cf. scr. zona.

ZOÁNĂ[2] s. f. v. **zonă.**

ZOÁPĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Nuia mare sau baston cu care se amenință copiii. *Mă, stați la un loc, că iau zoapa și ...* CV 1950, nr. 1, 33.

– Pl.: *zoape.*

– Formație expresivă.

ZOÁRCĂ s. f. (Prin Mold. și prin estul Munt.) Mâncare proastă cu zeamă multă; zeamă lungă și proastă. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: ?

– Cf. zoaie, zoală.

ZOÁRE subst. pl. v. **zori**[1].

ZOARI subst. pl. v. **zori**[1].

ZOÁVĂ s. f. (Prin sudul Olt. și Munt.) Scurteică. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, H V 5, VII, 373, IX 29, 124. *Să-mi facă ... Și zoabă de lânărie Ș-o batistă ghizăvie.* I. CR. III, 152.

– Pl.: *zoave.* – Și: **zoábă** s. f.

– Cf. zuav.

ZOÁVOAROŞ adj. invar. (Regional; despre vin) Amestecat; falsificat (Moftinu Mic – Carei). Cf. ALR SN I h 238/334.
– Din magh. **závaros.**

ZOB s. n. **1.** (Învechit şi regional) Ovăz *(Avena sativa).* Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 120, DL, BORZA, D. 28. ✦ Grăunţe de ovăz (amestecate şi cu alte grăunţe) folosite ca hrană pentru cai. *Cocişul fura ovăsul (zobul) calului şi îl vindea.* ŢICHINDEAL, F. 120/14. *Tot în Banat, este datina ca femeile să ducă ... cailor de la vecini zob, adică cucuruz, ovăz şi sare.* MARIAN, S. R. II, 51. *Bine calul îl hrănea, Îi da zob cu merniţa Şi vinul cu vedriţa.* MÎNDRESCU, UNG. 119, cf. TDRG, CADE, DL, DM, DEX. *Am dat zob cailor.* H XVIII 276. *Ce-ţi ai, murgule, ce-ţi ai? Eu-ţi dau zob, Tu nu zobeşti, Eu te-adăp, Tu nu te-adăpi.* DENSUSIANU, Ţ. H. 296.

2. (Popular; de obicei cu sens colectiv) Bucăţi (foarte) mici rezultate din tăierea lemnului, din spargerea, tăierea etc. unui obiect de sticlă, ceramică etc., s f ă r â m ă t u r i (v. s f ă r â m ă t u r ă **1);** p. e x t. fărâmă. *Să umple cu zob de cărămidă cât ţine balta împrejuru fântânii* (a. 1797). ARH. OLT. I, 379. *Piatra ... căzu pă corabie şi o cufundă numai într-o clipă, făcând-o zop.* GORJAN, H. II, 59/10. *Putea să taie din zăvoi vrăjari, nuiele, zob şi pari.* SLAVICI, V. P. 50, cf. DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Se taie, mai întâi, gheaţa de la mal ... şi se scoate zoburile de gheaţă afară.* ATILA, P. 138, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Erau zob farfuriile şi paharele de pe masă.* PAS, L. I, 254, cf. LTR[2], DL, DM, DEX, CIAUŞANU, V. 212, GR. S. V. 124, ALR I 768/795, ib. 1 989/790, ALR II 4 019/784, LEXIC REG. 51. *Zoburi de pâine.* UDRESCU, GL. ✧ F i g. *Măi, omule, bagă-ţi mintile-n cap, că-ntr-o bună zi, te scoate zob, nu alta, din abataj.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 17/2. *Niculaie a fost luat de fraţi în căruţă şi dus acasă, zob.* PREDA, M. 45. ✧ L o c. v b. (Popular). **A (se) face zob** = a (se) sfărâma **(1);** a (se) distruge. Cf. DDRF. *Geamurile de la casă se făcură zob.* CONV. LIT. XLII, 452. *Se făcură zob învechitele pravili.* LESNEA, VERS. 296, cf. SCRIBAN, D. *Aruncă de pământ un pepene rămas crud pe câmp, de-l făcu zob.* CAMIL PETRESCU, O. III, 280, cf. DL. *Îşi mâncau trupul făcut zob, îşi mâncau pământurile.* VINTILĂ, O. 26. *Casele, făcute zob, erau muşuroaie de cărămizi.* T. POPOVICI, S. 24, cf. DM. *Am văzut atâtea ... Şi sate pustii, târguri făcute zob.* CONTEMP. 1970, nr. 1226, 1/1, cf. DEX. *Grindina a făcut zob prunii.* UDRESCU, GL, cf. ALR SN IV MN h 1 036/928. (Prin lărgirea sensului) *Camioane şi autobuze ... se năpusteau asupra lor, guiţând din claxoane şi din sirene să-i facă zob, nu alta.* V. ROM. februarie 1954, 63. *I-au luat la bătut ... de parcă ar fi vrut să-i facă zob.* STANCU, D. 150. *O maşină a făcut zob un om.* CINEMA, 1968, nr. 5, 18.

3. Fărâmiturile de foi şi praful de tutun care trec printr-o sită cu ochiurile de 1 mm[2]. Cf. LTR[2], M. D. ENC.
– Pl.: *zoburi.* – Şi: (învechit) **zop** s. n.
– Din v. sl. **зобь**. Cf. magh. z a b.

ZOBÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZOBÁN s. n. (Regional) „Trunchi mare şi gros" (Zagra – Năsăud) PAŞCA, GL.
– Pl.: ?
– Cf. z o b.

ZOBĂRÍE s. f. (Regional) Cantitate (mare) de zoburi (v. z o b **2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *A dărâmat soba şi s-a umplut casa de zobărie.* id. ib. *Ce de zobărie de pâine s-a strâns de la pomană!* id. ib.
– Pl.: ?
– **Zob** + suf. *-ărie.*

ZOBEÁLĂ[1] s. f. (Prin Olt. şi prin Munt.) Sfărâmare **(1).** Cf. z o b i **(2).** Cf. CIAUŞANU, V. 212, UDRESCU, GL. ✧ Fig. *Coasa asta e curată zobeală de oase.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin Munt.; mai ales în descântece) Stare generală proastă, însoţită adesea de dureri musculare; senzaţie de sfârşeală. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 89. *Ieşi diavole de la cutare ..., Cu ameţelile, Cu zobeala, Cu fărâmeala, Cu fârşeala.* ŞEZ. X, 91. *Un bolnav poate să aibă şi să simtă: ameţeală, ... nebuneală, ... strânsură, ... zdrobitură, ... zobeală.* ŞEZ. XX, 20, cf. GR. S. VI, 113. ✦ (Regional) Bătaie (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Mi-a tras o zobeală zdravănă.* id. ib.
– Pl.: *zobeli.*
– **Zobi** + suf. *-eală.*

ZOBEÁLĂ[2] s. f. v. **zăbală.**

ZOBÉLNIŢĂ s. f. (Regional) Sac în care se dă cailor zobul **(1)** (Berzasca – Moldova Nouă). Cf. ALR I 11275/5.
– Pl.: *zobelniţe.*
– **Zob** + suf. *-elniţă.*

ZOBÉT subst. (Regional; în e x p r.) **A se duce în zobet** = „a se duce în petrecere". ŞEZ. XVIII, 167.
– Etimologia necunoscută.

ZOBÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Regional) A hrăni cu zob **(1).** Cf. CADE. ✦ (Prin sud-vestul Transilv.; despre cai; complementul indică zobul; folosit şi a b s o l.) A mânca **(1).** *Ce-ţi ai, murgule, ce-ţi ai? Eu-ţi dau zob, Tu nu zobeşti, Eu te-adăp Tu nu te-adăpi.* DENSUSIANU, Ţ. H. 296. ✦ (Regional; complementul indică ştiuleţi de porumb) A curăţa de boabe; (regional) a zdrobi **(I 2),** a zdrumica **(I 2)** (Câineni – Călimăneşti). Cf. GL. OLT. *Zobim o bucată de porumb ş-ala-l ţânem în mână şi dăm cu el de călaltă.* ib.

2. T r a n z. şi r e f l. (Popular) A (se) sfărâma **(1);** p. e x t. a fărâma. Cf. DDRF. *Zobi ea o grămadă de cioburi.* SĂM. IV, 770, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Ca momeli pentru ei, se pun midii, scoici etc. zobite şi împrăştiate pe reţea.* ATILA, P. 102, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *N-a scos lacrămi nici atât cât i-ar scoate o ceapă zobită cu pumnul pe genunchi.* IOVESCU, N. 204, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Şi oasele-i le zobi, Le frământuri.* MAT. FOLK. 570, cf. CIAUŞANU, V. 212, TOMESCU, GL., ALR I 1 989/792, 795, ALR SN V h 1 319/791. *Plugari au pornit, Cuibu mi-au zobit, Ouăle-au strivit.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 641. (R e f l. p a s.) *Grâul ... Se treieră de cai, Se sfarmă, se zobeşte.* ŞEZ. II, 86. ✧ F i g. *După ce făcură sârba, începură să zobească chindia.* SĂM. IV, 408. *Moşul, de duioşia amintirilor, era gata-gata să*

zobească şi ceva lacrimi. IOVESCU, N. 176, cf. SCRIBAN, D., ALRM SN I h 236/172. ✧ Refl. (Prin analogie) *De atâta umblet, se zobise zăpada şi se făcuse pulbere groasă, fumurie, toată.* CAMIL PETRESCU, O. I, 500. ✦ (Complementul indică oameni) A bate rău de tot. *Bea de stingea, îşi zobea nevasta care, de multe ori, a fugit de la el.* T. POPOVICI, SE. 138. *Deochetoare ... Şi cu deochetatul Îl zobiră, Îl trântiră.* MAT. FOLK. 552. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele.* CAMIL PETRESCU, O. I, 423. *Tata-l pândise la pod, ... îl zobise cu picioarele.* STANCU, D. 189. ✦ A nimici **(1);** a omorî **(1).** *Calcă-l în picioare şi fă-l zob, cum zobeai odinioară, în sihlă, tigri.* VOICULESCU, P. I, 3. *Până îşi umplu ei iar puşcoaicele alea ale lor, îi zobim de-i facem piftie în sânge.* CAMIL PETRESCU, O, II. 34. ✦ (Rar) A slei[2] **(9).** *E zobit de oboseală.* DELAVRANCEA, A. 125.

– Prez. ind.: *zobesc.*

– V. **zob.**

ZOBILÓS, -OÁSĂ adj. v. **zăbălos.**

ZOBÍRE s. f. Acţiunea de a zobi şi rezultatul ei.

1. (Prin sud-vestul Transilv.) Hrănire a cailor cu zob **(1).** Cf. zobi **(1).** *Nutrirea cailor cu ovăz se numeşte „zobire".* DENSUSIANU, Ţ. H. 296.

2. (Prin Olt.) Sfărâmare **(1);** p. ext. fărâmare. Cf. CIAUŞANU, V. 212.

– Pl.: *zobiri.*

– V. **zobi.**

ZOBÍT, -Ă adj. **1.** (Prin. Ban.; despre cai) Hrănit cu zob **(1).** Cf. zobi **(1).** *Tot în Banat, este datina ca femeile să ducă, în ziua de Sân-Toaderul Mare, cailor de la vecini zob, adică cucuruz, ovăz şi sare ... cu care ocasiune zic: «Dau cailor ca să fie zobiţi, cinstiţi şi săraţi».* MARIAN, S. R. II, 51.

2. (Regional) Sfărâmat[2] **(1);** fărâmat. Cf. zobi **(2).** Cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Inima mi-o arde-n foc, Şi nu-i foc de lemn zobit, Ci e focu de iubit.* RĂDULESCU-CODIN, ap. TDRG, cf. CIAUŞANU, V. 212. ✦ (Despre oameni) Care are o stare generală proastă, însoţită, mai ales, de dureri musculare; p. ext. sleit[2] **(7).** Cf. zobi **(2).** *Bolnavul se află în stări care se exprimă prin aceste cuvinte: ameţit, ... pisat, ... zdruncinat, ... zobit.* ŞEZ. XX, 20. Zdrobit[1] (Brăila). *Când îl trântea, Zobit că-l lăsa: Paloş că scotea, Capul că-i tăia, Trup bucăţi făcea.* TEODORESCU, P. P. 495.

– Pl.: *zobiţi, -te.*

– V. **zobi.**

ZOBITOÁRE s. f. (Prin nordul Olt.) Maşină manuală pentru zdrobit strugurii; (regional) zdrobitoare **(3).** Cf. GL. OLT. *Avem o zobitoare din ălea de mână de zobit struguri.* ib.

– Pl.: *zobitori.*

– **Zobi** + suf. *-toare.*

ZOBITÚRĂ s. f. sg. (Regional; mai ales cu sens colectiv) Sfărâmătură **(1);** fărâmătură. Cf. zobi **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *A rămas o groază de zobitură de la coceni, trebuie măturată.* id. ib. *Ce de zobitură s-au strâns la tocător; e grămadă!* id. ib.

– **Zobi** + suf. *-itură.*

ZOBÍŢĂ s. f. (Ban.) Umflătură provocată de depozitarea zobului sub buza sau gingiile calului. *În gură (la cal) se adună sub buză ovăz şi rana provocată se zice zubiţă, pe care o taie ţiganul, sau zobiţă.* DR. V, 290, cf. VICIU, GL., ALR I 1 128/28, 30, 65, 69, 77, 79. ✦ (Regional) Zăbală **(2)** (Ferendia – Reşiţa). ALR I/I h 27/30.

– Pl.: *zobiţe.* – Şi: **zóboniţă** (ALR I 1128/65), **zubíţă** s. f.

– **Zob** + suf. *-iţă.*

ZOBOLÓC s. n. (Regional; mai ales la sg., cu sens colectiv; urmat de determinări care indică felul) Fărâmă; resturi **(3)** (Măţău – Câmpulung). COMAN, GL. *Zoboloc de cartofi.* id. ib.

– Pl.: *zobolocuri.*

– De la **zob.**

ZOBÓN s. n. v. **zăbun[1].**

ZOBONÁŞ s. n. v. **zăbunaş.**

ZÓBONIŢĂ s. f. v. **zobiţă.**

ZÓBOR s. n. v. **zabăr.**

ZOBORÁNĂ s. f. v. **zoborină.**

ZOBORÍNĂ s. f. sg. (Regional; cu sens colectiv) **1.** Rămăşiţe de grâu amestecate cu pământ. Cf. CADE.

2. Borhot de fructe. Cf. CADE.

– Şi: **zoboránă** s. f. CADE.

– De la **zob.**

ZOBULÉŢ s. n. (Regional) Diminutiv al lui zob **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Zobuleţele de la masă nu se aruncă, strângeţi-le frumos şi daţi-le la găini!* id. ib. ✦ P. ext. Scamă **(I 3);** gunoi (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Mi-a dat un zobuleţ în ochi.* id. ib.

– Pl.: *zobuleţe.*

– **Zob** + suf. *-(u)leţ.*

ZOBÚN s. n. v. **zăbun[1].**

ZÓBURĂ s. f. (Prin. Munt.) Fărâmă (de pâine). Cf. ALR I 768/782, 798. *Zoburi de pâine.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional; mai ales cu sens colectiv) Sfărâmătură **(1);** fărâmătură (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *S-a strâns o groază de zobură la tocător.* id. ib. *Zobură de porumbi.* id. ib.

– Pl.: *zoburi.*

– Sg. refăcut după **zoburi** (pl. lui *zob).*

ZOCÍ vb. IV. (Regional) A (se) frământa (Girişu Negru – Salonta). LEXIC REG. II, 87. ✦ (Despre plante) A (se) culca la pământ. Cf. LEXIC REG. II, 87.

– Prez. ind.: *zocesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZOCNÍ vb. IV v. **zogni.**

ZOCÓN s. n. v. **zacon**[2].

ZÓDĂ s. f. v. **sodă.**

ZODÍ vb. IV. (Regional; complementul indică un copil nou născut) A ursi. ALR II/I MN 74, 2 653/2. [Vin] *ursătoarili ca să-l zogească pi copil.* ib.
– Prez. ind.: *zodesc.*
– Derivat regresiv de la **zodie.**

ZODIÁC s. n. (Atestat prima dată în GHEOGRAFIE, 7) **1.** Zonă circulară a sferei cereşti în care se află cele douăsprezece constelaţii corespunzătoare lunilor anului şi prin faţa cărora trece drumul aparent al soarelui în cursul unui an; fiecare dintre cele douăsprezece sectoare egale ale acestei zone în care soarele se află timp de aproximativ o lună şi care poartă numele uneia dintre constelaţiile zodiacale, s e m n **(I 7),** z o d i e **(1);** crai, zodier[2]. *În curmezişul zodiacului vine numită o lună.* AMFILOHIE, G. F. 108[v]/12, cf. LB. *Astronomul Strub au discoperit, în 9 oct*[ombrie], *în zodiacul ... racului, această comită o căria aşteptare în acesta au fost pricinuit atâta spaimă deşartă.* AR (1832), 348[2]/29. *Această deosebire ... numită ecliptică, carea să află pe mijlocul zodiacului şi de la care soarele nu se abate.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 117/20. *Sunt 6 cercuri mari: ecuatorul, ecliptica cu zodiacul, doă colure, orizonul şi meridianul.* GENILIE, G. 77/21. *Figura acestuia astronomii Eghipetului o pusă în una din constelaţiile zodiacului.* SĂULESCU, HR. I, 79/26, cf. VALIAN, V. NEGULICI, STAMATI, D. *Toată regiunea cerului unde se află aceste 12 semne ecliptice se cheamă zodiacul.* BARASCH, M. II, 59/15. *Parcă iadul ... pe-ntuneric învârteşte Zodiacul său pe care semnul morţii străluceşte.* NEGRUZZI, S. II, 121, cf. POLIZU, PROT.-POP., N. D. *Zodiacul este zona constelaţiunilor pe care o străbate pământul într-un an.* DRĂGHICEANU, C. 84. *Soarele s-ar pierde pe căi necunoscute De n-ar domni un zimbru în zodiacul său.* ALECSANDRI, P. I, 205, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Soarele parcurge zodiacul în timpul unui an.* SEVERIN, S. 157, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Furtuni înalte ... scuturâ din adâncuri necunoscute constelaţiile şi zodiacul.* ARGHEZI, C. I. 206. *Luna şi planetele nautice (folosite în navigaţie) se găsesc în interiorul zodiacului.* LTR[2], cf. DL, DER. *În laba grifonului Roata ghinionului Vârtecap, vârtecap, Ai sărit din zodiac.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 3/1, cf. DEX. ✦ (Şi în sintagma *semnele zodiacului)* Figurile simbolice ale zodiacului **(1)** reprezentând cele douăsprezece constelaţii; semn zodiacal, v. s e m n **(I 7).** *Ecliptica ... trece prin semnile zodiacului; se atinge de tropice, tăind ecvatorul pieziş.* FABIAN-BOB, 10/8. *Pământul ... trece în tot anul o dată pe supt cele 12 semne a zodiacului.* RUS, I. I, 19/21, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. *În aceste calendare dascălul a introdus şi însemnări cu privire la iscodirea destinului prin semnele zodiacului.* BLAGA, G. 183, cf. DL, DM. *Cele 12 zone sunt notate cu anumite semne, numite semnele zodiacului.* DER, cf. DEX.

2. Carte de astrologie cuprinzând preziceri asupra destinului oamenilor, potrivit zodiei în care s-au născut; carte de zodii (v. z o d i e **2),** horoscop, (învechit) rojdanic, zodiar. *Poci ghici numai cu zodiacul meu.* PANN, P. V. I, 31/26, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DER, DEX, MAT. DIALECT, I. 199. ✦ (Rar) Prezicere conţinută într-un zodiac **(2).** *Dar zodiacul se-mplini întocmai.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 15/3.
– Pronunţat: *-di-ac.* – Pl.: *zodiace.*
– Din ngr. [κύκλος] **ζῳδιακός,** fr. **zodiaque.**

ZODIACÁL, -Ă adj. **1.** Care ţine de zodiac **(1),** privitor la zodiac; (învechit, rar) zodiacesc. Cf. I. GOLESCU, C. *Orizonul de pe lângă glob este un cerc lat ce înfăţişează pe cel adevărat pe care, ca şi pe zodiac, sunt însemnate, cu linii circulare, cele 12 constelaţii zodiacale.* GENILIE, G. 98/22, VALIAN, V. *Constelaţii zodiacale care fac zodiacul sunt aceste 12.* CALENDAR (1844), 38/5, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT.-POP., N. D. *Constelaţiunile se clasez în raport cu ecuatorul şi ecliptica în boreale, australe şi zodiacale.* DRĂGHICEANU, C. 10. *Acestea împart zona zodiacală ... în douăsprezece părţi, cărora le corespund, pe sfera cerească, douăsprezece constelaţiuni.* CULIANU, C. 156, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Regiune a cerului ... împărţită în 12 zone, după constelaţiile numite zodiacale, în care se află soarele în cele 12 luni ale anului.* DER IV, 946 ✧ F i g. *Bucureştii, cu moravurile lui de noapte, evoluează ca nişte balete zodiacale.* PERPESSICIUS, M. III, 7. *Dar el avea părul prea lung Şi un singur ochi puternic, zodiacal, Cu care privea multe făpturi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 3/2. ✧ *Semn zodiacal* = fiecare dintre cele douăsprezece simboluri grafice ale zodiilor. V. s e m n **(I 7).** *Poartă numirea de tropicul racului, din cauză că soarele pe ecliptică se află în acea epocă în semnul zodiacal care poartă acelaşi nume.* CULIANU, C. 159. *Semnele zodiacale ale lunilor ... au fost cetite de înţeleptul meu din peşteră în cartea naturii.* SADOVEANU, O. XII, 12. *Cunoştea toate constelaţiile de pe cer cu mecanica lor, semnele zodiacale şi cele douăsprezece case solare.* CĂLINESCU, O. I, 228. *Se ivi ... un fel de arc de piatră înnegrită ..., cu semne zodiacale şi inscripţii nelămurite săpate.* BARBU, PRINC. 125. *Există în astrologie patru situaţii caracteristice ale raportului planetă – semn zodiacal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, cf. M. D. ENC. ✧ *Lumină zodiacală* = fâşie de lumină difuză, slabă, orientată după direcţia zodiacului, de forma unui triunghi cu baza la orizont, vizibilă înaintea aurorei şi după sfârşitul crepusculului. *Lumina zodiacală ... se arată mai ales primăvara şi toamna.* GENILIE, G. 112/6. *Se observă ... o bandă luminoasă de formă lenticulară ... căreia i s-a dat numirea de lumină zodiacală.* CULIANU, C. 259, cf. CADE, LTR[2], DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Zodiacala strălucire a unui candelabru aprins îi va lua vederile.* VINEA, L. I, 22.

2. Care aparţine zodiacului **(2);** care îndeplineşte prezicerile zodiacului. *Rechemă în minte ochii rotunzi ... şi-i plăcu s-o ştie ... a sa, prin hotărâri zodiacale.* CĂLINESCU, O. I, 34. *Duca ... nu este doar despotul ... împotriva căruia Hâncu îşi îndreaptă „săgeata" lui zodiacală, ci şi o ispită.* T februarie 1969, 80. *Purta-vom*

atunci pe brațele albe – brățări Nebuloasele taine zodiacale. ROMÂNIA LITERARĂ, nr. 75, 15/3.
– Pronunțat: *-di-a-.* – Pl.: *zodiacali, -e.*
– Din fr. **zodiacal.**

ZODIACÉSC adj. (Învechit, rar) Zodiacal **(1).** *Pământul ... de acolo, trecând zodiacesul drum ... către polul arcticesc, depărtându-se cu 23 mire până la starea soarelui din 21 dechemvrie, să face iarnă.* GRECEANU, I. 116/30.
– Pl.: *zodiacești.*
– **Zodiac** + suf. *-esc.*

ZODIÁR s. n. (Învechit) Zodiac **(2).** *Zodiar* [Titlu] (cca. 1750). GCR II, 66/17, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, SFC III, 148, DEX.
– Pronunțat: *-di-ar.* – Pl.: *zodiare.*
– **Zodie** + suf. *-ar.*

ZODIÁȘ s. m. (Învechit) Zodier[1]. *Eu nu sunt nici fermecător, nici zodiaș.* FILIMON, O. II, 40, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Se îmbulzea ... o lume întreagă: șeici și pașale, emiri și hani ... zodiași, pustnici.* M. I. CARAGIALE, C. 42, cf. CADE, SCRIBAN, D.
– Pronunțat: *-di-aș.* – Pl.: *zodiași.*
– **Zodie** + suf. *-aș.*

ZÓDIE s. f. **1.** Fiecare dintre cele douăsprezece sectoare egale în care este împărțit zodiacul **(1),** în care soarele se află timp de aproximativ o lună și care poartă numele uneia dintre constelațiile zodiacale, s e m n **(I 7),** z o d i a c **(1);** fiecare dintre cele douăsprezece simboluri grafice corespunzătoare; p. g e n e r. constelație; planetă. **(1).** *Deschide-vei zodiile în vreamea lor și pre luceafărul de sară de păr aduce-l-vei pre el.* BIBLIA (1688), 380[1]/17. *Soarele în zodiia raculuĭ să coboară ... și umedzala aerului și a pământului să înmulțește.* CANTEMIR, I. I. I, 181. *Mișcările ceriurilor ... stările zodiilor și altele ca acelea ... nu sunt altei zidiri cunoscute sau știute, fără cât numai lui Dumnezeu ziditoriului* (a. 1694). FN 22. *Soarele, trecând ceale 12 zodii, încunjură cercul său și vine iarăș la punctul de unde au purces* (a. 1699). ib. 69. *Să vie la mine să-l învăț filosofie me și cele șapte planite a crugului și citire de steli și de zodii.* ALEXANDRIA (1784), 9[v]/4. *Să-l învăț ... umbletul plânitelor și zodiile ceriului.* ALEXANDRIA (1794), 18/10. *Planitele nu s-au tocmit pe stare și crugul stă pre lună și zodiile n-au purces și stelele stau pe loc* (1799). GCR II, 166/14. *Ne înălțarăm apoi păn aproape Colo de unde zodiile răsar.* BUDAI-DELEANU, Ț. 322, cf. LB. *Pentru fieșcare cuvânt întipuindu-se o fibră, așa cum sunt până astăzi țifrele acelor 12 zodii și ale planetelor.* SĂULESCU, HR. I, 39/19. *Scrie drumul soarelui, arătând păruta lui mișcare împregiurul Pământului pe 12 zodii, în curgere de un an.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 118/2. *Dintre constelații sunt mai cunoscute acelea 12, care se află în calea Pământului ... se numesc și 12 zodii.* RUS, I. I, 6/6. *Voi face din tine și din mine o pildă pentru toți aceia carii se nasc supt o astfel de nenorocită zodie.* PR. DRAM. 216, cf. STAMATI, D., POLIZU, CIHAC, II, 713, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Terminând șirul constelațiunilor zodiacale, observ că poporul numește aceste constelațiuni zodii.* OTESCU, CR. 30, cf. ȘĂINEANU[2], MURNU, GR. 60, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Soarele se întoarse biruitor în zodia berbecului, ca un simbol al acestui adevăr.* SADOVEANU, O. XI, 135. *Cad zodii în adâncuri de fântână Pe-o cumpănă de sufiet părăsit.* PILLAT, P. 263. *Soarele intră în zodia leului.* ENC. AGR. I, 355, cf. SCRIBAN, D. *Umblăm pe câmp fără popas, Sub zodii prin Târziul ceas.* BLAGA, POEZII, 375. *Mi-a recomandat toate stelele și zodiile, una câte una.* VINEA, L. I, 278, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Din urzeala de clipe cade făina întâmplărilor căruntă ..., coborând din înălțimea unei zodii care se tot rotește.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 8/1, cf. DEX. ✧ F i g. *Știa, pesemne, câtă jale ne-ascunde zodia pribeagă.* GOGA, POEZII, 144. *Virtuți pământești Aduni ca o rodie, Mereu te-mplinești Subt unica zodie.* BLAGA, POEZII, 288. *Vă chem Sub lumina altei zodii Și cu alt noroc.* BARANGA, V. A. 27. *Urmuz capătă tot mai mult o semnificație de zodie sub a cărei lumină halucinantă ne-am regăsit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 13/3.

2. Interval de timp delimitat de anumite caracteristici, care corespunde, aproximativ, unei anumite luni a anului, în care se naște cineva și care ar avea o mare influență asupra destinului acestuia, (învechit și popular) p l a n e t ă **(2);** p. e x t. (învechit și popular) soartă **(I).** *Luna lui săptevrie, a caprii zodie* (a. 1750). GCR II, 66/21. *Martie în 21 se începe anul și stăpâneaște Iupiter în zodia berbeacelui.* CALENDARIU (1814), 64/3. *Îi găseau ... abia umblând în picioare, sprijinindu-să unul de altul cu degitele încleștate, precum zugrăvesc zodia geamănului.* BUZNEA, P. V. 18/10, cf. STAMATI, D. *O, soare veșnic călător! ... Tu știi cât țara te iubește Și cât, în zodia lui mai, L-a ta zâmbire, ea-nflorește.* ALECSANDRI, POEZII, 408. *A, nu mă mir că ți se dete O zodie atât de tristă.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 31. *Să fii al meu mire, menitul de zodii.* SĂM. I, 406, cf. ȘĂINEANU[2]. *Într-o zodie rea te născui.* MURNU, I. 16. *Ursita unei zodii rele Din nou în cale mi te poartă.* GOGA, POEZII, 245. *Te-ai născut într-o zodie cu noroc.* REBREANU, P. S. 245, cf. RESMERIȚĂ, D. *Pusese ... capăt lungii lupte în vălmășagul căreia îl aruncase mohorâta lui zodie.* M. I. CARAGIALE, C. 47, cf. CADE. *Vezi, cumpănă de zodii spre scorpie se-nclină.* VOICULESCU, POEZII, I, 200. *Astronomul, cercetând zodia copilului ... a cunoscut că va avea parte în viață răutatea.* SADOVEANU, O. XV, 495, cf. SCRIBAN, D. *Ținea minte ... în ce zodie se născuse fiecare.* CĂLINESCU, O. I, 228. *Nu orice zodie e la fel de favorabilă.* V. ROM. aprilie 1954, 12, cf. DL, DM. *Mama și-a zis că mă nasc într-o zodie bună.* LABIȘ, P. 161. *Astăzi e mijlocul zodiei racului și cuvintele se-mplinesc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 16/1, cf. DEX. *Așa i-au fost zodia!* ALECSANDRI, P. P. 4. *Cei mai mulți ziceau însă că rari copii se nasc într-o zodie, într-o planetă bună ca copiii badei Ion.* RETEGANUL, P. I, 58. *Ea era o femeie ... foarte rea și aspră, fiindcă era născută în zodia scorpiei.* MARIAN, S. R. II, 97. *Zodia omului se împlinește!* PAMFILE, DUȘM. 15. ✧ F i g. *O zână coborâtă din zodia cerască Veni să o descânte.* ALECSANDRI, POEZII, 274.

Unii se iviră în zodia lui Eminescu şi călcară întrucâtva pe urmele lui. SĂM. II, 725. *Acum suntem în zodia bucuriei pentru sosirea institutorilor bulgari.* ib. IV, 360. *Sub zodia hatârului ... îşi ducea amărâtele zile.* CIAUŞANU, R. SCUT, 79. *S-a născut în zodia norocului.* REBREANU, R. I, 173. *Morile se macină După vechea datină Zodia-nceputului.* MINULESCU, VERS. 311. *Să mâncăm ce ne-a place, ca negustorii şi patronii – că nu s-ar fi născut numai ei în zodia norocului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 56. *N-am uitat tutunul şi foiţa, vamă pentru trecerea mea în altă zodie a vieţii.* SADOVEANU, O. XVII, 424. *Cultura noastră modernă ..., trezindu-se la viaţă sub zodia romantică, cucereşte abia cu el rădăcinile ei clasice.* VIANU, L. R. 156. *Şi el şi Arăpilă se simţeau cutremuraţi subt zodia istoriei.* CAMIL PETRESCU, O. I, 626. *Te-ai lămurit acum? fiindcă văd că eşti în zodia lămuririlor!* C. PETRESCU, A. R. 26. *Am intrat şi noi în altă zodie, cu gospodărie şi cu sat cu tot.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 266. *Nuvelele stau sub semnul unei profunde coerenţe stilistice, stau sub aceeaşi zodie a expresiei austere.* CINEMA, 1969, nr. 3, 20. *Cartea este o meditaţie esenţială pe tema istoriei ciclice, a unui pământ care a trăit sub alternanţa zodiilor străine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 4/3, cf. CONTEMP. 1975, nr. 1492, 3/4. ✧ Expr. (Regional) **A se naşte** (sau **a se afla) în zodia porcului** (ori **a scroafei**) = **a)** a fi foarte norocos; a avea noroc porcesc, v. porcesc **(1).** Cf. ZANNE, P. I, 649, cf. CADE. *Le văzuse la alţii, le jinduise, le crezuse până atunci partea celor născuţi în zodia porcului.* COCEA, S. II, 147, cf. DL, DM, DEX. (Eliptic) Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.; **b)** a fi foarte mâncăcios (Costişa – Buhuş). CHEST. VIII 99/9. *Omul care mănâncă mult se află în zodia porcului.* ib. **A se naşte în zodia raţelor** = a fi mereu însetat. *Se vede că acesta-i ... vestitul Setilă, fiul secetei, născut în zodia raţelor şi împodobit cu darul suptului.* CREANGĂ, P. 242, cf. DL, DM, DEX. **A citi** (ori **a da) în zodii** sau **a căuta la zodii** = a prezice (cuiva) soarta, viitorul după poziţia stelelor. *Aceşti oameni venea sărbătoarea în sat şi căta la zodii fetelor şi flăcăilor la un călindar.* HELIADE, O. I, 259. *Ajungi să citeşti în zodie mai ghine ca-n carte.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ., 76, cf. CADE, DL, DM, DEX. (Cu parafrazarea expresiei) *Tot astfeliu e şi cu gâcitul de pe zodii ori de pe aruncatul bobilor.* CONTEMPORANUL, IV, 537. *Axinia e vestită, Află-n cărţi orice ursită, Cată zodia uşor.* I. NEGRUZZI, S. IV, 469. *E un învăţat, citeşte ca tine zodiile.* BARBU, PRINC. 54. ✦ (Învechit şi popular; şi în sintagma *Carte de zodii)* Zodiac **(2).** *Cartea de zodii lui Eraclie împărat, scoasă pe luni de doisprezăci filozofi* (cca 1750). GCR II, 66/18. *La zodii chiar s-arată cum am s-ajung de bine.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 65, cf. TDRG, CADE. *Din aspectul acestor lacăte, Ion Ozun ... citise, ca într-o carte de zodii, firea tăinuită a tuturor vecinilor.* C. PETRESCU, C. V. 43. *La zodie scrie că acest băiet va să ajungă şaizeci şi şase de ani vârstă.* SADOVEANU, O. XII, 665. *Doresc doar atât: să-mplinesc Ce e scris în străvechile zodii.* CONTEMP. 1970, nr. 1248, 1/4.

3. (Rar) Ursitoare. *Ursitoarele – sub numele lor de zodii – primesc în fiecare zi poruncile lui Dumnezeu, pentru cei ce se nasc.* PAMFILE, DUŞM. 8. *Veniţi stihii, voi zodii şi vedenii, La masă-i pentru fiecare scaun.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 7/1.

– Pl.: **zodii.**

– Din ngr. **ζώδιον,** slavon **зодий.**

ZODIÉR[1] s. m. (Popular) Persoană care prezice soarta cuiva, interpretând zodia **(2)** în care acesta s-a născut; (învechit) zodiaş. *Toţi zodierii şi cărturăresele pe care le căutase pentru mine ... îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12. *Zodierii şi gâcitorii de pe stele sunt tot nişte urmaşi ai acestei credinţi.* CONTEMPORANUL, IV, 662. *Alţii se duc pe la zodieri ca aceşti să le spuie tot ce stă scris despre dânşii în cartea sorţii.* MARIAN, S. R. I, 60, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Se interesează de aproape ... de ceea ce spune zodierul.* ULIERU, C. 88. *Parcă eşti un zodier, de le spui toate aşa ca de pe apă.* SBIERA, P. 236, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

– Pl.: *zodieri.*

– **Zodie** + suf. *-ar.*

ZODIÉR[2] s. n. (Rar) Zodiac **(1).** *Noaptea ... Cu mâinile-apăsate pe naltul zodier ... Cu grijă îşi strecoară posacele ei ape.* VOICULESCU, POEZII, I, 228. *Cu trecerea rotundă a lunilor roteşte, Schimbat pe bolta nopţii, străvechiul zodier.* PILLAT, P. 196.

– Pl.: ?

– **Zodie** + suf. *-er.*

ZODIERÍŢĂ s. f. **1.** (Rar) Femeie care prezice soarta cuiva, interpretând zodia **(2)** în care acesta s-a născut. Cf. TDRG.

2. (Prin Bucov.; în forma *zodiriţă)* Vrăjitoare. Cf. LEXIC REG. 112.

– Pl.: *zodierite.* – Şi: (regional) **zodiriţă** s. f. LEXIC REG. 112.

– **Zodier[1]** + suf. *-iţă.*

ZODIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Munt. şi prin Olt.) Rău **(1);** capricios. *Ce zodios om mai eşti, neică Ghiţă, pentruăl mai mic lucru cauţi să te răzbuni!* CONV. LIT. XLIV, 956, cf. H XVI 14.

– Pl.: *zodioşi, -oase.*

– **Zodie** + suf. *-os.*

ZODIRÍŢĂ s. f. v. **zodieriţă.**

ZOF s. n. (Adesea urmat de determinări care arată felul) Sortiment de stofă de lână fină şi uşoară care se fabrica în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. *Zof turcesc, bucata 23 pol bani* (a. 1726–1733). N. A. BOGDAN, C. M. 159. *Zof sultan* (a. 1761). ŞIO II$_1$, 390. *Giubea de zuf vânătă* (a. 1790). IORGA, S. D. II, 402. *Sof turcesc de la Tosia* (a. 1792). ŞIO II$_1$, 390. *Aducând jeluitorul ... câteva petice de postavuri vechi ... şi zofuri, lucrate de dânsul* (a. 1826). DOC. EC. 372, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Port curat! ... batistă, atlaz ori zof!* I. VĂCĂRESCUL, P. 262/16. *Avea fermenă de buhur ca paiul grâului şi giubea de zuf albastru-deschis.* FILIMON, O. I, 302, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, CADE. *În locul spectatorilor ... cu giubea de zuf albastru, vremea a adus, în fotoliile de orchestră şi în loji, spectatori mai puţin veliţi, în smo-*

ching şi în jachetă. C. PETRESCU, C. V. 79, cf. SCRIBAN, D., DM, DEX. ✦ (Învechit) Un fel de ţesătură de păr de capră sau de lână în amestec cu mătase. Cf. CIHAC, II, 612, BARCIANU. ✦ (În dicţionarele din trecut) Barhet. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit) Serj. Cf. VALIAN, V., POLIZU.

– Pl.: *zofuri.* – Şi: **zuf,** (învechit, rar) **sof** s. n.

– Din tc. **sof.**

ZOGNÍ vb. IV. Intranz. (Prin Transilv.; despre vehicule) A se zdruncina **(1)** datorită unor denivelări de teren. *Nu trece cu carul pe-acolo, că zocneşte prin gropi.* PAŞCA, GL., MAT. DIALECT., 103. (Regional; despre oameni) A se poticni, a se împiedica (Petreştii de Jos – Turda). ALR II/I h 73/250. ✦ (Regional; în forma *zugni;* despre saci plini care cad) A bufni (Moftinu Mic – Carei). ALR SN V h 1 468/334.

– Prez. ind.: *zognesc.* – Şi: **zocni, zugni** (ALR SN V h 1 468/334) vb. IV.

– Din magh. **zúgni.**

ZOGONÍ vb. IV. Tranz. (Învechit şi regional; complementul indică fiinţe) **1.** A înghionti.Cf. ANON. CAR., ŞEZ. VII, 185.

2. A izgoni. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 151. *El pre toţi au zogonit de la sine, iară pre acesta l-au ţinut la sine pururea.* ŢICHINDEAL, A. M. 95/9. *De cumva unul din casnici ar îndrăzni să-i zogoană (îzgonească), se bolnăveşte.* MARIAN, S. R. II, 45, cf. CADE, SFC IV, 32, REV. CRIT. III, 173. *Muierea mi-am zogonit.* HODOŞ, P. P. 151. *Să ştii, moşule! că de nu-ţi zogoni feata din casă, pâne şi sare dintr-un blid cu tine nu mai mănânc.* CĂTANĂ, P. B. III, 90, com. din ORAVIŢA şi din TIMIŞOARA, DENSUSIANU, Ţ. H. 57. *Zogoane-o afară!* L. COSTIN, GR. BĂN. 218, cf. GR. S. V. 124. *Sârbi*[i] *i-o zăgonit pră turš.* ARH. FOLK. III, 80, cf. TODORAN, GL.

– Prez. ind.: *zogonesc* şi *zógon.* – Şi: **zăgoní** vb. IV.

– Din scr. **zagoniti.**

ZOGRÁF s. m. v. **zugrav.**

ZOGRAFICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **zugrăvicesc.**

ZOGRAFÍE[1] s. f. v. **zoografie.**

ZOGRAFÍE[2] s. f. v. **zugrăvie.**

ZOGRAFISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit; complementul indică icoane) A zugrăvi **(I 3).** Cf. CADE. ✧ Refl. pas. *Această sf*[â]*ntă icoană ... de Constantin zograf s-au zografisit* (a. 1809). IORGA, S. D. XV, 102.

– Prez. ind.: *zografisesc.*

– Din ngr. **ζογραφίζω.**

ZOGRĂFÍ vb. IV v. **zugrăvi.**

ZOGRĂFÍE s. f. v. **zugrăvie.**

ZOGRĂFÍT, -Ă adj. v. **zugrăvit**[2].

ZOGRĂVÍ vb. IV v. **zugrăvi.**

ZOHÁDE subst. pl. (Învechit, rar) Hemoroizi. *Emoroidele dinnăuntru, care se cheamă şi trânzi sau zohade, sunt nişte vine de sânge.* CORNEA, E. I, 11/11.

– Etimologia necunoscută.

ZOI[1] s. n. v. **zoaie.**

ZOÍ[2] vb. IV v. **zoli.**

ZOIÁ s. f. v. **zoaie.**

ZÓICĂ s. f. **1.** (Ornit.; regional) Numele unei păsări neidentificate mai îndeaproape. Cf. BĂCESCU, PĂS. 156, 289, L. COSTIN, GR. BĂN. 222.

2. Epitet depreciativ pentru o femeie haimana. Cf. BUL. FIL. V, 176. ✧ Expr. **A umbla zoica** (sau **zoica-beată)** = a umbla fără lucru şi cam zăpăcit. Cf. ZANNE, P. II, 788.

– Pl.: *zoice.* – Şi: **sóiţă** (BĂCESCU, PĂS. 156, ALR II 6 217/2), **zóiţă** (BĂCESCU, P. 289) s. f.

– Etimologia necunoscută.

ZÓIE s. f. v. **zoaie.**

ZOIÉR s. n. (Mold.) Ciubăr pentru zoaie **(1).** SCRIBAN, D.

– Pl.: *zoiere.*

– **Zoi** + suf. *-ar.*

ZOÍL s. m. (Livresc) Critic indivios, nedrept şi negativist. *Acest Zoil, cu proza lui nefastă, A pângărit de două ori pe lună A Venerei stea limpede şi castă.* TOPÎRCEANU, B. 100, cf. SCRIBAN, D., DN[2].

– Din fr. **zoile.**

ZOÍLĂ s. m. v. **zorilă**[2].

ZÓIO interj. v. **zău.**

ZOIÓS, -OÁSĂ adj. (Popular) Soios. *Pe lângă pereţii murdari şi zoioşi erau alăturate bănci lungi de brad.* CONTEMPORANUL, III, 821. *Cumătra mare ... îl spală ... să nu fie zoios şi colbăit.* MARIAN, NA. 274. *Podelele de pe jos erau aşa de murdare şi de zoioase, că parcă nu fuseseră spălate de pe când se zidise casa.* ap. TDRG 1455. *Să-i păzeşti de aici înainte averea ei, ca să n-o jupoaie gloata zoioasă a celor fără de lege.* ADAM, R. 168. *La suprafaţa pielii, iasă un fel de seu şi sudoare, care ... formează un strat murdar, zoios.* BIANU, D. S. 426, cf. CADE. *Îl aşează pe un scaun zoios şi şchiop, fără spătar.* C. PETRESCU, C. V. 27. *Se întâlneşte-o clipă privirea lor departe ... Prin crâşmele zoioase, prin grajdurile sparte.* LESNEA, VERS. 87. *Stăteam la o fereastră zoioasă, într-una din odăile reci ale hanului.* SADOVEANU, O. I, 112, cf. SCRIBAN, D. *Suntem zoioşi, cu straiele zdrenţe.* STANCU, D. 231. *Eram trist şi încetoşat ca şi zăpezile zoioase.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 89, 19/1, cf. ŞEZ. V, 175. *Mocanul zoios Scoate obrinteala de la os.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 5, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, ARL I 639/398, ib. 640/375, 385, ALR II 3 391/228, 260, A VI 26. *Ţipă-ţi cămaşa asta de pe tine, nu vezi cât ţi-e de zoioasă!* MAT. DIALECT. I, 290. *Uite mocanu zoios, cât p-aci să mă dea jos!* FOLC. OLT. – MUNT. II,

228, ✧ (Adverbial) *Stropii sar, Ninge zoios.* BACOVIA, O. 49.
– Pl.: *zoioşi, -oase.*
– **Zoaie** + suf. *-os* (după *soios).*

ZOIPÁN, -Ă s. m. şi f. (Regional) Persoană voinică, înaltă, corpolentă (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zoipani, -e.*
– **Zoipă** + suf. *-an.*

ZÓIPĂ s. f. (Regional) Femeie voinică, înaltă, corpolentă (Curtea de Argeş). UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *S-a făcut o zoipă de fată, sparge piatra-n pumn.* id. ib.
– Pl.: *zoipe.*
– Etimologia necunoscută.

ZOÍT, -Ă adj. v. **zolit**[2].

ZOITÁ vb. I v. **zăuita.**

ZOITÓC adj. m. v. **zăutoc.**

ZÓIŢĂ s. f. v. **zoică.**

ZOIZÍT s. n. sg. Mineral în formă de cristale alungite de culoare cenuşie, gălbuie sau verzuie, cu luciu sticlos, folosit ca piatră semipreţioasă. Cf. LTR[2]. *Zoizitul se formează în unele roci eruptive.* DER.
– Din fr. **zoisite.**

ZOL s. n. **1.** Amestec de pământ cu apă (folosit ca material de construcţie). *Denaturarea este trecerea dispersiei acestor acizi din stare de zol în stare de gel.* AGROTEHNICA, I, 334, cf. CHEST. II, 86/75, 78, LEXIC REG. 40.

2. (Olt.) Cantitate de aluat pentru pâine (cât se cuprinde într-o albie). Cf. CIAUŞANU, V. 212, CHEST. VIII, 25/12, LEXIC REG. 40.

3. (Olt.) Teanc de rufe. Cf. LEXIC REG. II, 18. ✦ (Regional) Strat (de paie, de snopi etc.) rămas pe câmp (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *A ieşit un zol de nu ştiu cum l-om răzbi numai cu un cal.* id. ib. ✦ (Regional) Strat de fructe căzute sau scuturate (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *E un zol de prune, să-l râneşti cu lopata.* id. ib.
– Pl.: *zoluri.*
– Postverbal de la **zoli.**

ZOLBÁNC s. n. v. **solbanc.**

ZÓLCĂ s. f. (Prin sud-estul Mold.; adverbial) Doldora. *Un sac plin zolcă.* SCRIBAN, D. *Să faci sacul zolcă.* I. CR. IV, 334.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZOLGÁ vb. I v. **soage.**

ZOLÍ vb. IV. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) **1.** Tranz. (Popular; complementul indică rufe, haine etc.) A spăla cu leşie sau săpun; p. restr. a săpuni **(1).** *Să-i spălaţi, Să-i frecaţi, Ca pe dânşii să-i zoliţi.* MILLO, în PR. DRAM. 401, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, CIHAC, II, 474, LM. *Într-o joi spre vineri, se apucase nevasta de zolit cămeşile.* CONV. LIT. IX, 447, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], TDRG. [Cămăşile] *le freacă sau le zoleşte, ca să se spele.* PAMFILE, I. C. 371, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Le spălase şi le zoise de nu-şi mai simţea buricul degetelor.* COCEA, S. II, 63. *Mama Catinca, spălătoreasa, îşi zoleşte albiturile în balie.* TEODOREANU, M. N. 372, cf. SCRIBAN, D., VAIDA. *Zoli până către sară toate cămeşile ce avea.* ŞEZ. I, 59, cf. ib. IX, 151, com. din FRATA – TURDA şi din ZAGRA – NĂSĂUD, ALR I 643/522, ALR SN IV h 1 224, ALRM SN III h 1 040, A V 14, 15, 31, VI 26, 33, LEXIC REG. 13. *Hora, polca pot suci; Dar cămeşi nu pot zoli.* FOLC. MOLD. I, 365. ✧ Absol. *Joile ... se serbează ... de bărbaţi şi femei, căci atunci nu torc, nu zolesc.* GOROVEI, CR. 156. *Maria nu ştie a zoli, Numai şede-a te bârfi.* FOLC. MOLD. II, 633. ✧ Refl. pas. *Firele ... se zolesc în leşie.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 20. ✧ Refl. impers. *Vinerea ... nu se zoleşte, adică nu se spală rufe.* PAMFILE, A. R. 14. ✦ A spăla prost. Cf. CIHAC, II, 474, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., A VI 26. ✦ (Regional; în forma *zoi)* A murdări (Şieu-de Sus). MAT. DIALECT. I, 290. *Cum ai putut să zoieşti aşa de tare cămaşa asta?* ib. ✦ Fig. A mustra[1] **(2).** Cf. RESMERIŢĂ, D. *L-a zolit bine.* ŞEZ. IX, 151.

2. Tranz. (Popular; complementul indică aluatul, pâinea etc.) A frământa. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ŞEZ. VII, 185. *Ea că mi-ş gătea, Pâine că-mi zolea, Bucate-mi gătea.* MAT. FOLK. 23. *Ce gândeşti D-atâta pâine zoleşti, Ori o să te logodeşti?* PĂSCULESCU, L. P. 59, cf. DR. VII, 93, ARH. FOLK. V, 115, ALR I 775/772, 842, ib. 1847/772. BALADE, III, 227. *Eu nu stau să mă gândesc, Frumoasă pâine zolesc.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 504, 772, 820. ✦ (Transilv.; complementul indică mămăliga) A amesteca. Cf. DR. VII, 80, ALR I 643/285, 289, ib. 1 350/61, 80, 285, 289, 290, 295, 308, 315, ALR SN IV h 1 111, ALRM SN III h 921.

3. Refl. (Regional; despre fiinţe) A se zvârcoli **(1)** (Pecica – Arad). ALR SN V h 1 459/53.

4. Refl. Fig. (Transilv.) A se strădui **(2).** Cf. CIHAC, II, 474, LM, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. XXVI–XXIX, 45. *Avea să se zolească cu oamenii care nu mai ieşeau la lucru, să-şi vadă odată turnul bisericii celei nouă isprăvit.* AGÂRBICEANU, S. P. 86, cf. SCRIBAN, D., CABA, SĂL. 94, com. din FRATA – TURDA. *Pruncul s-a zolit să capete pământ.* Com. din VAŞCĂU, cf. ALR II 3 468/272. *Mă zolesc într-una cum s-o scoatem mai bine la socoteală.* MAT. DIALECT. I, 104. ✧ Intranz. *Trebuie să ştii că greu vei trăi în lume, că mult vei zoli iarna – vara, ziua – noaptea ... că după zoală şi alergare multă ... vei avea cele de lipsă.* LUC. II, 238. ✦ Tranz. (Regional; complementul indică oameni) A obosi. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD.

5. Intranz. (Regional; despre sugari) A suge cu putere. Com. din ORAVIŢA.

6. Intranz. (Prin. Bucov.) A ploua mărunt. LEXIC REG. 112.
– Prez. ind.: *zolesc* şi (regional) *zol* (ALR I 643/320).
– Şi: (regional) **zoí** vb. IV.
– De la **zoale.**

ZOLÍRE s. f. Acțiunea de a z o l i și rezultatul ei.

1. (Regional) Curățire a rufelor, a hainelor cu săpun sau cu leșie; (regional) zolit[1], zoliturâ. Cf. z o l i **(1)**. Cf. RESMERIȚĂ, D.

2. F i g. (Prin Transilv.) Strădueință. Cf. z o l i **(4)**. *Trecură doi ani de zolire, de înfrigurare continuă.* AGÂRBICEANU, A. 206.

– Pl.: *zoliri.*

– V. **zoli.**

ZOLÍT[1] s. n. (Regional) Curățire a rufelor, a hainelor cu săpun sau cu leșie; (regional) zolire **(1)**, zoliturâ. Cf. z o l i **(1)**. *Frecatul sau zolitul nu se face ... peste degete, ci la rădăcina mâinii, căci cămașa e groasă.* PAMFILE, I. C. 371.

– Pl.: ?

– V. **zoll.**

ZOLÍT[2], -Ă adj. **1.** (Regional; despre rufe, haine etc.) Spălat cu săpun sau cu leșie. Cf. z o l i **(1)**. Cf. CADE. ✦ (Prin Bucov.) Spălat prost. Cf. ȘEZ. IX, 152. ✦ (Rar) Murdar **(1)**. *Să nu te duci cu fața așa zoită De plâns.* MURNU, O. 310, ALR I 640/375.

2. (Transilv.; despre fasole, mazăre etc.) Frecat. Cf. z o l i **(2)**. *Fasole zolită.* CADE, cf. VICIU, GL., ALR SN IV h 1 097, ALRM SN III h 905. *Crumpă zolită.* TEAHA, C. N. 284. ✦ (Învechit și regional; despre făină, tărâțe etc.) Amestecat cu apă și folosit ca hrană pentru pui. Cf. z o l i **(3)**. *Găinile le îngrașă în luna lui ianuarie ..., nutrindu-le cu ovăz, orz, mei, tărâțe zolite.* BREZOIANU, A. 546/18. ✦ (Prin estul Munt.; în sintagma) *Mălai zolit* = mălai amestecat cu apă; mămăligă fiartă insuficient. Cf. SCRIBAN, D., ALRM SN III h 933/723. ✦ (Regional) *Urdă zolită* = urdă dulce neseparată de zer (Crișteoru de Sus – Vașcău). CHEST. V 103/26. ✦ (Prin vestul Transilv.; despre iarbă) Călcată în picioare și culcată. Cf. TEAHA, C. N. 294.

3. (Regional; despre o activitate, o treabă etc.) Făcut în grabă. Cf. CADE.

4. (Prin Transilv.) Obosit. Cf. zoli **(4)**. Cf. TEAHA, C. N. 284, com. din ZAGRA – NĂSĂUD.

– Pl.: *zoliți, -te.* – Și: **zoít, -ă** adj.

– V. **zoli.**

ZOLÍSM s. n. Școala naturalistă a lui Emile Zola, care aplica faptelor umane și sociale rigoarea științifică. Cf. DN[3].

– Din fr. **zolisme.**

ZOLITÓR s. n. (Prin Bucov. și prin nordul Mold.) Bucată de lemn crestată sau tablă de zinc ondulată pe care se freacă rufele săpunite. Cf. z o l i **(1)**. Cf. GLOSAR REG.

– Pl. ?

– **Zoli** + suf. *-tor.*

ZOLITÚRĂ s. f. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) Curățare a rufelor, a hainelor cu săpun sau cu leșie; (regional) zolire **(1)**, zolit[1]. Cf. z o l i **(1)**. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Mold. și Munt.) Spălare insuficientă a rufelor. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *zolituri.*

– **Zoii** + suf. *-tură.*

ZÓLNIȚĂ s. f. (Mold. și Bucov.) Vas în care se spală rufele cu leșie; ciubăr, (regional) zoluriță. *A luat ... copilul din leagăn și l-a pus în zolniță, între cămăși.* CONV. LIT. IX, 447, cf. TDRG. *Pânzele ... se pun într-o zolniță, astupată la fund, în care se toarnă leșie.* PAMFILE – LUPESCU, CROM. 173, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✦ (Prin Maram.) Apă cu leșie în care se pun rufele la muiat. Cf. LEXIC REG. 13.

– Pl.: *zolnițe.*

– Din ucr. **золъница.**

ZOLÓC s. n. v. **zălog[1].**

ZOLÓG s. n. v. **zălog[1].**

ZOLOGÍ vb. IV v. **zălogi.**

ZOLOMÁNDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZOLOMÁZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

ZOLOMÁZLĂ s. f. v. **salamandră.**

ZÓLOT s. m. (Învechit, rar) Veche unitate rusească de măsură a greutății, egală cu 4,26 gr.; (învechit, rar) zolotnic **(1)**. *S-au scos din șirul munților Ural: aur 164 puduri ... din care 72 puduri, 3 funduri și 16 zloți din minele sau băile ... coroanei.* AR (1832), 941/10.

– Pl.: *zloți.*

– De la **zolotnic.**

ZOLÓTNIC s. m. **1.** (Învechit, rar) Veche unitate rusească de măsură a greutății, egală cu 4,26 gr.; (învechit, rar) zolot. *100 puduri de arină de la 3 păn la 50 zolotnici de platină.* AR (1829), 1942/45.

2. (Bot.; regional) Coada-racului *(Potentilla anserina).* Cf. BORZA, D. 137.

– Pl.: *zolotnici.*

– Din rus., ucr. **золотник.**

ZOLOVÓȚ subst. v. **șolovăț.**

ZOLÚD, -Ă adj. v. **zălud.**

ZOLÚF s. m. v. **zuluf.**

ZOLÚM s. n. v. **zulum.**

ZOLURÍȚĂ s. f. (Maram.) Vas în care se spală rufele cu leșie; ciubăr, (regional) zolniță. Cf. z o l i **(1)**. Cf. BUD, P. P. 76. *Se pune cenușa deasupra rufelor spălate și așezate în zoluriță.* id. ib.

– Pl.: *zolurițe.*

– De la **zoli.**

ZÓLZĂ s. f. (Învechit, rar) Inflamare a ganglionilor la cai; umflătură. *Pentru zolzi seau gâlcele ce găsăsc pe cai tineri ... să se ungă cu păcură.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 41/24, cf. TDRG, CADE.

– Pl.: *zolzi.*

– Din ucr. **золза.**

ZOMBÍL s. n. (Învechit, rar) Un fel de acoperământ pentru cap. *Deosebit de aceea l-au supărat şi calemchergii ce lucra zombiluri cu calâpuri într-ascuns* (a. 1823). DOC. EC. 282.
– Pl.: *zombiluri.*
– Etimologia necunoscută.

ZOMBÍLĂ s. f. v. **zambilă[1].**

ZOMBONÍ vb. IV. (Regional) A ciocăni la uşă (Ciumeghiu – Salonta). ALR I 352/315.
– Prez. ind.: *zombonesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZOMONÍŢĂ s. f. **1.** (Ban. şi Transilv.) Bordei. Cf. ANON. CAR. *Oamenii, în vremurile vechi ..., locuiau în zomoniţe.* LIUBA – IANA, M. 97, cf. CADE. *Se vorbeşte de locuinţe de pământ, cari se numeau zomoniţe.* PRIBEAGUL, P. R. 23, cf. H XVIII 315, CHEST. II 24/9, 50/354, V 40/26, 61, 85, LEXIC REG. II, 38, TEAHA, C. N. 284. ✦ (Regional) Locuinţă ciobănească de iarnă (Răcăşdia – Oraviţa). CHEST. V 37/61.

2. (Prin. Ban.) Epitet pentru o femeie tăcută. Cf. LEXIC REG. II, 38.

– Accentuat şi: *zómoniţă* TEAHA, C. N. 284. – Pl.: *zomoniţe.* – Şi: **zămoníţă** s. f. CHEST. II 24/9.
– Din scr. **zemunica.**

ZOMORÍ vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A vopsi prost; a mâzgăli **(1)** (Chiril – Câmpulung Moldovenesc). GLOSAR REG.

2. A se îmbulzi. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.

3. „A tăinui". Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.
– Prez. ind.: *zomorăsc.*
– Etimologia necunoscută.

ZÓNA ZÓSTER subst. Boală infecţioasă virotică, localizată în ganglionii spinali şi caracterizată prin dureri şi prin erupţii veziculare dispuse pe traiectul nervilor senzoriali; herpes Zoster, (regional) foc viu. *Zona Zoster se poate arăta la faţă, la gât, dar mai cu seamă la trunchi.* BIANU, D. S. *Multe boli ca ... pojarul, zona Zoster ... etc. sunt produse de virusuri transmisibile.* MARINESCU, P. A. 81, cf. YGREC, M., N., DL, DM, DN[2]. *Zona Zoster apare în urma localizării unui virus specific pe traiectul unui nerv.* DER, cf. D. MED, DEX.
– Din fr. **zona** şi fr. **zoster.**

ZONĂL, -Ă adj. Care este situat într-o anumită zonă[1] **(2);** corespunzător unei zone; de zonă. *Dăm, mai jos, compoziţia a patru soluri zonale tipice, lutoase.* AGROTEHNICA, I, 311. *Sol zonal.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2]. *Dispoziţia zonală a unor zăcăminte sedimentare de aluminiu, fier, mangan.* DER. IV, 947. *La fel se pune astăzi problema disocierilor stilistice, atunci când privim totul prin optica unor mari secţiuni ale fenomenului de cultură în câmpuri zonale sau chiar regionale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 84, 23/3, cf. DEX, DN[3].
– Pl.: *zonali, -e.*
– Din fr. **zonal.**

ZONALITÁTE s. f. Mod de repartiţie a unor zone[1] **(2).** *Zonalitatea generală a fost foarte just stabilită de Murgoci şi colaboratorii săi.* AGROTEHNICA, I, 50. *Studiul zonalităţii geografice se face după caracterele specifice ale elementelor bioclimatice.* LTR[2]. *Zonalitatea sedimentelor marine.* DER, cf. DN[3].
– **Zonal** + suf. *-itate.*

ZONÁRE s. f. **1.** Împărţire administrativă şi economico-financiară în zone[1] **(2);** zonificare. Cf. DL, DM, DN[2], SFC IV, 316, M. D. ENC., DEX. *Este firesc ca zonarea propusă să se sprijine pe unităţile naturale ale Olteniei.* OLT. 8.

2. Lucrare cu caracter tehnico-economic prin care se delimitează zonele[1] **(2)** favorabile de cultură a plantelor agricole în funcţie de cerinţele acestora faţă de factorii de climă şi de fertilitate a solurilor. *Zonalitatea producţiei viticole s-a făcut în colaborare cu organele de resort.* AGROTEHNICA, I, 58, cf. LTR[2]. *Noile plantaţii se vor face ... pe baza lucrărilor de zonare a producţiei agricole.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 837, cf. DER, M. D. ENC., DEX.
– Pl.: *zonări.*
– De la **zonă[1].**

ZÓNĂ[1] s. f. **1.** (Şi în sintagma *zonă climatică,* M. D. ENC.) Fiecare dintre cele cinci diviziuni ale globului terestru, delimitate în funcţie de poli, de cercurile polare şi de tropice şi caracterizate printr-o climă specifică. *Zonile, adecă brâiele.* GHEOGRAFIE, 11. *Zona cea arzătoare.* IA I, 40. *Căldura zonei ceii aprinse.* ECONOMIA, 146/22, cf. AR (1829), 226[2]/14. *Mai mare este mărimea trupului în zona călduroasă.* ANTROP. 5/24. *Subt zona cea fierbinte lăcuieşte un mic popor, alcătuit numai de câteva familii.* CR (1834), 333[1]/28. *Zonele sunt părţi a feţii pământeşti, late ca nişte brâne sau fâşii socotite spre a determina aceste grade a căldurii.* GENILIE, G. 92/6. *Fugea îndată ... de apele cele mai strălucite decât sorii zonii fierbinţi.* BUZNEA, P. V. 80/7. *Inimosul tânăr vultur a lui aripi le desprinde De la zona înfocată pân' la polul înghetat.* ASACHI, P. 4/16. *Cercuri asemenea depărtate sau paralele cu ecuatorul ... mărginesc zonele şi climele.* RUS, I. I, 24/3. *Zone sau cingători ale Pământului.* LAURIAN, M. IV, 110. *Şura caldă ... este destinată la cultura sau păstrarea plantelor din zona toridă şi altor ţări calde.* BREZOIANU, A. 388/5, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Va vedea lectorul relaţiunea zonelor cu lăţimea geografică, precum şi cu înălţimea munţilor şi cu lungimea zilelor.* BARASCH, M. II, 145/10, cf. ANTONESCU, D., PROT. – POP, N. D. *Tropicele şi cele două cercuri polare împart suprafaţa pământului în cinci bande sau zone.* DRĂGHICEANU, C. 53. *Zonele stâmpărate, cuprinse între tropice şi cercurile polare.* PONI, F. 176, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Sunt învăţat cu mesele frugale De când trăiam în zona temperată.* TOPÎRCEANU, P. O. 66, cf. SCRIBAN, D. *Dacă ar şti de moarte ... rândunica n-ar mai străbate zările către zonele calde.* ARGHEZI, S. VIII, 29, cf. LTR[2], DN[2], DEX. ✦ (Astron.) Fiecare dintre părţile cerului corespunzătoare celor cinci zone **(1)** ale Pământului. Cf. VALIAN, V., CADE, SCRIBAN, D., DEX. DN[3].

2. (Adesea cu determinări) Porțiune dintr-o întindere, dintr-un tot, delimitată pe baza unor caracteristici distinctive, a unor împrejurări speciale, a unei destinații determinate etc. *A doua zi am trecut zona (brâul) de gheţuri.* CR. (1829), 272[1]/32. *Spata ... se compune de două oase ce se unesc, se articulează împreună şi alcătuiesc un fel de zonă, de brâu cu două ramure.* KRETZULESCU, A. 41/9. *Creşte în pădurile de stejar a zonei de la sudul Europei.* BREZOIANU, A. 239/26. *Europa este împărţită în două zone de vânturi.* I. IONESCU, B. C. 398/21. *Toată zona africană ce am privit este fetişistă.* CONTEMPORANUL, IV, 106, cf. DDRF. *Limita acestei zone litorale corespunde în genere cu linia adâncimilor de ... 183 m.* ANTIPA, P. 267. *Păstăioasele ... se cultivă numai în zona câmpeană.* PĂCALĂ, M. R. 276. *Pentru o zonă de platouri şi munte, aci în Ardeal, nopţile astea îngheţate trebuie să fie obişnuite.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. *Pe buletin joacă nelămurit trei zone cenuşii.* GALACTION, O, A. II, 376, cf. DS., SCRIBAN, D. *Platina saltă pentru a fi scoasă din zona de acţiune a cuţitului inferior.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 319. *Se vor înmulţi mijloacele de exploatare a zonelor piscicole.* LEG. EC. PL. 438. *Bisericile roşii sunt în cărămidă aparentă, cu zone late şi uneori preponderente de mortar.* CĂLINESCU, C. O. 189. *Parcă ştim în ce parte se întinde zona de radiaţie a bombei?* H. LOVINESCU, T. 171. *Zonă petroliferă.* LTR[2]. *Locul albiei actuale a pârâului va fi transformat în zonă verde.* SCÂNTEIA, 1960, nr. 4 855. *În jurul oraşelor şi centrelor muncitoreşti să se dezvolte puternice zone legumicole.* ib. 1962, nr. 5 413. *La examenul radiologic al plămânilor, se poate observa o zonă congestivă.* ABC SĂN. 363, cf. DN[2], M. D. ENC. *Alături de prestigioasele zone etnografice ale Maramureşului, Lăpuşului ..., Bucovina întregeşte ... configuraţia culturii populare româneşti.* CONTEMP. 1975, nr. 1 507, 1/2, cf. DEX. ✧ Fig. *Sub ce zonă dulce şede fericirea Vru să afle-odată un om învăţat.* MUREŞANU, P. 138/3. *Pământul mi se pare că trece printr-o zonă de primejdii.* REBREANU, P. S. 78. [Literatura] *iese cu totul din zona invenţiilor mecanice şi a progresului ştiinţific.* SADOVEANU, O. XIX, 475. *Tânărul însă, puţin cam stângaci, a voit să ştie în ce zonă a ficţiunii creşte această floare.* CĂLINESCU, C. O. 110. *Pico della Mirandola afirmă existenţa unei zone de indeterminare care se întinde în jurul fiinţei omului.* VIANU, L. U. 29. *S-a înăbuşit tot ce părea inferior în zonele sufleteşti de sub conştiinţă.* RALEA, S. T. III, 23. *Petru Maior, ancorat ... în zonele culturii luministe, a avut ca punct de pornire umanismul românesc.* IST. LIT. ROM. II, 62. *În fiinţa ei era acum o zonă de linişte şi siguranţă unde nu mai ajungea.* H. LOVINESCU, T. 405. *În cuprinsul operelor diferiţilor scriitori de primă valoare sunt zone psihologice, unele mai implântate în real, altele în imaginar.* CONSTANTINESCU, S. II, 504. *Pe neaşteptate, venind nu se ştie din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzaţie de spaimă.* PREDA, R. 12. *Poeziile alese pentru Antologie sunt din diferite zone ale universului poetic.* SCLF 1958, nr. 3–4, 500. *Autoarea nu a putut ocoli şi unele zone ale convenţionalului.* T iunie 1964, 88. *În noaptea asta ridic ancora irevocabil Pentru onirica zonă.* VULPESCU, P. 10. *Un stăruitor, continuu efort de autodepăşire în toate zonele creaţiei materiale.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 893. *Noţiunile de bine şi de rău desemnează una, zona sufletului plin, majestos şi vizionar, alta, o sterilitate psihică cu pete de oribilă stricăciune.* V. ROM. martie 1970, 118. ✧ *Zonă de influenţă* = întindere, spaţiu sau domeniu în cadrul căruia se exercită o influenţă a cuiva sau a ceva. *Zona ei de influenţă nu putea îngloba decât un număr restrâns de cititori.* LOVINESCU, C. VII, 5. *Cu asemenea material informativ era hrănită lumea europeană din zona de influenţă a naziştilor.* SADOVEANU, O. XX, 356. *Zonă liberă* = parte din teritoriul unui stat, de obicei situată în porturi, care nu este supusă aplicării legilor vamale. Cf. M. D. ENC. *Zonă pelagică* v. p e l a g i c **(1).** ✦ P. e x t. Porţiune de teritoriu supusă unui regim special. Cf. CADE, SCRIBAN, D. ✦ Întindere delimitată din punct de vedere administrativ şi economico-financiar; sector **(2).** *Norme pentru desenarea planurilor de zonificare: zonă rurală.* LEG. EC. PL. 505, cf. LTR[2], DN[2]. ✦ Porţiune de teritoriu, regiune sau spaţiu de operaţii militare. *Au mai fost arestaţi încă patru oameni ... tot în zona frontului.* REBREANU, P. S. 241, cf. CADE. *Germania şi-a luat o îndoită obligaţiune: 1) de a nu ataca Franţa; 2) de a respecta zona.* TITULESCU, D. 734. *Pleci la un spital de zonă la Bucureşti.* BENIUC, M. C. I, 338. *Indreiu a fost dus pe zonă, undeva pe lângă Satu-Mare.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 107, cf. DN[2]. ✦ Porţiune a spaţiului aerian din jurul unui aerodrom, care este destinată piloţilor pentru lucru în aer. Cf. DN[2]. ✦ (Olt. şi prin Munt.; în forma *zoană)* Fâşie de teren (acoperită cu iarbă) care însoţeşte şoseaua. Cf. L. ROM. 1961, nr. 1, 23, LEXIC REG. 88, UDRESCU, GL., GL. OLT.

3. (Geom.; şi, învechit, în sintagma *zonă sferică)* Parte din suprafaţa unei sfere cuprinsă între două planuri paralele. *Zonă se numeşte partea surfeţii sferei cuprinsă între două planuri paralele.* POENARU, G. 260/5. *Se numeşte zonă sferică porţia sferei cuprinsă între doă plane perpendiculare la tot acel diametru.* ASACHI, E. III, 280. *Numim zonă o parte a suprafeţii sferei coprinsă între doă secţii paralele.* G. POP, G. 123/30. *Porţiunea din suprafaţa sferei coprinsă între două planuri paralele ... se numeşte zonă.* MELIK, G. 252, cf. CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2], DEX.

4. (Fiz.) Bandă de frecvenţă în care oscilaţiile au anumite caractere comune. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DEX.

– Pl.: *zone* şi (învechit) *zoni.* – Şi: (regional) **zoánă** s. f. L. ROM. 1961, nr. 1, 23, LEXIC REG. 88, UDRESCU, GL., GL. OLT.

– Din fr. **zone.**

ZONĂ[2] s. f. v. **zoană[1].**

ZONĂT s. n. (Prin nord-estul Transilv.) Gălăgie. Cf. CABA, SĂL. 94.

– Accentul necunoscut. – Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZONGLOÁVE subst. pl. (Regional) Gozuri. Com. din TURNU-MĂGURELE.

– De la **zoană[1].**

ZONGOÍ vb. IV. Intranz. (Regional; despre ureche) A țiui (1) (Briheni – Vaşcău). TEAHA, C. N. 284.
– Prez. ind. pers. 3: *zongoaie.*
– Etimologia nesigură. Cf. magh. zeng, dial. zöng.

ZONGORÁŞ s. m. (Maram.) Cobzar. Cf. LEXIC REG. 13.
– Pl.: *zongoraşi.*
– **Zongoră** + suf. *-aş.*

ZÓNGORĂ s. f. **1.** (Maram.) Cobză. *Aceştia din urmă au botezat-o ... zongoră.* ALEXANDRU, I. M. 119.
2. (Regional) Contrabas (Ieud – Vişeu de Sus). ALR I 1 461/347.
– Pl.: *zongore.*
– Din magh. **zongora.**

ZONÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Prin Olt.) A vorbi necugetat; a pălăvrăgi. Cf. CV 1952, nr. 2, 38, LEXIC REG. 58.
2. (Regional) A delira (din cauza bolii) (Livezile – Turnu-Severin). LEXIC REG. 58.
– Prez. ind.: *zonesc.*
– Etimologia necunoscută.

ZONIFICÁ vb. I. Tranz. (Rar) A împărți în zone (2). Cf. BL III, 271.
– Prez. ind.: *zonific.*
– **Zonă** + suf. *-ifica.*

ZONIFICÁRE s. f. Împărțire administrativă şi economico-financiară în zone[1] (2); zonare (1). *O schemă principală de sistematizare care să contureze proporțiile generale teritoriale ale comunei, zonificarea şi circulația.* LEG. EC. PL. 491, cf. MD, DN[2], SFC IV, 316, DEX. *Zonificarea centrelor populate.* D. MED.
– Pl.: *zonificări.*
– V. **zonifica.**

ZONÍTĂ s. f. (Med.) Afecțiune, de obicei de natură tuberculoasă, a unei zone pulmonare; imagine radiologică indicând această afecțiune. Cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DN[3].
– Din fr. **zonite.**

ZONÚLĂ s. f. (Anat.) Zonă (2) mică. Cf. DN[3].
– Pl.: *zonule.*
– Din fr. **zonule.**

ZÓO subst. Grădină zoologică. Cf. DEX, DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.*
– Din fr. **zoo.**

ZOOBIOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă de biologia animală. Cf. DN[2], FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-bi-o-.*
– Din fr. **zoobiologie.**

ZOOCENOLOGÍE s. f. Ramură a biologiei care studiază zoocenozele. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.*
– Din fr. **zoocénologie.**

ZOOCENÓZĂ s. f. Grupă naturală a tuturor animalelor care trăiesc într-un anumit mediu. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.* – Pl.: *zoocenoze.*
– Din fr. **zoocénose.**

ZOOCHIMÍE s. f. Disciplină care studiază compoziția chimică a corpului animalelor şi reacțiile chimice care au loc în el; chimie animală. *Zoochimia tratează diversele țesuturi sau organe, pe specii de animale.* LTR[2], cf. DN[2], FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-.*
– Din fr. **zoochimie.**

ZOOCÓR, -Ă s. f., adj. (Plantă) cu fructe sau semințe adaptate pentru răspândirea prin intermediul animalelor, prezentând formații corespunzătoare (cârlige, țepi, înveliş cleios etc.) care, prinzându-se de corpul acestora, sunt duse la distanțe mari. Cf. DER, M. D. ENC., DEX, DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.* – Pl.: *zoocori, -e.*
– Din fr. **zoochore.**

ZOOCORÍE s. f. Răspândire a semințelor unor plante prin intermediul animalelor. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.* – Pl.: *zoocorii.*
– Cf. it. zoocoria.

ZOOCULTÚRĂ s. f. Ramură a agriculturii care se ocupă cu creşterea animalelor. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.*
– Cf. it. zoocultura.

ZOOECONOMÍE s. f. Disciplină care studiază aplicarea principiilor de economie rurală la creşterea animalelor. Cf. ENC. AGR., LTR[2], DL, DM, DN[2], FORM. CUV. I, 140.
– Pronunțat: *zo-o-e-.*
– Din fr. **zooéconomie.**

ZOOFÁG, -Ă s. m. şi f., adj. (Rar) (Ființă) care se hrăneşte cu carne de animale. Cf. DN[2], SCRIBAN, D., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-.* – Pl.: *zoofagi, -e.*
– Din fr. **zoophage.**

ZOOFAGÍE s. f. Faptul de a se hrăni cu carne de animale. Cf. SCRIBAN, D., DN[2], FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-.*
– Din fr. **zoophagie.**

ZOOFÍD s. n. v. **zoofit.**

ZOOFÍL, -Ă adj. **1.** Care este atins de zoofilie (1). Cf. DN[3].
2. (Despre unele plante) A cărei polenizare se face de către diferite specii de animale. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-.* – Pl.: *zoofili, -e.*
– Cf. it. zoofilo.

ZOOFILÍE s. f. **1.** Dragoste (cu nuanță erotică) morbidă pentru animale. Cf. DN[3]. V. zoomanie.
2. Preferință a unor specii de țânțari pentru sângele animalelor.

– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoofilii.*
– Din fr. **zoophilie.**

ZOOFÍT s. n. (La pl.) Încrengătură care cuprinde animale inferioare, a căror formă aminteşte de aceea a plantelor; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură; fitozoar. *Zoofiți, adică dobitoc şi sădire.* AMFILOHIE, G. F. 316^{v}/15. *Zoofita, adecă câte sunt şi ca un dobitoc şi ca o buruiană, după cum buretele, polipus, caracatița ... şi celalalte.* GRECEANU, I. 125/9. *Zoofitele sunt cele mai puțin deplin formate animale.* J. CIHAC, I. N. 234/6. *Cea mai neperfectă clasă a viețuitoarelor, ... zoofitele şi viermii, care, în organizația sa, mult se apropie de plante.* VASICI, M. I, 70/2, cf. STAMATI, D. *O clasă de animale care se numesc zoofite (animale plantice), care sunt pironite în locul lor, crescând şi murind asemenea ca şi plantele.* BARASCH, M. I, 26/29, cf. ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D. *Tot din zoofite s-au format şi protozoarele.* CONTEMPORANUL, I, 156, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU^{2}, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN^{2}, FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoofite* şi (învechit, rar, m.) *zoofiți.* – Şi: (învechit, rar) **zoofítă** s. f., **zoofid** (STAMATI, D.) s. n.
– Din lat. **zoophyta,** ngr. **ζωόφυτου,** fr. **zoophyte.**

ZOOFÍTĂ s. f. v. **zoofit.**

ZOOFÍTIC, -Ă adj. Care aparține zoofitelor; privitor la zoofite; (rar) care conține zoofite. *Se va bolnăvi grav de tot de boala zoofitică.* SĂM. I, 71, cf. DN^{2}, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoofitici, -ce.*
– Din fr. **zoophytique.**

ZOOFÓB, -Ă adj. **1.** Care este atins de zoofobie. Cf. DN^{3}.
2. (Despre plante) Care prezintă unele adaptări (ghimpi, spini etc.) de apărare împotriva animalelor. Cf. DN^{3}.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoofobi, -e.*
– Din fr. **zoophobe.**

ZOOFOBÍE s. f. Stare patologică manifestată prin teamă de animale. Cf. DN^{2}, D. MED., FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoophobie.**

ZOOFÓR s. n. **1.** Friză ionică sau corintică, ornată cu figuri de animale. Cf. DN^{3}.
2. Platformă cu ornamente zoomorfice **(2).** Cf. DN^{3}.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoophore.**

ZOOFÓRIC, -Ă adj. (Despre coloane, elemente de construcție) Care serveşte ca suport unei figuri de animal. Cf. DN^{3}.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zooforici, -ce.*
– Din fr. **zoophorique.**

ZOOGÉN, -Ă adj. (Geol.) De natură animală. Cf. DN^{3}.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoogeni, -e.*
– Din fr. **zoogène.**

ZOOGENÍE s. f. Studiul dezvoltării animalelor. Cf. DN^{2}, FORM. CUV. I, 140, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoogénie.**

ZOOGEOGRAFÍE s. f. Ramură a geografiei care studiază repartiția speciilor animale pe suprafața pământului; geografia animalelor. Cf. DER, LTR^{2}, DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-ge-o-*.
– Din fr. **zoogéographie.**

ZOOGLÉE s. f. Asociație de bacterii reunite printr-o substanță gelatinoasă. *Streptococii* [apar] *formând mai multe zooglee cu membri paraleli mai groşi la o extremitate a lanțurilor.* BABEŞ, O. A. I, 367, cf. ENC. AGR.
– Pronunțat: *zo-o-gle-e.* – Pl.: *zooglee.*
– Din fr. **zooglée.**

ZOOGRÁF s. m. **1.** Specialist în zoografie **(1).** Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. – POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE.
2. Pictor de animale. Cf. POLIZU, CADE.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zografi.* – Şi: (învechit, rar) **zuográf** s. m. VALIAN, V.
– Din fr. **zographe.**

ZOOGRÁFIC, -Ă adj. (Învechit) Care aparține zoografiei **(1);** privitor la zoografie. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zografici, -ce.* Şi: (învechit, rar) **zuográfic, -ă** adj. VALIAN, V.
– Din fr. **zographique.**

ZOOGRAFÍE s. f. **1.** Parte a zoologiei care se ocupă cu descrierea diverselor specii de animale. *Zoografie, adică vorbire cu scrisoare ... pentru fire dobitoacelor, a paserilor, a peştilor.* AMFILOHIE, G. F. 249^{v}/4, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. – POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DN^{2}, DEX.
2. (În antichitate) Arta picturii animaliere. *Materia meşteşugului doftoriei iaste trupul omenesc ..., precum materia aritmeticii iaste numărul şi materia zografiei sunt văpsealele.* MOLNAR, RET. 14/12, cf. POLIZU, RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DN^{2}, DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Şi: (învechit, rar) **zografie, zuografíe** (VALIAN, V.) s. f.
– Din ngr. **ζωογραφία,** fr. **zoographie.**

ZOOÍD, -Ă adj. (Despre minerale) Care are forma unei figuri de animal sau a unei părți a acestuia. Cf. DN^{3}.
– Pronunțat: *zo-o-id.* – Pl.: *zooizi, -de.*
– Din fr. **zooïde.**

ZOOLÁTRIC, -Ă adj. Care aparține zoolatriei, privitor la zoolatrie. Cf. POLIZU. *Pe lângă acest cult primitiv se adăugi mai târziu un antropomorfism mai mult sau mai puțin zoolatric.* CONTEMPORANUL, IV, 107.

– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoolatrici, -ce.*
– Din fr. **zoolâtrique,** germ. **zoolatrisch.**

ZOOLATRÍE s. f. Religie primitivă bazată pe divinizarea animalelor; cult al animalelor în diverse religii antice. Cf. NEGULICI, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Totuși, la unii, se găsesc urme de zoolatrie ..., căci se numesc: tribul crocodilului, al momiței.* CONTEMPORANUL, IV, 103, cf. CADE, IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., DL, DM, DN^2. *Rămășițe de zoolatrie se găsesc și în creștinism (reprezentarea Sfântului Duh sub chip de porumbel).* DER, cf. M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoolatrii.*
– Din fr. **zoolâtrie.**

ZOOLÁTRU, -Ă s. m. și f., adj. (Persoană) care practică zoolatria. Cf. POLIZU. *Acești preoți zoolatri nu admiră decât animalele.* IONESCU-RION, S. 273, cf. CADE, IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., DL, DM, DN^2, FORM. CUV. I, 136, M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoolatri, -e.*
– Din fr. **zoolâtre.**

ZOOLÍT s. m. Animal sau parte a unui animal fosil petrificat. Cf. I. GOLESCU, C. *Se deosebesc ... petrefacte din părți animale numite zoolite.* J. CIHAC, I. N. 467/18, cf. NEGULICI, POLIZU, PROT. – POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., DL, DM, DN^2, M. D. ENC., DEX. ✧ (Adjectival) *Mi-au încredințat o fosilie zoolită ... pe care am depus-o la cabinetul natural.* FM (1838), 100/1.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zooliți* și (n.) *zoolite.*
– Din fr. **zoolithe.**

ZOOLÍTIC, -Ă adj. Care conține zooliți; referitor la zooliți. Cf. SCRIBAN, D., DN^2.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoolitici, -ce.*
– Din fr. **zoolithique.**

ZOOLÓG, -Ă s. m. și f. Specialist în zoologie; (învechit) zoologist. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cartea ... formează călăuza zoologului.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 384, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D., CADE, IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., DL, DM, DN^2, M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoologi, -ge.* – Și: (învechit, rar) **zuológ, -ă** s. f. VALIAN, V.
– Din fr. **zoologue.**

ZOOLOGHÍC, -Ă adj. v. **zoologic.**

ZOOLOGHÍE s. f. v. **zoologie.**

ZOOLÓGIC, -Ă adj. Care aparține zoologiei; privitor la zoologie; de zoologie. *Încărcați cu ale lor culegeri ... zoologice (feliuri de vietăți) din munții Ural ..., se vor înturna la Berlin.* AR (1829), 191^1/42. *Fostul profesor la a noastră universitate ... director gabinetului zoologhic (de vietăți) au făcut interesanta descoperire.* ib. (1832), 28^1/9. *La om și la toate animalele ce ocupă o treaptă mai naltă în seria zoologică, această renoire a sângelui se face în plomâi prin răsuflare.* CALENDAR (1848), 33/22, cf. POLIZU. *Atârnând o sticlă cu ... acest lichid în mijlocul unei colecții zoologice, le va scuti ... și de molii.* PENESCU, M. 54/11, cf. PROT. – POP., N. D. *Acestea sunt decorații zoologice ... dar unde le-om anina și pe celelalte?* ALECSANDRI, T. I, 406. *Crede că Cuvier a zis ultimul cuvânt al științei în privința clasificațiunei zoologice.* CONTEMPORANUL, I, 119, cf. DDRF, BARCIANU. *Acești neliniștiți ... s-au înmulțit mereu ... ca prăsila mântuită de bătrânul protector de speție zoologice.* SĂM. II, 374, cf. ȘĂINEANU^2. *Antisemitismul i-a repugnat ca o manifestare instinctivă, aproape zoologică.* IBRĂILEANU, SP. CR. 259, cf. RESMERIȚĂ, D. *Există anumite grupări funcționale, care se păstrează în toată scara zoologică.* MARINESCU, P. A. 54, cf. CADE, DS, SCRIBAN, D. *Expoziția cuprinde, de asemenea, o sală cu material zoologic viu.* SCÂNTEIA, 1952, nr. 2 397. *N-ai văzut că, cu cât te înalți pe scara zoologică, dispar prestigiile fantastice?* CĂLINESCU, C. O. 290. *Succesul decide, indiferent de calitatea zoologică.* RALEA, S. T. I, 339. *Relațiile formale și birocratice ... se mențin datorită mentalității zoologice a celor din subordine.* PREDA, R. 200, cf. DN^2. *Oamenii fac parte, orice s-ar spune, din specia umană, care e o specie zoologică.* V. ROM. aprilie 1970, 127. *Bizar, rostogolim și-ncet Planete-n zodii ca-ntr-un galantar Ghebos pe-un zoologic alfabet.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 100, 7/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ *Parc zoologic* sau *grădină zoologică* = parc sau grădină în care animalele sălbatice (rare sau exotice) sunt ținute în condiții asemănătoare cu cele ale vieții lor în libertate. Cf. CADE, DL, DM. *După aducerea ei la grădina zoologică: s-a asigurat ... hrana.* VÂN. PESC. aprilie 1964, 14. *Grădina zoologică e un fel de magazin de jucării, unde tigrii, girafele și leoparzii sunt vii.* SORESCU, U. 10. *Grădinile se umplu de familii venite să-și scoată copiii la aer, să le arate animalele ... din parcul zoologic.* CONTEMP. 1970, nr. 1 242, 10/2, cf. DEX. DN^3. *Muzeu zoologic* = muzeu în care sunt expuse animale reconstituite sau împăiate, organe, părți ale corpului animal reproduse în planșe etc. Cf. DL, DM, DN^2, DEX, DN^3.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoologici, -ce.* – Și: (învechit, rar) **zoologhíc, -ă** adj.
– Din ngr. **ζωολογικός,** fr. **zoologique.**

ZOOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul animalelor, cercetând structura, dezvoltarea, modul de viață și relațiile lor cu mediul, răspândirea, filogenia și clasificarea lor teoretică și practică. *Zoologhie (adecă cunoștință de dobitoace).* GRECEANU, Î. 53/14. *Partea I cuprinde fizica universală ..., 2, zoologhia și anatomia.* AR (1829), 23^1/36, cf. VALIAN, V. *Studiul împărăți*[e]*i animale se cheamă zoologie.* BREZOIANU, Î. 228/16, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT. – POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D. *S-a dat mai mare importanță părții descriptive din zoologie și botanică.* CONTEMPORANUL, I, 48, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Între orizontalele (patrupede) ale zoologiei, el singur e vertical.* TEODOREANU, M. U. 120. *Domnii care aveau a examina disciplinele științifice și-au rezervat plăcerea de a-l umili la botanică ori la zoologie.* SADOVEANU, O. XX, 440, cf.

SCRIBAN, D. *Realismul francez, cu viziunea sa despre lume şi viaţă direct bestială ..., a întărit încă ceea ce oferea zoologia ideologiei timpului.* RALEA, S. T. I, 52. *Secţiunea de zoologie şi entomologie agricolă ... studiază dăunătorii animali ai plantelor.* AGROTEHNICA, I, 55. *În primele faze ale dezvoltării ei ca ştiinţă, zoologia a cuprins toate cunoştinţele referitoare la animale.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2], DER. *Copii! ... Faceţi acum cunoştinţă cu zoologia.* SORESCU, U. 10, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Cu sens colectiv) Mulţime de animale. *Un fior de groază ţine trează zoologia pădurii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 31/1.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Şi: (învechit, rar) **zoologhíe** s. f.
– Din ngr. **ζωολογία**, lat. **zoologia**, fr. **zoologie.**

ZOOLOGÍST, -Ă s. m. şi f. (Învechit) Zoolog. Cf. I. IONESCU, V. 37, NEGULICI, POLIZU, PROT. – POP., N. D., PONTBRIANT, D., CADE. *Această burghezie, prinsă în operele de artă ca un bondar pe cartoanele unui zoolog, a atras spre dânsa toate literaturile şi toate artele.* COCEA, S. II, 311.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoologişti, -ste.*
– Din fr. **zoologiste.**

ZOOMANÍE s. f. Afecţiune exagerată şi morbidă pentru animale. V. z o o f i l i e. Cf. DN[2], D. MED., DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoomanii.*
– Din fr. **zoomanie.**

ZOOMÉTRU s. n. Instrument folosit pentru măsurarea dimensiunilor corporale ale animalelor. Cf. LTR[2], DER, M. D. ENC., DEX, DN[3].

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoometre.*
– Din fr. **zoomètre.**

ZOOMÓRF, -Ă adj. (În artele plastice) Care reprezintă animale; zoomorfic **(2).** *Stilizarea e aşa de fundamentală, încât motivul zoomorf aproape a dispărut sub geometrismul suprafeţelor şi liniilor.* PÂRVAN, G. 345, cf. SCRIBAN, D., DN[2]. *Motivele zoomorfe au fost împrumutate ... de la sciţi şi de la greci.* H. DAICOVICIU, D. 196. *Tot atât de reprezentative sunt tezaurele ... cu elemente zoomorfe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 26/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Substantivat) *Extremele morale se ating, în opera Hortensiei Papadat, monştrii şi superbii, zoomorfii şi marmoreenii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 9/4.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoomorfi, -e.*
– Din fr. **zoomorphe.**

ZOOMÓRFIC, -Ă adj. **1.** Referitor la zoomorfie. Cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

2. (În artele plastice) Care reprezintă animale; zoomorf. *Este decoraţiunea zoomorfică şi vegetală.* MON. IST. I, 35, cf. DL, DM, DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoomorfici, -ce.*
– Din fr. **zoomorphique.**

ZOOMORFÍE s. f. Parte a zoologiei care studiază conformaţia animalelor. Cf. CADE. *Dumnezeu nu este zoomorfie.* SADOVEANU, O. XII, 187, cf. IORDAN, L. R. A. 225, DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoomorphie.**

ZOOMORFÍSM s. n. **1.** Credinţă religioasă care admite posibilitatea metamorfozării după moarte a oamenilor în animale. Cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. Cult primitiv care constă în adorarea unor animale ca zeităţi; (concretizat) reprezentare a zeităţilor prin animale sau prin atribute ale acestora. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoomorfisme.*
– Din fr. **zoomorphisme.**

ZOONÍM s. n. Nume de animal. Cf. DN[3].

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoonime.*
– Din fr. **zoonyme.**

ZOONOMÍE s. f. Ansamblul legilor după care se desfăşoară viaţa animalelor; ramură a zoologiei care studiază aceste legi. Cf. ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoonomie.**

ZOONÓZĂ s. f. Infecţie contagioasă provocată de bacterii, virusuri, ciuperci, viermi etc. comună animalelor şi omului şi care se transmite direct de la animale sau prin intermediul unor insecte. *În ţara noastră sunt identificate 28 de zoonoze, dintre care mai răspândite sunt: antraxul, bruceloza.* LTR[2], cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX., DN[3].

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zoonoze.*
– Din fr. **zoonose.**

ZOOPALEONTOLOGÍE s. f. Ştiinţă care studiază animalele fosile. Cf. DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-pa-le-on-*.
– Din fr. **zoopaléontologie.**

ZOOPARAZÍT s. m. Parazit care trăieşte pe sau în animale. Cf. DN[3].

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zooparaziţi.*
– Din fr. **zooparasite.**

ZOOPÁRC s. n. Grădină zoologică. Cf. DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*. – Pl.: *zooparcuri.*
– Din germ. **Zoopark.**

ZOOPATÍE s. f. Delir în care bolnavul este convins că are animale (şerpi, broaşte etc.) pe sau în corp. Cf. DN[3].

– Pronunţat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoopathie.**

ZOOPATOLOGÍE s. f. Ştiinţă care studiază bolile animalelor. Cf. DN[2], DEX.

– Pronunţat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoopathologie.**

ZOOPLANCTÓN s. n. Totalitatea organismelor animale din plancton. Cf. DER, M. D. ENC., DN[3].

– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zooplancton.**

ZOOPROFILAXÍE s. f. Măsură de protecție împotriva bolilor animalelor. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zooprofilaxii.*
– Din fr. **zooprophylaxie.**

ZOOPSÍE s. f. Halucinație vizuală având ca subiect diverse animale, manifestată în intoxicații cu alcool, stupefiante etc. Cf. DN[2], D. MED., M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoopsii.*
– Din fr. **zoopsie.**

ZOOPSIHOLOGÍE s. f. Ramură a psihologiei care studiază fenomenele psihice la animale (instinctele, deprinderile, senzațiile, emoțiile, memoria etc.); psihologie animală. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoopsychologie.**

ZOOSPERMÍE s. f. Existență a spermatozoizilor în spermă. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoospermii.*
– Din fr. **zoospermie.**

ZOOSPÓR s. m. (Bot.) Spor al unor alge și ciuperci prevăzut cu cili vibratili sau cu flageli, cu ajutorul cărora se mișcă în mediul fluid. Cf. CADE. *Reproducerea sexuală are loc prin zoospori.* ENC. AGR. I, 141, cf. IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2]. *Mișcări de locomoție cu ajutorul flagelilor sau al cililor mai execută zoosporii algelor.* BOTANICA, 59, cf. DER, M. D. ENC., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoospori.*
– Din fr. **zoospore.**

ZOOSPORÁNGE s. m. (Bot.) Sporange cu zoospori. Cf. DN[2], DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoosporangi.*
– Din fr. **zoosporange.**

ZOOSTERÓL s. m. Sterol de origine animală. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zoosteroli.*
– Din fr. **zoostérol.**

ZOOTAXÍE s. f. Clasificare metodică a regnului animal. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zootaxie.**

ZOOTEHMÍNIM s. n. (Ieșit din uz) Totalitatea lucrărilor zootehnice minime, fixate pentru a fi aplicate, în mod obligatoriu, în scopul creșterii producției zootehnice. *Inginerii agronomi contribuie din plin la popularizarea și aplicarea agrominimului și zootehminimului.* CONTEMP. 1952, nr. 25, 2/2. *Prevederile zootehminimului, factor important în sporirea șeptelului și în ridicarea productivității animalelor.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 859.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– **Zootehnie + minim** (după modelul lui *agrominim*).

ZOOTÉHNIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține zootehniei; privitor la zootehnie; de zootehnie. Cf. CADE. *În domeniul agricol, vor fi stabilite relații între institutele de cercetători și de control agricol și zootehnic.* TITULESCU, D. 501. *Statul nou va îngriji ca plugărimea să aibă ... și stațiuni zootehnice pentru îmbunătățirea vitelor.* SADOVEANU, O. XVII, 71. *Cultura sistematică a albinelor tinde a îndeplini, cât mai bine, scopul final zootehnic.* ENC. AGR. I, 279, cf. IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D. *Înființează ... facultățile institutelor ... zootehnice veterinare.* LEG. EC. PL. 84. *El răspundea de secția zootehnică a gospodăriei.* V. ROM. august 1954, 24, cf. DL, DM, DN[2]. *În țara noastră, știința zootehnică este ilustrată prin personalități ca prof*[esorul] *N. Filip.* DER IV, 949. *Cât câștigi dumneata aici, cu brigada asta zootehnică?* LĂNCRĂNJAN, C. III, 308, cf. FORM. CUV. I, 186, M. D. ENC. *Programul ... prevede obținerea unei înalte producții agricole, atât vegetale, cât și zootehnice.* CONTEMP. 1975, nr. 1 511, 3/3, cf. DEX.

2. S. f. (Rar) Zootehnie. *Documentele subliniază ... folosirea largă a cuceririlor agrotehnicii și zootehnicii moderne.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 1/1.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zootehnici, -ce.*
– Din fr. **zootechnique.**

ZOOTEHNICIÁN, -Ă s. m. și f. Specialist în zootehnie; zootehnist. *Zootehniciana ... a reușit, în scurtă vreme, să amenajeze dispensarul veterinar.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 835, cf. DL. *Anghel chemase la el în birou contabilul, zootehnicienii și casierul fermei.* PREDA, R. 309, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ✧ (Adjectival) *Se prezentase la el un inginer zootehnician.* PREDA, R. 163.
– Pronunțat: *zo-o-teh-ni-ci-an.* – Pl.: *zootehnicieni, -e.*
– Din fr. **zootechnicien.**

ZOOTEHNÍE s. f. Știință care are drept obiect cunoașterea, reproducerea, creșterea, alimentația, ameliorarea și exploatarea animalelor domestice; (rar) zootehnică. Cf. ALEXI, W., CADE. *La fermă lucrează o specialistă în zootehnie.* SADOVEANU, O. XVII, 38. *Principiile esențiale ale zootehniei moderne.* ENC. AGR. I, 151, cf. IORDAN, L. R. A. 225, SCRIBAN, D., MDT. *Agrotehnica se bazează, astfel, pe zootehnie.* AGROTEHNICA, I, 16. *Zootehnia generală ... se ocupă cu sistematica animalelor domestice, înmulțirea lor, ereditatea și variațiile caracterelor.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2]. *Cercetările în domeniul zootehniei au fost larg amplificate.* DER, cf. M. D. ENC. *Un obiectiv permanent ... va fi dezvoltarea zootehniei.* CONTEMP. 1975, nr. 1 511, 3/3, cf. DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zootechnie.**

ZOOTEHNÍST, -Ă s. m. și f. Specialist în zootehnie; zootehnician. Cf. IORDAN, L. R. A. 184. *A fost unul din cei mai reputați zootehniști ai țării.* AGROTEHNICA, I, 40, cf. DN[2], DEX. ✧ (Adjectival) *Oamenii de știință, tehnicienii și inginerii zootehniști să contribuie ... la dezvoltarea creșterii animalelor.* SCÂNTEIA, 1954, nr. 3070.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zootehniști, -ste.*
– **Zootehnie** + suf. *-ist.*

ZOOTERAPEÚTIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Referitor la zooterapie. Cf. DN[2], DEX.
2. S. f. Terapeutică aplicată animalelor; zooterapie. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-te-ra-pe-u-*. – Pl.: *zooterapeutici, -ce.*
– Din fr. **zoothérapeutique.**

ZOOTERAPÍE s. f. Terapie aplicată animalelor; zooterapeutică, v. z o o t e r a p e u t i c **(2).** Cf. CADE, ENC. AGR., IORDAN, L. R. A. 225, DL, DM, DN[2], DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zoothérapie.**

ZOOTÓCA adj. invar. (Învechit, rar; despre animale) Vivipar. *Zootoca sunt acele cu câte patru picioare, adecă cal, bou, oaie și celelalte.* GRECEANU, Î. 122/18.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din ngr. **ζωοτόκος.**

ZOOTÓMIC, -Ă adj. Referitor la zootomie; de zootomie. Cf. DN[3].
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zootomici, -ce.*
– Din fr. **zootomique.**

ZOOTOMÍE s. f. Știință care studiază structura corpului animalelor. Cf. I. GOLESCU, C. *Anatomia ... se împarte în antropotomie (desmădularea omului), zootomie (a dobitoacelor).* CORNEA, E. I, 195/12, cf. ANTONESCU, D., DN[2], DEX. ✦ Disecție pe animale. Cf. DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*.
– Din fr. **zootomie.**

ZOOTOXÍNĂ s. f. Venin secretat de unele animale, cu efect nociv asupra organismului uman. Cf. DN[2], D. MED., DEX.
– Pronunțat: *zo-o-*. – Pl.: *zootoxine.*
– Din germ. **Zootoxine.**

ZOP[1] adv. (În dicționarele din trecut) În dezordine, de-a valma. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
– Etimologia necunoscută.

ZOP[2] s. n. v. **zob.**

ZOP[3] subst. sg. (Regional) Fuscel de scară (Remetea – Beiuș). A I 12.
– Cf. magh. z á p.

ZOPĂÍ vb. IV v. **zupăi.**

ZOPĂITÚRĂ s. f. v. **zupăitură.**

ZOPINĂ s. f. (Regional) Loc apătos sau mocirlos, impropriu pentru construcții (Stejar – Lipova). CHEST. II 73/402.
– Accentul necunoscut. – Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZOPÓR[1] s. n. v. **zăpor[1].**

ZOPÓR[2] s. n. v. **zăpor[2].**

ZÓPOT subst. (Regional) **1.** Zgomot puternic (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.
2. Distrugere (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: ?
– Postverbal de la **zopoti.**

ZOPOTEÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Zgomot puternic (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL. *Ce zopoteli s-aud acolo în magazie, cine-o fi umblând așa, brambura?* id. ib.
2. Distrugere (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.
– Pl.: *zopoteli.*
– **Zopoti** + suf. *-eală.*

ZOPOTÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Prin vestul Munt.) A trebălui **(2).** Cf. TOMESCU, GL. ✦ A face zgomot. *Cine zopote-n pod?* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) A umbla de colo până colo, fără odihnă (Celeiu – Târgu-Jiu). PĂSCULESCU, L. P. 388. *După porci că el pleca, Toată noaptea zopotea, Și porcii nu-i mai găsea.* id. ib. 177.
2. I n t r a n z. (Prin vestul Munt.) A da năvală **(I 2).** Cf. UDRESCU, GL. *Au zopotit vitele-n porumbi.* id. ib. ✦ T r a n z. A răscoli **(II 1).** Cf. UDRESCU, GL. *Mi-ați zopotit casa, năbădăioșilor!* id. ib.
3. T r a n z. (Prin vestul Transilv.) A lovi (mereu). Cf. LEXIC REG. 10, 73. ✦ A îmblăti (Ciubăncuța – Dej). COMAN, GL.
4. T r a n z. (Prin vestul Munt.; complementul indică plante sau, p. e x t., grădini, holde etc.) A culca la pământ; p. e x t. a distruge **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Au zopotit vitele grâul din vale.* id. ib. ✦ I n t r a n z. (Regional; despre fructe) A cădea la pământ (Poiana Lacului – Pitești). UDRESCU, GL. *Stau prunele zopotite pe jos.* id. ib.
– Prez. ind.: *zopotesc,* pers. 3 și *zópote* (UDRESCU, GL.).
– **Zop[2]** + suf. *-oti.*

ZOR[1] s. n. **1.** (Învechit și regional) Silnicie **(2).** *Cerere osebită și grabnică și dă va fi a să face, un mare zor și silnicie și lăcuitorilor, iarăși nu să poate săvârși.* ZILOT, CRON. 7, cf. POGOR, HENR. 228/27, POLIZU, CIHAC, II, 631, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. ✧ *Dor de zor* = dragoste cu sila, v. s i l ă **(3).** *Dor de zor nu cunoaștem pe la noi.* ALECSANDRI, T. 229, cf. TDRG. *Milă de silă și dor de zor nu se poate.* POP., ap. GCR II, 375. ✧ L o c. a d v. **Cu zorul** sau **de zor** = forțat. *Lupta să-i apuce și să-i sărute mâinile cu zorul.* CARAGIALE, O. I, 49, cf. DDRF. *L-au luat cam cu zorul, mâniindu-se că le-au stricat cheful și l-au închis într-o odaie.* LUNGIANU, C. 78, cf. DL, DM, DEX. *Să ne despartă cu zorul, Să ne pedepsim cu dorul.* TEODORESCU, P. P. 302. *Niciodată nu e bine Să iubești pe lângă tine; Mai bine mai depărcior, Că dragostea nu-i de zor.* ȘEZ. I, 142, cf. ALR SN V h 1 474. ✧ E x p r. (Regional) **A lua la zor** (pe cineva) = a cere socoteală, v. s o c o t e a l ă **(a);** a mustra[1] **(2).** Cf. RESMERIȚĂ, D. *Creștinul, nici una, nici două, ia la zor pe Dumnezeu, că ce treabă are moșneagul cu boii lui.* I. CR. IV, 236, cf. DL, DM, DEX. (Învechit) **A face** (cuiva) **(mare) zor de bani** = a cere (insistent) o datorie. *Fără veste îl calcă slujătorii zapcii ..., făcându-le mare zor dă bani.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 57. *După unde am luat grâu, suntem datori ... să plătim, făcându-ne zor de bani* (a. 1830). DOC. EC. 469.

(Învechit) **A lua cu zorul** (pe cineva) = a constrânge, a forța. *Plângerile și rugăciunile lor m-au atins la ficați și nu mă lasă inima ... ca să-i iau cu zorul spre a goli raiul.* ISPIRESCU, ap. TDRG, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Activitate însuflețită, febrilă, f e b r i l i t a t e, î n s u f l e ț i r e; grabă mare; urgență. *Ce zoruri piste zoruri! Ce zbierete! Ce zgomote! Ce gâlcevuri între boieri la divan!* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 81. *Soldatul, plin de curaj și de zor, Încrezut în voinicie-și, aleargă către omor.* POGOR, HENR. 110/8. *Să afla caramanul tocma-n cel mai mare zor.* PANN, E. II, 74/13, cf. POLIZU, CIHAC, II, 631. *Ce era foc și zor pe pânzele maestrului flamand, deveni grație naturală și vioaie pe ale discipolului francez.* ODOBESCU, S. III, 138. *Când zorul primenelei sosește, rugii și troscotul se târăsc către colibă ș-o acopăr.* DELAVRANCEA, S. 163, cf. DDRF. *Umbra* [lui Mercurius], *cu zoru-i cel mult, pe viteaz îl umplu-se de spaimă.* COȘBUC, AE, 80, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Toți lucrau cu un zor nemaipomenit la înjghebarea unui sat model.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 54, cf. TDRG. *Duminică, 21 aprilie, pe le asfințitul soarelui, era zor mare în tot satul.* BUJOR, S. 132, cf. RESMERIȚĂ, D. *Pe dincolo se auzeau uși trântite, pași grăbiți, zor mare.* BASSARABESCU, V. 17, cf. CADE. *Stă truda o clipă ... Și zorul pornește mai aprig.* VOICULESCU, POEZII, I, 30, cf. SCRIBAN, D. *Treceau pe gânduri fără zor.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 16, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ L o c. a d v. **Cu zor** sau **cu (tot) zorul** ori **zor-zor** sau **zor, zor** = în grabă; repede **(I 1).** *Au cerut la boieri ... să le dea 70 pungi de bani ... și îndată au rânduit mumbași turci spre împlinire cu mare zor.* DIONISIE, C. 179. *Le dă cu zor, să vadă ce vor face.* ZILOT, ap. ȘIO II$_1$, 390. *Plecând c-o grabă mare, cu goană, cu zor nespus, Foarte în puține zile la Atena au ajuns.* PANN, E. 100/23, cf. POLIZU, LM. *Mânca zor-zor.* DDRF. *Unchiașul mâna, mâna zor, zor și calea nu să mai isprăvea.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mama toarnă cu tot zorul Apă-n pumni.* COȘBUC, P. I, 222. *De se-ntâmpla să se vânză mai cu zoru, bine de bine, că le făcea și ea vânt la ale ei.* SĂM. I, 120. *Vase s-apuce cu zor să le-mpingă spre marea cea sfântă.* MURNU, I. 29, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Oamenii s-au întors nedumeriți spre locul care le era arătat cu atâta zor.* GALAN, Z. R. 214, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. **De zor** = din plin (v. p l i n **II 1**); din toate puterile; cu însuflețire. *Cânta de zor bucată după bucată, și nimeni n-o asculta.* GANE, ap. CADE. *Se pregătea de zor să-și treacă examenul de bacalaureat.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 45, cf. DDRF. *Muncesc în tăcere, unii zugrăvind ..., alții scriind de zor la melodii.* SĂM. I, 242, cf. ȘĂINEANU[2]. *Iar ei ridicau de zor, sub șfichiul harapnicului, ... turnau lut de dimineață până în seară.* ANGHEL, PR. 178, cf. TDRG. *Irimie lucra de zor, cu inima veselă, fredonând, cu buzele strânse, o doină.* AGÂRBICEANU, S. 8, cf. CADE. *Pe când criticau și lăudau de zor, năvăli la dânșii Gogu Ionescu.* REBREANU, R. I, 266. *Eretii ... zburară de zor spre miazănoapte.* GALACTION, O. A. II, 163. *Agenții domnului prefect Emil Sava lucrau de zor.* C. PETRESCU, O. P. II, 178. *Se repeziră, vânt, flăcăii să ia de zor, pieptiș, suișul.* VOICULESCU, POEZII, I, 38, cf. SCRIBAN, D. *Băieții scriu de zor, foarfecă dicționare și aruncă sterpe sonde în străfunduri de memorie.* MIHĂESCU, D. A. 16. *Baba scotocea de zor prin buzunarele șorțului.* CĂLINESCU, O. I, 29. *Tulumbele lui stropeau de zor pereții.* CAMIL PETRESCU, O. II, 228. *Grăbite, pentru că își știu timpul măsurat, viorile cântă de zor.* BOGZA, C. O. 164. *Vreo duzină de idealiști flămânzeau scriind de zor pentru binele obștesc.* VINEA, L. 324, cf. DL, DM. *Se astupau de zor găurile, pe unde erau.* BARBU, PRINC. 16. *În șură pocăneau de zor îmblăceii.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 29, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ L o c. v b. (Popular) **A avea** (sau, regional, **a-i fi) zor** = a se grăbi. Cf. DDRF, POLIZU, LM. *Naica Floare are zor. Firele sunt întinse pe război.* SLAVICI, N. 54, cf. ȘĂINEANU[2]. *Când avem zor mare, chemăm și din afară.* CAMIL PETRESCU, O. I, 461. *La câmp, când avem zor, mai luăm sărăcani cu ziua.* STANCU, D. 301, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Mi-e zor.* ALR I 1 986/860. *Dă fuga mai tare, că mi-e zor.* ib. 1 986/870. *Negri-s ochișorii mei, Nu te mai uita la ei, Căci de-acum sunt măritată Și n-am zor ca altădată!* FOLC. MOLD. II, 280. **A(-i** sau **a-și) da zor** = **a)** (popular) a (se) zori[2] **(2).** Cf. POLIZU, LM. *Am să-mi dau zor, ca să-mi iau, cât mai curând, licența.* SLAVICI, ap. CADE. *Stăpânul și băieții dădeau zor, slujeau pe noii veniți.* CONTEMPORANUL, V$_1$, 166, cf. DDRF. *A pornit să-și deie zor Acest cuvânt mai călător decât un vânt.* COȘBUC, B. 17, cf. BARCIANU. *Copacii dau muguri ce cresc văzând cu ochii, viața dă zor pretutindeni.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W. *Dă zor, mă neiculiță, că suntem grăbiți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 58. *Dați zor, băieți, că vine un domn ofițer.* REBREANU, P. S. 13, cf. CADE. *Dă zor și te îmbracă.* GALACTION, O. A. II, 226. *Potrivea din țăpoi fânul aruncat năvalnic din brațele flăcăilor, care dădeau zor, doar l-or copleși.* MIRONESCU, S. 71. *Ies gospodinele iuți ca albinele, Părul le flutură, Toate dau zor.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 4. *Cu mânecele suflecate, slujnica dădea zor.* C. PETRESCU, O. P. I, 80, cf. SCRIBAN, D. *El se plimbă cu mâinile la spate și tu dai zor.* STANCU, D. 103. *Dă zor 'nainte, inimă bolnavă, Și arde, gând, în vâlvătăi și pară!* BENIUC, V. 17, cf. DL, DM. *Familia lui Paminode o să se resfire toată printre sălcii și o să-i dea zor să nu apuce ziua.* BĂNULESCU, I. 55, cf. M. D. ENC., DEX. *Dacă-ți spui vreo veste dulce, Tu-i dai zor și ea se duce.* ȘEZ. VIII, 80. (Cu schimbarea construcției) *Împăratului însă nu-i prea plăcu zorul ce da sfetnicul pentru nuntă și mai tărăgăi lucrurile.* ISPIRESCU, L. 227; **b)** (regional) a năvăli **(I 2).** *Și sărind, mugind, da zor Peste mândrul vânător.* ALECSANDRI, P. P. 166. *Ochii mei sunt măritați, Nu-și dau zor la alți bărbați.* FOLC. MOLD. II, 531. (Cu schimbarea construcției) *Tot da către fântână zor.* COȘBUC, F. 69. (Învechit și regional) **A da zor (cuiva)** = a grăbi pe cineva să facă ceva. *Să dea zor slujbașilor să istovească dajdia văcăritului.* DIONISIE, ap. ȘIO II$_1$, 390. *Mihai începu a le da zor și le porunci ca, în trei zile, să pornească spre Alba-Iulia.* BĂLCESCU, ap. CADE. *Matei își făcu semnul crucii și mai dădu zor boilor.* ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., DL. *Eu să iscălesc acolo, și el că nu, îmi dă zor să fac loc.* PREDA, D. 74, cf. DM, M. D. ENC., DEX. (Învechit și regional) **A (-i) da zor (înainte) cu ...,** (sau **că ..., să ...**) = a nu mai conteni cu ceva; a insista. *Miorlăiturile îi dădeau zor înainte.*

CARAGIALE, O. I, 117. *În atmosfera acestor generoase iluzii, el îi dădu zor cu scrisul.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Țăranii muncitori ... dau zor cu secerișul grâului.* SCÂNTEIA, 1952, nr. 2 398. *Ce tot îmi dai zor cu sfielile și cu scrupulele dumitale!* GALACTION, O. A. I, 101. *Îmi dai zor cu ideea ta fixă: să fii liber, dar altoit pe alții!* VINEA, L. I, 370, cf. DL. *Eu îți spun una și tu îmi dai zor cu Floarea lui Gogoașă.* PREDA, M. 176, cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Dimineața, când mă scol ..., Cu doinița îmi dau zor.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 403. (Rar) **A-și face mâniei zor** = a se enerva. *S-a poticnit de-un lemn în tindă Și-și mai făcu mâniei zor.* COȘBUC, F. 111, cf. DL, DM, DEX. ✧ (Cu valoare verbală) *Zor, băieți!* POLIZU. *Căpitanul strigă: Copii! ... zor înainte l-al patrule asalt.* ALECSANDRI, POEZII, 456. *Ba zor pe bieții oameni să-l ducă ... la satul Găvanului, de unde spune el că e.* VLAHUȚĂ, ap. DDRF. *Zor să scoață din minți pe biata fată.* ap. ȘIO II_1, 390. *Zor preoteasa după părintele.* ap. TDRG. *Zor, că ne-ajunge inamicul din urmă.* V. ROM. februarie 1954.

3. Necesitate, urgență neprevăzută **(1);** p. ext. necaz **(1).** *De nevoie și mare zor lăsă scaunul.* ZILOT. CRON. 74. *Bine ar fi de s-ar adevăra, că altfel va să avem, la iarnă, zor pentru fân, lemne, carne și casă de lăcuit* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII, 150, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *E curios cum nu simte Bobircă înțelesul lucrurilor decât așa, la intervale mari, ... la lumina nu știu căror fulgere – zor, dramă, spaimă.* GALACTION, O. A I, 70, cf. SCRIBAN, D. *În timpul acela însă, armeanul avea alte zoruri.* TUDORAN, P. 341, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Murgule, murgușul meu, Datu-mi-te-a taică-tău, Ca să-mi fii de ajutor La nevoie și la zor.* BALADE, II, 257. *Să fii iute de picior Să-mi ajuți la câte-un zor.* TEODORESCU, P. P. 72, cf. PĂSCULESCU, L. P. 388. *Am pățit un zor!* CIAUȘANU, GL. ✧ (Regional) *Cal de zor* = cal foarte bun, ca în povești. CIAUȘANU, GL. ✧ Expr. (Învechit și regional) **A vedea zorul** = a nu (mai) avea nici o posibilitate; a se vedea constrâns. Cf. POLIZU, LM, DDRF. *Sărăcia dacă văzu zorul, dete dosul pe ușe afară.* ISPIRESCU, L. 209. (Cu parafrazarea expresiei) *Surioara mea, ce zor mare c-ai văzut, De la mine c-ai venit?* POP, ap. ȘIO II_1, 390. *Dacă-i vedea și-i vedea zorul, le lași și pleci.* UDRESCU, GL. **A nu avea zor să ...** (sau, învechit, rar, **de a ...)** = a nu avea interes să ... *Domnul Moldovei nu avea nici un zor de a-și atrage ura unui puternic regat învecinat.* HASDEU, I. V. 20. *Era sigur că Ana îl iubește și n-avea nici un zor să-i ceară un răspuns pe care îl știa mai dinainte.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Nu-i trimite! zise ea. Că n-am zor să ies în lume.* COȘBUC, F. 23, cf. CADE. *El n-avea nici un zor să se statornicească.* VINEA, L. I, 58, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. **A avea zor de ... = a)** (învechit și regional) a avea (mare) nevoie de ..., v. nevoie **(1).** *Dacă ai zor de ea, scrie îndată chiar, să ți-o expediez.* CARAGIALE, O. VII, 138, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Berbecii de-ncerca, Nu-l prea lâna mulțumea, Că de lână zor n-avea.* TEODORESCU, P. P. 597; **b)** (rar) a-l interesa, a-i păsa de ... *Ce zor ai de ce-a spus el?* DL, cf. DM, M. D. ENC., DEX. **Zor-nevoie** v. nevoie **(1).**

4. (Învechit) Atac militar; asalt. *Să dăm zorul din urmă, cumplitul nostru zor, Ce trece și răstoarnă ca trăsnet răzbitor.* ALECSANDRI, POEZII, 231, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D.

– Pl.: (rar) *zoruri.*

– Din tc. **zor.**

ZOR[2] subst. sg. (Învechit, rar) Zori[1] **(1).** *O! adevăr preaslăvite, Din ceriuri de sus pogori, Răvarsă-ți p-a mele scriiri lumina și al tău zor.* POGOR, HENR. *Dânsul era băiat din flori – a fost găsit într-un zor de zi la poarta mănăstirii.* ADAM, R. 11.

– Sg. refăcut după pl. **zori[1].**

ZOR[3] interj. v. **zur[1].**

ZORALÍU, -ÍE adj., s. f. **1.** Adj. (Învechit, rar) Care se grăbește. *Zoraliu, cel ce zorește la împlinire, adică dă zor mare la împlinirea birurilor.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 12, cf. CĂLINESCU, S. C. L. 19, IST. LIT. ROM. II, 155, SCLF 1960, nr. 4, 742, SCL 1960, nr. 3, 592. ✦ (Rar; în forma *zuraliu;* despre dansuri) Cu mișcări iuți, vioaie. *L-am văzut ... învârtind o bătută zuralie cu teosoafa Papură Jilava.* M. I. CARAGIALE, C. 57, cf. DL. ✦ (Regional) Zăpăcit **(1)** (Curtea de Argeș). UDRESCU, GL. *Cam zuralie muierea asta; nu-i poți intra în voie nici într-un chip, oricât te-ai osteni.* id. ib. ✧ Expr. **A făcut-o zuralie** = a făcut ceva foarte nepotrivit, prostesc. Cf. PAMFILE J. II, 173.

2. S. f. art. (Învechit și regional) Numele unui dans popular (caracterizat prin sărituri neregulate); melodie după care se execută acest dans; (regional) ca-la-ușa-cortului. *Ziseră lăutarilor să cânte ... chindia și jocul numit „ca la ușa cortului sau zoralia.* FILIMON, O. I, 197. *Numiri de danțe: ... bătuta, ... zoralia.* BARONZI, L. 92. *De îndată ce s-a săvârșit masa de cununie, toți nuntașii se prind în joc ... cam în următoarele jocuri ... vasilca, vlădeanca, zoralia.* SEVASTOS, N. 282, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Horele ce se joacă pe aici de flăcăi sunt ... zoralia.* MUSCEL 29, cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 10, RESMERIȚĂ, D., IVELA, D. M., VARONE, D., CADE. *Protipendada juca menuet, cracoviana ...; la mahala, gloata se mulțumea cu pristoleanca, chindia și zoralia.* C. PETRESCU, C. V. 78, cf. BL II, 195, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H IX 174, 221, XI 203, XII, 132, I. CR. VIII, 155, ALR I 1 477/595. ✧ (Regional) **Zuralia pe căluș** = numele unui dans popular nedefinit mai de aproape (Dealu Viilor – Găiești). H IX 232.

– Pl.: *zoralii.* – Și: (regional) **zurailía** (VARONE, D. 157) s. f. art., **zuralíu, -ie** adj., s. f.

– Etimologia nesigură. Cf. zor[1], zurliu.

ZORĂÍ vb. IV v. **zurui.**

ZORĂÍRE s. f. v. **zuruire.**

ZORĂÍT s. n. v. **zuruit.**

ZORBÁ s. f. v. **zurba.**

ZORBAGÍU, -ÍE s. m. și f., adj. v. **zurbagiu.**

ZORBALÂC s. n. v. **zurbalâc.**

ZORBALÂU s. m. v. **zurbalâu.**

ZÓRBĂ s. f. v. **zurba.**

ZORBĂLUÍ vb. IV v. **zurbălui.**

ZORCÁDĂ s. f. (Zool.; învechit) Antilopă. Cf. CONV. LIT. XXIII, 347, BARCIANU.
– Pl.: ?
– Din ngr. **ζορκάδα** (pl. al lui ζορκάς).

ZORCĂÍ vb. IV. **1.** Tranz. şi refl. (Prin Mold., prin Munt. şi prin Bucov.) A (se) spăla prost, de mântuială. *O servitoare care zorcăieşte rufele.* SCRIBAN, D. *Las-o la pocnetul de prostire şi n-o mai zorcăi că nu ţi-i a spăla.* Com. din PIATRA-NEAMŢ.

2. Refl. (Prin nord-vestul Olt.) A se murdări, a se mânji. Cf. LEXIC REG. II, 33.
– Prez. ind.: *zorcăiesc* şi *zórcăi.*
– **Zoarcă** + suf. *-ăi.*

ZORCĂÍT, -Ă adj. (Prin Mold. şi prin estul Munt.) Care este spălat prost. Cf. CREANGĂ, GL., SCRIBAN, D.
– Pl.: *zorcăiţi, -te.*
– V. **zorcăi.**

ZORCONEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Olt.) Grămadă de fân (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.
– Pl.: *zorconeli.*
– Etimologia necunoscută.

ZORCOTÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A spăla prost. Com. din STRAJA – RĂDĂUŢI.
– Prez. ind. *zorcotesc.*
– De la **zorcăi,** cu schimbare de suf.

ZORDÂU, -ÂIE adj. (Regional, mai ales în Bucov.; despre lână sau despre obiecte confecţionate din lână) Alb-cenuşiu; brumăriu; p. ext. pestriţ **(1).** *Căciulă zordâie.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 268, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI, A V 15, 16, VI, 3, LEXIC REG. II, 75. ✦ (Regional; în forma *zudriu;* despre ovine) Care are lâna albă cu şuviţe negre (Rugineşti – Piatra-Neamţ). GLOSAR REG. ✦ (Prin Bucov.; despre lână) Murdar. Cf. A V 25, GLOSAR REG. ✦ (Regional; despre apă) Tulbure **(1)** (Chiril – Câmpulung Moldovenesc). A V 16.
– Pl.: *zordâi, -âie.* Şi: **zurdâu, -âie** (com. din STRAJA – RĂDĂUŢI), **zurdún, -ă** (LEXIC REG. II, 75), **zudriu, -ie** (GLOSAR REG.) adj.
– Etimologia necunoscută.

ZORDOLÍNĂ s. f. v. **zarzără.**

ZORDOLINI s. m. pl. (Prin Ban.) Zarzăr **(1)** *(Armeniaca vulgaris).* Cf. BORZA, D. 23.
– Accentul necunoscut.
– Cf. pol. zardela.

ZOREÁ s. f. **1.** (Mai ales la pl.; şi în sintagma *zorele urcătoare,* BORZA, D. 127) Plantă ornamentală, cu tulpina volubilă, cu flori în formă de pâlnie, de culoare mov-roşcată, albastră etc.; (regional) adormiţele, barba-împăratului, bună-dimineaţa (v. bun), cătărătoare, clopoţei, dimineaţă, garoafă, gramofon, gura paharului, hărăgele, holbură, norele, nouraş, pansele-boiereşti (v. pansea **3),** patefon **(2),** porosică, răcorele (v. răcorel **2),** rochiţa-rândunelei (v. rochiţă[1]), rozetă **(1),** schimbăcioasă (v. schimbăcios **2),** surlaipaşi, tolcere (v. tolcer **II 3),** volbură, zbânţuitori, zori[1] **(II)** *(Ipomoea purpurea);* p. restr. floarea acestei plante. *Floarea îi e albă şi seamănă cu o zorea colţurată.* ap. TDRG, cf. DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 063, BARCIANU, GRECESCU, FL. 419. *Cupele de cristal, făcute în chipul zorelelor, se-nşirau în lungul mesei ca nişte grămăgioare de rubin.* ADAM, R. 82. *Mult privesc cu drag Cum vesele se-ntind cu spor zorele pe harag.* SĂM. II, 88, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *S-au strâns zorelele-n grădină Şi creşte umbra pe cărări.* LUC. VII, 174. *Dulceaţa celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă şi de zorele.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, ap. TDRG. *Cununi de zorele se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătând în albastru.* GÎRLEANU, L. 30. *I-au cuprins pridvorul tainic Ramuri de zorele.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 305, cf. SIMIONESCU, FL. 381. *Doar vreo grădină de pensionar Cu trandafiri sălbateci şi zorele.* D. BOTEZ, F. S. 55. *Zorelele impasibile...sfredelind văzduhul cu lăncile lor de smarald.* KLOPŞTOCK, F. 188. *Într-o foaie de zorele, Duce tot ploconul, Trei seminţe mărunţele.* VOICULESCU, POEZII, I, 98, cf. DS. *Zorelele se deschiseseră.* SADOVEANU, O. XV, 416, cf. SCRIBAN, D. *E o tradiţie ca fiece locuinţă... să aibă ... câteva brazde de muşcată, garoafe şi zorele.* ARGHEZI, B. 90. *O curte lungă, răcoroasă de prea multe zorele.* CĂLINESCU, O. I, 17, cf. DL, DM, BORZA, D. 127, DER. *Cu vivacitatea noastră de copii, pocneam cu poftă zorelele visate agăţate de gard.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1972, nr. 6, 3/1, cf. M. D. ENC., DEX, H II 26, IV 53, 269, XIV 160, XVIII 4. *Foicică ş-o zorea, ... Vâlcul, măre, ajungea, Cu murgul alăturea, Colo-n ţeara muscălească.* TEODORESCU, P. P. 433. *Foaie ş-o zorea, Bună mi-i vremea, Rea mi-i inima.* ŞEZ. XV, 142.

2. (La pl.; şi în sintagma *zorele albe,* BORZA, D. 127) Plantă ornamentală, cu tulpina volubilă, cu flori albastre, răsfrânte şi păroase; (regional) dimineaţă, hărăgele, răcorele (v. răcorel **2),** volbură *(Pharbitis hederacea).* Cf. PANŢU, PL. 345, BORZA, D. 127.

3. (La pl.) Plantă ornamentală, cu tulpina volubilă, cu frunzele alterne, cu flori roşii, de formă tubulară; (regional) răcorele (v. răcorel **2 b)** *(Quamoclit pennata).* Cf. PANŢU, PL. 345, BORZA, D. 143.

4. (Regional; la pl.) Volbură *(Convolvulus arvensis).* Cf. BORZA, D. 51.

5. Compuse: (regional) **zorele pitice** = plantă nevolubilă, cu frunze înguste şi lungi, cu flori mari, în formă de pâlnie, colorate în albastru şi alb, cu interiorul galben *(Convolvulus tricolor).* Cf. PANŢU, PL. 345, CADE, SIMIONESCU, FL. 409, H XII 259; **zorele-pitice** sau **zorele-de-noapte** = barba-împăratului *(Mirabilis jalapa).* Cf. BORZA, D. 111; **zorele-bătute** = *Calystegia pubescens.* Cf. BORZA, D. 38.
– Pl.: *zorele.* – Şi: (regional) **zornéle** s. f. pl. BORZA, D. 127.
– **Zori[1]** + suf. *-ea.*

ZORÉL s. m. sg. v. **ziurel.**

ZORNÉLE s. f. pl. v. **zorea.**

ZORI[1] s. m., s. f. pl. (De obicei art.) **I. 1.** (Adesea determinat prin „de zi" sau „de ziuă", „zilei", învechit, rar, „de dimineață", „despre ziuă") Lumină care se arată pe cer ori la orizont înainte de a răsări soarele, a u r o r ă; p. e x t. (interval de timp din) partea de la începutul zilei, când (abia) începe să se lumineze sau când răsare soarele, a u r o r ă, c r e p u s c u l, f a p t u l z i l e i (v. f a p t); z a r e **(1),** (regional) zorilă **(1).** *A ta e dzua și a ta e noaptea, tu sfârșit-ai zorile și soarele.* PSALT. HUR. 64[v]/12, cf. PSALT. 148, CORESI, PS. 197/13. *Încă zoare nu răvarsă De soare cân va să iasă.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 209/36, cf. ANON. CAR. *Ca zorile, ca soarele au răsărit pomenirea ta.* MINEIUL (1776), 121[r2]/8. *Soarele ... înfrumusețează cerul cu raze de zori.* PISCUPESCU, O. 143/3. *Peste puține ceasuri îți vor zâmbi ziorile.* MARCOVICI, D. 14/24. *Ivirea ziorilor despre zio îi precurmă lucrările.* F. AARON, I. I, 122/22. *Păsările ... sta în tăcere, nădăjduindu-să a mai vedea un zori.* BUZNEA, P. V. 68/12. *Aurora și crepuscula sau zorile de dimineață și seara sunt* [în regiunile polare] *mai de câte două luni.* GENILIE, G. 94/22. *Zori frumoase ce-acum vă revărsați.* C. A. ROSETTI, C. 34/2. *Acela al cărui ochi se scaldă într-acel aur curat al ziorilor trebuie să aibă inima curată.* BREZOIANU, Î. 235/8, cf. POLIZU. *Dimineața, la razele ziorilor, iluziunile pieriseră.* GHICA, C. E. I, 39. *Roua, sau e plânsul nopții, sau e lacrimă de ziori.* SION, POEZII, 114/10, cf. PONTBRIANT, D. *O lumină albă și slabă ... formează zorile.* DRĂGHICEANU, C. 23, cf. CIHAC, II, 469. *Acolo te-așteaptă râzândele zori Pletindu-ți coroană de stele.* EMINESCU, O. IV, 34. *Cutreieram ...mândrele dealuri de după cari-mi zâmbeau zorile în zburdalnica vârstă a tinereței!* CREANGĂ, A. 117. *A doua zi când se revărsa ziorile, ei se pregăteau să treacă pădurea.* ISPIRESCU, L. 4. *Ș-așa-mi vine, uneori, Să zic rumenelor zori Să mai steie ele-n loc.* BELDICEANU, P. 108, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Tot ce-mi țese noaptea Zorile-mi destramă.* GOGA, POEZII, 53, cf. TDRG. *Lumina zorilor năvălea din ce-n ce mai tare.* BUJOR, S. 155. *Numai câte un cocoș întârziat mai vestea ici-colo zorile.* REBREANU, I. 45, cf. RESMERIȚĂ, D. *Mai zăbovea apoi pe uliți în așteptarea zorilor.* M. I. CARAGIALE, C., cf. CADE. *Un șuierat prelung salută ivirea zorilor.* MINULESCU, VERS. 13. *Așa ne-a găsit lumina zorilor, vorbind despre femei.* TEODOREANU, M. U. 88. *Rumeneala zorilor umplu răsăritul.* SADOVEANU, O. I, 151, cf. SCRIBAN, D. *Roșeața de focuri îndepărtate pe linia zării prevestea zorile.* CĂLINESCU, O. I, 22. *Se iviră zorile, iar, spre răsărit, cerul era de un vânăt roșcat.* CAMIL PETRESCU, O. II, 148. *Zorile sunt pe aproape.* STANCU, D. 62. *Zorile-și desfac perdele.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 120. *Înăuntru pătrunde strălucirea palidă a zorilor.* V. ROM. septembrie 1954, 49. *Speranțe se-ntretaie cu zorii prin oraș.* JEBELEANU, S. N. 47. *Pe fereastră pătrund zorii.* H. LOVINESCU, T. 207, cf. LTR[2], DL. *Zorile se albeau și undeva un cocoș cântă prelung.* PREDA, M. 78. *O, zori albastre, plângeți voi Cu noi.* ISAC, O. 19. *Ferestile larg se deschid Și zorii tomnatici pătrund în odaie.* DEȘLIU, M. 69. *Bună dimineața, proaspeți zori de zi.* LABIȘ, P. 240. *Erau ... fluturii de sidef, vestind zorii.* BARBU, PRINC. 14. *Am dat cu ochii de zorii zilei, de șoseaua nesfârșită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 17/3, cf. M. D. ENC. *Ciobanii ... numesc timpul acela zorile.* H XIV 377. *Scoală de te roagă L-ale mândre zori Pân'la nouă ori, Ca să nu grăbească.* MARIAN, Î. 229. *La zoritul zorilor.* HODOȘ, P. P. 219. *Mulțumescu-ți ... Că ne-ai dat zori frumoase.* BIBICESCU, P. P. 248, cf. ALR SN III h 760, 761, 762, 763, ALRM SN II h 583, 584. *Voi, zurori de ziuă Și de către ziuă ... Ce vreți a veni.* UDRESCU, GL. *Revărsatul zorilor nu ține toată ziua.* DDRF. cf. ZANNE, P. I, 94. ✧ F i g. (Sugerează de obicei ideea de început promițător al unui proces, al unui fenomen, de perspectivă favorabilă imediată pentru ceva etc.) *Copiii sărimani, fără mijloace de bună creștere, se pot abate la zoarile vieții lor.* AR (1832), 164[2]/6. *O altă aurore în sufletu-mi lucește, Rază necunoascută d-a altor lumi ziori.* HELIADE, O. I, 165. *Zorile unei mai bune epohe pentru sotietatea omenească se începură.* SĂULESCU, HR. I, 130/25. *Să nască pe gură-ți o zimbire Ca ziori misterioase de vesel viitor.* ALECSANDRI, P. I, 129. *Cu gândiri și cu imagini Înnegrit-am multe pagini: Ș-ale cărții, ș-ale vieții, Chiar din zorii tinereții.* EMINESCU, O. IV, 292. *La zorile vieții, ca și la apusul ei.* ap. DDRF. *Născut în zorile veacului al XIX-lea ..., a fost martorul și tâlcuitorul priceput al marilor evenimente.* LUC. II, 98. *Speranța efemeră Că-ntr-un apropiat istoric zori de ziuă Buna Clio Ne va-mpăca definitiv.* MINULESCU, VERS. 216. *Veșnicul amurg și zorile cele veșnice, între care plutea cu sufletul și cu ființa nobilul bătrân ... – cine ar putea să ți le spună!* GALACTION, O. 247. *Zorile altei vieți morale în omenire.* SADOVEANU, O. XX, 256. *Nu se iviseră încă zorii noilor literaturi naționale.* VIANU, L. U. 11. *Vor mai fi zori pentru revoluție, pentru poporul român?* CAMIL PETRESCU, O. III, 459. *Periodizarea literară cuprinde ... zorile literaturii moderne.* IST. LIT. ROM. II, 8. *Plugari, făuritori de unelte, Spre zorii păcii porniți.* ISANOS, V. 137. *O fată cu zorii sub gene Și-amurgul în păr castaniu.* FRUNZĂ, Z. 12. *Zorii veacului următor aveau să vadă reacția sămănătoristă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 7/1. ✧ (Precedat de prepoziții, locuțiuni prepoziționale etc. și, adesea, însoțit de determinări temporale, arată când, de când, până când sau cât timp are loc acțiunea exprimată de verbul din context) *Frânse pânre și gustă și băsădui ... pânră la zori.* COD. VOR[2]. 8[v]/14. *Voi aduce cântec Din zori de când mă mânec.* DOSOFTEI, PS. 232/8. *Mai înainte de zori de zi, au lovit pre turci.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Acolo deci agiungând la zuori de zi, poroncește să i se deschidă porțile.* AR (1829), 24[1]/41. *Corabia ... sosește în port înainte de revărsatul ziorilor.* HELIADE, L. B. I. 30/26. *În zori de zi, căzură ... De rouă o picătură.* ASACHI, P. 57/5. *Treierătorii de se vor sili a pune pe arie mai înaintea zorilor, atunce pot să strângă vravul la par pe la chindii.* I. IONESCU, C. 186/27. *Albina ... se vede din zori de ziuă comorilor strângătoare.* CONACHI, P. 269. *Alexandru ... încălecă pre Ducipal și fugi toată noaptea și sosi cu zorile la apa Sinariului* (a. 1842). ap. TDRG. *În zori de zi, curuții trămiseră iarăși un parlamentariu la cei din cetate.*

BARIȚIU, P. A. I, 306. *Așa, să le izbăvească, Cu o râvnă părintească, Ea plecă până în zori.* ALEXANDRESCU, O. I, 222. *Ciocârlia ... ciripește vesel în ziori.* ALECSANDRI, P. I, 20. *De cu zorile ... s-a pornit de la conacul de noapte.* ODOBESCU, S. III, 16. *Când se scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde.* CREANGĂ, P. 11. *Îi zise că doamnele ... s-ar fi pornit în zori de ziuă fără a lăsa nici un răspuns în urma lor.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *În revărsatul zorilor ..., îi petrec o bucată de loc.* MARIAN, NU. 734. *De cum a dat în fapt de zori, Veneau ... rădvanele de crai.* COȘBUC, P. I, 55. *Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele. Când de zori s-anunță firii soarele biruitor.* DAVILA, V. V. 184. *Să ne-nfrățim cu zvonul și viața Ce saltă-n zori când se pornește plugul.* GOGA, POEZII, 42. *Din zori, de când ieșise din casă, mai închinase cu mulți.* CHIRIȚESCU, GR. 186. *Până-n zori colindele se vor ținea lanț.* AGÂRBICEANU, S. 192. *În revărsatul zorilor, plecarăm.* HOGAȘ, DR. I, 1. *Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci și tu.* REBREANU, I. 159. *Codrul o ascultă, cântând povestea bradului pribeag ... până-n zori.* BASSARABESCU, V. 52, cf. CADE. *Unii s-au culcat pe trotuar, pentru a putea fi în zori când începe eliberarea permiselor.* LOVINESCU, C. IV, 175. *E-n zori, e frig de toamnă.* BACOVIA, O. 36. *Primul tren cu care mai puteam pleca era cel din zorii zilei.* GALACTION, O. A. I, 239. *Acolo-n apa-i calmă și albastră, M-aș duce-n zori de ziuă să mă scald.* TOPÎRCEANU, P. O. 132. *O dată cu zorile, glasul cocoșilor a cântat vestitor.* SAHIA, N. 83. *Se deșteptase, în zori, surprins și fericit că scăpase de bardă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 124. *Auzi cum bate ... clopotul Mitropoliei ... în preajma zorilor.* TEODOREANU, M. III, 21. *Mă scoală alții înainte de zori.* SADOVEANU, O. XVII, 188, cf. SCRIBAN, D. *Cântă cineva ... deodată cu zorile.* BLAGA, POEZII, 173. *Zinca Golescu ... se scula de obicei o dată cu zorile.* CAMIL PETRESCU, O. II, 277. *În zorii zilei, câmpiile se trezesc parcă dintr-o orgie.* BOGZA, C. O. 249. *Încă de cu zori, oamenii se adunaseră la școală.* STANCU, R. A. I. 99. *Și răsună-n zori mărunte Râul limpede, de munte.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 122. *În grădina lui, se găsea un măr ... care înflorea ziua, rodea noaptea, dar merele dispăreau în zori.* IST. LIT. ROM. II, 96, cf. DL. *Se întindea câte o masă lungă ..., de la care nu se ridicau ... înaintea zorilor.* PREDA, M. S. 28. *Zarea-n zori sticlea brumată.* LABIȘ, P. 25. *Iată-l pe plugarul get ieșind din bordei în zorii zilei.* H. DAICOVICIU, D. 45, cf. M. D. ENC. *Fântânile scot apă mai curată, Însămânțând din zori câmpia toată.* CONTEMP. 1975, nr. 1 509, 1/11. *Eu holtei, mândra văduvă, Doru plânge în zori de ziuă.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 104. *Glasul cântătorilor În vărsatul zorilor.* PĂSCULESCU, L. P. 234. *În zori să scula, Pe surori striga, Dar nu le-auzea.* BALADE, I, 312. *Și la revărsat de zori, Când cade roua pe flori ..., Să plec iar în haiducie.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 471. *Când era în zori di zâuă, Velenaș în pânză nouă.* FOLC. MOLD. I, 49. ✧ (Precedat de prepoziții, locuțiuni prepoziționale etc., arată iminența apariției luminii de dimineață, a dimineții) *Către seară pătimi în piept dureri înghimpătoare care, spre zori de ziuă, au încetat.* GT (1839), 22[1]/43. *El ... o-ncununa despre zori C-un văl alb de promoroacă.* ALECSANDRI, POEZII, 11. *Despre ziori, unde venea, măre, tat-al zmeilor ca un tartor.* ISPIRESCU, L. 222. *Până înspre zori, am ascultat pe Delavrancea.* LOVINESCU, C. VII, 92. *Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moșia arendașului.* REBREANU, R. I, 108. *Înspre zori, tot fără zgomot, se deschide ușa.* TEODOREANU, M. U. 298. *Era spre zori, nu m-ai primit în casă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 3/2, cf. M. D. ENC. *Bate vântul dinspre ziori Și mă împle de fiori.* ALECSANDRI, P. P. 238. ✧ Loc. adv. (Popular și familiar) **Din zori în zori** sau **din zori (și până) în seară** (ori **noapte), din seară până-n zori** = (aproape) continuu; mereu **(II 1).** *Greu mi-i, dragă, fără tine Și te chem de-atâtea ori ... din sară până-n zori.* TOPÎRCEANU, B. 57. *Se ține de el din zori și până-n noapte.* SEBASTIAN, T. 84. *Și te-nfloresc ... Cu trudă ... Din zori în zori, din seară până-n seară.* DEȘLIU, G. 14. ✧ Expr. (Ieșit din uz) **A suna** (sau **a bate) zorile** = a da semnalul de deșteptare dimineața, în cazărmi. Cf. CIHAC, II, 469, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. (Învechit, rar) **A cânta de zori** = a face o serenadă tinerilor căsătoriți. *Le cântă de zori până a nu se cununa.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 326, cf. TDRG. (Învechit, rar) **A cânta ca de zori** = a cânta plăcut, agreabil. Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 295.

2. (Învechit și regional; în sintagma) *Zori de seară* = amurg. *Aurora și crepuscula sau zorile de dimineața și seara sunt mai de câte 2 luni.* GENILIE, G. 94/22. *Amforă ... Du-te purtată-n soare cu mândrie, Până acolo unde-s zori de seară.* ARGHEZI, VERS. 95, cf. ALR SN III h 767/316, 334.

3. (Art.; popular) Numele unui dans popular care se joacă la nuntă; melodie după care se execută acest dans; p. ext. melodie care se cântă miresei la uncrop. *Mireasa, dacă e mai bărbată, fură arcușurile lăutarilor; iar dacă nu-i, atunci îi cântă lăutarii zorile.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 109. *După nuntă, când începe a se lumina de ziuă ... pe drum, se cântă și se joacă deseori zorile.* VARONE, J. R. 53, cf. DL.

4. (Ban., prin Olt. și prin sudul Transilv.; art.; și în sintagmele *cântecul zorilor, strigătul* sau *strigarea zorilor,* MARIAN, Î. 226, *zorile mortului,* id. ib. 230, *zorile de groapă,* H XVIII 284) Numele unui bocet care se cântă mai ales la moartea unei persoane tinere. *Sub cuvântul zori se-nțelege o specie anumită de bocete, care sunt cunoscute și uzitate ... în Banat, și care se cântă ... mai ales în prima dimineață după repauzarea unui fecior, a unei fete sau a unei neveste tinere.* MARIAN, Î. 226, cf. DDRF, TDRG. *Din ceremonialul de înmormântare a tinerilor face parte și cântecul zorilor.* SCLF 1959, nr. 3–4, 648, cf. DL, H XVIII 284, ALRT II, P. 271.

5. (Prin Olt.) Numele mai multor colinde care se cântă în zori **(II 1).** *Prin zori se înțeleg colindele ce se cântă dimineața, când colindătorii au isprăvit de colindat.* PAMFILE, CR. 123.

II. (Bot.; regional) Zorea **(1)** *(Ipomoea purpurea).* Com. din POIANA – VAȘCĂU.

– Și: (învechit) **zióri,** (regional) **zuróri** s. f. pl., (învechit, rar) **zoáre, zoari, zuori** subst. pl.

– Din v. sl. **зорю**.

ZORÍ[2] vb. IV. **1.** Tranz. (Complementul indică ființe, mai ales oameni) A îndemna, a încuraja sau, p. ext., a constrânge să acționeze într-un anumit fel, să facă ceva (în grabă); a grăbi. V. presa **(1).** *Atât de mult îi zorește a nu zăbovi cu găleata, încât, într-un minut, toate toaletele s-au isprăvit.* FM (1843), 364[2]/34. *El, tot zorindu-i, i-au spus, cam de silă, Că strâng să-nzestreze p-o fată.* PANN, P. V. III, 76/11, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 631, LM. *Zăpușeala, în loc d-a da lenei viețuitoarele, le îmboldea, le zorea.* DELAVRANCEA, S. 54. *Trece cu aerul unui om zorit de afaceri.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 116. *Voinicelul le tot zorește, că, altfel, nu le dă stafide.* SEVASTOS, N. 77, cf. DDRF. *De-abia în primăvară dăduse Când ne zori ca să-ntindem noroculuì pânzele – Anhises.* COȘBUC, AE. 49, cf. BARCIANU. *Mama ... ne zorea ... cu sculatul și se grăbea cu treaba prin casă.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W. *Craiul atunci a zorit pe crainici cu glasul puternic, lute să cheme la sfat pe oștenii pletoși.* MURNU, I. 26. *Pitache scoate o rublă, o dă băiatului și-l zorește să-i ducă restul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 59, cf. RESMERIȚĂ, D. *Să-l zorească pe Cellini să isprăvească potirul de aur.* LOVINESCU, C. IV, 105, cf. CADE. *Primarul ... zorise lumea să se adune parc-ar fi izbucnit pârjolul.* REBREANU, R. II, 81. *Am zorit pe arhitectul amic să-mi termine planurile.* GALACTION, O. A. I, 205. *Am ieșit ... ghiontindu-ne, zoriți de la spate.* BRĂESCU, A. 72, cf. BL VI, 52, SCRIBAN, D. *Zorea mereu surugiii, căci nu mai avea răbdare.* CAMIL PETRESCU, O. III, 380. *Dacă i se plătește dobânda, e mulțumit, nu zorește omul.* STANCU, D. 41. *Sigur, nu te zorește nimeni, mai gândește-te.* GALAN, Z. R. 334. *Acesta, cu ... mâinile în șolduri, îl zorea, clipind supărat din ochi.* T. POPOVICI, S. 243, cf. DL, DM. *Ceilalți ... s-au risipit apoi în grabă, parcă i-ar fi zorit cineva.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 509. *Pornise, dis-de-dimineață, în caleașcă, zorind întruna vizitiul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 72, 27/3, cf. M. D. ENC., DEX. *De, măi codane ... să nu mă zorești, că eu-s gata, cum mă vezi.* ȘEZ. IX, 68. *Când cetește, Mă zorește.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 530. ✧ (Prin analogie) *Voinic tinerel ... Calul că-și oprea, Foamea că-l zorea.* TEODORESCU, P. P. 445. ✦ Tranz. fact. (Astăzi rar; complementul indică acțiuni) A grăbi. *Însuși Aeneas pe soți cu vorba mustrându-i zorește Lucrul.* COȘBUC, AE. 109. *Mișcările lui repezi și poruncitoare zoreau lucrul.* ANGHEL, PR. 59. *Trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strângerea birurilor.* REBREANU, I. 207, cf. SCRIBAN, D. *Țăranii muncitori ... zoresc muncile de întreținere a culturilor.* SCÂNTEIA, 1952, nr. 2 392.

2. Intranz. și refl. A lucra, a acționa cu grabă, febril, a se grăbi, a (se) iuți, (livresc) a (se) alerta, (popular) a (-i, -și) da zor (v. zor[1] **2),** a (se) sili **(3),** (învechit și popular) a (se) pripi **(I 2),** (învechit și regional) a (se) păzi **(III),** a spori[2] **(1),** a (se) steji **(1),** (învechit) a (se) cuprinde, a (se) sârgui **(1),** (regional) a (se) purta **(II 3),** a (se) sprinteni, a-i da (o) zdupă (v. zdupă **1);** p. ext. a fi nerăbdător. *De va vedea că copilul nu stă bine, atunci să nu zorească cu lucrarea durerilor.* MEȘT. MOȘ. 34/17. *Fiind zorit a încărca sare* (a. 1846). DOC. EC. 899. *Mă zoresc să scriu degrabă.* MACEDONSKI, O. I, 112. *Oamenii tot zoresc să se așeze la masă, dar nunul cel mare tot întârzie.* SEVASTOS, N. 283, cf. DDRF. *Dar singur el a tot zorit, Să-și bage capu-n foc.* COȘBUC, F. 72. *Tânăra femeie, în sudori, zorește să isprăvească de prășit.* SĂM. I, 253. *Fugari ... care se zoreau să treacă peste granițã, fugind de groaza turcilor.* ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Ce te zorești așa, te-așteaptă Masinca?* M. I. CARAGIALE, C. 131, cf. CADE. *Era lucrătoare harnică para focului și zorea cât șapte pentru nimica toată.* REBREANU, NUV. 198. *Zoriți să ne punem la adăpost, căutam drumuri lăturalnice.* BRĂESCU, A. 143. *O clipă cată-n urmă, Zorind să-și strângă cârdul de umbre întins pe cale.* VOICULESCU, POEZII, I, 73, cf. BL VI, 52, SCRIBAN, D. *Dacă vă zoriți ..., continuați-vă dumneavoastră treaba.* MIHĂESCU, D. A. 110. *Oamenii se apleacă iarăși peste munca lor, zorindu-se să câștige timpul pierdut.* BOGZA, C. O. 238. *Trebuie să zoriți. Timpul nu așteaptă.* STANCU, D. 104. *În ateliere, fiecare zorea să-și termine lucrul.* CONTEMP. 1954, nr. 409, 3/4. *Silion și-l închipuia cum își înoadă cravata, fără să pară că se zorește.* VINEA, L. I, 300, cf. DL, DM. *Dacă ... eu zoresc să lucrez ce n-ai lucrat tu, cine câștigă?* V. ROM. ianuarie 1966, 66, cf. M. D. ENC. *El e șeful, ... zorind în jurul turbinelor, ajunge să cunoască mai ales pe cei care cer ceva.* CONTEMP. 1975, nr. 1 505, 5/9, cf. DEX, ALR I 1 986/887. ✧ (Construit cu dativul etic) *Țeși și-nchindisești, Fir verde-mpletești Și mi te zorești, Cămăși să-mi gătești.* BALADE, I, 284. (Tranz.) *Manole-ncepea, Sforile-ntindea, Lucrul că-mi zorea, Zidul că-mi zidea.* ib. III, 19. ✦ Intranz. A merge iute; a se grăbi (să ajungă undeva), a se precipita **(2).** *Emirul ... o zărește Cu porți de topaze ... Și către ele s-ajungă zorește.* MACEDONSKI, O. I, 147. *„Stai, pașă" „Să piară azi unul din noi". Dar pașa mai tare zorește.* COȘBUC, P. I, 206. *Când zoream mai vârtos să calc cordica de potecă ce-mi mai rămăsese, aud buciumul.* ADAM, R. 7. *Mulțimea nenumărată a pelerinilor ... zorea să ajungă înainte de căderea nopții.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 31. *Din urmă, zoreau călărețiì cu jungherele trase.* SADOVEANU, O. XV, 415. *Muncitorii zgribuliți ... zoreau somnoroși să ajungă la locul de adunare.* BART, E. 288. *Incendiu când se iscă-n așezare, Îi vezi zorind, cu cranii subsuoară, Să-și mântuie-n păduri trecutul mare.* BLAGA, POEZII, 414. *Acum zoreau călări, plini de praf până în albul ochilor, ca să le ducă ... vestea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 196. *Între cer și-ntre câmpie, Și-au pierdut, zorind să vie, Aurita lor tichie.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 159, cf. DL, DM. *Oamenii tăiau potecile de-a curmezișul, frământau drumurile și hotarul, zorind către curtea domnească.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 56, cf. M. D. ENC., DEX. *Drumul șargului dădea Și mâna și tot zorea, Frate, de-și pierdea urma.* PĂSCULESCU, L. P. 264. *Călugărul tot îl zări pe Ionică cât un pumn și zorea vârtos să-l ajungă.* I. CR. III, 65. ✧ (Construit cu dativul etic) *Soare când lucea, Caplea că-mi zorea Și s-apropia.* TEODORESCU, P. P. 464, cf. BALADE, III, 23. ✧ (Prin analogie) *Leit în zale de oțel zorește* [râușorul] *Dreptul pe sub coastele Zahornii.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Furtuna zorește și norii gonesc prin văzduh ca niște uriașe lighioane întunecate.* SĂM. II,

67. ✦ Tranz. (Rar; complementul indică paşi) A iuți. *Stroe Vardaru zori paşii.* C. PETRESCU, A. T. 6. ✦ Tranz. fact. (Rar; complementul indică vehicule) A face să se deplaseze mai repede. Cf. DL. ✧ (Prin analogie) *Omătul ..., zorit de vifor, s-aşază-năuntru în grămăjui cu scânteieri fantastice.* SĂM. I, 385.

3. Intranz. A insista pentru grăbirea unei acțiuni. *Sfetnicul umbla ... zorind să se facă mai curând nunta.* ISPIRESCU, L. 227. *Vedea, în mintea lui, alte planuri şi alte perspective. A zorit să plecăm.* GALACTION, O. 209, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Rar) A susține ceva în mod stăruitor; a se grăbi cu ceva; a insista. *Să popim pe toți aceia Cari ... zoresc că-i om nebun Cine crede-n hori şi-n fete.* COŞBUC, F. 25, cf. DL, DM, DEX.

– Prez. ind.: *zoresc.*

– V. **zor[1].**

ZORÍ[3] vb. IV. (Atestat prima dată în LB) **1.** Intranz. şi refl. impers. (Învechit şi regional; adesea determinat prin „de ziuă") A se lumina de ziuă. Cf. CIHAC, II, 469, BARCIANU. *Când se zorea de ziuă eram în curte şi-mi sculam argățimea.* SĂM. II, 646. *A doua zi, cum s-a zorit de ziuă ..., porni prin țară.* ib. III, 104, cf. ALEXI, W., TDRG. *În pragul răsăritului, cu puțin înainte de a se lumina de ziuă, ... de a zori de ziuă.* PAMFILE, CER. 26, cf. CADE, SCRIBAN, D., BL XIV, 113, DL, DM, DEX. *Pe când s-a deşteptat, cântau rândunelele şi se zorea în răsărit.* MERA, L. B. 164, cf. ALR SN III h 760/520, ib. h 762/520. ✦ Intranz. (Regional; despre zori[1] **1)** A se ivi, a se arăta (Gornovița – Baia de Aramă). FOLC. OLT. – MUNT. I, 258. *Zorilor, surorilor, Nu pripireți a zori.* ib.

2. Tranz. (Regional; complementul indică oameni) A cânta mirelui în dimineața nunții (Braşov). *Lăutarii, duminică dimineața ..., veneau întâi la ginere de îl zorea ..., cânta marşuri sau şi de joc.* PITIŞ, ŞCH. 109.

3. Refl. (regional) A umbla cu colindul în seara de Crăciun (Râuşor – Făgăraş). VICIU, GL. 17. *Bărbații cari umblă de colindă – ei zic „să zoresc" – în ziua de Crăciun sara.* ib. id.

4. Intranz. (Prin sudul Transilv.) A cânta o serenadă (în zori de zi) cuiva de ziua onomastică sau de Anul Nou. Com. din FĂGĂRAŞ, cf. LEXIC. REG. 95.

– Prez. ind.: *zoresc.* – Şi: (învechit) **ziorí** (LB), **zăorí** (LEXIC REG. 95) vb. IV.

– V. **zori[1].**

ZORIÁN, -Ă s. m., s. f. (Regional) **1.** S. m. Ființă fantastică, de obicei animal, care întruchipează zorile[1] **(I 1);** (regional) zorilă **(2).** Com. MARIAN.

2. S. f. Vacă născută în zori[1] **(I 1).** Com. MARIAN.

– Pl.: ?

– **Zori[1]** + suf. *-ean.*

ZORÍLĂ[1] s. m. **1.** (Prin Munt. şi prin Mold.) Zori[1] **(I 1).** *Zorilă se consideră de popor zorile înainte de răsăritul soarelui.* H I 174. *Zorilă înțeleg zorile şi murgilă murgul serii.* ib. II 127, cf. 106, III 233, 274, IV 92.

2. (Adesea ca nume propriu; în basme şi în superstiții) Ființă fantastică, de obicei animal, care întruchipează zorile[1] **(I 1);** (regional) zorian **(1).** *Au născocit spaime sume: Strigoi, stafie, Murgilă, Miază-Noapte şi Zorilă. Ş-alte multe ca aceste, Care nici a fost, nici este.* PANN, P. V. III, 68/10. *Nu făcu multă cale şi întâlni pe Zorilă.* ISPIRESCU, L. 201, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], TDRG. *Cei trei purtători ai conacelor de noapte: Murgilă, ... Miază-Noapte şi Zorilă, ... sunt nişte uriaşi îngrozitori, care pot pricinui răutăți oamenilor.* PAMFILE, DUŞM. 236, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SFC II, 171, DEX. *Poporul crede că Zorilă era în chip de bou, care se arăta oamenilor noaptea.* H II 208. *Poporul crede că Zorilă şi Murgilă sunt nişte necurați; ei produc spaimă, boale şi chiar morți în oameni.* ib. II 314, cf. 22, 178, IV 15, 68, 92, com. MARIAN, ŞEZ. V, 175. *Alt animal fantastic, tot în chip de bou, era Zorilă, care se arăta numai în revărsatul zorilor.* RĂDULESCU-CODIN, Î, 210. *Omu-nopții ... nu-i bun ... Dzorilă, ala-i bun, cel din dzâuă.* ARH. FOLK. I, 221.

3. (Popular, adesea ca nume propriu) Bou (sau bovină) născut în zori[1] **(1)** sau cu părul roşcat. Cf. DDRF, JAHRESBER. XII, 144, TDRG, PASCU, S., SFC II, 150, 152, H II 92, 221, III 233, 474, VII 155, VIII$_2$ 260, IX 32, 115, X 44, 96, 153, 368, 378, 582, XII 96, 350, 608, com. MARIAN, ŞEZ. V, 175, VII 176.

4. Bou iute în mişcări, harnic (Negreşti – Piatra-Neamț). CHEST. V 76/49.

5. (Popular) Luceafărul de dimineață. *Sirius din Câinele-Mare se cheamă zorilă, luceafărul din zori, luceafărul de dimineața sau numai luceafărul.* PAMFILE, CER. 174, cf. PASCU, S. 331, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SFC II, 150, DEX, H XIV 367, ALR I 1 225/885, ALR II 2 464/886.

– **Zori[1]** + suf. *-ilă.*

ZORÍLĂ[2] s. m. (În dicționarele din trecut) **1.** Om ciudat, original sau nebun **(4);** p. ext. om posac. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 713, BARCIANU.

2. Om ironic. Cf. POLIZU, ALEXI, W.

– Pl.: (rar) *zorili.* – Şi: **zoílă** s. m. CIHAC, II, 713.

– Din ngr. **ζουρλός**.

ZORÍRE s. f. Acțiunea de a (se) zori[2] şi rezultatul ei.

1. (Învechit) Îndemn, încurajare; p. ext. constrângere. Cf. zori[2] **(1).** Cf. PONTRBRIANT, D., POLIZU, DDRF.

2. Grabă; p. ext. nerăbdare. Cf. zori[2] **(2).** Cf. POLIZU, DDRF. *Împlinesc cu zorire porunca Sibilei.* COŞBUC, AE. 111. *Flori şi-a pus în părul creț, bălai, Şi-l aşteaptă ..., doar i-a spus că vine, Cu zorirea primei zi de mai!* SĂM. II, 61. *Suntem gata a crede şi noi în zorirea acestei vremi.* LUC. II, 3 cf. RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX.

– Pl.: *zoriri.*

– V. **zori[2].**

ZORÍT[1] s. n. **1.** (Regional, mai ales în Transilv.) Ivirea zorilor[1] **(1);** p. ext. momentul în care începe să se lumineze sau răsare soarele; locul unde se ivesc zorile, răsărit[1] **(II 1).** Cf. zori[1] **(1).** *Din fundul lumii, mai din sus, Şi din zorit şi din apus, ... Venit-au roiuri de-mpărați.* COŞBUC, P. I, 55, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2].

Dar, vezi, zoritul dimineții Ne-a dușmănit pe noi. GOGA, POEZII, 153, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Înspre zorit, să vedea Târgul Lespezilor cu casele sale tăbluite.* CARDAȘ, C. P. 18. *Zorilor, surorilor, Nu pripireț cu zoritu, Păn Mariia s-o găt'i-să Să dea cărț în toat'e părț.* FOLC. OLT.– MUNT. I, 278. ✧ Fig. *Veniți, căci glasul vostru-nvie Un nou zorit de dimineață.* GOGA, POEZII, 219. ✧ Loc. adv. **La zoritul zorilor** = la revărsatul zorilor. Cf. DL, DM. *La zoritul zorilor, Stau naintea Domnului.* HODOȘ, P. P. 575.

2. (Transilv.) Obiceiul de a colinda (cu steaua) practicat de adulți mai ales a doua zi de Crăciun. *Zoritul a doua zi de Crăciun.* BIBICESCU, P. P. 248. *Prin Transilvania se înțelege sub numele de zorit datina de a cânta colinde de feciorii și oameni*[i] *însurați.* PAMFILE, CR. 124, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Umblă cu steaua ..., umblă cu zoritu.* ALR II/I MN 111, 2 825/182.

– Pl.: ?

– V. **zori¹.**

ZORÍT², -Ă adj. **1.** (Învechit) Îndemnat; p. ext.; constrâns. Cf. zori² **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Nu ne surâd succesele zorite, forțate, care se duc, de obicei, tot așa de răpede după cum au venit.* SĂM. I, 32, cf. RESMERIȚĂ, D.

2. (Despre oameni) Care se grăbește foarte mult; care se mișcă foarte repede; (despre manifestări ale oamenilor) care se produce cu mare grabă; care trădează o mare grabă, iute, întins, repezit **(1);** grăbit, precipitat², repede **(II 2),** (rar) zoritor **(2),** zornic, (învechit) pripitor **(I),** (învechit, rar) zoriu. V. pripit **(I),** rapid. Cf. zori² **(2).** Cf. PONTBRIANT, D., LM. *Femei zorite, cu legături și cu donițele în spinare, se încrucișează, își dau bună ziua și-și caută de treabă.* DELAVRANCEA, O. II, 271. *Grupuri de soldați înarmați alergau, zoriți, din toate părțile.* VLAHUȚĂ, O. A. 156, cf. DDRF, BARCIANU. *Femeia le dădu bună-vremea, se făcu însă că nu le vede mirarea și trecu mai departe, zorită.* SANDU-ALDEA, D. N. 264, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Pe chei, lumea aleargă zorită după treburi.* DUNĂREANU, CH. 84. *În cosiță-și prinde garoafa-nflorită ... Pleacă la fântână și vine zorită.* IOSIF, P. 58. *Hangiul, om în toată firea, care știe că călătorului îi șade bine cu drumul, pleacă zorit să dea porunci.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 61. *Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare, când la tatăl ei, când la Ion.* REBREANU, I. 229, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Un sprinten și viu măcăleandru Zorit se abate din drum.* CAZIMIR, L. U. 17. *Apoi se duse tot mai zorită la stăreție.* STĂNOIU, C. I. 205. *Era zorit. Trebuia să plece.* COCEA, S. II, 172, cf. SCRIBAN, D. *Alergau zorite, cu ciocurile întinse, ca să nu le ia altele înainte.* CAMIL PETRESCU, O. II, 103. *Să nu lovească-n aripi, în aer, o albină Ce s-ar fi-ntors zorită, în zbor, cu cofa grea.* STANCU C. 48. *Străbătu tiptil dormitorul gazdelor ... și porni zorit.* GALAN, B. II, 173. *Dar ce-i cu tine, așa zorită și cu trusa asta?* H. LOVINESCU, T. 270. *Ai venit? – îl întâmpină ofițerul zorit.* VORNIC, P. 205, cf. DL, DM. *M-am întors numaidecât și-am pornit-o mai departe, zorit.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 13. *La fel de zorit și fără să ia în seamă plecăciunea piticului, trecu bărbatul și de această poartă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 31/3, cf. DEX. *Mers zorit.* DSR. *De zorită ce era, Puse peștele pe foc, Dar înțeleni pe loc.* TEODORESCU, P. P. 272. ✧ (Prin analogie) *Zorit la trai.* DDRF. [Pârâul] *curge, curge zorit, parcă cine știe ce ispravă ar avea de făcut.* ap. TDRG. *Cugetele inimii, mai zorite și mai absurde decât pârâiele din vale, aruncă doruri, visuri și iluzii.* GALACTION, O. A. II, 205. *Apele zorite fierb soarele-n viroagă.* LESNEA, A. 59. *În zoritul nostru drum spre moarte, avem prea puțin timp să privim în juru-ne.* SADOVEANU, O. XIX, 87. ✧ (Adverbial) *Surorile împleteau zorit la ciorapi, la târlici și mănuși.* DELAVRANCEA, H. 269, cf. DDRF. *Însă viteazul, oricât de zorit, ar dori să-i aline Chinul reginei cel mult. ... Totuși porunca din cer o-mplini.* COȘBUC, AE. 75. *Bădia Ionică ... mă întreabă zorit.* BRĂESCU, A. 88, cf. DL.

– Pl.: *zoriți, -te.*

– V. **zori².**

ZORITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Învechit, rar) Încurajator. Cf. zori **(1).** Cf. PONTRIANT, D., LM.

2. (Rar; despre oameni) Zori². Cf. zori² **(2).** Cf. LM. (Prin analogie) *Un camion sălta în iureș, Spre Baia Borșa zoritor, Purtând un motocompresor.* DEȘLIU, M. 8.

– Pl.: *zoritori, -oare.*

– **Zori** + suf. *-tor.*

ZORÍU, -ÍE adj. (Învechit, rar; despre oameni) Zorit² **(2).** Cf. zori **(2).** *Simul ...La lucru bărbătește începe-acum zoritu, C-o mână-nvârte moara, cu alta varsă grâu.* CONV. LIT. VII, 246, cf. TDRG, SFC VI, 75, 77.

– Pl.: *zorii.*

– **Zori** + suf. *-iu.*

ZÓRNAI interj. v. **zurnai.**

ZORNĂÍ vb. IV. Intranz. (Despre obiecte confecționate din metal, din sticlă etc. sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte) A produce un sunet caracteristic când se mișcă, se ciocnește de ceva sau când este lovit cu ceva; p. ext. a produce zgomote (supărătoare); a zdrăngăni **(I 1),** a zomăi **(1),** a zurui **(1),** (învechit) a zăngăi, (regional) a zingări, a zorzoi, a zorzoni. A produce prin lovire, ciocnire, mișcare etc. un sunet metalic, vibrator; a zăngăni, a zdrăngăni **(II 1),** a zurui **(1),** (regional) a zorzoi, a zorzoni¹, a zurgăli. *Mai dibuie-nainte Și simte-n dos d-odată că zornăie o poartă.* HELIADE, O. I, 317, cf. PR. DRAM. 106. *Pluguri, sape, seceri, coase, Prin tot locul zornăiesc.* FM (1844), 160²/16, cf. POLIZU. *Din buzunarele jiletcei, atârnau, d-o parte și de alta, zornăind, două lanțuri groase cu chei și peceți mulțime.* GHICA, S. 502, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 540, LM. *Cai și arme se auzise tropotind și zornăind pe afară.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Sora împăratului ..., de spaimă, scăpă cele patru chei, cari zornăiră pe pardoseală.* DELAVRANCEA, S. 96. *Salbele de galbeni zornăiau la gâtul celor avute.* DDRF. *Și mi-a plăcut în jurul meu Să văd flăcăi pe bătătură Și cobza cu isonu-n gură Să-mi zornăie.* COȘBUC, P. I, 198, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Groaznic arm-a-nceput să zornâie asupră-i.* MURNU, I. 80, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D. *Șase*

oameni cu lanțurile grele de mâni și de picioare, lanțuri pe care le auzea mereu zornăind. ARDELEANU, U. D. 189, cf. CADE. *Sunând și zornăind, arginții treceau repede de la o mână la alta.* COCEA, S. II, 91. *Dulăii, prin curți, s-ascund speriați, Căci zornăie-n mâini un vraf de obezi sparte.* VOICULESCU, POEZII, I, 189, cf. SCRIBAN, D. *Zarurile zornăiau pe masă.* CĂLINESCU, E. O. I, 25. *Zornăiau galbenii când sălta, în zbucium, hora.* STANCU, D. 7, cf. DL. *Îi întinse un plic în care zornăia ceva.* PREDA, M. S. 111. *Când părul fetei mele-a mângâiat îi zornăiră grelele inele.* LABIȘ, P. 105, cf. DM. *Jucau muieri sulemenite ..., îmbrăcate în rochii ... pline ... de galbeni țigănești ce iute zornăiau la lovitul unei dairale.* BARBU, PRINC. 245. *Dar pleacă, o dată, armele zornăie amenințător.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 19/3, cf. M. D. ENC., DEX. *Podu când trecea, Podu că zornăia, Podu se clătina.* TEODORESCU, P. P. 414. *Te voi lua pe ulița satului cu cal galbăn tropotind, cu frâu verde zornăind.* ȘEZ. II, 95. *Zmeul scoase un urlet groaznic, încât făcu să zornăie toate geamurile.* POPESCU, N. II, 80. *Merg soldații voinicii Cu armele zărnăind Cu papucii tropotind.* MAT. FOLK. 956. *Din vale din Severin, Vîne-armata lui Mărin ..., Cu fustele fâlfâind, Cu salbile zornăind.* ȘEZ. XIII, 189, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 367. *Își răsucea burta rotofeie, făcând să zornăie banii.* I. CR. II, 279. *Pe voi, boieri, nu v-am urat, Și cu frâul zornăind Toată țara ocolind.* PĂSCULESCU, L. P. 19, cf. ALR II 4 414/141, 334. *Toți cerceii poleiții A-nceput și-au zornăit.* ANT. LIT. POP. I, 262. ✧ (Prin analogie) *Face afaceri în care zurnăiesc miile de florini greoi de argint.* SĂM. V, 482. *El credea că-i glasul dracului, care zornăia ca să-i facă lui ciudă.* VLASIU, A. P. 180. *S-au prăvălit cu nasul în pulberi măriile Și-au zornăit a moarte steme dogite.* DEȘLIU, G. 38. *Văzduhul încropit zornăia de bețiа pițigușilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 16/1. ✦ Tranz. fact. (Despre oameni) A face să producă un zgomot caracteristic prin lovirea, ciocnirea sau rostogolirea unor obiecte de metal, de sticlă etc. *Norocul negru zornăind tambura începu deodată la dânsul cu gura.* PANN, ap. TDRG, cf. CIHAC, II, 540. *Își zornăi pintenii într-un salut milităresc.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 41. *Tot trece și răstrece pe dinaintea notariului, zornăindu-și pintenii.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 27. *S-a întors radios zornăind un fișic de patace.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 201. *Gologanii îi strânse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-i în pumni.* REBREANU, I. 33. *Apucă lanțurile cu amândouă mâinile, le cântări parcă și se uită în ochii ocnașului, apoi le zornăi.* ARDELEANU, U. D. 182, cf. CADE. *Portarul zornăia lanțurile lacătului mare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 210. *A sosit ceva mai târziu, zornăindu-și pintenii.* COCEA, S. II, 210, cf. SCRIBAN, D. *Se închinară pe rând, zornăindu-și pintenii, în fața câte unei fetișcane.* CAMIL PETRESCU, O. I, 521. *Descuie grăbit, zornăindu-și cheile, și scoase un sul de hârtie.* V. ROM. iulie 1954, 99. *Vedeai că-și dă și alte aere cu tine, zornăindu-și banii în buzunar.* PAS, Z. I, 255. *Gem robii sub punți și cătușele-și zornăie crunți.* LABIȘ, P. 246. *Un coleg al meu, de frică, zornăia înadins cheile.* V. ROM. iunie 1965, 20. *Bani ... am zornăit.* JAHRESBER. VIII, 304. *Merg soldații, sarimanii, Tropăindu-și cizmele, Zornăindu-și pintenii Blăstămându-și părinții.* FOLC. MOLD. I, 489. ✧ Intranz. *Cineva-n umbră Tot umblă, tot umblă zornăind din cătușe.* BENIUC, V. 124. *Și iar zornăiau din chei și iar se întorceau cu toții să-l petreacă pe el, pe profesor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126. 18/3. *S-aud calul sforăind Și din pinteni zornăind.* TEODORESCU, P. P. 300. *Vîne sora Iancului, Din sălbiță zornăind.* FOLC. OLT.– MUNT. III, 76. *Aicea mi s-a urât Tot urcând și scoborând, Ofițerii comandând, Cu sabia zârnăind.* FOLC. MOLD. I, 630. (Fig.) *Zornăie din salbe neliniștea livezii.* LESNEA, A. 42. ✦ (Prin Maram.; în forma *zurnăi;* despre urechi) A țiui. Cf. ALR II/I h 22.

– Prez. ind.: *zórnăi* și (învechit și regional) *zornăiesc.* – Și: (rar) **zornâí,** (învechit și regional) **zornoí, zărnăí, zurnăí,** (regional) **zârnăí, zărnâí** (SFC IV 225) vb. IV.

– De la **zor**[2].

ZORNĂIÁLĂ s. f. Acțiunea de a zornăi și rezultatul ei; p. ext. (concretizat) sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire (cu altceva), zangăt, (astăzi rar) zornet, (învechit și regional) zurai[2] **(1),** (regional) zurăt; zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură, zdrăngănire **(1),** zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăire, zornăit, zornăitură, zuruit **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zuruială. Cf. zornăi. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 540. *În zgomotul sălbatic al armelor învălmășite, i se păru însă că aude zurnăiala triumfătoare a lanțurilor care cad.* SĂM. IV, 323. *Zornăiala lanțurilor se apropia și, cu ea, în linie dreaptă ca soldații, câteșișase ocnași.* ARDELEANU, U. D. 176, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, DSR.

– Pronunțat: *-nă-ia.* – Pl.: *zornăieli.* – Și: **zurnăiálă** (DR. IV, 1 261), (rar) **zârnăiálă** (ib.) s. f.

– **Zornăi** + suf. *-eală.*

ZORNĂÍRE s. f. Acțiunea de a zornăi și rezultatul ei; p. ext. (concretizat) sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire (cu altceva), zangăt, (astăzi rar) zornet, (învechit și regional) zurai[2] **(1),** (regional) zurăt; zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură **(1),** zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăit, zornăitură, zuruit **(1),** (astăzi rar) zdrăngăneală **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zuruială. Cf. zornăi. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Zale port pe sub cămașă, Zornăire ne-ntreruptă.* THEODORESCU, C. 17.

– Pronunțat: *-nă-i-.* – Pl.: *zornăiri.*

– V. **zornăi.**

ZORNĂÍT s. n. Faptul de a zornăi; p. ext. (concretizat) sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire (cu altceva); zangăt, (astăzi rar) zornet, (învechit și regional) zurai[2] **(1),** (regional) zurăt; zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură **(1),** zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngăni-

tură **(1)**, zornăială, zornăire, zornătură, zuruit **(1)**, (astăzi rar) zdrăngăneală **(1)**, (învechit) zuruire **(1)**, zuruitură **(1)**, (regional) zuruială. Cf. z o r n ă i. *Auzi un zărnăit foarte mare de fiară și de lanțuri.* GORJAN, H. IV, 153/22, cf. PONTBRIANT, D., LM. [Își] *dăprinde urechea la sunete streine, la zărnăitu aurului.* JIPESCU, O. 5. *Copiii, ... cum auziră zornăitul banilor, alergau de la sac la bani și de la bani la sac.* ISPIRESCU, L. 268. *Alții ... târau cu mare zurnăit pe pavele drugi de oțel.* CONTEMPORANUL, V_1, 268. *Zornăitul aurului.* DDRF. *Sună zornăit de zale, Strigăt mare de război.* COȘBUC, P. II, 112, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *În liniștea nopții, zornăitul prelung al unui geam spart de un pumn furios se auzi.* CONV. LIT. XLII, 447, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Se auzi o izbitură energică și un zornăit de geamuri.* CĂLINESCU, S. 269. *Când auziră zornăitul de lanțuri și osii ale tunurilor săriră urlând ca niște bezmetici.* CAMIL PETRESCU, O. III, 339. *I-a mai aruncat, cu zornăit lung, în căldărușă, încă o jumătate de pol.* STANCU, D. 359. *În urechi, îi răsună limpede zornăitul lanțurilor.* CONTEMP. 1955, nr. 477, 3/2. *A trântit ușa și în urmă-i s-a auzit până departe, deslușit, zornăitul zăvoarelor ferecate cu grabă pe dinlăuntru.* GALAN, Z. R. 208. *M-au trezit din somn zornăitul lanțului și încordarea motoarelor.* TUDORAN, O. 192, cf. DL. *Ușa grea se închise cu un zornăit de lanțuri.* T. POPOVICI, S. 291. *Am deslușit prin noapte galopuri de balade Cu iz de vin și sânge, cu zornăit de fier.* LABIȘ, P. 211, cf. DM, SFC IV, 299. *Pe divanul cu scoarță înflorată se tolănise Mișu, care se obișnuise cu zornăitul zarurilor, așa că dormea liniștit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX, DSR.

– Pronunțat: *-nă-it.* – Pl.: *zornăituri.* – Și: (învechit) **zărnăít,** (învechit, rar) **zurnáit** (LM) s. n.

– V. **zornăi.**

ZORNĂITÓR, -OĂRE adj. (Despre obiecte confecționate, de obicei, din metal, din sticlă etc.) Care produce un sunet vibrator prin mișcare, ciocnire, lovire (cu altceva); răsunător, zăngănitor, zdrăngănitor, zuruitor. Cf. z o r n ă i. *Se aruncă cu fața în jos, ca pe o claie de fân, pe zornăitoarea grămadă de aur.* VLAHUȚĂ, O. A. 216. *Alăturând călcâiele zornăitoare, zice, uitându-se drept în ochii procurorului: – Trăiți!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 98, cf. CADE. *Cupe de corn sau de ivoriu păstrau brățări zornăitoare de argint înnourat.* TEODORESCU, M. U. 144. *Călugărul ... a deschis, cu o cheie dintr-o legătură mare, zornăitoare, ușa de lemn.* CAMIL PETRESCU, O. I, 393. *Nu poartă șir de icușari de aur lucitor, sunători, zornăitori.* STANCU, D. 8, cf. DL. *Trăiau mult, legați însă de sârme zornăitoare.* PREDA, I. 184, cf. DM. *Am purtat pe umeri gogeamite legătură de trestii zornăitoare.* VÂN. PESC. mai 1964, 3. *Vlăjganul, cu bască soioasă, încălecat pe o bicicletă zornăitoare, ... rânjea nerușinat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX.

– Pronunțat: *-nă-i-.* – Pl.: *zornăitori, -oare.*

– **Zornăi** + suf. *-tor.*

ZORNĂITÚRĂ s. f. Faptul de a zornăi; p. e x t. (concretizat) sunet vibrator (și supărător) produs, de obicei, de obiecte confecționate din metal, din sticlă, prin mișcare, ciocnire, lovire (cu altceva), z a n g ă t, (astăzi rar) z o r n e t, (învechit și regional) z u r a i[2] **(1)**, (regional) z u r ă t; zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură **(1)**, zdrăngănire, zdrăngănit **(1)**, zdrăngănitură **(1)**, zornăială, zornăire, zuruit **(1)**, (astăzi rar) zdrăngăneală **(1)**, (regional) zuruială. Cf. z o r n ă i. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Se auziră ... zornăituri de monede.* CONV. LIT. XLV, 602, cf. RESMERIȚĂ, D. *Grigoriță ieși pe ușă surâzător, însoțindu-și pașii cu zornăituri de pinteni.* P. CONSTANT, R. 188, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Pronunțat: *-nă-i-.* – Pl.: *zornăituri.* – Și: (învechit, rar) **zurnăitúră** s. f. LM.

– **Zornăi** + suf. *-itură.*

ZORNÂÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZÓRNET s. n. (Astăzi rar) Zornăială. Cf. z o r n ă i. *În curtea spațioasă, se tot auzea giruri De cai și clunțul zornet zăbalelor spumate.* HELIADE, O. I, 219. *S-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii Pe când ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii?* EMINESCU, O. I, 157, cf. DDRF. *Gemet răsună de-acolo și plesnete crunte cu biciul, Vaier și zăngăt de fiare și zornet de lanțuri târâte.* COȘBUC, AE. 119, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Zornetul pintenilor, glas de oțele încrucișate.* LUC. VII, 475, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Amorul ... Pe drumuri a murit, De zurnetul de bani înăbușit în lumea asta cu dugheni.* BACOVIA, O. 118, cf. SCRIBAN, D. *Cadența bocancilor, Zornetul fierului, pe drumul de pulbere sub Casiopeea, Pleacă departe compania treia.* BENIUC, V. 76. *Pașii înăbușiți și parcă respirații grele se amestecau cu un zornet muzical de cristale multe.* VINEA, L. II, 145, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Cu zornet de oști, frontul trecu peste sat.* LABIȘ, P. 340.

– Pl.: *zornete.* – Și: **zúrnet** s. n.

– **Zornăi** + suf. *-et.*

ZÓRNIC, -Ă adj. (Astăzi rar; despre oameni) Zorit[2] **(2)**. Cf. z o r[1] **(2)**. *Zornică, fire de tort ea strecoară prin grabnicii piepteni.* COȘBUC, AE. 129. *Și coborau, zornici, lordanul în jos, Prin pulberea stârnită de copite.* VOICULESCU, POEZII, I, 145. ✧ (Adverbial). *Te îndeamnă zornic boierul Rovin ... să-ți ridici în sârg nevasta și copiii ... și să fugi spre munți.* GALACTION, O. A. II, 37. *Sergenții de zi tropăiau zornic, scuipând înjurături înăbușite.* SADOVEANU, O. XVII, 229, cf. DL, DM.

– Pl.: *zornici, -ce.*

– **Zor**[1] + suf. *-nic.*

ZORNOÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZOROASTRIÁN, -Ă s. m. f., adj. (Adept) al zoroastrismului. Cf. DN[3].

– Pl.: *zoroastrieni, -e.*

– Din fr. **zoroastrien.**

ZOROASTRÍSM s. n. Religie veche a popoarelor din Asia Centrală, Iran și Azerbaidjan, caracterizată prin dualismul binelui și răului. *Un mit a cărui urmărire*

metodică ne-ar duce, poate, în Persia, urcându-ne până în epoca zoroastrismului. HEM 1651, cf. DN^2, DER, M. D. ENC., DEX.

– Din fr. **zoroastrisme,** it. **zoroastrismo.**

ZOROBÍ vb. IV. Intranz. (Maram. şi prin Transilv.) A câştiga; p. ext. a agonisi. Cf. ŞEZ. XIX, 36. *Ş-ai gândit noapte şi zi Cum îi putea zorobi, Să-ţi poţi creşte coconii.* BÎRLEA, L. P. M. I, 179, cf. T. PAPAHAGI, M. 237, com. DRĂGANU, ALR SN V h 1 364. ✧ Tranz. Cf. CADE. *Zarobdesc bani.* ALR SN V h 1 364/362.

– Prez. ind.: *zorobesc.* – Şi: **zarobí** vb. IV.

– Din ucr. **заробити.**

ZOROBÓC s. n. (Maram. şi Transilv.) Câştig; p. ext. agoniseală. Cf. CADE. *Numai esta joc îl joc Şi mă duc la oboroc Să-i fac popii zoroboc.* ŞEZ. XIX, 36, com. DRĂGANU, COM. SAT. V, 30, PAŞCA, GL.

– Pl.: ?

– Din ucr. **заробок.**

ZOROCLÍE s. f. (Olt. şi Munt.) Cămaşă, mai ales bărbătească, făcută de obicei din pânză groasă. Cf. T. PAPAHAGI, C. L., DL, DM, H V 375, 479, XI 7. *Pleacă puiu diseară Şi pleacă cu mâna goală Şi c-o floare la ureche, Da cu zoroclia veche.* ŞEZ. XII, 73, cf. I. CR. III, 376, N. REV. R. XIV, 349, com. din TURNU-MĂGURELE. *Zoroclia de fuior, Bătută pe la picior.* CIAUŞANU, V. 70. *Zoroclii pentru sârbători.* ALR SN IV h 1 156/886, cf. LEXIC REG. 27, 33, 44.

– Pl.: *zoroclii.*

– Etimologia necunoscută.

ZORZÁ s. f. (Regional) Gurgui la opincă (Corcova – Strehaia). GL. OLT. 130, SCL 1968, 342.

– Pl.: ?

– **Zorzi** + suf. *-ea.*

ZORZÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică opinci) A încreţi marginile cu o cureluşă trecută prin mai multe găuri (Corcova – Strehaia). GL. OLT. 56.

– Prez. ind.: *zorzesc.*

– Cf. îngurzi.

ZORZOÁLE s. f. pl. v. **zorzoană.**

ZORZOÁNĂ s. f. (Mai ales la pl.) **1.** Podoabă pretenţioasă, lipsită de valoare şi fără gust; (regional) fesfesele, sovoane, zangarale (v. zangara **1),** zurzur[1], (familiar) farafastâcuri, sărsam. *Dimpotrivă, când sunteţi îmbrăcate cu mai multe zorzoane şi farafastâcuri, zău că sunteţi întocmai ca nişte brezei.* GORJAN, ap. DA II$_1$, 58. *Ca să nu cadă din picioare ... popa des are grija a-i deştepta, cădind cu cădelniţa împodobită cu zorzoanele corespunzătoare scopului.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 195. *Acesta se apucă să dezbrace pe fata lui Chiriac ... de toate ţortoanele streine ce o desfigurau.* NEGRUZZI, S. I, 338, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 540. *Mândri flăcăi ..., cu zorzoane de alamă la opinci ..., executau, cu o măiastră agerime, săltăturile.* ODOBESCU, S. I, 469. *Se arătase, sus, pe movilă, vestitul cântăreţ, gătit cu decoraţii atârnate de gât şi fel de fel de zorzoane.* CARAGIALE, ap. CADE. *Armele şi ţorţoalele de pe dânsul îl dau jos.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Cocoane înţepate ..., în rochii de atlaz cu fel de fel de zorzoane.* VLAHUŢĂ, D. 278. *Brâul şi chimirul de care-i atârnat un smoc de zorzoane.* SEVASTOS, N. 90, cf. DDRF, BARCIANU. *Purta o haină fără nici un zorzon, cu nasturi de oţel.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W. *Plescăieşte, din când în când, cu limba sau cu biciul, ca să-şi iuţească echipajiul tras de un biet măgăruş, împopoţonat cu zorzoane şi ciucuri.* LUC. VII, 259, cf. ŞĂINEANU^2. *Nu se putea el dumiri cum e cineva în stare, în faţa ... unei rochii cu zorzoane, să rămâie neschimbat.* CONV. LIT. XLII, 24, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., BL I, 31. *Oprise deodată calul împodobit cu zorzoane şi mărgeanuri.* SADOVEANU, O. XIII, 877. *Lacrimile mari îţi prind de gât Lungi zorzoane de nebună.* I. BARBU, J. S. 130, cf. SCRIBAN, D. *Cléante nu munceşte, cel mult joacă la loterie şi aruncă banii îndată în zorzoane.* CĂLINESCU, C. O. 171. *Cu zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar bruma de lumină pe care o îngăduia noaptea.* CAMIL PETRESCU, O. I, 687. *Echipamentul vânătorului trebuie să fie sobru, fără prea multe zorzoane.* VÂN. PESC. martie 1964, 19. *În spatele bisericii – palatul, lung şi înalt, cu zorzoane rococo şi motive naţionale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 87, 2/1, cf. M. D. ENC. *Să port puşca-nchituită ..., Calu cu zorzoanele, Cum le place la cucoane.* MAT. FOLK. 353. *Umblau ... dezbrăcaţi ... ca să îndestuleze gătelele fără rost, sălbile şi zorzoanele fetelor, nevestelor şi flăcăilor.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 114. *Moş Crăciun şade la masă, În zorzoane de mătasă.* PAMFILE, CR. 99, cf. ALR I 1 686/360. *Aseară trecui călare, Cu calul numai zorzoane.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 455. ✧ Fig. *Este vorba a dezbrăca limba de nişte ţorţoale ce o făcea ridicolă.* HELIADE, O. II, 330. *Ideile devin greoaie, cad sub povara atâtor zorzoane.* SĂM. I, 96. *Ce-ai păţit, zorzonul boboacăi?* ap. TDRG. *Mai vârtos decât slovele mele, Prea cu zorzoane, prea cu mărgele ... Faceţi să scape miezul cuvântului.* DEŞLIU, G. 34. *De ce se încăpăţânează, atunci, autorul să împodobească fiinţa de fum a personajelor sale ...*[cu] *zorzoanele atâtor amănunte fără rost?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 9/2.

2. (Prin Maram. şi prin nordul Transilv.) Stup primitiv; ştiubei. Cf. CHEST. VI 110/23, 32, ALR I 1 686/360.

– Pl.: *zorzoane.* – Şi: (rar) **zorzoále** (BL I, 31) s. f. pl., (învechit şi regional) **ţorţól** s. n., **zarzaná** (CODRU-DRĂGUŞANU, C. 195) s. f., **zorzón** s. n., (regional) **zorzonále** (MAT. FOLK. 353), **zârzoáne** (CHEST. 6, 110/32) s. f. pl., (învechit, rar) **ţorţón** s. n.

– Etimologia necunoscută.

ZORZOÍ vb. IV. Intranz. (Olt.) A zăngăni. Cf. TDRG, T. PAPAHAGI, C. L., BL VI, 150, DL, DM, DEX. *Mie mi s-a urât Tot suind şi coborând, Cu fiarele zorzoind.* MAT. FOLK. 379. *Vine-amanta lui Dăian şi din sălbi tot zorzoind.* ŞEZ. XIII, 190. ✧ Tranz. fact. Cf. DM, DEX.

– Prez. ind.: *zorzoiesc.*

– De la **zor**[1].

ZORZOLÍ vb. IV v. **zorzona.**

ZORZOLÍT, -Ă adj. v. **zorzonat.**

ZORZÓN s. n. v. **zorzoană.**

ZORZONÁ vb. I. Tranz. şi refl. (Familiar) A (se) înzorzona. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *S-a zorzolit* [ca] *un conac şi-a plecat la horă.* UDRESCU, GL.
– Prez. ind.: *zorzonez.* – Şi: **zorzoní** (SCRIBAN, D.), **zorzolí** vb. IV.
– V. **zorzon.**

ZORZONÁLE s. f. pl. v. **zorzon.**

ZORZONÁT, -Ă adj. (Familiar) Înzorzonat. Cf. zorzona. *Se vedea după găteala ei zorzonată şi bătătoare la ochi.* VLAHUŢĂ, D. 72. *Cât fusei neînsurat Purtai calul zorzonat Şi chilumu ferecat.* MAT. FOLK. 405. *Cât era neica dănac Purta calul zorzonat.* N. REV. R. IV, 74, cf. UDRESCU, GL.
– Pl.: *zoronaţi, -te.* – Şi: **zorzolít, -ă** adj. UDRESCU, GL.
– V. **zorzona.**

ZORZONÍ[1] vb. IV. Intranz. (Regional; despre obiecte din metal, din sticlă etc.) A zăngăni. Cf. TDRG, BL VI, 150. *Iorgovan ... O vadră de vin scotea, Tocma-n fund o răsufla, Cercurile-i zorzonea.* TEODORESCU, P. P. 561.
– Prez. ind.: *zorzonesc.*
– De la **zor**[3].

ZORZONÍ[2] vb. IV v. **zorzona.**

ZOS s. n. v. **sos**[1].

ZOSLÁVIE s. f. v. **zloslavie.**

ZÓSMEN subst. v. **iasmin.**

ZÓSTĂ s. f. (Învechit, rar) Titlu care se acorda soţiilor de demnitari în Imperiul Bizantin; persoană care avea acest titlu. *S-au dus în Ţarigrad la împăratul; de la care el s-au făcut magistru, iar muierea lui zostă.* ŞINCAI, HR. I, 188/13. *O au făcut împăratul zostă, carea cinste era între muieri ca şi a fi patrichiu între bărbaţi.* id. ib. 195/30.
– Pl.: *zoste.*
– Din ngr. **ζωστή.**

ZOT subst. (Rar; în expr.) **A face zot** = „a distruge, a da gata". IORDAN, L. R. 497.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZÓTĂ s. f. v. **sodă.**

ZÓTCĂ s. f. sg. (Regional) Rât **(1)** (Somova – Galaţi). ALR SN II h 333/682, ALRH SN I h 213/682. *Zotca sau petacu porcului.* ib. ✦ (Argotic; mai ales în legătură cu verbe ca „a plesni", „a lovi", „a bate" etc.) Gura (considerată ca organ al vorbirii). *Batem darabana pe spinările comisarilor şi-l plesnim peste zotcă pe oricine-o îndrăzni să ne scoată din pepeni.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 182, cf. BUL. FIL. IV, 137. *Unele expresii ... provin de la spectatori ... precum ... „dă-i la zotcă", şi aparţin argoului în general.* IORDAN, L. R. A. 497, cf. BUL. FIL. 243. *Dă-i peste zotcă.* SCRIBAN, D.
– Din bg. **зотка** „partea din spate a porcului".

ZOTECÚSTE interj. (Prin vestul Transilv.) Formulă de salut (la întâlnire sau la despărţire). Cf. DR. X, 3.
– Lat. **Deus te constet.** „Dumnezeu să te trăiască".

ZOTOÁRĂ s. f. v. **zător.**

ZOTOCOÁLĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) **1.** „Învălmăşeală". FRÂNCU – CANDREA, M. 107.
2. Necaz **(1).** *Numai eu ştiu câtă zotocoală, cât necaz am cu apa asta.* V. ROM. mai 1955, 24, com. BENIUC.
– Pl.: *zotocoale.*
– Etimologia nesigură. Cf. magh. zahatol.

ZOTOLÍ vb. IV. Tranz. (Prin nord-vestul Munt.) A murdări. LEXIC REG. II, 33. *Boii au zotolit iarba.* ib.
– Prez. ind.: *zotolesc.*
– Etimologia nesigură. Cf. mozoli.

ZOTOLÍNĂ s. f. (Regional) Femeie palidă, anemică (Drăuşeni – Rupea). COMAN, GL.
– Pl.: *zotoline.*
– Etimologia nesigură. Cf. zătoni.

ZOTÓN s. n. v. **zăton.**

ZOTONEÁLĂ s. f. (Regional) Acţiunea de a zătoni şi rezultatul ei.
1. Oboseală. Cf. zătoni **(5)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Zotoneală de oase ca la arie nici la coasă nu-i.* id. ib.
2. Prăpăd **(1).** Cf. zătoni **(6)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
– Pl.: ?
– **Zotoni** + suf. *-eală.*

ZOTONÍ vb. IV v. **zătoni.**

ZOTONÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre lucruri) Distrus (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Grâu zotonit.* id. ib.
2. (Despre mamele sau uger) Din care s-a stors sau s-a supt tot laptele (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.
3. Istovit (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. *Cu oasele zotonite.* id. ib.
– Pl.: *zotoniţi, -te.*
– V. **zotoni** (variantă a lui *zătoni).*

ZOTÓR s. n. v. **zător.**

ZOTRONÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A urni (din loc). Com. BENIUC. *Mai zotroneşte-l din loc.* id.
– Prez. ind.: *zotronesc.*
– Etimologia nesigură. Cf. urni.

ZOŢ s. n. v. **sos.**

ZÓUĂ s. f. v. **zi.**

ZOVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZOVENÍ vb. IV v. **sovoni.**

ZOVERCÁT, -Ă adj. v. **suflecat[2].**

ZOVÓI s. m. v. **zăvod[1].**

ZOVÓN s. n. v. **sovon.**

ZOVONÍ vb. IV v. **sovoni.**

ZOVONÍT, -Ă adj. v. **sovonit.**

ZOVÓR[1] s. n. v. **zăvor.**

ZOVÓR[2] s. n. v. **zuvor.**

ZOVORLÍT, -Ă adj. (Regional; despre vin) Amestecat; falsificat (Moftinu Mic – Carei). ALR SN I h 238/334. ✦ (Despre apă) Tulbure (Doba – Satu Mare). Cf. ALR I 426/335.
– Pl.: *zovorliți, -te.*
– De la ***zovorli** < magh.

ZRÁVĂN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZRĂVÍ vb. IV v. **zdrăvăna.**

ZROB s. n. v. **zdrob[2].**

ZROBÍ vb. IV v. **zdrobi.**

ZUÁO s. f. v. **zi.**

ZUÁȘ s. m. v. **ziuaș.**

ZUÁV s. m. Soldat francez dintr-un corp special de infanterie (cu uniforme asemănătoare portului arab) care a existat în Algeria. Cf. PROT – POP., N. D., BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], DEX. ✦ Soldat algerian dintr-un corp indigen de infanterie ușoară. Cf. DEX.
– Pronunțat: *zu-av.* – Pl.: *zuavi.*
– Din fr. **zouave.**

ZÚĂ s. f. v. **zi.**

ZUĂÍ vb. IV. Intranz. (Învechit și regional; despre insecte) A zumzăi **(1).** Cf. DDRF. *Albina zuăind le au spus.* ȚICHINDEAL, F. 381/10.
– Pronunțat: *zu-ă-i.* – Prez. ind. pers. 3: *zuăiește.* – Și: (regional) **zuhăí** vb. IV. ALR SN h v 1 436/157, ALRM SN III h 1194/157.
– **Zu**[m] + suf. *-ăi.*

ZUBÁ s. f. v. **zăbală.**

ZUBÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZUBÁN s. n. v. **zăbun[1].**

ZÚBĂ s. f. v. **zăbală.**

ZUBĂU s. n. v. **zăbun[1].**

ZUBĂR s. n. (Învechit; în Mold.) Petrecere țărănească (de nuntă). Cf. L. ROM. 1959, nr. 6, 53.
– Pl.: *zubăruri.*
– Etimologia nesigură.

ZUBEÁLĂ s. f. v. **zăbală.**

ZUBÍȚĂ s. f. v. **zobiță.**

ZUBLĂÍ vb. IV. Intranz. (Rar) A mânca înghițind repede (și cu zgomot). BENIUC, V. CUC. 32.
– Prez. ind.: *zublăiesc.*
– Formație onomatopeică.

ZUBÓN s. n. v. **zăbun[1].**

ZUBUNÍ vb. IV v. **zăbuni.**

ZUBUNÍT, -Ă adj. v. **zăbunit.**

ZÚCĂ s. f. sg. **1.** (Învechit, rar; în expr.) **A sta (cuiva) de-a zuca** = a sâcâi **(1).** *Atâta le-a stat de-a zuca bieților moșnegi, încât... le-a luat chiar mințile și-au măritat-o.* CONTEMPORANUL, V_1, 100.
2. (Regional) Îngrijire acordată cuiva (Râmnicu-Vâlcea). LEXIC REG. 88.
– Etimologia nesigură.

ZUCĂLUÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Regional; complementul indică obiecte) A frământa; a trânti[1] **(2)** (Năsăud). *Ce mai zucăluiești atât cele haine.* BUGNARIU, N. 53/470.
2. Intranz. (Prin Transilv.) A face zgomot. Cf. PAȘCA, GL.
– Prez. ind.: *zucăluiesc.*
– Cf. zucă.

ZUCULEÁLĂ s. f. (Prin Transilv.) Zgomot **(2).** Cf. PAȘCA, GL.
– Pl.: *zuculeli.*
– **Zucălui** + suf. *-eală.*

ZÚDIE s. f. sg. (Regional; cu determinări la pl., introduse prin prep. „de"). Mulțime **(1)** (Holda – Vatra Dornei). GLOSAR REG. *O zudie de ițișoare.* ib.
– Etimologia necunoscută.

ZUDRÍU, -ÍE adj. v. **zordău.**

ZUF[1] subst. (Prin estul Olt.) Încreștitură la mâneca iei. Cf. I. CR. VII, 312. *Mânecă cu zuf.* ib.
– Pl.: ?
– Etimologia nesigură.

ZUF[2] s. n. v. **zof.**

ZUGĂU s. n. **1.** (Regional) Zăgaz **(1).** Cf. ALR I 1 842/138, 140, MAT. DIALECT. I, 28. ✦ (Prin Transilv.) Stavilă la moară. Cf. ALR I 1 843/138, 289.
2. (Prin Transilv.) Cădere de apă; cascadă. Cf. CHEST. IV 43/299, ALR I 430/289. ✦ (Regional) Scoc **(I)** (Deda – Reghin). MAT. DIALECT. I, 199. *A săcat apa în zugăul morii.* ib. ✦ (Prin nord-vestul Transilv.) Scoc care se află în dreptul stavilei și prin care curge apa când stă moara. Cf. SCL 1959, 218.

3. (Regional) „Locul de unde se dau lemnele la vale dintr-o pădure" (Runcul Salvei – Năsăud). CHEST, IV 30/264.

4. (Regional) Loc prăpăstios. Cf. DR. IV, 1 553. ✦ (Regional) Potecă de munte foarte abruptă (Agârbiciu – Cluj). LEXIC REG. II, 75. ✦ (Regional) „Fâşie de pământ între două păduri mari" (Ciocmani – Zalău). CHEST. IV 101/273. ✦ (Prin Transilv.) Făgaş format de roţile căruţelor sau de şuvoaiele apelor de ploaie. Cf. CHEST. IV 44/270, ALR I 814/269, 360, ALR SN III 820/219.

– Pl.: *zugauă* şi (rar) *zugăie*. – Şi: **zâgău** (ALR I 814/269), **zângău** (MAT. DIALECT. I, 28) s. n.

– Din magh. **zúgó** „stavilă".

ZUGNÍ vb. IV v. **zogni.**

ZUGRÁF s. m. v. **zugrav.**

ZUGRÁV s. m. **1.** (Astăzi rar) Pictor (de biserici). Cf. ST. LEX. 75r2/4. *Într-aceasta dzi, preacuviosul şi ispoveadnic zograful.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 132/22. *S-au făcut meşter de hier, lăcătuş, potcovar, zlătar şi zugrav.* N. COSTIN, LET. I, 44/11, ANON. CAR. *Iosif ermonah, zograf* (a. 1716–1717). IORGA, S. D. XIII, 34. *Această sf*[ă]*ntă pleştaniţă ... s-a zugrăvit de mine, Alixandru Grecu zugrav* (a. 1737). IORGA, S. D. XIII, 198. *Această sfântă biserică s-au zugrăvit de smeriţi*[i] *între zugravi ierodiacon Ioan ... şi de Nicolae* (a. 1765). id. ib. 109. *Şi am scris eu, Aron Zigravul, când am fost la dascălu*[l] *Samoil în casă* (a. 1778). id. ib. 188. *Trimisă Cleofila un zugrav şi scrisă chipul lui Alicsandru şi-l adusă la împărăteasă şi-l ascunsă în cămara ei.* ALEXANDRIA (1784), 80/11. *Fiind mai puţin mândri sunt toţi argintari, zugravi, săpători.* IST. AM. 12r/9. *Laudă pe o icoană lăudând pre zograful ce o au zogrăvit.* MOLNAR. RET. 79/4. *La 1795, s-au înnoit ... de Simion Silaghi, zugrav de Abrudbania* (a. 1795). IORGA, S. D. XIII, 202, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Apeles, zograful cel minunat, punea icoanele sale înaintea norodului şi asculta părerea multora pentru iale.* ŢICHINDEAL, F. 115/24, cf. LB. *Ioan Pop, zograf ..., acuşa lucrăm în biserica de sus* (a. 1828). IORGA, S. D. XII, 213. *Doi zugravi ... au adus mai multe desenuri seau însămnături interesante.* AR (1829), 137[2]/10. *Zugravul, vrând să descrie un om ... face să vedem pe icoana lui toate cugetările sale.* HELIADE, O. II, 38. *Noaptea era una din ceale desfătăcioasă nopţi ..., a căreia frumseţă nici cel mai iscusit zugrav nu ar fi putut parastisi.* BUZNEA, P. V. 102/14. *Sf. Olimpie, călugăr rosian, ... au învăţat de la dânşii zugrăvirea şi se socoteşte cel mai vechi din zugravii rosieni.* ASACHI, I. I, 47/21. *Faimosul zugrav Van Dyk înfăţoşează pe Belisarie şăzând la poarta capitalei.* FM (1843), 244[1]/11. *Priveşte numai la influinţa facultăţilor sufletului în lucrul zugravului şi al sculptorului.* NEGULICI, E. I, 238/27. *Ar căuta să-şi dea socoteală ..., spre a face să le simţă şi ceilalţi: adică, pictorii (zugravii), săpătorii.* FIS. 197/11, cf. ARISTIA, PLUT., POLIZU. *La un zugrav foarte vestit, mergând din întâmplare, Portretul meu îi comandai.* ALEXANDRESCU, M. 395, cf. PONTBRIANT, D. *Legiuni de zugravi şi de pietrari erau osândiţi ca să aştearnă pe ziduri...toate aceale nemărginite epopee vânătoreşti.* ODOBESCU, S. III, 79. *Văzu nişte sfinţi la geamul unui zugrav.* SĂM. I, 97, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Un zugrav venetian n-ar aşterne pe pânză un chip mai dulce.* DELAVRANCEA, O. II, 101, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Cel mai iscusit ... era ... monahul Gratie, ucenicul unui sfânt zugrav din muntele Atonului.* GALACTION, O. A. II, 139. *Tâmplari, dulgheri, tapiţeri, zugravi de firme ... s-au instalat în grădină şi trei zile în şir au muncit pe capete.* COCEA, S. II, 269. *Zugrav de biserici, nu ştiu io ce fel de meserie o fi şi asta.* VLASIU, A. P. 459. *Ea pare un chip de sfântă Scris de-un zugrav pe zidul de-ntuneric.* VOICULESCU, POEZII, I, 125, cf. SCRIBAN, D. *El ocheşte grădina ... ca un zugrav care caută zâmbetul cel mai fin în asemănarea cea mai bună.* ARGHEZI, C. I. 226. *Am adus zugrav vestit Să-ţi facă chipul leit.* CĂLINESCU, O. II. 171. *Şi-a început activitatea artistică încă din copilărie, fiind ucenic al unchiului său, Nicolae Teodorescu, cunoscut zugrav de biserici.* CONTEMP. 1953, nr. 369, 3/1. *Cât despre nepoţel, o să se facă zugrav de firme.* H. LOVINESCU, I. 271, cf. DL, DM. *Osána, zugravule monah pădureţ Născocind cu pensula ta pe paletă Albastru-de-Voroneţ.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 15/2, cf. M. D. ENC., DEX, CHEST. II 10/73. *I-am croit D-un vestmânt ... Croitor croitu-l-a, Zugrav zugrăvitu-l-a.* POP., ap. GCR II 326. *Era zugrav de biserici.* ŞEZ. III, 66, cf. ALR II 6 477/130, 219, 260, 365, 386, 784. ✧ Fig. *O gândire care creionează profilul omului doar din ... suferinţă rămâne un zugrav al neadevărului.* CONTEMP, 1975, nr. 1 510, 4/4. ✦ (Depreciativ) Pictor neînsemnat, fără talent. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., RESMERIŢĂ, D. ✦ P. anal. (Rar) Pictor **(2).** *Acest ridicol nou şi-a găsit zugravul într-un om de talent extraordinar, Caragiale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 109.

2. Lucrător calificat specializat în executarea de zugrăveală, (rar) spoitor **(1),** (popular) vopsitor. *Zugravi, ... trăistari, ... măcelari, ... cafegii* (a. 1835). DOC. EC. 596, cf. POLIZU, BARCIANU, RESMERIŢĂ, D., CADE, NOM. PROF. 7. *Zugravul ... ne-a vopsit bucătăria.* ARGHEZI, S. VII, 32. *A chemat zidari şi zugravi să dreagă tencuiala şi tapetul.* VINEA, L. I, 79. *Să-mi spui când vrei să părăseşti locuinţa să trimit zugravi.* DEMETRIUS, C. 56, cf. LTR[2], DL, DM, M. D. ENC., DEX.

– Accentuat şi: (învechit şi regional) *zúgrav.* LB, BARCIANU, TDRG, ALR II 6 477/219, 260, 365, 386. – Pl.: *zugravi.* – Şi: (învechit) **zigráv, zográf,** (regional) **jugráv** (ALR II 6 477/784), (învechit, rar) **zugráf** (ST. LEX. 75r2/4), **zugrău** s. m.

– Din slavonul **зографъ**, cf. ngr. ζωγράφος.

ZUGRÁVĂ s. f. (Învechit şi regional) Pictură **(1).** *Zugravele cele mai preţioase ... erau zestre monastirii aceleia.* ISPIRESCU, L. 295. *De la Costică înainte Este-o casă zugrăvită, Cu zugrave învăluită Şi pe poale cu richită.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 335.

– Pl.: *zugrave.*

– Postverbal de la **zugrăvi.**

ZUGRĂÍ vb. IV v. **zugrăvi.**

ZUGRĂU s. m. v. **zugrav.**

ZUGRĂVĂLĂ s. f. v. **zugrăveală.**

ZUGRĂVĂSTRU subst. (Bot.; regional) Numele unei plante medicinale care se foloseşte pentru tratarea unor boli pulmonare. *Buruienile lecuirii de piept numai pe vârful munţilor se găsesc şi mai cu samă zugrăvăstru şi rădăcină dulce.* ŞEZ. XVIII, 47.
– Pl.: ?
– Etimologia necunoscută.

ZUGRĂVÉALĂ s. f. Acţiunea de a zugrăvi şi rezultatul ei.

I. (Astăzi mai ales livresc) **1.** Reproducere, reprezentare pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc. a imaginilor, a modelelor folosite, cu ajutorul pensulei şi al culorilor; zugrăvire **(I 1),** zugrăvit[1] **(I 1),** (rar) pictare. Cf. zugrăvi **(I 1).** *Pe pereţii altarului sunt zugrăvele ce închipuiesc pe preoţi făcând jărtfe.* AR. (1835), 46[1]/55. *Această iconiţă era o mică zugrăveală înfăţişând pe pustnicul Pavel.* BUZNEA, P. V. 83/14. *În zugrăveala-nvechită, El searbăd; ea, cu ruje-aprinse.* MACEDONSKI, O. I, 190. *Zugrăveala sfinţilor se şterge.* GÎRLEANU, L. 24, cf. CADE, LTR[2]. *Acest fel de cunoaştere, acest fel de comunicare a cunoştinţelor, inclusiv a potenţialului afectiv dintr-o situaţie, prin zugrăveală, prin linie şi formă, ... este specific artei.* SCLF 1960, nr. 1, 15.

2. Acoperire, împodobire cu picturi **(1);** zugrăvire **(I 2).** Cf. zugrăvi **(I 2).** *Şi aşe au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decât zugrăvală.* NECULCE, L. 8. *Potcile ... să fie poliite, cum şi butca cu aur din destul poleită şi jugrăveala frumoasă* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII, 16, cf. POLIZU. *Vizitai biserica ... a căriia sugrăveală abia se cunoaşte de înnegrită ce este.* PELIMON, I. 122/20. *L-am adus chiar eu ..., de ne-a dres învelitoarea bisericii, curgea pe toate părţile, se strica zugrăveala.* GHICA, C. E. I, 259, cf. PONTBRIANT, D. *Ce mândreţe de biserică şi ce zugrăveală pe dinăuntru şi pe dinafară.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Interiorul bisericii ... a fost acoperit cu o foarte bogată ... zugrăveală.* PĂCALĂ, M. R. 369. *În colţul din dreapta al chiliei, o ladă de Braşov cu zugrăveli albastre, roşii sau verzi.* HOGAŞ, DR. I, 247, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *M-am întors alene şi am privit zugrăveala pridvorului ..., două cete de ctitori.* GALACTION, O. A. II, 30. *Briciul era vesel din cauza clientului ... Aşa te ducea capul după ce vedeai zugrăveala de pe firmă.* TEODOREANU, M. U. 164. *Se mai aflau, pe etajeră ..., două vase vechi vieneze, porţelan cu zugrăveli de smalţ şi aur.* SADOVEANU, O. XIV, 219. *La sfinţii-n zugrăveală amurgu-ngenunchea.* PILLAT, P. 211. *În biserică ..., m-am uitat la fiecare zugrăveală şi m-am minunat.* STANCU, D. 32. *E un albastru metaforic, luat parcă din zugrăveala de la Sucevita şi Voroneţ.* V. ROM. februarie 1964, 70, cf. DL, DM, M. D. ENC, DEX. ✦ Pictură de proastă calitate. Cf. PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D. ✦ (Învechit) Vopsea. *Chipuri de ceară ... Se topeau la căldura făcliilor de ceară ..., zugrăveala le curgea pe umere.* CONTEMPORANUL, V, 411, cf. DDRF. ✦ (Familiar; depreciativ) Fard. *Faţa nu mi-e schimbată? ... Zău cuconiţă, ai pus atâta zugrăveală, încât nu se mai cunoaşte.* C. NEGRUZZI, în PR. DRAM. 480, cf. DL, DM, DEX.

3. Pictură sau desen pe pânză, pe carton, pe sticlă etc., înrămată şi aşezată pe perete într-o încăpere; tablou **(I 2);** (învechit) zugrăvire **(I 3).** Cf. zugrăvi **(I 3).** *Îţi voi trimăte ... o zugrăveală de această bute urieşă.* KOGĂLNICEANU, S. 73. *Această icoană se află în palatul Manfriri, în mijlocul altor zugrăveli foarte vrednice de însemnat.* HELIADE, L. B. III, 43/7. *Voiră să-şi dăsluşească pricina că aceasta este numai o zugrăveală meşteşugită.* CR (1833), 40[1]/25. *Om era ori zugrăveală, piatră ori lemn amuţit. Nu puteai deloc cunoaşte de e chip însufleţit.* PANN, E. V, 62/1. *Zugrăveala lui arată că nu era menit tocmai pentru o şcoală de fete ..., pe bagdadie era zeiţa frumuseţii aproape goală.* CONTEMPORANUL, I, 934. *Palatele şi statuile, zugrăvelile şi manuscrisele ar fi fost de mult sfărâmate şi sfâşiate, dacă oamenii nu le-ar fi privit cu slavă.* CĂLINESCU, C. O. 152. *Vodă Ghica se mândreşte în palatul său cu zugrăvelile unui pictor italian Giacometti.* SCLF 1959, nr. 3–4, 453.

4. (Învechit) Pictură **(2).** Cf. zugrăvi **(I 2).** *Şcoală ... pentru învăţarea zugrăvelii.* GOLESCU, Î. 138. *Bietile turcoaice, ele nu au nici dascăli care să le înveţe moralul şi buna-cuviinţă, ele muzica, dantul, zugrăveala nu cunosc deloc.* HELIADE, L. B. III, 66/2. *Cu legea creştinească au intrat în Rosia măiestriile ce înflorea în Grecia şi mai cu samă arhitectura şi zugrăveala.* ASACHI, I. I, 29/10, cf. POLIZU.

5. (Învechit, rar) Tabel **(1).** *Redacţia ... va publica pe rând un tablo (zugrăveală) în ecstrat, de istorie şi statistică staturilor carile ţântesc astiz a lumii luarea aminte.* AR (1832), 192[2]/22.

II. 1. Operaţie de finisare cu un strat ornamental şi de protecţie a suprafeţei unui element de construcţie; zugrăvire **(II),** zugrăvit[1] **(II).** Cf. zugrăvi **(II 1).** Cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX.

2. Strat de protecţie şi ornamental aplicat pe feţele aparente ale unor elemente de construcţie, constituit de obicei dintr-o dispersie apoasă de var sau de humă (cu pigmenţi minerali). Cf. RESMERIŢĂ, D. *O zugrăveală roşie din care mai persistă câteva pete.* GALACTION, O. A. II, 439. *Se vedeau pe zugrăveala roşie urmele mai întunecate ale mobilelor şi tablourilor scoase de foştii chiriaşi.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Am vrut să examinez ornamentaţiile în ghips şi jocul desenelor zugrăvelii.* MIHĂESCU, D. A. 36. *În odăiţa cu o zugrăveală în floricele albăstrii se află destul de multă lume.* V. ROM. septembrie 1955, 93. *Pereţii mucezi ai beciului ... Trebuie să fi fost frumoşi cu zugrăveală.* CAMILAR, N. 353. *Operaţie de finisare cu zugrăveală a suprafeţii unui element de construcţie.* LTR[2], cf. DM, M. D. ENC., DEX.

III. P. a n a l. Descrierea sugestivă (într-o operă beletristică) a fizicului şi a caracterului personajelor, a unor scene din viaţa reală şi din natură etc.; pictură **(3).** Cf.

z u g r ă v i **(IV).** [Boieri] *cu zugrăveale urâte zugrăvea cumplit pe greci, Zicând c-a lor tiranie nu vor uita-o în veci.* BELDIMAN, E. 98/10. *Scoposul acestei poezii didactice este prin zugrăvelele alegorice şi satirice a da învăţătură de moral.* AR (1829), 19²/27. *Ştia că aceste cărţi coprind atât de adevărate zugrăveli pentru năravurile Evropii.* BUZNEA, P. V. 128/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Vom întregi acum această zugrăveală a fiinţelor demonice, arătând care sunt caracteristicile diavolilor mai mărunţi.* CANDREA, F. 123, cf. TDRG. *Constantin i le descrisese după entuziasta zugrăveală a lui Karabaşev.* GALACTION, O. A. II, 91. *Zugrăveala, măcar că nu era lipsită de oarecare ghimpi ..., nu fusese rostită cu nici un fel de răutate.* V. ROM. februarie 1954, 97, cf. DL, DM, DEX. ✦ F i g. (Învechit, rar) Făţărnicie. *Pentru ca zugrăveala reutăţii să acoperim, putearea voii slobode.* CANTEMIR, I. I. II, 39.

– Scris şi: *sugrăveală.* PELIMON, I. 112/20. – Pl.: *zugrăveli* şi (învechit) *zugrăvele.* – Şi: (învechit, rar) **zugrăválă, jugrăveálă** s. f.

– **Zugrăvi** + suf. *-eală.*

ZUGRĂVÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care aparţine artei zugrăvitului **(II).** *Au zugrăvit icoana ... cu meşteşugul zugrăvesc de ceară.* MINEIUL (1776), 109ᵛ¹/12.

– **Zugrav** + suf. *-esc.*

ZUGRĂVETÚRĂ s. f. v. **zugrăvitură.**

ZUGRĂVÍ vb. IV. **I.** T r a n z. (Astăzi, mai ales livresc) **1.** (Complementul indică imaginile, modelele folosite) A reproduce, a reprezenta pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc. cu ajutorul pensulei şi al culorilor; a picta **(1).** *Cela ce va zugrăvi chipuri de oameni cu ruşine şi cu ocară asupra ... să se cearte ca şi ceilalţi.* PRAV. 250. *Au pus de au zugrăvit pe pereţi ... războiul lui Despot-Vodă cu Alexandru-Vodă şi chipurile căpitanilor.* M. COSTIN, ap. GĂDEI, 3/4. *Latini*[i] *îl numea Ianuş, şi-l zugrăvia cu doaă frunţi şi cu doaă obraze.* N. COSTIN, L. 80, cf. ANON. CAR. *Şi asemenea, ca nişte oameni zugrăviţi numai spre privire, fiind înspăimântaţi.* AETHIOPICA, 17ᵛ/24. *Îl zugrăvesc îmbrăcat de hier* (a. 1794). GCR II, 152/11. *Nu ştia grăi într-alt chip, fără numai cu jigănii fără glas, care le zugrăvea* (a. 1798). id. ib. 163/32. *Cu atâta meşteşug şi nevoinţă au zogrăfit odată cu strugur.* MOLNAR, RET. 122/9. *După aceasta, au zugrăvit şi chipul ei cu văpseale amestecate cu sânge de a lui, neştiind meşteşugul zugrăviei* (a. 1800). GCR II, 178/38. *Punem pre prunci ... să poarte asinul zugrăvit la piept, mergând din shoală către casă.* PETROVICI, P. 49/16, cf. LB. *Frumos s-au înfăţişat portalul sf*[intei] *mitropolii, pe care era în transparenturi zugrăvite virtuţile bisericii.* AR (1832), 385²/17. *Au lămurit haractirurile mitologhice zugrăvite pe săcriu.* ib. (1834), 86¹/8, cf. POLIZU. *Înăuntru bisericei, lângă tronul domnesc, se află el sugrăvit ca şi la Curtea de Argeş.* PELIMON, I 113/8, cf. PONTBRIANT, D. *Ia priveşte cum ... se uită în ochii noştri, parcă au de gând să ne zugrăvească.* CREANGĂ, A. 39, cf. DDRF, BARCIANU. *Văd ... Ca pe-o pânză zugrăvind, Oraşu-n vale.* COŞBUC, P. II, 90, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG. *Un rotocol albastru, în care sunt zugrăvite două ciolane încrucişate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 57, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Erau două cete de ctitori ... zugrăviţi pe doi pereţi.* GALACTION, O. A. II, 30. *O, nu vă fie teamă ... şi dracul este negru Când stă să-l zugrăvească un iconar integru.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 156. *O întreagă şcoală picturală zugrăveşte pe ziduri învechite patimile Mântuitorului.* COCEA, S. II, 306. *Şi printre ele lucea, vie, zugrăvită pe icoană, Roşia floare.* VOICULESCU, POEZII, I, 221. *Intră la o cafenea, ori la o cofetărie, între ziduri pe care sunt zugrăviţi copaci şi paseri încremenite-n zbor.* SADOVEANU, O. IX, 325. *Alegoriile ... par zugrăvite într-o grotă de chihlimbar.* ARGHEZI, B, 35. *O icoană muscălească cu raiul şi iadul în colori vii, zugrăvite pe sticlă.* CAMIL PETRESCU, O. I. 35. *Vezi zugrăvit, la dreapta şi la stânga uşii ..., iadul.* STANCU, D. 31. *Oprită în cadrul uşii, amintea de ctitorita zugrăvită în stânca vechiului schit.* VINEA, L. II, 272, cf. DL, DM. *Pe-o pânză De cort, în care zac, îmi zugrăvesc Pleiadele şi Ursa.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 111, 3/1, cf. DEX. (R e f l. p a s.) *Să fac şi două făclii mari de ceară ... care să zugrăvesc şi să trimit la sfântă din partea domnului.* GHEORGACHI, LET. III, 318/9. *Moartea se zogrăfeaşte cu sabie şi cu arc.* MAIOR, P. 94, cf. DDRF. ✧ F i g. *Toată nădejdea mea era într-acele milioane, ce le zugrăvisem şi le condeiesem pă hârtie foarte frumos.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 65. ✦ A b s o l. (Învechit) A picta **(2).** *Nu ştiu zugrăvi fără de pre altă icoană* (a. 1809). GCR II, 202/28. *Au venit la Apeles când acesta zogrăvea.* ŢICHINDEAL, F. 116/9. *Fiindcă voieşte să zugrăvească ... lasă-l a-şi face sau învaţă-l a-şi face alfabetul său.* BREZOIANU, î. 10/8. *De vreme ce Alecu iubeşte mult a zugrăvi, de aceea, băbacă, te-aş ruga ca să-i tocmeşti un dascăl de zugrăvit.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *Paşadia era deopotrivă meşter pe pană şi, în tinereţe, zugrăvise frumos.* M. I. CARAGIALE, C. 14. ✦ A b s o l. (Învechit, rar; depreciativ) A picta prost, fără talent. Cf. PONTBRIANT, D. ✦ (Învechit) A desena; a schiţa **(1).** *Am mare trebuinţă pentru o caretă dă drum ... Să mi-o zugrăvească pă o hârtie* (a. 1817). IORGA, S. D. VIII, 55, cf. POLIZU. *Zugrăvea nu ştiu ce cu plumbul pe hârtie.* ALECSANDRI, T. I, 345. *Zugrăvit-au c-un cărbune copilaşul cel isteţ Purceluşi cu coada sfredel.* EMINESCU, O. I, 84. *Ai dreptul ca, în loc să vorbeşti, să zugrăveşti pe o hârtie scopul secretelor tale intenţiuni.* BACALBAŞA, S. A. II, 182. *Şi dealuri şi codri şi flori zugrăveşti Pe trista-i fereastră.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 86. *Un leu galben, zugrăvit pe o perdea de mărgele albastre.* TEODOREANU, M. U. 167, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Gerul zugrăvi pe geamuri mândre flori.* ASACHI, S. L. I, 113. *Gerul cel mai greu zugrăveşte pe fereastră flori de primăvară.* MAIORESCU, în ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 5/3. *Un ger tăios zugrăvise fantasticele lui arabescuri pe geamurile maestrului.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 143. *Tot geamul e zugrăvit cu un stufăriş alb, pufos.* GALACTION, O. A. I, 284. ✦ (Învechit, rar) A tatua. *Mulţi, mai cu samă dintre preoţi, zugrăvesc pe trupu-şi osăbite figuri.* RUS, I. III, 90/24. ✦ P. e x t. I n t r a n z. (Învechit, rar) A grava. *Învăţ*

muzica ..., pe urmă a zugrăvi pe aramă. KOGĂLNICEANU, S. 82. ✦ (Învechit şi regional) A scrie (caligrafic). *Învaţă pe ucenicii a face şi a zugrăvi după mâna lui ... slove.* CARTE TREB. I, 48/5. *El ştia scrie cât îi trebuia pentru a-şi zugrăvi iscălitura cu nişte litere ca talpa gâştii.* GANE, N. II, 4. *Numele gării e zugrăvit mare pe frontispiciu.* SADOVEANU, O. XVIII, 483. *Cu litere de aur erau zugrăvite cuvintele: „fata născută din piatră".* RĂDULESCU-CODIN, Î. 90, cf. DL, DM, DEX. *Ale noastre dulci cuvinte ... Le-am zugrăvi ... pe stâlp de piatră, Să citească o lume toată.* FOLC. MOLD. I, 583. ✧ (Prin lărgirea sensului) *I-am zis ca să nu mai zugrăvească pe pereţi şi pe uluci cu cărbune ... fel de fel de ocări.* GHICA, C. E. I, 171. ✦ Fig. (Învechit, rar) A contura; a întipări. *Ca precum simţirea în lucrurile ce-s de simţit lucrează, aşiea pomenirea în fantazie tipărită şi zugrăvită ale sale pătrunzătoare sloboade raze.* CANTEMIR, I. I. I, 136. ✦ Fig. (Învechit; complementul indică idei, noţiuni etc.) A desemna prin semne grafice. *Oamenii, pe încetul, se învăţară a zugrăvi cugetele lor prin întipuirea similitoare obiectelor privite.* SĂULESCU, HR. I, 39/2. *Toţi popolii au părăsit scrisoarea hieroglifică sau ideografică, aceea ce zugrăveşte ideile.* FM (1846), 93²/2. ✦ Fig. (Rar) A ilustra prin gesturi. *E numaidecât nevoie să-ţi zugrăveşti povestea cu mişcări aşa de grosolane?* CARAGIALE, O. IV, 267.

2. (Complementul indică obiectele, materialul pe care se execută pictura) A acoperi, a împodobi cu picturi **(1);** a picta **(3).** [Mănăstirea] *foarte minunat boltită şi zugrăvită* (a. 1654). GCR. I, 172/38. *Au acoperit mănăstirea ... şi o au zugrăvit preste tot pe dinlăuntru.* NECULCE, LET. II, 405/29. *Igumenul Neofit ... au zugrăvit şi mănăstirea* (a. 1747). GCR II, 42/4. *Cu ajutorul lui Dumnezeu zugrăvesc sfânta biserică şi nu am aur, să-mi cumperi doaozeci de tefele* (a. 1781). IORGA, S. D. VIII, 7. *Asemenea frumos este şi paradisul zugrăvit cu măiestrie.* AR (1823), 132¹/12. *Mi-aduc aminte acolo o sală mare, zugrăvită pe pereţi şi tavan cu toţi zeii Olimpului de un pictor Kauffmann.* GHICA, S. 495. *Veni să zugrăvească biserica din deal.* CONTEMPORANUL, I, 502. *Din mijlocul curţii se-nalţă strălucitoare „biserica cea mare", zugrăvită pe dinlăuntru de maestrul nostru Grigorescu.* VLAHUŢĂ, R. P. 197. *Biserica era ... zugrăvită cam de mult.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 81, cf. ŞĂINEANU². *Toţi sfinţii ... sunt ieşiţi de sub penelul aceluiaşi iconar rus, care a zugrăvit mai toate vechile noastre biserici.* HOGAŞ, DR. I, 8, cf. CADE. *D-apoi tu ştii să zugrăveşti biserici?* VLASIU, A. P. 457. *Flăcările mari arătau ... ca zugrăvită pe un perete în para focului, cu sfinţii pe ea, toată bisericuţa Sf*[ântul] *Spiridon din malul apei.* CAMIL PETRESCU, O. I, 500, cf. DL, DM. *Tocmi meşteri să desăvârşească şi să zugrăvească biserica mahalalei.* V. ROM. ianuarie 1965, 11, cf. DEX. ✦ Fig. A împodobi; a înfrumuseţa. *Ea se apropia încet prin aleele străbătute de seninul nopţii, pe cărările albe zugrăvite cu umbrele mrejelor de frunze.* EMINESCU, P. L. 93. *Când aş şti când ai veni, Cărarea ţi-aş zugrăvi. Tot cu fir şi cu mătasă, Pân l-a dumitale casă.* MARIAN, Î. 518. ✦ (Învechit şi regional) A colora (cu vopsea); a vopsi. *Constelaţiuni zugrăvite cu roş, calcule geometrice ..., o carte care nu lăsa nimic de dorit.* EMINESCU, P. L. 35, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Pavilionul de vară al bunicilor e de lemn zugrăvit albastru.* TEODOREANU, M. U. 263. *Se zărea plutind ... Un caic mare, bogat ... Pe-n afară zugrăvit Şi pe margini poleit.* ALECSANDRI, P. P. 124. *Plimbă-mi-se plimbă ... C-o verde cocie, Verde zugrăvită.* BALADE, III, 15. ✧ Fig. *Faţa ei să vede zugrăvită cu o roşaţă; roua dimineţii să arată pe buzele ei.* BUZNEA, F. 13/30. ✦ Refl. şi tranz. (Familiar, de obicei depreciativ; despre femei) A (se) farda. *Cucoana Liza Damian nu era babă deloc şi cu atât mai puţin zugrăvită cu frunzişoară şi cu suliman.* HOGAŞ, DR. II, 136. *Cum s-ar boi, zugrăvi femeile ... dacă toate aceste însuşiri nu s-ar încuraja de bărbaţi?* CONTEMPORANUL, IV, 280. *Auzindu-le din gura aceea aşa de frumos conturată şi aşa de bine zugrăvită cu creion roşu, mă simţeam fericit.* SADOVEANU, O, XV, 162. ✧ (Prin analogie) *Mi-a plăcut neorânduiala în care-şi ţine Arvinte părul ... de asemeni îmi place şi cum şi-a zugrăvit nasul cu roş.* id. ib, XV 19. ✦ (Învechit, rar; complementul indică unghii) A lăcui. *Iar după aceasta-i zugrăviră arapele unghiile în faţa trandafirului şi sprâncenele negru.* FM (1843), 303¹/29. ✦ (Învechit, rar) A murdări. *N-aş zice nimica dacă ar fi fost bărbaţi, dar erau copii de faşe care-şi zugrăvesc scuticele.* I. NEGRUZZI, S. V. 226.

3. (Complementul indică opera de artă executată) A crea, a realiza cu mijloacele specifice picturii **(2);** a picta **(4),** (învechit şi popular) a scrie **(I 2),** (învechit) a pictura, a zografisi, (regional) a pângăli **(2).** *Câţi te-au iubit şi s-au închinat sfintelor tale patemi şi răsticnirii tale au zugrăvit icoane.* NEAGOE, ÎNV. 183/2. *Am văzut tablouri zugrăvite pe pânză în preţ de o sută de mii de florini.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 35. *Pe pereţi erau ţintuite câteva cadre de hârtie, zugrăvite cu vopseli proaste.* FILIMON, O. I, 102. *O privesc ... ca pe-un tablou zugrăvit pe un fond luminos, într-o carte cu icoane.* EMINESCU, P. L. 92, cf. RESMERIŢĂ, D. *Un artist persan zugrăvise pe el miniaturi.* SADOVEANU, O. XVII, 133. *A zugrăvit câteva icoane de lemn şi le-a prins pe pereţi.* STANCU, D. 282. *Ca pe o pânză de mari dimensiuni e zugrăvit un imens tablou bucolic, plin de mişcare şi culoare.* LL 1973, nr. 4. 691. (Refl. pas.) *Constandin Basarab Brâncoveanu au făcut beserica* [la] *1701; s-au zugrăvit, leat 1723* (a. 1723). IORGA, S. D. XIII, 139. *S-au zugrăvit de Grigorie Ranite de la Craiova* (a. 1764). id. ib. 58. *Tabla aceasta a hramului S*[fântului] *Ioan o au plătit Ioan Popovici Marc, soţia sa Stana, zugrăvindu-se de smeritul zugrav Ioan Popa* (a. 1820). id. ib. 166. *Doream ... să pun să se zugrăvească pe pereţii mei copii de pe picturile celebre.* CĂLINESCU, C. O. 39. ✧ Fig. *Nimeni n-a îndrăznit încă să zugrăvească atingătoarea icoană a omului virtuos în braţele morţii.* MARCOVICI, C. 45/6. *Nu voi să adaog a ta melancolie, să-ţi zugrăvesc icoana durerei omeneşti.* ALEXANDRESCU, M. 126. *Credinţa zugrăveşte icoanele-n biserici Şi-n sufletu-mi pusese poveştile-i feerici.* EMINESCU, O. I, 69. *Descoperirile zugrăvesc un tablou de înflorire economică.* H. DAICOVICIU, D. 79. *Tentativa ... de a zugrăvi o frescă socială atât de cuprinzătoare a putut să apară în ochii unora un eşec patetic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 74, 23/1.

II. Tranz. A acoperi pereții unei clădiri sau ai unei încăperi cu un strat de var sau humă (amestecat cu o culoare), uneori cu desene care imită tapetul; (popular) a vopsi, (învechit) a zografisi. V. spoi **(2)**, vărui. Cf. POLIZU. *Te vedeam cu casă zugrăvită pe dinântru și pe dinafară, așternută cu stofe de mătase.* GHICA, C. E. I, 52. *Mi-am zugrăvit apartamentul din nou.* TDRG, cf. CADE, RESMERIȚĂ, D. *Camera era zugrăvită într-o culoare alburie.* GALACTION, O. A. I, 67. *Am să te pun să zugrăvești dormitorul.* VLASIU, A. P. 418. *Căsuța era proaspăt zugrăvită, gardul îndreptat.* BARANGA, I. 174, cf. DL, DM. *Casele... cuprindeau încăperi cu pereții văruiți și zugrăviți cu un brâu colorat.* PANAITESCU, C. R. 46. *Să facă o comparație între modul cum își zugrăveau altădată casele locuitorii satelor noastre și cum o fac astăzi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 77, 28/1. *Coborai o scară foarte înclinată și treceai prin camera chinezească, zugrăvită în culori roșii și negre.* ib. 1971, nr. 118, 32/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Curțile dumisale Pe dinnuntru-s zugrăvite, Dinafară văruite.* MARIAN, NU. 277. *Cu oase casa s-o zidesc ..., Cu sânge s-o zugrăvesc.* BALADE, I, 349. ✧ Refl. pas. *Casele răposatului general Manuc Bei ... meremetisindu-se acum de iznoavă ca din nou și zugrăvindu-se, se dau cu chirie de la Sfântul Gheorghe.* CR. (1836), 68[1]/55. *Odăile se zugrăviră și se mobilară cu gust.* NEGRUZZI, S. I, 72.

III. 1. Refl. și tranz. A ieși în evidență; a prezenta contururile (pe o suprafață, pe un fundal); a (se) contura, a (se) proiecta **(2)**, a (se) profila **(1)**. *Însuflețitele colore ce se zugrăvesc pe rând asupra augustelor lor vârfuri însemnează drumul lui cel triumfător.* HELIADE, L. B. I 62/6. *Ploile, pe care vârfurile lor le trag, zugrăvesc adesea culorile curcubeului pe laturile lor verzi și negre.* BUZNEA, P. V. 3/2. *Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește, Muchi de stâncă, vârf de arbor ea pe ceruri zugrăvește.* EMINESCU, O. I, 152. *Pe zidul dimpotrivă al gangului se zugrăviră niște bande late de... lumină.* CARAGIALE, O. I, 63. *Cine n-a admirat copacii albi de promoroacă sau crengile desfrunzite și negre ... fin zugrăvite în aer?* SĂM. I, 118. *Trei inși ... Arareori prin stepe, la zarea unui foc Își zugrăveau în treacăt conturul lor spectral.* ANGHEL – IOSIF, C. M. I, 34. *În privazul mut al razelor de lună, se zugrăvea, în linii de lumină slabă, chipul zvelt al unui călugăr.* HOGAȘ, DR. II, 16, cf. CADE. *Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un mușuroi uriaș.* REBREANU, R. I, 70. *Iar pe strada animată ca la cinematograf, Ploaia zugrăvește-n aer sârme lungi de telegraf.* TOPÎRCEANU, P. O. 83. *Pe câmpul alb ca foaia de hârtie, S-a zugrăvit ca-ntr-un abecedar Un iepure.* PILLAT, P. 112. *Se așează pe scaun și rămase zugrăvit pe umbra metalică a redingotei sale.* CĂLINESCU, C. N. 84. *Moara sta pe zarea dealului neclintită, zugrăvită pe cer în depărtarea ei.* SADOVEANU, O. XVI, 117. *Înaintea noastră se zugrăvește pe cer un arbore.* STANCU, D. 467, cf. DL, DM, M. D. ENC. *Lună mai, frumos adusă din condei, ca un tren zugrăvind zarea munților cu dor și plecări.* ROMÂNIA LITERARĂ, nr. 82, 32/4, cf. DEX. ✧ Fig. *Umbra d-tale s-a zugrăvit cu farmec pe câmpul plin de ghimpi al vieții lui.* GALACTION, O. A. II, 336.

2. Refl. (Despre stări psihice) A se imprima, a se reflecta, a se exterioriza pe figura cuiva. *Pacea sufletului său se zugrăvea peste toată fața lui.* MARCOVICI, C. 48/3. *În căutătura lui se zugrăvea o suvenire înfricoșată și iarăși o veselă nădejde.* FM (1842), 36[2]/33. *Bonomia. Se zugrăvește în toate trăsăturile chipului.* FIS. 41/4. *Pe lineamentele-i bărbătești se zugrăvea spaimă și pornire adâncă.* FM (1845), 316[1]/7. *Pe față se zugrăvea o durere adâncă.* CONTEMPORANUL, VI, 108. *Nu puteau suferi fericirea ce se zugrăvea pe fața Elenuței.* AGÂRBICEANU, A. 481, cf. CADE. *O vie neplăcere se zugrăvi pe chipul rotund ... al Roxanei.* GALACTION, O. A. I, 229. *Pe obrazul împăratului s-a zugrăvit întâi uimire, apoi s-a arătat spaimă.* SADOVEANU, O. XV, 363. *Când aflase că-i țesătoare, pe chipul lui se zugrăvise o mare ușurare.* V. ROM. august 1955, 39. *Pe chipul lui se zugrăvi durere și ură.* VINEA, L. I, 236, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ Tranz. *Blândețile și liniștea era zugrăvite* (sic) *în fața ei.* BELDIMAN, N. P. I, 40/17. *El vedea zugrăvit în ochii robilor lor bucuria cu care îi primea.* BUZNEA, P. V. 15/23. *În față-m să cunoaște durerea zugrăvită, În inima-m scris este, oricât am pătimit.* FM (1843), 79[2]/27. *Nemulțumirea se vede zugrăvită pe toate fețele.* FILIMON, O. I, 262. *O veselie mare zugrăvită pe fețele tuturor.* ALECSANDRI, O. P. 253. *Văzându-ne cu rușinea zugrăvită în față ..., aruncă o privire părintească spre noi.* CREANGĂ, A. 75. *Blajinătatea și-o zugrăviseră ... pe obraz.* STANCU, D. 336. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Pe chipurile tuturor se zugrăvea sănătatea.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 26. ✧ Tranz. *Merse ... cu surâsul zugrăvit pe obraji.* REBREANU, P S. 216.

IV. Tranz. P. anal. (Complementul indică ființe, situații, întâmplări, stări sufletești etc.) A înfățișa (sugestiv) prin cuvinte (într-o operă beletristică); a descrie, a prezenta **(2)**, a caracteriza, a reda **(2)**. *Precum îl zugrăvesc toți istoricii vremii aceea ..., cu cevaș mai gios decât Neron n-au fost.* CANTEMIR, HR. 203. *Zugrăvește stăpân-tău bucuria ce simț.* KOTZEBUE, U. 12[r]/3. [Boierii] *au zugrăvit starea țării cu un chip lăcrămătoriu.* BELDIMAN, ap. TDRG. *Nu se-află vorbe care să fie îndestul să zugrăvească tainica stare a sufletului.* HELIADE, L. B. I, 87/27. *Scrisorile ... zugrăvesc, cu înspăimântătoare cuvinte, foametea ce este în provințiile apusene a crăiei.* AR (1831), 55[2]/44. *În cărțile acelea ce sunt zugrăvite atât de bine femeile, virtutea nu este alt decât o pricină de romanț.* BUZNEA, P. V. 161/18. *Cine va zugrăvi spaima lui văzând pe conte jos, la pământ, tăvălit mai mort.* FM (1845), 104[1]/2. *Vreun provințial ... să se apuce a ne zugrăvi și pe noi locuitorii din capitalie, cu toate metehnele și ticăloșiile noastre.* NEGRUZZI, S. I, 240, cf. PONTBRIANT, D. *Sunt o dovadă viuă despre idealul sublim ce el născocise și pe care a voit să-l zugrăvească.* CONV. LIT. XX, 514. *S-a descris el singur, așa cum eu nu l-aș fi putut zugrăvi niciodată.* BACALBAȘA, S. A. I, 81. *Autorul și-a pus în gând să zugrăvească datinile poporului.* SĂM. III, 511, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Toate acestea le zugrăvea bătrâna, ca o lecție învățată de mult.* ANGHEL, PR. 121. *Era o noapte de august fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 138. *N-ar fi tocmai cuvântul care*

să zugrăvească starea mea sufletească. HOGAȘ, DR. II, 74. *Sadoveanu zugrăvește necontenit natura pictural, dar, în același timp, cum o vede copila, adică transfigurată.* IBRĂILEANU, S. 6, cf. CADE. *Prin natura geniului său, Molière trebuia să zugrăvească sufletul femeii și în instinctele ce-l apropie de natură.* LOVINESCU, C. VII, 52. *Nu se potoli până ce nu-i zugrăvi și pe ceilalți patru domnișori care s-au bucurat de grațiile Nadinei.* REBREANU, R. I, 254. *Tot ce auziseră ... despre orașul zugrăvit când ca un Babilon al tuturor pierzărilor, când cu un feeric Paris oriental, se transfigurase în fiecare imaginație.* C. PETRESCU, C. V. 13. *Știe unele, ca și cum ar fi fost de față; ți le înșiră și ți le zugrăvește.* SADOVEANU, O. XV, 97, cf. SCRIBAN, D. *Fiecare frază, fiecare acțiune ne zugrăvește caracterul omului.* CONSTANTINESCU, S. II, 141. *Cum se face că naturaliștii zugrăvesc cu predilecție ceea ce este odios?* CĂLINESCU, C. O. 146. *El a reținut tema ..., zugrăvind tragicele dificultăți ale unei iubiri.* VIANU, L. U. 9 *Un roman care zugrăvește minunat lumea marilor negustori.* CAMIL PETRESCU, O. I, 318. *Nu e dracul chiar atât de negru cum îl zugrăvesc unii.* V. ROM. noiembrie 1954, 8. *Tabloul general pe care-l zugrăvim în aceste pagini ... ar putea fi întregit.* IST. LIT. ROM. II, 17, cf. DL, DM. *Până la el, această lume nu mai fusese zugrăvită în literatura română.* SCLF 1958, nr. 1–2, 204. *Satul pe care-l zugrăvesc azi scriitorii noștri nu este nicidecum o realitate închisă.* ib. 1959, nr. 1–2, 101. *Parvenitismul este un fenomen pe care proza română l-a zugrăvit insistent.* V. ROM. octombrie 1964, 94. *Izbutea să zugrăvească, în două-trei cuvinte, un peisaj, o întâmplare, un om.* ib. aprilie 1970, 10. *Această strălucire a lui de om al Renașterii, filmul a simțit-o și a zugrăvit-o fidel.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 124, 24/3, cf. M. D. ENC. *Arta de a zugrăvi moravuri sociale în comedii.* LL 1974, nr. 1, 170, cf. DEX. (A b s o l.) *Stăpân pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu ușurință mijlocul de a însemna ... până și cele mai alunecoase și mai nehotărâte înfățișări ale firii, ale vremii.* M. I. CARAGIALE, C. 38. ✧ R e f l. *El se zugrăvea singur ca un om blând și simplu, neavând nici ghiare, nici unghii.* CONV. LIT. XX, 338. *Trăise cu toată demnitatea schivnicul*[ui] *într-un „turn de fildeș", „nepăsător și rece", cum singur s-a zugrăvit.* IORGA, P. A. II, 130. *Cu milă pentru acest destin, se zugrăvi mai departe.* C. PETRESCU, O. P. I, 91. *Și i-am spus sincer totul, ... m-am zugrăvit cât sunt și cât am fost de nemernic.* MIHĂESCU, D. A. 183. ✦ (Învechit) A prezenta în mod fals. *Așișdere de vom da toată credința acestor noi istorici și mai ales precum o zugrăvește Matthei Pretorie ... crează-ne cititorul nostru că ... nici un nărod nu putem afia, carile de la gotthi să nu fi luat.* CANTEMIR, HR. 75. *Era ... stilul să-i defaime cum se poate mai urât și să-i zogrăfească înaintea ungurilor cum că sunt cei mai slabi și mai mișei oameni.* MAIOR, IST. 76/19. *Dușman cerului pre mine către toți mă zugrăvea. „El presară rătăcirea pretutindenea", zicea.* POGOR, HENR. 45/3.

– Scris și: *sugrăvi* PELIMON, I, 113/8. – Prez. ind.: *zugrăvesc.* – Și: (învechit) **zogrăfí,** (regional) **zugrăí** (ȚIPLEA, P. P. 119), (învechit, rar) **zogrăví** vb. IV.

– De la **zugrav.** Cf. ngr. ζωγραφίζω.

ZUGRĂVICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Care aparține zugrăviei. *Academia crăiască a meșteșugului zogrăficesc.* GOLESCU, Î. 122. *Temeiurile meșteșugului zugrăvicesc.* SFC, I, 113.

– Pl. *zugrăvicești.* – Și: (învechit, rar) **zografícésc, -eáscă** adj.

– **Zugrav** + suf. *-icesc.*

ZUGRĂVÍE s. f. (Învechit) **1.** Pictură **(1).** *Zugrăviile carele îndeamnă vederea omului către răotăți să nu zugrăvească* (a. 1646). ap. MURNU, GR. 61. *O sv*[â]*ntă icoană ... și cu sângură zugrăviia face minuni în toate zilele.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 180^{v}/5. *Palaturi ... împodobite cu zugrefii și cu alte frumusețí minunate.* MOLNAR, RET. 61/5. *Oloiul ... îl întrebuințăm și la zugrăvii.* I. IONESCU, C. 75/18. *Acestă scrisoare, care era deodată și desen și zugrăvie ... se numea ieroglifică.* BREZOIANU, Î. 182/13, cf. POLIZU.

2. Pictură **(2).** *Meșterșug de zugrăvie de ceară.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 132^{r}/2. *Având știința zugrăviei desăvârșit.* MINEIUL (1776), 109^{r1}/9. *Au zugrăvit și chipul ei ... neștiind meșteșugul zugrăviei (ci de fire învățat fiind)* (a. 1800). GCR II, 179/2. *Ne-am învoit între noi să fim tovarăși ... spre partea meșteșugului zugrăvii*[i] *de caleșci* (a. 1826). DOC. EC. 378. *Și zugrăvia este un mijloc prin care să putem a ne arăta cugetările noastre.* HELIADE, O. II, 38. *Le dăm învățături de joc, de zugrăvie și de muzică.* MARCOVICI, D. 233/21. *Pictorul Da Vinci ... îmbunătățí perspectiva și arătă aplicația sa asupra zugrăviei.* SĂULESCU, HR. II, 399/17. *Aice învățăm latinește, ... călăria, armile, zugrăvia, jocul ...* KOGĂLNICEANU, S. 75. *Directorii în arhitectură și zugrăvie au fost grecii.* ASACHI, I. I, 81/31. *Nu-mi place zugrăvia, când chipu-ți nu-mi arată, Nu-mi place poezia, când nu te va descrie.* C. A. ROSETTI, C. 209/1. *Ei râvnitori să-i păstreze chipul pururea cu viii, De dorință iscodiră meșteșugul zugrăviii.* CONACHI, P. 301. *Nimic nu poate fi mai bine și mai frumos decât muzica, zugrăvia și dantul.* NEGULICI, E. I, 76/10. *A-mvățat și zugrăvia, portretul a-m zugrăvi.* PANN, E, II, 83/11. *Zicerea patimă, în zugrăvie, este departe a însemna numai mișcările sufletului.* FIS. 197/14, cf. ARISTIA, PLUT. *Arta zugrăviei era în decadință la greci.* NEGRUZZI, S. I, 214, cf. POLIZU. *Mă apucam de zugrăvie cu o siguranță și mai mare, căci făceam portretul Ceciliei.* ALECSANDRI, O. P. 18, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^{2}, CADE, D, DM, H VI 48.

– Pl.: *zugrăvii.* – Și: (regional) **zoagrafíe** (H VI 48), (învechit, rar) **zugrefíe, zografíe** (ARISTIA, PLUT.), **zogrăfíe** (DOSOFTEI, V. S. noiembrie 132^{v}/27) s. f.

– **Zugrav** + suf. *-ie.*

ZUGRĂVÍRE s. f. Acțiunea de a z u g r ă v i și rezultatul ei.

I. (Astăzi, mai ales livresc) **1.** Reproducere, reprezentare pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc. a imaginilor, a modelelor folosite cu ajutorul pensulei și al culorilor; zugrăveală **(I 1),** zugrăvit^{1}**(I 1),** (rar) pictare. Cf. z u g r ă v i **(I 1).** Cf. LB. *Cozmorama nu panorama ... în care, prin zugrăviri ghibace a lucrurilor, cu sticle optice de ochene mărite, și înfățoșează obiecturile în chip chiar asemănat cu adevărul.* AR (1832), 236^{2}/23.

La coiful său pe frunte ... o săpătură avea, A căruia zugrăvire un munte închipuia. PANN, E. II, 8/12, cf. PONTBRIANT, D. *Indienii din America de miazănoapte ... sunt așa de ghibaci în zugrăvire de „totemuri" și de ieroglife.* CONTEMPORANUL, III, 274, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D. *Vopsitul a fost un chin solitar, comparabil cu zugrăvirea Giocondei.* ARGHEZI, C. I. 251, cf. DL, DM. *Meșteră în zugrăvirea cu leneș penel a unor adevărate icoane pe sticlă ... imaginează un Christ răstignit.* ROMÂNIA LITERARĂ 1970, nr. 84, 9/3.

2. Acoperire, împodobire cu picturi **(1),** zugrăveală **(I 2).** Cf. z u g r ă v i **(I 2).** *Meșteșugul ... nu se mărginea în Rosia numai la singura zugrăvire a icoanilor.* ASACHI, I. 218/10. *Bisericile Chievului și Novogrodolui s-au împodobit cu zugrăviri, cu argint și cu aur.* id. ib. 16/2. *Zugrăvirea s-a lucrat de profesorul de desemn Constantin Leca* (a. 1852). IORGA, S. D. VI, 261. *A ajutat la zugrăvirea unei biserici.* VLASIU, A. P. 457.

3. (Învechit) Zugrăveală **(I 3).** Cf. z u g r ă v i **(I 3).** *A lăsat a se ardica din nou o zidire după cea mai frumoasă arhitectură ... întru care să se strângă tot felul de zugrăviri și o bibliotecă.* CR (1829), 149²/28, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

4. (Învechit) Pictură **(2).** Cf. z u g r ă v i **(I 1).** *Au început ... a grăi oarece pentru zugrăvire, de carea nimica nu știa, nici se pricepea.* ȚICHINDEAL, F. 116/13. *Sultanul ... au poftit să vadă pe mademoazelele Hibș, despre a cărie iscusință în zugrăvire se înștiințasă mai înainte.* AR (1829), 35¹/8. *Atlasuri gheografice, grămătici rumânești, ... modeluri sau izvoade de zugrăvire.* ib. (1832), 298¹/28. *Meșteșugul zugrăvirii.* ASACHI, I. 218/9. *Pentru artile frumoase, precum: sculptură, zugrăvire, musică ș. a. încă se află ... mari scoale și academii.* RUS, I. I, 67/30, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Fusese Poet în zugrăvire și zugrav în sonete.* PILLAT, P. 30. *Uneori îmi închipuiam că aș avea darul zugrăvirii pe cartoane.* STANCU, R. A. I, 163.

II. Operație de finisare cu un strat ornamental și de protecție a suprafeței unui element de construcție; zugrăveală **(II 1),** zugrăvit¹ **(II).** Cf. z u g r ă v i **(II).** *Zugrăvirea mecanizată, executată cu ajutorul aparatelor de pulverizat (vermorele) sau de stropit.* LTR².

III. P. a n a l. Descriere sugestivă (într-o operă beletristică) a fizicului și caracterului personajelor, a unor scene din viața reală și din natură etc. Cf. z u g r ă v i **(IV).** *Va înainta ... întru zugrăvirea ... patimilor și haracterelor.* CR (1834) 281²/34. *Să vedem atunci dacă, în zugrăvirea acestui simțământ, vom găsi caracterele de care am vorbit.* GHEREA, ST. CR. III, 98, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Literatura de până la Eminescu ... nefiind zugrăvirea serioasă a vieții, nu comporta o adevărată critică literară.* IBRĂILEANU, SP. CR. 63. *Una din cele mai importante și mai rodnice sarcini ale literaturii este zugrăvirea veridică, convingătoare, profundă a proceselor de transformare morală.* SCÂNTEIA, 1953, nr. 2 648. *Încrederea în popor, patriotismul lui Macedonski s-au concretizat și în zugrăvirea chipurilor de oameni simpli.* CONTEMP. 1954, nr. 390, 3/6. *Situată în peisajul autentic național ..., prin ... zugrăvirea culorii locale, „Țiganiada" este o operă cu totul originală.* IST. LIT. ROM. II, 74. *Cu aceeași siguranță el și-a ales mijloacele de investigare și zugrăvire a eroilor săi.* CONTEMP. 1956, nr. 488, 3/5. *Semănătorismul și poporanismul s-au definit, în primul rând, prin atitudinea față de zugrăvirea vieții sătești.* SCLF 1959, nr. 1–2, 26. *Încadrarea în viață a eroului integru cerea zugrăvirea lui multilaterală.* ib. 1960, nr. 3, 421. *Autorul observă cu justețe ... antisemănătorismul său în zugrăvirea vieții satului.* V. ROM. decembrie 1963, 216. *O anume vigoare în zugrăvirea acestor ființe ... nu se poate tăgădui.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 71, 12/3. *Caută să pună la îndemâna maselor tot ce este mai frumos în culoare sau cuvânt în zugrăvirea omului contemporan.* CONTEMP. 1975, nr. 1505, 4/8.

– Pl: *zugrăviri.*

– V. **zugrăvi.**

ZUGRĂVÍT¹ s. n. Faptul de a z u g r ă v i.

I. (Astăzi, mai ales livresc) **1.** Reproducere, reprezentare pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc. a imaginilor, a modelelor folosite, cu ajutorul pensulei și al culorilor; zugrăveală **(I 1),** zugrăvire **(I 1),** (rar) pictare. Cf. z u g r ă v i **(I 1).** *De am și sfârșit zugrăvitul aceștiea sf*[i]*ntei besearci* (a. 1769). IORGA, S. D. XVII, 19. *Pentru zugrăvitu*[l] *șătri*[i] *8 zloți în valute* (a. 1823). id. ib. 160, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., DL, DM, DEX.

2. (Astăzi rar) Pictură **(2).** Cf. z u g r ă v i **(I 1).** *La aceste instituturi, sunt ... așișderea și dascăli de joc, de zugrăvit, de muzică.* GOLESCU, I. 138, cf. LB. *Desenul sau zugrăvitul, profesor D. Valenstain.* AR (1932), 298¹/3. *Zugrăvitul și italienește învăț de la octombrie ... și la călărie merg acum di vro șasă săptămâni.* KOGĂLNICEANU, S. 84, cf. POLIZU, DDRF. *Cântările, cusăturile, zugrăvitul icoanelor și tipăritul erau în mare cinste.* GALACTION, O. A. II, 139, cf. DL, DM, DEX.

II. Operație de finisare cu un strat ornamental și de protecție a suprafeței unui element de construcție: zugrăveală **(II 1).** Cf. z u g r ă v i **(II 1).** Cf. POLIZU. *Își lăuda omul ... că era meșter la zugrăvitul caselor.* V. ROM. martie 1954, 116, cf. LTR².

– Pl.: ?

– V. **zugrăvi.**

ZUGRĂVÍT², -Ă adj. **1.** (Astăzi, mai ales livresc) Pictat, desenat; p. e x t. împodobit, decorat cu picturi, desene etc. Cf. z u g r ă v i **(I 1).** *Și mai cu cuvinire ieste în munți holmuroși, ... între pereți zugrăviți și zidiuri cu iederă acopăriți cuvinte a face.* CANTEMIR, I. I. I, 109. *Icoane nu suferea nici a vedea, nici săpate ..., nici zugrăvite.* VĂCĂRESCUL, IST. 249, cf. LB. *S-au aflat multe ..., figuri în marmoră și zugrăvite, mozaice, cărți, monede.* AR (1832), 156²/19. *Popii îndrăznesc nelegiuit Să mârșăvească altarul cu al său chip zugrăvit.* POGOR, HENR. 126/24, cf. POLIZU, ARISTIA, PLUT. *Judecând între oamenii care au biblioteci și nu le citesc și între cei care le au numai zugrăvite, eu cred mai cu minte pe cei din urmă.* FILIMON, O. I, 123, cf. PONTBRIANT, D. *Pe marginea ferestrelor ... se răsfață câte o stiblă de busuioc ori de altă plantă, în oale de lut zugrăvite.* CONTEMPORANUL, VII, 136, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D. *Totul pare aci zugrăvit, aci sculptat, când sfânt ca poezia, când fermecător ca un vis.* ARGHEZI, B. 24, cf. DEX. *Ce videa și nu credea? O telgă zugrăvită,*

pe dinnuntru poleită. ALECSANDRI, P. P. 154. *Pe fața de masă, Covor de mătasă, Blide smălțuite, Talgere zugrăvite.* MARIAN, NU, 500, cf. ALRM II/I h 385, ALRM II/I MN 142, 3 912. *Tare-mi vine maică-sa într-o cocie zugrăvită Și cu aur poleită.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 292. *Este-o masă-mpodobită ..., Cu talgere poleite, Cu pahare zugrăvite.* FOLC. MOLD. I, 240. ✧ Fig. *Parcă e zugrăvit,* se spune despre un om frumos sau pentru a exprima surpriză, teamă etc. Cf. POLIZU, ZANNE, P. V, 661. ✦ (Învechit și regional) Vopsit. Cf. zugrăvi **(I 1).** *O placă pătrată sau triangulară de lemn ..., de pânză zugrăvită sau de faianță, asupră căriia a tras cineva ... numele specific al plantelor.* BREZOIANU, A. 392/3, cf. DEX. *Pe noi colăceri ne-alese, Pe-atâți cai iuți ca zmei ..., Cu coamele poleite Cu unghiile zugrăvite* (cca 1867). GCR II, 314. *A scos ... Douăsprezece iepe ... Cu copitele zugrăvite* (a. 1878). ib. 336. ✦ (Învechit și regional) Colorat. Cf. DDRF. *Ai oi mai mulți, Mulți și cornuți Cu lâni zugrăviți.* DIACONU, VR. 65.

2. (Despre ziduri, pereți) Care este dat cu un strat de var sau humă (amestecat cu o culoare), uneori cu desene care imită tapetul; (popular) vopsit. Cf. zugrăvi **(II).** V. spoit, văruit. Cf. POLIZU. *După câtva timp părețele redacției nu mai era zid tencuit și zugrăvit, ci manuscris.* TEODOREANU, M. U. 21, cf. DL, DM. *Să mă opresc sub cearcănele de piatră zugrăvită ale mănăstirii Hurezi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 32/3, cf. DEX. *Ți-era casa zugrăvită, Bătătura pardosită.* ȘEZ. IV, 139. *Când erai a mea iubită Ți-era casa zugrăvită, Dar de când mi te lăsai, Casa ți-este grajd de cai.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 551.

3. (Rar) Care este redat, descris prin cuvinte. Cf. zugrăvi **(IV).** *Scenele zugrăvite au, fiecare în parte, altă semnificație, scriitorul ridicând necontenit un alt colț de văl de pe sumbrele realități ale vieții.* SCLF 1958, nr. 1–2, 207. *Artistul exprimă, în opera pe care o creează, propria-i atitudine față de realitatea zugrăvită.* CF 1961, nr. 1, 38.

4. Fig. (Învechit) Prefăcut[2] **(II 1).** *Jigmond ... s-au făcut mânios deodată. Ce era zugrăvită acea mânie.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Decât pacea zugrăvită, războiul crunt mai curat și mai fericit iaste.* CANTEMIR, I. I. II, 60, cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zugrăviți, -te.* – Și: (învechit) **zogrăfít, -ă** (ARISTIA, PLUT.), (regional) **jugrăvít, -ă** ALRM II/I h 385, ALR II/I MN 142, 3 912. adj.

– V. **zugrăvi.**

ZUGRĂVITÓR, -OÁRE s. m., adj. **1.** S. m. (Rar) Pictor **(1).** Cf. zugrăvi **(I 1).** *De sub fața zbârcită ... a zugrăvitorului de sfinți, a ieșit la iveală un rât galben de porc.* STANCU, R. A. I, 171.

2. S. m. (Rar) Pictor **(2).** Cf. zugrăvi **(IV).** *Ni se arată ca un scriitor cu haz al vieții de toate zilele ... ca un zugrăvitor ironic al defectelor omenești.* SĂM. II, 428. *Alături cu evreii care-și așteaptă încă zugrăvitorul, alături cu mahalagiii aproape țărani, pe cari scriitorul nostru i-a schițat anume ..., trăiește o mică boierime de funcționari.* ib. IV, 882.

3. Adj. (Învechit, rar) Prefăcut[2] **(II 1).** *Dragostelor zugrăvitoare și inimii mele amăgitoare ești ... dentâi către mine numai cu gura și cu cuvântul erai.* CANTEMIR, I. I. II, 81.

– Pl.: *zugrăvitori, -oare.*

– **Zugrăvi** + suf. *-itor.*

ZUGRĂVITÚRĂ s. f. (Astăzi, mai ales livresc) **1.** (Astăzi rar) Pictură **(1).** Cf. zugrăvi **(I 1).** *Care zugrăvitură și scrisoare cu vreme pe urmă s-au șters.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, 314. *Toată oricât de meșteșugită zugrăvitură, nice o parte cât de mică de a ei, precum au făcut-o firea, a agiunge nu poate.* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/15, cf. ANON. CAR. *Măria sa i-au făcut trupul și tinda bisericii și frumusețând biserica și cu tâmple și cu zugrăvituri* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 154/12. *Au fost tare stricată zugrăvitura bisearicii ceștia de turci* (a. 1808). IORGA, S. D. XIII, 76. *Începutu-s-a aciastă sf*[ă]*ntă biserică a să zidi la anul 1798 ..., iară zugrăvitura s-au isprăvit la anul mai gios însămnat* (a. 1811). id. ib. 171. *Sultanul ..., mirându-se de frumoasele ei zugrăvituri, au poftit-o ca fără sfială să aibă plăcere a fi față la o eczerciție oștenească.* AR (1829), 35[1]/9. *Astfeli de zugrăvituri pe pânză, cu care comedianții-și ornează fruntariu teatrelor îmblătoare.* FM (1845), 14[1]/13. *Toate aceste lucruri sunt vii în această zugrăvitură ștearsă.* NEGULICI, E. I, 241/7, cf. POLIZU. *Cum își poart-a ei făptură, Toată-i ca-n zugrăvitură.* COȘBUC, P. I, 97, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. ✦ P. ext. (Învechit, rar) Desen; ornamentație. *Literile fără măsură, trăsurile și zugrăviturile nu aduc nici o frumusețâ cu sine.* PETROVICI, P. 190/6.

2. (Învechit) Pictură **(2).** Cf. zugrăvi **(I 1).** *Măiestriile cele frumoase, adică arhitectura, zugrăvetura ... au fost asemine cunoscute roșienilor.* ASACHI, I. 81/22. *Desenul de figuri și zugrăvetura* (a. 1847). URICARIUL, VII, 238.

– Pl.: *zugrăvituri.* – Și: (învechit, rar) **zugrăvetúră** s. f.

– **Zugrăvi** + suf. *-itură.*

ZUGRĂVÍȚĂ s. f. (Regional) Femeie specializată în ornamentarea crucilor (cu picturi). *Această sfântă cruce s-au zidit și s-au zugrăvit prin Toma Moroșian și soția sa Maria. 1903. Elisaveta și Emilia Morariu, zugrăviță în Șeliște.* IORGA, S. D. XIII, 190.

– Pl.: *zugrăvițe.*

– **Zugrav** + suf. *-iță.*

ZUGREFÍE s. f. v. **zugrăvie.**

ZUGRUMÁ s. f. v. **sugruma.**

ZUGRUMÁRE s. f. v. **sugrumare.**

ZUGRUMÁT, -Ă adj. v. **sugrumat[2].**

ZUGRUMĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. v. **sugrumător.**

ZUGRUMÍ vb. IV v. **sugruma.**

ZUHÁÍ vb. IV v. **zuăi.**

ZUÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Prin vestul Transilv.; despre urechi) A țiui **(1).** Cf. TEAHA, C. N. 284.

2. (Regional; în formă *zuui;* despre oameni) A chiui (Buciumi – Zalău). ALR I 1 473/285.

– Prez. ind. pers. 3: *zuiește.* – Și: **zuuí** vb. IV ALR I 1 473/285.

– Formație onomatopeică.

ZUÍN s. n. (Prin sud-estul Transilv.) Scrânciob **(1).** Cf. ALR I 1 703/129, 131, 136, ib. 1 704/131.

– Pronunțat bisilabic (ALR I 1 703/129) și monosilabic (ib. 1 703/131, 136, ib. 1 704/131). – Pl.: *zuine* (ib. 1 703/129) și *zuinuri* (ib. 1 703/131, 136, ib. 1 704/131).

– Etimologia necunoscută.

ZUINÁ vb. I v. **zuini.**

ZUINÍ vb. IV. (Prin sud-estul Transilv.) A se da în scrânciob. Cf. ALR I 1 703/129, 131, 136, ib. 1 704/131.

– Pronunțat: *zu-i-* (ALR I 1 703/129). – Prez. ind.: ? – Și: (regional) **zuiná** vb. I ib. 1703/136, ib. 1 704/136; pronunțat: *zui-* (ib.).

– V. **zuin.**

ZUITÁ vb. I v. **zăuita**[1].

ZUITÓC adj. m. v. **zăutoc.**

ZUITÚC adj. m. v. **zăutoc.**

ZULÁR, -Ă adj. v. **zuliar.**

ZÚLĂ s. f. (Argotic) Înșelăciune la împărțeala prăzii între doi hoți. Cf. BUL. FIL. 204. ✧ Loc. vb. **A face zulă** = **a)** a înșela (tovarășul de hoție). Cf. ib. 204; **b)** a fura. Cf. ib. 103, 107.

– Pl.: ?

– Din tc. **zula.**

ZÚLE s. f. v. **zulie.**

ZULEÁLĂ s. f. (Argotic) Furt. Cf. zuli. Cf. BUL. FIL. IV, 130. ✧ Loc. vb. **A face zuleală** = a fura. Cf. ib. 107.

– Pl.: *zuleli.*

– **Zuli** + suf. *-eală.*

ZULÍ vb. IV. Intranz. (Argotic) A fura. *Gagica zuleşte.* BUL. FIL. II, 207, cf. IV, 103, 130, 137.

– Prez. ind.: *zulesc.*

– De la **zulă.**

ZULIÁR, -Ă adj. (Învechit) Gelos. *Dintăi, știi că se teme de mine, pentru că-mi bat joc de dânsu că-i zular.* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 426, cf. POLIZU. *Cu nevasta d-sale cea dintâi era zuliar cât un motan și giumătate ..., îi făcea zile fripte.* ALECSANDRI, T. 1 145. *I-a dat în cap cocoanei ... să-l prăjească și pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară.* CARAGIALE, O. II, 224. *Ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrân zuliar și năbădăios.* VLAHUȚĂ, D. 23, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Traiul cu un soț zuliar și cărpănos ... nu putea avea nimic încântător.* M. I. CARAGIALE, C. 129, cf. CADE. *Acest Alexa Grecu era însurat și zuliar.* SADOVEANU, O. VII, 322, cf. BL IV, 119, GÁLDI, M. PHAN. 226, SCRIBAN, D. *Are un bărbat zuliar? ... care-o păzește cu arnăuți și cu gratii la geam?* C. PETRESCU, A. R. 35, cf. DL, DM, DEX. ✧ (Glumeț) *Doi-trei cucoși ... se roteau în loc cocolind vreo găină ori altul se repezea să despartă două boghete zuliare.* CONTEMPORANUL, V_1, 97. ✧ (Substantivat) *Îi spusese că bărbatu-său este un zuliar, un temetor și un om necioplit.* CĂPĂȚINEANU, S. 35/2. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Ultimul suspin de agonie al Desdemonei, care are fantasia să moară gâtuită de ghiarele zuliare ale maurului.* HOGAȘ, DR. II, 193. ✦ P. ext. Invidios. *Mi-am găsit beleaua nu numai cu celelalte litere din alfabet ce sunt zuliare de mine, dar și chiar cu tipografii ce blastemă înmulțirea mea.* ROM. LIT. (1855), 28^2/34, cf. POLIZU. *Îi zuliară de tinerețele dumitale.* ALECSANDRI, T. 1 098, cf. DL, DM, DEX.

– Pronunțat: *-li-ar.* – Pl.: *zuliari, -e.* – Și: **zulár, -ă** adj.

– Din ngr. **ζουλιάρης.**

ZULÍE s. f. (Învechit) Gelozie. *Această zulie, ce-i venea din multă zădărnicie, îl făcu să-și închipuiască că moare de dragostea ei.* CĂPĂȚINEANU, S. 3/30. *Știu tare bine că zulea nu-i vine totdeauna, ea-l apucă câteodată ca toanele, ș-apoi îl lasă iară.* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 426. *Blestemata zulie ... Au început dar simțirea tinerei a vătăma.* PANN, E. II, 42/11, cf. POLIZU. *L-o pișcat zulia de inimă, sărmanu!* ALECSANDRI, T. 926, cf. CIHAC, II, 713, LM. *Până deseară el o să turbe de jigăraia zulei și o să-și beie toată fierea din inimă.* CONV. LIT. IX, 55, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Pentru ce, adică, să mai deștepți tu zulia bietului domn Georges și să-l mai umilești, o dată ce-ți e indiferent.* HOGAȘ, DR. I, 176, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, GÁLDI, M. PHAN. 226, DL, DM, DEX. *Zulea se naște d-odată cu cununiile.* ZANNE, P. VIII, 220. ✦ (Regional) Necaz **(2).** Cf. PAMFILE, J. II, 173.

– Accentuat și: *zúlie* TDRG. – Pl.: ? – Și: (învechit) **zúle** s. f.

– Din ngr. **ζούλια.**

ZULIERÍE s. f. (Învechit, rar) Gelozie. Cf. DDRF, GÁLDI, M. PHAN. 266.

– Pl.: ?

– **Zuliar** + suf. *-ie.*

ZULIPSEÁLĂ s. f. (Învechit, rar) Gelozie. Cf. POLIZU.

– Pl.: *zulipseli.*

– **Zulipsi** + suf. *-eală.*

ZULIPSÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A fi gelos. Cf. POLIZU, LM, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, BL IV, 119, GÁLDI, M. PHAN. 266, SCRIBAN, D.

– Prez. ind.: *zulipsesc.*

– Din ngr. **ζούλεψα** (aor. al lui ζούλευω).

ZULIPSÍRE s. f. (Învechit, rar) Gelozie. Cf. POLIZU.

– Pl.: *zulipsiri.*

– **V. zulipsi.**

ZULIPSITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Gelos. Cf. DDRF, GÁLDI, M. PHAN. 266. (Învechit, rar) F i g. Invidios. *Luna ... parcă se uita galeș și zulipsitoare că nu poate și ea lua parte la veseliile clăcașilor.* ap. TDRG.
– Pl.: *zulipsitori, -oare.*
– **Zulipsi** + suf. *-itor.*

ZULITÓR, -OÁRE s. m. și f. (Argotic) Hoț. *Toți zulitorii Bucureștiului ..., hoți de cai, ... tâlhari de drumul mare, toată crema caramangiilor ... așteptau să fie trimiși la ocnă.* BARBU, G. 290.
– Pl.: *zulitori.*
– **Zuli** + suf. *-tor.*

ZULÚ adj. invar. (În sintagma) *Limba zulu* (și substantivat) Limbă din familia nigero-congoleză, vorbită de zuluși în Africa de Sud.
– Din engl. **zulu** [language].

ZULÚF s. m. **1.** Șuviță de păr (de obicei pe tâmple) răsucită în spirală; buclă, cârlionț, creț, (rar) perciune **(I 2),** sfredel **(3),** sfredelitură **(2),** (popular) scârlionț **(1),** (regional) cocor, scâr. *Una este cu zulufii streini, alta prea are dres mult.* HELIADE, L. B. III, 63/8. *Capul i s-au ras, o parte a zulufilor s-au trimes familiei.* CALENDAR (1858), 86/23. *Niște păr smad ... Drept zulufi lăsat Peste-un gât curat.* CONACHI, P. 23. *A ei galbeni zulufi pe la tâmple împletiți.* C. STAMATI, AP. ȘIO II$_1$, 392. *Zulufii cei ca aurul sup-picioare îi călca.* PANN, E. IV, 26/18, cf. POLIZU. *Îi este teamă că n-a să mai rămână Cu ce să-și încrețească zulufii săi cei mândri.* NEGRUZZI, S. II, 179. *În firele părului tău, mă! Să-ți mai încrețesc zulufii, că nu te-am jumulit de mult, mă!* GHICA, S. 510, cf. PONTBRIANT, D. *Florica ... scoate o oglindioară din buzunar și-și drege sprâncenile și zulufii.* ALECSANDRI, T. 187, cf. CIHAC, II, 631, 710, LM. *O cucoană bătrână cu zulufi.* GANE, ap. ȘIO II$_1$, 392, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2. *E înnodată panglica bonetei drotate, de sub care scapă două rânduri de zulufi albi.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 136, cf. TDRG. *Își întocmea, în oglinda din față ..., un zuluf îndărătnic și negru.* HOGAȘ, DR. II 65, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Te încredințez că nu se va clinti un fir de păr din zulufii tăi.* SADOVEANU, O. XVII, 126, cf. SCRIBAN, D. *Mâna maicii îi mai depărta un zuluf de pe ochi.* ARGHEZI, S. IX, 9. *O Otilie din alte vremuri ..., cu un mare zuluf căzut peste umăr, ținea de braț un bărbat gras.* CĂLINESCU, E. O. I, 61. *Cei doi zulufi lungi ... nu mai acoperă destul începutul de cărunțire de la coada ochilor.* CAMIL PETRESCU, O. I., 186. *Se vântură pe uliți cu capul gol, cu păru-n zulufi.* STANCU, D. 40. *Te moțezi toată ziua și îți scoți zulufii din beretă.* PAS, Z. I, 184, cf. DL. *Privea tâmplele ... delicate și zulufii rebeli.* T. POPOVICI, S. 106, cf. DM. *O gospodină cu zulufi oxigenați, strânși sub un bariș cu flori.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX. *C-ăi avea-n zulufi Galbeni din burdufi.* TEODORESCU, P. P. 649. *Am băut cu mândrele, La o mândră din Galați, Cu zulufii rătezați.* SEVASTOS, C. 259. *Băduleasa ... La oglindă se gătia Zulufii și-i răsucia.* POP., ap. ȘIO II$_1$, 392, cf. A VI 26, LEXIC REG. 58. *La marginea podului, Văz urma papucului, Lumina cercelului Și umbra zulufului.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 465. ✧ F i g. *Se-apleacă primăvara pe ferești Cu părul tot numai zulufi de soare.* ISANOS, V. 307. ✧ (Atribuie calitatea ca un adjectiv) *Îngeri bălai și cu părul zuluf își curăță albele aripi de puf.* LESNEA, VERS. 25.

2. (Învechit și regional) Perciune **(I 1).** *Dacă ești cu zuluf Și pe cap plin de puf, Zic zău, mori de tot.* ALECSANDRI, T. 22, cf. ȘĂINEANU^2, SCRIBAN, D. *D-un ghiuluf că mi-l lua, Din paloș mi-l ciocârtea.* PĂSCULESCU, L. P. 229, cf. ALR II/I h 9. ✦ (Prin Olt., prin Ban. și prin Munt.; mai ales la pl.) Favoriți. ALR II/I MN 18, 6 832/53, 784, 791, 836, 848, 872, 886, 899, ALRM II/I h 78.
– Pl.: *zulufi.* – Și: (regional) **zulúh** (ALR II/I h 9/68), **zurlúf** (A VI 26), **zălúf** (ALR II/I MN 18, 2 132/848), **zolúf** (ib. 2 132/53), **ghiulúf, giulúf** (ALR II/I h 9/836, ib. 9/899), **jălúf** (DR. IV, 391, LEXIC REG. 58), **julúf** (ALR II/I MN 18, 6 932/784) s. m.
– Din tc. **zülüf,** ngr. **ζουλούφι.**

ZULUFÁ vb. I. T r a n z. (Rar; complementul indică părul) A bucla. *La Oteteleșeanca, se duc spoindu-și fața ca niște brezoaie și zulufându-și părul.* PAS, L., I. 105.
– Prez. ind.: *zulufez.*
– V. **zuluf.**

ZULUFÁT, -Ă adj. (Astăzi rar) Buclat. *Nicăieri nu mai poate fi văzut băiețașul șmecher ... și nici fetița zulufată cu pulpele dezgolite.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 10/5. *Ea și-a adus toți copiii – fete zulufate și băieți cu ochi albaștri.* ARGHEZI, S. VII, 135. *Didina se înfățișa vopsită, zulufată, cu un manșon legat pe după gât.* PAS, L. I, 126, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zulufați, -te.*
– **Zuluf** + suf. *-at.*

ZULUFÉL s. m. (Astăzi rar) Buclișoară. Cf. ȘIO II$_1$, 392, DL, DM, DEX. *A ieșit un obicei Să nu se poarte cercei, Numai negri zulufei.* MAT. FOLC. 253.
– Pl.: *zulufei.*
– **Zuluf** + suf. *-el.*

ZULUFÍE s. f. (Învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) Ulei cosmetic (pentru păr). *Unde sunt unsorile și zulufiile cele cu miros frumos? iată, s-au împuțit.* NEAGOE, ÎNV. 138/26.
– Pl.: *zulufii.*
– **Zuluf** + suf. *-ie.*

ZULUFIÓR s. m. (Ban.) Buclișoară. *În chilie se băga Și începea de se chitea, Cu cercei Măzărăței, Lăsăței Pe zulufiori Gălbiniori.* CORCEA, B. 32.
– Pl.: *zulufiori.*
– **Zuluf** + suf. *-ior.*

ZULÚH s. m. **zuluf.**

ZULUÍ vb. IV v. **zurui.**

ZULÚM s. n. **1.** (Învechit) Neajuns[1] **(2);** p. e x t. nedreptate **(2);** persecuție. *Să nu-mi faci mai mult zulum, că oi aduce țiganul la Eș* (a. 1700). IORGA, S. D. XVI, 303. *Au făcut veziriul arzurii mincinoase ... pre-*

cum ar fi făcut zulumuri mari (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 35/22. *Un boiar mare ... se trufise, se mărise şi făcea şi zulumuri ţărăi* (începutul sec. XVIII). ib. II, 9/26. *Să nu-s jăfuiască nimic, nici să-s prade făr de direptate, că domnia vinde slujbele, iar nu zulumurile* (a. 1715). IORGA, S. D. V, 343. *Nepoftind zulumul săracilor* (sfârşitul sec. XVIII). BUL. COM. IST. II, 148. *Noi cunoscuţi suntem de toţi că din răutate umblăm de facem acest fel de porniri şi zulumuri sfint*[e]*i mănăstiri* (a. 1794). IORGA, S. D. XIV, 151. *Chiuciuc Ahmet, foarte straşnic, zulumuri nu suferea.* BELDIMAN, E. 114/32. *Dregătoriile pământului se vindea cu rusfeturi şi le cumpăra cei de neam prost şi nevrednici, făcând multe supărări şi zulumuri săracilor* (a. 1821). IORGA, S. D. XI, 208. *Nici locuitorilor să nu li se facă zulumuri, dar nici mehmendarul să se primejduiască de către neferi* (a. 1823). URICARIUL, XIV, 288. *Să le plătească ... purtându-să gelepii cu bună orânduială printre lăcuitori, iar nu cu zulumuri, ca să fie siliţi a veni cu jălbi* (a. 1827). DOC. EC. 393, cf. POGOR, HENR. 228/28. CIHAC, II, 631, DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *S-au legat nevolnicii pentru cususuri la haraci, ceea ce mare zulum au creat scumpilor vecini şi protectori.* BARBU, PRINC. 268, cf. DEX.

2. (Olt.) Învălmăşeală; tumult[1] **(1)**; p. ext. răscoală[1] **(4).** Cf. CADE, CIAUŞANU, V. 212, LEXIC REG. II, 122. ✦ (Regional; în forma *zolum)* Gălăgie (Marginea – Rădăuţi). ALR II/I 28/386.

– Pl. *zulumuri.* – Şi (regional) **zolúm** s. n.

– Din tc. **zulüm.**

ZULUMGÍU s. m. (Învechit, rar) Persecutor. *Puindu-i în fiară, cu bună paz*[ă] *să-i ducă la Bindir, de vreme ce sunt zulumgii, ca să dei*[e] *samă de răutăţil*[e] *lor* (a. 1741). IORGA, S. D. VI, 212.

– Pl.: *zulumgii.*

– **Zulum** + suf. *-giu.*

ZULUMÍ vb. IV. Refl. (Prin Olt) A se zăpăci **(2).** Cf. GL. OLT.

– Prez. ind.: *zulumesc.*

– De la **zulum.**

ZULÚS, -ă s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia negroidă aparţinând grupului bantu din Africa de Sud sau este originară de acolo; (la m. pl.) populaţie de rasă negroidă din grupul bantu care trăieşte în Africa de Sud. *Cerea să-i taie un bou şi să-i facă mâncare şi zulusul cel viu se apăra arătând că n-are boi în ocol.* CONTEMPORANUL, I, 314. *Zuluşii vor crede în doftorii, în ape cari au puterea de a lupta în contra fulgerului şi a grindinei.* ib. III, 845. *Oricare muncitor să trăiască mai bine decât un rege – al zuluşilor, de pildă.* IONESCU-RION, S. 170, cf. DER. *Ne informează despre basmele francezilor şi ale ... zuluşilor.* SCL 1968, 324, cf. M. D. ENC., DEX, SCL 1975, 319, 321.

– Pl.: *zuluşi, -e.*

– Din fr. **Zoulous.**

ZUM interj. (De obicei repetat) Cuvânt care imită sunetele caracteristice produse de unele insecte în zbor. Cf. DEX.

– Onomatopee.

ZUMÁLŢ s. n. v. **smalţ.**

ZUMARICÁLE s. f. pl. **1.** (Învechit) Dulciuri. *Casa plină de jucători ... şi dulceţuri zumaricale, vinuri, cafele şi vutci.* CARAGIALE, O. II, 225, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Aceştia aveau marafeturi şi mulţi icusari, făceau zaiafeturi cu multe zumaricale.* SCLF 1959, nr. 3–4, 469, cf. DEX.

2. Fig. (Învechit, rar) Istericale. *Uf! Slavă Domnului c-am scăpat pe uscat, că era să-mi vie zumaricale ... să leşin.* ALECSANDRI, T. 186, cf. DL.

– Din ngr. **ζυμαρικά** (pl. lui ζυμαρικόν).

ZUMĂRNĂ s. f. (Regional) Prăpastie **(1)** (Berinţa – Baia Mare). Cf. ALR I 394/357.

– Pl.: *zumerni.*

– Etimologia necunoscută.

ZÚMBA interj. v. **zumbai.**

ZÚMBAI interj. (Rar; adesea repetat) Cuvânt care imită sunetul produs de un instrument cu coarde prin ciupire. *Lin îi zice alăuta, iară cobza: zumba-zumba!* SĂM. III, 85, cf. SCRIBAN, D., BL XII, 58, SCL 1960, 794, UDRESCU, GL.

– Şi: **zumbairá** (UDRESCU, GL), **zúmba, zumbalái** (BL XII, 58) interj.

– Formaţie onomatopeică.

ZUMBAIRÁ interj. v. **zumbai.**

ZUMBALÁI interj. v. **zumbai.**

ZUMBĂÍ vb. IV. Intranz. (Rar) **1.** (Despre unele instrumente muzicale cu coarde) A produce sunete caracteristice prin ciupirea coardelor. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., BL VI, 149.

2. (Despre insecte) A zumzăi **(1).** Cf. CADE, DL, DM, DEX.

– Prez. ind. pers. 3: *zúmbăie.*

– De la **zumbai.**

ZUMBĂÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a zumbăi şi rezultatul ei.

1. Producere a sunetelor caracteristice prin ciupirea coardelor unor instrumente muzicale. Cf. zumbăi **(1).** Cf. TDRG. *Lanţurile de oameni colindau, jucând, ulitele satului în cântecele ascuţite ale scripcilor şi zumbăirile cobzelor.* SADOVEANU, O. I, 688, cf. DL.

2. Zumzet **(1).** Cf. zumbăi **(2).** Cf. CADE, DL, DM, DEX.

– Pl.: *zumbăiri.*

– V. **zumbăi.**

ZUMBĂÍT s. n. (Rar) Zumzet **(1).** Cf. zumbăi **(2).** *Albinele cu zumbăit auriu rupeau tăcerea.* SĂM. IV, 237, cf. DR. I, 102, ib. VII, 107, CHEST. VI 20/70.

– V. **zumbăi.**

ZUMIŞCĂ s. f. (Regional) Pâinişoară **(I 1)** albă. Cf. RESMERIŢĂ, D.

– Accentul necunoscut. – Pl.: ? – Şi: **zimişcă** (accentul necunoscut) s. f. RESMERIŢĂ, D.

– Etimologia necunoscută.

ZUMIT s. n. (Neobişnuit) Zgomot caracteristic produs de roţile unei trăsuri. *Era târziu şi linişte: numai despre oraş se mai auzea zumitul trăsurilor.* SLAVICI, N. II, 287.
– Accentul necunoscut.
– Formaţie onomatopeică.

ZUMNÍ vb. IV. Tranz. (Regional; despre viţei; complementul indică ugerul vacii) A mozoli **(1)** (Vaşcău). Cf. SCL 1962, 89, TEAHA, C. N. 284.
– Prez. ind. pers. 3: *zumneşte.*
– Etimologia necunoscută.

ZUMZ subst. (Rar) Zumzet **(1)**. Cf. zumzăi **(1)**. *Cu zumz de stup aud pe lunci cum ţopăie perechile.* ap. IORDAN, L. R. A. 247.
– Pl.: ?
– Postverbal de la **zumzăi.**

ZUMZĂÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Despre insecte, mai ales despre albine şi muşte) A produce un sunet caracteristic zborului; p. ext. (rar) a zbura **(1)**, a bâzâi, a zbârnâi **(1)**, (rar) a zumbăi **(2)**, a zvoni **(2)**, (regional) a bornăi, a vâjâi, a zbăngăni, a zunui, a bombăni, (învechit şi regional) a zuăi[1], (popular) a zuzui **(1)**, (familiar) a zâzâi **(1)**. Cf. DL. *Era cald, albinele zumzăiau în jurul lor.* T. POPOVICI, S. 167, cf. DM. *Albinele zumzăiau prin florile fânețelor.* IL februarie 1961, 24. *Salcâmul era înflorit şi zumzăiau albinele în el.* V. ROM. noiembrie 1964, 4. *Prin grădini, zumzăiau roiuri de albine.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 183. *Muştele mari şi grase roiau în aerul fierbinte, zumzăiau pe lângă obrajii bucălaţi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 141, 16/2, cf. M. D. ENC., DEX, CHEST. VI 20/25, 34. ✧ (Prin analogie) *Câtă bucurie zumzăie Şi toată-i a altora.* BLAGA, L. U. 187. *Biserica zumzăie ca un stup.* STANCU, D. 444. *Mahalalele, şi ele, zumzăie ca o stupină.* V. ROM. iunie 1954, 24. *Vântul îmi flutură părul şi visele. În suflet îmi zumzăie poeme.* BENIUC, V. 55. *Focul zumzăia.* BARBU, PRINC. 31. *În arşiţa lui iulie, văzduhul vibrează, zumzăie toropit într-o pâclă aurie.* V. ROM. august 1960, 34. *Sala forfotea şi zumzăia voioasă.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 488. *La două noaptea, strada zumzăia ca o tabără militară în zorii marii bătălii.* CONTEMP. 1970, nr. 1 230, 5/1. *Ţintirimul se despăduchea, se ferchezuia, se chivernisea, bocănea, zumzăia.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 126, 16/1. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Scorburile sălciilor zumzăie şi ele de albine.* V. ROM. octombrie 1953, 9. *Mergeau ... pe o alee străjuită de tei bătrâni, zumzăind de albine.* BENIUC, M. C. I, 437.

2. (Despre maşini, aparate, instrumente muzicale, obiecte din metal, din sticlă etc.) A produce un zgomot caracteristic sau o vibraţie (puternică şi continuă) în timpul mişcării, al funcţionării etc. *Maranda zup, zup, zup, zup ... pe cărare la deal, de-i zumzăia hurmuzul la gât.* MIRONESCU, S. 21. *Pe lunca dintre sat şi cătun zumzăie batozele.* STANCU, D. 215. *Au început din nou să cânte cimpoiul, clarinetul. Zumzăie şi vioara.* id. ib. 237. *Gloanţele zumzăiau pe deasupra lor ca lăcustele.* PAS. Z. III, 219 *Zbârnâie fusele, cântă curelele, Zumzăie firele.* DEŞLIU, G. 47. *Geamurile zumzăiau o clipă, înăbuşit.* V. ROM. octombrie 1964, 3. *Elicele ventilatoarelor de pe tavan zumzăie monoton ca o ploaie molcomă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 62, 29/1.
– Prez. ind. pers. 3: *zúmzăie.*
– De la **zum.**

ZUMZĂÍALĂ s. f. (Rar) zumzăit **(1)**. Cf. zumzăi **(1)**. *Zumzăiala albinelor.*
– Pl.: *zumzăieli.*
– **Zumzăi** + suf. *-ială.*

ZUMZĂÍRE s. f. (Rar) Zumzăit **(1)**. Cf. zumzăi **(1)**.
– Pl.: *zumzăiri.*
– V. **zumzăi.**

ZUMZĂÍT s. n. **1.** Acţiunea de a zumzăi **(1)**; p. ext. (concretizat) zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului insectelor, zbârn, zumz, zumzet **(1)**, (popular) zuzet **(1)**, (învechit, rar) zuzuit[1] **(1)**; bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zăzăială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârnâială, zbârnâire, zbârnâit[1], zbârnâitură **(1)**, zumzet **(1)**, (rar) vuvuit, zumbăire **(2)**, zumbăit, zumzăială, zumzăire, zumzăitură, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzuit **(1)**, (regional) zornăire, vâjâire, vâjâit, zbăngănire, zbăngănit. Cf. zumzăi **(1)**. *Vorbe, şoapte, cântece, parc-ar fi un zumzăit de albine.* LUNGIANU, ap. CADE. *Atât miros de primăvară, ... atât zumzăit de albine şi gâze au străpuns-o în ochi.* C. PETRESCU, O. P. II, 159. *Zumzăit de greieri, de gângănii.* STANCU, D. 256.

2. Zgomot caracteristic, surd şi continuu, produs de vibraţia anumitor maşini, mecanisme, aparate, instrumente muzicale, obiecte de metal, de sticlă etc. în timpul mişcării, al funcţionării etc.; zumzet **(4)**. *Zumzăitul* [avioanelor] *crescu: câteva licăriri argintii fulguiră o clipă în dreptul soarelui.* T. POPOVICI, S. 21. *În acest nou complex metodic intră ... zbârnâitul fuselor, zumzăitul firelor din ţesătorii.* SCLF 1959, nr. 1–2, 166.
– V. **zumzăi.**

ZUMZĂITÓR, -OÁRE adj. (Despre insecte) Care zumzăie **(1)**; bâzâitor, zbârnâitor **(1)**, (rar) zumzuitor, zuzuitor **(1)**, (popular) bombănitor, (regional) bornăitor, zbăngănitor. *Un şuierat mărunt ... făcea să se ridice deasupra capului un roi zumzăitor de muşte adunate în jurul pleoapelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 19/4. ✧ (Prin lărgirea sensului) *În faţa lui se întindea ... un drumeag prăfuit şi îngust. O linişte zumzăitoare, însufleţită.* T. POPOVICI, S. 85.
– Pl.: *zumzăitori, -oare.*
– **Zumzăi** + suf. *-tor.*

ZUMZĂITÚRĂ s. f. (Rar) Zumzăit **(1)**. Cf. zumzăi **(1)**. *Zumzăitura albinelor.*
– Pl.: *zumzăituri.*
– **Zumzăi** + suf. *-itură.*

ZÚMZET s. n. **1.** Zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului insectelor; bâzâială, bâzâire, bâzâit, bâzâitură, zâzâială, zâzâire, zâzâit, zâzâitură, zbârnâială,

zbârnâire, zbârnâit[1], zbârnâitură **(1),** zumz, zumzăit **(1),** (rar) vuvuit, zbârn, zumbăire **(2),** zumbăit, zumbăială, zumzăire, zumzăitură, zumzur, zuzuitură, (popular) bombăneală, bombănire, bombănit, bombănitură, zuzet **(1),** zuzuit **(1),** (regional) bornăire, vâjâire, vâjâit, zbângănire, zbângănit, (învechit, rar) zuzur[1] **(1),** (familiar) zâzâit. Cf. z u m z ă i **(1).** *Zumzetul de albine, Făr-începere şi-adaos, Curge-ntruna.* COŞBUC, P. I, 221, cf. ŞĂINEANU[2]. *În auz îmi sună blând Zumzetul de-albine.* IOSIF, V. 44, cf. PASCU, S. 34. *Herdelea ... după-masă se odihnea un ceas-două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor.* REBREANU, I. 66, cf. RESMERIŢĂ, D., IVELA, D. M. *Cu spatele la fereastră, la soare, ... la zumzetul albinelor, de-abia a izbutit să se refugieze de la plictisul realităţii.* C. PETRESCU, O. P. II, 160. *Îmi picură-n tihna de care m-apropiu Un zumzet de albine vrăjitorul său opiu.* VOICULESCU, POEZII, II, 96, cf. SCRIBAN, D. *S-auzi, în ce tăcere, Cu zumzete de roi, Frumuseţea şi cu moartea Lucrează peste noi.* BLAGA, POEZII, 333. *Zumzetul apăsător al albinelor ... umple amiaza de aur cu o monotonie rea.* VINEA, L. I, 85, cf. DL, DM, SFC III, 159. *Uite-acum Cerul verii ce senin e Şi e zumzet de albine Şi sunt flori ... Şi-n copaci privighetori.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 98, 11/2, cf. M. D. ENC, DEX. ✧ F i g. *E cu neputinţă de explicat ce se petrecea în capul meu chinuit de zumzetul albinelor latine.* GALACTION, O. A. II, 42. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Când m-apropiam ... se auzea zumzetul prisăcii şi simţeam adiind cald, spre mine, miros de miere şi ceară.* SADOVEANU, O. VI, 443.

2. P. a n a l. Zgomot slab, continuu şi monoton, produs de curgerea liniştită a unei ape, de bătaia lină a vântului sau de alte elemente ale naturii, m u r m u r **(1),** s u s u r, ş o p o t, z v o n **(3),** (rar) m u r m u r e a l ă, m u r m u i a l ă[1], (popular) zuzet **(4),** (învechit, rar) murmuit; p. g e n e r. zgomot slab. *Auzea ... zumzetul frunzelor tinere de fag.* REBREANU, P. S. 254. *Dulce zumzet somnoros şi ireal Să ne cheme spre poienile din deal.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 31. *Şopârlele aud un zumzet chiar în interiorul plantelor, pe care noi, oamenii, nu-l putem desluşi.* ARGHEZI, C. J. 260. *Marele fluviu îi poartă în zumzetul lui imens.* BOGZA, C. O. 416. *Noaptea ..., auzeau un fel de zumzet nesfârşit, urcându-se parcă din adâncuri.* T. POPOVICI, SE. 299. *Coborau şi, în zumzetul pe care vântul îl urca spre noi, începeau să se presimtă cântătoarele păduri de foioase.* CONTEMP. 1971, nr. 1281, 3/1. ✧ F i g. *Ţărâna e plină de zumzetul tainelor.* BLAGA, POEZII, 90. *Mai e o poezie a locurilor vechi ... aromele de muguri Şi zumzetul din sânge şi vuietul din stup.* DEŞLIU, G. 5.

3. Succesiune de sunete, slab şi monoton articulate, de cuvinte rostite încet şi, uneori, neînţeles; zgomot surd şi nelămurit de glasuri; murmur **(2),** susur, zvon **(4).** V. r u m o a r e. *Azi subt tâmpla mea căruntă Nu e nici zumzet de colindă Nu sunt nici chiote de nuntă.* GOGA, POEZII, 363. *Şi din tot zumzetul acesta se desprindea limpede: –„Au dus-o la spital ... la Colţea".* ARDELEANU, U. D. 89. *Casa părintelui Năstase era curată şi orânduită ..., dar fără nici un zumzet de copii.* GALACTION, O. A. I, 308. *Mai auziră o vreme murmurul şi zumzetul nunţii.* SADOVEANU, O. XI, 37. *Zumzet de voci şi sunet de tacâmuri ajungea până-n stradă.* PAS, Z. I, 177. *Salonul vibra în zumzetul ceasului târziu.* VORNIC, P. 145, cf. DL, DM. *Din sala în care erau adunaţi oameni ..., curgea ... un zumzet aspru.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 511, cf. DEX. ✧ F i g. *Răsună paginile revistelor de zumzetul rimelor.* LOVINESCU, C. IV, 51.

4. Zgomot caracteristic, surd şi continuu, produs de vibraţia anumitor maşini, mecanisme, aparate, instrumente muzicale, obiecte din metal, din sticlă etc. în timpul mişcării, al funcţionării etc.; zumzăit **(2),** zvon **(4).** Conform z u m z ă i **(2).** *N-aud bucium Nici Zumzet ascuţit de zale.* GOGA, POEZII, 220. *Acorduri slabe de violină, dominate uneori de zumzetul autoritar al contrabasului, expirau în unde depărtate.* BRĂESCU, V. 17. *Zumzetul escavatoarelor începu să crească treptat, împletindu-se cu semnalele tot mai dese ale locomotivelor, cu vocile oamenilor.* V. ROM. februarie 1953, 41. *Încordaţi, ascultăm zumzetul aeroplanului fascist ce pluteşte deasupra capetelor noastre.* ib. mai 1954, 95. *Zumzetul agresiv al aspiratorului electric pătrunse la el din încăperile vecine.* VINEA, L. II, 150. *Zumzetul girobusolei se aude imperceptibil şi-mi sună în ureche ca un ison al murmurului mării.* TUDORAN, O. 76, cf. DL. *Curând se auzea o bufnitură ..., apoi zumzetul roţilor pe şine.* PREDA, I. 184, cf. DM. *Florile mele-s metalice, vaste, Drept pistil cu coşuri înalte, ... Şi zumzet de motoare drept albine.* V. ROM. august 1966, 5, cf. DEX. *Melodia ... se desfăşoară pe zumzetul sunetului de bază.* ALEXANDRU, I. M. 29.

– Pl.: *zumzete.*

– **Zumzăi** + suf. *-et.*

ZUMZETÁ vb. I. I n t r a n z. (Rar) A murmura **(2).** (Fig.) *Lira-ţi plină de magie zumzetă din ieri spre mâne.* LESNEA, VERS. 323.

– Prez. ind. pers. 3: *zúmzetă.*

– V. **zumzet.**

ZUMZÍ vb. IV. I n t r a n z. (Rar) A murmura **(1).** *Grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, şuşoteau, fâşâiau, vorbind un grai aspru.* REBREANU, I. 51.

– Prez. ind. pers. 3: *zumzeşte.*

– De la **zum.**

ZUMZUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Rar; despre frunze) A murmura **(1).** *Frunzele de cucuruz se mişcă, se zbat încet şi zumzuie.* VLASIU, D. 220.

– Prez. ind. pers. 3: *zúmzuie.*

– De la **zumzăi,** cu schimbare de suf.

ZUMZUITÓR, -OÁRE adj. (Rar; despre insecte). Zumzăitor. (Prin lărgirea sensului) *Se opri puţin, totuşi lângă stupi ... era ceva misterios şi emoţionant în viaţa lor zumzuitoare.* T. POPOVICI, SE. 593.

– Pl.: *zumzuitori, -oare.*

– **Zumzui** + suf. *-tor.*

ZÚMZUR s. n. (Rar) Zumzet **(1).** *Foşnea adânc prisaca de zumzur de albină.* V. ROM. iunie 1954, 77.

– Contaminare între **zumzet** şi **murmur.**

ZUNAÍ vb. IV. Intranz. (Prin vestul Transilv.; despre urechi) A ţiui **(1)**. Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 71, ib. nr. 6, 47. *Zunaieşte urechea.* TEAHA, C. N. 284.
– Prez. ind. pers. 3: *zunaieşte.*
– Formaţie onomatopeică.

ZUNUÍ vb. IV. Intranz. (Regional; mai ales despre muşte) A zumzăi **(1)** (Briheni – Vaşcău). L. ROM. 1959, nr. 3, 71. *Zunuie muştele.* TEAHA, C. N. 284.
– Prez. ind. pers. 3: *zúnuie.*
– Formaţie onomatopeică.

ZUOGRÁF s. m. v. **zoograf.**

ZUOGRÁFIC, -Ă adj. v. **zoografic.**

ZUOGRAFÍE s. f. v. **zoografie.**

ZUOLÓG, -Ă s. f. v. **zoolog.**

ZUORI subst. pl. v. **zori.**

ZUP interj. (Adesea repetat) Cuvânt care imită zgomotul unei mişcări precipitate, al unei sărituri sau al unei căderi subite. *Mă dau iute pe-o creangă mai spre poale şi o dată fac: zup! în nişte cânepă.* CREANGĂ, A. 49. *Hup, zup, zup, de-abia mă duc, Şi de slab, D-abia mă trag.* SEVASTOS, N. 321, cf. BARCIANU. *La un semn dat săririm toţi asupra lui ... şi zup! îl puserăm jos.* LUC. II, 193, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Maranda zup, zup, zup, ... pe cărare, la deal, de-i zumzăia hurmuzul la gât.* MIRONESCU, S. 21. *Sus în pat. Haide – zup!* I. BARBU, J. S. 143. *Când slujnica intra în casă, Gâri da buzna în dormitor şi zup în pat.* VINEA, L. I, 281, cf. DL, DM, DEX. *Zup găluşcă hâdă în furcuţa mea cea mândră.* MARIAN, NU. 847. *Aruncă o dată pe zmeu în slava cerului, apoi făcu cu el zup! în fundul pământului.* RETEGANUL, P. III, 55. *O căzut zup la pământ.* VAIDA, *Zup! zup! zup! mere de plop, La noi sunt, dar nu s-au copt.* ŞEZ. II, 217, cf. CABA, SĂL. 94, ALR SN v h 1 468. *Ciuşti prin apă, Zup sub piatră.* GOROVEI, C. 277, cf. PASCU, C. 112. ✧ Expr. (Regional) **A bate zup-zup** = a bate foarte tare cu pumnii. Cf. VAIDA.
– Onomatopee.

ZÚPAŞ s. m. (Regional) Militar angajat în armată după terminarea stagiului (Deda – Reghin). MAT DIALECT. I, 199. *Şi-a terminat armata şi-a rămas acolo zupaş.* ib.
– Pl.: *zupaşi.*
– Din magh. **zupás.**

ZÚPĂ s. f. v. **supă.**

ZUPĂÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit şi regional) A tropăi. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., DL, DM, SFC IV, 225, DEX. ✦ A mişca aruncând picioarele. *Draci mici, spânzuraţi de coarne ... zupăiau din picioruşe.* EMINESCU, P. L. 43, cf. DL.

2. Intranz. (În dicţionarele din trecut; în forma *zopăi)* A călca în picioare; a strivi **(1)**; p. ext. a sfărâma **(1)**. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], SFC IV, 225, DEX.

3. Tranz. (Regional) A bate. *Pe jandarm, după ce-l zupuise zdravăn, îl târâse lângă apă.* STANCU, D. 189, cf. DL, DM, SFC IV, 225, DEX, COMAN, GL.
– Prez. ind.: *zúpăi.* – Şi: (învechit) **zopăí,** (regional) **zupuí** vb. IV.
– **Zup** + suf. *-ăi.*

ZUPĂIÁLĂ s. f. (Rar) Tropăitură. Cf. zupăi **(1)**. *Pregătindu-mi arma, mă uit la deal de unde veneau pârâituri largi şi zupăieli duduitoare.* ADAM, R. 259.
– Pl.: *zupăieli.*
– **Zupăi** + suf. *-eală.*

ZUPĂIÁT, -Ă adj. v. **zupăit[2].**

ZUPĂÍT[1] s. n. (Regional) Tropăitură. Cf. zupăi **(1)**. *Afară, în aceeaşi clipă, se auzi un zgomot, un zupăit, ca o săritură de pe prispă, pe urmă nişte paşi la poartă.* MIRONESCU, S. 62, cf. RESMERIŢĂ, D., DM, DEX.
– Pl.: ?
– V. **zupăi.**

ZUPĂÍT[2], -Ă adj. (Regional; într-o cimilitură) Care se mişcă **(I 1)** mult; care nu stă locului, neliniştit. Cf. zupăi **(1)**. *Mama lata, zupăiata* (Turta). GOROVEI, C. 372, cf. PASCU, C. 115, 116, DR. IV, 831.
– Pl.: *zupăiţi, -te.* – Şi: **zupăiát, -ă** adj.
– V. **zupăi.**

ZUPĂITÚRĂ s. f. (Regional) Tropăitură. Cf. zupăi **(1)**. *Pe podelele acoperite cu velinţe de casă, zopăiturile erau surde.* STĂNOIU, C. I. 100. *Într-un târziu, numai ce aud o zupăitură ca cum s-ar scutura cineva de omăt.* ŞEZ. I, 250, cf. DL, DM, DEX.
– Pronunţat: *-pă-i.* – Pl.: *zupăituri.* – Şi: (rar) **zopăitúră** s. f.
– **Zupăi** + suf. *-itură.*

ZUPĂNEÁLĂ s. f. (Regional) Acţiunea de a zupăni şi rezultatul ei; p. ext. ţopăială (Şercaia – Făgăraş). LEXIC. REG. II, 55.
– Pl.: *zupăneli.*
– **Zupăni** + suf. *-eală.*

ZUPĂNÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A sălta uşor în timpul dansului; p. ext. a ţopăi. Com. din fostul judeţ Muscel. Cf. LEXIC. REG. II, 55.
– Prez. ind.: *zupănesc.*
– **Zup** + suf. *-ăni.*

ZUPIŞÉL s. n. (Învechit, rar) Supieră. *6 talere de cositori, 1 zupişel ..., 2 tipsii, 1 blid de sos* (a. 1814). IORGA, S. D. XII, 170.
– Pl.: *zupişele.*
– **Zupă** + suf. *-işel.*

ZUPUÍ vb. IV v. **zupăi.**

ZUR[1] interj. (Adesea repetat sau pronunţat cu „r" prelungit) Cuvânt care redă zornăitul metalelor, zgomotul produs de ciocnirea sau rostogolirea unor obiecte

mici etc. *Vuăs bancheer? ... din colț a vuliții cu zur-zur în palmă?* ALECSANDRI, T. 1 245. *La Iași, pe ulița mare, ... făcea zur-zur cu gologani în palmă?* CONV. LIT. XV, 304, cf. RESMERIȚĂ, D., TDRG, DR. VI, 492. *Cătușe de cătușe lovite, zor! zor! zgomotau în tăcere.* ap. CADE, 1 468. *Juncherul, când venea acasă, zurr! ... și ... mâna la vârful mustății.* SADOVEANU, O. I, 76, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Zur, zur, zur cu ghiocei ..., Voi tăceți, nu zurăiți. Că de-abia v-am adormit.* MÎNDRESCU, L. P. 73, cf. ȘEZ. V, 176. *Dzur, dzur, dzur mândrili mele, Cele nanti supțâreli.* VASILIU, C. 54. *Zurai! Zurai! Eu mă trag Pe două rotiți de fag.* FOLC. MOLD. I, 370. ✧ (Substantivat) *Ofițerul se îndreptă spre masa cocoanelor ..., târșiind picioarele ca să-și asculte zurul delicat al pintenilor.* DELAVRANCEA, S. 129, cf. DDRF, TDRG, DL.

– Și: **zor, zurái** interj.

– Onomatopee.

ZUR[2] subst. (Prin nord-estul Transilv.) Fel de mâncare pregătit din diverse legume. Cf. PAȘCA, GL., CHEST. IV 12/27.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZURÁI[1] interj. v. **zur.**

ZURÁI[2] subst. **1.** (Învechit și regional) Zornăială. *Noaptea cânta de zuraiul scuturilor, cum pocneau în ele topoarele și buzduganele.* CONV. LIT. IV, 175, cf. TDRG, CADE. *N-oi avea hodină eu De zuraiul fetelor, De plânsul nevestelor.* POMPILIU, B. 16, cf. BUGNARIU, N. 263/161, CĂTANĂ B. 154.

2. (Prin Transilvania) Sfărâmături de stâncă, grohotiș; p. ext. loc, teren pe coastă, acoperit cu grohotiș. Cf. VICIU, GL., ALR SN III h 811/250.

– Pl.: ?

– Postverbal de la **zurăi.**

ZURAILÍA s. f. art. v. **zoraliu.**

ZURALÍU, -ÍE adj., s. f. v. **zoraliu.**

ZURĂÍ vb. IV v. **zurui.**

ZURĂIÁLĂ s. f. v. **zuruială.**

ZURĂIÉT s. n. v. **zuruit.**

ZURĂÍRE s. f. v. **zuruire.**

ZURĂÍT s. n. v. **zuruit.**

ZURĂITÚRĂ s. f. v. **zuruitură.**

ZÚRĂT s. n. (Regional) Zornăială. Cf. CARDAȘ, C. P. 96, SCF III, 156.

– Pl.: *zurături.*

– **Zur** + suf. *-ăt.*

ZURBÁ s. f. **1.** (Învechit) Răzvrătit **(1).** *S-au sculat zurbalele de la Țarigrad și au venit spre Odriiu.* IST. Ț. R. 105. *Zorbalele au găsit pe un casap ... și, ducându-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan.* NECULCE, L. 309. *Duca-Vodă ... și pre zorbale i-au prins de i-au omorât* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 362. *Ear zorbalele au început a prăda în urdie* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 281/6. *Murat ... fu silitor să facă războaie asupra unor zorbale ce se sculase împotriva împărăției.* VĂCĂRESCUL, IST. 256. *Să strângim o sumă di ascherlii ..., să-i trimitim în Țara Românească asupra zurbalilor ce s-au răsculat la Vidin* (a. 1801). IORGA, S. D. XVI, 102. *A tremes cum că să vii și să gonească zorbalii* (a. 1821). id. ib. 161, cf. ȘIO II[1], 391, BUL. COM. IST. II, 34, TDRG, CADE.

2. (Învechit) Răzvrătire **(1).** *Pentru acee s-au făcut zorba, de-au schimbat împărații.* NECULCE, L. 309. *Pe vremea zurbalelor Țarigradului asupra lui sultan Mustafa la Odriu.* N. COSTIN, ap. ȘIO II[1], 391. *Și stârnesc zorba asupra mai marilor săi.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Au rădicat zurba asupra lui Mihai-Vodă, ca să-l ia din scaun.* LET. III, 70/11. *Au rădicat, după aceasta, steagul zurbalii.* IST. AM. 35[r]/11. *Cu un glas toți au cerut slobozenie și rumânie, sau va porni zurba asupra boierilor.* DIONISIE, C. 211. *Cu toții au năvălit asupra vătafului cu înjurături și cu ocări și cu zurba, ca să-l omoare* (a. 1824). DOC. EC. 317. *Scrisori de la Niu-Iorca din America înștiințează că insulile (ostroavele) Gvadalupa și Martinica să află în deplină insurecție (zurba).* AR (1831), 537[r]/44. *Au adus țara și vistieria la mare pagubă și cheltuială de câteva pungi de bani, la vremea zorbalii tătarilor de Buceag.* FM (1845), 175[1]/27. *Auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă.* NEGRUZZI, S. I, 157, cf. CIHAC, II, 631, GHEȚIE, R. M. 500, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Zurbaua din nouă sute șapte m-a pus pe gânduri.* M. I. CARAGIALE, C. 94, cf. CADE. *Știm câtă cădere aduc țării asemenea răutăți și zurbale.* SADOVEANU, O. X, 173, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. (Glumeț) *Timp de două zile a fost o adevărată zurbă înlăuntru.* STĂNOIU, C. I. 163. ✧ (Construit cu verbe ca „a veni", „a ieși", „a sări", „a umbla", „a purcede" etc. și precedat de prep. „cu") *Au purces din șes la Cetățuie cu zorba, ca să-ș ceară lefele.* NECULCE, L. 162. *Va fi păcat să saie cu zurba să-mi bată oameni și să păgubească pe sfânta mănăstire de dreptul venit* (a. 1797). IORGA, S. D. XIV, 155. *Au ven*[it] *în cetate cu zurba, de la Craiova, că el va să fie în locul paș*i[i] (a. 1807). id. ib. VIII, 124. *Măria sa vodă întreabă ce vreți și ce credeți? și pentru ce ați venit așa cu zurba?* NEGRUZZI, S. I, 154. *Ia, niște pârdalnici de leși nu-mi dau răgaz, ci tot umblă cu zurba asupra mea, de nu-mi pot stăpâni țara în liniște.* SĂM. III, 102. *Acele cărți ... făgăduiesc unele și altele răzvrătiților, îndemnând să se miște, să iasă cu zorbale și pâri.* SADOVEANU, O. X, 91. ✧ Expr. (Regional) **A lua cu zurbaua = a)** a lua cu forța și pe nedrept. Cf. UDRESCU, GL.; **b)** a trata pe cineva fără înțelegere, fără bunăvoință. Cf. id. ib. *Nu-l mai lua și tu cu zurbaua, mititelul! Ia-l mai cu binișorul, poate reușești!* id. ib. ✧ (Adverbial) *Acu Moldova, împreună cu domnul, s-a sculat zorbá asupra turcului* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII, 134.

3. (Învechit și regional) Zarvă. **(1).** Cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *În preajma bordeielor nu mai era nici o*

zurba. SADOVEANU, O. XXI, 499. *Altele sunt învechite – de exemplu „zurba" în loc de „larmă".* PUȘCARIU, L. R. I, 393, cf. DL, DM. *La zece și cinci au apărut cu zurba cei care ieșiseră din schimbul de după-amiază.* VÂN. PESC. octombrie 1964, 16, cf. DEX. ✦ (Rar) Petrecere **(II 2).** *În tot locul chef să fie, Chef, zurbale și beție.* ap. ȘIO II_1, 391. *Nu uitară să puie pe un lăutar țigan ... să cânte un cântec pentru boierii iubitori de zurbale.* SADOVEANU, O. XIII, 524. *Fac zurbă și zaiafet cu țigănci nemții, o dată pe săptămână, la curte.* STANCU, D. 491.

4. (Familiar) Scandal **(7);** p. e x t. bătaie; încăierare. *Deodată, zurba se potolea, dancii se descăierau, lăsau prada și tămbălăul entuziast.* VOICULESCU, P. II, 72, cf. SCRIBAN, D. *Vreme și poftă de zurbă n-avea ... Încât cuminte ar fi fost să treacă înainte și să-și caute în pace de drum.* C. PETRESCU A. R. 10, cf. DL, DM, DEX. *Împărăția le tăia pofta de zurba.* POPESCU, B. III, 85. *Și stăi, Voico, de nu da, Că nu sunt cu vreo zorba, Ci m-a trimis domnia, Că te poftește la ea.* PĂSCULESCU, L. P. 241. *Și era o zurba și o gură de-ți lua auzul.* I. CR. IV, 198. ✦ (Rar) Neînțelegere; discordie. *Toate cuvântările ... au stârnit ... dușmănii și zurbale în sat.* SADOVEANU, O. XVIII 588. *Urcanii din Viroagele* [erau] *viesparul zurbelor și gâlcevilor la învoieli, la măsurători, la dijme.* V. ROM. februarie 1954, 18. *Dacă ar fi fost vorba numai de snaga boierimii, încă mai mergea, ... dar zurba coborî și mai jos.* BARBU, PRINC. 268. ✦ (Rar; în forma *zurbală)* Necaz **(1).** *Care-i zurbala? a întrebat Florea. De ce plângi, femeie?* CAMILAR, C. P. 70.

– Pl.: *zurbale* și (rar) *zurbe, zurbali.* – Și: (rar) **zurbálă,** (învechit și regional) **zúrbă,** (învechit) **zorbá, zórbă** (GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.

– Din tc. **zorba.** – **Zurbală:** sg. refăcut după pl.

ZURBAGÍU, -ÍE adj., s. m. și (rar) f. **1.** (Învechit și regional) Răzvrătit **(1).** *Pre cei mai zurbagii, ca 80 de oameni, i-am băgat în butuci.* AMIRAS, LET. III, 146/19. *Să pedepsească pe acei zurbagii.* ap. ȘIO II_1, 391. *Vânzător și zurbagiu a crăieștii sale măriri.* IST. AM. 35^r/16. *Briian, al doile zurbagiu după Pazvantul, tot din Viden au perit* (a. 1786). CAT. MAN. I, 120. *Au fost zorbagii și au sărit de au bătut și pe un slujitor de scaun ce mersese să scoată dijma fânului* (a. 1794). IORGA, S. D. XIV, 150. *Cu osăbite obști rânduite de către pre-puternica înpărăție să află asupra acelor zorbagii, și sângur, domnul Țării Românești* (a. 1801). id. ib. XVI, 102. *Au n-am fi putut să pedepsim pă niște zurbagii ca aceștia cu cele mai straşnice pedepse?* ZILOT. CRON. 82. *Să rădice pă șapte-opt dintr-acei ciocănași zurbagii, să-i aducă aici a li să orândui ... căzuta pedeapsă* (a. 1824). DOC. EC. 318. *Șahu ... a venit cu trup de armați destul de mare ca să poprească și să gonească pe zurbagiu.* CR (1829), 7^1/19, cf. DOC. EC. 545, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Mai târziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia și se va răfui cu toți zurbagiii de azi.* REBREANU, R. II, 151. *Să ia cu sine alți lefegii două sute ... și să steie pe hotarul zurbagiilor.* SADOVEANU, O. X, 93, cf. SCRIBAN, D. *Feudalul șef, mușchetar al unei derizorii fracții conservatoare zurbagie, le da peste nas.* ARGHEZI, B. 155. *Aflasem eu că sunteți cam zurbagii și că vi s-a suit Constituția aia la cap.* CAMIL PETRESCU, O. III, 507. *Să le mai dea mâna zurbagiilor, atunci, să batjocorească autoritățile.* PAS, Z. II, 200, cf. DL, DM. *Ei erau păziți de arnăuți veghind în contra zurbagiilor* SCLF 1959, nr. 3–4, 469, cf. M. D. ENC., DEX. *Sunt ... optzeci de giurgiuveni, Zurbagii și turci păgâni, Toți fugiți de la stăpâni Cu paloșe Poleite Și cu arme Ghintuite.* TEODORESCU, P. P. 562. *Agușița lui Topală Era zurbagiu la țară ... Bate turcii de-i omoară.* PĂSCULESCU, L. P. 297.

2. (Familiar) Scandalagiu. Cf. DDRF. *Puținii noștri zurbagii nu puteau tulbura apa multă vreme.* LUC. VII, 135, cf. ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D. *Mândico, astă-seară snopesc pe zurbagiul.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE. *Și unul și altul pricepuse cine este zurbagiul din mașină.* GALACTION, O. A. I, 113, cf. SCRIBAN, D. *Studenții ne sunt descriși ... ca zurbagii, ... oscilând între aventură și delincvența curată.* CĂLINESCU, I. 140. *Flăcăul tomnatic de acum ... era vestit ca zurbagiu fără pereche.* CAMIL PETRESCU, O. I, 13. *Zurbagii, pe lângă ziduri, cu fețele sgâite, c-au să vadă ce nu se așteptau.* STANCU, D. 235, cf. DL, DM. *Chiuiau cu toții, urmați de o ceată de zurbagii mai mici, fără nume.* BARBU, PRINC. 140, cf. M. D. ENC. *Trei zurbagii au luat-o prin porumbi.* CONTEMP. 1975, nr. 1 507, 5/9, cf. DEX. *Sosea Neculcea Cam băut și cam chefliu, Cu cheful de zurbagiu. Am auzit și te știu Că ți-i trupu cilibiu.* ȘEZ. VIII, 59, cf. ALR SN V h 1 247, BALADE, II, 118. (Fig.) *Vântul, mai ales iarna, e zurbagiu nevoie mare.* I. CR. II, 113. ✧ (Adverbial) *Cocoșul cânta zurbagiu.* BRĂESCU, A. 49.

– Pl.: *zurbagii.* – Și: (învechit și regional) **zorbagíu, -íe** s. m. și adj.

– **Zurba** + suf. *-giu.*

ZURBÁLĂ s. f. v. **zurba.**

ZURBALÂC s. n. **1.** (Învechit; mai ales în legătură cu verbul „a face") Răzvrătire **(1).** *Pentru această pricină tătarii au făcut zorbalâc, de au făcut război cu turcii.* N. COSTIN, ap. ȘIO II_1, 392. *De vară s-au mutat Iusuf Paşe de la Baba cu saraschерlâcul la Tighine, puindu pricina zorbalâcul tătarilor.* NECULCE, L. 158. *S-au înștiințat, de la hanul pentru zurbalâcul tătarilor bucegeni și pentru nebuneasca împotrivire a lor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 155/10. *Începuse a se căi de cele ce făcuse ..., de au stricat pacea cu moscalii și socotea că, de nu vindeca aceasta, poate să se facă și vrun zurbalâc.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 156/17. *Se făcu un zorbalâc în Țarigrad de ieniceri pe cari-i supuse împăratul.* VĂCĂRESCUL, IST. 262. *Neavând voie ... a se sluji de arme, zurbalâcuri s-au potolit îndată.* IST. AM. 68^v/1. *Vor răpi lucruri în vreme de zurbalâc sau în vreme de foc.* PRAVILA (1814), 177/29. *Cremenale este când învinovățirea iaste vină, cum zorbalâc, omor, tâlhării.* CARAGEA, L. 89/8. *Să vie să dea jalbă Măriei tale, dar nu cu chip de nesupunere să facă zurbalâc asupra vătafului* (a. 1824). DOC. EC. 318. *Cetindu-li-să poruncile, toți deodată au înălțat mare glăsuire cu vorbe de zurbalâc* (a. 1834). ib. 548, cf. PONTBRIANT, D., HEM 2 095, DDRF, TDRG, CADE, DL, DM, DEX. ✧ Expr.

(Învechit, rar) **A ridica zorbalâc** = a începe răzvrătirea **(1).** *Ienicerii ... să ridice zorbalâc asupra lui.* BELDIMAN, E. 66/9.

2. (Învechit şi popular) Ceartă (zgomotoasă); p. e x t. luptă; bătaie. *Să fie de pază pentru gâlcevi şi zorbalâcuri ... şi pre care den turci i-ar găsi făcând gâlcevi şi nebunii, să le facă certare şi să nu-i îngăduiască* (a. 1715). IORGA, S. D. V, 353. *S-au ridicat cu parii un Gheorghi cu cetaşi*[i] *... şi au bătut oamenii, frângându-le coasele şi i-au izgonit din livezi, făcând mare zurbalâc* (a. 1797). id. ib. XIV, 155, cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât şi lung în trup, Cum e bun de zurbalâc; Să mă treacă Dunărea.* TEODORESCU, P. P. 299. *Nu se caută sluga numai la zurbalâc, Se caută şi la cinste.* POP., ap. ŞIO II_1, 392. *N-ai fost aşa voinic, Ama, zău, de zurbalâc.* MAT. FOLK. 62, ŞEZ. 92, XII, 72, XIII, 197, GRAIUL, I, 201, PAMFILE, C. 55, ANT. LIT. POP. I, 485, FOLC. OLT – MUNT. II, 368, FOLC. MOLD. I, 185. ✦ (Prin Munt. şi Bucov.) Zarvă **(1).** Cf. ŞEZ. V, 175, com. din TURNU-MĂGURELE.

– Pl.: *zurbalâcuri.* – Şi: (învechit şi regional) **zorbalâc,** (regional) **zurbalíc** (şez. v. 175) s. n.

– Din tc. **zorbalık.**

ZURBALÂU s. m. (Învechit, rar) Răzvrătit **(1).** *În mijlocul acelor împerecheri, înmulţindu-se adunarea în două feluri, s-au numit* [unii] *... „aristrocraţie", iar ceilalţi „confederaţi" sau, mai bine, să zicem „zurbalâi".* ap. ŞIO II_1, 392, cf. TDRG.

– Pl.: *zurbalâi.* – Şi: **zorbalâu** s. m. ŞIO II_1, 392.

– Din tc. **zorbal.**

ZURBALÍC s. n. v. **zurbalâc.**

ZURBÁLNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Răzvrătit **(1).** *Să va plirofolisi cinstita vornicie de zurbalnicicili* [= zurbalnicile] *urmări a dumisali post*[telnic] *Iancu Canano, carili vinde pe moşiia Corni, fără a arăta vreo poroncă.* IORGA, S. D. XXI, 372, cf. 613, SFC IV, 189.

– Pl.: *zurbalnici, -ce.*

– **Zurba** + suf. *-alnic.*

ZURBÁV, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. (Învechit) Răzvrătit **(1).** Cf. DL, DM. ✧ F i g. *Aşa se zice şi se cheamă Poemul ăsta zurbav şi candriu, Dospit vârtos în clocot sângeriu.* DEŞLIU, G. 17.

2. Adj. (Învechit) Gălăgios. Cf. DM.

3. S. m. (Prin Bucov.) Scandalagiu. Cf. ŞEZ XIX, 14.

– Pl.: *zurbavi, -e.*

– Derivat regresiv de la **zurbavă.**

ZURBÁVĂ s. f. **1.** (Prin Bucov.) Răzvrătire **(1).** *Dacă am văzut, de la o vreme, că degeaba mai umblăm cu omenie, ne-am apucat de zurbavă.* MIRONESCU, S. 6. *Dacă-i mai prind pe argaţii matale grăind cu argaţii mei şi momindu-i ..., eu te dau în judecată pentru zurbavă.* CAMILAR, N. II, 381. *Pre acei buclucari, care n-au alta ce face, fără numai zurbăvi ..., trebuie numaidecât să-i prindem şi să-i legăm, că, de nu, ei sunt în stare toată ţara s-o răscoale.* MARIAN, NU. 550.

2. (Învechit şi regional) Scandal **(9).** *Incapabili de muncă, amăgiţi în aşteptările lor, nefericiţii aceştia apar în lume iritaţi, gata de zurbavă, văzând numai vrăjmaşi în semeni*[i] *lor.* SĂM. I, 243, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *S-a făcut zurbavă mare printre oameni, din pricina unui flăcău nemaipomenit de iubăreţ.* MIRONESCU, S. 198. *Noaptea trecuse fără zurbavă.* ap. SCRIBAN, D. *Românul ... La zurbavă s-a întărâtat Şi-a pătit cum i-am cântat.* CONTEMPORANUL, II. 419. *Părinţii fetei, ca să nu să mai facă zurbavă şi ca să rămâie şi cu sluta măritată, i-o mai dat ginerelui hartam pe deasupra zestrei.* ŞEZ. VII, 65. *N-aş fi apucat A mă fi-nsurat; Mintea mea cea bună Dete de minciună; Mintea mea cea slabă Dete de zurbavă.* PAMFILE, C. T. 70, cf. DL, DM.

– Pl.: *zurbave* şi (regional) *zurbăvi.*

– Contaminare între **zurba** + **gâlceavă.**

ZÚRBĂ s. f. v. **zurba.**

ZURBĂLÁTIC, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre oameni) Nebun **(1 2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL.

2. (Despre copii) Neastâmpărat **(2)** (Săpata – Piteşti). UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep „de") *Zurbălaticu-ăla de băiat hăndrăleşte şi ziua şi noaptea, a ajuns un hoinar.* id. ib.

– Pl.: *zurbălatici, -ce.*

– **Zurbală** + suf. *-atic.*

ZURBĂLUÍ vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (Învechit şi regional) A (se) răzvrăti **(2).** *Se poate ca, o dată, ostenindu-se de a mai răbda, să se zurbăluiască împotriva stăpânilor săi.* IST. AM. $68^r/20$. *Zurbăluindu-să toţi împotriva ei.* CRITIL, 61/20. *De s-ar fi unit cu dânşii şi s-ar fi zurbuluit, Ţarigradul şi Elada de mult s-ar fi mântuit.* BELDIMAN, E. 59/28, cf. DDRF, ŞIO II_1, 392, TDRG, DR. 896, SCRIBAN, D. *Cântă, cuci porumbaci, Pânî mni-i ţara pi paci, Cî dacî s-a zurbalui, Tu pe-ici nu-i mai veni.* VASILIU, C. 6. ✦ T r a n z. (Învechit, rar) A cotropi. *Tătarii ... carii şi în vremile de pace de multe ori zurbăluia Moldova prin năvăliri.* CANTEMIR, ap. TDRG.

– Prez. ind.: *zurbăluiesc.* – Şi: (învechit) **zurbului, zorbălui** (ŞIO II_1, SCRIBAN, D.) vb. IV.

– **Zurba** + suf. *-ălui.*

ZURBĂLUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Răzvrătit **(1).** *S-au văzut silit a metaherisi puterea armelor pentru a linişti oareşcare neamuri zurbăluite.* IST. AM. $38^r/12$.

– Pl.: *zurbăluiţi, -te.*

– V. **zurbălui.**

ZURBULUÍ vb. IV v. **zurbălui.**

ZURDÁU, -ÁIE adj. v. **zordâu.**

ZURDÚN, -Ă adj. v. **zordâu.**

ZURGALĂU s. m. v. **zurgălău.**

ZURGĂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Rar; despre clopote) A suna **(1).** Cf. TDRG, BL VI, 149.

– Prez. ind.: *zurgăiesc.*

– De la **zurgălău.**

ZURGĂÍT s. n. (Rar) Clinchet. *Nu mai simțea gerul, nu mai auzea zurgăitul vesel al săniilor.* ap. DDRF, cf. TDRG.
– Pl.: *zurgăituri.*
– V. **zurgăi.**

ZURGĂLĂU s. m. v. **zurgălău.**

ZURGĂLĂ̆U s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Glob metalic cu una sau mai multe găurele și cu o bilă în interior, care sună la cea mai ușoară mișcare sau atingere; clopoțel. Cf. LB. *Mândru calcă parcă-i leu Și sunând din zurgălău.* ASACHI, P. 112/6. *Un zurgălău la gât țăranul i-au legat.* DONICI, F. I, 37/10. *Berbecele ... de grumazul căruia se anină un zurgălău și merge înaintea turmei* (a. 1847). URICARIUL, X. 403, cf. POLIZU, CIHAC, II, 540. *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.* ALECSANDRI, POEZII, 10, cf. LM. *Soseşte diligența, s-aud zurgălăii.* CARAGIALE, O. I, 57. *Un cazac ..., auzind zinghenitul zurgălăilor, strigă cu glas adormit.* CONTEMPORANUL, IV, 773. *Baloane cu zurgălăii mărunte, diafane cerului și trandafirii deschise ... stau să zboare, aninate cu fire de ibrișin de cochete cu talii drepte.* DELAVRANCEA, în ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 5/1. *Zăpada scârțâia ..., caii își scuturau zurgălăii.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 167. *Fac apoi steagul, puindu-i totodată pe de laturi și niște zurgălăi micuți, iar, la vârf, un clopoțel așișderea foarte micuț.* MARIAN, NU 268, cf. DDRF. *Zurgălăi de aur zuruiau la picioarele-i albastre.* CONTEMPORANUL, VII_2, 142, cf. BARCIANU. *De țingăneala zurgălăilor se treziseră toți câinii de pe la case.* ADAM, R. 42. *Pare că văzduhul doinește o colindă, în cadență străbate zgomot de zurgălaie și clopoței.* LUC. II, 9, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Se odihnesc pe iarbă mieii Și zurgălăii de cioaie.* GOGA, POEZII, 38, cf. TDRG, PASCU, S. 418. *Clinchetele zurgălăilor deveniseră mai tari, mai metalice.* IBRĂILEANU, A. 126, cf. RESMERIȚĂ, D., IVELA, DM., CADE. *Săniile cu zurgălăi ... păreau un vis din alte veacuri.* SADOVEANU, O. XIX, 232. *Din alamă se fac ... clopote și clopoței – zurgălăi –, belciuge, cătărămi la hamuri.* ENC. AGR. I, 106, cf. SCRIBAN, D. *O sanie cu zurgălăi clinchenitori lunecă repede.* CĂLINESCU, O. I, 202. *Picioarele căluşarilor ... sunt înfăşurate cu panglici de care sunt cusuți numeroși zurgălăi.* ALEXANDRU, I. M. 32, cf. DL, DM. *Clinchete zglobii din dunga văii Răsună zurgălăii argintii.* LABIȘ, P. 25. *Se auzeau limpede glasurile oamenilor și zurgălăii săniilor.* V. ROM. august 1960, 57. *Într-un sfert de ceas sunară zurgălăii și sania se topi în acel văzduh plin de fulgi de zăpadă.* BARBU, PRINC. 58, cf. M. D. ENC. *Iese dintr-o chiliuță, adecă din altariu, cu niște zurgăleie în mână, cu foc și fum.* SBIERA, P. 283, cf. VAIDA. *La nojiță zurgălău.* DOINE, 49. *Dă-mi și mie un zurgălău Să mi-l cos la antireu, Să-mi treacă de dorul tău.* ȘEZ. II, 198. *Eu numai mi-l cunosc Pe inel, pe țurgălău.* BUD, P. P. 5. *Zgomot de țurgălăi.* T. PAPAHAGI, M. 235. *Steag (cu țurgălauă).* ALR II/I MN 82, 2 691/346, cf. GLOSAR REG. *A încălecat pe un cal cu zurgălăi.* FOLC. MOLD. I, 275. ✧ (Prin analogie) *În urma lor puii de curcă umplu aerul cu zarva lor de zurgălăi.* ANGHEL – IOSIF, C. L. 118. *Sunau, din când în când, zurgălăi de picături.* SADOVEANU, O. XII, 693. *Nu se poate bănui unde-au plecat zurgălăii glasului ei.* LESNEA, VERS 168. *Eşecul ... n-are trebuință nici de vorbe orânduite spre adresare, nici de zurgălăi!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 16/2. ✧ (Rar) *Șarpe cu zurgălăi* = șarpe cu clopoței, v. ş a r p e **(I 1).** *Ia seama că ai de-a face cu mine! Șarpe cu zurgălăi.* BENIUC, V. C. 36. ✦ Sunet produs de zurgălăi **(1).** Cf. SCLF 1958, nr. 3–4, 297.

2. (Prin Bucov.; în forma *zurgălau;* cu sens neprecizat, probabil) Portărel **(1).** Cf. LEXIC REG. 112.

3. (Regional; în forma *zurgalău)* Sârmă pentru curățat țeava pipei (Scărișoara – Abrud). Cf. ALR II/95.

– Pl.: *zurgălăi* și (rar, n.) *zurgălaie,* (învechit, n.) *zurgălaie,* (regional, n.) *zurgălauă* (FD II, 158), *zurgăleie.* – Și: (învechit și regional) **zurgalău,** (învechit) **zărcălău** (BARCIANU), (regional) **zurgăláu** (LEXIC REG. 112), **zergalău** (MARIAN, NU. 227; pl. *zergalaie),* **țurgalău** (pl. și, n., *țurgalauă)* BUD. P. P. 83), **țurgălău** (pl. și, n., *țurgălauă)* s. m.

– Din magh. **zörgő,** dial. **zürgő.** Cf. z o r ö g n i.

ZURGĂLÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Transilv. și prin Maram.; despre obiecte de metal) A zornăi. Cf. GHEȚIE, R. M. *Merge-un generar călare, Cu-armele țurgăluind.* BÎRLEA, L. P. M. I, 9, cf. 68. *Talerii or țurgălui Şî pe mńine m-or găsi.* T. PAPAHAGI, M. 93, 235. ✦ (Despre oameni) A produce un zgomot caracteristic prin lovirea, mișcarea sau rostogolirea unor obiecte de metal. *În Transilvania ..., gazda casei încunjură des-dimineața casa și toate alatele cu un lanț în mână zurgălind ori cu un clopot, troscăindu-l.* MARIAN, S. R. II, 207.

– Prez. ind.: *zurgălesc.* – Și: (regional) **țurgăluí** vb. IV.
– Derivat regresiv de la **zurgălău.**

ZURGĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional; despre bani) A zornăi (Coverca – Vatra Dornei). Cf. A V 14. *Banii zurgănesc.* ib.

– Prez. ind. pers. 3: *zurgănește.*
– De la **zurgăli,** cu schimbare de suf.

ZURLA adv. (Regional) În mod neașteptat (Mânăstireni – Botoșani). FURTUNĂ, C. 127. *Unde vede necuratul patru pereți de casă cinstită, tocmai acolo trimete busna și zurla oaspeți mai mulți.* id. ib.

– Accentul necunoscut.
– Etimologia necunoscută.

ZÚRLĂ[1] s. f. (Prin sud-estul Munt.) Casă șubredă sau neterminată. Cf. CV 1950, nr. I, 32.

– Pl.: *zurle.*
– Etimologia necunoscută.

ZÚRLĂ[2] s. f. v. **surlă.**

ZURLÍU, -ÍE adj. (Familiar; despre oameni) Nebun **(I 2);** p. e x t. zvăpăiat **(1).** *Până-atunci, gropar zurliu, Pune frânghii subt sicriu.* LESNEA, VERS. 56, cf. BUL. FIL. IV, 137, IORDAN, STIL. 376, SCRIBAN, D. *Privea cum, din scoarța aceea de plutonier zurliu și năzuros, ieșea la iveală încet-încet Roman Lupu.* GALAN, Z. R. 387, cf. DL, SCL 1963, 214. *E cam prost crescută și cam zurlie.* PREDA, R. 491, cf. DM, M. D. ENC., DEX, com. din

ȚEPEȘ-VODĂ – CERNAVODĂ, COMAN, GL. ✧ (Substantivat) *Zurliul, nebunul se apucase a umbla prin târg după muieri streine.* BARBU, PRINC. 155. *Uită-te, zurlia, câte lanțuri și-a pus!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 121, 16/2. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Criza e cam zurlie.* BL II, 195. ✦ Dezechilibrat mintal; nebun **(I 4).** Cf. DEX.
– Pl.: *zurlii.*
– Cf. zuraliu, ngr. ζουρλός.

ZURLÚF s. m. v. **zuluf.**

ZURNÁ[1] s. f. (Învechit, rar) Fluier. *Zurnazeni, sau care cântă în zurnă, adecă fluiere.* CANTEMIR, ap. ALEXANDRU, I. M. 15.
– Pl.: *zurnale.*
– Din tc. **zurna.**

ZÚRNA[2] interj. v. **zurnai.**

ZÚRNAI interj. (Repetat; într-o poezie populară) Cuvânt care imită sunetul clopoțeilor. Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Mă dusei la horă, Cu țarola nouă, Țarola cu clopoței ..., Cu țarola zurnai, zurnai.* PAMFIL, C. T. 297.
– Și: **zúrna** (SCRIBAN, D.), **zórnăi** (id. ib.) interj.
– Onomatopee.

ZURNÁLĂ s. f. v. **surlă.**

ZURNAZÉN s. m. (Învechit, rar) Persoană care cântă din fluier. *Zurnazeni, sau care cântă în zurnă, adecă fluiere.* CANTEMIR, ap. ALEXANDRU, I. M. 15.
– Pl.: *zurnazeni.*
– Din tc. **zurnazen.**

ZURNĂÍ vb. IV v. **zornăi.**

ZURNĂIÁLĂ s. f. v. **zornăială.**

ZURNĂÍT s. n. v. **zornăit.**

ZURNĂITÚRĂ s. f. v. **zornătură.**

ZURNEÁ s. f. (Prin Mold.) Numele unei flori nedefinite mai îndeaproape. Cf. H VI 104, XVI 405.
– Pl.: *zurnele.*
– Cf. tc. zerinkadeh „narcisă".

ZÚRNET s. n. v. **zornet.**

ZURNUÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Rar; despre zurgălăi) A suna **(1).** *Zurgălăi de aur zurnuiau la picioarele-i albastre.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 142. ✦ Tranz. fact. A face să sune. Cf. PAMFILE, J. II, 173.
2. (Regional; despre urechi) A țiui **(1)** (Sânnicolau Român – Oradea). ALR II/I h 22/316. *Îmi zurnuiește urekea.* ib.
– Prez. ind.: *zurnuiește.*
– De la **zurnăi,** cu schimbare de suf.

ZUROÍ vb. IV. v. **zurui.**

ZURÓRI s. f. pl. v. **zori**[1].

ZURUÍ vb. IV. Intranz. **1.** (De obicei despre obiecte confecționate din metal sau din sticlă sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte) A produce un sunet caracteristic când se mișcă, când se ciocnește de ceva sau când este lovit cu ceva; p. ext. a produce zgomote (supărătoare); a zdrăngăni **(I 1),** a zornăi **(1),** a zurui **(1),** (învechit) a zăngăni, (învechit și regional) a zuzui **(3),** (regional) a zingări, a zorzoi, a zorzoni. *Arăta către cine grăia o legătură de galbini țuruind.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 29^{v}/3, cf. LB. *Acuma nemeșul nevăzând cu anul galbenii, se bucură dacă zurăie trei-patru svanți în buzunaru-i.* FM (1842), 10^{2}/33. *Clopoțeii aninați de gurile hamurilor zuruiau vesel.* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. CIHAC, II, 540. *S-audă-n pungă banii zuruind.* CONTEMPORANUL, II, 730, cf. DDRF. *Ploaia ... se strecura în șiroaie prin jghiaburile de tinichea cari zuruiau.* XENOPOL, ap. TDRG, cf. GHEȚIE, R. M. *Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier Și zalele-i zuruie crunte.* COȘBUC, P. I, 206, cf. BARCIANU. *Pintenii zuruiau răsunător.* ADAM, R. 80, cf. ALEXI, W. *Nici gând n-ai că-s aici, c-aud, că te privesc, Și cum fâșâie paie și lanțuri zurăiesc.* GORUN, F. 202. *Prin somn de-și mișcă trupul într-o parte, Lanțurile-i grele zuruie departe.* SĂM. VI, 358. *Cade cu bufnet din car și zuruie arama pe dânsul.* MURNU, I. 161. [Domnul Vucea purta] *jiletcă de dril năutiu, ... peste care zuruia un lanț de aur, gros.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Condamnații mergeau încet, la pas; cătușele zuruiau ușor.* SADOVEANU, O. II, 481, cf. SCRIBAN, D. *Trecu pe lângă ea, zuruind, un tramvai încărcat de lume.* STANCU, R. A. V, 139. *Oblonul de fier zurui din încheieturi multe și ruginite.* V. ROM. martie 1954, 17. [Clopoțeii] *zuruie o dată cu agitarea steagului, în ritmul melodiilor executate.* ALEXANDRU, I. M. 32, cf. SFC IV, 225, DL, DM. *Lanț după lanț zuruia dureros.* LABIȘ, P. 416. *În spate i se așează o raniță burdușită, grea, plină de cutii metalice, care zuruiau.* ROMÂNIA LITEARĂ, 1970, nr. 98, 30/2. *Și nisipul, pietricelele astea mărunte care zuruie, ... zuruie amețitor.* V. ROM. martie 1970, 31, cf. M. D. ENC. *Zurăiesc banii de aramă. Toate hâdele-s la samă.* MÎNDRESCU, L. P. 133. *Dzurăiesc carăle.* ȚIPLEA, P. P. 59, com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ, PODARIU, FL. 23, cf. ALR II 4 414/64. *Auzii cânii bătând Și fiarăle țuruind.* ANT. LIT. POP. I, 94, cf. MAT. DIALECT. I, 104. ✦ Tranz. fact. (Despre oameni) A face să producă un zgomot caracteristic (adesea prelungit) prin lovirea, mișcarea, rostogolirea etc. unor obiecte, mai ales de metal. *Să-mi dea coada porcului s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zurăiesc după ce s-a usca.* CREANGĂ, A. 41. *Un avocat ..., zuruind o pilă de napoleoni, supăra prin nepăsarea lui.* DELAVRANCEA, S. 123, cf. DDRF. *Când vor fi întrebați ..., vor răspunde zuruind banii în buzunariu.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 213. *Porni baba zuruind ceaunul cum fac lăieșii când se duc după mireasă.* CONV. LIT. IX, 190, cf. CADE. *Domnul Emil Sava înaintă ..., zuruind veriga cheilor prinsă în lanț.* C. PETRESCU, O. P. II, 89. *Merge dalba Todoriță Olurele zuruind, Cizme roții tropotind.* POMPILIU, B. 16, cf. BUGNARIU, N. 263/161. (Prin analogie) *Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea ... parcă îi mângâia, zuruindu-și ușor trupul în adierea înserării.* REBREANU, I. 486. (Prin lărgirea sensului) *Gânsacul ...*

Drept argument îşi zuruie condeiele cu fulg care-i acoperă carnea violacee. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 31/4. ✧ Intranz. *Când să sară pârleazul se împiedică şi se dă peste cap de ceea parte, zuluind îngrozitor.* AGÂRBICEANU, S. 113. *De-acum, când îi veni, Tot la uşă te-i opri Şi-n fereşti îi zurăi.* MARIAN, NU, 570. *Aşa mere lelea-n târg, Cu cheile zurăind, Cu mâna badii făcând.* RETEGANUL, TR. 181. *Am purces de la a dumisale curţi, Din cai jucând, Din frâie zuruind, Din săbii zingănind.* SEVASTOS, N. 108, cf. ŞEZ. I, 211. ✦ P. ext. (Prin Transilv.; despre ceasuri) A suna **(5).** Cf. H III 13. *Pune ceasul să zuruie.* MAT. DIALECT. I, 272. ✧ (Prin analogie) [Graurii] *zurăie aşa ca âsu, zburând.* ALR SN III h 698/250.

2. (Popular şi familiar; despre ape curgătoare, ploaie, frunze sau alte elemente ale naturii) A murmura **(1);** a susura. Cf. PONTBRIANT, D. *Frunze uscate zuruie împrăştiate de vânt.* REBREANU, NUV. 112. *Ploaia zuruia în ferestrele înguste.* STANCU, R. A. I, 90. *Pe acoperişul cabinei şoferului zuruia apa.* BARBU, Ş. N. II, 300, cf. ALR I 963/59, 138, 140, ALR II 4 413/228. *Ia-ţi şi-un fir de busuioc; Busuiocu-o zurăi, Eu afară oi ieşi.* FOLC. TRANSILV. II, 226. ✦ (Regional; despre fus) A sfârâi **(3)** (Sebeşel – Sebeş). Cf. A II 3.

3. (Rar) A trosni[1] **(1).** Cf. LM, ŞĂINEANU[2]. *Oamenii şi-au prins sub tălpi oasele de cal ... şi, lunecând pe Dunăre, făceau să zuruie albia sub fuga trupurilor grele.* BĂNULESCU, I. 88.

– Prez. ind.: *zuruiesc* şi *zúrui.* Şi: (învechit şi regional) **zurăí,** (învechit) **zorăí** (PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 540), (regional) **zuroí** (SFC IV, 225 ALR II 4 414/64), **zuluí, ţuruí** vb. IV.

– **Zur** + suf. *-ui.*

ZURUIÁLĂ s. f. (Regional) Zornăială. Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Când a fost la răfuială, la fierele zurăială, Pântecele durăială.* MARIAN, SA 190.

– Pl.: *zuruieli.* – Şi: **zurăiálă** s. f.

– **Zurui** + suf. *-eală.*

ZURUÍRE s. f. Acţiunea de a z u r u i şi rezultatul ei.

1. (Învechit) Zornăială **(1).** *Zinghetul ... se schimbă încet-încet într-o zuruire slabă.* ALECSANDRI, O. P. 42, cf. DL, DM, DEX.

2. (Învechit, rar; în forma *zorăire)* Murmur **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.

3. (În dicţionarele din trecut; în forma *zurăire)* Trosnet[1] **(1).** Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W.

– Şi: (învechit) **zurăíre** (LM, BARCIANU, ALEXI, W.), (învechit, rar) **zorăíre** (PONTBRIANT, D.) s. f.

– V. **zurui.**

ZURUÍT s. n. **1.** Sunet vibrator (şi supărător) produs, de obicei, de obiecte confecţionate din metal, din sticlă, prin mişcare, ciocnire, lovire (cu un alt obiect), zăngăneală, zăngănire, zăngănit, zăngănitură **(1),** zdrăngănire, zdrăngănit **(1),** zdrăngănitură **(1),** zornăială, zornăit, zornăitură, (rar) zornet, (învechit şi regional) zurai[2] **(1),** (învechit) zuruire **(1),** zuruitură **(1),** (regional) zurat, zuruială. *M-am sculat iute ..., ca să cunosc pricina zuruitului pomenit, am luat în mână acea cutie în care pusesem dimineaţa un galbin olandez şi o para mare turcească.* ALECSANDRI, O. P. 39. *Valea ... răsună toată de zuruitul zurgălăilor şi de tropotul uscat al cailor.* VLAHUŢĂ, R. P. 53. *Se auzi, în coridor, un zuruit de sabie şi de pinteni.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Deodată auzâi un zurăiet ca de puşti şi săbii la uşa căsuţei.* SBIEREA, F. S. 125. *Zuruitul căderniţii mă face să tresar din alintarea viselor mele îndepărtate.* ADAM, R. 122. *Revăd ruinele castelelor medievale ..., pline de zângănit de săbii, de zuruit de zale cavalereşti.* SĂM. II, 436. *Pătrundeau până la noi diferite sunete: zurăit de trăsuri, fluierături de trenuri.* LUC. II, 223, cf. ALEXI, W. *Zuruitul asurzitor al roatelor ce sfârâia pe caldarâm amuţea alarma gornistului.* CONV. LIT. XL, 451, cf. CADE. *Sună, în acelaşi timp cu zăngănitul paharelor, zuruitul de fier.* COCEA, S. II, 320. *O undă de fulger pătrunde în odaie, cu un trăsnet, cu un zuruit de geamuri.* SADOVEANU, O. II, 547, cf. DL. *Dar ce zuruit înfundat, Ce vuiet sporeşte sub ceruri.* LABIŞ, P. 51, cf. DM. *Zuruitul banilor nu l-a tulburat.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 39, cf. SFC IV, 299, DEX. *Deodată, auzi Pătru, venind despre răsărit, un zurăit ca un vifor mare, de gândeai că se cutremură pământul.* POP., în SCLF 1958, nr. 1–2, 53.

2. (Învechit, rar; în forma *zorăit)* Murmur **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.

3. (Învechit, rar) Trosnet[1] **(1).** Cf. LM.

– Şi: **zurăit,** (învechit, rar) **zurăiét, zorăít** (PONTBRIANT, D.) s. n.

– V. **zurui.**

ZURUITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Mai ales despre obiecte confecţionate, de obicei, din metal) Care produce un sunet vibrator prin mişcare, ciocnire, lovire (cu un obiect); răsunător, zăngănitor, zdrăngănitor, zornăitor. Cf. CADE, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Adverbial) *Vântul ne zgâlţia uşa, bătând zuruitor în geam.* ADAM, R. 181.

2. (Rar; despre ploaie) Care zuruie **(2).** *Ieşind în strade, am început a le străbate în plesnetul cel mărunţel şi zuruitor al ploii.* EMINESCU, G. P. 178.

– Pl.: *zuruitori, -oare.*

– **Zurui** + suf. *-itor.*

ZURUITÚRĂ s. f. **1.** (Învechit) Zuruit **(1).** *Între proteste şi zurăitură de arme-l provocară ca să-şi retragă cuvintele.* BARIŢIU, P. A. I, 301. Cf. POLIZU, GHEŢIE, R. M. ALEXI, W.

2. (Rar) Murmur **(2).** Cf. ALEXI, W.

3. (Învechit) Trosnitură **(1).** Cf. LB, POLIZU, LM, ALEXI, W.

– Pl.: *zuruituri.* – Şi: (învechit) **zurăitúră** s. f.

– **Zurui** + suf. *-tură.*

ZURUMBÁT subst. (Bot.; învechit) Ghimber *(Zingiber officinale). Zurumbat de 7 ocă: un leu* (a. 1726–1733). N. A. BOGDAN, C. M. 159, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

– Pl.: ?

– Din tc. **zurunbad.**

ZURZULÚC s. m. v. **ţurţuluc.**

ZURZÚR[1] s. m. (Prin nordul Mold. şi prin Bucov.; mai ales la pl.) Zorzoană **(1).** Cf. TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Un cal graur ... Cu potcoavele de-argint, Cu zurzuri până-n pământ.* TEODORESCU, P. P. 149, cf. ŞEZ. XIX, 181.
– Pl.: *zurzuri.*
– Cf. z o r z o n.

ZURZÚR[2] s. m. v. **ţurţur.**

ZUTÍNĂ s. f. **1.** (Prin estul Olt. şi prin vestul Munt.; urmat de determinări introduse prin prep. „de", care arată felul) Grup mare de animale (v. t u r m ă **1,** c i r e a d ă) sau de păsări (v. c â r d, s t o l[2] **2).** *Are zutină mare de porci.* CV 1951, nr. 12, 37. *A trecut cu o zutină de oi.* LEXIC REG. II, 72.

2. (Prin vestul Munt.) Grămadă, mulţime de copii. LEXIC REG. II, 72.
– Pl.: *zutine.*
– Etimologia necunoscută.

ZUUÁ vb. I v. **ziua.**

ZUUÁR s. m., adj. v. **ziler.**

ZUUÍ vb. IV v. **zui.**

ZUUITÚRĂ s. f. (Regional) Chiuitură; strigătură **(2)** (Buciumi – Zalău). Cf. ALR I 1 474/285.
– Pronunţat: *zu-u-i.* – Pl.: *zuuituri.*
– **Zuui** + suf. *-itură.*

ZUVELCÁ vb. I v. **sufleca.**

ZUVELCÁT, -Ă adj. v. **suflecat[2].**

ZUVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZUVÓR s. n. (Prin Transilv.) Pană[1] **(II 1).** Cf. ALR I 951/150, 229.
– Pl.: *zuvoară.* – Şi: **zovór** s. n. ALR I 951/229.
– Etimologia necunoscută.

ZUZ, -Ă adj., s. f. **1.** S. f. (Prin sudul Mold.) Gălăgie; atmosferă (încordată) determinată de producerea unui anumit eveniment (neplăcut). *Ce e zuza asta aici?* CV 1950, nr. 4, 45. ✧ E x p r. **A fi în zuza cu ...** = a se afla într-o stare încordată din cauza ... *Era în zuza cu moartea lui Petru.* ib. 1951, nr. 2, 35. ✦ (Regional) Neînţelegere; ceartă (Vlăsineşti – Botoşani). Com. FURTUNĂ. ✦ (Regional; în e x p r.) **A trage o zuză** = a-i fi frică; a fi frământat, preocupat (de o grijă). Cf. PAMFILE, J. II, 173.

2. S. f. pl. (Prin Ban.; în e x p r.) **A fi luat de zuze** = a fi fermecat, înnebunit de iele. NOVACOVICIU, C. B. II, 24.

3. S. f. (Regional) Femeie nebună (Ţepu – Tecuci). CV 1950, nr. 4, 45. *Zuza lui Fortună.* ib.

4. Adj. (Prin estul Munt. şi prin sudul Mold.) Zăpăcit **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

5. S. f. (Regional) Femeie care se exprimă greu. Com. din ŢEPEŞ-VODĂ – CERNAVODĂ.
– Pl.: *zuzi, -ze.*
– Etimologia necunoscută.

ZUZĂÍ vb. IV v. **zuzui.**

ZUZĂNÍ vb. IV v. **zuzui.**

ZÚZĂT s. n. v. **zuzet.**

ZUZÂIE s. f. (Regional) Muzică **(3)** (Şopotul Nou – Moldova Nouă). *Atunsa se dusără la oi şî făcură nuntă şi zuzâie.* ARH. FOLK. III, 89, cf. 157.
– Pl.: ?
– Formaţie onomatopeică.

ZÚZET s. n. **1.** (Popular) Zumzet **(1).** Cf. LB, POLIZU, LM. *Salonul cel mare se umpluse şi convorbirile generale se auzeau ca un zuzet de albine.* I. NEGRUZZI, S. III, 163, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Adormeau în zuzătul albinelor de aur.* IORGA, în SĂM. II, 333, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, DEX. ✦ (Regional) Zgomot specific pe care îl fac unele păsări (Voiniceni – Târgu-Mureş). ALR SN III h 698/235.

2. (Popular) Zgomot **(2);** gălăgie. Cf. LB, POLIZU, LM, BARCIANU, PAMFILE, A. R. 265, PASCU, S. 34, ALR II/235. *Îi zuzet mare la vecinu.* MAT. DIALECT. I, 104.

3. (Rar) Zgomot specific pe care îl face un obiect care străbate aerul cu viteză. *Zboară cu zuzăt săgeata cântând şi despintecă vântul.* COŞBUC, AE. 98.

4. (Popular) Zumzet **(2).** *Linul zuzet ce din apă se ridică cu amor.* NEGRUZZI, S. II, 15, cf. LM. *Apa curge ca prin o poartă cu zuzet printre bolovani.* MOLDOVAN, Ţ. N. 119, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Ce drum frumos ..., pe potecile codrilor plini de susur, de zuzăt, de şoapte!* IORGA, în SĂM. III, 284, cf. CADE, DL, DM, DEX.
– Pl.: *zuzete.* – Şi: **zúzăt** s. n.
– **Zuzui** + suf. *-et.*

ZUZINÍ vb. IV. v. **zuzui.**

ZUZUÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Popular) (Despre insecte, mai ales despre albine) A zumzăi **(1).** Cf. CIHAC, II, 474, ŞĂINEANU[2], PASCU, S. 34, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zuzuie o albină cu sclipiri în aripi.* TEODOREANU, M. U. 160. *Zuzuie albinele în toate grădinile.* SADOVEANU, O, XVI, 495. ✦ (Rar; despre unele păsări) A scoate sunete caracteristice speciei. *Într-un pisc depărtat al înălţimii, apăruse răsfrângerea zorilor ... Se auzea într-acolo zuzuind un gotcan.* SADOVEANU, O. XVIII, 494.

2. (Rar; despre ape, despre izvoare, despre valuri etc.) A murmura **(1);** a susura. *Râuleţul care l-am trecut de vreo trei ori ... abia zuzuind pe prundiş.* NEGRUZZI, S. I, 195, cf. CIHAC, II, 474, LM, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DL, DM, DEX, CHEST. IV 52/91. ✦ (Rar; despre vânt) A şuiera **(4).** *Vânturi domoale n-auzi zuzăindu-ţi de ducă, nebune?* COŞBUC, AE. 79. ✦ (Învechit; despre frunze) A foşni. *Am găsi vreun copac bătrân întinzându-ne prieteneşte braţele, zuzăind din frunze.* CONTEMPORANUL, V, 266.

3. (Învechit şi popular, despre obiecte din metal, de sticlă etc.) A zurui **(1).** Cf. DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2].

Că mie mi s-a urât Tot umblând pe sub pământ Cu fiarele zuzănind Şi la sare ciocăind. PAMFILE, C. Ţ. 269. ✧ Fig. *Gândul hain tot mereu îi amintea de Alecu; îi zuzuia mereu în urechi.* CONTEMPORANUL, III$_2$, 195.

– Prez. ind.: *zuzuiesc,* pers. 3 *zúzuie* şi *zuzuieşte.* – Şi: (învechit) **zuzăí,** (regional) **zuzăní, zuziní** (CHEST. IV 52/91), **zizăí** (BL VI, 149) vb. IV.

– Formaţie onomatopeică.

ZUZUIÁLĂ s. f. (Regional) Zgomot specific, surd şi persistent, produs de un obiect în mişcare (circulară). [Casa] *se învârte nebună, într-o zuzuială ameţitoare.* SĂM. II, 26.

– Pronunţat: *-zu-ia-.* – Pl.: *zuzuieli.*

– **Zuzui** + suf. *-eală.*

ZUZUIÁT, -Ă adj. (Regional) Ramolit. *Cânticu ńioarii îl ştiam ieu ca lumea. Da acu l-am uitat ... îs bătrân şi-s zuzuiet şî nu măi ţâi minti.* DIACONU, VR. 94.

– Pl.: *zuzuiaţi, -te.*

– De la **zuz.**

ZUZUÍT s. n. (Popular) **1.** Zumzet **(1).** *În aceeaşi clipeală mai auzi zuzuitul din tronişor.* ISPIRESCU, U. 99, cf. CADE. *Bătrânii au avut un ceas de alinare ... ascultând zuzuitul albinelor.* SADOVEANU, O. XIII, 648, cf. DL, DM.

2. Murmur **(1).** Cf. LM. *Auzi şopotul veşnic al vârfurilor înalte şi zuzuitul apei.* CONTEMPORANUL, IV, 699, cf. CADE, CHEST. IV 52/244.

– Pl.: *zuzuituri.*

– V. **zuzui.**

ZUZUITÓR, -OÁRE adj. (Rar) **1.** (Despre insecte) Zumzăitor. Cf. z u z u i **(1).** *Bâzâitul muştelor din ce în ce mai îndesit şi mai compact revarsă cataracte zuzuitoare.* TEODORESCU, M. U. 98.

2. Răsunător **(2).** Cf. z u z u i **(3).** *În muţenia caldă de afară, s-aud trei lovituri zuzuitoare în poarta de sub clopotniţă.* ADAM, R, 79.

– Pronunţat: *-zu-i-.* – Pl.: *zuzuitori, -oare.*

– **Zuzui** + suf. *-itor.*

ZUZUITÚRĂ s. f. (Rar) Zumzet **(1).** *Veneau nouri de muscuţe a căror zuzuitură şi muşcături nu încetau nici zi, nici noapte.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 158.

– Pronunţat: *-zu-i-.* – Pl.: *zuzuituri.*

– **Zuzui** + suf. *-itură.*

ZÚZUR[1] s. n. **1.** (Învechit, rar) Zumzet **(1).** *Silinţa, ca* [musca prinsă] *să scape, doioasa ei strigare, Zuzurul cel de moarte era atât de viu.* MUREŞANU, P. 117.

2. (Astăzi rar) Murmur **(1).** *Aceleaşi sărutări greţoase pe cari le asamănă cu zuzurul zefirilor.* EMINESCU, P. L. 87, cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., SCL 1960, 794.

– Pl.: *zuzure.*

– Formaţie onomatopeică. Cf. s u s u r.

ZÚZUR[2] s. n. v. **susur.**

ZVANŢ s. m. v. **sfanţ.**

ZVÁRNIŢĂ s. f. v. **izvarniţă.**

ZVÁSTICĂ s. f. v. **svastică.**

ZVĂGNÍ vb. IV v. **zvâcni.**

ZVĂLEÁLĂ s. f. (Regional) Ceartă; conflict. *Era sfadă şi zvăleală şi la ele.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 130. *Oamenii ... au dat-o către glumă, înveselindu-se şi însenindu-se puţin, după zvăleala dinainte, din timpul discutării lui Alisandru.* id. ib. III, 10.

– Pl.: *zvăleli.*

– Etimologia necunoscută.

ZVĂNĂNĂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Învechit) A răsuna **(1).** *Atâta de tare în pământ l-au bușit* [pe lup] *cât, ca o căldare crăpată, de foame deşert coşul lupului cu sunet au zvânănăit.* CANTEMIR, I. I. I, 98, cf. TDRG, BL VI, 149, SCRIBAN, D.

– Prez. ind.: *zvănănăiesc.* – Şi: (învechit) **zvânănăí.**

– Din bg. **звъня.**

ZVĂPĂIÁ vb. I. R e f l. (Rar) A deveni zvăpăiat **(1);** p. e x t. a se zbate furios. Cf. PONTBRIANT, D., DL, DM, SCL 1965, 234, DEX. *Şi urla dracul şi se zvăpăia* [de bătaia cizmarului]. ŞEZ. IX, 70. ✦ F i g. A se înflăcăra. *Gesturile mi se zvăpăiau, faţa mi se aprindea şi mânia-mi întuneca ochii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. Cf. DL.

– Pronunţat: *-pă-ia.* – Prez. ind.: *zvăpăi.* – Şi: **svăpăí** vb. IV. PONTBRIANT, D.

– Derivat regresiv de la **zvăpăiat.**

ZVĂPĂIÁLĂ s. f. (Rar) Starea celui zvăpăiat **(1);** neastâmpăr. Cf. z v ă p ă i a. Cf. PONTBRIANT, D. *Flăcăii se uitau cu jind şi tăceau toţi, uitându-se cu nesaţ la zvăpăiala furtunatică a bătrânului.* LUNGIANU, C. 37, cf. CADE.

– Pl.: *zvăpăieli.* – Şi: **svăpăiálă** PONTBRIANT, D., CADE.

– **Zvăpăia** + suf. *-eală.*

ZVĂPĂIÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de a s e z v ă p ă i a. Cf. PONTBRIANT, D. *Îl legănau pe braţe cu zvăpăiarea luptătorului care şi-a smuls drapelul regimentului pierdut o clipă în încăierare.* ADAM, R. 273.

– Pronunţat: *-pă-ia.* – Pl.: *zvăpăieri.* – Şi: **svăpăire** s. f. PONTBRIANT, D.

– V. **zvăpăia.**

ZVĂPĂIÁT, -Ă adj. **1.** (Despre fiinţe, mai ales despre copii sau puii de animale) Care este de o vioiciune excesivă şi nu poate fi astâmpărat; (despre oameni sau despre sufletul, firea lor) care este (excesiv de) plin de viaţă, de veselie; drăcos, neastâmpărat **(2),** nebun **(I 3),** nebunatic **(2),** sprinţar **(1),** vioi, zăpăcit, zburdalnic, zglobiu **(2),** (rar) zbenguitor, (popular) zbanghiu, (învechit şi regional) zbânţuit[2], zburdat[2] **(2),** (învechit) năsărâmb **(I 1),** năsârântos, sprânţaric, zburdatic **(1),** zburdător, (regional) saitoc **(3),** sprinţaric, şturlubatic, sturluibat **(1),** şulhetic, zbenguit **(1),** zburătăcit[2] **(2),** zvârcolici **(2),** (familiar) zurliu, zvânturat, zvânturatic. *Diavolul este o hiară foarte zvăpăiată şi cumplită.* NEAGOE, ÎNV. 147/26, cf. POLIZU, BARCIANU. *Era acelaşi*

drac zvăpăiat care își arunca cartea în pridvor, când se întorcea de la școală. DELAVRANCEA, H. T. 58, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Copilul e delicat, deși zvăpăiat și voluntar.* GALACTION, O. A. I, 49. *Ce lupte atletice n-ar fi improvizat cu zveltul și zvăpăiatul efeb.* CĂLINESCU, C. N. 118, cf. SCRIBAN, D. *Eram și cam zvăpăiat și puteam să le par ușuratic.* STANCU, R. A. III, 153. *Dacă nu sunt gheboase, zvăpăiate, leneșe, găsesc ele mai târziu un bărbat care să le dea de mâncare.* PAS. Z. I, 220, cf. DL, DM, DEX, REV. CRIT. IV, 86. ✧ Fig. *Dezbătură pe larg numeroasele baluri, spectacole ... și petreceri de tot felul care agitau Bucureștii și-i dădeau o culoare zvăpăiată.* REBREANU, R. I, 252. *Trebuia o poreclă mai zvăpăiată.* ARGHEZI, S. VIII, 95. *Poetul nefericit, Pe scări în față i-a zbucnit, Precum speranța zvăpăiată.* V. ROM. ianuarie 1954, 44. *Șmecherii vor spune că-i imbecil să lupți ... cu visuri zvăpăiate și cu nădragii rupți.* BENIUC, V, 60, cf. DL. *Este ușor de ghicit pentru cine cunoaște zadarnicile eforturi ... de a-l face să se obiectiveze și să renunțe la zvăpăiatul său stil metaforic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 5/1. ✧ (Substantivat) Cf. ALEXI, W. ✦ (Despre însușiri, manifestări etc. ale oamenilor) Care trădează, care exprimă vioiciune; care arată neastâmpăr. *Acesta este cel mai sigur mijloc de a prinveni (întâmpina) tristele efecte care sunt consecința intrării după zvăpăiatele esersiciuri ale recreațiunii.* MAN. SĂNĂT. 68/7. *Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinerețe.* CARAGIALE, O. I, 120. *În firea lui aprigă și zvăpăiată ... are ceva din popa Farcaș.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Șăgalnic adie zefirul șoptind ... povestea iubirii zvăpăiate ce se desprinde viu din cadrul copilăriei mele.* PETICĂ, O. 280. *L-a orbit ... cu iubirea ei zvăpăiată, abătându-l din calea lui.* REBREANU, I. 211. *Și casa luminoasă și caldă de bucuria zvăpăiată ce dase afară din încăperea zidurilor.* ARDELEANU, U. D. 15. ✦ (Învechit) Feroce. *Când le aduc săracii bani* [bogaților] *ei-i numără de doauă și de trei ori ... și-i trag degrabă de grob, ca niște lupi zvăpaiați și sălbatici când răpesc niscare stârv* (a. 1642). GCR I, 95/16. *Iar zvăpăiatul domn* [Mihnea-Vodă] *dacă auzi de pribegirea lor, de părere rea i se schimbă firea* (sfârșitul sec. XVII). MAG. IST IV, 245.

2. (Astăzi rar și familiar; despre oameni sau despre manifestările lor) zburdalnic **(2).** *Preacurvarilor, ... cailor celor zvăpăiați, cărora nu li ajung muierile lor* (a. 1691). GCR I, 289/16. *Numai venirea muscalilor, la 1828, a pus capăt acestei vieți zvăpăiate a tinerilor coconași.* GHICA, ap. TDRG, cf. DDRF. *Ție nu ți se mai cade ... Zvăpăiată ca bacanta de cimbale sunătoare, ori zburdalnică ... Pentru Nathus ca o ciută sprintenă s-o vezi sărind.* OLLĂNESCU, H. O. 227, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Traiul cu un soț zuliar ... nu putea avea nimic încântător pentru zvăpăiata Sultana.* M. I. CARAGIALE, C. 129. *De locurile acestea se leagă numele unui împărat bătrân și, cu mult înaintea lui, al unei împărătese zvăpăiate.* BOGZA, C. O. 317. ✧ (Substantivat) *Ajunseră două zvăpăiate, cari îmbrăcau pe zi câte trei toalete.* AGÂRBICEANU, A. 220. *Rudy cântă romanțe sentimentale unei zvăpăiate.* LOVINESCU, C. IV, 31.

– Pronunțat: *-pă-iat.* – Pl.: *zvăpăiați, -te.* – Și: **svăpăiát, -ă,** (rar) **svăpăít, -ă** (PONTBRIANT, D.) adj.
– Pref. *s-* + **văpaie** + suf. *-at.*

ZVĂPĂIÓS, -OÁSĂ adv., adj. **1.** (Rar) În mod agitat. *De ce mai sui inima mi se bate zvăpăios.* TDRG.

2. Adj. (În forma *zvăpăios)* Supărăcios (Rudina – Târgu-Jiu). H IX 92.

– Pronunțat: *-pă-ios.* – Pl.: *zvăpăioși, -oase* adj. H IX 92. Și: **zvăpiós, -oásă** adj.
– **Zvăpăia** + suf. *-os.*

ZVĂPIÓS, -OÁSĂ adj. v. **zvăpăios.**

ZVÂC, -Ă interj., s. n., s. f. **I.** Interj. (Adesea cu valoare verbală) Cuvânt care sugerează o mișcare bruscă, precipitată, o săritură; țâști, țuști. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 382. *Zvâc! într-un clondir.* ISPIRESCU, ap. ȘĂINEANU[2], cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Tocmai când credeai că o să pui mâna pe dânsul* [pe viteluș], *sucea în loc, te cotea și zvâc în altă parte.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *Pe urmă, zvâc! cu ele la ușa cu pricina.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 10. [Iedul] *zvâc din brațe peste pălimarul podului.* PLOPȘOR, C. 119, cf. GOROVEI, C. 170, PASCU, C. 112. ✧ (Substantivat, n.) *Calul sări un zvâc înapoi.* C. PETRESCU, A. R. 63.

II. 1. S. n. art. (Regional) Numele unui dans popular asemănător cu brâul; melodie după care se execută acest dans (Brânceni – Alexandria). Cf. VARONE, D. 55, H XIV 22.

2. S. f. (Regional) Femeie vioaie, harnică. *N-are deloc astâmpăr. Muierile au poreclit-o zvâca!* STANCU, D. 63.
– Onomatopee.

ZVÂCÂÍ vb. IV. Intranz. (Rar; despre inimă, tâmple etc.) A zvâcni **(1).** *Inima lui Radu îi zvâcâi ca de spaimă.* VLAHUȚĂ, N. 71, cf. TDRG, BL VI, 148, DL, DM, DEX.
– Prez. ind.: *zvâcâi.*
– **Zvâc** + suf. *-âi.*

ZVĂCNEÁLĂ s. f. **1.** Accelerare sau intensificare a ritmului normal al inimii ori producerea de bătăi neregulate din cauza unei emoții, a unui efort, a unei boli etc.; bătaie, palpitare **(1),** palpitație, ticăit[1] **(2),** tresărire, zvâcnet **(1),** zvâcnitură **(1),** (rar) tâcâit, tăcăitură **(2),** tresăritură, (popular) tâcâială **(2),** (învechit) palpit, răsăritură **(III),** săltare **(3),** (învechit, rar) tâcâire **(2).** *Între zvâcnelile repezi ale inimii, nu mai încape nici un moment de căință.* CARAGIALE, O. I, 51, cf. DDRF, CADE. *Ceva neliniștitor, care grăbea zvâcnelile inimii, tăia răsuflarea.* C. PETRESCU, R. DR. 166, cf. DL, DM, DEX. ✦ (Rar) Zbatere a vaselor sangvine, mai ales la tâmple, din cauza circulației mai intense a sângelui. [Adela] *își prinse capul în mâini și stete o clipă locului de parcă ar fi vrut să-i simtă zvâcnelile.* ARDELEANU, D. 67. ✦ (Rar) Izbitură. Cf. DDRF, CADE.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Ieșire (nervoasă). Cf. zvâcni **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Are el o zvâcneală (a lui): când îi vin palele (sau pandaliile), să te ferească sfântul!* id. ib.

– Pl.: *zvâcneli.* – Şi: **svâcneálă** (DDRF).
– **Zvâcni** + suf. *-ealã.*

ZVÂCNET s. n. **1.** Zvâcneală **(1).** *Simţea că zvâcnetele şi durerile i se alină şi capul i se luminează.* SLAVICI, N. I, 340. *Surorile au rămas aşa, mute, cu tâmplele apropiate în acelaşi zvâcnet al sângelui.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 181, cf. DL, DEX.

2. Mişcare precipitată, bruscă, repetată şi involuntară, uşoară şi repetată a corpului sau a unei părţi a lui, provocată de frig, de frică, de emoţie, de boală etc.; smuceală, smucire **(2),** smucit, smucitură, tremur **(1),** tresărire, zvâcnire **(2),** (rar) zvâcnit[1] **(2),** zvâcnitură **(2),** (regional) zbocoteală, (învechit şi regional) zbocotire **(2).** Cf. z v â c n i **(1).** Cf. PAMFILE, J. III, 95, PASCU, S, 33. *Un zvâcnet, un sughiţ scurt l-a întins pe spate şi a rămas aşa.* POPA, V. 350. *Tresărirea aceea ... parcă era un zvâcnet de nemulţumire pentru orice zgomot.* MIHĂESCU, D. A. 14. *Stătu o secundă în prag, salutând cu un zvâcnet al capului.* GALAN, B. I, 6, cf. DL, DM. *Cu zvâcnet tâmpla mi-o lipesc ades De pântecul materiei imens.* LABIŞ, P. 308. *Evanghelia se ridică pe neaşteptate şi, cu un ultim zvâcnet de voinţă, ajunse largă uşa grea de stejar.* BARBU, PRINC. 90. *Toate încep să se mişte, aşa ca într-un zvâcnet molcom.* LĂNCRĂNJAN, C, II, 470. *Un timp nu se întâmplă mai nimic: nici o mişcare, nici un zvâcnet.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 31, 2 872. *Ulcior de lut purtând în desen zvâcnetul ascuns al păsării albastre.* CONTEMP. 1975, nr. 1 510, 5/8, cf. DEX.
– Pl.: *zvâcnete.* – Şi: **svâcnet.**
– **Zvâcni** + suf. *-et.*

ZVÂCNÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Despre inimă) A-şi accelera şi intensifica sau a-şi deregla ritmul normal din cauza unei emoţii, a unui efort, a unei boli etc.; a bate, a palpita **(1),** a tâcâi **(2),** a ticăi[1] **(2),** a tresări **(1),** a se zbate **(3),** (rar) a zvâcâi, (învechit şi regional) a zbocoti **(1),** (regional) a bâcâi, a tăcăti **(2).** Cf. LB. *Ah! inima-mi zvâcneşte!* HELIADE, O. I, 186, cf. ISER. *Inima lui de frică se-nfiora şi zvâcnea.* PANN, E. II, 44/6, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Inima-i zvâcneşte tare, viaţa parcă se răpune.* EMINESCU, O. I, 84. *Sângele-i dă năvală la inimă, care începe să zvâcnească.* CARAGIALE, O. I, 76. *Inima lui Radu îi zvâcni ca de spaimă.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 121, cf. DDRF, BARCIANU. *Unora le-a zvâcnit inima, multora li s-a împiedicat răsuflarea.* DELAVRANCEA, H. T. 54, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. [Inima] *începu deodată să zvâcnească cu putere.* AGÂRBICEANU, S. P. 83, cf. CADE. *Inima copilului a zvâcnit de bucurie.* VOICULESCU, POEZII, I. 246, cf. SCRIBAN, D. *Inima îi zvâcni de o speranţă neaşteptată.* VINEA, L. I, 87, cf. DL, DM. *Inima ... îmi zvâcnea îngrijorată în piept.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 9. *Aici, orice gând e mai încet, Şi inima-ţi zvâcneşte mai rar, Ca şi cum nu ţi-ar bate în piept.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 84, 8/3, cf. DEX. *Ştefan-Vodă d-auzea, Inimioara-n el zvâcnea.* TEODORESCU, P. P. 507. ✧ F i g. *O lume-şi desfăcea-nainte-mi Comoara tainelor bogată, Zvâcnea eternul meu cutremur Subt tâmpla mea înfierbântată.* GOGA, POEZII, 76. ✦ (Despre vase sangvine) A se zbate din cauza circulaţiei mai intense a sângelui. *Inima bate ... vâna zvâcneşte.* ARGHEZI, C. I. 260. *Şi vâna de la tâmple îmi zvâcneşte Ca guşa unei leneşe şopârle.* BLAGA, POEZII, 70. ✧ T r a n z. f a c t. *Această însetare de a trăi şi a birui, care-i zvâcnea până la plesnet arterele.* ap. IORDAN, L. R. A. 351. ✧ (Prin analogie) *Tâmplele-i zvâcneau, gata să plesnească.* T. POPOVICI, S. 421. (T r a n z. f a c t.) *O, dacă geniul ... nu te-ar fi ars, zvâcnindu-ţi tâmpla De flăcările înăbuşite.* VLAHUŢĂ, P. 59. ✦ (Despre sânge) A circula mai repede decât este normal. *O durere năvalnică îi ţâşnea din sufletul ei obidit, sângele începea să-i zvâcnească mai puternic în vine.* REBREANU, N. 192. ✧ F i g. *Musteşte şi zvâcneşte, înaltă şi deplină, Puterea primăverii în inimi şi-n tulpini.* DEŞLIU, G. 7. ✦ (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) A mişca brusc şi involuntar; (regional) a zbocoti **(2).** *Dar coada de ce-ţi zvâcneşte?* PANN, P. V. II, 27/17. *Începu să zvâcnească grozav din picioare.* CARAGIALE, O. I, 38. *Stimate coleg ..., te văd foarte vioi, zvâcneşti ca un june.* CĂLINESCU, S. 230, cf. CADE, DL, ZANNE, P. I, 706. ✦ (Rar; despre bube) A colecta. Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 34. *Îi chinuia picioarele umflate, bobotite, cu bubele care îi zvâcneau să coacă.* PREDA, M. 44. ✦ (Regional; despre măsele) A avea dureri puternice. Cf. ALR II/I h 41.

2. (Despre fiinţe) A porni repede, pe neaşteptate, dintr-un loc, a o l u a l a f u g ă (v. f u g ă), a o ş t e r g e (la fugă) (v. ş t e r g e **I 1);** a sări brusc, pe neaşteptate, de undeva, a ţâşni **(1);** a ţâşni **(2),** a o zbughi. Cf. LB, ISER, POLIZU, ALEXI, W., TDRG. [Căprioara] *se răsuci scurt pe picioarele cutremurate şi zvâcni în adâncuri.* C. PETRESCU, S, 21, cf. CADE. *Durerea o sperie mai tare, încât zvâcni drept înainte pe şoseaua netedă.* REBREANU, R. I. 215. *Fără veste* [pisica] *s-a destins şi-a zvâcnit.* CAZIMIR, GR. 81. [Veverita] *zvâcni pe o creangă mai de aproape şi dispăru.* C. PETRESCU, R. DR. 75. *Arabul s-a încordat, a zvâcnit dintr-odată înainte.* SADOVEANU, O. XVII, 127. *Şoimul a zvâcnit cu un strigăt semeţ şi s-a dus lunecând cu ghearele pe stâncile umede.* id. ib. XX, 426, cf. SCRIBAN, D. *Caii au încercat să zvâcnească din nou în galop.* GALAN, Z. R. 8, cf. DL. *Vietăţi sălbatice zvâcnesc Şi se-nvârtesc în toropiri nebune.* LABIŞ, P. 112. *O pasăre albastră zvâcnise dintre ramuri.* id. ib. 39, cf. DM. *Dintr-o curte a zvâcnit pe neaşteptate un copil.* V. ROM. august 1958, 70, cf. DEX, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ (Prin analogie) *Tunet vuieşte, şi-o stea-nflăcărată zvâcnit-a din ceruri Grabnic prin noapte.* COŞBUC, AE. 46. *Aburi se ridică, Raze roşii zvâcnesc În jurul capului meu.* GORUN, F. 23. *Dunărea vijelioasă zvâcnea tulbure şi neîmpăcată.* CHIRIŢESCU, GR. 12. *La întâiele raze ale soarelui, nădejdea zvâcni din nou în inima sa.* AGÂRBICEANU, S. P. 181. *Tot dealul zvâcneşte când e lovit în coastă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 394. *În covată zvâcnea, în pulbere fină, făina.* SADOVEANU, O. VII, 294. *Fulgere fără glas Zvâcnesc din când în când.* BLAGA, POEZII, 51. ✧ F i g. *Zvâcneşte-a lui gândire şi-ntr-însa zămisleşte.* HELIADE, O. I, 193. *Zvâcnesc cruciş trăsnetele urii.* VOICULESCU, POEZII, I, 189. *Săgeţile poruncii zvâcneau în puf de rugă.* I. BARBU, J. S. 30. *Conflictul nou, în substanţa căruia zvâcneşte istoria ... mişcă cu vigoare scena.* T august

1964, 25. *Că liniște deplină n-au poeții Nici după ce s-au săvârșit Și mai zvâcnesc și în eternitate De parcă ar visa și din morminte.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 17/2. ✦ A sări brusc în picioare. [Vasile Lungu] *zvâcni în picioare să pornească spre cazarmă.* AGÂRBICEANU, S. P. 182. *Doamna Olimpia zvâcni de pe scaun.* id. L. T. 380. [Omul] *zvâcni în picioare.* SADOVEANU, Z. C. 196. *Când îl văzu ... intrând în cârciumă urmat de suită, zvâcni de pe scaun.* C. PETRESCU, Î. II, 140. *Adversarii zvâcneau din bănci, își arătau pumnii.* PAS, Z. IV, 183, cf. DL. *Pe neașteptate ... zvâcnea în sus și începea să joace pe nisipul zgrunțuros.* ROMÂNIA LITERARĂ 1970, nr. 72, 20/3. ✦ Fig. A produce o impresie deosebită, o emoție artistică. *Traducerea aceasta ... nu zvâcnește probabil exact ca și originalul.* IST. LIT. ROM. II, 23. ✦ (Despre vehicule) A porni brusc; (despre motoare) a intra în funcțiune. *Mașina zvâcnește și pufăie.* ARDELEANU, V. P. 7. *Automobilul zvâcni ca un alergător de curse.* REBREANU, R. I, 176. *Cabrioleta zvâcni în trap hurducat pe desciolănatele bârne.* C. PETRESCU, A. R. 42. *Motorul zvâcnea mai rar.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 446. *Dar, ... motorul sună, Zvâcnind ... nepăsător de lună.* V. ROM. ianuarie 1966, 41. ✦ (Rar; despre arme de foc) A recula. Cf. POLIZU, DDRF, ȘĂINEANU[2].

3. (Popular) A se smuci **(3).** Cf. VALIAN, V. *Dar peștele zvâcnește, îmi scapă și cade pe nisip.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 13. *Ea tresări ... și zvâcni ca un pește ..., dar Bâlea ... o cuprinse în brațe.* PREDA, Î. 151, cf. DL, ALR SN V h 1 459/130, 791, 872, 928. *Iapa mea are un melic: zvâcnește; să știi.* UDRESCU, GL. ✧ Refl. *Zvâcnindu-se să scape din mâinile puternicului său învingător, băgă pila în gură.* C. CR (1839, 192[1]/8. ✧ (Regional; în expr.) **A zvâcni o scânteie la cineva** = a primi o veste. Cf. UDRESCU, GL. *A zvâcnit o scânteie la tine, ai să primești veste de la cineva (sau îți vine cineva).* id. ib. ✦ (Regional) „A izbucni, a răbufni" (Pitești). UDRESCU, GL. *Când îi vin lui toanele, zvâcnește, și zvâcnește rău!* id. ib.

– Prez. ind.: *zvâcnesc.* – Și: (rar) **zvugní** (SFC IV, 228), (învechit și regional) **zvâgní** (KLEIN, D. 61, LB, BARCIANU, ALR II/I 41/192, ALR SV h 1 459/130, 791, 872), (învechit) **zbăgní** (ISER), **zvăgní** (id.), **zbâcní** (KLEIN, D. 56), **zgăcní** (ISER), **svâcni** vb. IV.

– **Zvâc** + suf. *-ni.*

ZVÂCNIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Care zvâcnește **(1).** Cf. zvâcni **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.

– Pl.: *zvâcnioși, -oase.*

– **Zvâcni** + suf. *-os.*

ZVÂCNÍRE s. f. Acțiunea de a zvâcni.

1. Accelerare sau intensificare a ritmului normal al inimii ori producerea de bătăi neregulate din cauza unei emoții, a unui efort, a unei boli etc.; bătaie, palpitare **(1),** palpitație, ticăit[1] **(2),** tresărire, zvâcneală **(1),** zvâcnet **(1),** zvâcnitură **(1),** (rar) tresăritură, zvâcnit[1] **(1),** (popular) tâcâială **(2),** (învechit) palpit, răsăritură **(III),** săltare **(3),** (învechit, rar) tâcâire **(2),** zbocotitură. Cf. zvâcni **(1).** *Slobozirea sângelui nu se vor domoli ca zbâgnirea inimei și cea grea răsuflare să alineaze.* CALENDARIU (1814), 163/17, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D. M., LM, DDRF. *Simțea ... câte-o ușoară zvâcnire ce-i umplea inima de bucurie.* REBREANU, I. 202. *Cu o zvâcnire de inimă se opri la ultimele rânduri.* C. PETRESCU, C. V. 158. *Nu mi-am auzit niciodată zvâcnirile inimii.* COCEA, S. II, 654. *Am strâns-o de mână și, atunci, am simțit acea zvâcnire la inimă.* SADOVEANU, O. XIII, 50. *O zvâcnire scurtă a inimii îl făcu pe bolnav să-și lase pleoapele.* V. ROM. februarie 1954, 237, cf. DL, DM, DEX. ✧ Fig. *E un om fără puteri care amestecă puterea cuminte și liniștită cu zvâcnirile copilărești.* DELAVRANCEA, O. II, 124. *Inima scrritoarei ... bate ... în zvâcnirea violentă a silei.* LOVINESCU, C. VII, 32. *Priveliștea ... îi trezea în toată ființa cele dintâi zvâcniri ale unui dor.* MIRONESCU, S. 102. *Cea dintâi zvâcnire a resorturilor voinții profesorului fu ... să-l sfâșie cu unghiile.* GALACTION, O. A. I, 81. *Din slăvi în slăvi răsună zvâcnirile cadenței.* VOICULESCU, POEZII, I. 116. *Uimit eu mintea mi-o ascult Și-n înțelesuri mari Zvâcnirea i-o destrami.* BLAGA, POEZII, 29. *Când, după străbaterea ... a trei paragrafe sau trei zvâcniri de gând ... realizezi ..., începi să-ți pierzi buna dispoziție.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 81, 14/1. ✦ Zbatere a vaselor sangvine din cauza circulației mai intense a sângelui. Cf. zvâcni **(1).** *Zvâcnirea aortei nu-l lăsa să-și înghită saliva.* CĂLINESCU, O. I, 24. ✧ (Prin analogie) *Tâmplele îmi bat cu zvâcnirea frigurilor.* HELIADE, L. B. II, 16/27. *În ochii generalului licări o zvâcnire vicleană.* VORNIC, P. 124. ✦ Circulația sângelui în ritm mai rapid decât ritmul normal. Cf. zvâcni **(1).** *Tu, răzvrătit potop de sânge ... Din ce adâncuri îmi tresare Zvâcnirea ta neîntreruptă.* GOGA, POEZII, 276.

2. Mișcare precipitată, bruscă, repetată și involuntară a corpului sau a unei părți a lui; zvâcnet **(2),** (rar) zvâcnit[1] **(2),** zvâcnitură **(2),** (regional) zbocoteală, (învechit și regional) zbocotire **(2).** Cf. zvâcni **(1).** [Boala] *se recunoaște de pe simptomele ... unite cu mare clătire sau zvâcnire de coaste.* BREZOIANU, A. 573/22. *Îl măsură cu mirare și cu o zvâcnire nervoasă de mustață.* REBREANU, P. S. 93. *Îl dădea dușcă ... nu vedeai decât zvâcnirea omușorului.* TEODOREANU, M. U. 181. *Se repezi ... lătrând ascuțit, cu zvâcniri energice.* SADOVEANU, O. IX, 43. *Dintr-o zvâcnire și-a dezbrăcat cojocul.* STANCU, D. 161. *Privindu-le ... te amețea zvâcnirea nervoasă a pulpelor lor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 37, 18/3.

3. (De obicei figurat sau în contexte figurate) Pornire bruscă; deplasare rapidă și neașteptată (într-o direcție), provocată de frig, de frică, de emoție, de boală etc.; smuceală, smucire **(2),** smucit, smucitură, tremur **(1),** tresărire, țâșnire **(2),** zbughire **(2).** Cf. zvâcni **(2).** *O conspirație perfidă s-a urzit să-i poticnească zvâcnirea.* C. PETRESCU, O. P. II, 245. *Societatea românească ... era intermitent străbătută de zvâcniri, de convulsiuni ciudate.* COCEA, S. II, 116. *Cântecul era lung și uniform, cu zvâcniri de pălălaie care se stinge.* DAN, U. 173. *Jocul ... e o concentrație a sufletului, un moment de zvâcnire a forțelor.* CĂLINESCU, C. O. 6. *Ne-a dat o frescă completă a ultimelor zvâcniri ale unei clase.* RALEA, S. T. I, 91. *Zvâcniri de Renaștere târzie se conju-*

gă cu simțul realității. IST. LIT. ROM. II, 86. *Revelându-și brutal feminitatea, ca o zvâcnire de sevă, versurile sale exprimă un fel de nevoie ... a iubirii.* CONSTANTINESCU, S. I, 177, cf. DL. *Istoria ... și-a consolidat impulsurile, cu dramatice zvâcniri, timpul artei a pulsat și el.* CONTEMP. 1970, nr. 1 215, 2/4. *Stilul lui ... este cenușiu, amorf, fără zvâcnire și fără invenție.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 123, 8/2.

– Pl.: *zvâcniri.* – Și: (învechit) **zbăcníre** (ISER), **zbâgníre, sbăcníre** (ISER), **sbegníre** (id. ib.), **svâcníre, svugníre** (LM) s. f.

– V. **zvâcni.**

ZVÂCNÍT[1] s. n. **1.** (Rar) Zvâcnire **(1).** Cf. DL, DM, DEX.

2. (Rar) Zvâcnire **(2).** *Într-un singur zvâcnit de aripi ar trece de pe-un munte pe altul.* AGÂRBICEANU, S. P. 17, cf. DL, DM, DEX.

3. (Prin nord-vestul Munt.) Ieșire nervoasă. Cf. z v â c n i **(1).** Cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: ?

– V. **zvâcni.**

ZVÂCNÍT[2], -Ă adj. **1.** (Rar; despre puls) Accelerat. Cf. z v â c n i **(1).** *Și lemnul ... are vine, Prin care pare-a trece-un sânge cald Al cărui puls tot mai zvâcnit devine.* CĂLINESCU, O. II, 91.

2. (Despre mișcări) Precipitat, repetat și involuntar; repezit **(2).** Cf. z v â c n i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Mâinile cu mișcări repezi, zvâcnite, înfrigurate, au deschis grabnic lacăte în încuietori.* C. PETRESCU, A. R. 196, cf. DL, DM. *Porneau repede cu mers zvâcnit și priviri furișate, nepotrivit de strengărește.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 91, 16/1, cf. DEX. ✧ (Adverbial) *Fâlfâie acum din aripi zvâcnit și tragic, ca anunțătorii furtunilor.* C. PETRESCU, Î. II, 252. *I-a sunat clopotul scurt, zvâcnit, repezit.* STANCU, D. 325, cf. DL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre cai) Care are melic; care dă cu picioarele pe neașteptate. Cf. UDRESCU, GL.

3. (Prin nordul Munt.) Nebun **(2).** Com. din fostul județ MUSCEL, cf. UDRESCU, GL.

– Pl.: *zvâcniți, -te.* – Și: **svâcnít, -ă** adj. DDRF.

– V. **zvâcni.**

ZVÂCNITÓR, -OÁRE adj. (Despre inimă) Care zvâcnește **(1);** (învechit, rar) zbocotitor. Cf. z v â c n i **(1).** *Alebărzi mult oțelite ... Stați înfipte, omorâtoare în pieptele zvâcnitoare Ca niște raze de foc.* NEGRUZZI, S. II, 82, cf. DL, DM, DEX. ✧ F i g. *O melopee scurtă, zvâcnitoare, aspră, fără sonoritate, sacadată ... lunecă printre gesturile firești.* LOVINESCU, C. VII, 163. *Ceva asemănător îi deșteptă la început imaginea zvâcnitoarei Cucly.* CĂLINESCU, S. 215.

– Pl.: *zvâcnitori, -oare.* – Și: (învechit) **svâcnitór, -oáre** adj.

– **Zvâcni** + suf. *-itor.*

ZVÂCNITÚRĂ s. f. **1.** Accelerare sau intensificare a ritmului normal al inimii ori producerea de bătăi neregulate din cauza unei emoții, a unui efort, a unei boli etc.; bătaie, palpitare **(1),** palpitație, ticăit[1] **(2),** tresărire, zvâcneală **(1),** zvâcnet **(1),** zvâcnire **(1),** (rar) tresăritură, zvâcnit[1] **(1),** (popular) tâcâială **(2),** (învechit) palpit, răsăritură **(III),** săltare **(3),** (învechit, rar) tâcâire **(2),** zbocotitură. Cf. z v â c n i **(1).** Cf. ISER. *Aplicat la modul acesta asupra epidermului ..., repezile svâcniture ale inimei se liniștesc.* MAN. SĂNĂT. 120, cf. POLIZU, DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ (Prin analogie) *Pasajul de rațe pornise pe sub cer, deasupra noastră, în zvâcnituri de vijelie.* SADOVEANU, O. IX, 478. ✦ (Rar) Zbatere a vaselor sangvine, mai ales la tâmple, din cauza circulației mai intense a sângelui; (popular) tâcâială **(2).** Cf. z v â c n i **(1).** *Am muiat cârpa în apă ... ca să-i astâmpere zvâcniturile* [tâmplelor]. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 44.

2. (Rar) Mișcare precipitată, bruscă, repetată și involuntară a corpului sau a unei părți a lui; smuceală, smucire **(2),** smucit, smucitură, tremur **(1),** tresărire, zvâcnit **(2),** zvâcnire **(2).** Cf. z v â c n i **(3).** *Copilul ... avu succesiv, din mâini, din picioare, zvâcnituri de pisoi.* PREDA, R. 416. ✦ (Rar) Junghi. Cf. ȘĂINEANU[2]. *Svâcniturile să simțiesc în nevralgii, nevralgia facială, în caria dentară (durerea de dinți, de măsele).* BIANU, D. S. ✦ (Învechit) Zgâlțâitură **(1).** *S-a mai simțit, în București, un mic cutremur; două zvâcnituri mici au mișcat iar pământul.* CR. (1838), 33[1]/12.

– Pl.: *zvâcnituri.* – Și: (învechit) **zbăcnitúră** (ISER), **zbegnitúră** (id.), **svâcnitúră** (pl. și *svâcniture)* s. f.

– **Zvâcni** + suf. *-itură.*

ZVÂGNÍ vb. IV v. **zvâcni.**

ZVÂLC s. n. v. **sfârc.**

ZVÂLÍ vb. IV v. **zvârli.**

ZVÂNĂITOÁRE s. f. v. **zbârnâitor.**

ZVÂNĂNĂÍ vb. IV v. **zvănănăi.**

ZVÂNGĂÍ vb. IV v. **zbângăi.**

ZVÂNGĂITOÁRE s. f. v. **zbângăitoare.**

ZVÂNTÁ vb. I. **1.** T r a n z. și r e f l. A face să piardă sau a pierde din umezeală (de obicei la aer sau la soare); a (se) usca puțin; (învechit și popular) a (se) zbici[3] **(1),** (învechit și regional) a (se) prăji **(3),** a se zbiciula[2]. *Au adunat prepelițele ... și-au zvântat locu.* BIBLIA (1688), 102[1]/35. *Să iai struguri și-i pune să se zvinteze la soare* (a. 1749). GCR II, 45/26. *Decii le pune la fum stâmpărat să zvinteaze.* MÂNCĂRILE, 99/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Vântul ... zvântează ... toată umezeala feței pământului.* PISCUPESCU, O. 71/18, cf. VALIAN, V. *Sămânța ieșită se întinde subțire ca să se zvânteze.* I. IONESCU, C. 151/11. *Scoate tufele tuberculelor, le zvântează, le pune într-un loc uscăcios.* BREZOIANU, A. 450/26, cf. POLIZU. *Două ore după încetarea ploii fu de ajuns pentru a se zvânta locul.* PELIMON, I. 110/18. *Lanul ce în soare se zvântează fumegând.* ALECSANDRI, O. 176. *Se zvântase bine pământul de-o săptămână lipsită de ploaie, de vânturile călduțe.* AGÂRBICEANU, A. 113. *Așeza pe comarnic, ca să se zvânteze, un caș rotund și mare.* HOGAȘ, DR. I, 285. *M-am dezbrăcat, m-am șters și acum*

mă plimbam în piele prin cameră ca să mă zvântez. MIRONESCU, S. 157. *Pe lângă garduri, s-a zvântat pământul.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 3. *Buturile ... le-a zvântat, aninându-le în niște cârlige.* SADOVEANU, O. XV, 14. *Vântul zvântase pământul.* STANCU, R. A. I, 365. *A treia umezire, când semințele au început să se zvânte, se face cu apă curată.* AGROTEHNICA, I, 99. *Se zvântă într-o cârpă brânza de vaci.* S. MARIN, C. B. 200. *Cu forțele existente la sate se vor săpa canale pentru scurgerea apelor, creându-se astfel condiții ca terenurile să se zvânte mai repede.* RL 1980, nr. 11 016. *Din nări c-am suflat, Toate* [hainele] *le-am zvântat.* TEODORESCU, P. P. 56, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, ALR II 3 384. ✧ (În imprecații) *Hi! Hi! svânte-v-ar vântu și v-aș vinde păstrama.* ALECSANDRI, T. 112. (Prin analogie) *Mănunchiuri de ciubuce de vanilie își zvântau aroma în largi cupe.* M. I. CARAGIALE, C. 44. ✧ Fig. *Nu se cade să-și zvinteze creierii cu acest fel de zadarnice învățături.* TÎMPEANUL, G. 64/18. *Durerea ... ne zvântă undele sângelui.* FM (1846), 78^2/30. ✦ Refl. (Rar; despre rouă) A se evapora. *Și după ca se-ară svânta rooa, iată era mănuntă și rătungioară în pustie.* PO 232/17. *Iar roua dimineții se zvântă într-o clipită.* VOICULESCU, POEZII, I, 127. ✦ Tranz. (Complementul indică lacrimi, sudoare; p. ext. fața) A face să se usuce ștergând. Cf. DDRF. *A ei gene tainic zvântă Picurii din preajma lor.* COȘBUC, P. II, 210. *Lacrima ce-o zvântă ... Ți-a dat drept moștenire sfântă Durerea ei.* GOGA, POEZII, 276. *Ți-oi zvânta obrajii umezi.* IOSIF, T. 241. *Își zvânta din când în când colțul pleoapelor cu marginea batistei.* COCEA, S. II, 118. *Și-a zvântat cu palma lacrimile.* SADOVEANU, O. XVII, 380. (Refl.) *Plânse de nu i se zvântă lacrimile de la ochi multă vreme.* DDRF. *Când lacrimile se zvântară, mă pomenii altfel de cum eram.* DELAVRANCEA, T. 170. *Roua de pe ochii mireselor se zvântă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 116, 3/2. ✧ Fig. *Cetini negre îmi descântă, Geana inimii n-o zvântă.* BLAGA, POEZII, 223.

2. Tranz. Fig. (Folosit și absol.) A face să nu mai existe; a reduce la nimic; a distruge, a nimici **(1)**, a potopi **(4)**, a prăpădi **(1)**, a zdrobi, (învechit și popular) a pierde **(I 3)**, a răpune **(1)**, a risipi **(5)**, (popular) a isprăvi, a zdrumica, (învechit și regional) a sodomi **(1)**, (învechit) a cura, a nimicnici **(1)**, a potrebi **(I)**, a stropși **(1)**, a târî **(1)**, a zdruncina, (grecism învechit) a afanisi, (regional) a litrosi, a potroși **(1)**. Cf. LB, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Să afle el, mă zvântă!* MIRONESCU, S. 54. *Vă zvânt! Vă sparg capetele!* PREDA, I. 10. *Bicele tale mă zvântă!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 90, 3/3. ✧ Refl. pas. *Sub această putere grozavă, toate popoarele Răsăritului s-au zvântat.* NEGULICI, E. II, 21/10. ✧ Refl. *Se zvântă după femei.* CONTEMPORANUL, IV, 528. *Dunăre ... Te zbuciumi, te zvânți, te tânguiești.* LESNEA, VERS. 200. *Se zvântau jucând jocuri.* BARBU, PRINC. 244. ✧ (Precedat de conj. „de" dă valoare superlativă verbului pe care-l urmează) *Am cunoscut pe crudul Coriță, care bătea pe verii mei de-i zvânta.* GHICA, S. 258. *Făt-Frumos lovea cu pala de zvânta, în toate părțile.* ISPIRESCU, L. 156. *Fuge de zvântează pământul.* ap. DDRF. *Făcea articolul de fond din care ... tăia de-l zvânta.* ap. TDRG. *Bea de zvântă.* PAMFILE, J. II, 168. *Iordache cojocarul bătea pe calfe de le zvânta.* GALACTION, O. A. II, 163. *Cum nu ești cu ochii pe ei, fură de zvântă.* SADOVEANU, O. XVII, 193. *Ia nuiaua ..., îi bate de-i zvântă.* STANCU, D. 299. *Îți place să scornești, să minți! Minți de zvânți!* CAMILAR, C. P. 172. *Tătarii, la noi în sat, Au prădat de mi-au zvântat ... Prietenii.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 295. (Popular; complementul indică ființe; cu determinările „în bătaie", „în bătăi", „cu palmele", „cu pumnii" etc.) A snopi **(2)**. *L-am zvântat în bătaie!* PAMFILE, ap. CADE. *Cei prinși ... fură zvântați în bătăi.* PĂCALĂ, M. R. 58. *Tot la același sfârșit ajunge; îl zvântă cu palmele, cu pumnii și cu bățul.* SADOVEANU, O. XVII, 203, cf. DM, DEX. *Poroncea haidăilor de-i zvântau în bătaie.* ȘEZ. IV, 17. ✦ (Popular; complementul indică resurse, bunuri materiale, bani etc.) A secătui **(4)**. *Zvânți punga la pustia de cârciumă!* JIPESCU, O. 30. *Strângătorii dăjdiilor zvântau ce bruma se mai găsea pe la sate.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Ridică paharul, îl zvântă și-l izbi cu putere de masă.* AGÂRBICEANU, A. 160, cf. CADE. *Ne îngrijam de restul merindei gustoase, pe care ... o svântam cât ai da din palme.* MOROIANU, S. 48. *Tata a zvântat tot ce era în casă mai de preț.* CĂLINESCU, S. 559. *A venit poștașul și a adus banii ... tata i-a luat ... s-a pornit spre crâșmă, să-i zvânte.* CAMILAR, C. P. 139, cf. DM, DEX. *Trei zile deplin o stat, Trei buți de vin o zvântat.* FRÎNCU – CANDREA, M. 207.

3. Tranz. (Învechit și regional) A aerisi. Cf. BARCIANU, DAMÉ, T_2 60, com. MARIAN, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ (Învechit, rar; complementul indică obiecte) A agita în bătaia vântului. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W.

4. Tranz. (Neobișnuit) A azvârli în sus. *Guvernul se îndeasă și se priponește ca să apese mai greu și, prin presiunea sa, să zvânte în sus pe popor, ca să-l lase cât mai ușurel.* ODOBESCU, S. III, 336.

– Prez. ind.: *zvânt* și (învechit și regional) *zvântez.* – Și: (învechit și regional) **zvintă** vb. I, (regional) **zvinți** (ALR II 3 384/353) vb. IV, **svânta** vb. I.

– Lat. **exventare.**

ZVÂNTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) zvânta și rezultatul ei.

1. Uscare incompletă (de obicei la vânt sau la soare); zvântat[1], (rar) zbiceală **(1)**, (învechit și popular) zbicire, (învechit și regional) zbicit[1], (învechit, rar) zbicitură. Cf. zvânta **(1)**. *Productul unei insecte microscopice ... ar provoca ... dezvoltarea gâlcelor ce pier prin svântare?* BREZOIANU, A. 104/2, cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, RESMERIȚĂ, D., DL, DM. *După sărare, se pun la o ușoară uscare, sau mai bine zis zvântare, așezându-se sub niște șoproane.* ENC. AGR. I, 419. *La întreruperea și zvântarea solului intră în spațiul lacunar aer proaspăt.* AGROTEHNICA, I, 115, cf. LTR[2]. *Imediat după zvântare, sămânța trebuie semănată.* VÂN. PESC. martie 1964, 17, cf. DEX. *Este de așteptat, deci, ca, pe măsura zvântării terenului și a încălzirii timpului, lucrările agricole de primăvară să se declanșeze.* RL 1980, nr. 10 984.

2. (Rar) Nimicire **(1).** Cf. z v â n t a **(2).** *Veneau la noi oameni săraci, deopotrivă cu tata, trecuți și prin zvântarea vânzărilor cu portărei.* CAMILAR, C. P. 139.
– Pl.: *zvântări.* – Și: **svântáre** s. f.
– V. **zvânta.**

ZVÂNTÁT[1] s. n. Faptul de a (se) z v â n t a **(1);** uscare incompletă (de obicei la vânt sau la soare); zvântare **(1),** (rar) zbiceală **(1),** (învechit și popular) zbicire, (învechit și regional) zbicit[1]. [Prăjina] *pe care se scot în zilele senine și cu soare albiturile ... la zvântat.* PAMFILE, I. C. 441, cf. CADE, DM, LTR[2]. *Rogojinile, bine opărite, atârnate la zvântat ... formară un paravan.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 128, 7/3, cf. DEX. *Se scoate caşul din strecurătoare şi se pune la zvântat pe leasă.* CHEST. V 82/64, cf. 80/73.
– Pl.: ?
– V. **zvânta.**

ZVÂNTÁT[2], -Ă adj. Care și-a pierdut (aproape toată) umezeala; care este uscat parțial, mai ales la suprafață; (învechit și popular) zbicit[3], (învechit și regional) zbiciulat. Cf. z v â n t a **(1).** *Hrișchei îi place pământul svântat.* ECONOMIA, 43/9, cf. LB. [Mucus] *care, cu cât va fi mai zvântat, cu atât este primejdia mai mare.* PISCUPESCU, O. 249/3. *Piperul cere un pământ uşor umed pentru speţiile lemnoase şi zvântat pentru cele cărnoase.* BREZOIANU, A. 482/8. *Într-un ceas* [casa] *este şi curată şi zvântată.* PENESCU, M. 14, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Caldarâmul aburea ca rufele zvântate peste care trece fierul de călcat.* COCEA, S. II, 64. *Căutară loc zvântat să se aşeze.* STANCU, R. A. I, 251. *Cicatricile zvântate din care sângele nu mai musteşte.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 92, 3/1. *Se pune într-un loc zvântat până ce laptele se strânge.* CHEST. V 85/118, com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ (Despre alimente) Care este parțial uscat (pentru a fi conservat). *Dau peste o cutie cu ţâri zvântaţi ce-i luasem la drum.* ALECSANDRI, T. 71. *Sfârşii ospăţul meu cu mere zvântate şi cu nuci.* HOGAŞ, M. N. 163. *Carnea se desface sub formă proaspătă (zvântată şi refrigerată) şi congelată.* SCÂNTEIA 1966, nr. 6 950. *Mâncăruri zvântate.* CHEST. VIII 14/3. ✦ (Învechit; despre băuturi alcoolice) Care este uşor acru (sub influența aerului). *Vrei o porţie de licoriu zvântat?* ALECSANDRI, T. 751. *Vin zvântat.* ap. DDRF. ✦ (Despre timp; p. e x t. despre mediu[1]) Care este lipsit de precipitații abundente, potrivit de uscat. *Strugurii ... să nu-i culegi pre roao sau ploaie, ci pre vreme bună şi zvântată.* ECONOMIA, 162/3. *Cânepa şi porumbul au nevoie de un mediu mai zvântat.* AGROTEHNICA, I, 119. ✧ (Substantivat, m.) *Pe tină şi pe zvântat.* BIBICESCU, P. P. 50. ✦ (Învechit și regional; despre oameni) Slăbănog **(I 2).** Cf. RESMERIȚĂ, D., com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. ✦ F i g. (Substantivat, m.) Curat. *La judecată am fost dat, Am scăpat ca un zvântat.* REV. CRIT. IV, 339. ✦ (Regional; despre coama calului) Agitată în vânt. Cf. DR. V, 295.
– Pl.: *zvântați, -te.* – Și: **svântát, -ă** adj.
– V. **zvânta.**

ZVÂNTĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre terenuri) Care este potrivit de uscat pentru a putea fi cultivat. Cf. z v â n t a **(1);** (Arpașu de Jos – Victoria). ALR II 5 061/172.
– Pl.: *zvântăcioşi, -oase.*
– **Zvânta** + suf. *-ăcios.*

ZVÂNTĂTORÍE s. f. Instalație simplă din lemn, folosită în piscicultură pentru îndepărtarea excesului de apă din peștele sărat. Cf. z v â n t a **(1).** Cf. LTR[2].
– Pl.: *zvântătorii.*
– **Zvânta**[*tor*] + suf. *-ie.*

ZVÂNTURÁ vb. I. **1.** T r a n z. (Învechit și familiar) A vântura. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DHLR II, 42. *Rafila se aruncă orbeşte între ei, dar o mână de fier o zvântură ... încât căzu.* REBREANU, NUV. 18. *Vântul mână cu mâna lui domoală Prohodul lung al frunzelor de tei, De-a valma zvânturând şi paşii mei.* AL. PHILIPPIDE, S. 40. ✧ F i g. (R e f l.) *Oraşele se zvânturau în văzduh, se prăbuşeau Pentru că oraşele ... au fost un pumn de nisip.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 82, 22/1.
2. T r a n z. (Transilv. și prin Maram.; complementul indică cereale) A vântura; a treiera[1] **(1).** Cf. ALR I 925/355, A I 23, II 8, III 3.
3. T r a n z. și r e f l. (Familiar) A cutreiera. *Secera holerei ce ţara-mi zvântura.* SION, POEZII, 98/16. Cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DEX.
– Prez. ind.: *zvântură.* – Și: **svânturá** vb. I.
– Pref. *z* + **vântura.**

ZVÂNTURÁRE s. f. (Învechit) Cf. z v â n t u r a **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zvânturări.* – Și: **svânturáre** s. f. DHLR I, 167,
– V. **zvântura.**

ZVÂNTURÁT, -Ă adj. (Familiar; despre oameni) Zvăpăiat **(1).** Cf. z v â n t u r a **(3).** Cf. PONTBRIANT, D. *Te-am văzut tânăr, zvânturat, copil la minte.* CONTEMPORANUL, VII, 494, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Plănuiesc un loc unde să-mi pot sălăşlui ... zvânturarea mea personală.* HOGAŞ, DR. I, 144, cf. DR. V_2, 684, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DM, DEX. *Cei-nalţi şi deşiraţi Sunt nebuni şi zvânturaţi.* CONTEMPORANUL, III, 730. ✦ (Învechit, rar) Nefericit. *Zvânturata-i soaţă în lacrăm sta în urmă-i.* HELIADE, O. I, 387. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează, care exprimă voiciune; neastâmpărat; p. e x t. aventuros; zvânturatic. *Ne place oare traiul lor zvânturat?* RUSSO, S. 175. *Se pare a-şi fi încheiat zvânturata carieră.* HASDEU, I. S. I, 279. *Ai fost în viaţa-mi zvânturată un dulce adăpost.* ap. DDRF. *Ni amintim cu milă de viaţa lui zvânturată.* SĂM. V, 501, cf. TDRG. *Lăsase celui dintâi vânt grija de a spulbera ... amintirea unui trai zvânturat.* HOGAŞ, DR. I, 17. *Acesta era raiul zvânturatei, năbădăioasei lui copilării.* COCEA, S. II, 269. *Ducea viaţă zvânturată de boier tânăr.* SADOVEANU, O. L, 30. ✦ (Învechit; substantivat) Aventurier; pribeag **(2).** *Dacă pe la tomba-mi vreun zvânturat va trece ..., să poată-ngenunchea.* HELIADE, O. I, 144. *Eu, un pribeag din lume, un zvânturat străin, În casa ta mănoasă căzut chiar din senin.* ALECSANDRI, T. II, 67, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Un zvânturat ..., nu-i pasă nici de el, nici de cei treizeci de oameni ce-l însoţesc.* ap. TDRG, cf. RESMERIȚĂ, D., DM, DEX.

– Pl.: *zvânturați, -te.* – Și: **svânturát, -ă** adj. ȘĂINEANU, D. U.
– V. **zvântura.**

ZVÂNTURÁTEC, -Ă adj. v. **zvânturatic.**

ZVÂNTURÁTIC, -Ă adj. (Familiar; despre oameni) Zvăpăiat **(1).** Cf. z v â n t u r a **(3).** Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], DR IV, 684, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Semăna cu mamă-sa, fiind tot mai frumoasă și zvânturatecă.* PAS, Z. I, 183, cf. DM, DEX. ✧ (Substantivat, m.) *În zilele lui Despot-Vodă ... ale acestui zvânturatic de geniu.* BĂLCESCU, M. V. 251, cf. DDRF. *Nu te sfii de vifornicul Ares, Un zvânturatec.* MURNU I, 110. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează, care exprimă vioiciune; neastâmpărat; p. e x t. aventuros; zvânturat[2]. *Aveam o fire zvânturatecă.* ap. TDRG.
– Pl.: *zvânturatici, -ce.* – Și: **zvânturátec, -ă, svânturátec, -ă** adj. ALEXI, W.
– **Zvântura** + suf. *-atic.*

ZVÂR[1] interj. (De obicei pronunțat cu „r" prelungit; adesea cu valoare verbală) Onomatopee care redă zgomotul produs de un lucru aruncat cu putere în aer, cu o mișcare rapidă. *Și-n ele* [găini] *svâr cu o lopată, Pe toate le omoară.* DONICI, F. II, 11/11. [Prepeleac] *văzând niștelișițe pe apă, zvârr! cu toporul într-nsele.* CREANGĂ, P. 46, cf. DDRF. *Ia-n mâini o cofă de sub masă Și zvâr! în capul lui.* COȘBUC, P. II, 235, cf. BARCIANU. *Unde vedeau unul, luau piatra și zvârr!* LUC. VII, 370, cf. ȘĂINEANU[2]. *Eu dau cu secerea: zvârr! – lovesc iepurele.* ap. TDRG. *Și, fără să mai aștepte, svr! cu piatra-n capul lui.* PAMFILE, J. II, 168, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, M. D. ENC., DEX. *Pipăruș ... îl luă* [buzduganul] *de toartă și zvâr! îndărăt cu el.* RETEGANUL, P. V, 29. *Hoața de babă-o luat un pumn d'e cenușă: zvâr! în uoki la mine!* O. BÎRLEA, A. P. I, 141.
– Și: **zvr** (DM, DEX), (învechit și regional) **svâr,** (regional) **svr** interj.
– Onomatopee.

ZVÂR[2] interj. v. **zbâr.**

ZVÂRÂÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Învechit; rar) A vui. *Smoală clocotind ... și ca marea svârâind.* COD. TOD. 205.

2. (Despre obiecte aruncate în spațiu, păsări în zbor etc.) A produce zgomote caracteristice deplasării prin aer. *O piatră svârâi prin aer.* CAMILAR, N. I, 122. *Pasărea zvârâia din aripi.* id. ib. 395, cf. ALR II 4 414/414.
– Prez. ind. pers. 3: *zvârâie.* – Și: **svârâi** vb. IV.
– **Zvâr** + suf. *-âi.*

ZVÂRBÍNĂ s. f. v. **zvârdină.**

ZVÂRC s. n. v. **sfârc.**

ZVÂRCOÁLĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Zvârcolire **(1).** Cf. z v â r c o l i **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.

2. (Rar) Învălmășeală; dezordine. *Nu trebuie zvârcoală în sat, spuse atunci apăsat.* T. POPOVICI, SE. 404. *După ce zvârcoala din curte se mai potoli, cei patru plecară.* id. S. 407.
– Pl.: *zvârcoale.*
– Postverbal de la **zvârcoli.**

ZVÂRCOIÁLĂ s. f. v. **zvârcoleală.**

ZVÂRCOL s. n. (Rar) Zbatere **(2).** Cf. z v â r c o l i **(1).** *Manolache a amețit în zvârcolul sângelui.* POPA, V. 346, cf. DM, DEX.
– Pl.: ? – Și: **svârcol** s. n. CIHAC, II, 457.
– Postverbal de la **zvârcoli.**

ZVÂRCOLÂC s. m. (Învechit și popular; în superstiții) Vârcolac. *Copiii nebotezați să fac zvârcolaci și zvârcolacii sunt ăia care mănâncă și luna.* CONV. LIT. XXXVI, 553. *Cred că aceste întunecimi se datoresc vârcolacilor, numiți și svârcolaci.* PAMFILE, CER. 98. *Svârcolacii cari mănâncă luna și soarele se fac din sufletele unora.* id. DUȘM. 209. *Nu-i bine să torci pe lună, că o mănâncă zvârcolacii.* GOROVEI, CR. 168, cf. DHLR I, 278, CADE. *Poporul crede că vârcolacii sunt 3 băieți din creștini nebotezați și*[-i] *numește svârcolaci.* H II 90, cf. ib. 4, 22, 82, 121, 169, 245. *Copiii cari mor nebotezați se fac zvârcolaci.* ȘEZ, III. 45, cf. V, 17. *Strigoii cân chieri luna se fac zvârcolaș.* GRAIUL, I, 297, cf. MAT. DIALECT. I, 104. ALR II 2 456/228, 310, 386, 551, 605, 705, 723, 728, 762, 769, 784, 987. [Luna] *o mâncă zvârgolași.* ALR SN III h 805/235.
– Accentuat și (regional): *zvârcolac* (ALR II 2 456/228).
– Pl.: *zvârcolaci.* – Și: (regional) **zvârgolâc** (ALR II 2 456/386, ALR SN III h 805/235), **svârcolác** s. m.
– Pref. *z-* + **vârcolac.**

ZVÂRCOLEÁ adj. (Regional; într-o ghicitoare) Care se răsucește foarte repede. *Am o nuia, svârcolea și cuprind lumea cu ea* (Gândul). PĂSCULESCU, L. P. 84.
– Și: **svârcoleá** adj.
– De la **zvârcoli.**

ZVÂRCOLEÁLĂ s. f. (Familiar) Zvârcolire **(1).** Cf. z v â r c o l i **(1).** *Toată atențiunea actorilor cum și a directorului fiind atrasă de zvârcolelele lui.* ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX. *S-a uitat cum iese lupu după multă zvârcoială din sac.* ALEXICI, L. P. 236.
– Pl.: *zvârcoleli* și (învechit) *zvârcolele.* – Și: **svârcoleálă** (CADE), (regional) **zvârcoiálă** s. f.
– **Zvârcoli** + suf. *-eală.*

ZVÂRCOLÍ vb. IV. R e f l. **1.** A face mișcări bruște, violente sau convulsive (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera); a se perpeli (v. p â r p ă l i **II 2),** a se zbate **(3),** a se zbuciuma **(1),** (regional) a se vânzoli, a se zoli **(3).** *Apucând răsuflare ... Să zvârgoli cu putere ... Dă să fugă și spre ușă mere.* BUDAI-DELEANU, Ț. 291, cf. VALIAN, V. *Nenorocitul domn se svârcolea în spasmele agoniei.* NEGRUZZI, S. I, 165, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Lighioana ...de grabă se svârcolea.* ODOBESCU, S. III, 186. *Văicărindu-se grozav și zvârcolindu-se ca șerpele, se aruncă în ieaz.* CREANGĂ, P. 55. *Se zvârcolea ca o șopârlă călcată pe cap.* CARAGIALE, O. II, 313, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Când copilul bolnav are dureri strașnice la stomac se zvârcolește.* CANDREA, F. 226, cf.

RESMERIȚĂ, D., CADE. *Movila de nisip și pietriș în dosul căreia se zvârcoleau pe brânci împușcații.* ARGHEZI, B. 137. *Se zvârcolea ca un tigru tânăr în cușcă.* CĂLINESCU, O. I, 211. *Palma ei prizonieră se încleștă și se zvârcoli în mâna lui.* PREDA, R. 195. *Aș sta oricât lângă tine privind cum te zvârcolești de durere.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 20/3, cf. DEX. *Șarpele se zvârcolea Și cu șapte limbi grăia.* ALECSANDRI, P. P. 11. [Copilul] *așa de tare se svârgolia, ca și când ar fi voit s-o reție în loc.* MARIAN, T. 33. *Grigoraș ... s-o tot zvârgolit până ce-o ajuns la un mușuroi de țărnă.* VASILIU, P. L. 263, cf. ALR SN IV h 976. *Iară ea se zvârcolea Și din gură blestema.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 689. *Eu chitesc, durda plesnește, Ciocoiul se zvârcolește.* FOLC. MOLD. I, 363. ✧ Fig. *Să se zvârcolească din acele încurcături.* FM (1846), 266²/4. *Să se zvârcole țărâna Îngrozită de-al tău chip.* COȘBUC, P. II, 13. *Două lacrimi se zvârcoleau în ochii lui blânzi.* REBREANU, I, 277. *Se zvârcolesc copacii buimaci de vânt.* AL. PHILIPPIDE, A. 102. *Gospodăria lui și tot satul cu ea s-au zvârcolit în flăcări.* GALACTION, O. A. II, 99. *Tot simțul încolțirii Se zvârcole-n adâncuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 127. *Mugetul i se zvârcoli în pământ.* SADOVEANU, O. XII, 167. *Norii se zvârcoleau ca niște cazane cu gura în sus.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 16/3. ✦ A se răsuci continuu (în așternut), a se întoarce de pe o parte pe alta, fără a-și găsi locul (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare), a se frământa, a se neliniști, a se pârpăli **(II 2),** a se zbuciuma **(1),** (regional) a se cioșmoli; p. ext. a se învârti încolo și încoace, a nu-și găsi locul; a se agita. *M-am frământat, m-am zvârcolit câteva nopți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 41. *Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură bătrânul mai zvârcolindu-se puțin în pat.* REBREANU, I. 41, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Se zvârcolește chinuit de visuri urâte în patul cu mindir.* C. PETRESCU, O. P. I, 176. *Se zvârcolea în patul lui, nemaigăsind astâmpăr.* SADOVEANU, O. XII, 129. *Ne trezim. Ne zvârcolim. Adormim iar.* STANCU, D. 278, cf. DM. *Uneori mă zvârcolesc și gem ... în somn.* SORESCU, P. 29, cf. DEX. *Nici nu mă scol, nici n-adorm, Tot mă zvârcol și mă-ntorn!* FOLC. MOLD. II, 312.

2. Fig. A-și pierde liniștea; a se agita, a se chinui, a se consuma, a se frământa, a se neliniști, a se pârpăli **(II 1),** a se tulbura **(3),** a se zbate **(5),** (popular) a se bate, (învechit și regional) a se tăcăi **(2),** (învechit) a se neodihni, a se nepăciui, a se volnici, (regional) a se cioșmoli, a se frosni, a se marghioli **(4).** *Lumea occidentală se zvârcolește de secule între autoritate și libertate.* GHICA, S. 193. *Toți ... ne zvârcolim cu greu și amar visând și încercând mereu la reforme.* ODOBESCU, S. III, 335. *Grecu se zvârcolea de ciudă; dar n-avea a face.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 117. *Sărmana mamă se zvârcolește și amenință, când în surdină, când fățiș.* REBREANU, R. I, 37. *Tot ținutul s-a zvârcolit într-o năvală de vești.* POPA, V. 187, cf. DM. *Se zvârcolește conștiința ultragiată a omenirii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 4/2, cf. DEX. (Tranz.) *Și bunătăți, păcate ... Și mângâieri și chinuri mă zvârcolea în vis.* HELIADE, O. I, 167.

– Prez. ind.: *zvârcolesc* și *zvârcol.* – Și: **svârcolí,** (învechit și regional) **zvârgolí,** (învechit) **svâcolí** (DDRF), **svâlcolí,** (regional) a se **svârgoli** vb. IV.

– Din bg. **връголия.**

ZVÂRCOLÍCI, -CE subst., adj. **1.** S. m. (Învechit, rar) Strigoi[2] **(1).** *E miezul nopții ... Când tricolicii Și zvârcolicii Ies din morminte.* FILIMON, O. I, 359.

2. S. m. și f., adj. (Regional) (Copil) neastâmpărat (Săpata – Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Zvârcoliciule, nu te mai astâmperi?* id. ib. *Zvârcolice fată ..., cui i-o fi semănând?* id. ib.

3. S. m. și f. (Regional) Om răzbătător, perseverent și harnic (Săpata – Pitești). UDRESCU, GL.

– Pl.: *zvârcolici.*

– **Zvârcoli** + suf. *-ici.*

ZVÂRCOLÍRE s. f. Faptul de a se zvârcoli.

1. Mișcare bruscă, violentă sau convulsivă (pricinuită de o durere puternică sau pentru a scăpa, a se elibera); zbatere **(2),** zbuciumare **(2),** (rar) zbătaie **(1),** (regional) vânzolire, zvârcolitură, (învechit, rar) zvârcoală **(1),** zvârcolit[1], (familiar) zvârcoleală, zvârcolitură. Cf. zvârcoli **(1).** Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Capul i se zbate în zvârcoliri deșarte.* MACEDONSKI, O. I, 255, cf. DDRF. *Și-au dus-o pe sus Și ea-n zvârcolire nebună gemea.* COȘBUC, P. II, 207, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U. *Rânjea ... ca în fața zvârcolirilor celor înfipți în țepi.* CIAUȘANU, R. SCUT. 15, cf. CADE. *Temperatura, zvârcolirile și țipetele au încetat.* GALACTION, O. A. I, 55. *A căzut cu fața în jos peste cele din urmă zvârcoliri ale iubitului său fiu.* SADOVEANU, O. XVII 147, cf. CONTEMP. 1970, M. 1 214, 1/1, DEX. *Auzi urletul și zvârcolirea balaurilor.* ȘEZ. IX, 114. ✧ Fig. *Să cunoști tu pe scurt zvârcolirea din urm-a cetății.* COȘBUC, AE. 29. *Noaptea se înalța din ascunzișuri sugrumând cele din urmă zvârcoliri de lumină.* REBREANU, I. 68. *Joacă-n flăcări visul lui ... Prin lungi zvârcoliri de pară.* D. BOTEZ, F. S. 43. *Asemenea războaie crâncene sunt zvârcolirile cele din urmă ale capitalismului.* SADOVEANU, O. XVII, 594. *Ningea. Fulgii căzeau liniștiți, fără zvârcoliri.* V. ROM. decembrie 1964, 66. ✦ Mișcare bruscă, neregulată, agitație din timpul somnului (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare); agitare, frământare, neliniște **(1),** zbuciumare **(2).** *M-am zvârcolit câteva nopți și am ieșit din aceste zvârcoliri cu hotărârea de a-mi schimba firea.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 41. *Gospodarul, trezit de țipetele și zvârcolirile nevestei, o zgâlțâi și o deșteptă.* VOICULESCU, P. II, 253.

2. Fig. Frământare lăuntrică. Cf. zvârcoli **(2).** *Dacă se făcea atunci revizuirea, se cruțau țării ... mai multe svârcoliri.* MAIORESCU, D. II, 253, cf. DDRF, BARCIANU, RESMERIȚĂ, D. *Zvârcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte de Ana.* REBREANU, I. 90. *Se cunosc zvârcolirile ei din actul al cincilea, iertarea lui Vlaicu și izbucnirea Clarei.* LOVINESCU, C. VII, 78. *Nu puteam aprecia îndeajuns ... crâncenele zvârcoliri sociale.* SADOVEANU, O. XIX, 184, cf. DEX.

– Pl.: *zvârcoliri.* – Şi: **svârcolíre,** (învechit, rar) **vârcolíre** (LM, BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.
– V. **zvârcoli.**

ZVÂRCOLÍT[1] s. n. (Învechit, rar) Zvârcolire **(1).** Cf. LM, RESMERIŢĂ, D.
– Pl.: ?
– V. **zvârcoli.**

ZVÂRCOLÍT[2], -Ă adj. (Învechit, rar; despre mişcări) Spasmodic **(1).** Cf. PONTBRIANT, D.
– Pl.: *zârcoliţi, -te.*
– V. **zvârcoli.**

ZVÂRCOLITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar; despre mişcări) Spasmodic **(1).** *Strănuturi dese, ... mişcări svârcolitoare în buza de sus.* BREZOIANU, A. 573/9.
– Pl.: *zârcolitori, -oare.* – Şi: **svârcolitór, -oáre** adj.
– **Zvârcoli** + suf. *-itor.*

ZVÂRCOLITÚRĂ s. f. (Regional) Zvârcolire **(1).** Cf. zvârcoli **(1).** Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX. [Şarpele] *Din colăcituri Mă strânge, Din zvârcolituri Mă-npunge.* TEODORESCU, P. P. 685. *Să fi văzut zvârcolituri ... de la moşnegii aceia: unul nu se da, altul nu se lăsa.* RETEGANUL, ap. CADE. ✦ Agitaţie în timpul somnului. *Vai de somnul ce mă fură, căci într-o zvârcolitură o duc ... până la răsăritul soarelui.* ap. TDRG. *Adormi îndată, somn greu cu zvârcolituri şi lovituri de călcâie.* T. POPOVICI, S. 240.
– Pl.: *zârcolituri.* – Şi: **svârcolitúră** s. f.
– **Zvârcoli** + suf. *-itură.*

ZVÂRDÁICĂ s. f. (Ornit.; regional) **1.** Râpar **(2 a)** *(Riparia riparia)* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178.

2. (În forma *sfârdaică)* Verdoaică *(Picus viridis).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 153.

3. (În forma *sfârdaică)* Ţâcâitoare *(Dryobates major).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 160.

4. (În sintagma *Svârdaică roşă* = ciocănitoare *(Dentrocopus major).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 160.
– Pl.: **(1)** *zvârdeişe,* **(2, 3, 4)** *zvârdaice.* – Şi: **sfârdáică** (BĂCESCU, PĂS. 153), **svârdáică** (id. ib. 160) s. f.
– Pref. *z-* + **verdaică.**

ZVÂRDÁN s. f. v. **zvârdină.**

ZVÂRDÁRE s. f. v. **zvârdarie.**

ZVÂRDÁRIE s. f. (Ornit.; prin Olt.) **1.** Verdoaică *(Picus viridis).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178, ALR I 1 028/839, LEXIC REG. II, 33.

2. (Şi în sintagma *svârdare-roşie,* BĂCESCU, PĂS. 160). Ciocănitoare *(Dentrocopus major).* Cf. id. ib.
– Pl.: *zvârdări.* – Şi: **zvârdáre** (BĂCESCU, PĂS. 160), **svârdáre** s. f.
– Pref. *z-* + **vârdare.**

ZVÂRDÁŞ s. m. (Ornit.; regional) Râpar **(2 a)** *(Riparia riparia)* (Grădinari – Oraviţa). BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: *zvârdaşi.*
– Cf. zvârdaric.

ZVÂRDÍNĂ s. f. **1.** (Maram. şi prin Transilv.) Grindă care leagă furcile colibei păstoreşti. *Acest pod* [de la Comarnic] *se face la o înălţime de 2–3 metri, ca să nu poată ajunge câinii la cal şi stă pe zvârginile comarnicului.* PRECUP, P. 13, BUGNARIU, N. 248, T. PAPAHAGI, M. 237. *Se face o colibă de vară (provizoră) încăpătoare, cu 4 furci, 2 zvârbini (zvârbgini), o povârnealâ de nuiele împletite.* CHEST. V 10/66, cf. ib. 121/66, ALR II 5 381/272, ib. 5 389/349.

2. (Maram. şi prin Transilv.) Cumpăna fântânii. Cf. CHEST. II 455/322, ALR I 795/247, 266, 270, 335, 337, 339, 350, LEXIC REG. II, 106, ALR I h 719/243, 257, 258, 261, 273, 274, ALRM II h 283/222.

3. (Prin Transilv. şi prin Maram.) Prăjină fixată în partea de sus în cumpăna fântânii, iar în partea de jos i se prinde ciutura sau găleata. Cf. PAMFILE, J. C. III, 41, VICIU, GL., CHEST. II 452/322 A, ALR I 795/273, ALR SN III h 849/334, ALRM SN III h 249/334, MAT DIALECT. I, 218, ALR I h 720/260, 287.

4. (Regional) Furca fântânii. Cf. COMAN, GL., ALR II 2 546/349.

5. (Transilv.) Scrânciob **(1).** Cf. VICIU, GL., COMAN, GL., ALR I 1 694/290, LEXIC REG. 15, TEAHA, C. N. 284. ✦ (Regional) Zbârnâitoare **(II 1)** (Bârsana – Sighetul Marmaţiei) ALR SN II h 1 304/353.
– Accentuat şi: (regional) *zvârdină* ALR I 795/247, 273, 335, 357, ALR SN III h 849/334, ALRM SN II h 673/334, ALR I h 718/273, 274. – Pl.: *zvârdine* şi *zvârdini.* – Şi: (regional) **zvârdán** TEAHA, C. N. 284, **zvârdón** (VICIU, GL., COMAN, GL., LEXIC REG. 15, TEAHA, C. N. 284; accentuat şi: *zvârdon* ALR I 1 704/278, 283; pl. *zvârdoane)* s. n., **zvârdónă** (CHEST. II 455/372, MAT. DIALECT. I, 218) s. f., **zvârdól** (ALR I 1 694/290) s. n., **zvârbínă, zbărdínă** (com. din SÂMBOLENI – TURDA) s. f., **zburdún** (ALR I 1 704/350) s. n., **svârdínă** (COMAN, GL.) s. f., **svârdón** (PAMFILE, Ş. C. III, 41, VICIU, GL.), **svârdól** (VICIU, GL.), s. n., **sverdínă** (VICIU, GL., COMAN, GL.) s. f.
– Pref. *z-* + **vârdină.**

ZVÂRDOÁICĂ s. f. (Ornit.; regional) Verdoaică *(Picus viridis).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 178.
– Pl.: *zvârdoaice.*
– Pref. *z-* + **verdoaică.**

ZVÂRDÓL s. n. v. **zvârdină.**

ZVÂRDÓN s. n. v. **zvârdină.**

ZVÂRDÓNĂ s. f. v. **zvârdină.**

ZVÂRGOLÁC s. m. v. **zvârcolac.**

ZVÂRGOLÍ vb. IV v. **zvârcoli.**

ZVÂRÍ vb. IV v. **zvârli.**

ZVÂRLÁN s. m. (Ith.; regional) Ţipar **(1 a)** *(Misguenus fossilis).* Cf. BĂCESCU, P. 58.

– Pl.: *zvârlani.*
– Pref. *z-* + **vârlan.**

ZVÂRLAV, -Ă adj. (Neobişnuit; probabil) Iute (în mişcări). *Iedul se umflă şi se făcu un cal şuieţ şi svârlav ca o rândunică.* VISSARION, B. 85, cf. SCL 1963, 214.
– Accentul necunoscut. – Pl.: *zvârlavi.* – Şi: **svârlav, -ă** adj.
– Cf. z v â r l i.

ZVÂRLET s. n. (Rar) Zvârlitură **(2).** Cf. z v â r l i **(1).** *Depărtaţi ca de un zvârlet de suliţi erau.* MURNU, I. 206, cf. DL, DM, DEX.
– Pl.: *zvârlete.*
– **Zvârli** + suf. *-et.*

ZVÂRLÍ vb. IV. (În concurenţă cu a z v â r l i) **1.** T r a n z. A face să se îndepărteze la o distanţă oarecare în spaţiu printr-o mişcare bruscă şi rapidă; a arunca, a azvârli, a proiecta **(6),** a propulsa, a repezi **(II 2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D. *De sus, de pe movilă, De-oi zvârli ghioaga cea mare, Zău ţi-oi plânge chiar de milă.* ALECSANDRI, O. 70. *Afară-i toamnă, frunză-mprăştiată, Iar vântul zvârle-n geamuri grele picuri.* EMINESCU, O. I, 119. *Atunci dracul ia buzduganul de coadă şi, când zvârle, se suie aşa de tare, de nu se mai vede.* CREANGĂ, P. 56. *Dacă nu zvârlă nimic, se crede că ... pot să capete boala numită lipitură.* MARIAN, Î. 9. *Tot chiuia zvârlind căciula-n aer.* SĂM. II, 123, cf. ALEXI, W. *Ion zvârli parul în grădina ovreiului şi porni spre casă.* REBREANU, I. 40. *Unul din feciori, cu mare putere, a zvârlit măciuca după lup.* SADOVEANU, O. XVIII, 187. *Zvârli tocul pe masă.* VINEA, L. I, 344, cf. DM. *Nea Leu zvârli şi el, dar atât de neîndemânatic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 75, 16/3, cf. DEX. *Picii zvârlă culorile pe cartoane.* CONTEMP. 1975, nr. 1 491, 5/9. *Piatra-n Dunăre svârleşte Şi bine că te găteşte, La ei îndată să mergi Şi de pe lume să-i ştergi!* CĂTANĂ, B. 28, cf. PĂSCULESCU, L. P. 47, ALR I/I h 94, ALRM I/I h 135, ALR II/I h 66, ALR II/I MN 42, 2 227. *Zvârlind cutea se face un pod peste apă.* SCLF 1958, nr. 1, 23. *Taş-un cot, îl zvârle-n pod.* FOLC. OLT. – MUNT. I, 176. ✧ F i g. *Grea povara aceasta ... ca pre un bulgăr ... departe să o zvârlească.* CANTEMIR, HR. 298. *Frâul ascultării apucă de-l zvârlă jos.* POGOR, HENR. 23/2. *Ce-ai zvârlit tu acea liră Care pepturile-nspiră?* SION, POEZII, 91/6. *Am zvârlit asupră-ţi, crudo, vălul alb de poezie.* EMINESCU, O. I, 29. *I-a pus în vedere că-l zvârle tocmai în fundul Dobrogei.* REBREANU, R. I, 98. *O grindină de note zvârlite în văzduh.* TOPÎRCEANU, B. 37. *Avea bunica voce pietroasă. Parcă mereu zvârlea ucazuri.* STANCU, D. 7. *Luna şi-a zvârlit o rază.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 124. *Somn de moarte Mă zvârlise între trândavi şi învinşi.* LABIŞ, P. 240. *Iată-mă, prin intermediul tău, zvârlit din nou în publicistică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 93, 6/2. *Dragi şi-o mai fost doi odată! ... Cine-n lume s-o găsit Ură-ntre ei o zvârlit.* BALADE, III, 256. ✧ L o c. a d v. **De-a zvârlitelea** = aruncând, prin zvârlire **(1).** [Hoţii] *s-au ales cu câteva măciuci primite de-a zvârlitelea.* AGÂRBICEANU, S. P. 16. ✧ E x p r. (Regional) **A da de-a zvârlita** (sau **zvârlitea)** = a arunca. Cf. ALR I/I h 94, ALRM I/I h 135, ALR II/I h 66. ✦ A face să se deplaseze afară, printr-o mişcare bruscă şi rapidă; a da afară (din sine); a arunca. *Leopardul ca şi cârtiţa ieşind, Zvârl ţărâna ... pe deasupra lor.* SION, POEZII, 146/11. *Din rana pământului groparii zvârleau lut.* REBREANU, P. S. 11. *Valurile ridicate de furtuni sunt neputincioase să sape până acolo şi să ne zvârle afară infinitul tezaur.* GALACTION, O. A. II, 410. *Îşi lepădă ţigara şi zvârli, în asfinţit, un rotocol de fum.* SADOVEANU, O. XV, 87. *După ce a zvârlit lava, vulcanul stins nu mai are decât cenuşă.* RALEA, S. T. I, 24. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Musteţile-i rase la zi evidenţiau un nas zvârlit în sus ca o trompetă.* MIRONESCU, S. 86. ✦ (Familiar; complementul este un lichid) A deşerta cu o mişcare rapidă. *A zvârlit cu plăcere ... al doilea păhărel în fundul gâtlejului.* SADOVEANU, O. XV, 227. *Înainte de a pleca din sat, zvârlea pe gât câteva bărdace de vin.* STANCU, D. 481. ✦ F i g. (Complementul indică ochii, privirea) A privi în treacăt, în fugă. *Zvârlea ochii pe fereastră parcă ar fi aşteptat pe cineva.* REBREANU, P. S. 232. *Trecea leneş, zvârlindu-şi privirile peste garduri.* PAS, Z. I. 59. ✧ *Ochii negri zvârleau prin ochelari o privire impertinentă.* V. ROM. septembrie 1955, 94. ✦ F i g. (Complementul este privirea) A examina sumar. *Să zvârlim o privire repede asupra ştiinţelor morale.* RALEA, S. T. III, 15. ✦ F i g. (Complementul indică cuvinte, fraze, etc.) A spune în treacăt, ca din întâmplare. *Se încrucişau cu cei gheboşaţi sub povară, zvârleau o glumă.* CHIRIŢESCU, GR. 223. *Se va abate pe la Toma, să zvârle o vorbă.* REBREANU, I. 193. *Teama aceasta i-a iuţit paşii ... de când i-a zvârlit Burcaş vorba aceea grozavă.* id. N. 184. *Zvârlise, cu două zile în urmă, o vorbă numai la întâmplare.* C. PETRESCU, O. P. II, 118. *Aceste nume erau zvârlite ... cu puţin dispreţ.* SADOVEANU, O. IX, 548. *La ţară cu moş Albu, oprit la şezători, zvârleai la fete-n poală, un pumn de ghicitori.* PILLAT, P. 98. *Dar el însuşi a zvârlit, ici şi colo, câte o sugestie.* CONSTANTINESCU, S. II, 146.

2. T r a n z. (Complementul indică obiecte) A da la o parte (printr-o mişcare bruscă) ca fiind nefolositor, inutil sau vătămător, ori sub influenţa unei stări sufleteşti; a arunca, a azvârli, a lepăda, (învechit) a scutura **(I 1),** (regional) a ţipa[2] **(1).** *Văzând că avea un gust foarte neplăcut, l-au zvârlit cât colo.* DRĂGHICI, R. 62/24. *Zvârle pistolul acela, că mi-e frică de el!* NEGRUZZI, S. I, 23. *Zvârliţi statui de tirani în foc, să curgă lavă.* EMINESCU, P. 43. *Când văzu însă că-l răzbeşte furia apei, zvârli în fine hârleţul.* ANGHEL – IOSIF, CL. L. 48. *Se înspăimântă, zvârle banii ... şi o rupe la fugă.* BASSARABESCU, V. 64. *Sudui de clocoti şura şi zvârli furca din mână cât colo.* MIRONESCU, S. 58. *Zvârle paloşu, voinice.* EFTIMIU, Î. 129. *Zvârle gioarsele din brâu ... şi te fă călugăr.* GALACTION, O. A. II, 144. *Merse până la gura sobei şi o zvârli în foc.* C. PETRESCU, O. P. II, 75. *M-am ridicat, zvârlind cărţile pe covor.* TEODOREANU, M. U. 109. *Am zvârlit la coş romanul poliţist.* SADOVEANU, O. XX, 396. *O carte pe care ..., de cele mai multe ori, a zvârlit-o dezamăgit.* CONSTANTINESCU, S. III, 256. *De-o parte şi de alta, zăceau mormane de calabalâc zvârlit în drum.* CAMIL PETRESCU, O. II, 74. *A zvârlit traista*

lângă ţambal. V. ROM. ianuarie 1966, 48. *Gestul brutal cu care o zvârli cât colo de pe soclu, ... fu ... însoţit de o plăcere exaltantă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 102, 16/3. *Zvârli furca la naiba.* MARIAN, S. A. 145. *Carnea pe la câini o da, Oasele că-mi alegea, Cu ciurul le ciuruia Şi pe gârlă le zvârlea.* BALADE, II, 73. *Lasă naibii ţiele ... Zvârle-ncolo şi suveica Şi vino-n braţe la neica.* FOLC. MOLD. I, 163. *Pentru un purice, zvârle plapâma pe foc,* se spune despre cei iuţi la mânie. ZANNE, P. I, 629. ✧ Fig. *Şi mâncă Iacov şi să sătură şi svârli cel iubit* (a. 1688). GCR I, 282/11. *Svârleşte svaturile domneşti* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. V, 16/32. *Nu poate fi zvârlită Frăţia, în patru zile, la coş.* CAMIL PETRESCU, O. II, 334. *Fugind de-a lumii vanitate, Să zvârl povara ei am vrut.* V. ROM. ianuarie 1954, nr. 1, 11. ✧ Expr. **A zvârli** (pe cineva) **pe drumuri** (sau **pe drum)** = a lăsa (pe cineva) fără adăpost sau, p. ext., fără mijloace de trai. *Vrei să ne-aprindem paie în cap? Să ne zvârlă baba pe drum?* CREANGĂ, P. 9. *După un timp, au zvârlit-o pe drumuri.* PAS. Z. I, 52. ✧ (Prin lărgirea sensului; complementul indică fiinţe) *Neculai zvârli întâi pe popă, s-auzi un pleoscăit parcă aruncase un bolovan.* CONTEMPORANUL, VII, 11. *Deschizând fereastra, l-au zvârlit gol afară.* SADOVEANU, O. XVI, 250. *A fost lovit cu toporul în cap şi zvârlit mort în şanţul drumului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 203. *Şi-a legat caii de căruţă, mârţoage bune de zvârlit în râpă.* STANCU, D. 43. *Îl zvârle în lături, ca pe o pană.* H. LOVINESCU, T. 372. *Compania din Indii e la strâmtoare mare, De merge tot aşa, vom fi zvârliţi în mare.* T iulie 1964, 52. *Aruncă pe foc grămezile de bancnote şi zvârli afară nevastă şi pisici.* SCLF 1958, nr. 3–4, 439.

3. Tranz. (Popular) A presăra; p. ext. a împrăştia, a arunca. *De te întâlneşti cu popă, zvârle în urma lui paie.* GOROVEI, CR. 14, cf. DL, DM, DEX. *Oasele strângea Cenuş-alegea Şi-n vânt o zvârlea.* ALECSANDRI, P. P. 119. *Novac la temniţă vinea, Cu pumnul galbeni zvârlea, Turcii cu toţii strângea.* ŞEZ. I, 110. ✦ (Complementul indică bani) A cheltui fără nici o socoteală; a irosi, a împrăştia, a părădui **(1),** a risipi **(2),** (învechit şi regional) a prăda **(4),** (învechit) a răşchira **(1),** (regional) a mătrăşi **(1),** a părădui[1] **(2),** a spesa. *Risipa ce o facem zvârlind banul pe nimica.* CREANGĂ, A. 154. *Zvârli câţiva gologani pe turtă dulce.* CHIRIŢESCU, în CONV. LIT. XIV, 364. *Vor fi cinci mii de galbeni zvârliţi în vânt.* CAMIL PETRESCU, O. III, 145, cf. DM. DEX. ✧ Expr. **A zvârli banii pe fereastră** = a risipi **(2).**

4. Intranz. (Despre animale, mai ales despre cai şi măgari) A lovi brusc şi puternic cu piciorul; (popular) a arunca, p. ext. a fi nărăvaş. *Măgariul au început a zvârli cu picioarele şi a fugi prin livadă.* ŢICHINDEAL, F. 107/23, cf. VALIAN, V. *(Calul) avea năravde zvârlia cum te apropiai de dânsul.* ap. DDRF, CF. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Calul îşi ţine capul în jos, ... gata să zvârle.* SAHIA, U. R. S. S., 31, cf. DM, DEX. ✦ (Despre oameni sau părţi ale corpului) A face o mişcare bruscă. *Când ia păharul în mână, închină, zvârle din cap.* MIRONESCU, S. 27. *A zvârlit din picioare în dreapta şi-n stânga.* SADOVEANU, O. XVII, 223.

5. Intranz. A arunca asupra cuiva (pentru a lovi, a alunga etc.). *Va zvârli cu toiagul ... de-i va ucide* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 458/31. *Şi pre Vasilie vornicul ... au zvârlit unul cu un os şi l-au lovit în cap.* M. COSTIN, O. 98. *În Fiandra să plânge: „... veţi în toată vremea să zvârliţi în vânt?"* FN (1693), 17. *Svârlesc în vacile sale cu petri.* ap. ŞINCAI, HR. III, 263/3. *Au zvârlit cu o piatră în el.* KOGĂLNICEANU, LET. III[2], 218/2, cf. VALIAN, V., CADE, DM, DEX. *Când fu mai aproape, zvârli cu vâsla în ele* [în păsări]. BĂNULESCU , I. 25. *Am svârlit cu putineiu după el.* ŞEZ. V, 132. ✧ Expr. **A zvârli (şi) cu barda în Dumnezeu,** se spune despre cei recalcitranţi sau nebuni. Cf. ZANNE, P. VI, 689. *Leşii, bărbaţi subţiri şi întru toate desăvârşiţi, îi păreau lumii că ar fi aşa de răi, de zvârl şi cu barda în Dumnezeu.* SADOVEANU, O. XII, 242. ✧ Tranz. *Svârli apa descântată pe un câine.* GOROVEI, CR. 568. *Au cules de pe jos bulgări şi pietre. Le-au zvârlit huiduind în colonel.* STANCU, D. 163. *Lingura că şi-o zvârlea Unde cânii se culca.* BALADE, III, 338. *Când îţi zvârle o piatră zvârle-i o pâne.* ZANNE, P. IV, 45. (Prin lărgirea sensului) *Despot însuşi cu foc zvârle-n popor.* ALECSANDRI, T. II, 167. *Tu i-ai zvârlit fata-n cap!* I. NEGRUZZI, S. VI, 5. ✧ Expr. **A zvârli praf în ochii lumii** = a căuta să epateze, să înşele prin aparenţe. *Căutând să zvârle praf în ochii lumii, ... făcuse o sumă de cheltuieli nesăbuite cu mobilarea casei.* BART. E. 239.

6. Refl. A porni cu avânt; p. ext. a se arunca (asupra cuiva). *Şoimul, dintr-o săritură se zvârli între el şi haită.* CHIRIŢESCU, GR. 37. *Câţiva bărbaţi şi flăcăi se zvârliră la Vasile ostoindu-l.* REBREANU, I. 28. *Atanasie Blându se zvârli în maşină.* C. PETRESCU, O. P. II, 148. *Să ne zvârlim de mână în spuma caldă a canalelor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 23. *Se zvârle asupra mea, să-mi scoaţă ochii.* SADOVEANU, O. XVII, 319. *Şi că-n apă m-am zvârlit La copila ce-am iubit.* ALECSANDRI, P. P. 21. ✧ (Prin analogie) *Vuia un râu la vale, Zvârlindu-se puternic din coasta unui munte.* CONTEMPORANUL, VII, 227. *Odinioară s-a zvârlit munte peste munte, spre a se lua cerul cu asalt.* HOGAŞ, DR. I, 19. *O vijelie şi tot tezaurul meu Se va zvârli în aer nebun precum un zmeu.* CĂLINESCU, O. II, 248. ✧ Fig. *Zvârlindu-se spre trecut ..., închipuirea a fost mai liberă.* IONESCU-RION, S. 260.

– Prez. ind.: *zvârl* şi (regional) *zvârlu, zvârlui, zvârli* (ALR I/I h 94, ALR II/I h 60, ALR II/I MN 42, 227), *zvârliu* id. ib., *zvârlesc* (ALR I/I h 94, ALR II/I h 60, ALR II/I MN 42, 227, ALRM I/I h 135); pers. 3: *zvârle, zvârleşte* şi *zvârlă;* pers. 6: *zvârle* (regional) şi *zvârl, zvârlă.* – Şi: (învechit şi popular) **svârlí,** (învechit şi regional) **zvârí** (DDRF, ALRM I/I h 135, GLOSAR REG.), (învechit) **zvrăli, zvâlí** (ALR I/I h 94/80, ALRM I/I h 135/80) vb. IV.

– De la **zvâr.**

ZVÂRLÍGĂ s. f. v. **zvârlugă.**

ZVÂRLÍRE s. f. (În concurenţă cu azvârlire) Acţiunea de a (se) zvârli şi rezultatul ei.

1. Depărtare a unui obiect de la o distanţă oarecare în spaţiu, printr-o mişcare bruscă şi rapidă; aruncare, azvârlire, proiectare **(5),** propulsare, zvârlitură **(1).** Cf. zvârli **(1).** Cf. LB, ISER, DDRF, ALEXI, W. *Era dânsul...*

Întâiu-n zvârlire cu lancea. MURNU, I. 39, cf. RESMERIȚĂ, D., DM, DEX. ✧ (Prin analogie) *Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvârlirea brațelor, în sus, în jos.* CAMIL PETRESCU, O. I, 329. *Cu o zvârlire ușoară a mâinii prin aer, Matilda spulbera jumătatea bărbătească a omenirii în neant.* VINEA, L. I, 216, cf. DEX.

2. Dare la o parte (printr-o mișcare bruscă) ca fiind nefolositor, inutil sau vătămător ori sub influența unei stări sufletești; aruncare, azvârlire, lepădare, țipare[2] **(1).** Cf. z v â r l i **(2).** Cf. DEX.

3. (Popular) Presărare; p. e x t. împrăștiere, aruncare. Cf. z v â r l i **(3).** Cf. DEX.

4. (Învechit) Zvârlitură **(3).** Cf. z v â r l i **(4).** Cf. VALIAN, V., ISER, DDRF.

5. Aruncare asupra cuiva cu ceva (pentru a-l lovi, a-l alunga etc.) Cf. z v â r l i **(5).** Cf. DEX.

6. Pornire cu avânt. Cf. z v â r l i **(6).** Cf. DEX.

– Pl.: *zvârliri.* – Și: **svârlire** s. f. DDRF.

– V. **zvârli.**

ZVÂRLÍT, -Ă adj., s. f. **1.** (Învechit) Adj. Aruncat. Cf. z v â r l i **(1).** *Maica Precistă prea sfântă Între cai îmi stă zvârlită.* POP. ap. GCR II, 301.

2. S. f. (Învechit și popular) Zvârlitură **(2).** Cf. z v â r l i **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Valea ne plăcea... unde se apropia de Mureș la o zvârlită de băț.* VLASIU, A. P. 21. *Copilul o porni în fugă. O ținu astfel o svârlită bună, apoi obosi.* DAN, U. 13. *Câinele s-a oprit cam la o zvârlită de om.* MAT. DIALECT. I, 104.

– Pl.: *zvârliți, -te.* – Și: **svârlítă** s. f.

– V. **zvârli.**

ZVÂRLITÓR, -OÁRE adj., s. m. și s. f. (Învechit) Aruncător. Cf. z v â r l i **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX, ALEXI, W.

– Pl.: *zvârlitori, -oare.* – Și: **svârlitór, -oáre** adj., s. m. și f. ALEXI, W.

– **Zvârli** + suf. *-itor.*

ZVÂRLITÚRĂ s. f. Faptul de a z v î r l i.

1. Depărtare a unui obiect la o distanță oarecare în spațiu, printr-o mișcare bruscă și rapidă; aruncare, azvârlire, proiectare **(5),** propulsare, zvârlire **(1).** Cf. z v â r l i **(1).** Cf. ISER, RESMERIȚĂ, D., ALEXI, W., CADE. *Încă un câne, încă o zvârlitură de lasso.* SADOVEANU, O. XIX, 38.

2. Distanță străbătută de un obiect care a fost zvârlit **(2);** (învechit și popular) zvârlită, v. z v â r l i t **(2).** *Și cu mare strânsoare mă aduseră la o râpă adâncă, de o zvârlitură de largă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 46[r]/5, cf. DEX. ✧ E x p r. (Familiar) **La** (sau **ca de**) **o** (ori **două, trei** etc.) **zvârlitură** (sau **azvârlături**) **de băț** (sau **de piatră**) = distanță relativ mică (până la care se poate arunca cu bățul sau cu piatra). *M-a dat să învăț psaltichie... peste baltă, la vreo două zvârlituri de piatră departe de satul nostru.* CREANGĂ, ap. CADE. *Trimise pe... băiatul cel mai mare... peste deal, la o zvârlitură de băț, să poftească la târg pe cumătrul.* SĂM. III, 183. *La o depărtare ca de o zvârlitură de băț, văzui iarba clătinându-se.* HOGAȘ, DR. I, 24. *Să faci singur... un tilifon, să te-aud grăind măcar la o zvârlitură de băț.* MIRONESCU, S. 104. *Pădurea e la o zvârlitură de băț de școală.* SADOVEANU, O. XII, 670. *Un sat la o zvârlitură de băț de Giurgiu.* CAMIL PETRESCU, O. III, 155. *La o zvârlitură de băț de Nicula... se află o casă.* CONTEMP. 1975, nr. 1 504, 1/2. *S-a aproichiat di ii ca d-o zvârlitură di băț.* GRAIUL, I, 232. ✦ (Rar) Privire fugară aruncată cuiva. *Zvârlitura ochilor... te înțepa și te răzvrătea.* GALACTION, O. A. I, 148.

3. (Învechit și popular) Lovitură bruscă și puternică dată mai ales de cai și măgari; (învechit) zvârlire **(4).** Cf. z v â r l i **(4).** *Să-i puie căzuta doftorie, neuitându-se nimic la zvârliturile picioarelor ei.* ANTIM, O. 137, cf. VALIAN, V., RESMERIȚĂ, D. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Să-i aplice celui care l-a trezit din somn două zvârlituri de picioare în pântece.* MIRONESCU, S. 88.

– Pl.: *zvârlituri.* – Și: **svârlitúră** s. f. RESMERIȚĂ, D.

– **Zvârli** + suf. *-itură.*

ZVÂRLOÁGĂ s. f. v. **zvârlugă.**

ZVÂRLÚGĂ s. f. **I. 1.** Pește mic, comestibil, din familia cobitidelor, cu corpul alungit, comprimat lateral, de culoare gălbuie lucioasă, cu gura prevăzută cu mustăți și cu o țeapă pe osul suborbital, cu mișcări extrem de rapide, care trăiește în ape line sau stătătoare; (regional) mușcătoare **(3),** nisiparniță **(3 b),** sfaret **(a),** sfârlar, țipar[1] **(1 c),** unghiță, vârâtoare, vârlugă, zmorlă **(a)** (*Cobitis taenia*). *Vârluga, zisă și zvârluga și nisiparnița, are urechi înțepătoare.* DAMÉ, T. 127. *În apele din munții Bucovinei se află... svârluga.* MARIAN, INS. 57, cf. ȘĂINEANU[2], ANTIPA, F. I. 198, TDRG, CADE, SIMIONESCU, F. R. 208. *Iată, se găsesc aicea boișteni, zvârlugi și porcușori.* SADOVEANU, O. IX, 372. *Nisiparnița... vârluga sau zvârluga.* ENC. AGR. IV, 169, cf. BĂCESCU, P. 174, 175, 176. *Mișună... svârlugi sprintene și sprințare ca fulgerul.* STANCU, D. 205. *Reproducerea zvârlugii are loc din aprilie până în mai.* LTR[2], cf. DER, DEX, H I 85, III 140, IV 10, 85, X 81, XII 275, XVI 105, 288, ALR I 1 746/158, 375, 420, 550, 618. *Că mă duc sara la baltă Să prind pește și-o zvârlugă.* ȘEZ., ap. CADE. ✧ (Ca termen de comparație, mai ales pe lângă verbe sugerând ideea de agilitate, rapiditate în mișcări) *Își căuta însă de drum..., lunecând ca o zvârlugă pe poteca strâmtă.* HOGAȘ, DR. I, 91. *S-o și învârtit tot atunci ca o zvârlugă.* MIRONESCU, S. 219. *Fata s-a răsucit ca o zvârlugă și s-a dat la fund.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 347. *Ca o zvârlugă m-am zvârlit despuiat de pe șlep în apă.* STANCU, R. A. I, 12. *Cât ajunse afară, începu să sară... ca o zvârlugă.* PREDA, M. 43. *Ofițerul sărea ca zvârluga în jurul lui.* T. POPOVICI, SE. 7, cf. DEX. *Îmblă ca o zvârlugă.* Com. MARIAN. ✧ (Adverbial) *Sări zvârlugă și alergă lângă gard, la locul bătăliei.* V. ROM. mai 1958, 39. ✦ (Familiar) Epitet dat unei persoane cu mișcări agile, vioaie, repezi. *Și unde-ai stat tu, fa zvârlugă, așa singurică, trei zile?* HOGAȘ, M. N. 212, cf. RESMERIȚĂ, D. *A spune unui copil „zvârlugă" înseamnă că e neastâmpărat, nestând o clipă locului.* SIMIONESCU, F. R. 208, cf. SCRIBAN, D. *Zvârluga blondă strigă plină de ciudă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 318, cf. DM, DEX, PAȘCA, GL.

2. (Iht.; regional) Cără *(Cobitis aurata)*. Cf. BĂCESCU, P. 52, 83.

3. (Iht.; învechit; în forma *zvârligă)* Porcuşor **(2)** *(Gobio gobio)*. Cf. LB, ISER, LM, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.

4. (Învechit, rar) Plevuşcă[1] **(1)** *(Leucaspius delineatus)*. Cf. BARCIANU.

II. (Regional) Închizătoare rudimentară alcătuită dintr-un lemn care se bate în stâlpul porţii sau uşorul uşii, astfel încât să se întoarcă în el (Făgăraş). Cf. TODORAN, GL.

– Pl.: *zvârlugi*. – Şi: (învechit) **zvârlígă** (LB, ISER, LM, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.), (regional) **zvârloágă** (BĂCESCU, P. 176), **sfârloácă** (id. ib. 175), **sfârlúgă** (id. ib. 85, 175, H XII 551, PAŞCA, GL.) s. f.

– Pref. *z* + **vârlugă.**

ZVÂRNÁICĂ s. f. (Prin Ban.) Zbârnâitoare **(II 1).** *Băieţii din Banat, la care jucăria aceasta e asemenea uzitată, fac zbârnâitoarea numită de dânşii zvârnaică.* MARIAN, INS. 25, cf. TDRG. *Se află descris alt chip de a face zbârnâietorile ... şi le mai numesc şi svârnaice.* PAMFILE, J. II, 91.

– Pl.: *zvârnaice*. – Şi: **svârnáică** s. f.

– De la **zvâr[2].**

ZVÂRNĂITOÁRE s. f. v. **zbârnâitor.**

ZVÂRNOÁGĂ s. f. (Regional) Mănunchi **(I 1)** (Răhău – Sebeş). Cf. PAŞCA, GL. *Cânepa despicată de pai se leagă ... în zvârnoagă.* id. ib. ✧ (Adverbial) *Cânepa ... se leagă zvârnoagă.* id. ib.

– Pl.: ?

– Etimologia necunoscută.

ZVEÁZDĂ s. f. (Bis.; învechit) Stea de metal cu care sunt ornate, de obicei, obiectele de cult. *Potir de argint cu discos cu zveazdă şi cu lingure de* [a]*rgint* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 195/3. *Au dat potirul cel mijlociu, cu disc şi cu zvezda lui şi o cruce* (a. 1610). IORGA, S. D. XVI, 245. *De va cădea zveazda dăpre discos, să fie oprit* [preotul] *de liturghie* (a. 1652). GCR. I, 161/21. *Zveazdă şi lingură de argint frumoasă* (a. 1673). IORGA, S. D. V, 484. *Răpea ... cine potire, cine discose, cine linguri, cine zvezde* (a. 1715). ARHIVA R. II, 73. *Vasăle de trebuinţa slujirii ... sunt potiriul sau păharul, discosul, zveazda şi linguriţa.* IACOV, SYN. 13v/13. *S-au făcut acest disc, potir, zveas*[de] (a. 1820). IORGA, S. D. XV, 168, cf. CIHAC, II, 470, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2], TDRG, DH LR II, 537, RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., L. ROM. 1973, 200.

– Pl.: *zvezde*. – Şi: **zveźdă, zaveâzdă** (RESMERIŢĂ, D.), **zăveázdă** (CIHAC, II, 470, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D.), **sveázdă** (CIHAC, II, 470) s. f.

– Din slavonul **звъздa**.

ZVECUÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică feţele de încălţăminte) A întinde pe calapod (fixând în cuie) pentru a putea lucra; a trage pe calapod, v. trage **(IV 1 a).** Cf. DL, DM, DEX.

– Prez. ind.: *zvecuiesc*.

– Etimologia necunoscută.

ZVECUÍRE s. f. Acţiunea de a zvecui şi rezultatul ei. Cf. DL, DM, DEX.

– Pl.: *zvecuiri*.

– V. **zvecui.**

ZVED subst. (Regional) „Dorinţă, poftă" (Uricani). VICIU, GL. *Da, că de zvedu tău, moare dracu!* id. ib.

– Etimologia necunoscută.

ZVEÉRE s. f. (Regional) Iconostas (Boiu Mare – Baia Mare). ALR II/I MN 92, 2 726/272.

– Etimologia nesigură. Cf. dvere (variantă a lui *dveră)*.

ZVELT, -Ă adj. **1.** (Despre fiinţe; p. ext., despre corpul sau despre părţi ale corpului lor) Care are talia de dimensiuni reduse în grosime; care este bine proporţionat; graţios, subţiratic **(I 2),** subţire **(I 2),** suplu **(1),** (învechit şi regional) suleget, (regional) sulednic **(2),** şugar **(I 1),** şui[8] **(I),** şuieţ **(I).** *Era ... drăgălaşă şi plină de lipici, zveltă, graţioasă.* CR (1839), 163[2]/3. *Mijlocul lui zvelt şi mlădios era încins cu un şal de mătase.* FILIMON, O. I, 179, cf. ANTONESCU, D. [Vânătorul] *aduce pe ai săi umeri Pe zvelta căprioară şi pe pământ o-ntinde.* ODOBESCU, S. III, 89. *Membrele ei zvelte în bluza de catifea neagră, aceeaşi pălărie cu margini late.* EMINESCU, N. 83. *Tudoriţa ..., frumuşică şi zveltă, făcea un efect minunat.* CARAGIALE, O. I, 13. [Efebul este] *tot nalt, tot zvelt, tot tânăr, Plăpând ca o zambilă.* MACEDONSKI, O. I, 174, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *O fetiţă de vreo cincisprezece ani, zveltă, cu ochii negri ..., avu chiar curajul să vină până lângă el.* AGÂRBICEANU, A. 43. *Oamenii scunzi ... sunt total deosebiţi de oamenii înalţi şi zvelţi.* PÂRVAN, G. 392. *Era ... înăltuţ, foarte zvelt.* REBREANU, P. S. 38, cf. RESMERIŢĂ, D. *Vine ... o doamnă înaltă, zveltă.* GALACTION, O. A. I, 43. *Muierile s-au şi arătat la porţi ... Zvelte şi subţiri în boi.* SADOVEANU, O. XVI, 370, cf. SCRIBAN, D. *Telegarii zvelţi ... poartă o garanţie împotriva deochiului.* ARGHEZI, B. 59. *Trupul îi era zvelt, mâinile şi picioarele aveau aparenţă fragilă.* CĂLINESCU, S. 257. *Din rochia de catifea ... creştea un trup zvelt, cu ceva marmorean în el.* CAMIL PETRESCU, O. I, 515. *Avea un cap mic şi trăsături precise, o piele elastică şi statura zveltă.* VINEA, L. I, 15, cf. DL, DM. *Sunt aduşi somni bulbucaţi, crapi ţepoşi, ştiuci zvelte.* V. ROM. ianuarie 1965, 213, cf. DN[2]. *Conducătorul indian era pe atunci încă relativ tânăr, înalt şi zvelt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 122, 16/4, cf. DEX. ✧ Fig. *Eu pizmuiesc ... Pe cel cu gânduri zvelte, ca nişte ciocârlii.* ARGHEZI, S. V, 28. ✦ Fig. (Despre zborul păsărilor) Care se caracterizează prin repeziciune; iute, sprinten. *Zbor zvelt şi negru: scrie-ntâia rândunică.* STANCU, C. 83, cf. DL, DM, DN[2], DEX.

2. P. anal. (Despre obiecte, plante sau despre părţi ale lor) Care se înalţă graţios; care are o formă armonioasă, cu linii suple, subţiri. *Palmii risipiţi în crânguri auriţi de-a lunei rază, Nalţă zveltele lor trunchiuri.* EMINESCU, O. I, 44. *Vasul e de aur ... Încrustat cu pietre scumpe, Zvelt, dar trainic ca un bronz.* MACEDONSKI, O. I, 151, cf. ŞĂINEANU[2]. [Un crin] *îşi frânge trupul svelt în două.* ANGHEL, Î. G. 21. [Planta] *cu trunchiul său*

zvelt și răsfirat. HOGAȘ, DR. I, 228. *Pe-alături de-mi râd fete pe furiș, Zăresc doar sălcii zvelte-n luminiș.* PILLAT, P. 131. *În vaze zvelte de cristal, Onorina așeza lăcrămioare.* CAZIMIR, GR. 97. *Oglinda era cu rame aurite ... consola cu picioarele curbe, svelte, fragile.* C. PETRESCU, A. N. 338. *Pășind prin iarba zveltă, surâdem amândoi.* LESNEA, C. D. 51. [Casa] *asta e foarte interesantă, așa zveltă și acvilină.* BART, S. M. 44. *Statuia zveltă ... Subt frunza toamnei cenușii dispare.* ARGHEZI, VERS. 23. *Lângă mare zveltele agave Înfloresc.* BLAGA, POEZII, 215, cf. DL. *Ea visează munți ca-n basme, baluri și sănii zvelte străbătând nămeții.* ISANOS, V. 318, cf. DM. *Printre vasele lucrate cu mâna se numără oale înalte și zvelte.* H. DAICOVICIU, D. 153. *Un sat liniștit. Cu case puține, dar zvelte.* CONTEMP. 1975, nr. 1 477, 3/8, cf. DEX.

– Pl.: *zvelți, -te.* – Și: (rar) **svelt.**

– Din it. **svelto,** fr. **svelte.**

ZVELTÉȚE s. f. Faptul de a fi zvelt **(I 2);** însușire a ceea ce este zvelt; suplețe **(1),** grație; (neobișnuit) zvelție. Cf. ALEXI, W. *Altă biserică este Sf. Andrei, care minunează prin zvelțețea sa.* SAHIA, U. R. S. S., 43. *Coloane suple, susținând peristilul ori atriumul, alintau cu zvelțețea lor privirea.* RALEA, S. T. I, 313. *Tot ce se părea sub nivelul zvelțeții lui i se părea disgrațiat.* VINEA, L. I, 219, cf. DL, DM. *Arhitectura romană a suprimat canelurile coloanelor, sacrificând, astfel, într-o măsură, zvelțețea acestora.* SCÂNTEIA, 1966, nr. 6 934, cf. DN[2]. *Zvelțețea sa are puritatea oțelului.* CINEMA, 1968, nr. 2, 17. *Fusul morii să-mi danseze în timpane Sentimente colorate ancestral Cu zvelțețea lor de timp oprit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 15/2, cf. DEX. ✧ Fig. *Plănuise un monument clar și plin de zvelțețe și avânt.* CĂLINESCU, S. 646. *Unele poezii mărturisesc ... zvelțețea unei veselii și bune dispoziții spirituale.* V. ROM. iulie 1963, 128. ✦ (Text.; despre cânepă) Indice de calitate al tulpinii de cânepă, egal cu raportul dintre lungimea și grosimea măsurată de la rădăcină până la prima ramificație. Cf. LTR[2].

– Și: **sveltéțe** s. f. ALEXI, W.

– **Zvelt** + suf. *-ețe.* Cf. it. s v e l t e z z a.

ZVELTÍȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv hipocoristic al lui z v e l t ă **(1)** (Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Cât e Piteștiul de mare Nici o mândră zveltă n-are. Prundu, cât de mititel, Ce de mai zveltițe-n el!* id. ib.

– Pl.: *zveltițe.*

– **Zveltă** + suf. *-iță.*

ZVELȚÍE s. f. (Neobișnuit) Zvelțețe. *Acoperiș în opt fețe drepte ... având o proporție potrivită cu înălțimea și svelția turlei.* MON. IST. II, 70.

– Și: **svelție.**

– **Zvelt** + suf. *-ie.*

ZVÉZDĂ s. f. v. **zveazdă.**

ZVIDUÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A se vindeca. *Dacă boala e ușoară, ... bolnavul ... se sviduiește, se însănătoșează.* CANDREA, F. 219, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, H IV 149. *Trupu să se-nsănătoșească Inima să se-ntărească, Carnea să se-nvălească, De toate boalele să se zviduiască.* ȘEZ. IV, 153. *O, nu s-o mai zviduit?* VICIU, GL. *Se svidui de râs.* I. CR. VII, 155, com. din ORAVIȚA. *Lupului nu i s-a zviduit zgârietura dupe bot.* PLOPȘOR, C. 63, cf. CIAUȘANU, V., ALR I/I h 137/12, ALRM I/I h 195/12, LEXIC REG. 51. *D-astă boală ce bolesc, Nu poci să mă zviduiesc.* FOLC. OLT. – MUNT. II, 455.

– Prez. ind.: *zviduiesc.* – Și: **zvinduí** (SCRIBAN, D.), **svidui** vb. IV.

– Din scr. **izvidati.**

ZVIDUIÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Vindecare. Cf. z v i d u i. Cf. CIAUȘANU, V. 212.

– Pl.: *zviduieli.*

– **Zvidui** + suf. *-eală.*

ZVIDUÍRE s. f. (Prin nord-estul Olt.) Vindecare. Cf. z v i d u i. Cf. CIAUȘANU, V. 212.

– Pl.: *zviduiri.*

– V. **zvidui.**

ZVIDUÍT, -Ă adj. (Regional) Vindecat. Cf. z v i d u i. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 57, I. CR. I, 122, III, 376, com. din ORAVIȚA.

– Pl.: *zviduiți, -te.* – Și: **zvitluít, -ă** (I. CR. I, 122), **sviduit, -ă** (PRIBEAGUL, P. R. 57, com. din ORAVIȚA) adj.

– V. **zvidui.**

ZVIDUITÓR, -OÁRE adj. (Prin. Ban.; adesea substantivat) (Persoană) care vindecă. *I-a botezat copilul și i-a dat numele de lecuitor și zviduitor, i-a spus că finul său va putea lecui și zvidui.* H IV 186.

– Pl.: *zviduitori, -oare.*

– **Zvidui** + suf. *-itor.*

ZVIDUITÚRĂ s. f. (Prin Olt.) Vindecare. Cf. z v i d u i. GL. OLT.

– Pl.: *zviduituri.*

– **Zvidui** + suf. *-itură.*

ZVÍLȚĂ s. f. v. **zbilță.**

ZVINDUÍ vb. IV v. **zvidui.**

ZVINTÁ vb. I v. **zvânta.**

ZVÍNȚ s. m. v. **zimț.**

ZVINȚÍ vb. IV v. **zvânta.**

ZVINȚÍT, -Ă adj. v. **zimțat.**

ZVITLUÍT, -Ă adj. v. **zviduit.**

ZVOÁCĂ s. f. (Prin Transilv. și prin Maram.) Nuia **(1).** Cf. CADE. *Taci, să nu iau o svoace, să te înșing.* VICIU, GL. Cf. FRÂNCU – CANDREA, M. 106.

– Scris: *svoacă.* – Pl.: *zvoace.* – Și: **svoáce** (VICIU, GL.), **svócă** (FRÂNCU – CANDREA, M. 106) s. f.

– Cf. magh. s u h o g o „nuia".

ZVOÁNĂ s. f. **1.** (Învechit) Zvon[1] **(4).** Cf. z v o n i **(4).** *La nouă ceasuri de zi, zvoană, şoaptă între toţi.* BELDIMAN, E. 4/21. *Nu vă voi mai spune Zvoana de ţipete şi strigări.* POGOR, HENR. 32/21. *Prin balcoane Facem zvoane Ochii când ne aruncăm.* NEGRUZZI, S. II, 105. *Face în sfârşit o zvoană atât de mare, încât cu toţii sărim.* ALECSANDRI, O. P. 232, CIHAC, II, 3/82. *Cu zvoană mare Se răspândeşte vestea-n tot palatul.* SĂM. II, 121. *S-a pornit o zvoană ca de gâşte speriate.* TEODOREANU, M. U. 177. *Fuseseră chemaţi să judece pâra pe care o ridicaseră cu mare zvoană drept-credincioşii.* SADOVEANU, O. XVIII, 237.

2. (În expr.) (Regional) **A se face zvoană** = a se zvoni **(2).** (Cu schimbarea construcţiei) *La împărăţie straşnică zvoană s-a făcut.* CREANGĂ, P. 85. (Popular) **A da zvoană în ţară** = a înştiinţa. *Împăratul ... dă zvoană în ţară ... să se strângă toată calicimea.* SEVASTOS, ap. TDRG. (Cu schimbarea construcţiei) *Numai dă-mneata zvoană că m-ai tocmit pe mine şi altă puşcă nu-i mai trebuie.* POPA, V. 27.

– Pl.: *zvoane.*

– Postverbal de la **zvoni.**

ZVOCOTÍ vb. IV v. **zbocoti.**

ZVOCOTÍRE s. f. v. **zbocotire.**

ZVOCOTITÚRĂ s. f. v. **zbocotitură.**

ZVODÍ vb. IV. R e f l. (Învechit) A se zvoni **(4).** Cf. CIHAC, II, 383, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. (R e f l. p a s.) *La amândurora morţi s-au zvodit că Constantin Stolnicul i-au omorât.* MAG. IST. 37/23.

– Prez. ind.: *zvodesc.* – Şi: **svodí** vb. IV. CIHAC, II, 383, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

– Din v. sl. **съводити.**

ZVON[1] s. n. **1.** Sunet (depărtat) produs de clopote, de instrumente muzicale etc. *Mii de mii de glasuri într-un acord frăţesc, Cu-a clopotelor zvonuri, în cale-i se unesc.* ALECSANDRI, T. II, 151. *Un zvon de zurgălăi aproape.* SĂM. II, 14. *În cer e zvon de clopot şi de glas de ciocârlie.* IOSIF, PATR. 90. *Fiarele din văgăuni Se opresc pe sub goruni, Să asculte cât de bine Zvonul clopotelor vine.* LESNEA, VERS. 31. *Şi prinseră să plângă Cu-al clopotului zvon.* VOICULESCU, POEZII, I, 20. *Suna un zvon de cornuri militare.* SADOVEANU, O. IX, 139. *Parcă auzea zvoanele clopotelor.* CAMILAR, C. P. 140. *Dar zvonul clopotelor răsună şi cu alte prilejuri.* ALEXANDRU, I. M. 32. *Pătrundea zvon de muzică ungurească.* VORNIC, P. 140, cf. ALR II/I M N 8, 6 858/64.

2. Zgomot uşor, nelămurit, produs de frunzele bătute de vânt (v. ş o ş e t) sau de adierile de vânt; murmur **(1),** susur, şoaptă **(2),** şopot[1] **(2),** (rar) murmuială[1], murmurare **(1),** murmureală, sunet **(1),** zumzet **(2),** (popular) zuzet **(4),** (învechit) murmurit, (învechit, rar) murmuire, v. f â ş â i a l ă, f â ş â i r e, f â ş â i t, f o ş n e a l ă, f o ş n e t, f o ş n i r e, f o ş n i t u r ă, f r e a m ă t, f r e m ă t a r e. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Clopote bat, se scutur cu al dimineţii zvon.* HELIADE, O. I, 183, cf. POLIZU. *Papura se mişcă-n freamăt ... E atât de dulce zvonul.* EMINESCU, O. I, 152, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ca o vecernie domoală Se stinge zvonul din dumbravă.* GOGA, P. 23, cf. CADE. *Prin văzduhul încremenit plutea zvonul obişnuit al nopţilor de primăvară.* V. ROM. februarie, 1954, 244. ✧ F i g. *Zvon legendar se ridica din brazi.* BLAGA, POEZII, 94. ✦ Zgomot slab continuu, monoton, lin şi plăcut, produs de apă (când curge); clipoceală, clipocire, clipocit, susur **(1),** (rar) sunet **(1),** susurare. *Pârâul Sâmbetei făcea zvon, răcind sticlele cu vin.* SADOVEANU, O. XV, 240. *Ascultam zvon de cişmele.* CĂLINESCU, L. L. 135. *Prelung şi neînţeles Răsună zvonul unei mări necunoscute.* BLAGA, POEZII, 20. *I se părea că se înfiripă ceva din zvonul nedesluşit al largurilor.* VINEA, L. I, 166. *Să curgă noi râuri cu limpede zvon.* LABIŞ, P. 69, cf. DEX. ✦ (Popular) Zumzet **(1).** *Eu nu mă-ndur a mă duce ... De mirosul florilor, De zvonul albinelor.* POP., ap. GCR II, 232. *Raiule, grădină dulce, De la tini nu m-aş duce, De mirosul florilor, De sbonul albinelor.* VICIU, COL. 204. ✦ (Rar) Sunete caracteristice speciei, scoase de păsări. *Când graurul, când mierla ... Şi zvonul ciocârliei îşi lua din fluier zborul.* ARGHEZI, S. P. 93.

3. Gălăgie, rumoare produsă de glasuri, de strigăte, de activitatea sau de mişcarea unei mulţimi; zumzet **(3),** (învechit şi regional) zvoană. *Întârâta ... să zbiere, să facă zvon.* PANN, E. II, 38/138, cf. POLIZU, CIHAC, II, 3/82. *O, teatru de păpuşe! ... Zvon de vorbe omeneşti.* EMINESCU, O. I, 157. *Zvonul unui târg ce aţipeşte.* CONTEMPORANUL, IV, 777, cf. DDRF. *Era un zvon de glasuri ne-nţelese.* SĂM. I, 228, cf. BARCIANU, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Zvonul glumelor zvârlite-n vânt.* MINULESCU, VERS, 325. *La crâşma lui ... E-atâta zvon şi veselie.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 217. *Auzi zvon de glasuri multe la poartă.* STĂNOIU, C. I. 67. *Într-un târziu, l-a deşteptat un zvon de glasuri.* TEODOREANU, M. U. 293, cf. SCRIBAN, D. *S-a auzit pe stradă un zvon neobişnuit de voci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 128, 6/2. ✧ F i g. *Firul emoţiei ... trezeşte svonul simţurilor deşteptate.* LOVINESCU, C. IV, 21. *Întind urechea şi aud svonul veacurilor.* id. ib. 22.

4. Ştire care circulă de la om la om; p. e x t. informaţie neîntemeiată (şi neverificată), uneori tendenţioasă sau neadevărată; vorbă, (învechit) cuvânt, sunet **(4).** *Disprepuind strălucirea sa, ca modest, înţelept şi cuminte, svonurile deşarte şi laudele uşoare.* ANTIM, O. 408. *N-ar face-atâta zgomot c-ast zvon duhovnicesc.* HELIADE, O. I, 196. *S-a sunat în Varşovia zvonul unei revoluţii curând următoare.* CR (1831), 27[1]/19. *Poate sunt niscai adăogiri în zvonul ce se face pentru aceste întâmplări.* ib. 180[1]/18, cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Vă întrebăm dacă aţi auzit din zvon public.* CONTEMPORANUL, IV, 333. *Cuvântul meu Şi-al altora e zvon prin sat.* COŞBUC, P. I, 229. *Începuseră să umble zvonuri de război.* REBREANU, P. S. 43, cf. RESMERIŢĂ, D. *Dacă ... asemenea zvonuri s-ar adeveri, care ar fi atitudinea Franţei?* TITULESCU, D. 589. *Nu m-a întrebat ce cred despre zvonurile mahalalei.* GALACTION, O. A. I, 37. *Se silea să nu dea crezare zvonurilor necontrolate.* COCEA, S. II, 197. *Necunoscuţi străini ... intrau prin casele oamenilor şi împrăştiau zvonuri.* SADOVEANU, O.

XVII, 331. *Acest om, despre impetuozitatea căruia prinsesem zvon de mult.* MIHĂESCU, D. A. 23. *Bântuia, în câteva clipe ..., un zvon ca un suflu de spaimă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 50. *Prinde ştirile din zvon public.* IST. LIT. ROM. II, 192. *Zvon răuvoitor ... lansat de duşmanii lui.* H. DAICOVICIU, D. 118, cf. DEX. *Încât svonul ajungea Până-n ţeara turcului.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 491. *A ieşit un svon în lume.* MAT. DIALECT. I, 235, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ Expr. (Învechit şi regional) **A (se) face zvon** = a (se) zvoni **(5).** *Cuprinşi de zădărnicie şi de dorinţa de a să deosăbi şi a face zvon între concetăţenii lor.* MARCOVICI, D. 384/9. *S-a făcut svon prin Iaşi despre nişte năzdrăvănii ca acestea.* CREANGĂ, A. 142. *Îndată se făcu zvon în sat că uncheaşul şi baba se procopsiseră.* ISPIRESCU, L. 105. (Popular) **A da zvon** = a înştiinţa. *Nu puteam să-mi primejduiesc operaţiile mele, dând zvon.* C. PETRESCU, R. DR. 176. *S-a dat zvon că una s-a prăpădit.* SADOVEANU, O. XVI, 352, cf. SCRIBAN, D. *A dat zvon şi adunat Toate gâştele din sat Şi găinile la sfat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 13/2. (Cu schimbarea construcţiei) *A dat repede zvon de corn ... să se strângă toată flăcăimea.* I. CR. I, 3. ✦ (Învechit, rar) Faimă, renume. Cf. HELIADE, O. II, 358.

– Pl.: *zvonuri* şi *zvoane.* – Şi: **svon** s. n., (regional) **zvorn** (ALR II 5 669/29), **zbon, znov** (LEXIC REG. 58), **snov** s. n.

– Din sl. **звонъ**.

ZVON[2] s. n. (Ban.) Clopot. Cf. LM, CADE, SCRIBAN, D. *Mai făcu vântu tri pomi cu crenğ mult'e şi pătată crianga zvonuri, şimpoaie... aşa de mândru băteau zvonurile.* ALEXICI, L. P. 268, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. *Clopotarul face zvonuri şi arânge.* H XVIII 144, cf. 315, ALR I, 586/30, 35, 40, 45, 77. *Toarnă zvoane.* ALR II 4 270/36, ib. 2 057/36, ib. 2 058/36. *Boata de la zvon.* ALR II/I h 181/36. ✦ Clopoţel (care se agaţă la gâtul animalelor). Cf. ALR II 5 669/29, 26.

– Pl.: *zvonuri.*

– Din scr. **zvono.**

ZVON[3] s. n. **sovon.**

ZVONÁ vb. I v. **zvoni.**

ZVONÁR, -Ă subst. **1.** S. m. şi f. (Rar) Zvonist. *Zvonarule, n-ai să-ţi mai vezi livada!* CAMILAR, N. I, 85, cf. DM, L. ROM. 1959, nr. 6, 86, SFC I, 80, DEX.

2. S. m. (Regional) Clopotar (Ghilad – Timişoara). Cf. ALR II 4 269/36.

– Pl.: *zvonari, -e.*

– **Zvon** + suf. *-ar.*

ZVONCIC s. n. (Învechit) Răscoală[1] **(1).** *S-au ales cap den zvoncic, cum să zice la noi zorbà, anume pre un porucinic Branil.* NECULCE, L. 288, cf. T. PAPAHAGI, C. L.

– Accentul necunoscut.

– Etimologia necunoscută.

ZVONÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Regional; despre clopote) A bate. V. suna **(I 4).** Cf. zvon[1] **(1).** *Zvonişorul cu care zvoneşte ... el în altar.* MARIAN, NA. 336, cf. TDRG, CADE. *Noroadele au dat răcnet de slavă şi au zvonit din toate clopotele bisericilor.* SADOVEANU, O. XII, 100, cf. DEX.

2. Intranz. (Rar; despre insecte) A zumzăi **(1).** Cf. zvon[1] **(2).** *Că-n fagurele greu de flori bătute Cu fin polen gălbui ca de sulfină, Zvoneau uşor albine nevăzute.* D. BOTEZ, F. S. 69. ✦ Tranz. Spec. (Rar; despre păsări) A scoate sunete caracteristice speciei. Cf. zvoni **(3).** *Din roze ceruri ciocârlia Svoneşte cântece semeţe, Domneşte-n toate veselia.* MACEDONSKI, O. I, 159.

3. Intranz. (Rar; despre vânt) A şuiera **(4).** *Vântul trecu zvonind prelung pe culmile brazilor.* SADOVEANU, O. IX, 87, cf. DEX. ✦ (Rar; despre ape) A susura. Cf. zvoni[1] **(2).** *Oltul zvonea mereu cafeniu printre căpiţe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 120, 18/3, cf. DEX. ✧ (Prin analogie) *Să dau intrarea-n marea simfonie A libertăţii ce-o aud Zvonind în cer cu trâmbiţe de-argint.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 34, 3/2.

4. Intranz. (Despre glasul omenesc) A se auzi sau a răsuna de departe, confuz; (învechit) a se zvodi. Cf. zvon[1] **(3).** *Dinspre chilii şi dinspre seminar zvoneau mereu cântări bisericeşti.* TEODOREANU, M. U. 68. *Sub boltă zvoneşte Bogată cina bunilor prieteni.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 76, 20/3, cf. DEX. ✧ (Prin analogie) *În vâltoarea marilor uzini Zvoneşte cântul vremilor majore.* CONTEMP. 1975, nr. 1 501, 2/1. (Tranz.) *Sunt voci de munţi zvonite până-n stele.* ib. 1975, nr. 1 510, 4/1.

5. Refl. impers. (Despre zvonuri[1] **(4),** ştiri, veşti) A circula (din om în om); p. ext. a se scorni **(5).** *Asta se zvonise oficial în toate unghiurile ţării.* CARAGIALE, O. I, 169, cf. DDRF. *Se zvonise prin ziare Că-n Irlanda e-ntr-un sat Un bărbat grozav de tare.* COŞBUC, P. I, 144. *Începuse să se svonească prin sat despre jelburi către guvern.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 147. Cf. ŞĂINEANU[2]. *Se zvonesc istorii îngrozitoare pe socoteala lui.* ap. TDRG. *Se zvoni de zestrea ce-o căpătase Mărioara.* AGÂRBICEANU, A. 212. *Se zvonise că nu-şi destăinuia obârşia.* M. I. CARAGIALE, C. 49. *Se zvonea că un pâlc de turci o luase spre Curtea de Argeş.* GALACTION, O. A. II, 165. *S-a zvonit că ar fi profesor ... undeva, la liceu.* SADOVEANU, O. XVII, 568. *Se zvoni că a venit peste toată oştirea un comandant nou.* CAMIL PETRESCU, O. II, 59. *Se zvoni că a murit.* BARBU, PRINC. 23, cf. DEX, com. din STRAJA – RĂDĂUŢI. ✧ Tranz. *Pe valea Tazlăului ... zvonise Irimie ... clacă de-adunatul fânului.* MIRONESCU, S. 66. *Zvonise că Safta îi pune coarne.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 84, cf. SCRIBAN, D. (Absol.) *Gura ei zvoneşte şi pe drept şi pe nedrept.* GALACTION, O. A. II, 90,

– Prez. ind.: *zvonesc.* – Şi: **svoní** (CADE) vb. IV, (regional) **zvoná** vb. I. GL. OLT.

– V. **zvon[1].**

ZVONÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) zvoni.

1. (Regional) Bătaie (de clopot). Cf. zvoni **(1).** Cf. DL, DM, DEX.

2. (Rar) Zumzăire **(1).** Cf. zvoni **(2).** Cf. DL, DM, DEX.

3. (Rar) Șuierat[1] **(4).** Cf. z v o n i **(3).** Cf. DL, DM, DEX.

4. Susur. Cf. z v o n i **(3).** Cf. DL, DM, DEX.

5. (Rar) Răsunet de departe. Cf. z v o n i **(4).** Cf. DL, DM, DEX.

6. (Rar) Răspândire a vorbelor, veștilor etc. (din om în om); p. e x t. scornire **(4).** Cf. DL, DM, DEX. ✦ (Învechit; în forma *svonire)* Zvon[1] **(4).** Cf. z v o n i **(5).** *De este-adevăr în svonire, Noi îl vedem.* COȘBUC, AE. 62.

– Pl.: *zvoniri.* – Și: **svoníre** s. f.

– V. **zvoni.**

ZVONÍST, -Ă s. m. și f. Persoană care lansează sau colportează zvonuri[1] **(4);** (rar) zvonar **(1).** Cf. L. ROM. 1959, nr. 6, 86, DN[2], DEX.

– Pl.: *zvoniști, -ste.*

– **Zvon** + suf. *-ist.*

ZVONIȘÓR s. n. (Ban.) Clopoțel. *Zvonișorul cu care zvonește ... el în altar.* MARIAN, NA. 336, cf. TDRG, CADE.

– Pl.: *zvonișoare.* – Și: **svonișór** s. n. CADE.

– **Zvon** + suf. *-ișor.*

ZVONÍȚ s. n. (Prin Ban.) Clopoțel. *Steagul are în cap un svoniț și o chită de bosioc.* NOVACOVICIU, ap. CADE.

– Pl.: *zvonițe.* – Și: **svoníț** s. n.

– **Zvon** + suf. *-eț.*

ZVORÁC s. n. (Prin Maram.) Izvoraș. T. PAPAHAGI, M.

– **Izvor** + suf *-ac.*

ZVORÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional; despre animale în grup) A se împrăștia (Sângeorz Băi – Năsăud). Cf. PAȘCA, GL. *Ce-i cu caprele de zvoresc așa?* id. ib.

– Prez. ind. pers. 3: *zvorește.*

– Etimologia necunoscută.

ZVORN s. n. v. **zvon[1].**

ZVÓRNIC s. n. v. **zbornic.**

ZVR interj. v. **zvâr.**

ZVRĂLÍ vb. IV v. **zvârli.**

ZVRONÍ vb. IV. T r a n z. (Prin. Bucov.; complementul indică bunuri materiale) A irosi. LEXIC REG. 112.

– Prez. ind.: *zvronesc.*

– Etimologia necunoscută.

ZVUGNÍ vb. IV v. **zvâcni.**